

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

IV. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1893.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBÍZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

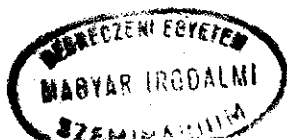
DR. VÁCZY JÁNOS.

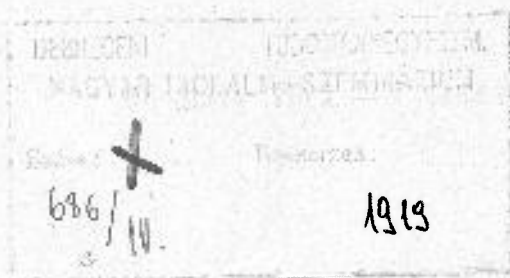
NEGYEDIK KÖTET.

1806. JANUÁR 1. — 1807. ÁPRIL 30.

BUDAPEST, 1893.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

BEVEZETÉS.

A Kazinczy levelezésének IV. kötete 250 levelet foglal magában s mindössze tizenhat hónapi időközre terjed, 1806 elejétől 1807 ápril végeig. A levelek közül 133-at maga Kazinczy írt, a többbit Cserey Farkas, Kis János, Szentgyörgyi József, id. b. Wesselényi Miklós, Révai Miklós, Döbrentei Gábor, Horváth Ádám, Sárközy István, stb. írták, a kik már az előbbi kötetből ismeretesek.

Kazinczy itt közlött leveleinek legnagyobb része az ő reformatori törekvéseire, a Csokonai emlékköve felállítására s ez emlékkő feliratára, az úgy nevezett »Arkádiai pör«-re, Marmontel regéinek, Rochefoucauld maximáinak, Sylvester grammatikájának kiadására, a napoleoni harcokra s kivált Napoleon egyéniségének megítélésére s régi könyveinek eladására vonatkozik. Mellékesen a maga családi viszályáról is értesít bennünket Kazinczy, de már engeszteltebb hangon, békülékenyebb modorban, mint a házassága előtti s utáni leveleiben láttuk. Anyjával és testvéreivel kiegyezkedett ugyan, de László és József öccseivel továbbra is feszült viszonyban maradt. Házassága nem kis szálla volt a Kazinczy-család szemében, a mely vagyonosabb leányt szeretett volna Ferencznek feleségül; ő azonban nemcsak meg volt elégedve választásával, hanem a legédesb jutalmat találta benne életének sok nemű keserűségeiért, a melyeknek, úgy hívé, most már egészen végére szakadt. Épen azért fásult szívvél mondott le abbéli reményéről, hogy testvéreivel igazságszerően megosztozhatik; nem is kívánt többé semmit, a mi a hamu alá rejtett parazsat újra lánggra gyujthatta volna; békeségért sóvárgott, hogy házi boldogságát zavartalanul élvezhesse s nagy tervein munkálkodhassék. (938. sz. levél.)

1806 márcziusában Kazinczy végkép odahagyta Ér-Semlyént, hol kiszabadulása óta lakott; néhány hónapig Kázmért húzta meg magát ipa házában s június 10-én Széphalomra költözött, a hol már fogsága előtt készen voltak házának falai és zsindely-tetőzete, százötven lépésnyire az országúttól, szemben a zempléni Sátor-hegyek bérceivel s Borsinak omladékaival. »Ott vagyok, édes barátom, — írja Szentgyörgynek mindjárt odaérkezése napján — a hol ifjúságom arany álmaiban reménylettem, hogy lenni fogok és a honnan magamat örökre kirekesztve gondoltam. A Gondviselés a pokolnak minden rettenetességein keresztül, tigrisek és sárkányok között vezérelte útamat». (934. sz.) Birtoka kicsiny volt, de szép. Azt hívé régi vágyainak teljesültekor, hogy a Horatius szavai: »Hoc erat in votis«, stb. egészen az ő birtokára illenek, hisz »Tíbur és Praeneste nem lehetett szebb«. Áldotta sorsát, hogy kemény megpróbáltatásának napjai véget értek, s most családi boldogságának szelíd fénye mosolygott reá neje szívnemességében s önfeláldozó szeretetében és Iphigeniája gagyogásaiban, a ki — dicsekedve emlegette atyja — *magyar* szót ejtett ki legelőször ajkain. (941. sz.) Adósságból kezdte félbenmaradt házat fölépíttetni, ajtait, ablakait készíttetni s az egész épület belső világát rendbehozni; s bármennyire ügyekezett is adósságától szabadulni: ügyekezete részint a maga, részint felesége testvéreinek kapzsisága, részint írói kiadásai miatt soha sem sikerült. Épen e miatt mondott le a Cserey Farkas tervezte németországi utazásról, fjúkorának ez egyik teljesületlen álmáról. »Fogságom — írja Csereynek — s egy szerencsétlen ember (József öccse) mesterségei miatt későn foghatván jövődöbeli boldogságom alkotásához, mostan el kell némitanom minden vágyásimat s csak arra kell emlékezni, hogy férj vagyok és atya«. (876. sz.) Milyen könnyű lett volna a gyermektelen s dúsgazdag Csereynek annyira magasztalt jó barátján segíteni s kettejük utazási költségeit a magáéból fődözni; de ő siket maradt Kazinczy esengéscire akkor, a midőn a horvátországi banná kinevezett Gyulay Ignácznak aranyérmet veretni fontos hazafiúi kötelességének tekinté. (918. sz.) Pedig Kazinczy — mint mondja — megírta volna utazását, hogy az is hirdesse a maradéknak, hogy ők egymást ismerték és szerették.

Természetes, hogy ily állapotban vissza kellett utasítania Weselényi Miklósnak is abbeli ígéretét, hogy az Erdélyből Magyarországra kibocsátott színjászok társasága fölött Kazinczy legyen a fő felügyelő. »Távol vagyok azon helyektől, — adta okúl Kazinczy —

a hol ők játszhatnak, s nekem nyugalom kell; az pedig sok fáradtsággal, bajjal jár és költséggel». (904., 932. sz.) Ellenben a Kis János, Dayka és Csokonai verseinek, Sylvester grammatikájának s a krakkai abc-nek, továbbá saját fordításainak kiadását mindennél előbbvalónak tartotta tervei között.

Azonban az 1806. év jó részét a Münchenből vásárolt régi kéziratoknak, térképeknek, rézmetszeteknek s ritkább hungaricáknak catalogizálása s eladása foglalta el. Január 29-kén jutott kezébe a maga által »Bibliotheca rerum hungaricarum antiquaria«-nak nevezett gyűjtemény, s ő legott tudósította Sárospatakot, Debreczent, Erdélyt, Teleki Sámuel, Prónay Sándor s másokat, hogy e becses gyűjteményt ne engedjék idegen kézre jutni. Legkiválóbb daraboknak tartotta Leonardus Aretinusnak egy, a XIV. század elején Attiláról készült kéziratát, Temesvári Pelbártnak 1503. és 1504-ki hagenai kiadásait, Luthernek egy pár kisebb egykorú művét, Michael de Hungaria-nak egy, 1516-ban nyomtatott, latin munkáját, a geographiai és katonai térképeket, a melyeknek egyike Magyarországot tünteti föl 1577-ből, azonkívül vagy húsz darab negyed rét alakú naptárt, V. Károly német császárról szóló újságleveleket, stb. Ezekhez csatolta régebbi gyűjtéseit s áruba bocsátá, kedvtelve másolgtván mutatványul különösen Leonardus Aretinus gót írását, a melyet kiadni is készült. Az egész gyűjtemény mintegy 1400 darab könyvből, 900-nál több képből, metszetből s térképből állott, s árát Kazinczy kétezer forintba hagyta a sárospataki és debreczeni collegiumoknak, a melyekkel először alkuba ereszkedett. »Fogadom, — írja a debreczeni egyháztanácsához — hogy ha a collegiumnak vétetik meg a gyűjtemény, nevezetes summának odaajándékozása által bizonyítom meg, hogy érzem kötelességemet és azon szerencse becsét, hogy vallásunknak sorsosa vagyok.«

Végre is, úgy látszik, a sárospataki egyház főcurátora, Vay József, indítványára, a sárospataki ref. egyház vette meg a Kazinczy könyvgyűjteményét 1806. október 5-kén kétezer forintot, a mely árból az eladó, ígéretéhez híven, kétszázötven forintot elengedett. Vagy három hónapig folyvást írta az eladott könyvek catalogusát, »míg karja el nem zsibbadt, gyertya-gyújtás oltá gyertya-oltásig s barátainak meg volt halva egészen«. (871., 874., 875., 877., 890., 933., 962., 1003., 1064. sz.) Egy darab szőlőt vett ez időben Kazinczy háromezer forintot s ennek az árát ohajtá részben legalább könyvgyűjteményéből fedezni. Jól esett tehát neki, hogy addig is, míg az

egyház a vételért egészen kifizethette volna, Vay József felajánlotta szívésségét, hogy előlegezi az összeget. Ő azonban a Kazinczy-családtól évenként ígért ezer forintra s bortermésére támaszkodva, nem élt a Vay József szívésségével. Különben is Vandernáth grófné mikor még csak hírét hallotta, hogy Kazinczy szőlőt vett, a nélkül, hogy ez őt kérte volna, előlegezte neki az egész vételért, a miről Kazinczy még évek múlva is mint rendkívüli kegyességről emlékezik.

Kazinczy jövedelmének tetemesb része, úgy látszik, borterméséből telt ki. Evvel a jövedelemmel ugyan takarékoskodnia kellett: mind a mellett jó barátainak, Virág Benedeknek, Kis Jánosnak, Révai Miklósnak, Cserey Farkasnak, Németh Lászlónak, szívesen küldözgetett legjobb borából ajándékban akkor, mikor egy hordó hegyaljai bor 35—50 aranyon is elkelt. (959. sz.) Régi fogolytársának, b. Riedl Andrásnak is küldött huszonnégy palaczkkal s mintegy folytatni akarta a Kufsteinban, Brünnben s Munkácson rabtársaival annyiszor éreztetett szívésségét. Erre czéloz a Cserey Farkashoz írt egyik levelében, midőn ezeket írja: »Isten s világ tudja, hogy sok adni valóm nincs; sokat elmulasztottam, s sokat szívtak és szívnak: de ha az jut eszembe, hogy miket cselekedtem mind ott (fogságában), mind azolta másokkal, elmondhatom pirulás nélkül, hogy többet tettem, mint Festetics és Rhédey Lajos egész életekben tettek s fognak«. (1079. sz.)

Nagylelkűsége nemcsak mint emberben s jó barátban, de mint hazafiában is nyilvánkozott. A napoleoni háborúk iszonyú pusztításai nem tudták megingatni loyálisát, s az austerlitz szerencsétlen csata utáni békében biztosítva látván hazánk régi alkotmányát: nem tartotta soknak a nemzet erőfeszítéseit, vér- és pénzáldozatát, mert általuk »boldogtalan hazánk boldog constitutiója« megtartatott. »A veszedelem szélén állottunk, csak egy billentés kellett volna« — írja; de »mi választott gyermekei vagyunk a Gondviselésnek«. Örvendve hallotta a hírt, hogy nemzetünk »a mi törvényes fejedelmünk eránt oly szembetűnőképen megmutatta hűségét s katonai virtusát«. (862., 863. sz.) És midőn leánya halála után atyai bánatát a közdolgokban való részvétellel akarván könnyíteni, a zemplénmegyei gyűlésen a só árának fölemelése iránt kiadott patens fölötti vitába vegyült: nemcsak a régi kiváltságaira büszke nemes tiltakozó hangja szólalt meg beszédében, hanem az ország és fejedelem szorongatott helyzetét méltányolni tudó s azon egy szívvel-lélekkel segíteni akaró loyális hazafié is, a ki egy szebb jövő derültét sejtette

a magyar nyelvnek törvény biztosította jogaiban s abban, hogy Ferencz császár és király a bécsi egyetemre magyar nyelv-tanárt nevezett ki (Márton Józsefet) s a trónörököst magyar nyelvre is taníttatta.

Valóban a magyar nyelv közhasználatát célzó 1805-ki törvénytől sok jót várt nemzetünk. Pestmegye mindjárt hozzáfogott egy tisztí szótár szerkesztéséhez, a melynek munkájában a Tiszán túli megyék, kivált Bihar, vetélkedve támogatták, s még a határszéli megyék, például Vasmegeye is, visszaállították a magyar nyelv régi jogait. Egyedül a tót vidékeken járt nehézséggel nyelvünknek a törvénykezés és közigazgatás nyelvénél emelése: de a dicsőretek buzgalom sehol sem hiányzott. »Az egék látszanak kedvezni nyelvünknek« — írja ez időtt Nagy József szombathelyi kanonok Kazinczyhoz. »Megbocsáthatatlanul véténénk, ha az alkalmatosságot elaludnánk. Onokáink átkoznák hamvainkat.«

Azonban a lelkesedés izgalmainak csillapúttával épen a megyei tisztviselők egyike-másika tanúsított ellenséges magatartást a szóban levő újítás ellen. Például a vasmegyei alispán nem átalította a közgyűlésen nyíltan megmondani, hogy »legalább a juridicumban szükség volna megtartani a deák nyelvet«. De emberére is talált. Nagy József azonnal megfelelt neki, hogy ezen már régen túl vagyunk és »arra kell minden igaz magyarnak törekednie, hogy a magyar nyelv kenyér-nyelvvé váljon«.

Mások úgy gondolkoztak, hogy addig nem biztosíthatjuk a valóságban nyelvünk jogait, míg azt a főnemesség föl nem karolja. A főnemesi családok nevelésének egyik feltja volt a jobbak szemében, hogy az újabb nemzedéket vagy épen nem, vagy csak hiányosan tanították a magyar nyelvre. Kazinczy dicsékedve emlegeti barátai előtt, hogy az ő felesége jobban tud magyarul, mint sógornője, a ki a magyar könyveket nem is értette. Cserey Farkas egy maig is élő bárói családról emlékezik, a melynek igen derék gyermekei vannak, de mind a fiúk, mind a leányok »gyengék a magyar nyelvben.« Meg is mondja, jöllehet Kazinczy nagyon dicséri ennek a családnak a műveltségét, hogy mindez a »koresos nevelés módjának a következtése«. »Ezen megvesztegetett erkölcsű nagyok — így vélekedik a Kazinczyhoz írt levelében Cserey — nem kapnak nyelveken egyébként, hacsak nem módi-nyelv; mert minden dologban ezen puha gyáváknak csak a módi az idolumok, azon-kell tehát lenni, hogy tétessen a magyar nyelv módi-nyelvvé.« (945., 946., 985., 1048. sz.) Kazinczy úgy hitte, hogy a magyar nyelv jogainak épségben mara-

dását épen az biztosítja leginkább, ha az uralkodó családban is tanulni kezdik. Azért mondá a megyei gyűlésen, hogy »soha fejedelm a mi készségünkre méltóbban számot nem tarthatott, mint ez«. (985. sz.)

Bármily igaz alattvalói hűséget mutatott azonban törvényes fejedelme iránt: mindez nem akadályozta meg abban, hogy annak legnagyobb ellenségéről, Napoleonról, mint emberről s mint hadvezérről őszinte csodálattal ne szóljon. Ítélete, a melyet az új-kornak ez egyik legrendkívülibb emberéről mondott leveleiben, egyaránt érdekes rá nézve mint emberre s mint íróra. Klasszikai tanulmányainak következményeül vehetjük, hogy az egyéni kiválóságot, a jellembeli s észbeli kitűnőséget, ha az szokatlanul merészen, szinte korlátatlanul nyilatkozott, bárkiben is becsülni tudta. Eszményi iránya, a melyet költészetével s életével egyformán szolgált, mintegy beleillett abba a nymbusba, a mely a nép szemében a nagy emberek alakjait körvezi. Az észbeli kiválóság, szerinte, szívbeli derékséggel szokott kapcsolatban lenni: a nagy ember jó ember is egyszersmind, a ki a Gondviselésnek különös kiválasztottja. Ezt hirdették a stoicuskok, s ezt a nézetet vallotta a mi Berzsenyink is.

Sokan a Napoleon győzelmeiben nem láttak mást, mint a vak szerencse kegyét, a mely a közsorsból oly szédítő magasságra emelte a »kis corsicai fiút«. Hannulik Chrysostom nagykárolyi gymnasiumi igazgató, korának egyik jelesebb latin költője, mintegy a közhangulatnak akart kifejezést adni, midőn e sorokat írta: »Desperatae Europae res! imbellos populi, quo Corsicanum istum impunita pergere sinunt!« stb. A közelgő végveszély sejteline zokogó panaszra indított másokat is, köztük Kazinczynak egyik legmeghittebb barátját, Cserey Farkast, a ki elborult szívvel sohajt fel egyik levelében a poroszok veresége után: »Oda vagyunk mindnyájan és jaj, szolgálánczokra, alacsony szolgálánczokra jut az egész emberi nem! A corsicai győző eddig mívelt dolgai által nagyon megmutatván, hogy hív teljesítője legyen azoknak a tulajdonságoknak, melyeket Seneca ír nemzetéről:

Prima est ulcisci lex, altera vivere raptu,
Tertia mentiri, quarta negare deos —

mit várhatunk hallatlan szerencsében való pöffedt dagályától? Mit remélhetünk már, midőn az utolsó erőt is letiporta, mely fenhéjázó büszkeségének még ellentállhatott?« »Megvallom — írja Kazinczy

Csereynek e kifakadására – botránkozva hallom Csereyt abban, hogy Bonapartét *corsicai finak* nevezi, valamit keresni. Corsicai vagy nem corsicai, az mindegy. Azonban az *tagadhatatlan, hogy ő a Gondviselésnek, mely bizonyos célokat akar elérni, akár úgy, mint flagellum, akár máskép, kezében nagy eszköz*». Mit is lehet azon szégyenleni, hogy valaki Corsicában, Francia- vagy Olaszországban született? A porosznak nem a népén s katonaságán múlt a győzelem, hanem hogy csak a tömeget vették számításba s nem egyszersmind a moralis erőt is. »El kell vala képzelni, — magyarázza bővebben Kazinczy a maga véleményét — hogy egy tizenöt esztendő oltá győzedelmeskedő nép, elrészegülvén dicsősége emlékezetében, mindent teszen, és a maiestas nominis gallici, ha compromittaltatik, a poklokat is kész felforgatni.« S midőn Cserey az akkor gomba módra szaporodott pamphletekből bizonyítgatni kezdte Napoleonról alkotott véleményének igazságát: Kazinczy Sokratesre hivatkozott, a ki egy homályos értelmű könyvről azt mondá, hogy a mit értett belőle, az mind jó és igen szép, miből azt következteti, hogy mind jó és igen szép az is, a mit nem értett, s újra ismétli, hogy Napoleon »nagy eszköz az isteni kézben, azaz azt mutatják tettei, hogy az Isten ő vele nagy változások elkövetésére él«. Napoleonnál nagyobbát ő a historiában nem ismer, jöllehet sokan sokféle váddal illetik. Kérdés azonban: igazak-e a vádak, s nincsenek-e foltok még a napban is? S vajjon nem volt-e igazsága Demosthenesnek, a ki azt mondá, hogy »szükség ugyan, hogy az a mód, melylyel a hazát védjük, igaz legyen, de az is szükség, hogy az igazság a haza felén álljon!«

Kazinczy egész rendszeres apologiáját fejtette ki leveleiben a Napoleonról alkotott ítéletének, s hogy felfogása igaz meggyőződésen épült, mutatja az, hogy kedvtelve szedegetett össze minden apróságot s írt meg barátainak, a melyek Napoleonnak akár diktátori fenségére, akár családi életére vagy a köznapi életben mutatott szereplésére vonatkoztak. Még arczképeit is gyűjtötte s Bécsben élt ismerőseinél nem egyszer tudakozódott találó és hű arczképe után, hogy Napoleonnak emberi képmása mindig szeme előtt lebegjen.

Lehet, sőt valószínű, hogy Kazinczynak e rendkívüli érdeklődésében nemcsak Napoleon bámúlt nagyságának merész arányai voltak egyedül az irányadók, hanem az a sejtélem is, hogy éppen a Napoleon fényes győzelmei hagyatták el a Martinovics-féle foglyokkal a kufsteini nehéz börtönöket, s tehát Kazinczy a maga kiszabadú-

lásának is eszközéül tekinthette Napoleont. Annyi bizonyos, hogy megvetéssel fordult el minden olyan főrczmunkától, mely a Napoleon dicsőségére homályt akart vonni. Attól azonban távol volt, hogy más véleményen levő barátaira ezért neheztelni tudjon. Nem bánta, ha Napoleont Istennek vagy ördögnek tartották is: baráti szeretete e miatt semmi csorbát sem szenvedett. (918., 1028., 1032., 1033., 1039., 1046., 1049., 1051. sz.)

Még a legmagasztosabb czéljaival ellenkezők véleményének bírálatában is kellő higgadtságra törekedett, ha ellenfeleinek tudományos készülsége nyomott valamit előtte a latban. Révai Miklóssal, Kis Jánossal szemben például mindig elismerte, hogy véleményök igazi meggyőződésen alapszik s becsülte azt, a mi természetesen nem tartotta vissza, hogy a maga felfogását minden kínálkozó alkalmmal ne bizonyítgassa. »Tisztelem azt az embert — írja Révainak — a ki meg lévén győzve ennek vagy amannak igazsága felől, egész tüzzel terjeszti s gyarapítja a jót, s azt az egyúttal *széplelkűt* is, a ki bízik másnak egyenességéhez s azt várja, hogy az háládatossággal fogja fogadni az ő jóvoltát. Hidd el nekem, hogy midőn azt látom, hogy egy vasszorgalmú *Révai* ezt vagy amazt igaznak állítja, ha okait, melyek által indíttatik, állallátni nem tudom is s ha a tulajdon szemeim látását meg nem tagadom is: de auctoritását igazán tiszttelem«. Ha nincs a nyelv kérdéseinek egyikében vagy másikában más véleménye, mint Révainak, szívesen követi ennek nyomdokait. Az *ikes* igék ragozásában nagyjából Révaival tart, de már a címnek (gróf, báró, császár, pápa, stb.) a név utáni használatába nem tud belenyugodni; hiába hivatkozik Révai a régi nyelv meggyőző adataira s a tiszta nyelvérzékre. Kazinczy sinom észrevétele az, hogy a Révaitól felhordott példák: Császár Ferencz, Pápa XII. Kelemen, Professor Révai, Gróf Széchenyi, stb. között különbség van, a melyet épen a közszokás nevében kell tennünk: a pápák, királyok címei, szerinte, más kategoriába tartoznak. A mily képtelenségnek tartja az ilyet: Császár Ferencz, épen olyan képtelenségnek állítja ezt is: Széchenyi Ferencz gróf, az izlés és közszokás nevében egyaránt.

Kazinczynak a Révai merev grammatikai felfogása visszatetszik. Többször ismétli, hogy az írónak nem elég tudnia a nyelv grammatikai szabályait, hanem *izlésre* kell törekednie, a melynek törvényeit nem mindig lehet világos szavakba öltöztetni. Révai a régi nyelv adataitól egy hajszálynnyira sem tágit s úgy látja, hogy a kik addig

nyelvünkön »segíteni és szépíteni akartak, ugyanazok leginkábbrontottak benne és azt csaknem egészen csúfossá tették már«. Az isteni Gondviselésnek tulajdonítja, hogy ő a magyar nyelv egyetemi tanárává tétetett, a hol »nemcsak hazafiúi buzgósága, hanem tisztbéli kötelességének szentsége is nagyon bátorítja a készülleteivel való kikelésre«. »Elejébe állottam tehát — írja Kazinczyhoz — az ijesztő váznak, a mint a nyelvnek s a nemzetnek méltósága kívánta, nyomós, derék okokkal és mérészen.« Verseghyt és társait zavaros fejűeknek tekinti, azért megtérésüket okosan nem is várhatja és szinte csudálkozik, hogy, midőn legjobb barátaitól is mintegy elhagyatva látja magát, Kazinczy nyíltan megmondja, hogy ő Verseghyt »rögös beszédű« írónak tartja, a ki »nem annyira példák által igyekezett gyúlasztani lelkét s ízlését képzeni, mint a sovány törvények által«. De Kazinczy épen az ízlés nevében szerette volna a Kardos Adorján-féle túlzások elmaradását, jóllehet Verseghy önmaga kereste, a mit kapott — mert az ügy érdeke épen a túlzás miatt vesztett annyt.

Kazinczy éles határvonalat húz a maga és a Révai törekvései közé. »Engedd megjegyeznem, — írja Révainak grammatikai bizonyításaira — hogy a te igyekezeteid egészen egyebek, mint az enyéim: te mindenben a régiak auctoritását keresed s megveted, a mi ez által nem támogatatik és új; nekem az új még kedves is, kívánt ha a szót és szólást szebbé teszi vagy az újabb nyelvek szerint nuanceolja az ideákat.« De azért nincs lelkesebb híve Révainak Kazinczynál, a ki előtt abban a korban legtisztábban állt a Révai pályája, a melynek nagy eredményeiről, előre is sejté, a maradék is csak hálával fog emlékezni. Míg azonban Révai elkeseredve látta az ellene küzdők merész kirohanásait: Kazinczy bátran hirdette, hogy »az igazságnak sohasem árt az ellenkezés, sőt az által mindég nyer az igazság, ha ugyan igazság«.

Kazinczy pályája kezdetétől fogva mindig sürgette a kritikát, hogy eszmesurlódást idézzon elő a pangó társadalomban. Hasznát kiszámíthatatlannak hirdette: »a dolog jobban kiörlődik, opinionum commenta delet dies, rationis iudicia confirmat, s azok az ideák, melyek annakhöz csak kevés főben voltak meg s talán csak ott is homályosan, elhatnak a publicumra s közönségesekké lesznek«. Az irodalmi harcok érdeke — mindjárt pályája elején belátta — nem annyira a személyeket, mint a tudomány kérdéseit, az igazságot illeti. Soha addig nem haladhat irodalmunk, míg a kritika jogát és

hasznát kétségbe vonják. »Minden ír, a kinek eszébe jut, hogy írni kellene s minthogy vakmerősége miatt meg nem lakol, szabadon üzi bolondságait s vásottságát.« Ezért akarja Kis Jánost rábeszélni, hogy meginduló folyóiratába kritikákat is vegyen föl; ezért buzdítja Kulcsárt is hasonlóra s Révainak halála felé tervezett értekezéseitől is ezt várja. »Csak te nevelj jó fiakat — bátorítja Révait — a világosság terjedni fog. A kritika szövétneket fog gyujtani, s annak fénye mellett látni fogja minden, hogy amazok (Verseghy és társai) vétettek, majd tudva, majd hírek nélkül... Egyedül az rettent el, az a gondolat, hogy mi lenne úgy nyelvünk dolgából, ha a fő hatalom a te haláloed után Verseghy-forma tanítót tenne bé székedbe, vagy olyat, mint a bécsibe.« (858., 892., 893., 966., 1006., 1021. sz.)

Összinté tiszteletét Révai iránt avval is ügyekezett kimutatni Kazinczy, hogy a Sylvester grammatikájának glossáit Révai előleges bírálata alá bocsátá s Révainak javításait jó részben el is fogadta. E munkával akart először fogsága után a nyelvújítás mezejére lépni mint nyelvész, a Wesselényi Miklósnak ajánlott Marmontel regcinek s Rochefoucauld maximáinak fordításával pedig mint stilista. A bécsi nyomdász azonban egyre halogatta a munkát, úgy hogy említett művei csak 1808-ban és 1810-ben jelenhettek meg. A Sylvester grammatikájához írt glossáiban a debreczeni grammatika alapelveit, a megkövesült orthodoxyát kívánta ostromolni s a nyelvművelés törvényei közé legfőbbnek az ízlést iktatni. A grammatika íróinak »irgalmatlan vágásokat« osztogat s merészen megtámadja a haladás ellenségeit, a kiknek fő fészkrét Debreczenben látta. (878., 880. sz.) Nem hitte ekkor még, hogy néhány hónap mulva egy egészen mellékes kérdésben fogja az első harczot megvívni a debreczeni írókkal, a kiktől úgy vélekedett, hogy mind a hírhedt grammatikának a hívei.

Cserey Farkas ugyanis, a ki a magyar műveltség terjesztését, legalább a külsőségekben, annyira szíven viselé, azzal a tervvel fordult Kazinczyhoz, hogy Kazinczy szólítsa föl a magyar közönséget egy, a Csokonai sírján emelendő emlékkő költségeinek összeszerzésére. Kazinczy a tervet a Kulcsár lapjának, a Hazai Tudósításoknak 14. számában nyilvánosságra hozván, elmondá, hogy a Cserey ajándékából zsiói márványkövet szándékoznak a Csokonai sírjára állítani, nem medenczés piedestált, hanem csak egyszerűt, a melynek felső részén egy pillangó repdes, mintegy a könnyedség symbolumául, közepén pedig e sorok olvashatók:

»Csokonai Vitéz Mihálynak hamvai.

Született 1773. Nov. 17d.

Megholt 1805. Jan. 28d.

Árkádiában élttem én is.«

Kazinczy felszólítása és tervezete 1806. július 30-án jelent meg, s egy hónap mulva Kis Imre, Csokonai régi barátja, alkalmat vett magának, hogy a saját és debreczeni barátainak véleményéről tudósítsa ez ügyben Kazinczyt. Észrevételei ezek: Csokonainak a sírja nem alkalmas az emlékkő felállítására, inkább valamely nyilvános hely, például könyvtár, volna arra való; aztán a pillangós egyszerű kő helyett szebb volna a pyramis. Az inscriptio ellen is több kifogása van. Az első sor a harmadik személyben szól, az utolsó pedig elsőben; a *Mihály* mellé nem szükséges a *nak* rag; sőt a *hamvai* szó sem állja ki egészen a bírálatot, mert némelyek szerint ez a régieknél szokásban volt halott-égetésre emlékeztet. De »van olyan értelem is, — folytatá tovább Kis Imre — mely azzal tartja, hogy *rúgás* van ebben a szóban, *Arkádia*, nemcs Debreczen városára«. Ennek vitatásába ugyan ő nem ereszkedik, mert, mint mondja, az »összehasonlítás itt is gyűlölséges«: de azért jónak látja Barthélemy szavait idézni, a ki Anacharsissal ezeket mondatja Arkádiáról: »Les paturages-y-sont excellents, sour-tout pour les ânes«. Ez utóbbi észrevétel csak mellékesen van téve: de fontossága azért mindenki előtt szembetűnő.

Honnan jutottak a debreczeniek ennek a tudomására? Abban ugyan nem kételkedünk, hogy Barthélemy idézett szavait ismerték mások is: de e szavak értelme éppen Debreczenre vonatkoztatva még sem lehetett közönséges. Ennek helyes magyarázatát másképp alig gondolhatjuk, mint ha tekintetbe vesszük, hogy Csokonai *Amaryllis*¹ című idyllje s ennek egy, éppen Arkádiára vonatkozó jegyzete általánosan ismeretes volt a debreczeni írástudók előtt. Csokonai *Amaryllis*ének 9-ik jegyzetében ezeket írja: »Debreczen vidékét s a lapályos marhatartó Alföldet itt is Arkádiának nevezem, mint már másutt is az ódáimban, p. o. Gr. Széchenyi Ferencz Ő Excellentiájához, kit alább, mint fő pártfogómat, lakó helyéről Czenki Napnak nevezék«. Ime az átvitt értelem alkalmazása Debreczenre, s ime az ok, a mely miatt a Kazinczy tervezte inscriptióban »rúgást« látott Debreczen.

¹ Megjelent először 1803-ban Trattnernél. Ez idyllt Csokonai Schraud k. tanácsosné halálára írta.

Másfelől azonban Kazinczynak a Csokonairól írt nekrológja, a melyben a Csokonainak misanthrópiájára s cynismusára tett célzás is nagyon visszatetszett a körán elhunyt költő barátainak, már előbb némi izgalmat keltett a széphalmi mester felfogása iránt. Hiába védekezett Kazinczy, hogy Csokonainak leghozzaértőbb barátai szerint is igazabb képét a költőnek nálánál senki sem festette; hiába hirdette leveleiben, hogy ha Csokonai feltámadna, az ő áldozatát legigazibb szívből jövőnek tartaná: a debreczeni írók ellenszenvét le nem küzdheté.

Ehhez járult Kazinczy őszinte bírálata Csokonairól, a melyet Szentgyörgyi Józsefnek, Nagy Gábornak s másoknak többször is ismétel, s a mely világosan kimondá, hogy Csokonai genialis eszű költő volt, s van ugyan néhány remek lyrai költeménye, de Dorottya és sok más műve »merő mázolás«. Szóval a Kazinczy műízlése, szigorú eszményies iránya ellentétbe jutott a Csokonai realisabb irányával, s e különbség lassankint egészen kiélesedvén, nagyon érezhető hatással volt Kazinczyra a mind jobban elmérgesedő »Arkádiai pör«-ben.

Kis Imre fentebbi levelét Kazinczy nem hagyhatta szó nélkül. Nemcsak Kis Imrének válaszolt, hanem a Ilazai Tudósításokban is bővebb magyarázatát adta előbbi jelentésének. Kis Imre kifogásait részint tudatlanságnak s a művészet terén való járatlanságnak tulajdonítá, részint a debreczeni írástudók abbeli véleményének, hogy a miket ő Csokonairól vagy emlékezete megőrkítéséről mond, már azért sem helyes, mert épen ő mondja. Boszankodva utasítja vissza azt a neki tulajdonított vádat, mintha ő »rügást« akart volna adni Debreczennek az Arkádiára tett célzással s nevetségesnek tartja a *hamvaira* tett észrevételt, elmondva, hogy »figurate szólni nemcsak nem hiba, hanem épen dísz«.

Kazinczy hírlapi cikke csak olaj volt a lappangó tűzre. Kis Imre csudálkozott rajta, mikép érdemelte meg azt az ő magánlevele, hogy arra Kazinczy nyilvánosan felcéljen s őt a debreczeniek előtt gyanúba hozza. Kazinczynak immár nem is annyira a Csokonai emlékkövére adott terve keserítette el a debreczenieket, mint inkább magáról Debreczenről, a debreczeni művelt osztály általános felfogásáról tett lenéző nyilatkozata, a melyben a maradiság és tanulatlanság legmelegebb ápolójának, az úgy nevezett »debrecenismus«-nak élesen s kiméletlenül neki ront. »Oh Debreczen, Debreczen — sóhajtott fel a Kis Imrének adott válaszban — kinek vastag atmos-

phaerája még az olyan embereket is, mint Szentgyörgyi és Kis Imre, bé tudja ködösíteni. De mikor oly felette serények vagytok, édes barátim, barátotokat kárhoztatni vagy legalább félreértetni, miért nem száll meg az a szép lelkek gyengesége, hogy a felől, akár én legyek az, akár más, a kit nem találtatok mindég méltatlannak becsülésekre, tennétek fel azt, hogy talán ő is lát valamit».

Természetes, hogy az efféle nézetek sehogysen voltak alkalmasok az izgalom lecsillapítására. Épen ezekbe fogódzott bele Fazekas Mihály, a »Ludas Matyi« költője, s kérdést tett Kazinczynál: »Mit tesznek azok az én hazám ellen való felkiáltások, melyeket még minden levelében olvastam, a nélkül, hogy magyarázatjokat vehettem volna. Eleinte csak azt gondoltam, hogy a Debreczen név alatt csak némely népsepreit szaporító személyeket ért a Tek. Úr, a milyenk mindenütt vannak, de egy nem régi leveléből azt kell kihoznom, hogy minket mindnyájunkat, kik itt lakunk, vagy igen ostobáknak, vagy felette gonosz embereknek tart«. Aztán röviden elmondja, hogy mivel Poussin és Schiller már felhasználták az Arkádiának a Kazinczytól ajánlt vonatkozását, úgy hiszi, hogy a Csokonai emlék-kövén annak alkalmazása szinte plagium számba menne.

Kazinczy nem késett megmagyarázni a »debrecenismus« értelmét, előre bocsátván, hogy ő azon többé megbotránkozni soha sem fog, ha Debreczen ő rajta megbotránkozik s ő azt mindig megérti, ha Debreczen őt meg nem érti. Vannak ott többen, a kiket ő igen sokra becsül, a kik neki igaz barátai s barátságukat úgy tekinti, mint életének »legszebb szerencsését«. »De — folytatja — Debreczenben egy bizonyos neveléséges fastus, türehetlenség és magával eltelés lelke lebeg, melyeket, a mióta tapasztalásokat tenni tudok, soha másutt még nem tapasztaltam. A debreczeniek a magok szemekkel látnak, magok fülekkel hallanak, s az a szem jól lát, s az a fül jól hall, s valami avval meg nem egyez, az mind rossz. Ők ugyan nem mutathatnak semmit, a min izlés volna, de azért ők ítélik meg, ha a mások munkáján izlés van-e«. Kazinczy azt hitte, hogy a debreczeni írástudók őt leczkéztetni akarják és csak azért mondanak ellene, hogy az »ő gondolatjok süljön el«. Sürgette tehát a tanulmányt, mert a ki valamely ügyben bíró akar lenni, annak az ügy egész szövedékét tanulmányoznia kell először. »A tulajdon szemével látás csak azok dolga lehet, — jegyzi meg Kazinczy — a kik *tanulnak* látni.« E gondolat hirdetése volt e polemia legfőbb eredménye.

Kis Imre a Kazinczy hírlapi cikkére válaszul szintén közzétette a Kazinczynak írt magánlevelét azzal a záradékkal, hogy »a publicum legyen bíró, ha méltó volt-e ez az írás azon magyarázó jegyzésekre, melyek a Hazai Tudósítások XXX. számja alatt egy egész város becsületét sértegetik«. Kazinczy azzal felelt, hogy a »rúgás« vádját, a mely félreértésen alapszik, neki vissza kellett utasítania, annyival is inkább, mert már a Csokonai nekrológja miatt is gyanúsították, és semmikép sem remélhette, hogy ha ez a gyanú gyökeret ver, a szép szándék megérdemelt gyámolításban részesül. Egyébiránt kimondja bátran, hogy régi neheztelésének akart kifejezést adni, mert »a debreczeni intolerantia s a mások munkáinak piszkálgatása megérdemlette, hogy valaha valaki megszólaljon s Debreczennel éreztesse, hogy nem mindég hiba az, a mit ő annak bélyegez, és hogy fulmina torquere nem az ő, legalább nem mindenben az ő jussa«. Aztán a Kis Imre érzékenykedésének nincs is valódi oka, mert ő Kis Imrét semmikép el nem árulta a nyilvánosság előtt; a polemia meg oly dolog miatt támadt, mely a közönség elé volt vite: nem veheti hát tőle rossz néven senki, hogy magát a »számárnak szidása s sicariusi döfölgetés gyanúja alól kiszabadíttatni« ügykezett. Ki kényszerítette Kis Imrét megszólalni s tudtára adni a közönségnek, hogy Kazinczy az ő levelére czélzott magyarázó jegyzeteivel? Hisz Kazinczy az ellene emelt vádak miatt épen a Cserey tervét látva veszélyeztetve s így még ha emberi gyöngeget követ vala is el, kíméletet érdemel.

A debreczeni írók azonban máskép gondolkoztak, s most nevükben Fazekas Mihály lépett ki a harcztérre nem annyira a vitás pontok, mint inkább Debreczen becsületének védelmére. Rossz néven veszi Kazinczytól, hogy nem egy bizonyos személy, hanem egy egész város ellen »dül-fül vad öklelődzésekkel«, holott Kazinczy neheztelésének okai mind bizonyos személyekben keresendők. S tulajdonképen csak nézetkülönbségről van szó az izlésnek oly kérdéseiben, a melyek nem is igen vannak eldöntve. Fazekas meg nem foghatja, mi okon erőltessük a közönséget arra, hogy az »Arkádiában éltem én is« kifejezésen ő is azt értsse még századok multával is, a mit Kazinczy értetni akar? Nem épen oly joggal gondolhatja-e évtizedek multán egy olvasó, hogy a Csokonai sírjában »egy pásztor, szentségtörő, philosophus, Ritter« nyugszik?

Fazekas okoskodása e részben eléggé kiállja a kritikát, s ha csupán ezt vitatja: valószínűleg békésebb megoldásra jut ő is,

Kazinczy is. Az a maró gúny azonban, mely éles hangjába vegyült, rendkívül sértette Kazinczyt, a ki most írói tekintélyét látta megtámadva. »Alacsony rágalmozó« színében mutatta be őt Fazekas a közönségnek, a ki inkább csak szájalomra érdemes, mint neheztelésre. A debreczeniek — úgy mond — éppen ily szájalommal »viselték magokat ez előtt kevés esztendőkkal egy ide való ember eránt is, a kinek különben ép esze mellett az a gyengesége volt, hogy ha valaki köhentett, azt hitte, hogy őtet csúfolja, s kész volt érette az egész várost szidalmazni; nem különben egy másik eránt, a ki télen fázván és dideregven, mérgesen káromlotta a hideg várost.«

Kazinczy még egyszer s utoljára válaszolt 1806 novemberében. Kulcsár azonban csak a következő évben adta ki Kazinczy két utóbbi feleletét, enyhítve főleg az utolsón, a Fazekasnak szólón, a melyben Kazinczy a »megrágalmozott város« védőjét hazugsággal és szavainak elferdítésével vádolja s Csokonaira hivatkozva »pipaczéh«-nek mondja Debreczen írástudóinak tanácsát. Nagy megveléssel illette Fazekast, mint maga beismeri, de »zavaros feje« nem érdemlett egyebet. Ő nem bánja meg soha, hogy e vitát megindította. »A világot — úgy mond — a szörnyetegektől kipusztítgatni kedvellen dolog: de nem szereti eléggé az igazságot, a ki ezen kedvetlen dologra is nem kész, a hol azt reményli, hogy hasznos lesz szólása.« De ő a közönség ítéletével nem törődik: meglegszik vele, ha Kis János, Cserey és Wesselényi igaznak találják ügyét s helyesnek a »pör«-ben vitt szerepét.

Míg a vita így folyt mind két részről szenvedélyes hangon: a nemzet alig adott életjelt magáról a tulajdonképeni cél érdekében. Kazinczy összesen csak ötvenegy forinttal számolhatott be Csereynek, a ki látván a közönség érzéketlenségét, késznek nyilatkozott Csokonai sírkövét a maga költségén felállítani, a mire azonban, mint később látni fogjuk, nem volt szükség, mert az emlékkő egészen más terv alapján készült, mint Kazinczy javaslá. (922., 963., 984., 990., 996—1000., 1005., 1012., 1019., 1023., 1024., 1027., 1029., 1035., 1042., 1049., 1066., 1067., 1093., 1095., 1098. sz.)

A vita közben alkalma nyílt Kazinczynak a művelt ízlés követelményeiről is nyilatkozni mind a stíl, mind a nyelv dolgában. Amarról a Ferenczy Lajosnak és Döbrentének, emerről az előbbinek és a Horváth Ádámnak írt leveleiben szól (866., 884., 944., 1052., 1103. sz.), fejtegetve, hogy az alkalmi vers csak akkor jó, ha a költő eszimei magaslatra tud emelkedni, s a költői szólás akkor legszebb,

ha egy kissé eltér a közönséges beszédétől. (1000. sz.) A nyelvújítás elvét most már szabadabban fogja fel, mint előbbi leveleiben s Folnecsics és Vandza nevetséges újításait is érteni tudja. Nem akad fel azon, ha »tekintet nélkül való ember ír hibásan vagy éppen rosszul«, mert azt hiszi, hogy a legrosszabb írótól is lehet tanulni valamit. Példa erre Barczafalvi Szabó Dávid, a kinél ő a világon nevetségesebb író nem ismert. Minden élő nyelv újít: miért ne követelnők e jogot a magunké számára is? Most már nem nézi: jó-e az új szó vagy nem, származik-e bizonyos gyökérből; »csak szükséges legyen, különböző ideát jelentsen és a jobb írók által sanctionáltassék.« Mert ha mi ugyanazt tesszük a magyar nyelvvel, a mit Klopstock, Goethe, Wieland, Schiller, stb. a némettel: »a magyar literatura fél század alatt oly formán fog a Tinódi Sebestyén és Illosvai korabeli literatúrához hasonlítani és nem hasonlítani, mint a Klopstock, etc. korabeli német írók munkái hasonlítanak és nem hasonlítanak a Hans-Sachs, etc. munkáikhoz«. A mint a világ folyvást előbbre halad, úgy kell haladnia nyelvünk mivelődésének is.

Horváth Ádám is elismeri, hogy szent dolog a nyelvet szépíteni, de nem érti: miért áldozza fel Kazinczy nyelvünk eredeti szépségeit, mikor ő arra nem szorúlt. Ő nem tanul semmiféle grammatikát, eredeti akar maradni mindenben. Csinálhatnak tőle új szavakat, új grammatikai törvényeket: ő pro aris et focis harczol, hogy minden, a mi eredeti és hazai, sentartassék. »Én védelmezem — így ír Kazinczynak — az én édes magyar nyelvemet, ha magam maradok is s nem hagyom a tetteket magyarnak nevezni; legyen nyelv, legyen szép nyelv, de adjatok neki más nevet.« (944., 967. sz.)

Ime az első hang a Dunán túlról Kazinczy nyelvújítása ellen.

Dr. Váczy János.

Kazinezy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, 1. Januarii 1806.

Érdemes barátom,

Áldást egész házadra, 's mind azokra, a' kik hozzád tartoznak, ez új esztendőben! Az Isten teljesítse óhajtásaidat, 's azon felyül adjon neked olly nagy és sok örömöket, a' mellyeket nem vártál! — Az estve számot vetettem magammal, melly örömöket ada nékem az elmúlt esztendő, 's azoknak sorában találtam azt, hogy barátságodra méltóztattál, hogy láthattalak, 's közelebből ismerem azt, a' kit szívem szeret és becsül. A' mit az elmúlt esztendő adott, ez nem fogja elveszteni; sőt figyelmessé tesz nagy becsű birtokom' megtartására. —

Ötödik Decemberi leveledet a' Velejtei P'osta vissza utasította ide. Kézemben vagyon az, a' belé zárt Brünnebe szőlő levéllel együtt. Ha az Wesselényi eránt vagyon írva, örvendek szívesen, hogy tovább küldésében részem lehet. Mintegy négy napja, hogy ide a' Bátyám Consil. Péchy Imre Úr levele megjött ddtó 19. Xbr., mellyben írja, hogy ámbár a' fegyver nyugvás a' tudva lévő három kötés' fejében meg vagyon állítva: de csakugyan közelébb vagyunk a' háborúhoz, mint a' békességhez. Ugyan ezt bizonyította a' Magyar Kurir' leveleinek elmaradása. E' szerint Brunn ellenségi kézben lévén, jónak láttam a' levelet mindaddig megtartóztatni, míg az út arra ismét megnyíland. De mihelytt meg nyíland, azonnal postára teszem, 's Téged tudósítani foglak eránta, hogy már elment.

Köszönöm a' Te nagy Sógorodnak, hogy leveleimet veled közölte. Reméllem közleni fogja, ha mindenikében erre nem kérném is. Most itt keveset tudunk. Péchy mellett egy Erdélyi születésű Ifjú vagyon, Zsombori Imre, a' Péchy testvér húgának fija, az irt ide

Semlyénbe egy társának legközelebb, melyekből csak ezeket hozom elő. 1. Péchy Imre Duklyáig vezeti a' Muszkákat, mint Provincialis Commissarius és már 20dban meg is indult Vácra, hogy onnan a' segéd sereggel Nógrád, Gömör, Abaúj és Zemplén Vármegyéken keresztül Galliciáig menjen. — 2. A' Császárné Friedbergen petecsben fekszik; Ő Felségét a' Császárt hideg leli, és a' 2d. Decemberi csata által úgy el volt vágva Kabinetti embereitől, hogy Holicson lévén, kéntelen volt a' Nyitra Vármegyei Vice Notáriust előszóllítani, hogy Conceptusokat csináljon. — Rendes folyamata a' dolgoknak; senki sem tudja mit higgyen. Már Xberben azt írták, hogy Ő Felsége a' mi Urunknak legidősebb Herczegasszony leánya Páris felé elindította, hogy ott Eugenius Herczeghez adassék, 's íme semmi sincs a' dologban. — Azt is írták, hogy Ő Fels. a' Császár már Budán van; hogy ott vannak gyermekei is, kik Kassán tartózkodtanak. — Az Insurrectio nálunk pedetentim paulatim csak megyen; nem csak nem contremandaltatik, hanem inkább sürgettetik. Éppen ma vette az itt lakó húgom a' Bihar Vármegyei Subst. Vice Ispán öcsémnek levelét, hogy László öcsém a' Bihari gyalogsághoz Obersternek van resolválva, és egy hét alatt itt lesz. Ha szükségtelen volna az insurrectio, nem tudom miért osztogatattik a' gradus, 's miért fárasztatik ide a' seregtől a' Tiszt.

M[unkács]on voltam 1800nak 25dik Aug. oltá 1801nek 28. Juniusáig. Karrik-Thurát írtam 1800. Octóber táján.

Mélt. B. Wesselényi Miklós Úrnak a' minap a' vanitasnak egész apológiáját találtam írni. Sonnenfels ismeretes arról, hogy ő szerefelett ismeri a' maga becsét. Egy esztve 1789. Novemberben, négy szem közt lévén nála közel három óráig, azt beszéltte, hogy Mária Theresia egykor neki szemére lobbantotta az ő hiúságát. Ihr Gelehrten seydt zu eitel, zu stoltz. Ew. Maj., felele Sonnenfels, so sind wir wenigstens aufrichtig. Und warum sollten wir nicht an uns fühlen, was auch andre an uns fühlen? — Igaza van Sonnenfelsnek; csak hogy az igazán nagy ember nem hátra tekint, hanem előre; nem azt nézi, hogy mennyi már az az út, a' mit megfutott, hanem mennyi még az az út, a' mit meg kell futni; 's nem a' magánál kisebb, hanem a' magánál nagyobb emberekhez szereti magát méregetni. Az pedig ellohasztja a' dagályt. Azonban, megvallom, édes barátom, hogy a' Gleiszner előttem nem csak utálatosabb 's nevetségesebb, mint a' hiú. És senki sem nevetségesebb inkább, mint az a' nyavalyás, a' ki azon való bosszújában, hogy ő nagy

nem lehet, a' nagyokat bántja, 's azoknak gyarlóságait, — gyarlósága pedig a' legnagyobbnak is van, — feszegeti. Engedj festenem egygy karaktert és keresd-ki osztán hozzá az Originálját, csak arra kérlek, hogy W[esselényi]n kívül más a' levelet ne lássa, mert tartok tőle, hogy a' kép Originálja is megtalálja látni, 's rá ismér képére. —

Sok kis ember, *merő vanitasból*, azaz azért, mert a' Horátz szavaként, quoniam in propria non pelle quiescit, azt a' szerencsét keresi, hogy valamelly nagy fényű emberhez csatolhassa magát; hogy az a' nagy fényű ember maga körül ötet is megszenvedje. Ezt elére, 's ime boldog. — De az lesz e mind végig? Nem lesz! Nem elég a' nagy emberrel en niveau lenni: az ő ambíciója azt kívánja, hogy a' nagy fényű ember tégyen vallást arról, hogy ő csak a' *nagy fényben* előzi-meg azt, de *értelemben, virtusban* elsőbb amaz, 's minthogy a' virtus és ész elsőbb mint a' fény: tehát ez a' nagy fényű ember vallja-meg, hogy az a' *Senki Uram* elsőbb mint ő. Hogy a' nagy fényű embernek is lehet *esze 's virtusa*, azt Senki Uram meg nem engedi: 's minthogy ezt a' bálványt imádni nem akarja, kész ellene a' sok vád. — Ha nem bolondok e az emberek?

Élj szerencsésen, édes barátom. A' Mélt. Grófné kezeit csókolom, 's maradok hiv tisztelőd

Kazinczy Fer. mpr.

B. Wesselényinének semmi expressusát nem láttam. Meg nem foghatom, mi az.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

857.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

2. Jan. 1806.

Édes barátom!

Levelkéd tegnap estve érkezett. Úgy tetszik, hogy az Isten téged arra választá-ki, hogy minden enyhülésekben, a' mellyek engemet érnek, Te légy az eszköz. Azt nyújtottál nekem 1803ban, azt 1804ben, azt 1805ben, 's ime azon kezdod már 1806ban is. Köszönöm szíves barátságodat. Ide zárok 5 ftot, fizessd-ki a' Postát; a' pakétot pedig küldd által nékem Péchy László Öcsémnek holnap haza jövő kocsisa által. Az öcsém Prof. Szilágyi Gábornál van

szállva. — Ezen pakétnek, a' mellyet a' kis fiú viszen, pedig adj helyt, míg kezemhez veszem. Ez semmi nem egyéb, mint 1801 oltavaló diáriumom.

Reménylem, hogy az Évkönyvek kezedben lévén, vetted a' Nagy Gábornak szőlő pakétet is, azaz, azon prókatori papirosokat, mellyeket neki az Ipm küldött, 's által adtad neki. Szeretném, ha Nagy Gábor Úr nekem most valamely B. Geizlert illető íráskát kiküldene.

Élj szerencsésen, édes barátom! Gen. B. Vaynénak nem sokára általad nyújtok be egy levelkét igen szép magyar levelére, mellyet látni fogsz. Adieu. Csókollak mindnyájatokat. Azt nekem nem fogod ellenzeni. Adieu.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

858.

Kazinczy — Révai Miklósnak.

Révai Miklósnak Kazinczy Ferencz
barátságos tiszteletét.

Nagy becsű ajándékokat 's leveledet Nagy Gábor Úr, rész szerint őszi betegeskedésem, rész szerint pedig, minekutánna felgyógyulék, Erdélyi útam miatt, igen későn adá kezembe. Azolta pedig olly rettenetes környékezé-meg még e' táj lakosait is, hogy itt sem véltük magunkat egész bátorságban, 's felejtünk az írást. Most, midőn immár szabadabban lélegzünk, 's azt merjük reményleni, hogy betétetnek a' Hadnak kapuji, első dolgom megvinni köszönetemet mind az ajándékért, mind barátságos oktatásidért, mellyeket tőled, örök tiszteletet érdemlő Férjfiú! a' levélben vettem. — Kedves dolog nekem azt látni, hogy te engemet, Sylvesteremet olvasván, hálátlan-nak nem tarthatsz. — Grammatikád' első részéért pedig, mellyet Kis István Pesti könyváros nékem általadott, mingyárt akkor írtam vala hozzád. Sajnálám, ha levelem eltévedett volna.

A Gêmeus név eránt minden kétségemet eloszlatád. Járatlan lévén azon környéken, a' hol az foly, nem volt csuda, hogy a' Betű-rakó' botlását ki nem ismérhetém. Ha az *m* felett volt volna a' horizontalis vonás, én is gyanítottam volna *Gyöngyöst*. — Meg van téve a' rendelés, hogy Sylvesterbe ez a' scholion is változtatva iktattassék.

Az *eggy*-et kettős *gy*-vel írom, mert úgy mondom, és mások is mind úgy mondják körültem. *Báróczi* a' Marmontel képe alá, azt, tévedt kézzel, még *d*-vel is íratta (*edgyik* — éppen a' szerint, mint némelyek írják ezt: *meggyes*, így: *medgyes*). — Derivatumai közt vagyon eggynehány, melly az *eggyik gy*-t elrúgja (*egyedül, egyetemben*), és ez igazolja állításodat. De *eggyik, eggyütt* soha nem mondatnak lágyan.

A' *honnyi* eránt tett jegyzésedből tanultam, és venni fogom hasznát. Csak azt engedd megjegyzennem, hogy a' te igyekezeteid egészen egyebek, mint az enyéimek: te mindenben a' régiek' auctoritását keresed, 's megveted a' mi ez által nem támogatatik és új: nekem az új még kedves, kívált ha a' szót és szöllást szebbé teszi, vagy az újabb nyelvek szerint nüanszolja az ideákat.

A' *leszek*-nek harmadik személye, egészen kimondva, ez: *leszen*. De csonkázva: *lesz, lesz'*, vagy *lössz* (nem: *léssz*). — Sok ideig követtem a' közönséges szokást, 's a' szót mindég *lössz*-nek írtam. De tetszett a' VIRÁG' példája, a' ki azt (mint ezt: *tesz*, e' helyett: *teszen*) mindég *eggy sz*-szel írja.

A' *látók* igen jó. Még ma is gyakoroltatik Öregeinknél e' tájon. — Más fél esztendeje, hogy egy Szabolcs Vármegyei öreg Úr, Szűnyoghi Farkas, midőn a' Kállón tartott Gyűlésben, egy gyanús ember megrettenvén, hogy most mingyárt kivilágosodik, hogy ő is kullog az alattomban-árulkodók' sekrestyéjébe, felkölt ülőhelyéből, 's a' Gyűlésből kiosont, ezt kiáltotta-fel: *Ezt kifüstölök!* — És így ez minden bizonynyal igen jól mondatik, 's vele bátran élhetünk. De fülünk el vagyon szokva róla, 's íróink — jók 's a' rosszak — igen ritkán élnek vele. Új íróinkat értem. — Szallusztomban ezen archaizmuson kapva kaptam: de egyedül azért, mert ez a' szöllás az archaizálni-szerető Szallusztot szépen festi.

Ezen szöllásomon: *Nyűgodj békével, áldott Öreg* etc. változtatást kívánsz tétetni, így: *Nyűgodjál*. — Megbocsáss, tisztelt barátom; itt csalhatatlanul nekem van igazam, nem Neked. — A' *quiesco* magyar neve kétképpen conjugáltatik: *nyugszom*, és a' némely időkben elavúlt *nyűgodok*.

Nyugszom,	nyugszol,	nyugszik.
Nyugodok,	nyugodsz,	nyugod. — Mint
Aludok,	aludsz,	alud — vagy a' szokásban lévő
Hazudok,	hazudsz,	hazud.

'S e' szerint a' *nyugszomtól* olly bizonyosan *nyúgodj* (nem: *nyúgodjál*) jő, mint az *alszomtól aludj* (nem: aludjál). — Egyéb eránt én Versegi és a' Virthi Lantos ellen veled tartok, 's azt állítom, hogy biztosbban lépünk, ha valahol a' 3dik személy *ik*-be megyen-ki, az imperativust és subiunctivust *ék*-be ejtjük. — Így irtam én nyomtatás alá küldött öt darab írásimban ezeket: emlékezzék, változnék mindenütt; és osztán éppen ezen okoknál fogva viszont: *úsz, rogy, múl, nyúl* (nem *úszik, rogyik*), noha az infallibilis Debreczen, a' Grammaticai Róma, ezeket *ik*-be végezteti, valamint ezt: *fül* (calefit) *fülik*-nek, 's szerencse, hogy »pecsenyéjek a' nyárson nem *sülik*, hanem *sül*«. De Debreczenben nekem, Nyelvrontónak, és Néked nincs szavunk. — — A' méltóztat és méltóztatik közt (melly téged, a' mint másoktól értem, Versegivel versengtet), nálam az a' különbség, hogy »engem a' Fejedelem maga elébe bocsítani méltóztatik« — és »kegyességének újabb bizonyására méltóztat« — 's innen „méltóztassál, o Fejedelem, ezt rendelni — 's méltóztass kegyednek jelére“. —

Há az 50d. lapon ezt: találkozná... *ék*-ké változtatod-el, kedvetem fogod vele tenni, 's talám Szombatinak is.

Ha Révai azt mondotta volna, a' mit Grammatikád mond a' 406. lapon, követőji közt lelne engem is. De azt mondván, a' mit Grammatikád a' 407. lap' 15d. sorában mond, kéntelen vagyok tőle elállani, 's ahhoz tartom magamat, a' mit a' levélben mondasz. — Az: *az a' kor* más mint az: *az akkor*.

Küldöm a' Debreczeni vásárosok által a' Sylvester Grammatikájának első mását is, hogy ha majd, a' mint azt megígérni méltóztatál, az árkusokat a' Betűrakó' botlásaitól megtisztongatni fogod, 's kétséged támad egy vagy más esetben, ez neked vezéred lehessen. — Ennek tábláján vagyon a' tulajdon kezemmel tett rajzolás. Ólom nélkül tettem azt; nem csuda, ha rossz is.

Hogy Nagy Gábor Úrnak ismeretsége előtted kedves vala, annak szívesen örvendek. Őtet is kedvelik a' Múzsák, 's neve nem fog elhalni. — Él szerencsésen, tisztelt férjfiú, kedves barátom! nemzetünknek hasznára 's dízére! Melly jól csett, hogy tanító szóked Neked jutott! Nem juthata érdemesebbnek! — Eggy két szóval hagyd jelentenem: Fábchich, kit csak két leveléből ismerek, megértvén, hogy őt holnapos lánykámát Iphigeniának nevezték a' szent ferdőben, a' maga Euripidesből fordított két Iphigeniájával neki akar nyújtani ajándékot. — Accepto augurium! leányom kedvese lesz Íróinknak! — Kis János eggy kimondhatatlan szépségű Epistolát írt tavaly házasságomra. Benne van Schillernék egész lelke. Lefordítottam azt Németre, és úgy nyomtattatám-ki, hogy a' Németek is becsüljék Litteraturánkat, mellynek ez valóságos remekje. A' magyar poéma' nyomtatványai Kázmérrt vannak, a' Német fordításái pedig még Bécsben Schraemblnél. Külömben megküldeném, hogy lásd, 's gyönyörködj rajta. — Él szerencsésen, 's szeress továbbá is!

Ér-Semlyént, Januar 4d. 1806.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

859.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Rég óhajtva várt becses leveledet örömmel vettem Somlójn éppen akkor, midőn Vármegyénk köz és pedig ugyan nevezetes tárgyú Közgyűlésén voltam. — Barátom! ezen leveletem úgy írom néked mint Katona, de nem bérért gyilkoló és kinzó, hanem mint Hazája, nemzeti léte fen maradására vitézi el szánással kész hazafi katona. Hazánk a soldos katonaságtól el hagyattatva, a belső csendességnek állapottya veszedelembe forog ezen hazába lakó külömbféle elegy belegy Népekre nézve, de ezen feljül a Török birodalom is széleinken lévén, méltó okunk vagyon a pártos, nyughatatlan ögluhtúl [?] tartanunk, ezekre nézve az előre látó — nagy lelkű Gubernatorunk — a mint már írtam — a fő Ispányokat egybe gyűitvén és a guberniummal eggyesitet Tanácskozásokat folytatván, meg határoztatot, hogy Nemességünk fel fegyverkeztessen, iljetén fel

fegyverkeztetés Nemes kemény lövő (scharfschütz) Batallion vezérlése reám bizatot — és már testestül-lelekestül katona, de Nemes katona vagyok, és mostani fő czélzásom árra intéződik, hogy reám bizatot nemes atyámfiaiinak tüzeket annyira serkencsem: hogy a midőn a munkás tehetség fegyvereink villogását meg kívánja, a Nemzeti disz, Haza és Constitutio javáért még a sors végzésein is tudhassunk győzedelmeskedni. — Állapotunknak minéműségét előtted hosszszassan ki fejezni szükségtelen — elég bővén [!] le írtam aszt: ha aszt mondom, hogy mind ezen nem vélt állapotba egy nemzeti létit érző Nemzetnek szükségtelen a változhatóságot kezébe szorított fegyver közt el várni, szükség ez, sőt díszére is válik. A többi ezekből meg értheted. — A nagy érdemű Kisnek még nem vettem levelét — vehetni aszt szerencsémnek és igen kellemetes szerencsémnek tartom. Kívánom, hogy [a] töllem vitt fácskák zöldeljenek nálad, és barátságunk is állandólag zöldeljen. Hozzád közelebb lenni — nekem is olj vágyódásom, miljent itt létem boldogíthatására óhaitok az Egektől — de a távul létet a Baráti szent érzéseknek vágyódása tudgya az által könnyíteni, hogy a hová szívünk vonsz, oda magunk is el megyünk; így tehát édes örömmel várom azon boldog órát, meljbe Nállatok annyi tiszteletet érdemlőket edgyütt láthatok — és ezen látással az élet igaz gyönyörűségeibe örvendezhetem. Somlyón örömmel értették, hogy a Kropéléjk [!] annyira meg becsültet — köszönik róllok való meg emlékezésedet és tisztelnek mindnyájon. — Én a jövő héten Maros Vásárhelyre be megyek, kérlek, kedves leveleiddel szerencséltes ottan is p. Somlyó — Kolosvár — Szeben, a Maros Vásárhely; — mivel pedig ott vagyon még más Cserey Farkas is, hogy leveleid bizonyossabban kezembe juthassanak: ird reá az addressre: *A kir. Tábla M. praesesse Gr. Haller Gábor Úr házánál*. De, kérlek, szerencséltes gyakori becsos leveleiddel, és írd a környül álas történeteiről is, tudósítván, leveleimet hozzád hová utasítsam. — A minap éppen Sibón voltam, mikor Wesselényi leveledet vette — olvastam én is és köszönöm, hogy ebbe és előbbeni két leveleidbe róllam meg emlékezni méltóztattál. — A múlt napokba Muszka országból Prusziába vissza térő úttýába Sibón volt az Anhalt götheni hertzeg, harmad napig mulatot ott, és egy mást Wesselényivel meg szerették. Úgy írja a Néném, hogy jeles culturájú ember ezen Herczeg. — Micsoda Békeséget várhatunk, ha a történt dolgokat férre tésszük is és a Békeség kötésre küldött Biztosokat tekintyük? — Élj olj szerencsésen, a mint én leg egyenessebb szívből kívánom; feleségem

köszönt, eszt kívánnya ő is tiszta indulatból — én pedig vágyok meg változhatatlanul

Krasznán, 9-a Jan. 1806

örökös hív barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

860.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér-Semlyén, 10. Jan. 1806.

Élek a' régen kikötött szabadsággal, hogy courtoisie nélkül írjunk egymásnak, nem csak hogy könnyítsek magamon, hanem azért is, hogy példát adjak az Úrnak, hogy feleletét mint írja.

1. Írja-ki az Úr, kérem, az utolsó tituláreből, hogy mi esoda *Chrysostomus Hannulik*, N. Károlyi Piárista — és *Josephus Fábchich*, Győrben talán Professzor. Mind a' kettőnek írnom kellett; ennek magyarul. annak deákul; az engem provocált az írásra, ezt én; 's ez (Hannulik) így végző feleletét: Vale vir doctissime & latini oris nitidissime. — Szintén elhittem magamat, 's ez jüta eszembe Horáztból: Noris, nos docti sumus! Egyszer felolvasom az Úrnak a' leveleinket.

2. A' Dayka versei mellé tett aestheticai jegyzéseimben arra volna szükségem, hogy egy Görög városban a' Magistratus le tépette a' Musicus lantjáról az új példával megszaportott húrokat, mert öelőtte talán 3 vagy 5 húr vala a' lanton. Anacharsisból tudom a' dolgot: de Anacharzisom nincs, mert J[ósi] el vette. Kérem az Urat, vagy keresse ki azt a' Chapitret a' maga Anacharsisában, és írja-ki azt nekem, vagy küldje-ide azt a' Tomust, mellyben a' Musicáról szöll. — Ha ki írja, írja ki a' Citatiót is, hogy Barthelemy honnan vette a' hirt.

Fábchich nekem egy Magyarra fordított Pindarust küldé Kis István által. Kérem, végye által tőle; vagy ha el-nem hozta Kis, 's az Úrnak van, engedje látnom. Ez a' Fábchich nekem egy speciment küldött az Aeschylus Prometheusából. Jambusokban fordította. Derék! Sophoclese kész. Most Euripidest dolgozza. 'S meg hallván nem tudom kitől, hogy a' lyányomat Iphigeniának hívják, azt írja, hogy

a' maga Euripidesi két Iphigeniáját (in Aul. & Tauri) ennek adja ajándékban. — Accepto augurium!

A Geizler papirosait, kérem az Urat, juttassa kezembe, hogy itt a' szomszédban Osváth Úrnak által adhassam. Vagy ha elküldötte már az Kállóba, vagy most elküldheti, fogadom, hogy a' 6 főt azonnal leteszem.

Éljen szerencsésen az Úr! Mint vastagodik az Úr kedves Jeanettje? Tisztelem, 's óhajtom, hogy úgy legyen. Adieu.

Kassán 16 xbr. az Insurrectionalis Gyűlés első napján olvasták-fel a' Protestatiómat. Sok fül hallá. Jósi nem aludt egész éjszaka. Várom foganatját, 's ha nem lesz, elindulok tovább. Szeretném az Úrral olvastatni a' Protestatiót. Tulajdon magam tettem-fel. Asszonyám egész meg van benne kémélve, Jósi ellen is csak azt mondtam, a' mit nem lehetett nem mondani.

A' választ vagy Dr. Szentgyörgyiné, vagy Uza Úrnál adja be az Úr, de még hétfőn délig.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

861.

Kazinczy — Révai Miklósnak.

Révai Miklósnak Kazinczy Ferencz barátságos tiszteletét.

Nagy férfji! Ímhol Sylvesternek betűről betűre vett mása; ímhol Előbeszéde is, úgy a' mint azt kirakatni óhajtom. Engedd-meg, hogy ígéretedre számot tarthassak 's kérhesselek, hogy a' gyomok' kitisztogatásának terhét magadra vállalni méltóztassál. Melly hogy annál kevésbb alkalmatlanságodra essék, jónak látnám, ha tanítványaidd közzül kettőt olyat, kihez *bízatsz*, kiválasztanál, és általok Sylvesternek ezt a' mását amazzal, a' melly már a' Nyomtatónak kezeiben vagyon, összevasonlítnád, 's meghagynád nekik, hogy kívált a' magyar textusra vigyázzanak, ne hogy az másképpen legyen accentizálva a' Pesti új kiadásban, mint a' régiben volt. A' deák textus orthographiáját tetszésedre bízom, ha *novus*-nak tétessék e, vagy *novus*-nak, *ut*-nak e, vagy *ut*-nak?

Minapi levelednek eggy cikkelye válasz nélkül marada. — Megadom magamat, mert igazod vagyon. Töröld-ki egészen a' 92dik lap' jegyzését, 's a' hol az *az ez* pronomenek után apostrophus áll kézírásomban, az apostrophusokat vettessd-ki.

Trattner Urat nevemben méltóztassál köszönteni, 's ajánld Nékie a' munkát. Óhajtanám, hogy minél előbb *megjelenhetne*, 's adósságom lenne leróva. — Elj szerencsésen! A' Gondviselés lebegjen életednek drága napjai felett. Ér-Semlyént, Január 11d. 1806.

* Seite 92, Zeile 5.

Midőn a kérdésben forgó pronóment articulus nélkül követi a' substantivum, akkor ez *mindég azon* és *ezen* helyett áll, és azt kívánja, hogy a' lenyesett *on* terminatio a' *z* betű után apostrophus által jegyeztessék-meg, *és* az illy esetben nem azt kell mondani Sylvesterrel, hogy az: *az*, ez pronómen' singularisa a' szóknak plurálisa mellé is adatik; hanem,¹ hogy az *azon*, *ezen*, változhatatlan minden numerusban és casusban. A' Sylvester' példája: *ez napokban*, helyesen így íratik: *ez' napokban*, az az: *ezen napokban*. — Bár érzének Íróink, melly hasznát vehetnék ezen pronómenünknek az illy éktelen kifejezésekben: *e' nélkül a' végzés nélkül; e' miatt a' bántás miatt; ehhez a' helyhez, ettől a' hibától* 'stbb. Melly könnyű volna a' pleonasmust, még pedig a monotoniás pleonasmust így elkerülni: *e' végzés nélkül, e' bántás miatt, e' helyhez, ezen hibától* 'stbb.²

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

862.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, 14d. Jan. 1806.

Szeretetre-méltó Ember és Barát!

Meg van a' békeség, 's íme indul levelem Brünnebe. Valóban, Édesem, mi választott gyermekei vagyunk a' Gondviselésnek! A' veszedelem' szélén állottunk; csak egy billentés kellett volna, hogy boldogtalan hazánk' boldog constitútiója feldőjtessék, 's csudáld — *állunk!* — Hála a' Gondviselésnek, hogy megtartott bennünket.

Te nékem igen régen nem írtál. Ez azt mondja, hogy jól vala dolgod. Talán kedves Grófnéddal ennek régen nem látott Szülőjéhez

¹ Innen az *azt* szó ki van húzva.

² A csillag alatti megjegyzés egy kis 12-r. alakú papírra van írva s a levélhez ragasztva.

mentél beljebb Erdélybe, 's régen nem látott Kedveseid úgy elfogtak, hogy rólam nem lehetett el nem felelkezned. Ne vádold érte magadat, barátom; az természetes. Illy nagy dolgok' látása alatt nem csuda, ha az ember a' legédesbb kötelekeiben is táguilást érez. De minekutánna azok a' nagy dolgok többé nem történnek, a' barátság azt várhatja, hogy róla megemlékezzél. Kérlek, írd-meg, mik történtenek hazádban, 's a' Te nagylelkű Sógorod melly új fényt vont ismét nevére.

Miólta Péchy Imre a' maga kedves Muszkáját kíséri kifelé, azolta itt minden stagnál. Külömben ez a' riasztó hírek' megszünte onnan is jöhet, hogy Decemb. 2dika óta nem omlik embervér. — Én tehát Neked semmi új hirt nem küldhetek.

Gyulaytoknak, tudom, örvendsz. Ő nagyon meg van tisztelve. Reménylem, test és lélek szerint öccse a' megholt derék Istvánnak. Külömben az a' szerencsétlen háború a' magyar virtust nagyon hirdeti. Ferdinánd Herceg felől, az Öregnek fíjáról, azt beszéli a' hír, hogy midőn magát Ulma mellett a' maga huszáraival keresztül vágta az ellenségen, látván, hogy a' Német regementek elhányták a' fegyvert, felkiáltott: *No b...m a' lelkét, most voltam Német utóljára! ezután mindég csak Magyar leszek!* Hortelendi, Oberster a' Palatinus Rgtjében, görög és római lélekkel ezt mondá valamelly tanácskozásban: *Fiaim, nem azért öszült-meg ez a' haj, hogy Királyom és Hazám védelme helyett a' fegyvert elhajtsam; vesszünk, ha nem győzhetünk!* Egy fiatal barátom, Csehy József, Fő Hadnagy a' Császár Huszárai között, írja, hogy egy Redoutból nézte, melly csudálatra méltó vitézséggel viselte magát a' Magyar *hajdúság* (Infanteriának hívják a' katonák). — Wartensleben, kinek ereiben *félíg*, és osztán még *eggy negyedíg* (mert az atyja Indigenává lett) magyar vér foly, dicsőséges vakmerőséggel Tyrolból Cseh-Országig vágta keresztül magát. — H. Lichtenstein Huszár Rgt Tulajdonosa, még pedig úgy tulajdonosa annak, hogy midőn előbbi Rgtjét elbontották, ő az helyett Magyar Lovast kívánt; 's ezzel Gyulai leve a' Feciális. — Barátom, ki nem kevélykedik ezeket látván, hogy *Magyar!* — Fels. Urunk gyermekei beszélleni fogják, mint fogadtattak nálunk Kassán és Kassáig mindenütt. — Becsülni fog bennünket még az ellenség is.

Irigylem azoknak sorsát, a' kik Pozsonyban voltak a' béke kötés alatt, 's láthatták azokat, kiknek nevek a' históriákban élni fog. Ezt, úgy vélem, Te is irigyled a' Pozsonyiaknak 's Bécsieknek.

Somlyón SzentMarjainé Asszonyom nékem azt beszéllé, hogy Te Károlyban neveltettél. Tehát Hannulikot ismered. — Halld, millyetén levelezésbe jutottam vele.

Dayka Gábornak magyar verseit készítvén nyomtatás alá, egy deák verse is akadt kezembe, melyet a' szegény már halálához közelgető barátom olly siető 's erőtlen karral írt, hogy alig lehetett elolvasnom. Nem volt volna éppen lehetetlen nékem is kipótlanom a' vers hizakjait: de én vagy bátor egyenességgel, vagy fortélyosan mindég azon mesterkedem, hogy a' nagynevű emberekkel öszve-csatlhassam magamat; 's e' szerint azt hazudám Hannuliknak, hogy nekem az ő segédjére szükségem van. Ciceronianus stílusú deáksággal írtam neki Septberben; 's Hannulik a' feleletében ezt írja: *Incomparabili Viro, socero tuo, ignoti hominis nomine venerationem dicito, si equum censes, me vero tuo illo adhumanitatem propensissimo animo complectere Vir doctissime et latino ore nitidissime!* — 8dik Jan. feleltem neki. Ímhol van a' levél' kezdete:

Chrysostomo Hannulik Fr. K. sal. — *Vir Clarissime! Vtracque tuae mihi literae redditae sunt. Haeserunt diu, me Mense adhuc 8bri in patriam Wesselényii et Csereii profecto in manibus uxoreulae meae, ad quam ineunte primum xbris Casmeriam reversus sum. Illa mihi eas, blandiens tam dulci munere, exhibuit. At tu ob tarditatem in rescribendo noli mihi succensere. Terror armorum nationis Francicae, ad Vlmam et Australitium, tanquam ad novum Marathonem et Salamina victricis, ita nos quoque perculerat, ut dulcissimorum omnino officiorum obliti fuerimus. Nunc vbi animam liberius ducere licet, speque erigimur fore, vt pax Franciscum inter nostrum et Napoleona cecat, non tibi longius debitas, pro singulari tua in vota mea humanitate grates persolvere differam*

Subrisi dum te Optimo Maximoque nostro Palatino hoc, quem scribis, Nomenclatore traditum fuisse legeram. Est quidem is multis titulis insignis, litterisque bene excultus, sed qui se nihil sibi versibus insipidiis videri vltro praedicet. Te itaque, ornamentum suae provinciae, Proregi exhibuit, ut ego essem in bibliotheca mea, si tales ibi faeces servarentur, magnum indicaturus Theologorum, Polemicorum, Casuistarum, Ictorum, atque id genus scriptorum acervum!

Éj szerencsésen, édes barátom. Emlékezzél-meg, hogy minden levelem, mely Néked íratik, Zsibóra is szóll. Csókolom a' Mélt. Grófnénak kezeit hív tisztelettel, 's ajánlom magamat kedvező emlé-

kezeteibe. Chrysanthemumod παραμαρτε: (Meg engedj tréfámnak. E' napokban mindég görög nyelv fogott-cl) — fonnyad. Élj szerencsésen.

tisztelő barátod
Kazinczy Fer. mpr.

Bartalis nevezetű Jegenyei Plebános kevés esztendővel ez előtt 1794ben egy Munkácskát nyomtattata, (de nem tudom hol) Notitia Parochiae Jegenyensis (Kolos Vármegyében fekszik) név alatt, 's azt állítja benne, hogy az *első nyomtatott magyar munka* nem a' Komjáti Benedek által Krakkóban kiadott Szent Pál levelei voltak (ao. 1533), hanem a' Nürnbergben 1484. nyomtatott magyar ének Szent István Királynak rothadhatatlan jobbjáról. — Ha alkalmatlanságod nélkül megeshetik, véteess nekem vagy 5. expt ezen munkából, és küldd ki lepecsételve Debreczenbe Nagy Gábor Úrhoz. — Bibliothecámba nagy momentumú könyv lenne. — Erről a' Bibliothecámról azt kell még jelentenem, hogy a' Bavariai Antiquarius, kitől vettem, esküszik, hogy 3 benne lévő Landchartenért 100 fl. volt le olvasva asztalára: de nem adta. Meg kell vallani, hogy benne felette becses dolgok találtnak. De az olyan ringy rongyot nem minden ember becsüli. Sok azért szerez könyvet, hogy szobája fala tapeczírozva legyen vele.

A' *praeter* etc. nekem is jónak tetszik mind ekkoráig. A munkában pedig a' Themistocles titulusa alatt ez áll: *firmare animum constantibus exemplis*, az az *exemplis constantiae*. A' ki akarja, megérti, kire van a' czélozás, Themistoclesre e, vagy a' Magyar nagy emberre. — Éppen tegnap estve vettem egy megholt nagy ember leányától levelet, kinek képét a' jövendő Tómus elibe fogom tenni. Derék leány! Gyönyörű a' felelet, noha németül van írva. Ezen kép alatt e' szók fognak állani Tacitusból:

Civitati grande desiderium eius mansit per memoriam virtutis. — Ezt Tacitus Burrhus felől mondja, a' Néró nevelője felől. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

863.

Kazinezy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Ér-Semlyén, Jan. 16d. 1806.

Nagy Méltóságú Báró Cs. K. Kamarás-Úr,

különös tiszteletű drága Jó Uram!

Tegnap este a' Debreczeni vásárból haza szivárgók által egynehány levél érkezett hozzám. Ezek közt vala a' Nagyságodé is, melyet Decembernek 20dikán írni méltóztatott. Nem voltam ide haza, mikor a' levél érkezett, 's a' sok közt ki nem ismérhetem, melyiket kitől vettem: úgy vélem mindazáltal, hogy Dr. Szentgyörgyi Úr fogta hozzám küldeni, kit én nem csak úgy becsülök mint igen jó Orvost, hanem szeretek is, mint egy megbecsülhetetlen érdemű jó embert és jó barátot.

Nagyságod éppen abból a' nézőpontból vette kedvesen leveleimet, a' melyből én azokat írtam. Örvendek, hogy Nagyságodnak gondolkodásával egy úton járt az én gondolkodásom. — Ma pedig az által csinálók magamnak innepet, hogy ezen levelem írásában tölöm-meg azon áldott napom' emlékezetét, a' melyen engemet 22 esztendővel ezelőtt legelőször csókola-meg az Ipm. —

Mélt. Cserei Farkas Úrnak utolsó Postával írtam. Újságok helyében azt íram ezen érdemes barátomnak, hogy itt minden hir elrekedett. De tegnap este a' Debreczeni vásárból jöve hozzánk az itt lakó Fő Szolgabíró Fráter Pál Úr' veje, Botka Lajos Úr; (ez nem tudom mikor, volt Zsibón is, 's emlegeti, hogy Nagyságod előtte olvastatott valamit a' Rhédey Lajos német Comediájából;) Botka most jó Újhelyből, hol Consil. Péchy Imre Úrral szóllott; 's eltölte hírrel. Íme itt következnek azok. Örvendve közlöm Nagyságoddal; 's fogtam volna közleni, ha tegnap vett becses levele a' legkedvesebb érzésekkel el nem töltött volna is. —

Botka Lajos innen ezen esztendőnek 2dik napján indúla fel Újhelybe, hogy bizonyos házi dolgai eránt bátyám Péchy Imre Úrral szóllhasson. A' Rakamazi töltés végén már éppen a' Tokaji hídnál egy csapat Német katonaság öszve akad egynehány Niregyházi szekérrel. Az egyikén ezeknek egy Nyiregyházi lakos Kovács nevű Nemes ember feküdt a' gyékény ernyő alatt. A' Káplár jó, 's pálczát

emel a' szekeresekre, hogy térjenek-ki; kettősével akará keresztül vinni a' legényeit. Kovács felüté a' fejét, 's Ulmát kezdte nekik emlegetni. A' Tiszt érkezett, 's ellődította a tűzbe lobbant Káplárt. Csendesen váltak-el.

Botka Patakon a' fogadóban megszáll. Egy fiatal Kozák Hadnagy vala ott. Estve felé hajlott az idő 's a' Hadnagy akkor ébredéssel crapulájából, hesterno inflatus venas, vt semper, Jaccho; csak hogy itt a' hesterno helyett matutino-t kellett volna tenni. Ejnye, úgymonda magában, ma reggel megittasodám, 's most ébredék-fel. Az emberke tudott németül is, 's Botka beszédbe eredett. 152 legény volt, úgymond, a' Commandóm alatt, 17. van meg belőle; elvezeti őket az inasom; magam pedig utánnok megyek még a' vak sárgámon. Botka azt tanácsolta neki, hogy hálna-meg már ma, 's ő lett a' Gazdája; magyar hospitalitással traktálta a' Hadnagyot, 's a' bor és a' garodka pályinka meggyitotta mind a' szívet, mind a' száját. Beszélte a' Neissi és Austrelitzi veszedelmet, 's magasztalta a' székelő Huszárjait és a' Hessen-Homburgét (Wécsey volt azelőtt). Azt mondta, hogy nincs artilleria a' világon, csak a' franczia, — nincs katoná, csak a' Huszár. A' fekete strimpflik felől azt mondá, hogy azok az ödik ágyú elsülésére mind szaladtak. Bizony örvendek mint Magyar, hogy Nemzetem a' mi törvényes Fejedelmünk eránt olly szembevetőképpen megmutatta hűségét 's katonai virtusát. — Egy barátom, Fő Hadnagy Csehy a' Császár Huszárjainál, éppen ezt bizonyítja az Olasz seregnél lévő Magyar gyalogság felől. Ő egy reduttból nézte, hogy az ellenség mint tolatott vissza általok. — Úgy beszél a' Pataki Hadnagy, hogy Neissnál 26 ezer, Austrelitznél csak 15 Muszka veszett-el. Cons. Péchy vezet 14 Regiment Dragost és 10 Regiment Huszárt, mellynek száma a' sok veszteség után 12,195. — Gr. Haller József Exc. Kassa felé 35,000 gyalogot. A Muszka Császár Burkus Silezián keresztül *Kutúzov* vezérjével nem tudatik mennyivel. A' Kutusov nevét itt úgy irtam-le, a' hogy Muszka nyelven pronounciáltatik. — A Zemplén Vármegye domestica Cassája 150 ezer deperditát szenved ezen sereg által menetele miatt. 180. szekér kell nekik, és 23 ezer f. ára pályinkát fognak, míg keresztül mennek, consumálni. — Kapitány Csanády Imre felől, a' Hajdú Városok' Kapitányok fijáról beszéllek, hogy gondolatlanul és minden bizonnal sértegetve dicsekedvén a' maga seregének (a' Palatinus Huszárjainak) vitézségével, a' Német seregeket mocskolván, katonai törvény szerint gyalázatosan megfosztatott kapitányi rangjától.

Ez különben jó katona volt; lova fején 5 seb volt, mikor Ulmánál történt a' szerencsétlenség.

Ugy bánok, Nagyságos Uram, mint a' nagy asztaloknál bánnak; -- Champagnert 's asztali bort adnak elébb; utoljára adják az Istenek italát, a' Tokajit. Hallja Nagyságod, és az nap, a' mellyen ezen levelemet veszi, igyék ebből az Istenek italából a' mi kedves Palatinusunk' egésségéért. Az Isten tartsa meg ezt a' fiatal nagy embert a' Haza boldogságára sok, igen sok ideig! --

A' Palatinus Felséges bátyjától ideig óráig általvévén a' kormányt, az Ő Felsége akaratjával magokat általadó Bécsieknek eleséget engedett vinni, azon tekintetből, hogy az ellenség a' Hazába bé ne rontson, és itt requisitiókat ne tégyen. Ő Kir. Herczogsége, a' Monarchiának igazán Souveraini Hérósa, Károly, a' mint mondják, a' Francziákat Bécsben is meg akarta támadni, 's e' végre egy parancsolatot küldé a' Vice Ispánokra, hogy halálnak büntetését, még pedig StandRecht halálnak — várják magokra, ha Vármegyéjéből eleség fog vitettetni Bécs felé. Erre a' Palatinus személyesen jelent-meg Ő Felsége előtt, 's elébe terjesztette okait, 's jelentvén, hogy ő nem felejtette-el, hogy ő a' Királynak *Jobbágya*, ez a' cselekedete pedig azon felyül még *hív Jobbágyának* is bizonyíthatja, mert ez által azt eszközölte, hogy Monarchiájának ez a' része kárt nem szenvedett. Felséges Urunk látta a' cselekedet tisztaságát, 's a' mint tudjuk a' M. Kurir leveléből, felszabadította az eleség Bécsbe vitelét, 's az az egymás meg nem értése, melly a' három felséges testvér közt támadt volt, mindnyájoknak tökéletes öröme megszűnt. -- Károly herczognek katonai virtusait még az ellenség is becsüli, 's becsülte eddig is mindég. Mi szép most azt látni, hogy most ismét a' Palatinus is a' Haza Őrző Angyalának nevezetik! Consil. Vay József ugyan mindég annak nevezi. Ez a' nagy ember már itthon van. Dissolváltatott a' Palatinale Consilium, és a' Cancellaria ismét helyre állott. -- Ugy beszéllek, hogy Szent Iványi Ferencz Exc. a' Judex Curiae, a' régi Dieták Actáiból megmutatta, hogy már három ízben kötött békességet Palatinus, és hogy ha a' had szerencsétlensége el fogta volna zárni ő Felségét a' Palatinussal való egytetértéstől 's levelezéstől. a' Palatinus declarálhatta volna a' neutralitást úgy mint Palatinus. -- A' Diactán azt végezték, hogy a' parancsolatok Magyarúl folyjanak. Még eddig egy parancsolat sem jött a' Vármegyékre Magyarúl; sőt némely Vármegyék egymáshoz leveleznek, hogy az ő elejik a' tót hegyek közzé bújtak a' Török elől

's elfelejtették a' nyelvet. A' Palatinus mint Királyi Képviselő, az az, Praesese azon Consiliumnak, mely most a' Cancellaria helyett dolgozott, Szabolcs Vármegyét a' Commissió punctumaira nézve ártatlannak declarálta, sőt mind a' Fő, mind a Vice Ispán nagyon magasztaltatnak az ez cránt költ parancsolatban. Az Insurrectio eránt semmit sem tudunk. Sürgettetik még most is; azonban a' dolog csak nem megyen. Generalis B. Vay Miklós most Kállóban peroralt. hogy mikor a' Haza védelme és becsülete forog fenn, akkor nem csak gazdálkodni nem kell, hanem profusióval is kell bánni: 's én azt hiszem és vallom, hogy úgy kell. Hálá legyen az Istennek, hogy megmutatánk, hogy a' Nemzet a' maga Királyáért 's Hazájáért mindent feláldoz. Többet nem azért nem írok, mert elfogya a' papiros: hanem azért mert a' hírek fogytak-el. Mind elmondtam. Maradok hiv tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

*Toldalak.*¹ Dehogyan mondtam-el mind! Az elmondottakhoz még végye ezt Nagyságod. — Az Orosz sereg Ujhelyben vad módra szidta a' nem-magyar katonákat: ellenben a' magyart magasztalja szélteben. Herczeg Dolguroszki [!] azt monda, hogy valahol Huszár katonát fog látni, süveget vesz neki mindég.

— A' Kozák Tiszt, Botkával beszélgetvén, meglátja, hogy eggy Franz Lothringen vasas közember jött-bé. Was ist er? kérdé. — Felel a' legény. — Ey? Putzen, glänzen, davon kaufen? nicht wahr? 's ezzel megnyitotta az ajtót, 's kihajtotta az ártatlan legényt. A' putzen alatt úgy tett a' kezével, mint a' keféző a' hogy szokta kefélni magán a' ruhát. — A' szegény katona vállat vonított: Ist ein Kosak! monda, 's kiment.

A' Magyar Cancellaria nehéz szívet visel azok ellen, a' kiket a' Palatinus maga mellé választott volt. Péchy 10. nap alatt itt-hon lesz.

Elmélkedő ember előtt a' bolond és gaz tettek is méltók a' tudásra. Ez legyen mentségem, hogy Nagyságodnak a' következő történetet megírom.

Nem lesz szükség Nagyságodat arra kérni, hogy levelemet az asztalon ne hagyja, hogy olyan is olvashassa, a' ki eléggé oktan a' dolog rútságát nem érzni: — xberben Váradon Gyűlés tartatott

¹ Külön kis quart lapra írva.

az Insurrectio dolgában. Egy trabális ember, szint olly rút lelkében, mint pofájában, jobb kezét az ég felé emelvén kiált: Tekintetes Dé-pó-tá-tzió! a' kik nem Nemesek, hanem csak nemes anyáktól származtak, el kell tőlök venni a' jószágot. — A' szó nem íteltetett méltónak a' feleletre. — Az ember mintegy fél óra múlva megszólal: Tek. Dépótátzió! Nem értjük, nem deákul kell, de magyarúl! hiszen úgy sincs Király; azt mondják, bujdoklik! más idő van! — A' Fő Ispán irtóztató tűzbe lobbant. Sokan kiáltottak az esztelenre; sokan csak az ő esztelenségét kaczagták. A' Fő Ispán tudakozta, kinek hívják? etc. Az ember még sem tért eszére: De bizony — régen fú már — annak a' szele! monda. De végre nagyobodni kezdvén a' zúdulás, kilopóskodott, 's ment, hogy rajta ne veszítsen. —

Váradon Hodosi Sámuel Ur idvezüle. —

A borítékon: ¹

à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, de Hadad,
Chambellan de sa Majesté Imp. Roy. Apost.

p. Somlyó,
Zilah.

Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

864.

Csehý József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Egy holnapja, hogy Pápai lakos vagyok, a' hol esztendőt tölteni sem volna unalom, márig Polgár és bent való vagyok, kivált a' miolta a' többi katonaság mind eltakarodott. A' Császári Chevaux légers-k feküdtek itt, nekik Braunauhoz közel Ried környéke jutott. A' másik Regimentünk a' Hohenzollern Chevaux légers Váradra száll. Egészen elszakadtunk Brigadánktól. E' helyett Hohenlohe Dragonysait kapjuk, és békességi kvártélyunk N. Kanizsán leszen, a' hova rövid napok múlva meg kell indulnunk. Csak hogy a' magyar ég alatt lakhatom!

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét s fölötte e jegyzés: «1806. 16. Jan. Kaszintzki.»

Idejöttünkben, Kis Czelben lévén Stationk, meg látogatám Kis Jánost Nemes Dömölkön. Nem kellett sok präsentáltatás, sem étiquette. Azon retiruda módra kőczosan és krajnai ködmenben mutatam bé magamat. — Kis megajándékozott a' számodra készült gyönyörű epithalamiummal. Pápán ő keresett vizsont fel engem, és egy Journál Planumát adta előmbé, 's meg hit a' dologra, a' mit el is fogadtam. — Helyben Márton Istvánnal barátkoztam öszve. — Néki sok munkái hevernek kézírásban, majdnem az egész logica és moralis Philosophia, 's várják a' Maecenást, a' ki a' nyomtatás költségét magára venné. Hozzá gyakran eljárók 's sokat tanácskodunk. Illy derék férfiak közt élni tellyes öröm! Majd elvállik, Kanizsán akadok é valamelly igaz szívű hazafira, mert a' többi mind plebs előttem.

Még egy leveledet se vettem 7 holnap óta; nem is csuda, mert az első levél, melly reám talált, — vagy hogy én találtam reá — ddto Scharding 9-dik Oct. 805. a' Regementől való, 's Avancementomet adgya tudtomra. Gondolom, a' többire Kanizsán fogok akadni.

De jelenvaló levelemmel nem késhetek soká, elég hosszúra hallasztottam, 's ha a' mai postát elszalasztom, megint csak Vasárnap ércm utól. — Egéségem nem igen jól kezdett szolgálni Pápán, mert a' quartana hidegbe recidivussá lettem. Már most egészen felgyógyultam megint.

Írd meg, édes barátom, a' te egéséged hogy szolgál, 's miben fáradoz? Úgy é az új Diaetai articulus szép napokat ígér nyelvünknek. Csak igaz az, hogy előre megyünk, nem hátra. Emlékezel szavaidra? Ezt te írtad nékem egykor.

Kanizsáról hosszabbacskán — Addig is ély és szeress

Csehý
Fő Hg. Adj.

Pápán Jan. 16dikán 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

865.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Noha induló félbe vagyok, meg nem álhatom, hogy 1-ő Januáriusi leveledre hamarjába ne feleljek — és leg elsőbben is a beálott ui esztendőre szíves kívánságaidot meg köszenvén — mind

azokat néked is egyenes indulattal kívánom. — A Sonnenfels feleletibe úgy, a mint Te, Kedves Barátom, és én is veszem, igen nagy igasság van. Emlitet becses leveledbe festet characternek olj számos origináljait találtam mingyárt olvasásakor, hogy azon originált, kit te különösen értesz, igen nehezen tudom individualiter fel találni, — arányzom, de meg mondani nem mérem, ugyan azért sugd baráti füleimbe arányzásodat, és hid el, titokba marad. O! Kedves Barátom, be szépen, be igazán festéd azon character, melj mint egy ragadó nyavalja gyarapodik embereinkbe mai világba, és pedig olj hitvány aránybúl, hogy cz a célzás jóságának lehetőségit is tökéletesen el rontya. — A vélem közlött uiságokat köszönöm — ugyan azon Posta hozta a Békeségrül való tudósítást is, ohaitot állapot volt na egy okos Békeség, de meg vallom, nagyon kételkedem, hogy a környül álasokhoz képest lehessen okos Békeséget kötni; — sőt abba is kételkedem, hogy akár minémü Békeség is kötötet legyen. Akár hogy is legyen azomba ennek állapottya: valjon mi Magyarokul el követtük é most aszt, a mit cselekednünk kellett volna önnön és maradékunk Boldogságára nézve? — Ugy é az én igen kedves atyámfia, és Barátom, G. Gyulai Ignác, meg érdemlené Erdéltül, hogy Hazafi indulattul serkentetve, emlékezetes dologgal meg bizonyítsa aszt, hogy fíjainak érdemeit becsülui tudgya? Ez iránt, be menvén, tészek egy próbát. — M. Vásárhelyre óhaitva el várom előttem igen kedves leveleidet. Feleségem tisztel — én pedig meg változhatatlanul vagyok Kedves Barátom!

Krasznán 16. Januar. 1806.

hiv tisztelőd, barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

866.

Kazinczy — Ferenczy Lajosnak.

Kazinczy Ferencz Ferenczi Lajosnak
idvezlését!

Szeretetre-méltó Ifjú! Csokonainak halálára írt verseidet csak épen ma vevém. Késedelem nélkül felelek leveledre, hogy ebből láthassd, melly tekintettel fogadtam bizodalmodat, 's nagy czél felé vonzó indulatodat mennyire becsülöm. Engedjék a' Végezések, hogy

ismeretségünk literatúránknak hasznára váljon, és hogy a' maradék a' Te nevedet is kedvellje azoké között, a' kik a' Csokonai nyomdokán elindúltanak. Versed mutatja, érezteti a' kezdőt: de kezdő vala egykor Csokonai is. Feküdj' a' munkának, 's igyekezz' dicsőséggel megfutni a' pályát.

Mindeneknek előtte azt jegyzem meg, hogy a' ki *írni* akar, annak érteni kell a' nyelvet, még pedig nem vulgariter. Leveledben és dalodban hemzsegek a' grammatikai vótkek. Nem elég az, hogy a' köznép így is szóll: éjjel*é*be (nem *in* noct*ES* earum vel eius — hanem *in* noct*E*). Itt ezt kell vala mondanod: éjjel*É*be*N*. Osztan: sok *ízbeN*. *LyányI* puellaris; puellae eius: *lyányAI*, *lEányai*, nem pedig *jányi*. A' *SE* mint a' *NE* prohibitivum mindenkor; a' negativum mindenkor *sem*, mint *nem*. És sok más botlásaid! — — Olvassd a' gondos Magyar Írókat: Virág Benedeknek verseit, Révai-nak Grammat. hung. elaborat.; elmélkedj'; 's gyakorold nyelvedet és kezedet a' gramm. törvényeiben. Térek az aesthetikai criticára.

Semmi sincs trivialisabb dolog mint az *alkalmatossági vers*. Nem fog az soha senkit interesszálni, hanem — ha a' Poëta eléggé böles, az individuum magasztalását a' dolog magasztalására esinálni. Példa erre Pindarus. Példa nálunk Kis János, Nemes-Dömölki Luth. Predik.: kivált két szép poemájiban: az első az az ódája, mellyel Nagy István Superintendenst tisztelte meg, a' másik az az epistola, mellyben az én házasságomnak örvend. Amaz a' l'api-rend méltóságát, ez a' házasság élet becsét festi. De — Csokonai megholt. Erre a' franczia Comicussal ezt lehetne mondani: Temettessétek-el. A' Poëták annyi holt embert megsirattak már, hogy az ő verseik kevés könnyeket fognak kifacsarni, 's abba' a' gyanúba hozták magokat, hogy jajgatásaik bérbe fogadott praeficak' jajgatásaiknak nézet-tethetnek. *Ille dolet vere, qui sine teste dolet!* — Azonban nem lehet meg tiltani nekik, hogy ne siratgassák a' magok kedve-seiket még a' mi kárunkkal is. De ha sírnunk kell, mi viszont azt kívánjuk tőlök, hogy fájdalmok, mellyekre olvasztanak, legyen *édes fájdalom*.

A' te versed, kedves jó Ifjú, hosszabb mint illik, 's nincs benne elég tömörség. Ut male latus si cui calceus est. *Azt az érdemes* Csokonait nem egyéb, mint öt syllabányi ürességnek betöltése. A' nagy embernek nincs szüksége epithetonra. Azok a' *néhái* kies völgyek. Néhái völgy nem mond semmit. Tedd: Azok az *egykor*. *Bókkoltak* rossz szó; ámbár Csokonai élt vele.

Talán, mondék, az én Vitézem
 Lyánkája karja közt örül:
 Mégyek tehát, és majd megnézem,
 Ha nincs e Lillája körül.

Így jobb volna, noha az utolsó sor merő próza — csak azért is jobb, mert így a' vers jambus lábakon ugrik. — Ezen strophában: Oh Lilla, ha a' volt korra . . . mind a' négy sor a betűn végződik. Ez vétek. Szentelte *néked*, Lillának, ismét haszontalan folt. Halandóságból *kinőtt* lélek. Nem mondatik: halandóságból kinőni. *Ama* maroknyi poroddal. Az elvont szó nem illik, nem illik a' maroknyi is. Osztán szenvedhetetlenül vannak felosztva e' sorok: Sok || izben — Ölelési || közt — Kis || czélok — Pyramis || oszlop emeltet velem || érdemed . . . *Hadd* és hagyjad, mert a' *had* bellum, exercitus. A clenodium nem versbeli szó, 's az esztendőnek nincs lustruma.

Hát ez a' szép vers: *Szent tiszteletű hamvaidra, Hadd csókolok áldásokat, S még életbeli parancsolatidra, Hintsek rád rózsabokrokat.* Mit teszen ez? Mert valóban nem értem, 's nem tudom construalni. Rózsabokrokat hinteni, nem jól mondatik. Szokatlan a' *csókolok* is, tudniillik *áldásokat*.

Vedd bátorságos jegyzéseimet jó neven, 's érezzd, hogy a' legszentebb szándékkal teszem. Óhajtanám, hogy Patak is indulna Debreczennek példája után. A kis Szemere, a' ki Lónyainak tiszteltetére énekelt egy alcaicust, valóban sok poétai tüzet mutatott. Kár volna neki elállani a' szép útról. — Éljen szerencsésen, szeretetre méltó Ifjú. Ajánlom magamat kedves emlékezetedbe.

Ér-Semlyén Január 17d. 1806.

Kivül:

à Monsieur Monsieur Louis de Ferenczy
 par Tokaj

à Sáros Patak
 au Collège Reform.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

867.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyöntt, Jan. 18d. 1806.

Nemes szívű barátom!

Januar 5dikén írt leveled hosszas tévelygése után tegnap érkezett-meg hozzám. Borítékjára írta valamelly Posta Mester a' *retourt*. Ez vala tehát oka hosszas hallgatásodnak. Én Tenéked nem régiben írtam; az a' cseléd pedig, a' ki tegnap leveledet a' Postáról elhozá, eggy B. Wesselényihez írt levelemet olly à tempo vitte oda, hogy az azonnal pakkoltatott, 's útnak indítatott. E' szerint két levelemet fogod venni egymás után, mert a' Báróhoz írt leveleim Tenéked is vannak írva; 's ez, a' mellyet most írok, a' harmadik lesz. A' Zsibóra írt levél rakva van igen nevezetes újságokkal.

Katonai pályádhoz szívesen örvendek. A' jó ember minden ösvényen hajthat hasznót. Nemesítsd lelkeiket alattad szolgáló Polgártársaidnak, 's tanítsd-meg őket, érteni a' kötelesség' szent szavát, és azt himni 's vallani, hogy csak ennek teljesítése ad igazi fényt. Az a' katonai tüz, melly vakon öldös, nem egyéb, mint szelindeki düh; az igazi vitézség iszonyodik attól. Szeretném, ha a' katonák megtanulnák Marmonteltől, hogy a' ki keresztért, rangért, hírért veti kockára életét, színt olly esztelen, mint a' ki pengő érzért, vagy a' mint ő mondja, három obulusi napi számért veti árúba karját. Lobbants becsület' szeretetét alattvalóid szívekbe a' vélek való társalkodás által, 's elsőségedet csak ott éreztessd, a' hol kell. Szerettessd magadat 's vallassd azt, hogy te vagy nemcsak a' legelső, hanem egyszerűs mind a' legjobb is. De mind ezeket néked nem úgy mondom, mint oktatást, hanem mint olly reménységeket, mellyeket a' Te mivelt lelked bizonyosan teljesíteni fog. Lebegjen lelked előtt Marcus Brutusnak képe, a' ki Athenában, az akkori Göttingában, a' legjelesbb Ifjakat kinézte 's magához kapcsolta (ott tévé Obersterré (Tribunus Militarissá) az ott academizáló Horáztot.) — és a' ki Philippi mellett sátorába zárkózva a' szerint táplálta lelkét a' Philosophusok és Poeták' írásival, mint míg még az Illisszus' partjain mulatott. — Az én Csereim bizonyosan azt fogja cselckedni. Külömben nem volna barátja Sógorának és Nénjének. —

Leveled' híjánosságát — hogy kemény lövőidet melly ranggal 's névvel vezérel — első leveledben ki kell pótolnod. Osztan én azt kívánom a' te barátságodtól, — hogy ha bár a' nyereg kápáján

is, írj nekem afféle Erdélyi történeteket, mint a' millyeket én irtam hozzátok az én hazám felől. Most pedig a' *Gróf Haller vejének* hadd beszéllem-el ezt a' mosolygást indítható dolgot. --- Cselekedtemnek nem kell mentség: néked pedig nem kell intés, hogy ezt vagy csak magadnak tartsd, vagy csak olyyaknak beszélld, a' kik vele vissza nem élnek.

Novemb. 25d. Váradon Gyűlés tartatott. A' Fő Ispán mellett a' Püspök tilt, e' mellett pedig egy szép formájú Kánonok. Felolvastatik az a' parancsolat, hogy ő Felsege az ország Kormányát a' Palatinusnak általadta. Kiki érzette, melly szomorú környüállások okozták azt, 's lesütötte a' fejét 's sóhajtott, mint igaz fíja a' Hazának. Azonban a' szép formájú Kánonok feláll, nagy tűzzel szóll, hogy gratulálni kell a' Palatinusnak ezen megtiszteltetésén. Minden felriadott a' szóra, 's dugta a' képét, hogy ki ne tessék, hogy nevet. A' Püspök az asztal alatt rángatta a' Kánonok' ruháját, mert a' Kánonok a' motiót fenn állva tevő. Én leginkább a' Fő Ispán ábrázatján mosolyogtam, a' ki a' Kánonokra meresztette a' szemét, 's a' szót csak rendesnek találta. --- Magam sem tudom, mi lett a' dolog' vége, az az, hogy Ferencz Kánonok mint üle-le.

B. Wesselényinek elfelejtém írni, hogy Szabolcs Vármegye a' Bihari Insurgensek Regementjéhez, mellynek Oberstere Rhédey, Obrist-lieutenantnak Huszár Kapitány Gecsi Ferenczet választotta. A' Palatinus helyben hagyta a' választást: de azt írta vissza a' Vármegyének, hogy ez a' Tiszt csak akkor fog előszóllítatni a' maga Regementjétől, a' mikor a' környüállások azt kívánandják és a' dolog megérend. (ad suam maturitatem devenerit). Még egy Tiszt felől sem tudom, hogy az Insurrectio miatt a' Regementtől elhívatott volna. Az én testvér öcsém Obersterévé resolváltatott a' Bihari Gyalogságnak: de még sincs itt.

Győrből írják, hogy a' Fels. Udvar ott fog telelni. Készítik a' szállást számára, minden bizonnyal a' Püspöki lakban. ---

A' faluban itt egy Fő Szolgabíró lakik, annak csak kellene tudni, miben van az Insurrectio dolga. Oszlik e széljel vagy nem? Semmit sem tud. Parancsolatot vevő, hogy a' kik bé nem rukkoltak volna, rukkoltassa-be feleletnek terhe alatt; --- más parancsolat, hogy a' lovak állitassanak-ki, különben a' Cassa fog a' Particulárisok erszényére lovat venni képekben. Azonban a' bérukkoltak közül igen sokan haza eresztettek, és 8 nap oltá egy repülve küldött kérdésére nem felelnek.

A' Debreczeni vásárban a' hány Bécsi 's Pesti ember, annyi féle hír. Josephinát a' Prusszus elfogta 's Berlinbe vitte. A' sok milliomot a' Prusszus jure talionis rá csapván ex insidiis a' Napoleon szekereire, elfoglalta. Ezt olyanok pengetik, a' kik nem látnak tovább az orroknál. Nevetséget érdemlő nyavalyás beszéd. Tudni kell, mint függ össze nem Friedrich Wilhelm és Napoleon, hanem Prussziának és Francia Országnak a' java. Bavaria Királyságra emeltetik, 's egy némelly Salzburgot, más némelly Tyrolist adja mellé. Egy Bécsből érkezett nevezetes személy az utóbbit állítja, de azzal a' toldalékkal, hogy Wirzburg és a' tájéka a' Salzburgi Electornak fog adattatni. Ezt a' Salzburgi Elector bizonyosan örömmel fogadja. Ismerem Salzburgot. A' várost és romantisch táját kivévén, sivatagság. Pokol a' Florentziai Paradicsom helyett. Én magam azt tartom, hogy ha a' Bavariai Elector Királlyá tétetik, úgy Napoleon jelen volt 1-a Jan. a' koronázás innepén, 's Dahlberg volt a' koronázó Pap. — Jól talál-tam e vagy nem? megmutatja az idő. Mert ez a' gondolat egyedül az én fejemből származik. — Nelsonnak életét gyönyörködve olvastam. — A' szép tettek emelik a' lelket; emelik a' rútak is, mert ezek alatt útalat támad a' gondolkozó emberben. Napoleon bezzeg érzi a' maga Salamis triumpfúsát; az a' Proclamatio, a' melyet seregéhez tett az Özvegyek 's Árván maradt gyermekek eránt, és a' melyben Májusnak elsőjére inneplésre hívja a' Katonáságot, nagyon mutatja azt, a' mit mondok.

Élj szerencsésen, édes barátom! Én a' telet itt töltöm, nem Kázmért. Azért leveleidet ide útasítsd. Leveleimet vedd barátságos beszéd gyanánt, és így csak azoknak mutassd, a' kik érdemlik csevegéseinket hallani. Légy rajta, hogy Zsibóra írt utolsó leveletem olvashassd, 's ird-meg nekem, hogy Mélt. B. Wesselényi hol múlt, hogy leveleim, ha Kolosvártt talál lenni, egyenesen oda küldettes-senek. A' Mélt. Grófné kezeit szokott tisztelettel csókolom. Gyönyör-ködjék férjében, a' ki a' köz bizodalmat megnyerte, és annak minden bizonnal hiú csillogás nélkül fog megfelelni igyekezni. Ölellek egész barátsággal

tisztelő barátod
Kazinczy Fer. mpr.

Minapi Apológiámhoz azt szeretném ragasztani, ha a' hely hosszashban megengedné, hogy csalatkoznak azok a' bölcsek, a' kik nevetik, mūdön valaki ezt mondja: Én nem tudom mit tesz: *félni!* —

Az illet jó mondanunk, azt írja Seneca, mert ez által arra kötelezzük magunkat, hogy ha az eset elő jő, úgy tegyünk, a' hogy szánk szóllott. — Oszlán ez nem azt teszi, hogy egy ember ötvenbe se féljen belé kapni: hanem csak azt, hogy a' jó ember semmi rettentés által ne ijesztessék tenni kötelességeit, mikor látja, hogy haszna lesz, ha előáll. Külömben, igen is, az Oranien bölcsesége több tiszteletet érdemel, mint az Egmont gondatlan egyenessége. — Tudod e, barátom, kinek szeretném én ezt az elmélkedésemet elmondani? az az, kicsoda az az ember, a' ki vanitással, félénkséggel vádol egy nagy embert? — —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

868.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

a Msr. Gabriel de Nagy.¹ —

19. Jan. 1806.

Az Anacharzis extractusát annnyival szívesebben köszönöm, mennél inkább érzen annak fáradságos leírását. — Közlöm ezen csomó papirosokat, olvasgassa-meg az Ur, mikor reá ér. Talán erre is akad valami, a' mit nekem haszonra mondhat, mint Sylvesterre, etc. mondott volt. Ezeket a' leveleket tartsa meg, míg elkérem majd.

A kis Vendég kopogtatásinak szívesen örvendek. Hígyje el az Ur, az bennünket szorosbban csatol feleségeinkhez 's őket hozzánk. Sophie egyedül a' kis Phigienek él. Az Ur tudja, hogy ő nem azok közül való, a' kik a' magok nyavalyás Románjaikból erőlködnek fényleni: de csaknem romantischnak látszanak érzései. 11-a Novbr. lakadalmam anniversariumán a' falra akasztotta az olajjal festett képemet, hogy a' gyermek, a' ki mindég képet néz, mikor a' szobában fel 's alá hordják, azt lássa 's tanuljon engem ismerni. Az Ur kedves Jeanettje az én számlálásom szerint Majusnak elején fog Anyának nevezetlni. Éljen szerencsésen az Ur, 's szeressen továbbá is.

NB. Kassán 16. xbr. olvastattam-fel egy magam tollából folyt Protestatiót a' R[egmecz]i arenda ellen. Meg van benne kímélve az

¹ «Vettem és válaszoltam Jan. 28kán 1806.» Nagy G. jegyzése.

Anyám, 's egyenesen J[ózsi] ellen van dirigálva a' nyíl: Qualiter frater protestat in id' omnimode intentus, vt fratres et sorores suos jam et per mortem communis Genitoris et per actatem et respective matrimonia emancipatos ab aditu possessorii paterni arcere eidemque ipse immanere queat: intuitu bonorum horum sibi titulo Arendae elocandorum fratribus et sororibus suis omnino neglectis et inconsultis, ao. die, etc. a Matre communi — — certum Contractum Arendatilem extorserit. etc. J[ózsi] nem vala a' Gyűlésen, melly insurrectionalis lévén, felette frequens volt. és így senki sem reprotest. Csak azt tudhatám meg, hogy egész éjtszaka nem aludt, mikor meghallotta, és más nap futott, lőtött. Azonban azután Asszonyám láttatni küldte a' lányomat (mellyet addig soha nem cselekedett) és a' házat nyakra főre készítik. Adja Isten, hogy csendesesen készüljön meg.

A' minap egy Trattnernek vagy Révai Miklósnak, az az mind kettejeknek szőlő pakétecskét küldöttem bé Dr. Szentgyörgyi Úrhoz olly kéréssel, hogy küldje az Ur Kis v. valaki más által Pestre. Ila el nem ment még, kérem az Urat, csináljon neki lábakat, még pedig minél lehet előbb.

26. Jan. 1806.

Nézzemeg csak az Ur a' Titularében, kicsoda Antonius Bodnár Professor Agriae? és ezt adja tudtomra most. Prof. Sárvári egy levelet ír; Winkelmann-t kéri. — Az Úrhoz utasítottam.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

869.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igazán tisztelt érdemes Barátom!

Fel tételem vala ma M. Vásárhelyre indulni, utra egészszen el is voltam készülve, és imhola az este egy szándékommal ellenkező napnyugoti szél sebess essőt hozza és a vizet úgy meg árasztá, hogy azon által menni lehetetlen vala, csak ugyan ma le foljván árja, holnap az Egek védelmével indulok. Mai napot nem fordithattam kedvesebb foglalatosságra, mintha veled és kedves feleségeddel (ki igen szívesen tisztel téged), rólad foglalatoskodom: ugyan azért kapám pennámot és ez rendeimbe jelentem, hogy e foljó holdnak

14dikén írott igen becses leveledet az utolsó Posta el hozta; — panaszolsz abba hosszas halgatásomról — én, Kedves Barátom, minden leveleidbe mi örömökre éledvén, tüstént szoktam azokra felelni, csudálkozom tehát okán, hogy minden levelemet nem vettem. [!] Somlyón (a hová való Postán sok rendetlenségek foljnak — de a meljen kintelenítettem csoportos leveledzéseimet folytatni) szánt szándékkal egy szép leánykát bízam meg leveleim fel adásokkal és ki vételekkel: Szentmarjai Terit, azért főbb képpen, hogy az iljetén meg nem romlott szelidség mások ingerléséből se vetemedhetik alacson barátságatalanságra; mind azon által hogy rég nem vettél töllem levelet, csak ugyan el kellett vagy egynek téveljedni. — Nekem, szeretet kedves Barátom! a leg vidámbb gyönyörűség között is az a fő gyönyörűségem, hogy tölled szerettetem, és éltem napjainak fő kelemjű szerencséje az, hogy Barátod lehetek; — erre nézve csak egy perczentés se lehet, se gyönyörűséges, se gyötrelmes oljan, melj eszembe ne juttassa irántad viseltető forró egyenes szeretetemből származó vonszódásomat.

Hála az Egeknek, hogy a zivatarnak ki tisztulása után is — *állunk*, de vajon ugy *állunk* é, a miljen állásba éppen most heljheztethettük volna magunkat, és a miljent maradékunk Boldogsága meg kívánna töllünk? — Gyulainak igen is örvendek, és utolsó levelemből láthatod, hogy jels cselekedeteiért háládatos is törekedem lenni iránta, háládatosságra is kívánom buzdítani a Hazát — akkor lesz közönségessebb a hazafi virtus, akkor ragyog az maga diszének érdemibe, midőn nagy szívű, nemes cselekedetek által fejeztetik azon háládatosság, melj becsülője a köz jó elő mentire törekedő szép el szánásoknak. — Igen is Görög és Római lelkű mondás volt az ősz vitéz Hertelendi ki fejezése; — a Ferdinánd fel kiáltása ifjú heveességnek inkább fel buzdulása, mint el szánt akaratra való törekedés. — A Török háborúkor bizonyos fejedelem egy hadi Ispotáljba a Lugosi veterade után sok német katonák feküdvén, aszt monda, mint hogy — fut a Német és még is a hív Magyarot soha senki se csigázta gyötrelmessebben nállánál: — meg ismerék [!] ők — vagy is inkább maga a Magyar virtus kintelenített velek meg ismertetni, hogy mint [!] Polgári, mint Hadi állapotba diszeskedik Nemzetünk, hogy hív elő békeségbe, háborúba, nagy szívű Királja segedelmibe, meg ismerik mind ezeket, még is — — — — —

Nagyon ohaitottam volna Posonyba és Bécsbe lenni, és már most bánom is, hogy ez uttal fel nem mentem. Lett volna módom

Bécsbe a nagy Nevet csak meg érdemlő Napoleont — csak annak kell már ismernünk — meg látni. Valjon ha tavaszkor ketten Berlinbe fel mennénk, nem láthatnók é meg ottan ötöt. — Utolsó Postával vettem Berlinből eggy igen nevezetes embertől levelet, meljet óhaitanék, szükséges is volna néked meg mutatni, azon tárgyrul szoll, meljrül Somlyóra mentünkbe beszélgettünk és éppen ezen levél könnyen lehetőségé teszi, hogy jövő nyáron Berlinbe megyek, melj ohaitot szerencsém volna ezen utat a Te kedves, kellemetes társaságodban tenni! Hannulikot igen is ismerem, és jó Barátom nékem; én Károljba is tanultam öt esztendőig, a Váczi theresianum fel bomlása után az alsó oskolákra oda küldetvén, és akkor ezen érdemes embernek sok barátságával élni szerencséltettem. — Különösen örvendem tehát véle való igen szép leveledzésedet. Ez igazán derék ember: de éppen ma ugyan furesa Philosophiae Doctorra kaptam — e velem disputába szállott a lelkek jelenésérül — és 13dik századra érdemes ostobasággal argumentálódot nem csak lehetőségérül, hanem a lelkek meg jelenéseinek bizonyos voltárul — az én disputatiom az iljen szerü bölcsekkkel rövid szokott lenni, resultatumul pedig csak aszt hozám ki, hogy a szegény Philosophia semmibe sincs annyira profanisálva, mint a mi Klastromjaink ostoba falai közt, és némelj felsőbb oskoláinkba ezen érdemre jutot Doctorokba, kikbe maga az érdem el szégyelli magát. — Éppen midőn eszt irám: vészem a kis Wesselényi öcsém nevelőjének Tökésnek levelét, írja, hogy a Sógorom kinossan gyötörtetet a Rheumatismustul, eszt én már tudtam; most pedig, midőn jobban kezdett lenni, meg tudván a gaz ember Tholdi kinnyait, reá irt a mellette lévő vármegye Physicussára, hogy tüstént mennyen Zilahra, ott szükség lévén reá, és adgyon számott hosszas kin maradásárul. A Doktor el menetelének következése a vala, hogy szegény Sógorom recidivázot. Én ugyan most nékie nem irok, hanem ugy is Kolosvárra menvén, illő heljein nékie, Magyar nemes emberségemre fogadom, vigasztalást szerzek; — azomba méltán meg illetődvén az iljetén méltatlan véle való bánásnak alacsony módgyán, és magad is ismervén az cő igen érzékeny érzéseit — irjál nékie, kérlek, montül előb — emlithetod, hogy töllem értetted mind beteges állapottyát, mind Tholdinak alacsony, paraszt cselekedetét; — vigasztald azon hangon ötöt, a meljen a Te pennádbul az czél soha sem veszti el arányját. Cseleked eszt, kérlek barátságossan. Sainállom, hogy a Chrysanthemum hervad; de ezen én könnyen segíték, mert tavasszra eggy

nehány tövel küldök; — éppen ma tettem rendelést, hogy számodra oltcsanak. — Élj Boldogul, szeretet barátom, és irj nékem M. Vásárhelyre mentül előb — el várja kedves rendeidet

Krasznán 20-a Jan. 1806.

álandólag tisztelő barátod
Cserey Farkas mpr.

Kívül:

Somlyórúl. Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak. p. Margitha.
Ér-Semlyén.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

870.

Döbrentei Gábor -- Kazinczynak.

A' halhatatlan nevű Tek. Kazinczy Ferencz Úrnak,
egészséges hosszú életet óhajt
Döbrentei Gábor.

Örömmel nyulok tollamhoz, a' legboldogabb érzésekkel eltelve írok a' nagy lelkű K a z i n c z y n a k. —

Mindeddig nyughatatlankodva vártam feleletjét a' Tekintetes Úrnak, levelemre, melyet én még a' múlt Nyáron elküldöttem 's azzal egygyütt Gróf Tolnai Festetics György édes Anyjának, Gróf Bosányi Juliannának halálára készült verseimet, nyomtatásban. Gondolom, nem ment kézhez. —

Azóltá, óh! hány ízben el nem álmodtam képzelődésemben a' Tekintetes Úrhoz, — 's most hogy naponként előbbre nyomakodó kívánságimnak eleget tchessék, néma gondolatimat, levelem által szóllókká teremtem a' halhatlan Széphalmi előtt.

A' legédesebb reménységgel megtelve mentem én a' múlt október elején esett vásárkor Debretzenbe, azzal kecsegtetvén magamat, hogy ott az én általam régtől fogva tisztelt Kazinczynak személyessen kiönthetem eránta égő szeretetemet. De, — földre ver maga az emlékezet! — eloszlott a' reménység. Kassán lévén, már már indulni akartam Kázmér felé, de Ellingernek engedtem, azt mondván ő, hogy a' Tekintetes Urat bizonyosan Debretzenben fog-nám találni. -- Könnyen hajlottam, a' külömben is rosszsz út, szél-vészes idő miatt, de bár ne tettem volna! — Engedtem 's megsalódtam. — Debretzenben hallván ezt sugni: «itt van ám Kazinczy,

itt van ám», azonnal tüzessen kérdém azt az Idegent, 's kértem, hogy hol, hol van? hol szállott? — Kerestem a' Tekintetes Urat, de hasztalan.

Ha, azért így bánt a' Sors velem, engedje-meg, kérem, engedje-meg a' Tekintetes Úr, hadd legyek levél által esmeretségében.

En, most Sopronyt már elhagyván, ide haza vagyok az Atyámnál, míg a' beállandó tavasz, majd Vittenbergába nem fog hívni. Hazámnak egy oltárt állítottam szobámban, 's annál annak minden-nap áldozom.

A' Poezisnak nagy barátja vagyok, 's lennék, tsak erőm lenne hozzá. Néhány darabjaimat, mellyeket, közöttök különösen a' Tekintetes Urhoz irtam, ide írom, 's kérem, ne sajnálja egyenes ítéletjét felőlök megírni. — Im' ezek:

A' Balatonhoz.

Füreden.

Tsendesül a' Balaton, lassú zuhogása tsak olykor
Hallatik a' mostann egyenesre *nyuló dagadott nagy*
Hullámnak, melly a' parthoz siet, és elenyészik. —
Tsendesül, a' Napnak lefelé mentével elalszik
A' dühödő szél-is, melly őt ma, ide 's tova hajtá.

Óh Balaton! te magyar tenger! vallyon *mi hoz engem*
Partodhoz, vallyon mi erőd vagyon? a' mi nekem szent
Álmodozásokat oszt és hozzád eltsal erővel.
Elnézvén kiterült hullámaidat, tsak ugyan szép,
Szép vagy, kellemeidet mint egy iszonyodva kiáltom.

Itt, ugy e itt zengett Horváthunk' dalja sok izben?
Itt riadott Hunyadit, Hunyadit viszhangja Tihannak:
Túl veszem észre ama falut, a' hol várva Barátját
Szent érzéseit úgy festé, mint tsalta-meg álma.

Ti habok! a' mellyek most tsak sutlogva zsibongtok,
Mellyeket, im az amott *butsuzó* Nap, lángba kevert már,
Ti hánytátok e hát oly kedvetlen *zuhogással*
Széllyel tsapdosván amaz áldott tsónakot, a' melly
Kedves Horváthját megölelni vezette Kazinczyt.

Hogy lehetétek már, kegyelem nélkül? *mi okért volt*
 Éppen akkorban olly nagy zavaros *zuhogástok?*
 Nem tudátok e? hogy Széphalmyt *vészitek* által? —
 Vagy, nem volt *azon* sok ezer hullám, *haragos hab*
 Közt legalább egy olly', *a' melly a' többiek ellen*
 Fölkelvén, öket egyenesre simítani tudta
 Volna. — Minő kár volt *ekképp* tselekednetek akkor!

A' habok ezt hallván, elszégyenlék *magokat, nagy*
 Zúgás közt egy mély *örvény'* fenekére rohantak. —
 A' Nap azonba' pedig bútsúját vette Tihannak
 Bérzeitől, a' hold kezdett a' *vízbe'* lebegni.
 Riika setéség szállt-le Füred környékire, és én
 Még egyszer körül nézvén, Balatont, oda hagytam.

A' zűrzavarhoz.

Kassán.

Íát könnyezni akarna az
 Ég? — és búba borúl fellegi gyászotok.
 Mit? — és óh mire vélhetem
 Ezt, egyszerre hogy így tsak neki kormosúl.
 Mondjátok-meg ugyan ti-is
 Rettentő hegyek, óh mért komolyodtok-el?
 Tsak mostann mosolyogta a'
 Természet gyönyörű kellemeit reám.
 Mondjátok-meg okát! — Talán? — —
 Egy csepp *gördüle* rám, mondva, hogy engemet
 Könnyeznek! — Ne az Istenért!
 Kérlek benneteket Fellegeink, ne tán
 Vétkeznétek, ha most tsak egy
 Könnyüt ejtene-is kebletek, íme most,
 Éppen most, ha Kazinczyhoz
 Mégyek! — sőt vigyetek kis Zefírek hamar! —

Tsalattatás.

Tápjó-Bitskén. Pest Várm.

Nem láthatám Kazinczyt!
 Kazinczyt! óh minő nagy
 Tsalattatás, nagyobb ez,
 Mint a' mikor magát ő
 Horváthja meg csalatva
 Találta volt Tihannál. —

Nem láthatám Kazinczyt!
 Talán csak ezt akarta,
 Minap az ég jelenteni.
 Engedj-meg, oh kegyes Ég
 Hiszek, akármikor már. —
 Hanem ti fellegek, ti!

Mostann magam könyörgök,
 Hogy szánjatok-meg ime!
 Könnyeztetek, haraggal
 Fenyegesse zúgástok
 Azt a' kemény Napot, mely
 Ama, nagy nemes Kazinczyt
 Így megtagadta tőlem.
 S' te boldogabb Jövendő,
 Egy kis remény marad e
 Örök kebled között-meg
 Részemre, melyly ezekkel
 Biztassa szívemet, hogy
 «Megláthatom talán még»!

Mi enyim?

Petrárchának Laurája.
 Csokonaynak Lillája
 És Földinek Julija,
 Bátsmegyeinek Mantzija. —
 Nekem, Vitzim vagyon!

Boldogtalanság.

Bobán.

Szép nyári Nap volt! — Felsőzrakról veté
 Sugárait az elválni készülő
 Nap ránk, — mikor az én kis tsónakom
 A' nád között folyó Marczal' vizén
 Édesdeden uszott. Emlékezem, —
 Mindég mosolygással emlékezem
 Talán mig élek, arra a' szelid
 Órára, melyet ott tettem életem'

Esztendeinek ölébe. — Hallgatott
Minden. Merőn állott a' Nádas, a'
Sudár egerfák büszkén néztenek
Sajkámra. A' szelek szunnyadtanak.
Tsupán az én lapátomnak nesze
Hallott, mikor egygyet egygyet bökék
A' vízbe', 's kerekessen terült-el a'
Felvettetett hab, míg a' parthoz ért.
A' földet ált ölelő ég, a' szelid
Hold még erőtlén színben láttatott
Remegni, ékes sarlójával az
Egyenesre nyúlt folyóban, — óh minő
Szép érzemények környékeztek! — el
Mentek, — repültek előlem a' bajok.
A' boldog és áldott meglelédes'
Szent karjainn tsüggtem, 's majd tsak nem el
Hiteté magammal képzelő erőm,
Hogy már egészen tsak mennyei vagyok!
Megzörren a' berek, — suhogni kezd
Sudár egerfáim' megbántatott
Levelesse. A' nád tsikorogva hajúl már
Egymásra. A' folyónak tüköre
Öszve zuzik és hullámmá változik.
Fordul szerentsém, — sajkámat iszap
Közzé veré bc egy szélvész' dühe,
S' majd, majd belőle, hogy ki nem vetett.
Ládd! — ezt izeni az áldozó Nap egy
Sugára által, — földön vagy még 's azon
Még nem tökéletes a' ti sorsotok,
Akármí szép legyen, óh emberek! —

Ezt a darabot Virág Benedek Urnak is megküldöttem.

A' lantoló szép.

Bobán.

Azt nem tudom, miképpen,	Mind csak nagyobb erővel,
Elég az a' dologhoz, —	Már néki bátorodva
Lantot lopott akárhol	Szedi lantja hurjait, — 's hah!
Egy kellemős teremtés:	Bámuljatok! az erdők,
Gondold, mi? — egy Magyar lány!	Kertekbe a' virágok
Rettegve nyúl szegényke	'S mezők, komor telünkre
Hozzá, remegve kezdi	Megmérgezőnek, és a'
Pengetni, elpirúlva	Kedves tavaszt kívánták.
Tekint, ha nints e' ott más?	A' lantoló Leányka,
	Vitzim, az én Vitzim volt!

Ha feleletjére érdemesnek ítélend engem' a' Tekintetes Ur, — a mit adjanak az egek! azon az úton vehetem a' levelet, mellyen T. Kis János Ur N. Dömölkön, mert Dömölk Bobához csak két óra. Irtam Bobán, Január 29dikén, 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. I. k.]

871.

Kazinezy — Schedius Lajosnak.

Ér-Semlyén, 31. Jan. 1806.

Nagy tiszteletű Professzor Úr,

érdemes barátom!

Kis az én házasságomra egy Epistolát írt, melly az első soron kezdve az utolsóig Schillernek tanítványát mutatja. Szebb dal még nem zengett magyar lanton. Az Kisnek is a' legszerencsésebb oestrumában költött darabjai közzé tartozik. Nem tudja az elbájolt Olvasó, mit csudáljon leginkább: a' philosophus lélek' érzéseit e, vagy azt a' széles tudományt, melly erőlködés nélkül tolakodik minden strophában elő, 's azokat a' szép képeket, azt a' kifogyhatatlan ubertást, vagy a' szerencsés alkotását a' dálnak? — Én ugyan ezt fognám róla ítélni, ha nem az én nevemnek nyújtana is halhatatlanságot. — Elragadtatva a' költemény' szépségein, felküldöttem Bécsbe Schrämbl-

hez, hogy rakassa-ki: későbbben pedig az a' gondolat ért, hogy németre fordítom-le, 's a' fordítást melléje vetem a' magyar textusnak, hogy Schillerrel megismertethessem az ő Geniusa' teremtését, 's a' Németekkel Nemzetemet tiszteltessem. A' halál megfoszta azon örömtől, melyet Schillerre czélozva reménytettem: de a' dal ismeretessé lesz a' Németeknél is, mert e' napokban Kis István Könyvkötő venni fogja azt a' csomót, melyet Pozsonyi Professzor Fábry István Úr által hozzá szállítatok, és nem sokára az Epistola árultatni fog. John által Kininger után metszett képem nevelni fogja a' munka' külsőjének becsét. — Kérem az Urat Professzor Urat, méltóztassék az Úr Prof. Úr recenseálni a' dalt az Austriai Tartományok' Annálsaiban és a' Közönséges Litt. Újság levelekben. Senkit sem illet jobban ez a' munka mint az Urat Prof. Urat; 's hogy kételkedjem én azon, hogy azt örömet fogja tenni, holott az barátjának productuma? — Itt szükségtelen volna magamat mentegetnem, hogy kérésimnek nem az a' célja, hogy nevem pengettessék. Azt óhajtom csak, hogy KIS tiszteltessék-meg. — Mostan pedig engedjen az Úr Prof. Úr egy más kérést:

Nékem Münchenből három láda *Hungarica*-im érkeztek. Antiquáriusi portékák. Ezen új szerzeményemet sok esztendőki gyűjteményeimhez csaptam, 's el akarom adni. Harmad napja hogy hozzá fogtam a' Catalogus' csinálásához, és így még most nem mondhatom-meg, mennyi darabból áll a' Gyűjtemény. Nagy halom csak a' sok Mappa és egyéb Rézmetszet is. Másfél ezer forintra fog menni az ára, és ebből igen keveset engedhetek-el. Méltóztassék az Úr Prof. Úr Mélt. Gróf Teleki László, M. Bárá Prónay Sándor Urakkal szóllani éránta. Örvidenek, ha ezen Urak közül egyike vagy másika lenne birtokosa, vagy egyike azon Iskoláknak, a' melyek nincsenek *kitéve*¹ — Debreczen és Patak most pénz nélkül vagyon; épít. Ott nem remélhetem, hogy Vevőre kapjak. — Külömben annak adom, a' ki kedvet inutát reá.

Ha nem volna alkalmatlanságára az Urnak Prof. Urnak, méltóztassék ezt Kultsár Urnak is tudtára adni. — Nem fognám eladni a' becses gyűjteményt: de egy testvér öcsém *testvéri-módon* bán velém, 's éltemet elkeseríti.

Iphigeniámat nézellvén, gyakorta eszembe jut az Urnak Prof. Urnak szép gyermekekkel áldott háza. Az én Phigiem nyolcz nap

¹ Az eredetiben is így kipontozva.

alatt lesz hat holnapos, 's roskadt öreg lesznek, midőn ő virágzani fog: az Úr Prof. Úr már bimbózni látja virágait.

Maradok igaz tisztelettel

Az Úrnak Prof. Úrnak

alázatos szolgálója:

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

872.

Csehy József — Kazinczynak.

Kedves barátom!

Sokáig bujdosott leveled Kanizsán kezemhez jött becses ajándékkal együtt. Ez a' kép legyen szívemnek reád intó záloga. Az a' lélek' nagysága, melyet lehell, folyton hini fog ülélsedre. Nemes izlés tündöklök az egészben finom kifejezéssel, harmoniával, és praecisióval. A' draperia új és méltóságos. — Az én ítélet tetelem keveset nyom; de a' szépet merem érzeni versent akárkivel. Szeretném valamivel hasonlóval viszontagolni barátságodat: Hogy képemet lássa a' világ, még korán volna. Egy fürtöt kérsz nyírott fejemről. Ám legyen meg!

Örülök magzatodnak, kedves Iphigeniádnak. Nevedjen a' Gratiák' gondviselése alatt! —

Virágnak éppen ma kaptam levelét. Önként előhozta, mely régen nem írt néked, 's maga magán csudálkozni láztatik.

Kész jobbitni magát, a' ki megösméri vétkét.

Sőt már jobb, hogy sem előbb vala. —

Igy tartya egyik ódája, ha jól emlékezem, mert költeményeit Lakosnak ajándékoztam Sümegen, különben meg nézném. Én, a' ki Virágot a' levelezésben nem igen ösmérem gyorsnak, hallogatásán nem álmélkodom.

De hogyan akadtam Lakossal össze? Minekutánna oly sokat jártam nyomába hasztalanul, most ide jöttünkben Sümegen tartottunk Statiót. A' Vendég fogadóban ebédelünk. Oda sereglenek több General Staabbéli tisztek, a' kik a' Marczal vize 's az a' megett lévő posztó felvételében és militáris leírásában jártak. Egyszerre Lakosnak mond jó napot minden, a' ki éppen belép. Hogy megörültem! Megint nagyobb a szerencsém, mint magam. Már nem reménylettem vala öszvetalálkozásunkat, hijába tett sok fáradságaim

után. Az estét együtt töltöttük, nagyobb részt rólad beszélgettünk. Ő téged határ nélkül szeret és becsül.

Sümegen lakik Kisfaludi Sándor Földes Ur is, Himfy szerelmeinek szerzője. Felesége Szegedy leány. Gyermeknek nincsen. Kívánván ösmeretségében részesülni mint Litteratornak, kétszer is kerestem, de oda haza nem kaphattam.

További útunkat Szala Egerszegnek vettük, a' hol a' Vármegye a' gyűléseit tartja. A' Vármegyeház megfelel rendeltetésének; de a' magistratus koránt sem az, a ki volt boldogult Spisics, és Minorics Vicéspányok idejekben. A' mostani első Vicéspán, az öreg Mesterházy, néhay [!] szegények Prókátor, a' Latinusokból való, 's úgy nevezett istenfélő a' substitutus Sümeghi: Quid sit futurum eras, fuge quaerere. A' Protocollumot, melly Somogyi' administratiója óta deákul folyt, az új törvényhez képest megint magyarul kezdték.

Kanizsán még nem találtam Litteratust. A' honoratorok a' sós tisztak a' Hg Battyányi Uraság tisztjei és a' pósta. A' kereskedők nagyobb részt Rácok és Zsidók. A' Zsidóság $\frac{1}{3}$ részit teszi a' lakosoknak. A' többi magyar. --- A' nagy sarak még nem engedték, hogy a' város környékét meg nézhettem volna, vagy csak a' régi vár helyét is, a' melly posványban épült, 's a' honnan másfél száz esztendővel ez előtt verte ki a' Törököt Gróf Battyányi Generális.

A' Generalisom Brigádájába jövő Regiment Hohenlohe Drago nyossai még meg nem érkezett [!]. Az egész áldott nap az enyim. Most végeztem, a' mivel Kisnek tartoztam Journaljához az 1ső firtálya. Már napló könyvemel kell tisztára be írnom Lengyel Országból való kijövetelünkön kezdve. Osztan Lovász mesterségemnek orvosi részét kell repassíroznom ahoz képest, a' mit Tolnayból, Németh Mihály Sövényházi Plebanos, Szind orvosi könyvének fordításából, Cseh Márton ló-orvosságából hasznomra fordíthatok. Végre a' várok vivását és védelmezését is tanulgatnom kell. Én miattam Mars kifoghatta lovait egy darab időre.

A' nyavalyák itt grassálnak. Az idő járására nézve valóban azt kell mondani hogy: C'est la saison. Magam is ötödször lettem recidivus a' quartánában, és elhajtottam; de vettem is már annyi chinat, hogy chinai Császár lehetnék. A' Chinai praetendens tehát ölel tégedet, kedves hites társadnak ő Nagyságának kezeit csókolja 's marad

Nagy Kanizsán Febr 8dikán 1806.

igaz híved

Cs. M. Józs.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. lev. 4r. 192. sz.]

873.

Révai Miklós — Kazinczynak.

Révai a' Kedves Kazintzinak
barátságos tiszteletét.

Szívemből örvendek, hogy vigasztalásod vagyon Jó Barátidnak hozzád viseltető hajlandóságokban. Betsülök érdemeidet a' Tudós Világnak szelid érzésű Fiai: a' kikkel nyájaskodó esméretségben most is gyönyörködve élsz már; 's ugyan velek örökké lenmaradsz a' jövődő időnek hálaadatos emlékezetében. Tartson Isten nyomos ideig, ép erőben, boldog állapotban, az újonan feltámadó Magyar-ságnak Díszére!

Két árkust raktak már, mindjárt az első hétben, tudós igyekezetedből. Az elsőre nehezen fért előbbi hosszúság előljáró beszéded: most már szépen tágitottál rajta némelly jegyzéseknek kihagyatásokkal. A' másodikon kezdődik már Erdősi Grammaticája. Tsak egy-néhány betűnek voltunk híjával, melly helyett más állott addig, míg a' betűöntő szolgálatunkra lehetett; kit az Egri Érsek egészen elfoglalt a' maga részére. A' tziemes lapokat jó izlőssel igyekeztem kirakatni, mert ezekben magam is igen kényes vagyok. Reménylem, helyben hagyod. Azonban, ha mi nem tetszenék benne a' te kényednek, add tudtomra, megváltoztatom kívánságod szerint.

A' correcturát szorgalmatosan megteszem, és híven: tsak egy húzásotskát sem változtatok meg kedved ellen. Te lássad, mit tartasz, 's miként felelsz a' közönségnek: a' te neved alatt jó a' világ színére a' munka. Kitettem némelly észrevételeimet, mert kívántad. Ha okaim nem győznek, én nem erőltetek. Azonban nem veszed rossz neven: hogy még egyszer, és utólszor, felelek némelly hibaidra.

Kérlek, ne mondd a' betűrakó eltévedésének az *e* felett fekvő húzást a' *gemeus* szóban. Ez a' húzás az *e* betűvel együtt öntetett az írást rövidítő akkori szokás szerint. A' betűrakó kénytelen volt azt úgy tenni, mert el nem választhatta. Nem de nem úgy nyomtattatod az előljáró beszédet? Tsak ez is elárul az értelmesek előtt, hogy tudatlanságból nem mondasz igazat. Ettől a' feddéstől akarnálak megmenteni. A' te hibád még nem jött világ elejébe: mért szépitéd? Hogy mások hibáztak, nem a' te vétked. Ha ezekről kell már szólnod, mondj igazat: tanulják meg ők is a' régiségeket gondosabb ítéletértéssel olvasni.

Látom, a' te igyekezeteid egészen egyebek, hogy sem az *enyém*; a' *tieid* meg nem egyeznek az *enyémmel*; 's ha egy volna, a' *tied* meg nem egyezne még akkor is az *enyémmel* (Elab. Gram. Hung. Vol. I. pag. 385.). De megérem mégis valahára azt az időt, hogy egy leszen a' mi igyekezetiünk. Még te is úgy irtózol, mint én, az újabb nyelvek szerint való *nüánszolástól*: mert bizony a' mi nyelvünkben, a' régiségnek megegyezése nélkül, minden új szépítés igazán nyelvrontó rútitás, igazán bódult *szolnokiság*, kiváltképen a' szóhajtogatásokban, és a' szószármaztatásokban. Nem akartok ti engemet még tökéletesen érteni: idővel, 's lassanként szoktok majd a' felfedezettett valóságokhoz.

Virág Bentzénknck példája tartóztat téged a' *lesz*, *tesz*, 's a' többi ide tartozó igéknek hibás képök mellett. Édes Kazintzim! megírom igazán: a' te példád ebben téged már elhagy, 's magad maradsz. Ő már meggyőződött, 's ezeket utóbbi munkáiban mind így írja, *leszen*, *teszen*, 's a' t. (Elab. Gram. Hung. Tom. II. pag. 857.).

Ha szorgalmasabban eljárna Szaboltsot, bizony ezerekre mennének, az ősi jó szokást híven fentartó, tiszteletes Szűnyogi Farkasok. Ezerekre találnál a' többi Vármegyékben is. Egész Erdélyben pedig közönséges állhatatossággal mind úgy szóllanak. Hogy *tarthatnók* már ezt *archaismusnak*, kiavúlt szokásnak? Annak *tartók*, mert még észbe nem vevők a' közönséges jó szokást, 's annak a' régivel állhatatos megegyezését. Szóll mellette, a' szokáson kívül az *analogia*, az *etymologia*. (Elab. Gram. Hung. Vol. II. pag. 762.). Ha még ezeket is jobban *érténők*, 's nyelvünk épségét igazán szivünkre *vennők*: minden késedelem nélkül *kifüstölnek*, az igehajtogatásnak ezen megkülömböztetett formájából, az ide nem tartozó, *érténénk*, *vennénk*, *kifüstölénk* formákat. Édes Kazintzim! ez igazán a' jó forma; és ha kiavúlt volna is, ezt kellene visszahoznunk. De ki nem avúlt, most is fenvagyon még. Kiavúlt azonban annak előbbi képe, a' durvább formálással, *tart-hat-ná-uk*, *füstöl-né-ük*, azután közép hang követéssel, *tarthat-nó-ok*, *füstöl-nő-ök*. Ez igazán az archaismus, 's ezt én nem merem visszahozni. Említem még is a' nyelvnek történetéből: mert világosítja az utóbbi öszveforradást, melyet a' közönségesen megállapodott szokás elfogadott végtére, 's megtartott e' napiglan, *tarthat-nó-k*, *füstöl-nő-k*.

A' *nyugodj* rossz formától is nehéz megválnod! Nézd, kérek, itt is velem a' nyelv történetét, 's ne költs abban nem történt dolgokat. Az *harud* ige csak egy példa, 's nem ide való. A' többiekben,

a' mellyekről szözlünk, a' magánhangzónak illő változásával, azon *esz, üsz, osz, usz* formáló változott elegyesleg, 's voltak azon igék a' süvöltést elhagyó nyelvi *d* betűs *ed, üd, od, ud* formálással is, de akkor is mindég az *ik* névmásával: *nyug-osz-ik, nyug-od-ik; al-usz-ik, al-ud-ik; fek-üsz-ik, fek-üd-ik; tselek-esz-ik, tselek-ed-ik; kövér-esz-ik, kövér-ed-ik; rak-osz-ik, rak-od-ik*, és így tovább. (Elab. Gram. Hung. Vol. II. pag. 365, 267, 369, 371.). A' *nyug-osz-ik, al-usz-ik, fek-üsz-ik* formának parantsolója igazán *nyug-ogy-ál, al-ugy-ál, fek-ügy-él*, mint *i-sz-ik* és *e-sz-ik* formának, tökéletesen azon hasonlósággal, *i-gy-ál, e-gy-él*. A' *nyug-od-ik, al-ud-ik, fek-üd-ik*, azután *tselek-ed-ik, kövér-ed-ik, rak-od-ik*, formának pedig, a' nyelvnek mindenkor megegyező története szerint, mind azon egy hasonlósággal, igazán így volt a' parantsolója, most is úgy vagyon, *nyug-od-j-ál, al-ud-j-ál, fek-üd-j-él, tselek-ed-j-él, kövér-ed-j-él, rak-od-j-ál*. Tehát *nyugodjál békével áldott Öreg!*

Látod, mitsoda zavarodásban vagyunk az *ik* névmásával megbővült igehajtogatásokban. *Biztosabban* lépünk, ha *ék* végezettel ejtjük a' többi időkben és módokban a' harmadik személyt, *változék, változzék, változnék*. Kintsem Kazintzim! nem *biztosabban*. Ezen kifejezéssel megengeded, hogy a' másik megbomlott szokás legalább biztos, *változa, változzon, változna*. Egyenesen rossz ez; ama' pedig egyedül jó, egyedül biztos. Hogyan tévelygesz a' régiséget nem tudásoddal! Jól dorgáld a' fallibilis Debretzent, a' nagy parázna Babilont. Meretrix magna, Babilon! Igazán csak *fül*, és *sül* hallatik a' Magyar Egyházban: úgy szintén tsak *üsz*, és *nyül*. A' többi rossz kevered ide: a' tiszteletes régiség, 's a' híven megegyező mostaniség, a' többi így ejtette, 's így ejti, *mül-ik, rogy-ik*. Nehéz az igaz megkülömböztetést felvenned. Nem de nem így mondjuk ezt, *bíz-om, bíz-ol, bíz-ik?* Azonképen tehát a' tehetős formában is, *bíz-hat-om, bíz-hat-ol, bíz-hat-ik*. Utóbbik leveledben te még is így irsz: ha tanítványaid közül kettőt ollyat, kihez *bíz-hat-sz*, kiválasztanál. A' teljes régiség ezt így mondotta *jelen-ik*: ettől is tehát a' tehetőt így kellett volna ejtened; *megjelen-het-né-k*, 's nem *megjelenhetne*.

Nem szorúltam, hálá Istennek! a' Szolnoki Nyelvrontóra. Tudom már igen régtől fogva, a' míveltető, és szenvedő igék között az igaz különbséget. A' mint különböző képen esik ezen ige: *aláz-tat-ok, aláz-tat-sz, aláz-tat; aláz-tat-om, aláz-tat-od, aláz-tat-ja; aláz-tat-om, aláz-tat-ol, aláz-tat-ik*; úgy különböz a' másik is, *méltóz-tat-ok, méltóz-tat-sz, méltóz-tat; méltóz-tat-om, méltóz-tat-od, méltóz-tat-ja*;

méltóz-tat-om, méltóz-tat-ol, méltóz-tat-ik. A' te világosító szókötéseid e' szerint vagynak.

Kintsem Kazintzim! kedves neked az új nyelvek szerint való nüánszolás ezekben a' szebbé lett szöllásokban: *Gróf Szétsényi Ferentz, Gróf Rádai Gedeon, Doctor Veszprémi István, Doctor Földi János, Professor Révai Miklós.* Én ezekben a' nüánszolást olly éktelenségnek érzem, mint imezekben, ha így nüánszolnók: *Pápa XIII. Kelemen, Tsászárs II. Ferentz, Király II. Lajos, Király. Mátyás, Érsek Battyányi, Püspök Miklósi.* Szöll ezekről elég világosan a' XXXVI Propositionóm (Propositiones ex Lingua Hungarica pag. 16, et 52.). Ollyan szép nüánszolás a' Nemes Házakban az *Uram Atyám, Asszony Anyám:* én bizony inkább maradok a' falukban a' tiszteletes régiséggel megegyező bárdolatlan parasztok között, 's velek így szöllök: *atyám uram, anyám asszony, bátyám uram, húgom asszony,* 's a' t. Syntaxisom még nints kiadatva: ott fejtegetem ezt a' szókötést ad euidentiali. Előre ment már két száz esztendővel Molnár Albert olly világos magyarázattal, mint a' tisztán fénylő nap. Substantiua plura ad eandem personam pertinentia: nomina propria, in his nomina baptismalia, cognomina, praedicata; deinde nomina appellatiua, dignitatum, officiorum, conditionis, cognationis, etc. cum his propriis continuata. In his lingua nostra ea, quae minime sunt declarata, quae plurimis conueniunt, vt appellatiua cumprimis, postremo ponit loco: praemittit alia declarantia, magis declarantia, maxime declarantia. E' szerint ha mondom *uram, asszony,* azt kérdi tőlem valaki, mellyik *uram?* mellyik *asszony?* Az, a' ki nekem *atyám, anyám, bátyám, húgom.* Ez a' declarans elejébe tétetik a' declarandumnak, *atyám uram, anyám asszony, bátyám uram, húgom asszony.* Pápáról vagyon a' szó, Tsászárról, Királyról, Érsekről, Püspökről. Ez is mind minus declaratum, pluribus conueniens, mert mind appellatiuum dignitatum. Mellyik Pápa? XIII. Kelemen Pápa. Mellyik Tsászár? II. Ferentz Tsászár. Mellyik Király? II. Lajos Király, Mátyás Király. Mellyik Érsek? Battyányi Érsek. Mellyik Püspök? Miklósi Püspök. Szöllasz Grófról, Doctorról, Professorról, 's még ezekről mind urakról is. Itt azon képen vagyon a' minus declaratum. Mellyik Gróf? Szétsényi Ferentz Gróf Excellentiája, Rádai Gedeon Gróf Úr ó Nagysága. Mellyik Doctor, vagy Orvos? Veszprémi István Doctor vagy Orvos Úr, Földi János Doctor Úr, vagy Orvos Úr. Mellyik Professor? Révai Miklós Professor Úr, vagy Koldús igazán. Azzá teszi a' mostani éktelen drágaság. Verje

meg az Isten a' vérszopó telhetetlen fösvény Földes Urakat: azok miatt kell még végtére is elvesznünk. Egy öl fa 27 forint, a' haza hozatással, a' felvágatással 30 forint. Hol a' ház bér? az élelem? a' ruházat? az orvosság? Ez is mind olly pogányúl szabatott drágasággal jár. Irjak már sok fáradsággal, sok perlekedéssel, igaz grammaticát, Nemzetünk Ditsőségére!

Még egyet kellene jól megvizsgálnod Literátori Méltóságodhoz képest: *a' possessiót possessore plurali*. Én, valamint a' coniugatióról, úgy erről a' pluralis possessióról is, bőven értekezem Syntaxisomban. Neked azonban, olly Világos és Szerentsés Észszel Biró Nagy Férfiúnak elég a' megvizsgálásra a' XXXVII, és XXXVIII. Propositio. Megbottsás! egyenes szívvel akartam még egyszer megmutatni hibáidat. Én többé soha sem szölkök már.

Tisztelek, és szeretlek szép igyekezetidért. Tartson Isten!

Pest, 10 Febr. 1806.

Trattner Úr, kezéhez vévén az utóbbi kézírást, a' tzimlapnak kerületét kimetszette rajzolatod után: hogy ezzel is inkább kedveskedhetnék a' Régiségekben gyönyörködő Magyaroknak. Köszöntet Virág Benedek, 's ajánlja a' *leszen* ígét.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

874.

Kazinczy Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, 11. Febr. 1806.

Nagy becsű kedves barátom!

Végre megérkezett a' Wesselényi' képe. Ide zárom azt: de kikérvén tőled, hogy minél kevésbb szem lássa. Tökéletesen meg vagyok elégedve a' Metsző' munkájával; nem csak igen jól, hanem igen szépen is dolgozott. Nyilván megsugta neki valamelly Géníus, hogy ki képét metszi nekem, hogy illy jól sült-el munkája; mert még mind ez ideig nem tudja, ki ez a' Magyar képű, Magyar lelkű férfi. A' kép tökéletesen hasonlít a' felküldött Migniatúr festéshez, 's ha Wesselényit némelly szem itt fel nem találja, ne a' Metszőben gáncoskodjék, hanem a' festőben; noha én azt tartom, hogy mind Festő, mind Metsző jól dolgoztak, és itt Wesselényi igen jól el van találva. Most már csak annak híjával vagyunk, hogy a' kép alá a'

név is felmetszettessek, 's közlöm veled gondolkozásomat, 's arra kérék, hogy azt nagy lelkű Sógorodnak elébe terjeszteni 's akaratjál első Postával tudtomra adni méltóztassál. — Az aláírás ez volna:

HADADI
BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS,
Cs. K. KAMARÁS-ÚR.

— — praeter laudem nullius avarus.

HORAT.

Horátnak ez a' hemistichiuma egészen reá illik a' nagy lelkű Wesselényire. Ő is szomjúzza a' dicsőséget, mint Hellász és Róma — mert az a' két nagy nemzet, úgy állítják Historicusaik, az által hágott oly nagyra, mert legfőbb idoluma a' Virtus által szerzett dicsőség volt, és ennek mindent kész vala utánna tenni, feláldozni. Éppen ott is, a' hol Horátnak ezt mondja, a' Hellász fíjairól mondja ezt.

Grajis ingenium, Grajis dedit ora rotundo
Musa loqui, *praeter laudem nullius avarus.*

De nékem ez a' hemistichium azért is tetszik nagyon, mert Wesselényinek adakozását — nemes lelkének ezt az igazi vonását — festi. Ki nem emlékezik ezt olvasván képe alatt mind azokra, a' miket ő az emberiség és a' Haza javának 's dicsőségének elősegítésére *csendes nagysággal* tett? Ezt hirdetik a' Zilahi rabok, Vrábeczi, ezt Cservenska és az ő emberei, ezt magasztalta jobbagyait hozván-elő Szénási; 's a' kép az én munkáim' első kötete előtt állván, éppen a' maga helyén fogja a' Horátnak versét említeni, mert az Wesselényi nélkül még soká nem jelenhetett volna meg, vagy éppen nem oly czifrán, — noha végre végre oda látszik hajlani házi állapotom, hogy az én *testvéri* testvérem csak ugyan kénytelen lesz azt látni, hogy tutelája alól kimenekedem, — 's így osztán szabadabban fogok vehetni lélegzetet.

Ezt a' képet, édes barátom, méltóztassál küldeni a' kis Báró-nak, 's írd-meg neki, hogy ezt Kazinczy azzal a' nem csak óhajtas-

sal, hanem reménységgel is küldi, hogy a' Mélt. Úrfi követni fogja atyjának példáját, és érdemessé teszi magát arra a' tiszteleltre, hogy egyszer az ő képe is részre metszettessék 's a' Maradéknak által-adattassék. — A' Metsző nekem az első levélben három illyes nyomtatványt küldé, 's az a' levél elveszett. Nem tudván mire vólni, hogy nem válaszolok, ismét írt, 's ezen második levelébe csak ezt az egyet tette. Ez az oka, hogy Te most még nem kapsz belőle.

Munkám, melynek homloklapja előtt ez a' kép állani fog, Júniusban, a' Pesti vásárok, fog közre lépni. Már kész hozzá minden rész. Ismered Amort az Oroszlánnal 's fáklával, ismered a' Hierculanumi Terpsichorét is. Az elmúlt holnapban a' két *in-octavo* formatumú rész' próbanyomtatványt is megküldötte a' Metsző. Még így Magyar munka nem látott napfényt; 's Wesselényi ezt a' maga munkájának nézheti.

Áprilisban a' Debreczeni vásárok 's talán még előbb is Rochefoucauldok kél közre. Si foetura gregem suppleverit, a' több darab is utánna megyen. Mondjad a' nagy embernek, hogy a' hátra lévő négy darab előtt Báróczinak, B. Vay Miklósnak, Pászthorinak és az Ipannak a' képei fognak állani. Ez a' négy ember érdemes arra a' becsületre, hogy egy sorban legyen az ő képe után.

Édes barátom! Kisnek leveléből látom, hogy ő Néked is panaszkodott Bibliopoláink' Despotismusa ellen. Ezek a' mi Bibliopoláink *in plurali* nem más, hanem *in singulari* Kis István, Pesten. Kényére nyúzza az Írókat, mert Kilián 's Eggenberger 's Hartleben nem méltóztatnak magyar könyvek árulgatásával bajlódni. Mi szót adtunk egymásnak egynehányan, hogy a' Bibliopola gazságának véget vetünk, az pedig úgy eshetnék-meg, ha az Országnak némely helyein olly Jóakaróink akadnának, a' kik bizonyos számú exemplárokat készek volnának eladogatni, és a' pénzt okvetetlen beküldenék. Kisnek az a' plánja, hogy 2000 f. gyűjtessék előre, nem fog elcsúlni soha, vagy nem ismerem Gazdagjainknak hidegségeket. De ez elcsúlna. Vásárhelyt vagy, és Kolozsvárt; kérlek, szőlj Mélt. Kenderesi Urral, 's keress olly embert, a' ki bizonyos számú exemplárok' eladogatását magára vállalná 10. per 100. rabátért. Négy esztendeje lesz, hogy egy érdemes embernek Kolozsvárra 30 exemplar Diogenest beküldöttem. Annál hamarabb reméltem elkeléseket, minthogy a' munka Censura' engedelmeivel nyomtatott ugyan: de a' Censura által még is tilalmaztatott; 's mind ez ideig nem tudok róla semmit. Ha így járunk a' kinyomtatott könyvekkel, nem tudom ki nyomtatott

könyvet. — Erdélyben 200. exemplár el fog kelhetni könnyen az említett munkából, 's az jórt rugtatna rajtam, hogy a' hátra lévő tómusok azonnal kövessék az első. Ne vedd únalmas dolognak kérésemet, és szerezz olyt embert, a' ki az exemplárokat igyekezzék egész buzgósággal elszélesztetni, egyszersmind pedig az árokat csálhatatlanul megküldje. Sokat nyerek, ha boldogítasz.

Jan. 29dikén vettem a' Bavariából érkezett *Bibliotheca rerum Hungaricarum Antiquariá-t*. Az az ember, a' ki nem tud a' dologhoz, mosolygana, hogy oly sok régi rongyos haszontalan könyveket oly drágán vettem. Most dolgozom Catalogusomat, hozzájok vetvén a' magam tulajdon rég olta gyűjtögetett könyveimet, melyek ezekhez illenek. Utolsó árok 1200. Rf. lesz, 's kiki érti, hogy a' könyveket kiválogatni nem engedhetem. Van a' most vettek között

1) Leonardi Arretini *Atila*. Kézírás, még pedig 1320. tájabeli kézírás. Az a' szegény Barát, a' ki írta, csinos író volt. Csak 12. lap ugyan a' munka: de megér 50. fntot. Papirosa olyt fejt, mintha a' most folyni kezdő Seculumban íratott volna. — Van ezen felyül két vagy három más írás is, de nem érdemel figyelmet. Egy német nyelven írt historia Paparum et Romanorum Imperatorum de 1673. és két deák Poéta. — Van egy *Pelbartus de Themeswar*, Hagenai nyomtatás de anno 1503. és 1504. — Van egy *Michael de Hungaria* 1516. Mind ez, mind amaz vastag Munkák. — Ezeket nem tagadom-meg a' Vevőtől: magamnak csak *egy árkus* munkáját tartom-meg Pelbártnak, emlékezetnek okáért, és hogy azzal dicsekedhessem, hogy 50. esztendő mulva a' Typographiai mesterség feltalálása után már *Magyarnak* munkája nyomtattatott. A' geographiai 's militáris mappák 's Portrétek igen igen nagy számban vannak. Van egy *Hungaria* de ao. 1577. Melly Magyar az, a' ki az illyet hidegen tekinthetné? — Luthernek egynehány apró munkája, utolsó Predikáziója; a' kan-ölte Zrinyinek halotti Predikáziója 's egy vers a' halálára etc. etc. Üssd dobra Kolozsvártt, hogy nálam ez találtatik: talán lesz valaki, a' ki a' Catalogust látni kívánja, 's érte a' kitelt summát megadni kész lesz. Prayt, Katonát, Kaprinayt, 's a' t. minden Bibliopoliumban lehet kapni: de ennyit öszve gyűjteni egy egész félszázad kívántatik. Azonban megvallom, hogy inkább óhajtok valamint mindent, úgy ezt is, *idegennek* eladni, mint *barátomnak*, nem egyéb okokra nézve, mint merő delicateszből. Barátnak olcsón óhajtanék adhatni, 's úgy magam vallom kárát; 's osztán az a' gondolat, hogy a' barátom -- vagy van rá oka vagy nincs --

megbánhatja a' vásárlást, örökké fogna kinzani. Bár csak Bruckenthal élne most!

Kis nekem megküldé hozzád irt levelének mását versével együtt. Már mondtam feljebb, hogy nem reménylem a' mit a' 2000 f. eránt ír. Ma irok neki eránta. Egyéb eránt én segéllő társa leszek a' dolgozásban. Rettegek, hogy az a' derék és jó ember magát megvakítja. Szeméi gyengék szertelenül.

Utolsó Postával vettem azon Kázmérba útasított leveledet, melyre egy igen szép metszésű pecsétnyomóval nyomtad familiád czímerét. *Durant virtute parata*, ez az írás lebeg a' két Telamon alatt. Igen szép a' metszés rajta. Szabad kérdeznem, hol metszették? 's mit fizettél értle?

Élj szerencsésen, édes barátom, 's szeress, akár érdemlem, akár nem. Levelemet küldd fogadott ember által Sógorodhoz, akár Zsibón van, akár Kolozsvártt. Te nékem rég olta nem irtál. Az a' levél, a' mellyről szöllok, még Decemberi. Te bizonyosan vetted azt, a' mellyben néked egy kis nevetésre adtam alkalmatosságot, elbeszéllvén mi történt Váradon 25d. 9berben.¹ A' Mélt. Grófné kezeit szent tisztelettel csókolom. Chrysanthemumod tegnap olta ismét *παρὰπαρὰ*. Öllelek.

Tisztelő hív szolgád:

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

875.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Er-Semlyén 12. Febr. 1806.

Érdemes Barátom!

Már Csehynnek leveléből tudtam holnapos írásod' készülését, 's örvendtettem neki. A' szándék gyönyörű, 's remélni lehet teljese-dését; de nem a' nyerekedni szerető Könyvárosok' útján. Azok nem ismernek semmi patriotismust, és kárára vannak Literaturánknak. Azt sem hihetem pedig, hogy 2000 f. capitalist kapsz. Ismerem Nagyjainkat, Gazdagjainkat. Azt tartom, meg kellene elégedni, hogyha három vagy négy Jóltévót találhatnál, a' kik egy egy kötetecskét

¹ L. a 867. sz. levelet.

tulajdon költségeken kiadnának; az a' haszon, a' mi ezeknek exemplarjaiból gyülem, maradna osztán a' többinek kiadására. Kevés Wesselényi van nem hazánkban, hanem az egész világon; 's a' hol egy kettő találkozik, azt a' sok szükölködő elszívja, úgy hogy új jótét tételére szorítani őket vétkes erőszak. — Ezen a' plánon kezdted e Flórádnak már kész darabjait? Én azt óhajtanám, hogy Recenzióknak is engednél helyt benne, 's tudósitanád a' Magyar Publicumot a' külföldi literatúra' becsesbb Productumairól is. Intelligenzblattnak nem lehetne elmaradni belőle. Annak vagyon Publicumunk legnagyobb híjával. Valóban, édes barátom, ámbár a' Hazának sok és nagy hasznót hajtottál innár, de nagyobbat nem hajthatsz, mint ha úgy indítod-el ezt a' dolgot, hogy el ne akadhasson. — Nyomtattadnád oly helytt kellene, mely közel fekszik hozzád. Én Győrt javaslanám. Ott Németh; ő sok szolgálatodra lehetne. Mi gyakran esik-meg, hogy a' nyomtatás alatt is kell valamit változtatni! Segélje-elő szándékoadat az ég, 's cselekedje, hogy az századokig megszakadás nélkül folyjon.

Becsés barátságodnak világos záloga az, hogy Csereyhez írt leveledet 's versedet velem közleni méltóztattál. Éppen most végzem el leveleimet hozzá. Ha ő buzgón fogja pártját szándékoznak, sokat segíthet. Erdélyben minden Nagy magyarul beszéll, 's olvas, nem úgy mint Magyar-Országban; 's tégyük hozzá, Erdélyben igen sok Nagy pikkirozza magát, hogy ő is az Apolló gyermekei közzé tartozik. Wesselényi ír is, noha nem affectálja az Authorságot, sőt megvallja, kastélyáról szölván, hogy az olyan toldott foldott Egész, mint ő Maga. De az efféle segedelem-nyújtás oly sok ízben esalta-meg már a' reménységet, hogy nagyon meg kellene csalatkoznom, ha valamit várhatnál. 'S vedd azt, hogy a' Magyar Theatrum tartása mely teher azokon a' keveseken, a' kik azt a' semmiségbe vissza dőlni nem engedik.

Verseid' két kötetét nyughatatlanul várom. Azok el fogják velem felejtetni életem' öszve csoportosodott bajait. Sok ízben akarám már tudakozni tőled, a' *Bölcséségre* írt Hymnusod írása alatt micsoda külföldi Productum forgott lelked előtt? Mert én azt gyanitom, hogy mikor azt írtad, úgy töltél-el valamelly Német Poéta' dalával, mint a' Matthissonéval a' *Szerettem édes honnja* alatt. Kérlek, írd-meg azt nekem első leveledben.

Rochevoucauldomból felől azt írja a' Nyomtató, hogy Februariusban bizonyosan kész lesz; Marmontelből vett Regéim pedig a' Pesti

Medard vásárákor lépnek közre. Már kész hozzá mind az öt rész. Neidl Wesselényinek képét most küldé-meg próbául. Igen jól van el találva. Ma irtam Csereynek, hogy nyerje-meg Sógorától, hogy képe alá ezt írassam:

Præter laudem nullius avarus.

Horat.

Ez lesz 5. darabból álló írásaim első kötete előtt. A négy más kötet előtt pedig ezek fognak állani: Báróczi — Generalis Báró Vay Miklós — Pászthory Sándor — Gróf Török Lajos.

Dayka eddig tökéletesen el volna készülve, de 29d. Január. óta egy Cataloguson dolgozom. Baváriában vettem-meg egy közel ezer darabból álló, Magyar dolgokat tárgyzó, Bibliothécát. Most ezekhez csatlom rég óta gyűjtögetett hasonló tárgyú könyveimet, s áruba bocsátom. Van egy 1320dikban irt műstomom *Leonardi Aretini Atila*. Csak 12 lap ugyan, de becses kicsinység. Van egy Pelbartus de Themesvár — egy Michael de Hungaria; ez de anno 1516., amaz de 1503, et 1504. német betűkkel nyomtatott deák Concionatorok. — Luthernek sok akkor nyomtatott kicsinységei. Sok geographiai s militaris mappák, mellyek között van egy Hungaria de a. 1577. s számtalan portrék. 1200 for. alatt nem fogom adhatni. Ha Te, vagy Németh, ismertek valakit, a ki megvenni óhajtaná, adjatok hírt. Szeretném mind az által, ha Protestans ember kezébe jutnának; s leginkább azt szeretném, ha valamelly iskolánk venné-meg. Az okát érted.

Tegnap előtt múlt el két holnapja, hogy feleségemet s leányomat nem láttam. Sophie egy Angyal: s reményilem az lesz valaha a' lyánya is. Házi bajaimból végre végre kifejtőzöm talán már e tavaszon. Egy sokkal fiatalabb testvérem nagyon elmérgesítelte volt napjaimat.

Hogy Némethnek megfordulni kezdő egészsége felől tudósítál, szívesen köszönöm. Köszönöm azt is, hogy gyermekeidet ismernem hagyod. Edes barátom, a' mi lánczunknak nem szabad szemcink' béhunytaival megszakadni. Maradékaink is szeressék egymást. Ők rokonjai lesznek egymásnak.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Hitvesednek ajánlj barátságába, gyermekeidet pedig szoktassd arra, hogy engemet szeressenek. —

Csehy nagyon tetszik e neked? Beszélt e sokat Virág Benedek felől? Élj, élj szerencsésen!

barátod

Kazinczy Fer. mpr.

Eggy leveled se jőjön úgy, hogy szemed' állapotjáról hírt ne hozzon.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

876.

Kazinczy Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, Febr. 14d. 1806.

Megbecsülhetetlen barátom,

Tegnap estveli tíz óra tájban két leveledet vala szerencsém venni: Január 16dikán 's 20dikán írtad őket. — A' Pósta még ma indul, és így annyival inkább sietek felelni reájok, mivel attól kell tartanom, hogy a' rossz utak miatt rendetlenül járván, igen is későn fogja hozzád eljuttatni.

Wesselényinek mind betegeskedését, mind bosszantásait úgy fájlalom, a' mint mind azt, a' mi őtet kedvetlenül éri, nekem illik fájlalni. Utálom alacsony lelkű bántóját. — Az a' nagy-ember tehát, a' ki más szerencsétleneknek oly kész nyújtani segédet — a' ki a' szenvedés fíjait nyolcz holnapig táplálta — a' ki nekem azt mondta az ősszel, hogy ha etc. etc. etc. úgy ő etc. etc. etc.ét a' Vármegye-beli betegeknek fogja szentelni, most, midőn magának van segédre szüksége, segéd nélkül hagyattatik! Ez a' sorsa az embereknek! ez a' virtus jutalma! Így bánnak azok, a' kiket a' Sors merő bizzare-rieből, vagy talán azért, hogy maga is kaczagja a' maga bohóságát, mint az kaczaghatta, a' ki a' lovát tette volt Római Senátornak, — kormányra ültetett! A' Wesselényi szenvedése, úgy hiszem, úgy óhajtom azt, eddig elmult: de a' Tholdi gyalázatja örökké fenn marad. Az Austrelíczy Győzdelmes az ellenség sebeseit is sietett gyógyító kezekbe juttatni: Tholdi pedig számadásra vonja az Orvost, hogy a' Vármegye legelső és legbecsesbb Tagját, 's azt a' Polgárt, a' kit a' Haza tapsolva szokott hallgatni, gyógyította. Az ő vad dühének megmutatására elég az, hogy Zilahnak, (a' mennyire tudom) két Orvosa vagyon: és, ha szívem meleg ömledezését nevetséges

emlékezettel szabad megszakasztani, a' Schmidt Kata szavai szerint, az ő sógorában a' *Vármegyének* olly «*Fercsel*»-je vagyon *Tasnádon*, a' ki *Doctorokkal* *vetekedik*; a' Publicum betegei tehát nem vesztek semmit az által, hogy az Orvos Zsibón múltatott. — Te, nemes szívű férjfi, rajta légy, hogy az áloreza kapattassék-le a' gazság' képéről 's azokat a' kik nem szégyelnek a' jó örve alatt rütat követni, rejtentsd-el. Die Narren muss man mit Kolben lausen. Proverb. XIII. (Ezt a' citatumot Bibliothekácskám Catalogusának dolgoztatása alatt Luthernek valamelly írásán a' honlapon találám. — Ő az a' legény volt. a' ki jól tudott mind a' *Koll*-okhoz, mind a' *Lausen*-hez. Meg kell vallani, hogy az néha *üdvösséges* egy szer is ám! mert a' bolond nem érti-meg a' szép módot.)

Szeretném, ha Te, édes barátom, ez eránt a' legelső Szolnok Vármegyei Gyűlésben szót ejtenél. Egy Wessclényi azt tőled megérdemlené, ha Sógora nem volnál is: 's az ő egéssége becsesbb dolog, minthogy az egy Tholdi vadságának ki légyen téve. Caeterum censeo Carthaginem funditus esse delendam. —

Hogy az, a' mit Sonnenfels felől irtam, megnyerte javallásodat, annak szívesen örvendek. Ha Kázmérban hagyott excerptáimat megkapom, ki fogok számodra írni egy igen szép helyet Tom Jonesból. — Halmágyi László Úr e' napokban itt halt. Ottomány felé ment Debreczenből haza. Sonnenfelsre a' minap ő ada alkalmatosságot emlékezni.

A' Berliui út! Boldog Isten, melly szép álom! 'S ime előttem el van rekesztve. Édes barátom, képzelheti a' Te igen szép érzésű lelked, melly megilletődéssel olvastam barátságos megszólításodat 's ajánlásodat, 's tudod, ha nem szóllok is. mit érdemlesz érte. De fogásom 's egy szerencsétlen ember mesterségei miatt későn foghatván jövődöbéli boldogságom' alkotásához, mostan el kell némitanom minden vágyásimat, 's csak arra kell emlékezmem, hogy férj vagyok és atya. Adósságom sok és nagy nincs: de a' nem sok és nem nagy is csak adósság 's azon kell lennem, hogy minél előbb abból szabaduljak, nem hogy újabbal terheljem magam. Külömben három hónapot elloptam volna Sophietól, hogy egy olly barátom' társaságában láthassam azt a' földet és azokat az embereket, a' kikhez lelkem ifjúságom' első esztendei oltá mindég vágyakodott, - olly barátom társaságában, mondom, a' ki Nemzetemnek becsületét ott minden lépten fogta volna nevelni. Berlint látván, megláthatám vala Hamburgot, Göttingát, Weimárt és Leipzigit 's útunkat megírtam volna,

's az is hirdette volna egykor a' Maradéknál, hogy egymást ismertük, szerettük, becsültük. -- Nem fogom azt a' földet láthatni!

Röcepiessés levelem addig míg ez kezedhez megyen, úgy hiszem, hogy már útban lesz Zsibó felé. Bizony a' Wessclényi' képén jól dolgozott a' Metsző. Nem emlékezem, hogy láttam volna jobb munkáját. Pedig nekem hibám az, hogy ritkán érik kedvemet az illyekben. Ird-meg minél előbb, ha a' Horácz szavait javallja e Sógorod, Napad és Magad? — Hát a' Mélt. Urfi — a' kit a' Kálvin faragatlan embere csak Miklóskának szóllit, ha tudnillik igazat monda — mit monda reá? Barátom, nagyon szeretem, hogy Kalvinista vagyok: noha el tudtam volna lenni Nem-Kálvinista is, ha Nem-Kálvinistának tett volna a' születés: de ezt a' bizonyos Kalvinista-vastagságot igen nem szeretem. Élj szerencsésen, édes barátom. A' Mélt. Grófnét, kinek kegyes emlékezete elkevélyít, szíves tisztelettel tisztetem.

tisztelő barátod:

Kazinczy Fer. mpr.

Hírek:

Bátyám Péchy Imre Úr itl vala 6dik Febr. — Tudakoztam, micsoda presentet kapott az Orosz Császár nevében seregének szállításáért? Semmit, sőt az egész útat tulajdon költségén tette. — Azokról, a' mellyek October olta történtek, nem szeret beszélni. Imhol még is holmi, a' mit tőle értettem.

Ersébet Herczeg asszony, M. Theresiának leánya, Budán tartózkodott. Az eggy szeretetre méltó Asszonyság. Ihr Ungarn habt den Palatin doch rechtsehr gerne, ugymond; aber ihr habt Recht, er verdient es wohl: denn auch er hat euch recht sehr gerne. — Én, ugymond, bizony nem megyek többé vissza Tirolisba; es ist ein gutes Land: aber es stinkt überall u. alles nach Dreck. A' hallgatók elcsudálkoztak az alacsony kifejezésen, 's tudni akarták, mit tesz a' meg nem értett szó. Sovány lévén az Ország, ugymond, az árnyékszékeket kiüritik, u. sic düngen alles mit Dreck. Innen van, hogy még a' levegő is inficialva van szarral. — A' Salzburgi Ferdinand eggy köpönyegben, gömbölyű kalappal, cseléd és minden kísérő nélkül, járt fel 's alá Budán. — Napoleont *le Grand*nak decretálta Páris. — Nem csak a' Bavariai, hanem a' Würtenbergi és a' Bádeni Elector is, Királyok lesznek. — A' Francziáknak rossz lovaik voltak, 's valahol jobbat találtak, kifogták a' szekérből 's elcserelték. Ez tör-

tént a' Magyar Országból felment életet-vivőkkel is. Azok panaszt tettek. Mihelyt mondták, hogy *Magyarok*, azonnal visszaadták lovaikat. Fiumét is el akará venni Napoleon. Fels. Urunk megszóllalt, hogy hisz az is Magyar Ország. Azonnal lemondta róla Napoleon. Mack sub honesta custodia tartatik. Pálffy Leopold nem cassáltatott, hanem csak elvitetett Pozsonyból másuvá. A tiszteletet érdemlő szerencsétlen Maylandi Ferdinand Vátzon volt. Ő is elvesztette Breisgant. Helyébe a' Német Rend birtokát kapta-meg. Antal Herczeg reménykedik, de nem lehet rajta segíteni. Fels. Urunk azt a' plánt készítette neki, hogy legyen Pap: de ez nem akar. — Tirolisnak egygy része Baviariához csapalott, a' másik része az Olasz Királysághoz.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

877.

Kazinczy -- Nagy Gábornak.

15. Febr. 1806.

Novbr 7dikén írt levelét az Urnak 8dik Febr. vettem. Hiheti e ezt az Ur? — Én nem fognám hihetni, ha más mondaná. Azonban nincs különben. Abban Biographiákat kívánt az Ur tőlem. A' Kis Jánosé 's Németh Lászlóé meg van az Annalen der Oester. Monarchie Intelligenzblattjaiban de anno 1804. De az ollyas dolog, hogy nem minden embertől lehet a' magáét megkapni.

A' levél végében az a' Commissiója volt az Urnak, hogy Fráter Páltól vegyek Testimonialist Rhédeynének. Azolta, gondolom, régen megkapta az Ur. Fr[áter] Pál nincs itt, hanem Terebesen. Ha itt volna, meg tudakoztam volna.

29. Jan. érkeztek a' Bavariai könyvek. Sok jó van közlte. Azolta megszakadás nélkül írom a' Catalogust. Vagyon

Leonardi Aretini Atila, Manuscriptum de anno 1300. tiszta papirosra és igen igen jól conservalva. Csak 12 pag. ugyan: de a' munka *egész* és igen szép gothica írás.

Van még talán öt más kézírás is: de kevés importantiájú.

Van Pelbartus de Themeswar. Vastag és in maximo 4°. szegletes betűkkel. Deák nyelven. Hagenau, **1503!!!**

Van Michael de Hungaria de anno **1516!!!** ez is szegletes német betűkkel, Deák Concionator in 12° vastagocska.

Luthernek holmi apró munkája. — Sok de Carolo V. nagy rakás újságlevél, és 20 Calendarium in 4°. még pedig Tyrnaviense, impressum Monachii.

Sok mappa geogr., militaris, topogr. Prospectusok és Portrék.

Két ládát már leszegeztem, és az úgy fog állani mind addig, míg vevője akad. — Most a' 3dikba vetem melléjek a' magam hasonló tárgyú könyveit.

Ha kész lesz a' Catalogus, beküldöm bekötni. Akkor meglátja az Ur. — Már egynehány helyre írtam felé. Fazekas Esperest Ur itt lévén, nézett holmit, 's kért, hogy Budai Esaiás Urnak küldjem a' Catalogust. Azt fogom is. Az és Szombathy Ur Patakon lássák 's ha megvétetik, örülni fogok, hogy oda esik, és nem olly helyre, a' hol holmit elzárva tartanának.

Regmecz felől jobb szelek fujnak. Házat, egynehány darab földet 's kaszálót 's esztendőnként ezer ftot akarnak adni, 's már nincs szó Jesztreb felől. Acceptáltam, 's írtam Asszonyámnak, hogy köszönöm. Ma vártam Asszonyámat.

Mit mond az Ur a' minap beküldött levelekre? — Trattner tegnap vett leveléből értem, hogy Sylvestert nyomják. — Rochefoucauld kész lesz Febrben. Éljen az Ur szerencsésen és szeressen. A' haszonra betegeskedő kedves szép barátnénkat tisztелем.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

878.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Ér-Semlyén 16. Febr. 1806.

Édes barátom!

Kisnek ide zárt leveleit gyönyörűséggel fogod olvasni: legalább azért, hogy a' szegény Némethnek állapota felől mint Orvos jobban augurálhatsz, mint én azt érteni tudom. A' levelet tartsd-meg, míg más ízben ismét beküldök. Akkor kiküldheted. Szeretném pedig édes barátom, ha egyszer Horváth Ádámnak az a' levele is kezébe akadna, mellyben valamit Kántizál; mert azt a' levelet ő vissza várja tőlem.

¹ Nagy G. jegyzése: «Válaszoltam Febr. 25kén 806.»

Hogy annál bizonyosabban megkaphassam a' leveleket, jó volna, ha a' levelkét, mellyet mellé írni fogsz, előre megírnád; mert Te egész életedben kevés szempillantást töltesz úgy, hogy attól ne kellessék rettegned, hogy ismét abba hagyatják veled az írást.

Két Typographustól vettem az utolsó Postán levelet. Mind a' kettő azt írja, hogy nyomtatják a' nálok lévő írásomat. Az egyike ezeknek Rochefoucauld — a' másik a' Sylvester Grammaticája. Bezzeg akkor fog majd fejet esőválni az én Szent Györgyim, ha azt látja-meg. Irgalmatlanul rontom a' szót, és sokan nem csak a' grammaticális szövegben, hanem a' logicaiban is fognak botránkozni; Debreczen pedig feszítsd-meget kiált reám. Mert nekik nem *titkon* hanem megnevezvén a' Debreczenieket — nevezetesen a' *Debr. Gram. Írójának* irgalmatlan vágásokat adok. Képzeled azonban, hogy én nem bántom senkinek személyét, 's nevét senkinek nem említem. Az ollyas nem illik, 's az ollyast nem cselekszem. De a' királyi palczának el kell vétetni Júdától.

Csóka Ur a' minap en confidence azt tudakozá Péchy Sándorné Húgamtól, ha vallyon az én szalma-özvegysémem nem a' házasságbeli meghasonlás munkája e? Más nap egész barátsággal Cs-hoz mentem, 's elolvastam neki a' feleségem leveléből egynehány sort. 'S azt vetettem mellé, hogy kérdezősködését nem veszem rossz neven, mert ha más élne illy hosszú szalmaözvegységben, én is kérdenék ollyat. Mutattam az Ipam leveléből is annyit, hogy láthatja, 's bizonyosság lehet, hogy az engem nem csak nem tüzel, a' mint vádoltatik, hanem nagyon javallja moderatiómat és arra int, hogy abból a' tónusból soha se engedjem magamat kiragadtatni a' történelhető felhevülés által. A' Sophie levelét nem tehetem a' Kisé mellé: noha Szent Györgyi olvashatná azt is kezdettől fogva mind végig: de hidd-el, barátom, Sophie excellens feleség, anya pedig szintén a' gyermekségig zártlich. —

En Febrban Ujhelybe írtam Péchy Imre Urnak egy levelet, hogy Regmecz táján lévén most, szöjljön Asszonyámmal, és vegye arra, hogy mivel Péchy Imre Ur a' Haza bajai által elvonattatott az én dolgom elintézésétől, Asszonyám Bátyám Comáromy György Urat tegye arbiternek. Ezen felyül kértem ismét, hogy legyünk anya és fiú: én kerülöm a' lármás módot; ne kényszerítsenek reá. — P... a' levelet az Anyámnak által adta. És jele, hogy a' levél úgy vala írva, a' hogy illik. P. I. nem boldogult egyébben, hanem abban, hogy Comáromy György Urat arbiternek tették. A' P. I. elmenetele után

végre által látta az Anyám, hogy igazságom van; nem gazdálkodhatom én Jesztreben, ha Széphalmon lakom, 's minthogy átaljában nem akarnak adni Regmeczen, — J[ózi] nem szenved-meg maga mellett! — arra az incidensre jutottak, hogy a' házamhoz valami kevés földet és 1 kaszálót adnak; embert éppen nem; 's ezer Ríftot esztendőnként. Tartván attól, hogy ezt sem fogadom el, nekem meg nem írták. De transpirált hozzám; megírta valaki. 'S én, a' ki nem engedem magam megelőztetni abban a' mi szép, azonnal egy levelet írtam az Anyámnak Sophie által, hogy köszönöm 's benne megnyugszom. Kértem, hogy tegyen le minden bosszús emlékezetet, 's legyünk jól. Még nem voltam levelét. Talán megszűn a' fergeteg.

Ila ez meglesz, a' feleségemet lehozom vagy két hétre, hogy a' világ lássa, hogy meg van enyhülve a' harag. Osztán nagyon szégyelli azt az anyám, hogy Sophie elmenvén a' háztól, a' világ abban a' hiedelemben confirmáltatott, hogy Miklósnénak is volt oka elmenni. Így minden helyre hozódik, 's minthogy nem lakunk együtt, jól lehetünk.

Alig bírom a' kezem a' sok írásban. Élj szerencsésen egész házáddal, édes barátom.

tisztelőd

K. F.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

879.

Németh László — Kazinczynak.

Győr, Febr. 17dik. 1806.

Hijába ujjitnám panaszaimat, Szeretett Barátom, tsak papiros telne be vele, egy szóval tsak azt mondom, hogy mind eddig nem jobbulok, vagy, a' mi egy, észrevehetetlenül. Ennek tulajdonítsd 'Te is, hogy mindjárt más nap nem írtam utolsó két leveleidre, mellyekben Fabchichről tudakozódol. Tegnap resignáltam hivatalomat, de mit végeztek annak előadására Elöljáróink, még nem tudom. — Fabchich a' Győri Dioec. Calendariumában így tituláltatik: In lycaeo Episcopali Jaurinensi Theologiae Moralis et Pastoralis Juris item Canonici Professor Publ. Ordin. Itt, a' mint ládd, nints kitéve, hogy Exjesuita volna, de az. Testére nézve magas, crós tsontos, de sovány, ábrázatban nem kellemetes, a' himlő sok nyomát hagyta rajta. A' járása

's merő állása tekintetét kíván. — Tudománya nem kevés van: de nints ízlés. Így kezdi Pindarussáról való tudósítását: Magyar nem látta munkát hirdetek. Európa sem látott még ilyent etc. Quid dignum tanto feret hic promissor hiata! — Nints természeti virgontz veña; a' mi van, gyakorlásnak és végzetlen iparkodásnak gyümöltse: — Egész Pindarussában azért nehéz csak egy természetien folyó strophát is találni. A' cynismusnak affectatioja egyik különös Charactere. Nem csak mindent nevéen nevezni, hanem az alkalmatosságot is keresni láttatik, a' hol valamely disztelen szónak (p. o. szarát) helyt adhasson. — — Erkölsére nézve jobb, mint gondolnád, vig mulató, nem erősködő vallásában: Ref., Luth., Pápista mind bé illik társaságába mihelyt magyar litteratus, a' mellynek általjában igen nagy kedvellője, noha nem elég esmérője és igen fél-szakos meg betsüllője. Kisünknek legszebb munkáiról ő annyit tud, mint a' Te Némethed Bonaparte koronáztatásáról.

Ma, Febr 21.dikén, még itt hever leveled: de ne tulajdonítsd vétekül: csak néha van időm a' fájdalom miát az írásra vagy elindításra. — Fabchich igen tetszik magának a' tiszta jambusokban, mellyeket a' tabellája szerint Pindarus számára egy metrumtól fogva vagy 6 metrumosokig szorgalmatosan kidolgozott. Ez az oka, hogy fordításaiiban is a' szoros metrumra többet vigyáz, mint a' helyes értelemre. Vakmerőségeit a' nyelv tsikarásban tsudálni fogod, ha Pindarussát olvasod — de ez lehetetlen! — csak nézed, vizsgálod. —

Előljáróink resignálásomat nem fogadták el, hanem gyógyulásomat még fél esztendeig el akarják várni. Magamnak ehhez igen kevés reménységem vagyon. Meg is elégedném a' bénasággal, csak a' mindenkori fájdalomtól, mellyek lelkem' testem' el nyomják, menekedhetnék. — Öllelek kedveseiddel. Hitvesem tisztel.

híved Németh mpr.

NB. Leveledből nem látom, hogy tudnád, hogy az általad küldött 6 bout. Tokayt barátságos köszönettel vettem. Kisünk epistolájának Exemplarait még nem láttam, ha érkeznek, leveled leszsz velek való bánásomnak sinór mértéke: azt az egyet kivéven, hogy egynehányat magamnak meg fogok belőlle tartani. Ez utasításodból, gondolom, csak feledékenységből maradt ki. — Fabchich közel 60 esztendős, ha nem több. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

880.

Kazinezy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Er-Semlyén, 23. Febr. 1806.

Édes barátom,

Közlöm veled az Ipam feletét a' tudva lévő Recenzióra, mely az Ausztriai Tudománybeli Évkönyvek egyik darabjában áll: nem az Ipam parancsolatjából: hanem barátságból. Kinek van igazsága? az Ipamnak e? a' Recensornak e? azt én nem tudom, mert én Orvos nem vagyok. Mind az egyik megtévedhetett, mind a' másik; 's recenseálni, felelni, 's a' feleletre ismét felelni, úgy *szabad* és úgy *kötelesség*, mint a' Gyűlésekben *szabad* és *kell* ellenkezni a' más ítéletével; csak hogy bántás és vastagság nélkül légyen az. Az Ausztriai Évkönyvek' Recensensei sok jó könyvet *rosszul*, sok jó könyvet *jól*, az az dicsérettel, emlitenek; 's tónusok olyan mint a' Báróczy expressiója szerint a' vad Németeké szokott lenni. Az Ipam tónusa nem bántó, 's az nékem elég.

A' Debreczenieknek, édes barátom, az én glosszáimra és praefatiómra Sylvesterben, protestálni, mint Mergentheimnak, igen is, szabad lesz. Adja Hermes Isten, a' nyelv Pátronusa, hogy protestatiójok olly nevetségessé tegye őket, mint a' Mergentheimiakat, (noha én nem tudok az ő protestatiójok felől mind ezideig semmit; azt azonban tudom, hogy a' Mergentheimiak a' Német és Ausztriai Birodalom Feje akaratja ellen nevetség [?].) — De az olly protestálók protestatiója, mint a' Debreczenieké, — a' Grammatika Íróit értem — azok előtt a' kik a' dologhoz értenek, bizonyosan nevetségesebb lesz, mint a' maroknyi Mergentheimi lakosoké. Még most is mosolygom, hogy annak az asztalnak a' gazdája, a' hol Téged egyszer találtalak, hogy vitatta, hogy nem így kell mondani *festetett* (pictum est), hanem így: *festődött*, mert, úgymond, a' *festetett* ezt teszi: curavit *aliquid* vel *te* pingi; és nem fért a' fejébe, hogy az *ödött* terminatio nem csak *reciprocum* (rázódott, ütődött, von sich selbst geschüttelt, angeschlagen igen jól van mondva), hanem *passivum* is. 'S a' böles (Grammatica szerint a' Magyar nem él *passivummal*; és így nem jól van mondva: *elvégeztetett* (consummatum est), hanem a' Krisztusnak, ha magyarul szóllott volna le a' keresztfáról, ezt kellett vala mondani: *elvégződött*. — 'S osztán ne nevéssen, ne bosszankodjék az ember! o Debreczen, Debreczen! —

Fő Hadnagy Fazekas Ur bizonyosan derék és szép tudományú, 's ítélni alkalmatos ember. 'S azt vitatta, hogy nem jól van mondva: oda *benn* van a' házban, e' helyett: oda *bé* van a' házba. — 'S ha a' Magyarság Kánonjait, a' Debreczenieket kérjük, mindnyájan Fő Hadnagy Urnak adnak igazat (geben Recht). — 'S kinck van tehát igaza? Fő Hadnagy Urnak e? vagy nekem? — Így jár az ember, ha az usust teszi Critériumnak. — Az én kedves barátom a' Freundint barátom-nak vagy barátom asszony-nak mondja, mert a' *né* uxort tévén, a' *barátné* ezt teszi: *uxor amici*. — Hát Elisabetha Angliae miért mondatik *Erzsébet Királynénak*? hát M. Therésia miért? — Vagy ez sem jó? — De azt fogjátok mondani, hogy Angelica Kaufmannt miért nem mondom hát e' szerint *Festőnének*, holott a' festés mestersége által elhiresedett, és az autrice-t, Schriftstellerin-t, miért nem *Könyvírónének*? 'S azt mondom, hogy azért, mert a' Geschmack, mellyet az ember nem erőltethet, nem engedi. De ez víz a' ti mal-motokra, 's azt mondjátok, hogy nagyon schwankend a' Geschmack critériummá való tétele; eggyik azt mondja, hogy az ő ízlése megengedi hogy barátnénak neveztessek, a' másik azt, hogy az ő ízlése nem engedi; 's igazságtok van. Csak hogy Horatiusnál már a' kikaczagott Arbuscula megmondta, hogy Satis est equitem mihi plaudere.

E' napokban édesen elnevettem magamat az újság olvasása alatt. — Mátyási József, kit az öreg Domokos Ur is jó Irónak tartá, én pedig nem tartottam 's nem tartok, eggyik újságlevélnek utolsó soraiban annuncálja, hogy a' Prónay kérdésére írt pályairása kijött. Annak titulusa így kezdődik: *Vélekedés, mellyet etc.* (a' Rectornál van az újságom, 's megtévedhetek. De semmi!) Ez germanismus, 's latinismus. Dissertatio, qua etc. Versuch etc. — József alatt Domokos Ur egy commerciumot illető broschürt lefordított, és kiadta, de meg nem nevezvén magát. Ráth Mátyás, akkori Újságíró, megcastigálta azért, hogy ezt: Traum, über das Commerzwesen vagy hogyan is volt, így tette-ki: Álom a' kereskedés etc. felől. Csak képzeld, Lutheránus atyafi tanítja a' Debreczeni Colosszust és arbiter elegantiarum hungaricarumot magyarra! — Pedig Ráthnak igazsága vala, hogy ezt így kellett volna kitenni:

A' kereskedés elővitele felől

való

A L O M.

Mert, haszontalan! a' Debrecenismus! — az az, az a' puritanusi makaesség, melly nem mer 's nem is akar semmit változtatni, bővi-

teni, még a' hol látja is hogy a' nyelv azzal sokat nyerne — azt úgy kívánja. Egyéb eránt én nyelvrontó azt tartom, hogy Ráthnak a' Domokos Ur hibáját nem megfeddeni, hanem megdicsérni kellett volna, mert úgy ez az istentelen Weitschweifigkeit szépen elkerülthetett volna, 's elmaradt volna a'

V A L Ó.

Nem, édes barátom, Debreczen sem Grammaticában, sem a' Syntaxisban, sem a' Stylisticában bíró nem lehet. Valaki ott szívta a' levegő eget, az impestálva van. Még Csokonay sem rázhatta le egészen, a' mi lerázni való volt, pedig neki nagy mértékben adta meg a' Múza az ore rotundo loqui-t.

Minden a' maga szemével lát, 's hibázhat mindenikünk. De azért örökké rendesnek fogom nézni, hogy Prof. Császár Úr, a' Német nyelv professora, és Bécsi 's Göttingi lakos, 's különben is igen jó fej, mint mondá, hogy Klopstock nem tudott jól németül, 's Bürger olly rosz poéta volt, hogy az ő verseihez hasonlókat akármelly Bursch is tud írni. Hát Márton József Úr, a' Lexicographus, mit nem ír a' Bertuch ké*pes*-könyve magyar prae-fatiójának utolsó soraiban az új szók felől, a' krompélyt hozván nyavalyás elmésséggel elő! Ő belőle is Debreczen zengett, midőn azt írta. Így jár az, a' ki elfoglalva lévén magától, az az a' praejudicium receptae hypotheseos és infallibilitatis által, finnyáskodik az új Írókat olvasni, 's előre nem halad az idősakkal. Ha Virág Benedekkel, Kis Jánossal etc. ismeretes volt volna, nem lőtt volna bakot, mingyárt a' könyv titulusán, ezt Ké*pes*-könyv így írván: Ké*pes*-könyv, 's megtanulta volna, hogy a' forradás csak a' nominativusban eshetik meg: borkő, húsvét, Úr*f*i etc. Egyéberánt fordítása excellens Bertuchban.

Édes barátom, genus irritabile Philologorum. Hac in re scilicet una multum dissimiles, ad caetera gemelli! Engedd, hogy magamnak ezt a' dicséretet adhassam. Egyéberánt mondd *barátnak* az én *barátné*-mat, én meg nem botránkozom, sem előttem általa semmit nem vesztesz. Tolerantiám nem csak a' *Hűt*et illeti, hanem a' nyelvet is.

Az Ipm levele hadd maradjon nálad, míg látásodhoz valaha szerencsém lesz. Eljeteك szerencsésen, édeseim! Öllelek tisztelettel 's szeretettel.

tisztelő barátod
K. F.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

881.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér Semlyén d. 24. Febr. 1806.

Imhol a' Catalogus. Még az in 8-o és in 12-o nincs elvégezve. Szeretném hallani az Urnak ítéletét. Ha keresztül fut az Ur rajta, kérem, méltóztassék által adadni az ide zárt levelkével ¹ Prof. Budai Urnak. Szeretném, ha a' Collégium venné-meg. —

Az Ur nekem régen nem írt. Ujságom nincs. Hát az Urnak van e? Elment e a' Trattnernek és Révainak szőlő levelém, melyet egy holnappal ez előtt az Urnak ajánlottam? Hát az Anyának készülő barátnéuk mint van? mit csinál? érez e sok alkalmatlanságot? Éljen szerencsésen az Ur, édes barátom és szeressen!

Calculus certissimus.

Napoleon elvitt Bécsből ágyút 1876. — ágyús szekeret 220. — fegyvert 134,292. — golyóbist 160,000. — haubiczot 52,000. — puskaport 600,000. mázsát. — kartácsot 6,000,000. — ölnot 2126 mázsát — vasat 1800 mázsát.

Kérem az Urat egész barátsággal, adja által Kis Imre Urnak ezt a' két csomó könyvet és egy Rollát, hogy midőn a' salétrommal Kassára fehnegyén a' transport, küldje fel azt is Désiné Asszonynak, a' ki híres kereskedőnek az Özvegye ottan. Jó discretiót kap a' ki viszi.

Ha az Urnak van valami írni vagy küldeni valója, kérem, parancsolja-meg levelem megvivőjének, hogy midőn el akar jönni Debreczenből, jelentse magát az Urnál.² —

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. B. 960.]

¹ A gyűjteményben hiányzik.

² Nagy G. jegyzése: «Válaszoltam Febr. 25-kén 1806.»

882.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ér-Semlyén, 25. Febr. 1806.

Drága barátom,

Utolsó postával vettem mind Döbrentei, mind Csehy barátinknak leveleiket, 's ma mégyen reájok a' válasz. A' Döbrenteinek szóllót bátorodom a' Te borítékol alá zárni. Úgy írja, hogy csak két órányira lakik Tőled, 's ismerem a' Kis-Czélli posta' rendetlen voltát. — Így bizonyosabban veszi; 's Te módját leled, hogy az minél előbb eljusson hozzá. Olvastassd fel magadnak, a' mit Döbrenteinek írtam. Epistolád paragrafusán kívül is közös veled a' tárgy.

Mínapi leveledet a' Csereyhez írtnak másával és a' verssel közlöttem Dr. Szent Györgyi kedves barátunkkal csak azért is, mert az az ő általa is igen szentül szeretett Németlnek egéssége felől biztatólag szöll. Ismered az ő Debreczeni grammaticalis puritanismusát. Mosolygott két barátjainak, Neked és nekem, álmain, 's a' minék az ő szemei látják a' mi írásainkat, vétkes magyaroskodásain. Énbennem elég tolerantia van a' mások' gondolkozását respectálni. A' ki érzi, hogy nagy szüksége van gyakorta az indulgentiára, az maga is indulgens leszen. De sajnálván, hogy eggy igen nemes lelkű és véghetetlenül kellemes külsőjű Szent Györgyi úgy szöll, mint a' Debreczeni vad Tiszteletes Tudós Urak, néha néha grammaticalis 's stylisticai dolgok' vizsgálataira bocsátkozunk, de nem tudunk menni semmire. Szent-Györgyi Pápista. Ita dicit Ecclesia! ezt kiáltozza, 's azt mondja, hogy nem szabad kérdeni, an bené dicat. Én Protestans vagyok, 's azt mondom, hogy bennem lakik a' Kis Biró 's az Igazságot szabad mind a' historia, mind a' philosophia útján nyomoznom. Neveti a' német hexametert, mint Tiszt. Tudós Benedek Mihály Uram; és pártján állván a' Göttingában tanult 's Bécsben Ujságokat írt 's tavaly Debreczenben Német Nyelvet tanító Prof. Császár, kimondják világosan, hogy Bürger nem érdemes reá, hogy Poétai nevet viseljen, 's olly verseket mint a' Bürger legjobb versei, akármelly Bursch tud önteni. — Gyarapodjék ösztán az Izlés Debreczenben, mikor Szent Györgyi is így szöll. Epistoládat még nem láttá; úgy akarom, hogy eggyütt lássa a' Német fordítással. De sokkal inkább becsüllek, mint hogy ki ne merjem mondani, hogy Superintendensednek írt Ódát nem goutirozta. A' Tokaj nectárját sem az nem

izleli, a' ki bort soha nem ivott, sem az nem, a' ki slivoviczához szokott. De azért a' Tokaji nectár nectár.

Csehy Kanizsáról egy fürt hajával ajándékoza-meg. Ez *édeskés*-nek (süszlich) fogna tetszhetni némelly előtt. De, édes barátom, gondold-meg, mi az illy ereklve olykor, midőn egyikünket vagy másikat elragadta a' halál. Bírom képedet: hadd bírjam, kérlek, nagyon kérlek, egy csomócska hajadat is! Te tudod, barátom, hogy szeretlek: te tudod, hogy hajad becses lesz előttem. Zárd azt az első leveledbe, a' mellyet hozzám ereszteni fogsz.

Csehyt arra kértem, hogy Zerinvárának dőledékjei közt tépjen nekem egy szép formájú csemetét, (füvet, falevelet) 's nyomtassa egy könyvbe, 's küldje kezemhez. *Locus, quem calcas, sacer est.* . . .

Budán egy ifjú *Fodor* Ur jött látogatásomra 1795ben. Annak az anyja testvére volt Hajnóczynak. Ismered e azt? Vagy e néha vele? Kérlek, ha vele leszesz, köszöntsd nevemmel, 's kérd, hogy megöletett bátyjának valamely irását, ha csak három sor lesz is az, számomra adja Neked, hogy *Autographum a*im Gyűjteményébe tehessem. Nem bírom néki semmi betűjét; nem semmijét egyebet, hanem egy Reutlingeni kiadású énekes könyvét, melly a' Német *Classicusok* Collectiójában Klopstocknak munkái közé tartozott, 's Budán elkötyavetyéztetett. — Hát mátkájából mi leve? Él e? férjhez méne e? —

Verseid még sincsenek kezemnél; Epistoláid exemplárjai eránt irtam Prof. Fábri Urnak, hogy 200. Német textust és portrét küldjön által néked akár Győr akár Soprony felé; - irtam a' mi szerencsétlen Némethünknek is; 's az sem felel; talán ismét szenved. Sürgessd magad is a' magadéit, édes barátom. Neked azon a' földön számosbb Ismerőid lehetnek.

Kicsoda Fábchich József Győrben? Pap e? (Annak kell lenni.) Professor e? (úgy tetszik, hogy az *volt*). Egy originalis ember. Nem a' mi tónusunkkal bír: de bizony sokra el lehet mondani: *tout comme chez nous!* Leveli meg érdemlik a' megtartást csak originalitása miatt is. Képzeld egy franciscanusai testben 's ruhában egy iót-látó és szerető lelket, a' Göttinga fiai sem lehetnek szivesbb barátjai a' hazai nyelvnek, mint ez a' *lourd* Öreg. És jól beszéll, ha bilingvis levelének fele deák sorokkal van is elhintve. Megnevettetlek holmijével az utolsó leveléből.

«Pindarusom alkalmatosságával megösmerekedett velem Nagy János, volt Győr Vmegyei szolgabíró Ur, Vestras, minteggy 42 eszt.

tam facilis etiam in Originalibus poeta hungaricis, ut 80. 100 versus in continuo tersos fundat. Az múlt esztendőben 1805 Virgiliusnak egész Eneását lefordította. Sétálási óráinkban (ego quotidie bis socratice) ezekről mulatjuk magunkat, ki mennyit dolgozott; de ezigánkodtam előtte, semmit se szólván közben az Buc- és Georgicumról: most már sine ulla circuitione rá parancsoltam, ez kettőt is hogy elvégezze. — — En sexta cui novies iam circumvolvitur aetas, ha Euripidest elvégezhetem — — — — — ha egynehány Század után támad valamelly Magyar Társaság és Teatron. Tartsák magoknak, hogy mást ne mondjak, a' mostani Diétai végezést, hogy szabad legyen Instantiáinkat Deákul és Magyarul beadni. Talán koldusokká, nem magyarokká akarták tenni hazánkfiait?» stb. — — —

«*In folio non ex ambitione scribo, sed facilitate non pulverizandi.*» (Boldog Isten, ha ezt Heyne meglátná!)

Hidd-el, édes barátom, nevetek, de a' mellett szeretem ezt a' jó embert; és örvendek Originalitásán. Sokért nem adnám ki kezcimből leveleit. Hatalmas az Isten teremteni Ábrahámnak fiaikat kövekből is: osztán ruptus est paries integerrimus. Éljen szerencsésen. és szeress.

tiszteled

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

883.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Fő Méltóságú Báró, Cs. K. Kamarás Úr,

különös tiszteletű Nagyságos Uram!

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak leveléből szomorúan érttettem, hogy Nagyságod Januáriusban nehezen volt 's sokat szenvedett. Hazudott úgy az én szívem, midőn azt mondta nekem, hogy Nagyságodat egész nagyságához képest szereti, ha ezen hírnek hallására el nem holt. Együtt szenvedtem Nagyságodnak kinjait: 's bár melly nagy volt légyen a' veszedelem, a' mellyben Nagyságodnak drága napjai forgottak, még nagyobbnak képzeltem azt. 'S ezen fájdalommat, szenvedésemet, nevelte az a' hír, hogy Nagyságodon neimtelen lelkű ellenkezője a' legalacsonyabb módra paczkázott. A' boldogtalan! A' nemes érzésekben nem hátrább, hanem előbből előbbre hágdosó

emberiség a' dicsőségnek arra a' lépcsőjére lépett-fel, hogy még azt az ellenséget is, a' ki nem szóval és perléssel, hanem karddal dolgozik ellenséle ellen, mihelytt szenvedő állapotban találja, megkiméli, segéli, gyógyítja: ez pedig Nagyságodtól, midőn a' legkínosabb fájdalmak által ostromoltatik, midőn könnyebbedni kezd, elvonja az eszközöket, és az Orvost, hogy segített, bünteti. A' barbarics nem jelenhet meg undokabb alakban, 's az illy nyavalyás köz útálatot érdemel. Az tehát a' Virtus' jutalma, hogy a' ki a' Közép-Szolnok tömlőczeit a' szerencsétlenség fíjait nyolcz hónapig a' maga erszényéből ápolta: a' ki mind Vrábeczet, mind a' Cservenka' martir-jait segélte; a' ki jobbágyainak nem Ürok volt, hanem atyjok, még a' Szénási János' szava szerint is: a' ki abban lelt gyönyörűséget, ha embertársaiknak bajain a' legnemesbb adakozások által könnyíthetett: most, midőn maga szenved, szenvedni hagyják, sőt midőn a' Természet már fájdalmain könnyíteni készül, tőle az eszközök elvonattassanak! Kevélykedjék Nagyságod a' maga szenvedéseiben, 's örvendjen nékiek. Azok a' kik Nagyságodnak fennt lelkét ismerik, a' kik ezért Nagyságodat szeretik, elégtételt fognak venni. Az én barátom, Mélt. Cserey Farkas Úr, készül reá; és ha érzi úgy a' mint kell, melly szerencse az, hogy ő testvére Wesselényinének, elégtételt vészen is. Az én buzdításomra ennek a' széplelkű férjfiúnak nem vala semmi szüksége: de csakugyan kértem, hogy a' Gyűlésen ezt az alacsony és vétkes tettet lobbantsa szemére annak, a' ki nem érdemes a' Nagyságod Ellenfelének nevezetni. Én óhajtvá várom azt a' hirt, hogy a' gazság képéről le van kapva az álarcza, és hogy ez a' boldogtalan ember meglakolt. Nagyságod hagyja másokra a' bosszú gondjait. A' széplelkű ember bosszút soha nem is áll egyébként, hanem csak annyiban, a' mennyiben az a' gond kívánja, hogy többé ki ne légyen téve a' bántásnak.

A vissza térő szép napok engem azzal biztatnak, hogy a' Nagysád fájdalmai is megszűntek már. Bár tökéletesen helyre állva találhatná Nagyságodat levelem!

Cserey Nagyságtokkal egy leveletem fogja közleni azon kis szép képpel, mellyel a' Mélt. ifjú Báronak kedveskedtem. Nyugtalanul várom reá a levelet, hogy érthessem Nagyságodnak tetszését.

Napoleon nyert Bécsben ágyút 1876. — ágyús szereket 220. — fegyvert 134,292. — golyóbist 160,000. — haubiczot 52,000. — puskaport 600,000 mázsát — kartácsot 6.000,000. — olmot 2126

mázsát — vasat 1800 mázsát. — — Katona István Jesuita Historicus pedig azt írja, hogy Magyar Ország a' Francia háborúra pénzben és életben 1792-től fogva 1796ig concurrált 14 milliom 227 ezer 248 ftban, Rekrutákat pedig adott 115 ezret 614et. — Bár tudnánk, tiz esztendő oltá ismét mit adott.

Szabolcs Vármegye Mártiusnak 3dikán fogja tartani Köz Gyűlését. Akkor olvastatik-fel azon parancsolat, mellyben a' Fő és Vice Ispán tökéletesen justificálva lenni declaráltatik. A' sok titkos delátorok' vallása közöltetett a' Vármegyével, 's már most az egész Publicum tudja, ki mit vallott. Ormos, volt Subst. V. Ispán, azt vallja, hogy a' Kálvinista Ord. V. Ispán stílusa Kálvinista stílus, és Kálvinista Cancellistával íratja az officiosa correspondentiákat.

Ő Nagyságának a' Mélt. Bárónénak kezeit szent tisztelettel csókolom. Ajánlom emlékezetemet a' Mélt. Úrfinak is, ki felől mindég gyönyörködve gondolkozom. Gyógyítsa Isten Nagyságodat a' Haza és az emberiség javára. díszére 's dicsőségére. Maradok alázatos tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgája

Ér Semlyén. Febr. 26d. 1806.

Kazinczy Ferencz impr.

A borítékon: 1

d'Ér Semjén. à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, de Hadad, Chambellan de Sa Majesté Imp. et Imp. Royale Apostolique.
p. Somlyó, Zilah, Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görögöni levéltárában.]

884.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Döbrenteyhez Kazinczy.

Ér Semlyén Februárius 28d. 1806.

Szeretetre méltó kedves barátom!

Az Úr jóvolta engem megpirít. Óhajtanám azt megérdemleni. de érzeni, minden érdemem egyedül az, hogy ezt szívesen óhajtom. Újabb dolgoztatásainkat az Úr nem láthatja, nem ismeri; azok tehát, ha megtalálják is érdemleni, majd ha megjelennek, javallását, eddig

* A levél zárlatán ép fekete pecsét.

legalább meg nem érdemlették. Az Úr szép lelke Ideált teremte magának, 's azt kedvellén, szeretetre méltó megtévedéssel úgy hiszi, hogy engem kedvell. De hogy szavaim ál meghunyászkodásnak ne tessenek, hallja meg az Úr vallásomat: Boldog ember, ki maga felől illy tévedést támaszthata! Örvendek szerencsémnek, 's kérem az Urat, hogy szeretetét — akár érdemlem, akár nem — tőlem meg ne vonja. Öregbedő napjainnak édes örömeire válhat az, ha a' szerencse az Urat a' Hazába vissza hozza. Az Úr bizodalját rosszul fognám érdemleni, ha hasonlóval nem szölnék. Itt vannak tehát közlött verseire észrevételeim. Jól iratá az Úrral természeti érzése, a' — — — Grófné halálára irt elegiájára nézve, hogy a' melly versre a költő kérve van, abból erőltetett vers lesz, 's az más meg nem indít. Semmi sines is triviálisabb, mint az alkalmatossági versezet. Nem fog az senkit érdekelni, hanem ha a' költő eléggé bölcs, a' Személy magasztalásait a' dolog magasztalásaivá által változtatni. «Csokonai megholt!» — Erre azt lehetne mondani a' franczia Comicus' szavaival: temessétek el! — A' Muzsák annyi halált megsíraáltak már, hogy az efféle versek kevés könnyeket fognak facsarni; 's gyanúba hozták magokat, hogy jajgatásaik bérbe fogadott Praeficák jajgatásai. Ille dolet vere, qui sine teste dolet! Azonban nem lehet őket eltíltani hogy kedveseiket siratgassák, ha bár minket sirásra fakasztanak is. Jó; de ha sírnunk kell, viszont azt kívánjuk tőlök, hogy fájdalmok, mellyre olvasztának, légyen édes fájdalom.

A' Balatonhoz irt hexameterok kedves érzést zengenek. De a' hexameternek egy bizonyos numerusa, rythmusa vagyon, melly ellen véteni nem szabad. — A' caésurának a' harmadik láb' első syllabájáról 20 vagy 30 hexameter közt csak egyszer kétszer lehet elmaradni. Ezen szabadsággal csak olly ritkán élhetünk — csak nem olly ritkán! — mint midőn az ötödik lábban spondaeust teszünk dactylus helyett. — A' második törvény az, hogy soha — de éppen soha — ne végződjek a' hexameter 4 syllabával, úgy értvén a' 4 syllabát, hogy az ötödik láb dactylusának első czikkelyén meg akadjon a' szó.

nyu**lő** || dagadott nagy
kedvet**len** || zuhogással
nél**kül** || mi okért volt.
hull**ám** || haragos hab
elszégýen**lél** || magokat nagy
Balat**ont** || oda hagytam.

Ezek mind igen kedvetlen hangzású hexameterek. Csak figyelmezzon az Úr, mennyivel szebbek ezek:

zuhogása csak olykor, —

menttével elalszik, —

viszszhangja Tihanynak. etc. etc.

Igen homályosan emlékezem arra, a' mit Wieland mond Cirus előtt a' hexameter' írása felől, megvallván, hogy ő azt a' lantot mesteri kézzel soha sem verte. Kérem, olvassa meg az Úr, lesse ki magán, mellyik lant verésére hívta leginkább a' természet.

A' lantoló Szép valóban naiv kis darab. Csak kevés egyengetés után, mellyet az Úr tehet, és bizonyosan tenni fog, igen szép kis ének lesz.

A' Boldogtalanság mennyei darab. Kleist lelkét lelem benne. Tiszta jámbusokban kellett vala neki irattatni, vagy szabadabb jámbusokban: mint a' millyeket Daykával együtt én kezdettem. Anapaestusokat tenni jámbusért szabad volt a' régi rómaiaknál. A' Német azt nem követi. Er streutet mit dem Ernste, mit der Gravitaet des Tones. A' Terentius sorait versnek ismeri a' fülem: de Phaedrus senariusait úgy nézem mint a' rossz tánczost. Dayka és én a' jámbus láb helyett az öt lábú jámbus versben szélteben éltünk spondaeussal, csak arra vigyázzván, hogy a' két utolsó syllabában, hol a' rímes versekben a' fül homoeoteleütoni vár, mindég tiszta jámbus legyen, 's e' szerint ez vala schémánk.

— — | — — | — — | — — : — —

holott Horátz azt kívánta, hogy non ut de sede secunda 's a' t, a' mi jámbusunk osztán így lett; de ez annyira nem ártott a' vers szépségének, sőt azt még inkább nevelte, mindég komoly tárgyra lévén alkalmaztatva. — Bár csak addig míg az Úr Német országra ki megyen, sajtó alá kerülhetett volna kezeim közül a' szegény Dayka maradványa. Virág után ő az én ítéletem szerint az első metricus Költőnk. Legalább bizonyosan az lett volna, ha megérhetett volna.

Hordozza az Urat a' szerencse, édes barátom! Terjessze a' magyar név becsületét oda ki, és készüljön nagy dolgoknak tételére. Kisnek házasságomra írt Epistolájából szeretném, ha az Úr egynehány nyomtatványt kivinne; de úgy, ha melléte lesz a' német fordítás és kép. Szólljon az Úr eránta Kissel, és végyen tőle parancsolatot, hogy Wielandnál és Göthénél róla mit mondjon. Én abban az Epistolában nem győzőm csudálni az élet' józan philosophiáját,

a' széles olvasást, a' legszebb poetai képeket, festést és szöveget, leginkább pedig azt a' kifogyhatatlan ubertást, melly erőltetés nélkül mindég felséges harsogással megyen, mint a királyi Duna. Bizony szebb dalt még magyar lant nem zengett.

Ne felejtkezzék el az Úr rólam oda kinn is. Leveleit fél esztendő mulva Széphalmon Tokaj és Kassa közt, Ujhelyhez $1\frac{1}{2}$, Patakhoz $3\frac{1}{2}$ órányira fogom venni. A' sors ismét oda vitt vissza, hol rabságom előtt destinátiom volt valaha lakni. Ott az a' szerencsém lesz, hogy Sophiem szüléjétől csak $1\frac{1}{2}$ órányira lakhatom, pedig Gróf Török Lajos nekem 22 esztendőket oltá atyám immár, ipam pedig csak $1\frac{1}{2}$ esztendő oltá.

Az Ipam felől lévén szó, hadd mondjak valamit olyat, a' minek az Úr a' külföldön azt a' hasznát veheti, hogy egy magyar polgártársa mellett szölkhatni fog. — Az Ipam ismeretes a' maga chemiai productumairól. Ő abnormis sapiens, Horátnak szava szerint, az az nem az oskolák szerint gondolkozik. Valamelly Austriai Gyógyító az Ipam' dissertatiócskáját az Austriai Annalisokban nem csak élesen recenseálta, hanem az Annalisok Irójának tonusa szerint g o r o m b á n, az az a' Báróczi Sándor szavával: németesen. Ugyan ezen Recensens láttatik a' német Mercurius kürtölője is lenni. Én az Ipam mellett, azért mert Ipam, nem fogok. Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas. Nem értvén semmit sem a' chemiához, sem az orvosi tudományhoz, nem tudom mellyiknek van igaza, az Ipamnak e' vagy a' Recensensnek? De azt tudom, hogy az Ipam sem nem charlatán, sem nem impostor. Többet mondok: látom a' sok beteget a' kin segít; látom, hogy egy orvos, ki a' háznak nem barátja, meg vallja, hogy a' Gróf haszonnal teszi curáját; aber das ist nicht nach der Methode!!! — Láttam Dr. Jenisch levelét Berlinből, mellyben Ipamnak írja, hogy dissertatioja a' Berlii orvosok előtt figyelmet támasztott; 's jelen valék 1790ben, midőn Dr. Szombathy József Úr Pesten hosszasan concertálta Ipammal a' dolgot, és az Ipamat en médecine buzdította, hogy eluélkedjék 's főzze ki azt az ideát, mellyet az Ipam akkor forralt. Ipam Theophrastus Bombastus Paracelsus bombastjait soha nem olvasta: de olvasta az új chemicusokat, 's iné magát gyökeresen kitisztítá.

Éljen, éljen szerencsésen az Úr. Az ilyen szűk kézzel hintett dicséret az igazi dicséret, nem a' tömjén fojtó füst.

igaz barátja.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

885.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igaz érdemű Kedves Barátom!

Három rendbéli becses leveleidre való válaszmam foglalom ez rendeimben. Hoszszas halgatásomat okozta nevezetes Intézetem ki fejtődésre való várakozásom. Szívem minden Barátim között téged szeretvén meg különböztetett indulattal, úgy akartam, hogy a dolog ki meneteléről Te tudossittassál leg előbb, azomba még előre semmit, vagy csak igen keveset mehetvén, nem akarom irántad viseltető valóságos egyenességem kötelességit továbbra halasztani. Okát, hogy előtted is ismeretes czélomhoz, a köz jó czéljához ilj későn juthatok, Te minden bővebbi le irás nélkül által tudod látni; ismered Nemzetünket, ismered azon környül állásokat, meljekkel küszködünk, és még se tudgyuk nyakunkról le rázni. — Most tehát hozzá kezdek becses leveleidre rendre válaszolni. Januarius 18dikán irt érdemes leveledbe jelented barátságos örömedet Katonai pályámnak — köszönöm mind szíves örömöd ki jelentését, mind azon böles javallásidot, meljeknek követésire serkentesz; igen is fő kötelességemnek ismerem, fő törekedésem is lészen oljan katona lenni, a miljennek létét a Haza javának, a Nemzet díszének tekintete kívánnya. Én oberstlieutnantti characterrel vezére vagyok egy gyalog kemény lövő (Scharfschütz) nemes Batallionnak. A már Békességgé változott háború alatt a soldos nép ki takarítottván a Hazából, a guberniumnak a fő Ispányokkal tartott Tanácskozásának a belső csendesség fen tartására nézve a lön a resultatuma, hogy a Nemesség hadi lábra álltasson — e meg lön akkor mingyárt; mivel pedig az okos Haza atyainak az is vala igen olajtot és heljes ki nézések, hogy ezen hadi lábra való tétele a Nemességnek állandólag meg maradgyon és a fegyverbe való gyakorlás által a káros, a nemtelen pühaságbul ki bonyolódgyunk, tehát mind ez napig is Hadi lábbon álunk és ugy is akarunk maradni. Meg válik, Bécsbe micsoda itélettel lésznek ez iránt. — — A 25dik novemberi N. Váradí történet füresa történet, a viola szim sapka alatt hitványul gözölgő agyvelőnek oljanok szoktak lenni szüleménnyei. — Az Apologiahoz ragasztott jegyzésed éppen olj csalhatatlan igazság, mint vala apologiad. — Az önnön tettelesség, a vakmerő hiedelem, az alacson aránnya, nagyra vágyódás, nevettségre méltó ember majommá változtatták az embert. — Februarius

11dik és 14dikén költ érdemcs leveleidet a tegnapi Posta hozá meg. Jól van találva Wesselényi, és szép a metzzőnek is munkája. Éppen ezen levelimmal edgyütt tettem Postára aszt is, melj a képet a kis Wesselényinek viszi: a Horáitzbul vett alá írást mind én, mind az Ipom (ki ismeretlenül is nagyra becsül és köszönt Tégedet), mind én igen heljesnek és Wesselényire tökéletesen illőnek találtuk. A képnek el küldésit pedig kis öcsémnek nevébe addig is, még ő meg tészí aszt, a mivel azért tartozik, én szivessen köszönöm, Tégedet pedig árra kérlek, hogy a midőn több iljetén kép nyomtatmányt kapsz, számonmra is méltóztassál küldeni. Meg vallom, nagy nyughatatlansággal várom azon gyönyörűségem fel tünésit, meljet fog bennem szülni Munkáid láthatása. Sainálva és bizony szivemből sainálva panaszolhatom pedig, hogy a nagy érdemű Kisnek levelét mai napig se vettem, boszankodom azon gonosz okra, melj ennek vehetésit töllem el vontá. Ezen szivemet valóba gyötrő állapotot csak az enyhítheti, hogy mivel a mint irod, a nékem szólló levelet mássába és a verseket is hozzád is el küldötte — kérlek Barátságunk szenttségire, első Postával küld meg nékem azokat — eszt is meg tiszteltetésemnek vészem azon nagy érdemű embertől — valamint becses szerencsém lett volna az ő tulaidon keze írását a leg szentebb tiszteletbe tartani. — A Bibliopolák gazságoknak végítt vetni igen ohaitot dolog volna és nagy elő mozdító oka a culturának, meljre nézve én is örömet elő kívánom mozdítani az ezen czélra intézet heljes igyekezetet, csak tudhassam, hogy Kiss és magad is e tekintetbe hogy gondolkodtok és mibe álitottátok meg a rosznak el hárithatására szolgáló módot. Irj tehát ez íránt is nekem, és utasies, hogy ezen Jónak elő mozdítására mibe, hogy használhatok. Szabad é tudni azon kolosvári embernek nevét, a ki írántad nem hazafi és baráti egyenességet mutatot a hozzá el adás végett küldött *Diogenes* 30 exemplarokkal és az el adás ki menetelével máig is halgat? Szolgálhatok é azoknak vagy ároknak meg szerezhetéssel? A mi uijabb munkád el szerzésit illeti, mivel nékem nagyobb gyönyörűségem nem lehet, írántad viseltető forró szeretetemnek meg bizonyíthatásánál, külgy vagy 300 exemplárt csak egyenessen hozzám — lesz nékem gandom baladék nélkül való el adásokra, és ároknak hiba nélkül való kezedben szolgáltatásarul. Eszt meg győződésből írhatom néked, valamint árrul is bizonyossá tehetlek, hogy Erdeljben a leg érdemessébb emberek nemes tüzzel szóllanak rollad — és éppen e napokba néhányan szerencsésnek mondottak engemet, hogy

barátod lehetek, eszt én is igen dicső szerencsénnek tartom, ismerem, és vallom; meg kértem arra is, hogy tégedet Erdéljbe való be gyövetelre birjalak — errül, véled a nyáron találkozni úgy is fel tételem levén, bővebben beszéllünk. Az lpom véled való leveledzésembe nagy gyönyörűségit találja — mind ezekre nézve tehát bizonyos lehetsz, hogy valami a Te tolladbul kerül, örömmel fogadtatik itten. Bibliothecadnak meg érkezését szivessen örvendem — munkás lések benne, hogy vevőt szerezzek, csak közöld velem catalogussát a mint a nekem le irtakbul ítélteték a többire — nagyon becsesnek kell annak lenni. — A mint Nénémnek utolsó levelébül tudom, Wesselényi kívánatos jó állapotba vagyon — a közelebbi közép szolnoki vmegye gyűlésin nagy lelkűségnek ui példáját adta, az alacson Tholdi egész igyekezetét törekedett arra fordítani, hogy ötet nagyon fel hevittse és az által intézetei gonosz czélzására tudgya használni fel hevülést, de semmi — a leg utálatossabb inésékedéseivel se érhetle el aszt, a mire nemtelen vágyódásitl ingereltetel. Az orvosnak minapi meg szólításáért úgy tudom, a guberniumtul kapott Tholdi egy or piritást — de az ő orra bőre úgy meg kergesedett már, hogy valóba a Luther receptyét kell elé venni és ennyibe lévén a dolog, csak elé is vesszük. — A melj pecsét nyomóval volt minapi levelem le nyomva, és a meljel nyomtam le esztel is — aszt ez előtt három vagy négy esztendőkkel metztettem — szépen pallérozott aczélra Bécsbe 4 aranyokért. Innen Aranka szivessen tisztel — holnap után tartok itten az általom fel álitandó tudós Társaság iránt nagy gyűlést — ki menetelérül azonnal tudósitlak. — Tegnap is említettük Arankával, hogy bár csak Te volnál most itten. Feleségem a leg egyenessebb szivességgel tisztel — én pedig meg változhatatlanul vagyok kedves Barátom

M. Vásárhelyt 3-a Mart. 806.

tisztelő hiv barátod

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

886.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Erdemű Barátom!

Ezerszer is akartam már leiratott verseimet által nézni, de mind eddig nem telhetett ki tőlem, 's nem is tudom mikor telhetnék ki. Képtelen vagyok hát minden által nézés nélkül elküldeni, ha azt nem akarom, hogy még nem tudom hány hetekig vagy hónapokig heverjenek nálam. Jól érzem, melly vesződséget okozok Neked; de minthogy szives barátságod mindent magára vállalt, letsendesitem vádolódásaimat, 's egynéhány szükséges jegyzéseket ragasztok ide.

1. A' kinyomtatott darabokat is eleinten kezdettem iratni; de látván, hogy ugy sem érek reá a' benne levő hibák' jobbitására, abban hagytam az iratást. Minden itt le nem írt nyomtatott darabok rész szerént a' 'Sebkönyvekben, rész szerént a' Gyermekek Bibliothekájában vagynak, rész szerént másképp csmereutesek előtted. A' mellyek közülök új kiadást érdemelnek, még könnyebben leirhatod azokat a' nyomtatásból.

2. Az itt leírt darabokat nem a' végre küldöm, hogy minden kifogás nélkül megnyerjék kedvedet, hanem hogy tetszésed szerént válogasd ki közülök a' jobbakat.

3. Némelly ide iktatott darabok a' Magyar Társaság próba munkáiban is kijöttek, de én azt akkor is tiltottam és elleneztem. Egynéhány darabokat pedig ez előtt már három esztendőekkel elküldöttem Kis Istvánnak a' Flórában, 's még most sem tudom, mikor fognak kinyomtatattatódni. Ilyenek: *Zelia Zaniorhoz*, *Leányom halálára*, *A meglepődő házastárs*, *Fannihoz*.

4. Nem tsak a' daraboknak, a' nyomtatottaknak kiválogatását, 's az egész kiadásnak elintézését, hanem mindenféle jobbitásokat is tökéletesen Reád hagyok. Én a' Te ízlésedhez határ nélkül való bizodalommal viseltetem, 's bizonyos vagyok benne, hogy minden Tőled származó változtatással nyerni fog munkám. Kérlek hát, hogy valahol nagy fáradság nélkül igazíthatsz hibáimon, ne mulaszd el azt. Én tanulni fogok ebből 's meg fogom köszönni.

5. Még két darabot szándékozom ehez a' Gyűjteményhez adni, de azokat, ha szándékomban boldogulhatok, levélben fogom postán megküldeni. Ezek a' többi darabok elrendelésében semmi esetre sem

fognak zavart okozni, mert az egyik a' legelső, a' másik a' legutolsó helyet fogja kívánni.

6. Némelly darabok már megfordultak volt más alkalmatossággal a' Censurán, a' melly helyek akkor kitöröltettek, azokat leíróim most elhagyták, a' melly imitt amott talán észrevehető tsorbaságot is okoz.

A' héten vettem a' mi szerentsétlen Némethüntől levelet, mellyben nyavalyájának nagy voltát írja, 's egyszersmind arról is tudósít, hogy Preisschriftem mostanában érkezett Pestről kezéhez.

Még a' héten talán kezemhez jó az, de ha tsak a' kézírás is illy késedelmesen ér hozzám, hát kinyomatva mikor láthatjuk? Kultsár írja, hogy M. Ujságot és valamelly Quartalschriftet ad ki, azon kívül Eredeti Magyar Irók Gyűjteményének közrebotsátásán is dolgozik. Éljen szerentsésen. Ohajtva várom leveledet.

N. Dömölk, Martz. 4dikén 1806.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmai könyvtárában.]

887.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igaz érdemű, szeretett Barátom!

A mit utolsó levelemben ígértem, teljesitem ezennel. — Tegnap dél után Aranka Barátomnál egy számos gyűlést tartván, az én intézetem szerint fel álitandó Tudós Társaság tárgyairól igen szép gondolattyaikat olvasták fel néhány érdemes Hazafiak, nevezetessen pedig ide való Reformatus Professor Köteles eruditot, és jeles culturát magába foglaló munkát készitot a tárgyra — Ezen gondolatok meg edgyeztetése ki menetelének állapottya abba határozódék -- hogy ezen magyar Tudós Társaság foglalatosságaul meg állitatot Erdelnek Historica, Physica, Mathematica notioja, a Társaság organisatiojára pedig nehányon ki vagyunk rendeltetve, kik most annak ki dolgozásába foglalatoskodunk, és egy más gyűlésen ez iránti munkánkat be nyuittjuk. — Meg vallom, Kedves Barátom! nem az én arányomra ütöt ki a dolog, és mások nem aszt vették czélul, a merre én néztem, de eszt idővel meg lehet orvosolni -- csak hogy most tegyünk okos lépést az intézet el érhetésire. Barátom! Kevebben vannak köztünk, igen kevebben, kik való ságra iparkodnának, külső fény, hű fény kápráztattya képzménnyeciket, és vak-

merő meg átalakodástul vezéreltetnek önnön tettzéseknek arányához. Sokan a külső fény ragyogásátul vakittatnak el, mások önnön képze-
ményeiket vélik tökéletes valóságnak, és makacsul harcznak a
mellett, a mi éltek pályájának fő, de gyáva idoluna, leg több pedig
az, ki ezen Társasági szövetséget meg zavaró hibák mellé önnön
vágyásinak kecsesítő képze-ményit foglalván, elégtelennék [!] építeni
csak azért is, mivel az építéshez meg kívántató materialek nélkül
szűkölködik, vagy ha mi materialeja van is, az az iljennél sikeret-
lenné lészen. — Benne az a gondolat is éledt, hogy Gyulai Ignátz-
nak egy 100 aranyot nyomó emlékeztető monolat készítettünk,
és aszt két érdemes Hazafiak által a Hazza nevébe igaz érdemeihez
viseltető háládatosságul küldgyük fel; abdruck-kokba pedig osszszuk
ki a két Magyar haza érdemessebb fiai közt; de ez a mint látom
csak gondolatnak, csak kívánságnak, még pedig magannak való,
hizelkedés nélkül mondvá, szép gondolatnak, szép kívánságnak marad,
és híd el, csak ebbe is lelem vigasztalásomat, hogy olj szív eleveníti
keblemet, meljnek forró indulatnak lehetnek ilj szüleménnyei. Nem
lehet ilj Nemzetet díszesítő intézeteknek boldogulásra érni — a
hivalkodásnak áldozó gyáva indulatnak, el puhult Magyar Uraink
egy cáro damára, egy 9 szemre 100 aranyot tésznek, és egy
Sidó, vagy olasz thallirozónak ilj alacsonul adóznak, és pazérolják a
siros magyar föld termékenységeinek sikerét akkor, midőn minden
olj dolgot alacsonul el mellőznek, a mi kül földön is hirdette volna
culturáját a Nemzetnek. — Keserves gondolatok lepik meg ilj elmél-
kedésekkor szívemet, azon szívét, melj forón érez nemzete Javáért,
de a meljnek keserveit, vigasztaló csillaga Hazám javának, sürrü
homálgoktul fedeztetvén, nem látom ki vagy mi széljeszsze el a Jót
a setétség utálatos billincsein tartó, a rosszszat ellenben gyarapító
kődöt. Ilj tűnődéseim közt emlékezteted eleveníti lelkemet, és szívem
igaz érzései aval kovéljkedvén, hogy Barátom vagy, enyhülést lelek
azért is, mert ezen szövetségem a Jónak arányához segítheti igye-
kezetemet. — Feleségem tisztel, én pedig meg nem változhatólag
vagyok

Kedves Barátom!

M. Vásárhelyi 6-a Mart. 1806.

tisztelő hiv barátod

Cserey Farkas mp.

Be is volt pecsételve már levelem, midőn a Pesti bibliotheca-
rius Millernek 8dik octoberi levelit vévén, sok okokbul annak fogla-

lattyát veled közleni szükségesnek tartottam; hogy pedig érthető állapottyát a Miller ij. írásának, meg irom itt okát. Én Eckarthausennek egy munkáját Duldung und Menschen liebe in rührenden erzehlungen: Magyarra fordítottam — és ezen fordításomat Gr. Széchényinek ajánlottam; — az Erdéli Censurán különös állapoton ment az által, mert a censor helybe hagyta, — a Papista Mangoleta alol infula alá mászott Püspök nem hagyta helybe, sőt egy levelébe nékem Bacsányit, Kufsteint és e féleket emlegetet, de Barátságai hangon, mert tudta ő Exja már előbbi próbábnl, hogy én noli meg [!] tangere vagyok, fel küldém tehát Pestre Millerhez a gr. Széchényi kívánságára és imhol ékes Magyarsággal eszi feleli: — Meg ne tulajdonítsa Barátom Uram! az hoszszu halgatásomat restségemnek, hanem ki mondhatatlan sok foglalatosságimnak. Mindazon által ezek mellett el nem mulattam kívánságának eleget tenni. Eckartshausen könyvének fordítását minden halasztás nélkül az ide való Censurának által-adtam. De a Censor minek utánna az írást által olvasta — és tovább 6 hétnél magánál tartotta volna, nekem meg izente, hogy a könyvnek vizsgálása feljül haladván a hatalmát (*vagy inkább eszt*), az fels. Consiliumnak által adni kéntelenítettet. Ott későn in plena sessione referaltatván, végződött, hogy Bécsben küldetessék. onnét vissza kapni maid semmi reménységem nem vala, hanem sok kérések után nem régen vissza adatott olj fel tétellel, hogy a Manuscriptum a nemzeti könyv gyűteménybe meg maradhat ugyan, de nyomtatásba soha napfényt meg ne lássa, mert a munka tele lévén fanatismussal (pedig *éppen a fanatismus ellen készült*), a mostani időnek környül álasokhoz éppen nem alkalmas — t. i. lévén ő felségének teljes akarattya, hogy e féle munkák által az emberi elme meg ne zavartassék. Erre nézve a Manuscriptumot compingaltattam, és Barátom Uram örökös emlékezetére annak a Bibliotheca-ban heljet rendeltem az autographumok között.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. irod. Lev. 4r. 193. sz.]

888.

Schedius Lajos - Kazinczynak.

Nagy tiszteletű¹ Hazafi,

drága barátom!

Ohajtva vártam mind eddig Kis János kedves barátunknak azon munkáját, melyet az Úr Assessor Uram utóbbi betses, és különös vigasztalásomra szolgáló, levelében említeni méltóztatott. Én ezen költeményről való vélekedésemét-is egyszersmind kinyilatkoztatni kívánván, válaszat napról napra halasztottam. De még most sem érkezvén-el a' régen vártt ismő, csak azt felelhetek [!] az Úr' drága levelének első pontjára, hogy a' mennyiben nekem még most közöm van a' mostani tudós újságlevelekhez, annyiban szívesen fogom bételjesíteni az Úr Assessor Uram barátságos kívánságát.

A' mi pedig a' második pontot illeti, arról nagy örömmel azt jelenthetem, hogy Mélt. Gróf Teleki Lászlónak, a' kinek az Úr' ajánlását előadtam, igen-is nagy kedve vagyon az említett Magyar régi-ségekhez, hogyha azok tudniillik a' maga gyűjteményében még nem találtatnának. Az árát sem sokallja magában vévén: a' kintsnek igazi 's belső betsében bizván. Méltóztassék tehát az egész gyűjteménynek lajstromát minél előbb nekem felküldeni, hogy úgy bizonyosabbat mondhasunk felőle.

Én az édes gyermekeimre nézve ugyan nagy szerentsétlenségnek gondolnám, hogy ha magam addig életben nem maradhatnék, még nevelésüket el nem végezném. De a' kis Iphigenia, *Ἰφιγένεια*, mind maga *erejébe* bizhatik, mind az Atyjának nagy lelkébe, a' ki testének hólta után-is, mint egy jóltévő Génius, azt vezérteni és minden jóra, igazra 's szépre vinni fogja.

Igaz tisztelettel állandóul vagyok

Az Úrnak Assessor Úrnak

alázatos szolgája

Pesthen, 7. Mart. 1806.

Schedius Lajos mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

¹ Schedius a hosszú ő, ű jegyeket o ű-vel jelzi.

889.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Édes barátom, ennyi sokféle gond és kapkodás közit alig említem már, ha írtam e az Úrnak, hogy igen nagy köszönettel vettem a' tudva lévő tudósítást a' *Collegiumok*' felől. Hogy *írtam*, azt tudom: de ha *element e a' levél*, azt valóban nem említem. Elég azt jelenítenem, hogy a' levelet az utolsó § miatt elégettem, minthogy a' *titulus* eránt való «kinyilatkoztatás» kedvetlen ideákat támaszthatna a' személyeket nem ismerő Olvasóban: de magát a' dissertatiócskát a' Collegiumokról, adversariáumba beírtam.

Sylvesterem nyomtattatik. — Hát ha az Úr azokat a' metricus Poétájit, a' mellyeket Virággal megismertetett, kibocsátaná? Nekem is van egygy oda tartozó Poétám. Adja ki vagy az Úr az enyémet is; vagy én az Úréit is. Ha az Úr adja ki, én beküldöm a' magamét; ha én adom-ki, cselekedje az Úr azt a' barátságot, irassa-ki nekem. Én megfizetem az író fáradságát. Én nem kapkodok azon a' dicsőségen, hogy azt én tettem közre, 's szívesen által engedem: ha én adom-ki pedig, elbeszéllem, hogy azt mástól kaptam: nevezetesen pedig hogy az Úrtól. De most mingyárt feleljen az Úr, hogy mellyiket választja.

Én ebben a' holnapban felmegyek Kázmérba. Nem kaphatnám e meg a' Gróf Sigrával tractáló levelek csomóját és Frankreichot?

Ez az ember az Úrnak 1 Rft fog által adni. Kéntelen vagyok az Úrnak azzal a' kéréssel alkalmatlankodni, hogy ezen olly forma papirost, mint az ide tett bémázolt folium, vegyen nekem Pfannschmidnél: 's ha illyen éppen nem volna, *Murányi Mített*-t, 's küldje ki most. Daykát készítvén nyomtatás alá. illyenre van szükségem.

Édes barátom, Régen nem vala az Úr nálam, régen nem én az Úrnál. Sok holmit láthatnánk egymás körül, 's sok holmit hallhatnánk. Kérem, tudósítson, íratja e számomra a' Poétákat. Szeretném 8. nap mulva, az az a' jövő kedden megkapni, hogy Áprilben Kis István által már cum notitiis historicis & poeticis adnotationibus, megküldhessem a' Nyomtatónak. —

Mit tud az Úr Pelbartus de Themeswár és Michael de Hungaria felől? Irja-meg, kérem.

A' szép Komámat esőkolom, ha maga megengedi és az Ur nem ellenzi, 's kívánom hogy hallhassak örvendetes hírt. Eljen szerencsésen és szeressen.

9. Marts. 1806.

Az a' *Neuhäusel* úgy e Érsek-Újvár? — Van e az Urnak *Histoire des Revolutions en Hongrie*? Rákóczinak képével? Ez 3. eszt. oltá az enyéim: de mindég Úzánál volt. Most olvasom. Szép!!!¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

890.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Február 22dikén hozzám bocsátott Levelét Pestről tegnap előtt haza érkezésemmel vettem. Abban, hogy azon 3 darabb rész szerint kéz irásokat, rész szerint régi nyomtatást meg tartsa Kedves Uram Öcsém, míg leirattya, semmi difficultas nincs. Csak hogy a mi 1000. szemű Publicumunkra tekintvén, siettesse, a mennyire jó mód-dal lehet.

Hogy a könyvek ára mind eddig ki nem fizetődött, csudálkozom rajta. 1000. Rfrtot a Superintendentia Cassajából assignaltunk még Ujhelyben. Ugyan ott már helyben szép Summácska gyűlt volt össze elővetelem előtt e végre.

Jövő Vasárnaphoz egy Hétre Superintendentiale Consistoriumunk lesz. Végére járok. És akarhogy akar mint még Martiusba venni kell a Pénzt Kedves Uram Öcsémnek.

Hogy Patakon nem egyesült erővel mozdíttatik elő a köz jó: sőt talám néha az ellenkező erők egy más ellenében tetetvén, egymást ki fordítják, régen tapasztalom. Erőm in hoc precario Fundo destituta Schola, Statu, et administratione nincsen ezeknek össze gyalulására. Most már gyakori távol létem is akadályoztat. Melly miatt nem is látom módját a Publicum kára nélkül, hogy viselhessem a Curatorságot. Nominis lator lehetek. De mit nyer ebben a Társaság? Igen kedvesen vészem, ha ad amicas aures, a factumok, és nevek kitételével, mellyeken a kedves Uram Öcsém ítélete fundal-

¹ Nagy G. jegyzése: «Vettem és válaszoltam Márt. 10kén 1806.»

tatik, tudósít. Jól esmérem e a környül állásokat, 's az Actorokat? Tsak így tudhatom meg bizonyosabban.

Barátságos favoriban ajánlott állandóul vagyok
Drága Kedves Öcsém Uramnak

alázatos szolgálja

'Soltza 12 Martius 1806. [?]

Vay József.

P. S. Az én kedves Barátomat (t. Török Lajos Urat nevémmel tisztelni méltóztasson. Életem Szövevényei közzé számolom, hogy tőle így el vagyok szakasztva.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

891.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, Mart. 14d. 1806.

«Széplelkű Cserey.»

Igy szállítalak-meg én is, mint KIS JÁNOS szállíta-meg az itt menő levélben; és valamint Ciceró, midőn letette a' Consuli méltóságot, 's a' rendelés és szokás szerint megesküdt a' Nép előtt, hogy ő ezt a' hivatalt a' *Népnek javára viselte*, az esküvés mellé még azt esküdte, hogy

igazán esküdött!

úgy esküszöm én is, hogy Kis és én a' legérdemlettebb titulusodon szállítánk. — Valóban, barátom, emelkedik lelkem, midőn barátságodnak édességét érzem, 's nem győzők elég hálákat adni a' Végezéseknek, hogy ismeretségedre 's barátságodra méltóztattak. — A' ki ezt így mondja mint én, annak nem szükség azt mondani, hogy igyekezni fog megtartásán. De mondom még is, nem mintha reá szükség volna, hanem úgy mint a' Szerelmesek, a' kik gyönyörűséget lelnek annak minden órában való elő hozásában, noha érzik, hogy őket a' Szerelem elválaszthatatlanul egygyüvé kötötte.

Tíz nap nem jöve Posta. Nyughatatlan voltam Kázméri levelek eránt is: de Bécsit és Pestit is vártam. Meg nem foghatánk, mi okon maradott-el. Végre elérkezék, 's elhozá a' Sophimét örvendetes hírekkel, elhozá a' tiédet; elhozá Sylvesteremnek Praefatióját és első árkusát, — el a' Metszőtől az Atyám érdemes testvéréét is. Az nem

a' Wesselényi Metszőjének munkája; rosszabb mint véltem: de mit tegyek? már kész. Azonban Inscriptiója, mellyben eránta való háladatosságomat szóllaltatom, és a' mellyel halotti áldozatot nyújtok Mánes-einek, felejteti velem, hogy a' Munka nem szép. Imhol van az a' lapidaris stylus cosztümje szerint mind NAGY betűkkel metszve.

Andreas Kazinczy de Eadem.

S. C. et Reg. Apost. Majest. Consiliarius. Aul. Fam. Statuum. Provinc. Zemplin. ad Comitia Budensia 1790. et Posoniens. 1796. ablegatus nuncius.

Viro incorrupto, sceleris puro, Eutrapelo, Franciscus, ex fratre Josepho et Susanna de Bossány et Nagy-Ugrócz nepos, beneficiorum et pietatis memor, Ornamento domus, posteris exemplo.

MDCCCV.

Natus 11-a April. 1738., mort. 8-a Nov. 1804.

Ennek tudására, édes barátom, nem vala ugyan semmi szükség: de a' barátságnak az a' jusa van, hogy fecsegheti mind azt, a' mivel szíve eltölt. A' szegény Onkelem nekem semmit nem hagyta; de fogságom alatt sokat fáradt dolgaimban és — a' mi elég szeretett. Az Inscriptióban levő görög szó elmés tréfájú embert jelent, 's ötlet az egész Tokaj tája ismerte erről az oldalról.

Hogy az én NAGYOM képe megnyerte tetszésedet, annak ugyan szívesen örvédek. Bár megengedné, hogy a' Horácz szavai a' kép alatt álljanak. Valamelly jól tévő Daemon sugá azt eszembe, midőn egy nap álmatlanul töltöttem az éjt. Cizfrább Mottót lehetne találni reá: de ez kevés szóval egészen festi annak a' nagy embernek egész karakterét. A' Toldival való dolog sokat emlegetteti ötlet ezen a' tájékon is. 'S mikor osztán valamelly *Bölcs* — mert olyan *sok* van ám! — elvigyorítja a' száját, és felőle Kevély szánakozással szól, ő felőle, a' kinek az ilyen Bölcs csak saru szíját sem méltó feloldani! akkor csak azon hülök-el, hogy flegmám, mellynek egész birtokában véltem vala magamat, lángba lobban: de — hallgatók. Hát minek nézték a' szertelen-lelkű Cátót a' Caesarok 's Cíódiusok által elaljasított lelkű Rómaiak? Szánakodást érdemlő Fantasztának! Minek nézték Brútust és az ő nagy cselekedetét.

mellynek holnap, az az 15d. Mart. (ipsis Idibus Marti) lesz ismét esztendei napja? Eggy olly őrvöngőnek, a' ki nem érdemlett egyebet, hanem hogy elzárattassék! Bolond volt, így szöllanak ezek a' Bölcssek; mert ugymondanak, a' ki a' torrenst meg akarja tartóztatni, az bolond. Sőt gyilkosnak, zenebonát indítóknak, pártosnak, 's képzeld! *parricidának* kiáltják, mert, ugymondanak, Caesar Servilianak szertője volt etc. Di bene fecerunt inopem me, quodve pusilli fecerunt animi! ezt kiáltá Horátz, elűnván a' maga korabeli Bölcseseket; — kiáltuk mi is azt, 's szánjuk az emberiség' sorsát.

Itt az a' híre, hogy Wesselényi a' maga szép lelkűsége szerint Toldit arra *kényszerítette*, hogy nem lehetne neki meg nem szelidülni. — Oh éljen, éljen, éljen Wesselényi! — ismét új fényben ragyogtatta a' benne lakó Istenséget! Emelkedik lelkem, mikor illet hallok. Az egész világ *vadsággal* vádolja. Most szölljon az ostoba rágalmazás, *az e?*

Harmad napja, hogy decidáltatott, hogy én Széphalmon fogok lakni. Oda indulok 8. nap alatt, 's ha írsz, kérlek, Kázmérba útasítsd leveledet, mert Kázmér Széphalomhoz 11 $\frac{1}{2}$ óra. Ide rajzolom a' fekvést.

- Kázmér.
- Széphalom.
- Ujhely.
- Sárospatak.

Házam 10. esztendeje hogy zsindely alatt áll. Kész ajtó, ablak. Csak fel kell verni. Májusban benne leszek. Hoc erat in votis! — Kevélykedem benne, hogy Wesselényinek szemei látták a' helyet. Ez új érdem reá, hogy a' helyet szeressem.

Buczy Emilnek eggy hosszú levelet írek a' múltap. Aestheticaí 's grammaticai jegyzéseket csináltam Anakreoni dalaira, mellyek közt valóban sok szép van. Te fel nem teszed felőlem azt a' vadságot, hogy azt a' széplelkű embert, a' ki tekintetet mutat főm eránt, 's bizodalmat szivem eránt, bántani akartam légyon: de némelly dalaira nem éppen kedves reflexiók estek. Én az olyat éppen nem veszem balúl; úgy bánnak velem is barátim, és én barátimmal. Meg akarám neki mutatni, hogy nem valék háladatlan a' belém vetett bizodalomért. Tapogassd-ki, kérlek, nem vette e nehezen, hogy nem minden dalát találtam jónak; és nyugtassd-meg.

Diogenes Dr. Pataki Úrnál vala letéve. De kérlek, né szőlj. Meglehet, hogy az, a' mi esett, *félénkség*, — meglehet, hogy *restesség* az írásban. 'S másnak a' gyengéjét el kell tűrni tudni. A' Luther receptjének a' legszelídebb dózisa is csak azokat illeti, a' kik *gonoszok*.

Ipadnak köszöntése sokkal nagyobb tekintetű dolog előttem, mint hogy azt hidegen véhetném; de hadd essem által holni aprólékon. Szíveink' elmelegedését tartsuk a' búcsú szempillantására. Rettenetes újság a' tegnap is, ma is érkezett:

A' mi imádást érdemlő Palatinusunk Mergentheimi* Úr, 's tőle megfosztatunk. Antal herczeg lesz helyébe Primás és Locumtenens; 's így osztán vége a' *Palatinusságnak*! Melly embert veszténk *Jósef*ben, tudnillik ebben a' nagy fiatal emberben!

Ma vártam Bécsi nyomtatóm levelét is a' próba árkusokkal, 's nincs! Azon leszek, hogy Júniusban közre léphessen Munkám, mellynek olly nemes szívű barátsággal fogod pártját. Ha csak 500. vevő lesz, úgy meg nem szakadva követi egyik darab a' másikat, mindenik szerencsésen által esvén a' Censúrán: de pompával jelenvén meg az első, ha a' többi szint úgy nem jelenhet-meg, nyomtatatlan fog maradni, mert a' ki '2387 nap volt oda 's akkor is, azolta is derekasan kiszopattatott, 's 47 esztendőbeli korában fog gazdasághoz 's épít, az nem vethet ki 6, vagy 7 ezer forintot.

A' Mannheimi francia újság levelekben meg van a' Davoust levelezése Pálffyval. — Itt sok pénz gyűl az Ausztriai Németek számára, és annak minden keresztyén ember örvendhet. Bár a' Szatlmár, Bereg, Ung 's Máramaros Vgyei árvíz által elszegényedett Magyar is kapna segédel.

Bécsből írja egy barátom, hogy látta Napóleont, és assecurál, hogy azon sok képei között, a' mellyek kézben forognak, egy sem hasonlít hozzá. —

A' Wesselényi képei között ismét kaptam kettőt. És így vedd felét, *animae dimidium meae*. — Bizony örvendek, hogy én nyúj-

* «Mergentheim 38 □ mértföld, 86,000 embere van és 400 ezer fl. jövedelme.» — Kazinczy F. jegyzése.

tottam Wessclényinek ezt a' tiszteletet! hogy az ő képe az én munkám első darabját fogja ékesíteni. — Barátom, fortélyos kokett vagyok; tudom, mivel kell allicsiálni a' szemeket. De esküszöm, hogy azt most veszem észre, midőn kezem ezen soraimat írja.

Élj szerencsésen, édes barátom. Méltóságos Ipadnak kegyessége büszkévé téssen. Igyekezni fogok azt megérdemlenni. Jelentsd hív tiszteletemet. Ipa Cserey Farkasnak és barátja, mint nékem az az enyém; — 's atya annak a' szeretetre-méltó Asszonyságnak, a' kit én meg fogtam volna szeretni, ha Cs. Fné nem volna is. Asszonyi szelid lelke 's cultúrája akkor is sugárlik, midőn hallgat. — Arankát szívesen tisztetem 's barátságának emlékezete előttem kedves. Szerezz nékem barátokat azon a' földön; az a' legszebb öröme az életnek. Turóczy [?] Károlynak mondjad, hogy talentomát ne ássa-el. Bár epigrammát, Xeniumokat (mint Schiller és Falk) írjon, csak írjon. Élj, élj szerencsésen.

Kazinczyd. mpr.

A' Wessclényi képe, mellyett [!] itt veszel, a' *Göthée* mellett állott könyvemben.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

892.

Kazinczy — Révai Miklósnak.

Tisztelendő Révai Miklós Úrnak, a' Magyar Nyelv' és Literatúra Professzorának a' Magyar Királyi Universitásban.

Ér-Semlyéнт, Martius. 15d. 1806.¹

Igazán nagy Férjfiú,

Szívesen tisztelt, kedves barátom!

Helységi Postánk tízed napi megmagyarázhatatlan kimaradása után tegnap estve hozzá hozzám becses leveledet Sylvesternek két árkusával. Annál kedvesebb volt megpillantása; mivel rég olta vártam. Igen jól esett, hogy minekelőtte az exemplárok lenyomtattnak,

¹ A levél felső szélére Révai ezt jegyezte: *Percepi die 8. Julii, anno 1806.*

végigfuthatám ezt a két árkust. Hibákat is igazítottam rajtok, 's szemesebbé is tettem a' Betűszedőt azokra, a' mik a' nyomtatásnak szépséget adhatnak. Bár csak illy kopott betűkkel ne élt volna az első árkusban. Új korokban is rút metszésűek: millyeknek kell most találtatniok! Átallottam Trattner Úrnak alkalmatlankodni, 's elkedvetleníteni emberét, 'a ki külömben is eleget fáradott már a' másodszori igazítás alatt; — ha ezek nem tartóztattak volna, arra fogtam volna kérni, hogy az egész Előbeszédet rakassa más betűkkel. Már tehát csak maradjon a' hogy' most van. Csak már jegyzéseimet követné!

Trattner Úrnak jóvólta arra kötelezett, hogy háládatosságomat szállaltassam-meg a' Publicum előtt. Egy szép lelkű ember. Kérd, hogy azt az egynehány sort, melyet a' második árkus' első levelének tiszta oldalára írtam, végye köszönetem' 's barátságom' jeleül; 's embereire parancsoljon, hogy serényen dolgozzanak.

A' *Gemeus* eránt vagy nem értettem a' mit javaslál, vagy jóvá fogod hagyni változtatásomat. Hogy neved kimaradt, sajnálom: de hiszen előfordúl más helytt, és annak a' nagy embernek, a' ki annyi érdemmel ragyog, mint RÉVAI, nem veszteség az, hogy itt róla szó nem esett. —

Valóban, kedves barátom, szent tiszteletre gyúlasztottak Grammatikai útba-vezetéseid. Tisztelem azt az embert, a' ki meg lévén győzve ennek vagy amannak igazsága felől, egész tüzzel terjeszti 's gyarapítja a' Jót; 's azt az egyg úttal szép lelkűt is, a' ki bizik másnak egyenességéhez, 's azt várja, hogy az háládatossággal fogja fogadni az ő jóvóltát. Hidd-el nékem, nagy érdemű barátom, hogy midőn azt látom, hogy egy vas szorgalmú RÉVAI ezt vagy amazt igaznak állítja, ha okait, mellyek által indítatik, általlátni nem tudom is, 's ha a' tulajdon szemeim' látását meg nem tagadom is: de auctoritását igazán tisztetem. — *Leszen* igen is, jó; úgy hittem azt mindég; csak hogy azt hittem, hogy jó a *lesz* is, mint a' *tesz*, *megy* 's más apocopált szavaink. Vannak esetek, a' hol a' *leszen*-nel élni nem mernék. Es tönt zu feyerlich für die leichtern Gattung des Styls. Azonban erről is, a' többiről is elmélkedni fogok.

Ird tehát, szeretett, tisztelve szeretett barátom, ird az én Kézírásomban is: *Nyűgodjál békével, áldott Öreg*. Valahol bennem valami ellene nem kiált annak, hogy veled egy úton járjak,

gyönyörűséggel követem nyomaiddat. — A' «*Széchenyi Ferencz Gróf Excell.*»-ban igazságod lehet: de ki szóll úgy? Senki sem!* Ez éppen olly hibás szóllás a' közönséges szokás szerint, mint ha a' Pápák 's Királyok' neveit, mellyeket említél, a' szokás ellen ejteném. Én megvallom, hogy még attól is tartanék, hogy Széchenyinek valamely barátja szóba idéz miatta.

Te pedig ne und-meg soha, tisztelt nagy Férjfi, szíves tisztelődet feddeni. Ha nem követ, ne vessd-meg. Tudod, hogy az igazság, akár afféle legyen az, a' mellyet testi 's lelki elragadtatással látnak és hallanak a' harmadik égben, akár Kánti, akár Grammatikai, philologiai, aesthetikai etc. csak kevésnek jut mátkául, és sokszor bizony többször mint gondolnánk — nem az akarás hibája, hogy nem az ő részén állunk. Bizonyos értelemben igen igaz az én hitem sorsosainak rettenetes dogmájok, a' Praedestinatióról való tudomány. Az leveri ezt akarátja ellen is: azt, midőn keresve keresi is, futja. De midőn Rólad és rólam van a' szó, óhajtom, hogy csak a' SZERETET legyen a' textus.

Az Isten nyújtsa hosszú hasznos életedet; 's terheiteken, a' kik a' Városokban drágán melegszelek, könnyítsen. Ha erdőink úgy pusztúlnak mint eddig, még drágábban melegszünk; 's jó, hogy raffinirozzák a' fűtő kemenczéket. Tiszteld Virágot; Trattner Urnak ajánlj barátságába. —

örökös híved:

Kazinczy Ferencz mp.

Levelém le nem peesételve megyen kedves általadója kezébe.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

* «Hogyan subscribálja a' nevét *Széchenyi* a' levelekben, így: c: *Sz... F... Gróf?* — vagy így: *Gróf Sz... F...?* — Ez is mutatja, hogy miként kell élnünk az ellélekkel, ha talán a' dolog másként kívánná is. Más az olly titulus, mint a' Király, Császár, Pápa, 'sbb. De ott is a' szokás decidál.» — Kazinczy F. jegyzete.

893.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér Semlyén, 16. Mart. 1806.

Közlöm *Prof. Révai Miklósnak* — vagy a' mint magát nevezetelni kívánja: *Révai Miklós Professzornak* — tegnapelőtt vett levelét is. Trattner 2. árkust küldé mutatóban Sylvesterből, 's e' mellett irta Révai a' maga levelét. Ein schwer zu befriedigender, aber edler Mann! — Látni fogja belőle, édes barátom, hogy az Úr utolsó levelének állítása a' *füstölők, látók, nyerők*ben hibás állítás. A' *látók* nem annyi mint *visum est* — a' *tanítók* nem annyi mint *docebatur per nos*: hanem nem több és nem kevesebb mint *látánk* és tanítánk ötet. Az Úrnak igaza lehet, hogy ezt talán így mutatják a' régi nyomtatások és kézírások: de én ugyan példát nem találtam reá soha, és a' köz beszéd mellettem harczol.

Az az állítás, hogy Széchényit így kell nevezni:

Széchényi Ferencz Gróf Excell.,

nem pedig a' mint én irtam a' Sylvester homlok lapján: *Gróf Széchényi Fer. Excell.*, felette hibás állítás. Hiszen így senki sem szól. Nézzük leveleit, mint subscribál: *Gr. Sz. F.*, Consil. Vay József, Referend. Pászthory Sándor, Generalis Vay Miklós etc. nem pedig Révaiasan Bárány Vay Miklós Generalis. — Gróf Eszterházy Károly Egri Püspök sem mondatik *Eszterházy Püspöknek*, hanem Püspök Eszterházynak, vagy így Eszterházy, (comma) Püspök, tudnillik *a'* Püspök.

Révai hasznos és tiszteletet érdemlő jó ember: de intolerantiára vihetné állítása, melyre a' Grammaticus mindég igen hajlandó. Illyen volt a' Németeknél Adelung is. *Izlés* kell, *izlés* az írásra. Annak pedig nem mindég olyan a' törvénye, a' mit tisztán lehetne szóba öltöztetni. Vissza irtam neki *melegen háládatos* szívvel, de azt feleltem, hogy a' Széchényi nevében a' *Grófot* ezután is előre teszem, nem pedig hátúlra.

Lesz és *leszen* utrumque bene dicitur, mint Van és vagon. Az illy apocopált szókra sok példáink vannak.

Szerencsére a' Brabeus-ban nem ejtettem hibát. Csak nézze az Úr Hederichnek görög Lexiconát.

βραβεος qui dat praemium certaminis, iudex certaminis. 2. arbiter rerum aliarum & proemia diribens vel certamina quaeque disceptans.

βραβεύτης idem.

βραβειον victoriae proemium.

Es így a' brabeutával is jól éltem, jól a' Brabeüsszal is.

Én nem látom által, miért kell az Optativusban is: *adj* imperativum mellé *al* terminatiót vetni.

Tudja e az Ur, *Kócs* író! szölván, hogy Cornidesnek abban az Ungr. Magazin tomuskájában, melly az én Antiquaria Bibliotheca hungaricámban feltaláltatik, egy hosszú írása vagyon? Ezt jó lesz az Urnak megolvasni.

Ha az Ur a' Metricus Poetákat maga adja ki, és nem én velem adattatja, annak sok tekintetekben igen fogok örvendezni. Ilgyjen az Ur állatásomnak, kedvesebben fogom venni, mint ha magam adnám-ki; és ámbár bizom az Urhoz, hogy állatásomban semmit sem gyanít olyat, a' mit nekem bátran szemembe nem merne mondani, mert én ugyan nem tudnám, hogy a' hazugság is meg volna hibáim 's gyengéim között, csak ugyan szükségesnek látom, hogy okaimat az Urral közöljem. Azok im ezek:

1.) Virággal collisióba nem szeretnék jönni, mert azt a' nagy embert szívesen szeretem, 's ismerem irritabilitását azoknak, a' kik írnak és Poéták. Pedig jöhetnék, midőn azt kellene mondanom, hogy a' Szenczi Molnár Albert versét *A' szent könyvek után* etc. Thúrinak tulajdonította, holott Thúri azt nem magyarul, hanem deákul írta.

2.) Azért, mert ha én adnám-ki, ismét szöllani fognék arról, hogy a' metricus verseket ki írta elébb és később: Szabó Dávid e vagy Rajnis? Pedig már azt az Orpheusban is mondottam, most is mondom a' Dayka versei jegyzéseiben.

3.) Azért, mert az Ur sokkal többet gyűjtött erre a' végre mint én, és így illő, hogy az Ur adja-ki.

4.) Ohajtom hogy az Úr a' Magy. Poézis kedvellőji előtt is kedveltesse magát, nem csak a' Diplomaticusoknál.

Én a' magam találmányomat, a' mint említém, már közlöttem az Urral. Restellem most újra le írni. De ha meg nem küldöttem volna, parancsoljon az Ur, 's meg lesz. Pósházi János hexameterai azok, 's állanak illy nevezetű könyvben:

Igaz és tökélyes boldogságra vezérő ut. fordit.

Somosi Petkó János Szikszai Prédik. Patak, 1656.

Hanem hadd mondjam-el, mint kellene a' munkát könyv' vastagságra testesíteni, hogy scartétának ne tessék, és az exemplárok el ne vesszenek:

Dénis *Ossziánt és Szinélet* 1782ben vagy 1783ban hat Quartómusban adta-ki Bécsben Wapplernél illy nevezet alatt: *Ossians und Sineds Lieder*. (NB. Sined annyi mint *Denis*; a' *francia hangzású* nevet nem szerette a' német Poeta, 's a' szónak betűjét vissza felé olvasta.) Ebben az editióban áll Denisnek valamelly Dissertatiója, mellyben mind előhordja az Európai Nemzetek Íróit, a' kik metrumos verseket próbálgattak írni, Francia, Olasz, Anglus, etc. Ezeket használhatja az Ur; az Oláh nyelv hexameterére Weszprémnek Biogr. Medicor. jában talál példát. — Bizony nagyon szeretném, ha az Ur ezzel sietne, és olly formatumban adná ki, mint az én Sylvesterem és a' Virág Metricus Poetái, hogy azok mellé köthethetném. — Én Szeredán vagy Csötörtökön indulok Kázmérba. Szombathit kérni fogom, hogy igen szép collectióját futtattassa végig valami Vir Humanissimussal, 's jegyeztesse-ki, melly könyvében áll magyar Hexameter vagy más metrumos vers, 's azzal gazdagítani fogom az Ur gyűjteményét.

Sylvester előtt a' Kazinczy András képe fog állani. Tegnapelőtt küldé-még a' Metsző a' Prob Abdruckot. A' kép igen hasonlít hozzá: de a' ruha nem szerencsésen van dolgozva. Az Inscriptio ez:

Andr. Kazinczy de Eadem.

S. C. et Reg. Apost. Majest. Consiliarius. Aul. Fam. Statuum. Provinc. Zemplin. ad. Comit. Budens. MDCCXC. et. Posoniens. MDCCXCVI. ablegatus. nuncius.

Viro. incorrupto. sceleris. puro. Eutrápelo, Franciscus, ex. fratre. Josepho. et. Susanna. de. Bossány et. Nagy-Ugrócz. Nepos. beneficiorum. et. pietatis. memor. Ornamento. domus. posteris. exemplo.

MDCCCV.

Natus 11ma Apr. 1738., mort. 8-a. Novbr. 1804.

12-a Mart. Álmósdon egygy Pacificatio subscribáltatott;¹ garantírozta P. I. — Ennek első articulusa szerint én még Májusban

¹ Itt egy sor olvashatatlanúl ki van törölve.

Széphalmon telepedem-meg. Hoc erat in volis! — Későn kezdem: de hamarabb már nem kezdek. Ez nekem kedvesebb mint az ezer ft. és több is az ezer ft-nál. A' Pacificátor úgy vitte a' dolgot, hogy ne szöjjünk magunk: hanem csak az ő orgánya által végezzük. Én úgy viseltem magamat a' mint az Ur, mint *barátom*, várhatta, képzelteti. Nem csúszva, mászva: de nem is fenn hangon; sőt a' mi az ollyakhoz illik,¹ a' kiket Jóni Fantasztáknak nevez, megelőz-ven azt, a' mit nem is vártak. Számból fél hang kedvetlen sem jött-ki.

Írjon az Úr, tetszik e a' propositióm a' Metricusok eránt. Ine közlöm az Urral a' Daykához készülő Jegyzéseket:² de még sokat legyalúlok belőle. — Ezt és a' Révai mostani és minapi levelét a' Vaynééval, Hannulikéval vissza várom ezen ember által, mert Daykán dolgozni fogok oda fel. Éljen az Ur szerencsésen 's maradjon barátom.

A' több könyv Gesszner. Idyll., Siegwart Kis Imre Urnak való, tegnapielőtt vett levelére, melyet még fog az Urnak magyarázni.³

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

894.

Kazinczy -- Szentgyörgyi Józsefnek.

Szerelmes barátom,

Nem tudván, ha vettél e legközelebb híreket Győrből, közlöm veled a' mi szegény Némethünknek ezen szomorú levelét. Rosszúl kell állapotjának lenni, hogy már hivataljáról is lemondott: de lelke még is olly eleven mint egészséges napjaiban volt. — Martinsnak 12dikén pacificatio concludáltatott Álmosdon. P. I. Ur volt a' közbenjáró. Ugy viselém magamat, a' mint kellett. A' kész pénz offeret revocáltak, és a' helyébe egyebet adtak. Tartottak tőle, hogy én a' pénzhez ragaszkodom: én pedig az első szóra minden további gondolkozás nélkül rá állék a' nem-pénzre, 's számból félhang sem jött ki illetlenséggel. Így nem vala alkalmatosság a' kifakadásra. Lakásom *Széphalom* lesz, 's oda Csötörtökön indulok, hogy a' mesteremberekkel

¹ Itt egy szó: *mint* ki van húzva.

² Hiányzanak.

³ Nagy G. jegyzése: «Vettem Mártz. 20kán 806.»

végezzek. Még Májusban megtelepedem ott. Végre tehát csakugyan kibúvok ebből az irtóztató labirinthusból. Most nyomtattatni fogok, 's a' mi bejő, abból apróbb adósságaimat csalhatatlanul fizetni fogom. A' nagyobbakra is majd reá jön a' sor. Csak hogy meg lesz végre, a' mit olly régen ohajtok! —

Lepecsételt csomóimat, édes barátom, kérlek, ezen Levelem megvivőjének add kezébe, hogy még minekelőtte felfelé indulok, vehessen. Csőtörtökön útban leszek, 's elakadnék, ha ezen papirosaim itt maradnának. —

Itt az a' hire, hogy Gróf Toldiné gyermekágyban meghala. Tudsz e bizonyost? 's ha megholt, ird-meg, hol holt-meg, 's a' gyermek életben maradt e, vagy megholt az is? Hát a' kisasszony testvére igazán férjhez méne e Szilágyi Lajoshoz? szerencsétlenségét szívesen sajnálom, 's levitás, annyival inkább epe nélkül mondom, hogy kár volt neki meghalni. Sok fojtós gyümölcs szotyós korában lesz jó. Neki elméje sok volt, 's szép volt.

Még egy Győri levelet teszek ide,¹ hogy ne vess, bosszankodjál, és örülj. A' Pápista magyarság bosszankodásra fog gyúlasztani: 's örülni fogsz azon, hogy Te nem vagy olly mint ő. — *Mi nem vagyunk még mentek az* (quod absit) *elpatkólástól*. Szegény Pap! quod absit! pedig ő és Gróf Teleky József azt tartja 's tartotta, hogy csak ott van az élet, és még sem kívánczik abba a' boldogságba. Levele ollyan mint a' Canusium lakosainak deákságok, kiket Horáth *bilinguiseknek* nevez; fele magyar, fele deák. Azonban ebben a' Papi férjfiúban még is lehet becsülni, sőt nagyon kell, hogy a' haza nyelvét szereti, értte buzog, és haragszik az utolsó Diaeta törvényére. — Küldd vissza ezt is, édes barátom, hogy felvihessem Kázmérba.

Élj egész házad népével teljes kedvedre, 's tiszteletre 's szeretetre méltó Hitvesedet nevemben köszöntsd. Gyermekeidet csókolom. Mikor készülsz ismét atyaságra? Ne tagadja meg a' szerencse töletek ezt az örömet, 's adjon a' világnak ismét egy újabb Szentgyörgyi Józsefet. Öllelek tisztelettel 's barátsággal eltölt szíved. —

16. Mart. 1806.

Élj sok vig József napokat, édes barátom!

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

¹ Bizonyosan a Fabchichét, a kinek levelét oly kedvtelve küldözgette Kazinczy minden ismerősének. A levél eredetije egészben ismeretlen, csak Kazinczy kivonatából ismerjük egy-két pontját. V. ö. a 882. sz. levéllel.

895.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Napod ki derülésin való örömemet annyi homály borítja, hogy nyílt szívvel meg kell vallanom a' részvételre ez úttal tellyességgel alkalmatlan voltomat! El meneteled, Tholdi Grófné halála, Németh betegsége, le nyomják ezen első órákban lelkemnek minden energiáját! Emlékezhetsz, hogy külbömbenn is az *el válás* egygy előtttem az emberi inségeknek egygyik szomorú scénái közül, noha más részről elég igazságos vagyok, néha a' felejtéssel egyenlő betses voltának meg esmerésiben. A' Grófnéről semmi bizonyost nem tudok, e' szomorú hírt hallottam, de eredetit és környül állásait nem tudom. Irásaidat küldöm, gondolatimmal kísérlek, Feleségemmel és gyermekeimmel tisztelvén ölélek, és ő Nagyságokat alázatosan tisztelvén, vagyok egyenes lelkű híved,

Debr. Mártz. 17. 1806.

Szent-Györgyi József. m. k.

U. I. Prókátor Nagy Gábor Úrhoz a' pakétot késedelem nélkül elküldöttem: de útra ment; talám Váradra, Vármegye gyűlésire. —

[Eredetije a' m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

896.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró, Cs. K. Kamarás Úr,

különös tisztelettű 's kegyességű Uram!

Gratulálok tiszta szivemből azon dicső fénynek, a' mellyben Nagyságod magát újra megjelenteté. Megbántott [!] vala, és még is maga nyújtotta Megbántójának az olajágat. És milyetén Megbántójának! Az egész tájek ezt hirdeti, 's én annyira kevélykedem a' hírben, hogy szinte kedvem jó, megköszönni Nagyságodnak, hogy nékem ezt az új örömet nyújtotta. VOS ESTIS SAL TERRAE! — A' WESSELÉNYI név el nem hal, 's példája nemesíti polgártársait.

Mélt. Cserey Farkas Urnak leveléből tudom, hogy Nagyságodnál egy Anhalt-Götheni Herezeg mulatott az én Sibón létem oltá.

A' mint ugyan-czen kedves barátomtól tudom, annak a' Herczegnek elég józansága volt Nagyságodban kiismerni a' nagy-embert, 's Nagyságod is méltónak találta Vendégét a' tekintetre. Egy új szép teltre nyújtok alkalmatosságot Nagyságodnak; le fogja kötelezni maga eránt a' Herczeget, 's éreztetni fogja vele, hogy Magyarra van dolga, nem — északi barbarussal. — A' dolog ez:

A' Herczeg Bátorbani megszálla. Gróf Károlynak ott szolgáló Tisztartója látni is akarta a' Herczeget — talán kevélykedni is benne, hogy Herczeggel szólhat, — talán a' Grófné honneurjeit is akarta tenni, 's egy ott quártélyozó Tiszttel a' Fogadóba ment. A' Herczeg el nem fogadta hívását. Ekkor Verebélyi (ez a' neve a' Tisztartónak) egyet sug a' Német Tisztnak, hogy a' Vendég *Herczeg*; méltó dolog, hogy neki tisztesség tétessék, offeráljon neki *Wachtot*. A' Herczeg ezt nagyobb megtiszteltetésnek vette, mint gondoltam volna: 's a' katona ör egész éjjel a' kocsik között ballagdált. Hát reggel oda egy igen drága, és mostani útjában valami Moldvai vagy Oláh Fő embertől ajándékban kapott stuccz. A' Herczeg vigasztalhatatlan volt, de nem szidhatta eselédjeit, mert őket maga kergette aludni, a' Németben bizván. Nem találták nyomát. A' Herczeg rá bízta Verebélyire, hogy ha a' Stucz megtaláltatik, küldje utánna lóhalálába, vagy irjon utánna *Pleschig*. — Még akkor nap az éjjeli strázsát álló katona szomszédjának boglyájában megtaláltatott; Verebélyi Tokajig küldte a' Puskát: de a' Herczeg onnan már tovább ment, 's a' Puskát vissza hozták Bátorba, Verebélyihez. Verebélyi írt a' Herczegnek: de Verebélyi németül nem tud és olyan ember, a' ki a' levelet *Plesch* felé *Lemberg*nek utasította. A' levél bizonyosan el nem jut¹ a' Herczeg kezébe. Én mind ezeket Verebélyitől tudom. — Irjon a' Herczegnek Nagyságod. Éreztesse vele a' Magyar lelket, 's obligáljon egygy embert. Az olly dolog, a' melyet jó embernek mindég örömmel kell tenni.

Itt az a' hír, hogy a' mi kedves Palatinusunk megyen Mergentheimba, 's bennünket elhagy. — A' mennyországban csak jobb dolgunk lesz mint ennek a' derék fiatal Urnak abban a' 38 [] mértföldből álló 86 ezer embert tápláló 's 400 ezer főt béhozó tartományocskában: de én Ötet még a' Mennyországnak is irigyeném, ha rajtam állana, hogy véle mi történjék. Palatinus több nem lesz, hanem Antal Herczeg lesz Primás is, Királyi Locumtenens is, úgy

¹ Előbb: *megy* volt írva.

mondja a' hír. — A' Pápa elhagyja Rómát, 's a' Római Ecclesia ezután Velencei Anyaszentegyház lesz. A' Salzburgi, ezután Frankóniai Elector elfoglalván Würzburgot, útat adatott Prof. Paulusnak, 's azt parancsolta első parancsolatúl, hogy a' Protestáns Consistorium oszoljon el. — Ezeknél többet nem tudok. — A' Mannheimi francia ujságban megvan a' Marschal Davoust és Pálffy Leopold közt folyt levelezésből két levél. Ha nem ismeri Nagyságod, parancsoljon, 's lefordítva megküldöm. Háborút kezdenek rebesgetni. Légyen-meg az Isten akaratja és a' Császáruké: de ettől irtózom, ha csak meg-gondolom is, hogy az megeshetnék. Annyi bizonyos, hogy a' Legény-séget el nem eresztik a' Regimentektől.

Az én Luczim árván marada; a' leánya tegnap előtt dögölt meg. Szép lovat vártam pedig belőle. Engedje-meg Nagyságod, hogy ez' idén ismét élhessek kegyességével, és hogy most ne csak a' Luczit, hanem még egy más kanczámat is beküldhessem bágatni. Igy előbb pótolódik-ki a' szenvedett kár; pedig a' kít hetedfél esz-tendeig, 's azolta pedig csak nem annyi érzéketlenséggel szívtak, annak van mit pótlani. Végre csak ugyan elsütöttem, hogy még Májusban Széphalmon lakozhatom. Az az a' hely, a' melyre Nagyságod emlékezni méltóztatott Sibón mulatomban.

Holnap után indulok Feleségemet meglátni 's kedves kis lányomat; a' ki a' mint Sophie is, mások is írják, felette szép gyermek. Decembernek 10dike óta nem láttam.

Ő Nagyságának a' Nagy Mélt. Báronénak kezeit szíves tiszte-lettel csókolom. Nyugtalan vagyok érteni, hogy a' Mélt. Urinak kül-dött kép millyennek találtatott. Barátom, Mélt. Cserey Farkas Ur-jónak találta. — Maradok a' legszentebb tisztelettel Nagyságodnak

alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz impr.

[Kelet nélkül.]

A borítékon:

À Monsieur Monsieur Nicolas Baron Wesselényi de Hadad, Chambellan de Leur Majesté Imp. et Impr. Roy. Apostolique. p. Somlyó. à Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görögöni levéltárában.]

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét s fölülte e jegyzés, (mely itt különösen fontos, mert a levél keltét vagy megérkezése idejét mutatja): «1806. 20. Marty. Kaszintzki.»

897.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

d. 20. Mart. 1806.

En holnap megyek Kázmérba. 's építeni Széphalmon, hogy már Májushan ott lakhassam. A' Debreczeni vásárra meg nem jövök. Az Ur ott lesz. Cselekedje azt a' barátságot, vegye által Kis Istvántól, a' mit hozott nekem, és neki adja által Fabchichnak ezen itt menő pakétecskéjét.

Megjárom én, h. az Ur nem Debreczenben, hanem Váradon vala, mikor most beküldöttem a' Daykához való jegyzőcsket. Isten tudja mikor kaphatom meg. Tartsa meg az Ur, míg vissza kívánom. De akkor a' Vayné, Hannulik etc. leveleit is küldje vissza.

P. Imre eggy hatalmas Praefatiót írt a' kiadandó Verbőczy magyar ford. elébe. Olvastam. Már az Munka. Ha valami nevezetést hall az Ur, írja meg, kérem, Kázmérba, p. Cassovie. Eggy szép fiút az Urnak! — Adieu!

Kivél:

à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy à Debrecin

a' Harminczadközön az-Esztergályosnál.

Egy Győrbe szálló csomócskával.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 332. Oct. Hung.]

898.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nemes szívű és szép lelkű Barátom!

Becsés leveledet és az ahoz foglalt levelét, verseit az igaz érdemű Kisnek a mult Posta el hozá nékem, el hozá edszersmint azon örömet is, melyet szívem érez a színlés nélkül való tiszta Barátságának ki fejezésein. Sokkal tartozom Kisnek, hogy róllam olj szépen emlékezik, olj nemessen érez, sokkal tartozom néked is, hogy ötöt Barátommá tévén, a baráti szent érzés fő örömének kellemje

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

ui derülést ad öltemnek. — A Kisnek küldött válaszonnak mássát ide zárva küldöm néked, meg értheted abból az ő nemes Intézete iránt való gondolkodásom módgyát. Által látom én egész kerületébe nagyon hasznos voltiát az ő fel tételének és ugyan azért kész vagyok mindent el követni, hogy annak teljesedését gátolható nehézségeket meg győzvén, ohaitot ki menetelre segitsük a fel tétet. — Igaz, hogy erővel kell ostromolnunk, erővel meg aláznunk a rút setéttség buibajos [!] alacson szolgálait, de ezen erőnek olj neműnek kell lenni, hogy az valamint titokba éledgyen, ugy foganatos elő mentét is titkossan foljtassa, és pedig meg nem csüggedve foljtassa. — Meg érted, Kedves Barátom, hová és mire czélozzak, még [!] érted czélzásomnak is aránytát, és így tehát itt csak azt említem, hogy nagyon ohaitanám: hogy néhányon egybe vetet valokkal leg előbb is azon dolgoznánk, hogy azon 2000 forintokat meg szerczvén, Munkához fognánk. — De ezen pénz egybe szerkesztetésire ugy meg kellene választani embercinket, hogy azokat kívül-belől ismervén, tökéletes bizodalommal lehetnének olj egyenességekhez, melj [!] a czélzáson kívül más idegen igyekezetre ne törekedne. Fontold meg eszt jól, Barátom, és e' tekintetbe gondolatidot közöld velem mentül előb. — Nem lehetne é a derék Kis szemeinek gyengességén segíteni? Nekünk Erdéljbe egy igen nevezetes oculistánk vagyon, a ki embernek is igen becses ember és a kit Bécsbe is szem orvoslásra ki visznek, jó volna evel közleni szemei állapotját. Meg vagyok győződve, hogy ha csak lehet, ő bizonyossan segít. Cseleked tehát, hogy szemei gyengességének állapotját le írva meg kapván, közöld velem: a segittségre való gondoskodást kötelességemmé teszi iránta viseltető igaz szeretetem. — A mint meg jövendöltem, füstbe ment M. Vásárheljen minden igyekezetem — a *Tudós Magyar Társaságnak* fel álitásába. Olj csudálatos akadékok adták elő magokat, meljeket — noha a setéttség homáljának veszedelmes fortéljait ismerem — nem képzeltem volna még is előre, olj ocsmány akadékok voltak ezek, hogy le írni szégyellem, de néked személjessen elő beszélni még is ohaitom és pedig sok tekintetből ohaitom. Ők ugyan, a rút setéttség faizati, most is munkálódnak fel álitásába annak, a mit én gondoltam, de se nem ugy munkálódnak, a hogy kellene, se nem oda arányoz gondolatok, a merre én néztem. Aranka és Cserey Jósef atyámfia M. Vásárhelji Plebanus érdemessen igyekeztek segíteni engemet, de a volt el hibázva, hogy igen sokan egyeledtek közünkbe, és így annak kelle következni, a mi el rontá a jó intézetet. Én ugyan

egész igyekezettel kerülöm őket. — Köszönöm érdemes Sógorom képinek el küldését, köszönöm aszt is, hogy nagy érdemű oncedel nevével olj érdemes módon ismertetél meg engemet. Különös örömet éleszt bennem meg ismerése az érdemes Hazafiak neveinek és még nagyobb örömet oljanok meg ismerése, kik jó Barátimnak kedvessek. A lapidaris stílus dicső módra fogja a maradék előtt hirdetni érdemes Uri atyád fiának nevét. — Örömben repdesed [!] szívem, olvasván leveledbe, hogy Szép halom néked jutot, és így ohaitásod be teljeseidet. Tegyük az Egek ezen lakásodat állandólag Boldoggá — és áldgyanak mind azon Jókkal, a mik az életet valóságos öröm gyönyörűségeivel vidámittyák. Igyekezni fogok azon szerencsémre, hogy még ezen a nyáron meg látogassalak: oh mely gyönyörű vágyódásom teljeseedik akkor! — Buczy Emil, nem kétlem, hogy Jegyzéseidet háláadó indulattal fogja venni és olj tisztelettel, a minővel tartozik egy a Parnasz töviről a magossághoz emelkedő, az annak teteje, szentek szentibe áldozó koszorúzott Paphoz. Igyekezni fogok meg tudni tőlle, mit élesztett légyen szívébe Irásod. Ezen becsületre méltó iffiu ember minapiba árnyék képít meg küldé nékem. Kolosvárrul Beszterczére *Erdélybe* vitték őtet tanítani — kár volt el mozdítani a nagyobb sibongástul, a mely az én vélekedésem szerint még hasznos lett volna nékie. — Meg rémültem azon véletlen Uiságon, hogy igen heljes ki fejezésed szerint [a] nagy fiatal embert — Jósefet töllünk el távoztattyák, és tőlle árva nemzetünket meg foszttyák. Mit itélsz te a Politicanak ezen váratlan mivéről? Valjon a Magyarok el bocsátttyák é őtet és annyira meg puhultak é, hogy [a] Boldogságunk ellen ólalkodó irigy Politicanak ilj nevezetes diadalnot engedgyenek? — — Szép dolog, generosus sziv érzéseinek ki fejezésit jelenti azon bőv kezűség, meljel a meg károsodot szomszéd Austriaiak segittetnek; de valjon nem magunk gyengülünk é az által? és nem igaz é az, hogy a midőn Austrianak jól volt dolga, szivta a Magyar sirt, és most a midőn az másnak hibájából meg rongáltatik, akkor uira adózik nékiek nem annyira a könyörülő, mind a hízelkedő Indulat. — Olj időkre jutottunk, Barátom! meljekbe ugyan nyomóssan kellene magunkrul gondoskodnunk. Az Erdélyi Insurrectionak organisatioja még meg nem szűnt és mondhatom, szép Népünk vagyon fegyverbe a fejedelem és Haza védelmére nemes el szánással készen — aszt tartom, szükség is leszen reánk, mert a szomszéd Moldova, és Oláh országba nyomulnak be a Muszkák, és a Bojérok csoportosan takarodnak ki. Szébenbe sokan is érkeztek már meg. Nagy

és nevezetes változásokra vannak a ki nézések. Nem kaphatnók é meg Bécsből Napoleonnak jó képít? Én most itten vagyok az Ipomnál, ki is köszönt, a Husvétot itt töltvén, csonka héten haza megyek. Feleségem tisztel tégedet és velem edgyütt szeretetre méltó Grófnédot is — élj olj szerencsésen, mint szívebül olaitya

Ugra 30-a Mart. 1806

megváltozhatatlanul hiv barátod

Cserey Farkas mp.

A Halál egy derék emberünktől foszta meg, ezen holnapnak elein Hazánk valóságos diszét, Oberster Barcsa y Ábrahámot, karjaink közül ki ragadván, nyugodgyanak csendessen hamvai! és engedgyék az Egek, hogy szép lelke álandólag köztünk lebegjen. — Csendessen mult ki a világból, estve még rendelést adott más napi vadászattyára, egességesen lefeküdt, más nap emberei fel kelésit várni meg unván, be törtek háló szobájába és meg rettenve halva kapták — csendes gutta ütés vette el éltét — a mint le feküdt, és be takaródzott, azon módon még csak meg se modzanva találatot. — Én a mult héten igen nevezetes utat tettem Alma kerék nevezetű heljségbe, meg néztem Apaffi György Küküllő v. megyei fő Ispány monumentumát, ki is 1636dik esztendőbe holt meg és ezen monumentum is akkor készült egy Nicolai Elias nevezetű kő faragó által. Álmélkodtam a munka szépségén, meljnél soha szebb kő faragást nem láttam, és el merem mondani meg határozottsággal, hogy Európába is igen kevés vagyon hozzá hasonlítható. Most azon igyekszem, hogy le festetvén, rézbe mettszettesen, mert méltó arra, hogy a ki valóságába nem láthatlya is, a munka tökéletességén gyönyörködtethesse szemeit. Méltó, Barátom, hogy meg nézd ezen monumentumot, meljnél szebbet ha nagy földet egybe jár is az ember, nem láthat bizonyosan, egy kápolna közepén ál az. — A pecsét nyomómat metzet mesternek nevéül meg feleltkeztem. — Az ide zárt foháskodást én készítettem, midőn az őszen olj sibongó zivatarba valánk.

Fohászkodás.

Isten! mindenható — láthatatlan Erő! örökké tartó, és meg-nem változó Szeretet! Ki Lelke vagy a' Teremtésnek, kinek intései-től függ az alkotás' Rendgye — melyet Böltsességgel és szeretettel intézel a' meg-határozott végre — imhol a' Nemzetek, Birodalmok' állapotjának csendessége meg-bomlott, és az Elementumok' elegye-dése-is vég romlásunkal fenyeget. — Te ugyan világa lévén az Igazságnak, a' dolgoknak akár minémű változásokba-is — meg-vál-tozni nem tudsz, és a leg-veszélyesebb zavart rendbe hozni, a' leg-borzasztóbb állapotot ISTENi tettzésed' bé-telleyesedésire fordítod akkor-is, midőn emberi gyarlóságunkból származó gyengeségünk reszket a következésnek elrejtett titkú bizonytalansága miatt. Tekints réánk leg-főbb Böltsesség! és a' midőn a nyegédes nagyra vágyó-dásnak fenn hejjázó haragja ostromolja az ártatlan szelidséget, midőn a' Te szent Törvényeid és az okosság által ki-szabott határokon túl tévelygő dagálnak az önnön hasznót kereső indulattya Világ' hódí-tásra és az emberi nem' tsigáztatására törekedik, mutasd-meg, hogy mindenható hatalmadtól függ ugyan a' nyugalom csendességének meg-zavarodása, de Te ezen zavart akkor-is vagy mulandó, vagy örökre el-nem enyészhető Javunkra tudod fordítani — midőn az erőszaknak rongáló ostora, vagy az inségnek jajjoss következései mulással rebegtetik az emberiséget. — Eredeti *Jóság!* fordítsd-el tollunk azon veszélyt, mely emberiségünket félemteti, és irtsd-ki szíveinkből okait annak, a' mi a' halhatatlan Lélektől elevenítetteti szívet meg-fertézteti undokságával — Mennyei áldásokkal tellyes kezeidet terjeszd a Földnek azon Fejedelmeire, kiknek méltóságok a társasági szövetség' szent Törvényein épült, töltsd-el őket böltses-séggel, hogy létek' nagy céljához juthassanak, mely az emberi Nem' boldogításába határozódik. Tartsd-meg az én Fejedelmemet, és kör-nyékeztess Királyi Székét hív indulati Tanácsosokkal, adgy Tábo-rainak oly' Vezéreket, kik érezzék betsit az Emberiségnek, és nem tsupán neveik' ditsőítésére vágyódgyanak, hanem az igazságot segitt-sék érdemlett Diadalomra, az alattok viaskodó Vitézeket pedig meg-változhatatlan egyencsségcknek példájával bátorítsák a' győzede-lemre. — Boldogítsd ember-társaimat, kik tölled származunk, és szaggasd-el azon varásló lántzokat, mellyekkel oly' sokáig ragaszkod-tunk a' Világ' tüneiménnyeihez. — Ó! mely nagyot esett legnemesebb alkotásod, ki szent tettzésedről el-felejtkezvén, a' képzemények' hiú

fénnyétől meg-vakíttatott, és a' ketsegtető tettzetesség meg-zavarván elméjét — vad indulatok' keringő úttaira tévelyedve, keserves áldozattya lett bal itéletekből származó tsoportos hibáinak. — Fordítsd-el Uram! a' háboru' sullyos veszéljeit, az inség' keserveit tőlünk, és enyhítsd azon ember-társaink' sorsát, kik a' viadalt szomjuhozó fegyveres népek' tettzéseinek vagynak kitétetve — ISTENi szelidségednek lelke deríttse kíváncsú tisztulásra a' zivatar' setétes homályait — ezt kérem tőled, mint *Atyámtól* — mert a' ki téged' *Attyának* híven szóllit, nem taszítod-el azt színed szentsége elől.

Igaz érdemű Barátom!

Régolta tisztelt érdemeid, és azon előttem igen betses hajlandóságod, mellyel szíved érzéseit irántam buzgani a' leg kellemetesebb indulattal tapasztalnom szerentséltetnek az Egek, a' Barátság egyenességének azon tiszta bizodalnát élesztik bennem, melly a' szép Lelkek közt meg gyökeredzett Lelki Atyafiságba határozódik. — Enged' tebát élnem azon fő gyönyörűséggel, melly az illy Atyafiságnak Kellemjén fundálódik — enged', hogy a Bizodalom, a' nyájjos Barátság azon hangján szólyak veled, mellyel csalhatatlanul igaz volta fejeződik ki a' belső egyenes érzések valóságának. — Tőled viszont meg kívánván, hogy nemes szíved érzéseit, illetén Bizodalom szó hangján fejezd ki irántam, és szeres' engemet oly szível, a minővel én érdemeid tiszteletére fel hevült indulatom Tüzébe kevélykedésemet érzem. — Januarius 21-én költ érdemes Leveledet, és hozzám intézett szép Verseidet nagyon tisztelt, és igazán szeretet Barátom, K a z i n c z ý a' napokban meg küldé nekem. A Szerentsém Boldogságára vigyázó jó Genius sugállotta néked, hogy a' mit hozzám intéztél, azt Barátomnak is meg küld — Külömben éltem egy fő gyönyörűségítől fosztattam volna meg, mert a hozzám küldött Leveled nyilván a Postán tévelyedett el. — Betses Leveled nagyon megörvendeztetett, mert irántam viseltető Szeretetedet fejezi ki azon bizodalmad, mellyel nemes czélu Intézetedről értesíts [!] engemet. — Köszönöm illy egyenességedet, és híd' el, hogy az által meg betsültetésemet nagyobb mértékbe érzem — mintha valamelly Világ Naggya dagályának hizelkedő fénybe ragyogó Nyajjaskodását méltóztatott volna velem éreztetni. — Versciddel meg vagyok tiszteltetve, és pedig annál nagyobbban, mivel tőled származik az, — háláadó

indulatomat nyilvánosabban meg nem bizonyíthatom, mint ha arra törekedem, hogy illetén meg tiszteltetésemre úgy érdemesíttsem magamat, hogy Teis aránnyád czélyát az által el érjed, Kedves Hazám, szeretet Nemzetem pedig disze gyarapítására kész fiát tapasztalhasssa bennem. Betses Leveledbe jelentett igyekezetedről való gondolat Felséges idea, Nemzetünk virágzását, boldogsága állandósíttását magába foglaló olly idea, mellynek benned való éledése betsületére válik szivednek és a' mellynek telyesíttésre való törekedés, minden igaz haza finak valamint igen diszes, úgy fő Kötelességeis — Minden kezdet nehéz ugyan, és ennekis számos, nevezetes nehézségek állanak ellenében, de ideje már Barátom! hogy a' meg nem csüggedő bátorsággal környékeztessük sziveinket, ideje, hogy Európa egén fel derült Jó-világnak sugárait édes Hazánkrais ragyogni segíttük, és az égi Kegyelem bennünk ennek eszközölhetésire másoknál több erőt oltván — ne lappangtassuk tovább erőnk valóságát, és áldozunk fel mindent, a' miért a késő unokák Boldogságába jó tetteink jutalma fog virágzani. — Eggy Magyar folyó munka, oly el osztással, a' minőt nekem irsz, leg foganatosabban eszközölheti a' Jó, a' hasznos világnak terjedését, az Izlés, a' fontebbi Culturának gyarapodását, a' jó Characternek nemzeti Characterré, és következős képpen oljanná válásának hasznát, meljel nemzeti létünk állandósíttathatik, olhattya a magyar szivekbe úgy, hogy alkalmasabbakká lehetnek a' valóságot a' hiú fénytől meg különböztetni, a' Haza, a' nemzet iránt viseltetni tartozó szent és Felséges Kötelességeket tisztelni — és buzgó figyelemben tartani, meg üsmérve érzeni azon tartozásokat, a' meljre [!] a' Haza, a' nemzet iránt az irott Törvények taníttanak ugyan, de annyira ment nemzeti Boldogtalanságunk, hogy a' Törvényes szabások félelme se serkenti azt bennünk, a' mihez a' Természetes hajlandóság indulattyátul vonszódnunk kellene, ezeknek, és számtalan Jóknak szármozása volna Ditső Ideádnak realisáltatása, azon kell tehát egyben vetett vállokkal lenniünk, hogy telyesedésre segíttük gondolatod aránnyát; Én részemről, a' mennyire csekélységem terjednem engedi, a' leg buzgóbb indulattal Segéded löszek. — Az első lépésnek tehát annak kellene lenni, hogy a 2000 fttot egybe szerkeztessük, de ez ám a' nagy bökk en ő Hazánkban, a' hol a' luxus veszélye annyira rongálya el kábult Naggyainkat, ah melly igazán írod:

— — Köz népe a' nagy 's kis Világnak
Részegen áldozik bálvány bolondságnak.

A' Tárgy felett fogok beszélni néhány jól gondolkodó Erdélyi Barátimmal, és igyekezetem fő aránnya leszzen a' hasznosra való tüzet fel élesztetni benne — illy igyekezetem ki meneteléről pedig téged tudósítani el nem mulatlak. Jónak látnám, hogy e' végre néhányon egybe vetett vállokkal dolgoznánk, Kazinczy Barátomnak is irtam ez iránt, és így ha Két magyar hazába néhányon kik egy mást esmerjük egybe álunk, és edgyeztetett akarattal dolgozunk az intézetre, reméllem fogamatossá válik iporkodásunk. Csak arra vigyázzunk, hogy sokan ne legyünk a' czélhoz sietők — Értem igaz értelemben *Sietők*, és ugyan meg választva bizzuk meg e tekintetben Barátunknak azt, a' ki velünk munkálódni kíván.

Bé fejezésül irántad viseltető szeretetem Kötelességemmé teszi tégedet arra kérni: hogy Leveleiddel ugyan szerentséltess, de azokat irasd mással, és kíméld szemeidet, melyeknek épségét barátid, Nemzeted, Hazád meg kívánnák — erre szívesen kérlek, és a' Barátság Szentségire kényszeríttelek is, a' leg egyenesebb indulattal Léven Kedves Barátom

Ugrán, Erdélyben, 30-a Márt 1806 tisztelő hiv barátod
Cserey Farkas mp.¹

Kis János Urnak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

899.

Kazinczy — anyjának.

Kalinal, Apr. 2d. 1806.

Édes Asszonyám,

Irtóztatóbb útam soha nem volt mint ez. A' Néném, Kazinczy Andrásné Asszony Szegi fogadójában látván, hogy lovaim mint kidülnek ha rajtok tovább megyek, hat ökröt fogattam a' szekérbe; azok is csak Vámos ujfaluig vittek, mind kiállván a' rossz útban; ott már sem lovat, sem ökröket nem kaptam, 's köntelen valék szekeret és mindent, a' mi a' szekeren volt, a' Birónál lerakni, 's úgy jöttem eddig nagyobb részént gyalog. Azolta az eső megint megindult, 's az utat úgy elrontotta, hogy nem tudom, mikor küldhetek-le Vámos

¹ Hogy e Kisnek szóló levél orthographiája más, mint a Cserey F. többi leveleiré: onnan van, mert ez idegen kéz írása, csak az aláírás Cserey.

ujfaluba a' holmimért, annyival inkább pedig Vinczét mikor indíthatom-le Semlyénbe. El akadtam mindenben. Sem mész, sem fa eránt nem gondoskodhatom, 's előttünk lévén az innep, Aprilisnek közepéig semmit nem csinálhatok.

Laczkó János tegnap estve ide jött hozzám, Kalihoz. Azt mondja, hogy a' tavalyi Pásztor nem bivalyosnak való. Bdunyák Jankót projectálja. De annak most gyermek ágyat fekszik a' felesége, 's innepe van, és így nem mehet Bodával. Bár csak Lacza Mihály csak egyszeri útra is feljönne a' bivalyokkal, 's hozna deszkát. — Kocsis még nem taláztatott: de rajta leszek, hogy találtassék, 's szabadúljunk azoktól, a' kiktől szabadúlni kell. A' Sógorom tegnap Ujhelybe járt velem; ő tanácslott egyget; megvállik, megkaphatom e?

A' mint tegnap Ujhelyből jöttem, még Ujhely mellől kiláttam, hogy a' Liget mellett való zöld vetésen fejrlik valami. A' Juhász ebbe a' sáros időbe a' vetésen legelte [!] az egész nyáját, 's csak akkor futott kihajtani, mikor a' házam alatt megállani látta a' kocsit, 's felé indúltam. Ez jele, hogy a' rossz ember ott volt, 's akarva tett kárt. Én az Asszonyám parancsolatját által nem hágom, és bizonyosan nem adok soha okot az ellenem való nehezítésre nem csak Asszonyámnak és testvéremnek, de Péchy Sándornak s' Galgóczinak sem: de az ilyen gaz embert, ha akarva tett kártételbe kapom, megkínzom, 's azt várom mind Asszonyámnak anyai kegyességétől, mind mindeneknek egyenességétől, hogy ezt jusaik megsértésének nem veszik; mert a' satisfactió kéregetés hosszas dolog, és néha bajos is. Ugyan ezt mondom mind azon esetekre, a' hol valaki szemtől szembe úgy találna illetni, a' hogy nem illik; magam részéről is ugyan azon szabadságot engedvén még Galgóczinak is, csak kegyetlenségig ne menjen a' büntetés.

A' székeket nem láttam, de a' legszívesebb köszönettel köszönöm. Boszi és Brunnbauer ma délig kijönnek megtekinteni a' házat, mely úgy el van rontva, a' hogy soha nem hittem. Elfojtom igasságos panaszomat, 's hallgatok: de bizony az illyes dolog fáj. A' jó jót von maga után: a' rossz rosszat.

Feleségem 's lánykám egösségesek. Köztök nem nehéz elfelejteni az eddig szenvedett nyomortúságok' egész sokaságát, mert én azt hiszem, hogy az Isten benne adta-meg nekem azoknak jutalmát. Csak hogy azt a' boldog órát érhettem-el valaha, hogy Asszonyám ismét anyai módon van velem. A' többit eltűröm könnyen. Fizsi egy héttel azelőtt hogy felérkeztem, az ütközni akaró fogai miatt

igen nehezen volt. Most semmi baja nincs, noha a' fogak még nem mutatják magokat. Egy jó ábrázatú, egészséges, kövér gyermek. Kerék, igen — nagy szemének színe olyan mint az anyjé; olyan pisze az orra is; 's kövér kis keze 's lába is olyan: a' homloka magos, szegletes, mint az enyéni. Jobb dolga a' Bonaparte gyermekének sem lehet illy gyenge korában, ha későbben osztán ez annak árnyékához sem közelíthetne is, mert az anyja benne találja minden boldogságát, 's tisztán tartja, 's tulajdon tejével táplálja, 's eddig magával hálatta, most pedig már maga mellett egy az ő számára csinált ágyacskában. Még csak egyszer hallottam hogy sírt. Maszli is, 's mások is sokan azt mondják, hogy Asszonyámhoz is hasonlít. Az ótvar már csak a' lábszárain van. Sophie azt óhajtotta volna, hogy Asszonyámnak Semlyénbe lehessen tiszteletére és ne Regmeczen, mert itt bajos; és mihelytt az idő engedni fogja, ott is lesz, és nem itt. Sem én, sem feleségem mást bántani nem fogunk: de illő, hogy valaha nyugtunk legyen, az pedig másként nem lesz, hanem úgy, ha egymást nem látjuk. Több esztendejénél, hogy én Regmeczen nem voltam. Nem az én, hanem az Asszonyám parancsolatjából tértek-bé oda cselédjeim, 's az Öcsém azt a' parasztságot követte-el, hogy általok izente nekem, hogy ha az ő felesége lovagolna, száz aranyos paripát adna alá, 's arany paszomántos inas fogna utánna lovagolni. Pedig én és Sophie soha sem nézzük, ha az ő felesége orientális gyöngyöt aggat e magára mint a' nénje Négyesen, vagy a' szoknyáját kanyarítja a' fejére, mint a' nénje Báriba; miattunk azt csinálhatja a' mit akar, az én feleségem bizonyosan nem tanulja-meg Ragályi Mariától, ha kell e neki lóra ülni, 's ülhet e a' Muftira? Köszönje ezen parasztságnak az öcsém, hogy meg volt parancsolva a' cselédeimnek, hogy mondják-meg neki nevemben, hogy ha én fogok tőle annyit lopni mint ő lopott tőlem, én is úgy fogok. — Most Semlyénbe Tiszt. Csóka Úramnak panaszlottam-el, hogy Vendégfogadósoktól kelle hallanom, hogy nekik azt mondta, hogy gazdagot vehettem volna 's koldust vettem. Emlékeztessen e őtet arra, hogy ő nem Vér Nánit vette, hanem Ragályi Máriát? Asszonyám! Asszonyám reá a' tanúm, hogy mikor ő megházasodott, azt mondtam mindég, hogy nekünk elég az, hogy olly házasságot tesz, a' melly *szerencse*. — Asszonyám még felakadt a' szón. — Azt mondom most is, hogy az ő házassága ha nekünk nem *grácia* is, de bizonyosan *szerencse*. Az hogy szép e, gazdag e, az magának a' gondja. Hogy jövök hát én ahhoz, hogy minden alkalmatosság és

ok adás nélkül bántattassam? Adott e Sophie az által, hogy hozzám jött, akárkinek a' széles ég alatt, just, arra, hogy ötet bántsák? 'S a' miatt kell e nekünk szenvedni, hogy az a' fityogó Asszony a' maga bőribe meg nem fér, és magát mindig máshoz méri, holott az, hogy őhozzá mérkezzenek, senkinek sem jut eszébe? Bántani nem fogom, sem én, sem a' feleségem, és ha bántjuk, bántson vissza százszorta: de bántatni sem fogjuk magunkat, 's kerülni fogjuk. Sophie legalább bizonyosan fogja.

Megbocsásson Asszonyám, hogy ezt elkeseredve kimondom. Képtelen vagyok vele, félvén, hogy Asszonyám tölem 's a' feleségemtől olyat kíván, olyat parancsol, a' mit nem tehetünk. Megbizonyítottunk [!] mind ketten, mind én, mind a' feleségem, hogy holmit el tudunk nyelni, nézni, 's felejtani. De határa mindennek van. Asszonyámnak a' személye előttünk tiszteletes, 's ott megállunk. A' ki nem csak esztendőig vitt gorombaságok által, hanem szemtelenül szembe-mondott kevély szóval is azt declarálta, hogy *barátok nem vagyunk*, nem mondhatja, hogy igasságtalan vagyok, ha szaván fogom 's bizodalمام hozzá nincs.

Én az Asszonyám keresztjét egészen képezem. Képezem mint volna az nekem, ha azt kellene látnom, hogy ember kort ért gyermekeim egymással ellenségi idegenségben élnek. De méltóztassék Asszonyám is viszont meggondolni, hogy ha Szirmay Theresia Kazinczy Józsefnek a' nálánál csaknem húsz esztendővel ifjabb Kazinczy Péterét, még pedig a' Boronkay Éva Kazinczy Péterét, elébe tette volna, hogy Józsefnek a' sorsát Péter kormányozza, hogy József ne tudjon semmit a' ház titkaiból, dolgaiból, 's azt mind Péter vigye, mind Péter tudja; hogy Péter musikáljon a' mint neki tetszik, József pedig a' szerint tánczoljon a' mint neki Péter muzsikál, — az bizonyosan Józsefet és Józsefnét is desperatióba hozta volna. Mikor kormányoztam én valaha a' testvéreim dolgát, 's mikor nem kormányozta Jósi az enyémet? Szőlőskén ugyan kiment a' szobából — de a' szoba ajtaja megett vett széket és ismét ott termet, 's ő kezdte magyarázni, még pedig a' *maga hangján*. A' természet nem engem subordinált Jósinak, hanem Jósit koordinálta nekem: nem engem tett az ő lineája alá: hanem ötet tette egy lineába velem. Éreztem én eddig is, most is, akkor is, mikor Álmosdon, minden szó nélkül és mihelyt elolvastam az írást, mindenre kész valék, mit vesztettem Jósi miatt: de azt tartottam, hogy illő lesz magamhoz hasonlónak maradnom. Azonban megvallom, hogy igen nehezen esett, midőn

Asszonyám azt parancsolta, hogy írjam-le az Almosdi Tractátust a' Jósi számára, mert hiszen Jósi nekem le nem írta 's le nem írja a' magáét, 's én neki nem tartozom bemutatni.

Asszonyámtól függ, hogy a' kedvelten indulatokat bennünk mérsékelje s el el oltagassa, mert arra, hogy mindent elfelejtsünk 's egymás eránt bizodalommal legyünk, esztendők kellenek, és mennyei világosság által való leverettetés. Jósi kaczag, hogy engem csakugyan Jesztrebre tolhata, ő pedig a' közösben' Úr, 's Asszonyámnak Cassáját 's erejét, az az embereit bírja, és így azt, a' mi legnehezebb a' gazdaságban, a' *kezdést* kényc szerint tehette. De az Isten mindent lát, és úgy intézte a' rendet a' természetben, hogy a' jó jóval fizet, a' rossz rosszal.

Nincs nekem, és soha sem is volt *Asszonyám ellen* panaszom. Mutatja az, a' mit Asszonyám az én fogságom előtt érttem tett, mit fogott volna azolta is lenni, ha maga tette volna azt, a' mit Asszonyámmal *Jósi tétetett*. Elő tudom én mondani, ha kell és ideje lesz, hogy Jósi mint gondolkozott, 's Asszonyámnak miket tanácslott: és ha ezt tagadná, emlékezzék mit tanácslott Miklós ellen. De később vagyok sérelmet tűrni, minthogy a' házat prostituáljam. Protestatiómban is meg volt kémélve Asszonyám egészen, 's a' Pap Semlyénben *tulajdon szemével olvasta* az Ipam levelét, 's tanú lehet, ha az a' gyermeki tisztelet és moderatió tónusára buzdított e vagy vadságra. --- Susi jól tudja mint gondolkozom: Klári pedig nyughatatlanul várja azt az órát, hogy az Asszonyám befogott szemei a' dolgokat láthassák.

Ezeket, édes Asszonyám, az eljövetelemlkor kezembe adott írásra és utolsó magyarázatképpen illő volt mondanom. Óhajtom, hogy soha többé elő se hozódjék. Asszonyámat pedig arra kérem, hogy méltóztassék igaz hűségem 's tiszteletem 's háládatosságom felől magát akármelly próbák által meggyőzni. Én most vagyok azon a' ponton, a' melyben kiszabadulásomkor lenni óhajtottam, és házasságomkor lenni véltem volt. Egész életem a' legháládatosabb tisztelet lesz, 's igyekezni fogok elveszett 5. esztendőm faggató emlékezetét elfelejteni. Nem Asszonyám volt a' ki kínzott, hanem egy részről Jósi, más részről azok, a' kik az én újaimmal reményltek a' tüzes gesztenyét a' tűzből kiszedni, és azt hitték, hogy én mindenható vagyok a' háznál, 's mindent én szívok.

Vinczét mihelytt lehet, leindítom. Maradok alázatos tisztelettel

alázatos engedelmes fija

Ferencz.

Itt a' zabnak köble 9 és 8. májás, és Laczkó János azt hiszi, hogy még oltsóbb lesz, ha elvetnek. Már vétettem egynehány köblöt, 's többet is fogok vétetni. Semlyénben drágábban kél-el. Méltóztassék Asszonyám mind a' tengerimet, mind a zabomat eladni ott. Ugy megnyerem az igen alkalmatlan hurezolkodást.

Tegnap Ujhelyben 8. rónás finton költ a' Szirmay Antal Kövesden termett rozsra. De minden azt hiszi hogy igen drága lesz kevés idő múlva. — — Elrémtültem, midőn Kázmérba érvén, tulajdon szememmel olvasám az Ujságba, hogy a' Francia elfoglalta Drezdát, holott a' Saxoniai Udvar vele nem volt háborúba. Ez azt mutatja, hogy a' Saxoniai Herczeg ismét Lengyel Országi Király lesz. A' Prusszus a' maga Lengyel Országbeli jusaért Saxoniát és a' Lauzitzot fogja kapni: de Sándor Császár nem kapván pótolékot, ellenkezik, és így Lengyel Országba bizonyosan háború lesz. Az Isten őrizzen-meg bennünket a' bajtól.

A' Tiszt. Uram levelét által küldöttem Horváth nevű Felcser által az Ipának. Boda Bányácska felé megyen. Ajánlom magamat Asszonyámnak anyai kegyességébe, 's óhajtom hogy az Isten tartsa egészséges és örvendetes állapotban. Sára Asszonyt köszöntöm. Mint-hogy a' Dajkám talán férjhez megyen, szívesen látom dajkának. Csinosabb gyermeket legalább nem látott. Krainikné két szép kötött ruhával ajándékozá-meg. Legyen az bár melly csekélység, örvendő nézem benne gyermekemet, azt képzelvén-el, hogy annyi testvérem közt csakugyan találtatik egy, a' kít tiszta szívvel szeretek és a' ki engem is, a' feleségemet is tiszta szívvel szeret.

Ezt a' leveleimet, kérem alázatosan Asszonyámat, méltóztassék Nagy Gábor Urnak által küldeni, még Sz. György vásáráig.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

900.

Kazinezy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 2d. Apr. 1806.

Édes barátom,

Tegnap azt hallám egy Pestről jövő Urtól, hogy Kis István Pesti Könyvárosnál két pakétem vagyon, és hogy ő azokat a' Debreczeni vásárkor el fogja hozni. Kérem az Urat, méltóztassék által-

venni és nekem azon ember által, a' kit kinevezek vásárkor, felküldeni. —

Addig pedig írja-meg az Ur, kérem, mikor hala meg Varjas Prof.? mikor született? mikor lett Prof.? mert és elegiáját Sylvester mellé nyomtattatom.

Szombatitól még nines levél. Itt semmi újság. A' Kázmériak élnek. A' Sógorom Atya lesz olyan tájban mint az Ur. Éljen az Ur szerencsésen.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

901.

Kis János — Kazinezynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Verseim' kézírását a' Jősefnapi vásárra leküldöttem Pestre. Tettem melléje egy levelet, 's abba némelly a' kézírást illető jegyzéscet. Egy jegyzés, a' mint azolta jut eszembe, kimaradt; az pedig ez, hogy egy versnél sem tettem fel, honnét vettem vagy fordítottam légyen. Ezt azért mulattam el, mert nem mindeniknél jut eszembe a' kutfő, melyből gondolataimat, érzéseimet, 's képzeleteimet meríthettem, sőt némellyik fordításnál talán még az Originalis sem. Talán hát legjobb lessz közönségesen vagy a' tituluson vagy egy elő beszédben megjegyezni, hogy a' versek legnagyobb részént fordítások. A' mi a' bőltseségre írt versemet illeti, erre Schiller Görög Istenei (die Götter Griechenlands) adtak alkalmatosságot. Nagy tüzzel olvasván ezt a' mennyei költeményt, kísétáltam 1792ben Jenából egy *Dichtergang* nevezetű kies sétáló helyre 's az ott támadott elmélkedés a' Schiller által okoztatott enthusiasmmal párosodva szülte a' kérdésben lévő verset.

A Journál eránt semmivel sem írhatok bizonyosabbat, mint utolsó levelemben írtam. Buzgóságom hevesen küzködik ezer akadálylyal, vagy talán a' lehetetlenséggel. Némethre tartottam leginkább számat, közlöttem vele gondolataimat: minden felelete tsak az, hogy ő naponként alább alább megyen a' sir felé, 's mindenből kifogyván, utolsó próbául Bétsbe az Ispotályba akarja magát vitetni, mihelyt az idő engedi. Az a' gondolat is fordult meg már elmémben, ha nem jó volna-e Schediussal egyezni, hogy ő lenne a' Redactor. Ebben az esetben szükséges lenne a' tsomókat (esztendőnként eleintén tsak

minden pesti vásárra egyet) tsak nem egészen készen küldeni hozzá, úgy hogy ő néki tsak a' nyomtatásra való vigyázás, vagy ha több, a' darabok rangirozása és az Intelligenzblatt hozzá adása, vagy valamelly jó reménységű ifju által való hozzá adatása lenne foglalatossága. Így osztán a' mit időről időre készithetnék, vagy jó barátaim velem közölnének, azt minden fertály esztendőben reá bízhatnánk. Csehi fogadása szerint, már küldött egynehány olvasásra méltó darabokat. Ehez a' barátunkhoz a' Journálra nézve igen jó bizodalommal vagyok. Különben is az alatt a' négy óra alatt, a' mit vele tölthettem, szép talentomokat, nem kevés esmereleket tanulni kívánást, 's a' magyar literatura eránt lobogó búzgóságot s szeretetre méltó nemes szívet sejdítettem benne.

A Magyar nyelvről irt értekezésem a' mult napokban jött vissza Pestről B. Prónay Sándornak sok Grammaticai jegyzéseivel együtt. Még nem vala időm elő vennem. Rosszabbkor nemi jöhetett volna, a' betegek' száma gyülekezetemben is felette sok, 's úgy látszik, naponként nevelkedik, a' Káplánom már három héttől fogva fekszik a' reá ragadott forró nyavalyában; magam alig győzők tsak hivatalomnak is eleget tenni.

Hogy Szentgyörgyi' izlése a' miénkel nem egyez, azt én már régtől fogva tudom, de én, a' kinél toleránsabb senki sem lehet, mind a' mellett is véghetetlenül szeretem őtet. Az említett értekezésben elég lessz, a' mivel a' Debretzeniek meg nem fognak elégedni. De próbálja meg szerentséjét; ha fenntarthatja magát, maradjon fenn, ha pedig nem, sülyyedjen el, több számlálhatatlan Attyafiaival együtt a' feledékenység' örvényében.

Az eladó bibliothekának, mely olly sok betses ritkaságokkal ditsckszik, nem a' mi tájjékunkon kell vevőt keresni; itt a' ki mit vesz, a' kézzel markolható nyereségért vesz.

Fodor Jó'sef, a' kiról tudakozódol, nints többé az itt élők között. Ez előtt esztendővel ragadott el benne a' hektika egy igen szép reménységű ifjut. Hajnótyz autographuma eránt nyomozódtam egy Büki Barátomnál, 's azt a' feleletet vettem, hogy mind Ő, mind mások elégették a' miek töle volt az inquisitio előtt, a mit el nem égettek, mind egy betűig elszedte az inquisitio.

Po'sonyból még eddig sem Magyar, sem Német exemplárokat nem kaptam; de irok minden órán, és sürgetni fogom elküldtetéseket.

Fabelich Ex-Jesuita. előbb a Grammaticalis Classisokban tanított, Balognak Kanonokságra lett lépésétől fogva pedig a' Seminarium-

ban tanított, úgy tetszik morális theológiát. Ő sok tekintetben originalis ember, és sok neveltető anekdotákat lehetne róla szóval beszélni. Az én Győrötti létemben egy Magyar Calepinuson dolgozott, nem tudom mennyire mehetett vele?

Most jött ki Sopronyban a' sajtó alól egy *Elmés nyájasságok* 's a' t. titulusu könyv. Az ebben lévő anekdotákat 's kérdéseket én irattam 's szedegettettem össze más könyvekből. Az egész munka csak olyanoknak való tsemege, a' kik az izlésnek és eszméreteknek csak első grábitsain vagynak, 's magok meguntából egyszer másszor elvétele a' Kalendariomokat és Kalendariomokhoz hasonló könyveket elő veszik. Nem igen vólt méltó, hogy öszveszedetője 's kiadója legyek, de bizonyos értelemben erről is azt mondom: nihil humani alienum puto, csak tzeljét valamennyire elérhesse. Az én gondolatom szerint az említett Classisbéli olvasókat vagy inkább olvasóknak valókat nem kellene egészen negligálnunk. — Flórát még eddig sem kezdette nyomtattatni Kiss István; ígéri, hogy minden órán hozzáfog.

A' szemeim egy állapotban az az mindenkor gyengeségben vagynak, úgy hogy csak nem minden olvasást és írást mással kell tetetnem. Élő szerentsésen ditső érdemű barátom.

N. Dömölk, Apr. 2dikán 1806.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

902.

Sárközy István — Kazinczynak.

Nagy Bajom 5-a Apr. 1806.

Tiszteletre méltó Kedves Barátom!

Valahára imé küldöm Blumaner Kedves Emberünk Vallástételének fordittását; oldalaslag melléje irván németjét is — nem mintha azt gondolnám, hogy neked meg nints, mert tudom, több munkáit ha nem bírnád is, melybe meg van, de az első esztendei Journáljába tudom, hogy csak olvashatnád — hanem azért, hogy könnyebb legyen öszve hasonlítása. —

Hogy valamennyire velle el-késtem, magadnak tulajdonítsd Édes Lelkem, mivel azt kívántad, hogy magam kezével írjam le. Ezt ugyan örömet cselekedtem, ha akkora lett volna is, mint a' Chinaiak

Historiája — de meg valloim, tudom, magad se kételkedel benne, mert többször próbáltad, mely nehéz az embernek maga irását tisztára írni, a' ki majd minden sorba örömetst változtatást tettem volna, ha velle késni akartam volna. És csak ugyan ez a' harmadszori leírásom azolta, hogy kedves Leveledet vettem. És még most-is tele van olyanokkal, melyeknek meg nem elégszem ugyan vagy erejével, vagy versbeli mechanicumjával, de változtatása több időt kíván.

Most csak hadd mennyen tehát kezeidbe a' mint van — egyedül ezt téven még hozzá, hogy a' második versnek utolsó sorába lévő szónak fordítása, ha a' Te mérő serpenyődbe meg nem üti a' latot, ne haragudj ujjíttóságomra, melybe én különben se szoktam bocsátkozni és melynek majd a' Debreczeni Grammatica fel fegyverkezéséig való ellensége vagyok — mert nem az ujítás viszketege, hanem 1-o attól való félelem, hogy valami rosszabb vagy helytelenebbet kapnak fel helyette — 2-o Mikor már régen rágódtam annak igaz magyarságba való meg állapításán, a' mit sem Schiller, sem Adelung elég jól nem ad elől, akkor érkezett a' Halai Liter. Z. 31-dik darabja kezembe, mely ezen általam talált fordításba megerősített. — De a' mely szót vagy azért hogy componálva van, vagy más delicát jobb érzésed miatt ha helybe nem hagyhatnál, és méltónak nem ítéled a' Magyar Literaturába való bé vételre, kérlek, add tudtomra. és vagy projectálj mást helyette, vagy olvasd meg majd írandó Apologiámat, mert én hosszas rágódás és Correspondentiával állapítottam meg ebben magamat, hogy *Ahndung kép-z-érés* legyen. Mert avval hogy *elő érzés*, még csak a Praesagiumra nézve se elégedhetek meg. —

De erről többet ha Placettettedt --- --- veszem — vagy nem ---

Már most egyebekről írnék örömetst, de félek valamelyikhez fogni, félvén hogy rövid lessz mind papirosom, mind időm. Azért hát rövideden.

Schubarthól való fordításomat Postán meg nem küldöm, hanem add tudtomra, Pestről mikép veszed bizonyosabban? Mivel öregjebb [!] Fiamat Debretzenből kénytelen voltam azon Universitásban hozatni — —

Thoasnak, megvalloim, confundáltam meg ölőjét — mert nem olvastam utána. Gondolván hogy tudom. — Azomba, csak annyi a' hibám, mintha a verticalis Angulusok közül az Á-t nevezem B-nek, a B-t pedig Á-nak. Mert Orestes, Testvérjéhez igen egy Correlatióba van — — — — elhiszem, reá érted. —

Horváth Ádám Levelét, reményilem, vetted, úgy szintén Szokolajét. Ez utolsót, úgy mondhatom, én neveltem, vagy formáltam meg esmérkedtetvén a' Világnak egy Részével, és meg tanítván a különbségnek aesthetica meg valószítására — már most magára hagyatathatik és el vándorol —

Ádóknak örülök e napokba succedált occupatiojának. Tegnap küldötte hozzám a' Círculi □ turáját, figurába igen szépen ki dolgozva; ma pedig mutatta Cálculussát, melyek felől azt irhatom, hogy mind a' leg világossabb az eddig általam esmerteknél, mind a' leg tökéletesebb, de ő azt mondja, hogy nem quadratura Círculi, hanem csak Hipocrates Lunulájának a' petitio principii alól való fel szabaddítása — legyen akarmi, csak egyre megy ki. Bárcsak a' Jutalmat, meljet (ugy tetszik) Angliába vagy hol tettek fel, kaphatná meg. Anyiba tartanám, mintha én egy várot nyernék pro fidelibus servitiis az Uralkodótul. ---

Most többet nem irhatok, meg bocsáss Édessem! mert az nap, mely nap Bounaparte Bétsbe szállott, Copulattatott öregjebb Leányom, most érkezett Fejér Várnegyből látogatásomra Férjestől --- Ezekkel is örülnöm kell -- Én is olyan forma vót akartam vagy szerettem volna választani mint Te, de ebbe csak Édes Attya, Kocsi Horváth István t. Vice Ispán néhai Barátom érdemei operálódtak.

Tudom és érzem jól, hogy még sok marad hátra, de nem tehetek rólla — mert engem is szintén a könyhullatásig el-ragadtak gyermekeim csókjai és ölelései --- Nem tudom, mi marad egyéb hátra, mint, hogy kérjelek, Kedves Feleségeddel esmertesd [!] meg, hogy legyek a' leg buzgóbb hív B[arátod] Sárközy István nyp.

P. S. Valljon ki irta meg szegény Csokonaý halálát a' Halai Literátoroknak ???

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

903.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Kedves Kazinciúsom.

Egy kis könyvet küldök. Ohajtom, hogy ezen munka Hazám fainak, és neked kedves legyen. Vale ut vivas.

V. mk.

Budán Sagits házában, közel a Duna hídhhoz. 1806. April 9én.

Eszembe jut: A grammatikus kép garázda kép. Rájnis a Megszerzésben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

904.

Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Köszönöm betses tudósításaidat; Gyönyörűséggel olvasom Leveleidet, melyeket hazafi lelkeddel fűszerezzsz. — Az azután történeteket várom Szeretném tudni, ki volt az, a kivel *Ottományoson* beszéllettél —. Titusodat játzodtatom jó Gubernatorunk neve napján, a' Nagy Bánffy Györgyünk' tiszteletére. Meg határoztam már most, hogy Magyar Országra is maradandó Teátralistákat küldjek — ezek mennek is ki Sz. György nap után — leg előbb Debretzenbe, s onnan Szegedre is másuvá —. Kimenetelekkel adják elő *Themistoclestedet*; örvideném ha ott lennél, midőn elő adják; én tsak ugyan neked meg irom azelőtt az eljáztodtatásnak terminussát — Jó lenne, hogy magad tennéd meg erisiseidet erre. — Szándékom volt régen, hogy a' Theatrumra való super inspectiot néked ajánljam. Most azért, Barátom, ha el fogadod, vedd által az egészsz országban lévő Super Inspectioját a' Theatrumnak, diszesül a' Nemzet ezzel.

Kedves Fiam a' v. megyénk gyűlésén, midőn az organisationis planumért most közelebből egybe gyűltünk volt — legalább is 4000 Ember jelenlétébe, minden cárta nélkül nagy bátorsággal halgatónak meg elégedésekre s' nekem örömemre el mondotta Oratiótskáját,

mellyel ön magát Hazafi Polgárnak áldozta fel, küldi néked — Vedd jó neven tőlle.

Én pedig, kérlek, Barátom, ird meg nekem, mellyik Brutust fordítod. Ezek után vagyok

Kedves Barátom

Sibó 1806 9ik April

Hiv Barátod

B. Wesselényi Miklós mpr.

P. S. Szivesen látlak Pünköstre, most jobban gyönyörködhetz a' helynek Szépségében, és beszélgethetünk is együtt.

Atyák! Hazafiak! mert hogy nevezzetek édesebb nevezettel?

Érzem már Hazámhoz 's hozzátok szeretetemet Atyák! Hazafi akarok én is lenni — Ti nemes tűzzel munkálódtok 's miért? azért ugy é, hogy minket boldogokká tégyetek. -- Oh Atyák, hidjétek el, az én Lelkem ollj kész, hogy mindenütt nyomba követnélek. Ah de ez a' Kilentz esztendő test akadájomra vagyon. Nem vagyok én Sándor, hogy irigyeljem Atyáim tetteit, marad nekünk is munka. De mitsoda munka? Oszlopokat fogunk néktek az Egekig emelni, és a' mit ti el nem végeztetek, nemes tűzzel bé fogjuk végezni. Számot tartsatok reám, Atyák; — el ne felejtsetek, hogy én ma Hazafinak áldoztam fel magamat. Rövid időn meg fogjátok látni, hogy meg nem tsaltam várakozástokat.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

905.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kázmér, 12. Apr. 1806.

Tegnap estve érkezett-meg az Inasom Patakról. Az ide zárt czédulácskát¹ hozá Prof. Szombati Urtól. Elhozá a' Collegiumnak következő czímű könyvét is:

* «Báró Wesselényi Miklósnak a' Miklós 9. esztendő fiajának keze írása 1806.» -- Kazinczy F. jegyzése.

¹ A levél mellől hiányzik.

Magyar Könyvesház,

avagy

a' Magyar Könyveknek kinyomtatások ideje szerint
való rövid említésök.

Irá

Sándor István.

Győrött, 1803.

Ez a' munka még nincs meg az Úrnál. El ne legyen nála nélkül. Az Úr nagy hasznát fogja vehetni, 's megbővítheti. Valóban Sándor István nagy hálát érdemel érte. Híjánosok a' tudósításai és hibások. De ki kíván tökéletest első próbában?

Az itt menő könyvek (Stella és Clavigó) Kis Imre Úr kezébe kéredznek, hogy a' minapiak mellé jussanak. — Kérje az Ur Kis Imre barátunkat, hogy, ha lehet, közölje velem azt, a' mit a' szegény Csokonai a' *babér* mellett írt, és ha lehet, adjon helyt a' könyv végében egynehány sor jegyzésemnek.

Szombathi Úrnak ismét lelkére kötöm a' nem rigmista Magyar Poeták verseinek kikerestetését. A' mint levele mutatja, nem volt ideje ezen kérésemet teljesíteni. Bizom tapasztalt jóvoltához, hogy kérésem nem marad teljesítés nélkül. Megírtam neki, hogy az Ur készíti azoknak kiadását.

Édes barátom, az Ur Debreczenben lesz a' vásárkor. Kérem, igen nagyon kérem, ne felejtse teljesíteni kérésimet. Vegye által Kis Istvántól, Mosóczy Institóristól a' mit számomra hoztak, és azt adja által az Anyámnak pecsét alatt. Az Anyám, gondolom, Bráveczkynél, az az Büdöskúti Julisnak cseréppel fedett Németh útszai házána lesz szállva, vagy Bornemisánál. Vásár után mingyárt feljő a' szekere, 's felhossa. Nyughatatlanul várom azokat a' látni régen óhajtott darabokat. Ugyan azon csomóban reménylem pedig az Úrtól magától is a' Varjas eránt kért tudósítást, hogy *Es* éneke Praefatiójában felöle szöhlhassak.

A' mint ide felértem, itt találám Verseginek Német nyelven írt Magyar Grammaticáját és Tiszta Magyarságát, melyet még tavaly 8berben hozattam-meg. Rútul veszekedik Révaival. Szégyenlem hogy elvesztette flegmáját. Magyarsága felől azt tartom a' mit eddig. Hajnóczy egykor azt tudakozta tőlem, hogy honnan ered az, hogy

a' Versegi munkáját senki sem olvashatja? Feleltem neki, hogy én is azoknak a' *senkiknek* számokból való vagyok. Azt az embert a' szerint verték-meg az Istenek, mint Apolló Kasszándrát. Igen szeretném, ha az Ur nekem a' maga Révai Elaboration Grammat. Hung.ját (eddig talán a' 3dik kötet is kész) felküldené. Nekem ugyan meg van könyveim közt a' munka: de Semlyénben maradt, még pedig olly helytt a' hová senkit sem ereszt-hetek, 's oda nem gondolom hogy egy hamar lemehessek a' sok építésbeli baj miatt. Addig tehát az Urét fognám használni *in publicum commodum*.

A' Vayné, Révai, Hannulik leveleit, a' Daykához írt Notákat el ne felejtse az Ur felküldeni. —

Végezetre arra kérem, hogy ha az Úrnak még meg nem volna a' Versegi Aglájája, azt magának vegye-meg, de közölje velem is; és hogy nekem vegyen a' Pesti Spanyolviaszat áruló boltban egy papiros *első jóságú veres* Spanyolviaszat. Árát köszönettel megtérítem. — Az Isten tegye az Urat egy szeretetre méltó gyermek' atyjává. Ajánlom magamat becses barátságába. —

Ha a' Kis János Epistolája meg lesz már Kis Istvánnál és árúllatni fog, tudom, hogy az Ur veszen egyet. Legalább tudósítson az Ur, hogy már árúllatik. Tavaly Májusban nyomtatták Magyar textusát; a' Németet Octoberben, a' képet 1804-ben metszették. Ki van fizetve, és a' kép 's a' Német textus még sem jutott kezemhez. —

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

906.

Csehy József -- Kazinczynak.

N. Kanizsa, Aprilis 12-a 1806.

Édes barátom!

Utolsó leveledben tüstént való feleletre köteleztél. Ezt a' kötelességet barátod nem tellyesítette; engedj meg néki. A' Tavasz nyiló félben volt, ki akartam menni Zerinvárra a' régiség emlékezetét és a' barátságot ünnepleni. Egy repkény levelet szakasztottam, a' hol ez termett, ott lélek' ereje és haza-szeretet lakoztak hajdan.

Kanizsától Súd Ost felé egy óra járásnyira van az az omladék, melyet gyakrabban ugyan Szent György várának, de az élteesebbek

Zrínyi várának is neveznek, egy hosszas domb' oldalában. Mai nap az egész erősséget csak redoutnak neveznök, minthogy nem egyéb 100 lépcsőre való quadratumnál egyenes lineákra, flankok nélkül, mély árokkal. Belseje tele csatitossal, a' téglá tördelékek bizonyították, hogy épület állott benne. — Most Gr. Festetics György bírja. Szeretném meg sügni neki, hogy egy kápolnát tétessen bele, melybe jegyeztesse fel a' Vár' emlékezetét.*

Nyomoztam a' régi Kanizsai vár helyét is. Ez Nagy és Kis Kanizsa közt a' semlyékes völgyben esik. Néha nap csónakkal jártak körűle, most kaszállják. 1689-ben foglalták vissza újabban a' császári fegyverek. A' tölgy fa czövekeket, melyeken az erősség épült, egy más után ki-huzogattattya az uraság, Hg Battyáni, és ezek a' tölgy karók másfél száz esztendő után tellyes épségben jönnek ki a' föld alól.

Kisnek megküldöttem fogadott irásaimat a' Journálhoz. Állanak Vauban életéből, egy értekezésből a' Mathematicus tudományok állapottjáról a' Magyarok közt, a' Velencei statust illető tudósításokból illy tittulus alatt, Padua egy kis rhapsodiából a' társalkodásról, s még egy két apróságokból. Feletét most várom. — Márton is tartozik felelettel. Tartozom eggyel iránta néked is: Termetit, és módosságát igen jól hasonlíthatom Dugonicséhoz. Mind kettőnek erkölcsi basissa az egyenesség; még talán Mártonban több szelidség vagyon. Az ő társaságát igen szerettem. Az egyenes-szívűség helyett lehet más keresettebb, de nem magához vonzóbb character. Úgy ítélem, hogy ker. Moráljával ő nagy szolgálatot tett. Noha távol vagyok a' Kantianismustól; de azt a' vallástételt kifacsarja belőlem, hogy moralja igen nemes, a' midőn olly szépen elmellőz minden intereszt, a' mellyet más Systhemák csak kendőznek; legyen bár, hogy basissa hypothesis, és demonstratiói postulátumok.**

Lakosnak portraitjával is tartozom: Ez a' mi Lakosunk közép termetű zömök, vállas, csontos legény. Harmincz esztendősnak gondolhatom; feje nagy, sűrű kondor fekete hajú, képe lapos barna, orcája piros, orra egy kevésse fitos. Magatartása figyelmetes, diszes. Minekutánna meg ismértettem magamat, a' leg édesebb és biztosabb barátságra nyílt meg szíve.***

* «Zrínyiek vára.»

** «Márton István képe.»

*** «Lakos képe.» — Kazinczy jegyzései.

Kovács Ferencz nehezen existál többé Pápán. Gondolkoztam felőle ott léteinkor. Azt az egyet tudom bizonyosan, hogy most Gerlich a' Veszprém Vármegye Ingenieurje.

Még is mind Generalisom mellett vagyok, pedig éppen öt esztendeje telik már, 's van eszemben hogy Regimentemhez visszatérjek; a manoeuvrek gyakorlására szükségem vagyon, a' mit később időre nehéz hallasztani. Elválík, mit szól ő maga ebbéli propositiómra.

A' Müncheni irások közt leginkább csiklandják Curiositásomat a' régi Magyar Országi mappák. Azokból nagy világosságot vehetünk. — Az a' Virághoz intézett apostropha Sylvester előtt érzéssel és gyönyörűséggel tellyes. Nyilatkoztasd ki még, micsoda munka legyen az?

A' vasas és Dragonyos Regementeknél a' 4dik Divisiok reductiója meghatározott. Hasonló reductiót szenved a gyalogság is. Ez a' rendelés tartós békességre, és gazdálkodásra néz ki.

Igen köszönöm, hogy egy emberséges embert, egy öreg Fabichot ösmertettel meg vélem, Jezsuita bár; de Rajnis, Szabó és Révay is azok. Éllyenek ezek a' Nestoraink.

A' *tout comme chez nous* eszembe juttat egy francia foglyot. Caldieronál, a' kit be hoztak a' redoutba, igen helyesen presentálván magát azonnal a' Generálisoknak: Ma foi Monsieur, je suis des troupes légères voltigeur, tirailleur, éclaireur — 's hogy a' hátulsó Bataillonoknál egy mousqueta magátol elsült. Ma foi tout comme chez nous, ils tirent aussi deux lieux derrière eux. Ebben a csatában egy éltes gyalogsági kapitányt és Legionariust is hoztak fogva, neve Rochebrune, a' köntösse éppen lába ikrája irányában volt által löve. gratuláltam szerencséjének. Itt Kanizsán, a' minap, hogy vissza mentek a' foglyok, messziről reá ösmertem. Melly nagy volt örömünk! Köntösse csücsára emlékeztettem ötöt, ismét neveltünk felette, de a' lyukaeska már össze volt tűzögetve.

Élly és szeress
Csehý.

P. S. Az a' legújabb környékünkön, hogy Gróf Festetics György öregebbik Kis Asszonyát egy Almásyhoz* férjnek adja. A' menyegző Sz. György napján lesz. Erdődy helyett Gróf Gyulai Ign. Fmlieut.

* «Almási Illyéshez.» — Kazinczy F. jegyzése.

lesz Horváth Országi Bán. A' Huszár Regtet talán Hg. Battyáni Lajosnak fogják conferálni, a' ki a' most széjjel oszlott Insurrectio után Cs. Kir General Major caractert nyert.

Styria' lakossai számára rendelt segedelmek gabonában, lovakban mindegyre mennek ezen által.

Inkey Károly Somogyi Vicéspán resignált, hihető, hogy reá unt. Beatus ille qui procul negotiis, a' mit az Olasz így ejt: Bella cosa far niente 's okvetetlenül meg is tart, ha módja van benne.

Nálunk még mind cs. Magasinumok alimentállyák a' katonaságot, a' Vármegye által sem veszi, még új' és irányosabb Dislocatio nem rendeltetik. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

907.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Kázmér, Apr. 19. 1806.

Édes barátom,

E' napokban mülata itt egynehány napokig az Ipam' testvér bátyja, a' Miskolezon lakozó Gróf Török József. Debreczen forogván a' beszédben, a' Grófnak a' Te neved juta emlékezetébe. Rám parancsolt, hogy ámbár nincs szerencséje téged ismerni, nevében tisztellek, és kérjelek, hogy a' mit ízen, fogadd valóságos barátság' és tisztelet' jeléül. Hallja, ugymond, hogy néked osztályrészüln gyenge inszövevény jutott. Eggy Gömör Vármegyei Szolgabíró, Paukovics nevezetű, azt beszéllé az Izenőnek magának, kevés idővel ezelőtt, hogy önéki valamelly Arcanuma van, a' mellyel csalhatatlanul segít mindenben, a' ki azzal él. Igaz e a' mit mond, azt én és az Izenő nem tudhatjuk: de azt az Izenő hallotta, hogy igen sokakon segített, még pedig nem palliative. Leveledet a' Tornallyai Postára útasítsad; ott a' Postamester kérettsék a' levél borítékjára irandó sorok által, hogy a' levelet juttassa Paukovics Urnak kezébe. Hogy el ne téveszszük a' dolgot, így írhatnád adresszét:

Tekintetes Paukovics Urnak, T. Gömör Vármegyében, a' Putnoki Járás Fő Szolgabírójának.

per Cassovie,

Tornallya.

Vagy írd-meg a' levelet, pecsételd-le, tedd reá az adresszt, 's küldd B. Vay Miklósnak, hogy az járjon bővebben végére, hol lakik az a' Paukovics Ur, a' ki Szolgabírája a' Putnoki járásnak, 's Báró Szepesi Kisasszonyt tart férjénél? Legjobb lenne a' levél elindítását egészen B. Vayra bízni. Az ha tetszik szólhatna a' mi Onkelünkkel. Ha tetszik, velem is parancsolhatsz; én a' levelet elküldöm.

E' napokban eggy igen kedves vendégünk vala itt. *Nékem*, mondom, igen kedves. Megszerettem szép külsője 's mivelt lelke miatt. Eggy gyönyörű fiatal ember, mintegy 32 esztős. Egynehány esztendeig katonáskodott; 1797 táján Olasz országban elfogattatott, 's Napoleonné (azért, mert igen sokat hasonlita néki valamely közléről való atyafijához) tudakozódott éránta, ki légyen, 's megértvén, hogy ő Gr. D J Adjutantja Gróf Merveldt Generálisunknak, pénzbeli segedelemmel vala éránta. Ez a' fiatal Ur Márst szolgálván, Vénust is szolgálta. Márs megkínélte a' sebektől: de a' másik Istenség haládatlan volt hozzá. Eggy rosszúl gyógyított g-rrhea stranguriát okozott neki. Minden orvosok segedelmével sikeretlenül élt. Eggszer 36 óráig volt vizelés nélkül. Valaki néki az Ipam Disszertatiója felől szóllott; olvasta azt; élni kezdett szereivel — 's *jobban van!* *Régolta* jobban! és *úgy* jobban, a' hogy azelőtt soha sem! — Ezt nem azért írom, mert az Ipam' szere: hanem azért, mert olly factum, a' melly igazságot bizonyít, és Tégedet, Orvost, interesszal. Nem neveztem volna meg a' patientst, ha a' dolog tudva nem volna mindenfelé. Kevés napok mulva azután B. S nek leány és Asszony gyermekei valának nálunk. Azok is bizonyították a' dolgot; mert azalatt míg a' szegény Gróf itt vala, Grófnéja S eknél maradt. Én nem vitatok semmit: nem mondom, hogy az Ipam szere jó: ahhoz én nem értek: csak azt mondom, hogy D. mit mond; 's mit mondanak a' S ek a' D né szavai után.

Utolsó leveledben, édes barátom, Toldiné halála éránt válaszlátal nekem. Elfogott vala az *elválás'* bánatja, a' mint irád. Azt ézeni igen is méltó: 's esküszöm, hogy azt halálának értésekor én is érzettem, 's szívesen óhajtottam neki, hogy barátjainak 's a' világnak, férjének és magának élhetett volna. Bár mi keserűség volt volna szívemben, azt nem fogtam volna elfelejteni, hogy annak a' sírnál vége van, és annak a' sírnál végének kell lenni. Ha jól sejditem,

tenéked az a' mit én irtam, megfoghatatlan volt. váratlan volt: halljad hát a' kölesönt: megfoghatatlan, váratlan volt nékem is a' mit te írsz. Te, a' ki tulajdon kedveseidnek halálát nem tompa, hanem filozofus lélekkel viseled, ezt a' halált, nem az első meghallás szempillantásában, hanem még azután is egynehány nappal, ellágyult szívvvel viseléd! — De ez a' mi egymáson való csudálkozásunk megszűnik lenni csudálkozás, mihelytt a' dolgot nem egy pontból nézzük, hanem többekből, és mihelytt egymást megérteni akarjuk. Nekem elvesztett két esztendőm nem juthat eszembe visszas emlékezet nélkül, sem az nem, hogy olly gyermeki módra engedém magamat orromnál fogva hurezoltatni. Az egyéb vesztéségemet nem csak nem sajnálom, hanem annak még örvendek. Hogy ne örvendhessek azon, mikor még más is örvend nekem miatta? Legyünk tehát egymás eránt igasságosok és igazak magunk eránt (gerecht und aufrichtig).

A' lyányomnak két foga van, és 3d. Apr. az én jelenlétemben ejtette-ki az első szó hangzású, de maga által nem értett szót. *Atya, atya*, ezt kezdé rebegni. Képzeled örömet, hogy az *én* nevezetemet mondta-ki legelőbb, és hogy *magyar szót* monda legelőbb. Azután még egynehány napig mindég mondta. Most azt elfelejtvén, egyéb hangokat ejt. Egészséges, kövér, ép, és kedves alakú gyerek. Sophie magadat, feleségedet tisztel. Én ajánlom magamat nagy becsü barátságodba, 's öllelek egész kedves háznépoddal. Adieu.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

908.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér, Apr. 21d. 1806.

Tisztelt, kedves Barátom,

Azzal hizelkedem magamnak, hogy olly nehezen fogod hosszas hallgatásomat túrni, mint én tűröm a' tiédet. Ma egy holnapja, hogy eljövék Semlyénből, és még sem vettem egy levelet is azok közül, a' mellyek az oda való Postára ennyi idő alatt érkezhettek. A' Posta Mester bizonyosan a' maga hasznát nézi benne, és nagy csomóval akarja őket utánnam küldeni, még pedig talán szekerem által. Már irtam neki, hogy retournirozza minden késedelem nélkül. Kinosan várok minden Postanapot, és le vagyok verve, midőn a' Cseléd Velejtéről üresen jő. —

Gyógyi almád, a' két Platanus, a' gyászfüz, szépen fakadnak: de a' két Gleditschia kiaszott. Nem mondhatom-ki, mennyire sajnálom ennek elvesztét. Platanust Kassán, Gyászfüzt az Anyámnál Regmeczen kaphattam volna: de Gleditschiáim, melyeket tavasszal magból fogok nevelni, igen későn töltik majd kedvemem. Azonban az, a' mi ki nem aszott, örökké gyönyörűséggel fog emlékeztetni azon útamra, melynek azt a' szerencsémek köszönhetem, hogy Zsibót és Krasznát láthatám. Arany napjaim voltak azok, irigylést érdemlő napok!

Mintegy egy hete, hogy az Onkelünk, Gróf Török József, a' ki 1792 oltá mind a' két szemére vak, itt vala. Azt kívánván, hogy Erdélyi útam felől hólnit beszélnek előtte, hosszasan szóllék és felmelegült szívvel felöletek, a' kiket az én szívem olly melegen szeret és tisztel. A' bátyánk nagy gyönyörűséggel hallgatta beszédemet a' kis Öcséd felől, 's kérdéseket tett az eránt, hogy ki neveli? köz helytt neveltetik e vagy háznál? 'stbb. Az Ipam jelen volt és részvétellel hallgatá beszédünket. Elmondám, mit írt Cons. Vay József Mélt. Báró Wesselényi Miklós Úrnak ezen tárgy eránt: 's az Onkelünk éppen úgy mint az Ipam, noha mind ketten igen szoros barátjai Vaynak, javallotta, hogy a' kis Báró Zsibón neveltetik, és nem köz iskolában. Mind azt a' hasznót, a' mellyet a' köz iskolák nyújthatnak, ugymond, egy tehetős atya megszerezheti a' maga házánál is a' maga gyermekének, 's a' *legfőbb gondnak* annak kell lenni, hogy a' gyermek *tiszta moralitást* kapjon, azt pedig sehol sem kaphat bizonyosabban, mint szülejének szemei előtt. Az acumulatiót az által lehet neki megadni, hogy vele gyakorta láttassunk köz iskolabeli próbákat: az pedig, a' mit a' köz iskolák' magasztalói úgy hordanak elő, mint a' köz iskolák' kirekesztő, csak nékiek tulajdon érdemeket, hogy a' gyermek *bátorságot* kap. az az Ifjú, a' ki a' Diaetakon 's Vármegye Gyűlésein tapsolást nyert Atyját szeme előtt látja, 's idővel érzeni fogja, hogy erszénye tele van, megkapja köz iskolában való neveltetés nélkül is. — Én mondtam az Ipamnak, hogy a' Te kis Öcséd már is szóllott köz helyen, hogy Atyjának Atilájából egy Monológot declamál, és a' mi *legtöbb*, szemei előtt van az Atyjának *mindennapi példája*, az az, hogy a' kis Wesselényi szüntelen tanulhat 's tanul abból, a' mit az Atyjától *hall* és *lát*; 's ezek mind az Ipamat, mind az Onkelünket megerősítették abban az állatásban, hogy Öcséd a' legalkalmasabb, legillendőbb, legjobb nevelést kapja. — Az Ipam, a' kinek szép lelkétől az illyon igen is

kitelik, azt parancsolta, hogy írjam-meg Sógorodnak, a' mit ő monda. Nagy örömmel ígértém azt, 's íme teljesítem, midőn néked írom, és Általad jelentem Néki, annak a' szentül tisztelt Nagy Embernek. Tovább folyván még a' szó, azt is mondám, hogy Sógorod a' kis Bárót maga szándékozik kivinni a' külföldre, midőn majd eléri azt a' kort, hogy oda kimehet. Ezt az Ipam *kifakadt* örömmel értette, és kész vala egy tanáccsal, a' mi az ifjú Báronak testi veszedelmét előzheti-meg; de azt papiroson nem mondhatom-meg, mert a' levél olyaknak is juthatna kezekbe. a' kik rajta megbotránkozhatnának. Eljő az idő, édes barátom, hogy azt számból fogod hallani. — Én Quintiliánt vettem-elő, 's elolvastam azt, a' mit ő a' köz iskolában és háznál való nevelésekről mond. Ő az elsőt tanácsolja, 's *néki* úgy illett szólni. — Én azt óhajtanám részemről, hogy a' kis Báró minél előbb egy francziául tisztán és folyvást beszéllő Mestert kapjon, mert nyelveket éppen ebben a' korban kell tanulni és nem később. Csak nézzd-el mik esnek a' Pacificatio Posoniensis olta Európában! Francia beszéd nélkül nem lehet ellenni. De ez koránt sem azt teszi, mintha engem az a' bolondság lepett volna-meg, hogy azt prognosticáljam, hogy a' mi Hazánkat is veszély éri. Sőt örvendő nézem, hogy inconcusse maradánk 's maradunk. De valamint XIV. Lajos alatt, úgy most *ismét*, és most *még jobban*, a' franczia nyelv el fog szélesedni.

Az én lyányom azon 3 holnap olta, míg a' háború' rettegései 's az irgalmatlan utak innen elrekesztve tartottak, képzelhetetlenül nőtt-meg. Egy egészséges, kövér, erős, ép gyermek a' legszebb alakkal a' mellyet képzelhetni. Minden ember azt mondja felőle első meglátására. Anyja' emlőjin neveltetvén, nincs benne semmi makacskodás, mellyet az ekkorányi gyermekek dajkájok' duzmadtságoktól szoktak venni. Már két foga van. 'S képzeld örömemet, midőn Apr. 3dikán egy este anyja mellett ülök, 's elszenderedve ezt a' franczia verset forgatám: On n'est jamais heureux qu'au sein de sa famille! 's a' mind addig szóltan gyermek megszóllal, 's ezt a' hangot ejtegette: *attya! attya! attya!* Mint örvendtettem, hogy az én nevezetemet mondták-ki legelőbb ajaki! mint örvendtettem, hogy *magyar szó hangját* mondta legelőbb! Sok nap csak ezt mondta: az olta ezt már elfelejtette, 's egyéb hangokat fecseg. Tegnap Anyjával együtt a' 18dik Aprban Szennán született Cousin-ját ment látni, kit a' Sógorom, Eleji emlékezetének tiszteletéből, *Bálint*-nak kereszteltet, talán éppen ma, Gróf Sztáray Albertné karjain. — . —

Onkelünktől hallom, hogy Barcsay Ábrahám meghala. Édes barátom, ragassz fényt nevedre. Szerezzd-meg minden kézírását 's készítsd *te* — és ne *más!* — nyomtatás alá. Cselekedd verseivel azt, a' mit én a' Dayka és Kis János Verseivel. Szedd össze, szedd systematicus rendbe, tisztáztassd-le nagy gonddal, 's add által a' typographusnak. Áldozni fogsz a' Barcsay Ábrahám árnyékának vele, áldozni a' Hazának, 's egy szép tettedben való gyönyörködést szerzesz jutalmul.

Zsibót és Grófnédát szíves tisztelettel tisztetem. Ne engedd elhúlni barátságodat erántam. Öllelek a' barátság és tisztelet legszebb érzéseivel.

Kazinczyd. mpr.

A' Ciceró felesége még sem ellett-meg. Csődör csikót várok tőle. E' napokban egy szép hasas fekete kanczát vettem melléje. Még kettőt szerzek nyereg alá és gyeplőre, 's kész lesz ezúgom.

Vette e B. Wesselényi azon levelemet, melyben Herczeg Anhalt Göthennek Bátorban ellopott fegyvere felől írtam? 's írt e vallyon a' Herczeg után?

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

909.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Kázmér, Apr. 21d. 1806.

Kedves Atyali, barátom 's Nászom!

Becses leveledet utolsó postával vettem. Köszönöm igen szívesen kérésem teljesítését. Versed Autographonaim' gyűjteményébe fog iktattatni, 's hirdetni fogja barátságodat 's lelkednek nemességét. Valóban a' fordítás sok munkába került, mert hűség. Azt az egyet óhajtottam volna, hogy ne írtad volna a' Horváth Ádám tizenöt syllabájú soraiban, és hogy vagy éppen ne, vagy ritkán ejtettél volna en j a m bolt verseket, az az olyakat, a' hol az értelem egyik sorból által mégyen a' másik sorba, 's annak első vagy második szaván állapodik-meg. Kevés syllabákból álló sorokban, édes barátom, az inkább szenvedhető: de hosszú sorokban elszenvedhetetlen. Ha az ember kerüli a' Perissologiót, kevés szókbá sok értelmet zárhat. Nézzük az utolsó cikkelyt:

Ha pedig e' kérésemtől elfordítod füledet

Vedd-el, kérlek, Uram, vedd-el, egyikét vagy másikat,
Ha a' Hit és Értelem közt nem tudom a' jobbikát.

Érezzd, édes barátom, hogy e' czikkelynek első sora mennyit nyér ezen változtatás által; az által, ha az *elfordítod* a' második sorból általtétetik az elsőbe.

Az első czikkelyben helyén kívül láttatik nekem állani ez a' kifejezés: *emberi nemzet*. Jedes *Menschen-Geschlecht* lenken zwey Kräfte, nem jól mondatik. Melly könnyű ezt helyre hozni az által, hogy az *minden emberi nemzet* helyébe *minden embert* tészesz. Ime ez a' példa is azt mutatja, hogy a' 15. syllabájú sorok helyett rövidebbekben is fordíthatad volna ezt a' philosophicus költeményt. — Engedd, hadd rekesszem-bé ezen baráti bizodalomú Critikámat Wielandnak éppen tegnap olvasott szavaival:

Ich kenne kein entscheidendres Merkmahl eines wahren Talents, als die Schwierigkeit sich selbst ein Genüge zu thun; dieses unermüdete Höherstreben; diese unaffektirte Verachtung dessen, was man schon ist, gegen das, was man noch werden zu können, sich getraut. etc. Tom. 24. pag. 10.

Édes barátom! Grammaticai és Orthographiai kritikákat is kelene tennem leveledre és fordításodra; 's azt nem bizatlankodásból nem teszem, hanem azért, mert most valóban reá nem érek: Betegen fekvő Sógor Asszonykámnak ágya körül ülök: (Feleségem és a' Menyed tegnap mentek Szennára, a' Sógoromnak, az ifjabb Gróf Török Jósefnak, a' szatthmári Fő Ispán vejének, örömét ülni, kinek Aprilis 18dikán Bálintnak keresztelendő fija született) körültem emeticumokat osztogat az orvos, 's a' szép kis beteg finnyáskodik. Illy lármában nem lehet philologizálni. Csak azt az egyet engedd mondanom, hogy a' *Stephanus* magyarul nem István^Y, hanem István. — Hát a' *Képz'érz* helyett nem állhatna e *sejdt*? Én éppen nem vagyok ellensége az új szavak' csinálásának. Az efféle szabadság sokszor *szükséges* is: De vele csak ott kell élnünk, a' hol elmúlhatatlanná tette a' kéntelenség.

Schubartnak darabját¹ legbizonyosabban vehetem Pestről Ragályi Tamás barátom által. Lakik ő bey dem blechernem Hut, egy háznál Consil. Szilasi Jósef Úrral. Az a' derék Ifjú az Universitásban

¹ A sor fölé plajbászszal ez a szó van írva: *Braida*; de nem tudni, ki írta.

tanúl, 's a' bátya mellett lakik; a' ki Ó Budai Cameralis Fiscalis. Horváth Ádám kedves barátunknak levelét nem vettem. A' Szokolayét vettem. Nem értem e' sorodat: Már most magára hagyattatik *Szokolay*, és *elvándorol*.

Horváth Ádám barátunknak Metaphysicai 's Mathematicai próbatételei olly dolgok, a' mellyeknek megítélésébe belé nem bocsátkozhatom. Óhajtom, hogy fényt ragasszon általok nevére 's Nemzetünkre. De szeretném, ha, transfugája a' Múzsáknak, hozzájok ismét visszatérne.

Csokonainak halála felől én nem tudósítottam a' Hálaiakat. Nem is láttam még azt a' jelentést. Kétséges lakozásom miatt sem az Allgem. Literatur-Zeitungot, sem az Annalen der oesterreichischen Literatur nevű periodicus írást nem rendeltettem magamnak. Végre Martius 12dikén Bátyám Péchy Imre Ur által decidáltatott dolgom. Örökösen oda hagyám Ér-Semlyént, és feljöttem, Széphalmon még 1791-ben épült házamat lakhatóvá tenni. Úgy hiszem, hogy Júniusban már benne fogok lakni. E' szerint leveledet ezután

par Bude, Talya, S. A. Ujhely

à Széphalom

kérem. Itt már mind a' két feljebb kijelentett Újságleveleket annak idejében fogom vehetni, 's tudni fogom ismét, nem későn mint eddig, hanem annak idejében, mi esik a' tudós világban. -- Ezen czikkely előfordulása egy dolognak előbeszélésére emlékeztet, mellyet reménylem, részvétellel fogsz érteni: A' tavaly Decemberben nagy csomóval vett Annalen der oesterreich. Literatur u. Kunst Heftjeiben reá akadtam az Ipam Chemica 's Medica dissertatiócskájának mérges recensiójára. Kiírtam azt a' könyvből, 's megküldöttem neki. Az Ipam egy igen modesta Apológiát írt reá, 's felküldé a' Colporteurnek. Megvállik, belé teszi e' írásába. Az Ipam Horátnak szava szerint a b n o r m i s S a p i e n s. Ő a' maga Chémiai tapasztalásait 's találmányait a' Rózsakeresztesek útján gyűjtötte, 's az efféléknek nem barátjai a' Medicusok ex professo. De 1790ben Dr. Szombathy Pesten az én jelenlétemben buzdítgatta az Ipamat, hogy a' még akkor csak félig feltalált dolgot igyekezzék tökéletesen felfedni; 's még most is van egynehány, a' ki, a' nélkül hogy Özvegy Asszony sija volna, vagy csak személyes barátja is az Ipamnak, megvallja, hogy a' szer igen efficax: de ezek az Urak nem akarnak olly szert praescribálni, melly az ő dispensatoriumokban meg nincs, — denn alles muss methodisch curirt oder getödtet werden -- és a' melly-

nek ingredientziáját nem ismerik; az illy vallástételre pedig senki sem köteles. Az Ipam ismeri a' maga szereit, és tudja maga felől, hogy nem Charlatán. Consil. Vay József, Generalis Blodig, 's száz meg száz más szerencsétlen a' kin segített. Testimonialisokat adtak neki. E' napokban vala itt egy fiatal Mágán, a' ki Marsnak is, Vénusnak is szolgálván, *ettől* sebeket vett. Ez a' szeretetre méltó fiatal ember nagy kínokat szenved a' stranguriában. Az Orvosok el akadtak vele. Az Ipam szereivel kezdett élni, és azolta nem csak jobban van, hanem úgy van, a' hogy soha sem az előtt. 36. óráig tartó nem vizellhetés után vette-bé az Ipam cseppjeit, 's azonnal megkönnyebbedett. Én Chemicus nem vagyok, és az Ipam mellett, csak azért mert Ipam, bizonyosan nem fogok: de örvendő vagyok tanúja a' megismerni nem akart Igazságnak.

Vődet, édes Nászom, alig ha nem ismerem. Éppen akkor, mikor megházasodtam, ezen a' földön jöttem össze egy fiatal Horváth Kocsi Urral. Keresztnevét nem tudom. Szeretetre méltó Ifjú. Járj végére tőle, ha ő e az. Ismerem Nászodat is a' V. Ispánt. Csóron láttam Maricsénál 1789ben. Vődből méltó embert csinálhatsz magadhoz és atyjához. Qui credit, baptizatus est. Ruptus est paries intergerinus. Osztan etc. etc.

Én három holnapi távollétem után ismét megláttam Sophiet, és a' kis Phigiet. Egy gyönyörű, kövér, egészséges gyermek. Pálffy orra van, noha a' Pálffyság már csak 16. részt tesz benne, mert Pálffy Carolina neki Anyjának nagy-anya volt. Anyjának emlőjén neveltetvén, 's nem ingereltetvén a' duzmadt kedvű dajkák által, nincs benne semmi makacsság. Már 2 foga van, 's 3dik Apr. az én jelenlétemben mondta-ki az első szót. Képzeld örömet, midőn hallám hogy *az én titulusomat* és pedig *magyarúl* mondta-ki minden egyéb hangok előtt! *Atyja! Atyja!* ezt mondta sok ízben, és sok nap egymás után. Tudom én, hogy a' gyermek nem értette a' hang jelentését: de szívem gyönyörködve hallá azt így is. Most egyebeket mond. On n'est jamais heureux qu'au sein de sa famille. Ezt érzem én, édes barátom, ezt hiszem és ezt vallom! — Élj szerencsésen! Horváthot és Szokolayt köszöntsd. Úgy, hát *a' te hideglelésed?* Ugyan vannak ám következései! — Maradok egész hűséggel

szíves tisztelőd 's barátod

Kazinczy Ferencz mp.

910.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű és tiszteletű Barátom!

Engemet eggy terhes catharus, azután catharalis hideg vévén elé, annyira el kinzot, hogy most is igen gyenge állapottal indulok holnap haza felé — meljet kívántam Neked meg írni: hogy érdemes leveleidet ezután utasítsd csak Krasznára. Leg első leveledbe is pedig, kérlek, tudósics' a Csokonainak emeltetendő monumentum iránt micsoda vélekedéssel vagy? készítettél é annak formáját mutató raizot? Nagyon ohaitanám tökéletesedve látni ezen gondolatot. — Én ezennel rövid vagyok írássommal, ki pótlom mádszor — Feleségem szivessen köszönt — és velem edgyütt kedves grófnédot tiszteletű — vagyok Kedves Barátom!

Ugra 22-a. Apr. 806.

Örökre híven tisztelő barátod

Cserey Farkas írp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 198. sz.]

911.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Kázmér, April. 26d. 1806.

Méltóságos Báró Cs. K. Kamarás Úr,

különös tiszteletű Nagyságos Uram!

A' Luczim az éjjel szült. Leánya vagyon. A' színe pelly. Sem leányt nem óhajtottam, sem pelly szint: de a' csikó' feje, a' mit igen óhajtottam, igen szép, és így örömöm tökéletes. Sietek ezt a' hirt Nagyságodnak meghozni, kinek kegyessége kérésemet teljesíté, 's újabbán köszönöm a' vett jótétet. Kázmér és Széphalom olly távol vagyon Zsibótól, hogy a' kanczámat ez' idén a' házasítás végett oda nem küldhetem, el lévén fogva azon ház' felépítése által, a' melyre Nagyságod emlékezni méltóztatott, midőn nekem azt beszéllé, hogy 1794ben Kázmérba jött vol, és a' melybe még Júniusban belé akarok szállani. — A' feleségem a' Napamnal edgyütt Szennán vannak, hol ezen holnap 18dikán a' Sógoromnak fíja született, kit a' Mohácsi epochában élt Elcinek emlékezetére *Bálint*nak kereszt-

teltete. Ott van az én már csaknem kilencz hónapos lyánykám is, a' ki kibeszéllhetetlen örömünkre virágzik és már lelke' tehetségei is kifejtődni kezdenek. A' gyermek egészséges, nagy, kövér, 's anyja emlőjén nevededvén, nem szitta-bé dajkájának duzmadtságából a' romlottság kútfejét. Tisztelt Öregeim benne élék újra hanyatló napjaikat, 's nekem kedves látni, hogy az *én* gyermekem az, a' kit *ők* ölelnek.

A' Pósta indul, bé kell rekeszteni leveletem. A' Mélt. Urfi eránt a' minap írtam Mélt. Cserey Urnak. Reménylem által küldi leveletem.

Ő Nagyságának kezeit alázatos tisztelettel csókolom, 's magamat Nagyságodnak ajánlom minden becs felett való kegyességébe. Maradok a' legszentebb tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz mpr.

A borítékön: 1

de Velejte. à Monsieur Monsieur Niclas Baron de Wesselényi, Seigneur de Hadad, Chambellan de Sa Majesté Imp. Roy. apostolique.

p. Debrecin, Somlyó, *Zsibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

912.

Szentgyörgyi József – Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Személyed látása felől való reménységem meg tsalattatását nagy részben helyre hozta vidám lélekkel írt kedves leveled, melyet igen idejinn is vettem, és ezen első postával le fizetek.

Betses előtttem, Kedvesem! mind a' Te szivességed, mind a' Méltóságos Gróf Török József Ő Nagysága érdemem felett való rész vétele. Nekem, Istené erette a' ditsőség! már arra szükségem nintsen, mert a' mit mind sok érdemes Nagy Orvosok, mind az előtt számtalan titkos szerekkel való curák véghez vinni nem voltak alkalmasok, Isten után magam figyelmetes szorgalmatosságom után meg nyertem, és az epileptica convulsióktól meg szabadultam. De ha azon érdemes Úrnak titkos szere az eddig hírelt árcánumokkal nem

1 A levél zárlatán ép fekete pecsét, s fölötte a jegyzés: «1806. 26. Apr. Kaszintzki.»

egy húron pendül, nagy jól tévője lehet a' szenvedő emberi nemzetnek, magának pedig kintsöket gyűjthet. Csak egy rövid tudósítással jelentse a' hazának, és azonnal ezerek fognak jól tévő kezei alá folyamodni.

Gyönyörködtetett azon meg lett dolog, melyet a' M. Gróf titkos szerinek foganatjáról elő adtál: egyedül ezt szabad legyen említenem, hogy én eddig is, mikor a' kérdésben forgott, soha annak practica érdemének tagadására ki nem terjeszkedtem; hanem csak ezt állítottam, hogy az én és más mostani Orvosok theoriánk és magyarázánk módja a' Mélt. Gróf Ő Nagyságától egészen különbözik.

Végít szakasztva szeretetbeli versengésünknek a' kedvező Párka a' mennyiben Gróf Thöldiné Ő Nagysága élete fonalát nem szűnt meg nyújtani; negyednapja vala szerentsénk nálunk frissen és egészségesen látni, meg ditsértem, hogy nem méltóztatott meg halni, kértem a' magára való vigyázásra, biztattam az anyai örömeknek reménységivel; maga önként elő hozván, kérdezte mint létedet; mellynek alkalmatosságával, nem tagadhatom, hogy ama Virgiliusi igék fordultak meg elmémben: Imé. — — — és még is — Tan-taene animis coelestibus irae?

Én a' mult napokban fűtött házban töltöttem időmet: a' nagyon neki lágylt idő végén külföldre és késő éjtszakáig utazván, 's szeméremmel említendő vigyázatlanságból az el indulásom előtt harmad nappal le vetett téli ruháimat ismét fel nem vévén, által hűltem, torokgyuladást, coryzát és ideig való siketséget és keserves lumbágót kaptam. Már javúlok, de még ki menni nem merek; mert inkább kötelességemre, mint az okosságra vigyázván, kétszeri kimencetelemet már két recidivával fizettem meg és az utóbbi gonosz mindenkör nagyobb lett az elsőnél.

Részt veszek atyai érzéseidben, és perpetuo gaudens velim. A M. Gróf és mind két Grófné Ő Nagyságokat Feleségemmel egygyütt alázatosan tiszteltem, és magamat tisztelt barátságodba állhatatosann ajánlván, ezer örömeknek kívánásával maradok Debretzenben Április 26án 1806.

egyenes szívű híved
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irad. Lev. 4r. 176. sz.]

913.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Kázmér 29. Apr. 1806.

Nagy érdemű kedves barátom,

Végre, végre vettem leveledet! Annyira elkényeztetett volt barátságod, hogy hosszas hallgatásodat alig tűrhettem. — Köszönöm, hogy a' Kishez írt levél mását velem közleni méltóztattál. Én néki most várom azon pakélját, mellyben Verseit küldi hozzám, kiadás végett. Ha én a' Daykáét 's Kisét, Te édes barátom, a' Barcsayét adandjuk-ki, a' mint azt Neked utolsó levelemben tanácslottam volt, igen nagy érdemet szerzünk a' Haza előtt. Mit tartok én Virág Benedek, Dayka Gábor és Kis János felől, megmondottam azon Jelentésemben, mellyet Dayka eránt az Ujságba iktattam volt tavaly nyárban; itt tehát csak azt kell mondanom, hogy Barcsay felől mit tartok. Én Barcsayt, úgy szólván, csak gyermek koromban láttam. Kis természet a' nagy természetű szép férfi előtt úgy rezzen meg, mint magát kisnek érző lelkem a' nagy lelkű 's dicsóséggel már megkoronázott ember előtt. Hah! mondtam magamban, ha egykor én is oda juthatnék, a' holott ez áll! Soha sem jutottam vele szövetségbe. De a' Nagy Oreczy, a' Generális és Abatji Fő Ispán, sok ízben olvassatta előttem Barcsayval való levelezését, még pedig akkor még, midőn magam is plundriban jártam, 's öneki engemet így kelle megszóllítani: *Bohó gyermek! 's mit mond a' Nagy-Atyád* (Bossányi Ferencz), *mikor így öltözve lépsz elibe? No ha a' seggeteken plundra van is, a' szívetek Magyar legyen!* — Oreczy Barcsayt igen szerette. Mind ketten egy pályát futottak. Francia izlésben írtak philosophiai lélekkel eltölt verseiket: de mind a' kettőre reá illet:

durus componere versus.

Az pedig bezzeg nem francia-dolog ám, mert a' francia olly nagy mértékben keresi a' vers természetes és könnyű folyamatját 's az elegantiát, hogy a' Yorick kifejezése szerint jusqu' à l' excès sima. Még azok a' versek is, kedves Csereym, a' mellyeket Barcsay a' Te nagy lelkű Atyádhoz imádandó Nénéd házassága eránt írt volt, és a' mellyeket Te velem olvastattál midőn Nálad valék, ezt a' gáncsot érdemlik. Barátunkhoz és sietve írt verseink mentséget érdemlenek:

de a' kiadott verseknek azt kell mutatni, hogy nem kerültük a' munkát, 's mind megadtuk nekik azt a' tökéletességet, a' melyre a' Nyelv, a' mellyen írunk, alkalmas, és a' melly erőnkben állott. Orczynak és Barcsaynak verseit újra dolgozni nem lehet; elég érdem lesz, ha azokat (mert Barcsaynak verseit az Orczyei nélkül nem lehet kiadni, sok levele *válasz* lévén az *Orczyéra*, és az Orczyé nélkül nem értethetik), elég érdem lesz mondom, ha systematicus rendbe hozod, holmi homályt felvilágosítasz, és a' grammatikai 's orthographiai, sőt néhol még syntactikai botlásokat is megegyengeted. — Édes barátom, nagyon kérlek, nyerd-ki hitvesétől Kézírásait, regesztráld, és írassd-le. Eggy két esztendő belé telik, míg kinyomtattatásához foghatsz: de legalább nem vész-el eggy Nagy Ember munkája, *gyönyörködése*, és neve, 's a' Publicum addig is meg lesz nyugtatva, míg a' munka megjelenend. Elvárom, édes barátom, végzésed felől a' tudósítást.

Foházkodásodat teljes gyönyörűséggel olvastam. Tiszta főből 's nemes szívből jött az, és embertársaidnak nemesítésére szolgálhatott. — Az Almakereki monumentumot óhajtom látni; óhajtom látni minél előbb Erdélyt is: de fő gondom az, hogy későn kezdhetett gazdaságom' talpkövéit megvetthessem, 's elkészíthessem lakomat. Mig Fizsim a' negyedik esztendejébe nem lép, addig köszálhatok néha: azután nem örömet fogok eltávozni a' háztól; mert azokban, a' miket a' gyermek *tőlem* tanulhat, senkitől mástól tanulni nem fogja. Ebben a' gyermekben példáját szeretném adni, hogy miként kell nevelni lánygyermekeket. Eggy igen nagy tekintetű barátném a' magáéból mit Teufels Gewalt eggy Madame de Chateletet akart nevelni, a' Physicát, Mathézist, Kant Philosophiáját akarta tudatni vele, Astronomiát etc. Az én Fizsim mind azokból tanulni semmit nem fog. — Megborzadsz e szóra? — Nem, édes barátom, semmit nem! Az első dolog a' mit tanulni fog, a' Magyar Nyelv lesz, a' második a' franczia. (A' Németet tanulni nem fogja — mert az tanulás nélkül is reá ragad, és el nem fogja kerülhetni, hogy azt tökéletesen ne tudja mind a' mindennapi beszéd által, mind pedig Német könyveket olvasgatván, mellyeket neki nem csak megtiltani nem fogok, hanem még úgy adom majd elébe, hogy ő a' Németek Literaturáját sok tekintetekben elébe tégye a' francziáénak.) Azután muzsika és festés lesz stúdiuma. Könyvből *tanulni* talán semmit nem fog, azt kivéven, hogy a' legjobb Poeták legjobb darabjait könyv nélkül fogom vele tanúztatni, mind azért, hogy emlékezte

gyakoroltassék, mind pedig azért, mert az ollyat jó könyv nélkül tudni. Ezek mellett és ezek után minden dolog az lesz, hogy excerptázzon. Kényére fogom ereszteni, 's magam tekintem-meg mindég a' mit dolgozott. Egyéb eránt azt követem vele a' mit a' Nagy Wesselényi követ a' líjával: megkedveltetem vele a' körültem való forgást, 's az én példám 's az Anyja példája és mind azoké, a' kiknek társaságából a' gyermeket ki nem zárom, neki mind lelkét, mind szívét formálni fogják. Ostoba, 's tisztátalan beszédű, Offizier tréfájú embereket nem fog látni, hallani mind addig, míg őket úgy fogja hallhatni 's láthatni, mint a' hogy a' Spártaiak nézették a' magok gyermekeikkel a' barommá-részegült Hélótákat, hogy tőlök elundorodjanak. — Megengedj atyai szívem' kicsavarodásának!

Azt kérde, ha nem lehetne e megkapni Napoleonnak igaz képét? Azt felelem, hogy *nem*. — Bécsben van egy Angyali szépségű 's Angyali jóságú barátném, kinck nevét neked meg nem írhatom, de megolvastathatom veled leveleit és ha Bécsbe mégy Berlińi útađ alatt, hozzá utasítalak. Ez a' barátném azt írja, hogy látta Napóleont, és bizonyossá tesz az eránt, hogy mind azon sok képei között, a' mellyeket látott, egy sínes, a' miből rá lehetne ismerni. Azonban én Napóleonnól alkalmasint azt mondhatom, hogy ismerem külsőjét. Azt mondják, hogy az a' Gróf Csáky Imre, a' ki itt lakik a' szomszédunkban, és a' ki Sógorodtól nem régeiben egy szép lovat veve, tökéletesen az ő fyzonomiáját hordja, valamint az Ipań a' Sieyes-ét. A' két Gróf Barkóczy, Ferencz és János, Sieyest Berlińben látták. Hintájában méne-el mellettek, midőń legelőször pillantották-meg, 's azt esküdték volna, hogy Török Lajos űlt a' mellettek elrepülő szekérben. Látták azután a' Kir. Udvarnál is, 's fixírozhatták, 's az illusió még nagyobbá lett. — Minap Gróf Desőffy István vala itt, a' ki Monbellóban mintegy 3. hétig evett egy asztalnál Bonaparttal és a' feleségével. Desőffy Merveldtnek adjutántja volt 's elfogattatott. Az őszvesereglett Tisztek seregében Bonapartné meglátja Dessewffyt, elsikoltja magát, 's tudakozza, kinek hívják. Dessewffy sokat hasonlított Tascher de la Pagerie Rose Josephinnek valamelly igen közélről való atyjafijához, 's ez a' hasonlatosság azt cselckedte, hogy az akkori General en Chef asztalához űltettetett. Ez a' Dessewffy ezeket beszéli: Bonaparte mindég csak akkor jöve ki az ebédhez, mikor már az étel fel volt hozva, hónalja alatt volt egy csomó írás, és az volt *mindég az első mozdúlása*, hogy kijöven Cabi-

netjéből 's némán fejet billentvén a' jelen valóknak, a' spárgával össze kötött csomót minden szó nélkül által lökte a' Secretáriusnak. Bonaparte már akkor is hízni indult, u. jetzt schlägt ihm seine Kaiserwürde sehr wohl an; ich höre, er bekommt ein embonpoint. Nem nagy ember, de igen jól nőtt; mindég igen tisztán öltözik, képében kevélység nélkül való severitás ül, 's módja nagy Urat árul-el. Mindennap puderezve volt és tökéletesen tiszta 's kefélt ruhában. Ebéd után kávézott, és a' farán kétfelé kapta a' kaputrokot, 's úgy melegítette magát a' kandallónál. Akkor sok baja volt a' Directoriummal, 's affectatio nélkül az vala minden vágyása, hogy privatus életet élhessen. Hitvesét, a' ki egy magos, száraz, nem szép, de igen elmés, igen művelt lelkű, igen széplelkű és nagylelkű Asszony, szentül szereti és általa szentül szerettetik. Illy jó tónusú ember a' mostani Nápolyi Király és a' mostani Klévei 's Bergi Herczeg is, de Lajos Herczeg nem nagy figurát játszik. Dessewffy beszéli egy Homonnán lakó Uri emberről, a' ki véghetetlen boldogságát leli abban, hogy ő des heil. Röm. Reichs Graf. — Gróf Vandernothról — hogy az hallván azt, hogy Bonaparte és Murat olly derekasan tudják játszani a' *Nagy-Urat*, ezt kiáltotta: Sakermant, die parvenus! *Ich* würde verflucht verlegen seyn, wenn ich einen Kaiser etc. vorstellen sollte, u. das soll ein Bonaparte, ein Murat können! — Nem nevezsz a' Méltóságos Reichsgrafen? Mennyi sok bolondja van a' Jehovának a' földön! Pedig Római szent Birodalombeli Gróf Vandernoth Ur Ő Nagyságánál még vondernothabb Vondernothjaink is vannak, 's a' legveszedelmesebb Vondernothok azok, a' kik magokat Antivondernóthoknak gondolják. — Nápoly és Kléve hozódván elő, nem hallgathatom-el, hogy ezek a' történetek engem is iktóztató módra elrettentenek. Ki hitte volna ezt, barátom, csak fél észendő előtt is? 'S mi lesz még a' dologból? Mi van még a' kárpit megett? Oh áldott légyen a' Gondviselés, hogy Hazánk az elmúlt háborúban elkerülte a' veszélyt, hogy kártétel nélkül ménc-el kapunk előtt az öldöklés Angyala. Áldott légyen a' mi kedves Palatinusunk, a' ki Fejedelme által megtiszteltetvén a' kormányval, azt Néki is, Nékünk is javunkra vitte. A' Cs. K. Herczegek a' Magyar hűségnek sok jeleit vették Kassán múltatokban. (Az a' híre, hogy a' Nápolyi igaz Királyné Kassára jó, míg Nápolyból eltolattatnak a' Francziák) 's Ő Felsége a' maga kegyességének sok jelét adja erántunk. Ime *Márton József* Magyar Nyelv és Liter. Prof.-nak tételt a' *Bécsi Universitásban*. Ez a' váratlan történet igaz hálát

érdemel, és én, az első Gyűlésben, a' mellyben megjelenek, azt a' Motiót fogom tenni, hogy Fels. Urunknak ez köszöntessék-meg. —

Luczim 25d. Apr. egy szép piros pelly színű kanczácskát szült. A' szín változni fog, 's nem sokat tesz a' dologra. A' csikó termete szép. Mit nem adtam volna érte, ha csődör lett volna, még pedig a' Ciceró csődör fija! — Megengedj, hogy alacsonyabb nemű örömeimben is kénszeritelek részt venni.

Jelentsd szíves tiszteletemet Mélt. Grófnédnál, és Ipadnál, a' ki engem Ismeretlent kegyességgel tekint. Óhajtom ezt a' szerencsét megérdemleni. A' *practer laudem nullius avarus* eránt és az eránt, *a' mi ezen négy szó előtt állott levelemben*, elfelejtéd nekem megírni, ha kérdésem javallást nyert e *ott a' hol kell*, vagy benne valami: változtatni, hozzá adni, vagy kihagyni való találtatott. Két almafád és két *exoticus* csemetéid zöldek. Csak a' *Gleditschia* veszett-ki. Élj szerencsésen, kedves barátom, és tarts-meg megbecsülhetetlen szeretettedben.

Kazinczy Fer. mpr.

Somlyón lakos barátnénkat köszöntsd, 's jelentsd neki, hogy Krompélyai el vannak ültetve, és hogy a' Sógoromnak Vécsey Miczi-től Apr. 18d. Bálint fija lett.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

914.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kázmér 29. Apr. 1806.

Alkonyodott, midőn az Ur kedves levelét vevém mind azokkal, a' miket nekem a' Debreczeni vásárkor küldött. Meg sem tekinthetem jóformán. Azonban sietek felelni, mert holnap Posta nap van, 's az Ipam megyen Ujhelybe, hol leveleim Postára léteznek.

Irja meg az Ur, Lukács Fanni micsoda atyjafija az Ur Ipának? Tudja az Ur, mint állok testvéreimmal, és így nem csudálkozik, ha azt mondom, hogy nincs egy hete, hogy a' dolgot az Öcsém nem nekem, hanem Péter Bátyámnak irt leveléből értettem. Azt mondják, 250 ezret vesz vele, és 2000 ftot kap esztendőnként. Hány esztendő a' leány? hol neveltetett? és melly culturájú? Hallom hogy valakivel jegyben volt. Kivel volt jegyben? — Az Anyját a' Menyasszonynak valaha láttam Klobusiczkinénál. Nevét is hallottam, de már elfelejtettem. Ismér az Ur, hogy testvércim dolgába nem

avatkozom, 's látni való hogy a' válaszlás megfontolva tétetett. Kérem az Urat, el ne felejtse megírni az Anyja nevét. Es wird bloss zur Wissenschaft dienen, és nem azért akarom tudni, hogy a' dologba akármelly névvel belé bocsátkozzam.

Ha az Ur kedves Jeanettje lebetegszik, az Ur szives tisztelője 's barátja azt reméli, hogy az Ur meg fogja írni, kinek hívják a' kicsinyt. A' Törökök tabulae Gencal[ogicae]ba belé írhatja az Ur, hogy a' Sógoromnak 18-a Apr. 1806. Vécsey Mariától Szennán Zemplénben Valentinus Ludovicus Nicolaus fija lett. Bálintnak kereszteltette ex veneratione Antenatorum.

Budai Esaiás Ur eránt igaza van az Urnak. Az ollyas dolog csúnyaság, és csudáalom, hogy senkinek sincs szeme, az ollyat meglátni. Hát az a' Simonfi kicsoda? A' Senátor e? Ezt el ne felejtse az Ur megírni.

Nem szükség mondanom, melly érzéseket támaszta bennem az a' hír, hogy elmúlt a' botoztatás historiája. Így jár a' goromba ember mindég.

A' *vész* annyi mint Sturm, tempête. Az és a' csend Poétai szók. Az Urnak nem kell magyarázni, hogy a' poétai szók mit érnek, mert hiszen maga megírta már a' minap, hogy más az Aestheticus író dolga, más a Lexicographusé 's Grammaticusé.

A' Márton József applicatióján sok tekintetekből örvendek. O Debreczen, Debreczen t'occidisti Prophetas et Apostolos! 's így leszesz bolonddá!

Itt az a' hír, hogy a' Nápolyi Udvar Kassára jó. — Heraclius Herezeg már volt: de Joachim felől megesküdtem volna hogy soha sem lesz. Miket nem fogunk még hallani! Az a' kis nagy ember mennykő dolgokat csinál. Hát ha még az is igaz talál lenni, a' mit az Ur ír a' Budai Ujság után.

Bár megkaphatnám minél előbb a' Daykához tett jegyzéseket és Vayné leveleit. — Csokonai miatt gond nélkül vagyok. *Babér* jó szó, igen is, de csak a' Konyhába és a' Rickl boltjába való. Adelung már megmondta, hogy Wörter aus der Küche! gehören nicht in Aesthetische Werke. Csokonaiból akarhatja ellen is sokszor kitört a' Debreczeniség és az Ur szava szerint a' Mendikási tónus. Ki veszt vele? én e? Nem én! —

Varjas eránt Vargától is, Szombatitól is várok tudósítást. Szombathi majd küld régi Magyar Metricus darabokat.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

915.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Kázmértl, April 29d. 1806.

Kedves édes barátom!

Ez este, már alkonyodáskor, megérkeztek szekercim Ér-Semlyénből, 's a' többek közt elhozták verseidnek nagy becsű csomóját is. Az Ipm holnap reggel Újhelybe megyen, 's Postanap lévén, általa küldöm be ezen levelemet. Megbocsáss, hogy rövid; legalább az cránt vala illő megnyugtadni, hogy verseid kezemben vannak. Mennyire kevélykedem azon szerencsén, hogy én leszek kiadó Jok, azt már akkor érzette szép szíved, midőn benned ez a' gondolat támadt. Te nekem szabadságot adsz kényem szerint változtatni benne mindent, a' mit változtatni-valónak ítélek. Köszönöm hozzá való baráti bizodalma dat, 's ígérem, hogy meg fogom érdemleni. De engedd-meg, hogy ezen ígéretem mellé azt a' fogadást is tessesem, hogy híred 's javallásod nélkül egy szó sem lesz megváltoztatva. Nagy figyelemmel, nagy gondnal fogok mindent megfontolni. Te pedig nem vonod-meg gyermekeidtől az utolsó atyai gondoskodást. Azok csak úgy lesznek méltók tiédnek neveztetni, ha egészen tiéd maradnak.

Keresztül futottam rajtok, hogy legalább azt tudhassam, hogy miből állanak. Az énekeket, Ódákat, stb. elsőeknek van kedvem tenni, 's ezek közt ismét talán a' Bölcseséghez való Hymnust az elsőnek. Úgy következnének osztán a' Mesék, Moralis darabok, Epistolák, stb. stb. Hogy biztos lépéssel léphessék, szeretném, ha mind azon darabjaidnak, a' mellyeket Schiller, Matthisson 's mások után írtál, *nekem magamnak* megsugnád, kik légyenek Origináljaik. Tudom én, hogy azok nem *fordítások*, legalább nem *szoros fordítások*: de látni való, hogy némelly daraboknak írása alatt a' Külföldieknek valamelly kedvelt dalával tölt vala el lelked. Ilyen az általam olly igen szeretett *Szerettim édes honja*, etc. Matthisson után. A' ki a' Németet ismeri, látja a' hasonlóságot: de a' ki a' Tiédet a' Némettel összeveti, látja hogy a' Tiéd nem fordítás. — Miért pirúljak megvallani, hogy némelly darabjaidnak origináljára nem emlékezem? Ilyen a' Bölcseséghez írt Hymnus is.

Csomódnak első fogása valamelly énekednek *utolsó két során* kezdődik. Azt gyanítatja velem, hogy Csomódat felbontották, és belőle valamit kivettek. A' most említett két sor im ez:

Rá szánja javát, erejét,
S ha kell, nem kíméli fejét.

Ezt nyomban követi a'

Búcsúvétel az Ifjúságtól.

Ird-meg, édes barátom, tartalékomnak van e fundamentoma?
— Talán ugyan magamtól is rá akadtam volna, ha időm volt volna
végig tekinteni a' Kézírást, a' titok' koleására.

Meg nem foghatom, mi lelte Epistoládnak Fábri Úrhoz küldött
nyomtatványait. Fábri nem felel, Németh nem tudósít. Schindelmayer
azt írja, hogy a' Német textust még Octoberben leküldözte Fábri
Úrhoz. A' Debreczeni vásárból ma kaptam két esomó könyvet, 's
azok közt nincs-meg az Epistola, pedig meghagytam, hogy ha azt
Kis István árulni fogja ott, küldjenek egy nyomtatványt belőle.
A' kép hozzá még 1804ben kész volt Johnnál. A' Magyar textus
tavaly Májusban, a' Német Septberben készült-el. Mintha megesküdt
volna minden, hogy hátrálni fogja szándékomat. Nem tudok maga-
mon segíteni. Némethet meg kellene kímélnem, mert beteg; Fábri
Úrnak nem merek írni, minthogy nem felelt. Ha tudsz valamit felőle,
ha Posonyban van olly ismerősöd, a' kire ezt a' dolgot bizhatnád,
kérek, tedd-meg a' rendelést, hogy a' nyomtatványok közzül 200.
Német textust ugyan annyi képpel, a' több nyomtatványt pedig
Magyart és Németet egyetemben, a' képpel és a' kép réztáblájával
küldjék Kis István Pesti Compactorhoz.

Márton József Úrnak applicáltatásán, képzelem, mint örvendesz.
Melly váratlan dolgok történtek! Nagy epocha a' miket értünk, és
valóban most kár volna *halni*, mert az Acacus' lakjába nem jár újság.

Csereinek ma irtam utolsó Postával vett levelére. Közlötte
velem hozzád írt válaszát. — Pályairásodat nyughatatlanul várom.
Meg lesz téve a' rendelés, hogy vehessem mihelytől kijő. E' napok-
ban olvasám Wielandnak Supplem. 6dik darabját. Azt minden Philo-
logusnak ismerni kellene. — Verseghinek Német nyelven írt Gramm.
's Tiszta Magyarsága asztalomon hever. Nem állhatom-ki a' kint,
hogy végig olvassam. 'S a' Révaival való czivakodás neki nem szol-
gál becsületére. Sajnálva mondom azt, mert szeretem az embert.
Más *szabadon és bátran*, sőt a' hol helye van, *élesen* kimondani az
igazságot, más *szurkálva* szólni. Az elsőt cselekedni szent köte-

lesség: a' másikat nem szabad soha. Én részemről kész vagyok mindég az elsőre, 's utálok a' Wieland módját, melly, a' mint ő mondja, Sokratesnek és Cicerónak is módja volt. Az academia kételkedő hangjában sokszor több kevélység van, mint abban a' bátorságban, mellyet ők Ünbescheidenheitnak neveznek: Minden a' poco piu és poco meno-tól függ.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Szemeid gyengélkednek e? Légyen gondod reájok, és ne vessd-meg Csereynknek tanácsát. Ölellek tisztelettel elegy szeretettel!

hív barátod

Kazinczy Fer. mp.

Ne felejtse-d-el, kérek, megírni első leveledben, ha vetted e azon leveleimet, melyben Döbrenteinnek is irtam általad.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

916.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tisztelt Nagy érdemű Barátom!

Április 21dikén költ becses leveledet szokot örömmel vettem tegnap. Hihető, hogy hozzád küldött leveleim a Postán levernek valahol — mert nékem fő gyönyörűségem lévén rollad emlékezni, gyönyörűségem völed leveledzni, szorgalmatos vagyok abba és meg értvén tölled Semljénbül való el meneteledet, Kázmérra utasítottam leveleimet, de M. Vásárhelyrül Szebenbe kerülvén a Posta, képzelt-heted, ezen kerület és a Posták rendetlensége mennyire hátráltattya mind a levelek serényeb utazását, mind a jó Barátoknak azon forró vágyódását, meljel egy másrúl hallani sziveiknek leg szebb és leg nemessebb örömeik.

Nagyon sajnálom, hogy a Gleditshiák ki asztak, hihető, nem voltak télire jól be kötözve — örvendem azomba, hogy a többiek zöldelnek — zöldeljenek is állandólag irántad viseltető tiszta Barátságomnak jeléül. Én éppen ma egy hete érkezvén haza, uira élek ithoni ártatlan gyönyörűségeimmel, azon gyönyörűségekkel, meljeket a kies Természet olj nagy, olj kellemetes mértékbe ád az ötet hiven, és ártatlan indulatbul tisztelőknék.

Sógorom, Wesselényi még jövő héten fog Kolosvárrul haza gyönni, a hová Sz. György napjára ment volt be gubernatorunkat

neve napján meg tisztelni; én ezen innep nap után érkezvén oda, szívem örömeivel láttam egy Comedia czédulán, hogy a Gr. Bánffi tiszteletére a nemzeti Jádzó társaság a Te fordításodat, a Titus szelidségit, adta elé. — Mihelyt haza gyön Wesselényi, közlöm vele leveledet. Én is úgy itélek, mind érdemes Onceled és tisztelt Ipod, de csak azon esetben, a midőn egy gyereknek olj szülei vannak, mind a kis öcsémnek, ki is naponként jelesedik, és a leg szebb tökéletesedéshez közelit. Aszt beszélt most Kolosvárt egy jó Barátom, hogy eő is jelen lévén, midőn a kis Wesselényi gratulált a Gubernatornak, olj nemes bátorsággal — és energiával szólott, hogy a nagy lelkű Bánffit egészszen meg érzékenyítette. A midőn 29dik Januarii Közép Szolnok v. megye nemességünk hadi organisatioja iránt tartaná gyűlésit, az ide zárt beszédet mondotta el a köz gyűlésbe. Édes Barátom, ezen 9 esztendő testbe szép lélek lévén, mit nem remélhetünk annak szerencsés ki fejtődésivel? -- Hogy Leányod úgy meg nőtt, hogy naponkint gyarapodik tökéletesedése, hogy első szó hangja olj nyájos, oly szép nevezetnek hangja volt, a leg tisztább indulatbul örvendem, és ugyan olj indulattal kívánom, hogy az Egek tarcák meg örömetekre és mindnyájunknak, kik őtet és Titeket szeretünk, örömünkre.

Meg irtam volt egy levelembe, hogy Barcsaý Ábrahám, ezen általam mindég tisztelt és örökre tisztelendő nagy férfiu, meg halálozol. — Én éppen tegnap előtt irtam egy jó Barátomnak, a kinek a Barcsaý házával nexussa vagyon, és tudakoltam tőlle, hogy hátra maradt kéz írásaival mit szándékozik az özvegye csinálni. Igen örömet el fogadnám azon ajánlást, melj tölled szármozván, kevésjit — örömet meg tenném ezen áldozatot a nagy Barcsaý árnyékának és hízlekedem magamnak, hogy a mennyibe én Barcsaýt, és eő engemet ismert, ön maga is meg bizot volna ezen nemes foglalatossággal; de özvegye egyéb nem lévén egy igen nagyon szorgalmatos, sőt igen is szorgalmatos gazda aszszonynál: képzelheted előre mind aszt, mi történhetik azon becses írásokkal, mind aszt, miljen tetemes akadékok vannak a jó igyekezet elibe téve. Én részemről mindent kész vagyok el követni, hogy Barcsaý neve örökösítésével Nemzelem iránt is teljesitsem aszt, a mivel annak tartozom. Az Ipm, kivel Barcsaý igen szoross barátságba, és szakadhatatlan leveledzésbe élt, most ír franczián egy Oratitot halálára.

Nem tehetnéd é, hogy Pünkösdre be gyónél Erdéljbe; ezen utat ha lehetséges, úgy kellene meg eitened, hogy Pünkösöd előtt

egy héttel itt légy és edgyütt indulván, tennénk egy kis utat, melj reád nézve is interessant, nékem pedig a leg kedvesebb örömöm lenne.

Grófnédot tiszteljük, feleségem tisztel, én meg nem szünök lenni Krasznán 3-a. Maj 1806.

örökre hiv barátod
Cserey Farkas mp.

Debreczenbül Fazekas nevezetű pensionatus Hadnagy itt vagyok — Botanisal — derék Botanicus — én köszönöm Neked, hogy velem meg ismerttetted — cö is tisztel tégedet.

Atyák! Hazafiak! — stb.

Lásd a 904. számú levél mellékletét.

Kivül: ¹

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. P. Debreczen, Kassa — Veleite.

Kázmér.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 193. sz.]

917.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Vittenberga, Május 7kén 1806.

Tekintetes Ur!

Egész balzsam gyanánt szolgált az a' levél, mellyet utólján nyerni szerentsém volt. Elszomorodva néztem egy dombról a' lemenő napot, midőn a' levelet hozzám hozták. Kivül Kis János írása volt, felnyitom, látom a' Tekintetes Ur nevét, 's elragadtatva nyomtam kezeirását ajakomhoz. Ha valaha egy ditső tett nekem köszönheti eredetét, nagy részint az a' levél fogja azt okozni.

Barátjának fogadott a' Tekintetes Ur, engemet? óh melly örömmel irhatok hát már ezután az Alföldre, mert. — félékenyen teszem ide — Kazinczynnak írok.

Verseim' recenseálása uj lelket önte belém. Bár kiönthetném valóságosan azon érzéseimet, mellyeket Hazám' boldogítására szívemben táplálok. Kedves volt nekem, hogy a' Tekintetes Ur olly édes leereszkedéssel, olly bizodalmasan írt.

¹ A levél zárlatán nagy vörös peccét.

Sajnálva jelentem, hogy Kisünk' versezetjét magammal ki nem hozhattam. Nyughatatlankodva vártam a' német fordítással jövőndöt, de nem érkezett-el. Április 10kén váltam-el Kistöl, 's még akkor sem voltak kezéhez küldve a' példványok [!]. Reménylem, Wielanddal 's Göthével, sőt többekkel-is közleni lehet még alkalmatosságom. Jöhet tanulótársaim közzül ide valaki, 's attól könnyen el lehetne, úgy vélném, küldeni.

Bélsen keresztül utazván, meglátogattam Korabinszkyt, Mártont, Decsy, és ama jó öreg Báróczit.

Korabinszky Hazánkról irt Lexiconját újra dolgozta ki, 's így megbővitve akarja kiadni.

Márton József szent kötelességekben foglalatoskodik. Három csász. és kir. Hertzegét tanít magyarra, 's a' jövő oskolai esztendő' kezdetével az Universzításba mint magyar nyelv' Professora fog fellépni.

És a' jó szívtű Báróczy! Vallyon mit irjak Erről. Esmeretes, nem szükség szóllanom. Mutatta két munkáját. Egyik: L'adepte moderne, ou le vrai secret des Franc-Maçons. Histoire interessante. A mostani adeptus vagy is valóságos titka a Szabad Kőműveseknek. Másik: Amália, Román, Németből fordítva. Az elsőt nem engedte meg Censor Uram, Amáliát pedig amaz nélkül nem akarja kiadni. Emlegettük a' Tekintetes Urat, 's igen szívesen kérdezősködött. Albumomat neki adtam, mivel úgy mond, Kazinczyval levelez az Ur, ezt irom bé:

— — — — Multi

Committunt eadem diverso crimina fato,
Ille crucem, pretium sceleris tulit, hic diadema.

Juvenalis.

Kértem őt, 's képével megajándékozott. Ez az egy Magyar productum van velem, Himfyvel, egész Vittenbergában. Tsak leveleimben, mellyeket írok, beszélhetek magyarul. Himfyt azért hoztam ki, hogy alkalmatosságom adódván, nyelvünket Petrárc'a' követőjével ajánlhassam. Báróczy képe író asztalom felett, előttem függ. Bár a' még nem látott, de szeretett Kazinczyé is előttem lebegne!

Prágában, az Olasz teatromot megnéztem. Van itt tseh is. Ezt a' várost én úgy képezem Tseh Országban, mint a' mi Hazánkban Pestet. De majd boldogabbnak mondanám. Prágában többen beszélnek tsehül, mint németül. Pesten pedig jobb részint Németek

lármáznak. És Prágában tseh teatrom! Hol, hol van Pesten a' magyar? Bizony, bizony elöntenek bennünk az idegenek, ha nem iparkodunk.

Kultsárnak, Hazai Tudósításaihoz szerentsét kívántam, még onnan hazulról írván néki.

Debretzenben Bozókyval ismerkedtem-meg, szeretném tudni, hol van most? Említette, hogy esmeretes legyen a' Tekintetes Urral.

Lakos Jánossal Sopronyban beszélttem, még Húsvét Innepei előtt. Ott volt ő, a' General-Stabnál.

Hadd írjak környüállásomról is valamit. Vittenberga nekem igen poetai szállást adott. Az a' ház, a' hol vagyok, a' bástya mellett van. Régi vadságot mutató, 's ijesztő falak nem állanak itt. Felhányt föld teszi városunk' bástyáját. Bé gyepesült ez már, 's termőfákkal bé ültetve. Itt van a Vittenbergaiak' sétáló-helye. Ott fekvő házunk mellett egy kertetske szemérmetskedik, 's méltósággal áll benne egy árnyékot nyújtandó körtvélyfa. Kertünkben ki lépén, a' bástyán lelem magamat, 's innen Albis habjait látom Magdeburg' tája felé sodródni, 's az Albison túl egy komoly erdő mutatja büszkeségét. -

Látom a' még sötétben szunnyadó időnek óráit, melyekben engem az emlékezés Barátimhoz teremt, melyekben elérzékenyülve nénelly nyári estvéken gondolatimban elfogom képzelni Széphalmot, hol Széphalmy él. Küldje meg, kérem a' Tekintetes Urat, Széphalom' tájékának leírását, küldje levelét, 's teremtsen az által szívemben örömet.

Minden tisztelettel vagyok

A' Tekintetes Urnak

barátja

Döbrentey Gábor mk.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

918.

Cserey Farkas -- Kazinczynak.

Becsés Barátom!

Dicsőségemnek tartom, és előre is édes reménnyű meg tiszteltetésemet lelem abba, hogy irántad viseltető egyenes szeretetemet, érdemeidhez viseltető tiszteletemet olj nemes indulattal viszontoglad [!], meljnek kellemetessége szívemet háládatossággal tölti el. —

Nincs is Földi páljánk boldogítására se hathatóssabb, se bizonyosabb eszköz az egymáshoz hasonlító indulatoknak olj szivekbe való eggyesüléseknél, meljek a tiszta Barátságának szenttségibe határozódnak — ne engedgyük tehát illetén szent indulatok dicső hevét sziveinkbe lankadni, hanem gyarapítsuk aszt azon gyönyörűségekkel, meljek a nemes Indulat, egyenes szeretet által álandosítták a Barátságot, a szép lelkekbe virágzó ezen fő Boldogságát az életnek!

Kis Jánosnak hozzám küldött levelit, és Verseit még se kaptam meg — azok vannak tehát eddig nállam, meljeket barátságodból kaptam. Igen sok szépet lelek verseibe, meljek ohaitatták véllem azoknak közre bocsátásokat. Nem jó volna é a Magyar Kourierban toldalékul azokat ki nyomtatlatni? Ismersz Te engemet, és így tudod, hogy hiú fényen nem kapok, noha dicsőségemnek tartom egy Kis Jánostul szerettetni, és meg dicsértetni. Mindazon által czen intézetemnek fő rugója nem Nevem dicsőíttetése, hanem ennél felségesebb tárgy, meljet Te, a ki Kist velem edgyütt egy forma indulatnak ösztönibül szereted és becsüled, jobban' érzesz, mint én itt ki fejezni elégséges volnék — el várom tehát ez iránti velekedésednek velem való közlésit.

A mint utolsó levelembé irtam, én semmit el nem mulatok annak eszközölhetésibe: hogy a nagy Barcsaý kéz írásit kezemhez kaphassam, valamint abba se, hogy azok kezemnél lévén, úgy kerüljenek Világ elibe, mint mind munkásságának érdeme, mind Nevének dicsőítése méltán meg kívánja. De czen igyekezetemre való vágyódásom elibe számtalan akadályok állanak. Gondold el csak, Kedves Barátom, a derék Barcsay özvegye Hunyad v. megyébe egy oláhos-szél v. megyébe születet, nevedet és meg korrossodott aszszony, ki férjébe se tudta a belső, hanem csak külső szépséget szeretni; a ki a világon nem egyéb, hanem tökéletes nagy és szorgalmatos gazda aszszony. Van ugyan valami szépség benne el reitve, meljet én igen nagyra és pedig tisztelve becsülök és a meljel férje becsülésit is meg nyerte, az t. i., hogy a midőn ez előtt néhány esztendőkkal az alacson indulatnak incselkedése Barcsaýnak is az udvar előtt bait szerzet, és darabig arestomba is tartatot, ezen aszszony Rómái lélektül lelkesítetve, fel ment Bécsbe, nem kimélte seholt kölcségit, és Urának meg nyerte azon szabadságot, meljet ugyan meg érdemlet, de a meljet még is fáidalom! — pénzel, és meg alázódással kellett vásárolni. Szép cselekedet volt ez, és emeli az aszszonyi érdemnek díszét és ez remélteti velem, hogy talám

talám nagy bajjal boldogulni fogok fel tőtembe, meljhez mind azon által, meg vallom, kevés reménységem vagyon. Én e tekintetbe úgy kezdettem lépésem: hogy a Barcsaý házhoz atyafiságos eggy érde- mes Barátomhoz irtam, és kérdést tettem, hogy az özvegy mit igyekszik hátra maradt irásával cselekedni? Már nem sokára fogok írni a Hunyad v. megyei administratorhoz, Gr. Bethlen Lászlóhoz és tőlle is ez iránt tudakozódni fogok, mint a ki érdemeihez illő módon szerette, és becsülte Barcsaýt. A mi feleleteket kapok, azokat veled közleni el nem mulatom. -- De a mint magad is igen heljessen írod, a nagy Oreczy versei nélkül a Barcsaýét ki nem lehet adni, hát ezeket hol és kitől lehet meg kapni? — Nekem a Barcsaý ver- seinek meg szerezhetésekre nagy könnyebségül szolgálna az Oreczyé- nak meg kaphatások, mingyárt mondhatnám, hogy mivel már ezek kezembe vannak: adattasson a másik is ide, hogy edgyütt láthassa- nak világot. Ez iránt utasításodat el várom.

Fizsid tökéletesedése nagyon örvendeztetí szíveket; azon okos atyai intézeteid pedig, meljekkel ötet nevelni, és a tökéletességre készíteni igyekszel, ui vágyódásoknak ösztöne arra, hogy az Égi kegyelemtől nyerhetnék egy fiút, kinek a nevelésibe én is az atyai kötelességnek igaz arányát teljesíthetvén, Fízsinék eggy derék férjet nevelnék és így egy más iránt viseltető Barátságunkat még uno- káinkba is virágzani láthatnók. — Oh! melj kellemetes dolog volna ez, melj édességgel hat szívekre annak csak ohaitása is!

Wesselényi még ki nem gyöt Kolosvárrul, és így minapi leve- led foglalattját, a kis Öcsém neveltetése iránt való vélekedéseket t. i., még nem közülhettem velle; ezen a héten elé gyövén, közlöm, és akkor meg tudom aszt is, hogy a *praeter laudem nullius avarus* iránt micsoda vélekedéssel vagyon — Én azon levelemre, meljbe eszt vele közlöttem, választ nem kaptam, és így úgy vélekedtem, hogy eő maga irt légyen az iránt néked.

Annak a Homonnai R[ómai] Sz[ent] Birodalmi Gróf Vander- nothnak — ugyan igazi értelemben való Vondernothnak kell lenni. Európa ilj nagy egybe zavarodását éppen annak is köszönhetjük: hogy a nagy Urak semmi tekintetbe nem tudtak nagy Urakot jád- zani és így szükséges volt oljanoknak a kormányra való elő állitta- tások, kik a természettől -- és ki mivel neveléstől formáltattak Urakká. — Fájdalom, a mi Magyar hazánkba is sokan vannak *vondernothok*! A mi Gyulaink, a mint ötet ismerem, tudom, jól illik nagy Urnak, és eő valóba nagy Urrá is lön. Nem szép lett

volna é ehhez képest is realisalni azon gondolatomat, hogy a Nemzet nevébe küldtessen nekie egy emlékeztető arany moneta, de eszt nem realisalhatám, mert Erdéljbe is sok Vondernoth vagyon ám. — Napoleon azomba nagy Ember és naponként nagyobb lesz, sok káros következtésekkel esik ugyan meg, de egygy figyelmező elnének szép gondolatokra szolgál ezen szép lelkű szerencsés hódítónak nagysága, láthattjuk, mennyire különbözik a mivelt léleknek törekedése, és tettei a vandalismusnak barbarusságától. A Nápolji királj, ugy vélem, meg erőssíti magát ui Thronussán, és így a Nápolji Actor [!] szépjének sokáig kell Kassán mulatozni, és keseregni fel fuvalkodot cselekedeteiből származot romlását; a Klevi és Bergi Herczegnek dicsőséges azon Intézete, melj szerint Jövedelmeit Népei, és az emberiség Boldogítására szándékozik fordítani; Layos, ha a Hollandiai kormányozó méltóság őt arra fordította, hogy Hollandiát, ezen egykor virágzó Statust, haidani Boldogságának virágzására derittse, ui és igen dicsőséges fényt fog a Bonaparte névre terjeszteni. Szép dolog ám, Barátom, a lélek tehetségeit ilj tökéletességre mivelni, és a bennünk lakozó Istenséget ilj Becsbe tartani. — Azomba a mi Monarchiánk állapottyának csendességit veszéljes zivatarral fenyegető suljos állapot nem akar tőlünk távozni, sőt ui veszedelmek fenyegetnek, meljeknek csak meg gondolása is rebegteti szívemet. Mii [!] Erdeljek még nem mondottunk [le] katonáskodásunkról, és aszt tartom, Constitutionk védelme szükségessé is tesz bennünköt. Uniformisba járunk, Barátom, talám meg se ismernél, miljen martialis scharfschütz vagyok. A Sógorom Sz. György napkor az akkor ott jelen lévő nemzeti katonaság tisztjeit, mind rangjára és hivataljára idősb Nemzeti katona tiszt, maga vitte fel a gubernatorhoz gratulálni.

Éppen midőn ezen leveletem itt írom, győn egy valaki azon hírrel, hogy gr. Tholdi, a fő Ispány meg halálozot, ez ugyan még nem bizonyos; de hogy bizonyos légyen, meg kívánnya a köz jónak dolga. Bizonyossabban meg tudván, tudósítlak — nagyon várom látni ezen esetben gr. Bánffy micsoda lépést fog a fő Ispányság, vagy administratorság iránt tenni.

Becses Barátságod remélteti velem, hogy említendő kérésemet teljesíteni méltóztatol mentül előb. Egygy igen jó Barátom meg kért, hogy számára szerezzek a leg jobb féle Tokai aszszu szőlőből egy antalkóval — Te oda leg közelebb, és ott ismeretesebb lévén, kérlek, szerezz egy antalkóval ugyan jól és régít — az árával ne

gondolj, csak hogy ugyan jó legyen. — Feleségem tisztel, én pedig meg nem szűnök a leg egyenessebb indulattal tégedet szeretni és lenni

Krasznán 11dik Máj 1806.

hiv barátod

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

919.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy Tekintetű érdemes Barátom!

A leg tökéletesebb Egyenlőségnek engesztelhetetlen Vitézze, a Jót, mint a Roszszat irgalom nélkül el ragadó Halál igazzá tette azon Hirt, meljet Neked a napokba G. Tholdi Közép Szolnoki Fő Ispány iránt irtam; igen is meg halálozott eő Czikon, és be végzet egy olj életet, meljnek folytatására cselekedetei által érdemlenné lett vala — Nyugodgyék azok számába, kiknek Nevek nem érdemes az emlékezetre. Wesselényi meg menekedet egy garázda üldözőjéül, Tholdi is meg menekedet azon gyalázattul, meljet az Igasság egyenessége 76 esztendő s fejére (a télen maga mondotta nekem, hogy a 76 esztendőt el töltötte) hozot volna. -- Igen ohaitva várom, hogy az administratorság, vagy Fő Ispányság iránt mit fog Gr. Bánffí ezen esetbe mivelni. Eő ugyan a Sógoromat egy időtül fogva nagyon kecsegteti, de valjon nem azon tekintetből é, meljet néked mint gyanúmot itt jelentettem vala? Most meg válik jól, én minden részbe ismerem é Gr. Bánffít? -- Eő nagy lelkű Ember, Jó Kormányozó -- de éppen azért, hogy a nagy lelkűségnek is gyengéb részecskéit támogathassa, mert híjába a halandók közt annak is csak van gyengeje, hogy kormányozói páljájának dicsőségét minden részben, abban is, t. i., a mi nem minden szem előtt dicsőség, fent tarthassa, gyakran szokot igen furesa módon subtilis lenni.

Ide zárva küldök egy Odát,¹ melj Gyulai Ignác z ui elő mentére készült, és hogy minapi szavamnak igasságát bővebben is által láthasd, le írva közlöm azon levelet is, meljet tölle kaptam a napokba. Eő bizonyossan puffadt dagálj nélkül, igaz és nyílt egyenességgel fogja nagy Uri rolját jádzeni.

Szép dolog Nemzetünk Dicsőségire, és mind jelen való, mind jövőndő béli Boldogságára szolgál, hogy a Bécsi fő oskolába Magyar

¹ Nincs a gyűjteményben.

nyelv tanítói szék álitatott fel. Érdemes a Magyar, és naponként dicsőbb módon érdemesedik arra, hogy Fejedelmétől a leg illendőbb kegyelem szerint becsültessék; azonba, Barátom! Anyai nyelvünk iránt ezen utolsó Posonyi Diaetan költ szép, fontos articulushoz képest, meg vallom, nem igen szeretem, és nem is kívánom, hogy sok Német tanuljon Magyarul — érted a többit. — Én két heti mulatásra be megyek a jövő héten az Erdélji mezőségre, hol most egy kis Jószágot kaptam, leveleidet mind azon által csak utasicsd ide, és kérlek, meg ne vond töllem azon gyönyörűséget, hogy haza érkezésemmel kaphassam itt leveleidet. — Somljai Barátnénknak meg jelentettem izenetedet, tisztel és köszöni rólla való emlékezetet. Feleségem is tisztel — én pedig tökéletes egyenességgel vagyok

Krasznán 17-a Máj: 1806.

tisztelő hív barátod
Cserey Farkas mp.

Hochschätzbarester Herr Vetter!

Aus ihrer schätzbahren Zuschrift ddto 13. Jänner d. J.* und darin begnügsten Freundschaftlichen Theilnahme habe ich aber malen einen neuen beweis Ihrer mier bekanten aufrichtigen Gesinnungen erhalten. Empfangen Sie dafür meinen wärmsten Dank, mit der versicherung, dass ich diese erproble Freundschaft auch zu schätzen wissen werde.

Bey dieser Gelegenheit habe ich ihnen auch bekant geben wollen, dass Sr. Majestät der Kayser die aller höchste Gnade gehabt haben mich zum Banus Croatiae zu ernennen. Sehr schmeichelhaft ist mier diese gnade unsers allen gnädigsten Monarchen, zugleich aber auch um so angenehmer durch diesen erweiterten wirkungs Kreis mich ferner dem Dienste des Staates mit noch mehr nutzen zu widmen Gelegenheit erhalten zu haben.

Von der auf diese meine beförderung allhier im Druk erschienenen Ode erhalten Sie in der neben lage einige exempel zum beliebigen gebrauche.

* Midén hallottam, hogy Posonyi Békeség kötése ő is Biztos, hazafi kötelességemnek ismertem szép cselekedeteiért meg dicsérni, és fényes szerencséjének gratulálni - - e tehát azon levelem. Hid el, Barátom, én enthusias-mussal örvendek egy Magyarnak derékségén; de fájdalom, hányan vannak, kiknek ilyen esetben a sáppt irigység alkalmotlankodik. — Cserey F. jegyzése.

Wen es mier anders Zeit und umstände erlauben, so hoff ich das Vergnügen zu haben Sie vielleicht binnen kurzer Zeit in *Tbürgen* zu sehen, und Sie anbey jener wahren Hochachtung und Freundschaft zu versichern, mit der ich stets geharre [!]

Pest am 2-te May 1806 Ihr!

aufrechtigst ergebener Diener u. Freund

Ign. gr. Gyulai.

Ezen Deák énekbül Gr. Bánffinak is küldöttem ezen levclcm mellett:

Nagy Mgú Gróf kir. fő kormányzó Ur!

Kegyelmes Uram!

Eggy Hazafi fő kormányozónak dicső gyönyörűségire lehet az, ha azon Nemzet, melj örvendez Kormánnya Bölcs intézeteibe, azon Hazá, melj virágzik Bölcs intézeteibül származó arányok teljesedések által, olj fiakot mutathat, kik a dicsőség egyenes fényire magasztaltatnak. Ilj kormányozót tisztelvén Exciád nagy lelkü személjébe — igen édes érzésü szerencsémnek tartom az ide zárt Deák éneket azon belső meg elégedésnek kellemjével be nyuitani, meljet hazafi szivem igazán érez. Atyafi-Polgár társanrul Musai lanton zengeni halván azon Dicséretet, meljre érdemesedet és pedig mindnyáinknak köz Diszére érdemesedet, akkor fejezvéni ki fejedelmé és Hazája iránt tántorithatatlan Hivségit, és a köz Jó elő mozdításába meg nem csüggedő munkásságát, midőn Nemzeti Boldogságunkot múlással fenyegető veszélj dühösködöt, és a midőn Excadnak nagy lelke itt ben a Hazába a leg sükeresebb eszközöket találta ki arra, hogy a Nemzeti Boldogságnak virágzását se a mostoha sorsnak zivatarra, se egyéb alacson inceselkedés ne akadályoztathassa. — Engedgye a Hazá Jovára gondoskodó Istenség, hogy Excad élétébe még sokaig gyönyörködhessen Nemzetünk, Bölcs kormánnya jutalmául pedig örvendezhessen sok olj fiaiba Hazánknek, kiknek a Nemzeti Dísz gyarapíthatására törekedő nemes indulatoknak céljához juthatásával köz Boldogságunk álandósága késő Unokákra ki terjed. — Becses kegyelmébe ajánlot, tökéletes igaz tisztelettel vagyok Excadnak

alázatos szolgája.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

920.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széplelkű kedves barátom,

Vedd barátságosan ezen két butellia esszenciácskát. Kocsinknak oldalzsebjebe, nem az oldalába, hanem a' hová az ülő a' kezével felnyúl, dugtam-fel azt; 's Sophie két helytt megszomjuzván 's más itala nem lévén, felbontotta 's egynehány kortyot belőle kiivott. Ezért megyen az egyik butellia üresebben. — Én ide Pénteken estve értem, 's holnap az az Kedden reggel mégyek, hogy az innep előtt való estve már Kázmérrt lehessünk. Elhoztam a' kis Fízst is, illő lévén, hogy az anyámnak valaha bemutassam. Ma 9 holnapos és 11 napos. Ila Kövér Imre bátyámmal vagy Péchy Sándorné húgom-mal leszesz, tudakozódjál éránta. Csak az a' hía, hogy a' napkeleti Bölcsék előjöjjenek és neki tömjént, mirrhát és a' mi minden mirhánál jobb, *aranyat*, nyújtsanak. Nem csak az én szemem látja tehát szépnek. Két foga már van, 's Aprilisnek 27dikén igen szerencsésen oltatott belé a' vaccina. De a' melly igen kövér, olly felette elszívta az anyját. Bár néked is bemutathattam volna, édes barátom, 's láthattad volna azt, a' ki erántad és a' te házad eránt örökösen le van kötelezve, mind azért, mert atyja eránt megelőzve mutattál barátságot, mind azért, mert a' haláltól megmentetted, mind kivált azért, hogy életének egyik irtóztató epochájában Te voltál őrző Angyala.

Vettem leveledet 's kedvem volna minden háládatos barátságom mellett veled kegyetlenül öszve veszni. — Valóban, édes barátom, *öszve veszni*, a' szónak legszorosabb értelmében. Sejdited, miért és ki miatt. Prókátora vagy a' Rollo és Rolla fordítójának. Szép lelked, liberalis, humanus gondolkozásod nem tűrheti, hogy én azzal a' szép testű asszonnyal más tónuson vagyok mint voltam, és ez a' legvilágosbb jele a' te nemes lelkednek. De igasságtalan vagy erántam. Emlékezzél vad bántásira. Az eszelős vissza küldi levelemet, — a' NAGY Bacsányinak elárul 's VELE visszázkodásba hoz, úgy hogy neked magadnak is Csokonaihoz kelle menned 's őtet instruálnod. Emlékezzél, hogy, midőn én halálra beteg voltam, mint dühösködött a' maga makacs feneségében hogy nem! soha nem fogom látni! 's midőn felgyógyulva hozzá mentem, mint fogadott! Most méltóztatik erántam tudakozódni. Nem maradok adós; én is méltóztattam

tudakozódni halála eránt, és csudáld jó szívedet! óhajtottam hogy a' hír hamis volt legyen. — Nem neki, hanem egyedül néked adtam vissza literátori munkáját, mert maga megérdemlette volna a' fenyítéket, — osztán hiszen a' literátori munka enyém volt optimo jure. Édes barátom, ne légy *igasságtalan* erántam *széplelkűségből*, és tűrj-el olyannak mint a' *milyen vagyok*. Hogy tréfával végezzem-el az ellen a' bohó cselekedeteket tenni meg nem szünő szépség ellen kilobbant tüzeimet, azt mondom néked, a' mit Prof. Pfeffel írt Prof. Rammlernek, midőn ez az ő verseit kéretlenül megcorrigálta. Mein Herr Professor! Mit der Ausbesserung fremder Arbeiten ist das nehmliche, wie mit dem Aufsetzen der Hülthe auf einem fremden Kopf. Vielleicht trage ich meinen unrecht: aber er steht mir so am besten, wie ich ihn aufsetze. —

Csokonai a' *babér* apologiáját ellenem írta. Kis Imrének megírtam, hogy éppen nem leszek megbántva, ha kiadja. Ha nékem van igazam, akármit mond ő, nekem és az igazságnak nem árt: ha igazam nincs, méltó hogy lakoljak. — Én tudom, mit írtam 's érte nem pirulok. Literátori csatákba nem ereszkodem: de az a' tartalék, hogy megítélnek ha kimondom a' mit érzek, és a' mit valakinek csak ki kell mondani, engem ugyan meg nem némit. — Prof. Varjasnak *F* vocalisú énket Sylvesternek Grammaticája mellé nyomtattam egy praefatióval, melly holni Bölcsét majd ismét fejesőválásra fog ragadni.

Élj szerencsésen édes barátom. Ha a' szép Asszony barátod ismét méltóztatik rólam emlékezni, mondd-meg neki, hogy adása nem maradtam. Ha vele leszek, magamat elfelejteni eránta nem fogom, mert bár mi legyek, paraszt csak nem vagyok. Egyébaránt szeressük egymást, édes lelkem, jó és szép lelkű Szentgyörgyim, ezután is szent barátsággal. Sophiem csókol mind tégedet magadat, mind egész házad népét. Adieu édes barátom.

Ér-Semlyén 18d. Maji, 1806.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

921.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Ér Semlyén, 19. May, 1806.

Édes barátom! Virítanak az ákácok, 's ez arra emlékeztet, hogy az Úr tavaly kedves feleségecskéjével itt tisztongalá az eczetnek való virágokat. Atya e már az Úr? 's mije van? Én azt a' viszont barátságot várom az Urtól, hogy engem tudósítani fog; mert az atyai örömöket csak az érzi igazán, a' ki maga is atya.

Az én Fizsim nagy raváge-okat csinál. Bár nagy korában tetszességék úgy mint most. Szép és egészséges gyermek, 's a' csudálkozásig kövér. Már keresztül esett az inoculatió, 's két foga van. Most fogom elválasztani anyja emlőjétől. — Hogy Pepinek 18-a Apr. Bálint fia lett, reménylem, megírtam.

Az Urtól sokféle tudósításokat várok. Révainak Grammaticáját most viszem innen. — Varga Prof. Varjasnak egész biographiáját megküldötte úgy, a' hogy azt Sinai Miklós még meghalálozása esztendejében írta vala meg. Ma tettem Postára Praefationmat hozzá Trattnernek. Aug. ban kész lesz a' munka. —

Daykát 's a' Vayné leveleit nyugtalanul várom: de magam sem tudom, miként vehetem. Cura, ne intereant.

Leonardi Aretini Atila ki van e nyomtatva valahol? 's ha ki van, hol van? Schwandtnernél e? Bongarsiusnál nincs. — Ezt égek tudni.

Holnap útnak indulok Kázmér felé. Éljen az Úr szerencsésen, 's szeressen.

Sinai Miklós Consistorialis Fiscalis Kassán. Egy szép formájú szakácsnét vett-el, előre Anyának csinálván.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

922.

Kazinczy -- Cserey Farkasnak.

Ér-Semlyén, Máj. 19d. 1806.

Kedves barátom,

Abban az órában, a' melyben 12d. Máji Kázmértt [!] elhagyám, vettem Ugráról irt utolsó levelkédet; ide jövén pedig Sógorodnak levelét találtam itt, melyben fijának Dictióját méltóztatott velem megolvastatni. Holnap indulok vissza Kázmérba, 's Wesselényinek onnan fogok felelni, reá nem érvén, hogy Néki olly meleg szívvvel írjak, a' mint érzem hogy fogok. Neked, édes barátom, csak azt jelentem, hogy itt valék 's ismét vissza mégyek Kázmérba és Széphanomra, 's ott töltöm az egész nyarat. Ha szívem kívánsága teljesedést láthat, a' jövő esztendei Pünkösztöt nagy-lelkű Sógorodnál 's azután egynéhány napot nálad fogok feleségemmel és nem csak örömömre, hanem kevélységemre neveledő lyánykámmal tölteni. A' merre vele jöttem, pór nép és Uraságok a' szerint fogták körül a' gyermekeket, 's úgy imádgatták, mint a' Napkeleti Bölcsék a' t.¹ A' vaccination már által esett, 's két foga van. — — — Engedj-meg atyai örömimnek, 's hadd tégyem elődbe azt a' kérdést, a' melly eránt ezen leveletem írnom még innen kellett.

Wesselényinek képe eránt kérdek egyget. A' subscriptiót kedvem volna megváltoztatni e' szerint

Hadadi

B W M

Cs. K. Kamarás Ur,

Istvánnak a' i² Fő Ispánnak 's Cs. K. Belső Titkos Tanácsosnak 's a' Haza örök tiszteletben leendő leányának Vargyasi Bárá Dániel Polyxena fijának, a' Palatinus W. F. rokon maradékának.

praeter laudem nullius avarus.

Horat.

Légy rajta, hogy általak a' régen óhajtott és már igen sürgető feleletet megkaphassam. A' kép ki van fizetve; a' munka, melly előtt

¹⁻² Az eredetiben is így, kipontozva.

áll, Júniusnak 30dikáig le lesz nyomtatva: nagyon elkésem, ha a' felelet halad; noha jó a' megváltoztatott Inscriptio gondolatjára nézve, hogy eddig haladt.

A' Csokonay monumentuma eránt meg fogod kapni nem sokára a' rajzolatot tőlem, de azt declarálok, hogy Tiéd lévén a' szép gondolat, Tiédnek kell lenni az egész dicsőségnek is értte. Az Ujság Irónak *én* írom-meg a' dolgot, mert már most látván hogy Bécsben Német¹ Nyelv Prof. van az Universitásban 's hogy Herczegeink Magyarúl tanulnak, nem szükség lopva tennünk a' jót. Én írom-meg édes barátom, 's örvendek, hogy erre kiválasztottál.

Sógorod Atyjának Inscriptiómba illő fényét méltóztassál velem tudatni. Érted, hogy a' dolognak az Ő akaratjával 's helybe hagyásával kell megcsinálni. Szeretném ha ezt a' dolgot nem írva, hanem szóval végzenéd-el vele. Éljen szerencsésen! kedves Grófnéd kezeit a' legigazabb, legháládatosabb tisztelettel csókolom 's maradok

hív tisztelőd 's barátod

Kazinczy mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

923.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű becses Barátom!

Minapi itt létemkor nagyon el kapdosván, nem kaphattam meg, a mit ide zárva ezennel küldök. Én ma dél előtt érkeztem ide, 's dél után folytatom tovább utamat. Innen semmi olj nevezetes Uiságot írni nem tudok. Éljen Boldogul és szeres engemet azon indulattal, meljél vagyok

Kolosvár 23-a Máj 1806.

szerető hív barátod

Cserey Farkas mp.²

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

¹ Bizonyosan tollhiba e helyett: *magyar*.

² A levél mellett nincs semmiféle melléklet.

924.

Kazinczy — Buczy Emilnek.

Kázmértt, Májusnak 24d. 1806.

Tisztelendő Úr,

kedves barátom,

Ér-Semlyéből tegnap felérkezvén itt találtam az Úrnak hozzám még Aprilisnak 16dikán küldött barátságos levelét. Nem halasztom reá a' feleletet, hogy lássa, érezze az Úr, mely becsben vagyon előttem. Szeretem az Urban mind a' Poétát, mind az embert, mind a' barátot.

Gleinnak verseit akár mely Könyvárostól meg fogja az Úr kaphatni. Szépek neki kivált Jakobival való levelezései, melyekben a' francia könnyűséget akarta megizlettetni a' Németekkel. Abban esalhatatlanul az Úr fog törni utat, ha szerencsésen futni kezdett pályájáról el nem tér. De az Úr más pályán is koszorút nyerend. Levelének utolsó oldalán álló versei melegen ömlenek, 's nagy correctióval vannak irva. VIRÁG érdemes követőt hagyand maga után annyi nyavalyás czinezőgő mellett.

Hogy az Úr a' Szerzetbe lépett, annak örvendtem. Az nagy fiakat nevelő anya. Akár megmarad benne, akár kilép, az alkalmasint mind egy, mert a' jó ember mindég és mindenütt a' maga helyén áll. De annak még is örvendenek, ha a' Szerelnek Dallója talárist nem viselne. Fogva tartja tollát a' rettegés és talán némelly nem-poétai Elöljáró austeritása: pedig a' Poétának szabadnak kell vélni magát.

A' külvilág nem lesz érzékellen az Úr érdemei eránt 's becsülni fogja. Osztán a' szabad ember, annyival inkább a' Poéta,

vivit siliquis et pane secundo. —

Ne rettegjen az Úr megtenni lépését, 's tégye meghatározott lélekkel. A' széplelkű Cserey barátja az Úrnak, 's gyönyörűséget lel abban, hogy egy érdemes Ifjúnak szolgáljon, hogy a' Hazának egy nagy fiat neveljen.

En Ér-Semlyént végképpen elhagyám, 's anyai birtokomból visszatértem lakni Széphalomra, hol 1794 előtt már épüle házam.

Ha ezután lehetek valamiben szolgálatjára az Úrnak, leveleit méltóztassék hozzám

par Debreczin, Sátor-Alja-Újhely

à Széphalom.

útasítani.

Minden órán várom a' tudósítást, hogy Sylvesterem Grammaticája, 's az első nyomtatott Magyar Ábécze, melyhez még Prof. Varjasnak *e* vocalison írt énekét is ragasztottam, már kijött. Ha a' háború meg nem akasztotta volna igyekezetemet, eddig elkészült volna vele a' Nyomtató. — Nyomtatják Rochefoucauldomat is, 's öt kötetből állandó más munkámnak első darabját. — Ez idén még ezek mellé Daykának verseit adom. Kis János, Nemes-Dömölki Luth. Predikátor Úr is általam ereszti ki talán két vagy éppen három kötetekre osztandó verseit.

Éljen az Úr szerencsésen, 's tartson-meg igen becses barátságába. Maradok igaz tisztelettel

alázatos szolgája
Kazinczy Fer. mpr.

A borítékon: '.

Velejtéről

Tisztelendő

Buczy Emil Professzor Úrnak

p. Debrecin

Beszterczén
Erdélyben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 200. sz.]

925.

Ragályi Tamás — Kazinczynak.

Pestről 26dik May 1806.

Édes Uram Bátyám, Barátom!

Hogy a' kívánt megigazított árkusokat egész holnappal küldöm később, mint kívánta Uram Bátyám, felettébb sajnálom; oka az, hogy azon levelét Uram Bátyámnak, melybe rekeszve voltak, nemi előbb, hanem ezen holnap 10dikén vettem, később az Április 15dikén

' A levél zárlatán ép fekete pecsét s fölötté e jegyzés: «p[er]cepi] die 9. Junii 1806.»

írótnál, talám a' Francon küldés miatt, által adtam Trattnernek azon-
nal, 's többszöri sürgetéseim által arra vittem a dolgot, hogy ma
reggel be pecsételve hozzám küldé; baráti bizodalommal szakasztám
fel a pecsétet, 's a' felső borítékot el vetvén, ide zártam. Az Uram
Bátyám igazításai után megigazítván, még egyszer Prof. Révayhoz
küldé [!], annál kedvetlenebbül pillantám meg a' czim lapon, hogy
Debreczen helyett Debrecsen maradt. — A Prof. Révay levelét egy
kedvetlen eset miatt csak ma adhatám kézhez. — Gönczy már
ismét itt van, egy össze jövetelünk sinces, hogy azon enthusiaszmussal
ne emlékeznék Uram Bátyámról, mely iránta való szeretetünkben
uralkodik. — A mu'sika leg első passzióvá változott bennem 's a'
theoriáját is el kezdém tanulni.

A Vieland Agathonjának némely darabjait kezdém próbálgatni,
melly próbálgatást most szándékozom tökéletességre hajtani egy
barátomnak unszolásai után, 's most rövid időn valóban fogom
kérni azt, a' mit már leg első levelemben kértem.

A Kis János Episztolája még nem jött el, a' tükör iránt való
kérdésre nem kaptam választ. — Koma-leánykámat a' legforróbb
szeretettel csókolom, tisztelem barátomnak hitvesét 's maradok

alázatos szolgája
Ragályi Tamás.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

926.

Döbrentei Gábor -- Kazinczynak.

Kazinczyhoz Döbrentey.

Vittenbergában, Május 27d. 1806.

Tiedge Uraniáját éré kezemben a' Tek. Úr levele, alkonydatkor,
szállásom kertjében. E' nekem idegen földön, nemzetem szavain illy
levél, Kis János kísérő soraival! A' bástyára, mellyre kertem rug,
menék ki azzal járnai örömben 's a' Magdeburg felé sodródó
Albison tul, az ennek partján komolykodó erdőségen túl andalga
szemem, repüle lelkem, a' Magyar földje felé, hazám felé!

Ott valék Kissel, és jó atyámmal az együtt jó barátokkal, kik
egymáshoz csak 2 órányira laknak. Ott Kazinczyval, ki engemet
szeret és vezérel, kerestem ennek Szép halmát 's fekete felől bizony-

talánban lebegtem. Köszönöm dalocskáim meghányását. Gyúlok én gyakran, oldódni kell kebelemnek 's félve pendül a' hír, és reszketek és sírok valami szép, valamelly magas után 's nem tudom mi az. Csak egyenesen ki rám az ítéletet, szeretettel elegyen nem fáj, sőt nagyobbra léptet. Hirnév ugyan még nem vonszott, hogy azért írjak, csak önkénti mulatozás ösztönöz és — legalább ártatlanul folynak óráim.

Kis János megtaníta a' franczia alexander vers szabályaira. A' könnyen forgó sorok közt, mondá, egy egy velős mondat rázza meg a' lelket.

Bécsen keresztül jöttömben láttam Báróczit, Decsy, Márton Józsefet, Bacsányit és Korabinszkyt.

Be szerettem jó öreg az a' Báróczy! Képe író asztalom felett függ 's tudomány szerzése mellett jumborságára is int. Bár melleje tehetném a' szeretett Kazinczyét is. Báróczy harmadszori esengésére adta által a' magáét, mert háromszor termettem nála, annyira meg fogta szívemet jósága. Képének rézre vésetését sennimód nem akarta megengedni Bacsányinak, mivel ő Cátóval tart, szólla, ki szobra felállítását ezzel tiltá: inkább azt kérdjék, hál Cátó képe miért nincs itt, mint azt, 's Cátó képe mit keres itt? Mutatta két kéziratját 1., ennek: *L'adepte moderne ou le vrai secret des franc maçons* fordítását 's 2. ezt: Amalia, román, németből. Amazt nem engedé meg Censor uram, ezt a' nélkül nem akarja kiadni. Igen szívesen emlegetődzött a T. Urról, 's kérvén emlékkönyvembe írásra, mivel úgy mondá, Kazinczyval levelez az Úr, ezt irom belé Juvenalisból:

— — — — Multi

Comittunt eadem diverso crimina fato,

Ille cruce, pretium sceleris tulit, hic diadema.

Másodizben hozzámementemkor délután a' testőr épület lépcsőjén épen szembe jött velem. A' legnagyobb szíveskedéssel kért tőlem, ifjascskától, engedelmet, hogy vissza nem mehet, mert ilyenkor ki szokott kocsizni. Kérdezett, hová vala szándékom menni majd ő tőle. Megmondám. Szólla kocsisához 's maga mellé ültetett. Beszéllek melegen üveges hintájában 's csak azt veszem észre, a' császárlak körül vagyunk. Ha tetszik az Úrnak, szólla — én innen térek szokott utamra. Megilletődve jóságán, ajánlám magamat és mind néztem gyalog maradtan, míg eltűnt a' gyermeki jó indulatu öreg, hintáját.

Hogy Bacsányihoz ment, kihez gyakran jár, másnap reggel tudtam meg, mert alig vártam megint vele szólhatnom. Ennél fogva találám még nyolcz óra előtt öltözetlenül. Volt e' már reggelim? kérdé. Erre én akkor nem is gondolkodtam. Küldi inasát 's míg az kávé után járt és késelt, addig az ezeredes hadnagy, nekem gyermeknek, maga terített asztalt, rakott fel findsát és a' mi kellett. Ő később szokott reggelizni, szólla.

Márton József három es. k. főherceget tanit magyarra, 's az iskolai esztendő kezdetével a' bécsi universitásban mint nyelvünk Professora lépik elé. Igen örvendek ismeretségének. Forr csendes létére is a' magyar hazáért.

Decsy! csatos papusban, harisnyában, térdig érő bugyogóban látnom 's pannoniai fénikszére emlékezmem, rendes volt. És mindég dicsérgette magát.

Bacsányihoz nem bocsáta mindjárt felesége, Gabriele von Baumberg. A' száraz növésű nem szép asszony, igen lekötelező módossággal, 's eszesen mulattata, míg költő társa írását végzé. Bacsányi majd büszkén nemes állásban fogadott, figyelmeztetett, hogy Saxoniában, hol mondá, franczia német lakik, a társalkodói csinos lónusra is ügyeljek, mert ő nagyon unja a' magyar betyárságot 's óhajtaná, hogy némely Professoraink ne viselnék holtokiglan frakjaikon azon nagy kerek gombokat, melyeket Utrechtből, Zürichből hoztak. A' tudós, folytatá, legyen világ embere is, öltözzék csinosan 's a' pedántságot kerülje.

Prágában megjelentem a' cseh theatrumban, meg az olaszban. Mint fájt a' csehben, hogy a' kevés cseh nép nemzeti játékszint mutat 's nekünk Pesten nincs. De ott csehül több embert is hallottam utszán 's vendéglőnél beszélni, mint Pesten magyarul! Bizony előntenek bennünk az idegenek, ha nem iparkodunk. Az ide való Németet nagyon becsülöm, de a' hazám földjét meg nem érdemlöt, midőn ott duzskáskodik 's a magyar művelődést nyomja, nem szerethetem. Igaz, hogy a' magyar is mért alszik olly sokáig deákné vásznából készült vánkosán.

A' jövő hónapban Matthiisont látogatom meg Wörlitzben. Hisz ide csak 3 óra. Adelaidejét gyakran énekelem ghitáron mellett.

Járom Pölitz aesthetikai leczkéjét, 's minden szombatn este nála vagyok azon társalkodási körben, melybe tanítványai közül azok, a' kiknek tetszik, megjelennek. Sereztetni kíván engem a' Professor Ur, német hallgatójival együtt; de én Somló aljában szü-

letem. Itt egy Peschek nevűvel barátkozám hamar össze. Ah! ez mennyit tud már 's én még melly keveset. Elbusulva zárom magamra sokszor ajtómat, 's falom a' könyveket, mikkel Pölitz tart.

Az olasz Irókkal Peschek ismertet meg Idler Handbuchjából, én meg előtte német szavakkal mondogatok el Ilmffy szerelmeiből néhány dalt 's ő nyelvéen versekbe teszi. Az én irkáim közül is fordita hármát.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

927.

Kazinczy – Cserey Farkasnak.

Kázmérett 27. Májusban 1806.

Igen kedves barátom,

Negyed napja hogy itt vagyok. Két véghetellenfil kedves leveleidet ddo. 3a és 11a Maj. az lpam adá kezembe, mihelytt a' grádcison feljöttem. Azolta mind ezt, mind a' Sógorodét kebelemben hordom, hogy reá feleljek: De az olly becsű levelckre sietve 's rövideden felelni háládatlanság, most pedig tölem ki nem telik, hogy bővebben 's gonddal írjak. Csak azt tudjad tehát, nagy, igen nagy becsű kedves barátom, hogy kezemben van mind a' kettő; első postával fogadom venni fogod reá válaszonat. Holnap a' Splényi Asszony és leány barátnéinkhoz viszem feleségemet, hogy ott mulasson, míg Fizsim ételre szoktattatik az anyja emlőjétől, 's annyi gond és baj ostromol külbömben is az építetés miatt, hogy ha fontos leveledre most válaszolnék, levelem csonka fogna lenni.

Sok esztendőök olta nem lévén borunk a' Hegyalján, nehezen lehet jó bort kapni, és ha találunk, a' borzadásig drága. Azt irád, hogy az, a' ki a' bort véteti, nem szánja az árát, csak igen jó legyen. Minap valék eggy helytt, a' hol szó esett, hogy eggy Kérdőnek kóstolót praesentáltak eggy általag essentiából és eggy általag asszúból, azaz az úgynevezett Tokajiból. Mind az eggyiknek, mind a' másíknak száz aranyra volt határozva az ára. Ez kötődés volt e vagy nem, nem tudom: de végére járok, és meg fogom írni, hanyadik esztendői termés és hová való? Negyven ötven aranyon is lehet találni, az Tokaji lesz, nem lesz rossz: de ha talán kedveskedni akar valakinek vele a' Vevő, tudhatja, hogy *éppen isteni ital* nem lesz, hanem csak igen jó ivó-tokaji lesz. — De hadd ezt a' gondot

barátodra; el fog benne járni örömmel és híven, 's késedelem nélkül tudósítani fog.

Micsoda kívánságot támaszta bennem az a' hír, hogy Tholdi *idvezült*, érted. Illő, hogy a' Gubernator és a' Cancellarius megállja szavát. A' kis Papiriusnak, a' ki illy korán cserélte-fel a' praetextát, kimondhatatlanul örvendek. De meg kapom szívemet, hogy ne ömledezzen, különben véget nem érek. Élj, élj 's maradj az a' ki vagy!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

928.

Kazinczy -- Cserey Farkasnak.

Kázmérti. Májusnak 29d. 1806.

Angyali lelkű barátom,

Az a' cseléd, a' ki utolsó levelemet hozzád Velejtére vivé, onnan ismét egy leveleddel tére-meg tegnap estve, úgy hogy már most nem két, hanem három leveled várja válaszat. Oh áldott legyen az az óra, a' melly engem Néked barátoddá tett, melly lelkeinket olly szoros lánczokkal csatlotta egygyűvé! Mennyi új szokatlan örömmel élek a' miolta szeretsz! Mint emelkedik lelkem, midőn azon kívánságtól telik-el, hogy barátságodat változás nélkül — fogyás nélkül bírhasam! — Esto perpetua! fogj kezet, édes barátom, 's csókolj-meg lélekben. Az enyém téged midőn ezt írom, midőn ezt olvasni fogod, szent öleléssel ölel-meg.

Tegnap nekem egy felejthetetlen napom volt. Sophie'm reggel utolszor nyujtotta emlőjét Fizsimnek. Polálója,* egy nem vén, de nem is ifjú asszony, ellopta tőle a' gyermeket, hogy sírás nélkül indulhassunk. A' feleségem megsejtette a' fortélyt, 's ellágyulás nélkül ült a' székérbe. Szilváson Gróf Vandernothenénál és testvéreinél a' B. Splényi Kisasszonyoknál, kiknél jobb lelkeket nem képzelhetsz, igen kedvünkre töltünk a' napot. Én estve felé vissza jöttem. Sophie ellágyult elválásunkkor. Szótalan tekintetei azt mondták nekem, hogy most a' gyermeknek én leszek minden! A' mint

* «Stellában ezt a' szót íragtam o' helyett: *Száraz dajka*, a' *pólá*-tól, melly nálunk Fatschen.» — Kazinczy F. jegyzése.

a' szekérből leszállék, az Ipam és napam előmbe jöttek, hogy bé ne menjek; a' gyermek egész nap igen vig volt, de estve igen sokáig sirt, 's mindég kiáltotta a' «M a m m a n»-t! A' gyermek egész vacsoráig aludt. Felebredvén ismét sirt, ismét kiáltozta az anyját. Elfogott a' fájdalom, szemeim úsztak a' könnyűben, de az a' fájdalom miatt el nem csordúlt. Azt képzeltem-el, hogy ha az anyja nem *Szilvástt* volna, hanem a' sirban, mint fognám hallani ezt a' sikoltását a' természetnek. — Az Ipam azt parancsolta, hogy a' gyermeket étessek köztünk a' mi vacsoránk mellett. A' gyermek gyermeki tudatlanságban nem tudta mint esaljuk, 's evett, nevetett. Ez így tartá késő ójig. De akkor ismét elkezdte kesergését, mert nem lelte az omlót, mellyen eddig szendergeni szokott. A' Grófné észre vette némaságom titkát 's elűzött. A' harmadik szobában hálтам 's még is hallottam még mikor már nem sirt is, 's megbutulás volt álmom. — Vagy én veszttem-el valaha Sophiet — vagy Sophie veszt-el valaha engem. Rettenetes mind a' kettő. Oh édes barátom, ha engem kap-ki az ő karjai közül elébb mint gondolnám a' halál, emlékezz-meg rólok, hogy ők az enyéimnek voltak, 's szeressd őket! — Abba kell hagynom!

Generalis 's Szaboles Vgyei Fő-Ispán, B. Splényi Gábor Exenak a' felesége Generalis Orczy Lőrincznek leánya volt a' Podmaniczky Asszonytól. Háza népe szapora volt. A' Generális bőven költött, még pedig gyermekeinek károkra, de az Asszony méltó vala illy atyától eredni. Római Virtusokkal bírt. Kiment a' gyermekeivel, midőn sok esztendővel ezelőtt ott ebédelt, a' kender nyűvökhöz, maga is nyűtté azt, 's mikor vissza jött, franczia nyelvben, tánczban 's geographiában ada nekik leczkéket. Az illy háznál tiszteletessé válik a' Szegénység. A' gyermekek közül már csak kettő van hajadon fővel; Manczi a' legidősebb, nem számíthatván lyánynak, minthogy, őreá illik igazán, a' mit az Agamemnon lyányáról Ovid mond:

plus quam foemina virgo!

Petronella, Gróf Vandernothonak ifjú és igen szép és szeretetre méltó Özvegye, gazdasszony a' háznál, megvén 110 ezren a' testvéreitől Szilvást, — Manczi, Katón, és Stanzi — ezek voltak tegnap otthon. Manczi férjhez mehetett volna régen és sokszor és fényesen. Anya nélkül látván neveletlen talán hét lyánytestvéreit, megnémította

szívét a' szerelem érzéseinek, 's lány marada, hogy anyjok lehessen. Katón is sokszor férjhez mehetett volna. Nem akart és aligha fog akarni. Stanczi alig ha nem fog most, atyjának 's testvérjeinek ellenzésekkel is, nem *illetlenül*, de talán *gondatlanul*. Mind Manczi, mind Katón igen szép culturájú 's igen jó lelkű személyek. Feleségemnek 's Sógor asszonykámnak társaságokban ezzel a' két érdemes barátnénkkal töltéink nem üres csevegéssel két órát egy szilvás sűrűben álló zöld ernyő alatt. Szerettem volna, ha Sógorod, Nénéd, Hitvesed 's te magad kilesnettetek volna bennünket, hadd mondtuk volna egy lélekkel a' mit az Apostol monda a' Mesterének, hogy jó mi nekünk itt lakni: ne építsünk e sátor! etc. etc. Valóban, édes barátom, Te lelkem előtt forgottál. Egy kifogásom volt volna csak; az édes barátom, hogy ezek közt az én Sophiem tud legjobban magyarul. Ezeknek a' francziául 's németül nevelt lányoknak csaknem idegen a' magyar hang. Elborzadok, ha eszembe jut, hogy Orczynak unokáji. De azért meg van benne a' magyar érzés. Katón a' Schiller Don Karloszának heves kedvellője, mérges ellensége Bonaparténak, 's örömöm volt egy kis tűzbe hozni, Manczi által segéltetvén, a' ki (mint én is) Gróf Desewff Józsefnek, a' Te jövődöbeli barátodnak (a' Sztáray Lóri Jegyesének) forró barátnéja. — Dél után a' Grófné üvegházába mentem. Ifjú esztendeiben kevéssel ezelőtt megholt férje nagy Flórista volt, 's a' Grófné az ő emlékezetét még e' passzióban is tisztelni akarván, fenn tartja gyűjteményét. Képzeld mint jártam, midőn ott egygynehány csuporban reá ismertem a' te töled hozott Chrysanthemum Indicum atyjafijaira. Mutattam Sophiemnek, 's nevedet említettem nekik. Bajos lévén azt Krasznáról hoznom, innen fogom venni, 's annyi lesz előttem, mint ha a' tiéd élne. — Plebánusoktól értem, hogy a' minap veres fűrtű bodzát talált az erdőben, de csak két bokrot. Bár azt kaphatnánk meg ősszel. —

Hogy Platanusod él, mutatja az ide ragasztott levél. Él még egy más csemetéd is, de nevét elfelejtettem. Kérlek, ird-meg, minek hívják. —

Ezek a' levelkéek azt juttatják eszembe, hogy Semlyénből lett felérkezésem napján egy szent ereklyét kaptam Zerinváráról. — Császár Lovas Seregebeli Felhadnagy (Oberlieuten.) Csehy József barátom a' Pozsonyi béke után Kanizsára küldetett Quartélyba Gen. Walthörnek adjutántja lévén. Kértem, menne által Zerinvárára, és a' Zriniek hajdani lakóvároknak dőledékjeim tépjen nekem egy

fűszálat. Egy repkényt (hedera, Ephra) küldé levelében ezen sorral: A' hol ez termett, ott léleknek ereje 's haza szeretet lakoztak hajdan. Most várok többeket tőle, 's résztettelek, mert a' Te lelked ismeri az illyek becsét.

A' kis Wesselényi fényén, te tudod, mint örvendek. Oh tartsák meg ezt a' szeretetre méltó gyermeket Hazánk Istenségei, nem egyedül *annak*, a' miért élni nékie *kell*, és a' miért élni *ő fog*, a' *Hazáért*, — hanem azért is, hogy az *atyja* emlékezetét még akkor is virágoztassa, mikor ez már Eleinek nyugvó boltjokban fogja aludni a' hosszú álmot! Melly dicső Jövendő tűnik-el előttem, ha Zsibói estvéimre emlékezem-vissza! Örömöm közel jár a' hízeldéshez, mert nem ismér határt, mint ez az alacsonyság szokott nem ismerni semmiben. De az nem az én szívem hibája, hogy gyakorta *két ellenkezőnek* ugyan *azon eggy* szokott lenni a' míve. — Képzelem, hogy bizonyos classisú emberek a' kis Wesselényi ragyogását is rágalmazták, és hogy a' két értelemben is nagy Wesselényinek atyai örvendezéséből vétket csinálnak. A' balgatagok! Soha az én szemeimbe nem volt nagyobb a' Római nagyság, mint midőn a' Kufsteini toronyban Liviust olvasván, arra a' passzázsra akadtam, a' hol a' nagy Cincinnátus a' hazája szeretetéről saját javok miatt elfelejtkezett de (csak valljuk meg) a' gaz Appiusok által elgázolt, összetaposott pór népek ki mondja, hogy ő nem lett hijába Diktator, 's ő ellene haszontalan erőszakoskodnak, 's egyszerre elragadja az atyaiság érzése, 's azt mondja nekik, hogy a' miolta az *ő kedves fija* számkivetve él, számkivetve van Romából minden virtus is. — Az *atya* öröm, a' magával való *eltelés* igen is hiba a' *nem-Wesselényikben*, igen is nevetség: de eggy kis Wesselényin való öröm 's a' conscientia virtutis, a' mellyel Wesselényi telik-el, midőn eltelik, csak azoknak hiba, 's csak azoknak nevetség, a' kik meg dühödnek, hogy a' Wesselényi fényében nem ragyoghatnak. Aut virtutis nomen inane est, aut decus et pretium recte petit Wesselényi! 'S én Kálvinista módra *ezt hiszem* és nagy örömmel *vallom*.

Barcsay eránt ne csüggedj-el, hanem élj fortéllyal. Válassz oly embert, a' ki Barcsaynénál mindenható. Barcsayné ne is tudja mi történik. A' Barcsay kézírásai nem az ő vagyona, hanem a' Hazáé. Tisztelt Ipad gyönyörű fényben jelen-meg halotti Beszédével. Édes Barátom, hát nem gyönyörű nemzet e ez a' miénk, a' hol az érdem és barátság úgy tiszteltetik meg? [Eb ad]ta Svábjai, a' kik bennünket

olly kevélyen néznek, mit mondanak vallyon az ilyenekre? Tudtam hogy Erdélynek sok mivelt lelkű fiai vannak a' szentebb Kasztban, nem úgy mint Magyar-Országnak: de ezt a' hirt Ipad felől még is csudálva értettem. — De vissza vonom szavamat; Magyar-Ország is dicsekedhetik. Gróf Csáky Emmánuel Kassán a' maga fija (Graf Theodor) által azon tánczban e vagy Komédiában, mellyel Koronánk Örököse megtiszteltetett, (lássd a' Pozsonyi Német Ujság darabját) egy Nemet Oratiót nyújta-be a' Királyfinak 's széljel osztogatta. A' *Rede* az atyja tollából folyt. 'S erre két Anecdótont kell feljegyeznem: talán inkább megmarad a' jó emberek emlékezetében:

1. Gróf Teleki László, az Ugocsai Fő Ispán atyja, I. Ferencz Császár elibe bocsátatván, 's a' Császárnak ezen kérdésére: Sind Sie der gelehrte Teleki? ezt felelvén: Non sum, Augustissime Imperator, ille filius meus est, 's tudakoztatván miért nem felel németül, azt felelte, hogy ő németül *nem tud*; mert mikor németül tanulhatott volna, még akkor magyarnak szégyen volt németül *tudni*. — 2. B. Vay Miklósnak a' fija, Miklós, a' tavaly tett Karlsruhi útban, gyermek lévén igen hamar és igen jól megtanult németül, holott addig egy szót sem tudott. A' minap valaki németül szóllott a' gyermekhez. A' gyermek a' háta megett álló Jager felé fordult, hogy *azon a' nyelven* feleljen ő. — Édes barátom, az Isten hatalmas Ábrahámnak teremteni fiakat még a' kövekből is: hogy a' lánczos menykőbe ne hidjem hát, hogy az én maradékból harmincz és negyvened iziglen is ki fog törni, hogy én voltam az atyjok. O tum mihi molliter ossa quiescant.

Kis Jánosnak versei nem fognak haszontalanul állani az ujság levelekben. Bizzd az én barátságomra ezt a' gondot is. Néki és Néked fogok áldozni ezen tettem által. De ha az Ujságírók azt az oktalanságot követik-el, hogy olly sivatagságokat nyomtatnak oda, mint a' Barcsay ebédjeire gyalog-járó Tiszteletes Férjű versei voltak a' minap, már úgy a' Kis geniusa megbántatik, ha az ő versei is oda tétetnek, mert Kis nem Perecsényi Nagy László, és az a' jámbor gyalog Apostol. — Most legközelebb nevednek a' Csokonai oszlopa említésekor kell előhozattatni. Továbbad felküldöm a' Kis verseit is. Abban sok hasznos tudomány van elrejtve.

Tholdi tehát nem birkózik többé *bikával*. Az allegoria nem-telen a' mai időben: de nem volt az emberiség legrégibb napjaiban, midőn a' bika az Erőnek volt emblemája, és ugyan ezért Fejedelmet jelentett. — Jól tette hogy megholt, 's minden cselekedetei

közt, a' mennyire azokat ismerem, talán ez volt a' leghasznosabb a' világra 's alig ha nem a' maga becsületére nézve is. Azt azonban sajnálom, hogy addig idvezült, — (eggy Római dicső Császár közelítvén a' halálhoz, ezt kiáltá: »Jaj! bizony mingyárt Istenné leszek.«) — míg gazságai ki nem sülték és ezinkosai meg nem szégyenítették. A' mit a' Gubernator nagy lelkűségétől vársz, azt én is ohajtom. Dicsőíttessék-meg a' Virtus! Bizonyos emberek -- érted kire ezélek; arra, a' ki Otományon keresztül jött és az ő társai -- nagyon le fognak ejteni ajakaikat, 's meglátnák, hogy rosszul tanulták-meg az Arithmeticát, mert hibás volt a' Calculus. Akkor bizonyosan meglátnám Erdélyt. —

Megolvasám leveleidet, 's úgy látom hogy esonka volt feleletem a' Barcsay articulusra -- Orczynak és Barcsaynak verseit láthatni a' Révai kiadásában. Pószonyban 1786 körül. Talán vannak Orczynak még nyomtatlan versei is. Az eránt írni fogok a' Fő Ispánonak, Orczy Lászlónak 's tudósítalak. De ha nyomtatatlan semmi nem volna is, még is újra ki kellene adni; mert Barcsaynak vannak nyomtatlanjai, 's az Orczy és Barcsay régiebbjeit nem külön, hanem egyyüvé téve kellene kiadni, hogy a' válasz ott álljon, a' hol annak állani kell. --- A' Tokaji bor eránt vetted tudósításomat. Bővebbet még most nem adhatok. —

Bérekesztésül hagytam a' Fizsimet illető czikkelyt. Ha Csercynek fíja volna, 's ha azt láthatnám, hogy gyermekeink vonszatnak eggy más eránt, oh melly édes volna nékem minden tekintetben látni ezt a' gyönyörű ideájú eggyességet. Felolvastam leveledet Sophienak, 's ő mosolyogva hallgatta soraidat. Barátom, légy atya! légy az, az én öröömre is; 's ha lyánkád talál lenni, teszek én róla, hogy nálam ne csak menyet, hanem vőt is találj. Ha olly épek, eggyeségesek, kedves képűek lesznek gyermekeim, mint az első, mint ez az eggy, vétek volna a' *proletarius* tituluson nem kapnom. — Akár ér teljesedést szép álmunk, akár nem, leveled, melly becsesbb, mint hogy elhányattassék, hirdetni fogja nem csak erántam való szép barátságodat, hanem lelkednek nemességét is; és ha a' Végezésnek úgy tetszik, hogy álmunk maradjon álom, te a' lyányomnak légy lélekben atyja; a' kereszttség ceremoniája már úgy is részt adott ezen titulusban.

Tiszteletre igen érdeemes Grófnéd kezeit azzal az érzéssel csókolom, a' mellyel nem csak eggy Csercy hitvesének, hanem eggy szép és mivelt lelkű Asszonyágnak is tartozom. Éljetek mindketten

szerencsésen, 's te engemet Ipadnak 's Sógorodnak ajánlj újabb kegyességeikbe

tiszteled 's hived
Kazinczy Fer. mpr.

Vettem tehát a' várt választ Tőled a' *praeter* etc. eránt. De minekutánna a' minap ismét Szüléjinek említése eránt *tettem* kérdést és kérést, kérlek, felelj erre is. Júniusnak utolsó napjáig nem jó későn leveled.

Splényi Catonnak tegnap egy igen szép munkájú képét láttam az Öccsénél Vandernothonénál. *Donat* nevű Festő dolgozta olajban olly nagyságra, mint ez a' levelke papiros,¹ melyre soraimat írom, de oválban. Az ára 12 arany. Ha Bécsbe találsz menni, felkeressd. Által kell adni képedet a' Maradéknak.

A Gyulai levele és a' Tiéd hozzá 's a' Gubernatorhoz olly szép, mint a' millyen rút a' vers.

Buczynak vettem válaszát. Meglássd, hogy az az ember borostyánt fog aratni a' VIRÁG BENEDEK ösvényén. Egy igen szép lelkű 's poetai tűző ember. Újokban írtam néki, 's ő érzi, hogy becsülöm.

A' Fő Hadnagy Fazekas Mihály Úr köszöntését gyönyörűséggel vettem. Nem szükség mondanom, hogy szeretetre méltó ember, noha sokban paradoxus; még pedig *akarva* az. Az a' legnagyobb kár benne, hogy forró barátja a' Németnek — Ezt mondjad neki, ha még nálad van, vagy meglátni találod. Csokonaynak kedves barátja, 's poetizáló 's botanizáló társa volt, és Csokonay hozzája a' lélek physionomiájában igen sokat hasonlított. — Nagy Gábor barátunk írja, hogy Május 10dikén Joanna Cornélia leánya lett. — Mint újságot jelentsd Zsibón, hogy László öcsém (Oberster a' Davidovics Regimentjénél Zágrábon) Aprilisban elvevé a' Váradon lakó gazdag Örménynek a' leányát, Lukáts Fannit. Azt mondják, hogy a' lyány nevelést kapott. 250 ezer ft. successio felől beszélnek. Az öcsém velem *testvéri lábon* áll, azaz szemembe declarálta, hogy nem barátom; 's elműlasztá insinualni a' házasságát, melyet én, midőn én házasodtam, el nem mulattam. Ő ezen én insinuatiómra sem felelt. Azért beszéllem ezt, mert Zsibón járt volt. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

¹ Egy nagyobb ívnek negyed része.

929.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Kázmér, 29. Máj, 1806.

Az Ur levelét dd° 21. Máj azzal a' hírrel, hogy Cornélia meglett, akkor nap (az az tegnap este) vettem, a' melly nap én az én Fizsinet az anyja' emlőjétől elválasztottam. Nyomban követ az Ur a' boldogságban; hamar lett én utánam férj, hamar atya. Ohajtom, hogy a' kis Cornélia annyi örömöket adjon az Urnak, mint nekünk adott Iphigeniánk. Én Sophiet tegnap Szilváásra kísértem által. Ottan fog Gróf Vandernothenénál és testvéreinél a' B. Splényi Kisasszonyoknál addig mulatni, míg a' gyermek a' csecset egészen elfelejti. Édes barátom, az atyai érzések szent érzések. A' mint tegnap haza értem, 's láttam a' gyermek nyugtalanságát, 's sírását, jajgatását hallottam, hallottam a' sok *Mamman*-kiáltásait, azt képzeltem-el, hogy mint volna nekem, ha Sophie meg talált volna halni 's a' gyermek árván maradt volna. Ez a' gondolat egészen elfogott, 's nem szükség mondanom az Urnak, mint töltöttem az egész éjtszakát.

Köszönöm az L[ukács] F[anni] anyja neve felől való tudósítást. A' Genealogiai nexust elfelejtette az Ur a' celudálni. Örömmel értem, hogy a' menyasszony szép nevelést kapott. Azt a' B. Wécsey Miklós leányai is mondják, a' kik ötöt ismerik. Az én gondolkozásomat ismeri az Ur 's tudhatja, hogy ezen választás felől mint itélek. Ha a' testvérem frajczimert akart volna venni, mint a' hogy felőlem vagy hitték vagy csak hinni igyekeztek, szabadon megmondottam volna néki is, a' mit az Urnak mondottam a' Rhédeyné temetésére menvén egy valakinek házassági *gondolatja* felől: de azt, a' mit nekem mondottak, hogy — «Consiliarius és Ordin. V. Ispán leánya» — azt el fogtam volna hallgatni, és ha tanácsom sikeretlen volt volna, magára bízam volna, hogy ha tehát úgy tetszik, cselekedje. — De ez a' házasság nem *frajczimer-vétel*. Más háznál is van *sok gyermek* és osztán nem *egyforma házasság*, mert az egyik aranyban, másik ezüstben, harmadik rézben, negyedik vasban, ötödik ólomban hoz többet, és azért másutt még sincs *szemre hányás* és *idegenség* 's *ostoba Verachtung*. Mi exceptio vagyunk mindenben. Azonban nagy satisfactio nekem, azt látni hogy a' «Consiliarius

és Ord. V. Ispán veje*, a' ki az én házasságomkor olly hű tanítványa volt Kalvinnak, hogy a' Pápista leányok elvételét, a' mint mondá, gyomra meg nem emésztheti, csak hogy vad boszúját lüftolhassa, I. Fnak még Pápistaságát is felejtí. — Semlyéni útam alatt hallám, hogy mind Baktán, mind Tégláson, mind Debreczenben fejcsóválva szóllottak ezen házasság felől, még pedig Julis húgomnak szemébe, és hogy a' Consiliarius 's Ord. V. Ispán veje annyira apprehendált Lónyai Menyhértnek némelly glosszákat, hogy Lónyainé kéntelen vala azt mondani: Aber was ereifern Sie sich darüber, dass ich das sage? So sehen Sie also mit offenen Augen an. A' szó a' Menyasszony színe és növése 's egéssége felől volt. Ezt nekem, hallattomra Lónyainé Mihálydiban az egész asztalnak beszéllte. Az anyám soha még . . .¹ ezen dologról nem szóllott, én pedig hallgatok, mert látom hogy nem szóll. A' testvérem, a' ki ha (a' mint declarálta volt, még pedig szemembe) nem *barátom* is, de csakugyan *testvérem*, elmulasztotta azt, a' mit én, midőn én házasodtam, el *nem* mulasztottam, — a' levél által való insinuatíót — és így azt akarván hogy ignoráljam, úgy fogok tenni, mintha ignorálnám, de nem *ostobaságból*, hanem *nyugodalom óhajításából*. — Azonban az Urat arra a' barátságra kérem, hogy írja-meg nekem, melly nap volt a' *Copulatio* Váradon, hogy béír hassam a' Jegyző könyvembe. A' Consiliarius vejének Amalia nevű leánya lett 16-a May.

Simonffy tehát az az ÚR. A' nyomtatott Determinatióban a' Debr[eczeni] ház vétel czikkelyét lehetetlen érteni, olly homályosan írta az Ur. Én Budai Esaiás Urat arra tüzeltem, levél által, hogy kelne-fel az *Ő Kegyelme* eránt. Nem kell pirúlnom miatta, ha levelem előmutatódik is, mert non odio Scribentis, írtam a' mit írtam, hanem azért, hogy a' vad tónus meg változtassék, azt pedig a' haza és tudományok szeretete sugallá.

Éljen szerencsésen az Ur kedves Jeanettjével és Corneliájával. A' tavaszi ákác virágnak most veszem hasznát. Derék eczet leve belőle.

A' Vayné leveleit várom. Hát a' Csokonai munkája kész e a' Nyomtatónál? Fazekas Ur Cseréy által köszöntette Erdélyből. Sahn-tem Kisio nostro.

Prof. Szombathi nem teljesítette kérésemet a' Metricus Magyar versek kikeresletésében. —

* A kipontozott helyen a papír ki van vágva.

Kivül:

à Monsieur Gabriel de Nagy à *Debreczen*, a' Harminczadközön, az
Esztergályos házánál. —

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

930.

Németh Lászlóné — Kazinczynak.

Schätzbarster Freund!

Die innige Freundschaft, die Sie mit meinem Mann unterhalten haben, macht es mir zur Pflicht Ihnen den für mich so schmerzlichen Hintritt meines vortreflichen Mannes, welcher am 15 May Nachmittag nach 3 Uhr erfolgte, zu berichten. Er war bis auf den letzten Augenblick sich gegenwärtig, sein letzter Odemzug war noch ein Hauch der Liebe, er umarmte mich herzlich u. kräftig, u. verschied. Einen Augenblick vorher gab ich ihm seinen Sohn hinauf, er küste ihm u. sagte: Mein lieber Sohn, mein Stipi, werde ein guter Mensch! Das waren seiner letzten Worte. Es ist beinahe unbegreiflich, wie noch die Minute Geist, Empfindung da ist, u. auf einmal kalt, todt, fühllos vor dem Ruf der Liebe, vor dem Schmerz, der unsere Brust zerreist. Auf ewig sind die lieben theuren Lieppen geschlossen, es ist ein schrecklicher Wechsel — — Ich war schon lange auf seinen Tod vorbereitet, sein letzter Arzt hat mir die Hoffnung nur mit Qwintchen gewogen, u. doch kan ich mich nicht fassen, mein Herz wird brechen. Ich habe mit ihm alles verlohren! Seine Krankheit war in entstehen ein blosser Rheumatismus, in ihrer folgen aber eine von jene, die in der pathologischen Geschichte keine ihres Gleichen hat. Dass offenbare Dumheit, u. Unwissenheit eines Arztes meinen unglücklichen Mann, gleich bei der ersten Periode seiner Krankheit an den Rand des unausweichlichen Verderbens gebracht, ist wohl ausser allen Zweifel; ob die übrigen nach der Hand mehr hätten leisten können, als sie geleistet haben, weiss Gott am besten. Seine Krankheit nahm am Ende den Weg der Entkräftung u. gänzlichen Auflösung seiner Säfte. Welch ein Anblick für ein zärtliches Weib, ihren guten liebenswürdigen Mann in der

¹ Nagy G. jegyzése: «Mind Kazinczy Iphigeniát, mind Nagy Cornéliámat elvitte a' halál. N. G. mk. Jún. 9kén 806.» — A levél zárlatán piros pecsét.

Blütthe seiner Jahre Monathe lang hoffnungslos ohne Rettung täglich hinsterben zu sehen, das läst sich wohl fühlen u. denken, aber nicht beschreiben. Ich bitte, bleiben Sie mein Freund, wie Sie der Freund meines guten Mannes waren, u. gehen Sie mir mit guten Rath bei der spätern Erziehung meines Sohnes an die Hand. Meine Empfehlung an Ihrer liebeswürdig Frau Gemahlin. Ich bin mit der grossen Hochachtung

Ihre ergebenste Freundin u. Dienerin
Susann v. Németh. geb. Asboth.

Raab d. 30 May 1806.

NB. Hier schicke ich Ihnen Hare von den Verewigten.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

931.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves drága Barátom!

Lehetetlen volna lefestenem, melly zavarban vagynak egy időtől fogva szívem érzései. Eklésiámban is elég szomorú halotti eseteim voltak; 's azonkívül másutt közléről való atyámfiak is multak ki. Mindezzhez hozzájárult Május 15dikén az én elfelejthetetlen Némethemnek halála is. Te csak egynéhány oldalról esmérted őtet és még is szeretted, 's még is siratod; hát én, a' ki őtet olly sok tekintetben jónak, nagynak, megbetsülhetetlennek találtam, a' ki vele tiz esztendő koromtól fogva a' szerelemhez közelítő forró barátság lántzával voltam öszvekaptsoltatva, mit gondolsz, mit kénszeríttetem érezni, mit kénszeríttetem mindazólta, valamiolta Aprilis utólján utolsó butszuzó tsókomat ajakára nyomtam, szívemet hegyes törként általjáró butszuzását hallottam, 's halálát elkerülhetetlennek lenni láttam. — Oh bizony nehéz az érzékeny szívnek szeretett barátjától megválni. De hagyjuk el ezt a' szomorú tárgyat. Si Threicio blandius orpheo Auditam moderere arboribus fidem, Non vanae redeat sanguis imagini. Térek Leveledre.

Verseim, a' mint utolsó Levelemben írák, nagy részént vagy fordítások vagy himezések. Originaljaikat talán magam sem mindenkor tudom immár. De a' mennyire tudnám sem nevezhetném meg minden darabnál addig, míg fellyűlrásaikat velem nem közlenéd. A' Tudományok rágalmozói ellen Mansoból van, az apróbbak pedig

több Német, Frantzia, Anglus költőkből. Utóbb majd bővebben fogom rendbe szedni és megírni.

Jól mondod, hogy tsomómnak első fogása egy éneknek utolsó két során kezdődik. De ez nem onnét van, mintha tsomómat felbontottam volna, hanem onnét, mivel eleinten azokat a' darabokat is kezdettem leírni, melyek ki vagynak nyomtatva, de utóbb ezen szándékomat megváltoztattam, 's a' nyomtatásból leírt darabokat itthon fogtam. Tsomómnak első fogását pedig, jóllehet nyomtatva is van, azért hagytam meg, mivel az utolsó levélen úgy tetszik olyan darab van írva, mely nyomtatásban nem existál. Ez a' két sor: rá szánja javát, erejét 's ha kell, nem kiméli fejét; annak a' darabnak az utólja, mely a' Zsebkönyv első esztendejében *hazaszeretet* cím alatt vagyon.

Professor Fábri Úrtól a' napokban vevék Levelet, szinte midőn már egy Posonyi Barátomnak committáltam utolsó Leveledben jelentett kívánságodnak teljesítését. Így ír a' többek közt: Omnia exemplaria sunt apud Compactorem inde jam quatuor mensibus. Sed iconem a' Calchographo Vindobon. nondum accepimus. Si scivissem tam diu emansuram effigiem, neque tradidissem compactori libellos compingendos, qui nunc nec in Crudo sunt, nec compacti, quia dimidium hujus laboris re ipsa perfecit. Ez feloldja a' tsomót 's kitetszik, hogy a' hiba abban van, a' ki a' képet késlelteti.

Pályairásomat éppen most küldöm vissza Pestre. Az alatt az öt vagy hat hét alatt, a' míg nálam vala, tsaknem kezembe sem vehettem, annyira el valék rész szerint foglalva, rész szerint széledve. Az ide zárt előbeszédet tetetem eleibe, melyet azért közlök előre veled, mivel egy kis Toldalékul egynehány jegyzéseket akarok munkámhoz ragasztani azon Leveledből, mellyel munkám Planumának Veled lett közlésekor válaszoltál. A' Toldalékban a' Tégedet illető rendek ezek lennének, nem állhatom meg, hogy az Előbeszédben említett tudós Hazafi' leveléből egynehány sort ide ne tegyek s a' t. Ez a' Toldalék tsak úgy fog kinyomtattatni, ha Te megengeded. Kérem hát és reménylem is ezen engedelmedet.

Döbrenteinek igen is megküldöttem a' néki szőlő Levelet, mihelyt kezemhez érkezett, 's ezt a' Mottót írtam rá: Nocturna versate manu, versate diurna.

A' mi Vármegyénk is Magyarúl fogja folytatni dolgait. A' Nagy Prépost hathatóssan pártját fogta a' Gyűlésen Nyelvünknek. Erre akartam, erre kívántam néki előre is ösztönt adni egy hozzá intézett versemben, mellyet rövid idő múlva fogok Veled is közölni.

Szemeim most is egy állapotban vagynak; nem fájnak, de felette gyengék, sem a' húzamos olvasást 's írást egy óráig sem állhatják ki nagy megerőltetés nélkül. — Élj szerentsésen, 's szeress annál forróbban, mennél nagyobb szükségem van most megbetsülhetetlen szeretetedre. Öllelek a' barátságnak 's tiszteletnek legszentebb indulatjával.

Kis.

N. Dömölkön Máj. 31dikén 1806.

Előbeszéd.

A' jelen való munka koránt sem a' kedvezőbb környúlállások között készült. Egyedül az indító okok fontossága és sokasága, 's különösen Nemzeti Literaturánkhoz vonzó búzgóságom bírhatott arra, hogy azon sok akadályokkal, mellyeknek egy részét eleve is láttam, 's a' mellyek hová tovább szaporodtak, szembe szállani bátorkodjam. Ezt azért említem, hogy valaki azt ne vélje felőlem, mintha örömintől megrészegedve írásomnak valamelly tökéletességet tulajdonítanék, mellytől, ha a' boldogabb pásztori órák' gyümöltse volna is, még akkor is távol maradna.

Minekeltötte a' ki dolgozáshoz fogtam volna, közlöttem planumomat lanátskérdés végett Kazintzy Ferentz Urral, ezen minden tekintetben első rangu Tudósunkal, a' kitől leginkább szerettem volna a' Magyar nyelv eránt feltett kérdésre feleletet olvasni, de a' ki eleve értésemre adta vólt, hogy egyéb dolgai miatt ezen foglatosságot nem vállalhatja magára. Szerentsétlenségemre válaszáat nem elébb, hanem csak akkor vehettem, midőn már írásmat nem csak egészen elkészítettem, hanem, ha csak a' ki szabott időnél tovább késni nem akartam, Pest felé meg indítani is kényteleníttem. Gyönyörűséggel láttam, hogy a' tárgy felett velem tsaknem mindekben megegyezett. De jegyzéseinek jókor megérkezésével tsak ugyan nyertem volna azt, hogy némelly dolgokat, mellyekre azok figyelmetessé tettek, több oldalról vi'sgáltam volna meg 's bővebben adtam volna elől. Különösen serkentett arra, hogy mennél több példákkal világosítsam állításaimat: melly intésnek tellyesedését annyival is inkább óhajtottam volna, minthogy magam is már előre által láttam, hogy feleletem' egyik legnagyobb fogyatkozása az elegendő példák nem létében áll.

Munkámnak szerentséje lévén megkoszorúztatni, vissza kértem nagy Érdemü Biráintól kézírásomat azzal a' feltétellel, hogy mind

az említett levelet, mind egyéb Barátom jegyzéseit egy különös tol-dalékban hasznomra fordítsam. Azonban rész szerént öszve tsopor-tosodott hivatalbéli foglalatosságaim, rész szerént egyéb előre nem látott bajaim lehetlenné tették ezen szándékom tellyesítését. Nem akarván a' publikumot tovább várakoztatni, kéntelen vagyok úgy küldeni vissza kézírásomat, a' mint kezemhez érkezett.

Által adom tehát ezen munkát a' Hazának azzal a' vallás-tétellel, hogy némelly hibákat, mellyeknek megjobbítása most tehet-ségemben nintsen, magam is veszek észre 's azzal a' meggyőződés-sel, hogy mások többeket is fognak észre venni, de egyszersmind azzal a' nyugodalommal is, mellyet a' jó lelki esméret ad, midőn valamelly szent kötelességünket olly hiven visszük véghez, valamint tőlünk ki telhetik.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

932.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Férjfiú!

Két holnap múlva felelek Nagyságodnak igen nagy-becsű leve-lére. Későn vettem azt, és olly öszvebontakozások közt, a' mellyek miatt szabad szívvvel, a' mint egy illy levélre illet, felelnem nem lehetett. De Mélt. Cserey Farkas Úrnak megírtam, melly érzéseket támaszta-fel az bennem. — Valóban köszönöm, igen nagyon köszö-nöm Nagyságodnak azon kegyességét, hogy legszebb örömeiben — az atyaiakban — velem részt vétet. Az a' kis beszéd, a' mellyet a' Méltóságos Urfi a' Zilaji Gyűlésen elmondott, igen gyönyörű munka. Mint fogott az a' *Princeps Juventutis hungaricae* szájából hang-zani! Kiki rá ismert, úgy hiszem azt, hogy az a' kis új Hazafi *Wesselényinek a' fija*. Oh tartsa-meg őtet az Ég nem egyedül a' Hazának, a' miért bizonyosan fog élni, hanem a' Nagyságod és Római lelkű, imádást érdemlő modestiájú anyjának örömeire is, 's soká, igen soká légyenek Nagyságtok ennek a' szép örömnnek birtokában. Gyönyörködve hallom, hogy a' Mélt. Urfi a' Gubernatornak is mondott egy beszédet és hogy az is csudálatott. A' Wesselényi fijának úgy illik, hogy korántabb érjen, mint azok, a' kiket a' sze-renese kevésbé szeretett. De félek, hogy csudálói közt *alacsony hízelkedők* is lesznek, nem azért, mintha a' kis Papius fénye csak az alacsony hízelkedőket vonhatná figyelemre, hanem mivel kevesen

vannak, a' kik a' jót és szépet magáért a' jóért és szépért szeretni, sőt csak érteni is tudják. A' Mélt. Urfi előtt bizonyosan nem idegen az az érzés, hogy csak a' jók javallása érdemes a' becsületes ember vágyására, és hogy a' pór község bámúlásán kapni alacsonytság volna: de az én szíves tiszteletem mind az eránt, a' mi Nagyságodhoz tartozik, az a' szép reménység, a' mellyel én a' Mélt. Urfi felől nézem a' Jövendőt, megengedi, hogy ezt a' Mélt. Urfinak minden tapsoltatása alatt sugdossam. A' Római triumphálóknak örömközöpette is kiáltoztak efféléket.

Hogy Nagyságod olly nevezetes nap és olly nevezetes Publicum előtt parancsolta játszani Titusomat, mint a' melly nap és a' melly Publicum előtt játszattott, újabb háládatosságot kíván tőlem. Méltóztassék Nagyságod elhinni, hogy tisztetem e' részben soha csonka nem lesz. Képezem, hogy Játszóink ezt legalább jól megtanúlták, melly különben ritkán történik-meg. Nekem elég jutalom az, ha az Erdélyi Publicum jobb része megértette a' darab igazságát, és ha némelly lélek érette szeretni kezdett engemet. Életemnek annyi sok és a' soha megszűnni nem akaró bajai közt elég öröme az, a' mi ezereknek sem jut, hogy a' legérdemesbb emberek, a' nélkül hogy láttak volna, szeretnek. De szeretném tudni, ha a' Temistocles játszása alatt, azok, a' kik *tudhatják*, hogy kinek neve áll a' darab előtt a' Kézírásban, reflexe [!] vannak e a' Tacitus sorára?

Nagyságod nekem egy olly megtiszteltetést nyújt, nekem adván a' Színjátzók kormányzását, a' mellynek egész becsét érzem. Nem szükség tehát szóval magyaráznom köszönetemet. Azzal érdemlem meg azt, tisztelt, igen nagy Férjfi, hogy el nem fogadom. Távol vagyok azon helyektől, a' hol ők játszhatnak, 's nekem nyűgodalom kell, az pedig sok fáradsággal, bajjal jár és költséggel. Nem ismerek én, hízelkedés nélkül mondom ezt, mert hiszen Nagyságodhoz szóllok, — nem ismerek, mondom, senkit, a' ki azt vihesse Wesselényin kívül. Neki a' szerencsés születés hazájához, annak nyelvéhez való hűséget is, talentomot is, el nem fáradható 's el nem fárasztható erőt is, 's értéket is adott; erre pedig mind ezek megkívántatnak. Swieten azt mondotta egykor az Ipmnak, hogy neki a' Bécsi National theatrum intrigái 's ezivakodásai több bajt csinálnak, mint az egész Birodalom oskolájának Igazgatása, pedig Swieten nem volt tituláris Tudománybeli Minister. Itt azt, hogy Nagyságodhoz még is ha bár messzéről is hasonlítson, Festetich Györgynek kellene vinni. De Festetich György Wesselényi Miklós e?

Jelentse Nagyságod nagylelkű litvesének alázatos kécsókómat, és midőn atyai öröme arra ragadja, hogy fíjót megesókólja, mondja néki, hogy azt lélekben én is cselekszem. Tartson-meg Nagyságod lapasztalt kegyességeibe. Maradok szent tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgája:

Kazinczy Ferencz mpr.

Kázmértt, Jún. 3d. 1806.

A borítékon:

de Velejte. à Monsieur Monsieur le Baron Niclas de Wesselényi,
de Hadad, Chambellan de Sa Majesté Imp. et Roy. Apostolique.
p. Debreczen, Somlyó, à Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görösöni levéltárában.]

933.

Kazinczy — Schedius Lajosnak.

Kázmér, d. 5. Jun. 1806.

Hochverchrter,

Damit Sylvesters Ungr. Grammatik in meiner Auflage, die H. v. Trattner in Pest in Arbeit hat, von dem Schicksal, das dieses Werk bey der ersten Auflage traf — bis auf ein einziges exempl. zu untergehen — gerettet werde, war ich bedacht, das Buch durch ein anderes dazu passendes Werk zu verstärken. Ich legte ihr das erste Ungr. Abecebuch (Krakkóban, 1549.) bey. — Das Buch war noch immer nicht dick genug, und ich sann ihm ein drittes Werk anzuhängen. Meine Wahl fiel auf das bekannte Lied des sel. Varjas in Debreczin, welches die hässliche Eigenschaft unserer so schönen Sprache zuerst gezeigt hat, auf das, in welchem bloss der Vocal *e* vorkommt. Aber der Gedanke kam mir, da ich glaubte, dass Trattner mit der Arbeit schon fast fertig ist. Da wir keine Necrologen, keine Intelligenzblätter haben, so schrieb ich an Prof. Varga in Debreczin, den Tochtermann des sel. Péczeli u. also den Gatten der Enkelin v. Varjas um biographische Nachrichten. Varga zögerte fast einen Monat, u. unglücklicherweise erhielt ich seine Antwort, den Vorabend als ich nach Ér-Semlyén aufbrechen musste. Ich war hier

¹ A levél zárólán ép piros pecsét s fölötté e jegyzés:

«1806. Jún. Kaszintzky.»

ohne Hilfsbüchern [!], ohne Excerpten [!]. Was mir also mein Gedächtniss über die Monotonien der Griechen, der Römer u. der Deutschen einflösste, das schrieb ich den andern Morgen nieder, und ich hatte nicht einmahl Zeit die Vorrede in einer Abschrift mir zu behalten. Ich zweifle sehr, ob ich da nicht etwas *irriges* geschrieben habe; Mangelhaftes habe ich gewiss geschrieben. — Endlich erhalte ich von H. v. Trattner die Nachricht, dass von dem Werke bis jetzt nur noch wenige Bogen gedruckt sind. So bleibt mir doch Zeit, meine Sünden abzuwaschen. Ich bitte Sie, mein sehr verehrter, gütiger Freund, um die Gefälligkeit, von H. v. Trattnern die schon abgedruckten Bogen und die Vorrede sowohl zu Varjas's Lied, als auch zu die so genannte Ortographia Vngarica, das ist dem alten Abecebuch, sich geben zu lassen: übersehen Sie was ich da schrieb, und streichen Sie das, was dort irrig gesagt worden ist, aus. Die Gefälligkeit, die Sie mir hindurch erweisen, befördert auch das Gute, und wer ist dazu mehr aufgelegt u. bereit, als Sie? — Hätte ich eine Abschrift von meiner Vorrede zu dem fatalen Kelep-ének, so würde ich manches austreichen, manches ausfüllen; wenigstens meinen Landsleuten fasslicher darthun, dass diese Monotonie, worinn sie mit Varjas einen ganz besondern Vorzug unsrer Sprache finden, der hässlichste Fleck in ihr ist.

Ich füge Ihnen eine Note zu dem Wort *αατος* bey, die, wenn sie Ihren Beyfall erhält, beygedruckt werden soll.

Für die Freundschaft, dass Sie wegen meiner antiquarischen Bücher-Sammlung mit dem Grafen Ladisl. Teleki gesprochen haben, danke ich Ihnen mit dem innigsten Dank. — Auswählen lasse ich nichts: und da die Sammlung neuerdings verstärkt ist, u. wieder verstärkt werden soll, so muss ich auch ihren Preis erhöhen. Der Catalog ist aus der eben angegebenen Ursache noch nicht vollstaendig, denn ich erwarte aus Deutschland noch wieder einen Pack, ohne noch die Titel der Werke gesehen zu haben. Unschätzbare Stücke sind hier nicht zu erwarten, aber es ist kein geringes Verdienst in einer Stunde erhalten zu können, was andre Jahrelang gesammelt haben, u. was zusammen zu bringen nicht ein Menschenalter hinreichend ist. Sie finden hier einen Theil der schätzbarsten Karten. Ich habe noch einige in 12. Format vom Jahr 1561 in Kupfer geätzt. — Mir ist auch Aretin's Atila, eine Handschrift aus

dem XV. oder XVI. Jahrhundert, sehr schätzbar. Die Schrift ist nicht gross, u. das Werk ziemlich unbedeutend, aber ich erinnere mich nicht, sie gedruckt gesehen zu haben, u. so ist es leicht möglich, dass ich den kleinen Codex herausgeben werde. Sie erhalten hier eine Seite der Copie,¹ die ich von ihr eigenhändig genommen habe.

Auch hat die Sammlung Pelbarti de Themeswar Aureum Rosarium Theologiae. Hagenau, 1503 und

Michaelis de Hungaria Evagatorium Argentine sumptibus honesti viri Joann. Knobloch 1516. philypae 30

und manche Stücke, auf die das bekannte non hoc me movet aestimatione nicht passt, weil es innern Werth hat. — Vexatio dei intellectum deutsch u. latein *gedruckt* u. andere dergl.

Unser Kis hat mich mit einem Auftrage beehrt, über die ich stolz bin. Ich habe das Manuscript seiner Gedichte in Händen, und ich werde sie, so will es er, herausgeben. Ich will zeigen, dass ich seines Vertrauens nicht unwürdig war. Er u. Virág, und der liebliche Sänger Dayka, stehen in einer Linie. So wie Virág in seiner Bahn der grösste ist, so ist es Dayka hinwieder in der seinigen, u. Kis es auch. Wäre doch Dayka noch unter uns. Hunc tantum populo monstrarunt fata! — Da seine Gedichte nicht gar zahlreich sind, u. da manches, was er schrieb, nicht gedruckt werden darf — (so ist gleich seine Heroide: Heloise an Abeilard, die ich um den Censor zu hintergehen, in Clélia, Veszának Leánypapja, Aulushoz umgetauft habe) — u. das Werk doch nicht aus sechs Bogen bestehen soll, habe ich ihr hinten eine Schwulst von Aesthetikai Jegyzések angehängt, die auf Ihren Beyfall warten. Unser Nagy Gábor, der kleinwintzige Procurator zu Debreczin, hält das Manuscript seit einem halben Jahr auf. —

Csokonays Werke werden nach u. nach, so wie er sie hinterliess, gedruckt. Debreczin hat sich über die Annunciation, die ich über diesen Gegenstand in den Zeitungen Jan. 1805. gemacht, aufgehalten. Seine unmündigen Bewunderer haben nicht begreifen können, was in den reliquien eines Csokonay nicht Anbetungswerth seyn könnte; u. die Weisen zu Debreczin haben in dem Lob, das ich über seinen Charakter sagte, nichts als Tadel — vielleicht gar einen *hämischen* gefunden, u. keinen Sinn gehabt, zu ahnden, dass

¹ Hiányzik a levél mellől.

ich den Rousseau manqué mit Rousseau *mit Liebe u. Freundschaft* verglich. Wenn von ihm alles gedruckt seyn wird, so will ich mit seinen Werken *ohne Schlacken* erscheinen, u. so wird es nicht nöthig seyn, dass ich varianten hinfüge: die wird der, der ihn studiren wird, in seiner Grosswardeiner Ausgabe finden. --

Rochefoucaulds pensées werden jetzt in Wien gedruckt. Ich liess das Franz. Original sammt der schönen Übersetzung von Schulz in meinem Ungr. Text vordrucken, damit der Leser die drey Texte vergleichen könne und sehe, dass unsre unausgebildete Sprache in der eleganz des Französischen der schon ausgebildeten Deutschen in manchen Fällen den Vorzug streitig macht. Dies ging freylich ohne Wortschnitzlereyen nicht ab. Da wir jaloux u. eifersüchtig nicht hatten, u. féltés diesen nicht gleich kommt, so machte ich aus féltém a' szerelömet, feleségemet, becsületemet, *féltékeny*, weil *ékeny* pronum ad aliquid (wie hajlékony, pronum ad flectendum) bedeutet etc. etc. Auch werden die Szivképző Regék schon gedruckt. --

Ihre Freundschaft, mein theurer Freund, hat mir über den Namen meiner Tochter ein Compliment gemacht. -- Als ich den sonoren Namen, den auf Euripides u. Göthe's Meisterwerke erinnernden, sonst gar nicht stoltzen Namen gab, dachte ich wirklich nicht an das ωρ; ich wollte nur nicht, dass das Kind den Namen einer stinkenden¹ erhalte. Der Pleban glaubte, dass wenn er eine Eugénie taufen kann, so könnte er auch eine Iphigénie taufen. Übrigens versichere ich Sie, dass das Kind bis jetzt mein Stoltz seyn darf. Die Natur gab ihr eine unbeschreiblich liebliche Fysionomie, u. ihr Wuchs rechtfertiget die etymologie des Namens, denn sie ist fett, rund u. stark. Als ich jetzt auf der Reise nach Semlyén in einem Ort stehen blieb, erblickten einige Weiber das Kind in den Armen der Mutter mit dem schönen Wuchs. Mit Protestationen kamen sie sich zu ihr drängend, ihre Augen haetten nichts Leidbringendes, man könnte ihnen also erlauben, dass sie sich an ihr begaffen; u. Sophie war in dem Augenblick umringt, und sass da, wie Maria auf dem Gemählde des Corregio, in der Mitte der Weisen aus dem Morgenlande, nur blieben hier Weyrauch, Myrhe und Gold weg. -- Sie hielt die Crisis, von der Mutterbrust entwöhnt zu werden, dieser Tagen aus. Ich gehe heute nach Szilvás, zu unsren ver-

¹ Az eredetiben is kipontozva.

ehrtesten Freundinnen, die Gräfin Vandernoth u. ihre brave Schwestern, Madeleine u. Calon Splényi, um Sophie von dort zurückzubringen, denn sie flüchtete sich während der Abspennung dorthin. Auch hielt das Kind die vaccination schon glücklich aus. — Könnte ich verschweigen, sollte ich's, dass der erste Laut, den sie aussprach, das Wort *atya* war? Es war nicht Täuschung; sie sprach es drey Tage hintereinander, ohne zu wissen, was diese Töne bedeuten, u. ohne dazu gelehrt worden zu seyn. — — O Kleist hat Recht: Das Leben ist mehr Lust als Schmerz. Wohl mir, dass ich geboren bin! —

Leben Sie recht wohl, mein hochverehrter Freund, und entschuldigen Sie meine Dreistigkeit, Ihnen so oft ungelegen zu seyn. — Empfehlen Sie mich dem gütigen Andenken Ihrer verehrten Gattin u. Schwiegermutter. Mit Freuden denke ich an die glückliche Stunden zurück, die mich vor drey Jahren in ihre Bekanntschaft brachten; mit Freuden an Ihre schönen Kinder, die, wie ich hoffe, ihren Vater nachschlagen werden. Es ist eine der köstlichsten Freuden des Lebens Vater von hoffnungsvollen Kindern zu seyn, und zu sehn, dass unser Andenken durch eine unser würdige Nachkommenschaft verewigt wird.

Ich verharre mit der innigsten Hochachtung Ihr

gehorsamster Diener
Kazinczy Fer. mpr.

Tabulae Geographicae Hungariae.

No. 1. Honteri (Joannis) Vngaria suis cum provinciis. Sine titulo, sine nomine Auctoris, sine anno, qui tamen est 1565.

Mappula formae in 8° oblongae, opere typothetico, non Calceographico laborata.

No. 2. Beschreibung vnd Gelegenheit des Türken zuges in Vngarn im Jahr 1556. mit den Lagern vnd Orthen do sie zu beyden Partheyen gelegen seindt. Basileae, in typographia Oporini, de ao. 1577. — In folio extenso.

Ea in regione, quae inter Albam Reg. et Budam sita est, visitur Quadratu cum dedicatione

dem Wolgebornen Herrn, Herrn Vdalrichen Fuggern, Grauen zu Kirchberg vnd Weissenhorn etc. meinem gnädigen Herrn. etc. zu Basel, den 15 Tag Junij, 1577. E. G. dienstwilliger Adam Henricpetri D. atque ex inde patet, tabulam hanc *illam eandemque* esse,

quam Lazius ediderat. Henricpetri nihil aliud quam dedicationem in ea suam nominare poterat.

No. 3. Vngariae loca praecipua recens emendata atque edita per Joann. Sambucum Pannonium Imp. *Ms.* Historicum, 1579. in folio extenso. — Serenissimo Principi D. Carolo Archiduci Maximiliani II. fratri dicatum.

No. 4. Eadem Tabula cum eadem dedicatione; sed formae philyrae dimidia. — Anno 1592.

No. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Septem Tabulae Lazii, et aliorum.

Austria, }
Hungaria, } Lazii

Transylvania, de 1566. Joan. Sambuci.

Sclavonia, Croatia, Carnia, Istria, Bosnia finitimaeque regiones, auctore Aug. Hirsvoget.

Illyricum Sambuci, de 1572.

Polonia, Litvaniaque Godreccii et Pograbi.

Turcici Imperii. Cum lemmate: «Concordia parvae res crescunt, discordia maxime dilabuntur.»

No. 12. *Œ*iffcheri Vngaria 1653.

No. 13, 14, 15. Landtafel des Vngerlandes, Polands, Reussen, Littaw, Walachey u. Bulgarey.

Die Siebenbürg, so man sunst auch Transsylvaniam nennt. Sclavonia oder Windisch Mark, Bossen, Crabatan.

operis typographici. Sine anno et auctoris nomine.

No. 16. 17. Abriss des Königreichs Ober u. Nieder Vngern, sampt d. angrenzenden Landen zurr Nachricht der Kriegslauften. Edidit Sigism. Latonus (Maurer) circa 1670.

No. 18. Anonymi Transylvania, dimidia philyrae. Sec. XVII. ineuntis.

No. 19. Duae Tabulae regiones Hung. & Transylv. exhibentes. Reliquiae quatuor tabb. ignoti auctoris senescentis Sec. XVI.

No. 20 & 21. Blaeu Hungaria & Transylv.

No. 22. Blaeu Hungaria. Coloribus distincta.

No. 23. Ejusdem Hungariae Apographon, minori forma, manu nitidissima laboratum.

No. 24, 25, 26. Meriani Polonia, Lithvania, Imper. Turcie.

No. 27. Hungaria Auctore I. U. M.

No. 28. Landkarte der Königreich Ungarn, Pohlen u. des

Venetian. u. Türkisch. Gebiedts, da jetziger Zeit der Krieg geführt würdt.

No. 29. Sandrarti Hungarn. (1664.)

No. 30. Eiusdem Graeciae, Italiae, Natoliae, Hungariae, nec non Danubii fluminis etc. tabula. Sine anno.

No. 31. Seyfried Entwurff derer dem Türkisch. Reich unterworff. Laend. Nürnberg bey Buggel. Henr. Raab sculps. Norib.

No. 32. Fürst. Ungarn durch Turkey bis Constantinopel. Tab. oblonga.

No. 33. Blaeu Illyricum hodiernum dedicatum. C. Petro Zrinio.

No. 34. Lazii Austria.

No. 35. de Wit Hungaria colorib. distincta.

No. 36. Nic. Visseher Hungaria. de 1683.

No. 37. eadem de ao. 1687. —

et multae aliae.

Ugyan e levélhez van csatolva Kazinczynak még egy izenete (kis octáv czédulára írva) Trattnerhez:

Herr Matth. v. Trattner wird hiedurch gebeten, die Vorrede zu dem Ungr. Lied des Prof. Varjas, ehe sie noch gedruckt wird, so wie auch die Vorreden zu Sylvesters Grammatik u. die der so genannten Orthographia Vngarica, H. Prof. Ludwig von Schedius mittheilen zu wollen. Kázmér, d. 4. Jun. 1806.

Franz Kazinczy mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 249. sz.]

934.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Jún. 10d. 1806.

Édes barátom,

Tölem halld, ha talán még nem tudnád, — a' mi szegény barátunk, Németh László, elaludt. Nem hiú megrettenés szóllott leveleiből, melyek szíveket hasgattak, hanem a' halálnak előérzése. Májusnak 15dikén hala-meg. Harmad nappal czelőtt a' Postára ment cseléd elérkezik, 's hozza az újságokat is. Az Ipam nem vala a'

háznál. Felbontom az egyiket, a' Pozsonyi németet, 's szemem, mintha valamelly ellenséges Daemon vezérlette volna, a' nevzetes megholtak' száma közt ezét a' kedves barátunkét pillantja-meg. Halálának híre nem jöve váratlan, de még is készületlenül lett. Mindég hízelkedtem vele magamnak, hogy meg fogom ötöt láthatni. Ő eltűnt 's nincs többé. De emlékezete élni fog közöttünk. Nyomban írtam Özvegyének, 's részvétem által igyekeztem enyhíteni fájdalmát. A' kis Arisztipphez is tettem egy czédulácskát a' levélbe. Ő ugyan gyengébb korú mint hogy azt elolvashatná: de az atyja szeretni tanította nevemet, de már régolta *Kazinczy* bácsinak hív, 's ez nekem just ada, ötöt öcsémnek 's fiamnak szállítani. Az én adoptióm erszényében nem nyom egy fillérnyit is; az azok dolga, a' kikre a' szerencse szelidebben mosolygott: de vagy örülni fog a' nevezetnek, vagy nem fíja a' mi barátunknak. —

En ma negyedfél órakor reggel hagytam el Kázmért, 's ide költözködtem. Sem ajtóm nincs felverve, sem ablakom: de az építés' gondjai azt kívánják hogy jelen légyek, 's jelen leszek. Ha Napolcon tavaly sok ideig sátor alatt ülhetett, még pedig a' híves és nedves holnapokban, miért ne én a' hévekben a' bolthajtás alatt? Ott vagyok, édes barátom, a' hol ifjúságom arany álmaiban reménylettem hogy lenni fogok, és a' honnan magamat örökre kirekesztve gondoltam. A' Gondviselés a' pokolnak minden rettenetességein keresztül, tigrisek és sárkányok között vezérlette útamat. Most hát már csak életet, hogy feleségemnek 's leányomnak birtokában boldognak érezhessem magamat. Az Ipam azt az ajánlást tette, hogy félő lévén, hogy adósság nélkül fel nem építhetem hirtelen ezt a' nagy alkotmányt 's oeconomicus épületeimet, magam, feleségem 's gyermekem 's körülöttünk forgó cselédeink nála maradhatunk. Elfogadtam az ajánlást feleségemre 's gyermekemre nézve: de már magam csak itt maradok. Úgy jobban halad a' munka. Melly szerencse, hogy lóháton nyargalás nélkül két óra alatt Sophiennál lehetek!

Iyányom igen szerencsésen általesett a' vaccinátión; általesett már az emlőelhagyásán is. Ép és egészséges, 's kimondhatatlan örömkre van.

A' *Hazai Tudósítások* Írója Kulcsár István Úr — (ez előtt három esztendővel még nevelője a' Gr. Festetich György egygyetlen fíjának) — olly forma szolgálatot készül tenni a' hazának, mint az Allgem. Literatur Zeitung vagy az Annalen der Literatur und Kunst in den Oesterr. Staaten. — Nunciumát én csak harmadnappal ezelőtt

láttam. Holnap küldöm Ujhelybe a' félesztendei bért, minthogy leveleimet ide Ujhelyből fogom venni; 's magának Kultsárnak is örvendő levelet írtam szép szándékaért.

Hát Te édes barátom, mint vagy? mint van tiszteletre tökéletesen érdemes Hitvesed? 's három gyermeked? mert hiszen fiad lélekben a' harmadik is! Édes barátom, a' szeretet, tisztelet és háládatosság érzéseit leginkább akkor látszik az ember érezni, mikor a' sors egymástól messze szaggatta el. Nem fogom én soha elfelejteni, mennyi és melly fontos barátságokat vettem Tőled, 's háládatos barátságom felől bizonyos lehetsz. Élj szerencsésen, kedves barátom! Az Isten tartson-meg a' Virtus' szentségének éreztetéseire.

híved

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

935.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 10. Jún. 1806.

Lelkem kedves fele!

Széphalmon vagyok. Ma reggel költöztem-által Kázmérből. De még csak magam vagyok itt. Feleségem 's gyermekem Kázmért maradtak, 's mind addig ott maradnak, míg e' puszta falakat lakhatóvá nem teszem. Azzal áldozom a' barátságnak, hogy itt létemnek első napján írom hozzád leveletem, hogy innen küldöm köszöntésemet hozzád.

Az elmúlt Postanap a' Velejteji Posta Expeditor egy nyomatványba takarta érkezett leveleimet, 's úgy küldötte hozzám. Hátulja el vala szakasztva. Sem nevét nem láthatám Írójának, sem azt, hogy mit akar. A' titulusa ez vala: HAZAI TUDÓSÍTÁSOK. — Azonnal vissza ment a' cseléd, kértem hogy küldene egyet. Azt felelte hogy nincs. Nem nyughattam. Ujhelybe küldöttem érte. Onnan megkaptam. — Képzeld, — az ollyat én látom-meg csaknem három holnap múlva! Azonnal beküldém a' kívánt félesztendei bért 's Kultsárnak, kit igen jól ismerek, kinek barátságával kevélykedhetem, különösen is írtam, hogy leveleit hozzám járassa. Ime, a' mit mindég óhajtottam, meg vagyon! Van tehát olly folyó-munkánk, a' mellyben a' hazai Literatura Productumai a' Publicumnak tudtára adatnak és

talán recenseáltatnak is. Jól, rosszúl, az csaknem egyenlő; mert ez által az írók felriasztatnak álmodásokból 's inkább fognak igyekezni a' Publicum javallásának megnyerésén. — A' Csokonai sirkövét illető jelentés 's a' Kis Versei itt inkább lesznek a' magok helyén mint a' Kurirban, melly — a' mint látszik, *parancsolatból* — nem adott helyt az efféléknek. Várjuk, mi lesz belőle. Én késni nem fogok. —

Vettem azon levelkédet is, mellyben a' Titus czéduláját és a' Gubernátornak nyújtott tiszteletét küldéd-meg nekem. Nem szükség mondanom, hogy szívesen köszönöm. A' Titus' czédulája azzal ismertete-meg, hogy az Erdélyi Játszó Társaság mint szokta tenni efféle jelentéseit. Sovány, de nem rossz. De édes barátom, az a' másik! az a' másik! Pirúltam értte, 's pirúlok! Melly lélek van a' kis Wesselényi által elmondott Zilaji dictióban, és melly ebben!

Élj szerencsésen, édes barátom! Ne tűnjön el tőlem az az édes remény, hogy ez idén meg láthatlak. Grófnéd kezeit azzal a' tisztelettel csókolom, a' mellyet tőlem ő várhat. — Göthe jut eszembe, kinek képével Te ajándékozá-meg. A' németek között ötöt olvasom a' legmelegebb szívvel. Munkáji felől az Európai Annalisok Januariusi darabjában olvastam egy jelentést. Szeretném ha Hitvesednek neve a' Göthe új kiadásának Subscribensei közt olvastatnék. Cottához kellene írnod eránta Tübingenbe. Nem gyermeki flitogatásból illik olly helyeken megjelenni neveinknek, hanem azért, hogy lássa a' Német, hogy nekünk is mosolyognak a' Műsák. — Göthe's saemtlliche Schriften: Auf Schweitzer Papier 3. Carolin oder 12. Laubthaler. — Irj oda, 's ha írsz, tedd oda az én Hitvesem nevét is Sophie Antoinett v. K. geb. Gräfin Török, 's tudassd vele, melly könyvárostól veszed a' két exemplárt. Én külföldre nem örömet írok, tarthatván a' levelek' Kegyelmes Felbontójától. Te ő előttök is bátran szoktál elmenni.

Florám, a' Wesselényi Cicerójának leánya, képzeld! nem pelly a' mint hittem, hanem formális szürke, mint az atyja. Farán egymást érve bújnak kifelé a' fejr szálak. Mit nem adtam volna értte, ha csődör lett volna, nem kanca! A' Sógoromnak ésik vésik értte a' teste. — Felejtem hogy már el akarám végezni csacsogásomat, 's íme megint csacsogok. Öllelek szíves szeretettel, hived

Kazinczy Fer. mpr.

Olvasod e az Europai Annalist? — Vétek volna azt nem tenned, 's nem volnál Cserey, ha nem tennéd.

Kivül: 1

Ujhely

Méltóságos Cserey Farkas Urnak.
p. Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

936.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Kazinczy Döbrenteynek.

Széphalom, Junius 12d. 1806.

Nagy becsű barátom!

Május 27dikén költ levelét az Urnak ez órában veszem. Az a' melegség, mellyel az írva van, fagyos szívet is forrásba hozhatna; képzelje tehát az Ur mint fogadtatott. Valóban az én életemnek elég pótolékjai azok az örömök, mellyeket nékem a' szeretetre legméltóbb emberek' barátsága nyújt. Az Úr neveli számokat a' Bárócziaknak, Kiseknek, Virágoknak, Daykáknak, Rádayaknak, Csereyeknek, 's a' t. Áldom sorsomat, 's higgye el az Úr, szenvedéscimet, bár melly nagyok voltak is azok, az efféle örömöket nem vásárlották meg drága áron. Érdemessé tennem magamat ennyi jóságra főgondom leszen; legalább háládatlannak nem fogok találtatni.

Báróczinak képe mellé ragassza az Úr ezt, a' mellyet itt vészen.

Még 1804-ben elkészült vele John Fridrich bécsi művész. Ez a' harmadik, a mellyet kiosztok. Jobb kézbe nem adhatom. A' kép nincs egészen eltalálva, 's a' homlokát elhibázta a' festő: de a' ki ifjabb esztendeimben látott, feltalál benne. — A' felhőkben egy vilám lobban fel, de kártétel nélkül el is vész. Terentiusnak azt a' sorát, a' mellyet a' kép boritékjára írtam itt, a' képre is felhagytam metszeni, de tartván a' kelletnél visgább fülektől, a' kik megérthetnék, a' mit Terentius szavaiban megváltoztattam, csak félig. Ott a' második sor' második szaván elakad a' mondás. Magát ezt a' boritékot, ha érdemesnek tartja az Úr reá, ragassza Albumába a' Báróczi keze által meg szentelt papiros után.

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

Hogy az Úr Báróczyt láthatá, annak szívesen örvendek. Kétes dolog előttem, és mindég az is marad, édesbb Író é vagy jobb ember? Nem új igazság, és Rousseau nélkül is fognánk tudni, hogy a' karakter inkább festi magát kis dolgokban mint a nagyokban. Elhallgatván tehát hogy ő Pászthornak becsült barátja volt, és hogy Generális Báró Vay azt vallja, hogy ő Báróczy nélkül elveszett ember volna, hadd mondjak egy apróságot. Midőn 1803ban Bécsből el akarék jönni, búcsuzni mentem hozzá. Egy fejér anglus agaram velem volt, midőn őtet az ebéd mellett lelém. A' kutyának nem vala örve. Megszóllita, hogy kötnék valamit a' nyakára, mert az ebőlő bizonyosan leüti, ha a' nélkül jár. Sokáig mulattunk az ebéd-lőben, 's többé nem vala szó az agárról. A' mint szobájába fel-értünk, az volt első dolga, hogy gárda pálczájának valamely pántlikáját kikereste, 's a' kutya nyakára kötötte. Jósága annyival inkább lepett meg, minthogy magam a' jó tanácsról már elfeledkeztem volt. Meglehet, hogy hidegen adom elő a' történetet 's azért nincs interresszéje: de szívének jóságát, 's barátja öröméért való gondosságát nyilván mutatja. — Mennyire ismeri, 's mennyire tudja a' classicusokat, tapasztalhatá az Úr is. —

Egy igen originalis de igen jó ember, Fábchich József Győrött, éppen ma küldé meg nekem Euripidesből fordított Iphigeniáját, mellyel a' tiz hónapos leányomat, kit a keresztségben Iphigeniának neveztettem, ajándékozá meg. Ímhol az ajándékot kísérő vers. A' fordítás éppen ilyen:

Aeschylus és Sophocles valamennyi Bakénckéikbe (Tragoed.)

Mind szomorúk, szomorú harmadik Euripides.

Harminez négyből ezen bokor el ki csap édes örömré,

Böles remekedből cszünk nyilik, Aristoteles

Vedd csecsemős, ötször negyedik munkámat, ajánla

Néked öreg Chalcas vagy Piladessal Oreszt.

Hogy ha picziny nyelved kötelét abéczére megoldja,

Fogd kezeidbe fejér AEI tábla gyanánt.

Félre, komor versek! nemzeti örömére Kazinczy,

Szült Török édes anyád: élted örömbé legyen!

Széphalom egy parányi Praedium a' Hegyaljai hegyekhez egy órányira. Házam egy szép halmon áll Kelet felé. Egy órányira nyúló rétségen túl a' legszebb sor hegy vonúl el, 's 11 helységet látok,

mellyek közt legnevezetesebb Borsi, a' hol Zrinyi Ilona Rákóczy Ferenczet szülte, és a' S. A. Ujhelyi torony, hol legelébb prédikáltatott a' Luther tudománya az egész Hazában. Kázmér, az Ipm lakja, két óra hozzám.

Sylvesternek Grammatikája, egy hosszú Előbeszédemmel 's sok kritikai jegyzéseimmal, együtt nyomtattatik a' Krakkóban 1549 nyomtatott első Abéczével és a Varjas e vocalisú énekével. Ennek előbeszédében hosszasan szöللék a' monotoniák felől.

Rochefoucauldnom 's egyveleg írásimnak első kötete is sajtó alatt van. — Éljen az Úr szerencsésen 's tartson meg barátságos emlékezetében.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

937.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 12. Jún. 1806.

Édes barátom. Az Úr levelét dd-o. 6-a Jún. tegnap estve küldé ide Sophie. Ez úttal gyorsan járt a' Posta Debreczenből; külömben több időbe kerül Semlyénből venni levelet, mint Bécsből. — Én 10dik Jún. oda hagyám Kázmért, 's itt ülök ablak és ajtó nélkül való szobámban, hogy az építéshez láthassak. Szerencsém, hogy Kázmér közel van: Úgy láthatom néha Sophiet 's a' lyányomat, 's négy óra alatt — menett [!] és jövet — hírt adhatok 's vehetek. — Az Ipm azt az ajánlást tette, hogy maradjak mind addig házánál, míg lakom erőltetés nélkül készülhet-meg, 's elfogadtam Sophiera 's Phigiere nézve: de magam már csak itt maradok, mert lombán megyen a' munka, ha a' Gazda szemmel nem tartja a' dolgosokat. Osztan az engem egészen occupál. Pro oris et focis dimicare, azt mondják azok, a' kik a' különbséget teszik a' — és —¹ között. Ugyan ezt lehet mondani arról is, a' ki henye volt a' gazdálkodásra, míg a' gazdálkodásban soha módja nem volt. Most meg kell mutatnom, hogy e' részben is úgy megcsalák magokat, mint midőn azt hitték — vagy a' mint én ugyan szentül hiszem, hinni csak színtették — hogy el akarom venni a' frajczimert. — Tegnap itt méne el az ...ám² Jósival az Ujhelyi úton 's le nem hívatott. Én rá nem ismertem,

¹ Az eredetiben is így.

² Anyám?

mert új volt a' kocsi. Pedig látták hogy a' ház előtt járok, és az elhullott mész köveket szedem.

A' kis Cornélia születése napját beírtam a' Diariumomba régen. Már most hadd írjam bé 1.) az Ur születése napját is. 2.) a' Lukács Jeanettéét is, 3.) a' Kazinczy Lászlónéét is, 4.) a' Kazinczy Lászlóné lakadalma napját is. Azt mondja a' húgom Péchy Sándorné, hogy az volt vasárnapi nap a' Debr. vásár előtt egy héttel. Járjon végére az Ur egész szorgalommal. Maga is veszi hasznát, én is, tudniillik a' Diariumban. —

Tudtam, hogy a' Mater Gracchorumra volt a' czélozás. Arra valóban szükség volna, de csak a' *mértékig*, tudniillik hogy bosszú nélkül döjtögesse-le az arany borjúk bálványait, mint a' millyek minden városban, minden vármegyékben vannak. De hát Simonffy olly hatalmas e Izraelben, hogy még Domokos Imrét is eltolja? Köszönöm ezt a' hirt az Ur barátságának. Kedves dolog e' magánosságban néha tudni mi esik a' világon. — Én Prof. Budainak egy hosszú levelet írtam a' minap, 's arra buzdítottam, hogy nemes maga elszánásával és ne titulusok gyermeki apprehensiójából, protestáljon az *Ő Kegyelme* ellen; az az, tégyen egy jelentést akár a' Vármegye, akár a' Fő Ispán előtt, 's mutassa-meg, hogy cultus néphez nem illik, hogy a' Tudósok Classisa, vagy Kasztja, vagy minek is nevezzem, olly formán tractáltassék, mint a' Kézműveseké; 's elbeszéltem, hogy 1789-ben Horváth Stansith Imre Szepes vármegyei V. Ispánnak hogy adtam tudtára, hogy ha sajnálja nekem azt a' titulust megadni, a' mellyel directus Elöljáróm, minden Püspökök, kivévn Eszterházy Károlyt, 's minden V. Ispánok 's maga Horváth is eddig illettek, méltóztassék olly nyelven írni leveleit, a' mellyen azt elmellőzheti, nem személyem' hanem hivatalom' tekintetének megsértése nélkül. 'S hozzá veteltem, hogy a' szép lelkű ember elnyelte a' pilulát 's eszére tért. Mit tett Prof. Budai, nem tudom. A' delatio alig ha félelmissé nem tette.

A' Daykához tett jegyzéseket és a' közlött leveleimet nagyon szívére kötöm az Urnak, ejtse módját, hogy vehessem minél előbb és *csak olly úton, a' hol el nem veszhetnek*.

Csokonainak új darabjából egy exemplárt várok az Ur által Kis Imre Úrtól.

Szombati nem öregbíti az Ur Metricus verseinek Gyűjteményét; nem ér reá, azt mondja. De az Ur ne rettentesse-el magát 's adja-ki. De Virág felől, kérem az Urat, tisztelettel emlékezzék a' Praefatióban.

Az Úr barátsága megtehetőné azt az áldozatot, hogy közlené előbb velem, minekelőtte kiadja. Azt talán csak nem rettegi az Úr, hogy magam akarjak vele paradirozni. Nem; de megtörténhetik, hogy az Úrnak mondanék holmit reájok. El ne felejtse az Úr consulálni a' Dénis Ossian u. Sined Liederjeinek 1782. táján kiadott Quart nyomtatását, és hordja-elő az ott álló Európai Nemzetek metricus verseinek példáját. Azzal 1.) vastagodni fog a' könyv — melly magában is érdem — mert ha brochure vékonyságú lesz, el fognak veszni a' nyomtatványok idő nap előtt; 2.) azért, hogy Dénisben állanak, nem tudja azt a' Magyar Olvasó, mert ki olvassa Dénist Magyar Országon? 's az az editio úgy is elfogyott. Méltó hogy az Úr Bécsbe írjon cránta, hogy éppen azt az editiót és ne mást küldjék-meg az Úrnak. Ugy emlékezem, Wappler adta volt ki.

Aretinust így Copizáltam le

Nonnu quiet auares nōc vero ungari in ultima meolhida que palus ē Satharib inter glacialē Thānayin et maçogothajz in manes populos ut phibent pleriq Cronogr . . .¹

Meghozatom, legalább Patakról kihozatom Priscus Rhetort, Jordanest és Nic. Olahust, 's meglátom mit lehet tenni vele.

Kérem az Urat, ne halassza az Auctori pályát. Lépjen ki az Úr a' homályból 's ragasszon fényt nevére. Még nem láttam a' Pest vármegyei szókat. Megáldja az Urat a' *bocher hu, godel hu, hoder hu* (ez Zsidó litánia; a' Deutsche Encyclopaediában akadtam reá; a' *hu* Isten, az a' többi epitheton), ha velem közli.

Az Ipam kéri az Urat, hogy ne felejtkezzen-el az Irásairól. Adieu, édes barátom!

Cselekedje az Úr azt a' barátságot, küldje fel nekem a' Fesszler *Atiláját*, és jegyezze-fel egy levelében, mellyet első postával varni fogok, kik írtak Priscuson 's Olahuson kívül Atiláról. — Választ per *Ujhely, à Széphalom* kérek. — Ugyan derék a' *Hazai Tudósítások* plánja és Jelentése. Sylvester kész lesz az August. Vásárra. Varjas benne lesz.

En April. elején 1. ferslagot küldöttem-le Semlyénbe, hogy az Úr adja által Kis Istvánnak. Azt írják Pestről, hogy Kisnek semmi sincs által adva. Bizom az Úr barátságába. —

¹ Kazinczy az első M betűt egészen színes initialéval adta vissza, a többi pedig gothicus betűkkel van másolva.

Kivül a borítékon: 1

Tekintetes Nagy Gáborné, született Lukács Joanna Asszonyinak. *Debreczenben*. Özvegy Vargáné Assz. házánál; általellenben a' Fejér lóval.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

938.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Széphalom, 12. Jún. 1806.

Kedves Tiszteletes Uram!

Az a' becsületes ember karakteréhez illő szép cselekedet, hogy Tiszt. Uram, a' mint azt Rector Uramtól értettem, egy bizonyos nékem *kedvetlen*, de csak a' más félnek, tudniillik a' tevőnek, *gyalázatos* lépést elfordítani igyekezett, arra bátorít engem, hogy Tiszt. Uramat arra kérjem, hogy ha szó talál esni az effélékről, legyen hasonló magához, és cselekedje most már általam megkérve, a' mit akkor önnön magától cselekedett; oltsa, a' hogy' lehet, a' tüzet, és vigyen [végre] mindent annak az elhívésére, hogy a' ki azt gerjeszti, utálatot érdemlő ember, 's hogy a' gorombaság fáj ugyan annak a' kinek tevődik, de csak annak rút, a' ki teszi. — Elűnván reményleni a' jót, éppen úgy mint szenvedni a' rosszat, nem reménylek semmit, nem kívánok semmit; de hadd mondjak-ki hát még egy harmadik semmit is: nem akarok többé szenvedni is semmit. Hagyjanak nékem békét.

Az Úr együtt létünknek utolsó órájában engem arra buzdított, hogy ignoráljam a' bántásokat és az Öcsém alacsony fecsegéseit az Ország útján lévő koreszmárosoknál 's az én cselédjeimhez végyem nem hallottaknak. — Édes Tiszteletes Uram, az az ember, a' ki 27. Jún. 1804 fél óráig flegnával és a' legesendesebb megvetéssel, sőt kevély örömmel hallgatta egy bor nélkül részeg ember forma marha szidalmait, bottal való fenyegetését, ölbe kapásra való provokálásait és mindennemű immoralis és ész 's modestia nélkül való mondásait, az az ember, a' ki öt hétig minden resensus nélkül tűrte a' szurkálásokat — úgy vélném, eléggé legitimálta magát, hogy előtte azok az érzések, a' mellyeket Tiszt. Uram a' legeszesebb móddal és

Nagy G. jegyzése: Vettem Jún. 20kán 806. Válaszoltam Júl. 7kén 806. &c.
A borítékon piros pecsét.

ezélből beléje sugallott, nem ismeretlenek. De mind a' ketten meg-eggyezének akkor, midőn a' Botka Úr szaván elborzadtunk, hogy az a bosszú, a' melly CSAK azt czélozza, hogy magát a' bántások ellen védelmezhesse, *szabados bosszú*. — Declarálta az az ember, hogy *barátok nem vagyunk*, az az, hogy köztünk nem lehet *Communio*; 's igazabbat soha nem mondott. Maradjunk e' mellett.

Új história esett. Jónak láttam bevágni az útját; a' mint mon-dám, szükség volt oda tennem magam, a' hová a' nyilak nem érhetnek. Csendesítse az Úr az elnéket a' hogy' lehet; 's éreztesse, hogy a' gyermek nem *res*, hanem *persona*, és hogy a' *meny* nem *leány*.

En tegnapelőtt által jöttem, hogy már itt maradjak. Az építés jobban megyen, ha jelen leszek. Az Ipam, a' ki látja, hogy adósság nélkül fel nem épülhetek hirtelen, azt az ajánlást tette, hogy maradjak nála egész háznépemmel 's körülöttünk forgó cselédjeimmal, vala-mig a' jóság jóvedelméből lassanként felépülhetek, ha esztendők telnek is belé. Elfogadtam ajánlását feleségemre 's gyermekemre nézve. Ők ott telelnek 's talán ott is nyaralnak még a' jövő eszten-dőben is. Szerencsém, hogy Kázmér ide két óra. Látván, hogy az az ember, a' ki nem Vér Nánit vette, azzal sérteget, hogy arra van gondja, hogy *sokat* vettem e vagy *semmit*, mintha ön azt önála valaha néztem volna, jónak láttam ostort mutatni, 's emlékeztetni, hogy nekem az Isten adott Kázmért, a' hol 19 holnapi házasságom alatt 16 holnapot laktam vagy házam népe lakott: de neki nem juta (tulajdon szavai szerint, mellyre Asszonyámat emlékeztettem) *Balajt*. Ha az Úr érteni fogja mi történt, 's tudni fogja, hogy én midőn nyugton ültem, insultust szenvedék ismét, nem vádol azzal, hogy magamat elfelejtettem. —

Feljövőben az Úr Ipa az Ujhelyi piacon özveakadt velünk. Akkor nem volt semmi baja házanépének. Azolta semmit nem értet-tem felőlök.

A' lányom szerencsésen általesett az elválasztás kríziséen is: de az Anyja kevésbe múlt, hogy igen rosszul nem járt.

Méltóztassék az Úr a' húgomat 's egész házáat köszönteni nevemben, 's jelenteni, hogy a' Splényi ház assecurál, hogy az abro-szok igen szépek lesznek, de a' munka igen drága. Ha jól emléke-zem, 16 garas jó egy serviettlől, és nem sokára kész lesz. Azon felyül, hogy az élés drága, kivált Szepesben, a' hol szövik, úgy fel ment a' vászon ára — és így a' munkájáé is — hogy alig tud az ember gyolcsot venni. A' mi tavaly 11 f. volt, most 19en megyen.

Bátyám Kövér Imre Urat és az Asszonyt tisztelem atyafiságos barátsággal. Az Isten fizesse-meg erántam mutatott szíves jóvoltát. — A' kanczám csikaja pely volt midőn lett; most a' második, még csak apró, szőre tökéletesen szürke, mint az apjáé. Gyönyörű állat. Mit nem nyertem volna benne, ha csődör csikó volt volna.

Rector Urnak sok rendbeli barátságát köszönöm, 's kérem, hogy ezután is ne szűnjön-meg azt bizonyítani.

Maradok egész tisztelettel

alázatos szolgálja

K. F.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

939.

Csehy József — Kazineczynak.

N. Kanizsa, Junius 12dikén. 1806.

Kedves barátom!

Méltán vádolhattunk póstáink' járását, midőn a' te óhajtott leveledet csak 15-öd napjára juttatták kezemhez az alatt, hogy éppen most az érez-hegyek alól Saxonia határáról egy magyar tiszti társomnak levelét 8ad napra veszem.

Kis nem rég írt, éppen Gyórré készült Német László' látogatására vagy talán siratására. Az a' mitől legjobban tartott, betelYESedett. A' tudományok tetemes kárt szenvedtek. Mi az oka, hogy olly fiatal korokban ragadozza el a' halál legérdemesebb tudósainkat? Így multak ki Ányos, Vályi, Földy, Csokonay legszebb esztendejikkben. Kisnek folyó írása Német László' halála által megakad; mert kiadását Németnek kell vala szorgalmaztatni.

Mult Május 12dkén Lakos ezen utazott keresztül. Egész dél előtt egygyütt valánk. Délben tovább vette úttját Zágráb felé. Horváth Országban van rendeltetése, de maga sem tudja mappázni e, vagy militaris leírást tenni? Elgondolhatod, hogy téged bőven emlegettünk: mondta, hogy ha jó képiróra akad, lefesteti magát számodra. Előhoza-kodtunk a Sopronyi társaságról is, melly most próba munkáinak II^a kötettyit készül adni. Lakos nem ismér magáénak egy verset is az I. kötetből. — A tolerantia messze ment: A Balaton mellett egy pápista Plébános egész iskátulya ostyát juttatott egy áldoztató Luthéranus papnak, a ki belőlök kifogyott vala; ezt Lakos beszélte: Nálunk most a Zsidó Asszonyok gyerek-ágyas kárpittyaikat adák kölesön az Úr-napi oltárok készítéséhez.

Azok után, a miket mondassz, előttem is enigma kezd lenni a Keszthelyi Gróf; de ez nem akadályoztat megírni, hogy veje Gróf Almásy Illés a mi néhai Proprietariusunknak, Zsadányi Gróf Almásy Ignátnak fíja, ki vagy 8féle lovas Regimentekben tiszteskedett. Attya' halála után Obrist Lieutenant fővel quietált, megházasodott, özvegységre jutott 's ez most 2^d házassága. Noha több ízben voltam közel hozzá: de egyébről nem ismerem, hanem a miről a Mythologiabeli Narcissust.

Hogy a Tótoknak nehezökre fog esni a magyar ügy folytatás, azt könnyen elhiszem, azért tehát a jövő Diaetán arról kell rendelést tenni, hogy legalább is a' jus magyarul tanítassék; mert nehéz a deákul tanultat magyarul előadni akárkinek is. Így pedig szint olly örömet meg fognak a' Tótok magyarul tanulni, mint most deákul; mert számtalanszor volt módom tapasztalni, hogy a Tótbul buzgó Magyar válhat. A mint Öcsém írja, a mi Várnegyénkben a' magyar törvénykezés nem talál semmi nehézséget, holott a' mi Várnegyénkben van a' Tótok Jerusaleme, Nagy-Szombat.

Hiszem hogy nálatok is hordozzák azokat a' mostani nagy mente lánczokat. Azt akarom kihozni; hogy azok nékem tétzenek. Nem rég láttam egyet nagy medaillonnal, melly egy ezüst Sz. István főt mulat en bas-relief aranyozott fenéken. Ez igen szép point de vue szolgáltat és gazdag thema a léleknek; mert még más főt is tehetnék oda en bas-relief.

Fabichnek egy piramidalis verse akadt minap kezembe, azt csak ő süthette úgy ki; mert akármmelly Dithyrambus józan értelem hozzá képest.

Vedresnek előadását olvastam egy új csatorna felől, -- melly Szeged és Pest várossát egyenes úton öszvefoglalná. Megtettzik a' munkán, hogy dologhoz értő keze alól jön 's kívánnám, hogy az elvetett mag megfogannyon. Egy nevetséges mottót hullajtott el felhevültében, mert azt mondja egy helyen: Végre ez a canalis ollyan lenne, mint a katona nyakában a' pantallér, ez hordozná háború idején az eleséget és munitiót a' hadi seregek felé. De különben szép generalis ideák, és hasznos gondolatok vannak benne.

Óhajtvá várom kívált Rochefoucauldod megjelenését. A mint Kisnek is mondtam, ez igazán mesterkezet illető munka. ... Hol kellyen csak találni is annyi raffinementra kifejezést!

Arról akartalak megkérdezni, ha nem jó volna e az a' articulusról leghagynunk az apostrófot, a mint a Debreczeni Grammatika

javasollya, és Kulcsár cselekszik, 's magam így kezdem szoktatni magamat, a nélkül is sok apró accentussaink vannak, 's ez az apostrophe éppen csak annyit ér, mint a —

Erősen beszéllek folyvást egy állandó Insurrectionak Organisatását; ha bevétetik, illy punctumokat szeretnék kikötni: 1er a tisztek egész az elsőig az országtól, és Vármegyéktől neveztesse nek minden időben. 2^{or} Öszve sereglése csak Ország parancsolattyára eshessen. 3^{or} pénz és eleségbéli tartás [a] Vármegyék assignatiójára adattassék, a számadások tőlök censuraltassanak. 4er a készitendő Regulamentum az Ország gyűlésén nyerjen sanctiót.

Az a csekély újság környékünkön, hogy a Sonogy Vármegyei Vice Ispány, Inkey Károly kis asszonya tegnap előtt éjjel egy jövevény Chirurgussal elszökött. A szépek száma általa nem kissebbedett meg.

Élly édes barátom és szeres

Ment mp.

Szeretem, hogy addressemet magyarul teszed, de kérlek a *Tekintetést* hadd ki, mivel ezt egy Tiszt sem fogadja el, valamint egyéb félét sem, egyedül Obersteren kezdve adatik meg a *Méltóságos*.

Nem tudom bizonyosan megmondani, mikor rakkolhatok be Regimentemhez.

Sajnálom, hogy most repkényt Zerín váráról nem küldhetek. Még egyszer üllelek.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

940.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tiszteleltre méltó Beccses Barátom!

Meg bizonyítására annak: hogy irántad viseltető egyenes szeretetem érdemes emlékezedet szakadhatatlanul lelkem előtt lebegteti, itteni mulatásombul is kívántalak tudósítani. Némely környül álások hosszassabb ide be mulatásomat okozták, mind magamba fel tettem volt; — igen hosszasan tezett tehát nékem azon ohaitot idő, melybe haza érkezésemmel teljesithettem volna azon barátsági szent kötelességet, hogy betüimmal áljak elő tiszteletedre. Én holnap indulok innen haza. Hogy ha othoni környül álásait dolgaimnak ugy

találom, a mint vélem és ohaitom, úgy a Gr. Gyulai Ignác Báni Installatiojára, melj 4-a Augusti lészen, el megyek. Meg vallom, sok fontos tekintetekből igen nagyon ohaitom ezen utat meg tenni és mivel ezen fel tételemre serkentő okok ártatlan és jó eredetűek, reménlem a teljesítésre segitenek a jó intézetet elő mozdító Egek. — A Gr. Gyulai Bán elő menetelét örvendő versek Erdeljbe is készültek Magyarul, melyek között nem sokára a M. Kourierba is fogok egy versezetet ki nyomtattatni. — Innen semmi oljas különös Uisággal Neked nem kedveskedhetem. A Magyar Nemzeti Jádzó társaságnak egy része itt vagyon és magát derekassint viseli, a másika Debreczenbe vagyon, az itt lévők tökéletesedésekbe hitel felett való elő menetelt lésznek. — A nagy Barcsay Munkái iránt szomoru bizonytalanságnál egyebet nem írhatok; eő meg halt, és úgy tapasztalom, fáidalom! hogy a háládatlanság, rossz szív emlékezete tiszteltérül is meg feleltkezik. — Szomoru érzéseket gerjeszt szívembe az ilj méltatlanságnak csak meg gondolása is, de hozzá kell magunkat szoktatni, Kedves Barátom, mert meg romlott Erkölcsünk részét lészi az is, hogy a fentebbi szépségnek dísz minden tekintetbe ismeretlen légyen előttünk. Komor képzeményeket tüntet ezen szomoru lgasság lelkem elibe, olj komorakat, a miljen édes gyönyörűséget éleszt bennem az, hogy szerethetlek és lehetek

M. Vásárhely: 14-a Junii 1806.

tisztelő hiv barátod

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

941.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Jun. 16d. 1806.

Tisztelt, kedves barátom,

Némethnének bizonyosan közlőtte veled hozzája írt leveletem. Tudod tehát eddig, hogy a' mi kedves barátunk halálának híre hozzáam is elhatott. Még csak a' Pozsonyi Újságnak 30dik Májusi darabjából tudom azt, hol neve a' Nevezetes Megholtaké között áll. E' szerint Németh kiméne az életből a' nélkül hogy én ötet láthatam volna! Nem szükség mondanom, hogy azt mennyire fájlalom. Barátságunk alig nevedkedhetett volna az egymás-látása által: de a' láthatás olly öröme az életnek, a' mellyel mintegy egész birtokba

fogjuk az addig csak félig birtakat. Szegény Németh, oly korán ragadtatni-ki hitvesének karjai között, kit levelei egészen méltónak festettek az ő becsülésére, szeretetére! Megfosztatni attól az örömtől, hogy gyermekét a' maga nevéhez érdemessé képzhesse! 's pályájának csak közepéig hathatni! Az ő panasza tehát előérzése vala a' halálnak, 's nem hiú megrettenés. Nyúgodjanak esendesen hamvai 's emlékezete maradjon szent közöttünk. Édes barátom, ötöt senki sem ismerte úgy mint Te. Ird-meg életét, és tedd-bé akár a' magad Irásodba, akár a' Kultsár Hazai Tudósításaiiba. Az Austriai Annalisokba, úgy vélem, maga iktatta-bé Notitiáját; legalább azt mutatja a' Te Notitiád, mert ott reá ismertem az ő tollára. De ott nincs halálíg vivo a' tudósítás, 's Magyar Olvasók nem ismerik belőle.

Arisztipznak szerencséje felől (a' szót a' franczia értelemben vevén) nincs okunk gondoskodni; Laczink' leveléből tudom, hogy néki valamelly nőtelen igen tehetős Onkelje vagy Cousinje van, 's az a' gyermeket ex asse heres-nek teszi. Sem nevelése eránt nem aggódok; Ásbóth testvére az anyjának, Te pedig, édes széplelkű barátom, a' gyermeknek atyja vagy, 's közel lakol hozzá. Légyetek szemmel a' gyermekre, hogy ne csak semmit el ne mulasson magáéva tenni, sem meg ne romoljon. Szeretném, ha nékem megírnád, a' gyermek melly nap lett, hogy jegyzőkönyvembe írhassem, 's mindig tudhassam, mennyi korú. Most még gyenge; Nyelveket kell vele taníltatni és semmit egyebet. Szent Györgytől tudom, hogy az Anyja is sok ismeretekkel bír. Rajta légyetek, hogy a' gyermek hamis intézetet ne kapjon, melly az asszonyi kezek között megtörténhetik, noha nincs okom ezt Némethnénél rettegni. — Én Arisztiptól távol élek 's érte nem tehetek semmit. De gyönyörködni fogok előmenetelén, 's leveleim az atyjára fogják emlékeztetni. *αὐτὸς ἀριστοτελεῖ καὶ ὁπαιοχὼν εὐμεναι ἄλλων, Μηδὲ γένος πατρῶν αἰσχυρομεν.*

Döbrénteinek Májusban írt levelét vevém e' napokban. Szerettem azt az embert. Szíve meleg; az pedig nagy ajándéka az égne. Úgy látszik, hogy vére kelleténél hevesebb. De arról térsen az idő és a' tapasztalás. Báróczy felől elragadtatva szóll, 's azt gyönyörködve értem.

Én Mártiusban örökre elhagyám Ér Semlyént, 's Jún. 10dikén ide költöztem Kázmérből. Széphalom Sáros-Patakhoz 3, Sátor-Alja-Újhelyhez és Borsihoz pedig egy órányira fekszik. Abaujban ugyan, de csak ötszáz ölnyre sincs házam Zemplénynek széléhez. *Sáros-Patak*nak nem csak a' Collégiuma, hanem a' Rákócziak' vára és

nem vitt volna, régen itt fogtam volna lakni már. De úgy Sophie nem volt volna enyém! bizonyosan nem volt volna! és így jól van minden. Áldom azt, a' ki kigyókon és sárkányokon 's a' pokolnak minden ijedelmein vitt keresztül, 's most jutalmaz. — Ezen kis hézag papirosra még azt hagyd mondanom, hogy Fizsi már el van választva az anyja emléjétől; ép, kövér, egészséges, igen szép, sőt éppen bájoló képű gyermek.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

942.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Becses Barátom!

Én tegnap ide érkeztem azon Jóságomba, meljet az Ipom adott nékem által, holnap indulok Haza. Emlékezeted, és rólad való emlékezősem, még pedig a leg szivesebb szeretettel teljes emlékezet mindenüt nyomba követ, nem különben, mint a szelíd ártatlanságú szeretőt leánykája iránt viseltető emlékezőse. Szép és Nemes a tiszta szeretet, magát a Természetet diszesíti az és emeli a nagy alkotó méltóságának dicsőségét és így, tudom, ezen hasonlítással meg nem bántalak — Oh nem! mert ismered Te szíven érzéseinek erejét, tudod, mit fogadhat be az becsülésre, és szeretésre; tudod aszt is, mit utál az és mit tilt magátul távol. Nékem itt egy csinos, jó alkalmatosságú, ui izlés szerint készült épületem vagyon, lassankint igyekszem okos diszű simplicítással belső ékességét is meg adni. — Különös izlést törekedem egy kis Cabinetra fordítani, melj Philosophusi magánosságomnak lesz szentelve; — gyakran fogom én itt a pöffedt dagálnak erőtelen incselkedéseit kaczagni, sokszor ama szent érzéssel táplálni szívem érzéseit, melj Barátaimra emlékeztet, sokszor aggódni Nemzetem bal sorsán, vigadni disze gyarapodásán — ilj különbféle indulatok gerjedményeit pedig a tenné és tethné leg keletesebben tűrhetővé, ha ezen falak közt Te is volnál vagy edszer. — Oh, miljen drága emlékezetet hagyna e maga után, olj drágát, a miljen nagyon becses emlékezet és valóság az előtttem, hogy lehetek

Mező Csány, Thorda V. megyében 17-a Junii 1806.

Örökre igazán hiv barátod
Cserey Farkas mp.

Kivül:

Thordáru. Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Kolosvár, Debreczen Kassa, Veleite. *Kázmér.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

943.

Kazinczy Kis Jánosnak.

Széphalom, Június 20d. 1806.

Tisztelt, szeretett barátom!

Tegnap érkezett leveled szorosbban csatla szívedhez. — Némethnek halála felől írt levelem eddig meghaladta Pestet, és míg ez hozzád ér, talán választ is kap Tőled. Ird-meg, kérlek, mint nézte a' közelítő halált, 's hitvesétől, Arisztippjétől, tőled, 's más kedveseitől való elválását. A' hosszas betegeskedés végre a' legelevenebb heroismust is elgyengítheti, 's nem következik, hogy a' ki nem csendesen hal-meg, az nem gondolkozott józanon. Midőn a' Leuktrai 's Mantineai Herós a' nagy csata' napján egy Vitéze eránt tudakozódott 's azt a' feleletet kapta, hogy éppen most hala-meg, egy *új Franke'* szájába illő elmésséggel e' szókra fakadt: *Hogyan juthat valakinek eszébe most halni-meg!* — Legalább ezen néző pontból tekintvén a' dolgot, nem mondhatjuk hogy mind gyáva az, a' ki bátran és készen nem vész, ha meg kell lenni. Lucrétz is csak akkor kívánta, hogy kész legyen valaki felkelni az ebéd mellől, mikor eleget evett már. Én azt nem nevezhetem sem telhetetlennek, sem elmétlennek, a' ki az asztal mellől, hol barátjai édes örömmel éledve ezt éneklik: *Te, virág, koszorút nyújts,* stbb. egy kevés kedvetlenséggel kél-fel, legalább azt érezteti, hogy szeretett volna köztök még tovább mulatni. — Úgy tartom, Ilaynóczinak és Öznek sokkal könnyebb volt vagy lehetett a' halál, mint a' szegény Némethnek. Értessz, és így minek magyarázzak?

Az ő elvesztése által az én életem sok örömetől van megfosztva. Pirulás nélkül vallom-meg, hogy benne magamat is szerettem, mert azt vehetem ezen vallástétem mellé, hogy magam mellett szerettem őtet is. Ismertem érdemeit mind szívének, mind fejének, 's láttam hogy a' kettő között egyesség és öszveállítás van. Bár csak Notitiáját olvashatnánk Kultsárnak valamely levelében, vagy a' Te

munkáid között. Kérlek, édes barátom, ne hagyd elveszni emlékezetét. Az olyanok követésre gyulasztják az ifjabbakat, 's mit nem nyersz általa, ha csak Arisztippel riasztgatod is fel néha általa álmából! — —

Hogy pályairásod Előbeszédében rólam emlékezni méltóztattál, és barátsággal, dicsérettel emlékeztél, az, hidd-el nekem, hidd-el mondom, kedvesebb nekem, mintha¹ koszorút nyernék én is valamely Brabcuták' kezéből. Ezek nem mindég a' legérdemesebbnek nyújtják azt: de a' ki felől Kis így szól, az azt a' gyanút támasztja maga felől, hogy Kis jobban ismeri mint a' Publicum, és ha mind az, a' miből a' Publicum ismeri, kevés figyelmet érdemel is, az emberke nincs érdem nélkül. Erőlködtem elfojtani örömeimet (mert igaza van az én megholt Szent-Györgyimnek, kitől ezt tanulám: *ἡδίστον αὐτοῦμα πταίνος*: de a' Cicero szavaként a' *laus viri laudati*), 's úgy néztem a' dicséretet, mintha az barátomnak, nem magamnak adattatnék. Osztan legalább azt hirdeti, a' mivel én mind addig kevélykedni fogok, míg erő lesz agyvelőmben becsülni tudni a' Kiseket, hogy Te engemet szerettél. — Légyen tehát, édes barátom, élj szabadsággoddal és a' legszebb jusaival a' barátságnak, leveleim' cikkegyeit rekesszd munkád' toldalékjába. De minthogy én azt igen sietve 's jegyzéseim' segédje nélkül irtam, és így félhetek, hogy holmit vagy hibásan, vagy csonkán irtam, engedd-meg, hogy minekelőtte kinyomtatattik, megolvashassam. Ki tudja, nem kíván e a' dolog valamelly változtatást, bővítést? Érzem mivel tartozom magamnak is, eggy ily barátomnak is, a' Publicumnak is.

Ma írok Bécsbe is, hogy hozzák helyre annak a' rendetlen Schindelmayernek hibáját. Ime csak most tudom-meg, min akadt-el a' munka.

A' mi kedves Nagy 'Prepostunk' megdicsőítésének örvendek tiszta szívemből. Annak érzése, hogy *jót tettünk*, szebb még a' Kis által nyújtott koszorúnál is. De abban ismét új édesség vagyon, midőn az említett boldogító érzésen felyül azt látjuk, hogy a' kötelesség szent teljesítése által nyerjük az ily koszorút.

Nekem is jutott e' szerencse!

Nekem is jutalmamúl! —

Élj szerencsésen, kedves barátom. Örvendve értem leveledből, hogy szemeid gyengék ugyan, de nem fáznak. A' Homér, Osszián,

¹ Itt egy szót: «valamelly», kitörült Kazinczy.

Milton sorsától ójjanak meg az Istenek: dicsőségekben pedig adjanak igen nagy részt. —

örökös tisztelőd:
Kazinczy Fer. up.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

944.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! 'S hát Te csak nem szűnsz-meg én ellenem zugolódni?! Látd e? csak úgy jár ám az ember ha meg házasodik; sok, máshoz vonszó indulatiból ki vetkőzik, úgy pedig, hogy ő azt maga nem hiszi. Jut e eszedbe az a' leveled? melyet nekem egy kemény nyavalyádból lett fel gyógyulásod után irtál, tele metaphysicaval, és engemet önként provocáltál hasonlóra: ha nem jut, meg küldöm párban, mert azt még az Insurgensek sem bántották: akkor nem zelotypizáltál az én metaphysicammal: sőt jut e az eszedbe, hogy én elébb voltam Urania' szerelmesse, mint Eratóe, mindenkor nagyobb vonattatásom volt a' Philosophiára, mint a' Poésisra; minek előtte eskütt Barátságodba, sőt ismeretségodba léptem, már metaphysicus voltam; arra, hogy Literaturára adjam magamat, kérdés, ha Hazám szeretése volt e nagyobb ösztön, mint a' Te barátságod?; amaz elébbi, de ez erősebb; hát én a' Philosophia' Transfugája voltam — ha voltam — nem a' Poésisé, nem a' literaturájé, vagy a' mint Te nevezed, Músaké: ha amához félig meddig vissza tértem: mi igasságos neheztelésed van ellenem? Sőt, ha az a' Haza olyan eleven érzékeny valami, mint Te, bizony meg köszöni nekem, hogy a' leg fellengössebb tudományokban, a' mit írni tudok, magyarul írom. Sőt! azt is meg kell vallanom, hogy én hozzám a' Poésis, és átallyában [az] egész Literatura (a' magyar ugyan) tellyes életemben hálaadatlan volt; de még a' Philosophia nem. — Ne! most hát le-mondok arról a' jussomról, mellyel némünemü mai módi büszkeségből élnem kellene, hogy ne írjak addig, míg felelettel adós vagy; Triumfálni akarok rajtad, mint még 89ben meg jövendöltem; hogy erősebb barát vagyok náladnál: és noha azt tőled semmivel sem érdemlettem, hogy utolsó Levelemre örökre el-halgass; újjal próbálom érdemelni, hogy ne halgass. És ezt mondom annak a' Te imádott Literaturádnak is, hogy noha a' Te philosophiai örök életednek nemü nemü terjesztésére írott munkám a' 3dik Tag hőlmi

a' Te nevedért e vagy akarai másért?, két Jesuita Censor *imprimaturja* után is tilalommal illette, az én magyar jussaimnak sérelmével: — noha egy más jó Barátom örök emlékezetére szánt másik munkám, a' 4dik Holmi, Censura után sem kapott patronust, a' Czinderÿ félelmes neve miatt — nem — még az ő artemiziájában is: de el felejttem ezeket is; írok a' mit írhalok, de ezen két közönséges fel tétel alatt, hogy 1-o. Engem attúl, a' mire természettel vonattatom, senki se ne térítsen, se ne tiltson; mert valamint (ezt is a' Te leveledbül tudom) a' mit a' természeti ösztön ellen tesz az ember, az a' bűn; ugy bizony az is bűn, ha mást azután járni akadályoztatunk. 2-o. Szabad értelmemet 's érzésemet senki se kösse meg; a' Literaturaban sem szeretek olyan lenni, mint a' Debreczeni Deáknak a' vakja, a' kit el visz ugyan magával, mikor kondizni megy, mivel magának járni nem szabad; de olyant visz, a' ki vagy ne merjen szólni, vagy be hunja a' szemeit. A' szövetség praeliminaris pontjaiból ez, azt tartom, elég.

'S meg-küldötte hát neked Szokolai az én glossámat az Erdelyi Társaság' első Darabjára. — De Te tudod e? hogy én a' Debreczeni Magyar Grammaticát még soha sem olvastam; és azért nem olvastam azolta is, mert hallottam, hogy van másik darab is, mellyet addig akarnék recenseálni, míg sem azt, sem más Grammaticát nem olvasok: mert utálom a' Sectariusságot. Ehesvén attúl a' reménységtül, hogy meg kaphassam azt a' második Darabot; már éppen ma akartam Sárközitül el kérni azt a' Debreczenit; 's hát be toppan hozzám Szokolai, a' Te izeneteiddel: mellyekbül azt nézem ki, mintha Te abban a' hiszemben vólnál, hogy én Debreczenista vagyok — No hát megint nem olvasom; míg veled az én recensioimnak némelly pontjaiból eredhető perenn által nem esem: melly pernek azomban, reménylem, hogy mindjárt condescendál az Actiója, mihelyt által olvasod a' munkát, ugy a' mint per alá szükség. De NB. akkor ne legyen ám az a Praejudicium eszedbe, hogy én a' Músák' transfugája vagyok, és Kantianus. — Én! Cantianus! a' Kant szembekötésének meg esküdt ellensége, és az ő Aerája' rövid voltának egyik (vajha erősebb) ezközlője. — Nem fogsz az én Recensioimban látni semmi Sectariusságot; hamarabb talán kevés olvasást, de azt soha sem szégyenlem, mert többet csak nem olvashattam, mint a' mellyit [!] 46 esztendő korig lehetett: 's biz én nem is örömet olvasok már most vénségemre; inkább tsinállok; mert abban a' mit tsinállok, talán három négy száz esz-

tendő múlva olyannal, a' ki hatvan hetven esztendővel régibb nálam, nyertessen mérkőzhetem. Láthatsz még valamely, a' régiség eránt való praejudiciumot is; ha valami gyengeség van bennem, a' mi eredeti nemes kevélységemből sokat von le, ez az: de már ebben kíméld meg az én bal oldalamat, 's ne kényszeríts ki tálalnom életemben, a' mit holtom utánra hagytam. — Ez ám ez a' vastag nyakú Kálvinista, nem Te: Te Aristokrata vagy a' Te apró Társaságaidal; én sem azoktól, sem egy Főtől semmi szabott törvényt el nem fogadok; de ha annak hozzásában concurrálok, és a' magam értelmét nem evincalhatom, meg-egyezek a' rosszszabban is: vox populi vox Dei. Nektek, a' kik P'ivat Grammaticákat, Dictionariumokat tsináltok, vagy akar ki, nem közönséges társaságokban; azt felelem, hogy bizvást; de én rám ugyan senki se tuszkolja a' magáét; — A' kik idegen idiotizmussal akarjátok akar szépíteni, akar bővíteni a' Magyar nyelvet; tsak azt: hogy bizvást, én meg értem a' titeket, ha nem értem is a' nyelvet, melyet majmoltok; majd meg látom, Ti meg értitek e utóbb az eredeti Magyar szamatú írást és beszédet? mert már ilyen köz tsatában azt tsak meg engeditek, hogy én és a' hozzám hasonlók pro aris et focis harczoljanak, 's sustentálják azt az édes valamit, a' mi eredeti és hónyi. Nem mondom azt, hogy hagyd meg a' szakállodat, noha meg lehet, hogy még valaha az Ország Birája is meg hagyja, azt sem, hogy borotválj el egy felül a' hajadat és más felül köss tsimbókot; mert hiszen lám az én hármam is szemet szúr: de azt tsak mondhatom, hogy míg valami akar szőlés és írás módja, akar ruha, akar viselet, annyi idejű praescriptióval nem bír, mint az enyím, addig az enyímnek igassága van: ezt már most alkalmaztasd a' Német és francz idiotizmusokra, alkalmaztasd a' tíz esztendő alatt huszszor változott haj viseletre, a' tsetség erő gombos nadrágra, golya órú tsizmára; 's mond meg, mivel szebbek ezek a' réginél? gusztussal ugy e? de azoknak gusztussával, a' kiknek talán nints is, vagy ha van, ma egy, holnap más, — a' kik e' diametro contrariumjai a' változhatatlan Istennek. — Én sem mondom azt, édes Barátom, hogy bögjünk vagy vakokjunk [!], mint valaha, mikor a' vad ember szólni kezdett, vagy a' kis gyermek beszélni tanult; de ne is menjünk a' Culturában annyira, hogy sziszegjünk, mint a' kigyó, vagy madárka módra pityegjünk! Ha pedig nektek úgy tetszik: ha jó a' szomszéd idiotizmusokat behozni, ha jó új szókat tsinálni, új Grammaticai Törvényeket szabni — Isten hírével; de úgy én szólót jegyzem; én védelemzem az

én édes Magyar nyelvemet, ha magam maradok is, 's nem hagyom a' Tieteket magyarnak nevezni; legyen nyelv, legyen szép nyelv, de adjatok neki más nevet. — Az a' szóla játék pedig nem azt teszi ám, hogy én veletek börlenkedjem; hanem hogy ollyakat írjak, a' mellyek ha életemben világot nem látnak is, de mivel mind nyelvre, mind érdemre eredetiek, majd valaha el-nyomják a' tieteket. — De! már most tele van a' papiros — meg szünök, — mert még azt sem tudom, miként veszed? De hogy jobb nevenn vedd, azért sem subscribálom ma, hanem majd holnap.

N. Bajom 24-a Juni 1806.

hív. Barátod
H. Ádám mp.

Majd el is felejttem: Mátyásira: — kit kell elő venni recensiora? 's osztán Te és Domokos nem tudátok azt el-találni? — Szem be hunyva akar kit, akar a' leg jobbat, akar a' leg rosszabbat, nekem mind egy; a' rosszban még több alkalmatosság van a' Grammatica regulákról disserálni; — hanem ollyat, a' mibe több materia jön elő; — osztán Régit is, közép idejűt is, újat is: — csak hogy Vay Jósef szava-ként, nem kell a' dologtól előre meg ijedni — és Én ként tsak addig nehéz valami, míg jó szívvél nem látsz hozzá — és a' bölts Fedrusként: Vis et nequitia quidquid oppugnant, ruit. — De szeretőm is én azt tudni, hogy mire való az a' kérdés? Ad e az valami elsőséget annak, a' kit recensealunk? Ugy nekem valamennyi Magyar Auctorom van, mind első; mert én már el kezdtem: és mind recenseálok, valamennyire rá érek, míg élek.

Kivűl:

à Monsieur Monsieur François de *Kazinczy*, Assesseur de plusieurs Comitats. par *Bude, Tállya, S. A. Ujjhely*, à Széphalom.

V á l a s z.¹

Széphalom, Júliusnak 15d. 1806.

Szeretett barátom. Ritkán akasztja-el engem úgy levél, mint az, a' mellyet tőled éppen most veszek. Szokolai barátunknak felevén a' töle-vettre, szabad futást engedtem annak a' tréfáskodó érnek,

¹ Kazinczy közvetlenül a Horváth levele után írja e választ, a melyet eredeti fogalmazványának tarthatunk.

melly a' barátság előtt bocsánatot nyerhet, minthogy epe nélkül karczol: de midőn komolyabb tónusból várják válaszat, már akkor legtanácsosabb volna hallgatnom, ha barátom' megszóllítását felelet nélkül hagyni szabad volna. Készebb vagyok magamat bár melly veszedelemnek is alája vetni, mint hogy azzal vádoltassam, hogy a' barátságának 's háladatosságának lettem megszegője.

Egynehány ízben olvastam-meg leveledet, 's csaknem mindég szédelegve tettem-le. Mindenben ellenkezőképpen gondolkozunk. Organumainknak kelle megromlani. A' tiédnek e, az enyéennek e? vagy mind kettőnkének? azt a' felsőbb hatalmasságok tudják. Kiki a' maga szemével lát, 's nekem úgy tetszik, hogy én jól látok. De viszont hogyan tégyem-fel azt egy igen becsült, igen szeretett barátom felől, hogy ő nyomorodott-meg? Ez nekem kimondhatatlanul kínos bizonytalanság. Legjobb lenne, azt a' tárgyat, a' melly köztünk e' meg hasonlást szüli, nem is illetni többé.

Neked van e igazad (neologizálok; ez annyi, mint a' Teáltalad olly igen szeretett Németek' *recht*-je) — vagy Kantnak? azt én nem tudhatom, mert én Metaphysicus nem vagyok. De megvallom, hogy ámbár tudom, hogy a' Philosophiai Dictátorság nem kevésbé állhatatlan fény, mint a' hazai Procellák közt a' szerencse fíjainak ragyogások, mindazáltal a' ki a' közönségessé lett vélekedéssel ellenkezésben vagyon, azt a' gyanút támasztja maga felől, hogy a' dolgot nem érti; mellyet Tefelöled annyival inkább feltehetek, mert Kantnak még csak *nyelvét* sem érted, hogy érthetnéd hát *dolgát*, mellyet még a' kik nyelvét értik is, sok esztendei stúdiumnok után értenek.

A' Philologiában 's Aestheticában már veszem magamnak azt a' szabadságot, hogy ítélhessek. — Én azon a' hiten vagyok, a' mellyen Horatz, Terentz, Cicero, Quintilián, Seneca, 's az újabb Nemzetek' Kritikusai (a' Római Irók közül nem vaktában nevezém-meg, a' kiket itten megneveztem) — 's azt állítom, hogy ha mi a' Magyar nyelvvel azt cselekezzük, a' mit Klopstock, Göthe, Wieland, Schiller a' Németével, a' Magyar literatúra fél század alatt olly formán fog a' Tinódi Sebestyén és Ilosvai korabeli literatúrához hasonlítani és nem hasonlítani, mint a' Klopstock etc. korabeli Német Irók' munkái hasonlítanak és nem-hasonlítanak a' Hans-Sachs etc. munkájához. —

Nyer e ezen nyelv és szóllás' elváltoztatásával a' literatúra és a' Nemzeti Génus vagy nem, az nem lehet kérdés. Nem azt mondom én, hogy kalpag legyen a' fön és máslis cipők a' lábon: de ha

a' nadrágot a' magyar szabású mente mellé a' Csokonai elnevezése szerint kan viganó nadrágnak* varratom, 's szíj helyett gombot tétetek reá, 's a' dolmány helyett gilet lajblicskát veszek — azt én bizony illetlennek 's rútnak nem tartom, akarmit mondjon Tiszteletes Uram Debreczenben vagy a' Peleskei Notárius reá, mikor meglátja, mert a' hiba talán inkább az ő szemében van, mint az én módizásomban. Én arról nem tehetek, hogy az Ur Isten úgy teremtetten az embert és a' morális világot, hogy az mindég egy állapotban ne maradjon. Lám Te sem jársz úgy patkós bakkanásban 's újatlan mentében, mint Zrínyi Miklós.

Az egész világ nem csak szépnek, hanem kimondhatatlanul is szépnek leli a' Geszner *Első hajósát*, 's mindennap szemem előtt van az, a' mit Te irtál volt annak magyar fordítására, mert én a' szegény Aszalai emlékezetére, azt a' fordítást Autographjaim kötetébe költtettem. Felelj már, édes barátom, kinek van igaza, az egész Európának e vagy magának Horváth Ádámnak? — 's mit használhat az, hogy mi ketten erről szözlünk? Hagyjuk hát abba, és szeressük egymást, ha az egyikünk hármass csömbököt 's régi szabású nadrágot, a' másikunk nyírt és homlokra lefésült hajat 's kan-viganót hord is. — — — —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 186. sz.]

945.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igen becses és Kedves Barátom!

Erdéljből lett haza érkezésemmel három becses leveleidet találtam itthon. Te, a ki Barátodért, és a Barátságért olj forrón tudsz érezni, könnyen képzelheted, minő gyönyörűséget okoztak azok nékem. Most tehát azon háromra és tegnap a negyedik Széphalomról megérkezvén, erre is meg tészem válaszomat, rendre vévén azokat.

* «1802 táján hozta Párisból Gróf Berényi György az ott módiba jött cssecsig-érő nadrágokat. A' cssecs alatt által övedzett asszonyi öltözetek 1794ben kezdődtek. A' Bécsi nép ezen szabású asszonyi öltözeteket egy Actrice' nevről *Viganó*-nak nevezte-el, talán mivel Bécsben ez az asszony lépe legelőbb így öltözve közre. — Csokonai osztán nadrágainkal Kan-Viganóknak csúfolgatta.» — Kazinczy F. jegyzése.

A melj leveledbe a Wesselényi képe alá téendő Írást emlited, azon leveledet Tökcsnek (a kis Wesselényi nevelőjének, nekem különösen bizott emberemnek, ki ezen napokba indul Német országra utazni) adtam által, hogy Wesselényivel közölje; találkoztam ugyan személtessen Wesselényiékkel, de mind aláb okát meg láthatod, miért nem beszélhettem vele különösen ezen érdemes Tárgyrul. Tökés teljesítván a reá bizott kívánságomat, az ide zárt választ¹ küldé, meljbül Wesselényi tettzése ki világosodván, által láthatod, hogy eő is egészszen reád bizza a választást.

Hegy aljai essentia iránt tett kérésemre való Feleletedet, és meg szerzésire ígért ajánlásodat szivessen köszönöm. Mivel pedig az alatt egy más igen jó Barátom is meg kért: hogy szerezzek számára is: tehát kérek, hogy két antalkó ugyan jó essentiat szerez. Mind két Barátim magok számokra kívánnák, gyengélkedő egészségeknek erőssítésire, és érdemessek lévén: hogy gyengeségekbül a leg jobb egészségre erőssödyenek, uira is igen Barátságossan kérek, hogy számokra 2 antalkó első qualitasu bort mentöl előb szerez — mi czélra kíváztatik, már tudván, képzelheted, melj örömet meg adgyák jó árát is. Ezen szivességednek mentül előbbi teljesítése által nagyon le fogsz engemet is kötelezni, mivel azon két érdemes Urak nékem különösen jó Barátaim, oljanok, kik érdemessek a Jóktul szerettetni, és tiszteltetni.

Kedves Fizsid el választását olj atyai szivbül való gerjedmény-nyel irtad le, melj engemet is meg érzékenyitet. A Jókra ügyelő Egek tarcsák meg ezen örömodet, hogy abba veled edgyütt mű is mindnyájon, kik Tégedet szerelünk, örvendezhessünk. — Azon derék Splényi Kis aszszonyoknak én is ismerem három fiu testvéreiket, kik közül Ferencz Obristlieutenant: az atlya Regimentyöbe, — Ignác Oberster a Herez. Josef Palatinus R[egementjében], jó Barátaim, a kissebb Jósef, jó gyerek, és emberséges embert reménlek belölle — Most lett Major a Ducca Regementyibe. A fiúkból is ki tettzik, hogy derék szülektül vették eredeteket, és hogy Nevelést is oljat kaptak, meljnek édes következése az: hogy Barátságokba gyönyörüségeket kaphattyak a becsületes emberek. Kár azonba, hogy valamint Kis aszszony Testvéreik, ugy ezek is gyengék a Magyar nyelvben; ez akár ki mit mondgyon, korcsos nevelés módgyának következése — igaz, hogy én magam se tudtam 8 esztendőös koromig egy szót is

¹ A gyűjteményben hiányzik.

magyarul, mert Bécsbe születvén, első nevelésemet ott kaptam — de Magyar vér foljván ereimbe — meg tanultam anyai nyelvemet és már most tudom, és annak tudásával magyarul is érzek. — A napokba egy Magyar országi Nagy Urnak vevém Deák levelét, bizony Magyarul akartam nékie felelni, és csak azért is írák válaszat Deákul, ne hogy aszt gondolja, hogy nem tudok Deákul. — Barátom! már most ugyan raita kellene minden erővel lenni, hogy Anyai nyelvünk becsit a Nagyok házaiba is be iktassuk; e nélkül, hid el, a szent Czélt el nem érzük, de ezen meg vesztegetet erkölcsű Nagyok nem kapnak nyelveken egyébként, ha csak nem Módi nyelv — mert minden dologba ezen puha gyáváknak, csak a Módi az Idolumok — azon kell tehát lenni: hogy tétessen a magyar Nyelv módi nyelv.

Hogy a töllem vitt Platanus él és tenyészik, örvendem, akarom aszt is, hogy Chrysanthemum Indicumot kapjál, ha azon innen vitt plantabul, meljnek Nevéről meg feleltkeztél, egy laput (!) küldesz, ugy reá ismerek és Nevét meg irom. Ősszel megint adhatok külömb-féle virág házba való szép Plántákat, meljek nállam az idén felessen szaporodtak: job szível, hid el, senkinek se adom. — Ha a nagy Zrinyiek haidoni lakheljek omladékin tenyésző valamelj plánta laput kaphatok, az előttem is szent Ereklje leszen — Fel hadnagy Csehý Barátod onnan a Repkényt szíve erejének lelkemre ható ki fejezésivel — ah melj dicső ki fejezéssel! küldötte néked.

Barcsaý munkái iránt élni fogok tanácsoddal -- Gubernialis Secretarius Kenderesi Urat fogom meg kérni, hogy azoknak ki kaphatásokba fogjon velem kezét, így reménlem, törekedésennek talán leszen ereje.

A napokban Kis Jánosnak is vettem egy igen becses levelét. Hogy az eő Versci, meljekkel engemet meg tisztelt, nap fényt lássanak, méltók, hogy azok a Csokonaynak emeltetendő Monumentum iránt való Hirdetménnyel edgyütt a Kulcsár által ki adatandó Magyar foljó Munkába is be iktattassanak, igen heljesnek találom — azonban jónak látnám, ha a Magyar Kurirba is ki gyömnének, eszt többen olvasván, többen is látnák. Buczy és Aranka küldöttek hozzám valamelj Verseket, meljeket a Horvát országi Bán g. Gyulaý Ignác szteletére írtak, ezeket is fel küldöttem, hogy a M. Kurirba iktattassanak, külön pedig a Buczyét és az Arankaét pedig g. Gyulai Ferencz fogjuk több exemplárokba ki nyomtattatni.

Gróf If. Teleki József igen kedves barátom nállam lévén, el beszéltem nékie és örömmel halgatta, a mit nagy attyárul, Teleki Lászlórul, írtál nékem, amannak t. i. 1-6 Ferencz Császárral való beszélgetésit. Szép, igen szép a kis Waŷ Miklós cselekedete is — éljen ezen jeles indulatú gyerek — éljen pedig Hazánk, és Nemzetünk dicsőségire.

Széphalmi leveled is ki irhatatlanul meg örvendeztetet. Cottának Tübingenbe írtam és Grófnéd s feleségem a Göthe munkáira való praenumeratioját, hogy el fogadgya, kértem. — A Csokonai monumentuma iránt való hirdetésre Bátorokodom meg jegyezni aszt: hogy a Kulcsár foljó Munkájába is helje és igen illendő helje lészen annak, jónak látnám mindazon által, hogy több szem láthassa és talám több szívet is érzékenyithessen, a Magyar Kurirban is be iktatni aszt. — A Bécsi Diariumba olvasok közelebrül egygy hirdetményt, melj szerint Grützbe volt Professor Biwaldnak az oda való academia Bibliothecájába büstenye emlékezetül be tétetvén, az arra kívántató köleségre collecta hirdettetik.

Üiság! Közép Szolnok v. megyébe a külső félbe Bölöni József heljet ui vice Ispányt kellettén választani, a Gubernium e végre egy közönséges gyűlést és annak Praesesseül Wesselényit rendelte. — 25-a Junii vala ezen gyűlés Zilahon, meljbe magam is jelen voltam, és irhatom, hogy Wesselényi szépen tud praesidealni is. — Ugy é az Erdélji Gubernium méltatlan alacsonságokért okos embernek szép elégtételt tud adni.

Írásom módgya meg mutattya, hogy félbe kellett szakasztani levelemet — éppen mikor írását foljtattam, érkezet ide Bécsbe menő uttyába Gr. Haller Josefné, Koháry leány, testvére az udvari Camara vice praessésének, Gr. Koháry Ferencznek. — Feleségem tisztel, én pedig meg változhatatlanul vagyok

Krasznán 5-a July 1806.

egyenes szívű hived
Csereŷ Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

946.

Nagy József — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Nagy Józseftől
tisztelet, barátság.

Régen vágyódom közelebbi esmértségére, kit távulról igen tisztetek, igen becsülök, kinek halhatatlan munkái Anya nyelvünket velém inkább meg-kedveltették. Átkozom azt a' szerencsétlen fel-dülést, melly idejövételét akadályoztatta, nekünk személyét irigylette. Alig merem már reménleni azt a' boldog szempillantást, melly össze-jövetelünknek kedvezne. Nyugottabb elmével lépek koporsómba, minekutánna szívemet kiönthettem — Még egy, és valóban fontos tárgya van Levelemnek. Az Egek látszatnak kedvezni Nyelvünknek. Meg-bocsáthatatlanul vétenénk, ha az alkalmatosságot el-alumnánk. Onokáink átkoznák hamvainkat. Kevélykedve mondom, a' megdeako-sodott Vass Vármegyének meg-magyarosításában nem utolsó eszköz voltam. Igen szívémen fekszik Nyelvünknek tekéletes folytatása. Pest Vármegye dicséretes igyekezetel hozzá-fogott a' fordétáshoz. Nem kétlem, kéznél leszen Munkája. Közlöm iránta főbb észre-véte-leimet. Többétést, és javétást kíván. Még számos közönséges folya-motban lévő Deák szók nincsenek fordétva. Némely szók betű sze-rént tétetlek-által Magyarra. Némelyeket magyarázatnak mondhatunk inkább, mint fordétásnak. A' Tzimezésben ezeket nem hagyhatom helybe. A' Cancellaria *fő Meltóságu*, a' Consilium *nagy Meltóságu*; pedig a' Consiliumnál Hazánk' Törvénye 's Constitutionk szerint a' zászlós urak fülnek. *Magnificus Nagyságos*, holott ez a' Titulus szo-ros értelem szerint egyedül a' Nemzetből választott Nádor-Ispányt illeti. Az abusus nem regula. A' Jászok' Kapitánya *Tekéntetes*, mely Titulust férfura csak a' bizelkedők, és értetlenek vesztegetik. A' cor-tesiabán ezer hibák követtetnek-el, mellyeket maíd annyi megbánkó-dás szokta [|] követni. Az volna az én kívánságom, hogy mindenféle levelezésben a' Rómaiak' írás-módját követnének, a' mint én ezen levelemben követni igyekeztem. Csak hogy ehhez több kívántatik, minthogy mi ketten abban meg-egyezzünk. Ebből áll vélekedésem. Most segedelemért könyörgök annál, a' kit a' Magyar Nyelvben Mesternek esmérek. A' Pesti Szó-Tár' bővítésének, javétásának köz-lését esdekelve kérem, hogy valamint a' Magyar-Nyelvnek bé-vételét

szives igyekezetel eszközöltem, úgy annak terjedését, virágzását előbb-mozdéthassam.

Légyen jó egészséggel. Irám Szombathelyen Szent Jakab havának 5dikén 1806.

N. Dömölk, Aug. 1ső napján 1806.

Kedves Barátom!

Ez levelet, melly tsak ma jöve kezemhez, tüstént küldöm, hogy mennél előbb vehessed. Azzal a' kéréssel utasította azt hozzám a' Nagy Prepost, hogy a' mire téged kér, abban én is részt vegyek. Ugyan ezen dolog eránt irt már Rajnisnak, Versegheynek, Virágnak, Kultsárnak. Kellene még, ugymond, irni Szabó Dávidnak, Dömének 's a. t. ha ki ezekkel esmerős volna. A' dolog fontos volna, ha annak a' buzgóságnak, mellyel most némelly Vármegyék Nyelvünket boldogítani igyekeznek, állandóságot és fogantat igérhetnénk; a' miben én nagyon kételkedem. De minden esetre én keveset tehetek a' Curialis Stylus' igazításában és megállapításában; mert tárgyaival nincs elegendő esmeretségem. Te minden tekintetben Competens bíró vagy. — Utolsó levelemet eddig már vetted; abban elfelejtettem meg irni, hogy a' Nagy Prépost hozzá intézett verseim kinyomtatására engedelmet adott. — Mikor végzik el már a' késedelmes nyomtatók és művészek munkáid valamellyik darabjának közre bocsátását? A' mi tájjunkon is vagynak, a' kik velem együtt nehezen várakoznak.

Én most tsak igen keveset tehetek hivatalbéli dolgaimon kívül, minthogy Káplánom nintsen. Győrből megjöven egynehány rend verset irtam egy levéllel együtt Szent Györgyihez; a' verseket ide zárom. Isten hozzád. Öllelek a' legszívesebb tisztelettel és szeretettel.

Kis János Sup. keze.¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 215. sz.]

¹ Idegen kéz jegyzése.

947.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, Jul. 7d. 1806.

Édes barátom!

Mike Mihály, tavaly Mihályfalván Bernáth Gedeonnál, most Debreczenben a' Városnál dolgozó Téglavető Mester 20 ftommal adós az ide rekesztett két rendbeli Contractus szerint. Kérem az Urat egész barátságos bizodalommal, adja-bé az Amplissimusoknak nevemben az Instantiát, hogy azok juttassanak pénzemhez. Bernáthnak is adós, mert ő adósává szokta tenni, a' ki neki dolgozik. Ezt azért írom, hogy az Úr elejét vehesse a' történhető kifogásoknak. —

Sem Daykát illető Csomóm nem jó, sem választ nem kapok a' Postán. Pedig az Úr tudja, mint várom mind a' kettőt. Eljen az Ur szerencsésen, egész háza népével.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

948.

Kazinczy — Németh Lászlónénak.

Széphalom, d. 8. Jul. 1806.

Meine sehr verehrte Freundin!

Der Ton der Würde, mit welchem Sie über den Tod Ihres Gatten klagen, hat auf meinen Geist mehr gewirkt als das laute Winseln des Schmerzes hätte wirken können. Ich sah hieraus, welch ein Weib meinem Freunde ward, und segnete das Geschick, ihm seine kurzen Tage durch eine solche Gefährtin beglückt zu haben; ich sah, dass es für die Erziehung seines Sohnes gütig gesorgt hat. Welch ein schöner Bund ist da zerrissen! was hatte aus dem hoffnungsvollen Knaben durch die gemeinschaftliche Sorge eines solchen Vaters, einer solchen Mutter werden können! Es gibt Ereignisse in dem Lauf des menschlichen Lebens, bey deren Anblick jede Empfindung stumpf werden muss, und der Tod des edlen Mannes gehört auf für mich, der ihn zwar sehr liebte, sehr schätzte, aber nie sah,

¹ Nagy G. jegyzése: «Vettem Julius 28kán 806.» — «Kazinczy Ferentz Úr keresete Mike Mihály téglavető ellen.»

u. also ihn in seinen kleinen Zügen nicht kennen konnte, gewiss in ihre Zahl; -- ich bin versteinert, so oft ich darauf denke. Keine Klage, keine Thränen geben ihn uns wieder!

Kis schreibt mir, dass er um die letzten Tage des Aprils seinen letzten Kuss erhalten habe. Hätte ich doch ihm auch für seine unvergessliche Freundschaft, u. die Freuden, die diese meinem Leben gab, gedankt! Ich hoffte noch immer auf sein Genesen; ich sprach darüber mit Szentgyörgyi, wir glaubten in seinen Briefen nicht Ahndungen des nahen Todes, sondern nur Ausbrüche ungewöhnlicher Schmerzen zu fühlen. -- Und ich sah ihn nicht! Das sind die Worte, Gnädige Frau, die mein Mund oft unwillkürlich ausstost, wenn ich an seinen Tod denke.

Um so theurer ist mir das Geschenk, das Sie mir mit seinen Haaren machen. Ich halte sie wie der Liebende die Reliquien seiner Geliebten hält.

Auch für die Nachricht über die Umstände seines Hinscheidens danke ich Ihnen recht sehr. Sein letztes Wort zu seinem Sohn werde ich ihn oft wiederhohlen. Der Schall dieser Worte sey der leitende, warnende Genius des erwachsenden Jünglings u. des erwachsenen Mannes.

Mein geliebtes Weib kennt meine Freundschaft gegen Ihren Verewigten Gn. Frau; kennt seine Gütigkeiten gegen mich, u. theilt unsern Schmerz. Sie war es, die mir den Brief von Kázmér hieher brachte, denn noch bin ich allein dahier. Sie dankt Ihnen für die sie betreffende Zeilen, u. empfiehlt sich in Ihre Güte. -- Mein Brief muss längst schon in Ihren Haenden seyn.

Küssen Sie mir unsern Aristipp, u. sagen Sie ihm, dass ihn sein Bácsi liebt. Leben Sie wohl Gn. Frau. Gott lindre ihren Schmerz.

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

949.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Jul. 9d. 1806.

Édes barátom!

Ma veszem leveledet Kázmérből, 's azonnal felelek reá. -- Németh Lászlóné, még minekelőtte leveleimet vette, megírta nékem férje halálát, 's elbeszélte mint holt-meg. Er war bis auf den letzten

Augenblick sich gegenwärtig; sein letzter Odemzug war noch ein Hauch der Liebe; er umarmte mich herzlich und kräftig und verschied. Einen Augenblick vorher gab ich ihm seinen Sohn hinauf, er küsste ihn und sprach: *Mein lieber Sohn, mein Stippi, werde ein guter Mensch!* Das waren seine letzte Worte. — Örvendek, hogy ezt az Asszonyt a' levélből ismérhetem; ez azt mutatja, hogy lelke eléggé művelt volt, tetszhetni Némethnek, és hogy gyermeke jó kézben hagyatott. — A' te szaporodásodnak szívesen örvendek. Adja Junó Lucina, hogy a' megszületendő fiú felejtessen-e sebeidet, mellyeket sziveden a' Lajos és Károly halála ejtett. Éppen ma olvasám Euripidest 's ott meghökkentem ezen során, hogy a' férfi gyermek a' ház disze. A' gondolat mindennapi: de tudod, hogy a poesisnak micsoda ereje van a' mindennapit is pikánttá tenni, 's ezen pillanatban óhajtottam, hogy Phigie fiú volna. Azonban az Euripides szava engem békétlenségre soha nem fakaszt. Megnyugszom a' sors rendelésén, 's Phigie nekem, azért mert nevemet egykor elveszti, és azért mert a' Római és nem Debreczeni hitre neveltetik, noha mind a' két punctumot szerettem volna egyébként, nem lesz soha kevésbbé kedves mint eddig volt, csak kívánságod teljesedjék 's reményeimet megesaladni ne engedje.

Koczkodásainkat magam is azoknak nézem a' miknek Te nézed. Légyenek amantium irae. — Nem, barátom, kifejezésem, hogy veled öszveveszni akarok, azon bizodalom' kifakadása volt, hogy megértesz; 's megértettél! Te még mindég tértitgetél a' szép Asszony dolgában. — Kivánhatom e én azt, hogy Te a' vélem elkövetetteket olly világosan hagyd emlékezedet előtt lebegni, mint azok az én emlékezetem előtt lebeghetnek? Hagyjuk-meg az egymás érzéseit a' magok' szabadságokban, 's tűrjük ollyaknak egymást, a' millyenek vagyunk. Te most vagy *ollyforma* mint én *voltam*, én pedig ollyformán, mint Te *voltál*, midőn gratuláltál Heilbarkeitomhoz 's azt vallottad hogy megtévedtem volt, 's midőn Csokonaihoz mentél volt el, most *vagyok*. Ez a' tekintet toleransabbnak tehet bennünket egymásnak érzései 's bánásai eránt. Nekem róla emlékezni is kedvetlen dolog, annyival inkább tértítéseket hallani.

Csokonay barátunkat hozod-elő 's a' babér processusát. — A' mit Pfeffer mondott Ramlernek, az igen igaz: de az nem kárhoztatja azt a' mit a' Cs. verseivel én akartam és, a' mint ugyan reményleni merem, fogok. A' Publicum osztán ítélje-meg, hogy lehetett e, kellett e azt cselekedni a' mit én cselekedtem. A' mit én

cselekedtem volna, vagy cselekszem, az ollyforma volt volna, vagy lesz, mintha valaki ki akarná nyomtatni a' maga munkáját, 's én, látván, hogy gondatlan orthographiával írt, botlásait megigazítanám, 's úgy adnám sajtó alá. — Kezemben van egy kötet munka, mellynek tiszta papirosára 1795-ben azt írtam, hogy ha az Isten vissza nem hoz a' külföldről, Dayka és Kis barátom közös gonddal corrigálják, és úgy adják-ki. Miért ne hibázhatott volna Csokonay? 's miért ne lehetne néki némelly hibáin úgy tenni igazítást, mint Dayka 's Kis János tett volna az enyémen? Én neked ezeket vagy az ide tartozó okaimat elődbe adtam: de megmondta már azt egy francia író, hogy egyik különössége az az embereknek, hogy midőn az Igazat, a' mint látszik, *bona fide* keresik 's ellenkező okaikat előhordják, a' hallgató nem arra figyelmez a' mit néki mondanak, hanem azon töri az eszét, hogy mint elidálja az ellenkező állítás támogatásait.

Kis Inrének megírtam, hogy ha azt, a' mit Cs. a' *babér* apológiájául írt. kinyomtatják, vele engem meg nem bántanak, mert az énvelem triumpháltat. — Cs. összejövén velem, nagy neheztelessel szőlla az ujságnak azon articulusa felől, a' mellyben az ő *babérja* attakíroztatott. Azt hitte, hogy a' *pipaczé*ben készült az az articulus. Elhallgathattam volna, hogy én írtam: de midőn a' Publicumnak mondok valamit, kivált barátom felől, akkor bizonyosan nem mondok olyat tudva, a' miért pirúlnom kelljen. Kimondám tehát néki minden megszeppenés nélkül, hogy azt én írtam. Cs. nem goutirozta a' mit én a' *babér* ellen írtam. Ha neki van igaza, győzzön ő: ha nekem van igazam: úgy, minden apológiája mellett, enyém a' győzedelem. Ki részén van az Igazság a' *babér* dolgában, az nem lehet kérdés, csak hogy azok legyenek a' processusban a' Bírák, a' kiket a' Biróság illet. — Csokonay minden bizonnyal igen jó fej és a' legszerencsésebb Poétai Genie volt: de ki nem látja azt, hogy sok munkája merő szemet? Mint kelljen kiadni a' más munkáját, megmutattam a' Dayka verseiben, 's a' 'Ti kötekedések Cs. eránt azt cselekedte, hogy vigyázóbban bántam, 's Cs-t egy helytt a' scholionokban aesthetikai tekintetekből előhoztam. Hidd-el nékem, édes széplelkű barátom, hogy a' barátság' efféle kötelességeinek teljesítésében nincs szükségem Mentorra. De mindennek *tulajdon* módja van. Az, hogy az enyém nem egy mindenben az azéval, a' ki meg nem tudja fogni, hogy mi lehet Klopstockban szép és hogy' lehet a' németnek hexametere — vagy az azéval, a' ki meg nem tudja fogni,

hogy tartathatik Poetának Bürger, kit Wieland és Góthe is *csudált*, — egyike Szentgyörgyi, másika Császár József — az, mondom, nem mutatja azt, hogy én hibázok. Sensus positus tantum ad sentiendum requisitis non fallunt. Mind ketten megvalljátok, reménylem, hogy az a' tárgy, a' mellyről itt szó van, nektek nem volt stúdiomotok. De hagyjuk ezt, édes barátom, mert ez bizonyosan egy azon tárgyak közzül, a' mellyek eránt soha egy értelemben nem leszünk. De eszes és jó emberek nem gondolnak azzal, hogy némelly dolgok felől nem egyformán gondolkoznak, 's a' praeceptorkodás kedvetlen dolog mind a' két félnek. Öllelek tisztelettel elegy szeretettel.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

950.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom, Júl. 11d. 1806.

Nagy Férjfi!

Mélt. Cserey Farkas Ur a' Bán Installatiójára menvén, azt, a' mit ezen Kedves barátomnak írnék, Nagyságodhoz írom, alázatosan kérvén, hogy leveletem haza érkezéséig magánál tartóztatni méltóztassék. — Az csak olly hírekkel van eltöltve, a' mellyeket a' barát szeret közleni baráttal, mint újságot, kivált távol lakó barátjával.

Tegnap egy Lembergbl jövő Urasággal valék Kázmértt. Akkor léptem bé a' szobába, mikor a' kávé mellett az Európai új dolgokról folyt a' beszéd. — A' mi itt következik, megérdemli az elcsevegést.

A' Lengyel Legiónak valamelly Oberstere — neve Sobieticzky formán hangzik — Generális Müráthoz megyen 's kéri, hogy vesse közbe magát az első Consulnál, hogy öneki legyen szabad quietálhatni; az anyja öreg és igen beteg; nagy successiója várja 's sokat vesz, ha életben nem leli. Mürá megígérte neki hogy ha eránta megszólíttatik, teljesíteni fogja a' mit kíván.

Az Oberster Audientiát kér 's kap. Az első Consul soha nem látta volt még a' maga fényességében, csak a' táborban látta, ottan pedig ő még most is csak katona. Fellep. Jobb és bal keze felé háta megett Cambaceres és Lebrüne Consulok állottak mély tisztelet hallgatásában, 's azok megett sok Udvarnokok. Bonaparte a' mint

az Oberster magát meghajtja, elibe lép, és pedig olly közel, hogy alig volt egy arasz állóhelyek között. Jobb keze, *mint többnyire szokott*, a' felgombolt kaputrokba volt ütve a' hasán, szemei pedig a' földre voltak szegezve. De midőn kieresztette száján ezt: Qui êtes-vous? felvetette szemét az Obersterre, 's ez nem szégyenli megvallani, hogy ez a' reá vetett pillantás úgy megzavarta hogy alig tudott szólni is. Azonban magához térvén, mondja, hogy ő Oberster. Azt látom, felele Bonaparte az uniformisról; 's mit akar? General Premier Consul, felele ez, kérlek, méltóztassál nekem dimissiómat adni, hogy elhagyhassam a' szolgálatot, 's haza mehessek. — Et vous osez 's te mered, monda, kérni a' dimissiót, holott tudod a' parancsolatot? — (Az az vala, hogy a' háború alatt senki se merjen quietálni.) — Tudom, ugymond, de az én környüállásaim . . . 'S melyek azok? — Elbeszélte 's General Mürára provocált, hogy az ismeri 's tudja hogy magát mindenkor vitézen viselte. — Mürá! kiálta el nem fordult testtel Bonaparte, *le connaissez-vous?* — Igen is, monda ez, ismerem, itt 's itt így viselte magát; maga Első Consul Úr is tanúja volt egyszer vitézségének. Bonaparte mind ezt csendes gravitással hallgatta, 's megértvén az okokat, hogy azok valóban kívánják haza menetelét, egy szóval mondta, hogy dimissióját neki megadja, 's jobb kezével hirtelen bal vállá felé tolván az Instantiát a' nélkül hogy a' teste legkisebb mozdulást kapott volna, intett az Obersternek, hogy vele dolgát végzé. A' Consiliarius vagy Secretarius hátulról elvette az Instantiát 's azonnal indorsálatott. Bonaparte pedig más Instánszhoz szólla.

Egykor Bonaparte sok ideig hallgatta a' körülte állók' beszédét a' magát érző érdem gravitásával. Minden szava ez vala:

'Tíz esztendő alatt Európának a' szüfásza el fog változni. Je vous salue, Messieurs!

Zinzendorff Ministerünknek egy kedves barátja beszéli, hogy Zinzendorff szóról szóra felírta, mit beszélt azon Deputatusokkal Bonaparte, a' kik az ő Schönbrunnba érkezésekor neki tisztelet tételére küldettek, 's a' többek között ez a' szava is fel van írva Napoleonnak:

«Votre Souverain est un excellent homme, de nines egy Ministere, egy Generálisa is. A' ti Fejedelmeitek úgy neveltetnek,

hogy ne kormányozhassanak, 's ne ismérhessék a' jó és az alkalmatlan subjectumokat. Nekem, ha több vagyok, mint mások, az a' szerencsém, que je suis né Gentilhomme et Lieutenant.»

Micsoda vakság ez, ugymond, hogy a' ti Ministereitek nem látták, hogy én ki nem kölhetek a' harmadik Coalitioval, hanem ha Prusszia velem tart? és avagy csak innen is nem látták, hogy Prusszia velem fog tartani?

Kassán némellyek arany pixiseket kaptak, hogy az itt mulató királyi hercegecskék körül forogtak. B. Wécsey Miklós, a' ki egész itt létek alatt a' jószágában lakott, és azzal rémitetett, hogy az Udvar igen nehezen fogja venni, hogy csak egyszer sem ment a' Hercegecskék látására, egy gyémántos pixist kapa; talán azért, hogy *szobájában* lakott két Hercegecske 's *házánál* egyik Hercegeasszony. Azt inkább a' Sógor Asszonyom érdemlette volna meg, mert annak az Einrichtungját kegyetlenül elnyűtték. De nagy megtiszteltetés volt, 's az elég jutalom. — Ezek a' pixisek azt juttatják eszembe, hogy Generalis Pálffy János bosszankodva nézte 1790ben, hogy az öccse Károly 's Zichy fitogtatták a' pixiseket, melyeket nekik II. Leopold ada. Ő is elővett egy drágát az asztalnál ezen szókkal: Und mir hat dies mein Dévener Dominium gegeben.

Csókoloim Ő Nagyságának a' Melt. Bárónénak kezeit mély tisztelettel, 's magamat ajánlom tapasztalt kegyességeibe 's maradok Nagyságodnak alázatos szolgája:

Kazinczy Ferencz mpr.

A horitékon: ¹

Nagy Méltóságú Hadadi Bárá Wesselényi Miklós Úrnak Ő Nagyságának, a' Fels. Cs. és Kir. Kamarásának etc. etc. nagy tiszteletű kegyes Uramnak Ő Nagyságának. p. Debrecin, Somlyó, *Zsibó*.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göresöni levéltárában.]

¹ A levél zárlatán ép fekele pecsét s fölötte e jegyzés: «1806. July. Kaszintzki.»

951.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Rég ohajtott alkalmatosságom ez, meljel szerentsém vagy on most ide zárt (Psychehez írt levelem) vagy verseim' a' Tks Urnak ajánlani.

Sipos mpr.*

Patakon, az examen alatt, Júl. 14d. 1806.

[Eredelije a Múzeum könyvtárában: 991. F. H. 23. sz.]

952.

Németh Lászlóné — Kazinczynak.

Raab d. 15. Julius, 1806.

Lieber, theurer Freund!

Ihren Brief von 7ten Juni. erhielt ich erst d. 9. Julius. Unbegreiflich — wen die Zeilen, die ich Ihnen von 30 May schrieb, das nehmliche Schicksal haben so werden sie vielleicht doch schon das Glück haben, in Ihren Händen zu seyn. Empfangen Sie, theurester Freund, den wärmsten Dank für Ihre schönen Briefe. Die Gewissheit, hic und da hast du einen Freund, eine Freundin, die herzlichen Antheil an deinen Ereignissen nimmt, diese Gewissheit lindert auch den herbensten Schmerz. Und ich bedarf des Trostes so sehr, um mein gränzenloses Unglück zu ertragen. Ich weine hier Einsam und verlassen um meinen lieben guten Gatten, die traurige Erfahrung, am rande des Grabes sich in der Wahl seiner Freunde so sehr geirrt zu haben, verbitterten meinem Mann manche Stunde seiner letzten Lebenszeit — Um so theurer sind meinem Herzen seine wenige redlichen Freunde: die Gefühle der Freundschaft für sie werde ich meinem Aristipp tief einprägen; sie sollen auch seinem Herzen theuer u. heilig sein. Er ist ein Knabe voll Geist und Leben, die Feuer Seele hat er von seinen Vater zum Erbtheil empfangen: es ist ihm Bedürfniss von allen Menschen geliebt zu werden. Seine gewöhnliche Anrede ist: Szeretsz engemet? Mit Ihnen ist er durch

* «Sipos Pál, Mathes. és Phys. Professor.» — Kazinczy F. jegyzése.

Ihr Bild, sehr genau bekannt; als zartes Kind war es ihm immer sein liebster Gegenstand. Über Ihren Brief freute er sich ungemein, er hüpfte herum, und klatzte in seine kleine Hände, und rief immer: *Édes anyám, az a Kazinczy bátsi szeret, hozzá akarok menni.* Könnte ich ihn in einen Brief einsiegeln, auf die Post geben, u. Sie könnten ihn mir in einigen Tagen wieder schicken: so hätte ich ihm schon die Freude gemacht. Unser Kis war bald nach meines Mannes Tode hier, er versprach auf einige Tage zu mir zu kommen und in gemeinschaft mit H. Hauptman Schester [?] die Bibliothek zu ordnen und die Preise der Bücher zu bestimmen; er kam nicht. Der Termin, den er mir gab, ist schon lange vorüber, ich weis nicht was ihn abhält. Indessen hat der Hauptman daran gearbeitet u. mir wirklich manhe wesentliche Dienste geleistet, u. doch kan ich zu dem Mann kein Zutrauen gewinnen --- Aber was will ich machen --- Meine Brüder sind edle Menschen, aber das Schicksall hat uns weit auseinander geworffen --- die können jezt zu mir nicht komen. H. Fabichich hat mir auch ein par halbe Tage aufgeopfert. Es sind sehr viele Bücher Defecte, die mein Mann seinen guten Freunden geliehen hat, nun meldet sich Niemand, u. keine Anmerkungen hat er darüber nicht gemacht --- Ich war schon willens ein Avertissement in die Zeitungen darüber eindücken zu lassen, doch Beleidigen will ich keinen Menschen. Die Klassiker behalte ich für meinen Sohn. Meines Entschlafenen seine letzte Lecküre war der Tacitus -- seine literarischen Verbindungen werden machen, dass ich so bald nicht von hier wegkomen werde, wiewohl ich es sehnlich wünschte: den mein Herz ist gegen die Menschen verschlossen wie eine Knospe über welche ein Nachtfrost kömt --- Meines Manns Grossmuth u. Aufopferung für das Wohl anderer, bringt mich jezt in manhe unangenehme Lage. Ich bin weit entfernt ihn darüber zu Tadeln, den sein Eifer, seine Thätigkeit u. Jugend haben ihn ja zu den schönsten Hoffnungen berechtigt --- die der Tod alle vernichtete. Nun lastet viel auf mir. Leben Sie wohl u. glücklich, theurester Freund! Ich umarme Ihre Frau Gemahlin u. küsse Ihre liebe kleine. Ewig mit der grösten Hochachtung u. innigsten Frenndschaft Ihre

ergebenste Freundin

Sus. Németh geb. Asboth mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

953.

Takács József -- Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek

Takács József

minden boldogságot!

Junius' 2dikán költt szíves Leveledet tsak a' napokban vehettem. Négy esztendő¹ szerettem Leánykámnak halála után mindgyárt Hitvesem-is, Fiam-is Győr Vármegyében az Ipamnál ágynak esván, ott időztem; onnét pedig Bétsbe kellettén utaznom, kevés napok előtt tértem vissza szomorú házomba. Ennek tulajdonítsd, hogy kedves Irásodra ennyire elkösett a' válasz.

Kis Jánost én-is különösen betsűlöm, és szeretem. Jelés munkái valóban méltók, hogy mennél díszesebb készüléttel közöltessenek. Vajha igaz volna, hogy Gróf Festetits 1° forintot adott a' Magyar Munkák' kiadására! De különben-is egész készséggel és örömmel magamra vállalnám ama derék Férjfi 's Barátom' Verseinek kinyomtattatását, ha szer felett nagy költséget nem kívánnának a' tudva levő mostani drágaságban Kisfaludy Sándor Barátomnak *Regéji a' Magyar Elő-időből*, és *Kesergő 's Boldog Szerelmei*, melyeket három darabokban fogok Falkának újdön új betűjével közre bocsátani. A' melléjek járuló öt képek most készülnek Bétsben, és az író-papírost-is most szállíttyák onnét Budára. Tudhatod, hogy ezerekbe kerül ezen szándék' végre-hajtása. Ide járul, hogy Rájnisnak-is megígértem M. Parnaszszusa' kinyomtattatását.

Bétsben létemkor öszvejttem Hajkullal, a' kitől örömmel érttettem, hogy minden órán hozzá fog Elegyes Munkájidnak nyomtatásokhoz. Vallyon ezekben foglaltatik-e Sylvestered, 's Rochefoucauldod-is? mert még külön kiadva nem jutottak kezeimhez. Azonban ez nem volna tsuda a' Könyv-kereskedésnek mostani rossz állapottjában.

A' Magyar dolgokra tartozó Régiségeidet talán leghamarább magához váltaná Jankovics Miklós Pesten, avagy Sándor István Bétsben. Ezeknek mind értékek, mind kedvek az illyesekhez.

Gondolom, híreddé van, hogy Baróti Szabó Dávid két esztendő¹ alatt magyarra fordította Virgil Eneissét. Gyönyörű munka. Ez-is sajttóra várakozik. Talán Pyber Benedek nem tiltja tölle költségét.

¹ Takács a hosszú ő ű hangokat ó ú-vel jelzi.

Élly szerencsésen tudós Férjji! Én meg nem szünök tisztelőd,
és barátod lenni. —

Wesprémben, Julius 15dikén. 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 210. sz.]

954.

Vay József — Kazinczynak.

Drága Kedves Uram Öcsém!

Közlöttem a Ven. Publicummal a Kedves Uram Öcsém velem
mult Jun. 28dikán közleni méltóztatott szándékát. Mindnyájan nagyon
betsülték Kedves Uram Öcsémnek Oskolánkról meg emlékezését.
A Collectio érdemét is meg esmértek. 'Tsak a' Bibliothecánk Cassája
üressége állott ellent, hogy a' dologba, ugy a mint kívánták volna,
nem erezhedhetek. Ugyan csak reám bízták, hogy tudnám meg a
Collectio árát Kedves Uram Öcsémtől. Hogy úgy, ha gondolhatnám,
hogy annak kifizetésére mód tanáltathatik, a jövő Gyűlésünkön hoz-
nám újra elő. Méltóztasson tehát ezt csak magammak tutára adni.
Ha látom, hogy a mi szegénységünk nem bírja; bizonyossá tészem,
hogy a részünkre ki adott engedelmesebb ár közönségessé tételével
kárt nem teszek.

A Catalogust addig is vissza rekesztem. Nagyon sajnálom,
hogy azokat, mellyeket, hogy velem közölhesse kedves Uram Öcsém
behozott, nem láthattam. De reggeli 5 órától fogva, estveli 8-ig be
lévén fogva, ugy el állottam, hogy csak nem alkalmatlan voltam
minden jó dologra. 'Tsak ment előttem mechanice a dolog, mint a
Malomba fogott marha után a kerék. Talán leszen ebbe is mód még
az idén.

Az én Kedves Barátomat, G. Törököt barátságosan ölelem.
Talán még az idén meglátogathatom. Bizony ohajtva várnám azt az
üdöl. Barátságos favoriban ajánlott vagyok

Drága Kedves Öcsém Uramnak

alázatos szolgálja

Vay József.

S. Patak 19. Juli 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

955.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

[Eleje hiányzik.]

... Mostan pedig hadd szóllok már verseidről: —

Édes harátom, ha dicsérlek, nem mondok semmi újat. Tehát nem dicsérlek. De ki tiltja-meg én-nékem azt, hogy örömet fessek? Avagy csak akkor magasztalom é verseidet, mikor Tehozzád szóllok. Sok ízben kaptam már elő Musarionodat. A' Németet 1777 oltá ismerem, 's belőle nehéz emlékezetem mellett is igen sokat tudok könyv nélkül. Gyakorta eszembe jut a' Németnek valamelly szép passzázs. Előkapom a' magyart 's olvasom, 's — csudállak. Illyen az, a' harmadik könyvnek éppen végében, a' hol az számláltatik-elő, hogy Phaniás *melly* új bölcseséget tanúlt. Mesteri kézzel dolgoztál rajta. Azt fogja vallani az Irigység is. A' γνῶθι σεαυτόν elmaradt, és ott egy kis változtatás, sőt talán vagy üresség vagy homály esett: de így is bizvást megállhat. —

Schillernek verseit ha tíz explban bírtam volna is, mind el fogták volna szedni az asszonyka barátnéim. Sok csak a' Kampf és a' Resignatio miatt szereti őket. — Az Ideálokat tehát Schillerrel magával öszve nem vethettem volna, de szerencsére velem van Pölit, 's ő azt a' II. Kötetben kiírta. Kimondhatatlanul szép a' Tiéd is. Nincs egyéb híjak énekeidnek, hanem hogy azokat nem írtad a' *Ráday nemében*, melly magyarban olly nehéz, hogy alig vetemedhetik reá az ember. Már Wieland megmondotta, hogy alig lehet fatálisabb munka, mint németben *reimolni*, mert kevés *reimja* van. Ugyan mit kell úgy mondani a' Magyar homoeoteleütonos versekről, hanemha ex una eademque orationis parte vesszük őket. De mit érhet az ollyan vers, a' melly *lelkemnek*, *testemnek*, *nyelvemnek*, *beszédemnek* vagy *ejtetem*, *vetetem*, *vitetem*, *nyerettem*-ekből áll. Hogy tehát Te csak reimolsz és nem scandálsz is, az valóban könnyen elengedhető vétek. Ki írhatna két kötet verseket úgy, mint a' hogy a' *Szerettim' édes honja* írva van? Egész életed sem volt volna arra elég, ha addig élnél is talán, míg Mathuzsálem. — Letévén tehát arról a' kívánságról, a' mellyet itten tenni nem lehet és nem kell, dalaidnak egyéb érdemeit fontolgatom. Az Ideálok ki vannak merítve. Szépek mind Magyarban, mind Németben. Én verseidet most tisztázom tulajdon kézzel. Midőn kész leszek a' munkával,

leküldöm hozzád az én kézírásomat, hogy tekintsd meg. Mind ki jegyzem a' mit benne változtatok és külön papirosra fel lesznek téve okaim. Rajtad fog állani, hogy a' mi nem illik a' te saját gondolkodásodhoz, ízlésedhez, módodhoz, azt mind repudiáld; én pedig ígérem, hogy nem fogom soha elfelejteni, KISnek mely tekintet comptál.

Az Ideálok' első 4. soraiban változás látszott kívántatni. Nézzd, mint projectálok azt.

Ti hát elszállatok előlem,
Ifjonti képzelődések?
'S örökre búcsút vesztek tőlem
Szép bánat, édes nyögések?

Az utolsó sorral még nem vagyok megelégedve. Nem azt teszi a' mit a' Schilleré: de szeretném, hogy te el ne hadd az ő Schmerzen u. Freudenjeit.

A' Hát *csak* elszállottak *mellőlem* sorban az elvont szók nem tetszetek nékem jóknak. A' *mellőlem*-nél azért jobb az *előlem*, mert azt festi, hogy a' képzelődés, mint valamelly *Lepc* (Schmetterling) *előttem*, és nem *mellettem*, lepdesett, én gyermeki örömmel szaladgáltam *utánna*, 's ő egyszer eltűnt. Das *csak* ist matt, u. mahlt olingeführ die Idee, als hätte ich *vorausgesehen*, dass sie schwinden würden. Ihr seyd also doch nur (*csakugyan*) verschwunden. — *Ifjúi* képzelődések inkább Phantasien des *Jünglings*, mint der *Jugend*. Az *ifjonti* nekem jobbnak látszana. — Te lássd, édes barátom, ha igazságom van e, vagy megesal a' felszegecs (Einseitigkeit) és az hogy *magam* kötöttem e' szókhoz ezen ideákat, de más előtt azok ismértenek.

Még azon darabjaidnál is, melyeknek *fond*-ját másból vetted, nem lehet (a' mint írod) feltenni hogy az *fordítás*, mert valóban nem *fordítás*. Az e' a' Matthiessonból vett *Hujósdal*? Bizonyosan nem az! Midőn én arra kértelek, hogy ird-meg, mely darabjaidat ki után fordítottad, tudtam én azt a' mit itt mondok: de a' kérdést egyedül maga mért tettem.

Sebes és ritka írásom ismét eltöltötte ezt a' papirosat is, pedig még sok beszélni valóm volna. És így abba hagyom ezt. — Mit ítélsz Kultsárnak Jelentése felől? Én gyönyörködve nézem és igen sokat várok. Hálá légyen érte az Egeknek, lesz tehát egy

Ujságunk, melly által Literaturánk' productumai a' Publicum előtt megismértetnek, a' munkák recenseáltatván, felferettetnek Iróink álmosságokból, 's több figyelemmel fogják írni munkáikat etc. etc. Himfynek verseit én fogom recenseálni. Az a' ki a' Zeitschriftben szóllott felölök, éppen hamisan látta, a' mit csudálni *akart*; olyat is látott a' *csudálást megérdemlő munkán*, a' mi ott *éppen nem volt*; — az Annálisok' Recensora már igazábban fogta, de még sem felelt meg várakozásomnak. Nékem is maradt spicilegiumom!

Barátom! A' Németh' halála engem készületlenül ért, és nagyon meglepett: pedig panaszos levelei után megtörténhetők nézhettem. — Boldog, a' kinek ideje maradt, imperare domui suae, és botlásait, mellyeket még a' legszemesebb is tehet és tesz, helyre hozni. Élünk az idővel. Legyen az fő gondunk, hogy nevünket tehessük tiszteletessé a' Maradék előtt és az által még azoknak szíveikben is, a' kik bennünket nem láthattak, támasszuk-fel a' virtus' szeretetét. Mellyikünkre jó már a' sor? ezt kérdem KISTől én is, mint Klopstock, dölni, elhúlni látván az ő Szerettjeit. Wie's Gott will! barátom; minden *lesz, él, 's volt*; ez a' rendi a' természetnek. De esküdjünk, édes barátom, hogy a' halál nem tépi-el láncunkat, és hogy gyermekeink egymást úgy fogják nézni mint testvérek, 's az a' ki hátra marad, atyja lesz az árvának. Esküdjük ezt, édes barátom! 'S ha engem kap ki a' halál elébb mint téged, légy szemmel gyermekem eránt, 's még a' Pannon földről is intézgessd nevelését, 's lehelld belé a' Szépnek, Jónak, Igaznak 's a' Hazának szeretetét; lehelld belé a' Gonosz-nak — tudod, a' szó mit tesz, — elhalhatatlan gyűlöletét! Élj szerencsésen, édes barátom! Ha én szállok elébb a' sírba, emlékezz-meg mire kértelek. Ha Te szünsz-meg elébb lenni nálamnál, nem felejttem-el, mit ígértem.

örökös híved:

Kazinczy Fer. mpr.

Némethnek képét verseid második kötete elibe akarom metszteni. Reménylem, kedvesen veszed ezt a' jelentést.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

956.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemü Kedves Barátom!

Két utolsó leveleid új oldalról festik szivedet, 's még méltóbbá tesznek a' tiszteletre és szeretetre. Feltettem ugyan Felőled az itt kinyilatkoztatott tökéletességeket is; mert tudtam, hogy a' melly munkáját a' természet remekké akarja tenni, annak egy részét sem hagyja hijánosan. De kettősen örvendünk, ha szembetűnő képpen is látjuk Barátunkban azt, a' mit felőle felteszünk: én is annál forróbb indulattal szorítlak most szívemhez. Azt mondod, írjam meg Németlőről, mint nézte lőgyen a' közelítő halált, 's mint butszuzott legyen el kedveseitől. Halála óráján nem lehettem vele; de vele voltam halála előtt egynehány napokkal, midőn már semmi reménység sem lehetett meggyógyulásához. Jól mondod, hogy a' hosszas betegeskedés végre a' legelevenebb heroismust is elgyengítheti. Németlnek tsak nem akármelly herosi lelket is meggyőző hartzot kellett vivni. Ő nem tsiggedett el; de elkedvetlenedett, nem volt zugolódó; de igen irritabilis; nem félt a' haláltól, de nyugtalanul várta vagy kimulását vagy gyógyulását. Utolsó ott létemkor úgy látszott, hogy a' reménység, a' nyomorultak' leghívebb barátja, még ekkor sem hagyta el őtet egészen, midőn minket legkevesebbé sem biztatott. «Igy kell a' halállal küszködni», e' volt hozzám első szava, azután erősen szívéhez szorított; kétszer-háromszor repetálván ugyan azon szókat. A' feleségét 's gyermekét elől állítván, mindeniket, különösen pedig fiját szeretetembe ajánlotta, s a' feleségét kérte, hogy a' nevelésre nézve hozzám legnagyobb bizodalommal viseltessék, 's tanátsomon járjon. Elbutsuzásomkor a' legforróbb tsókok között egynehányszor ezt mondotta: *exige monumentum annicitiae nostrae aere perennius*. Halála előtt való szempillantásaiban, a' mint özvegyétől tudom, a' legsziverehetőbb 's szív sebhetőbb töredezett szókkal és tsókokkal butsut vett feleségétől és fiától. — Életének rövid leírását az első Posta fogja vinni Pestre Kultsárhoz, a' ki az eránt már ez előtt egynehány hetekkel megkért volt. — Az Austriai Annalisokba igen is maga iktatta-be nollitáját; de az enyimet nem ő, hanem egy másik régi, de távolabb levő barátom, Palkovits György, Po'sonyban a' tót literatura' Professora, egy igen szeretetre méltó széplelkü Tudós, a' ki Tégedet is

nagyon tisztel, 's felőled is valamit tölem hallott, mindent jegyzésbe tett.

Arisztipp' javára valamit tehetek, mindent kívánok tenni. Nem felejttem-el soha, mivel tartozom e' részben is Barátomnak. Tsak az Egek adjanak hozzá elegendő érteimet és módot.

Verseimre nézve tedd mind azt, a' mit jónak találsz. Még egyszer mondom, színtollý tökéletes bizodalommal vagyok tiszta ízlésedhez, mint Hüségedhez és barátságodhoz. Hogy a' Ráday nemében nintsenek, az igen is nagy híjánosság. Azt nem tudom, mennyire lehet nyelvünk az olyan versnemre alkalmaztatható. Talán a' gyorsabb elme középszerű fáradtsággal elérhetné ott is a' tztelt. De a' melly lassan én dolgozom és a' mennyi felé én vonattatom nekem ugyan lehetetlen lenne most benne sokra mennem. — A' γωδ: οσαοτον azért maradt-el, mert a' Censor kitörölte 's ugyan azért újra le sem írtam. Több efféle tsorbák is vagynak imitt amott verseimben: mert a' mellyek censurán megfordultak, azokból a' Censor által kitöröltetett helyeket vagy kihagytam, vagy imigy amugy modificaltam. Illyen a' Tudom. rágalmazói ellen, 'stb., is az a' hely, a' hol a' reformatzióról kellene szónak lenni.

Hát már czután Széphalmon fogsz lakni? A' neve is szép, fekvése pedig, a' mint leírásodból látom, épen bájoló. Egész szívemből örvendek rajta, hogy Magyarországbán, a' hol olly sok szép tájékok vagynak, legalább ezt a' Tiburt a' Sors Horátzius' lelkével bíró Magyar Tudósnak adta. Még inkább örvendek azon, hogy mindezen szép lakhellyeddel 's birtokoddal, mind Feleségeddel, mind leánykádál olly tökéletesen meg lehetsz és meg vagy elégedve. Mi kell több? Dii tibi dent annos, a te nam cetera sumes! De más felől el nem fojthatom ezt az akaratom ellen is felemelkedő sohajtást: O fortunati, quorum iam moenia surgunt! Édes Barátom, nem volt, nintsen a' barátságon kívül kedvesebb bálványom mint a' függés nélkül való magánosság, az otium, sed otium cum dignitate. Azzal ketsegtetett régtől fogva képzelődésem, hogy minekutánna 40. 45 esztendőskoromig leszek fogva a' tisztbéli foglalatosságok jármába, teszek szert annyi keresményre, mellyből tsendes magánosságban à mon aise folytathassam életemet 's szabadon követhessem tudományos hajlandóságomat. Most már látom, hogy kevés reménységem lehet ezen kedves álmom' tellyesedéséhez. Hivatalomat nem útálom ugyan, tsak meg sem vetem; de az említett szabadságnak szeretete nem hogy enyészne, inkább naponként nevelkedik bennem, hivatalbéli foglalá-

tosságaim naponként inkább terhemre lesznek; hozzá járul az is, hogy épen az egyházi hivatal a' protestánsoknál legnagyobb despotismus alá van vetve, 's a' leggondosabb vigyázás mellett is legkönnyebben kiteszi a' legjobb embert is egyik 's másik alávaló 's többnyire a' legalábbvaló (moraliter legalábbvaló) emberek üldözésének. Könnyen elgondolhatod hát mennyit kelljen ottan ottan hajlandósággal 's a' kéntelenséggel küzködnöm. Láthatod azt is, melly nagy boldogságomat találhatom barátságodban 's levelezésedben, melly ideig óráig szerentsésen kiragad a' valóságnak szomorú tömlőzéből. — —

Megengedj, hogy panaszon végződik örvendezésem. Ne tulajdonítsd ezt kitsínylelkűségnek. Békével tűröm hartzomat, 's az sem zugolódásból származott, a' mit itt mint szent titkot kebeledbe kiönték. Még egyszer mondom, kimondhatatlan boldogságomat lelem barátságodban. A' mire kérsz, én arra sokkal több okokra nézve kérhetlek. Nekem egy Némethem volt, a' kire árváimat bízhatni reményltem, az is elhagyott. Ha korán találók halni, az én árváim igen árvák lesznek, 's nekik, ha valakinek, nagy szükségek lesz a' hív pártfogóra. Boldogságomra 's gyermekeim' boldogságára ügyelő Geniúsom nagyobb jót nem tehetett volna velem, mint hogy veled engem megkedveltetett. Vedd szent fogadásomat, hogy örökké elfelejt-hetetlen lessz előttem nemes szíved' ajánlása, 's utolsó lehetelig azon fogok igyekezni, hogy mind éltedben, mind ha úgy kellene meglenni, halálod után is arra méltó lehessek 's nemesszívűségedet mennél tökéletesebben követhessem.

Hogy Németh képét verseim' 2dik kötete elibe akarod tenni, abban is melly váratlanul örvendeztetesz meg! Én nyomorúlt ember, még tsak annyi időm s erőm sem volt, hogy halálára egy rendet írhattam volna, pedig minden szüntelen fülemben menydörög az exige monumentum aere perennius — és annál inkább félek dirib darab üres szempillantásimban valamit kezdeni. Most a' Káplánom is elhivattatott Predikátornak, a' múlt hetekben rész szerént gyűlésen, rész szerént a' Superintendensel egy vesződéséges dologban Sopronyba deputálva voltam. Reám van parantsolva, hogy a' Pesten d. 20 Aug. tartandó mixtus concursusban is jelen legyek, ha tsak még meg nem engedtetik itthon maradásom. Hogy engem fiatalabbat így clóvesznek, betsületemre válik ugyan, 's tapasztalásokat gyűjtök; de más felől minden modestiám mellett is irigyeket 's ellenségeket szerzek. Osztán mennyi idő marad magamnak?

Kultsár' igyekezeteinek ki ne örülne? — A' feltett kérdés (ha ugyan realizálathatják a' M. Társaság à l'Académie Française) olyan férfiat kívánna, a' milyen Te vagy. — Ugyan lessz-e valaha valami abból a' szép álomból? Én az Udvar körül levőknek e' részbeli gondolkozásokat 's Mágnaink' szívét nem esmérem. Külömben Omnia iam fient fieri quae posse negabam. —

Élj szerentsésen. Öllelek a' legszentebb tisztelettel és szeretettel
N. Dömölk Jul. 19dikén 1806.

Kis.

U. i. Németh hosszas betegsége nem kevés rendetlenséget okozott. 1800-diknak elejéig minden rendben van; azolta semmi jegyzésekre sem akadtam. Arisztipp Aug. 18dikán született. Egészséges, igen elevenen kérdezett Téged is. Azt az egyet nem szeretem, hogy felette lágy húsa van, nehezen lessz életrevaló. Hajának számodra készített fürtjét már régen levágta 's eltette feleségem. Most is elfelejtettem elhozni; újonnan most nem vághatok.¹

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

957.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 24. Jul. 1806.

Édes barátom!

[Azt] reménylem, hogy e' levelemet eggy Ujhelyi Üveges Mester fogja általadni az Urnak. Ez üvegeket hoz Debreczenből. Kérem az Urat, a' Vayné, Révai, etc. leveleit, a' Daykához való jegyzéseket

¹ E levélhez az eredetiben két melléklet van csatolva. Az első Kazinczy-nak a III. kötetben 714. szám alatt közölt leveléből egy rész, a 254. lapon kezdve, onnan: «Munkádnak felosztása ... —» egészen a 257. lap 10-ik soráig, s erre Kis János ezt jegyzi meg: «Ezt akarom kinyomtattatni. Ha néhol bővíteni kívánod, 's reá érsz, annál jobb lessz. Tsak arra kérek, hogy mennél előbb felelj; mert a munka már nyomtatattatik.»

A második melléklet Kis Jánosnak a következő czímű verse: «Az elbagyatott Magyar Nyelv. Fő-Tisztelendő Nagy József Nagy Prépost Urhoz». S ezután a következő jegyzetet teszi Kis János az előbbi mellékletre vonatkozólag: «A' leírt levélszakasz eránt frd-meg, kérek, minél előbb, ki lehet e így nyomtatni, vagy változtatni kívánod; hadd küldhessem a' leendő változtatást idején Pestre».

adja által néki, és ha Kis Imre Urtól ajándékban megkaphatná Csokonainak új írásait, melyek a' Váradi sajtó alól ez idén költtek-ki.

Bessenyeinek a' Pakétját is hadd hozza, és kivált képpen azokat, a' mik szükségesek a' Pest Vármegye által felbuzdított Magyarorságra. — Hallom Péchy Imre Ur valami brochiürt nyomtattata. Közölje velem az Ur. Vissza küldök mindent, mindent, csak hogy megkap-hassam. A' Szrógh Munkáján és a' Bihar Vármegyei Determination kívül semmit még e' részben nem láttam. Pedig hasznát akarnám venni a' Pestén tartandó Concursusig.

Ne hagyja teljesedés nélkül az Ur ezen kérésemet. Hogy pecsét alatt jöjjön minden, nem szükség mondanom. — Elfelejtém hogy az Ur a' Varjas *es* éneke *mellé nekem a' Hunyadi verseit ígérte ide.* Kérem, küldje most: mert minden Postanap várom a' munkát pro finali revisione.

[Ho]gy az Ur megitta a' 6 butelliát, az ha meg van, meg van. Tudja az Ur, hogy az Urnak tiszta szívből adtam volna önnként. Csak azt sajnálom, hogy a' destinatio helyére nem mehetett, mert régen várják. Egyéb eránt ha valaki tudja, én tudom, hogy a' barátságának legszebb actusa a' bizakodás, 's nagy Compliment az Urtól tudni, hogy én az Ur becsét ismerem. Ha Ujhelyben van még essentzia, a' mit nem tudok, ha van e, szolgálatjára lesz az Urnak.

Az Atila felől való híreket igen nagy örömmel vettem. De két dolgot tudakozok:

- 1) hol vette azokat a' tudósításokat az Úr?
- 2) hol vette azt, hogy a' Vatikánnak egygy Kézírásában az mondatik, hogy Atila a' deák nyelv helyébe a' magáét akarta behozni?

Ezekre el ne halassza az Ur a' feleletet.

A' Pataki examennek első napján 's a' másodiknak Conferentiaján jelen voltam. Porkoláb hatalmasan viselé magát. Jó exament adatott. Eszembe jutta a' mit Porkoláb felől, mikor Professornak választatott, az az execrabilis Debreczen mondott volt. (Debreczent szidom, pedig nem Debreczen, hanem csak egy Debreczeni ember mondott.) Hogy Porkoláb nem Professornak való ember. Az a' Debreczeni levegő mindent elront a' maga dögletelességével, egyedül az menekedik meg tőle, a' kit az üldöz, és a' ki viszont a' Diogenes feleletével felel az ötöt üldöző Hazának,

Sípos Pál nekem egy szeretetre méltó embernek tetszik. Magyar versket is ír. Közlé Psychéhez írt versének Manuscriptumát. Az most is nálam van még. — Most veszem Veszprémi Fiscalis Takács Jósefnek levelét azon hírrel, hogy Himfynek mind kesergő, mind boldog szerelmei 's Regéji a' Magyar Előidőből sajtó alá készülnek. Ez 3. kötetet fog tenni Falkának új betűjével. 5. kép leszen mellette, melyeket Bécsben már metszenek.

Cons. Vay József Úr szót tett az én Bibliothecám megvétele eránt. Az végeztetett, a' mint hallom, hogy ha elbirja a' Collegium erszénye, vegyék-meg. Addig csak a' Catalogust látták. Maga Prof. Szombati látott belőle holmi Mappát, rajzolatot, és az Atila Codexét, 's ég magokévá tenni. — Majd megvállik mire megyen.

Hallom hogy Debreczenben egy pasquillust vetettek Benedek ellen, hogy Episcopum oportet esse maritum unius uxoris. Cons. Vay azt mondja hogy mind egy akárki legyen, csak csendesen és nagy többséggel választassék meg.

Kultsárnak az Ujságát senki sem tehetné inkább hasznossá mint az Úr. Én neki még semmit nem küldöttem. Félek, hogy nem az lesz a' mit vártam. Bár csak recensiókat nyújtana.

Verseghinek tegnap érkezett kinyilatkoztatása nevet-ségre indított. Quis tulerit Gracchos de seditione querentes! Ő piszkálgat másban, 's nem tűri hogy őtet piszkálják, 's kinjában azt mondja, hogy ő mindent szeret, a' ki magyarul ír és *jót mond*. — Philologus és Grammaticushoz illő szó e ez? ő a' maga Vármegyéjébeli magyarsággal ír — (ergo *folyik*, pro foly -- *tessen*, pro tessék.) — 's megszenvedi ha más megint a' magáéval fog írni. Debreczenben tehát *nyitók* már a' virág, fog[ják] mondani, pro nyilik, et melius nyil. Illyen az ember, mikor elakad.

Kolbásán, hol az Ipam is Földes Úr, 's Kazinczy Péter is az, és a' hol mind a' kettő Benefactor vala a' Templom építésben, 20-a. Jul. Örj Superintendens egy hatalmas Predikáció által szentelte fel a' Szent lélek kegyelmeinek kiosztogató házát. Nagy vala a' frequentia, és igen szép. Voltak Papisták is igen sokan. Rettegtem hogy Örj in Cathedra Scti Petri fog ülni. Olly Predikációt monda, a' mellynél szebbet soha nem hallottam. A' maga legszentebb szentségében, tisztaságában, méltóságában adta elő a' vallást 's azt mondta hogy azért vannak ellenségei, mert bolondságot 's imposturát adnak a' Papok vallás képeben. Átkot kiáltott arra a' Papra, a' ki Contra Convictionem szól, és az igazat ki nem meri mondani,

Szemere Lászlóra pillongottam, ha ezeket hiszi e. Hitte, mert Superintendentens mondta. Ha puderes fejű Papocska mondta volna, betörtette volna a' fejét. Arra vevén Örjt Kazinczy Péter által, hogy adassa-ki; Kazinczy Péter ki fogja nyomtattatni.

Örj Kázmértt volt és elcsudálkozott a' lyányomon. Azt tudakozta, ha solus fecit e vagy feci curavit, a' mint nem tudom hová való harangra öntötték rossz dcáksággal: mert el nem hihette, hogy tőlem valami olyan származzék. — Illyen édesek az atyai örömök. Édes barátom, küldje-el az Ur a' miket várok 's éljen szerencsésen egész házával. Ajánlom magamat barátságába. —

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy, Assesseur du Comté de Bihar & Avocat. *Debrecin.* a' fejeér lóval álaellenben, Vargáné Asszonyom házánál. —

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: F. II. 890.]

958.

Kazinczy -- Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, 24. Júl. 1806.

Édes barátom,

Áldassék a' Gondviselés kívánságodnak bételjesítéséért, 's tégye József fiadon való örömeidet tartósokká, őtet pedig nevelje úgy, hogy a' ki Tégedet és az anyját ismerte, ismerjen szüléjire a' gyermek tulajdonságaiból, mint a' hogy' az arczavonásokból lehet gyakorta a' szülékre ismerni. Lehelld belé a' Te szeretetre méltó jó lelkedet, édes barátom, 's mutassd-ki neki, melly úton törekedjék az igaz dicsőség felé. — Sophie gyönyörködve értette a' hirt leveledből 's nevetve adta osztán kezembe, midőn az elmúlt szombaton Kázmérba mentem. Köszönt benneteket egész barátsággal.

Ha a' gyermeknek ki kell e mutatni azokat az örvényeket 's sziklakat, mellyekben hajótörést szenvedhetnek a' világi dolgok veszedelmes tengerén, vagy a' vak szerencsére kell bízni sorsokat, azt láttatol kérdeni; mert leveled megtévedésből Sophiénál maradt Kázmértt. — Azokat kimutatni minden bizonnyal kötelesség, édes

1 Nagy G. jegyzése: «Vettem Aug. 11. válaszoltam Aug. 18kán. Elvitte Kazinczy József Ur.» — A levél zárlatán fekete pecsét.

barátom: csak hogy — tett arról a' természet, hogy az ollyas tanítások keveset érjenek a' veszély' tapasztalásai nélkül. Hiyába mondjuk a' gyermeknek, hogy vigyázzon magára, mert elesik 's betöri az orrát; ő el fog esni bizonyosan, 's betöri az orrát, de osztán ismét lábra kap, 's addig bukdosik, míg nem lesz szükség a' tanításra. Jaj annak a' gyermeknek, a' kinek az atya ezt a' Te kérdésedet nem tette: de annak is jaj, a' ki a' rettegés miatt bukdosni nem hagyta. Bár mit láttassál kérdeni, azt hiszem, hogy 'Te azt fogod tenni Józsiddal, a' mit Horáttzal teve, a' mint ezt maga írja a' poéta, az atya. Ipse mihi custos incorruptissimus etc. 's ez oda megy-ki, hogy a' theoria igen is hasznos, de a' praxis még hasznosabb. Példa, példa kell leginkább a' gyermeknek, nem tanítás, mert ebbe bizonyosan úgy belé csömörlik mint én a' szegény atyám leveleibe, mellyek mindég ezen formulán végződtek: Mindenek felett pedig az isteni félelem etc. Mihelytt a' levél végén a' nagy M tűnt szemembe, már becsaptam a' levelet.

Némethnének utolsó postával vettem levelét. Az valóban nagy lelkű Asszony. Lelke legalább miveltebb mint képzelém. Halld csak szavait: Die traurige Erfahrung am Rande des Grabes sich in der Wahl seiner Freunde so sehr geirrt zu haben, verbitterten meinem Mann manche Stunde seiner letzten Lebenszeit. Um so theurer sind meinem Herzen seine wenige redliche Freunde. — Aristipp ist ein Knabe voll Geist und Leben. Die FeuerSeele hat er von seinem Vater zum Erbtheil empfangen; es ist ihm Bedürfniss von allen Menschen geliebt zu werden. Seine gewöhnliche Anrede ist: szeretsz engemet? Mit Ihnen ist er durch Ihr Bild sehr genau bekannt, als zartes Kind war es ihm immer sein liebster Gegenstand. Über Ihren Brief freute er sich ungemein, er hüpfte herum und klatschte in seine Hände und rief immer: édes anyám, az a' Kazinczy bácsi szeret; hozzá akarok menni etc. Meines Entschlafenen letzte Lectüre war Tacitus. Panaszolja, hogy sok baja van. — Nincsen rendben holmije.

Patakon valék az exámen elején, Földvári és Prof. Széplaki ott találtak. Ezek egy köszöntést és köszönetet hoztak nekem Prof. Budaitól, mellyet előttem el kell beszélnem. Örvendek hogy a' szép cselekedet a' maga becsé szerint vétetett, és hogy egy olly érdemes embert mint a' millyen Prof. Budai minden bizomnyal minden lehető gyengéji mellett is az, magamhoz csatíhattam. Lépésemet a' Te bedenklích lelked nem fogja javallani, legalább ha egykori

tanácsodra emlékeztethetlek, de édes barátom, a' természet mindnyájunknak különös járást adott, 's ez a' lépés nem ütött-ki rosszul. Halljad hát:

Bihar Vgye a' Magyar Nyelv dolgában Deputatiót rendel. Mások Úrnak, Prof. Budai ő *Kegyelmének* tituláltatik benne. Én megkaptam a' nyomtatott determinatiót 's megborzadtam rajta. Hatvani István és Senator Simonfi tehát *Úr*, Prof. Budai pedig *nem Úr*. 'S ez egy Teleki Sámuel által kormányzott Vgyében esik! *Hol* vagyunk és *melly időben?* Arra buzditottam levél által Prof. Budait, hogy a' dolgot remonstrálja, 's tulajdon példámat hoztam-elő neki, hogy én egy Vice Ispántól, midőn hivatalt viseltem, Perillustrisnak szállítattam volt, holott minden Tisztviselő, a' kivel nexusban voltam, maga az előjáróm is és minden Püspöke megyémnek, az egy Eszterházit kivévén, 's maga ez a' V. Ispán Úr is míg velem *ex officio* össze nem veszett, fenntebbi titulust adtak, 's bátran kiköttem ellenc, megírván, hogy az én ambítióm el nem nézhetné, hogy az én gyengeségem miatt hivatalom' tekintete alább szálljon, 's inkább ismerem a' modestiát, mint hogy ezt annak nézhessem, következésképp kérem, hogy ha azt a' nevezetet sokallja, a' mit más nem sokall és maga is eddig nem sokallott, írjon más nyelven. — Prof. B. levelemt megolvastatta Földvári és Széplaki Urakkal, 's ezek igaznak is, szépek is lelték a' mit tettem, 's ime az a' jutalmam, hogy egynehány becsült ember szeret. Prof. B. nem követte tanácsomat. Ha Biharban voltam volna, és ha ott holni okokra nézve, mellyeket tudsz, kevesebb kedvem e vagy bátorságom volna szállani mint másutt akarhol, magam költem volna ki. —

Élj szerencsésen, édes barátom! Kedvesedet tisztelem, gyermekeidet csókolom. Tarts-meg barátságos emlékezetedben.

hiv tisztelő
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

959.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 24d. Júl. 1806.

Szeretett kedves barátom,

Grófnédnak neve napja van. Imnap ez a' nap immár nálam is, mind azért, mert minden örömeid nekem is örömeimmé lettek, mind azért, mert Hitvesedet azzal a' művelt, szelid lélekkel, tisztelni fog-

nám, ha nem volna is barátomnak a' hitvese. Oh légyen gondja az élet' Istenének napjaira, 's tégye állandóvá szereteteket, hogy egymásnak életét boldogíthassátok míg eljuttok oda, a' hol minden emberi boldogság véget ér 's a' nem-létel éjtszakája nem hágy panaszt az embernek, hogy az ő örömei emberi örömök voltak. — —

Az a' leveled, hogy a' Bánnak Installatiójára mégy, megszakasztotta gyakor levelezésünk folyamatját, mert azt hittem, hogy leveleim sokáig nem fognának eljutni kezedbe. Augustusnak közepéig végre haza érsz, úgy hiszem, 's akkor lelkeink ismét oly gyakran fognak szállani egymáshoz, mint eddig szoktak volt.

E' napokban örömöm volt felöletek szállhatni. Kolbásán Kázmér mellett, hol az Ipam is, az Onkelem is Kazinczy Péter birtokos, Calvinista templom szenteltetett. Volt Theol. Professorom, most Suprintendens Őri Gábor tartott egy felséges Predikátiót, mellynél szebbet, igazabbat soha nem hallottam. A' tiszta fejű ember úgy szegyenlett volna irreligiousnak tartatni, ezt hallván, mint különben szegyelett az olly ostobaság Vallójának tartatni, mint a' mi közönségesen tanítatik Religio képeben. Egy szóval a' mit a' Papoló mondott, az nékem tántoríthatatlan hitem 's assecurállak, hogy ha azt nem Superintendens, hanem puderes fejű Papocska mondotta volna, a' jelen való buzgó *Pópulé* (így nevezik Debreczen táján a' vad népet), megkövezte volna a' Cathedraban. Soha én örömeoseb nem járultam a' Sacramentom asztalához, noha azt soha el nem mulatom, mert annál szentebb actusa a' Religionak ninesen, de józanon vévén a' dolgot, nem úgy mint szokás. — Még tartott a' szeretet Tanítójának igen kevésből álló vendégsége, midőn az én kedves barátnéim, Splényi Caton és Náni egy idegen szép formájú Asszonysággal és egy atyafi Kisasszonynyal bejöttek. Asztalnál együtt valánk. Mellettem Caton ült, általellenben pedig Náni és a' Sógornéjok, Macskási Anikó. Meg nem állhattam, hogy Kraszna és Zsibó ne legyen a' textus. Szeret benneteket mint minden, a' kiben szeretni való vagyon. Dél után pedig Sennovicczal akadtam öszve. Bereg Vármegyéből jő. Addig beszélnék, míg kisüle hogy ő az, a' ki Néked Opálokat küldöz. Képzelhéd, melly napom vala.

Consil. Vay Józseffel, az én Hazám legnagyobb fijával, Júl. 13dikán Patakon valék az examenen. Beszéltte, hogy Erdélyből jő. Tőle tudakoztam, ha igaz é, a' mit a' Szent-Péteren Borsod Vármegyében lakó Dániel Ur mond, hogy B. Wesselényi már Administratora Közép-Szolnoknak. Azt mondta, hogy nem az még, de hogy

Ő restaurált; 's ezt vetette mellé, soha még ártatlanul bántott ember szebben nem triumfált, mint Wesselényi. Ott bíztatik reá a' restauráció, a' hol a' bántást vette. — Előhozódott a' kis Öcséd nevelése. Vay nem szűnt meg azt óhajtani, hogy ez a' Gráziák kedveltje köz Oskolában neveltessék, 's azt vetette mellé, hogy Napóleon a' maga successorát köz helytt nevelteti, az az mintegy 60 gyermek között. Jelentsd azt tisztelt Sógorodnak, 's monddad neki, hogy mind Vay és Vayné, mind B. Splényi Ferenczné heves elragadtatással szözlottak a' szép és nagy reményekre nevedekő gyermek felől. Képzeled, mint örvendtettem ezeket hallván.

Az én Sophiem ezt a' leányát a' Te Hazádnak igen szereti. Én gyönyörködve nézem szereteteket, mert viszont Anikó is szereti Sophiet, 's a' kis Plugiet igen szépnek léli, mint az egész Splényi ház és mind az egész világ. — Minap Sophie ide jött 's símongatta a' Zsibón meghágotott kanczám csikáját, melyet Flórának neveztem-el Sophienak a' kedvéért. A' kancza csikó méltó azon szerencsére, hogy Zsibón termett legyen. Ferencz, úgymond, én ezt Anikónak nevezem-el Flóra helyett. Auch sie ist eine Siebenbürgerin, so mag sie den Siebenbürgerischen Namen meiner Freundin tragen. NB. Anikó név ismételten Magyarországon. — 'S az olta a' kis csikó nem Flóra, hanem Anikó.

Édes barátom! A' hűgom azt írja, hogy a' 100 aranyon tartott essentiája 's tokajija elkölt, mint minden bora. Abból tehát mustrát nem küldhetek többé, a' mint szándékoztam. Van e még szükséged borra? Ha van, parancsolj. Ujhelyben, mely ide 3 fertálynyira fekszik, vagyon egy néhány helytt négy 's öt esztendő. Egy általag legalsó ára 36, legfelső 50 Ft. Csak azt írd meg, mennyi árú legyen, 's bizonyos lehetsz fölöle, hogy árához mérsékelve a' legjobbbat kapod. Én pedig leszállítom Ér-Semlyénbe ingyen. Ugy eshetik, hogy a' sóért menők elviszik Somlyóig. De már ezt ígérni nem merem.

Ellenben Te is engedj nekem egy viszont kérdést és kérést. Azt mondád, hogy az lpad ménésében szép fejű csödöröket kaphatok és olcsóbban, mint mindenütt másutt. Nekem öt kanczám van, 's több is lesz, a' mihez jó fajú csödört kívánnék. B. Kemény Otományban azt tanácslá, hogy végyek megöregedett csödört; nálam úgy is csak *húgásra* fog tartatni, nem *járásra*; az ollyat gyakran 50 forinton is megveszi az ember, 's egy ideig elszolgál, ha gond van reá. Adoptálom tanácsát 's kétféle kérést teszek: 1.) Nézz-ki nekem egy már öreg, de szép állású 's húgásra még alkalmas csödört, 's

beszéld-el egy leveledben, milyen szörű, nagyságú 's árú, 's mi a hibája; tudnik, kelles, rokkant vagy valami efféle. De kívált a' fejének és farának szépnek kell lenni, 's a' nyaknak vastagnak 's magasan kolőnek. — 2.) Nézz ki valamelly öt esztendő csikót, mely már tavasszal hághasson, 's ird meg korát, állását, nagyságát 's szörét, hogy választhassak. Én a' minap vettem egy fiatal szép kanczát; az apjának Anglusnak kellett lenni: szép ló lesz, és szép csikókat reméllek tőle. De lovaimnak leginkább van szép főre és nyakra szüksége. Szerezz nekem az Ipad ménéséből a' ki tett okokra nézve egy szép csikó csődört, az az ird-meg, mellyiknek megvételére adhatom magam. A' szín lehet alma szürke, piros, sárga vagy egyyike a' szép sárgák között (csak ne licht Fuchs) 's mogyoró pelly, nem pedig fekete, barna pelly vagy fakó. —

Leginkább a' fejét 's nyakát kötöttem ki, 's azonban állását, szörét, farát etc. is kikötém, tacite pedig kikötöttem a' vékony és meredten álló lábakat, a' vidámságot, azt, hogy ha oskolás nem lesz is, reá lehessen ülni, 's ez egy történetre emlékeztet, mellyet a' magam piritásomra el kell beszélnem:

Egy Asszonyosság a' falusi jószágából egy barátnéjának ír, hogy szerezz neki egy inast, a' kiben ezek 's azok a' tulajdonságok találtassanak. A' Litánia hosszú talált lenni, mert az elnész Asszony azt felelte, hogy még olyanra nem akadt; de ha akadni fog, elválasztatja magát a' szeretett férjétől 's hozzá megyen. Valóban, édes barátom, magam is olly formán festém-le, milyen csődört várnék, mintha Armidórt és Caesárt reménylhetnék. Felejtsd-el hát fecsegésemet, 's csak azt ird-meg, ha az én szükségemhez illő csődör csikót tudsz valahol, hogy az milyen és minél alább nem fognak adni. Ez vaktában determinál majd megvételére, ha t. i. vaktában van az, midőn barátunk szemével látunk.

Élj szerencsésen, édes barátom! Első levelemben venni fogod a' Csokonait illető jelentést. Öllelek szeretettel 's tisztelettel, hív barátod

Kazinczy mpr.

[Fredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

960.

Cserey Farkas — Kazineczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Én Kraszna v. megye részéről másod magammal commissioba ki lévén rendeltetve: most itt mulatok — munkánknak tárgya azon mixta jurisdictioknak egybe cserélések, melyek Közép Szolnok, Kraszna v. megyék, a Kövári districtus egy felől, más felől pedig Szathmár v. megye közt közössek lévén, sok rendetlenségekre szolgáltattak alkalmatosságot. — Kiráji Biztosnak nevezte eő Felsége Vice Judex Curiaet Fáy Barnabás Urat, kinek elől ülése alatt a nevezet 4 v. megyék Követtjei Király Daróczon munkálódunk, és reménlem, a jövő hétnek végével be is végezzük munkánkat — most pihenünk, mivel azon egyelges [!] jurisdictiok conscribáltatnak. — Pihenésemet jobban, kedvesebben nem használhatom, mint ha néma betűimmel veled beszélgetek, kedves Barátom! — Uiságul írhatom, hogy a Gubernium Wesselényit Közép Szolnok v. megyei adminisztratornak resolvalta, én hoztam ezen hírt ide ki, a külső félbe, a hol fészke vala és ocsmány barlangja a Tholdi szolgálai indulatú béresseinek; — soknak ezen ismert alacsonoknak magam mondtam meg az általok soha nem vélt hírt és ugyan láttam ábrázat vonásokat; — nekem magamnak is igen sok tekintetből nagyon jól eset, hogy én lehettem ezen hírnek ezen környékbe terjesztője. Roszszul eset azomba, és raitod kívül eddig nem is panaszkodtam, mely roszszul eset némely Szathmár v. megyei Deputatusoknak azon emberi érdemeket meg alacsonító magok viseletek, mely szerint a midőn Király Daróczon első gyűlésünk napján az oda való gr. Károly udvarba mindnyájon becsületessen ebéden meg vendégtelténk, asztal felett nyájassabb, szelidebb beszélgetésnek tárgyát nem kapták, Erdély constitutiojának — szokásinak, embereinek etc. etc. méltatlan és igen mocskos gyalázásánál — én ugyan nem is ügyeltem beszélgetyekre és a kiráji Biztossal, ki is igen derék, emberséges ember, mulattam magamat; de hallanom csak kellett bárdolatlan erkölcsöknek, nemzetemet és kedves hazámat sértegető kifejezéseit — Fájdalommal hallani csak azért is, hogy a magyarba ezen fényes 19dik századba ennyi vadságot és egy más iránt ily faragatlan gyűlölséget kelle tapasztalnom. Soha el nem fogom feleiteni ezen nem vélt történetet, én mind azon által Szathmár v. megye és annál inkább

M. ország iránt nyájjassabb indulattal és tisztelettel viseltetem, hogyszem valamely gyűlölséget éreznék magamba irántok. — Minden országba, minden nemzetbe, minden korba és karba vannak sepreléki [!] az emberiségnek — tudom eszt és vigasztal is, de még is csak fái, hogy oly alkalmatosságba, oly heljen, hol egy Királji Biztos jelen van, ily sértődést kelle nékem és Deputatus társaimnak szenvedni . oly sértődést, meljért az én heves temperamentumom egy idegen Nemzetbélit kard lappal tanítot volna emberségre. — Fái ez, édes Barátom, és meg engedgy, hogy panaszlok néked . Barátságai Bizodalmombul szármozik, másnak nem panaszoltam még, hanem elég tételt csak azzal vészek, hogy hirdetni fogom a történetet. Ély boldogul, szerencsésen, kedves Barátom és szeress azon indulattal, meljel vagyok

Tasnád 24-a. Jul. 1806.

igaz hived

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4e. 193. sz.]

961.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

28. Jul. 1806.

Ezt a' levelet nem az Üveges viszi, hanem Semlyénbe az Inasom. — Minden szenteknek a' nevében kérem az Urat, hogy Daykát, a' Vayné etc. Révai etc. levelét, Bessenyei Pakját etc. Kis István a' mit vásárkor hozni fog etc. Hunyadi Correspondentiáját Varjassal küldje fel a' vásárkor. Róznér a' Kassai Kalap áruló el hozza. De édes barátom ne hagyjon az Ur tovább utánnok várokoznom.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

962.

Kazinczy — Vay Józsefnek.

Széphalom, Júl. 28d. 1806.

Méltóságos Consiliarius 's Fő Curátor Ur,
sok kegyességű 's mély tiszteletű Uram!

Superintendens Öry 's Predikátor Komjáti Ábrahám Urak a' Kolbási Templom' felszentelése' alkalmatosságával látták egy kis

részét Gyűjteményemnek, 's jelentést tehetnének arról,¹ minek utána superintendens Úr a' Catalogust megolvasta, hogy ez a' kis Bibliotheca megérdemli e a' megvételt. Illő volna bevárnom a' Méltóságos Ur maga meghatározását 's addig nem kell vala másfelé is fordulnom: de előttem lévén a' szükség — egy szőlőt vettem az Ujhelyi hegyen 3000 frton 's egy két telket akarok szerezni közel ide — 's félvén, hogy nem talállok szerencsés lenni igyekezetemben, Debreczent is megszólítottam, hogy az ott tartandó Consistoriumban dolgom elővételehessék. Bátorodom ide zárni azon Jelentésemet, melyet oda tettem Gyűjteményem eránt. Abból látni fogja a' Méltóságos Ur szándékomat, 's csak azt kell mellé tennem, hogy ha Patak fogja birni akarni könyveimet 's képeimet, az elsőség minden más vevők közt övé lesz.

A' megvett szőlő árát octobernek 6-ikáig kell letennem. Bár csak addig lehetnék oly szerencsés, hogy a' Méltóságos Ur resolútióját érthetném.

Ajánlom magamat nagy becsű kegyességeibe 's maradok alá-
zatos hív tisztelettel

Méltóságos Consiliarius Urnak

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

Melléklet.

Fő Tiszteletű Consistorium!

Magyar dolgokat illető régi és ritka könyveimnek 's képeimnek gyűjteményét, melyet tavaly egy Baviariában vásárlott Bibliotheca által gazdagítottam, mutatom-bé itt a' Fő Tiszt. Consistóriumnak, hogy azt, ha méltónak látja, a' Debreczeni Collegium számára megvehesse.

A' könyvek és képek Catalogusát elő nem mutathatom itten, minthogy az most Mélt. Consiliar. Vay József Urnak kezében vagyon. ki a' legközelebb tartott Pataki examen alatt arra hatalmasított-fel, hogy erántok velem alkuba szálljon. De közlöttem volt én azt még Januariushan Prof. Budai Urral is; 's a' könyveket, mappákat, rajzolatokat magokat nálam Ér-Semlyénben Senior Tiszt. Fazekas és Notárius Szántó Urak látták, 's bizonysgot tehetnek róla, hogy ez a' gyűjtemény olly kincs, melyet idegen kézre eresztetni helyre hozhatatlan kár, sőt minthogy olly kezek közzé juthat, a' hol némelly darabjai örökösen el lesznek zárva, Haza ellen elkövetett vétek lenne.

¹ Itt egy szó, hogy ki van húzva.

Vagyon nevezetesen Mappáim közt három olyan, a' mellyért a' Bavariai Correspondensnek száz forintot ígértek, és nem adta. Meg vagyon itten Pelbartus de Themeswar és Michael de Hungaria, még pedig nem *csak némelly*, hanem *minden* munkájikkal, 's ez olly birtok, mellyel a' Széchényiana Bibliotheca sem dicsekedhetik. Meg van, és ez a' legfőbb dísze gyűjteményemnek, Leonardus *Aretinus-nak Atilája*, egy kised Códexe a' XV-ik száznak, minden hijánosság nélkül 's igen gondosan conserválva; 's erről Erdélyi Cancellárius gróf Teleky Sámuel Excellja 's Bibliothecarius Ocsovszky Pál Úr azt írják, hogy az nyomtatásban soha ki nem adatott, sőt Kézírásban is egészen ismeretlen. Azolta pedig, hogy a' könyveket Tiszt. Fazekas és Szántó Urak nálam látták, ismét egynehány száz darabokkal szaporítottam számokat, nevezetesen Bongarsiust, Schwandtner és Bélnék négy in folio kötetekből álló Geographiájával is gazdagítottam a' Gyűjteményt.

Olly tudományos főknek, mint a' kikhez itten szóllok, nem szükség mondanom, hogy egy parányi, megszakadozott, elszenyvesedett mappácska, de a' melly a' Rézmetsző mesterség feltalálása' idejében dolgoztatott, nagyobb becsű dolog, mint mind azok a' sok és igen szép művi mappák, mellyeket Karacs metszett 's Görög Demeter Ur kiadott; hogy egy Pelbartus de Themeswar és egy Michael de Hungaria, kit nevéről is alig ismernek Bibliophilusaink, illy complét számban mint itten találtnak, minthogy a' Nyomtató mesterségnek szinte bölcsőjéből (1497 táján) jöttek elő, nagyobb tekintetel érdemelnek, mint a' Római Írók Pármái kiadásai, mellyek szertelenül drágák ugyan, de csakugyan megszerezhetők; — hogy maga az a' kis Códex, melly a' mint gyanítani szabad, maga, az az egyedül jött-által a' mi időnkre, annak szemében, a' ki a' dolgok' becsét ismeri, többet ér, egy egész nem éppen kis Bibliothecánál.

Olly formán kínálom-meg ezeknek megvételével a' Fő-Tisztel. Consistoriumot, mint a' Sibylla kínálta vala meg a' magáéival Tarquint; csak hogy én a' magamékat, ha megvételni nem fognak, meg nem égetem. Láthatlanban kívánom tenni az alkut; mert úgy kívánja a' dolgok' fekvése. Nem mernék illy jelentést tenni, ha nem érezném, hogy cselekedetem megpirítani soha nem fog. Az egész gyűjtemény mintegy 1400 darab könyv, és 900-nál több kép, topographiai, prospectusi, militáris rajzolat és mappa, 's az ára Két ezer Rfor. 's ebből alkuképen el nem engedek semmit, félvén, hogy ha a' Collegium számára meg nem vétetik, 's idegen vevőt kell vele megkínál-

nom, híre menvén, hogy a' Fő Tisztel. Consistorium valamivel kevesebb summán vásárolhatta volna meg, nehezebbé teszem az eladást. De fogadom, hogy ha a' Collegiumnak vétetik meg a' Gyűjtemény, nevezetes summának oda ajándékozása által bizonyítom-meg, hogy érzem kötelességemet, és azon szerencsè becsét, hogy Vallásunknak sorsosa vagyok.

Ide rekeszték valamit Leonardusomból, melyet az ő betűjít követgetvén, magam írtam-ki belőle.¹ Ezek a' characterek mutatják, hogy az írás valóban régi; Tiszt. Fazekas és Szántó Urak pedig bizonyosságot tehetnek róla, hogy azt apographonnak nem találták. — Egyéb eránt én ezen Códexre nézve azt fognám kikötni, hogy valamíg egy deák nyelven írandó praefatiómmal 's historiai 's critikai scholionokkal kiadandom, nálam hagyattassék, 's kész vagyok magamat, túl azon hogy egyéb könyveimnek 's mappáimnak általadásakor ezt is előmutatnám, írva kötelezni, hogy azt az egész summa vinculum alatt a' maga épségében által fogom adni, mihelyt a' nyomtatás elkészül.

Ha a' Fő Tisztel. Consistorium terhesnek tartaná a' 2000 Rftot nekem mostan kifizetni, én Albával is megelégszem, csak hogy a' szokott interes 6 százától stipuláltassék; mert² találok én oly helyet, a' hol nekem az Albáért adnak pénzt.

Jelentésemet azzal rekesztem-bé, a' mit Sáros-Pataki Professzor Szombathi Urtól értettem: --- Fejérvári Károly Urnak özvegye gazdag Gyűjteményével a' Pataki Collegiumot kínálta vala meg 's Patak azt meg nem vette. Az özvegy ötödfél ezret kívánt volt érette. Kevéssel azután Jeszenicz Jankovics Miklós Ur vette-meg azt az Özvegytől, nem ötödfél ezren, hanem ötön. — Prof. Szombathi Ur, a' ki a' legcompetensebb Bíró az effélékben, és a' ki, valamint Fő Tisztel. Superintendens Őri 's Predik. Komjáti Urak is, látott valamit Gyűjteményemből, retteg, hogy ez az újabb alkalmatosság is el fog szalasztatni.

Maradok hív tisztelettel

A Fő Tisztel. Consistoriumnak

Széphalom, Júl. 27d. 1806.

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Sárospataki Lapok» 1893. évfolyamának 10. számában.]

¹ E mutatóvány az itteni másolathoz nem volt mellékelve.

² E szótól a pont végéig az egész mondat ki van törölve utólag.

963.

Kazinczy — Kultsár Istvánnak.

Csokonainak sírköve.

Csakhamar azután, hogy én tavaly Januáriusban a szegény Csokonai' halálát a' Publicumnak hírül adám, megszóllita Mélt. Cserei Farkas Úr — fija a' Mária-Therésia alatt szolgált tudós és fáradhatatlan munkásságú Referendáriusnak, az Erdélyi Fő-Ítélszék' Elöl-ülőjének, Mélt. Gróf Haller Gábor Úrnak veje, 's a' nagy Wesselényi Római lelkű hitvesének testvére — hogy ezen köz kedvellést nyert Irónknak sírját tisztelnénk-meg egygy kövel, 's így adnánk bizonyosságát, hogy a' Nemzet azok eránt, a' kik, magokat érdem által megdicsőítvén, ő reá is fényt vontak, nem háládatlan. Ő, ez az én igen nagy becsű barátom, késznek jelentette ugyan magát arra is, hogy az egész költséget, mellyel a' feltétel kívánni fog, birtokának gazdag jövedelméből minden társ nélkül megtégye: de érzette, hogy nem lévén szövetségben a' Megholtal, ezen áldozattételben másokat illet az elsőség: más részről pedig a' legtisztább célból azt óhajtotta, hogy a' szándéklott tisztelet a' Nemzetnek minél számosabb tagjai által tétessék: 's azon kedvezések szerént, mellyekkel velem banni édes gyönyörűsége az ő szívének, nékem hagyta azt a' szerencsét, hogy ezen igyekezet eránt a' Magyar Múzsá' barátjaihoz szólljak, 's őket a' melléje lépésre meghívjam és felbuzdítsam. Én ugyan azt óhajtottam, hogy a' jelentést maga az a' szépérvű férfi tette volna meg, kinek lelkében a' szép gondolat támadott; meleg szóllása gyűlasztva hatott volna minden szívre: de nem fogadtatott-el vonogatásom. Megadom tehát magamat, 's próbát teszek a' Barátság' auspiciumai alatt, ha szavam foganattal szólland e a' Csokonai' becsülőihez, kiknek számok elég nagy; 's szerencsés tolmácsa leendek e barátom akaratjának, melly mind a' Megholt becsületét czélozza, mind a' Nemzetét.

A' kő (ugy végeztük-el azt egymás között) nem a' medenczés piederstálok igen is közönségessé vált formájára lészen állítva, hanem a' Régiek' szép egyszerűségében (simplicitas, Einfachheit). A már-ványba mettszett Irást e' kevés, de sokat jelentő szók teszik:

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLYNAK

HAMVAI

született 1773. Novemb. 17-d.

meghalt 1805. Január. 28-d.

ARKADIÁBAN . ÉLTÉM . ÉN . IS!

A' monumentum' felső részében pedig a' Lepe --- (rút és közönségesebb neve: Pillangó) — fog lepdesni. A' márványt Zsibó adja hozzá, 's Csereinek ajándéka leszzen.

«Méltán tiszteli a' Maradék a' Dalköltő' medenczét, kit a' Múzsák önn magok szentelének Papjokká, hogy a' Világnak erkölcsöt 's feddhetetlenséget tanítson. Az ő dicsősége fogatlan fényben ragyog, míg az ádáz Vérongező' tropeumi porban sorvadnak, 's a' tunya Uralkodó' sirboltja széjjelomolva áll a' sivatag pusztá' közepén, elborítva hideg mohhal 's vad tövissel; gyakorlatlan pihenője a' megtévedt Utazónak.» Ezt mondja az én Gessznerem az Ábel' halála elején. 'S légyen ez minden buzdítás helyett mondva azokhoz, kik a' Nemzetet szeretik, és annak gyarapodását mind abban, a' mi Szép, Jó és Igaz, óhajtják.

A' segedelem' beszédésre megkéretnek ezek: Bécsben Haykul Antal Erdélyi Hazánkfija, Cs. K. privileg. Könyvnyomtató; Erdélyben Aranka György; Magyar-Országban Sopronyban a' Magyar Társaság' Elölülője, Somogy Vgyében Sárközi István, Győrött Prof. Fabehich, Veszprémben Péteri Takács József, Pesten a' Hazai Tudósítások' írója, Debreczenben Kis Imre, Miskolczon pedig a' Meghaltak különös hűségű jótévő barátja, Puky István Urak. A' kik bennünket, ezen dolog' Elindítóit, levelekkel megtisztelni akarnak, azokat barátomhoz Krasznára, hol lakozik, hozzám pedig ide Széphalomra utasítsák. Barátom a' maga leveleit a' Somlyai, én a' Sátor-Alja-Újhelyi Póstáról vesszük. Mind ketten az élet legszebb örömei közé számoljuk, midőn levelek által olyanoknak nyerjük meg szereteteket, kiknek ismerésektől eltiltott a' távollakás. A' begyülemdő pénzről számat fogunk adni a' Publicumnak, 's ha több jőne kezünkhöz, mint a' mit a' szándék kíván, azt a' kesergő anya' sajátja gyanánt fogjuk nézni.

Júliusnak 30d. 1806.

Kazinczy Ferencz.¹

¹ Eddig megjelent a *Hazai Tudósítások* 1806. évi 14. számában a Cserey Farkas ösztönzésére.

Ez úttal pedig legyen szabad azon Jelentés eránt, melyet Csokonainak halála és Irásainak kiadása felől a' Magyar Kurir leveleiben tettem volt, némelly dolgot jelentenem:

Azon soraimat, melyben én Csokonait festettem és az affectált és nem-affectált misantropia, az affectált és nem-affectált cynismus felől szóllottam, némellyek meg nem értették, némellyek megérteni nem akarták. Kiki a' maga szemével akar látni, 's azt ellenzeni nem szabad, nem kell, és nem lehet: becsesebb kincse az emberiségnek ennél nincsen. De bár csak azok, a' kik nem a' szerint látnak mint mások mindnyájan, vagy, mint a jó szeműek, meggondolnák, hogy a' sárgaság' kórja is a' maga szemével lát, és még is hibásan lát, midőn azzal lát, 's a' mások kárhoztatásában 's a' mások oktatgatásában ne volnának olly felette serények! Ellenben voltak, a' kik Csokonait nem ismerték kevésbbé, 's tudják, hogy ő a' Természet és Igazság' misanthropus és nem misanthropus, cynicus és oh! melly igen nem cynicus emberét tette volt magának ideáljául, 's ezek rá ismertek szavaim' értelmére, 's azt vallják, hogy Csokonainak sem igazabb, sem kedvezőbb képét festeni nem lehetett. Ezeknek javallása nékem tökéletes elégtétel azon meg nem érdemlett gáncsért, hogy a' Megholtat, a' ki eránt életében barátságot mutattam volt, most bántottam, 's azon bánatomért, hogy kesergő anyját elszomorították. Szavaimért nincs okom pirúlni, 's azt írnám a' mit ottan írtam, ha megírva nem volna is; 's ha a' Kurir' leveleit Merkúr a' Styxen túl szállítja, tudom, Csokonai előtt kedvezőbb az a' gáncs, mellyel felőle én szóllottam, ha gáncs tudniillik, mint az a' fojtogató suffitus, mellyet sírja mellett olly sokan gyujtottanak.

Azon Jelentésemben azt fogadtam volt, hogy minden Irásait én tölem fogja venni a' Publicum. Azonban sokan azt óhajtották, hogy azok úgy lépjenek közre, a' mint őket Cs. hagyta volt. Ime megvan a' mit óhajtottak. Igen kedves, és méltán igen kedves barátja, Kis Imre Úr, úgy adá-ki mind Lilláját 's Ódáját, mind Alkalmatossági verseit stbb. 'a hogy' azokat Csokonainak papirosai között lelte. A' Publicum tehát látja, mi és millyen az, a' mit Cs. hagyott. Én jobb rendbe szedve, a' hol az igen-jó daraboknak nem lészen ártalmára a' nem-igen-jó és az igen-nem-jó darabok' szomszédsága, 's a' gondatlanság' sok hibáitól megtisztogatva adom ki majd azoknak azt a' részét, melly a' Publicum' figyelmére minden tekintetben érdemes; 's így osztán a' Publicum ezt a' kedves Poetá-

ját két kiadásban fogja birni, melynek egyike különböző nézőpontokból tekintve vetekedni fog az elsőségért a' másikával.

Kérem mind azokat, a' kik a' Gráziáknak oltárán áldoztanak, hogy Csereimnek szándékát segélljék-elő. Szolgáljon az is a' Nemzet' gondolkodásának 's érzésének nemesítésére, mely örök törekedése minden Jóknak. — Széphalom, Abaútnak éppen határszélében, Sáros-Patakhoz három, S. A. Újhelyhez, Zemplényben, egy órányira; Júliusnak 30d. 1806.

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az *Aradi Közlöny* 1885. I. évf. 4-ik mut. szám.]

964.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Szent Ignác napján 1806.

Érdemes barátom!

Szokott gyönyörűséggel vettem -- sőt a' hosszas hallgatás után szokatlannal -- 5dik Júliusban írt leveledet. Mindeneknek előtte hagyd azt mondanom, hogy leveleidet ezután ne Kázmérba, hanem par *Tokaj, S. A. Újhely à Széphalom* kell utasítanod; így haladék nélkül veszem, mihelytt érkezik; amúgy megtörténhetik, hogy harmad napig is elhever Velejten és Kázmért. --

Csokonainak sírköve eránt a' Tudósítást Kultsárnak leveleiben fogod olvasni. Meg akarám azt néked küldeni, de az jute eszembe, hogy annál kedvesbb léssen a' meglepés, ha azt mingyárt nyomtatásban olvasandod. Várd tehát azt a' napot, a' mely azt hozzád is elviszi. A' Kis János verseit Doctor Decsinek küldöm-meg éppen azon végből, a' melyet emlitesz. — A' ki a' Kultsár leveleit nem olvassa, az nem igen fog részt venni akarni nemes szándékodban.

A' Kultsár leveleiben rendes tudós harc támad Prof. Révai Miklósnak tanítványai és Verseghi Ferencz Expaulinus Mise mondó pap közt. Én Versegit, rabságom sorsosát szerctem mint embert, és megvallo, hogy némelly éneke, melyet fordítgatott, felette szép: de mint Grammaticájának, Tiszta Magyarságának, Ricolti Mátyásnak, Millotjának Íróját 's fordítóját a' Nemzet legszerencsétlenebb Írójának számokba számlálom. — Még igen fiatal voltam, midőn Pesten a' hét Electornál e vagy más köz asztalnál arról esett szó, hogy egy bizonyos ember, míg talárisba nem öltözött, a' legjobb fej volt,

's nem tudják mi Isten csudája, miolta Pap, egészen békődösödött a' feje; pedig ez a' békődösödés éppen nem a' ravaszkodás ő nála; 's én mint a' puskapor fellobbantam, 's ezt mondtam rá: Darüber müssen Sie sich gar nicht wundern, Theologie ist wirklich eine Wissenschaft, dass derjenige, der sie studiert ein Übermass von Geisteskräften haben muss, wenn sie ihm den Kopf nicht verrücken soll. Még látom azokat az ért esztendejű férjfiakat, a' kik az asztalnál ültek és koroknak komolyságával szóllottak, 's az embert sajnálolták, mint szöktek-fel mintegy ülőszékeikből, hogy az a' szeles gyermek, a' ki az ő beszédjekbe bele mert ugratni, melly igazságot mond. Szörnyen elpirúltam hebehurgyaságomért, és kínosan ültem a' székemen, de azok az érdemes emberek a' gyermek maga elfelejtésében csak a' csiráját nézték a' jónak 's szerettek érte. — Éppen azt kell mondanom édes barátom, a' Grammaticai tudományról, ha az olly nevetségessé tudja tenni az embert, mint a' hogy magát tette Verseghi általa. Azonban az olly szerencsétlenség nem a' tudomány hibája, hanem az emberé. Elirtóztam, midőn a' Verseghi kinyilatkoztatását olvastam, 's mingyárt megjövendőlttem, hogy ő derekasán vapulalni fog. Az ime meg van. Azt várom, hogy azok, a' kik a' perben szorosan interesszáva vannak, magokat jól kibeszélljék. Akkor osztán én fogok szóllani Verseghi ellen. De én élességekre, szurkálásokra nem vetemedem. Tisztelni fogom magamat, 's azt a' Publicumot, a' melly előtt szóllani fogok, 's nem felejttem-el, hogy Verseghi, ha rossz Grammaticus is, nékem barátom. Az a' kis Anecdoton, a' mellyet magamról beszéllék-el, egy mást juttat eszembe. — Egy igen nagy születésű, de tanulatlanul maradt embernek az az ambítiója volt, hogy jobb gustusú emberek társaságába léphessen. Sokára elérte célját. Egykor valamely fogadóban külön asztal mellett eszi káposztás faczánját 's körülte tudományos beszéd folyt. Képzeld micsoda szót ejte: Wäre ich Sohn Gottes des Vaters gewesen, ich hätte die Menschen erlöst ohne darum gestorben zu seyn. — A' szomszéd asztaloknál mind megszeppentek a' szóra.

Ide zárom Kázmérban élő fáidnak leveleiket, hogy megmondhassd, micsoda az egyik. Úgy vélem, hogy az egyik nem fa, hanem csak frutex. A' másik Platanus, de orientalis e vagy Amerikai? —

Tökés igazat mond, hogy a' tudva lévő sor azt az értelmet is foglalja magában, vagy igazábban szóllván, hogy a' tudva lévő sorból azt az értelmet is ki lehet húzni, a' mellyet az úgy nevezett Otományi ember keresne benne. De azt bizonyosan nem más, hanem

csak az alacsony rágalmazó, vagy a' régi literatúrában felette járatlan ember sejditené ott. Magát a' sort a' Görögökről mondja Horátz, még pedig *tisztelet képpen*, és ez a' két sora neki közönségesen ismeretes sor, és így a' Horátz ideája szorosan a' szókhöz van csatolva minden jobb fejnél. A' *laus* pedig sokszor *synonymon* a' *laudanda actió*-val, minthogy laust csak laudandus actusok által lehet szerezni. A' sor tehát ezt tenné, hogy nem kap egyeben, hanem csak az olly cselekedetek' alkalmatosságán, a' mellyek igaz fényt hoznak, annál pedig szebb elogium nincs. — Nyomtatóm Júniusnak 24-dikén írja, hogy a' próba árkusokat íme küldi, de hogy taxák sokba ne kerüljön, nem *Postán*, hanem *Dilizsenszon*. [!] Visszaírtam neki, hogy ide Dilizsánsz nem jár, küldje Postán. Elmult 5 hete, és még sem kapom válaszát, Octóberre talán kész lesz a' munka. Csak akkorára kellvén a' kép, azért halasztottam eddig a' betűk felmetszetését, hogy akkor az Administratorság vagy Fő Ispánság is rajta állhasson. Adja az igazságos Ég, hogy ez a' kívánságom bételjesedjék. Reményilem is azt, látván hogy a' széplelkű Gubernátor melly szép elégtételt ada. —

Te tehát jelen valál a' Június 25dikén tartott Gyűlésen! 's írhatod, hogy Wesselényi szépen tud praesideálni! Én vártam azt, tudtam azt! De a' mit azon felyül tudtam és vártam, az is bételjesedett. Már ollyatén hír hata hozzánk, hogy ott lárma *volt*. Ez az, a' mit vártam 's tudtam; tudnillik azt, hogy a' velünk nem egyaránt gondolkozó fél ezt a' rágalmazást fogja elszélesztetni igyekezni. Annál tökéletesebb tehát már az én örömöm, hogy Tőled tudom, hogy minden jól ment. Szégyenüljenek-meg azok, a' kiket a' magok gazsága rágalmazókká teszen, és dicsőítessék-meg a' Virtus a' maga igaz fényében, hogy annak Istenségét minden lássa, érezze.

A' Tokaji borok eránt adott parancsolatod, édes barátom, úgy van írva, hogy nem érthetem igaz szándékat. Elebb azt mondd, hogy szerezzek *két antalkó ugyan jó essentziát*. Három sorral alább már nem essentziát parancsolsz, hanem *2 antalkó első qualitású bort*. — A bor tudnillik az *Ausbruch* vagy *Tokayer*, nem *Essenz*. Az essentzia valóságos syrup, és nem ihatatik gyönyörűséggel, mert az csaknem *lépes méz sűrűségű*, és nem borízű. Essentziát csak a' bornemisza ember és az Asszonyok szeretnek inni: a' férfji rajta nem kap, és Ausbruchot (magyarúl Asszúszölőt) szeret. Parancsolj tehát *világosan* 's hidd-el, hogy

teljesítve lesz parancsolatod, olyl készséggel és hűséggel, a' hogy azt a' legszentebbnek találtni akaró barátság teljesítheti.

Élj szerencsésen 's szeress. Az Istennek légyen gondja örömeidre. Gróf Teleki Józsefnek hogy elbeszélled mit írtam a' Nagy Atyja felől, örvendek. Régen óhajtom látni 's ismerhetni, — hiv tiszteled

Kazinczy Fer. mpr.

Kivül: *

Méltóságos Cserey Farkas úrnak,
Debreczen, Somlyó, Kraszna.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

965.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 4. Aug. 1806.

Édes barátom,

Vásár van, sokfelé fogják az Urat kapdosni: azonban engedjen két kérést: 1. hogy ezt a' levelet mikor a' bálba megy, dugja a' sebjébe, és adja Zoltán Palinénak, vagy ha ő Debreczenben van ugyan, de a' bálban nincs, valamelly Szabolcsi Gavalérnak, hogy azt néki még Debreczenben vigyék kezéhez, mert benne arra kéréstetik, hogy még Debreczenben vásároljon valamit.

2. hogy a' Vayné, Révai etc. leveleit, Hunyadi verseit Varjashoz, Daykához való jegyzéseket, Bessenyei Pakétját 's mindent a' mi talán ezen felyül engem illethetne, — ilyen volna pedig a' Kis Imre Urtól várt Csokonai darabjai is — kivált képpen pedig a' Magyar Nyelvet illető dolgok és irások a' Szirmai Antalén és Szróghén kívül (mellyeket már bírom [!]) lepecsételve és hozzám adresszálva adja az Úr Rosner nevű Kassai Kalapos boltosnak a' Kis István boltja körül, hogy ő azt Kassán tégye Neumányinál le számomra. Bár csak a' brabeumos irásokat is megkaphatnánk végre. Én még Mátyásit sem ismerem. Éljen az Ur szerencsésen a' kis fészkevel. —

Édes barátom! Ez a' 'Sidó Széphalmon lakik, és szekeren megyen. Kérem az Urat, pecsételjen le holmit, a' mit nekem akar küldeni és küldje fel általa.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

* A levél zárlatán ép fekete pecsét.

966.

Kazinczy -- Révai Miklósnak.

Révai Miklósnak Kazinczy Ferencz barátságos tiszteletét mutatja-bé. Széphalom, Abaújban, S. A. Ujhelyhez egyg órányira, Aug. 5d. 1806.

Az én barátságom Verseggy eránt nem szenved kérdést. Szégyelném, ha hazugnak kellene találtatnom, hogy eránta szeretetet mutattam. De én csak a' jó embert, a' munkás embert, a' szerencsétlent szerettem benne; külömben ötlet mindég kellem nélkül szűkölködönök, rögs beszédű Irónak néztem; most pedig azon fellyül egyg tökéletesen megromlott fejű Grammaticusnak nézem; valóban éppen nem kissebb mértékben megromlott fejűnek, mint a' mülyennek, kedves barátom, ő néz tégedet, és másokkal egygütt engemet is. Az a' Grammatica is olyan tudomány tehát, mint egyg bizonyos más, a mellyben megbomol a' jó fej is, ha a' természet igen nagy mértékével nem áldotta-meg a' józanságnak. Ki beszéll úgy mint ő akarja hogy beszélljünk? 's nyer e valamit a' beszéd az által, ha az ilyen Grammaticust, Stylistát és Poetát fogjuk követni? Kivévén egyg két dalát — egyget kettőt ötven között — én nem tudtam soha szépnek, nem csak olvashatónak is lelmi semmi mivét sem versben, sem prózában — 's prózában még inkább nem mint versben. Maga az az ő annyira csudált chef d'oeuvre-je — ha t. i. az ő tagadása után szabad még azt állítani, hogy az övé — a' Marseilli ismeretes marche' fordítása, erős, kemény, gyúlasztó, 's minden, a' minek azt annak imádóji neveztetni akarják, csak hogy nem szép. — Hajnóczy, a' ki magyarul olly formán tudott, a' hogyan a' Lutheránus Magyarok szoktak tudni, azt tudakozta tölem egygkor, hogy mi-Isten' csudája lehet az, hogy egyg *Millot* magyarban nem olvastatik, és hogy a' Verseggy' magyarságát, noha ő Grammaticus és igen gondos író, senki izlelni nem akarja? 's én a' Bürger' feleletével és a' Horátz-*val* feleltem. — Azt hittem, hogy a' nyolcz esztendei elmélkedés magához hozta; 's elrémültem, midőn leveléből irtóztató cretnekségeit láttam. Olvastam azután *Rikótiját*: olvastam Grammaticáját, olvastam Tiszta Magyarságát. - Mit mondok? Nem olvastam! Vissza inkább a' foglyukakba! mint Philoxémus a' Dionysius' rossz versei elől, hogy sem azokat végig olvassam. Rikótinál, mondom, soha

izetlenebb könyv még kezembe nem került. Meg nem tudnám fogni, hogy az az ember, a' ki Sulzert tette stúdiumául, és belőle annyit beszélt, hogyan tudott olyat írni; ha nem tudnám, hogy ő nem annyira példák által igyekezett gyúlasztani lelkét 's izlését képzeni, mint a' sovány törvények által. Grammaticája pedig és Tiszta Magyarsága, mellyekkel úgy hitte, hogy örök Státorjává tette magát Nyelvünknek, elakasztotta számban a' szót. Az illy Grammaticushoz illet így itélni a' Nemzet' legtanultabb 's leggondosbb Grammaticusáról: az ő ismeretes modestiájához illet azt írni ennek munkájáról, hogy ez annak második darabjával *fenyegetőzik*. Szántam őtet, pirultam érette, 's előre láttam, mint fog járni. Mit irtak ellene tanítványid, a' mi annyira leverte, hogy kinjában a' Publicum' szánakozásáért esdeklött; 's a' pálya' füvenyéből szelidséget kezdte predikállani; 's mint *feketíthetett* ő; azt én nem tudom; nem láttam semmi feketítő írást. Azt tudom, hogy magát eléggé megfeketítette. Nevetségessé tette magát azzal a' maga kinyilatkoztatásával, és olyanná, a' kit senki nem szán. Tegyük-fel, hogy bántatott. 'S nem tanulhatta e meg Epiktétól és Senecától, 's Epiktét és Seneca nélkül is, hogy csak az a' bántás bántás, a' mellyet bántásnak veszünk? 's nem látta e, hogy a' darázsokat ő bolygatta? 'S annyira járatlannak akarja e képzeltetni magát a' maga tudományában, hogy ne tudja, hogy midőn a' Grammaticus bántatik a' maga képtelen állatásaiért 's az Író a' vétkes példákért, akkor a' Mesterség' barátjai nem a' személyt, hanem a' képtelen törvényt 's vétkes példákat bántják? 's melly homlokkal veszi ő balúl maga ellen, a' mit mások ellen maga követett? — Úgy de ingerelve, kényszerítve volt reá! Úgy de nem nevezte-meg Ellenkezőjét! a' szerint bánt, mint az Angliai Parlamentom' Szóllóji! Hah, Parlamentomi modestiájú ember! — Az a' Férfi, a' kit ő meg nem nevezve bántott, azt, a' mit őellene mondott, *deákul* mondotta, és így római szabadsággal 's móddal azt a' mit mondott, bizvást mondhatta: ő az új Népek' nyelvén írt, miért nem követte tehát ezeknek kevésbbé szabad módjokat? — Igaza vagyon a' Moralistának: Nincs olly tettetés, a' mely tettetés maradhasson örökké. Az ál orcza lehullott, 's látjuk a' képet, melly alatta volt rejtekben.

Tanítványaid igen helyesen feleltek az ő maga kinyilatkoztatására. De itt nem elég Verseghyt megszégyeníteni. Hagyjuk azt a' kedvetlen dolgot önn magára. Itt az ő eretnkségeit kell megczáfolni; mert a' Te csak tudós Olvasó' kezeibe illő Grammaticádat követes

ismerik és ismerhetik. Soha én senkit harcra buzdítani nem fogok: véghetetlenül szégyenleném gyengeségemet, ha személyes bántásokra tudnék vetemedni. De valóban azt a' gyengeséget is szégyenleném, ha a' gáncs' hiú féelme annak hívésére szédíthetne-el, hogy az igazságot annak vagy Nem-értője vagy átalkodott megtámadója ellen szabadon, meleg szívvvel, 's ha kell még élességgel is, csak dühhel ne, kimondani ne merjem. 'S e' szerint egy kérést tészek elődbe: — Nyerd-meg Kultsár Úrnak engedelmet, hogy újságaiban Grammatikai czikkelyeknek adjon helyt, 's Iróinknak megtévedéseket vezérld a' törvény alá, hogy a' tanúlatlanabb sereget el ne ámíthassák.

Én sem maradok felelet nélkül annak a' Philologusnak, a' ki el nem hitethette magával, hogy a' Christianustól jöhessen a' *keresztén*, és a' ki azt állította, hogy a' *kereszt* név eredeti szavunk, mint a' *gerezd*, mellynek az, az ő ítélete szerint, analóguma! — annak, a' ki, azt állítván, hogy a' *tyán* végződés nem magyar, a' borostyánt és gyertyánt *lorostány* és *gyertány*-nak fogja olvasatni, mint a' társával Szabó Dáviddal Istványnak az Istvánt! — a' ki nem akarja tudni, mit ér a' Régiek' bizonyosága, 's Herdernek szavait felfogván, békényja szemét az Igeszók' suffixumaira, 's tagadja hogy azok pronómenek, egyedül, hogy az Yné maradhasson az uraság. A' hysteros proteros ember! De én hallgatni fogok, míg a' per köztetek véget nem ér, hogy a' Publicum figyelme fel ne osztassék.

Te azonban láss ügyed' védelméhez, 's tedd a' mit a' nemes harczó; csak birtokát, csak az ártatlanságot, igazságot védi, 's megkíméli az embert az ellenségben is. Élj szerencsésen! Dicsőítesse meg küszködésedben is a' Haza, a' Virtus, és az igazság! —

Kivül: *

Tisztelendő Révai Miklós Úrnak, a' Magyar Nyelv és Literatúra Tanítójának a' Pesti Magyar Universitásban.

Pesten.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

* A levél zárlatán piros pecsét.

967.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kapos Vár 6-a. Aug. 1806.

El-felejtethetlen Barátom!

A' Nászod nints itt ben Kaposban: ki sietett takarodni — De én azt sem várhatom, hogy Leveled ötlet illető részit neki meg mutassam: maradhatatlan vagyok válaszolni: pedig ma én is haza megyek Bajomba. Nem romlottunk mi meg Barátom, egyikünk is, sem Organumaink — úgy vélem — Az enyimeknek leg-alább semmi változását sem érzem; (a' bal fülemre vagyok siket:) de az voltam három esztendő koromtól fogva ekkoráig: Azok a' hajlandóságim 's indulatim sem, a' mellyeket modificalhatnak az Organumok, és azokhoz tartozók; szint olyan pajkos, enyelgő, sőt regularis korhely vagyok, ha pajtásim vannak, mint voltam első meg ismeréskor. Hanem hogy több a' gond a' fejemen, kevesebb időm van a' dévajkodáshoz. Az industriam pedig esztendeimmal együtt nevelkedik napról-napra: osztán a' mi nagyobb, játszó Társaim ki vénülnek mellőlem, (mert nekem még úsz szőröm sints, a' bajasszomon kívül, melly jó formán tarkál, mivel leg többet is vétkezett,) — értsed Tiszteletes Uram értelme szerint: moratusodnak: s átal az ember velek és respective miattok annyit enyelegni mint valaha; az a' magneses tulajdonságú másik sexus pedig nagyon köröm begyre tudja szedni a' 46. esztendőt, 's nem adja ugy társul magát az enyelgésben, mint fiatalabb koromban; mert ökeméknél is uralkodik ám az a' polaris magnetizmus: Többet nem explorálok, hogy magamról sokat ne beszéljek; hanem csak azt hozom ki ezekből, hogy én nekem van okom nem hinni, hogy akkorát változtam volna, a' mennyi köztünk olly nagy különbséget tsinálhatna: Te változtál e vagy nem, és mennyiben? vessz [!] számot magaddal; mert ollyan nagy változást benned sem recognoscalhatok; minekutánna régen meg róttam bennünk azt a' nagy magnetizmust; melly ha 10 esztendőtől fogva mindig tsiszolódott 's kopott is; nem fogyhatott többet, mint a' Nap a' Moses Epochájától fogva: Mi hát az oka annak a' minapi Eclipsisnek? Én nem felelhetek, mert nem tudom: Lehetett az én Levelemben valamely gondolatlanul írt sör; lehetett akkor neked is valami megsalatkozott indulatod: — osztán az ördög se szánt, se vét; lehetett más is. Egy Tiszteletes örebbik Uram volt nekem (senior) a' tályban, hogy egymást szentebbül meg ismertük; az azt tartotta,

hogy ha nagyot akar az ember valakinek vétteni, a' legjobb barátjával vesszezze össze. — hát ha még ilyen valami is jöhetett közbe. — noha reám nézve ugyan nem — Elig az hozzá; hogy én szint olly forrón, és szakadatlanul szeretlek mint valaha; szint úgy nem tudja előttem meg homályosítani mineműségednek fényét semmi, mint régen; szint úgy nem tudok barátságodban gyanakodni, mint ama' boldog andalgásim közt: — sőt szint olly nehezen esett nekem hosszas halgatásod, magad' el-vonása, etc. etc. mint egyszer haláloznak költött hire. mostani leveled meg gyógyította sebemet; és már most meg nyugodt szívvel vagyok.

No már most egy egy kis kurta választ, ki fogásaidra. — Kantról és Kantból ha semmit nem tudnék is, tudom a' Scepticismussát, vagy leg alább vastag idealismussát; ismerem Leibniz után traversált plagiumjait; tudom azt is, hogy az ő ascetáji, és azok közt sok ő magánál nagyobb Geniék tsak azt nem értették ő benne, a' mit maga sem: sőt már most azt is tudom, hogy vége van az ő Aerájának, 's nem sült el neki Pythagorást tsinálni magából; Egy akkora elmének, mint akar a' Tied, akar az enyim, nem sokkal kell több német nyelv tudomány ezeknek ki ismerésére; mint nekem, egy itthoni magyar Strofistának, de egyszersmind fáradhatatlan fűrkészelő embernek, arra, hogy a' Milton Paraditsomát merjem fordítani — mellyből kilencez vagy tíz Strófát, reményelem, láttál, mert többel tsak ugyan sajnáltam időt vesztegetni.

Mit tsinált Klopstock, Göthe, Wieland, Schiller a' Német nyelvvel, pillét e hernyóból, vagy ebből amazit? abba már nem szóllok, mert oda már tökéletes nyelv-tudomány kell: abba pedig higyd el, hogy bele nem szóllok, a' mihez nem tudok, sem most, sem soha; sem senkinek az ollyasban gyakorlott dictaturáját sem irigylem: hanem hogy Tinódiban és Ilosvaiban mit kell és mit nem, vagy változtatni, vagy igazítani?, a' nélkül hogy a' Magyar nyelvet ki vegyük a' természetiből, — azt már praetendálok hogy tudom — de azomban *αὐτὸς εἶπα* lenni itt sem akarok ám. — — — ugyan próbáld az én Sári rósámat német szamatú elocutiókkal fel öltöztetni, — mi lesz belőle? — Abban a' pásztori Énekemben: *Édes anyám, adj tisztát rám*; ha ezt az egy sort: Ő sem gyermek, *nints már ölben*, másként találtan volna, (mert a' munka extemporaneum) eb anná száz aranyért, — pedig magában nem rút — de tsak, no — nem originalis nemzeti. Szépitani, lágyítani, igazítani valamit a' Magyar Iráson, beszéden, grammatican, Syntaxison, szent dolog; de azt a' sok gyö-

nyörű nap kelleti [!] Emfazist, eredeti ellipsist, és a' nyelvnek sok hasonlíthatatlan tulajdonait számkivetni, 's némelly idegenekkel tse-rélni fel, higyd el Barátom, hogy sensu moralissimo vétek — kivált mikor Te arra nem szorúltál.

NB. Haragszik ám azért az Isten, hogy 'Ti azt tartjátok, mintha ő az embert és a' Moralis világot úgy teremtetne volna, hogy az mindig egy állapotban ne maradhasson. beszéltem én vele ma is; — maga mondta.

NB. Hát azt a' *megegyeziket* Révai után irtad e vagy Versegi után? De ezt nem azért írom ám, hogy pört indítsak belőle; hanem most olvasom azt a' szörnyű tsunya harczot, melly van e' két Literator közt; — sem glossálni, sem recenseálni egyiket sem akarom; hanem ha így megy a világ; bizonyosan nekem is különös grammatical kell tsinálnom magam számára: mert látom, hogy ők a puska-port tsak karakányságból és felesleg vesztegetik — Olvastad e már mindeniket?

Minket Pest Vármegye Terminológiát tsinálni hívt [!] Pestre — de a' mai gyűlésen a' dolog megint fenn akadt, minekutánna már Festetits Lajos és én deputálva is voltunk.

Még annak a' botrányozás kövének Praefatiójával neked adós vagyok; de azt postán nem küldhetem. Isten veled. Öllelek 's vagyok változhatatlanul hív barátod.

H. Á. mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 186. sz.]

968.

Kazinezy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Bátor Cs. K. Kamarás és Fő-Ispáni Administrátor Úr,
mély tiszteletű 's sok kegyességű Üram!

Lcányomnak születése' napja nákem egy örvendetes újságnak ma történt hallása által új oknál fogva lett valóságos innéppé; Ma reggel állalovagoltam Kázmérba, hogy a' gyermeket lássam 's megáldjam, 's a' feleségem két levelet ada kezembe, melly oda a' Velejteit Postáról érkezett; az egyik a' Generális Vayé, a' másik Mélt. Cserey Farkas Úré volt. Ez a' kedves barátom írja, hogy Nagyságod a' Gubernium által Közép-Szolnok Vármegye Administratorává tétetett. Elragadtatott örömmel értettem azt, 's elbeszéllem az enyéi-

meknek, kik a' Nagysád megtiszteltetésén szívesen örvendeztek, 's parancsolták, hogy az új hivatalhoz nevekben kívánjak ezer meg ezer áldásokat. Légyen az első polez a' még fenntebbekre. Nagyságod emlékezik, hogy Zsibón létemben mit óhajtottam. Teljesedjék bé az is minél előbb, dicsőíttessék-meg az igaz érdem a' Nagyságod személyében, hogy a' rosszak döbbenjenek-meg annak hallására, a' Jók pedig felvidúlva pillanthassanak az eget felé, hogy a' Virtus nem mindég marad fény nélkül.

Azonnal írtam B. Vaynak Bártfára, hogy ő a' hírt szélessze-el. Ott elég módja van benne, mert Bártfán a' sok hazánkfiain kívül a' Lengyelek is nagy számban gyűltek-össze. Eggy Bank vagyon ott 25 ezer hollandus aranyból álló. — A' szegény Vayné, úgy írja a' férje a' Generális, olly elgyengülések közt volt míg oda ért, hogy mindennap legalább egyszer elájúlt, 's ha Bártfa még tovább volt volna, nem volt volna ereje, oda érni. Kár azért a' derék Asszony-ságért. Az egyike a' legkevesebbeknek.

Csókolom szent tisztelettel a' Mélt. Bároné kezeit, a' Mélt. Úrfit szívesen tisztetem, 's magamat Nagyságtoknak ajánlom minden becs felett való kegyességeikbe. Nagyságodnak alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, Aug. 8d. 1806.

A borítékon: 1

S. A. Ujhely.

Nagy Méltóságú Hadadi Báró Wesselényi Miklós Úrnak, a' Cs. 's Cs. K. Apostoli Felség Kamarásának, 's Tekintetes Közép Szolnok Vármegye Fő Ispáni Administratorának. Nagy kegyességű Jó Urannak.
p. Debreczen, Somlyó, Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

969.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Aug. 8d. 1806.

Kedves barátom,

Születése' napja fordúlván elő a' leányomnak, ma reggel által lovagoltam Kázmérba, 's a' feleségem két levelet ada kezembe, az

1 A levél zárlatán ép piros pecsét s fölötté e jegyzés: «Kazintzi Ferentz.»

eggyik a' Tiéd, melyet Tasnádról írtál, a' másik a' Generalis Báró Vay Miklóse volt. Oh barátom, mely örömet ada nékem ez a' nap! Ime rajta vettem azt az óhajtvá várt hírt, hogy Wesselényi Administratorává tétetett Közép Szolnok Vármegyének! Ennél ugyan örvendetesebb újságot nem vehettem, és soha sem fordul elő nékem a' lyányom születése innepe, hogy ezen öröömre is ne emlékezzem. Nem vala semmi írni valóm Vaynak: de mingyárt tollhoz nyúltam 's meg írtam neki Bártfára, hol Angyali felesége betegeskedve ferdik és Curával él. Vay ott elhíreszteli az újságot, 's a' sok jó és rossz, a sok érdemes és érdemetlen ellenkezőképpen megrezzenve fogja látni, hogy a' Virtus meg tiszteltetett. Megírtam Vaynak, hogy a' hír Tőled jó, hogy igaz volta eránt ne kételkedhessen. — Az efféle Administratorság mindég Praecursorai e a' Fő Ispánságnak Erdélyben? 's sokára fogja e követni a' Fő Ispánság? 'S mint Administrator fog e installáltatni Wesselényi? 's mikor fog, ha fog? Ezeket írd-meg már most nékem. Ha efféle pompákon óhajtottam valaha megjelenni, ezen óhajtok.

Képzelm, hogy némelly Otományi forma emberek mint lettek oda, midőn a' hírt Te nékiek meg vívéd. Így szégyenítetik-meg az alacsony lélek: De meglássd, azok meg nem nyugszanak, 's kelep-czeket fognak vetni a' Wesselényi lábainak. Én pedig azt hiszem, hogy Wesselényi mint a' nagylelkű férfihoz illik, [nemcsak] esendesen fogja nézni az ő gazságokat, hanem mint Kormányzónak illik, közzéjek is vág 's tovább halad.

Consil. Fáy Barnabás egy tiszteletre minden tekintetben érdemes férjfiú. Jó barátja volt az Ipamnak, minekelőtte az én barátom is lett 1784-ben, vagy inkább én az övé, 's ő egyike azon keveseknek, a' kik azok, a' kik voltak. A' Magyar Karakter, — a' Szatthmáriak és más Magyarok a' vad *unculturt* tartják magyarnak — benne fel van szépitve a' legszebb városiság politurája által. Szép felesége, ki vel nem úgy él mint mi ketten a' miéinkkel, vagy inkább a' ki néki nem az, a' mik nekünk a' miéink, is sokat tett, hogy módja kedves legyen. Egy értelmes, jó és egész értelemben derék ember. Neveltem, édes barátom, bosszankodásodon. Jó ismerni az olyanokat is. De kéntelen az ember meg vallani, hogy mikor azt látja hogy ők tartják magokat Magyaroknak, elveszhet az ember kedve Magyar lenni. Azonban, édes barátom, valljuk meg a' mit Yorick olly szépen mond az érzékeny útazásaiban. Minden Nemzetnek meg van a' maga Prója és Contrája; 's azt ismerni az emberi

toleranssá teszi. Erdély Magyar Országban vadnak tartatik és kevélynek 's szegénynek. Minek tartatik Magyar Ország, azt én nem mondom-el néktek, mert jól tudod. Én ismerem Wesselényit, Wesselényi-nét, Csereit és Csereinét, ismerem a' Cancellariustokat, Gróf Teleki Jóskát, és Catont, a' testvérét, és azt mondom, a' mit az Angyal monda Ábrahámnak e vagy kinek — megvallom, nem tudom — hogy ezekért megkegyelmeznék Erdélynek, ha el kellene is vesztenem, minthogy a' többi mind gonosz. Magyar Országban is vannak Vay Jóseffe, Péchy Imreje és mind azok, a' kik a' Palatinus Senatusában voltak, van egy Szatthmári Jóseffe, Gróf Desöffy Jóseffe etc. De bezzeg vannak, vannak, vannak egyebjei is! A' latban alkalmasint felüti egyike a' másikat. Én részemről nagyon becsülöm azt, hogy az Erdélyi Mágnessok úgy szállván mind útnak. Mi azt nem cselekedszük, és ez nagy kár. Meg is tetszik rajtunk. Hol az a' nagy Úr Magyar Országban, a' kinek az asztalánál az a' discursus folyjon, a' melly a' Wesselényiénél foly mindég (B. Way kifogást érdemel).

Az én leányom tíz nap oltá oly rosszul volt, 's ötlet ma úgy elfogva lettem, hogy csak úgy vethetsz kőjaimra, ha örömeimre emlékezel. Négy foga jó egyszerre. A' kis ártatlan! Minap egy este sokáig elholt lélekkel hallgattam bárányi sirását, 's a' fájdalom egyszerre tágulván kimeresztette a' kis újat a' falon függő képre, 's ezt kiállotta: *bavà, bavà, tatt'n*. Ez az ő nyelvén annyit tesz, mint óh mi szép! 's sorba vitette magát az egyik képtől a' másikig, 's mindenikre rá meresztette az újat 's *bavàt* mondott nekik. — Generalis Orczy juttat eszembe.

Egy Kőműves sokáig nem vala otthon 's a' felesége még is szült. A' Kőműves megvakarta a' füle tövét, de elég esze volt feleségét nem prostituálni. Azonban nagyon vágyott tudni, ki lehet a' sógora. Esztendő volt a' gyermek, és még sem tudhatta meg a' szegény ember. Gyanúja egy Papra és egy Katonára esett. Előhívja a' dajkát a' gyerekekkel, 's ennek egy vakoló kanalat, egy könyvet és egy kardot tett elébe. A' gyermek a' könyvhöz kapott. Hah! kiálta az Architectus; a' Pap az Atyád! — Édes barátom, Phigie az én passziómmal bír, kép és könyv minden öröme. Jó jel!

Várom parancsolatodat a' bor e vagy essentia eránt. Grófnédnak kezeit csókolom, magadat tisztelettel elegy barátsággal ölellek. Éljen szerencsésen. Örök hived

Kazinczy Fer. mpr.

Elment mind a' sírkő eránt a' Jelentés, mind a' Kis verse. — Ezen felyül valami gólya historiát fogsz olvasni, melly előtted Természet Ismerője előtt interessáns Aufsatz lész. — A' Kurir 714dik oldalán a' Júniusi levelekben a' sok esőzés felől egy nevezetes tudósítás vala, hol Zilaj tájéka is előfordúlt, enyém vala az is.

[Kredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

970.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

A mely Küldettségbe ki rendeltettem, annak tárgya Munkáját be végezvén, haza érkezésemmel le irhatatlan örömmel vettem Széphalmon 24-dik Jul. költ becses leveledet. — Feleségem tisztel, és szíves barátsággal köszöni Neve napján rólla való meg emlékezésedet, köszöni jó Kívánságaidot, meljeknek annál nagyobb a Bettsek, mivel tölled szármoznak.

A Bán Instellatiojának terminussa annyiba meg változván, hogy az előb meg esett, mint előre tétetet volt, okozta egy felől el nem menetelemet, más felől egy más oljas ok, meljet csak szóval mondhatok meg néked és a mit meg mondhatni valóba ohaitanék is, mert enyhülne az által azon sorsnak keserve, melj raitam bizony méltatlanul üzi faragatlan tréfáját.

Kolbási Templom szentelése Innepén nekem jelen lehetni reám nézve is Innep lett volna — Tégedet és érdemes Tanitódat ott látni — a sziv örömének egy valóságos fényes Innepé lett volna. B. Splényi Ferenczné — Macskási Anikó — egy szeretetre, becsülésre méltó iffiú aszszony — Férje is érdemes, hogy a minden napi szokáson kívül is szentül szerettségű általla. — Különösen örvendek, hogy az érdemes Sennovicezal meg ismerkedtél. Ebbe az emberbe sok szép, sok becses tulajdonságok vannak, ohaitanám nagyon, hogy köz jóra czélzó Intézeteibe illő segedelmet kaphatna.

Wesselényi a kir. Guberniumtul közép Szolnok v. megyei administratornak tétetet, ezen v. megye Fő Ispánságára a candidatio is a Guberniumtul meg tétetve, az Udvarhoz fel küldetet, meljnek rendit levelem tulsó lapján közlöm veled.

Mivel a Hegy aljai jó ó aszszu szöllő, vagy essentia Borra barátimnak igen nagy szükségek vagyon, nagyon le fogod őket köte-

lezni, ha számokra ugyan jó 6-Bort 2 általaggal vásárolni méltóztatol; edgyik lehet 50, a másik 40 aranyos. Csak kérlek, választasd meg jól. Az által is nagyon le fogsz kötelezni, hogy ha bár csak Ér-Semlyénig le költözteted. Tudósítván hol tégyem le árokat, azonnal le tészem.

A mi a néked szerezendő Csödört illeti: különös örömömnnek tartom, hogy szolgálatodra való mindenkori egyenes készségem meg bizonyíthatására nékem utot, alkalmatosságot mutatsz. Munkás lészek benne, hogy kívánságodnak meg felelőképpen szolgálhassak e részbe is néked. Én jövő holnapba Erdéljnek belsőb részeibe menvén, lésczen akkor alkalmatosságom több jó Barátain Istállóikat meg látni, edszersmint pedig néked öreg vagy Iffiú csödör ki választásába szorgalmatoskodni, a miljent t. i. a czélra alkalmatossabbat kapok. Mert a vén csödör nem mindenkor alkalmas a szaporításra, nem csak erejének fogyatkozására nézve, hanem azért is, mivel korosodásával erednek testén olj hibák, melyek faira szoktak menni. Bizd csak egészszen reám — Tavaszig csödöröd bizonyosson lésczen és pedig oly áráért, meljnel csak egy fajtájának egy füle is többet fog érni.

Meg küldötte é érdemes Barátunk, Kis János, néked azon versét, meljet nagy Praepost Nagy Jósef tiszteletére írt, mint a Magyar nyelv energicus pártfogójának — Szép, igen szép és velős versek azok. — E napokba közép Szolnok v. megye azon külső félbe való ui vice Ispánnnyával, kit Wesselényi substituált most, beszélgetvén Kis Jánosnak intézetéről a foljó Magyar Munka iránt, ezen becsületes, nyílt eszű ember, Laskai Sámuel azonnal ígért 100 Rhforintokat Kisnek. Melj nemes ígéretrül jövő Postán fogom Barátunkot tudósítani. —

A Budai Német Uiságba ui kérdéssel serkentetnek a jó és okos Magyar igyekezetek. Egy Magyar tudós Társaság fel állíthatása módgyarul való kérdéssel. — O! miljen régen ohaitom Nemzetünk Boldogságának állandó virágzását egyedül okozható ezen Célhoz való juthatást. Egybe vetet válokkal kell tehát most munkálódnunk: hogy a mi nélkül a litteratura- és culturának gyarapodása meg nem lehet, aszt érdemes karba heljheztestük. Légy, kérlek, Te is munkás ezen nagy pontú kérdésnek feleletibe — serkenesen árra azon hazafi szeretet, meljel Hazádot olj forrón szereted.

Vagyok változhatatlanul
Krasznán 9dik Aug. 1806.

Örökre hiv barátod
Cserey Farkas mp.

Candidatio

Közép Szolnok Vármegyei Fő Ispányságra.

Catholicusok.

B. Bornemisza József. 8 vox
 Hatfaludi Ferencz. 8 —
 Cserey Farkas. 5 —
 G. Bánffi Dienes. 2 —

Reformatusok.

B. Wesselényi Miklós. 8 vox
 B. Wesselényi József. 5 —
 B. Bánffi György. 4 —

A Bán tiszteletére írt verseiből köszöntése mellett küldi az ide zártot¹ Aranka György Úr. A meljeket kérésre Buczy írt, azokat már ki nyomtattattam, a jövő héten meg érkeznek, azokból is azonnal küldök Neked. — Éppen midőn pecsételni akarám esztet, érkezék Széphalmi 31dik Julii költ kedves leveledet [!], meljre mivel ezen levelemet a Postára be vivő alkalmatosság siet, jövő Postával teszem meg bővebbi feleletemet — most csak aszt írom: hogy olj hegy aljai Borra van Barátimnak szüksége, melj gyenge egészségüknek való legyen — gyomor erőssíteni. Erre az *ausbruch* lesz, aszt tartom, leg jobb. — A melj két laput leveledbe küldöttél, az edgyik *Platanus occidentalis*, a másik *Spirea*, e csak frutex: küldök itt 2 Platanus levelet: a simmább karimajú orientalis, a be vágottabb occidentalis, a harmadik *Vitex aequus castus* [?]: e Borsot terem és ugyan jót, a levelkén is meg teheted a próbát, miljen csipős és Bors ízű, most virágzik. Én fogok számodra kis herbariumot exoticus fáimból készíteni. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

971.

Kazinczy — Sípos Pálnak.

Széphalom, 12d. Aug. 1806.

Nagybizodalmú drága jó Uram

Professor Úr!!

Imhol megyen vissza Psyche azzal a' szives köszönettel, a' mellyet tőlem a' belém vetett bizodalom, 's az Úrnak prof. Úrnak nagy becsü, 's általam rég olta ohajtott barátsága érdemel; érzem

¹ A gyűjteményben hiányzik.

én a' megtiszteltetést ennek közlésében, 's azon leszek hogy továbbra is méltónak találtassam reá. Ugy hittem hogy a' közlés czélja az volt, hogy ítéletemet adjam róla. Adtam tehát. Méltóztassék az Úr, Prof. Úr végig futni jegyzéseimet, 's elhinni hogy én a' Recensent a' Recensealtatottnál nem tartom soha csalhatatlanabbnak, és annak, hogy physionomiáik, lelkiek és testiek, nem mind egyformák, szívesen örvendek. Én Psychét sok ízben elolvastam hogy a' poema oeconomiját jól értem, 's végig láthassak rajta. Eleinte azt óhajtottam, hogy bár csak azok a' kedves érzések, 's az az elméskedés, más meg más dolgokba lettek volna zárva, attól tartván, hogy ezek az egymást fűző képek velut aegri somnia az olvasót el fogják fárasztani. De hiszem ilyen hagymázi képekkel van eltöltve a' Tibül kis könyve is, 's a' szerelem közel jár a' hagymázhoz. Nincs tehát semmi más jegyzésem hozzá, hanem hogy az Úr, Prof. Úr a' franczia gustusi anthitesiseket szállítsa kevesebb számra, 's a' dictionak, a' hol kell, némelly helyeken adjon több correctiot.

Adják az Apollo, 's Venus társai a' Musák, és Gratiák, hogy ez a' szép költemény olly kedvességgel fogadtassék a' nemzet szebb része által, mint a' Ilmfi versei fogadtattak, melyek felől azt az örvendő hírt közölhetem, hogy nem sokára mind a' Kesergő mind a' Boldogító szerelem meg fognak jelenni.

[Megjelent az 1846-ban Lépeseben kiadott füzetben.]

972.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Utolsó leveledből aszt látom, hogy néhány leveleimet nem vetted. Én Május végivel Erdélyi Jóságomba és az Ipom látogatására be menvén — onnan Junius közepéig ott mulatásom ideje alatt 3 levelet irtam, valahol a Postán kellett meg akadni azoknak, mert nékem éltémnek eggy igen szép gyönyörűsége lévén véled szólhatni, aszt az időt is éltém kellemjének tartom, melyet a Véled való beszélgetésre szentelek, szívembe, és lelkembe úgy is emlékezeted meg nem gyengíthető Erővel uralkodik.

Ohaitva várom Kulcsárba Csokonait illető Jelentésedet olvasni. Én ezen Hazai tudósításokat noha Bestelláltam, de még maig se kaphattam meg és így a Révai Miklós tanítványai és Verseghi

közt támadt tudós pert nem-tudom, azomba a Te Ítéletedet minden dolgokba, és így ebbe is annyira becsüllöm, hogy abbul szabadon arányzom Verseghinek heljtelen állatásait. — Igen jól, igazán mondtad Barátom, hogy nagy lélek erőjével kell annak bírnia, kit a Theologia vagy is annak csoportos absurdumai meg nem zavarnak. — Szép, igazabb állatás ez azon nagy születésű emberénél, ki ha Isten fia lett volna, halál nélkül is eszközölte volna váltásunkat. — A Theologiába be csúszot vakmerő álatások annak a' czéltul való el távozása és az emberi önnön haszont kereső Indulatok rájárára való vonatása igen sok jó elmét zavartak már meg, tetemes kárára az emberiségnek és köz culturának. E lehet edgyik oka, de van még más is azon bizonyos dolognak: hogy a fekete suba alatt oly vad indulatok lappanganak, melyek ha odszer erőt vesznek a ki törésre, jajjos következéseket szűlnek; nyög az illetén indulatú Isten szolgálai kinzása alatt, az emberiség borzad tetteiktől, a szelidség és ezen fekete szintől tartózkodik is el annyira az emberséges szív, hogy valóba igen különös Jelenség legyen az, midőn ezen komor tekintetű öltözöt alatt Virtus szikráját lobogni láthattuk. — Nem tudom, jó é az én Ítéletem, nem tudom, minden ember ugy kerüli ő öket — de Én az igaz, hogy igen kevés iránt viseltethetek bizodalommal, és igen kevéssel is cresszedem társalkodásba; az egész iránt pedig olj tartózkodással viseltetem, hogy engemet nem ismernek.

A falusi Nevelésnek módgyárul irt munkácskámot most nyomtatták N. Wáradon. A próba árkusokat meg kaptam már és a Censurát oly kegyesnek találtam, a miljennek nem véltem volna. Semmit se húzot ki, még aszt se, a min eggy Erdélji gubernialis Consiliarius nagyon fen akadot volt; eszt t. i.

«A bárdolatlanságba lévő maga emberisége kötelességeit se «ismervén, hogy tudná azon tartozásoknak valóságos minémüségét, «meljekkel köteles az Istenhez, Felebaráttáéhoz és a Felsőbséghez: «nem teljesíti tehát azokat úgy, a mint halhatatlan lélekkel fel ruház- «tatva lévő Emberhez illő volna, érzi ugyan magába a természeti «ösztönöket, de azok finomob móddal nem lévén ki fejeződve, telje- «síti a parancsolatot — de nemtelen érzékenységgel. — A szerecsen «a nyakába lévő Kötelnék kormánya után Surinamba miveli a Nád- «méz földeket, mert erőszak kényszeríti arra, szívet martzangló türe- «delemmel adattya, és vásároltattya magát a kopó tánczra füzetet «fekete ember társunk, mert vadságba vagyon, nem tudgya becsit «Emberiségének, a kiknek pedig módgyok volna ötet ezen szent

«kötelességre oktatniok, nem cselekszik, mert bálványozzák az Arany-nak bettsit.»

Én holnap chédre a Meszesen túl lakó Gr. Wass Sámuelhez megyek, onnan pedig Sibóra, hol néhány napokat tölteni fogok. A kis Wesselényi a napokba a veres himlőn szerencsésen által esel. Wesselényi most Erdőljbe egy igen szép Jóságát váltotta ki, melj régtől fogva zálogba volt, cvel ui erőt kapot köz hasznú intézeteinek job és sikeresebb módú teljesítésekre. — Feleségem tisztel, én pedig vagyok örökre

Krasznán St. Klára napján [aug. 12.] 1806.

hív barátod
Cserey Farkas mp.

Az Ipomat ma várom Debreczenbül vissza — oda menetelekor is itt lévén, röllad sokáig és forró indulattal szólottunk — ugy tudni illik, a mint szeretünk; nagy kedve ereszkedet Véled közelebrül meg ismerkedni és többször is mondá, bizony szeretném Kazinczyt, aszt a derék embert meg ismerni és velle Leveledzni. — Barátom, ha lehet, győi be, sok szived szerint való emberekkel foglak meg ismertetni, és az által éltednek ui gyönyörűségeket szerzeni.

Be is volt már levelem pecsételve, midőn Wesselényinek veszem levelét, feleletül arra, meljbe administratorságára gratuláltam. Közlöm le irva veled, nem annyira azért, mivel abba dicsőítetem (noha kevély vagyok Wesselényitül való meg dicsértetésre), hanem hogy tiszta lelkinék gyönyörűségít ujjabban is láthasd.

A Haza szeretetének leg édcsebb jutalma a jóknak meg elégedése. — Ezen jutalom osztogatói között Mgos Kedves Uram sógoromat mindenkor ugy néztem, mint a ki asztot valamint jól osztogatni tudgya, úgy magát is arra érdemessé téski. Meg vagyok hát jutalmaztatva, nincs egyéb hátra, hanem hogy a várakozásnak meg felelyek — a lesz minden törekedésem; — igaz tisztelettel 's atyafi szeretettel vagyok igaz atyafi szolgálja

B. Wesselényi Miklós.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

973.

Szirmay Antal — Kazinczynak.*)

Tekintetes Úr, tellyes bizodalommal való kedves Uram Öcsém! Egy héti utazásom után itten találtam Uram Öcsémnek becses levelét. —

Pázmán Péterről a' mit találtam gyűjteményembe, azt ide rekesztem. Zemplén Vármegyének leírásában bé nem hozhattam, mert meg nem engedték volna, úgy is 1620-ban tartatott Bethlen gyűlését egészen kitörlötték, sőt meggyalázva kellett róla szóllanom, és valóban sarkalatos szabadságunknak is sérelmes volt, midőn állandó katonaságnak tartására a' nemességet örökös adó alá vetette. Als wenn ein Landtag sich diese Last nicht freywillig aufbürden dürfte, als wenn dies mit Patriotismus und Klugheit stritte. Pázmán Péter oka volt azon elterjedett hírnek is, mellyről §. 432 in notitia histor. Com. Zemplén. emlékezetet teszek. De nem csudálom, mert úgy neveltetett a' Jezsuiták között, a' vallásnak buzgóságától elragadtatott, hogy rajta bételjesedett azon mondás: Quantum religio potuit suadere malorum!

A' mi az eredeti írott munkámnak általadását illeti, azt is megcselekszem, de nagy a' könyv, külömben által nem tehetem, hanem ha maga Uram Öcsém ide megalázza magát, melly legjobban megeshetik Ujhelyben tartatni szokott perfolýásnak ideje után; úgy is a' Méltóságos Asszony közélről való atyjafija a feleségemnek; Báró Ghilányi Eleonorától származik.

Az által küldött versek ugyan jók; a' ki érti a' vers szerzésnek mesterségét, mind azért, mind pedig inkább a' valódi gondolatokért méltán becsülheti.

A' Wieland Diogénését soha sem volt szerencsém látni, azért kérek belőle egy nyomtatványt.

Maradok állandó barátsággal kedves Uram Öcsémnek, Véke 12. Aug. 1806.

alázatos szolgálja
Szirmay Antal mpr.

* Udv. Consiliarius Szirmay Antal levele hozzám Vékéről, 1806. Aug. 12dikén. Magát a' levelet és a' mellé tett jegyzést, mellyről a' levél szóll, bétettem a' Sáros-Pataki Bibliotheca könyvei közé, Január, 1807. — Kazinczy F. jegyzése.

Ad pag. 227 §. 579. notit. Histor. Comitatus Zemplén.

Dum Ao 1671 de immutanda per Leopoldum I reip. Ungaricae forma in Consilio Caesareo ageretur, Ministerium Aulicum opinionem suam ita conclusit:

Quare Serenissima Maiestas ex officio Imperatoris et Regis obligatur praesentem occasionem remedendi non intermittendam, praedudiciosa privilegia tollenda, auctoritatem Regiam malitia substitutorum labefactatam in R. Hungariae restabiliendam, ad quam non solum per consuetam acclamationem legitime pervenit, sed et successorii Domui Austriacae jure vique constitutionum publicarum Sempronii 1463. 1464 & 1491 Budae item Ao 1606 Viennae confirmati Contractus, et ex jure successionis consortis olim Gloriosi Ferdinandi!

Annae natae Reginae Hungaricae ad praefatam Serenissimam Maiestatem spectat, prouti praemissa beatus Widemann in sua informatione de domus Austriacae haereditario jure in Hungariam ante 143 annos pluribus remonstravit. Quare non est sperandum bonum regimen, dum subditi in terminis parendi non subsistunt, et plura, quam obsequii gloriam inquirere nituntur, prout in Hungaria hucusque actum est.

Utilitatis enim publicae tantus est favor, ut nulla legum sanctio, nullum privilegium preponderet, et hoc ipsum prudentiores & cordatiores ex Hungaris jam dudum agnoverunt; *in foederato vitioso ipsorum systemate Remp. stare non posse*. Unde ad Imp. Ferd. II. Tyrnavia 5^a 8^{hr} anno 1630 scripsit Cardinalis *Pázmán* inter alia ista formalia: »Militem germanum omnes horrent, ac ut sine illo hosti «occurratur oplant, sed ego certe id impossibile esse existimo, exstir-
«pabuntur Catholici, nisi praesidia germanica imponantur Cassoviae
«et alibi, nunquam quidquam ibi securum erit, nec facile erit alia
«ocasio imponendi praesidii, nisi Hajdonum Colluvies eversis eorum
«domiciliis dissipetur, nulla unquam quies in Hung. speranda, sed
«quotidianae seditiones expectandae. Facile indulgentia animantur
«omnes ad quasvis seditiones et Sacra Maiestas non respectatur;
«sperant enim se facile composituros, et quidem larga cum remun-
«eratione sceleris; fidelium Maiestatis Vestrae Sanctissimae animus
«abalienabitur, nisi justa defensione protegantur; religio Cath. nun-
«quam in Hung. reflorescet, autoritas Regni Maiestatis in pristinum
«statum non restituetur, nisi justa aliqua et necessaria castigatio
«admoveatur, et proditorum amplissima bona Fisco applicentur.» —
O utinam jam tandem hocce salutare consilium adhibitum fuisset: potuissent novae seditionum inconvenientiae, motus quisque Turcici

ac moderni tumultus facillime reprimi ac retundi. — Cavendum itaque ne periculosus error saepius committatur.

Ex originali.

(Scilicet Budae in Archivo Camerae Aulicae, quo aditus Antonio Szirmay, eo tempore Tab. Regiae Assessori, indulgente id Judicae Curiae Regiae Comite Christophoro Niezky, magno eruditorum fautore, patuit.)

Machinationis hujus Petri Pázmáni, zelo religionis abrepti, fit mentio in articulis Baron. Magn. et Nobb. ceterorumque Statuum et ordd. Regni Hung. in generali eorum Diaeta Novizoliensa, anni 1620. ad Dominicam Exaudi, alias ultimum Maii diem indicta conclusis.

Art. XXIV.

Petrus Pázmán Jesuita, Archiepiscopus, sollenniter proscribitur propter subinsertos excessus, et perpetuo mulctatur exsilio.

Quia vero Petrus Pázmán ex ordine Jesuitico, diversis practicis in Archiepiscopatum Strigoniensem non ita pridem evectus, in tantum fastui et luxuriae deditus erat, ut non bonum, non Commodum et salutem Regni publice promoveret, sed spretis et postpositis illustrium et antiquarum familiarum heroibus sese extollere, omniaque pro libidine facere et attentare praesumebat, sicque non solum ex tempore, quo eandem dignitatem adeptus erat, verum et antea dum in ordinis Jesuitici societate exstiterat, se malum patriae Civem tum scriptis tum verbis ac etiam ipsis factis publice et manifeste ostendit et declaravit ita nimirum, ut praesentis motus regni causa authorque et occasio fuerit, factorumque malorum suorum conscientia territus e regno profugerit, nihilque eorum, quae in perniciem istius regni inveniri possent, pretermiserit, quemadmodum ex literis ejusdem ad Georgium quondam Homonnai exaratis et interceptis evidentissimum documentum exstaret: ob hoc idem, tanquam turbator Regni et publ. pacis, vigore hujus statuti unanimi voto et consensu Regnicolarum proscribitur, et perpetuus exsul habetur.

Ex authentico exemplari.

Excidat illa dies aevo! (Ant. Szirmay)

(Franz, Xaver, Josef, Joh. Anton de Paula Wenzel)

Maximilián, I. Fer. és M. Therézia fija, coloniai választó fejedelem és Münsteri Püspök († 27 Juli 1801.) nyomott öt mázsát és 70 fontot életének utolsó esztendejében. — Így mondták ezt Ujhelyi Piarista Prof. Árvay József Urnak a' Bécsi kapucinusok, a' kikhél az irtóztató kövérségű test azonnal a' kriptá falába kőmivesek által rakatott-bé. Árvay ezt a' kriptában benn jegyzette-fel zsebbeli könyvébe.

[Kazinczytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

974.

Báróczi Sándor — Kazinczynak.

Drága Kedves Bruder Uram!

Széphalomról még Juniushoz 15dikén hozzám eresztett kedves levelét vettem atyafiságos szeretettel, melyre hogy ily későre válaszlok, oka rész szerint az, hogy sok holmi pappirossaim 's könyveim között ezt a levelet eltévesztettem volt; rész szerint pedig az, hogy minek utánna meg tanáltam volna, a N. Testőrző seregéből lett kilépésem adván elő magát, ez a körülmény, mint könnyen kiki képzelheti magának, mindenféle gondokkal foglalt el, 's nem engedett időt panasz képpen jelenteni, hogy ámbár én örökké idegen voltam képem ki metztetéséhez, Somsits Lázár, mindazon által, de kiváltképpen Batsányi, szüntelen rajtam voltanak reá birni. Haszontalan mentettem magamat érdemetlen voltommal, minden okaimból kiforgattanak. Haszontalanul vettem segítségemül, ha nem tsalatkozom, II. Cato mondását: *Malo queis quaeri cur nulla mihi statua extet, quam quare extet*, kevély magam meg alázódásának magyarázták. Hogy unszólásokkal tovább füleimet ne terheljék, meg ígértem, oly értelemmel, hogy tsak negligé-ben messenek. Nem! — ezt sem nyerhettem meg; uniformisban kellett meg jelennem. E sem volt még elég. Én: *Suum cuique decus posteritas rependit**) akartam alája mettszteni; azonban mikor már szinte készen volt a kép, Batsányi tsak bcáll hozzám nagy Elogiumával, melyet most alatta lehet olvasni. Ekkor azt gondoltam, hogy meg repedek mérgemben, de nem volt elegendő (!) erőm ellene állani; eltökéllettem volt, ugyantsak magamban, a Réztáblát elzárnai, és soha egy nyomtatványt sem

* Tacit. an. N. 35. — Báróczi jegyzése.

huzatni le rolla: de ekkor nem fordult meg fejemben, mitsoda violentus barátommal légyen ügyem. Kinem álhattam előlle, míg nem tudom hány darabot nem adtam nékie, mellyeket esmerössei között ki osztott, addig míg én leg lelkibb Barátainnakis, úgy mint Bartsainak és Dantzkainak, nem küldöttem belöllek; és így imperiosus characterinek egészszen fel kellettett tettzésemet áldoznom, azon kívül hogy ő csak egybenis az én akaratomnak engedett volna. Mi következett továbbra, az, hogy idő vártatva, ők mind a ketten a leg pilttoreskebb formában metztettették ki magokat.

Ezt az unalmas hoszszu rajzolatot, melynek emlékezete még mostis fel forralya bennem a mérget, azért állítottam szükségesnek előre botsátani, hogy itéllye meg, Bruder Uram, belölle, mit kellettett ézenem levelének vételével, melyben azt kívánnya, hogy nem tsak ujra üllyek a Kép írónak, hanem hogy az egész uniformison kívül még párdutzbörrel is (mellyet örökké utáltunk minnyájan, és a mellyet ugyistsak gálanapokon vettünk fel azok, kik szolgálatban voltunk) bé takarjam magamat.

Ne vegye azért rosz neven, Drága Kedves Bruder Uram, ha, bár mely nagyra betsülllyem is barátságát, erőszakot nem vehetek magamon, ebben kedvét tellyesíteni. Hanem hogy mégis azt ne gondollya, hogy talám kevesebb betsben vagyon előttem szives barátságá (melyben valósággal tsalatkoznék), mint a Batsánié [!]; nékem vagyon egy mindenek itélete szerint igen jól talált képem, mellyet még 1783ban festett volt egy igen jó Képiró, ki valósággal semmit sem engedett Donátnak, és amely után dolgozni akar mely Képmettző sem állithatná Művészi kevélységét meg bántódva lenni; azért ha e fog tettzeni, akár a Nyomtatót, akár a Képmettzőt bátran hozzám lehet utasítani.

Méltóztassék azért, Bruder Uram, ez iránt lett maga meg határozását tudtomra adni. Én ezt a módot annyivalis helyyesebbnek itélem, minthogy 1783ban 23. esztendővel ifjabb lévén, közzelebb voltam ahoz az Epochához, melyben szerentsém volt elmém tsekély tehetségével Kedves Hazánknek figyelmetességét érdemelni. Leg inkább szeretném negligé-ben: de minthogy Batsányinál az uniformisra reá mentem, Bruder Uramért sem akarok kevesebbet tenni, tsak párdutzbör ne legyen a hátamon.

Én sz. Mihály napig itt maradok a Garda udvarban, az után pedig ide a szomszédságba költözem, leg fellyebb valami 150 lépésnyire a Gárdától: Auf der Plattzel, bey der Schwarzen Köppel

No. 55. melyet a Gárda kapussa, ki leveleimetis kezemhez szolgáltat-
tatta, mindenkor kész lesz meg mutatni. Viszontagolván minden
szives kívánságait, változhatatlan szeretettel vagyok

Drága Kedves Bruder Uramnak

igaz hív baráttya

Béts 12. Aug. 1806.

Bárótzai mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

975.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tisztelt érdemes Barátom!

Negyednapi kedves, gyönyörűséges Sibói mulatásombul ma
gyöven haza, sietek Wesselényinek azon buzgó ohaitását Néked
tudtadra adni, meljet ő mint igen szives vágyását jelenté nékem.
Septembernek 1-ső napján fog eő mint administratora Külső Szolnok
v. megyének be köszöntő első generalis congregatiot tartani Zilahon
— sok felől, igen sok becsületes emberek lesznek jelen. — Szívebül
ohaitaná eő, hogy ezen gyülekezetünket jelen léteddel diszesitenéd,
baráti érzéssel köszönt és kér, hogy ha lehetséges, teljesícsd ezen
szív szerint való vágyását. Hogy meg jelenésed nékem le írhatatlan
örömet okoz, szükségtelen bőveb ki fejezésekkel itt említenem; egy
más iránt viseltető kölesönös bizodalmunk, szeretetünk eléggé ki
fejezván azon szent indulatot, meljnek heve melegíti keblünköt; ted
tehát lehetővé ide gyöveteledet — Boldogics minket azon nagy öröm
kedves kellemjével, meljet látásodkor érzünk; alkalmaztasd pedig ugy
ide gyöveteledet, hogy 30-a praesentis légy itt, 31-a praesentis
edgyütt mennyünk Zilahra és edgyütt örvendeztessük meg a derék
Wesselényit, a ki velem edgyütt édessen remélyük, hogy bizonyosan
teljesítője leszesz forró vágyásunknak. A Te lelked szép örömöket
lelhet ezen különös és igen ritkán elő forduló alkalmatosságba.
Győi tehát Kedves Barátom, és teljesícsd téged forró indulattal sze-
rető, tisztelő igaz barátidnak ohaitó vágyásokat.

Éppen ma vettem Cottá-nak Tübingenbül 22-a Julii irt válasz-
zát: — «Ew. Hochwohlgeb. Haben wier Hochdero Vorschriefft gemäss
«auf 2 Göthe Werke Schweizerpapier notirt und werden seiner Zeit
«durch H. gebrüder Kilian (NB. ezeket én irtam, hogy töllek vehet-
«tyük bizonyossabban) die exempl. übersenden. Den betrag belieben
«uns Hochdieselben auch durch diese Handlung übermachen. —

Gondold el, Kedves Barátom mit ír ezen becsületes ember Post Scriptumba: «Könte ich durch Hochdero gnädige verwendung nicht «einen tauglichen Correspondenten in dortigen gegendn erhalten, «der mir für die *Allgemeine Zeitung* alles das mittheilte, was in «politischen, literarischen, merkantilischen: und überhaupt Summa «was für grosse publicum interessant wäre — und was Regierungen «gern bekant gemacht seheten.» — Mit itölsz te errül? Feleségem köszönt. — Én pedig ohaitva várván Tégedet karjaim közzé, meg változhatatlanul vagyok

Krasznán 18-a Aug. 1806.

igaz hived
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

976.

Kazinczy --- Cserey Farkasnak.

Kázmér, Aug. 19d. 1806.

Oda vagyok, édes barátom! Zárj karjaid közzé a' gyilkos ütés elől, vagy minthogy az már meg van léve, érezd együtt velem. Fizsi nem él! --- A' másod rendbeli fogak' kínos ütközése 's egy öldöklő hurut és az azzal együtt járó szüntelen hideglelés eloltották rövid életét. Kevély voltam a' szép gyermekben mint Niobe, 's az Istenek' nyilai engem is megsebzettek. Tegnap aludt-el tizenkettőd fél órakor délben. Tetemeit Széphalmon tetetem földbe. Rövid volt, de szép volt és igen édes az öröm, a' melyet nékem a' Gondviselés ő benne adott. Árván állok most itt, 's siratom legszebb reményeim elenyésztét. Szegény gyermek! Első szava *Atya* volt, az utolsó, mellyel együtt az életet kilehellte, a' *Mammán*. Elrejtezem, elfordulok, öszve tépem képemet, hogy könnyeimet elrejlhessem, 's a' fájdalom sokszor ordításra fakad. — Ó édes Ferenczem, ezt mondja Sophie, karjaim közzé rogyván, már most csak te vagy az enyém; mi lenne belőlem ha téged is elvesztenének! 'S ekkor úgy ülünk mint a' Gessner Ábelében Ádám és Éva, midőn elűzve a' Paradicsomból egyik nyomorúságból a' másikba estek, 's csak egymásnak szeretetekbe letek enyhülést. — Állapotomat valamennyire képzelni lehet, de nem utólrni. A' Doctor mihellyt veszedelemben látta a' gyermeket, azonnal hánytatót adott, tartván a' gutaütéstől. Bévettem azt, és az oltá hogy a' gyermek elaludt, valóban érzem koponyám hátul-

jában azt a' fájdalmat, melyet ott a' gutaütés 1804ben szült. Mit tegyek? Elfojtsam e szívemben az emberiség és természet legszen-
tebb érzéseit? Ah az soha az én Philosophiám nem lesz. Szenvedni fogom a' csapást 's kesergeni veszteségemet. Az idő enyhíteni fogja bánatomat. — Kettős leveledet vettem, 's gondom lesz borodra. De meg engedj, ha késni fogok. Élj szerencsésen.

Kivül: ¹

Méltóságos Csercy Farkas Úrnak. Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

977.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, 24. Aug. 1806.

Édes Nászom!

Oda vagyok! Phigiem megholt. — Fogainak kínos indulások, egy gyilkos hurut, 's az azzal együtt járó szünetlen hideglelés ölték-meg. — Ugy jártam mint Niobe; kevélykedtem a' szép gyermekkel, 's valamely bosszús Istenség reám lövöldözte legiszonyatosbb nyilait. — Az Isten engem megszüretelt. Pusztá előttem ismét a' világ. Te a' ki atya vagy, érzed veszteségemet. Nem dézmát vett tőlem az élet Ura, hanem elvette mindenemet, és oh mimet! mimet vette-el!

Csókkold Sógorodat. Tégye-le gyanúját. Szeretem szentül. Senkit sem bánta ő meg, a' ki miatt eránta elhidegedhettem volna. Miként juthat arra a' gyanúra? De minden hangja, a' mit a' Magyarország dolgában ejt, sérti fületem. Ilyen az is, a' mit a' Kantizmus dolgában mond. Semlyénben gyülekezett újságaim' csomója kevéssel ez előtt ² jött kezemhez. Nem ítélek, mert Mathematicus nem vagyok: de a' mennyire ítélhetek azt hiszem, hogy a' tribúlsai kaczagni fognak. Azt az egyet pedig mondhatom, hogy vagy én nem tudok deakúl, vagy az a' mit ő deakúl az újságokban írt, felette gondatlan és nem eruditus tollához illő deákság. Kérjétek, hogy magát ne hozza örök ellenkezésbe másokkal. Ha őtet kevésbbé szeretném, ha őtet más szemekkel nézném mint valaha, ezt a' baráti bátor megszólítást elfogtam volna hallgatni. Mondom, hogy orgánjaink változtak-el.

¹ A levél zárlatán ép piros pecsél.

² E három szó: «kevéssel ez előtt» két kihúzott szó: *csak most*, fölé van írva.

Éljetek szerencsésen mindnyájan, édes barátim! Te is édes barátom, Horváth! Még egy héttel ezelőti szerencsétlennek tartottalak, hogy atya nem voltál: most áldanám sorsodat, ha még veszteségemben is hálára nem lobogna szívem, hogy Phigie enyém volt. † 18-a Aug. Kázmértt. 21.dben itt temettem-el.

Barátom, kedves Horváth! maga az a' gyermekség, hogy a' *q* után nem *u* betűt velsz *v* helyett, hanem *v-l*, legalább *úgy* neveteti-meg azokat, a' kik tudják hogy az a' régula ellen van, mint -- kimondjam e a' nevetséges öszvehasonlítást? — mint a' Palatinus asztalánál történt nem régiben, hogy egy oly helyen enni nem szokott falusi lakos Kammerherren nevettek a' P'esten lakók, hogy asztalhoz ülven az asztalkendőt a' nyakkötényéhez akasztotta. (Gyermekség, de mosolygást indító gyermekség, 's én valóban nem szeretném, ha csak olyanért is nevelnének rajtam.

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur Etienne de Sárközy, Assesseur de plusieurs Comtés.

p. Pest, Veszprém, Sió-Fok,

*Nagy-Bajom
au Comté de Simegh.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

978.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, 24d. Aug. 1806.

Édes barátom!

Őszve, őszve vagyok rontva! Csak még egy csapást, csak egyet még, 's végig lesz szenvedve szenvedésem. Oh barátom, hadd sirjam-ki magamat karjaid között, hadd panaszojlam-el néked is, mi ért: Phigie nincs többé! Egy gyilkos hurut 's az azzal együtt járó hideglelés, 's másod rendbeli fogainak ütközések eloltották ephéméra-életét. —

Nem, Édesem, nem vétkes béketlenség az, a' mi én-belőlem sir. Érzem veszteségem' becsét. Háládatlan a' Gondviselés eránt, a' ki illy adomány' elvesztét mély kesergés nélkül keseregheti.

1 A levél zárlatán piros pecsét.

Úgy jártam mint Niobe. Kevélykedtem a' gyermekben, 's egy bosszús Isten nékem szegezte minden nyilait.

Pusztá előttem ismét a' világ! el van oltva az a' remény, hogy ha én sírba szállok, lesz valaki, a' ki Sophiet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre 's háládatos tiszteletemre emlékeztethesse.

Az Orvos látta, hogy a' csapás alatt össze fogok roskadni, 's hánytatóval éltetett. Valóban nem is tudom, üres lett volna e rettenése, ha a' bajt meg nem előzte volna. Ötöd napig érzetlem főm' hátuljában azt a' fájdalmat, melyet ott 1804ben a' guta megsújtása csinált.

Szegény anyja még többet szenved nálamnál. A' szoptatás' gondolai és azolta is az a' mértéket és határt nem ismerő anyai gyengeség, melly nem hagyta soha aludni, egészen elfonnyasztották. Az atya a' kiszáradástól félti. — Azt én kiállani nem fogom.

Az forog mindég szemem előtt, a' mit Gesszner mond az első atyák felől, midőn őket az Ur' angyala a' Paradicsomból kiűzte. Éppen az a' mértéke a' fájdalomnak, éppen az a' szent szerelem tart engem és Sophiet összefont karokkal, 's ez elhaló nyögéssel kérdi tőlem, hogy mi lesz immár ő-belőle, ha tőlem elmarad.

Sophie nem a' közönséges új tónusú asszonykák seregébe való. Ő nem tudja mi az affektáció, ő merő természet leánya; olvasott, de az ő szájából 's tollából nem hallani a' Románok phrázisait, 's azokat a' tanult sentimentalis édességeket, a' mellyel [!] mások figyelmet igyekeznek vonni magokra; ő csak azt mondja, a' mit érez. — A' gyermek noha csak esztendő és tíz napos volt, nagy hajlandóságot mutatott a' képek eránt. Guido Réni-nek egygy Amorja. 3 lábnyi magasságú vásznan, legkedveltebb tárgya volt, mint ő maga a' legérdemesebb *Psychéje* a' kis Istennek. A' gyermek ezt a' képet mindég *csecs'* kiáltással mutogatta, melly az ő gyermeki nyelvében annyi vala, valamint a' *bavà* is, — mint *szép*. Elhányta csörgettyűjét 's bábjait, 's kinyitott újjal mutatott a' falon függő olajos festésekre, 's illykor mindég *bavà* 's *csecs* vala szava, 's rázogatta kisdud fejét. — Oh barátom, monda Sophie, enyhülni kezdvén a' fájdalom' kínjai, képzelem, hogy az az angyal-gyermek, ha most a' csillagok között felszáll, mint nyújtja ki feléjük kezét, 's mint kiáltja rájuk: *csecs!* — A' fájdalom' képe 's kifejezése angyali lelkű anyjában nem kevesebb naív mint a' legnaívabb gyermekben volt a' *bavà* 's *csecs* kiáltása. — De eltépem magamat ezekből az édes kinokból!

Megholt 18d. Aug. Kázmértt. — Még akkor nap irtam a' Kassai Püspöknek, hogy kertemnek azt az egy nyomát, a' hová a' gyermek temetteini fog, engedje felszenteltetni, 's megengedte. Ott fekszik, itt Széphalmon, sirban, nem kriptában. Jobbja 's balja mellett én és Sophie fogunk fekünni. Harang és ének nélkül tettük földbe. A' Plebánus csak halkal végzette-el a' mit tőle tiszte kívánt.

Némethnek halála eránt írt leveledet, melyet emlitesz, nem vettem. Hihető azért, mert S. A. Ujhely helyett Kassát tévél fel a' borítékra. Kérlek, keressd-ki azon leveletemet, melyet hozzád az ő halála eránt én írtam, 's szedd össze emlékezetedből ideáidat, melyek leveledben állottak, 's irassd-meg újra. Képelem miket vesztettem-el azon levél elvesztével. Szent Györgyihez írt verseid igen szépek. Szép benne nem csak az érzés, hanem a' kifejezés és beszéd is.

Nagynak levelére felelni fogok, mihelytt fájdalmam tágulni fog. Tudom hogy fog, külömben Angyalom' tetemeit ide nem hoztam volna által. De míg fog, édes barátom, míg önnként fog, hadd folyjanak szabadon könnyeim. A' Stóá' apathiája nekem bölcsességem soha nem lesz. Nem szégyenlem, hogy atya vagyok, hogy ember vagyok. —

Élj szerencsésen! Oh barátom, ha a' te Sophied ellenébe jött volna Phigienek! ha néki azt mondotta volna, hogy ő Néked leányod!

szül. 8d. Aug. 1805.	} Nagy-Kázmértt.
megholt 18d. Aug. 1806.	
eltemtem 21d. Aug. Széphalmon.	

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

979.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Aug. 25d. 1806.

Édes barátom,

Öszve vagyok rontva. Csak még egy csapást, csak egyet még, 's végig lesz szenvedve szenvedésem. Oh barátom, hadd sirjam-ki magamat karjaid között, hadd panaszoljam-el neked-is, mi ért. Phigie nincs többé! Egy gyilkos hurut 's az azzal együtt járó hideglelés

's másod rendbeli fogainak kinos ütközések oltották-el ephéméra-életét.

Nem, édesem, nem vétkes békétlenség az a' mi én belőlem sir. Érzem veszteségem' becsét. Háládatlan a' Gondviselés eránt, a' ki illy adomány elvesztét mély kesergés nélkül tűrheti.

Ugy jártam mint Niobe. Kevélykedtem a' gyermekben; 's egygy bosszús Istenség nekem szegezte minden nyilait.

Pusztá ismét előttem a' világ. El van oltva az a' remény, hogy ha sírba szállok, lesz valaki, a' ki Sophiet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre, 's háládatos tiszteltemre emlékeztesse.

Az Orvos látta, hogy a' csapás alatt öszve fogok roskadni, 's hánytatóval éltetett. Valóban nem is tudom, nem volt volna e méltó rettegése, ha a' bajt meg nem előzte volna. Ötöd napig érzettem főm' hátuljában azt a' fájdalmat, melyet ott most két eszten-deje a' guta sújtlása okozott volt, midőn a' Gondviselés a' te karod által tartá meg.

Szegény anyja még többet szenved nálamnál. A' szoptatás' gondjai és azolta is hogy gyermekét emlőjétől elválasztotta, az a' határt 's mértéket nem ismerő anyai gyengeség, melly aludni soha nem hagyta, egészen elfonnyasztották. Az atyja kiszáradástól félti. — Azt én kiállani nem fogom.

Sorsom az a' mi az első szülőké, midőn őket az Úr haragja a' Paradiesomból kikergette. Éppen az a' mértéke a' fájdalomnak, éppen az a' szent szerelem tart engem és Sophiet öszve font karokkal, 's ez elhaló nyögéssel kérdi tőlem, mi lesz öbelőle ha tőlem marad-el?

Sophie nem a' közönséges új tónusú asszonyok között való. Ő nem ismer affectatiót; ő merő természet' leánya. Az ő szájából 's tollából nem folynak a' Románok' phrázisai 's azok a' könyv nélkül tanult sentimentális édességek, mellyel [!] mások vonnak figyelmet magokra; ő csak azt mondja a' mit érez. — A' gyermek, noha csak esztendő és tíz napos volt, nagy hajlandóságot mutatott a' képek eránt. Guidó Réninek egy Amorja, 3 lányi magasságú vásznan, legkedveltebb tárgya volt szemeinek, mint ő maga a' leg-érdemesebb Psychéje a' kis Istennek. A' gyermek ezt a' festést mindég *csecs'* kiáltással mutatta, melly az ő gyermeki nyelven annyi volt, valamint a' *bavá* is — mint *szép*. — Elhányta csörgettyűjét 's bábjaít 's kinyújtott ujjal mutatott a' falon függő olaj festésekre, 's illykor mindég *bavá* 's *csecs* vala szava, 's rázogatta örömeiben

kisdéd fejét. — «Oh barátom, (mondja most Sophie, enyhülni kezdvén a' fájdalom' kínjai) képzelem, hogy az angyalgyermek, ha most a' csillagok között felszáll, mint nyújtja-ki seléjek kezét, 's mint kiáltja csudálkozó örömmel nekik: csecs!» — A' fájdalom' képe 's kifejezése angyali lelkű anyjában nem kevésbé naív mint a' legnaívabb gyermekben volt a *bavá* 's *csecs* kiáltozása. — — De ki kell tépnem magamat az édes kinok' szövvényeiből. Szívem meghasad terhem alatt.

Megholt Aug. 18d. Kázmértl. — Első szava, mellyet kisdéd ajkai kimondottak, ez vala: *atya*, még pedig magyarul: az utolsó, mellyel lelke is kireppent, ez: *mammán!* —

Még akkor nap irtam a' Kassai Püspöknek, hogy kertemnek azon nyomát, a' hová a' gyermeket eltemettetni fogom, engedje felszenteltetni, 's megengedte. Ottan fekszik ő, itt Széphalmon, sirban, és nem kriptában. — Harang és énekszó nélkül tettük földbe. A' Plébánus halkal végzette-el czeremóniáját.

szül. 8d. Aug. 1805. }
 † 18d. Aug. 1806. } Nagy Kázmértl.
 eltemettetett Széphalmon 21d. Aug.

Dr. Meczner forgott körülte. Azt állította hogy nincs egyéb baja a' fogzásnál. Az Ipm nem avatta magát a' gyógyításba, hogy ha szerencsétlenség történik, én és a' leánya ne vádolhassuk: de Meczner figyelmessé tette a' mi jelenlétünkben sok ízben, hogy a' gyermek tüdejére valami deponálta magát. Ugy is volt. Az oltvar begyógyult rajta Júliusban. Meczner siket volt az Ipm szavára, 's mindég hevítette a' gyermeket.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

980.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Vittenberga, Augusztus 27kén 1806.

A' Tekintetes Ur'

Becsés levele' érkezésének órája, Saxoniában tölt életemnek legboldogabb órája. Valóban öröm rebegéssel emlékeztem arra, azolta gyakor. Sietve nyitám a' pecsélet, 's a' Kép az ölembe esett. Felugrottam, érzettem valami nagyot, de nem tudtam volna a' legéde-

sebb barátomnak is felelni. Akármiként törekedem is akkori érzéseim kifejtésében, hasztalan. Hanem örülök, hogy érzettem, 's érzem a' nagyot. Siettem volna én azt mindennel közölni, de nints, nints körülöttem most senki, a' kivel örömeim közösök lehetnének. Bárótzé mellett van mind Terentzius szava, mind a' Kép. Sokszor gondoltam én ezt már azolta; mint örülne ennek az a' Bétsi jó Öreg, ha vissza menetelemkor Néki elbeszélhetném! A' Tekintetes Úr által felhozott eset, Bárótziról, én nálam elérte Izélját. Egy szives elgyengülést, egy boldog visszaemlékezést, 's a' jó szíven megindult szívnek lassú mosolygás által jelentett örömét, hozta elő bennem annak elbeszélése. Helyén lesz, ha jó szívét ezzel bizonyítom. Délután ki szokott Ő kocsizni. Én akkor mentem hozzá, mikor már készült. Beszélgettünk, de hogy az óra ütött; édes Ur, ugymond, én most elmegyek innen hazul, hanem látogasson meg még holnap, akkor hosszszasabban beszéljünk. Lejövénk. Elakaréék menni, 's merre megy az Ur, így kérdezett. A' várnak akarok bémenni. Üljön fel hát az Ur, menjünk egygyütt. Kocsissa szokott utjokon akart menni, de Bárótzí az én utam felé térítette. Ekkor emlegette a' Tekintetes Urat. Ott a' hol dolgomat végezni akartam, jósága által megilletődve szálltam-ki, 's Ő tovább ment. Másnap alig vártam, hogy ismét vele lehessek. Innen lett, hogy még nyoltz óra előtt öltözetlenül találtam. Kérdezte, ha lett volna é már reggelim. Én erre akkor nem is gondolkodtam. Maga készítgette-el az asztalt, 's kendőt, nem akarván várni, mig inassa késedelmeskedett feljönni.

Fabchich József Urat, neve után az Ujságból, mikor Pindarus fordítását jelentette, kezdém esmerni. Kis János, nála létemben, szóllott felöle, 's mutatta ez alkalmatossággal a' Tekintetes Urnak, Róla szólló levelét. Sajnálom, hogy a' fordítást tsak a' magam nyelvén értem, még mostanig. Kár hogy oskoláinkon nálunk a' görög Nyelv' gazdagságát 's szépségét jobban eleibe nem rakják a' tanulóknak. Eléggé nem szép, hogy Anakreonon kívül egy görög poetánk sints magyarul. Pindarust Fabchichtól még nem láttam.

Örömmel olvasom itt néha a' Litteraturai Ujságban némelly könyveinkről a' jelentést. Igen jól tselekszi ezt az, a' ki meg szokta írni. Közelebbről fognak bennünk' megesmerni a' Németek, mivel még ugy sem igen tudják Nyelvünk' állapotját. Ha ugy folyik a' dolog későbbben is, mint most kezdett Hazánkban, bizonyosan Nemzetünk virágzásának eleibe megyünk. Én nem tudom hogyan van, azonban könnyen kifejezhető; az ide való Németet betsülöm, de a'

Hazám földjét meg nem érdemlöt, midön ő ott duzskáskodik, nem szerethetem.

Érzem én most a' külföldön, mitsoda Ország' a' Magyarok' Hazája. És még is olly sok háladatlanja van annak az Édennek!

Megengedi a' Tekintetes Ur, hogy enyelgésre is ereszkedjem. Egy éjtszakai álmom, eleven színnel festette, lelkem előtt Széphalmot. Édesen mulattam ott, örültem a' magánosan álló ház' tájékának, láttam mind a' mit felőle olvastam. Boldog remegéssel mentem a' Tekintetes Ur' látására egy inas után. Az ajtó felnyilt, bé akartam lépni. . . . 's felébredtem. Homlokomat 's álmos szemcimet simogatva haragudtam kedves tájékom elvesztéséért. —

Ide függeszttem azt a' darabot, melyet Guitárrám hangja mellett szoktam némelly estvéken énekeni. Az Ária ezt a' mértéket kívánta.

— ♪ — ♪, — ♪ — ♪
— ♪ — ♪, — ♪ ♪ .

Mindenekre nyugodalmat

Ilú az este, néma lett

Minden, és tsak a' Zefirnek

Lengedése hallatik.

Oh vidék! hol életennek

Vize kezde tsörögni

Lelkem egy nehéz sóhajtság

Által indul el feléd.

Felsóhajtok én tehozzád,

Arra, arra, így rebeg

Ajkam, arra vagy, szememben

Tündökölvé könny remeg.

Küszködéssel omlik a' mély

Hallgatáson által az

Álbis. — Egy toronyra ottan

Félve hull az éjji fény.

A' mi Martzalunk zajatlan

Suttog a' berek között,

Hol hajómban a' malomnak

Hallgatám zúgásait.

Ugy é, tiszta hold? szeliden
 Fénylik a' mi templomunk,
 'S szilva fái udvarunknak
 'Tsendesen veszik körül.

Hah! miként fog, egyszer kérdlek
 Még ditső Ulas, miként,
 Fog tekintni most reád az
 Én öregbedő Atyám.

A' ligetnek indul ő most,
 Lelke meszsze, meszsze jár,
 Most sohajt, az égre néz és
 Látni engemet kíván.

És miként van elmerülve
 A' mi Sági Bárdusunk,
 Hunniánkat áltöelve,
 Széphalomra gondol ő.

Mint szeretlek, és te a' kül —
 Földre küldesz engemet,
 Mellyik édes Anyya tenné
 Ezt fiával, oh Hazám!

Kevert érzések ezek, 's elhagyott kedvesim után való óhajtozásaimat akarják mutatni. A caesurát néhol megszegtem, 's az Anyát *Annyának* tettem. Megengedi ezt, úgy vélem az ilyen ének. Kisünket Sági Bárdusnak nevezem, mert Dömölk mellett egy Ság nevű nagy hegy vagyon. Fellyebb, az Atyám' Parochiája' udvarán van a' templom, melly körül szilva fák állanak. Nem meszsze van oda egy kis liget.

Matthisson Vörlitzben van, Vittenbergához három órányira. Megakarom itt, a' jövő hónapban látogatni. Az Ő Adelheide-jét is örömmel éneklem Guitarrám mellett.

Kis Jánostól, most Sz. Mihály napkor várom az Episztolát. Örömmel vészik azt, előre gondolom. Himfy velem van, a' szebb darabok között magyaráztam egy két német Litterátorotska előtt. Tetszett nekik, 's ünszoltak, hogy fordítsam Németre. Irtam Kisnek e' felől, 's jelentettem annak is szándékomat.

Az itten tanuló Magyar Országiai' számára, hagyott fenn itt volt Professor Kassai egy Bibliothékát. Sok magyar könyvek is vannak benne, leginkább az idő beliek, midőn a' Vallásért tzivódtak. Rendbe fogom én majd ezeket szedni, 's közleni mivoltjokat.

Idé teszem még emezt is, mert Hazánk' boldogtalanságához tartozik. Mi a' pappiros pénz mellett itten irgalmatlanul vesztünk. Száz forint bankóért ötven forintnál ezüstben alig, alig adnak többet! —

Ama két könyvek felől, mellyek keresését a' Tekintetes Ur rám bizta, még bizonyost nem irhatok. Tudakoztatom majd őket a' mostani Lipsziai vásáron is.

Serkentésemre, 's örömömre fog szolgálni a' Tekintetes Ur' levele. Tartson meg, kérem, abban az édes barátságában, mellyel nekem nyújtani méltóztatott. Vagyok

A' Tekintetes Ürnak

tisztelő barátja
Döbrentei Gábor mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

981.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Szeretet Drága Barátom!

Igen is érzem, és pedig nagyon meg érzékenyedve érzem súlyát azon nem vélt csapásnak, mely élted fő örömeit, gyönyörű reményeid Kelemjeit gyászba boritá; nem is tudom, honnan végyek vigasztaló okokat, honnan bánatid csoportyait el oszlato szavakat, mert hogy hideg vérrel csak aszt mondgyam: hogy e meg történvén, már vigasztalódgyál, ezen nagyon érzeketlen Philosophiatul idegenek az én érzéscim is, valamint a Te szived mivelt alkotásának felségesb pontra intézet törekedései aránnya, a minden napi ember gyáva érzéseitül mind mosolygó állapottyába játzi szerencsének, mind zivatartai közt a bal sorsnak nagyon különbözik.

Durum, sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Ezen patientia oly lélekkel, minővel Horácز értette, legyen enyhítése nagy vesztésseden folyó bánatid keserveinek. Érzi a Te mivelt

Lelked a bánat súlyát, de éppen ezen nemes érzés meg is győz abba: hogy néked még élned kell, élned, hogy angyali lelkű, és a leg forróbb szeretetre oly igen méltó Sophied még sokáig érezhesse Karjaid közt az élet azon örömeit, melyeknek kelemjeivel szelid erkölcsiért jutalmazták az Egek; élned kell Hazádért, mely kevélykedik abba, hogy Fiának nevezhet; élned Barátid benned örvendező Boldogságokért. Illy szent, illy dicső Kötelek kapcsolván az élethez — mindenre, a mi szent, a leg tisztább, leg forróbb Barátságának hathatóságára Kérlek, kénszeritelek, kiméld becses éltedet, enyhícsd súlyát bánatidnak, és az Isteni tettzésnek, az Ég meg másolhatatlan végzéseinek szabásait becsüld, mint olyanokat, melyeket a leg főb valóság, a szeretet Attya sohase creszt alkotmányaira azért: hogy vagy Boldogságokat, vagy éltek egyéb gyönyörűségeit vég képpen el törölje — hanem hogy a megmásolhatatlan következtéseknek, a Természet rendgyiből folyó állapottyába, a reánk rohanó zivatarok közt erősítsen Szent végzéseihöz viseltető tiszteletünknek és meg határozottságunknak ponttyába. Illy erőt ad néked a Te mivelt lelked, a te nemes érzésekkel tellyes szived és Istentől illy erőt kívánok Néked a leg tisztább, leg egyenessebb indulatbul.

En ma Somlyón lévén, vettem Leveledet, melly annyira meg érzékenyítet, hogy töbnek írására alkalmatlan vagyok; holnap megyek Zilahra ottan holnap után tartandó gyűlésire Sógoromnak — haza érkezésemmel bővebben írok; addig is gondolatba karjaim közzé szorítván Tégedet — tiszta kívánságimmal — ohaitom, hogy az Egek kegyelme levegjen körülletted és őrizzen minden kedvetlenségütl.

Krasznán 30-dik August. 1806.

örökre hiv barátod
Cserej Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

982.

Kazinczy — Ferenczi Lajosnak.

Széphalom. S. A. Újhely mellett Aug. 31d. 1806.

Édes barátom,

Elhagyván Martiusban Ér-Semlyént, 's visszatérvén oda, a' hol heted fél esztendei rabságom előtt megtelepedni ohajtottam, nem csuda, ha az Úrnak hozzám íttasított levelét az Ér-Semlyéni postáról

ide térítve, illy későn vettem. Válaszom késedelmét vőgye az Úr ezen tévelygés mivének, 's ne tulajdonítsa nékem hidegség vétkéül. Most annál serényebb vagyok a' reá való felelet-adásban, mivel ez a' munka elmémet félre vonja azon kínos gyötrelmek érzésétől, mellyek öldökölnek. —

Mindeneknek előtte hadd mondjam, hogy a' Zefirhez írt daloeska igen szép, igen édes. Mondja meg az Úr, hány kötet alkalmatossági vers ér fel ezzel? Ez mindent fog interessálni: de kit fognak azok? Óh ne térjen el az Úr ezen útról, 's szedjen itt borostyánokat. Tegye például magának a' Németek közt Höltyt, Mathissont és Salist. — De hadd tegyek ki itt is valamit. *Feket*, rettenetes vétek e' helyett: *fektet*. És a' vétek annál nagyobb, minthogy utolsó szó, a' hol az olvasó az érzés legfőbb pontját keresi, és így minden selyp hang a' fület inkább sérti. Én bizony azt dalomban, sőt prózámban is meg nem fognám szenvedni.

Annak a' nagy embernek kedvellése, a' kit én *αυτῷ ἀνδρῶν*-nak *ισοθεος φως*-nak szoktam a' Homer szavaival nevezni, bennem nagy opiniót támasztott volna az úr felől, ha két leveleiből egész lelkét nem ismerném is. Az a' nagy ember közészerű talentomot, nemtelen gondolkozású 's romlott erkölcsű embert nem választ kedves unokájának nevelésére; 's ismerem egész érdeme szerint leányát is, a ki körül az Úrnak szerencséje vagyon lenni. Feleljen meg az Úr várakozásoknak, 's a' gyermekből neveljen olyan személyt, a' kin ki lehessen ismerni, kinek unokája 's kinek kebeléből fakadt ki. Azokat a' gondokat, a' mellyeket az Úr a' kis Louise körül viszen, én az én Iphigeniám körül magam akartam teljesíteni: de a' Gondviselés a' legédesebb poharat keserűvé változtatta. Aug. 18d. aludt el örökre a' legegészségesebb, legépebb és minden látójának egy szájú bizonyítások szerint legszebb phisyonomiájú gyermek esztendő és tíz napos korában. Orvosa ölte meg, az Ipannak protestatióji ellen az oltvar elakadása miatt beteg gyermeknek mindég hevítő szereket adván. Úgy jártam mint Niobe; kevélykedtem a' gyermekkel 's valamelly boszús Istenség a' legiszonyatosbb nyilaival lövöldözött őszve. Oda vannak legszebb reményeim! oda az a' kedves kilátás, hogy ha majd én nem leszek, Sophie körül marad valaki, a' ki őtet az én szent szeretetemre, barátságomra, hűségemre 's háladatos tiszteletemre emlékeztesse.

De ki kell tépni magamat ez öldöklő kínok szövevényeiből.

Éljen az Úr szerencsésen. Ő Nagyságát, a' Mált. Asszonyt, kinek

házánál az Úr lakik, tisztelje nevemben. Hitvesem egykor szoros barátnéja volt az Ő Nagysága testvérének, Jeanette Kisasszonynak.

Reménylem, hogy ha a' sors olly messze földre nem vetette volna el a' Vay József és Török Lajos gyermekeit, azok egymásnak szoros barátnéji fogtak volna lenni, azért atyjaiknak lelkek rajtok nyugszik.

Maradok egész barátsággal

Az Úrnak

lekötelezett hív szolgája
Kazinczy Ferencz mk.

Kívül:

Ferenczi Lajos Úrnak, Mélt. Vay Erzsébet, özv. Pély Jánosné Asszony
házánál

p. Cassovie

Gács

à Kis-Kálna
Bars Vármegyében.

[Eredetije a Szemeretár I. kötetében.]

983.

Vay József — Kazinczynak.

Édes Kedves Öcsém Uram!

Julius 28dikán hozzám bocsájtott Levelét, Augusztus 15dikén vettem. A midőn már Pest fele induló félben voltam. Ez az oka halasztott válaszonnak. Mellyet azzal kívánok megjobbitani, hogy, mivel a Kedves Öcsém Uram Gyűjteménnyre iránt a Superintendenciat October 5dikére tett Consistoriuma előtt nem tudósithatom: ha Kedves Öcsém Uram tetszésére lészen; a vásárlott szőlő ára letétele könnyebbitésére a magaméból kölcsönözök 1500 Rforintokat; mellyeket a Feleségemtől ezen Levelem előmutatása mellett, a mikor tetszeni fog, felvehet, 's még 6-dik Octóberig ígérétét tellyesítheti.

A Debreczenbe küldött Leveléből látom Kedves Öcsém Uramnak, hogy Gyűjteménnyre árának egy részét azon Oskolának kívánnya ajándékozni, melly könyveit megvászi. Ne vegye Indiscretionak, hogy csak önnön privatisima discretiomra, a vissza ajándékozandó Summa mennyiségét tudni kívánnám. Azt ugyan üdeje előtt rajtam kívül senki se fogja tudni. Nékem, hogy annyi Fő között a mennyit nállunk, ha mit akarunk egyesíteni, kel, a dolgot vezérelhessem,

tudnom nem haszontalan curiositas. Ki kért favoriban ajánlott vagyok

Kedves Uram Öcsémnek

K. Kálna 1. Sept. 1806.

alázatos szolgálja

Vay József.

P. S. Válaszát csak Solczára méltóztasson dirigálni, hogy azt Bécsből vissza fordulásommal ott vehessem.

Kivül: ¹

Monsieur Monsieur François de Kazinczy P. Assesseur des plusieurs
Comitats à *Szép-halom*.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

984.

Kis Imre — Kazinczynak.

Dátzia 3dik Septbr. 806.

Tekéntetes Ur!

— Kedves Barátom Uram! — mert ha mondja a' Magyar Atyám Uram, Bátyám Uram! Ötsém Uram! Ipam Uram! Fijam Uram! s a t. nem tudom miért ne tehetné a' Barátom utánn is az Uramot, kivált olyan állapotban, midönn ezt a' kis Tiszteletet a Környülállások kívánják.

Csokonainak emlékeztető-Követ szerettem volna inkább emeltetni, mint Sirkövet, mert Temetésének Helye nem alkalmas ezen utólsóra. Sok nehézségek gátolják ott, ennek Felépítését, 's ha valamely Erőszak az akadályokat elhárítván felemeli is azt — a' gyümölcös Kert árka mellől, első- vagy Meszsziről való- Látással senki sem fogja azt egyébbnek gondolni a' Priapús oszlopánál; ezenkívül — insültabit armentum — úgy hogy igen kevés Idő múlva, nem fogunk ott egyebet látni egy idomtalan Kőnél, melynek leverte szegletei 's a' rajta tett Kartzolások azt mutatják, hogy valaha akart az a' Kő valamit jelenteni. — Ha Dátzia (Debreczen) irigylett volna Bardusa emlékeztetőtől egy [] ölnyi közönséges Földet, vallyon nem lett volna é? igazabb ezen Magyar Író eránt valamelyik Bibliotheca az országba?

¹ A levél zárlatán tört piros pecsét.

De ha tsak ugyan Sirkő leszsz, tartósnak, magosnak, és méltóságosnak kell annak lenni, hogy első Tekintetével, és Messzéről is kimutassa származásának okát, mely a közönséges Megeggyezés. Erre a' Czéla pedig alkalmasnak tartanám a Pyramist — Mert ha a' Helyünk másforma volna, én is örömeőbb választanám, 's a' Csokonai emlékezetével is inkább meg tudnám egyyeztetni az Ur régi egyszerűségű pillangós Kövét. — A' felül-Írásra nézve, szeretném tudni, ha szép é? az emlékeztető Írásokba az a' lyricus Ugrás, a' mit ebbe látok, hogy t. i. «Csokonai Vitéz Mihálynak Hamvai, született etc. etc. megholt etc. etc. eddig szóll az, a' ki az oszlopot emelte». Arkadiában éltem én is!» Itt pedig már másik személy hozódik be szóllva, és a' Halott támasztódik fel valamely Rhetorika Figura Búbajolása által, és maga mondja magáról az említett szókat. — Az olvasónak is sokat kell közibe gondolni és nagy Hézakot kell magától kitölteni, ha tsak valamelyik Jesus szerzetességének Commentariusi vagy Notáji ki nem segítik Képzelő Tehetségét. — A' mivel nem azt akarom mondani, hogy a' Felül Írást Külömbőség nélkül bódognak bódogtalannak meg-kellessen vagy lehessen érteni, hanem azt, hogy az ilyen Hellyen jól esett volna talám a szollásba való egyformaságot megtartani, 's talám jobban esett volna, ha az Ur Ideáját egyformaságú Elő adásba olvashattuk volna ilyen formán: «Itt nyugszik Csokonai, született etc. etc. megholt etc. etc. Arkádiában élt ő is.» vagy ha ezen az utolsó mondáson nem szabad változtatni: «Itt nyugszom Csokonai etc. születtem etc. etc. megholtam etc. etc. Arkádiában éltem én is.» Mint így: «Itt nyugszik Csokonai etc. született etc. megholt etc. etc. Arkádiában éltem én is.» De hiszem ha a Poéták, az efféle Hézakokat, Ugrásokat, Tekerítéseket etc. szépek tartják — ám ők lássák. Én a Mihály-t sem tartom szükségesnek hogy Dativusba legyen, mert ezzel a Magyar nem kénytelen. Van olyan ember, a ki a *Hamvai* helyett szeretne más szót, minthogy ez a' régi megégetéshez illet volna. Van olyan értelem is, mely azzal tartja, hogy Rugás van ebben a szóban, *Arkadia*, Nemes Debretzen Várossára — Ez mennyire legyen igaz, nem vitathatom, mert az öszve hasonlítás itt is gyűlölséges, és ha Barthélemy szaván indulok el, az elejénn mindjárt kedvetlen a Hasonlatosság, ahol ezt mondatja Anacharissal Arkadiáról: «Les paturages-y-sont excellent, sour-tout pour les anes etc. — — A Pillangó repdesését a Kövönn szerentsés Gondolatnak tartom — De Füleimbe sőt egynehányónk Füleibe semmivel sem hangzik szeb-

ben Lepe mint Pillangó, akár Pille, akár Pilla legyen a' Gyökér, mindenik illik erre az állatra; valamint a' *Leptől* is jó a Lepetske, megrövidítve pedig Lepke, de nem Lepe. Ezen kívül Pillangó (Papilio), Lepke (Sphinx), Pille (Phalaena), mind három nagy Nemeket Lásd Földi Természet Histor. 321. etc. etc. a Csokonaj ódája pedig az első Nemhez van adressirozva: a Linné Papiliojához. — A Költség-ről számot adni a Publicumnak illendő, de miképpen maradhasson fel valami, azt nehéz által látni, mint hogy az oszlopot a Költséghez módolhatja az ember. Arra mind azon által szeretnék valamit ki hagyni, hogy a Kő Felemelése vagy Felszentelése alkalmatosságával, ülhethénk egy Arkadiai Innepet Dátziába! —

Vagy négy Jó akarók fordultak már meg nállam és adtak 20 Rftol. —

Dombi, a ki Senior Korába az Ovidius Virgilius Epitaphiumot írta, most Göttingába van, és azt mondja, hogy Csokonai Nagy Diszére van Nemzetének a Német Literatur Zeitungokba — De nem írta meg, hogy melyikbe emlékeznek róla.

Mitsoda Munkáji vagynak már meg a Tkts Urnál Csokonainak, írja meg, hogy a többit is megküldhessem és hogy veheti hamarabb?

En a szüretet alig ha a Hegy alján nem fogom eltölteni a' Mlgos Báronál.

Szikszai György a Bagosi Pap megholt.

Tekéntetes Úr

Kedves Barátom Uramnak

alázatos szolgálja s barátja

Kiss Imre mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

985.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró, Cs. K. Kamarás Úr, 's Fő Ispáni Administrátor,
sok kegyességű 's mély tiszteletű Uram!

A' munkásság a' legmérgesebb fájdalom' gyötrelmeit is enyhíti: Mielta a' szegény lyányom olly váratlanul megholt, lelkem nem élt nem mondom egy vig, de nem csak egy csendes pillantatot is. Tudom én mit mond Epiktét, Seneca, és azok az érzéketlen Vigasztalók, a' kik, hogy valamit mondjanak, a' Bibliából hordanak elő

holmit az emberiség' legszentebb érzéseinek elfojtására. Mintha az háládatlan nem volna a' Gondviselés eránt, a' ki annak legbecsesbb adományát könnyű szívvel látja veszni! — Hadd ömöljön-ki a' természet' ösztöne, hadd érezzem hogy ember vagyok, 's atya voltam! hadd érezzem, a' mit nem megvakúlt szemmel hittem, hanem a' mit mind azok vallanak, a' kik a' gyermeket látták, ismerték. a' mit még az *Anyák* is mondanak, hogy az volt a' legszebb, legegészesebb, legépebb gyermek, a' kit valaha láttak! — 'S illy veszteséget szenvedjek én csendesen? Oh a' nyomorúltak! — —

El akarom magamat szakasztani bánatomtól, 's minekelötte észre venném, ismét belé sülyyedek-el. Nagyságod ismeri fájdalommat, 's gyengeségemet szánni, becsülni fogja. — A' munkásság által igyekszem könnyíteni terhemem; lelkemet tűzbe akarom hozni. Imhol beszéllem egy próbáját.

Septber első napján bélovaglottam Ujhelybe, mely léptetve is csak 37 minutum hozzám. Ott vásár volt. Alig értem oda, midőn mondják, hogy valamely igen fontos dologban Particularis Gyűlés tartatik. Lovagló ostorral léptem fel 's egy szürke kabátban a' mentések közé. — Éppen a' végét olvasták a' só árának felrugtása eránt érkezett parancsolatnak. Nem hallván az egész parancsolatot, másoktól kelle tudakozódni, 's azt vártam, hogy egy két ember szálljon. Első szálló Szemere Albert volt, egykori tanuló társam, excentricus, gondolatlanul mérész, 's tudakos. Szánjuk, ugymond, a' Fejedelmet hogy illy bajban van, hogy törvénytelséget kéntelen tenni; szánjuk hogy Ministerei, a' kik néki igazat mondani vagy félnek vagy alacsony lelkűséggel nem akarnak, illy bajba hozták; de mi ezt nem engedhetjük. Emlékeztetni kell ő Felségét, hogy nem csak arra esküdt-meg, hogy observari faciemus, hanem arra is, hogy nos quoque ipsi observabimus; és hogy éppen ellenkezőképpen bánik, mint a II. Leopold symboluma (*Opes regnorum corda subditorum*) kívánja; 's könyv nélkül mondá-el mind Horátnak ezt a' versét: *Quidquid delirant Ministri, plectuntur Achivi*, mind Gróf Teleki Jósefnek ezt a' két sorát:

Megbántja a' Királyt 's róla rosszul ítél,
A' ki *igazat mondani* fél.

Utánna Udv. Consil. Szirmay Antal szállala-meg: Az 1791diki törvény, ugymond, szabadon hagyta a' Fejedelemnek, hogy rend kívül való esetekben a' sőt feljebb rugtathassa.

Most igen is jelen van az a' rend kívül való eset. De rescribáljunk, hogy Ő Felsége bennünket terhel 's magán nem segít, mert ebből ki nem telik az 500 milliónyi banco ára. Pedig az ellenségi földről is számtalan sok bancó jött-bé. —

Mind ezek nem látszottak nekem elegendőnek, tehát kabatosan felköltem 's szólottam. Soha Fejedelem a' mi készségünkre méltóbban számot nem tarthatott mint ez, mert Ő alatta nyerte-meg a' Nemzet a' Magyar Nyelvnek köz dolgaink folytatására fordítása által a' maga legszebb dicsőségét és jusát; 's ez állított a' Bécsi Univerzitásban Magyar Nyelv Professzorát; 's a' Korona Örökösét magyarul első példával ez tanultatja. Hogy tehát terhén könnyítsunk, csak az a' könnyítés a' rendes útján menjen, az igen is méltó. De itt elretenthet bennünket, midőn látjuk, hogy a' dolog execution kezdődik, akkorára ejtődven a' parancsolat felolvastatása, mikor a' Sőházakban már a' felrugtatott áron árúztatik a' só, és így a' mikor nekünk a' magunk ellenkezésünk okait 's kérelmünket a' Fejedelemnek elébe tenni többé nem lehet; és ez annál borzasztóbb dolog, mivel látjuk, hogy a' Postapénz felrugtatásában is ugyan ez a' mód tapasztaltatott. — (Lármás javallás!) — Folytattam. — De van még egy néző pont, a' melyet szemeink elől elveszteni nem kell. Hazánk gazdagságának egyik legfőbb kútfeje a' marhatartás. A' bölcs Igazgatónak azt könnyíteni illik, nem nehezíteni. Az 1791diki Articulust a' külföldi Tudósok botrányozással vették. Ne felejtkezzünk-el javunkról 's a' tartandó Köz Gyűlésből repraesentáljunk ellene etc. —

Végezés: Most a' sőházaknál már fentebb áron méretvén a' só, hogy a' Nép fel ne zendüljön, currentáltassék a' parancsolat: egyéb eránt a' további tanácskozás elhalasztatott a' Köz Gyűlésre. — —

Ebédén Lónyai Gábor Ord. V. Ispánnál voltam. Az nem csak a' vesztegetésig bőv, hanem felette fényes is volt. Lónyai mutatja magát. Most egynehány helységben statuáltatik. A' Kamarától vette-meg. Ujhelynek egy része, Olaszi, Zsadány, Vámos Ujfalu, mind *Hegyaljai helységek* és az *Ország útján*. Lónyainét Gróf Szapári és Csáky Imre vették közbe 's én Csáky mellett ültem. Nagy és igen meleg szívvél szólla mind ő, mind Szapári Zsibó felől, és Szapárit ezért nagyon megszereltem. — A' Tokaji mellett arra buzdítottam Csákit, hogy a' *bévelt szokás szerint* igyék a' Lónyai és Lónyainé egésségéért. — A' második poharat én Lónyaira köszöntem e szókkal: Mélt. Ord. V. Ispán Ur, a' Mélt. Urnak egy köz tiszteletű Rokona, B. Wesselényi Miklós ma tartja mint Fő Ispáni Administrátora

Közép Szolnoknak az első Gyűlést Zilahon. Nem engedtek tovább szóllani. Lányai kifakadt örömmel hallotta a' hirt 's az asztalnál minden száj zengette a' Vivátot. — Valóban Mélt. Ur, az illyes scénák, midőn azt látjuk, hogy a' Virtus triumphál, és triumphusán még a' nem virtuosus is örvend, megengesztelik a' kesergő ember misanthropiáját. — Valaki alólról, de nem tudom kicsoda, azt mondta nékem tudakozódva, hogy hiszen B. Wesselényinek nem régeből ott valami baja volt. Igen is, mondtam, 's az Erdélyi Gubernium azzal adott elégtételt Wesselényinek, hogy Őtet küldötte ki restaurálni a' Vármegyét még mincekelte Administrátornak tétetett. Ezen ismét örvendő csudálkoztak.

Éljen szerencsésen a' Mélt. Báró Adminisztrátor, Ő Nagyságával együtt, az én szegény lánykámnak Kereszt Anyjával, 's a' Mélt. Urfival, kit mind Szapári, mind Csáky a' legméltóbb magasztalásokkal magasztaltak. Ajánlom magamat kegyes emlékezetekbe 's maradok hiv tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, 3d. Septbr. 1806.

A borítékon: *

Közép Szolnok Vármegye Fő Ispáni Adminisztrátorának, 's Cs. K. Kamarás Nagy Méltóságú Báró Hadadi Wesselényi Miklós Urnak
Ő Nagyságának. Debreczen, Somlyó, Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

986.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nemes és szép lelkű Barátom!

Nyughatatlan vagyok, hogy ohaitva várt leveledet nem vehetem. Sógorom barátságossan köszönt, mind ketten abba a vélekedésbe vagyunk, hogy Neked jó volna egy időre hazulról el távoznod; — gyere tehát karjaink közzé, melyek, híd el, a leg egyenesebb indulattal melegítette nyitva és nyílt örömmel várnak.

September első Napján kezdődöt, és harmad napig tartot Zilahon a gyűlés a Wesselényi elől ülése alatt. Aszt mondhatom én

* A levél zárlatán ép piros pecsét.

is erről, a mit 2dik Juniusba Baselbe a Helvetus Merian mondott: «Nem születet még az a Festő, a ki ily köz gyülekezetnek dicsőségit, és azon érzéseket, melyeknek minden szívekbe fel kell éledni, elégséges volna le festeni.» Egy nemes energiával telyes, szívre ható Beszéddel kezdette a gyűlést, mely, meg vallom, engemet is minden jól gondolkodókkal által hatot, és sokat tett arra, hogy mindeneknek szíveikbe köz szeretet, és tisztelet éledgyen iránta — mind kettőt nagy mértékbe meg nyerte. Ezen nemes Kraszna V. megye tiszteletére egy deputatiot küldött, melynek engemet is tagjául nevezet ki; én Augustus utolsó napján fel vezetvén aszt Wesselényihez, aláb le irt rövid Beszéddel köszöntöttem. Erdélybe a kiket a királyi gubernium Administratornak ki nevez, többire azok szoktak Fő Ispányok is lenni és így lehet reménleni, hogy nem sokára a Fő Ispánságba is meg fog erősíttetni. — A napokba generalis Stipsics Sibón volt és a Császár számára két ménlovat vett. Most gyön Erdélybe három francia, kiket Napoleon küld Erdélyi lovak vásárlására: ezek két héttel ez előtt kaptak passust Bécsbe és Sibó felé veszik uttyokat.

A Csokonai oszlopa iránt való szép tudósításodat szívem érzékenyítésével a leg nagyobb örömmel olvastam. Köszönöm, hogy ezen Nemzetem diszesítésére, és az Érdem jutalmaztatására czélzó gondolatomat oly hathatóssan terjesztetted a Haza elibe; köszönöm, hogy Nevem örökösítésirül oly Barátságossan gondoskodtál, és hid el, hogy én kevély vagyok tölled meg dicsértetni. Nyughatatlanul várom e tekintetbe mire ébred Nemzetünk. — A Legényi Gólya történet különös a maga nemébe, és abbul igen jól hozod' ki, hogy ők a magok coloniájik autochton lakosokkal nem bánnak oly sanyaruan, mint a tollatlanok. — A Gólyákrul szépen, és környül álasosan ir Grossinger *Universa historia Physica R. Hungariae parte 2-a cap. XXVIII. pag. 185.*; méltó hogy meg olvasd, valamint az is igen méltó dolog volt, hogy ezen rendes jelenést a figyelmező ember elibe terjesztvén, sok tekintetű figyelemre tárgyat nyuitottál. Illő illetén természet különös — de mindég csak maga ki szabott rendit hiven követő jelenések által eszmélkedtetni az szunyadozó elméket.

Meg engedgy, hogy becses Barátságodba bizván, egy kérést telyes bizodalommal terjesztek elődbe. Tavaly midőn itt szerencsém vala hozzád, nagyon meg szerettem Zrinyi süvegedet — most tehát, kérlek, csináltass éppen olyat — belől vattiroztatván és taffotával béleltetvén; külső fein veres posztóbul — fein astrachan prémel — mentül előb és ha lehet a St. Mihály napi szabadságra küld el

Debreczenbe Fő Hadnagy Fazekashoz az én adresem alatt — árát köszönettel meg fizetem és annál becsesebb léssen előttem, hogy a midőn a Nagy Zrínyi emlékezetére viselem, az is eszembe fog jutni, hogy Te csináltattad.

Utiságok: A sónak árra másájának Erdélybe is Királyi parancsolat mellett 1 Rfirtal neveltetet 1-ső Novembertől, a Posta taxája 12 xra tétetet 1 levéltől. — A 30dok 50 ftal emeltettek. Ez előtt 2 héttel kaptak Bécsbe Passust azon 3 küldöttjei Napoleonnak, kiket eő Erdélybe Ménlovak vásárlására küld: Sibóra gyönnék leg előb is, hová reménlem jövő héten meg érkeznek. — NB: még tavaly irt nékem az akkori Elector — most pedig Bavariai Király Udvari lovász mestere, és kért, hogy mivel fejedelme őtet Erdélybe lovak vásárlására küldi, irjak adrest e végre nékie az Erdélyi ménes lovakra nézve; irtam is — nagyon rendes dolog volna, ha ezen én adresem után utazna a 3 francia, a mi igen könnyen meg történhetik. — Levelem tulsó lapjára le irt költeményt a Kolosvárt garnisonba fekvő Br. Splényi Regimentye tisztí chorja hirdeti, boszszusággal telyes szível le irtam néked, hogy gondolkoz árrul, mert a Te figyelmetes-ségednek külömbféle tekintetbe, különös tárgyra szolgálhat az. Nem Bolondok e ezen optimus munduson az emberek? Irj nékem mentül előb és pedig aszt, hogy oly frissen vagy, a mint a leg egyenessebb indulattal kívánom feleségemmel edgyütt, ki is szívesen köszönt.

Krasznán 4-a Sept. 806.

örökre hived

Cserey Farkas mp.

Mgos L. Báró Camerarius és kir. administrator Ur!

Tek. Nem. Kraszna v. megye minket tett oly szerencsésekké, hogy kép viselői légyünk köz örömnék ki jelentésibe, melyet a leg édessebb meg elégedéssel érez a fő kormánynak azon kegyelmébe, mely szerint ezen szomszéd Tek. N. Közép Szolnok v. megyébe a Fő Ispányi méltóság ürességivel administratornak Ngodat rendelte, a Mgos L. B. Camerarius Urat, ki iránt fényes Hazafi érdemei és a Magyar dicsőség gyarapítására intézet nemes és nagy lelkű törekedései közt egész Hazánkal szeretetét, tiszteletét edgyesíthetni valamin gyönyörű örömének, úgy fő kötelelességének tartotta, most pedig kívánnya, hogy Nemzeti Boldogságunkat védelmező és a hazafi szép érdemeket jutalmazató Egek segittsék Ngodat mentül előb azon kormányozói méltóságba meg erősíttetni, melyet dicső össei is hazafi

dicsőség jelességivel viseltek — Nemes V. megyénk Rendei Ngodnak atyafi, szomszédi, hazafi indulatiba magokat ajálván.

Friedens Puncten: Haus Oesterreich, Russland, Bayern, und Preussen betreffend, welche Russland mit Frankreich aufgemittelt:

1. E. H. Carl bekommt das gross Fürstenthum preussisch Schlesien. — 2. E. H. Ferdinand erhält Würzburg, Tyrol und einen kleinen Theil Bayerns, das Innfiertel wird an Bayern abgetreten. 3. Palatinus resignirt Heurath eine Prinzessin von Russland und erhält Pohlen als Königreich. 4. Bosnien, Servien, Dalmatien, Moldau u. Walachey wie auch Mergentheim fällt an Oesterreich. 5. Die Churfürsten in Reich werden aufgehoben u. sollen in zu Kunft nur als 12 gross Herzögen existiren, und sind Vasalen von Österreich, Russland und Frankreich. 6. England erhält Hanover zurück u. hat mit Russland, Österreich gemeinschaftlichen Handel in der See. 7. Der König von Preussen bleibt König von Preussen, doch für seinen Verlust hat er ein allgemeines aufgeboth gemacht. 8. Hungarn wird auf österreichischen Fuss regulirt (meg engedgy Barátom, e sok, itt meg n. álhatom, hogy aszt mondgyam, ebatia alacson szolgaságra kárhozott soldossai, mit mernek feszegetni azok, kik Ulmánál puha alacsonsággal hánták el fegyvereiket, kik Austerlicznél homályba borították a vitézi nevezetet és meg alacsonították valamint a Magyar hadi dicsőséget, ugy a fegyhetetlen hívségnek is meg fertésztették tisztaságát). 9. P. Constantin wird König von Constantinopel. 10. Ein Haupt-artikel der Bündler ist, dass so bald einer der foederaten Staaten von irgend einer Macht angegriffen wird, Frankreich sich verbindet 200,000 Mann Hilfs truppen zu geben. — Rosz neven ne ved, hogy eggy Salontai porcust¹ eite pennám, éppen illik punctumul az ily gyönyörű planumhoz, azomba ha én Comanderozó volnék, ki keresném ennek alacson koholóját és soldos regulai mellé szoritanám.

Méltó olvasnod következő könyveket, melyeket nem régiibe kaptam: Hannibal u. Antiochus, ein bruchstück aus dem XVIIIten Buch des Polibius.

Das Friedwünschende Deutschland.

Die Franzosen zu Wien.

¹ Főntebb a magyar közbeszúrásnál tintafolt esett: innen a célzás.

Haupt und Staatssitten. spiegel für gross und Kleinen. offene briefe des Freyherrn Arminius v. der Eiche u. seines leihjägers Hans Heide Kraut während ihres leid u. Freude lebens in Frankreich zu ende des Consulats, und zu anfang des Kayserthums geschrieben.

Der Rhein graf oder das kleine deutsche Hofleben, ein Schauspiel in V. Aufzügen.

NB. Zilahon a vér has uralkodván, a kis Wessclényit nem lehetet be hozni.

Meg engedgy, hogy siettembe egy dolgot kétszer is le irtam.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

987.

Sárközy István — Kazinczynak.

A' Képz-érzésnek származása.

Olvasd kérlek Apologia képpen, — de érzékenyen!

Auszug der Haller Allgemeinen Literatur-Zeitung des Jahrs 1806. Nro 31. bey der Recension des Buchs Wissen, Glaube und Abndung, von Jacob Friedrich Fries, Jena. 1805.

Das *Wissen* bezieht sich auf die Natur, auf das Daseyn der Dinge unter einer nothwendigen Verknüpfung. Wir erkennen in der Natur das beharrliche Seyn der Materie, als des beweglichen Substrats von allem, was im Raume ist; in ihr aber ist alles durch Bewegung und bewegende Kraft. und mit dieser durch gegenseitigen Zug und Stoss bestimmt, so dass am Ende durch ein blosses Wechselverhältniss von Zug und Stoss in den gegenseitigen Bewegungen der materiellen Substanzen uns die ganze Welt der Materie begreiflich wird. Dagegen erkennen wir den Geist zunächst nur durch unser Inneres; in diesem aber nehmen wir nichts wahr, als beständigen Wechsel von unsern Thätigkeiten im Denken, Fühlen, Wollen, Leiden, und Thun. Die ganze Welt des Lebendigen und Geistigen ist ein Correlat zur materiellen Welt. Mathematische Gesetze bestimmen die Materie, wir kennen den Mechanismus, nach denen Massen sich in Verhältnissen gegen einander bewegen, selbst die chemischen Erscheinungen der Durchdringung, Mischung, und Entmischung werden nach und nach einer mathematischen Physik unterworfen. Das Verhältniss der Materie zum Geiste, und des Geistes zur Materie

liegt ausserhalb der Gränzen des Erklärlichen, und wird nur in unauflösliehen Qualitäten ins Wissen aufgenommen. Wir dürfen nicht das Seyn der Vernunft in dem des Leibes für begründet halten, so wenig als umgekehrt das Seyn der Materie aus dem der Vernunft zu begreifen hoffen; sondern beide Erkenntnissarten sind gleich ursprünglich, und bleiben in unserer Vernunft unvermengt neben einander stehen. Der Materialismus reicht nur hin, um die Verhältnisse von Materie zu Materie zu erklären; wie uns aber innerlich der Geist und die Materie im Verhältnisse zum Geiste erscheint, wird dadurch nicht begriffen; vielmehr sind diese beyden innern und äussern Erscheinungsweisen gleich ursprünglich. Die mathematische Erklärung können wir nicht auf eine einzige Qualität aus der Empfindung ausdehnen, wir erklären immer nur Bewegung durch Bewegung bis zur Bewegung im Organ unsers Leibes und seiner Nerven; das Qualitative bleibt aber immer absolut davon getrennt, und entzieht sich der Gewalt der Mathematik.

Dem *Glauben* mangelt die Evidenz der Anschauung, er entspringt in der Tiefe unsers Wesens. Die philosophirende Vernunft muss ihn in Schutz nehmen, in ihm das Palladium der Vernunft erobern und vertheidigen. Wissen wie Glauben entstehen beide in der Vernunft. So wie ich nicht beweisen kann, dass ein Gott sey, sondern nur, dass jede endliche Vernunft einen Gott glaube: so kann ich auch nicht beweisen, dass Materie sey, sondern nur dass jede endliche Vernunft wisse, es sey Materie. Der Vorzug, den das Wissen vor dem Glauben voraus hat, liegt in der Anschauung. Alles Wissen beruht auf Begriffen, welche ihre Realität an der Anschauung erproben, und also nur eine Anwendung der Reflexion auf die Anschauung enthalten. Dagegen entspringt das Bewustseyn des Glaubens und der Ahndung rein aus der Reflexion, und hat keine Grundlage als die selbst gemachte (Rec. würde lieber sagen, unmittelbar mit ihrem Daseyn gegebne) Idee der Vernunft. Jedes Interesse, welches uns über den technischen an die Erde gefesselten Kunstfleiss erhebt, es mag sich in Wahrheit, Schönheit, oder in Jugend und Recht ankündigen, hat einzig aus der Idee seinen Ursprung. Keine Philosophie hat einen Werth, wenn sie nicht auf die Idee ausgeht, Logik und Metaphysik sind nur Vorbereitungen dazu. Die Idee aber gehört dem Glauben, und eben damit wird die Wichtigkeit der Glaubenslehre selbst ausgesprochen. Der Glaube stellt sich dar in der Ueberzeugung von dem Daseyn Gottes, der Freyheit des Willens, und der

Unsterblichkeit der Seele. Die Ideen der Freyheit und Ewigkeit entwerfen wir uns nicht willkürlich, und glauben hernach an die Realität des Phantoms, welches wir selbst geschaffen haben; sondern die Vernunft glaubt rein aus ihrem Wesen an die höchste Realität, und entwirft sich nachher jene Ideen nur, um ihren Glauben aussprechen zu können. (Vortreflich. Wenn der V[er]f[asser] in diesem Sinne die Ideen *selbstgemacht* nennt, ist Rec. mit ihm einverstanden.) Beweise giebt es nicht für die Realität dieser Ideen. Wer irgend weiss, was ein Beweis ist, wird sich von dem Beweisen überhaupt so grosse Dinge nicht versprechen. Der Glaube an das Ewige kommt ursprünglich und unmittelbar aus dem Wesen der Vernunft nothwendig zum Wissen um das Endliche hinzu. Die Kantische Darstellung führt auf eine Verlegenheit bloss deswegen, weil *Kant* statt unmittelbar den Glauben an das ewige Gut *aufzuweisen*, ihn auf irgend eine Art *beweisen* wollte. Dasselbe gilt von der Unsterblichkeit. Mit dem ersten Bewusstseyn der Freyheit unsers Willens, ohne welches das Sittengesetz gar keine Bedeutung hat, ist zugleich schon *mein Daseyn* ausser der Natur, also mein ewiges Daseyn unabhängig von Raum und Zeit ausgesprochen: denn eben dieses denken wir ja in der Idee der Freyheit. Die Freyheit der Willkühr (Rec: würde lieber schlechthin sagen: die Freyheit) besteht in der absoluten Autonomie des Willens darin, dass er jedes Gesetz, welches für ihn gelten soll, nur sich selbst giebt; dass er in der Natur niemals zur Handlung bestimmt werden kann durch irgend einen äussern Antrieb, sondern nur durch sich selbst. (Mit dieser Bestimmung ist auch Rec. einverstanden; nur kann er die Autonomie des Willens nicht als eine *Willkür* bestimmen, vermöge welcher es möglich wäre, dieses oder jenes zu wollen, im Grunde aber *keine* ursprüngliche Bestimmung des Willens Statt fände; sondern Rec. ist überzeugt, dass eine solche ursprüngliche Bestimmung zugleich mit dem Willen da ist, dass der Wille immer *Etwas* will, dass die Freyheit des Willens eben in dem Wollen des *Guten* bestehe, und dass die Autonomie des Willens sich in der Unabhängigkeit von allem Naturmechanismus bewähre, dieses Gute zu wollen. Jedes Gebot ist nur der Ausdruck eines solchen ursprünglichen Willens. Der Wille unterwirft sich nicht dem Gesetz, sondern das Gesetz ist Zeuge seines Daseyns.)

Eine Erkenntniss des Ewigen im Endlichen der Natur ist nur durch reines Gefühl möglich, und die Erkenntniss durch dasselbe nennt der V. F. *Ahnung* des Ewigen im Endlichen. Wir ahnden

in der Schönheit und Erhabenheit der Natur die Idee einer höhern Welt. Der Schwärmerey wird hiedurch ein Ende gemacht, welche eine wirkliche Erkenntniss des Ewigen durch Anschauung oder Begriff zu besitzen vorgiebt. Für das *reine Gefühl* findet eine ästhetische Beurtheilung der Zweckmässigkeit statt. An diese Beurtheilung allein kann sich die Ahndung anschliessen. Die gewöhnliche physiologische Beobachtung der Zweckmässigkeit in der innern Zusammenstimmung der Theile in einem sich selbst erhaltenden Naturproducte ist nichts, als eine Umkehrung der Causalreihe für die Beobachtung, in welcher die Worte, Zweck, Absicht, und Mittel nur bildlich eingeführt sind. Die Teleologie der Natur ist eine Beurtheilung derselben, als eines Gantzen unter Gesetzen der Schönheit und Erhabenheit. Die Harmonie anschaulicher Formen in ihrer Zusammenstimmung mit dem Vermögen der Begriffe überhaupt nennen wir Schönheit, und in ihrer Uebereinstimmung mit den Ideen der Vernunft, Erhabenheit der Natur. – Alle Ahndung findet in der Schönheit und Erhabenheit der Natur den einzigen Stoff, an dem sie sich gleichsam verkörpern kann. Die Schönheit in der Natur ist entweder die gemeine Schönheit im lebendigen Spiel der Formen und Gestalten um uns her, oder die hohe Schönheit des Ideals der Schönheit, in welcher uns die Vernunft und ihre Idee selbst zur Erscheinung wird. Diese hohe Schönheit betrifft die Schönheit der Seele, und ist mit der Tugend ganz einerley. Tugend ist nicht etwa eine Analogie des Schönen, sondern die innere Schönheit selbst. Das *Gefühl in der Ahndung*, welches durch die Beurtheilung des Schönen und Erhabenen geweckt wird, ist zweierley: *Andacht* oder *Begeisterung*, Enthusiasmus. Andacht unmittelbar durch die Ahndung der höhern Ordnung der Dinge in aller Betrachtung schöner Formen, oder des Erhabenen; Enthusiasmus aber vorzüglich durch das Schöne der Seele, indem diess nicht nur zur Bewunderung, sondern zugleich zur Nachahmung aufregt. Die Religion besteht in einem *Gefühl* der Ahndung des Ewigen im Endlichen, ihr Wesen besteht weder in Handeln, noch im Wissen, sondern im *Gefühl*; und was sie für Handeln und Wissen seyn soll, das wird sie erst durch das *Gefühl*. Kein Bewusstseyn der Tugendverpflichtung ist ohne den Glauben und die Ahndung der Religion. Die Überzeugung durch Ahndung hat das Eigenthümliche, dass dasjenige, was wir in ihr erkennen, uns doch immer ein *nothwendiges Geheimniss* bleiben muss. Das Geheimniss bei den Gegenständen der Ahndung ist von der Art, dass es für unsre Ver-

nunft ihrem Wesen nach nie aufgeklärt werden kann. Die transcendente Staarstecherey wird nur auf eine *philosophische Verblendung* hinauslaufen. —

Tiszteletre méltó Atyámfia 's Kedves Barátom!

Imhol van fundamentoma az én Képz-érzésről való gondolkodásomnak, vagy arra való vetemedésemnek, hogy ezen ujj szónak lételt adjak. Mert meg valloim, hogy Abstractumokról soha keményebben nem gondolkoztam, mint midőn a' Literatur Zeitungnak ezen darabjára akadtam és benne találtam a' *Glauben*, *Wissen* és *Ahndung* meg határozásait, melyeknek mint esméretes Ideaknak össze fűzésében, az én kedves hamvaiba nyugvó Blumauerem, még csak meg sem akadt. — Én pedig oh mely régen vadásztam az Ahndungnak teljes erőbéli 's igaz értelmét!

Ha én Adelung Lexiconjához hasonló magyart írnék, kivált ha arra alkalmas is vólnék vagy legalább a' Magyar Nyelv *Művelő* Társaságnak-Tagja, és érkezném is, meg mondanám én környül állásképpen mind a' *sejditésnek*, mind a' *Rémlésnek*, mind pedig az *Elő-érzésnek* igen nagy különbségét és az Ahndungtól távol esétét; de én abba nem avatkozhatom, mert a' Tudós Világgal mulatni szoktam inkább magamat, mint közibe avatni. — Nem viszketegség tehát az én ujj szó kereséseim, mert valóba annak ellensége vagyok, valamint a' mostani ujj magyarság módjának is, mely szerint mindent, a' minek még magyar Gustus, magyar Idea vagy Képzés sem felel meg, még is már magyar szókkal akarják kitenni 's ekképpen gyermeki állapotra igyekeznek vissza taszítani a' Magyar Nyelv existenciáját. Mert a' Gyermek beszéll előbb a' Dolgokról, meg tanulván nevezeteiket, mint sem a' Dolgoknak természetét esmerné, et caet. Sajnálom, hogy ismét ennyit találtam mondani, mert megint el felejtettem magamat, 's ne talál megint vagy magyaráznom kell bővebben vagy magamat menteni.

A' Képz-érzést én nem oly hirtelen montam ki, mint magad, (engedj meg, Édes Lelkem, ha így szólok!) és Szokolaÿ, reá feleltetek, hanem sok rágódás és valódi el-ragadtatásig (vagy mint az ujjabbak hívják, Transcendentalismusig)* való nyesegetése a' hit, tudás és Ahndung ágainak vezetve reá jobban elmémnek nyelvét, mint szájjamnak szózatját, mert avval Fries szerint mintegy érzettem a'

* Ha meg nem csömöriesz ezen Terminustól. — Sárközy jegyzése.

Külömbiségeket. — De ám legyen akarmi neven magyarul — ha Adelung meg éri *homályba való előre érzéssel*, eine dunkle Empfindung von einer künftigen Sache (mely Poetának engedhető expressio oljan, mint a' zöldellő reménység, tarka pillantás, Lelkemnek elszakadozott darabjai, 's t. a.), azomba végig olvasván Adelungnak ezen Articulussát, meg tetszik ama gazdag Német nyelvnek is meztelensége belőle, és hogy ők is lassacskán jöttek az Ahndungnak fainabb értelmére: még akkor csak *Ahnende Angst*, Ahnende Betrübniß 's több effélék voltak; még Istenséget, még Ideát nem ahndoltak, még harmoniát nem képzeltek. Csak úgy voltak, mint némely mostani Barátim, kik azt tartják, hogy képzelni csak Testes dolgot lehet. — mintha bizony maga a' Test volna képe is magának — Melj gondolkozást onnét költsönöznek, hogy az egész embernek képe van, mely Ábrázatnak nevezetik, és képe van, mely lefestetett. — Csak annyi, mint Nagy Sándor Augen Schmerztznek nevezte azt,* a' mit más Lélek gyötrelmének, én pedig élet rugójának vagy egyik éltető állatnak tartok. —

Én is, mondtam, meg érem hát Adelung után az *Elő-érzéssel*, mert ezt már fel kapták némellyek, mivel könnyebb. — pedig ha el-halgatom is a' Debretzeni valóba okos Magyar Grammaticának az *elő* articulusra tett observatióit, gondolhám inkább a' hatodik Sensus ki fejezésére alkalmaztathatónak, mint az Ahndungra. — De legyen akarmi, én nem bánom. — Tetszéstekre hagyom. — Csak azt kérem ki, hogy szabadon ítélhessék tovább-is én is, 's fájlalhassam egy kis ideig, a' mit változtatni nem tudtam, ha szerettem volna is. Példának okáért fájlaltam egy darabig, hogy Schwärmer Bohó legyen; — de nem tehetvén rólla, csak meg érem azzal, hogy valaha fájlaltam. — és a' többséggel a' Scaphát Scaphának mondom. —

Már a' többi Criticáját Barátságos és általam igen kedvesen vett Levelednek a' mi illeti: — A' biz igaz, hogy az első versembe mindjárt hibás fordítás az *emberi nemzet*. Mert más Kraft az, a' mi a' Geschlechtet vezérli, más, a' mi a' tulajdon képpen való Embert, vagy Blummauer emberét. — Noha a' Magyarságba sok van efféle Abusus még a' nem kötött beszédben is. És itt a' minden Nemzet csak azt teszi, minden ember, akar melj Natióból, névből, nyelvből és Nemzettségéből származzék. Ilyen értelembe tettem én is melléje — és úgy tetszett, jól van, minthogy nem sértette a' fület, vagy erő-

* Wielandba. — Sárközy jegyzése.

tetett nem volt. — De a' mint mondtam, meg esmérem én annak hibáját, sőt még sokkal többeket is szeretnék én azokba meg változtatni, és az általat Wielandból T. 24. p. 10 citált szavaknak utánna vetem még, az általat talán kémcllésből elhagyottakat is: «Und dieses feine Gefühl für die Schönheiten in den Werken Andrer, «und für die Mängel in seinen eigenen» — Nem mint *Dichter*, anyival inkább *junger Dichter*, mert az sem nem voltam, sem nem vagyok, hanem mint pallérozódást szenvedhető 's kedvellő ember, el is vállalom — Azomba: — mentségére annak, hogy *Menschen Geschlecht* lenken *zwo Kräfte* nem jól volna mondvá: ha ugyan azon fent citált Tomusnak 146 pag. *Das Menschen geschlecht mag wohl sehr gesunken sein*, elől hozom, vedd jó neven, Édes Barátom 's mérd össze.* Az én fordításomba pedig ha több van, mint talán gondolatod szerint kellene? csak úgy vedd, mintha azt a szöles értelemben vetetődhető *Embert* az össze szőtt font Notióktól, család Abstractióktól, némelj Részének ki nevezésével meg mentettem volna, hozzá téven: *Nemzet*, azaz legyen az a' Naphoz közelebb vagy távolabb lakó, Romába vagy Japponba született akarmi nemzet — — —

De ezt Makattségnek bennem ne tulajdonítsd, hogy ennyit írok Criticádra. — Mert én azt tökéletesen bé veszem. Csakhogy nem örömet vetem le a' fegyvert Oltalmazás nélkül — akkor is, a' mikor, csak barátságból —

Grammaticai és Orthographiai Criticádra pedig ez a' Feleletem: hogy, a' biz igazán reám fér, mert én mindenik rossz vagyok. Annyival rosszabb pedig, hogy Apróbb Iskoláimat is Ostoba első Tanítóim miatt rosszul végezvén, még felyül reá gondatlan is vagyok az írásba, kivált mikor Barátimnak írok, és Onnét esik sok interpunctióknak, sőt betűknek is ki maradozása. — De az a' Fájdalom, hogy már késő el szoktatni magamat. — Majd Fiaimból több 's jobb lesz talán!

De a' *Stephanus* helyett, hogy *Istványt* írok, nem hiba már előttem. Cselekszem azt, abból az első reá kapásból, hogy nagyobb részét időmnek katonaságba 's az utánn hivatalokba, még pedig olyanokba töltvén, melybe [!] igen sokszor kellett nevemet alá írni, 's a' nevem után a' manupropria deákba és Németbe könynyen és hamar ment (ámbar azt Diplomatice simplex ivel vagy

* Item: «Zeuge mir übernatürliche Beweise, die Versicherung des *Menschen geschlechts* ist kein solcher.» Rousseau Glaub-Bekänntniss pag. 160. «Der Vernunftmensch.» — Sárközy jegyzése.

jöttával tartoznám írni, nem *ÿ*-lonnal), hogy a' magyar subscriptióba a' Kereszt név után hámarébb tehessem a' manupropriat, oda találtam az *n* mellé az *ÿ*-lont tenni, 's azután, mint mikor valami kedves vétket meg szokunk mentségekkel támogatni, sőt ki keresett erősségekkel igazítani, úgy jártam ezzel is. Már most többen meg szólítottán éránta, ha okát kérdeztem, miért hiba? még eddig egy se tudott az *ny* ellen bizonyos regulat, hanemha authoritást mondani. Authoritás pedig ellene nints elég erős, mert a' Hazának sok részeibe hozzá teszik az *ÿ*-lont.

Én pedig arra, hogy a' Magyar az efféle Consonans lágyítását megszokta, sok példákat tudnék elől hordani; nem mintha könnyebben esne ki mondása, mert a' magyar nyelv akarmely rettenetes Consonánsokat-is gyönyörködve pattogat szájjába, hanem valamely nationalis és természeti Jussal oszlogatván az Idegen szóknak azon Indigenatus bélyegét, vagy documentumot, arról, hogy magyarificaltatott az *ÿ*-lonnal. Így csinálta a' Stephanból éppen a' Cseppány Familiát, az Angelus az Angyal Bandit, a' Pán-ból — Nadvurspanbol, Ispányt, — Nádor-Ispányt,* a' Carolusból Károlyt 's a' L. — De én bizony magam is hibának esmérem, vagy leg alább a' régi pallérozatlanság Affectatiojának tulajdonittanám másba. — Mint Dugonicsba a' *mögötte* pro *megette*, pedig itt nálunk éppen úgy beszélnek. Azért bár maradjon el a' mpr. — Kedvéért még is el hagyom ezt is. —

Olvastam Erdemes Ipadnak mind csuda tévő Tincturájáról szőlő Dissertatiocskáját, mind recensioját, — ehez nem értek — de azt tartom, egy Lélek vezeti az Orvosokat is a' Theologusokkal 's azért oly irigyek, pedig hol van több contradictorium mind kettőjöknel, a' Dissertatio pedig Collectioim közt heljt foglal. Bárcsak magát a' Tincturat is kaphatnám meg! Esmérem Professioját is Tiszteletre méltó Ipadnak 's tisztelem is ötet. Ilyen volt Néhai Székeli Bátyám is, kinek Atyafiságból a' Chernelék véllem együtt voltunk promotorai szereinek. —

Itt à propos jut eszembe fekete pecséttye Levelednek — vallyon kit gyászolsz? nem Kedves Ipadat e? Sajnállanám!

Még egyet kérdek: Esmérted é Brünbe Gr. Brajda Hadnagyot? kinek fél lába térdig fából van. Ez most itt közel lakik Néhai Felesége Jóságán mint tőle származott Gyermekének Tutora és a'

* Lásd: Joannis Zarka Conject. de Nádor. Isp. — Sárközy jegyzése.

napokba volt nálom is. Ennek megholt Feleségének volt egy hajadon Testvérje, ki Brünbe menvén látogatni, oda fel meg halt. — Ettől én Tégedet köszöntöttem és — — —!!! Oh ha Te azt esmérhetted volna! Mely szörnyen interessáltak ötöt az én Commissioim, mely forró ígéretekkel tett Ő nékem jövőd tudósításairól! — Tudom, hogy csak a' Halál gátolta meg — nyugodjon csendessen ez Asszonyi Nem remekje! — Jó hogy nem gyengithette szívedet. Éljen pedig a' Te Kedvesed, az én Kegyes Nász Aszonyom! Éljen a' Te Vidámtító Iphigeniád! Éljetek szerencsésen és gyönyörűséggel! — Nagy Bajom 4a. 7br 1806. hived

Sárközy mpr.

Szokolaj vándorlását értheted, ha el gondold, mikor 's hol mondatott ez néked is, nékem is. — Leg alább Ahndungod lehet rólla. — *Horvát* főbb Philosophus mint Poëta, azért hadd üzze — tudod hogy atyafiságos tudományok. — — Örülök rajta, hogy már egyszer állandó képpen etablirozhattad magadat. — Bár csak akkor laktál volna ott, mikor ez előtt nem tudom hány? 2 v. 3 esztendővel Gömörbe, úgy mint a' Baradlába és Pelsőtzön jártam, Szeremleiné Öreg néninél. Vagy bár csak még egyszer utazhatnék oda — Akar pedig bár csak jönnél-el még egyszer Füredre, onnét pedig, mint egy időbe Frater István, látogatnál meg bennünket — Mi itt 3-man lakunk egy faluba — — — Barátid, talám rövid nap négyen. Valyon nem esik é Széphalom Lengyel Országba? Bezzeg meg járnád velle! — de még jobban meg járnánk mi, Barátid, kik tölled még is csak valamenytényire [!] el-rekesztetnénk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

988.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Teljes szívvel részt veszek, Drága Barátom! Keservednek poharában, szánom sorsodat, szánom az epekedő ödes Anyát! A' fanum felől való Cicerói szándékok igen szép, és mind Aesthetikai, mind fel emelkedett religiös' érzéssel teljes; de tartok, hogy érzékeny szívetek sebji nek nem enyhítésire fog szolgálni, hanem annak gyógyulását inkább késleltetni fogja; a' mennyiben az egyedül való orvoságnak, a' (tudod előttem melly betses) felejtésnek akadályára leszen.

Bizonyos tekintetbenn az én atyai és baráti szívem esztendővel ez előtt volt hasonló szeretetbeli kísértetbenn, midőn boldogult Mihály fiamnak tulajdon kezével épült és most az őtse birtokában lévő kunyhótskája frontjára ezt akartam íratni:

MANIBUS. CONDITORIS. SACRUM.

Quamvis in urna surdus et immemor
Pulvis iacebis: te tamen integrae
Lauri coronabunt iacentem, et
Circum hederæ violæque serpent.

De meg győzte az értelem a' hajlandóságot, és hámnasan sebhett szívé annyanak meg kiméllésére el bagytam.

Arra kérek, Édesem! hogy a' Méltóságos Aszszonyt, minek utánna a' storgének bőséges könyhúllatásokkal adózott; ne engedd reá érní, hogy a' búsulásból foglalatosságot tsínáljon, és ezen szomorú édességben gyönyörüséget találjon. A' társalkodás, a' szép Természet, és az útazás fognak elég tárgyakat szolgáltatni az elmének foglalatosskódtatására, mellyek közül egygyik vagy másik a' szívé is meg fogja lopni.

Nem tsak feleségem és gyermekeim, hanem az itt lévő Actroknak és Actriceknek nemesebb része, melly Tégedet esmer és igen tisztel, meg osztotta velem a' gyászotokban való szíves részvételt, és velem egygyütt vigasztalást az eselt tsorbának ki pótoltatása által kívánnak.

Mutass, kedves Barátom, alkalmatosságot, mellyel egy nálam lévő 's valami Tiszteletes Úrtól érkezett pakét írásodat és azzal egygyütt némelly könyveidet nagy köszönettel kezedhez szolgáltat-hassam.

Ne sajnáld a' Méltóságos Gróf Ő Nagyságának és a' M. Aszszonyoknak a' mi meg illetődéssel tellyes tiszteletünket által adni: én le vert szívednek fel emelkedést, szép lelkednek háleyoni tsendes vidámságot kívánok és vagyok

Débretzenben, Sept. 7én 1806.

egyenes szívé híved,
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

989.

Kazinczy — Cserey Farkasnak [?].

Széphalom, Septbr. 7d. 1806.

Édes barátom! Húsz napja hogy szenvedek. Küszdök bajom-mal, a' mint illik, legalább a' mennyire erőm engedi; munkásságot keresek, lelkemet szent érzések által gyúlasztom, csak hogy elvonatassék sebe' szemléltétől, de az mind haszontalan. Higyj nekem, ezen elég hosszú idő oltá még nem volt, nem mondom, egy víg vagy derült, de nem csak egy csendes pillantatom is. És még is Ipm és Napam velem nagyon meg vannak elégedve; «et quod vides perisse, perditum puta!» ezt mondom magamnak; nem zúgolódom; látom, hogy az oktalanság volna; elmondom a' mit Seneca és Epiktét mondanak: de Epiktét és Seneca az illy csapásokban nyomorúlt vigasztalók. A' természet tiszteltetni kívánja a' maga jussait. Hadd érezzem hát veszteségemet. Háládatlan a' Gondviselés eránt, a' ki az illy becses adomány' elvesztét könnyen tűrheti.

Hadd beszélljem kinjaimat, édes barátom. Azon általesvén szabadabban fogja magát érezni szívem, 's egyéb tárgyakra is kiterjedhet. —

Én 18dban reggel elhagytam Kázmért 's visszajöttem ide, azt hívén hogy a' gyermek jobban van, mert csendesebben volt. Az Isten tudja, hogy lehet e forróbb háládatosság 's szentebb áldozat öelötte, mint a' millyen az az öröm volt, a' mellyel eltelve értem haza. Alig ettem meg itt az ebédet, midőn a' Sógor Asszonyom érkezik, 's kocsiját a' halom alján hagyván, feljő, 's hív. Azt hazudta, hogy a' gyermek nincs rosszúl, de kiütvén a' nehézség, Sophie teljesíteni akarja a' mit megígért, 's hírül adja, 's hívat. Hitttem az Ámitónak; felvettem magamat a' szekérbe, 's míg oda értem, nem szóllottam; szívem el volt fojtva. — Gróf Vondernothné és a' testvére, Catón, éppen megérkeztek. Süsietől levelet vévén a' gyermek halála felől. A' Napam a' grádicson jött előmbe tettettet csenddel. Hogy van a' gyermek? kérdém. Jól, felele; jobban; nem lesz baja. De csak nem holt-meg? kiálték. Nem, édes Ferenczem, monda; másként minek titkoljam? — elaludt! — Barátom, melly megfoghatatlan az emberi szív! Ez a' szó: *elaludt*, vissza adta nyugodalmamat. Egészen más ember lettem. Minden hevület nélkül mentem-fel velek a' grádicson: a' Napam a' mi kedves barátnéinkhoz akara elébb vinni, de én

magamat megcsalni nem engedtem: Bémentem a' gyermekhez. Ki volt nyújtóztatva, elhintve virággal, 's a' menyasszonyi pártá a' fején. Homlokának tündöklő fejrésége már sárgúlni kezdett, a' szép, egyenes lineájú, magas szőke-barna színű szemöldök és a' leghosszabb, legsűrűbb, legfeketébb pilla, még élt; meg volt még orra is való formájában, egyedül a' legszebb metszésű száj, a' melyet gyermeknél látni lehetett, mozdult-ki állásából, mert mellye feltolta az állat, 's úgy tetszett mintha mosolygana. Ez nekem ezt kiáltá: Ne sirj, Atyám; nem szenvedek többé! Leborúltam a' gyermekre, megfogadtam néma intését, sirás nélkül nyomtam a' hárnas szent esőket homlokára 's megáldottam, 's megköszöntem az Istennek, hogy néki atyjává engemet tett. — Bémentem a' vendégekhez, hol Sophie nem sirt, de pihegett; Sophienak megcsókoltam a' kezét; ő pedig némán vetette magát karjaim közzé. Mondtam neki, hogy a' gyermeket itt lementetem, és hogy a' Püspöknek írok, hogy avattasson-fel egy általam arra kimutatandó helyet. Vondernothné és Catón ellenkeztek, hogy az sebeimet fel fogja tépdelni, 's én olly hevüléssel, mellyel most szégyenlenék ha szégyenlenem kellene, a' mit magamon kívül tettem, azt feleltem, hogy azt magamtól elvételni nem hagyom. Azonnal írtam a' Sógornomnak, 's kértem, hogy levelemet a' Püspöknek adja-meg. Negyvennyolcz óra múlva vettem a' Püspök' válaszát 's a' Sógornomnak azt az izenetét, hogy maga is mingyárt érkezni fog: de vettem B. Vay Miklós Generálisnak is egy levelét, elömlöve a' legszontebb barátsággal. Ő éppen Bártfáról jött háza népével, 's a' Sógorommal volt, mikor ennek általadták a' levelet. — Még jelen voltak a' Splényiek, 's én lementem a' kertbe, 's elholt lélekkel, eltompúlva, érzés és gondolat nélkül fel 's alá bujkáltam a' fák közt. A' Splényiek elmentek, 's Sophie felkeresett. Nem sirt. De hangját alig lehetett érteni. Jer, édes barátném, mondám neki a' Cserci fájhoz; a' gyászfűz a' gyermek feje mellett fog állani. Ki hitte volna mikor ő azt nekem adta, hogy ezt a' szolgálatot fogja tenni nálunk! — Elmentünk, 's — képzeld! . . a' fi' növéseinek vége hanyatlani kezdett, pedig tegnap még épen volt. Azolta tökéletesen kiszáradt, vastag fájával és a' platanussal együtt. — Hüvesedvén az est, felmentünk 's Sophie az útszán ismét a' nyakamba esett. O mein lieber Ferencz, nun sind wir wieder allein! nun bist wieder du mein Alles! O Sorge für deine Gesundheit, für dein Leben. Was wäre aus mir, fehltest auch du mir! — Egy forró ölelés volt egész feleletem. Úgy tetszett, édes barátom, mintha magunkban az Ádám és Éva

képét látnám, a' mint azt Geszner írja az Ábelében, midőn az Isten haragja kiűzte Édenből. 21dben a' Napam korán reggel bé fogatott, a' kocsit az útszán megállította, 's a' Pólálót egy leánycseléddel felültette 's vele a' testet elindította. Egy fertály múlva nékem adtak hírt, bémentem Sophiehoz, szó és sírás nélkül megöleltem. 's mentem. A' Plébánussal megelőztem a' testet hozó kocsit, 's míg az ide ért, a' sír alkalmasint készen állott. A' Plebánus harang és énekszó nélkül vitte véghez a' ceremóniát; én sírás nélkül néztem azt; még egyszer felbontottam a' koporsót, ismét megcsókolám a' gyermek homlokát, 's ölbe vettem, 's kiindúltam vele. A' sír csak 60 ölnyre van ablakomtól. Legalább hamvait bírom, látom minden-nap, és az azt hiteli velem, hogy a' gyermek még enyém.

[Több nincs e levélből.]

[Eredeti fogalmazványa a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 173. sz.]

990.

Kazinczy — Kis Imrének.

Chemicus Kis Imre Úrhoz Debreczenbe, Csokonainak Sír-köve eránt.

Széphalom, 8d. Septbr. 1806.

Felelet.

Széphalom, Septbr. 8d. 1806.

A' szerencsétlen embernek nagy enyhülésére van a' munka, melyre kényszerítetik. Kényszerítetik, mondom, mert önként kerülni fogná azt. Elvonja sebének szemlélésétől a' lelket, és azt cselekszi, hogy legalább perczekig könnyülést érez. Ezt közli most énvelem az Úr' tegnap-előtti érkezett levele, 's jól esett, hogy az ingerlő crövel bír. Miolta a' lyányom oda van — ma éppen három hete, — még nem volt egy csendes pillantásom.

Úgy néz-ki a' dolog, mintha az Úr éppen azt tette volna fel magában, hogy semmit se leljen jónak, a' miket én a' Csokonay sírköve eránt végeztem. Ki vagyunk téve annak a' szerencsétlenség-nek, hogy megbotothassunk mindnyájan, a' kik asszonyi állattól

születtettünk: de hogy abban, a' mit valaki eggy egész Publicum elébe terjeszt, olly felette igen megtévedhessék, már az, édes barátom, nem éppen olly felette igen hihető; és ámbár kiki a' maga szemével lát, 's annak látását senki kedvéért nem kénytelen megtagadni, mindazáltal csak ugyan jól esnék meggondolni, hogy a' sárgaságban lévő ember is a' maga szemével lát, és még is jól teszi, ha nem vitatja makacsan, hogy a' mit mások fejérnek és kéknek mondanak, sárga és zöld, mert ő annak látja. — Oh Debreczen, Debreczen, kinék vastag atmosphaerája még az ollyan embereket is, mint Szentgyörgyi és Kis Imre, bé tudja ködösíteni. De mikor olly felette serények vagytok, édes barátim, barátotokat kárhoztatni, vagy legalább félre érteni, miért nem száll meg az a' szép lelkek gyengesége, hogy a' felől, akár én legyek az, akár más, a' kit nem találhatok mindég méltatlannak becsülésekre, tennétek-fel azt, hogy talán ő is lát valamit? —

Anacharsis azt mondja Arcadiáról, úgy írja az Ur, hogy az a' föld igen derék legelő, kivált szamaraknak. És így K[azinczy] rugást ad itt Debreczennek, 's ki tudja? talán Csokonainak is! Hiszen, ha az affectált és nem affectált Misanthrópia 's cynizmus említésekor az utóbbikat feltehettétek felőlem, 's megvakultatok az eránt, a' mit a' Cs[okonai] dicséretére ott világos szókkal mondtam, miért ne hinnétek azt itt? —

Causticus lészek feleletemben, mert, a' mint látom, egymást szabad tudatlanabbaknak néznünk, mint vagyunk, 's azt kérdem 1.) hogy ha Arcadia egyenesen szamarakra etc. emlékezteti az embert, mi indíthatta az Olasz Poétai Társaságokat, hogy magokat Római etc. Arcásoknak nevezzék? — 2.) mit tehet Virgílnak ez a' verse: ambo florentes actatibus, Arcades ambo, et cantare pares et respondere parati? — 3.) Schiller hogyan jutott arra a' gondolatra, hogy az egyik legszebb énekét így kezdje: Auch ich war in Arkadien geboren! — 4.) Nicolas Poussin eggy igen kies paysage-t festett, 's eggy sarcophagust tett belé ezen szóval: Et in Arcadia ego! — 'S a' gondolat annyira megtetszett azoknak, a' kiknek annak tetszeni kellett, hogy midőn most a' Poussin tiszteletére Párisban eggy Sacellumot építettek, az Et in Arcadia ego! a' Poussin piedestáljába metszetett. Ez ezt teszi: Művész valék, 's boldogul éltem a' Művészi szép élet' sphaerájában. —

1.) A' Poezis marhalegelést gyakorlott népnél tánada. Csuda e hát, hogy az Olasz Poéták a' magok Társaságokat Arcadiának

nevezték? De az valóban csuda, hogy azt Debreczen, a' mint az Úr írja, rugás képpen vette tőlem.

2.) Hamvai nem jó, mert ma a' holtakat temetik nem égetik. — Kegyelmes Istenek, melly critica! Friedrichet sem égették-meg, és még is: *hic cineres, nomen ubique*. Hiszen improprie, figurate szólni nem csak nem hiba, hanem éppen disz. 'S a' hamu, a' mennyiben a' test *porrá omlik*, tűz nélkül is lehet *hamu*.

3.) Nem szükség nak a' Mihály' végében. Igaz, mondják *Himfy Szerelmei* és így állhat Cs. V. M. *hamvai* is, a' Mihály után aposztrófolat velvén, melly azt mutassa, hogy onnan a' *nak* kimaradt. De mondják e: megvette Pöldi házát. Olvastam Domokos Lajos' Repraesentatióját? Bizonyosan nem. Itt mindenütt a' kell a' tulajdon név elebe.

4.) Az Úr jobbnak állitaná ezt: *Itt nyugszik* — vagy *Itt nyugszom* etc. Megengedjen az Úr a' tréfás döfésnek, mellyet itt adok. — Jó, de tégye hát a' nyugszom után:

az Úrban.

5.) Nem jó az én Felyülírásom, mert a' két első sor a' 3dik személy mondása, az utolsó pedig az első. Hát ez vallyon jó volna e:

Nicolas Poussin

Peintre de l'Académie Française.

né

mort

ET. IN. ARCADIA. EGO!

Az *Arkadiában éltém én is!* azon felyül hogy az olvasott Olvasónak azért volna kedves, mert Poussinra, Schillerre emlékeztetné, 's a' Classicusok' boldog régiójába tenné által, azért is jó, mert így nem kell oda tenni ezt:

a' Poëta.

Csak Cs. V. Mt tenni a' kőre nem elég, mert idővel kétsége támadhatna valamelly idegen Olvasónak, hogy az a' Poëta Csokonaie, vagy valamelly homonymusé, isonymusé.

6.) *Pyramis* kell, nem Római izlésű egyszerű Monumentum. Edes barátom, be járatlan az Ur a' Mesterség dolgaiban! Minden pyramisok, a' mellyeket látunk és a' mellyeket erszénycink állíthatnának, mind merő *bábjátékok*, és nem tiszteletes béhatást csinál a' látóra, hanem kaczagásra ingerli.

7.) Nem alkalmas a' hely, a' hol fekszik: Másutt kell: ha Debreczen nem ad helyet, állítsuk valamelly Bibliothecába. — A' hely szűk kilátású, talán éktelen, de szent hely, mert ő fekszik ott, 's kiki által látja, miért áll ott a' kő. A' Nagy-erdő szebb volna: de a' kő ottan elveszti a' maga szentségét, mert csak Cenotáphium lesz. Oszlán szeretném tudni, a' Nagy erdőben miért van Csokonai-nak köve, holott Domokos Lajosnak, Maróthinak, Szilágyinak nincs? — Bibliothecában azt Csokonai nem kívánhatja, mert nem érdemli. Csokonai szerencsés Író volt, de nem érhetett-meg valami classicusi szépségű munkát írni. Az a' hely pedig csak azokat illeti.

8.) a' *Pillangó* jó, mert Földi¹ Jó a' *Lepke* is¹ — Belé ugratok a' szoba. Földinek igaza lehet a' Nat. historiában, de a' Nat. historiának nem minden nevezete illik versbe, lapidáris stylusba etc. Jó ember volt, tanult ember volt, de izlése miveletlen volt. — Minden diminutivum szenvedhetetlen, ha van primitivuma. *Lepe* tehát, és nem *Lepke*. — *Fecske* jó, mert nincs *Fecse*.

[Kazinczynak az eredetiről készített másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

991.

Szombathy János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

különös bizodalommal való Nagy és Jó Uram!

Az én munkátskáimnak titulusaik ezek:

1.) *De Jobbagionibus antiquis Tractatus Historico-Grammaticus*. Ez teszen valami 8 árkust. Fordúl elől benne Sigmund királynak 1389-ben adatott egy Diplomája is, 'a' melly még eddig ki nyomtatva nem volt.

2.) *Asia, Afrika, Amerika és Déli India Geografiája*. Ki adta Raff György Kristian után Gromann György Ágoston. Németből

¹ Az eredetiben is így kipontozva.

Magyarra fordított, 's némelly Jegyzésekkel bővített etc. — Ez rá megy mintegy 23. árkusra. — Szeretném, ha valamelly Tipografusra találnának, 's a' Tekintetes Úrnak eddig-is körülöttök tett fáradozását alázatosan köszönöm.

A' Levelet Pápay Sigmund Úrnak el-küldöttem, de még választ nem küldött.

Többire állandó egész tisztelettel maradok
a' Tekintetes Úrnak

S. Patak. 8-a. Septemb. 1806.

alázatos szolgálja
Szombathy János mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

992.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nemes lelkű Barátom!

A Barátság, leg egyenesebb Barátság szentségire, és mindenre, a mi aszt széppé, gyönyörűséggé teheti, kérek, menes meg engemet epszítő gyötrelmeimtől. — Augusztus 19dikétől oltá nem vettem leveledet. Te, a ki oly szépen tudsz ézeni, képzelheted, mely gyötrelmes aggódásomra szolgál hosszas, szokatlan halgatásod — irj tehát mentül előb és enyhicsd szívem epszítő érzéseit.

A Hazai tudósításokba olvasni fogod nem sokára Wesselényinek azon szép lélek erejével készült Beszédgyit, melyet 1-ső Sept. a Zilahi gyűlésbe mondot. — Nem tudom, irtam volt é Neked: hogy most Schillernek magyarra fordítot darabjait Jádzottattya és az azokbul be kerülendő suat¹ özvegyének küldi. Nem nemes cselekedettel egybe kötöt dicső gondolat é ez? — A sz. Mihály napi Debreczeni vásárra Fazekas Fő Hadnagyhoz küldöm Neked szőlő boriték alatt a Bartalis Jegenyei parochiarul írott munkáját és Kerembe élő exoticus fák leveleit in forma Herbarii — Utolsó Posta-val vészem Buczýnak levelét, melybe írja, hogy eő a Piarista szerzetel el hagyván, az Erdélyi Dioecesis részerül Theologia tanulása végett Bécsbe küldetet, és ezután onnan fog velem levelezni. — Ugy vélem, a litteratura több hasznát vette volna Nékie úgy mint Piaristának, mint Világi Papnak v. is Petrinusnak, mert ezen

¹ Summát?

St. Péter példájátul el rugaszkodott, fel olajoztatot híválkodók az élet fen tartását csak abba határozzák nagyobbára, a mibe követik a természet uttyát az instinctus ösztöneitül vezéreltetet alkotmányok -- Számos, felettéb számos szomorú példák az emberiségnek nem csak szögyenyire, hanem tetemes kárára is bizonyítták eszt; a Piaristák-nak van dolgok és nemes foglalatosságok, csak a leg el alyasodottab embert engedik az elibe szabott szép ösvényrül férre tántorodni. — Ély Boldogul, kedvesem, irj és vigasztald mentül előb

örökre hiv barátodat
Cserey't mp.

Krasznán 19dik Sept. 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

993.

Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinezynak.

Kedves Barátom!

Szomorú Leveled vettem. Te fájlalod abban el vesztett gyermekedet 's ki önteni láttatol fájdalomidat panaszid között. — Te sírsz a' vett sebért. — Könnyíttést kérsz 's segédet Barátodtól. Oh Barátom melly sok utakon járnak a' Halandók! Te jajgatsz égyetlen égyedért. — Én örülök egygyetlen egyemnek. — A te panaszod öröm hangjaimat szájomba szakasztá. — De hát mire valók ezek az érzések! — A' szomorúság éppen úgy emeli a' nemes Lelket, mind az öröm. — !

Hivséges Barátom! El vettem felét Bánatodnak, melly a' melly nagy mértékbe volt rajtad. — Az öröm olly nagy mértékbe van rajtam. — Vedd el Te is örömömnnek felét. — Nem látod é Barátom az Isteni kéznek munkáját köztem és közötted? — Az én poharamat tsordúltig tölti örömmel Fiamért. — A' Tiedet pedig szomorúsággal. — Azért hogy Te végy részt örömömből, mellyel nem bírok. — 's én is szomorúságodból, mellyel nem bírsz, így akarja a' Jó Istenség a' hiv Barátokat könnyíttetni egy mással. — Oh melly meszsze ragadának gondolataim! határt vetek nékik itt, ne hogy téged is, magam is elragadjon írásom. —

Ötödik napján Octobernek leszen egygyetlen egy fiamnak meg próbáltatása azokból, mellyeket tanúlt, mint hogy nevelője, Tökés,

az után 4 vagy öt nappal Felső országokra fog indulni. Meg vallom, Barátom, határ nélkül való örömöm e gyermek iránt, midőn látom és minden pillanathan kóstolom édes fáradozásimnak gyümöltseit 's Atyai gondoskodásomnak. — Melly édesek ezek nékem! 's melly el ragadtatom a' meg elégedéstől, s öröm érzéstől, midőn már előre számlálom, mennyi kintset fogok ajándékozni Hazámnak Fiamba. — Oh Barátom, mennyit látok a' következendőkbe magam előtt! Ne tsudáld el ragadtatásom — Atya vagyok Hazafi vagyok. — Ne foszsz meg, Édes Barátom, itt létedtől -- jöjj el, és végy részt örömömből. Tégy eleget az ő nemes kívánságának is, a' ki mióta el mentél innen, örökké jobban jobban ohajtja személyedet. — Nagy öröme s . . .¹ meg elégedésére leszz jelenléted Tökésnek is. — Sok szives Barátim lesznek ekkor nállam — ne foszd meg Tár-saságunk személyedtől. — Kedves Feleségem veled edjűtt Gróffnédat szivesen köszönti 's én is — Fiam, Tökéssel edjűtt ohajtva vár — Én hasonlóképpen és vagyok

Kedves Barátom

Hiv Barátod, Szolgád
B. Wesselényi Miklós mpr.

Sibó 1806 21ik 7bris.

P. S. Leg első Administratori Elöl üléssem alatt nevezetes és fontos tárgyak folytanak gyűlésünkben, mellyeket idejöveteled korra hagyok, hogy ezis nevelje el jöveteledet. -- Laskai, kit Candidáltam vala, már Confirmáltatott.

[Eredelije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

994.

Kazinczy — Kulcsár Istvánnak.

Széphalom, 22-dik Sept. [1806].

Leányom halálán támadt bánatom elvert innen hazulról. Sze-pesbe szaladtam fel, 's Gróf Csáky Emmánuelnél is mulattam, kinek hitvese Sophiemnek régi barátnéja. E' szerint láttam Hotkóczot, mellynek tündéri fekvését 's Anglus bújkálójit olly közönségesen csudálják. Ez a' hely szeretetre legméltóbb Palatinusunk ott mula-tása miatt nevezetes lett. Nem sokára le fogom irni a' helyet minden

¹ Itt a levélnek egy darabja ki van szakítva, valószínűleg a pecséttel.

szépségeivel 's megtoldom az Anglus kertek theoriájával, mely annál szükségesebb, mert most mindent megszállott a' gonosz lelek Anglus kertet ültetni, 's egyik nagyobb bolondságot csinál, mint a' másik. —

[Megjelent a Hazai Tudósítások 1806. évf. 28. számában.]

995.

Virág Benedek — Kazinczynak.

En, kedves Kazinczim, nem tudom mostani lakhelyedet. Kis Istvánra, Pesti könyvárosra bízom tehát ez után leveleimet, kitől Debretzenből elvitetheted. Te is ő általa küldhetsz tetszésed szerint. A téli posták azon kívül is veszedelmesek néha. Így jártam Csehink egy levelével: nem jött kezemhez. Magát egész nyáron vártam ide, mert olyast valamit írt egykor, hogy talán regimentéhez fogna menni. Ez okból neki sem adtam választ. Megbatsátságok hallgatásomnak, barátságos hallgatásomnak, mert restségnek, vagy feledékenységnek nem nevezem. Te sem fogod azt balra magyarázni.

Hallom, azért vitetted volna vissza Szilvesztert, hogy grammatikus *vitához valóval* megtoldhasd. Mint előbb a' poéták, úgy most a' grammatikus pápista papok, — egy zordon franciskanus is, a' mint hallom, társ akar lenni — kotzódznak. Ha ezekhez társul akarsz állani, kérlek szépen, hogy a' mit Szilveszterben Virágról írtál, hagyd ki azt. Ne legyen ott nevem, se emlékezetem, hol a' békesség fiának nem lehet helye.

Nagy Váradról került ide egy kis munka — gratuláló versek Vay László Ő Nagyságának — A mottó Virágból, és Kazincziből vagyon. Ez még tűrhető: de jegyzésében imezt olvasván: Lásd: *A Deák nyelvnek halotti pompája*. N. Váradon 1806. békéséges türesemet elvesztettem. Ó Coridon, Coridon! ez auctor és a' jegyző.

Tratner a' két buteliát által küldötte September 13án, mely napon én harmadnap hiideglelésbe estem: reménylem, a' jó liqueur segítni fogja erőmet 's egészségemet. Köszönöm pedig szépen.

Kassán már régen jött világra: Fragmenta Hist. Ung., szeretném, ha meg szerezhethéd. Hallom B[acsány]i Szabót igen le hurogotta Virgiliusa miatt, noha mindég fel kérte revisioja alá. Jó, hogy nem ezüstös vagy aranyos. Vale. Barátod V. mk. Budán September 22dikén. Máskor bővebben. 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

996.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Septbr. 23d. 1806.

Édes barátom!

Harmad napja hogy a' Carpathus vidékeiről haza érkeztem. Még oda indulásom előtt kezembem volt barátságosan vigasztaló leveled; de a' fájdalom meg nem engedte, hogy reá feleljek. Elkezdtem volt hozzád egy igen hosszú levelet, de nem lehetett elvégezni. Most pedig, megjövén Lőcséről, ismét itt lelem azt, a' mellyt a' legbarátságosabb érzések között Septembernek 4-dikén eresztettél hozzám. E' szerint két leveled van előttem válasz nélkül. Tulajdonítsd inségemnek hallgatásomat, és ha levelem kevesebb melegséggel szóllana, mint az előbbeniek, ne vedd azt elaludt barátságom jelensége gyanánt.

De hogyan lehetne nékem attól tartanom, hogy hozzád melegség nélkül szólljak még a' legiszonyatosbb fájdalomnak közepette is? Nem, barátom, nem kell nékem attól tartanom. Szívem nem tévesztí-e a' maga tactusát soha, ha hozzád szóll.

Öt hete múlt el, hogy oda van a' legszebb gyermek, melly valaha a' Teremtő kezéből kikölt, 's fájdalomam még nem lett enyhülést. Nem tapadtam én makacs tapadással a' fájdalom érzésibe, nem *keresek* szomorú édességet a' kesergésben, de még régen nem látott barátim Circulusában is reám rohant a' gyötirelem, 's keresztül verte tőrével lelkemet. Nincs nyugalomam. Mi haszna hát azt affectálnom? Az idő ezt a' sebet is begyógyítja: de mig begyógyítja, hadd valljam-meg magamnak, hogy fáj. —

Kevés napok múlva azután, hogy a' gyermeket általadtam az Anya-föld keblének, Sophie halálosan megbetegedett. Sokszori hidegleléscei, mellyek mióta teherben volt, majd elhagyták, majd elővették, most egész irtóztatóságokban rohantak reá. Az Orvos — nem az az istentelen, a' ki gyilkosa volt gyermekemnek, hanem egy más — örült neki, de megvallotta, hogy élete veszedelemben forog. Oldalborda gyúladásba esett egy képzelhetetlen huruttal. Csakugyan által esvén a' veszélyen, előzött magától, hogy halaszthatatlan Szepesi útatam tégyem-meg, hová, ha egészsége engedte volna, eljött volna maga is. Egy hét alatt jártam meg. A vidék *tündéri* (romantisch). Ismerem gyermekségem óta. De 12 esztendő óta csak egyszer

lévén benne, új keccsel vont minden tárgy maga felé. Lelkem kínjai pedig nevelték a' keccset, valamely bájoló Halb dunkelben látván velem mindent, melly olyan forma volt, mint midőn a' szenvedő szerelmes valamely báléjtszaka után szenderegve repül a' legszebb tájon végig. Az a' föld még tapsoló örömben van a' mi szeretetre méltó Palatinusunk ott léte miatt. Barátim értvén, hogy Holkóczot soha nem láttam, reá beszéllettek, hogy térnék oda; egy órába fogna kerülni kicsavarodásom. Megigérttem nekik, a' Grófné (Csáky Emanuelné, született Gr. Szirmay) igen jó barátja Sophienak 's a' Gróf ein Schöngeist. — Reggeli 8 órakor értem a' kert kapuhoz. Nyitva látván, kiszállottam 's befutkoráztam mindent. A' Természet szépsége, a' sok igen szép, de tömötségei miatt csaknem szenvedhetetlen partiák, gondolatok, Momentumok egészen elfoglaltak. Ily állapotban mint valék, semmi sem kaphatta-meg inkább lelkemet. Megkerültem az udvart, hogy az egész fekvést ismerjem, nem csak a' kertet, 's a' mint visszatértem, Kassai Phil. Prof. Lang úr rám bukkana. Olmot 's papirost kértem tőle holmit lerajzolni 's leírni a' kertben, azonban egy szobaleány a' Proff.-hoz lopóskodik, megtudja nevemet, befut a' Grófhöz 's Grófnéhoz, bejelenti ott léteimet 's egyszerre izennek, hogy nem szabad mennem, míg fel nem kelnek 's ki nem jönnek. A' Gróf végre kijött. Menni akartam. Ich will Ihnen mein Werk par Coquetterie zeigen, monda, 's kénytelen valék 3dik ízben járni-el mindent.

A' Palatinus nem a' nagy épületben volt szállva, hol a' Gróf és Grófné mahagóni fából épült két mahagóni széles grádicsú nyo-szolyában Alexandrájával is elhálhatott volna bízvást, hanem egy Joujou nevű épületecskében a' kert végében, de a' házhoz csak húsz lépésnyire. Elrémültem a' szolízson, midőn hallám, hogy oda szállította. De bezzeg mikor a' kis szobákat végig jártam! Maga a' Palatinus is megbotlott benne. Vacsora után késő éjjel fekönni akarván, Csáky maga vezette hálójába. A' Palatinus belép, meglátja az első szobában a' vetett ágyat 's felkiált: das ist ja gar hübsch! Vonni kezdi lefelé a' frakkot. — Das wäre wahrhaftig gar nicht hübsch, wenn das das wäre, monda Csáky; hier wird der Bediente schlafen, 's vezeti beljebb. Egy Alcovenben ott olly ágy várta, a' millyet a' Tündérek készíthetnek a' magok szerelmeseknek. Örökké bánom, hogy azt az épületecskét nem láttam míg házamat építettem. Az egy nagy igazságot tanít: azt, hogy a' boldog lételre kevés kell.

Felmenénk a' Kerti Templomba, melly Gothus stílusban épült.

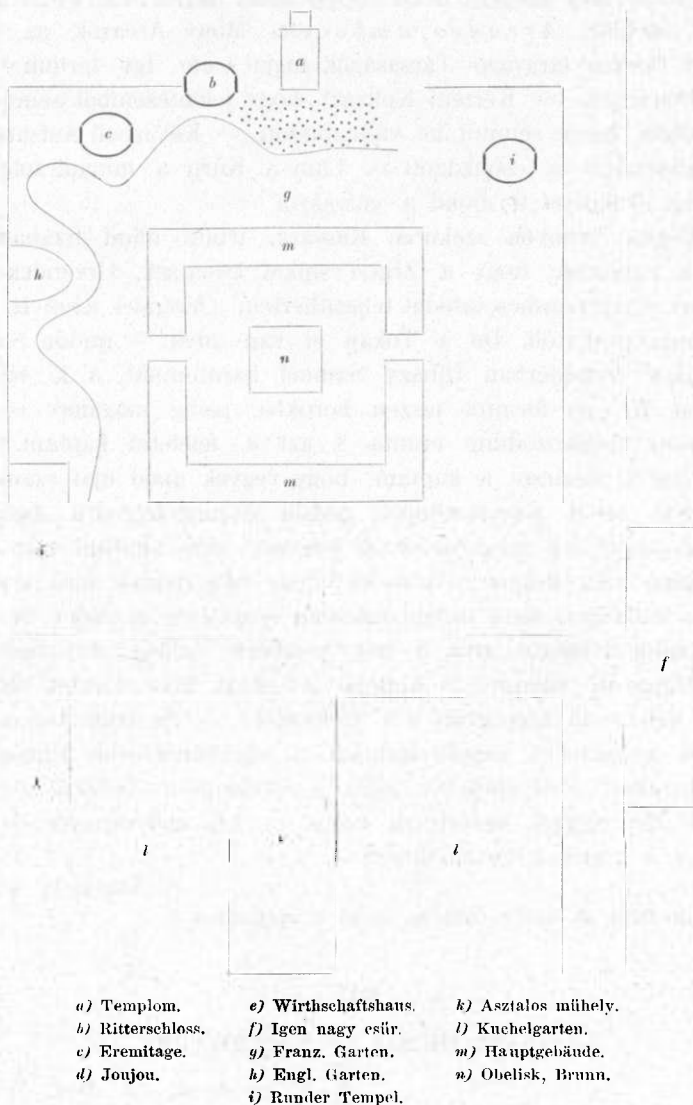
Minden Gothus izléssel lévén benne, semmi sem keveri-fel az első impressio mivét 's a' szem 's szív tökéletes meglelégedéssel jő-el onnan. Az Oltár új faragás, és megesküdnél, hogy a' régi czikornyázások vannak csak kifejérvé. Az Oltártábla helyett egy meg aranyozott Isten függ a' keresztfán, faragott, nem festett munkával: mellette pedig jobbról és balról a' Gothus czikornyázáson Kozmus és ki volt csak a' társa? áll. A Tabernaculum felett a' stukkaturán egy Dohm látszik megnyílni. Ott az ég azúr színe látszik. 's a' galamb képében leszálló Sz. Lélek. --

Midőn így eltelve gyönyörűséggel kilépnék a' Templom ajtaján, a' fenyvesből egy gyönyörű húsos nem leány, hanem már Asszony, de igen fiatal Asszony figura jöve ki egészen fejérben 's nem pongyolában többé, fejét a' legújabb fodorítás szerint ékesítve, 's ezt kérdi: Und wie geht es Ihrer guten Sophie? wie erträgt sie den Schmerz? -- Képzeld, Csáky azt veté mellé vigasztalásúl: Wenn ich keins verloren hätte, so hätte ich ihrer jetzt zwölf. Elborzadtam ezen természet ellen való szótól. S ezt egy Csáky mondja, a' ki 12t is nevelhetne. Igaz, hogy úgy osztán nem építhetne bábokat a' kertjében 's nem vendégelhetne illy pompásan. Eső kezdett szemezni: 's a' Grófné elmaradt. Nékünk selyem paizsokat hoztak, de együnk sem nyitotta-ki, az eső ellen eléggé megóvott a' homályt terjesztő fák sűrűsége. Marasztottak, kértek, -- nem maradtam. Nun muss ich Ihnen meine Zimmer zeigen. Elvitt. Tudtam, hogy képtelen luxust fogok látni, de keveset képzeltem. Dolgozó szobájába lépén, elővont első belépéssel egy zöld könyvet 's Német 's deák nyelven irkált holmijét olvasgatta. Úgy fűtem mint a' szenen. De ha elmém csendes volt volna 's nem kellett volna sietnem, gyönyörűséggel hallgattam volna a' mit olvasott. Deáksága nem classicus: de szint úgy el van hintve virággal, mint a' Németség. Jelét láthatod a' Palatinusnak tett Inscriptiókban, melynek [!] első darabja igen szép 's igen igaz, csak hogy nem oda való. Ott ebédeltem. Lucullusi ebédünk volt. Mintha paradírozni akart volna mindenével.

Ez a' rajzolatja a' helynek. A' többi a' Kultsár leveleiből fogod olvasni, mert én azt leírom, 's minthogy most a' gonosz lélek mindent megül, hogy Anglus kertet akar építeni, akar tud hozzá, akar nem, theoriáját adom az Anglus kerteknek 's tanácsot, hogy mit kell tenni annak, a' ki Anglus kertre vágy.

Csáky Emanuel most Szepesi Fő Ispán lesz, örökös Fő Ispánok lévén ott a' Csákyak, 's Antal most halván meg.

Örvendek, édes barátom, hogy a' Csokonai sírköve eránt tett jelentés megnyerte javallásodat, és hogy, a' mint leveled bizonyítja,

a' gólyák historiájában el nem kerülté észrevételeket a' mit minden Olvasóimmal akartam észrevétetni. Most ismét ment egy hosszascka Aufsatz Kultsárhoz a' Csokonai sírköve eránt. Debreczen nem tudja

mit akar a' márványon az *Arcadia*? 's csak azt tudja, hogy Calepinus azt mondja felőle, hogy az derék *marhalegelő* volt, kivált *sza-marakra*. Azt feleltem nekik, hogy miért nevezi hát Virgil a' két kedves éneklőt: *Arcades ambo* etc. Miért Arcasok az Olasz Országi Poezist tárgyazó Társaságok tagjai? etc. Így tértem Schillerre, Poussinra. — Kértem Kultsárt, hogy jelentésemből semmit ki ne töröljön, benne semmit ne változtasson. --- Két ízbeli Aufsatzaimban változtatott is, csonkázott is. Lám a' Kurir a' minapi toldalékban más történetet is mond a' golyákról. —

Tegnap menvén szekeren Kassára, írtam mind Szabómnak, mind a' Szűcsnek, hogy a' Zrinyi sípkát készítsék. Örvendek édes barátom, hogy parancsolatodat teljesíthettem. Örvendek azon is, hogy azt hordani akarod. De a' Tokaji el van adva, 's midőn Szepesi útam alatt Budamérban Ujházy Sámuel barátomnál, a' ki minden szüreten 10 ezer forintot teszen borokba, pedig magának is igen sok terem, tudakozódtam eránta 's azt a' feleletet kaptam, hogy nincs, azt a' tanácsot is kaptam, hogy vegyek majd újat számodra. Ezt vedd tehát jelentésképpen abbeli parancsolatra. Barátink Comissiojában illik religiosusoknak lennünk; nem akarnék sem rosszat adni, sem drágán. Gyönyörködtem Sógorodnak első Gyűlése hírének hallására. Nem tudom micsoda veszettség az, hogy itt minden gondolatlanságot arra a' nagy emberre tolnak. Azt beszéllik, hogy elfogatott valami ott elmenő 's pénzt vivő Tisztet etc. --- Hát a' kis Öcséd kigyógyult e a' vérhasból? — Az Isten tartsa-meg őket és benneteket, mindnyájatokat a' legörvendetesbb állapotban! Írj a' lovakért jövő emberek felől, 's nevezetesen Zsibóról mit vittek-el? Ezt nagyon szeretném tudni. — Élj szerencsésen, kedves barátom 's szeress! tisztelő híved

Kazinczy mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

997.

Fazekas Mihály — Kazinczynak.

Debretzen, 23. Sept. 1806.

Tekintetes Úr!

Nagy Érdemű Hazafi!

En bajnoknak állottam ki az Úr ellen, Debretzenből, nem kirendelve, hanem csak magamtól, csak olyan formánn, mint szokott ki

menni a' Gazdafija, egy magához hasonló, más uttzáról való gyermekötz ellen, ki a' ház tetejére göröngyökkel hajigálván, a' leverte nád töremorájával bé szemeteli az udvart.

Ha ez a' kimenő gyermek, mellyet például vettem fel, jó nevelésű, ilyen formán fogja megszóllítani gyermektársát: »Hé F. - a' «hajigálás, kivált a' más háza tetejére, egy oskolába járó gyerekekhez «sem illik, te felőlled különösen fel nem tettem volna, a' kit Szüleid «szinte úgy, mint engem, jó erköltsbe neveltek; de te talán nem is «pajkosságból, hanem gyűlölségből, vagy utállásból hajigálsz fedelünkre. Magyarázd ki magadat, és vagy hadj fel a' mi bántásunkal, «vagy a' jó emberek tiszteletére, mellyel mi erántunk tanuló gyermekmek eránt viseltetnek, számot sohase tarts.»

Egy ilyen emberséges Miskaként én is azt kérdem tehát a' Tekintetes Úrtól, hogy: *Mit tesznek azok az én Hazám ellen való fel kiáltások, mellyeket még minden levelébenn olvastam, annélkül hogy magyarázttyokat vehettem volna.* eleinte tsak azt gondoltam, hogy a' Debretzen név alatt, tsak némely népsepreit szaporító személyeket ért a' Tekintetes Úr, a' millyenek mindenütt vannak (ámbar azokat sem illett volna egy publicum nevével nevezni), de egy nem régi leveléből azt kell ki hoznom, hogy minket mindnyájunkat, kik itt lakunk, vagy igen ostobáknak vagy felette gonosz embereknek tart.

Én megvallom, azt gyanitom, hogy azokat mind Debretzenieknek, vagy Debretzeni characterűeknek tartya, a' kik magaviseletét rostálgaálni vagy azokba hibákat tsak képzelni is mernek. Vegyen ki kérem ebből az eretnekségből, és állítsa helyre bennem azt az eránta való tiszteletet, mellyel ezeknek előtte a' buzgásig tele voltam; ne nevezze ezt az éppen Debretzen mellet való kikelésemet valami vak enthusiasmusnak, mert ugyan ezt tselekedném, tselekszem is mindenkor, valamikor egy magános személy egész társaságot szembe-tünő ok nélkül, és minden kifogás nélkül meg támad.

Meglehet hogy kisebbnek talál engem nézni a' Tekintetes Úr, mintsem hogy tudós Correspondentiájára méltóztathatna: de hitesse el, kérem, magával, hogy ámbár a' Nagy-világ az én kipallérozásomba erántam mostohább volt is mint a' Tekintetes Úrhoz, de ha nemes bajvivásra kerülne is köztünk a' dolog, soha a' velem való viaskodás betstelenségére nem fog szolgálgni.

Ezekre is kívánok bővebb világositást:

1-o. *«Poussin egy igen szép paysázst festett. Egy sarcophagus áll a' képen ezen szókkal: Et in Arcadia ego! Vallyon nem a'*

Sarcophagussal mondattya é Poussin ezeket a' szökat, az ezi tenné: **A' legszebb környékenn is ott vagyok én.** és vallyon az ő képe piedestálján nem ez a Sarcophagus van é kimetnze az inscriptio-jával edgyütt? azt ugyan, hogy: *et in Arcadia etc.* nem láthatom által, hogy lehessen így fordítani: *én is Arcadiába.*

2. Ha úgy van is, illik é valakinek sírjáról a' felyül írást le venni és másnak adni, ha mindgyárt ugyan azonn egy dologban excelláltak volna is mind a' ketten?

3. Ha nem a' Poussiné van lefordítva, hanem Schillerből van véve az *Auch ich war in Arcadien geboren*: Nem jobb lett volna é szórúl szóra le fordítani = *Arkadiában születtem én is,* ha tsak már Schiller le nints fordítva, és úgy nints kitéve: *éltem én is.*

4. Fel tegyem é hogy a' Hazai Tudósítás XXIdik darabjában ki jött verseit Fabchich Úrnak helybe hadgya? Én is irtam valaha verseket, de meg esmervén az emberséges emberek Krisisséből, hogy nem Poetának születtem, letettem rólla, és Kriticussá lettem, mert ezt a' mesterséget leg könnyebnek leltem, kivált ha az ember indulattyaít meg tudja először zabolázni. El várván bõlts magyarázattyát, és fejteceit Problemáinak, vagyok

a' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Fazekas mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 173. sz.]

998.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Septbr. 23d. 1806.

Igen sok érdemű kedves barátom,

Az a' minden más emberektől tökéletesen különböző exjesuita Győri Pap, a' ki a' Kultsár István Úr újságaiban a' szegény Plugiem emlékezetét fenn tartotta — NB. én sem semmit nem tudtam szándékáról, sem a' verset kézírásban nem láttam — ez az Originális ember, mondom, így végzi magyarul írt levelét: *Perf'er, graviora tulisti.* Édes barátom, én annyi graviákat szenvedtem már, hogy meg nem mondhatom, melyik volt közöttök a' gravior és gravisimum: de azt nagyítás nélkül mondhatom, hogy soha sem tudtam, soha sem képzelhettem, hogy az efféle csapás illy grave lehessen.

Harminczöt napja hogy oda van az a' szegény gyermek, 's azolta, hidd-el, nem tudom, mi az öröm. Nem affectálok Schwermuthot, és Schwärmereytől távol van phantasiám: de még régen nem látott barátim circulusaiban is véletlenül tört üt szívembe a' fájdalmas emlékezet, 's nem használt semmit sem a' Szepes Vármegyei út, sem a' Csáky Emmanuelnél való mulatás, hol különben azt a' fél napot Anglus kertjében, aestheticalai épületjeinek 's királyi luxusának nézésében, 's majd patrioticus majd poetizáló munkájának olvasása alatt gyönyörködve töltöttem-el. — *Et quod vides perisse, perditum puta!* Be böles mondás! Hát még azok a' több hasonló bölcességű mondasok: *Megvan, és így bizonyosan jól van.* Édes barátom, mind ezek ingerlések és Istennek bosszantásai. Én nem tapadok belé makacs tapadással a' fájdalom érzésébe 's kesergésemben nem keresek édes gyönyörűséget: de ha előmbé jó annak a' szép gyermeknek a' képe, hogy mint kinzotta a' hurut, 's néha eggy, néha két kezét mint viszi fejéhez kínos mozdulással, 's elképzelem, hogy ha az az istentelen Brownianus azt cselekedte volna a' mit az Ipam tanácslott és eggy más Orvos, a' kit azolta hivatott Sophie betegen magához, úgy ad elő, mint bizonyosan segíthető szert — már akkor felriadok, édes barátom. mert az csakugyan iszonyúság, hogy a' gyermek nem megholt, hanem megöletett. — El kell vetnem a' tollat.

Minden dolognak sok oldala lévén, nem csuda ha ugyan azon dologról olly különbözők ítéleteink. Te, édes barátom, felejtetni kívánod halottidat, és még nagy reményű mostohád emlékezetének sem szentelted azt az igen szép egyszerű felyülírást és a' hasonlóképpen szép alcaicust, nehogy Hitvesed fájdalmai újuljanak. Édes barátom, nem ismered az emberi szívet! Hitvesed eggy két hétig érzett volna bánatot annak láttára, azután édességet lelt volna benne. Mind én, mind Sophie megnyugodt szívvel 's szeretetnek érzésivel járulunk most kis Angyalunk fekvő helyéhez. Én magamban is elmegyek, el néha még a' hold fénye mellett is, és nékem édes gyönyörűség ott mindent tulajdon kezeimmal dolgoznom. Azt hiszem ollykor, hogy az atyai szeretetnek szent tisztjeit teljesítem, és hogy azon nyújasságokat *élő, értő* gyermekkel közlöm. Nincs ebben, hidd-el, része a' kevélységnek. Nem bánom én, ha soha senki nem tudja is, hogy a' gyermek ott fekszik: noha világosan kimondom, hogy Fáb-chiehnak az újságokban váratlanul megpillantott versét igen nagyon becsülöm, mert az azt mutatja, hogy ő baráti részt vett fájdalom-ban 's veszteségemet érezte. — Bizony érdemetlennek kiáltanám

magamat arra, hogy ennek a' szép gyermeknek atyja lehettem, ha emlékezetét fenntartani nem igyekezném, 's háládatlannak az Isten eránt, ha igyekezném felejtetni. Azt érzem gyermekem eránt ha megholt is, a' mit a' Klopstock Messziásában egygy atya. Azok természetnek érzései. Minckellene őket elfojtanom?

Sophie csak hamar azután veszedelmesen megbetegedett. Oldalbordagyúladás vette-elő, 's iszonyú hurut. Már jobban vagyon, 's fenn jár. Még kétes dolog, ha keble áldva van e igazán, de ő azt hiszi, hogy a' Gondviselés neki poltolékokt készít. Oh édes barátom, melly öröm lesz az, ha a' gyermeket csókolhatni fogom! Azt fogom hinni, hogy vissza van adva az elvett!

Az Ipam azon órában tanácsolta hogy írjam meg Semlyénbe a' gyermek halálát, a' mellyben Kázmérba értem, midőn a' Sógor Asszonyom értem jött volt, már a' gyermek elaludván. Külömben is megírtam volna azt: minthogy az Ipam kívánta, még akkor nap megírtam. Vették, 's feleltek reá. De úgy, hogy óhajtottam volna, hogy bár ne írtam volna. — —

A' munkásság is sikertelen szere a' fájdalom' oltogatásának. Azon csak az idő enyhít. — Kis Imre Úr írja, hogy Debreczen miket mond a' Csokonait illető második jelentésemre is. Irtóztató! Irtóztató! Egygy más levelet is vévén, tele vádakkal, hogy Debreczennek akartam adni sicáriusi döféseket, hogy Debreczen *Arcadia*, az az — a' Calepinus Citatuma 's Barthelemy Anacharzisa szerint, derek *marha-legelő*, kivált *szamarakra* — egygy hosszú magyarázatot tettem a' Kultsár leveleibe, melly eddig talán nyomtattatik. Bajos dolog mikor valaki annyira érzi hogy van esze, hogy el nem biheti hogy az másnak is lehet. Én a' Debreczen' intolerans lelkét nem szenvedhetem, utálok, és azt a' pedantságot! de Te tudod, mennyire becsülök Debreczenben sokakat, még ollyakat is, a' kik felől rólam azt senki nem várná. Akár becsülök pedig akár nem, szamarakhoz ugyan mást még per indirectum sem hasonlítanék.

Nem tudom mi lehet az, a' mit valamelly Tiszteletes Úr számomra Nálad letett. De légyen akármi, ez az Üveges Mesterember. a' ki ablakaimon fog dolgozni, elhozza. Add neki kezébe.

Élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten mindennemű áldásait öntse-ki feletted és a' tiéid felett.

szíves tisztelőd

K. F.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

999.

Kazinczy Nagy Gábornak.

Széphalom, 24. 7br. 1806.

Édes barátom,

Ez a' becsületes Ujhelyi Üveges elhozhatná nekem ha mi külden valója az Urnak lenni talál. Sietve irván ezen leveletem, kérem az Urat, hogy rövid voltomat ne tulajdonítsa barátságatlanságnak. Kis Imre Ur a' minap nekem a' Cs[okonai] sírköve dolgában írt. Vette válaszomat. Azolta egy más levelet is vettem a' szamarakat nevelő föld dolgában. Irtóztató így félre értetni. Éljen szerencsésen az Ur!¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1000.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Septbr. 25d. 1806.

Hasonlíthatatlan barátom!

Bánatom' lethargiájából felverő barátságos leveledet igen érzékeny háládatossággal vettem. — Ne tarts gyávának, hogy kesergek. Sive pium hoc mavis, sive hoc muliebre vocari, confiteor misero molle cor esse mihi! — —

Ámbár sok mondani valóm van, hagyj e' czikkelynél maradnom. Phigienek is sírköve lesz! Halld kérlek, és engedd, hadd magyarázzak holmit, igen messze kezdvén a' magyarázatot.

A' Görögök nem szenvedhettek semmi kedvetlent; ők még a' rútát is szépben adták elő. Sarcophagusaikon *tánczoló Geniusok* láttattak. Nem egy *Csontváz* kaszáta-el nálok az életet — az efféle iszonyúságokat csak a' keresztyén Művészek tudták kigondolni — hanem *Ámor* maga egy *megfáradt* szép Ifjú, eltikkadt egyik láb-szárát pihentetve, reá könyöklött a' visszára fordított fáklyára, 's szunnyadni látszott, vagy: A' még gyermek Ámor megragad egy szép leány gyermeket, 's ajakára nyomván szent csókját, azt a'

¹ Nagy G. jegyzése: «Vettem Okt. 4kén 806.»

maga mátkájának eljegyzi. Görögül mind a' lélek (a' mit itt a' leány jegyez), mind a' Lepe Psychének hivattatván, ezt a' mennyei Jegyest Psychének nevezték-el és Lepeszárnyakat adtak neki.

Mondtam talán, hogy Phigie minden festések felett egy Guido Reni Amort szerette, melly enyém, de most Kázmérban falon függ. A' kép 3 lábnyi vászonra van festve és Copiája a' Bécsi Belvederben tartottnak. Ezt a' gyermek örömében majd *bavà*, majd *cseccs* nevezetekkel köszöntgette. Szepesi útam alatt magam ültem a' szekérben 's ezeket forgattam. Akkor támadá ezen Epigrammám.

IPHIGENIA.

K. Fnek és Gr. T. S. Anak gyönyörűségek, egyyetlen örömk.

Szül. N. Kázmértt, 1805. Aug. 8. d.

megholt ugyan ott, 1806. Aug. 18d.

Téged nyájas Anyád' karjáról Amor ölelt-el,

'S égő csókjai közt, szép Phigie, Psyche levél.

Most az Olympus' örömtájékai fognak-el immár

Isteni szép Jegyesed' isteni szép Jegyesét.

Laj, de Szüléidnek szivek mély gyászba merüle,

Ah, pillants szerelemmel alá, 's mondd: Él Phigie, 's téged

Kedves Atyám, 's téged nyájas anyácska, szeret.

NB. a' 6dik sor kész ugyan, aber es ist matt; nem tűröm-el ott; kivált hogy a' *mély gyászba merüle* is nagyon közönségesse vált kifejezés. — A' szöllás akkor szép, mikor egy kevésse eltávozik a' mindennapi beszédttől. Melly szép az az új példával koholt ölelt-el, 's mint örvendek, hogy azt a' német ki nem tudja tenni: Dich hat den Armen der schmeichelnden Mutter Amor entarmet, vagy entumarmet. — A' 4dik sor németben így volna: Die göttlich schöne Braut des göttlich schönen Bräutigams. Ez azt akarja mondani, hogy Fizsi *éppen otty szép* vala leánynak, mint férjfi gyermeknek Ámor, és a' szóról szóra repetált három ige festi a' dolgot. A' *nyájas anyácska* meleg gyermeki nevezet, 's vigasztalást önt az érzékeny szivbe.

Édes barátom, az Anthológiának egyyetlen egy Felyülírása sincs, a' mi az én lelkemet úgy megtudta volna hatni, mint az a'

harmadik distichon, a' mellyet Göthe irt a' vizbe veszett Braunschweigi Leopoldra. Mielta legelőbb olvastam azt, könyv nélkül tudom, és minél többet elmélkedtem rajta, annál szebbnek lettem. Halld csak:

Dich ergiff mit Gewalt der alte Herrscher des Flusses.

Haelte dich und theilet mit dir ewig sein strömendes Reich.

Ruhig schlummerst du nun beim stilleren Rauschen der Urne,

Bis dich stürmende Fluth wieder zu Thaten erweckt.

Sey dann hilfreich dem Volke, wie du es Sterblicher wolltest,

Und vollend' als ein Gott, was dir als Menschen mislang.

Ime az én Kedves Fízsím' Epigrammája ennek skizzén készült. Az Aestheticai munkákban gyakorlott szem ki fogja találni, miben áll az imitatio. Az enyém közt és a' Götheé közt az a' különbség, a' melly különbség egy szeretetre méltó kised és egy emberiség Bajnokja között vagyon. Itt vestigia semper adora!

Munkámmal igen meg vagyok elégedve, melly dicsekedés nélkül legyen mondva, nálam *ritka eset*. Egy piedestált fogok állítani a' gyermek feje felibe, de úgy, hogy a' sír és a' kő közt egy útacska csavaroghasson-el. A' piedestál' homloklapján az ide tett szók fognak márványba vésettetni. A' piedestálra pedig vagy a' Psyche Statuája, (Canova után a' Miller-Dehm Cabinetjéből,) vagy az Amor és Psyche egymást meg ölelő groupja (Görög régiség; 's 59 hüvelyk a' magassága) fog állani. Ma irtam egy barátnémnak Bécsbe, hogy tudja meg Dehmtől, ha a' Canova Psychejének megkaphatom e az *Öntevényét*. (Abguss.) A' Görög Művész grouppját megszerezhetem; 30 tallér Rostnál Leipzigban. Itt csak az a' baj, hogy a' csókot nyomó lsten *görög módra* áll az az *meztelen*, az pedig sok szemet meg bánt, mert ritka ember érti, miért van úgy. —

Kikerestem az újság levelekben a' Csokonai sirköve eránt való jelentést. Van benne, még pedig nem egy két szó, a' mit most másképpen írnek: de meg levén írva, hadd álljon! Barátságunkat is hirdeti, hirdeti azt a' tekintetet is, a' mellyel Erántad viseltetem. 's tudatja a' Publicummal ki fíja, veje, testvére vagy, az pedig valóban nem kis ok a' *dicsekedésre* — az *eszes dicsekedésre* —

spargit femina virtutis. Ime Kultsár tapsoló örömmel vette a' tudósítást, azt mutatja a' mellé tett Jegyzés és vers, melly úgy vélem, a' Virág Benedek verse. — Debreczenben 4. ember 20 ft. Fabchich maga 5 ftot, egyy valami Nagy János 1 ftot conferáltak. Azon magyarázatomban, melly most van talán sajtó alatt, Gróf Ráday Pál, Mocsári Antal és Gróf Desöffy József barátimnak neveiket tettem még a' Collectoroké közzé. — Meglátjuk, Aprilisig mi jó-be. Akkor igen szeretném, ha a' Debreczeni vásárra megjelenél, 's egyy Gyűlést vagy Vacsorát tartanánk, hol én egyy Elogiumot olvasnék-fel Csokonaira, 's megszabnám az ő poétai és ember becsét. Ez sok jót fogna szűlni, 's halhatatlanná tenné nevedet, 's fenn tartaná barátságunk emlékezetét, mellyet, úgy hiszem azt az én Csereim felől, hogy ő nem néz *kicsiny ségnek*, én ugyan úgy nézem mint *igen nagyot*. Akkor számot adnánk a' bejött pénzről, Kis Imre barátunkra biznánk a' munka véghez vitelét, 's az első követ a' fundamentomba te tennéd-le. A' dolog emlékezetét fenn tartaná azon editionak Praefatioja, mellyet a' Csokonai Verseiből én tennék.

Azonban édes barátom, azon Károlyban lakó Bittervasser vagy is micsoda Isten káromló nevű Német Architectus hadd tenné-meg a' rajzolatot az állítandó oszlophoz. Alticchierót közlenéd vele és hagynád meg neki, hogy ne *cifrázzon*. Je einfacher, desto schöner. Alle Lezében Capitälér, dorische Verzierungen sollten wegbleiben. Mi szépek Alticchieróban az effélék

Osztán meg kell gondolni, hogy azon a' helyen marha is fog legeltetni; hogy azt öszve lördösik; ha drága kő lenne, ellopdossák. — — A márvány tábla csak olly nagy légyen, hogy az Ujságban lévő írás férjen fel reá. — —

E' napokban Kassán lévén, 526 ftot fizettem Münchenből érkezelt könyveimért. Ismét találtam benne egyy 1468dikbeli kézírast azon Cometa felől, melly in Civitate Hystropolitana seu Posoniensi apparuit.¹ Corvinus Mátyáshoz írta Martinus Archideaconus Sigbien. Ecclesie,¹ 's más igen sok szép ritkaságokat kivált Magyar Országi Mappákban.

¹ Az ' jel előtti sorok XV. századbéli írással vannak másolva.

A' Bartalis munkáját előre köszönöm. Köszönöm igen nagyon exoticus fáid herbáriumát is. Mind a' kettő becses leszen előttem. Megtettem a' rendelést, hogy vehessem a' Decreczeni vásárkor mingyárt.

Hát Mélt. Ipadnak Barcsayra francziául irt éloge-át nem kaphatnám meg tőled? Az ollyas megérdemlené hogy lenyomtatassék mind az idegen szép nyelven, mind a' hazain, mert hirdeti a' Megholt érdemét is, a' Magasztalásra érdemes Magasztalóét is. Ha lyá nyom halála által rajtam esett sebem megengedné az efféle lépést, megértvén Mélt. Ipadnak azon szavait, mellyeket nekem egy Júliusi leveled adott-által, néki bátorkodtam [!] volna, hogy hozzája írjak. De lelkem öszve sugorodik minden mérész lépés elől 's magába borúl. — —

En tegnap fizettem 3000 ftot egy szőlőért, mellyet az Ujhelyi hegyen vettem. Estve hirt vittem a' feleségemnek, 's beszéllvén, hogy ha az idő tovább is így jár, ez idén sok asszú lesz, ő egy jó gondolatot ada, mellyért megcsókoltam a' kezét örömben. A' szőlő terméséből úgy mond, egy áldozatot a' barátságnak: csinálj Csereinek egy általagot belőle. — Venni fogod tehát édes barátom, 's ajándékomat reménylem úgy veszed, mint barátnak illik, 's vedd ne tőlem, hanem Sophietől. — Sophie semmivel e' világon nem paradiroz. Soha Anspruchlosabb teremtest nálánál nem láttál és ő az Anspruchlosigkeítot nem gyakorolja par coquetterie. Annak *látszik*, mert *az*. 'S ez alkalmatossággal hadd beszélljem-el egy szép cselekedetét. Nem *ragyogót*, hanem *szépet*. Egy Calvinista tanítványa 's szolgája az Úrnak, egy megnyomorodott Predikátor — 's ha a' személyben meg nem tévedek, egy *részegessége miatt megnyomorodott* Predikátor — által vándorzogott Kázmérba, azt híven, hogy engem ott lél. Reggeli 10 óra tájban ért oda, 's Sophie reconvalescens lévén, hig tojást akara éppen enni. Leültette a' roskadt embert, 's megkinálja. Az azt vélvén, hogy az *ebéd*, elkezdí mondani az asztali áldást; Sophie kaczagás' tónusa nélkül mondja, hogy az még nem az ebéd, 's előre jelenti, hogy nem fog eleresztetni. Ez akkor mondja, hogy engem rabságom oltá nem látott 's Kázmérhoz egy mértöldnyire jöven, ide vándorzogott. Sophie kérdi, hol Predicator, 's a' szegény ember koldulásbeli czél nélkül mondja, hogy nem szolgálhat, Zemplényben él. Gróf Szapáry neki 25 ft. házbérből elengedett 10et etc. Sophie megtartotta ebédre, 5 ftal eleresztette, 's látván hogy lyukacsos a' zsebkendője, az én

fakéregből szőtt kendőim közül megajándékozta. A' vén ember elnevette magát az utolsóra: Éppen ennek valék úgymond hijával. — Édes barátom! Gazdag alamizsnákat osztogatni csak gazdagoktól telik: de kilcsni, mire van szüksége a' szegénynek és úgy adni, hogy az *el ne pirúljon miatta*, az a' Sophie anygali szive privilegiált virtusa. Nem régiben egy öreg nemes ember jött a' házhoz, gyalog és igen lyukas csizmában. Ferencz, úgymonda Sophie, der Mann muss mit der schönsten Art chaussirt werden. Hozzá ment az Öreghez, meg meg verte vállát és orcáját, és ez által familiaritásra szenderítvén, pántoflit hozatott neki, levonatta csizmáját, 's estvéig kész volt foltozásával a' falusi Csizmadia. — Illyen anygalt ada nékem az Isten, édes barátom! és o milyen volt és lett volna a' leánya!

A' melly nap a' gyermek elaludt, estve Sophie utánam jött-le a' kertbe. Jer, mondám, nézzük a' gyász füzet; azt fejéhez fogom ültetni. Oda megyünk: képzeld! *hanyatlani kezdé a' füz!* Harmad nap múlva ismét néztem, 's mind a' füz, mind a' Platanus *kiholtak!* —

Buczy a' Petrinus talárisban is hasznos ember lesz. De sajnálom csak ugyan. A' taláris nem fogja engedni, hogy enyelgő dalokat írjon. Tudósíts, hová kell neki írni és melly módon. Most pedig élj szerencsésen. Grófnédnak kezeit csókolom hív tisztelettel. Hát a' kis Wesselényi mint van? kigyógyult e a' vérhasból? — Mit mondasz a'

Nagy Wesselényi római lelku hitvese nevezetére az újságban? — Ha testvére nem vagyok is, szívem megdöbbszent volna örömeiben, ha azt az expressiót olvastam volna másnak akárkinek tollából. — Öllelek szent szeretettel

Kazinczyd mpr.

Kivül: ¹

Széphalom, Méltóságos Cserey Farkas Úrnak, Debreczen, Somlyó,
Kraszna.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

1001.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

N. Bajom 27a 7br. 1806.

Kedves Barátom! Előbb egy kis tréfát, majd a' szomorút hátul. S hát neked a' Deákságom sem tetszik; valamint az Institutumom. Eb hiszi pedig, hogy ne tudnád, hogy a' Mathematicusok respublicájának szint úgy különös deáksága van, mint más mindennek. Más az Oratori, más a' Poetai, más a' mai Prókátori, és más a Mathematicusi Stilus (meg a' szent széki is más); Ezeknek, ha meg bitsakolják magokat, még a' Theorema, Problema is 2dae Declinationis. Az is igaz pedig, hogy én a' Planetákról való Tudósításomban alattomosan erőlködtem mind homályos, mind mezei embert áruló Deák lenni: Ne! ide zárok most, ha a' Posta el bírja, egy más Respublica Stílussával, de azzal is önként keverttel írott Deák Declaratíót. Nedeczky Rudolf, világ szerént jó Barátom, nyomos Házasság rontó okokból izetlenségbe keveredvén Feleségével, a' Fiscusra bizta, (vagy legalább conniventer vólt:) annak idéztetését: Azt előbb vele meg bánatni; azután a' Fiscus Actióját úgy deprecaltatni, hogy maga Jussárul azonba le ne mondjon; de úgy is intézni a' Declaratíót, hogy az Asszony Attyafiai és baráti, valamely bosszuállásra való vágyás nélkül meg elégedjenek vele: szükséges vólt; hogy a' példával Somogy, és a' mostani nagy világ ne gyalázódjon: És így látod, mikre kellett benne vigyázni, — hát ez tetszik e? Én leg alább erőlködöm vele neked tetszeni; és az nekem sok dolgot adott egy darab ólta; hogy most semmim sem tetszik, holott valaha mindenem tetszett; most már a' 15 Syllabás verseim se tetszenek, melyeken hajdan¹ is tetszettek.

Az Institutumomat a' mi illeti: Ha Te is, ha bár többen is Barátim, kevesebbet teszték fel felőlem, mit a' mennyit magam érzek; róla ugyan nem tehetek, de szégyenlem is, fájlalom is, és okának vallom magam el hagyásának. A' kik nem barátim, azok ex offio teszik, ha vagy nem igazolják munkámat, vagy kevesellik; de a' mi Országunkban ugyan egy sints, a' ki velem kiköthessen; s ha van, tegyen próbát; meg-mérkőzőm vele. A' mi a Planetákról való tudósításomban a' Budai Német Ujság 29dik számjában, pag. 373, §. 5

¹ Olvashatatlan szó.

cursivákkal van nyomtatva: az az én találmányom; azért vettem ki az Ovid Metamorphosisából ezt, *Factoque Pelops fuit integer illo*, mivel a' Kepler felséges találmányának még az a' híjja van: Ha hát ezt érli valamelyik Academicus, és fel tudja forgatni, vagy annál szebbet talál, akkor recognoscalom vetélkedő Társamnak, addig nem. Az Öreg és Nagy calculista Mitterpakkernek el küldöttem előre; elegendő lörte rajta a' fejét; de utóbb meg vallotta, 's írásba recognoscalt, hogy már az ő mostani idejéhez nem való munkámról itélni. A Circuli Quadraturáról való tudósításomban pedig, (ez is benn van a' Budai újságokban) ki van téve a' rágódni való; Én quadraltam; majd meg látom, ki tudja el rontani? Ki is nyomtattattam az egészet; találtam már elég betsülőit, sőt imádóit: Hanem az igaz, hogy ha azt adoptálni találja a' világ; oda lessz ám az a' sok Canones sinuum et Tangentium, sok hiba meg igazítódik, de sok nagy munkák haszontalanokká lesznek. De illyent már neked nem küldök, mert el kell hinnem, hogy nem szenvedheted.

'S hát az az én q után való v betűm mit vétett? De ne gondold ám, hogy regulát tsináljak belőle, vagy ne ismerjem hibának, az arany idei Deákokhoz mérve, hanem praescribált abusum már nem csak én nálam, hanem sokaknál. Én csak azért is úgy írnám, mert a' Fő Ispányom Gr. Széchenyi (ez a' hajdani jó barátból lett ellenség, — látd, mit tett nekem a' Literatura — látd, mit szűl a' Nyári Éjtszakát, melyet valaha Széchenyinek szántam, Sándornak ajánlani) a' *suaptét* svaptenak pronounciálja. — De — hát tudod e, hogy a' Görögnek nem volt v betűje, és így a' Deák kéntelen volt azt uval írni, a' mit különben vnek pronounciált, és hogy ez szorultságból íródott úgy, valamint a' Dyphtongusok is; meg tetszik a' Poétákból: *regemque requirunt*, így írta Virgilius; de próbáld hát úgy pronounciálni, sok lessz a' syllaba; és így ő is v helyett írta az ut; a' hol u van a' pronounciációban is, ott mindenütt syllabát tesz a' pesben, fui, sui; — azt hát bizony, minekutánna már talált a' deák olyan v. betűt, mellyel a' hangot ki tehetné, minden Praejudicium nélkül írhatta volna Virgilius is vvel, Cicero is, valamint én, és a' forensis stílus átallyában; 's talán még utóbb az fogja az asztalkendőit a' nyakravalójára akasztani, a' ki uval írja; mert sok ut olvasunk már ma is vnek, és sok vt únak. *Per terras omnes*, Virgilius így írta, *per terras omnīs*; de ma az illyenért hamar ollyas falusi Kammerhernek mondanák az embert; és az *admittier*ért is, ha csak nem Poëta. — — —

Nagy részt vettem Kedvesem! Ifigenián való bánatodban; Sárkőz pedig sirt is. — Én nekem még könnyeim nem láttak nap világot; még akkor sem, mikor az Anyám, sem mikor Czindery szerelmes Barátom, szemem láttára meg holtak; De belül nagyon érzem. Tegnap láttam egy siralmas verset felüle egyik ujságba: Ne! én is küldök; de csak magad nevében írottat, (sok okok miatt)

Ifigenia válik e tőlem?

Eltűn amaz Angyal előlem?

Kivel éltte rövid idejében

Rengtünk az öröm' kebelében.

Ez az *édes*, ez *élet*, ez a' *kints*,

Keserű már, már *el-aludt*, *nints*.

El-hunyt, Nemem' egy *Szemefényje*,

Eltűnt kegyes Anyja' *reményje*.

Oda lettem! — elétem időmet!

Le veré, 's melly kis terh' erőmet:

A' mit ha csak ekkora lenne,

Marpessusi szikla se tenne.

Most érzem az élet' unalmát.

A' *nints*-nek is arra hatabmát,

Hogy emésszen, szívet epesszen,

Hogy örök siralomba rekesszen.

Hogy Atyának lenni mi legyen?

Hogy epedni 's sírni se szégyen:

Hogy tán Demokrit Atya nem vólt;

Nem vólt se kis Angyala, sem hólt.

Én vig, 's az öröm' fíja vóltam,

De ma sírni, 's csak ma tanúltam;

Ifigenia! néked örültem;

'S minden szomorú ma körültem.

Nem örülök az emberi Nemnek,

Az egész föld pusztá, szememnek,

Ha mi vig van, előlem az is fut,

Regnecz, 's maga Szép halom is rút.

Ébredj Ifigenia, kelj fel! Örök álmodat akkorig üzd-el,

Mig szemmel látva meg érted, Hogy Atyád bús, 's könnyez is érted.

Te valál örömöm' nyugodalma: — 's Ifigenia néma hatalma,

Azt, halni sietteti, veszti, Maga' sírhalmába rekeszti.

Oh! el megyek. — ott lakom én is; Itt senki tsalárd örömén is
 Örömet, kedvet, se mit ollyat Építeni nem fogok újat.
 Oh — nem — 's ez az én igaz *Én-em*
 Szikrája, kis Én Iligeném
 Meg halhat e? — nem — De mivé lett?
 Aluszik; — hát álom az Élet.

Sárközy azt mondta, hogy ha neked írok, hagyjak egy kis
 ürességet Levelem végén, de itt bizony nem maradt: — majd hát
 ő is külön ír.¹

Indyta Universitas! Adfectus, quos nuper, justus, ut opinabar
 dolor, in me, contra conjugem excitavit; indulgentiāne, vel poenitu-
 dine ducta, suppressit innata humanis mentibus teneritudo. Gaudebam
 tunc, miseram publicā Actione conveniri, quum adhuc exacerbatus
 sexualis amor, repudium et publicus violati Thalami rumor, vindictam
 clamabant: Nunc, intemerati quondam Thori dulcis recordatio, facilem
 eam Ore vulgi conniventiam Cruditatis arguit: Proles, carissima
 Sacramento firmati connubii pignora, speque super futura illarum
 existimatione, pene praecisa, priusquam scirem, an erravi credulus,
 vel cautus evigilavi? labem Genitrici inpactam, lentō genitoris mae-
 rore, ante tempus aut temperant, aut ulescuntur: Adeo, ut cordi
 allernis vulneribus saucio, et conflictui contrariorum adfectuum capa-
 cem campum praeberere nequeunti, tristi, et poenali Actionalis criminis
evidentiae (quam vel meminisse animis horret, luctuque refugit) hic,
 si unquam, praeoptanda videatur *incertitudo*: Quae vero, si solitō
 cursū Juris procuretur, manet interea praesumptionis, adeoque et
 passionum diuturnitas; hujus contra, exacta, cum tristi consequen-
 tiarum serie combinatio, Marito mihi simul et Patri, svadet, et plene
 persvadet sive crimen, sive errorem aut *nescire*, aut *oblivisci*, aut
condonare. Et quia *condonare* durum est, et *oblivisci* ambiguum:
hujus enim, et tremulae suspicionis, et pro ratione diversorum even-
 tium redux memoria, assiduam servant comitivam; *Condonationis*
 vero sexcenti aemuli et hostes, ac tot obices, quot adfectus, ira,
 dolor, pudor, metus, quin et fama, ac ipsa, quam condonatio prae-

¹ Már e megjegyzés is a levél szélére van szorítva.

supponit, certitudo: Nihil mihi misero, vel medelae, vel solatii relictum est, quam *Nescire*: Felix illud et efficax negativum ens, quod in Paternam pietatem vel transfigurabit, vel enutriet, capaces adhuc crescere Conjugalis Fidei reliquias; et super concussis foecundi jam Thalami ruderibus, gentilitium duarum Familiarum decorem, restaurari posse spem faciet. — Et ideo, si negotium hoc, sub proprio Auctoratu verteretur, aut renunciarem accepto cursui, aut obstitissem exordio: nunc quum Actione Fisci Magistratualis cedere partium mearum non est; coram Inelyta Universitate, cujus gratiosa ex Determinatione, Actio illa contra Conjugem meam erecta est, supplex sum: dignetur illam, eadem potenti, qua determinavit activitate gratiose relaxare. Idque sequentibus ex rationibus:

1-o. Res est plena periculi, quando solità Juris procedurà tales Actus probari suscipiuntur, qui, cum Naturà suà occulti sunt enodari vere, nec documentis validis, nec corpore Delicti possunt; humanò testimoniò, non ab errore, non ab rancore, non etiam quandoque a perjurio immuni probandi relinqvuntur. Non disputo, id enim est recte, quod ex sensu teneritudinis conjugalis praecaveo, ne vel umbra evidèntiae Actionalis criminis, saucii cordis mordeat cicatrices, an Crimen Adulterii, quod cardinale est, possit probari vel minus? Hoc unum scio, quod probae requiruntur oculares, ac sole clariores: illas vero invenire quam sit difficile? docent sacrarum Sedium proceduræ: an ergo Miser, ego Maritus, sed fidissimus olim Thori Socius subsumi possum; si inter probarum, quaecumqve exquisitarum sive validitatis, sive sufficientiae dubietatem, ab eventibus Actionalium criminum, hucdum a parte mei non usque quaqve perniciosus argumentor. Arguitur Uxor mea *Mariticiidii*, intoxicationis; sed Maritum, me, non occidit, non intoxicavit. Dicitur *Adultera*, sed ad Mensuram Justitiae vindictivæ non deprehensa: certe foetum peregrinum, cui praecavendo, cum sancita strictissima lege, vigil oculus antenatorum nostrorum intendebat, mihi non supposuit; creditur *Expilatrix*, et hoc unum est, quod in vicem corporis delicti, vacua hypocausta altius loquebantur; sed rerum, quarum ex praehabito consuetudine, exclusivam proprietatem erronee praetendebat; censetur *Malitiosa desertrix*, sed mei, quem a primo fortis praesumptionis momento, internò maerore tabescentem, fors ad securam quietem locatum iri hariolabatur, si abscesserit; et omnino, nisi factum, Magistratualis ex rigore legum obque sanctimoniam publici, ultio secuta fuisset, nec vane hario-

2-o. Alterum est, quod me, Personam alioquin, Actionalium criminum injuriae principaliter expositam coram Inelyta Universitate Partis contrariae Advocatum quasi agere disposuit; meritum existimationis Familiarum tam Meae quam Conjugis, imo et plurium Collateralium; prolium item ex pacato olim matrimonio susceptarum. Inelyta Universitas! Vertitur Causa coram Judicibus, viris ex praescripto legum stemmatis nobilitate conspicuis, ac magnam partem Maritis et Patribus. Supplex sum coram Statibus gentilitio splendore coaevis; in honorato Publici officio consociis; relationi et adfectibus, quibus Conjuges obstringimur, ac paternae teneritudini, perinde sicut ego sum, obnoxiiis. Quale solatium! debebam dicere opprobrium! meis Fratribus, Collegis, Condominis Terrestribus, ex labe, quam prosecutio Causae hujus post se traheret? Male audire ob unius noxam, duas et plures Familias, alioquin Deo sint laudes, utcumque conspicuas! et ad infundatum extranei cujuslibet rancorem, digitò monstrari hic niger est! Altò Superciliò despici innocuas proles; quae nec maculae, nec reatus Genitricis participes, in gravissimo sinistrae famae onere indubie succedent; quod plus: crescente cum annis Judiciò, ab Nutrice, publicò dedecore affecta, condignam, de qua adhuc desperandum secus non fuisset, educationem, ob defectum matris reverentiae, aut detrectabunt, aut non obtinebunt! Haeret calamus Scribenti, et supplicem verba deficient, quum miserrima Heredum sors, tristes de ruina dilectae domus augeat conjecturas; nec est timidò maerore occupatus animus Suppar, vivam doloris in Supplici hocce libello dare imaginem: verum ad condolentiam, ad compassionem, ad misericordiam Inelytorum Statuum taciturnus provocat. Argumentabar, punctò primò, quum de crimine sermo fuit; nunc recordatio sortis prolium vocem suppressit. — Curae graves loquuntur, ingentes stupent.

3-o. Esto Conjux mea, in plenam Actoris Fiscì satisfactionem, servatò juris ordine, convinceretur; adeoque Probae et validae et Sufficientes, manifestum clamarent crimen. Credo ego, a paritate positivae legis t. l. 105: 1-ae per J. Sedriam mihi delatum iri tam crimen illi quam et poenam *condonandi* facultatem; quod multo plus est quam *nescire, scire nolle, vel non credere*: et ex hoc motivo criminalem proceduram deprecari, amolitionem poenalis illius Actionis petere, et obtinere. Non sum ita peregrinus, in tanta praesertim necessitate, Patrii Juris Scrutator, qui nesciam disparitatem sortem inter meam, et praeceatam antiquam consuetudinem: Tunc Adulte-

rium gladiò plectebatur, et Actore Marito; hic meam Fiscus evocavit publicae vindictae exponendam, poena vero, non capitalis, sed pro ratione delicti arbitraria esse potest. Re tamen serio pensatà persvadeo mihi, in puncto recte *condonationis* rem eodem recidere. Nam quod poenam attinet, si potuit olim Maritus condonare majus supplicium, cur non ego hodie minus? Quod vero crimen concernit, ne quis obmovéat, crimen condonare non esse partium conjugis, id enim et jure antiquò competebat Marito, ut condonet et crimen et poenam. Nec valet paritas, quod Crimen Furti et alia publica delicta, non expiantur per restitutionem ablati, verum sententia fertur tam ad re bonificationem damni, quam et poenam reatus: nam maritalis illa praerogativa, quae antiquae Legi condendae occasionem motivumque praebuit, adeo strictum detulit jus Marito in Uxorem; ut adulterium vulgo primum dictum, sive per dissimulationem, sive per iteratam cohabitationem condonare, uti et contra Sontem nullius, nisi ipsius Actoratu procedere permittebatur: reà per nudam condonationem Mariti Suapte pro insonte recognitâ. Et quod hoc non redoleat Statum aliquem in Statu, aut ullam ab Jurisdictione publica exemptionem, Civilis ipse Matrimonii, uti et conditae Legis scopus, generatio Legitimorum Heredum abunde clarificat. Ita ut si proprio meo Actoratu reo verteretur; petitum meum nullam subiret quaestionem. Quid ergo Actore Fisco? Ignoscet mihi Fiscus, si asseram, ab mea declaratione pendere, an Fiscus Actorem agere possit? Gratâ omnino mente recognosco publicam intercessisse Jurium meorum Maritalium tuitionem; illa tamen respectu Primi adulterii, si scilicet illud, primo ad notitiam Mariti devenit, quod a mei solius confessione dependet, cessare debet, nisi Praerogativis praejudicemus. Quum ergo Judex idem est I. Sedria, Actor idem, quia Fiscus me aut supportare, aut repraesentare praesumitur; non video ullum, humillimo petito meo poni posse obicem, quum ante adhuc probarum discussionem, ante sententiam, adeoque ad evitationem majoris refert scandali, tam a poena, quam et prosecutione litis dispensari Incautum de genu supplico. Singulare est. Inelyti Status et Ordines Conjugis, quae vitae meae insidias struxisse creditur. Intercessorem agere, sed eo nobilius. Durum est Amori, alioquin invido, nec ullum extraneum ferenti imperare, ne suppressus tantisper peregrino cinere, mox in ultrices Flammâs exorbitet, sed eo fortius: Aeduum, maritalem caritatem, quae generationis causa movens est, pene extinctam, dilectione prolium, quasi radicem per ramos, inverso ordine sustentari;

sed eo humanius; curiosum, tam criminis, quam et Actionis, jam in exordio poenalis, relaxatam petere ab illis Judicibus, qui hoc ipso in tutamen Jurium meorum maritalium consurrexerunt, sed eo fidentius. Facio quod debui, quia Homo, Nobilis, Maritus, Pater, certā igitur spe fretus, supplicem meum Libellum, iterato, Inelytae Universitatis misericordī animo, me vero altis gratiis, omni cum venerationis cultu commendans emorior Inelytae Universitatis humillimus servus

Rudolphus Nedeczky.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Iród. Lev. 4r. 186. sz.]

1002.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Beccses Barátom!

A Sógorom ma küldé az ide zárt levelet ¹ hozzám, hogy Néked mentül előb szolgáltassam Kezedbe, kért arra is, hogy én is instállyalak a Miklós öcsém tudományi próba tételére való meg jelenésre — mind kettőt szivem igaz örömmel telyesitem ezennel — és igen Barátságossan kérek — gyöi, siess karjaink közzé; ödik Octoberben lesz a próba tétel, mely a Te nemes érzéseidnek kecségető alkalmatosság a leg szebb örömré.

A Csokonai Sir Köve iránt tett szép és fontos Jelentésre halgat a mi Világunk. — Nagy Gábor Barátunknak vettem a napokba levelét, e tárgyba közelkező Jegyzést tészen: «A Csokonai oszlopa eránt való Jelentést egész örömmel olvastam. A gondolat szép, 's ditsőségire szolgál mind a Hazának, mind az aszt munkáló Hazafinak. Ámbár a minap egy Predikátor aszt mondta: hogy inkább meg érdemlené aszt Tiszteletes Fábján József Uram, a Lelki Tárház ki adója! — Csak az a kérdés az oszlopra nézve, hogy hol? Debreczen ugyan hazája a meg holtnak, de nem érdemli — A fel tételt itt végre haitani számtalan Irigyei 's volt tudós üldözői miatt nem lehet. De ha ki vitetődne is — azon gondolat nem hagyná azon oszlopot három hónapig a maga épségiben — a szép mesterségeket üldöző Vandalismus.»

Azon okoskodó Tiszteletes Ur magába elég vandalus, és a hol a lelki pásztorok ilyenén ostoba bárdolatlanságot nem átalnak szájo-

¹ A gyűjteményben nincs meg.

kon ki bocsátani, tagadhatatlan dolog, hogy a vandalizmus leg retten-
több ostromaival csigázza az emberiség szelidségét — Mü azomba
légyünk férfiak — nem az el vadult erő hatalmát, hanem az okos-
ságtul gyámolított erőt követve — haicsuk végre a fel tételt — talám
nem aluszszsza Nemzetünk még az örök álmot, hogy buta érzékellen
légyen minden Nagy és szépnek telyesítése iránt. Akár hogy is
Barátom: de annak meg bizonyítására, hogy a Magyar forrón érzi
a valódi igaz Érdemnek szépségét: Csokonai emlékezetének dicsősé-
gessen és a magyar generositáshoz illő módon kell fen maradását
és örökösítésit eszközlenünk nem csak, hanem illendő telyesedésbe
is hoznunk. — Táplál azon kedves reménység, hogy láthatlak mentül
előb, és ezen édes remény térszi minden óráimot kellemetesekké

örökre hiv barátodnak
Csereynek mp.

Krasznán 28-a Sept. 806.

Midön¹ Kedves férjem borítékba zárná ezen levelet és kérde-
ném, hogy szóimmal tiszteletemet jelentette é: akkor tudom meg,
hogy nem cselekedte aszt, a mit nékie hibául tulaidonit azon tisztelő
érzésem, meljel szép érdemeihez viseltetik az

Tek. Urnak

alázatos szolgálója
G. Haller Kristina mp.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1003.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Sz[éphalom] d. 29. 7br. 1806.

Sem nem vettem, sem nem veszem rossz neven az Urnak,
hogy tegnap a' levelek megtekintéséhez nem admittáltattam, 's
reménylem hogy az Ur sem veszi rossz neven nekem, ha kedvetlen
volt is az Auftritt, (az Urnak nem kevésbbé mint nékem,) hogy olly
véggel jelentem meg, hogy admittáltassam. Hogy a' praetendált ok
merő szemfényvesztés volt, mutatja az, hogy nem *csak* azt mond-
ták, hogy nincs a' *kolcs* a' *ládához*, hanem azt is, hogy nem is

¹ Innenül kezdve Csereyné kezeirása.

ismerik a' kolcsát: offerálták ugyan hogy a' melly esomó koles ott van, azzal próbáljuk megnyitni a' ládát, de azt is mondták mellé, hogy a' meglevő kolesok *mind zárba valók*, ott pedig *lakat függ*. Az efféle mentegetőzések egy Contemptust éreztető hallgatást érdemlenek. A' non petita emlegetése annak, hogy nekem ahhoz úgy is több jusom van etc., éreztetheti a' dolgot mindennel a' ki nem érezni nem akarja. Az Úr bölcsen cselekedte, hogy magát belé nem avatta, és még azt is megbocsátom, az az: hibául, barátságtalanságul nem veszem, hogy félvén a' historiáktól. vagy maga tanácsolta a' ravaszságot, vagy csak reá állott. Még itt jelentette azt az Ur, hogy nem fogja kedvesnek nézni, ha megjelenek. Eggy szóval valaminth én látom hogy az Urnak úgy kelle bänni a' hogy bánt: úgy kérem viszont, hogy az Ur is lássa hogy én a' szerint bántam a' *megjelenésben*, a' hogy kellett.

A' Regmeczen irt levelet el nem küldöm. Az Ur nem lelte jónak, hogy én az Ur *rész nem vételét* és a' *Protestatio* historiáját említsem az írásban. Megengedjen az Ur: Az az Urat tisztának mutatja: a' tegnapi történet pedig az Urat öelőttök a' legnagyobb Kreditbe teheti. Hogy én említettem a' *Protestatiót* — szóval — azzal azt akartam éreztetni, hogy az olyan lépésem, a' melyre valamely momentumot teszek, és az olyan nekem Plánomomban vagyon.

Egyéb eránt fogadom, hogy az Urat kímélni fogom. Compromittálnom úgy sines mit és miben. Valamiképpen az ellenkező Fél látja hogy az Ur eleitől fogva tudni sem akart a' dologról. úgy el is hiheti, hogy viszont én általam sem vonattatott arra a' lépésre, hogy nyugodalma felforgathassék.

7. 8bris.

A' Pataki Collegium számára 1700 finton adtam-el a' Bibliothecát az Ujhelyben 5-a 8bris tartott Conferentián. Az ára 2000 Rfl. volt; de a' Curatoratus Collectát tett a' Jelenlévők közt; Vay Consil. Ur adott 100 fto, Lónyay Gábor 50 ft, Kazinczy Péter 60. Komjati Ábrahám 50 ft. Némelly reám tolta, hogy én is. Én 250 fto oda engedtem nekik. —

4-a. 8bris vettem a' Fő Hadnagy Fazekas Ur levelét. Fogok felelni. Köszöntse az Ur szívesen. Mondja-meg addig is, hogy egész életünkben sem jutunk egygyüvé a' gondolkozásban: de azért én gyermeki módra, az az *bübisch* senki házára nem hajigálok, hanem

csak a' magával eltölt és engemet, mint vagyok, tudatlanabbnak gondoló embernek mutatom meg, hogy ő nem értett, és hogy ő nem olly tudós mint magának látszik.

Cserei írt az Úr levele eránt. Neki is felelek.

Ezen Kultsár Úrnak szőlő leveletem, kérem, méltóztassék kezéhez küldeni Kis István által. Hotkóczot írom-le benne és az Anglus kertekről szőlök.¹

[Eredelije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1004.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, 30. Septbr. 1806.

Édes barátom,

Vettem leveledet az Ahndung magyar kifejezése eránt. De által-szökvén azokon, a' melyek Philosophiai 's Philologiai elmélkedést kívánnak, csak azt a' czikkelyt olvastam-meg, a' mely szívemhez szől benne: amaszt akkor fogom — de fogom bizonyoson, barátomnak ígérem ezt! — mikor fájdalom csendesedni fog 's lelkem alkalmatosabb lesz a' vizsgálatokra. Most úgy nem kell azt elmémtől kívánnod, mint a' betegről nem testi fáradságot. — Te még nem vetted, a' mint látom, Menyednek halálát jelentő leveletem: de azt, ha a' levél eltévedt volna is, meg fogtad volna a' Fabchich Verseből érteni, melyet Kultsár által tett közönségessé. Azt én is nyomtatásban látam először. — Minden csapás közt, melyet rám mért a' Gondviselés, nékem ez a' halál vala a' legkeservesebb. Az a' gyermek volt minden örömöm, kevésységem. 'S oda van! Eggy istentelen Orvos a' maga oktalan Brownianisimusa által megölte. Mennyire protestált a' cúra ellen az Ipm, hogy kérte, hogy a' tűzben lévő gyermeknek ne adjon hevítőt, hanem hűtőt, hogy a' mi tüdejére ülepedett, vonná-le hólyagoztató által. Nem! a' gonosz ember mindég hevítette, míg akkor osztán midőn késő volt, az a' gondolat nem szállá-meg, hogy követni kellett volna a' tanácsot. — A' gyermek oda van, 18d. Aug. ban aludt-el. Az Anyja kevészel azután élet és halál között lebegett. A benne lappangó nyavalya kiütötte magát 's

¹ Az utolsó pontot Kazinczy a levél végső lapjára jegyezte, de később áthuzta.

megtette a' crizist. Már túl van a' veszélyen, de egészen elfogyott, 's idő kell reá míg erejét vissza kapja. Képzelhedd ezekből miket szenvedtem, 's kimentesz, hogy leveled olvasását esendesebb órára halasztottam.

A' gyermeknek még életében írtam mind a' Csokonai sírköve eránt, mind a' tudva lévő gólya anekdótot. Olvastad mind a' kettőt. Az elsőbbért megharagudott Debreczen, azt híven hogy az *Arcadia* döfésképpen mondatik. Azt akarám nekik írni apologia képében, a' mit Phaedrus mond:

Suspicionem si quis errabit sua,
Stulte nudabit animi conscientiam.

De illő vala, hogy Debreczennel valaha annyi sok félre értés után éreztessem, hogy ők éppen olly tudatlanok mint a' millyeknek mást képzelnék, 's egy igen becsületes tónusú Apológiát küldtem nem régiben Kultsárnak, melly eddig reménylem sajtó alatt van. —

Szepes Vármegyei útam alatt Hotkóczra tértem Csáky Emanuel-hez, kinek hitvese, Gróf Szirmay leány, kedves barátnéja Sophienak. Ez most lesz Szepesi Fő Ispán. A' mint asztalánál ülök, hol Philos. Prof. Lang Ur is üle, ez, nem említem mire, ezt mondja:

A' dolog hasonló a' Circulus Quadraturájához. A' ki initiáns, meg nem tudja fogni, hogy az olly *fejthetetlen* legyen: a' ki a' mélyjéig jutott a' tudományban, meg nem foghatja, hogy azt valaki *megfejthetőnek* képzelhette.

Egyszerre eszembe jutott Horváth barátunk, 's óhajtottam volna, hogy H[orváth] ezt hallotta volna. — De az e? kérdém én a' Professort; mert nem sokszor megesett e már, hogy megfejthetetlennek képzelnék valamit, 's nem az? — Lang ezt felelte: A' mi a' például előhozott dolgot illeti, Pasquich és Bogdanics Professorainkat hallám egykor beszélgetni; nevettek önn magokat, hogy midőn első ajakkal illették-meg a' Mathezist, mivel nem hizelkedtek magoknak, 's mennyi papirost firkáltak össze haszontalan, míg végre megnyílt a' szemek 's látták, hogy haszontalanság a' dolog.

Hadd végezzem el leveletem a' lyányom sírköve inscriptiójával. — Tudod, mit tartott a' Poeták religiója Amorról és a' Megholtak lelkeinek Psychei mythoszaról. A' gyermek egy 3 lábnyi nagyságú festésen gyönyörködteté sokszor szemeit, mellyen Ámor vagyon

Guido Réni után a' Bécsi Belvedereből copirozva. — Ez támasztotta
 lelkemben Szepesi útam alatt az itt következő Epigrammát:

Téged nyájas anyád' karjáról Ámor ölelt el,
 Isteni szép jegyesét isteni szép Jegyesed.
 'S most az Olympus örömtájkai fognak-cl immár:
 Jaj de szülőidnek szívek örökre sebes!
 Oh pillants szerelemmel alá 's mondd: Él Phigie, 's téged
 Kedves atyám, 's téged nyájas anyácska, szeret!

Élj szerencsésen, édes barátom! Megrettenve nézem, hogy az
 a' Nemzet, a' melly azt a' három Fejedelmet szülte volt, a' kik
 Lengyel Országot az Európa színeről elfűjták (M[ária] Th[erezia],
 Fridrik II. és Catherina II.), mint fűvatott-el viszont az Európa' szí-
 néről, úgy hogy Austriacus, Prussus és Rhenanus ugyan van és lesz:
 de addig míg a' most fegyverkező seregek Germaniának a' maga-
 tiszteletes régiségű existenciáját vissza nem szerzik, Német N e m z e t
nincs! Ez iszonyúság. A' Patrióta inkább Catói módra vész-cl, mint
 hogy az illyet lássa.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irad. Lev. 4r. 251. sz.]

1005.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom 30d. 7bris 1806.

Édes barátom,

Azon árkus papiros' felére írom hozzád leveletem, a' melyre
 Kis Jánosnak írtam. Mint a' szerelmes, a' szerint örvendek, hogy ez
 a' történet is öszve kapcsolja két leginkább szeretett barátomat.

Kisnek lyányom' halálára írt, és az éjjel terminált epigrammá-
 mat küldöttem-meg. Nem tudom, mi dolog, 's nem is vizsgálom, de
 nekem a' Múzsza vagy az éjjelek' csendében 's homályában, vagy a'
 koci zörgése melodiájában szokta adni a' maga titkos rendez-
 vous-jait. A' piederstálra tehát így fog metszve lenni a' vers:

Téged nyájas anyád' karjáról Ámor ölelt-el,
 Stb. mint az előbbi levélben.

Már irtam Bécsbe, hogy tudják meg, mennyiért kaphatom meg az Amor és Psyché görög mivű statuáját, vagy a Canova Psychéjét Dehmnél.

E' napokban itt volt Nagy Gábor Úr Debreczenből. Előhozta Kis Imrét neki 's tudakoztam, ha válaszóért nem neheztel e? Azt felelte, hogy *nem éppen*, de ez azt jelentette, hogy *igen*. Mondtam neki, hogy róla nem tehetek. A' ki engem tudatlanabbnak gyanít mint vagyok, köszönje magának, ha osztán tőlem azt veszi feleletül, hogy ő tudatlanabb mint maga hitte magáról. Nagy Gábor tudta az *Et in Arcadia ego* történetét és értelmét, látván nálam a' Laudon Annalisaiban; 's mondta nekik, hogy képzelhetetlen gyengeség a' hamvain való felakadás azért mert ma temetnek és nem égetnek, 's igaznak lelte egyébb czikkelyeit is feleletemnek: de még ő is ellenkezik a' *hely* czikkelyében, 's mondta, hogy ez eránt hozzád, ödes barátom, irt. Nálam lévén Nagy Gábor Úr, mondta hogy az a' Debreczeni lélek irtóztató lélek, és meg vallotta, hogy azt levelezni lehetetlen; úgy hogy ő tudja, hogy az öbenne magában is sokszor tudta nélkül üti ki magát. Valóban ez, hogy Nagy Gábor Úr, a' ki nekem barátom, *ebbe ártja magát*, és *nem nekem ír*, a' ki a' Jelentést tette és a' kivel szorosbb barátságban van mint Veled, egyik jele a' Debreczeniségnek. Ki vagyok, mi vagyok, én mindent tudok, nékem mindenben van helyem, és ezt vagy azt én szint úgy tudom, mint a' ki azt különös studiummal tanulta, ez Debreczeniség; 's nékem úgy látszik és így úgy van. 's meg sem gyanítani, hogy az lehessen másként. Kértem tőle, megvallom eggy kis megbántódás érzésével, hogy ha tehát nem a' sírnál kell neki lenni, hol legyen? az utszán? Azt felelte, hogy az sok volna Cs[okonai]nak, és azt remélni nem lehet. — Hát a' Nagy-Erdőben? Megvallotta, hogy még az is sok volna Csokonainak és hogy azt sem lehet reményleni. — «Hát hol?» — Bibliothecában? — «S azt hiszi az Úr, hogy a' Debreczeni Bibliothecában az irigység Vandalismusától bátorságosabb lesz a' kép mint a' sírnál?» — Nem, úgymond, de a' Széchenyiében! — Úgy? kérdém fülákkal, hiszen ha *ott* kell, csinálja hát *Széchenyi*, mi pedig tiszteljük meg azt a' *szent* helyet és tégyük azt *örökké tiszteletessé* a' hol eggy jó ember fekszik. — Ugy de elrontják, két esztendő alatt semmi sem lesz belőle. — Jó, mondtam; de legalább mi megtettük a' mi rajtunk állott, és ha elhordják is némelly darabját, legalább a' ruderája meg lesz, 's az perennisálni fogja mind a'

Csokonai emlékezetét, mind a' Cserei patriotismusra buzdító tettét 's nem lehet e reá calculálni, hogy lesz ismét egy Cserei, a' ki az oszlopot renoválja? — Az oszlop felállítása után ismét hir tétetik a dologról az ujságban, a' Csokonai emlékezetére felolvastatandó Elogium kinyomtatatik, a' kő figurája rézbe fog metszteni az Eloge elibe, 's így a' dolog emlékezete örökké valóvá tétetik 's az Csokonainak elég áldozat. —

Metastasio Mária Theresia alatt élt, 's büszkje még is fére van már téve a' Bécsi Bibliothecának egyik Kabinetje szegletébe. Csokonainak nincs *annyi* érdeme hogy néki Bibliothecában kő képe álljon, festett kép pedig kevéssel több mint egy Kupferstich; 's minden városok közt Debreczen, minden helyek közt az ő sirja kívánja ezt a' tiszteletet.

Élj szerencsésen, barátom. Sopliem társaságában tegnap és tegnap előtt egy mennyei napot töltöttem. Az ő szíve jósága nem talál párt. Ölellek tisztelettel 's szeretettel,

barátod

Kazinczy Fer. mpr.

M. Theresia, II. Friedr. és II. Katalin a' Lengyel nemzetet elfűjták Európának szinéről. Vértett a' szíve a' jó embernek, midőn az elosztatást látta: Most azt a' Nemzetet osztalja-el a' Nemezis, a' mely ezt a' 3. Fejedelmet szülte. — Ez a' gondolat az én lelkemben támadott, és most ez foglal el egészen. Méltó tárgya az elmélkedésnek.

Külön czédulán:

Nagy Gábor Úrnak beszéllém mi történt 1-ső Febr. az Ujhelyi Gyűlésben. — Azt a' jegyzést tette, hogy nincs igazam. «Az Udvar a' Magyarnak kára nélkül vehet többet a' són mint eddig, és az a' Marhatartásnak nincs ártalmára; mert ha a' Magyar a' Marha szósára többet költ is, kiveszi azt a' Bécsi népen, mely inmen vesz marhát.» — Így okoskodik a' Debreczeni születési ember, ha eszes és tanult ember is mint Nagy Gábor. — De nézzük-el, micsoda beszéd az ilyen. Hát annak a' sónak az árát, a' melyet a' magunk által levágott 's megett marha eszik, ki adja-meg? Bécs e?

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1006.

Révai Miklós -- Kazinczynak.

A' Kedves Kazintzi Ferentznek Révai Miklós barátságos köszöntését igaz szívből mondja.

Sok ideig szánakodva néztem a' szegény Magyarorságnak erőszakos állapotját, és szomorú hanyatlását. A' kik azon segíteni, és szépíteni akartak: ugyan azok leginkább rontottak benne, és azt csak nem egészen tsúfossá tették már. Ki tanultam igaz okát, mért tsaptak félre szerentsétlen törekedésekkel. Elvették az igaz utat. Én erre szaggattam tehát, 's jó ideje már, hogy ezt itt is, amott is eléggé kezdettem jelengetni Hazám Fiainak. De azt nyertem vele: hogy többire ellenem támadtak, kitsúfoltak, 's megvetettek. Vártam az időtől, 's az alatt napról napra mind erősebb okokra jöttem. Úgy érzem, mert tudom, mi ellenkező törekedés állott ellenem, igazán nagyobb erő, az Isteni Gondviselés, tett engem utóbbi hivatalomba. Itt már nem csak hazafiúi buzgóságom, hanem tisztbéli kötelességem szentsége is nagyon bátorított készüléttel való kikelésemre. De alég léptem hivatalomba, legottan reám ütött az ellenkező fél: a' maga hangjára akart fogni gyáva regékkel, nem okokkal; támogató jó akaratnak, 's pénzbéli segedelemnek ígérétével; és, ha ezekre nem indúlnék, fenyegetésekkel, hogy minden részről megtámadnak az öszvefogó társak. Tisztémhez illő tsekély tudományomra bátorságot is adott nekem a' Jó Isten: nem lehettem, belső meggyőződésem ellen, az igaz ügynek hitvány elárulója; más tévelygésének alacsony imádója, és ostoba védője. Elejébe állottam tehát az ijesztő vásznak [1], a' mint a' Nyelvnek, 's a' Nemzetnek Méltósága kívánta, nyomos derék okokkal, és mérészen. Vártam a' Vitézeket. Előre futottak némelly apróságok első hadi sereg képében. De kitsoda a' megtámadó derék hadnak Fő Vezére? Tudod már, 's bámulsz rajta. Hozzá toldúlnak, 's oldala mellett suttognak több kitsiny lelketskék, de a' kik nagyok még is magokat elhittőkben. Elpirúltam némellyek helyett, kikhez nem fér már a' szemtelenség zászlója alatt ezen nemes érzés; kiket eddig barátimnak tartottam, ők is engem barátjoknak vallottak, csak hogy hibáiknak nem lehettem azonképen barátjok. Kitsiny a' veszteség. Ollyanokkal szégyen volna barátkoznom, kik úgy kívánják barátságomat, hogy hibáiknak is barátjok legyenek. Ellenségeskednek már: meg nem rettentenek, az

igaz ügy erőt ad megveretésökre. De tsak ugyan elrémültem még is a' képtelenségen. Elidegenettem, 's elvontam magamat többi barátimtól is: a' kik ellen nem lehet ugyan még nyomos gyanum, de elég az elkedvetlenedés. Megbótsáss, ezen állapotban neked sem írhattam.

Válasz nélkül hagytam Martiusnak 15. napján íratott leveledet. De ezt Ragályi Tamás igen is későn, Juliusnak 8. napján, adta kezemhez, legnagyobb zűrzavaromban. Augustusnak 5. napján költ leveleden bámúltam, mint váratlan jelenésen. Tehát vagyon még is olly Férjfi a' Hazában, a' ki emberül, és emberségesen érez, útálja az álartha alatt lappangó álnokságot! Helyben hagyod Tanítványimnak feleletöket a' róka fordulásra. Ezek többé már nem vesződnek a' megromlott, 's megátalkodott lélekkel. Én a' hibákat, a' mint elő fognak fordulni, nagyobb, és apróbb munkáimban, illőképen megdorgálom, másoknak tanúságokra. Többre nem bocsátkozom. Az ellenség zavaros fejű, 's megjobbúlhatatlan: annak megtérését okosan senki sem várhatja. Vesszen oda magának, tsak másokat meg ne döglessen. Vettem kedves ajándékokat, a' két légely Tokai bort: a' mellyért forró köszönetet mondok, mert orvosságot küldöttél épen beteges állapotomban.

Trattnert sok inség érte. Legényei részént megbetegedtek, részént eloszlottak: 's ugyan akkor nálunknál hatalmasb urak megterhelték műhelyét több siettető munkákkal. Fenakadott Szilvester Grammaticája. Én kedvetlenségemben, 's nyavalygó állapotomban, feléje sem mentem tovább két hónapnál. Elkérte tőlem Szilvestert a' te hagyásod szerint. Azután látogattam meg, 's akkor értettem szándékokat. Te is kikelsz tehát a' tsatázó mezőre? Megtáfolod a' Szédült Főnek is eretnkségeit, nem tsak a' Debretzeni tövelgyéseket? Tettem olly rendelést, hogy kezdnél lehetnek már az én Ébresztő Beszédeim, azután Miklósi Jánosnak, és Kárdos [!] Adorjánnak Vetekedései. Vig Lászlónak is Darabját megküldöm, mihelyest kijő egészen. A' méltó fájdalom, bátran, és keményen szóllatja Buzgó Tanítványimat: de te, úgy bizom, okokat is, pedig derék okokat, találsz benne. Ezekben ugyan Versegi a' fő tárgy: azonban elég jut a' Debretzeni Büszkeségnek is, kiváltképen Vig Lászlótól, nevezetesen a' Debretzeni Nyelvrontásnak ellent mondó Tudománytételben.

Külsár Istvánnak Olvasói nem mind Okos Emberek, Bolondok is vagynak köztök. Hallom panaszait, miképen garázdálkodnak rajta. Ezek miatt én ugyan megkémellem a' Jó Urat nyelvtanításbéli észre-

vételeimmel. A' mi Magyaraink tudnak már Magyarúl, tőlünk nem tanulnak, kiváltképen Ujság olvasás közben. Mászt gondoltam, 's készek arra Tanítványaim vezérlésem alatt. *Nyelvvizsgáló Értekezéseket* botsátunk közre *Scripto Periodico*. Abban folyvást beszélhetünk, most egyről, most másról, nagyobb haszonnal.

Édes Ferentzem! tartson Isten jó egészségben, boldog állapotban, a' Magyarságnak elő mentére.

Pesten. Octobernek 1. napján, 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

1007.

Kis János — Kazinczynak.

Édes Barátom!

Hát soha sem lessz e vége itt alatt szenvedésednek? Hát anynyira igaz-e Reád nézve, hogy az élet örömek tsepeiből és gyötrelmek árjából áll? — Egész szivemből sajnálom korán való gyászodat. Friss emlékezetben van nálam, mit érzettem halottaim felett, holott én nem első szülöttünket, nem egyetlen együnket vesztettem el. Képzelmem, 's képzelem, sőt érzem keservednek nagy voltát, 's magamévá teszem gyászos esetedet. Engedj szabad folyást könnyeidnek; tudom nem a' Zugulódásnak; nem a' kétségbe esésnek; hanem a' forró édes Atyai szeretetnek könnyhullatásai azok. Azomban, ha nem kérlek is, elhiszem nem felejtetted el a' mértékletesség törvényét. Mint nemes szivü Bölts, mint a' Musák és Grátiák választott és *szentelt* Híve, forgasd elmédben, ha szintén eleinten nagy erődre esik is, azt, a' mit Kedves Barátod Schiller Rólad is Neked is mond, a' ki legszebb értelemben Művész vagy:

Mit dem Geschick in hoher Einigkeit,
Gelassen hingestützt auf Grazien und Musen,
Empfange das Geschoss, das dich bedrängt,
Vom sanften Bogen der Nothwendigkeit.

En a' szánakozásnál és a' legszivesebb részvételnél egyebet nem adhatok, de bizonyos vagyok abban, hogy a' Mu'sák és Grátiák hathatósan segítik azt a' sebet meggyógyítani, melyet a' megfordított fáklájú szomorú Genius sziveden ejtett.

Mindeneknek felette arra kénszerítlek, üzd-el tőled azt a' fekete képzelődést, mintha szeretett és tisztelt Párodnak hamar el kellene tőled maradni, a' nélkül hogy hagynál magad után olyan kedveseket, qui Te animo et ore referant. Élni, kedves Barátom, élni fogsz soká, és pedig ifjúi erőben, kezes ezeránt az a' gyönyörű fiatal lélek, mely írásodnak minden sorát, minden vonását eleveníti. Az Ég fog még soká éltetni: mert tartozik ezzel Hazádnak, Barátidnak és szerelmed osztályosságának. Üzz-el kérlek Tőled e' részben minden szomorú képzeleteket! — A' véghetetlen böltseségű Isten derítse fel mennél előbb szívetekben a' vidámságnak az élet boldogságára olly igen szükséges fényjét.

Én az enyimekkel együtt türethetőképpen vagyok. Dolgom itthon is sok van annyival is inkább, minthogy most Káplánom sínts, még is ritkán fogyok-ki az utazásból. Ezen hónap elején Lajosomat Sopronyba vittem, leginkább azért olly korán, hogy a' Német nyelvet jökor és könnyen tanulhassa.

Egy hete már, hogy itt félben kellett levelemnek szakadni. Azolta tsak gondolatim, egyes gondolatim mulathattak egy két szempillantásig Veled. Innom a' sokfelé szakadozás miatt lehetetlen volt. Halotti eset, papi házasság (hol egyik szükséges személy voltam), egy nevezetes betegem — ezek tsak nem minden időmet elragadták. Elég nehezen csik, hogy szörnyű lassúsággal jött 's későn érkezett leveledre későn indul feleletem, 's talám hasonló lassúsággal is fog menni.

Aug. 20dikától fogva Aug. 26dikáig Pesten laktam, mint a' köz Egyházi Gyűléshez rendelt küldöttje Superintendentziánknak. B. Prónay Lászlót megismertem 's megszerettem. B. Prónay Sándorral egynéhány kellemetes órákat töltöttem. Literátorainkat nagy részben meglátogattam, 's igen sajnálom, hogy közöttök nem tsak egyetértés és öszve fogás nintsen, hanem inkább visszavonás uralkodik.

Épen akkor tájban jött-ki Flórámnak első darabja, melyben a' kiadó könyváros még a' titulust is tudtom nélkül megváltoztatta; az egész munkát pedig nyomtatásbéli 's egyéb hibákkal is megtömette 's a' t. Még két darab vagy három van nála kézírásban. Veszendő munka, hadd maradjon nála. Most utazásokat szándékozom egynéhány barátimmal együtt fordítani. A' Spanyolországi és Portugalliai utazás már készen van. (In parentheses: Jó lessz-e: *Spanyol-*

Országban és Portugalliában való új utazás. Vagy hogyan kell tenni?)

Nem tudom elgondolni, mi az oka, hogy egyik levelem kezéhez nem érkezett; holott magam adtam-fel (Győrben a' postára. Minden Hozzád írott levelemet bánnám; de ezt sokkal több okokra nézve bánhatom. Talám két esztendő forgása alatt sem írtam olly hosszút, 's egyben sem öntöttem-ki szívemnek profanusoktól félhető érzéseit, sőt egy két titkát is olly szabadon, mint ebben. Ugyan abba zártam, ha jól jut eszembe a Nagypréposthoz intézett versemet is, valamint egy levelednek azon szakaszát is, mellyet nyertes írásomhoz akarok toldalék gyanánt adadni. Még nem esem kétségbe; talám Hozzád ér ezen utját vesztett levél hosszas tévelygése után. Ha hamarjában nem érkezik, kéntelen leszek még egyszer leíratni a mi belőle eszembe jutand.

Pesten Gr. Teleky László értekezése után Pántzélé ment a' prés alá: a' másik kettő még nyomtatatlan. Hát a' te óhajtvá várt munkáid mikor gazdagítják 's ökesítik már valaha literatúránkat? Oh tsak a' kegyes Ég boldogabb napokon vezetne éltednek minden szempillantásiban! Tsak egy minutumig tartó keserűséged is sok órányi gyönyörűségtől fosztja meg azokat, a' kik a' szép Magyar elmék' szüleményeiben gyönyörködni tudnak.

A' jó Istennek legyen gondja életedre, nyugodalmadra, 's örömöd' elhunyt napjai' mennél előbb leendő felderítésére!

N. Dömölk Oct. 2dikán 1806.

Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1008.

Szombathy János — Kazinczynak.

Tekintetes Úr,

különös bizodalommal való Nagy és Jó Ur!

A' könyvek bé vagynak kötve. A' Compactor kíván 4. Rft. 26 xrokat. Most küldök 6 Darabot: ugymint 3 Gebhard: 2 Notitia Com. Zempl. és egy imádságos könyvet. — A' de Luca Geographiáját egy kevés időre olvasni alázatossan ki-kérem. A' 'Sidót és a' Szekeret nem láttam: tsak egy legény vólt itten. A' *Sigriensis Ecclesiae* mit tesz? nem tudhatom; ha az S a' Z helyett találna

lenni, talán lehetne *Zagrabiensis*. Meg-próbálom, mire akadhatnék jobb magyarázatra.

Többire maradok egész tisztelettel

a' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja

S. Patak. 2-a Oct. 1806.

Szombathy János mp.

Siettséggel írván, épen reám néző óra ütéskor.

Kivül: ¹

Spectabili ac Generoso Domino

Francisco Kazinczy de eadem. Plur. Cott. Tab. Jud.

Assess. Dno mihi Colendissimo. Titt.

Szép-halmo.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. Hung. 300.]

1009.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Képzeltetlen azon gyötrelme szívemnek, mely hosszas halgatásodból származot, annál édesebb vala tehát azon öröm, melyet tegnapi Postán érkezet Beccses leveled hozott; — hálá az Egeknek, hogy tégedet fris, jó egészségbe meg tartottak, hogy Kegyelmeikkel utaidot vezérelték, néked pedig köszönöm, hogy Beccses Leveleddel zavaros képzeményimet tisztába hoztad. Kedves Barátom! annyira ment volt nyughatatlanságom, hogy felölled tudakozó rendeimet Kedves Grófnédhoz küldöttem, és kértem azon angyali lelket: hogy hol- és hogy létedről tudósítsa engemet. Szívem meg illetődésivel olvastam leveledből Grófnédnak terhes betegségét, a leg egyenessebb tulajdonu örömmel értettem azomba egészségre fordulását — taresák hosszas időkre az Egek a Te, nagy érdemű szülőinek, Barátnak, és mind azoknak örömökre, kik a Lélek, és szív tökéletes-ségibe örömet lelnek.

Szerencsésen meg jártod tehát Szepesi utazásodat? Igen jól tetted, hogy utaztál. — Barátságosan köszönöm: hogy a Gr. Csáki Emanuel szépségeiről oly szép tudósítást írtál nekem. Csudálom, Barátom! hogy oly Ember, ki annyi szépet tud építtetni, sőt szépen gondolni is tud, oly rút, gyáva vigasztalással akart szivedhez szól-

¹ A levél zárlatán piros pecsét.

lani. Rendes képben tűnik itt előmbe azon idea, melyet közönségesen szül bennünk a külső művekről a mivelőre való ítéletünk — Kedves Barátom! nagyon kevés az originalitás, maimozunk másokat, és szerencsés az, a ki a követésre, után csinálásra jó originalt választot, és aszt annak igaz minéműségibe követi: de ritkán látunk festésekbe is oly copiakot, melyek az original szépségének tökéletességeit elég illendőséggel tennék szemeink eleibe. Nagyon örvendek, midőn Hazámba a szép mesterségeknek, a culturának divattyát látom elő mozdíttatni a tehetős Hazafiaktul, de vérzik szívem, a midőn nem nemessebb tárgy, hanem a luxusnak gyáva fénnye a rugó a bőv. a pazérló költésre, és ekkor a mesterségnek leg szebb műve is el vesztí szemeim előtt tettzetességének szépségét, mert fáilalom Hazám javára nézve, hogy annak naggyai, hatalmossai a hivaikodás, a csalfa fény tündérései közt meg szűnnek Hazafiak lenni, el aluszik benne a nemes indulatoknak Istenisége, el tompulnak minden nagynak, és igazán szépnak érezhetősire, és így a Haza el vesztette őket. Mely milyen nagy veszteség légyen kivált napjainkba, képzelheted. Ha Gr. Csáki maga meg erőltetése nélkült szépít és őrzi igaz becsit a szépségeknek, ugy tiszteltem, becsülöm őtet. — A mit a Palatinussal tett, nagyon illet egy generosus Magyarhoz. — A szép izlésnek és mesterségnek hathatós szolgálatot fogsz tenni, ha a Kulcsár leveleibe theoriáját adod az anglus kertnek. A te tollad elevenen fogja ezen theoriát a figyelmező elme eleibe tenni, és valóba igen szükség is, hogy tudgyák hazánkba, mi légyen az Anglus kert, mi abba mind az Izlés, mind a Mesterség. Hazánkbeli Anglus kertekbe többire csak a leg durváb irregularitásbul áll azoknak Anglussága, már pedig ebbe még több régulat, és még nagyobb figyelemmel kell követni, mind a czikornyás franczia kertekbe.

En 30dik Septembr. küldöttem egy Neked szálló pakotát Debreczenbe Fő Hadnagy Fazekas Urhoz, hogy szolgáltatassa kezedbe. Ebbe van egy exemplár: a Jegenyei Parochia historiajából, többet nem kaptam, és annak is rágás által el van csúfítva elől járó beszédgye, egy exemplár: az én falusi nevelés módgyárul irt munkácskából és az exotikus fáim levelei le nyomva.

Szivessen köszönöm, hogy a Zrinyi sipkát készítettéd számomra, annál nagyobb meg elégedéssel fogom viselni, hogy Te csináltattad. A Tokait uira is ajánlom. De meg bocsás, Barátom, ha egy ujabb — és pedig ugyan szíves kéréssel terbellek. Ohaitanám t. i. a Te és kedves Grófnéd képjeiteket olai festésbe birni — telyesicsd tehát,

kérlek, ezen forró vágyásomat, és festesd le magadot és Grófnédot. Becses, nagyon becses lesz előttem ezen birtok.

Azon Posta, mely a Te közelebbi leveledet hozta, hozá Barátunknak, Kis Jánosnak is egy levelét hozzám. Csak gondold el, édes Barátom, milyen szép fénybe akarja ezen derék férfiú Nevemet hozni: egy újab munkáját, *Európai utazások*, nékem ajálja, én ugyan erre érdemetlen vagyok, de kevély arra, hogy egy Kis János nékem ajálja Munkáját. Éppen ezen levelimmal küldöm Postára köszönő válaszat. — Megírtam nékie aszt is, hogy a Debreczeniek újabban mint ostobáskodnak. Barátom, ők akár hogy böleselkedgyenek, ezen bárdolatlanok, mi fel tétellünk végre haitásába meg ne csüggedgyünk. Még ugyan Jelentésetül fogva senki se írt Nékem, és semmi mozdulatot nem látok, de talán ha későbbre is, csak fel ébred benne az, a mi alszik.

Öcsmány költemény W[esselenyirül] a tisztnek el fogatása, hírét se hallottam ezen dolognak, Kulcsárba olvasni fogod azon Beszédgyét, melyet 4dik Septemberi gyűlésibe mondott. A kis öcsém nem vér hasba, hanem veres himlőbe volt és szerencsésen által esett raita, holnap megyek Sibóra, holnap után tartandó Tudományi próba tételére. A Napoleon Ló vásárlói még meg nem érkeztek, váratnak naponként.

Ujság. Erdélyből minden katonaság, a határőrök is, vitetnek ki felé, de hová, és miért, magok se tudgyák. Azomba oly parancsolattgyok vagyon, hogy a tisztok a gyalogságnál hadi lábra equipirozzák magokat, és Lovakot végyenek. Ha így nékem uira Hadi embernek kellennem, jól tettem, hogy Uniformisba jártam szüntelen, és meg mutattam, hogy aszt nem gyerekségből öltöttem fel és hogy Uniformisom alatt ahhoz illő szív vér. Az Oláh országból minapiba Erdélyen keresztül futot Vaida Ipsilandi görög nyelven kívül mást nem tud, igen keveset francziául.

Felcségem tisztel, én pedig meg változhatatlanul vagyok

Krasznán 3-a Octob. 806.

tisztelőd, barátod

Cserey Farkas mp.

Rosz Neven ne ved, hogy ide írom, a mit felyebb kellett volna, de mind ott, mind itt a leg egyenessebb szívből szármozván, röviden kívánom: hogy az Egek taresanak meg számos esztendőig, sok Neved napjaira viragy tökéletes Boldogságok kellenjei közl, engemet pedig szeress.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1010.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Az a vágyás, hogy Psychét Kazintzi lássa, 's körül nézze. és a jelenvaló mód, 's alkalmatosság a minap készületlenül meg leptek.

Meg bántam azután, hogy siettem; de viszont azután nem bántam meg: mert az aprólékos jegyzések is haszonra váltak; a fő jegyzések pedig egészen ki mutatták Psychét, miljennek kellene néki lenni az ő természeti 's tulajdon szépségiben.

Már nyughatatlan vagyok, hogy nyerjek időt 's tsendességet magamnak, meljben figyelemetességeimet Psychére fordíthassam. a méltó köszönetet az által akarván teljesíteni: addig is maradok alázatos tisztelettel

a Tkt's Úrnak

Sáros Patak 4-ik 8ber 1806.

alázatos szolgálja

Sipos Pál mpr.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 177. sz.]

1011.

Csehy József -- Kazinczynak.

Nagy Kanizsa, October 5dkén 1806.

Kedves barátom!

Veszteségedet már Fabehichnak fatalis elegiájából meg értettem. 's leveled' vétele előtt tudtam fájdalomodat, 's részt vettem szenvedésedben. Ha lelked ereje azólta meg-enyhitette volna bánatodat, ez az emlékeztetés meg-érzékenyít; de nem fogja többé szaggatni kebledet. Ezt érti talán Voltaire czzel: la peine a ses plaisirs, le péril a ses attraits. Ne fély, hogy vígasztalásodon próbát tegyek, mit tudnék olyan érzéshez szölni, melly egészen ismeretlen előttem; de az a kérdés mindenkor felújul bennem illy esetekben: ha jó é érzékenynek lennünk? nem az volna é irigylendő, a ki egy élő teremtesnek sorsán sem venne részt? — Nem igaz é, hogy a legédesebb gyönyörűségekben feslik már is a gyilkos keserűség' csirája? — Beszéllyünk egyebet! —

Mit szóllasz a mostani készületekhez, nem látsz egy 4dik és leg hatalmasabb Coalitiót benne? Alig hiszem, hogy tavasz felé mi is táborba ne szálljunk. Az a Muszka békés alkudozás nem utolsó

finomságot rejt magában. Ha a Francia Császár a Török birodalom' megszállgatásába egyezni talált, a porta nem kevéssé ijesztetett fel, hogy kétszínű baráttára reá ismerjen, 's pedig alig ha úgy nincs; Erre mutat a Vajdák' megszökése, 's a Moniteur halgatása a czikkelyekkel; a Petersburgiak úgy is csak quid pro quo. A Burkus felfegyverkezett a Svéd háboru' palástya alatt, 's készülétei nem megvetendők. A mi seregeink közel vannak a Csata' Mezejéhez, azonban óhajtom, hogy ne hirtelenkedjünk.

Városunkban mulat Dorfmeister Sopronyi képiró, a kinek Attya a Mohácsi veszedelmet festette. Le festettem magamat. A portrail jól el van találva, 's Anyámnak fogom küldeni Olgýára. Az öltözetben meg engedj, a te ideádat hímeztem, úgymint Uniformis dolmában, balkaromtól fehér köpönyeggel fedezve.

Virág nékem sem felel már 2dik levelemre, talán idejit sajnállyá a levelezéstől; mert más baját nem gondolhatom — Révay 10 ezer ft ára készülettyin, a hazai tudósításokban, majd hogy el nem nevettem magamat. Ha az échafaudge ennyibe kerül, lehetetlen hogy az épület a felleget ne érje. — Azt nem is tudod, hogy Contradictióm támadt ugyan azon tudósításokban egy jegyzésemre nézve, mellyet adtam Bukovina felől; én az 5 ott való székely falut reformáltam, a miben egy erdélyi, úgy hiszem, Minorita csak hamar megczáfolt; most egy pajtásomtól újabb leírást kaptam irántok, 's az sül ki, hogy az egyik falu még is reformatus. Ezt is elküldöttem Kulcsárnak.

Körülöttünk a szüretnek nagyobb részént már vége van. Ez késtetett, hogy leveledre hamarább nem feleltem.

Csötörtökre úgymint, 9d Oct. Antal és Reiner Fő hgek várattatnak ide. Varasd fele fogják venni uttyokat, Budáról jöven; de nem tudjuk, mi járatban?

A bevándorló Zsidók kirekesztésére adott rendelés hogy' tettzik? Bár csak az alsóbb jurisdictiók gondosak legyenek végre hajtásában; különben a Zsidó lesz romlásunk egyik kútfeje. A felső Vármegyékben már is uradalmokat árendálnak, mint jelesen Orlikot Gróf Szirmay Antaltól Sárosban. Nagyon fájt, hogy a fukar Zsidónak kicsikart fillérje arra birt egy Grófot, hogy jószágát ne adná jámbornak, vagy a helységnek magának árendában, hanem a Status alattomos ellenségnek.

Munkában van e már Csokonay emléke? Élly boldog napokat és szeress —

Ment mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

1012.

Kazinczy — Fazekas Mihálynak.

Széphalom, 9d. 8br. 1806.

Minekelőtte az elmúlt Postával az Úrnak Fő Hadnagy Úrnak levelét venni szerencsém volt, már tudtam Nagy Gábor Úrtól, a' ki látogatásomra jött, hogy azt venni fogom. Nem voltam tehát készületlen: de ha az voltam volna is, nem vettem volna készületlenül. Engedjen meg barátságos szabadságomnak, hogy kimondom: Én azon többé megbotránkozni nem fogok, hogy Debreczen rajtam megbotránkozik; én azt, ha Debreczen meg nem ért, ezután mindég meg fogom érteni. Ha az Ur személyét szívesen nem becsülném, 's nem szeretném, elhallgatnék levelére, mert minek szólok? annak nincsen haszna. De akar van, akar nincs, szólok; mert barátságos megszólításra némán maradni, eltűrhetetlen gőg 's igen érzékeny megbántás.

Azt akarja tudni Fő Hadnagy Úr, hogy mit teszen etc.

Felelek: - Nem lesz szükség mondanom Fő Hadnagy Úrnak, mert igen jól tudja, hogy én a' Debreczen síjai közzül igen sokat szeretek, becsülök, 's barátságokat úgy nézem mint életemnek leg-szebb szerencséjét. Illyenek vannak Professzorai, Predikatorai, Tudósai közt. Én tehát Debr. ellen kifakadván nem bántom személyét senkinek. De Debr. ben egy bizonyos nevetséges fastus, tűrhetetlenség és magával eltelés' lelke lebog, melyet a' miolta tapasztalásokat tenni tudok, soha másutt még nem tapasztaltam. A' Debreczeniek közt kettőre találtam, a' ki eléggé egyenes volt megismerni hogy ez a' Debreczeniség a' Debreczenieknek indelebilis characterek mint a Pápista sacerdotium, és hogy ez ollykor is kiüti rajtok magát, mikor észre nem veszik 's nem is akarnák. Ők a' magok szemekkel látnak, magok fülekkel hallanak, 's az a' szem jól lát, az a' fül jól hall, 's valami avval meg nem eggyez, az mind rossz. Ők ugyan nem mutathatnak semmit a' min ízlés volna, de azért ők itélik-meg, ha a' mások munkáján ízlés van e? 'S így bukdosik közöttük a' leg-tökéltesbke is a' leg-tökéltesbbeknek. Nem fogom soha elfelejteni, melly homlokkal vitatta egy már megholt öreg Ur Debreczenben, pedig én nem ingerlettem, hogy a' rézmetszésben több munkába kerül 's költségesebb a' radirozás mint a' vésés, és hogy az tisztább nyomtatást ad mint ez. Ő soha sem dolgoztatott Rézmetszővel: én

sokat dolgoztattam: ő soha sem volt Rézmetsző szobájában: az én passziómat e' részben kiki ismeri: de azért nem nekem volt igazam, hanem neki. Egy életben lévő Fő Pap füle nem érti hogy a schlummerst hogyan lehetne trochéus: és így az, akármint mondjon a' Német Tudósok egész serege, nem trochéus. Egy igen derék ember meg nem foghatja, mi lehet szép Klopstockban, és így neveti, midőn más Klopstockot csudálja. Egy igen cultus és Bécsben sokáig lakott 's Németül excellenter tudó ember azt mondja, hogy Bürgernél izetlenebb Poetája a' Németeknek nincs; és így Wieland és Göthe hibásan ítélnék 's Bürger semmit sem ér. Barátim, ne nehezeltetetek, de ha ki ilyet hall, azt véli, hogy Debreczen az Abdera lakosaiból metampsychizált lakosokból áll.

Ila a' Militáris tactica 's Botanica dolgában én az Urat, a' Chemiában Kis Imre barátunkat azzal a' leczkéző tónussal fognám elő, a' mellyel a' Csokonai halálát jelentő tudósításomért Debr. kapott-elő engemet, meg nem értvén hogy az affectált és nem-affectált Misanthrópia, mellyből emberi szeretet, és az affectált cynismus, mellyből aesthetikai lélek sugárzott, Cs[okonai]nak nem mondatik gyalázatjára, sőt a' legelmésebb magasztalás, a' mellyel engem még az eránt is meglecckézett, hogy a' cynicustól cynicismus jó, nem cynismus, mint a' Stoicustól stoicismus és nem stoizmus — és a' mellyel nekem most az *Arcadia* -- a' *hamvai* -- a' MihályNAK — és a' más személy terminatiójával ejtett Mottó vettetik szememre: én azt tartom, hogy az Urak engemet, mint a' Csizmadiát a' kaptához, méltán igazítanának vissza a' Sylbenstechereyhoz, 's méltán emlékeztethetnének, hogy a' mihez nem értek, okosabb lesz leczkéző hangon nem szólnom.

Fő Hadnagy Úr azt, hogy én Debr.t a' Kis Imre Úrnak adott válaszbán felsohajtásaimmal bántom, gyerkőczei vásottságnak nevezi, mint midőn az a' más háza' fedelére gyűlölségből vagy útalatból hajigál 's az Udvarat a' nád' teremőrájával beszemetezi. — Én az Urat olly culturájú embernek nézem, a' ki, ha én valóban illy pajzán 's vásott gyerkőcze volnék is, a' Bubereyt nekem 's akárkinek másnak nem lökné olly minden tartózkodás nélkül az orra alá. Most pedig midőn cselekedetem nem gyerkőczei házfedél hajigálás, hanem azzal való szabadon szállás, a' ki engem a' szabadon szállásra provocál és gondolt tudatlanságaimat vélem éreztetvén arra kényszerít, hogy én emlékeztessem, hogy a' tett Critikák Debr.nak climájától jönnek — most, mondom, azt nem nézem egyébként hanem Debrecinismusnak;

's minthogy annak nézem, nem látom méltónak, hogy azt nehezen vegyem. Debreczentől az illy dolgok kitelnek.

N[agy] G[ábor] beszéli, hogy az Urak közzül valaki nagyon felakadt azon, hogy én a' Hazai 'Tudósítások' - —¹ levelében a' golyák felől szólván, annak tojományait monynak neveztem. Az az ember-séges ember azt hitte, hogy én ott trágárkodom. Mit mondjon az ember az illy erízisekre? 's az az Iró, a' ki erudita materiában eruditusokhoz, ha bár közönséges levélben is, szól, arra is vigyázzon e, hogy ha a' szó a' konyhára kihallik, Ersők Asszony mit fog magában gondolni.

A' három elsőbb kérdésre nekem felelni nagy kín volna. Ugy tetszik, hogy azokat azért tette előmbé az Ur, hogy azt az örömet vásárolhassa-meg, hogy engem hibásnak nézhessen. Az *et in Arcadia ego* a' Poussin sarcophagusáról 's monumentumáról másra által vinni nem Plágium, sőt azért is megengedhető, mert édes örömmel lepi-meg az Olvasót, a Poussin festésére emlékeztetvén.

Mit tartok Fabchichnak versei felől a' lyányom halálára, nem látom szükségesnek mondani. Kezemben van levele, mellyben írja, hogy egy Postával küldötte-meg azt mind nekem, mind a' Kultsár ujságainak. Én egyszerre vettem mind írva, mind nyomtatva. Fabchich egy öreg Jesuita, Canonum Prof. Győrben, 's szentül szereti Nemzetét.

Minden Debreczeniség és Antidebreczeniség mellett szeressük egymást, s maradjunk barátok Ur Fő Hadnagy Ur. Éljen az Ur szerencsésen. Köszöntse barátimat 's ajánljon kedves emlékezetekbe. Széphalom 9d. 8br. 1806.

[Kazinczytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 173. sz.]

1013.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Octob. 9d. 1806.

Igen becses Barátom,

Júliusnak 19dikén írt leveledet tegnap vettem. Elfelejtetted a' levél' borítékjára felírni Ujhelyt, 's a' Kassai 's Kassa és Ujhely között fekvő Posták Expeditorjaik restellették a' minden Postanap

¹ Kazinczy másolatában is tér van hagyva a számnak.

kezekben lévő újságlevelek' borítékjairól megtanúlni, hogy azt merre kell útjába igazítaniok. Rosszul vagyok, de nem tartóztallak a' válasszal.

Megolvastam azokat, a' miket leveleimből kiszedegeltél, 's pályairásod mellé tenni készülsz. — Ragasszd Munkád mellé a' mint áll; a' ki olvasni fogja, látni fogja, hogy siető tollból folyt, s indulgentiával fogja venni.

Csereinek tegnap vett leveléből értem, hogy ötöt Európai Utazásaiddal megtisztelni szándékozol. Érzi annak egész becsét.

Nagy Józsefnek tiszteletére írt versedben egész lelkedet kiismerem. Igen szép! — Feleltem néki minapi levelére, 's megírtam, hogy teljesítve lesz kívánsága.

A Némethet illető cikkelyt leveledben szent elragadtatások közt olvastam. Éljen barátságunk túl a' siron is, 's a' Megholt' emlékezete virítson hervadhatatlanul az Élők között. Nem-halunk el egészen, barátom, 's emlékezetünk a' Jót, melyet szolgáltunk, holtunk után is fogja gyarapítani.

Ha Fizsi életben maradt volna, úgy fogta volna nézni gyermekeidet mint testvérjeit. Feleségem nincs abban az állapotban, a' melyben ötöt, néki és magamnak vigasztalásul, látni óhajtanám: de ha az Isten még megadja azt az örömet, hogy magamat atyának neveztetni hallhassam, a' Sophie' kebelének gyermeke korán fogja annak a' barátomnak nevét ismerni, a' kit szívem a legszentebb érzéseivel szeretett.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Szemeid mint vannak? Érzed e erősödéseket? Tudod, hogy mennyire óhajtom azt. Az Isten tartson-meg örömdetes állapotban.

tisztelő barátod

Kazinczy Fer. mpr.

Képennek még sem akadtam nyomába: de végre csak reá akadnak. Haykul az utolsó Postával küldötte-meg Rochefoucauld és Egyveleg írásaim első kötetének próbaárkusait. Novemberben készen lesznek. Sokba kerül nyomtatások. Fabrich magá küldé-meg verseit Kultsárnak a' Phigie' halálára — Neked talán megküldöttem volt azon versemet, mely a' Phigie' sirja körül fog állani a' Canova' Psychéjének, vagy az Amor és Psyche görög Statuájának öntetvénye alatt. De talán a' még el nem készült verset küldöttem meg, ha megküldöttem. Vedd hát itt újobban:

Téged nyájas anyád' karjáról Ámor ölelt-el,
 Isteni szép Jegyesed isteni szép Jegyesét.
 Most az Olympus' örömtájékai fognak-el immár:
 Jaj, de szüleidnek szívek örökre sebes!
 Nézz szerelemmel alá rájok, 's mondd: Él Fizsi, 's téged
 Kedves Atyám, 's téged, nyájas anyácska, szeret.

1014.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Octob. 9d. 1806.

Édes barátom!

Azon leszek, hogy a' Mélt. Grófné soraira magának válaszolhassak még ezen a' Postán. Ha mostanról el talál maradni, első Postával veszi bizonyosan. Az én kedves Sophiem mikor nyúl tollhoz, hogy Neked válaszolhasson, nem tudom, mert ő valamelly megmagyarázhatatlan makaesságból fogadást tett, hogy ha csak elkerülheti, soha tollhoz nem nyúl. — Mi pedig kedves barátom, fogjunk dolgainkhoz, mert sok beszélni valónk van.

Mondottam Neked, de tudod a' Nagy Gábor leveléből is, hogy Debr. mint akarja felforgatni igen szép planumodat. Semmi sem jó: sem a' hely, sem a' forma, sem a' felyülírás. A' Bölcsek! hogy nekünk az olyat Debreczentől kell tanulnunk! N[agy] G[ábor] már jobb akara lenni náloknál, 's tudta, hogy valakinek a' sírjára már irták az Arcadiát etc. de jobb, legalább sokkal jobb náloknál, csakugyan nem volt. Ő azt ohajtotta, hogy a' monumentum a' Széchényi Bibliothecájába állitassék. Vallyon mit mondana most, ha Cons. Vay Jóseftől azt hallaná, a' mit e' napokban tőle én hallottam, hogy a' Széchényi Bibliothecájának már *helye* sincs, mert azt az épületet, a' melyet az Udvar e' végre rendelt, tőle ismét elvette, úgy hogy most már kéntelen a' Gróf házat is venni a Bibliothecának. Ezen ugyan örvendek. Nem kellett volna az Udvarnak adni a' Bibliothecát nem tudom micsoda végből, 's elkerültük volna, hogy bizonyos munkák megtekinthetetlenekké tétessenek. Utolsó Postával Fő Hadnagy Fazekas Úrnak vettem levelét. Megtámad, hogy miért bántom

én Debreczent azon felsőhajtásaimmal, melyekkel Debreczenbe irt leveleim eltelve vannak? 's azt mondja, hogy én mind azt, a' ki az én cselekedeteimet rostálni 's azokban hibát csak képzelni merészel is, Debreczeninek tartom, az az bántásim' tárgyává tőszem. Legszébb az — csak képzel! — hogy azt mondja, hogy a' Debreczen megtámadása oly *gyerkőczeség*, mint midőn valamely iskolába járó gyermek valakinek a' háza fedelére gyűlölségből vagy utálatból hajigál, 's annak az udvarát a' lehullott nád teremorájával beszemetezi.

Ismered az embert, 's a' mit itt írok, annál interesszansabb léssen előtted.

Feleltem, hogy az ellenkezést, midőn *leczkéző hanggal* mondatik, minden értelmes ember eltűri 's megbántásnak nem veszi: de a' leczkéző hangra, kivált midőn a' leczkézés oly nevetséges mint az volt, a' mellyet nekem Debreczen adott az Arcadiáért, hamvaiért, Római simplicitású köért etc. a' maga érdeme szerint felelhet a' kinek a' leczke adatik. A' *gyerkőczeségre* pedig így feleltem:

«Fő Hadnagy Úr azt, hogy én Debreczent a' Kis Imre Úrnak adott válaszban felsőhajtásaimmal bántom, gyerkőczei vásottságnak nevezi, mint midőn az a' más háza fedelére gyűlölségből vagy utálatból hajigál 's az Udvarát a' nád' teremorájával beszemetezi. — Én az Urat oly culturájú embernek ismerem, a' ki ha én valóban illy pajzán 's vásott gyerkőcze volnék is, a' Bubereyt nekem 's akárkinek másnak nem lökné oly minden tartózkodás nélkül az orra alá. Most pedig, midőn cselekedetem nem gyerkőczei házfedél hajigálás, hanem azzal való szabadon szóllás, a' ki engem arra provocál, és gondolt tudatlanságaimat vélem éreztetvén arra kényszerít, hogy a' tett Critikák Debreczennek Climájától jönek, most, mondom, azt nem nézem egyébként, hanem Debreczenizmusnak; 's minthogy annak nézem, nem látom méltónak, hogy azt nehezen vegyem. Debreczentől az illy dolgok kitelnek.»

Mit mond erre Fazekas Mihály, azt én nem tudom. De magának köszönje ha fáj. —

Kis Imre gyűjtött 20 f., Fabchich 11 f. = 31 f. Semmi levelet én sem vettem senkitől. —

Fabchichnak neve fordúlván elő, jelentenem kell, hogy Fazekas a' levelében, melyet leírnék ha megérdemlené, nékem 4 kérdést tészen. A' hárma az Arcadiát illeti: 1. hogy az *et in Arcadia ego* nem inkább azt jelenti e, hogy én *sarcophagus* (szóról szóra görögül testevőt teszen) is ezen a' szép tájon állok,

mint azt, hogy a' *benne fekvő* is Arcadiában élt; 's azt veti mellé, hogy ő, Fazekas, nem láthatja által, hogy azt így lehessen fordítani: Én is Arcad.. — — 'S ki tehet róla barátom, hogy azt Fazekas Úr által nem láthatja?

2.) Kérdi, ha ez nem lesz e Plagium? Feleltem, hogy nem; éppen úgy nem, mint midőn a Classicusoknak valamely szép mondása előhozatik. Sőt az eruditus Olvasó, ha a' sírkő elébe jut 's ott az írást megpillantja, édes fantáziába fog vissza emlékeztetni.

3.) Azt mondja, hogy az Auch ich war in Arcadien geboren-t nem így kell fordítani: *éltem én is*, hanem *születtem én is*. — Mondom, mondom! És még is leczkéznek! A' szót nézik, nem az értelmet. Hiszen Schillerben az *ott születés* alatt az ott élés érttetetik. Osztán úgy, a' hogy én fordítottam, vers a' sor — — | ◡ — | ◡ — | ◡ — | — Úgy a hogy azt Fazekas mondja, nem volna vers. — — | ◡ — | — ◡ | — ◡ | — ◡.

4. Azt kérdi, de leirom azt egészen:

«Feltégyem e, hogy a' Hazai Tudósítás XXI darabjában kijött verseit Fabchich Urnak helybe hadgya? Én is írtam valaha verseket, de meg esmérvén az emberséges emberek Kriziseiből, hogy nem Poétának születtem, letettem rólla és Kriticussá lettem, *mert ezt a' mesterséget legkönnyebbnek lettem, kivált ha az ember indulatjait megtudja először zabolázn*i. Elvárván böles magyarázattyát és fejteseit Problemáimnak, vagyok aláz.» — — —

Erre azt feleltem, hogy nem látom szükségesnek kimondani a' Fabchich versei felől mit tartok. De hozzá vetettem, hogy Nagy Gábor látta a' Fabchich levelét nálan, mellyben írja, hogy maga küldi-meg Kultsárnak, 's N[agy] G[ábor]t Szepesi útán diariumából capacitaltam az eránt, hogy igaz a' mit állitok, hogy akkor vettem a' verseket *írva*, mikor *nyomtatva*. De különben mind a' vers, mind az Orthographia, mind a' Sintaxis, mind a Stilus azt mutatja, hogy az nem az én munkám.

Ilyen impertinens embereknek szüli Debreczen még a' legjobb fijait is, mert Fazekas különben jó ember.

Ne rettenjünk-el édes barátom, sőt ingereltesük magunkat a' feltétel végrehajtására. Jól van meggondolva mind a' hely, mind a' forma, mind a' felyülírás. Ha ürességet kapok, magam teszem-meg

a' rajzolatot 's beküldöm hozzád. Ha jónak leled, maradj meg mellette, ha nem leled jónak, csináljon mást Tiefrunk vagy kicsoda Károlyban.

Bibliothecámat a' Sáros Pataki iskola számára Consil. Vay a' 5-a 8br. Ujhelyben tartott Consistoriumban vételelte-meg 2000 Rf. — 250 ft elengedtem a' megvétel után a' Collégiumnak.

Zeyk Ur, a' veje Consil. Vaynak, jelen volt. Képzeld, hogy rólad is folyt a' szó. — Tapasztaltad Szatthmár Vármegyében, hogy a' Magyar Országok csekélyül gondolkoznak az Erdélyiek felől. Az én szívem dohog, ha velek összeismerkedem. Mindenikben a' Wesselényi és Cserey hazafiját képelem. Zeykben egy szeretetre méltó embert találtam, 's nagyon örvendek ismeretségének.

Nevem' napján kaptam Bindbandúl azt a' levelét Haykulnak, a' melyben Rochefoucauldomnak 's Egyveleg Irásim első kötetének Próba árkusait megküldé. Martiusnak 18dikán 20 főt kívánt árkusától 500 exemplárra. Most 25 főt veszen rajtam. Novemberben kész leszen mind a' két munka. — Ird-meg nekem mihelytl. megérkezik a' W[esselényi] Fő Ispánságáról a' Parancsolat, hogy képe alá az új titulus tétethessék. Még a' Metszőnél van a' réz. Az is hallgat, pedig ki volt fizetve még esztendővel ezelőtt.

Örvendek megtiszteltetésednek, hogy Kis Néked ajánlja legújabb munkáját. Édes barátom, hagyj szabadon szólni; az a' derék ember olly állapotban van, hogy nagyon fognál rajta könnyíteni, ha a' munka kinyomattatását magadra vállalnád. Megbecsülhetetlen ember! Tegnap vetl levele elkevélyit. Nem győzők elég hálákat adni az Istennek, hogy ötöt nekem barátul rendelte. —

Sipkád készül. Bort régít nem kapsz: de új lesz. A' bor ez idén felette drága fog lenni. Hét és nyolcz aranyat adnak előre a' Zsidók a' szín bornak Gönczi hordajára előre, mely 180 iccze sepröstül. Én tegnap is megjártam a' vett szőlőmet. A' másikat holnap után szedem meg. Sok az asszú 's ez idén kevés eső lévén, a' bor igen jó lesz.

Képeinket megkapod, mihelytt Festőt kapok a' munka megtételére. Régibb képeim vannak; de semmit sem érnek, mert nem hasonlítanak hozzá. Sophie 1788. oltá festve nincs. Akkor gyenge gyermek volt és még is meg vannak benne minden lineamentumi. — Hidd-el, hogy érzem becsét azon szerencsémnek, hogy Cserey kívánja tőlünk azt. Kevélykedni fogunk szerencsénkkel, hogy képeink Nálad függenek.

Hatkócnak leírása eddig közben van Kultsárnak. Igazod van; az a' majmozás — hiú fitogtatása gazdagságoknak — a' legnevelségesebb dolog a' Nagyokban. Ők sok jól tehetnének, de sem nem akarnak, sem nem tudnak hozzá.

Consil. Vay assecurált, hogy Constitutióknak szenvedni nem fog, de erszényünket meg kell nyitnunk. Azt féltettem: nem ezt; pedig nekem igen kell, igen igen kell féltennem ezt, mert meg vagyok rontva, csalva. — Gödölöt és Halvant a' Maylandi Ferdinánd vette-meg, az atyja a' Váci Püspöknek. Az ágyúöntő műhely M. Országra jó Bécsből. — A' Császár egy asztalnál ebédele a' Bécsbe felhitt Magyarokkal. A' Palatinus ez idén le akarta tenni Mellsőségát. Ezeket rész szerint Consil. Vaytól értettem, rész szerint másoktól. A' Diacta tavasszal lesz.

A' Szentmariay Kisasszonytól sárga Krompély egy maroknyiról egy vekányira szaporodott Kázmértt. Holnap után küldök belőle a' Napam által Gener. B. Vaynak. Barátom így terjed a' jó kevés munkával és költséggel, s' Tóni Kis Asszonynak az az öröme, hogy egy jó embernek örömet csinált.

Élj szerencsésen édes barátom! Nem sokára ismét veszed levelemet. Derekasán hozom helyre hosszas hallgatásokat. Azomban szívem sebe bizony nem gyógyul; de enyhül csakugyan. Öllelek tisztelettel

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1015.

Kazinezy — Nagy Gábornak.

14. 8bris. 1806.

A' Fő Hadnagy Fazekas Ur levele megérkezett. Reméllem közli az Urral. Világos szókkal gyerkőczeségnek nevezi cselekedetemet hogy hazáját minden leveleimben való felfelfohászkodások által bánatom, és azt mondja, hogy az olyan dolog, mint ha egy oskolába járó gyerkőcze utálatból vagy gyűlölségből a' más háza fedelére hajigálna, hogy a' nád teremorájával beszemetezze az udvart; 's azt kérdi, hogy ha Miska ezt mondaná: Hallod e Ferencz, vagy ne hajigálj etc. vagy tégy le arról, hogy téged jó nevelésű gyereknek tartsanak.

Nem apprehendálok, mert Debreczeni ember cselekszi. Másnak apprehendálnám. Vitiun est non animi, sed loci. Fő Hadnagy Ur egy becses ember. De ezen vastagságok Fő Hadnagy Urtól is fájhatnak, 's ugyan azért úgy feleltem, hogy az effélékkel többé bajom ne legyen. Ha valaki csak azon conditio alatt akar becsületére érdeemesnek tartani hogy bántson, inkább ne becsüljön. Valóban az a' Debreczen egy második Abdéra vagy Görgő.

Megírtam azt is, hogy az Urtól tudom, hogy valaki Debreczenben a' gólya monyon felakadt: de ki volt legyen az, azt meg nem írtam. Ez legyen mondva az Urnak directioul. — Azzal rekesztettem be levelemet, hogy minden Debreczenizmusunk 's Antidebreczenizmusunk mellett maradjunk barátok etc. etc.

Vallyon a' Debreczeni Vásárosiak hoztak e nékem valamit az Urtól és Dr. Sz[entgyör]gyitől? Az Üveges üresen jött vissza, az az nem hozta-el a' nő Dr. Szentgyörgyinnél reám vár. — Hát a' leveleket Regmeczen mikor tekintjük-meg? Tisztelem az Ur kedves Jeanettjét 's maradok barátságaiba ajánlva. —

Szróghtól ma várok új exemplárt. Úgy azt az Urnak adom.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1016.

Csehý József — Kazinczynak.

Nagy Kanizsa Oct. 16dk. 1806.

Édes barátom!

A búcsúzó félben lévő katonának sincs mindig helyin a szíve. Azért ne ütközz meg, ha levelem rendetlenebb lesz, mint szoktam.

Azon kezdjem é el, hogy Augusztus 10diki leveled csak Oct. 6dkán jutott kezemhez, 's a mit legjobban sajnállok, hogy egy nemes lelkű Úrnak nem szakaszthatok Zerinvártt a mult idők' nagyságára emlékeztető repkényt. Útnak készülünk. Generalisonnal Körmöndön állapodunk meg. Hohenlohe Drag. Regementye Vas Vármegyét szállja meg, Stabja Kőszegen lesz. Johan Dragonyosok megmaradnak Keszthelyen. Ott Huszárok Sopronban lesznek, a honnan Albert Vasassai Cseh Ország felé kimarsíroztak. Se nem kívánnjuk, se nem reménylünk, hogy ebben az új dislocatióban sokáig meg maradjunk, ha felzavartak, menni akarunk.

Fabchichról adott utolsó tudósításod igen megnyert számára. Elragadtatunk szeretni az erős lelkűeket, ha a papok három nyüstös szövevényit le nem téphetik is. — De Verseghi iránt nem könnyen tudnék meghidegedni. Révay nagyobb lehet a Philológiában, de Verseghi kinyiltabb fű és érez. Én személyében egyiket sem ösmerem, de böcsülöm mind a kettőt, Verseghit szerethetném is.

Gondold el, barátom, el hagyom Szala Vármegyét 's még csak a Balatont sem láttam. A mi meg nem történt, az lehetetlen volt! Igaz, Festetics megint menyegzőt készít; 4d. November ifjabbik leányát egy Gróf Zichynek adja. — Fia, László, követség Secretariusi fővel megy Petersburgba Generalis Moerveldtel.

Most 10dk. utazott keresztül Reiner kir. hg. városunkon, úgy hiszik, hogy úttját Maria-Czelbe vette, a hol Császárné ő Felsége mulat. — Az ifjú hg. Battyáni Fülöp tegnap előtt érkezett ide, valami 25. esztendőös ifjú, alacson szöke. Többet nem tudok róla.

Berekesztem levelemet azzal a kéréssel, hogy ezentúl Körmöndre írj hozzám. Élly jó egészségben. Ölellek

Csehý mp.

1017.

Kazinczy — Gr. Haller Gábornak.

Nagy méltóságú Gróf, Fő-Ispán és Praeses Úr!

A' Méltóságos Grófnak kedves gyermekei — tiszteletre méltó leánya 's sok érdemű veje, Mélt. Cserei Úr — engemet barátságokba fogadtak, 's ez a' szép eggyesség életemnek legszebb örömeit teszi. Szívességek nem lél abban határt, hogy csak magok szeressenek: elkövetnek mindent, hogy szorosabban csatlassam mind azokhoz, a' kiket magok különösebben kedvellnek 's tisztelnek. 'S ezen kedvezéseknek köszönhetem én nyilván azon szerencsénem, hogy a' Mélt. Fő-Ispánhoz személyes ismeretség nélkül szólhatok, 's hogy kegyességeiért esedezhetem. Sőt többet lehet köszönnöm s többet köszönök; azt hogy azon kegyességével, mellyért itt esedezem, már dicsekedhetem. Megírta nékem Mélt. Cserei Úr, hogy a' Mélt. Fő-Ispán, midőn Augustusban Debreczenbe utazott, óhajtott látásomat. Légyen tehát szabad, Mélt. Úr, azt a' kérést tennem, hogy azon kedvező ideát, mellyet felőlem barátimnak igen is baráti festősei után fogott, tartsa-meg mint gyönyörködtető képet, 's felejtse, hogy a' kép hízelkedő kezekkel a' megismerhetetlenségig van szebbítve, 's szeressen mint gyermekeinek barátját. Az nékem nagy ösztön gyanánt fog lenni, hogy magamat olyanná tegyem, mint a' felőlem teremtett kép, 's az érdemetlenül nyert szeretetet megnyerjem igaz érdemekkel.

Barátomnak leveléből tudom, hogy a' Mélt. Fő-Ispán egy francia nyelven írt Előg-zsal tisztelte-meg Barcsait. Örvendetlem ezen hírnek, nemcsak azért, mert az a' Megholtnak becsületére válik, kit magam is szívesen tiszteltem mindég: hanem azért is, mert Hazánnak egy nagy fia ezen áldozattétel által mind tudományát, mind lelke' szépségét ismérteti. Elkevélyedem valamikor olyat hallok, a' mi bennünket a' Barbarusok' szemeiben tiszteletessékké teszi: a' *barbarusokéban* mondom, nem új értelmében a' szónak, hanem abban, a' mellyben azt a' nemzetöt lángolva szerető Görög vette, midőn mind azt, a' mi Görög nem vala, ezen kedvetlen névvel bélyegzette.

A Barcsai árnyékának minden bizonnal kedves leszen ez az áldozat: kedves azért is, hogy azon a' nyelven van írva, a' mellyet ő és az ő kedves barátja Báróczy annyira szerettek, hogy őket bízvást Gallicusoknak nevezhetjük, mint Róma nevezte Atticusnak a

Görögök szeretele miatt egy fiját. Ohajtanám, hogy a' Mélt. Úr ezt a' Munkáját eresztené közbirtokra, és ha szabad kérnem, engedné meg, hogy általam magyarul is szólhasson. Barcsaival én soha öszvefűggésben nem voltam: de ismertem lelkét, a' szép férjfit két vagy három ízben láttam is, 's verseit rész szerint nyomtatásban, rész szerint a' nagy Orczy *szekrényében* — így szeretete Ő nevezni verses táskáját — olvastam, 's sok ízben csudáltam, mint szóllaltatta-meg magyar lantján félig francia accentusú, de egészen francia lelkű költeményeit, mellyek eránt Nemzetemnek számosabb fele, valamint az Orczyé eránt is, egyedül azért, mert versificatiojok a' szokásban lévőtől különbözött, igazságtalan és háládatlan volt. Nem tudom, a Mélt. Úr az ő becsét az Előzsbán megfogja e Literatúrai pályájára nézve is határozni, vagy csak a' Hazafit 's barátot, házi esendességre vágyott Bölcsét fogja festeni. — A Munka nem lesz hijános, ha csak ezen oldalról festetik is, mert Barcsainak olly nagyok voltak az érdemei, hogy a' Muzsák koszorúja nélkül is számot tarthat a' halhatatlanságra: de ha festeni fogja e' részről is, ragyogása annál szebb leend.

Tulajdonítsa a' Mélt. Úr azon lépésemet, mellyet itt tenni merészlettem, azon indúlatos vágyásnak, mellyet kegyességei megnyerésének szerenéséjeért érzek, 's méltóztassék azt kimenteni.

Maradok alázatos hív lisztelettel

Mélt. Gróf Fő-Ispán 's Praeses Úr

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Kazinczy Fer. mp.

Széphalom, Octob. 17d. 1806.

[Eredetije a gr. Haller-család ugrai levéltárában.]

1018.

Kis János --- Kazinczynak.

N. Dömölk Oct. 17dikén 1806.

Édes Barátom!

Ki nem mondhatom, melly igen sajnálom levelem' elveszését; kész lettem volna liz más levelemet érte od'adni. De hát nem lehetne-e valami módon nyomába akadni? Ha nem tsalódom? magam adtam vólt Győrben a' postára. Lehetetlen hogy mindazt,

a' mi azon levélben volt, újra megírom. Abban írtam Németh haláljáról, Széphalmi lakhelyéről, 's némelly környüállásaimról; abba zártam a' Nagy Préposthoz írt versemet, és egyik levelednek azon szakaszát is, melyet pályáírásom végén ki akarok nyomtattatni. A' mennyire lehet a' veszteséget igyekezem most kipótolni. A' Nagy Préposthoz írt verset és említett leveled' szakaszát újra megküldöm. A' mi Németh halálos nyavalyáját és abban való magaviseletét illeti, általában azt lehet mondani, hogy Ő érzette ugyan azt is elevenen, hogy nem jóllakása után hivatik el az asztaltól, de még elevenebben érzette és sajnósabban viselte talán azt, hogy nem lehetett belőle olyan hasznos és tökéletességű ember, a' millyenné a' természet, a' talentumok és a' Műsák készíteni akarták. Utolsó látogatásomkor halála előtt mintegy két héttel fiát különös megindulással ajánlotta szeretetemben, 's egynéhány izben hevesen szívéhez szorítván, ezt mondotta: *Exegi monumentum amicitiae nostrae aere perennius*. E' volt hozzám utolsó szava, melynek hangja még soká fog fülembé zengeni.

Tegnap érkeztem meg öt napi Sopronyi utazásomból, a' Lajosnak látogatásából. Ezt egészségben találtam, még eddig mind értelemben, mind mások előtt maga kedveltetésében szépen kezd gyarapodni, a' tanuláshoz pedig nagy kedvet mutat. De ó melly hosszú pálya van még előtte! melly könnyen hátra maradhat, megbotozhatnak, eltévedhetnek, kitsavarodhatnak!

Megjövetelemtől asztalomon találtam leveledet. Elszégyenlettem magamat azon, hogy szomorúságodban résztvevő levelem oly későn érkezett hozzád, oly soká váratta magát, hogy még második leveled is elébb megindult. De ugyan ezen késedelmes levelem magával viszi 's eddig már hozzád vitte igaz mentségeimet.

A' leányod halálára írt Epigrammád megjobbíthatatlan és tökéletes. Gondolat, kép, érzés, festés, dictio és az egésznek elegiai lengése — minden bájos. Melly szerentsés, melly sokat érő csak maga az inventio is, hát az az ellágyító édes bú, hát mind ehhez még a' nyelvnek hasonlíthatatlan gyönyörű harmoniája! Nem tudom mikor nyomta volna magát valamelly vers könnyebben emlékezetembe, mint ez. Nem tudálom, hogy könnyeket hullat veled elolvasások, holott az én szívemet is egészen ellágyítja.

Én némelly közellévő barátimat a' literatura' gyarapítására serkenteni kívánván, meghívtam őket *Utazások'* fordítására, melyeket

társaságokban szándékozok kiadni. Ugy gondolkodtam, hogy az efféle írásokban leghamarább megengedhető a' stylusbéli hiba, mely a' gyakorlatlan írónál óhatatlan fog lenni. Egynéhányan (vagy igazabbat mondván még eddig csak ketten) elfogadták biztatásomat: más kettő is tett ajánlatot utóbbra. Én magam Spanyol Országba és Portugalliába való utazást készítettem első darabnak, melyet épen ma küldök Győrbe a' Censura alá. A' közös titulus e' lessz: *Nevezetes Európai utazások.* — Az első tomust Csereynknek fogom ajánlani. Mire nézve kérlek, ird meg, ha mi charactere van (p. o. Consiliarius vagy más), a' mit titulusából kihagynom nem lenne illendő vagy tanácsos.

Utoljára engedj-meg még egy különös kérést, a' mellynek tárgya ugyan nem tartozik a' literaturára, de még is olyan, hogy a' literaturával való foglalatосkodást elősegíti. Jó időtől fogva szándékozom gyengélkedő egészségemnek erősítésére 's az életerőnek ottan ottan való felvidámítására 's Barátaimnak is élebenítésekre házamnál Tokaji Nektárt tartani. A' mit a' boltokban találhatni, az a' kavartz nem érdemli meg ezt a' szép nevet. Senki nem lévén a' Hegyallja táján, a' kívül valóságos Tokaji Ausbruchot vetethetnék, téged bātorkodlak fárasztani; végy vagy vetess számomra egy átalag jóféle Ausbruchot. Ha egyszer Pestig eljő, onnét könnyű módом lessz elhozatni. Hálaadással fogom szivességedet mindenkor, valannikor belőle örömet és egészséget iszunk, jó barátim előtt is emlegetni. Az árrát előre meg nem határozhatni, annyit a' mennyin egy átalagot adnak, felszentelek, akarmennyi lessz. A' Tokaji bor Nektár, nekem pedig, ki többnyire idealis világban Istennel 's Félstennel lakom, Nektár kell. Abban is példát akarok mutatni, hogy a' szegény sem kéntelen, ha csak maga nem akar, úgy nyomorogni, mint körülünk a' gazdagok is szoktak.

Hogy Fabchich részt vett keservedben, igen jól tette, ha bár részvételének a' világ előtt való kinyilatkoztatását elebb tudtadra adhatta volna is. Oh bár mindenek részt vennének: egyébb enyhülést nem nyújthatunk 's ezt is megtagadjuk-e? Az élet Istene adjon minél elebb enyhülést, újulást, és tartós örömöket.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1019.

Szentgyörgyi József --- Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Igen szerentsétlen vagyok leveleidnek vételiben. E' közelebbit is a' takarón lévő felyül irás ellent nem állván, Októbernek 11én kapám meg Prókátor Nagy Gábor Úrtól, ebből meg magyarázhatod, hogy a' vásárosoktól sem a' választ, sem pakétodat el nem küldhettem. A' mi leg nagyobb, nagy sajnálkozással értettem Nagy Gábor Úrnak veled szembe volt létit, melly még a' vásárt megelőzte.

Ne térjünk el, kedves Barátom! azon gyakorlásba vett maximumtól, hogy hagyja egyikünk a' másikat tulajdon értelmével és ízlésével bővítködni. Én tapasztalásonn épített, és a' mint tudom a' természet esméretiből merített állításom mellett meg állok, a' nélkül, hogy annak el fogadására tégedet erőltetnélek: annyival inkább, hogy ezen szavaid: «azon tsak az idő enyhít»; a' tölem ditsért felejtéssel (nem el-felejtéssel, ki tehetné ezt fel Atyáról és Anyáról?) egygy értelműek. Én leg alább az idő enyhítésinek más proceduráját nem tudom.

Hogy semmi nagyfítás reám nézve nem volt azon szavaimban: «míg az értelem erőt vett az indulaton», meg ítélted abból, hogy Lajoskám halálakor Semiramis, vagy Artemisia módjára nagy vonatlatást és testi érzést tapasztaltam magamban, hogy melly szerentsés vólnék én, ha én a' meg holt kedves Teremtésnek hamvait apródonként be vévén, az én testemmel újra egygyesíthetném! Már most igen is az értelem ezt nem hagyja helybe, és általlva hozom elő 's most leg először Te előtted; de nem általlom illy nagy indulatnak meg bírálását előtted mint az értelem triumphusát, úgy mutatni.

Vetélkedésekbe nem ereszkedvén, tsak egy gondolatomat említem, melly az emlékezet oszlop felől való első tudósításnak olvasása közbe villámás módra ötlött elmémbe: «*De hol?*» Jöjj ide barátom! és meg mutatom a' leg inkább szem előtt lévő temetőkben az el darabolt és kohokba hordott kövek maradványit!

Mi még eddig örvendünk Józsikáknak, a' gyermek nyájas, vidám, egészséges, és maschinából emberre való evolutiojának első bimbóit gyönyörűséggel szemléljük. Reménységetek hitté, hiteteket

várassá, várásokat örvendetes látássá tegye a' kedvező Gondviselés, feleségemmel egygyütt szívesen kívánván vagyok

Debretzenben, Okt. 20án 1806.

egyenes szívű barátod
Szent-Györgyi József m. k.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

1020.

Kazinezy — Cserey Farkasnak.

Ujhelyi borházamban, Oct. 21. 1806.

Édes barátom!

Mit mondasz Magyarázó Jegyzéseimre, mellyek a' Kultsár István újságainak XXX-dik levelében jelentenek-meg? 's mit gondolsz, mit mond arra Debreczen és Fő Hadnagy Fazekas Mihály Úr? Meggondolva írtam a' mit írtam, illetlennek tartom magamhoz a' gorombaságtételt és mondást: de valamint Wesselényi szóllott, a' mikor kellett, a' Diétán *élesen is*, úgy mertem azt én itt impertinens emberekkel lévén dolgom, a' kik a' magok elhittiségekben fel nem teszik, hogy esze és tudománya másnak is lehessen, 's mindég praeceptoroskodnak, holott nekik kell abban a' dologban, a' mellyben szóllanak, a' leczkézgetés. Egoismus van cselekedetekben; hogy az *ő gondolatjok* süljön-el, ellenkeznek a' *más gondolatjával*, 's azokkal a' Critikákkal azt cselekszik, hogy contribuálni osztán senki sem fog. Ezen utolsó czikkelyben maga Nagy Gábor sem tisztá. Ellene szegezte magát a' sírkőnek azon tekintetből, hogy ott a' Vandalismus mindent elpusztít, 's azt sürgeti, a' mit soha el nem ér, hogy Bibliothecába állitassék neki emlékezetkő. — Mi pedig menjünk elrettenhetetlen lépésekkel célunk felé.

Wesselényit nagyinak mutatja már a' Dictiója is. Gyönyörködve olvastam azt az újságokban. Ugy fényljen a' ti dicsőségtek, hogy mások, a' kik azt látják, dicsőítsék az atyát a' mennyekben. Ezt mondá a' Krisztus az apostoloknak. Tanítását jó követni mind annak, a' ki érzi, hogy benne Isten lakik. Éljen Wesselényi! Valóban Várnegyétek eggy illy Fő Ispán alatt, olly Vice-Ispán keze által igazgaltatván mint Laskai, ragyogni fog.

Írtam a' Metszőnek, hogy W[esselényi]nek képe alá tétesse Fő Ispáni méltóságát. Administratornak a' képen nem neveztem,

tudván hogy kételkedni sem lehet arról, hogy az Udvar helybe hagyja beülését.

Én tegnap fogtam a' szürethez. Temérdek csorba esett számolásomban. Meg van szedve fele a' szőlőmnek, 's csak 7 hordó borom van. Így járt itt minden más szőlőbirtokos is. A' Hegyalján elverte a' szőlőket a' jég, sok helyütt éppen nincs szüret. 50—60 Rf. egy hordó bor még pedig előre fizetésért. Mi lesz majd továbbad! Holott régi bor sehol sincs. Gyermekekoromban 8. 9. 's 10 f. volt az, a' mi most 50. 's 60. Én mind megcsinálom a' boraimat; egynehány általagot is csinállok ugyan, de a' többit két putton aszúval más l á s n a k. A' szőlő igen ép és érett, jó időben szedek, és így kapva kap majd rajta a' lengyel. — A' te borod is készül. 'S ha idei Tokajit fogsz parancsolni az ezidén parancsolt helyébe, szolgálatodra lesz; úgy mindazáltal, hogy előbb mustrát kapsz egy kis üvegben. —

Zrinyidet még sem készítette-el a' Szabó, úgy írja a' Sógorom. Sophie fél órával ez előtt érkezett ide Zrinyi posztaja színű Mamelukban fejér szoknyával, lóháton, 's ismét vissza ment Széphalomra. 9kor indult; most 11. délelőtt. Egészsége helyre állott, hogy ismét nyargalódzik. — Éljen szerencsésen, édes barátom, 's emlékezz-meg, hogy barátságod nekem becs felett való birtokom.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1021.

Kazinczy — Révai Miklósnak.

Révai Miklósnak Kazinczy Ferencz barátságos tiszteletét.

Vettem, sok és nagy érdemű Férjfiú 's kedves barátom, mind leveledet, mind ajándékokat. Kevélykedem szeretetednek ezen zálogaival, mert a' mint tudod, eleitől fogva megkülömböztetve tiszteltelek. — Az a' per, a' melly köztetek folyt, úgy tetszik, véget ért; a' n e m e s s z í v ű Ellenkező nem állítja méltónak a' maga becséhez 's méltóságához, hogy többé feleljen — a' *porból!* 's a' buzgó Philologus, Grammaticus és nem tudom mi minden! holmi olly alacsnyságok által, mint a' Grammatikai, philologiai villongások, nem engedi magát a' nagy dolgoktól elvonattatni — 's Áglájákat ír! — Én nem fogom bánni, ha a' per még tovább tart is, és ha a' nagy Philologusnak valamely társa segédjére kél is az elhallgatott vezérnek. A' tudománybeli csatáknak meg van a' magok haszna; a' dolog

jobban kiörlődik, *opinionum commenta delet dies, rationis iudicia confirmat*, 's azok az ideák, mellyek annakelőtte csak kevés főben voltanak-meg, 's talán ott is csak homályosan, elhatnak a' Publicumra, 's közönségessé lesznek. Egyedül azt óhajtom, hogy ha a' csatázók élesen szóllanak 's tüzzel bánnak is egymással, ne fakadjanak alacsonyosságokra. Meg kell vallani, hogy e' részben tanítványaid túl mentek a' határon. Ámbár Verseghi őket ostoba juhoknak nevezte 's kost emlegetett, szerettem volna, ha a' számár, az ordító basszus hanggal, nagy farral (melly Verseghinek 1795ben epithetumul is szolgált) — kiváltképpen pedig a' bibiresség képpel, elmaradt volna. Igaz, hogy Verseghi azokat mind érdemlette. Igen is, érdemlette, mondom; mert kereste. De szerettem volna csakugyan, ha Adorjánod kevésbbé dühösséggel csatázott volna, mert ügye ez által sokak előtt vesztett. — De hagyjuk abba ezt a' textust.

Hogy Iróink közt titkos Kabálok és Sikánok vannak munkában, régen sejtem, 's levelednek ezen czikkelye megnyitja szemeimet, hogy egyszerre látom, a' mit eddig nem láthattam. Fogod e' hinni, kedves barátom, hogy a' Wirthi Lantos egy vehemens fiatal ember által annál a' győző oknál fogva birattatott az ypsilonisták' seregébe való áttalépésre, hogy a' jolisták módja Kalvinista találmány, az ypsilonnal való élest pedig Pázmánnak és Káldinak 's más Jezsuiták-nak állhatatos példájik igazolják? 'S Szabó Dávid engede a' fontos okoknak, 's azt mondotta, nem említem már hol, hogy a' j-vel csak azért élt addig is, hogy hexameterjei inkább férjenek-meg egy sorban. Ugyan az az ember engem is igyekezett elszédíteni, kivált midőn a' Museum' dolgozására egyyüvé állánk. Az egyenlőség is azt kívánja; ngymond: hárman vagyunk; illő, hogy az egyy kövesse a' kettő módját. Szó esvén a' Christianus magyar nevéről, 's én mentvén ezt a' módot, a' mellyel én írtam a' szót, az az ember világosan azt mondotta szemembe, kifogván más okaiból, hogy egyedül a' kereszt-től való idegenség miatt írom *kereszttyénnek*, és azért, mert még itt is akarom ércztetni, hogy Pápista nem vagyok. Híjába hordtam neki és Szabónak elejébe, hogy hiszen Calvinisták is írják *tény* végzéssel, ellenben Pápisták is *tyénnek*; az semmit nem használt, mert mi használhat az ilyeneknél? — Szabó végre csakugyan kapott egy proselytust, — Döme Károlyt! a' ki a' jótól, mellynek felén valaha állott, annyira eltávozott, hogy most egyyike a' leggonoszab-

baknak a' leggonoszabbak között. Még *e* betűjít is pontozza, 's olyanná lett mintha benne Szabók és Verseghik lakoznának. — Hadd menjen! Vagy nem igaz a' mit állítunk — vagy az egyenesebb, józanabb Maradék a' miénket fogja követni. Én azon, ha velem más nem jár egygy úton, meg nem botránkozom: csak azon botránkozom-meg, midőn Batsányi így térít, Szabó 's Döme így tér-meg, 's Verseghi illy okokkal vitatja állításait.

Nyelvvizsgáló Értekezéseid megjelenésének szívesen örvendek. Az igen sokat fog használni. Csak azt óhajtom, hogy még az ellenkező állításoknak is engedessék hely a' munkában, szabadon maradván a' Kiadóknak, hogy akár jegyzésekben, akár külön munkában a' hibás állítás' vétkes voltát kimutathassák. Hiszen az igazságnak soha nem árt az ellenkezés, sőt az által mindég nyér az igazság ha ugyan igazság. 'S mi ne kövessük azt magunk, a' mit az ellenkező félben kárhoztatunk, hogy győző okok általlátása nélkül, egyedül a' mi kedvünkért, kívánjuk hogy ők ezt vagy amazt kövessék. Készek a' jól mindég elfogadni, még ha ellenségünk vezérl is megismerésére, 's bizonyosak hogy az igazat szívesen kerestük, 's bírjuk, bátran nézhetünk ellenébe a' következő időknek. A' jók és értelmesek felülkőn fognak lenni 's áldani fogják emlékezetünket.

Engem is tántorgatott a' maga általam igazán becsült, még pedig nagyon becsült barátságával egygy nagy ember, hogy térnék az ő felekezetek közzé. Quid quid ex fide non est, peccatum est; 's nem tértem által, nem makacsságból, hanem azért, mert meggyőződésemm ellen semmit tenni nem akarok 's nem tudok. Meglássd, tisztelt barátom, hogy az ő igyekezeteik haszontalanok. Csak Te nevelj jó fiakat; a' világosság terjedni fog. A' Critica szövétnekét fog gyűjtani, 's annak fénye mellett látni fogja minden, hogy amazok vétettek, majd tudva, majd hírek nélkül. — Egyedül az rettent-el, az a' gondolat, hogy mi lenne úgy nyelvünk' dolgából, ha a' fő hatalom a' Te haláloed után Verseghi forma tanítót tenne-bé székedbe, vagy olyyat mint a' Bécsibe. Azok, a' kik nem tudnak a' dologhoz, azt vélik, hogy a' ki M. Lexicont irt, az tökéletesen alkalmasnak legitimálta magát a' M. Nyelv és Literatura Professzorságára; noha igen kész vagyok azt hinni, hogy itt egygy bizonyos szolgálat jutalmaztatott-meg inkább a' szék nyújtásában, mint a' megkívántató érdem.

Én azt hitettem-el magammal, hogy soha addig Literatúránk

igazán szép gyümölcsöket termeni nem fog, míg Recenzióink nem lesznek, 's munkáink, a' hol kell csipősen is, recenseáltatni nem fognak. Minden ír a' kinek eszébe jut hogy írni kellene, 's minthogy vakmerősége miatt meg nem lakol, szabadon úzi bolondságait 's vásottságát. A' te Értekezéscidben vagy a' Kultsár Ur most jelentett Vásáronként megjelenendő Munkájiban lehetne e reményleni, hogy Recenziók is lennek helyt? Ha lennek, örömet küldök holmi segédet reá. Szeretném nevezetesen, ha a' Magyar Aglája vétetnék vizsgálás alá. Vannak abban jó darabok is, nekem azt megvallani éppen nem kerül sokba, sőt örömmel vallom: de által nem látom, miként jutha az a' Versgyűjtemény a' Kellern' Istennéji egyikének nevéhez. Sok darabról el tudom mondani hogy fordítás, soknak Origináljait nem ismerem, de rá esküszöm hogy fordítás az is. Ám hiszen az semmit sem von-le érdemlett becséből: de hogy lehet oly sok jó darabok mellett oly sok rosszakat is választani lefordításul? 's kaczagtam, midőn látám, hogy V[erseghy] egy bizonyos gyengeséget oly felette igen szeret festeni. Én austerus ember nem vagyok, 's tudom az ismeretes *Lasciva est nobis pagina, vita proba est mentis*: de régen megmondtam Verseghynek, hogy holmi verse mutatja, hogy tisztátalan képzeletekkel van inquinálva elméje, az pedig (ha moralitását vagy immoralitását nem nézem is a' dolognak, ha azt nem nézem is, hogy a' hárfátverőn papi ruhát árulgat-el a' félre csuszandott Regements-Páteri kaputrok,) legalább nem aestheticum. — A' szerelemnek legtitkosbb mysteriumait is lehet dallani: azt cselekedte a' többek között Göthe, azt Schiller: de azt nem azzal az elmétlenséggel illik cselekedni a' jobb ízlésű embernek, a' mellyel egy borkancsos Hadnagyocska cselekedné, 's a' Poctának nem Örzsikék körül kell forogni, hanem fel kell emelkedni a' Szépnek szentebb régiójiba. — —

Levelemet szedőim' vig lármája 's sajtóm' csikorgása közt irám, 's egynehány izben félbe kellett hagynom a' munkát, mert a' Mezei gazdaságnak ezt a' részöt magam intézem. Megengedj levelem éktelenségének. — De még egyet, minekelőtte azt bérekesztem.

Én nem Regmeczen lakom, annyival inkább nem Regéczen, a' mint azt tollad megtévedvén utolsó leveled' boritékjára írta, hanem Széphalmon. Ez Praedium, de hűsz házzal impopulált Praedium Regmecz és Ujhely közt. Ha tehát hozzám írsz, vagy küldesz, méltóztassál a' boritékra Széphalmot felírni. —

Élj szerencsésen! Az Isten tartson-meg sok időkre örömdetes állapotban. — Bacchusnak Újhelyi hegycin, Octob. 21d. 1806.

Kívül: ¹

Tisztelendő Révai Miklós Úrnak, a' Magyar Nyelv és Literatura Professzorának a' Kir. Universitásban.

Pesten.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

1022.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Alsó Olyson, a 10dik hónapnak 21dik napján
[1806]. ²

Tisztelt, kedves Barátom!

Nem való, hogy a Poéták mind irigyek, akármiképen igyekezzen is, azt elhíttetni velünk Debretzen Várossa. A' költő Kazintzi Ferentz, a' Költő Tsokonay Vitéz Mihálynak sír-követ állítván, ellenkezőt bizonyít. Midőn Gesznernek Fordítója Kleiszt Fordítójának Epitáfiumot választ, nem azt mutatja, hogy az agyarkodó irigység, hanem azt, hogy a' részesüllő bánat fogta el érzékeny szívét. Midőn azután ugyan az az érzékeny szívű Költő, Tsokonai Erdemeinek elő számlálása közben, fogyatkozásait mellőleg emlegeti, a' tsak annyit jelent, hogy a' jó és egyszersmind okos emberben nem vesztegetheti meg mindenkor a' jó szív a' jó elmét.

De mikor Debretzen Várossa egy Epitáfiumban Szatirát talál, és azt hiteti el magával, hogy Tsokonai Debretzenfiúsága miatt, lehetetlen akárkinek is, az ő sírja mellett sopánkodni a nélkül, hogy böltső's lak helyére ne gondolkozzon, és azt ne szurkállyá; mikor némelly tudós Emberek Debretzenben sok és helyes tudományt mutatni akarván, igen kevés, és igen helytelen mint tudományt, mint ízlést nyilatkoztatnak; már akkor nem többet sirni, hanem nevetni kell Debretzen Várossán, és annak némelly tudóssain.

Piramist akarnak Tsokonai porrai felett; de nem lakott ő Egyiptomban, és soha se volt ő se király, se fő pap. Rómában a' Régiségek között, ott, a hol most az Evangyélíkusok Temetőjek

¹ A levél zárlatán piros pecsét.

² Kazinczy jegyzése.

vagyon, eggyellen egy, háromszáz harmintz nap alatt készült Píramist, a Caesztiusst, lehet szemlélni. Ez o' Caesztius Aedilis, úgy tetszik, vagy Quaestor vala. Az ilyen nagy Úr értékeiből ki telhetett egy Pyramis, de ki építhet Pyramist szegény Vitéz Tsokonainak, a kötelen Debretzenyi Tájikon? Ha még nagy Úr lett volna, hogy elég hely legyen a Píramisre reá faragni tzimmerét, predikátomát, uradalmait, és más egyéb tzimjeit, meg tisztjeit, hogy tudgya p. o. a' világ 1000 Esztendők múlva, hogy arany Kultsos, belső státustitoknak, tanácsos, konsziliárius, Fő Ispány, vagy több Vármegyéknek előbb kelő Tábla Birája vala. Meg nem foghatom, hogy fakadhatott valaki a' Pyramisre, szinte Debretzenben, a' hol merő tzölönkök ágaskodnak ki a' temetőből.

Ez a' Kritika, hogy nem kell a' holt Barátnak hamvairól szólni, mert nem égetnek többé senkit is, szinte olyan, mint az, a' melyet hajdan egy Kritikus tett, midőn meg tzáfolt egy poetát, a' ki a' *szemek' lövő sugárait* énekelt; azt jegyezvén meg, hogy a' nap sugári a' napból ki, a' szembe pedig bé mennek. A' Debretzeni Tudósok szerént a' hamvak helyett port kellene tenni. De ez sem volna pontos ki fejezés, mert ki tudja mikor válik egészen porrá Tsokonai. Hogy a' Debretzenyiek lelki esmeretes pontosságoknak és jó ízléseknek elég tétetődgyék, így kellene szólni:

Vitéz Tsokonai Mihály Dögi.

A' mi magát az Inscriptiót illeti, mit tartozik a' dologhoz, hogy Arkádia marha legelő, vagy inkább számár legelő, ország volt é, vagy nem? Akár a Menalósz Hegyén, Heliszon [!] szomszédságában, Pán szüntelen való lakása lett legyen, akár nem, bizonyos, hogy szép, gyönyörű és költős tartománynak kellett annak lenni, a' hol Merkúrius a' Khelidoréa hegyén a' tekénős békából magának lantot készített.

Ha valamit kellene meg jegyezni ezen sír írásról, azt lehetne talán mondani, a' mit a Debretzenyiek nem mondtak, hogy tudniillik nem új; de mennyi szép ó gondolat vagyon, és mennyi balgatag új! te a' régiebbekből választottál.

Különös szerentsémnek tartom, hogy méltónak ítéltettem téled, meg hivatni Tsokonai ditső emlékezetének bár millyen tsekély részben való fen tartására is. Részemről húsz rénes forintokat ajánlok, és a' mennyit tsak lehet, bé szedendek és meg küldöm.

En is, itt 's amott finnyáskodást találtam pajtasunk írásiban. Nem vagyok gúnyoló, nem tzáfolom hogy élt deák szókkal, de sze-

rettem volna ha ritkában, és csak ottan, a hol szükség vagyon reájuk, élt volna velek. Azonban betsültem mindenkor tüzről pattant költő elméjét.

Gall vizsgálja Koponyáját,
Haza, öleld szép Múzsáját,
Én mindég kedveltem minden Költeményit,
S csak most, hogy már meg holt, irigylem észfényit.

Iliv barátod
G. Dessewffi Jó'sef.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz.]

1023.

Kis Imre — Kazinczynak.

Tekéntetes Ur!

Kedves Barátom Uram!

Sokat ártott nekem azzal, hogy a Debretzen ellenvaló kikelése az én Levelemet választotta alkalmatosságul. Mert a millyen igaz az, hogy a mit valaki kimond vagy le ír, mindig tulajdonának valja azt, ha betsülletes ember akar maradni, szint olyan igaz az, hogy a leg jobb karakterű s a leg tudósabb ember is mond vagy ír sokszor valamit, a mit teljességgel nem akar kiharangoztatni. Illyen szándékkal és csak pro statu notitiac, leginkább pedig, hogy a Tks Ur betses Barátságát használjam, irtam én a Csokonai Sirkövére tett Jegyzéseimet, a melyek között igen kevés volt a másé, t. i. a *Hamvai* és a *rugás*, de chez az utolsóhoz is én adtam s csak furtsálkodásból a Barthelemy mondását. — Én azt vártam, hogy az Ur meg jobbit a hol hibázom, 's megditsér, a hol láttzik valami olyan, hogy tanulni akarok, s nem is vagyok minden Tehetség nélkül — E' volt, édes Barátom, az én Gondolatom, e volt az én óhajtasom! — De mit tselekedett az Ur, — egy Levelet küldött, a melynek Contentuma ez, hogy merek abba piszkálni én tudatlan ember, a mit eggy oly tudós, mint az Úr, világ elébe botsát? — Nem illyen Célből volt írva az én Levelem, hogy critizáljon, hanem csak hogy az Úrral correspondeáljon és inkább hogy tölle tanuljon — De hogy észre vettem a Válaszból, melyet reá kaptam, hogy nem jól magyaráztam ki magamat — Barátim előtt sajnállottam, és arra határoztam

magamat, hogy a Tkts Úrnak, a ki magát töllem megsértetettnek tartja, többet Levelcimmel ne alkalmatlankodjak — Az ujságban kijött magyarázatokat pedig még csak gondolni sem tudtam — De már azok a Világ előtt vagynak — 's Ha tudná a Tkts Ur mitsoda Nexúsba vagyok én Debretzenbe, bizonyosan nem tulajdonitaná vétkül azt a lépést, melyet tselekedtem, mely ez, hogy ma Kultsár Úrhoz azt a Levelt, melyet a Tekts Úrnak írtam volt, a mint nállam meg volt, felküldöttem, hogy nyomtassa ki 's ezt vetettem utánna — «A Publikum legyen Bíró, ha méltó volt é ez az Írás azon Magyarázó Jegyzésekre, melyek a Hazai Tudósítások XXX. számja alatt, egy egészsz váras betsülletét sértegetik.» —

Nekem egyéb kívánságom nem volna, tsak hogy azt érhetném el ezen cselekedetemmel, hogy a Debretzeni Urak hinnék el azt, hogy én ő utánnok vagy ő felőlők a Tkts Úrnak nem sycophantaskodtam, a' mit pedig méltóan gondolhatnak az Ur Magyarázásiból. — 's Bár tsak azok inkább tulajdon személyemet érdekelték volna. —

Egyébb aránt én maradok olyan betsüllője a Tkts Úrnak, a millyennek maga tudom hogy nem gondol. —

1ső Novembris ide haza leszek, akkor pedig Golopra megyek Mlgos Báró Vay Miklos Úrhoz a szüretre.

Debretzen 23. Octob. 806.

Tekintetes Ur

kedves Barátom Uramnak

igaz szívü szolgálja 's Barátja
Kiss Imre mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

1024.

Kazinczy — Kis Imrének.

Széphalom, Octob. 26d. 1806.

Az Úr igasságtalan erántam. Igen is, világos jele volna az az én lelkem' képzelhetetlen irritábilításának 's minden határon túl ment kevelységének, ha én az olly sértést, volt legyen az bár melly nagy! melyet egy simplex levélből vagy megszólításból vettem, panasz-keppen egy egész l'publicum elébe vittem volna. A' ki a' dolgot c' néző pontból tekinti, az engemet kéntelen vétkesnek kiáltani, kárhoz-

tatni. De egészen másképpen van a' dolog, 's ha az Úrnak elég csendességet engedett volna fájdalma, végig tekinteni az egész dolog' folyamatját, most nekem nem volna szükség, Magyarázó Jegyzéseimet újabbban magyaráznom. — Végyen erőt az Úr, kérem egész bizodalommal, fájdalmán, 's hallgassa végig, a' mit mondani fogok.

Midőn 1805ben Februariusban, Cs[okonai]nak halála felől szólottam, emlékezik az Úr, mi történt ártatlan jelentésemmel. Nem nevezek-meg többé senkit; az Úr tudja, kikről szóllok. Egy igen szívesen tisztelt derék ember megsiketült minden okaimra, s kedve volt vétkesnek lenni. Egy nagybecsű barátunk, a' mint azt az Urtól 's Fő Hadnagy Fazekas Urtól hallám, megtörte felettem a' pálcát: éppen az a' barátunk, a' ki Semlyénben látogatásomra jövé, maga beszéllé nekem egész hozzám is, magához is bizó bizodalommal, hogy míg az Ujság levelet nálam nem olvasta, addig, csak az Urtól és Fő Hadnagy Fazekas Urtól hallván mit irtam az ujság levélben, maga is azt ítélte fölé, a' mit az Urak ketten és az a' harmadik igen sok érdemű ember ítéltek. Jól tudom, mik estek Debreczenben, 's hogy Csokonainak az Anyját mikép tüzelte-fel ellenem némelly ember, hogy Csokonainak az anyját miként keserítették-el sokan. 'S ha az Író magát hibázhatatlannak nem tartja is, ha lelke a' betegségig nem irritábilis is, ha egészen el nem tölt is magával, az effélek reá bírhatják, hogy szólljon, 's magát mentse, kivált midőn azt látja, hogy a' panasz és vád közönségessé lett.

A' Csokonai' sírköve eránt megszólalék a' Hazai Tudósítások' leveleiben. Gondolnám hogy *Magyarázatom* oltá nincs senki a' ki azt hihesse, hogy én a' Poussin sarcophagusa' Mottójával Debreczennek akartam adni döfést, és így kiki érzi, hogy ártatlan vagyok. De ha meg nem szállaltam volna, az a' gyanú, hogy én Debreczent *szamarak' nevelőjének 's táplálójának* neveztem köz helyen, bizonyosan tovább terjedett volna; mért nem tudhatja az Úr, hogy én egy más levélből is tudom, hogy engem ott meg nem értettek. Az illy vádat a' legkevésbbé irritábilis lelkű ember sem örömet hagyja magán ülni, ha érzi becsét a' köz becsületnek. Osztán reménylhettem volna e én, hogy ezen félre értés mellett a' Cserei szándéka elősegéltetik? 'S a' becsület megengedte e nekem, hogy csendesen nézzem 's hallgassak az illy esetben? Bizonyosan nem!

Tovább mégyek egyenességemben, 's kimondom, hogy a' Debreczeni intolerantia 's mások munkájának piszkálgatása megérdemelte, hogy valaha valaki megszólamljon, 's Debreczennel éreztesse,

hogy nem mindég hiba az a' mit ő annak bélyegez, és hogy fulmina torquere nem az ő, legalább nem mindenben az ő jusa.

Minden egyébre, a' mit az Urnak utóbbi levelére mondanom kellene, eléggé megfelel a' bántás képpen vett Magyarázat. Méltóztassék azt csendesesen megolvasni. Csak azt engedje az Úr, hogy ennek, tudnillik az Ur utóbbi levelének, egynehány sorait kiírjam.

«Én azt vártam, ezek az Ur szavai, hogy az Ur megjobbit a' hol hibázom, 's megdícsér, a' hol látszik valami olyan, hogy tanulni akarok, 's nem is vagyok minden tehetség nélkül. — De mit cselekedett az Ur? Egy levelet küldött, mellynek contentuma az; hogy hogy merek én abban piszkálni, én tudatlan ember, a' mit egy oly tudós, mint az Ur, világ elébe bocsát?» -- Ezt írja az Úr, édes barátom, 's engedje-meg hogy kimondjam a' mit érzek. Illyet az ember csak Debreczenből várhat, hol a' mint már megírák, a' Debreczeni-ségtől a' legjobb fők sem lehetnek egészen mentek. -- Azért hogy az Úr nem tudta hogy az *Et in Arcadia ego* a' Poussin festéséről van véve, én az Urat tudatlannak nem néztem, 's azért, hogy én tudok valamit a' mit az Ur nem tud -- mint a' hogy viszont az Ur is tud olyat a' mit én nem tudok -- én magamat *minden-tudónak* nem tartom: de igen is hogy hibáznék én, ha olly dolgokban kívánnám hallatni decidáló szavamat, a' melly nékem nem volt soha stúdiumom 's ezen értelemben vévén a' kérdés alatt lévő dolgot, megbántás és kevélység nélkül mondhattam, hogy abban a' mit valaki egy egész Publicum elébe terjeszt, olly felette igen megtevédhessen, az nem olly felette igen hihető, 's jó volna a' hirtelenkedő kárhoztatás és leczkézés helyett (mint a' milyen volt a' Misanthropia, cynismus, 's a' many is) meggondolni, hogy a' Criticus is szint úgy hibázhat mint az Író, 's a' mondott okoknál fogva, még hamarább 's könnyebben.

Rosszul indúlt dolognak ritkán esik csendes és kedves kimenetele. A' nemesebb gondolkozású ember pedig még a' visszás esetekben is hasonló marad magához. Vetélkedjünk ezen becsületért, édes barátom, 's szeressük egymást.

[Kazinczytól készült másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

1025.

Nagy Sámuel — Kazinczynak.

Komárom, d. 26. Oct. 1806.

Kazinczi [!] Ferentz Urnak
Nagy Sámuel!

Két barátságos Levelemre is hozzád való utasítása után válasz nem kapván, oly hiedelemben vagyok, hogy leveleim nem jó helyre utasítottam. Azért hát már most nem Váradra, vagy Semjénbe utasítom a harmadik[at], hanem a Tokay szüretre: reménylén, hogy ottan talán bizonyossabban meg találalak.

Én élek, és elég szerencsés volnék: ha hogy erre is mi felénk egy két ki pallérozott emberekre találhatnék! Rég olta ohajtva várom leveledet, első levelemre, melyet Váradra utasítottam.

Ezenn Levelem megadója, Komáromi Patikarius Pados Úr, talpig emberséges ember, a Tokaji Hegyekre szándékozik boroknak vásárlása végett: kérlek igazítsd őtet valami emberséges emberhez, a ki jó Tanácsot adjon nékie. Nállunk gyalázatos borokat adnak Tokaji bor helyett drága pénzenn a betegeknek: egész nagy hasznára lenne tehát az a betegeknek; hogyha ez az Ur valóságos jó borra tehetne szert.

Élly szerentséssen, és szeresd ezután is Barátodat!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. hod. Lev. 4r. 175. sz.]

1026.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tasnád 27dik Octóber: 1806.

Becses Barátom!

A folyó holdnak 9dikén költ érdemes leveledet itt vettem tegnap, a hol most szüreten vagyok.

A Hazai Tudósításoknak XXXdik darabjába iktatot Magyarázó Jedzéseidbe tökéletesen meg feleltél a Debreczeni böleselkedőknek, és az eő goromba, gulyási alacson sértegetődzéseikhez képest még igen is feinul. Igen helyessen eset ez így: mert az oly alacsonul kötelezkedők nem is érdemessek egyébre, hanem hogy az Igazság nyersen

mondasson meg nékik, és az igaz Bölcsesség úttját követő igazságoknak csalhatatlan volta bizonyítsa meg aszt nékik, hogy Debreczennek egyéb érdeme nincs annál, hogy tágos pusztáin jó Marha legelők vannak, hogy ott jó Marhák híznak és azok mellett a Marhának is csak nemtelen tulajdonsága ragad reájok; nincs ott Prometheus, ki az Égi szent tüzet le lopja és ők minden bizonnyal nem félhetik jól meg dömött [!] beleiket, hogy azokat a Sas, az elmésségnek symboluma, meg rongálja. — Sainállom, hogy ügyetlen kötélözkedéseikkel ennyi balt okoznak, örvendem mind azon által aszt, és dicsőségemnek tartom: hogy olyast tudtam gondolni, melyen Debreczen fén akad; ugyan azért én fel tételemtől annyival inkább el nem álok: mivel annak végre haitása végett Véled fogtam kezét. — Dicséretes dolog N[agy] Gáborba, hogy a mit cselekedet, hibának lenni meg ismeri, csudálkozom Fazekason, hogy ő is a kötelezkedők számába lenni nem átalja. — Milyen Poeta volt, aszt nem tudom, de hogy criticus rossz, azt látom, jó Botanikusságát ismerem; jobb volna tehát nékie fáradhatatlan igyekezettel Botanisálni, és minden Figyelmét arra fordítani: hogy Debreczeni Florájokkal bár ha mi kevés fényt is vonnának ködös homályokra. Rettenetes Debreczen-ségű ki fejezésekkel élt Fazekas Uram néked irt levelébe, a *gyerkőcsesség* kifejezése ugyan nyilván meg mutattya ám: hogy roppant városoknak minden díszes volta csak környékén lévő jó Marha legelőkől ál, olyanokbul, mely lakosaikbul is Marhátot csinálnak [!]. Nagyon meg indultam én ezen ki fejezésen, és hogy ha érdememen alól nem ismerném eggy Debreczeni emberre meg haragudni: bizonyossan meg haragudtam volna reája, így csak fel sohaitok, és aszt mondom: Bocsás meg nékik Uram, mert nem tudják, nem érzik, mit fecsegnek! — W[esselé]nyinek nagyon tettzik, a mit Debreczennek felettél: még a minap e tárgyba irt leveledet meg mutatván nékie, örömmel hagyta helybe állításodat; ígérte, hogy mind maga, mind más jó Baráti fognak fel tételünk végre vitelére kölcséget adni; a Sibói Márvánnyal azomba nem boldogulunk, mert az a szabad levegőnek viszontagságait ki nem álya alabástromossága miatt, én ugyan Wesselényinek aszt mondám, hogy éppen a fogja fel tétünk becsit nevelni, ha a Márvány Sibói lészen, ugyan azért oly helyheztetést adunk nékie: hogy a levegő zivatari ne ártassanak, meg látom tehettük é? Én Károlyba Faulwetterrel még a héten fogok beszélni, gondolatomat véle közleni, és a monumentum planumát le raizoltatni. — Tökés éppen ma ment el harmad napi nállam mulatása után Utazásaira,

különösen lisztel tégedet és kért, hogy irjam meg Néked Virgilnek ezen versét:

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certat,
Ambo florentes --- Arcades ambo.

A mint felyeb mondám --- még ne csüggedgyünk, kedves Barátom, és kettőztetel igyekezettel légyünk azon: hogy fel tételünk telyesítettésébe dicsősségünkre fog különösen válni az is, hogy Debreczenbe hoztuk aszt telyesedésbe.

Way Jósef érdemeit nagyon neveli az is: hogy a Pataki oskola számára meg vétette Bibliothecadot, néked is becsületedre, dicséretes becsületedre válik generosus el engedése 250 forintnak. --- Ily eszközök által boldogul elő mente a Tudományoknak, és köz cultura-nak. --- Széchényi bár ne gondolkodot volna oly igen austriai módon, a midőn más részről oly szépen gondolkodot Nemzetéről. --- Nem tudom, mi az oka, de csak igaz az, hogy a Reformatusok csak velősböbben gondoskodnak Nemzeteikről, és a midőn annak segíteni kívánnak --- nem Németisálnak! az az nem sántikálnak.

Örvendem, hogy jó Barátommal, Zeikel, meg ismerkedtél, érde-mes arra, hogy ismerjed őtet, és neveli érdemit az is, hogy a Nagy Way Jósefnek veje.

Ohaitva várom Munkáid közre bocsátásokat. A mint edszer ígértem, most is kötelezem arra magamot, hogy ha küldesz kezembe feles exemplarokat, a leg nagyob igyekezettel fogok el adásokba szorgalmazkodni. - Wesselényi mihelyt Fő Ispánnak resolváltatik, tudósítalak azonnal. --- Az én falusi Nevelésről irt Munkácskám nem csak telyes hibákkal nyomtatottat N. Váradon, hanem, még most látom, hogy a censor ki hagyta belőlle, vagy ki törölte aszt, a hol példákkal mutatom meg, hogy se a régi, se az ujjab időkbe történt revolutiokat soha se okozta a köz rendű embernek meg világosítása: nagyon sainálom ezt, és meg is fogom támodni censor Uramot, nagy praefidentia az tőlle, hogy más ne tudgya, mit szabad a mi Monarchiankba írni, a ki oly kényes materiához mer szóllani; mind az, bizonyossan tudgya azon illendőséget, melyel írni kell. Azután a hol a falusi gyerekeknek tanítandó számvetést emlittem, oda be csusztaták egy kobarló Kács nevű Papnak például sültelen Munkáját, meg vagyok ez által is nagyon bántódva.

Köszönöm a Sipkának készítettését - ugy azon szerencsémnek is örvendek, hogy képjeiteket foghatom birni.

Kisnek most nem segíthetek úgy, a mint valóba ohaitanám, csak ugyan a mennyit tehetek, gyönyörűséggel meg tenni el nem mulatom. Én is életem főb szerencséjének tartom, hogy eő Barátom, és köszönöm, hogy ezen becses gyönyörűségre juttattál.

Holköcznek leírását örömmel olvasom a Hazai Tudósításokba. Oly fényt húzol ez által Hazánkra, mely nélkül eddig elé szűkölködöt, és úgy is van alkalmaztatva le írásod, a mint a cél meg kívánnya. — A jó izlésnek nem csak szépségit, hanem hasznát is hirdeted, és így bizonyossan hodittasz annak tisztelőket. Két igen különös dolgot említek itt Néked: — Wesselényinek azon Beszédgyit — melyet én a Hazai Tudósításokba iktattattam, és mely cselekedetével Kulcsár engemet nagyon le kötelezet, azon Beszédet Laskay, ezen Közép Szolnok vármegyének igen érdemes Ord. Vice Ispánnya fel küldötte Decsinek, hogy Kurierjába iktassa; csak gondold el, mit válaszolt Laskainak. — Nékiek most sokba kerül a Nyomtatás, de egyéb aránt is a publicumnak unalmára válik, ha eő Uiság leveleibe olyas hosszszas dolgokat nyomtattat — ezen paraszt, goromba válaszra eő is kapott Laskaytul jó mosdót. — Tavaly November 10dikén irtam a kolosvári academicus senatusnak és kértem tőlle arra engedelmet, hogy az academicum mineralogiae musaeumba, magam és barátim költségén helyeztethessek emlékeztető bizonyoságot érdemeiknek Friedvasky Jesuitának, és N. Enyedi Refor. Professor Benkőnek, mind a kik a Mineralogiára nézve Erdélybe a leg nagyob érdemeket tették — edszersmint projectumot adok, hogy egygy Botanicus kert álltasson Kolosvárt és azt tanító cathedra — ezen levelemre máig se adot ezen ostoba senatus választ. Mit érdemlenek ők? — Feleségem tisztel — én meg nem szünök lenni igaz hived,

Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1027.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Octob. 31d. 1806.

Tisztelt kedves barátom.

Utolsó leveled, melyet ezelőtt harmad nappal vettem, úgy eltévedt papirosaim közt, hogy hirtelen reá nem akadhatok. Kezembe

fog az akadni bizonyosan, mert leveleidet félre szoktam tenni: de nem halaszthatom a' válaszlást. Ne vedd tehát rossz neven, ha valami csonkán vagy hibásan lesz felvéve levelemben.

Az Újhelyi Üveges, a' ki Debreczenbe üvegekért ment vala le, üresen tért vissza, az az, nem hozott nékem semmit; sőt azt sem tudta megmondani, hogy min múlt, hogy kívánságom teljesítessek. Nem régiben tehát az Ér-Semlyéni Rectornak küldöttem két czédulácskát, hogy azoknak előmutatásával Tőled, édes barátom, és Fő Hadnagy Fazekas Úrtól, a' mik ott reám várnak, vétesse által, hogy még Novemberben Semlyénbe menendő szekerem felhozhassa. Örvendek hogy ezen rendelésemet más úton is tudtadra adhatom, 's kérek, hogy ha majd valami Semlyéni ember bemutatja soraimat, a' csomót neki add által.

Harmadik holnapja, édes barátom, hogy Fizsi megszűnt lenni; még csak harmadik holnapja, 's az idő már is fátyolt von némelly kedves emlékezetekre! Sokszor valamelly megmagyarázhatatlan kétség száll meg, ha az a' szép gyermek enyém volt e igazán, míg más szempillantásban viszont elevenebben ébred-fel egyszeri örömeim' emlékezete 's szívembe tört út. Nem keresem én a' szenvedés kényes édességét, nem tapadtam makacsul a' bánatba, de érzem mit vesztettem, 's természetes dolognak nézem, hogy bánkódjam. Mit használhat a' természet' sugallásával ellenkezni? Csak azon illő törekednem, hogy magamat a' bánat által öszve ne tiportassam, 's azon törekedem is. Azonban a' gyermek emlékezete örökké fog élni szívemben; azt sem az idő, sem az a' szerencsés poltolék, melyet a' Sophie kebeléből már reményleni kezdek, nem fogja soha eloltani. Bizony háládatlanság a' megholtakat úgy nézni mint a' kik szeretetiünknek tárgyai nem lehetnek.

Elkínózva a' fájdalomtól, mint Oresztes a' Fúriaktól, dolgoztatásokban lelhettem volna nyugalmat, ha dolgozhattam volna; de nem dolgozhattam. Kis Imre Úrnak levele 's még egy más levél, 's Nagy Gábor Úrnak ittléte végre erőt adtak; olvastad Kultsár Úrnak újságleveleiben *Magyarázó Jegyzéseimet* 's később a' *Hotkócz leírását*. Kis Imre Úr nem régiben írt nekem egy elkeseredett levelet, 's azt tudakozza tőlem, ha levele megérdemlette e hogy az egész Publicum előtt tégyek eránta panaszt, 's Debreczeniséggel — mely a' Csokonay hiszemje és vallomja szerint is, annyira eltörölhetetlen karakter, hogy attól a' legjobb fejek sem szabadulhatnak-meg ha egyszer Debreczenben szívták a' levegőt, — Debreczeniséggel

mondom azt veti mellé, hogy levelére adott válaszonak az az egész contentuma, hogy miként mer egy oly tudatlan ember mint ő egy oly tudósnak mint én, valamely munkáján critizálni? — A' Debreczeniség' kipattanására nem felelek; azt cselekedni nem illene, gondolom, hozzám; csak az elsőre kell valamit megjegyzennem: azt, hogy az én lelkem a' betegségig irritábilis, 's kevélységem túl halad minden határt és képzelést, ha igaz a' mivel Kis Úr vádol, hogy egy baráti bizodalommal tett megszólításból a' Publicum előtt tészek vádat, 's azt tészem birármá. De a' dolog, gondolnám, egy kevéssé másképpen van. *Egy* az, hogy én Kis Urat semmi módon nem árúltam-el a' Publikum előtt, 's Kis Úr, ha vétlen volt a' Debreczen szemeiben míg én publice nem feleltem, vétlen lehet azolta is; — *más* az, hogy a' per oly dolgon támadott, melly a' Publikum elébe volt terjesztve, 's nékem rossz neven semmi úton nem lehet venni, ha én magamat a' számárnak szidása 's sicáriusi döfölgetés' gyanúja alól kiszabadítani igyekeztem. Tegyük mind ezekhez, hogy láttam, hogy a' meg nem értett *Arcadia* gátlást fog vehetni annak az igyekezetnek, mellyet elősegélltetni óhajtottam, és hogy Debreczen az efféle sugillatiókért mint a' millyeket rajtam tenni kedve szusszant, megérdemlette, hogy megszólaljak. Nálam sem éppen idegen az az érzés, hogy az ember néha megbotolhat 's az illy esetekben igen szép megvallani hogy megbotlottunk, 's igen rút makaesul azt vitatni, hogy nem. De valóban mikor valaki tudja, mi az Arcas és Arcadia, 's mi volt a' Poussin képe sarcophagusára írva, mikor valaki sok esztendőket töltött a' magyar írás' mestersége körül, akkor nem csuda ha az afféle kritikák, mint a' millyekre én nyomtatásban feleltem, egy kis tűzbe hozzák az embert, 's Debreczent emlékeztetik, hogy jó lesz a' leczkézgetés helyett előbb tanulni. Én magamat elfelejteni nem fogom: de ha kell, újra megszólalom.

Én kész vagyok elhinni, hogy a' sir mellett emelni követ, nem tanácsos, a' Vandalusoktól való félelemnek miatta, 's ha Cserei eláll a' gondolattól, ellene szólni nem fogok. De mind az, a' mit Nagy Gábor Úr javasolt, hogy a' monumentumot a' Széchényi Bibliothecájában kell állítani, etc. oly tanács, a' mellyet követni nem kell és nem lehet. Bár a' *Nagy-Erdőben* engedne helyet a' Monumentumnak az amplissimus Magistratus! — Ha nem enged, Gener. Vayt kell Cserei által kéretnem, hogy adjon a' Debr. kapuja előtt Ő helyt a' szándék teljesítésére.

Élj szerencsésen, kedves Barátom, 's szeress! Feleségem téged kedves feleségeddel tisztel. Az Isten tartson-meg örvendetes állapotban.

P. S. Az a' modestus ember, a' kit Kriska annyira imád, és a' kit le egészen másnak tapasztaltál, mint a' millyennek én festetem, elvesztvén Kassán hivatalát, felment 1793-ban Bécsbe 's Pesten egy estvét egy nagy ember házában töltött, hol a' villám sujtotta embert kiki akarta látni. Az ember egy Diétai Ablegatus jelenlétében, a' ki nagy rollt játszott a' Diétákon, arra tanította a' társaságot, hogy a' Diétának micsoda néző pontból kell vala nézni a' dolgokat; azután sorba ment minden fachen 's polyhistori tudóssággal szóllott mindenről. A' Társaság egymásra nézett 's fejet csóvált. De midőn a' Bajnok a' Kant Philosophiájáról kezdé szóllani, Prof. Kreil kipattant, 's éreztette vele, hogy a' legnagyobb szemtelenség az, a' melly öbelőle illy emberek előtt szóllani. Barátom, ha én a' Chémiában azt fogom írni Kis Imre Úrnak, a' mit ő és Fazekas Úr nekem a' szép mesterségek dolgában, bizvást nekem állhatnak, 's kaptára utasíthatják a' csizmadiát. —

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1028.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

A Hazai Tudósításoknak XXXIVdik darabjának 284dik lapján a Magyar Theatrom iránt le irt jelentés nagyon meg botránkoztatot. — Kulcsárnak ugyan tisztelem érdemeit, eő itt is jót akart mondani, de aszt a Jót más képpen kellett volna ki fejezni: tisztelni t. i. az arálynak intézetit, és becsülni mind a Nemzeti charactert, mind nagy érdemit a nemzeti nyelvnek. Ilyetén nemcs Institutumot a lézengve kóborló Német hanzwurstokkal csak távulról is hasonlatosságba hozni, sérelmére van a Magyar nemzeti méltóságnak. — Midőn aszt ohaittyuk, aszt akarjuk, hogy Nemzeti Jádzó színünk legyen, a tárgy felséges voltához illetlen emliteni azon pénzt csaló kóborló Németeket; egy szóval Kulcsár itt ugyan mondhatot volna ám Szépet, a szépre és Jóra hathatóssan serkentőt; de hát az a szép aszszonykával beszélgető böles utazó nem jobban tette volna é, ha halgatot volna, és nem pirult é a szép száijbul hallani aszt, a mit nem szégyelte a publicum elibe terjeszteti meg bizonyításául annak, hogy se Világ ismerete nincs, se ahoz nem ért, a mirül fecseg, se a jóra törekedő igyekezetnek nem becsüllője. Ernyi a

maga nemébe, az az bizonyos személy elő adásba közép szerű actor-nál jobb, a többi tagjai is azon Jádzó társaságnak tudtomra nem Mester legényekből szerkesztettek egybe — és a nagy Wesselényinek minden bizonnyal mind több Juditiuna vagyon, mind nagyobb becsüléssel viseltetik ezen Intézet felséges voltához, hogysem mester legényeket vegyen fel. — Eggy átalýába meg vagyon ezen egész Nemzeti Institutum sértetve annyival inkább, mivel a Kulcsár leveleibe az okos publicum egyebet kíván olvasni, nem illetén fületlen, farkatlan tudósítások be iktalásokat, és éretlen ész haszontalan szüleményeit. Meg engedgy, Kedves Barátom, hogy ily hosszasson panaszolkodom — reménlem, nem lészek terhedre — mert magad által látod, mely igen sok tekintetből méltán boszonkodom. Felcni akartam én azon Debreczeni utazónak, és fel küldeni Kulcsárnak feleletemet, de méltatlannak tartom gyáva fecsegősit feleletemre.

Az egyesült Prussus sergeknek nagy győzedelmét hirdetik. Napolcont nagyon characterizálja azon alacson boszszú áló indulattya, mely szerint Jenát el égettette, és reteradájába vandaluskodik. Be tölt, a mit mindig mondtam, hogy győzedelmeskedni fognak a Prussus-sergek, mert a mely armadának vezérei hadi tudományokrul könyveket írnak, lehetetlen hogy győzedelemre ne vezessék alattok valóit: a mi generalissaink nem hogy könyveket írának, de nem is olvasnak és láczik is. Attul mind azon által méltán lehet tartani, hogy a csábító Napoleon szokot módgya szerint maid el ánuittya valamelyik szövetségessit a Prussusnak, úgy hogy minek előtte az egész coalitio egybe üthetné erejét, már eő gyengülést okoz az erőbe és így még is csak eő fog triumphalni, melytől a fő gondviselés őrizzen: mert ha csak ugyan most is eő kerül feljűl: alacson, lűrhetetlenül alacson szolga lánczokra alázza Európát. Nagy ostora az emberi nemnek ezen különös jelenésű kis corsicai ember, és legkülönössőbb az, hogy nem tudgyák, vagy nem akarják tudni meg ismerni őtet, és csudálatos cselekedeteinek ösztönöző rugóit. —

Én még itt mulatok néhány napokig — rendelést tettem, hogy számodra a Platanust, és szomorú füzeket ide hozzák — innen fogom Ér Semlyénbe küldeni. Vetted e azon leveleimet, mely mellett két féle exoticus fa magot küldöttem? Ély boldogul és szeres' alandólag, a ki vagyk

Tasnád 3dik Novemb. 1806.

igaz hív barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1029.

Kis Imre — Kazinczynak.

Tekéntetes Ur!

kedves Barátom!

Az Ur Levelét, és a' Hazai Tudósításokban kijött Irásomat, ma egy Postánn kaptam itt Goloponn, a hová retourirozták Debretzenből — Kivántam volna ezt az útalatos Levelemet hogy soha sem irtam volna. De már ez meg esvénn, én valamint az előtt, most is betsültemre írom a Tetks Urnak, hogy az akárminth ütött ki, de egy olyan szívtől vette eredetét, mely a' Tkts Urat igen igen tiszteli. Kifejezéseit, nem decisive, nem Letzközés képpen akarta tenni, p. o. *szerettem volna, nem merem meghatározni, az én fülemben nem hangzik szebben* etc. *nem vitatom* etc. van olyan ember, van olyan értelem etc. ez a keltő pedig volt pro statu notitiae. De hogy mind ezek piszkáló és sértegető Kifejezéseknek vevődtek — én rólla nem tehetek — Hanem az igaz, hogy akarminnek mondott volna az Ur érettek, el tudtam volna hordozni. De mikor egy közönség vagy más érettem bántódik, az feletle nehezen esik. És ismét mondom azt, hogy azzal a mit csináltam, t. i. Levelem közönségessé való Tételével, nem magamat akarlam instificálni, hanem Debretzent, a melynek az én Levelembe se líre, se tanátsa, mert Nagy Gábor Uronn kívül senki sem tudta, hogy az Urnak akarok írni a tudva lévő Dologba. De a ki semmit sem felelt Czédulámra, azután mondtam Fazekas Hadnagyak, mikor már el volt küldve, ennek pedig az egészsz dolog gleichgültig volt. Már most a Publikum is látja s az ő Dolga, ha rosznak vagy jónak tartja is azt.

Én négy vagy öt Hetet akartam itt tölteni. De Gróf Bothjány [1] Károly ide jött, a kinek Debretzenben van Dolga, és e szerint, két vagy három nap múlva vissza megyek a Mlgs Bárával Debretzenbe. Golop, 7dik Novbr. 806.

Tekéntetes Ur

Kedves Barátomnak

igaz Tisztelője

Kiss Imre mpr.

Kazinczy e levélhez mellékelte foglaltványra a következőket írta:

Chemicus Kis Imre Úr levele,

Golop, Novbr. 7d. 1806.

a' reá-adott válasszal ddo. 15ae. Novbr.

Még kezem között vala a' válasz, midőn a' Hazai Tudósítások XXXVII. száma alatt Fő Hadnagy Fazekas Mihálynak nékem szőlő feleletét vettem. Az az észnek éppen úgy van ellenére írva mint minden culturának. Eszembe juta, a' mit Bárczay József mondott volt a' maga tényérnyaló bolondjainak, mikor, sok bántásaira kifakadván, vissza adták a' döfést, 's eltéptem a' Kis Imrének adott válaszá is.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 211. sz.]

1030.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, d. 11. Novbr. 1806.

Édes barátom,

Ma ülöm házasságba lépésem' második innepét 's azzal szentelem emlékezetét, hogy annak a' széplelkű Férjliúnak irom rajta levelemet, a' ki azt utól érhetetlen szépségű dala által elfelejthetetlené tette. Melly boldog voltam ezen két csztendő oltá, édes barátom; 's nem mondhatnám e el, hogy a' sorsnak minden csapdosásai mellett, mellyekkel néha még most is sújt, szerencsém felzavarhatatlan volt, ha a' lyányomat el nem vesztettem volna! — Neked, édes barátom, elég szived volt, érzeni, hogy kesergésem nem békétlenség volt, hanem vesztésgem' nagyságának tökéletes érzése, 's részvételel irt csepegett sebeimbe. Hogy verseim tetszettek, annak szívesen örvendek; a' te javallásod nékem több mint az egész Publicumé; hidd ezt a' szónak tellyes értelmében. Werke des Geists und der Kunst sind für den Pöbel nicht da, azt mondja Göthe. —

Az utolsó sor mindég édes keserű könnyeket facsar-ki szememből. — —

Tíz nap alatt három leveled érkezett. Az elsőre, melly olly sokáig tévedezett a' Postákon, minthogy Kassára vala útasítva, a' szüret alatt feleltem. A' másodikat Octobernek 2dikán írtad; 's az vala az, mellyben árvaságomat kesergéd. A' harmadik, Octob. 17d.

az eltévedtnek gondolt levelet másolta. Hirtelen végig fogok szaladni mind a' kettején, hogy a' legszükségesebb czikkelyek felelet nélkül ne maradjanak, mert hosszasan írom nincs időm, pedig ma indul a' Posta.

Azon leveled, a' melyben bort kérsz, éppen akkor jött, mikor azon hordómat sajtóztatám, melyet köztted, Cserei közt és magam közt akarék felosztani. Csereinek már éppen megírtam volt, hogy néki is készitek egy kis ajándékot. Ez idén kevés borunk volt 's pinczéink mind kiürültek. Én egy szőlőt vettem 3000 fnton 's annyi bort csináltam a' terméséből 's vett asszúból, hogy a' szőlő ára kiteljék. Az a' hordó a' mi megmaradt, töltelékre hagyatik és magunknak. Légyen akár mennyi a' maradék, annyi csak lesz, hogy a' jövő szüretig magunkat vele beérhessük. Mihelytt az idő engedni fogja, Győrbe útasítom, vagy inkább Pestre; ird-meg korán, *kihez*.

Csereinek nincs sem hivatala, sem titulusa. Büszke lévén régi nemességére, Mánásság nem kell, de hogy a' Mánásokat alázza, Kammerherren Schlüssell kell. Azt tanácslám neki, hogy hozasson Grófságot magának. A' Nemesek kevélysége e' részben olyan, mint a' Diogenesé, midőn Plátónak szőnyegét taposgatta. Én a' bolondságot bolondságnak nézem még most is, 's arra a' kolcsra nem vágyok: de minthogy a' phantazia béhozta hogy a' háromszegű kalap egyik oldalán gomb legyen, rá varratom, 's minthogy a' livréében járókat eseléseknek tartjuk, livréel nem veszek a' nyakamra, ha talán alkalmasabb volna is, mint a' másféle öltözet.

Bár csak Európai útazásidban *Brydonnak* az utazásait lehetne olvasnunk. Én annak csak az Aetnáját ismerem, 's lefordítottam. Egyveleg lrásimnak 4dik kötetében fog állani. Az ám a' festés!

Midőn Yoricknak érzékeny utazásaiba fogtam, így lettem a' könyv' czimjét: Yoricknak érzékeny utazásai F[rancia] és Olasz Országokban. Az a' *való* szörnyű szó, 's látjuk hogy Gyöngyösi is el merte kerülni, még pedig abban a' strophájában, melyet én ugyan legszebbnek tartok:

A' mint szöke vize lefoly a' Dunának,
Nagy jajja hallatik egy árva Nymfának,
Gondolnád azt lenni Didó siralmának,
Tőle elválásán Anchyses' lijának.

Ÿ. 1. Dictio poetica. Invenies etiam disiecti membra Poetae.

Ÿ. 2. pugnat contra Dr. Szent Györgyi, asserentem, quod in sermone hungarico *quod* non possit efferri per infinitivum.

Ÿ. 3. *Töle elvdlásán.* Elisít *való.*

Flórádat az Ujhelyi Vásárban láttam 's megvettem, de belé tekintvén 's azt remélvén hogy Pestről nem sokára itt lesz az onnan várt nyomtatvány, még a' vásárból elküldöttem a' húgom leányának ajándék képpen. Egynél több nem volt, mert többet vettem volna. Szídtam Kis Istvánt a' *gyönyörűnek nevezett, irtóztató Címkép* miatt. Istentelen Nadályaink!

Elveszvéen Rezem, egy más rajzolatot küldök-fel metszeni, hogy Epistolád előtt állhasson. A' barátság nem unszol reá kevésbbé mint a' kevélység. --- Élj szerencsésen édes barátom!

Olvasod e a' Kultsár leveleit? Mit mondasz Hotkóczomra? Mit peremre a' Debreczeniek ellen? Ma ismét megyen egy levelom Kultsárhoz. Öllelek.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1031.

Kazinezy -- Cserey Farkasnak.

Széphalom, 11. 9bris 1806.

Édes barátom,

Sophiem fekszik, hozzá sietek, mert magában van, azouban azzal szentelem házasságba-lépésem' második vissza forduló ünnepét, az az a' 3dik esztendő első napját, hogy Neked is írok, mert a' Posta még ma indul. A' minapi Debreczeni feleletre is ma indul feleletem Kultsárhoz, Kis Jánoshoz is. Szeretném minél előbb hallani, hogy Te és némelly jó fejek mit mondanak a' Debreczeni perre. Ha kellett, kapnak eleget, 's még többet is kaphatnak ha még többet is óhajtanak. De én a' phlegmámból ki nem lépek, magam paraszt-ság által meg nem mocskolom.

Valóban kedves barátom, utolsó leveled sokáig késett, érzettem, hogy régen nem vettem írásodat. Azonban sem meghidegülést, sem betegséget nem rettegtem. Azt hittem, hogy útatol.

Eddig egészen olvasád Hotkóczot, 's reményilem, édesen lepett-meg a' Zsibói Obeliszk előhozása. Érezd, hogy az én szívem gyönyörűséget lél Zsibóra és Krasznára emlékezvén. Octóbernek utolsó,

's Novembernek első napjaiban innepletem tavalyi örömeim emlékezetét.

Kis asszút kér. Vissza írtam neki, hogy egy hordót úgy töltem-meg, hogy azt háromunk között osztom-fel. A' bor szűk volt ez idén itt is. Tarczalon 110 Rftot ígértek a' szín borért minden asszú nélkül Gróf Klobusiczky Vincének 's nem adta.

Ezeket és a' Tokaj sorhegyeinek leírását nem sokára megküldöm Kultsárnak.

Munkád és herbáriumod még sincs itt, de sipkád sincs. Ez éjtszaka egy álmot láttam egy sipkában. Nevettem felébredtemkor. De az álom nem bohó. —

Napoleon pedig Berlinben van! Ki hitte volna azt? Éljen szerencsésen édes barátom, 's engedj-meg hogy ezen levelemet reptülve írom.

Kivül: 1

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. p. Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1032.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű szeretet Barátom!

Desperatae Europae res! imbelles populi! quo Corsicanum istum impunitè pergere sinunt. Sed desinam queri; pudet sane (dicam quod est) talium hominum cum quibus vivo aetatem nostram moritem, in qua fere sine pugna occupantur Regna et Regiae. — Azon kezdem gyászos érzésekkel telyes leveletem, a min kezdette derék Barátunk, Hannulik, közelebbi Vasárnap nekem írt levelét. Oda vagyunk mindnyájon, és Jai! szolgálja lánczokra, alacson szolgálja lánczokra jut az egész emberi Nem. A Corsicai győző eddig mívelt dolgai által nagyon meg mutatván: hogy hív telyesítője légyen azoknak a tulajdonságoknak, melyeket Seneca ír Nemzetéről:

Prima est ulcisci lex, altera vivere raptu,

Tertia mentiri, quarta negare Deos —

Mit várhatunk hallatlan szerencséjén való pöffedt dagályátul? Mit remélhetünk már, midőn az utolsó erőt is le tiporta, mely fen

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

héjazó büszkeségének még ellent állhatot? Bécsből írja agenseim, hogy 21dik Octobris be ment legyen Berlinbe. --- Az uiságok szerint nagy, felettébb nagy volt a Prussusok vesztesék, de fő Vezérjeiktől el kezdve az utolsó köz legényig meg bizonyította armadajok, hogy derék, hogy vitéz katonák legyenek. --- Oda vagyunk, oda van mindenünk, és had, Barátom, hogy itt félbe szakaszszam, nagyon által hatódom súlyátul a nem vélt történetnek.

Mult Postával vette Kedves Feleségem becses leveledet,¹ vettem én is kedves rendeidet, az Ipomnak szőlő leveledet² feleségem első Postával be küldötte. Köszönt Tégedet a leg szivesebb Barátságga, köszönnén, hogy rólla oly érdemessen gondolkozol, kevély árra, hogy irántad viseltető Tiszteletem, és szeretetembe részt vehet.

Kulcsár leveleinek XXXVdik darabjába iktatot Debreczeni levélbe a végin valyon hogy érti a böles író eszt: «Arra mind azon által ugy tartom, hogy keljen ki hagyni --- hogy a kő fel emelése; vagy fel szentelése alkalmatosságával, egy kis Arkadiai Innepet ülhetnének Dacziában.» — Ha a Debreczeni Író itt aszt érti, hogy a Cs[okonai] sír kövére gyűitendő, és fen maradandó pénzből az én Nevembe celebraltasson Arkadiai Innep, ha eszt érti — én nagyon meg bánlódva érzem magamot. — Kész voltam én, és kész vagyok most is Csokonainak önnön kölcségemen meg adni ezen tiszteletet, kész a tisztelet örökös Jele fel állittatása napját meg is Innepleni; de távul van töllem azon alacsonság, hogy a publicum conto[?]jára magam neve alatt Innepeket celebrályak. Tudod, Barátom, ki írta azon levelet, mivel Néked szól, ismered az Írót is, és így tudhatod, alkalmas é az characterem becsit ennyire meg alázní. — Gr. Károlyné [!] Ingenieurje és architectussa Faulwetter vasárnap nállam lévén, eleibe terjesztettem szándékunkat és ígéré is, hogy fog egy sír kő formál raizolni; mihelyt meg kapom, el küldöm Néked, és ha jól fogja el találni, nékie is részt kell venni Innepi öszve gyövetelinkbe Debreczenbe. Arcadiai Innepet én ugyan Dacziába is a leg nagyobb örömmel celebrálok, de ugy, hogy Kazinczy Ferencz legyen az elől ülő és kevés, igen kevés Debreczeni ember legyen jelen. Ely oly boldogul, mint kívánnya

leg hívebb barátod
Cserey Farkas mp.

Tasnád 12dik Nov. 1806.

¹ Ismeretlen.

² I. az 1017. sz. levelet.

1. Platant, 2 szomorú fűzt innen holnap reggel küldök Ér-Semlyénbe. —

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1033.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Novbr. 15dikén 1806.

Kedves barátom,

3-dik Novemberi leveledet együtt hozzá hozzám a' mai Posta a' botot érdemlő Fazekas Mihály Úr sületlenségeivel a' Kultsár XXXVII. levelében. Szeretném édes barátom, ha látnál, midőn ezt írom; ha láttál volna, midőn azt a' levelet ma vettem. Csendes vérrel olvastam parasztságát, és minthogy látom, hogy nincs esze, sem nem csudálom hogy cselekedte, sem Kultsárra nem haragszom, hogy levelének helyt adott ujságaiban; mert, oda barátom, a' szabadság; ha a' bolondnak is nem lesz meg engedve, hogy szóljon. Szóljon; magát mocskolja-meg, nem engemet, ha bolondul szól: ha pedig eszesen mondja a' mit mondott, köszönjem magamnak, hogy okot adtam rá. Azonban az én feleletem készen van 's első Postával felküldöm Kultsárnak. Az egész mesterség abban áll, hogy egy elmés tournürrel oda vigyem a' dolgot, hogy a' bántás ragyogást vonjon reám. Nem ezt cselekedte e sokszor a' Diétákon Wesselényi? —

A' magyar theatrum felől tett jelentést magam is igen vétkesnek találtam, de még is nem olly éppen vétkesnek mint a' millyennek már most, minck utánna Te megnyitottad szemeimet, valóban lelem. Azokon a' mesterlegényeken etc. etc. fel sem akadtam volt, 's most látom, hogy az valóban rút vád, mert W[esselényi] olyakat fel nem vesz, nem azért mert *Mesterlegény*, hanem azért, mert a' Mesterlegénynek nincs az a' culturája, a' minck egy színjátszóban lenni kell. Én néked, édes barátom, ezekről a' mi színjátszóinkról azt mondhatom, hogy soha még őket Debreczenben bosszúság nélkül nem nézhettem, nem hallgathattam. Soha sem tudják leczkéjeket; rossz darabokat választanak a' játékra; hogy tanulni ne kellessen, Operákat czinczognak stbb. De van három esztendeje hogy őket láttam 's azolta sok megváltozhatott. 'S vedd hízeltetés nélkül a' mit mondok, én azt hiszem, hogy azok az emberek érzik hogy Erdélyben cultusabb Publicum előtt játszanak, mint M. Országon.

Azon leveledet, melyben exotikus fák magvát küldél, nem vettem. Gyanítottam, hogy leveleid közül egynek legalább el kelle veszni, mert igen sokáig hallgattál Octóberben. Gyászfüzöm Regmecen van, még pedig már vén fa: Platanus pedig Kassán Dr. Viczay barátomnál. Azonban barátságodat úgy veszem mint érdemi 's örvendeni fogok, ha a' fa szerencsésen érend Semlyénbe.

d. 23. Nov. 1806.

A' miolta ezen levelem elejét írtam, a' halál révére szállított egy epe hideg. Szerencsére most az Ipam curája alatt valék Kázmért, 's ime már gyógyúlok, de bőv minden ruhám 's minden erőm elfogyott. Időbe fog kerülni egészségem helyre állása.

Az újságok sok váratlant beszélnek, és egészen meghazudtolják azt, a' hirt, a' mely veled levelednek egy czikkelyét íratta. A' Fr[ancia] sereg nem gyujtogat, hanem Wielandnak és Göthének sauvegardot adott. Mint gondolkozik más, arra nekem, édes barátom, hidd el kevés gondom, és én Csereit szeretem még ott is, a' hol másképp gondolkozik mint én: de megvallom, botráncozva hallom Csereit abban, hogy Bonapartot *Corsicai finak* nevezi, valamit keresni. Corsicai vagy nem Corsicai, az mind egy. Azonban az tagadhatatlan, hogy ő a' Gondviselésnek, mely bizonyos czélokat akar elérni, akár úgy, mint flagellum, akár másképp, kezében nagy eszköz. Nem ötlet, édes barátom, hanem a' Prussz. Kabinetet gyűlölöm én, mert ha Udvarunknak ez az esküdt ravasz ellensége tavaly serio akart volna bosszút állani jusainak megsértéséért, úgy most fenn állana Német Ország, és a' szerencsétlen 's tiszteletet érdemlő Német nem sírna úgy Hazája feldőjtésén mint a' Lengyel sirt 1770. táján. Ennek egyenesen a' Berlini Udvar az oka, mert a' maga haszna miatt eleitől fogva a' Francziával tartott, 's hazáját 's a' Német Országi fejedelmeket elárúlta. De hadd vessék véget, mert gyenge vagyok. Élj szerencsésen, kedves barátom és szeressd örök tisztelődöt 's barátodat.

K.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1034.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igen Kedves Barátom!

Debreczennek nagy érdemű Fia, hathatós Védelmezője, F[azekas] M[ihály] Uram igen jól tenné, hogy ha a Criticusságrul le tenne, jobban tud eő a Linnae plánták rendéhez, sőt Wildenowal is kezd ismerkedni, jobb volna, mondom, a Debreczeni ki hírelt florát tökéletességre vinni, mint criticuskodni, mert valaminthoz nem tud, a mint nevem meg gyalázásával bizonyította, úgy bizony agyag falvu, fémlő Nád fedelű, de jó szalonát, és kővér tehén hust áruló Városának is oly nyomorult Védelmezője, hogy védelmező okaival még jobban meg erősíti igazságát annak, a mit Te Debreczenről mondtál. A Democritus nélkül szükölködő Debreczeni Bölcsenek ugyan szükségek volna ám egy jó portio prüszkölő porrá [!]. — Jobban ohaitanám Kulesárba olvasni a Hotkóczi kert le írásának folytatását, nagyon meg bájolt engemet annak mingyárt kezdete, és meg vallom, gyerekes nyughatalansággal várom a folytatást, mert tudod magad, hogy mint [!] együgyűségibe, mint miveltebb állapottyába mely nagy kedvellője, és tisztelője vagyok a Természetnek. — Csak az érzékeny szíveknek vannak a Természet Szépségei alkotva, el reiteznek azok az érzéketlenek előtt, vagy pedig az azokat ékesítő gyönyörűségeknek leg felyebb némely tettzetes sugáraitul illetetnek meg azon kívül, hogy Lelkekre hatódna gyönyörűségek. Szép minden a Természetnek egészszében, és a mit csak felesleg lát is némely szem, Rend van abba, és az Egészt edgyesíteni segítő harmonia, sőt a fentebb, és magasztaltab szépségét emeli azon kevesebb figyelmet mutató Rész is, mely az Egésznek tökélltetítésire szolgáló egybe kötő Erőt teszi. — A Természetnek ily bámulásra méltó tekintete ábrázolja az Egészszet, a mennyibe az véghetetlen Részeket foglal magába, melyek meg foghatatlan módú el szerkesztetések által az Irtóztatost a gyönyörűséggel, a fel magasztalt szépséget az eggyyszerűséggel, a csendességgel edgyesitvén, éppen annyi tökélltetesség képeit ábrázolják, a mennyi edgyes Scenait mutattyák a mindent magába foglaló Egésznek. — Ezen az uton szeretem, tisztelem, imádom Én a nagy Alkotást tévő Természetet.

Budai István bizonyítása szerint 12dik Novemb. Ér-Semlyénbe hiba nélkül meg érkeztek a Platanus és 2 szomorú füz, aszt írja azon becsületés ember, hogy minden órán fel fogja néked küldeni. Ély sokaíg és Boldogul — és szeresd aszt, a ki Barátságodba a leg nagyobb gyönyörűségét találja —

hived

Cserey Farkas mp.

Tasnád 17dik Nov. 1806.

Innen a jövő héten fogok haza menni. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1035.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Lelkem Kedves Barátom!

Nem tudván, mikor érkezhetik Semlyénből az alkalmatosság, ezen levelet előre el készítem, hogy akkor késő ne legyen.

Én vetekedéseitekbe ereszkedni tellyességgel nem kívántam: de minthogy már most harmadizben hozod előttem elő, és a' Debretzeniségbe belé keverni méltóztatsz, két vagy három jegyzéseket kívánok tenni egész tsendességgel és szelidséggel. Egygyik ez: hogy magam tapasztaltam, melly sokan tsudálkoznak itt Debretzen ellen való ki keléseden, és a' hol tsak hallottam, majd mindenütt utánna vetették ezt: »pedig azt az Urat itt minden betsülte, tisztefte.» És hogy magam is ezen tsudálkozók közül való vagyok, nem tagadom. Mert hogy a' Kis Inre Ur privat levelinek két ország előtt kellett meg magyaráztatni, és hogy a' jegyzések olly indulatossággal vagynak írva, elég bizonyosága annak, hogy ez nem ok, tsak alkalmatosság volt.

Továbbá minthogy az én Debreczeni levegőt szivott és annál fogva Boeotziai érzéketlenségbe esett orrom sem érzi az itt uralkodó pestises influenzát, a' *Debretzeniséget*: kérlek, édes Barátom! ne sajnáld ennek mi voltát, jeleit és minéműségcit meg magyarázni, hogy ha még bennem is utálatot szerző gugát és tályogokat nem formált, hadd foghassak idejibenn orvoslásához.

Ezen kívül azt is igaz lelki esmérettel valloim, hogy meg nem foghatom mitsoda *sugillatiókra* tzélozol, mellyeket *Debretzennek*

rajtad tenni kedve szuszszant volna: én ugyan csak egy datumot sem tudok, melyből e' felét gyaníthatnék; ha van, közöld velem és szívesen igyekezem meg nyugtatásodon.

Végre, valamint Lelkem magad meg kívánod, hogy gondolkodás és meg győztetésbeli szabadságodon senki erőszakot ne tegyen: úgy másoknak is engedd meg, hogy kedvek teljen vélekedések mellett való meg maradhatásokban. Nevezetesen a' mely példát előhozol, én szentül el hiszem, hogy valósággal meg történt, és úgy történt 1793ban: de azért még sem lehet kívánni, hogy én az én 1804ben tett tulajdon tapasztalásommal ellenkezőt hidjek: annyival inkább, hogy tizenegygy esztendei tanulás, tapasztalás, és helyvel közzel nyomorúság, nagy változást tehet egy tálentommal bíró ember' fejénn és szivénn.

Ne vedd, Barátom! mind ezeket egyéb névenn, hanem mint egygy szín mutatást és alatsony hízkelkedést nem esmerő Barátnak aggodalommal tellyes szeretetinek jeléül, ki attól tart, hogy más részre hajlás nélkül ítélők, kik sem Tégedet, sem a másik részt nem szeretnek [!], sem nem gyűlölnék, ezen hevességedet kissebbségedre találják magyarázni.

Szentül esett, hogy a' levelet előre el készítettem: mert iné midőn épen indúlnék, mutatják tzéduládat. A' pakétot, és Aristippot által adom: akartam az Oest. Annalokat is köszönettel felküldeni: de Prókátor Nagy (Gábor Úr kérte el, 's tudtam, hogy tőle meg nem tagadod; ha el készül vele, első alkalmatossággal fel küldöm. A' M. Gróf Ő Nagyságát és a' M. Aszszonyokat alázatosan tisztetem, öllelek czerszer és vagyok Debr. Nov. 18. 1806.

egyenes szívű barátod
Szent-Györgyi József m. k.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

1036.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kazinczy Ferentznek Desseöffy Jó'sef egészséget, Boldogságot!

Még eddig egy krajtzárt sem szerezhettem Tsokonai sir kövére, pedig némelly érzékeny embereket szólótottam meg; az egygyik azt mondta, hogy az élőknek és koránt sem az holtaknak számára

szükséges most a' pénz; a' másik nem felelt, de nem is adott semmitis, láttam szemeibül 's ortzája vonásibül, hogy inkább szereti olvasni a' Poetákat, mint vagy őket táplálni éltekben, vagy hamvaiakat ditsőíteni halálok után; sokakat nem is mertem megkeresni, tudván; hogy azok közzül valók, a' kiknek nints fülek ha nem peng körülöttek, és a' kiknek soha se nyílt, ha mindég zárkozott a markok.

Mivel nem irod, miként küldjem által Néked a' húsz Rforintokat, majd a Köz Gyűlés alkalmatosságával adom valakinek, hogy bizonyosan kezedhez jussanak.

Kár hogy nem jársz a' Gyűlésekre, olyan közzel lakván Újhelyhez; ha nem akarnál szólni a' Közönséghez, Barátiddal beszélhetnél; nints sok olyan ember ott, mint Te, rari nantes in gurgite vasto.

Hotkócznak leírása tettsett, kivált az eleje és vége; a szegény Tótokat pazérló festékekkel ábrázoltad; bár minden Tiszántúl való Várnegyének Követtye olvasna Tégedet az Ország Gyűlése előtt; midőn az Adónak a' nép között való elosztásáról van a szó. Úgy tesznek a' Magyarok a' Tótokkal, mint a' Gazdák a' Szamarakkal, mennél jobban meg vetik, annál jobban meg rakják, megterhelik.

A Magyar Stylus Kuriálisról (Tiszt-írásrúl, nem Tiszta írásrúl) már én is gondolkoztam valamitskét. Péchy Imre nem rosszszat 's nem rosszszúl írt, de nem eleget; mindent, a' mi ezen Tárgyban eddig megjelent, olvastam. Leg jobban tettsett a' mit (úgy gyantom) Verseghy lételett közönségessé a' Hazai-Tudósításokban. Az én ideáim odáa mennek ki rövideden:

Noha napkeleti eredetű a' Magyar Nyelv, költsönözhet mindazonáltal mértékletességgel más nyelvtül szavakat; de úgy, hogy azokat a' maga járassa 's Geniussához alkalmaztassa. Ha ki szúrnók a' Deák nyelvbül a' Görög eredetű szókat, olyan kopasz maradna, mint az idegen tollaktül megfosztatott Mátyás. A hajtogatások, a szólás formája, a szó szerkesztetések, és azoknak rendje, az Onomatopéják (képhangok) bélyegelik a' Nyelvet. A' mesterszók, a' Törvényes és Polgári Tárgyakban, merő közegygyezésű hangos jelek. A *Just* szinte úgy *officium*nak nevezhetne volna a Deák, mint az *Officiumot Jus*nak, de p. o. *defluo* helyet nem tehetne volna ezen hátráltató hangú szót: *sisto*, hogy a' lefolyást jelentse. Ne törjük hát a' fejünket, hogy mondjuk p. o. Magyar eredetű szóval a' *Just*, mert ha pontosok akarunk lenni, *törvényes Szabadságnak* fogjuk hívni, és így egy deák szónak ki jelentésére két három három tagú Magyar

szóra lessz szükségünk. De azért nem akarom hogy így szóljunk, p. o. a Jus prioritást ad néki, Privilegiomjának manutentiójára; így írtak a' Németek Literaturájoknak kezdetekor. Ne legyünk tsinoskodók (Puristae), de azért ne tarkítsunk mindent. Intersit Fundanum inter, Generumque Viselli.

A' néha mélyebben gondolkozó Tsászárszár Úr, minekutána elfelejtette volna, hogy nyelvünket anyanyelvnek mondotta, aszt szűznek hirdeti, a ki minden elegyedéstől irtózik. De a' szűzek nem szaporodnak, és nem tudom hogy lehessen a' bődögságos Szűzen kívül a' termékenységet a' Szűzességgel össze egygyeztetni. Nem merem reménleni, hogy a Szent Lélek Úr Isten sugja nekünk mindenkor az új Magyar szavakat.

A' mit Tsászárszár Úr javasol, hogy tudniillik Nyelvünk gyarapítása végett a' Külső eredetű szavakat mind ki küszöböljük, azt Peretsényi Nagy László valósítani próbálta; a' többi közt a' Notáriust vagy Jegyzőt *Dézmásnak*, a' Politicust pediglen *Tsinomlónak* nevezi. Ha valaki Nyelvünket Kódus gazdaggá, és értetlenné tenni akarja, Tsászárszár és Nagy László Urak után induljon.

A' ki mindent Magyar eredetű szóval ki akar tenni, határozatlan vagy két féle értelmű szót fog néha koholni, mint p. o. *Nem-tár* Genealogia helyett, vagy helytelen, mint *kerebér*, interes vagy kamat helyet, vagy felette hosszút és sok szóból állót.

De azért, hogy más nyelvtől költsönözhetünk, si puro fonte cadant, parce detorta, nem következik hogy meg kell p. o. a Magyar nyelvben tartani a *Certificatoriát*, a' melly rossz deák, hét tagokból álló, bárdolatlan szó, a' mellynél hosszszabbat még nálunk sem igen találni, vagy a *Lévátát*, a' melly szó szinte a' Ducange Glosszáriomában be illik, és nyelvünkben felette Kálvinistásan hangozván, a Magyar jó Pápastákat nagyon botrántoztattya. *Lévata* helyet tehát azt mondanám *Perkelet*, mert az Actióval mintegy virad, a' Lévátával pedig kél a' Per. Azt mondja Voltér, hogy ha a' szavakat vizsgáljuk, merő Metaphorákra találunk, a' mellyeket észre se veszünk. Nem árt a' törvényes Terminologia közzé egynéhány eleven és képettűző szótskát hinteni, a' komor 's patvarkodó Tudománynak itt, 's amottvaló ki derültetése végett, ez mint egy Laisnak a kaczagása a' kötött szemű és tövises szemöldökű Arcopagiták előtt.

Mind ezekből tsak az következik, hogy vagy érezni vagy élessen meg kéne határozni, hogy, mikor, és hol kívántatik valósággal egy új Magyar eredetű szó a' Görög vagy a' Deák helyében?

Ügyész nem rossz szó, tsudáлом hogy botránkoztattnak némelyek, hogy ész vagyon, ha nem másutt, legalább a' szó végén.

Ha azt kérdené valaki, hogy kik koholyanak Magyar eredetű új szavakat? azt felelném: Kazinczy, Versegghy, nem pedig Peretsényi Nagy László.

A' Szavak koholására szinte oly szerentse kívántatik, mint akár mi másra. A jó gondolatok a' szerentse ajándéki, úgy mond Lessing. A *Honnyi Törvények* szerzője, a' ki a' Praefectiót *Fiúsítás*-nak nevezte, szinte olyan szerentsést gondolt, mint Nagy László bődögtalant, midőn azt *nemválasztásnak* mondotta.

Mivel pedig a' jó gondolatok az írás vagy szólás hevenyei közben serdülnek főképpen, tsak a' sok szólás és írás gyarapíthattya nyelvünket a' hivatalos Tárgyokbanis. Homerus előtt nem tudunk Poëtical, és Cicero akkor írta Oratorát, minekutánna már több Római Polgárt mint felszabadítottat, mint megszententziáztatott volna.

Eredjen hát és folyon, a' mint kezdett, az új szavak özönje, tsirázzanak ezen új koholások, mint a' Cadmustúl elszórt Sárkány fogaiból támadt egy mással viaskodó vitézek; en default des chosses, allons créer des mots, tsak hogy minden Ügyész, minden Szólló, minden Író az új maga teremtesű szava mellé oda tegye a deak mester szót, hogy a' bíró, a halgató, az olvasó meg ne tébolyodjon.

Hanem minekutánna üzni fogjuk ezen szó kalapátsolást, nem annyira a készített sovány terminológiákban, mint a' hivatalos beszédekben, és írásokban, szedetessük mindenünnen össze a' kéz, s nyomtatott mindennémü régi, s új írásokból a' Törvényes tárgyú igéket, és ezeket rostáltassuk, választassuk és igazítassuk meg azután egy, mint Törvényt tudó, mint országos, mint tudós, mint jó ízlésű Magyarokból álló választott tanács által.

Tsak így állapíthatatik meg üdövel országossan egy világos, rövid, pontos, hathatós szavakat magában foglaló törvényes Terminologia, és eszközöltetthetik azon egyszerűség (uniformité), a' mely után némelyek oly nagyon sohajtoznak.

E nem a' legrövidebb út, megvallom, de a' leg természetesebb, és tsak azoknak tetszik vissza, a kik az üveg ház (serre) elevért (précoce) gyümölteit kedvelik; nyughatatlan, káros, fonyasztó sijetéssel mindent össze zúzó elmék, kik a' ma vetett búza magból holnap már kenyeret enni akarnának.

Soha semmiféle Nemzetnél nem termett egyszeriben a' hivatalos nyelv, és nem vala soha és sehol olyan tiszta, mint az írókéé;

azomban szebb, felségesebb mindenütt az országos emberek nyelve a Prókátorokéénál; és egy általyában illendőbb, hathatóssabb ott a' nyelv, a' hol szavallyák (declamant) a Percet, mintsem ott, a hol írásban perelnek a Törvény székek előtt.

Nem gondolom azomban, hogy valaha anomaliák azaz minden regulátlanságok nélkül legyen a' Nyelvünk; vigasztaljuk magunkat más Nyelvek sorsával, és bízzuk az olasz Giliire, meg a' Magyar Beregszászyra az Araukániai Nyelvnek tsudállását, melyet hihetőképpen nem értett sem az egygyik, sem a' másik. Nehezen hiszem, hogy valaha így szólítsuk Nádor Ispányunkat: Fő tündökléssü Királyi Magosságod. Királyi Hertzegséged bizonyosan izetlen; Felséges Hertzeg rosszsz, mert sok; de hol győzedelmeskedett valaha akár mellyik Nyelvbenis a' meg gyüköresedett és a' meg rögzött Szokáson? Nálunk essen a' leg elsőbben? Mi legyünk olyan okosak?

Kivált mi Magyarok, mi szokás Fiai,
Félig rothadt gyomok buta imádóji?
Eresztődjenek ott józan ész rajjai,
Hol az édes méznek darások szopóji?
Hidd el a jó s rosznak meg választás fája
Paraditsomban volt, nints nálunk Hazája.

A' Diétabéli írások közzül nehéz választást tenni, az úgy nevezett Cortésia (Tzímírás), a' Bévezetés, a' Végezet formuláji legnehezebbek fordítani, de ezek a formulák már majd mind fordítva vannak a' Gyűlések Könyvében. A' mi magokat a' Királyi Előadásokat, és az Ország Rendjeinek Elő terjesztéseit illeti, Ahnássi Ignátz ideáji ruházatjokkal egyetemben nem érdemlik a' fordítást, Atzélynak ellenben minden Munkája pontos, rövid és tsinos. A' Diétabéli írások közzül egy különkötöttben Toldalék gyanánt a' hivatalos írások gyűjtve találtattnak; az 1802dik Toldalék kötettnak 155dik Lapján egy deák írást fogsz találni ilyen tzím alatt: Extractus summarius; ennek a' neve tsupán egybe-húzás, magában pedig a' Magyar Kereskedésnek minden terheit, és akadályait igen rövideden, de egyszerűsmind igen telyesen magában foglalja. Ez tárgyára nézve felette nevezetes írás. Ha próba gyanánt fordítani akarnád, a' jó fordításnak példáján kívül mellőseleg olyan factomokat tennél közönséggessé, a millyenek még Berzeviczi könyvében sem találtattnak, és a' millyenekről azon Hazám fiai, a' kik deákul nem olvasnak, nemis álmodnak;

nem lehet elnyomattatásunk bizonyosságait eléggé megismertetni; ezen az úton felette ártatlanul, és mint egygy dióban terjesztenéd elő a törzsökös Magyaroknak legfőbb, legnyomossabb, legfontossabb nehez-
telésünket (Gravamen).

Botsáratot kérek, hogy oly soká tartóztattlak, de nehéz végezni az hozzád utasított Levelet; szeretek azzal értekezni, a' ki fejtegetésemet igazíthatja; azonban nem szüntem meg még ezen nyomozások közöttis sajnálni azon Angyalt, a' ki, mint hajdan Psametikus gyermeke a kenyeret, minek előtte még szólni tudna, már a' Szépnek nevét eltálalta A' te Leányod volt tudniillik. Görög ihletésű Sir írásod leg gyengédebb érzéseimet illette. Ne keseregj, árva Atya, Vigasztalódj, szép Lélek!

Fébus adá Neked Vénusnak oltárán,
Hogy legyenek Múzsák szoptató dajkái.
Gráziák késérték az élet határán,
És mégis olly hamar lefolytak órái!
Tudni illik Erosz, tekéntvén párjára,
Gyönyörű jeggyessét innen előlelte,
És Gyénusoknak szaporítására
A szép Psikhariont Egeknek emelte.

A 11-ik Hónapnak 23dik napján, Alsó Olyson [1806.] ¹

Hiv Barátod
G. Dessewffi Jó'sef.

A' meg nevezett hűsz Rénes forintot ide rekesztetem.

[Fredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 178. sz.]

1037.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

En holnap megyek innen hosszszas mulatásom után haza. Ugyan ohaitva várom leveledet, melyet már rég nem volt szerencsém venni.

Hallottad e és ha hallottad, igaz é, hogy gr. Széchényi Ferencz Hivatalyairul le mon'lot? — Nagyon meg ütköztöm ezen hirnek hal-

¹ Az évszám Kazinczy írása.

lásán, mert mikor a köz Jó gyarapítására oly nemes igyekezettel törekedő és Fő Méltóságba helyheztetet Hazafiak el mozdulnak, vagy akár mi módon el mozdíttatnak onnan, hol nagyobb ki terjeszkedéssel munkálódhatnak a köz Jó elő mozdítására, az ilyen állapot mindég tetemes kárára vagyon a Haza Boldogságának.

Ugy emlékezem, hogy tavaly meg irtam volt Néked, hogy két érdemes Mineralogusok emlékezetét hogy ohaitanám örökösíteni. Ennek el érésére a Kolosvári Academicus Senatusnak irtam egy levelet, melyet még akkor mingyárt be küldöttem nékiek, de ezen ostoba dagályossak máig se válaszoltak, hihető képpen azért, mivel tollerans projectumom lévén, nem nézhetik ott a Ref. Professor nevét. Küldöm copiába ezen levelemet, és ítéld meg, nem érdemlöttem volna é arra leg aláb választ? — Irj kedves Barátom mentül előb — és ély boldogul, kívánnya

Tasnád 26dik Nov. 1806.

igaz hived
Cserev Farkas mp.

Copia.

Illustrissime Domine, Comes Camerarie, Supreme Comes & Regie Director! Inclite Senatus Academicce!

Rei publicae emolumentam, publicumque Patriae decus pro basi comunis felicitatis illum praecipuum scopum habet, qui ad fouendas amplificandasque scientias, et promouendam ingenii, et cordis culturam tendit, qui bene meritos, indefessoque conatu in literaria Republica ad summum honoris fastigium evector Viros magnanimitatis prosequitur fauore, luculentum enim est, et saeculorum exemplis comperit habemus: bellis literis, et Scientiarum vsu Populorum, Patriaeque Splendorem, et quae hinc consequitur, publicae felicitatis eximiam vim roboratam, stabilitamque fuisse. Nulla ergo ratione gratificandi facultatem vberius, nobiliusque exhibere possumus, quam si Viros, qui animo incorrupto, honestaque vitae ratione Virtutem consectando non sinunt socordia aetatem torpesci, sed efficacibus dediti Studiis summam adtingunt claritatem amore, promptoque gratitudinis animo prosequimur. — Tali amore, tali animo Te Ill. Dne Comes, Regie Director, et Vos de Scientiis et Literatura optime meritos, praestantissimos Viros compello, Vosque oro, ut dum hisce sinceris animi sensus aperio, aequos agite et Judices et boni rectique Studii promotores.

Joannes Fridvalský, dum vixisset Societatis Jesu praesbiter in Transsilvania humo recondita Dona regni Naturalis lapidum scientifica ratione primus in apicem posuit, fossiliaque in Sistematicum redigendo ordinem, Geognosin, oryktognosinque huius Principatus rite, et erudito descripsit calamo. Franciscus Benkő assiduus, et clarissimus Professor Collegii Enyediensis Mineralogiam Hungaricam recentiorum sistemate eleganter adornatam scripsit, et celeberrimi Wernerii praeclarum opus de cognoscendis Mineris ex exterioribus signis in Patriam transtulit linguam. Quam proficuo merito praestiterint, patet Orbi literario. Cum vero virtute conspicuos a Natura ipsa diligere cogamur, proposui in animo, ut memoriam virorum istorum qui Patriae ornamento tam eximio exhibuerunt Industriae specimina proprio et amicorum aere perennem reddam. — Non ideo quidem quasi Venusta, et summa eruditione elugubrata [!] eorum opera illa gloriae facultate non enitescerent, quae nominis laudem, et honos ad stabile memoriae decus euehit, set ut utar Justitia, in qua virtutis splendor est maximus, Justitia nempe illa quam quisque Patriae filius a concivibus ob recte, beneque facta merito deprecari potest; industria enim alitur gloria, et admodum ardua est illa via, quae ad assequendam literariam perfectionem ducit, Virtus quidem clara, aeternaque habetur, nostrum est tamen munus huiusmodi claritatem propriis institutis celebrare, quod opinione mea fiat, si in Claudio-politanum Academicum Minerarum Musaeum, quod nuper Augustissimi Principis innata benigna clementia pro augendo Patriae, gentisque nostrae perfectionis commoditate, et culturae ornamento erectum est, Emblema quoddam memoriam virorum istorum in seram usque aetatem celebraturum pro virtutis stimulo posuerimus, ut enim Valerii M. verbis utar: *Candidis animis Voluptatem praebent in conspicua posita, quae cuique magnifica contigerunt.* — Propenso itaque animo Te Ill. Dne Comes Regie Director, et Vos celeberrimos, praestantissimosque oro, velitis primo quidem placido affectu facultatem impertiri, ut grati animi isthoc Monumentum in Minerarum Musaeum collocetur, dein Vestrum dare arbitrium quo modo, qua ratione et in qua forma gloriae isthuius honos erigatur, ut ex contemplatione eius praesens quidem magnanimitatem vestram praecipuum, tutissimumque administrandarum rerum vinculum, quam tali egregio facinore contestabimini grato iucundoque admiretur animo, futurum vero aevum praeclarum illud Q. Maximi et P. Scipionis dictum: *Quod maiorum imagines ad virtutem accendant,* illo pro-

ficuo sensu cordi summere [!] queat quo Themistocles ob Tropaea Miltiadi posita ad nobilem effervuit ambitionem.

Dum hac ratione ipsa magnam Naturae Scientiam exarabimus, eiusque honestatem et decus conservabimus laudi vobis communi Patriae vtilitati erit, si ad promovendum Botanicum studium regni Naturalis vegetabilioni vestra opera interpositione, et generoso animo Hortus Botanicus erigetur. Laudis encomio coram Vobis isthanc Scientiam celebrare pretermitto, cum ipsa proficua et per omne aenum agnita eius vtilitas magnaque vis Naturae omnem quod profere possem laudem in se complectatur. Juxta Sententiam meam Professor unus Academicus, qui Medicinæ facultatis aliquam partem publicis tradit praelectionibus aucta annua eius Solutione posset proficuum Botanicum studium docere. Fundum ex quo Hortus iste erigatur, et conservatione eius profectus Hortulentus solvatur exquirere potest illa solertia, qua in augendum publicum gentis commodum Vos egregie desudare grata agnoscit Patria. Date Concilium vestrum, agite quae Vobis Patria posuit, ea fauete mihi — qui sincero affectu sum.

III. D. C. R. D. et I. S. A. vester!

	Addictissimus servus, cultor et amicus
Krasznae in Silvania	Jos. Woltg. Cserey de N. Aita Duc. Soc.
d. 10-a Nov. 1805.	Jenens. Miner. assessor ord. et plurium
	exter. academiarum eruditaeque socie-
	tatum sodalis.

Kivül: 1

Nagy Károlyból.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. P. Sátoralya Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1 A levél zárlatán megrongált piros pecsét.

1038.

Gr. Haller Gábor — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Gyermekeimnek gyakor emlegetése és az Úr szép tulajdonságinak egész elevenséggel való Rajzolattya már régen nevelték bennem azon vágyódást, hogy annak, a ki józan gondolkodásáról, és az haza Szeretetéről anyira isméretes, közelebb való ismeretségéhez juthassak. Az helynek távol léte, az hivatalbéli foglalatosságok gátat vetnek ugyan, de nem akadályoztathatták, hogy két Elme azon az uton egyben találkozzék, melyet legelőbb a' leg nagyobb érzés fel talált. Örömmel olvastam az Urnak hozzám intézet Levelét, meg lévén az által győződve, hogy az Úr közelebről kíván vélem ismerkedni. Egy ilyen Kévérség a mi józan gondolkodásunknak legg betsesbb jutalna, mivel eszt sem a születésnek, sem a vak szerentsének sem lehet tulajdonítani, hanem egyedül azon tulajdonságoknak, melyeket az Erdemes Ember maga figyelmére érdemeseknek talál. Mennyire találtnak ezek fel bennem, azt meg nem ítélnem, mivel önnön magam Birája nem lehetek, az Úr sem, mivel még azok isméretlenek annál is inkább, mivel azoknak festését csak azon kezektől vette, melyeknek a Festő Elsetet a Tisztelet és Szeretet adta kezekben.

Igaz ugyan, hogy azon Barátság, mellyel Néhai Oberster Bartsai Ábrahámhoz viseltetem, midőn halálát szomorún értettem, azon gondolatot lobbantotta elmémbe, hogy egy Francia nyelvű író beszédében hamvait tisztelyem, és midőn Érc és Márvány emlékeztető oszlopokban szökölködik, bár ez által az ő emlékezete Barátjai és érdemes hazafi Társai előtt fel elevenítesse, oly nagyon el voltam ragatva ezen gondolattól, hogy azonnal az munkához fogtam; de midőn feltételelem szerint azon nyelvű kezdettem írni, akkor kezdettem tapasztalni, hogy nintsen mindenkor egy mértékben az Igyekezet a Tehetséggel; ugyan csak már szinte végre hajtván azon kis munkát, melynek egy részében meg kívánom mutatni, mily nagy igyekezettel kévánta legyen magát Barcsai a Király és haza szolgálattára alkalmaztatni; a másikon pedig minémű böltsességgel tudta azon idő pontot megválasztani, a melyben megszűnván a további igyekezettől, okossággal tudta használni gyűjtött tapasztalásait, és azokat Barátjaival és Polgár Társaival közölni. Én ezen csekély munkát nem készítettem nyomtató sajtó alá, se pedig oly végett, hogy tudós Írók által

pontonként megvizsgáltassék, hanem csak azért, hogy Barátjainak, mind önnön barátságomnak zálogját ajáljam. - Remélem, hogy meg kémeléssel fog olvastatni, melyet oly Iró írt, ki iffiúságában a kardot forgatta és azontúl Életének minden napjait az haza szolgáltyának szentelte. Ily kedvező Bíró remélvén az Urban, mihelyest azt tisztában le írhatom (mivel nintsen kívül írassam), azonnal el fogom küldeni annak megbizonyítására, hogy megkülömböztetett tisztelettel és egyenes indulattal vagyok

Tts Urnak

Köteles szolgája

Vásárhely 29ik Nov. 1806.

G. Haller Gábor.

[Fredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

1039.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Decemb. elsőjén 1806.

Nagy Sögorodnak képe az aláírással tegnap érkezett kezemhez. Csak ezen egy nyomtatványban jött, de küldöm még is, hogy véle gyönyörködtesssek, mert a' munka rajta valóban szép. Nem kétlem, késedelem nélkül bé fogod azt mutatni Zsibón 's megírod nekem, ha megnyerte e a' javallást. A' betűk formáját és azokat a' pennarántásokat magam rajzoltam elébe a' Metszőnek. Én azt tartom, hogy a' kép mind az Egészben, mind a' részekben nem rossz. Együtt indul levelem Cancellariusotok' Bibliothecariusához, Ocsovszky Pál Úrhoz, hogy Nyomtatómtól végyen feleletet, miért nem küld újabb árkusokat, holott azt minden hét' végével várok tőle, ő pedig azt Septbr. óta ismét nem küld; 's ezen derék ember által el fogom érni, reményleni, hogy az a' munka, melyet a' W[esselényi] képe díszesíteni fog, végre csakugyan elkészül, mert hiszen elég soká késelt.

Ezen képpel együtt vettem az Ipmét is éppen ezen formában, ezen aláírással: Szendrei Gróf Török Lajos, Kir. Igazgatója a' Tudományoknak és Iskoláknak a' Kassai Megyében 1785 és 1796 között — *purus et insons. Horat.* De az nincs oly helyesen dolgozva mint a' W[esselényi] képe, 's a' fej a' testhez képest kicsiny. Azonban úgy fog maradni, a' mint van. Ha abból két nyomtatványt kaptam volna, most ide zárnám az egyiket.

Két leveled vár választ tőlem; egyike az, a' mellyen Hannulikodnak szavain kezded sopánkodásodat; a' másik, a' mellyben barátságod Fazekas ellen neki hevül és érttem bosszút lihegsz. Ebben írod, hogy Semlyéni Tisztartónk vette a' P'latanust 's két gyász füzet, 's azt ígérte hogy nem sokára venni fogom. Harmad nap alatt itt leszen az, édes barátom, mert szekerem éppen most van Semlyénben könyveimért. Jóságod elpirít és arra emlékeztet, hogy én koránt sem vagyok oly szerencsés kívánságidnak teljesítésében. Sipkád varrását Jóri nevű Kassai Szabóra bízam, a' ki ott a' Gavallér Szabó. 'S minthogy az el van fogva a' Kassaiak munkája által, a' falukra való munkákat addig halasztja a' meddig lehet. De tíz nap alatt bémegyek Kassára, 's nem jövök-ki, míg el nem készül, 's venni fogod Halmágyi László kedves barátotok által, kihez Debreczenben adresszirozva lesz, még pedig még e' holnapban, mert az Anyám Decemberben még Semlyénbe akar lemenni. — Ha boraink már kiforrtak volna, hogy útra lehetne bocsátani, lekiüldöttem volna Semlyénbe általagodat is: de azok most vannak legjobban munkában, annyira, hogy még ezelőtt igen kevéssel veszedelemben forgott a' Kádár (P'ntér), hogy oda öli a' szesze. A' Somlyóra üresen menő Semlyéni szekerek, mikor onnan söt hoznak, bé fogják vinni 's leteszik számodra Szent Máriai Tóni Kisasszonynál.

'S Hannulik is Corsicanust emleget, 's imbelles populost szid, holott az én Csereim kevéssel ezelőtt azt hitte hogy a' Militaristacticalai könyveket író Prusszus Generálisok meg fogják alázni a' kis nagy ember gögjét. — Corsicanus! Hát ha valaki Atilát esudálván és szidván, őtet megvetéssel Hunnusnak nevezte volna! Hát ha valaki a' Bécsi németek közzül, látván hogy Zichy Károly mint viszi több genievel a' praesidiumot mint a' Németek, őtet *der Ungar*-nak szidnák! Szógyen e *Corsicainak* lenni? hiszen az vagy Olasz vagy Francia? én sem egyikét, sem másikat nem látom szégyenelhetőnek. — 'S hát az az *imbelles populós*, mit teszen az? Valóban Hannulik csak poétai elragadtatásban bánthatja a' népeket. A' Prusszus katonaság, azt egész Európa tudja, derék, gyakorlott vitéz nép. Nem a' Népen múlt ott, hanem azon, hogy nem csináltak jó calculust 's csak a' kar hányását számlálták, nem pedig a' morális erőt. El kell vala képzelni, hogy egy 15 esztendő óta győzedelmeskedő Nép, elrészegülvén dicsősége emlékezetében, mindent teszen, és a' majestas nominis gallici, ha compromittáltatik, a' poklokat is kész felforgatni. Sallustiusnak két helye jut eszembe, melyet itt elő kell

hoznom; tum demum periculo et negotiis compertum est, in bello plurimum ingenium posse, — és Verum Civitas adepta libertate incredibile est, quantum brevi creverit; tanta cupido gloriae incesserat. Osztán ismét mondom a' mit mondtam a' minap. Nem most kell vala a Duló ellen felkelni, hanem tavaly: de a' Prusszus örült hogy mi gyengítünk. Vesszen minden a' ki a' maga javát a' Hazza veszedelmén építi!

Kis Imre és Fazekas Mihály még nem olvasták feleletemet. A' tegnapi újságban sem állott az. De fogják, 's nem tudom mit mondanak rá. Én declaráltam, hogy többé nem felelek. Elmondtam a' mit kellett. A' Gyűléseken W[esselényi] a' legalább való Szóllónak is felel, és az nincs az ő érdeme 's méltósága érzése ellen; ha kell, sújt is rajta eggynehanyat: de bolondnak vagy gorombának újra meg újra felelni nem dolga neki. Protestatiódat a' Kis Imre tanácsa ellen beiktattam a' Fazekast illető felelet végében.

Miklós napja nekem innepem lesz. Tartsa-meg az Isten mind az *idősbbet* mind az *Ifjút*. Vay Miklós is másod magával van. Óhajtanám hogy azt a' nagy és jó embert ismérj. Él szerencsésen, édes barátom! A' Mélt. Grófné kezeit csókolom. Adieu.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1040.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 4dik Decemb. 806.

Kedves Barátom!

Két rendbéli becses leveleidre foglalom ebbe válaszomat. — A November 11diki Kedves Sophied betegeskedését, a 23diki, melyet ma vettem, önnön betegségedet adgya tudtomra. Képzelheted mint [!] kettőnek értése mely nagyon szivemre hatot légyen, engedgyék az Egek, hogy mentül előb mind kettőtökrül aszt halhassam, hogy semmi bajjotok sincsen.

Éppen oly nagy gyönyörűséggel olvastam, és olvastattam más értelmes emberekkel is Debreczen edgyűgyűségire tett helyes Jegyzéseidet — a mint meg illetőde boszonkodtam Fazekas Uramnak Debreczeni characterhez nagyon illő sültelenségein. Igazán írja Kiss János Barátunk nekem: «Ki tehet rólla, hogy oly sok éretlen esztű és szivű ember vagyon a Világon? Mihelyt a publicum eleibe lépünk, számot kell az olyanoknak sőtalan, és izetlen beszédekre is tartanunk; nem csuda hát, hogy Csokonai emlékezetét örökösítő igyeke-

zetetek is balra magyaráztatot. — Így van ez a Világ folyamattýába, nekünk fel tételünk annál helyesebb és szebb, hogy Debreczen annak végre haithatásába gáncoskodik, végbe vitele annál diesőségessebb lesz; a sültelen csevegéssel nem gondolván, telyesítettük fel tételünköt. Nyughatatlanul várom olvashatni fejeletedet, melyet hogy tettél, igen helyesnek találok.

Jádzó Színünk Tagjai hogy Debreczenben rosszszabbul jádzanak, mind [!] Erdélybe: egy fő okát aszt is gondolom, hogy ők még egész műveltségbe nem lévén, aszt képzelik, hogy talentumaikkal is csak úgy kell bánni, mind a esizmadiák, vagy más mester emberek, kik vásárra csak vásári munkát, az az nagyobbára rosszszat készítenek. Nagyob becsbe kék őket tartanunk, nagyob igyekezettel törekednünk műveléseken, és egy átaljába Jádzó színünk mivóllát más karba helyheztelnünk; így minden oly kedvetlenség magába elmulna, mely most, magam is meg vallom, méltán érdeklí a cultus' embert. Bánom maig is, hogy minap e tárgyba Kulcsár nem mondott szebbet, mert ugyan bőven mondhatot volna ám.

Kedves Barátom, a mint igen érzekeny szível értettem leveledbül, nyavaljád miátt meg gyengültél, nem barátság, hanem gorombaság volna töllem aszt kívánni, hogy hosszasson írjál. — más felül felölled gyakran ohaitván hallani, csak arra kérlek, hogy ha csak két sorral is, mentül előb tudósics hogy létedrül — én ugyan kérem az Egeket, engedgyék aszt az örömet, hogy mind Kettőtökrül jót halhassak.

Én holnap reggel mégyek Sibóra, Sógoromnak holnap után esendő Neve napjára, onnan haza gyövén, kötelelességemnek ismerem kimenteni magamot előtted azon részibe minapi levelemnek, melybe a Corsicai fin meg botránkoztál. Reménlem, mentségem előtted helybe hagyást nyerend.

Hiteles ember írja nékem October 22dikén költ levelében Jenából, hogy ott a francziák 13dik virradóra praedálni kezdvén, tartot 14dikig, a midőn a városba tűz ütven ki magát, a miátt a főbb utzába 22 házak égtek el. Irják, hogy ezen Város igen sokat szenvedet, az ottani Academiaba is alig maradt 10 Tanuló.

Nem akarván Tégedet terhelni, most többet nem írok, hanem gyógyulásodat a leg egyenessebb szívből kívánnván, álandólag vagyok

örökre hív Barátod
Cserey Farkas mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1041.

Kis János -- Kazineczynak.

Soprony Dec. 4dikén, 1806.

Nagy érdemű Barátom!

Ma egy hete vettem utolsó leveledet Pápán, 's most Sopronyból irok, a' hová a' fiam' betegségének szomorú hite kényszerített jöni. Melly sokat kell az édes atyai szívnek érezni! Nem örömet dítsek-szem, kivált gyermekeimben, a' kik míg megnőnek, még százszor is megtsalhatják felőlek való édes reménységemet. De Előtted ki merem mondani, hogy Lajosomban mind eddig kevélykedhettem. Nem tsak hogy helyes termete, 's szerentsés physiognomiája mindcnekkel megkedveltetik, hanem természetzi és genirozatlan maga viselete is bájoló, úgy hogy a' szállásán, és a' szomszédságában tsak der liebe kleine Student a' neve. A' mi pedig örömet tellyessé teszi az, hogy erköltseinek szépen indulása mellett a' tanulásra is mind jó feje, mind nagy kedve vagyon. Elgondolhatod, hogy remegett a' szívem mint a' nyárlevél, midőn tegnap előtt a' posta azzal a' hírrel jött hozzám, hogy igen rosszúl van a' fiam. Igaz is, a' mint a' Doktor beszéli, veszedelmes Crisisben volt kivált hétfőn, kedden és szerdán. Ma már jobbatkán kezd lenni. Betegsége a' most itt igen uralkodó Veres v. surlak -- hideglelés; míg a' nyakán és melyjén ki nem üthette magát, addig sok bajja volt.

Leveledben újabb bizonyosságát adod nemes szívednek és hozzám való szeretetednek. Melly boldog vagyok, hogy a' kegyes Egek naponként nevelik barátságunk gyönyörűségeit, holott nem egyszer kértem, nem egyebet kérhettem, hanem tsak, hogy ezeket abban a' mértékben engedjék mindig kóstolnom, mellyben már 14 esztendőktől fogva engedték. Oh csak azt engedjék még, hogy mindenkor érdekesebb lehessen barátságodra, melly oly nagy részét teszi boldogságomnak! Közel lakó Baráttimmal eddig sem voltam soha is együtt, hogy Rólad ne beszélgettünk volna, ezután Tokaji bor mellett fogunk beszélgetni, 's reményilem nagyobb tüzzel fogom őket rész szerént liszteledre, rész szerént példád' követésére serkenteni. A bort, ha Győrbe Tiszt. Fábri Pál predikátor Urhoz utasíthatod, legjobban szeretem.

Kultsár' újságát igen is járatom, 's felette szeretném, ha több oly darabok volnának benne, mint a' Tied, vagy legalább a' mindennapi unalmas történeteskék 's tzeremonia tételek helyett tudo-

mányosabb dolgokat közlene. Azt pedig épen nem bocsáthatom meg, hogy még csak a' literaturának mostani állapotjáról is olly kevés és olly hijános tudósításokat ad.

Hotkótzod remek a' maga nemében. A' Debretzeniek mellett kardot kötő Fazekas M. Főhadnagy vaksága és vadsága mosolygó szánakozásra bírt. De az ilyenek meggyőzésére hosszabb felelet kellene, mint a' millyen egy Újság' határjai közzé férhet. Külömben talám jobb is volna nem vesződni az ilyenek megtérítésével; mert meg vagyon mondva: Die Herren dieser Art blendet zu vieles Licht; Sie sehn den Wald vor lauter Bäumen nicht. Hanem a' még részre nem hajlottak 's meg nem vesztegettetek számára lenne jó egy dissertatiót írnod, 's valósen megmutatnod, miben árt és melly igen árt a' jóízlésnek az ollyan arrogancia, és pedantismus, a' millyen ellen Te kikeltél. A' nagy rövidség homályt okoz; azok, a' kik a' dolognak miben létét egyébberránt nem tudják, csak a' szurást és vágást veszik észre, azt pedig nem, hogy elég ok van a' szurásra.

Ugy-e nem fog megütközni Cserey, ha temperált melegségű prosában is a' poesisnek vagy inkább a' titulázást nem szerető barátságnak egyenes nyelven fogok vele ajánlólevelemben is szólni. De minden esetre talám előre fogom vele azon levelemet közleni.

Fő Hadnagy Csehyt reménységesen kívül itt találtam, még egy két nap múltnak itt 's azután Körnendre vissza mennek. Tegnap egy kevés ideig beszéltem vele, ma még bővebben fogok beszélteni. Te léssz egyik főtárgya beszélgetésünknek.

Iphigeniádnak én is egy kis epitaphiumot írtam. Mi végre, azt másszor meg fogod tudni, ha még eddig mástól meg nem tudtad, közlését is máskorra halasztom. Most egy Horatzius után írt énekecskéből közlök egy két sort, a' mint eszembe jut:

A Másáktól szerettetem
'S ellenségimnek nevetem
Dühös ostromlásokat.
A' bú a' gyávat epossze,
Tőlem sebes szél vígy messze
Minden komor gondokat.

2.

Mit tart Thersites felőlem,
Miképp űz tsufot belőlem,
Azt tudni nem kívánom,

Ha mindig tsatsog is szájja,
 Ha mint szent írásra, rája
 úgy hallgat sem bánom.

3.

Te, ki mint kedves vendéggel
 Enyelegsz a' bõltseéggel
 'S koszorút fűszs fejére,
 Thalia intézd lantomat
 'S taníts, mint zengjem dalomat
 Kazintzy tetszésére.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1042.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Decemb. 7d. 1806.

Még mindég betegeskedem, édes barátom, 's vissza nem tudom nyerni egésségemet. 'S a' sors új meg új csapásokkal sújtogat: Sophiem anyja kezdett lenni, 's ismét nem az. Ez egészen leveri lelkemet, 's ne vedd rossz neven, ha levelem éreztetni fogja, hogy lelkem szenved.

Szekerem, mely a' Pataki Collegium számára hozta-fel az Antiquaria Bibliothecát, 4dikben ért haza. Felhozta fáidat is. Én éppen akkor estve jöttem-meg Regmeczről, hol az egész napot az Anyámnál töltöttem volt, 's lógesztenyét ásatam-ki, 's olasz jegenyét. lycium afrumot, philadelphus coronariát, hogy velek házam' táját felékesítsem. Fáid tehát amazokkal együtt fektettettek-le 's tövök béhányattatott. Behordattam a' könyves három ládát, mert azokat egy vén szatyor német leány az alatt, míg haza jöttem, a' Speisba zárta-el, 's bosszúságonra nem leltem sehol exoticus fáid' leveleit, munkádat 's a' Jegenyei Plebánus írását. Tudakoztam, nincs e még valami egyéb a' Kamarában? Azt felelte, nincs. 'S ime tegnap estve, midőn Kázmérből haza értem, hoz valamit nagy követgetőzéssel, 's kezembe adja a' várt csomót. Nem nyugodtam-meg míg rajtok elroncsolt lélekkel végig nem szaladtam; munkádban sok igen szépet leltem, örvendtettem nevednek, de azt kérdeztem magamtól, ha az olyannak van e sikere? Bizonyosan nincs! Lám reád is reád ijeszte

az Erdélyi Censor! Azonban van, nincs, a' jó embernek tiszte, hogy hallassa szavát. A' jó mag néha a' sziklák közt is talál repedést 's gyökeret ver.

Az emberek meg vannak varázsolva, az emberi nemet emelő szándékokat nem szeretik teljesíteni, vagy azért, mert idétlen bölcses-ségek 's gravitások kerüli a' *szokatlant*, ha *szép* is: vagy azért, hogy a' más Plánját teljesítvén, azó ne legyen a' dicsőség. Ezt bizonyosnak mutatja a' tapasztalás. Ezt az érzést lámasztotta bennem a' közlött deák levél. A' Cs[okonai] sírkövének költsége igen nagy részben rajtad fog fekünni; még csak ezek írják, hogy segedelmet szedtek reá:

Fabchich Győrben	11 f. —
Kis Imre Debreczenben	20 f. —
Gr. Desöffy József ad	20.

51 f.

Még több segéllő felől nem tudok semmit. Nem is írnak hozzám ezen dologban. Meg kell szégyenítened ellenkezőidet. De még meg lehet, hogy nevezetes summácska fog gyűlni. — Én soha sem bánom meg, hogy szép gondolatodat közzé tettem, sem azt nem, hogy az engem csatába kevert. A' literaturai csata nem rossz dolog, 's a' mint megírá, az a' jó van benne, hogy miatta nem foly vér, csak könnyű foly néha, azt pedig meg lehet emészteni.

Eddig kezeden van a' Sógorod' képe. El ne felejtsd megírni, mit mondott reá? tettsett e a' munka? 's írd-meg, mit ítélsz arról magad is. 'S mindég olly későn jön e Bécsből az Administrátoroknak Fő Ispánokká való nevezése? Tegnapot nem töltötted e Zsibón, 's hol telelsz? Krasznán e vagy Kolozsvárott? -- Én a' mai postán sem vettem Nyomtatómtól hírt és próba árkusokat, 's annál jobb tehát, hogy az Erdélyi Cancell. Bibliothecariusához folyamodtam, hogy sűrösse a' lomha és trucczó hallgatást árúlgató embert. Hogy Széchényi nagy ember — volt, az tagadhatatlan. Túlélte magát. Fényért volt nagy, és igazi erő nélkül, de — *nagy volt*. Ha hívat-lajairól lemond, azért mond-le, mert Ürményi lett Judex Curiae, mint kevés esztendőkkal Gr. Brunszvik József Tárnok-Mester, és nem ő. Ez ötlet akkor is nagyon epesztette. A' Prokátorok panaszkodnak, hogy midőn hozzá mennek informálni, ő Misét hallgat a' szobájában, 's estve cselédjeit öszvegyűjti 's litániát énekel velők. Ostoba bölcs az, a' ki az imádság és isteni tisztelet hasznát meg

nem ismeri: de a' ki Bíró a' Septemviralis táblánál, hagyja akkorára az imádságot, mikor ideje van, mert IV. Henriknek ítélete szerint a' Status terheinek szorgos viselése ér annyit, mint a' könyörgések' elmondása. — Egyéb eránt igaz, hogy Széchényi a' Nemzet dicsőségére élt, és sok szép és ragyogó tettet tett.

Ő Sz. Januariusnak a' csillagát viseli 's az arra emlékeztet, a' mi ma volt Fra-Diavolo felől a' Kurirban. Ez az ember úgy adatik-elő ottan, mint a' leg execrabilisabb ember, mint valóságos ördög, nem tudom melly emberiség ellen elkövetett tettek miatt, hát hogy a' gutában függhet az ilyen gazembernek a' nyakán a' piros pántlika 's zsebjé nyílása mellett a' Kamarás kolcs.

Gróf Eszterházy József Exc. Zemplény Vármegyei Fő Ispán, minap azt írta Lónyaynak, hogy F'els. Urunknak egyik testvére küldetett Berlinbe Napoleonhoz bizonyos feltétellel, melly ha teljesíteni nem fog, mi is fegyverhez nyúlunk, úgy hiszi. — Davoustnak Varsó felé küldetése azt mutatja, és még inkább a' Lengyel Országból csinált új Prussziának a' fegyvernyugvás czikkelye által történt elesése, hogy Napóleon a' Henricus III. által birt Lengyel thronust restabiliálja. Ha azt cselekszi, úgy oda aligha Múrat nem ül, mert az új korona védte katonát kíván. Melly szerencsétlenség a' Braunschweigi Herczeg és Hessiai Választó Fejedelem megbukások 's az utolsóbb levelének a' Királyné hintájában lett megtalálása! Irtóztató esetek azok! De hagyjunk békét a' világ habjai között fel és alá jutóknak. Éljen szerencsésen!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1043.

Sárközy István — Kazinczynak.

Levelcednek hátulsó részére most több gondolatimat fel fedezni alkalmatlan vagyok, hanem még tavaly circiter ilyenkor betegen feküvén Kaposvárott Publicumok alkalmatosságával, mikor lehetett, olvasgatás közbe ezeket íratam ki, vagy jegyeztettem paginait 's azután magam írtam adversaimba, meljel most is tartok. ---

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis

Obruít adversas acies, revolutaque tela

Versit in Auctores, et turbine reppulit hastas.

O! nimium dilecte Deo, cui fundit ab *Antris*

más editiókba Astris

Aeolus armatas hiemes, cui militat Aether

Et Conjurati veniunt ad Classica venti.

vita Claud. edit. Bipont. p. IV.

Item: Tempore tam parvo tot proelia sanguine *nullo*

Perficis, et Luna nuper nascente profectus

Anteredis, quam plena fuit; Rhenumque minacem

Cornibus in fractis adeo mitescere cogis — — —

Idem in laud. Stilich. L. 1. v. 220.

Item: En tibi prisca quies, — — —

En nostra Potentia cessit,

Nec locus est unquam Furiis. Huc Luminina flecte!

Idem in Ruf. L. 11. v. 305.

Item: Hei mihi quas Urbes, et quanto tempore mortis!

Ignaras, Uno rapuerunt praelia Cursu.

In Eutrop. L. 11. v. 567.

Most többre nem érkezem — — Van é néked az a' Kis Könyvecske formád? melynek ez a' titulussa: Újj rendbe szedett Magyar és Deák A. B. Cés könyv toldalékul az 1797-dik esztendei Kalendariumhoz? — Bár csak volna! Ha pedig nincs, ne tűnődj rajta, mert mindjárt nem érdemes, mihelyest nincs. Ha egyszer Pesten öszve jöhetnénk, meg mutatnám. — Bár csak ez eshetne meg! — Ha oda még, ird meg, Kedves Barátom, előre, minden dolgaimat félre téven oda sietnék ölelésedre.

Zágrábba egy Frantzia Tiszt keresztül utazván nem régibe, a' vendég fogadóba é vagy hol szó beszéd közbe a' szerentsés Bataliakról emlékezvén, ezeket monta: Last ihn nur Streiten, last ihn nur Bat. gewinnen, bis 6t. Xbrs ist alles vorüber, Er hat schon sein Theil bekommen — —

Hallottad é, hogy szegény Rosti Jantsi meg tébolyodott elméjében 's Pest Vármegye kenyerén él. — ! — Bár csak igaz ne volna.

[A levél vége hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

1044.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, 8-a Xbr. 1806.

Kedves Atyámfija az Úrban!

Utolsó Postával vettem leveledet 's azonnal válaszolok. Hallgatásodat nem veszem balúl. Ismerem szívedet, tudtam hogy bánatomban részt vettél, és az elég volt megnyugtatósomra. Édes barátom, sok csapáson vitt végig a' Gondviselés: de még egy sem vert így le. Mielta a' lyányom elaludt, hidd-el, nem volt egy vig óráim. Mérték nélkül nem búslakodom: de érzen mit vesztettem, 's néked, atyának, nem szükség magyaráznom fájdalmam okát. Sophie Octobernek vége felé ismét Anya lett, de Novemberben vége lett annak az örömnnek is. Mind ő, mind én rosszul levénk. Engem éppen a tempo ért az Ipam, 's tincturájával megelőzte az epehideget.

Édes barátom, én is úgy bántódnám, éppen úgy, mint Te, ha a' fiam azt az istentelen passziót kapná, a' mit a' tiéd kapott. A' katonai státus tiszteletet érdemlő státus, de fiatal embernek veszedelmes, mert sok alkalmatosságot nyújt neki a' megromlásra, és pedig a' lelki és testi megromlásra, 's magát a' theoriát is impeszálja. De szálljak e? Hagyj szállani, barátom! — Szóllok, de hallj: — Ki vagy Te, nyomorúlt ember, a' ki a' Gondviselés útjait akarod kormányozni? Ki vagy Te, a' ki Antheusa mersz lenni nékie, 's nem hiszed, hogy a' mit ő rosszul tenni látszik, abból még jó következessék? Borúlj a' porba, barátom, 's imádd őtet, 's várd csendesen mit végez. Ila fiadnak jó directiót adtál, ha arra tanítottad szívét, hogy benned az életnek minden esetében barátját 's értelmes vezérét lelje, minden jól van, 's pályája használatos lesz valaha a' Hazának 's az Emberiségnek. Vagy Te talán azt akarnád, hogy egy Magyar se légyen katona? Nem én!

Ezen § kezdetén abba hagyám az írást, Ujhelyi Pinczémbe be szállítottak a' Borvevők, 's így történt, hogy máig, Xbernek 11dikéig, el nem végezve állott íróasztalomon. Az éjjel Regmeczen háltam az Anyámnál ide három fertálynyira, 's Baykor Ur, a' ki Fiscális volt valaha Festetichnél, vacsorára kiérkezett Ujhelyből, a' fixumokról. Ez a' sok szép tulajdonságú, sok szép készületű, sok szép tapasztalású ember Kassán telepedett-meg, és magának tekintetet 's nevet szerzett. Sokat emlegettük Széchényit és Festetichet, 's felnyit a'

szemem. Most értem, Szokolay miért nem ment elébb! Széchényinek ismeretségébe én akkor jutottam, mikor 1789 táján Kir. Commissáriusi hivatalát letette 's Bécsben Pászthornak barátságában élt. Akkor egészen más ember volt. Nem tagadhatja még az ellensége is, hogy ő sok ragyogó tetteket tett, 's a' Hazának becsületére élt. De úgy tetszik, jól esnék, ha az Isten az embereket rövid ideig hagyná élni. Alcibiád azt kívánta az Istenektől, hogy még ifjanta haljon-meg: hogy azok a' szép orczák el ne hervadjanak 's az a' herósi spiritus el ne vénhedjen.

Claudianusból kiírt soraid igen szépek: de legszebb a'

— — luna nuper nascente profectus

Ante redis quam plena fuit. — — Bizony az Austriai ház régi ellensége váratlanul bukott-meg. De úgy kell mind annak, a' ki a' maga Hazája veszedelmén akarja a' maga boldogságát megvásárolni. A' Prusszus mindég csalárd móddal bánt velünk. Tavaly védelmünkre lehetett volna, 's nem volt, csak azért hogy a' mi vesztünkkel magát nagyítsa. Ezt esolekvé a' fr[ancia] háborúknak eleitől fogva, 's ime most az isteni Bosszulás vissza fizeti neki a' mit érdemlett 's az a' szomorúsága van, hogy azt látja, hogy Hazája 's Nemzete úgy oda lett, mint egynehány esztendővel ezelőtt Lengyel Ország. Élj szerencsésen, kedves barátom. Horváthot a' leghűségesebb barátsággal köszöntöm. Éljetek boldog napokat.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

1045.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Decemb. 8d. 1806.

Szívesen tisztelt Férfi, kedves barátom!

Semlyénbe járt szekerem ezelőtt negyed nappal ére-fel ide leveleddel és csomóddal: de azolta Kázmért múltatván és Regmeczen az Anyámnál, leveledet nem elébb, hanem csak éppen most vevém. Nem ütközöm-meg megszólításodon; vártam azt: 's felelek reá, úgy a' mint erántad illik, felhevülés nélkül, sőt szeretettel, barátsággal 's személyednek hív tiszteletével. —

Te meg nem foghatod, hogy «a' Kis Imre Úr privát levelének két ország előtt miért kellett megmagyaráztatnia». — Én pedig azt nem tudom megfogni, hogy azt még Te sem foghatod-meg: mert

hogy maga az Író nem foghatja-meg, azt én igen is meg tudom. — 'S hol van az megírva, hogy az olly vádat, a' melyet nekünk privát levél ád tudunkra, nem szabad elhárítani magunkról? Elárúlni azt, a' ki nekünk az illy hírt barátságból meghozta, az, igen is, nem szabad: de hol árúltam én el Kis Imrét? hol van megnevezve? hol van róla mondva egy szó is, a' melyly őtet kitaláltathatóvá tenné és ez által nyúgodalmát kockára vetette volna? Vagy talán Te is azt gondolod, hogy két olly immoralis cselekedet gyanúját, mint a' millyen az volt, a' melyly engem az első esetben még az olly szép érzésű Férjfi és még az olly meleg barátom is mint Szentgyörgyi, *magát felvilágosítatni nem engedvén*, terhelt, a' másik esetben pedig az Arcadiát nem értő Tudósok terheltének, — azt gondolod, mondom, hogy az olly két immoralis cselekedet gyanúját, midőn azt meggyökeresedni és meggyökeresedve látom, el kellett volna hallgatnom? Azt gondolod, hogy annak, a' ki a' Cserei plánumát munkába vette és eránta a' Publicumot megszólíttotta, csendesesen kellett volna elnézni, hogy az efféle elterjedni kezdő vád a' plánum ellen dolgozzék? Én nem gondolom! 'S ha csak az emberiség gyarlósága szóllalt is meg belőlem, melynek kedvetlen dolog, hogy midőn jól lép is, a' sok kéretlen és dologhoz nem tudó praeceptor előjő a' leczkézéssel, hogy nem úgy kellett volna lépni, 's mind a' Rousseau *misanthropiában* 's *cynis'mben*, mind a' Poussin értelme szerint vett Arkadiában, mind a' *hamvaiban*, mind a' *nak*-ban, mind a' Mottó' különböző személyében hibát lel, — nem tudom, hogy sokszori sikeretlen mentegetődzésem után miért szégyeljem, hogy megszólaltam és az elterjesztetni kezdett gyanút, vádat, elosztatni igyekeztem. — Azt kérdd inkább velem, hogy Kis Úrnak mi köze volt hozzá, hogy mikor senki sem kényszerítette szóllani, megszólalt. — Rendes dolog, engem vádolnak élességgel, és azok, a' kik eléggé impertinensek szemembe azt mondani (Kis cselekedte azt, *levélben!* bocsássák-meg neki az Istenek, hogy ő egy nevet hord a' Nemes Dömölki barátunkkal), hogy az én kevélységem el nem tudja tűrni, hogy *az olly tudatlan ember mint ő, az illy tudósnak mint én*, valamelly cselekedetét critizálja. — Hát még az a' marhai citatiójú másik! —

2-or. Azt kívánod, hogy a' Debreczeniségnek mivoltát etc. magyarázzam-meg előtted, hogy ha *gugát és tállyogot* etc. Megmagyaráztam 's látni fogod. De hallanod kellett vala Csokonait, midőn a' *Debreczeniség* ellen *Pipa-Czeh* nevezet alatt kifakadt. Én részemről azt tartom Debreczeniségnek, midőn valaki mindent a' maga szemével

lát, a' maga fülével hall, mint a' sárgaság eszméletlen kórja. 's vitatja, hogy a' dolog nem Erscheinung, hanem Ding an sich selbst, 's nem csendesen vitatja mint a' subjective igazat látó, hanem kárhoztatva azt, a' ki másként ítél, 's magának tetszésében vad röhhö-
gésekre fakadva azok ellen, a' kiknek az másképpen látszik. holott az azoknak stúdiuma, nem az övé.

3-szor. Nekem magamra nézve semmi megnyugtatóra nincs szükségem holmi Debreczeni sugillatiókért, és némely sugillatoromat szívesen becsülöm 's szeretem, azt elhidd. De hát egy Szentgyörgyi-nak van e, lehet e arra szüksége, hogy néki az magyaráztassék, hogy a' ki Gyűléseken mással szembe kél. a' ki tudománybeli dologban perbe kél, az nem a' maga személyéért kél perbe, hanem a' tudománybeli ügyért? Barátom, messze vagyunk egymástól, midőn még efféle is kell magyaráznunk egymásnak. De úgy van az minden vitatásban, midőn az, a' ki szorítatik, nem arra figyelmez a' mit néki mondanak, hanem új feleleteket, új réseket keres.

4) Meggyőződés nélkül követni valamit, másnak kedvéért etc. vétkes pártütés az Igazság Majestása ellen. Sed sensus positus tantum omnibus ad sentiendum requisitis non fallunt, 's kiki arról ítéljen a' mihez ért, mert mindentudók nem vagyunk. —

A' világ ítélni fog perünkben, melynek mindazáltal nincs elmondva egy része. Debreczennek is lesznek pártosai, vannak nékem is. Egy rész — a' Bölcséké — azt fogja mondani, hogy kár volt szállanunk; mert az a' rész azt tartja, hogy kár szállani a' Gyűléseken is. Tudnillik érzi, hogy méltósága veszélyben forog ha száll. Én a' magamét nem vélem veszélyben midőn szóllok.

Kis Imre Úrnak 's annak a' vad embernek nem felelek többé. Neked feleltem, mert szívem szeret és tisztel. Éljen szerencsésen! —

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1046.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 12dik. Decemb. 1806.

Kedves és Becses Barátom!

Annyira becsülöm mind személyed, és culturád jeles érdemeit, mind gondolkodásod módgyának nemes, és mivel voltát, hogy veled egy formán gondolkodhatni, egy formán érezhetni oly Boldogságom

kellemjének tartom, mely nem csak tűrhetővé, hanem édessé is teszi itt létünk pályáját, és a melynek aránya önmön tökéletesedéshez képest az, hogy a Társasági szövetségbe élő okosabb résztül meg vettelve ne légyek: annyiival inkább egyeztetnünk kell tehát módgyát gondolkodásunknak, és érzéseinknek, mivel barátságunk arany lánczát nem valami gyáva ok. vagy tekintet. hanem sziveink, és lelkeink harmoniaja fűzte egybe. Történik ugyan, hogy olykor két leg egyezőbb indulatú szívek se láttatnak egy formán érzeni, és elméjük egy formán gondolni; de ha érzéseiket, ha gondolataikat jobban ki fejezik, meg egyeznek, és meg tudják érzéseik, gondolatyaik minéműségit is egyeztetni. — Így járok én a Corsicai fiúnak említésével, de enged meg, Kedves Barátom, hogy fejezzem ki magamat nyilvánban, azért pedig csak, hogy lásd, hogy volt okom aszt említeni. A Nemzetrül lehet annak characterére ítéletet hozni, ugy szintén igaz, és bővséges tapasztalások által meg bizonyosodot valóság, hogy a nemzeti characternek tulaidonsága egy fő ösztönn rugója légyen dolgainknak, és hogy az a maga vadságának bárdolatlanságát még nagy művelés által sem veszti el egészen, valamint hogy szelidebb és nemessebb része a művelés által nemessedik, és tökéletesedik. —

Seneca aszt írja a Corsicaikrül:

Prima est ulcisci lex, altera vivere raptu,

Tertia mentiri, — quarta negare Deos.

Tacitus ugy festi le őket, mind [!] a Vadakat, kiket vadok módgyára vadásztak a Rómaiak, hogy szolgaságra hódítsanak; de ezen meg aláztatot állapotba se használtattak, mert jó, és hasznos dolgoknak követésére egy átaljába alkalmatlanok voltak; az újab írók között Cghelli, és Jaussin is igen ilyen forma characteret ad nekik: a midőn tehát a meg fényesedet Napoleonról szóllunk, szabad említeni, hogy eő Corsicai, és szabad az eő characterére Nemzetének characteréről ítéletet hozni, a mint hogy e szükséges, ha őtet mint embert, és mint Uralkodót tekintjük; szükségessébb annyiival inkább, mivel mivel cselekedeteiből láthattuk, hogy nemzeti characterinek tulaidonságaitul vezéreltetik, és mind a dicsőségre való vágyódása, mind annak el érésekor való maga viselete nagyon viseli nemzeti-séginek bolyegit. — Hogy rövid légyek, mert állításom valóságának meg bizonyítására naponként bővebb erősségeket nyuit Napoleon, vegyük fel bár a Seneca állításait pontonként, és fordítsuk Napoleon

cselekedeteire. — Az iffiu Enghien meg öletése, a derék Moreau szám kivettetése, Cerachi, Topino, Diana meg ölettetések, az ellenek koholt vádok, és ezen vádok szerint való bírói ítéletek által a Természet és nemzetek törvényre szenttségének alacson meg tiporásával nem a leg undokabb boszsználó indulatot fejezte é eő ki? — A Velencei szabad Status kincseit, a Maltai Vitéz rend pénzes tárárt nem rabló módon tette é magáévá, mind két statust nem fegyvere erejével, hanem ámitásokkal hódítván hatalma alá? Olasz országba, Egyptomba, Német országba nem rablot é szem látomást, és pedig úgy, hogy aszt egy átaljába nem lehet a fegyveres győzedelm azon következésire magyarázni, melyet olykor olykor a maga valóságából férre facsartatot törvény meg enged: nem lehet erre is magyarázni, a mint a történetek valósága eléggé bizonyította. — Olasz országnak nem függetlenséget ígért é — Egyptom meg szálásakor nem a Török Császár Jussainak, oltalmára ajánlotta é magát, a midőn néhány hetek mulva ugyan azon Császár hadgyaival, és Nagy Vezérivel egybe csapott, minden általa meg hódoltatot Tartományok, Nemzeteknek tett ígéretei nem oly áltató kecsegtetések voltak é, melyek az mérték felet való opiumnak mérgit is meg haladván tompító erejével, csak akkor vették, és veszik észre, hogy ámitás volt, és valóság nélkül való dolog hódítójaknak ígérete, a midőn ugyan ettől a leg terhessebb szolgaságnak alacson lánczaira fűzettek. — Egyptomba micsoda ámitásokal tett é ő aval, hogy Muhamed követőjinek vallotta magát, illet é ez eggy a maga szerencsőjibe, geniejébe, és Vitéz hadakat kormányozó hadi vezérnek önnön magába vetet bizodalomához? Siriába oly disztelen ki fejezést eitet, hogy ha Jerusalemet ostrommal fogja meg venni, a szabadság fáját oda ásattya fel, hol az Idvezítő keresztje állott, és azon első franczia Grenadirost, ki az ostromkor el esik, a Kristus koporsójába temetteti; illetén maga viscelete nem alacsonit é meg eggy oly embert, ki a fő méltóságba kép mutatói buzgósággal religiosus? — Nem mondom én, hogy mind a fegyverek szerencsétetésekre nézve, mind a Politica ratio tekintetéből eggy oly embernek, a ki a szerencse kedvezésiből, és geniejének hathatósága által fel magasztaltatik, olykor szükségképen kell olyast is cselekednie, a mi a minden napi dolgokhoz szokot szem előtt nagyon csudálatos és rendes dolognak tettzik: de az olyas dolgot mivelő csak úgy eszközi a valóságos Boldogságot, és csak úgy mivel fel magasztalt érdemet, magára, Nevére csak úgy von igaz, és maradandó fényt, ha cselekedetei, és mivelte dolgai az

emberiség érdemét, a Nemzetek boldogságát el nem enyészetik. Nem szóllok többet Napoleonról, magad tudod, Kedves Barátom, ki eő és mit művelt, mit mivel most is — ezeket csupán azért említém, hogy minapi mondásomnak okát adgyam, és az által előtied menté tégyem magamat, szivemből ohaitanám, hogy el érhetném ily buzgó vágyódásom célját; mért [|] nékem valóba fáina, ha veled nem lehetnék egy értelembe.

Becsés leveledet a W[esselényi] képivel ma vettem, holnap el küldöm nékie. — Nem csak hogy jól el van találva Wesselényi, hanem a munka igen szép, és az alat való lrásnak mind alkalmaztatása, mind a betűk formája nagyon meg örvendeztetet, a ki Magyarul ilyeket láthatni Boldogságom egy részinek tartom. Már ohaitva várom Munkádot is nyomtatásba láthatni.

Sibón Miklós napján sokan, és vigan valánk; Sógorom emlegetet tégedet és néhányszor kérdezte: hogy mikor fogsz már valahára hozzánk be győnni? — Sibóru! baza győvén, itt kaptam az Iporu!nak hozzád intézet ide zárt levelét.¹ — Majd el feleitem, Sibóru!t aszt meg irni, hogy Wesselényi a Császárnak két Csitkót adván el, az edgyik árának pótlásába 200 forinton egy spanyol ménlovat kapot azok közül, melyeket néhány esztendő előtt. Spanyol országbul hozatot; a ló Sibón van már, igen szép és a Wesselényi ménessébe egy nagy kincs. Mind a Zrinyi süveg készítettését, mind a hogy aljai aszszu általatot a leg szivessebb barátsággal köszönöm, meg hálálhatni szerencsémnek tartom. — Kis Jánost, Barátunkat, kérvén hogy a kis Phygienek általam emeltetendő kis emlékezet köre írna epithaphiumot, az aláb le írtat készítette, melyel nagyon meg vagyok elégedve. — Feleségem köszönt, én vagyok

hived, barátod,
Cserey Farkas mp.

Élete Kazinczý Iphigeniának
Rövid mosolygása volt egy szent Músanak.
Kelleme szülőt Édenbe bájolta
'S mérges hegyes törrel meg sebhette holta.
Barátt yok, Cserey, nem lelven nekik írt,
Hűséginek oltárt emelt itt — 's vele! sirt. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

¹ Lásd az 1038. szám alatt.

1047.

Csehy József — Kazinczynak.

Körmönd 13 Dec. 1806.

Kedves barátom,

Oct. 22dikén költ leveledet Nov. 10dikén Sopronban vettem. A felelettel, a mint veszed észre, egy holnapnál tovább késtem. annak okát el fogod találni. látván, hogy a jelenvaló Körmöndről dátáltatik. Ha nem úntat meg történeteim' megértése, röviden fogom említeni, hogy 28d. Oct. Nagy Kanizsáról elmarsírozván, eléinte ugyan Körmöndre szállottunk, itt 8 napot töltvén, Sopronba utasítottunk, a hol egy holnapi mulatásunk után megint Körmöndre kellett vissza jönnünk. Hohenlohe Drag. Regiment van folyvást Generalisom Brigadjában. A Regiment Stabja Kőszegen fekszik. Sopronba pedig az Ott Huszárok vannak Frimont Generalissal. Sopronbul rándulást tettem Csalóközbe Anyám' látogatására. Ebbe egy hét tölt. Útamat az Eszterházi töltésnek vettem, mely a Hanságon által egy órajáró földet teszen. Láttam a Hegykői dombokról a Fertő tükörét, mint egy nyugvó tengert. Az Eszterházi kastély nem mutat olasz majestast, most pedig nagyon is hanyatlak ékessége, minthogy mostani Ura Kis Martont kedvelli jobban. Sopronban felkerestem a nagy érdemű Raicsot. A társaságnak minden dolgairól vettem informatiót. Könyvtárja már 400 darabra szaporodott, és jó gondviselés alatt van. Jelen voltam kisdud ülésekben, 's halgattam olvasásaikat. Mind ez hazafiúi örömmel töltött meg. Kis János is meg fordult ez idő alatt Sopronban. E felől ő maga tudósított. Szombathelyen felkerestem Kresznerics Mathesis Professort. Hasznos és nehéz munkákra termett hazafit tanultam böcsülni benne. Egy órát töltöttem nála, mely alatt jobbára a Római, és magyar régiségekkel foglalatoskodtunk. Római pénz gyűjteménnyit nézegettünk. Sárvári Prédikátor Magyarai István: Az országok' romlásának okairól irtt könyvéből olvastunk némelly czikkelyeket. Nyomtt. Sárvárrott 1602.

— Most olvasom Julianus Apostata után fordított munkáját, a Császárokat.

Illene megemlítenem Szombathelyen az új Püspöki templomot, melyet csinos Architecturával épített fel néhai Szili Püspök. Belső felkészítése még 3 esztendő fog kívánni. Az oltártáblák a megholt Dorfmeistertől valók. A Csupolákat Winterhalder festette. A falak

meg-márványoztatnak. Ez leszen egy a legszebb Magyar Országi templomokból.

Fabchihiának verseit örömmel vettem. A te emlegetésed után lettem figyelmetessé e magyar szívű papra, kit annyival jobban böcsülök, mivel maga is azon hyerarchia ellen harczol, mely még is a Pápa' nyelvét akarja támogatni földünkön. — De az a te kis elegiád kiváltképpen szép, hogy közlötted, azért nagy köszönettel tartozom. A Debreczenieket nagyon fellázítád. Műlattató dolog, hogy bizonyos emberek mindég némák, míg csak valakinek contradicálni nem kell.

Szép az észrevételed, hogy most az a Nemzet oszlott meg, mely mások romlásán szerencsésebben tudott dolgozni, mint önnön létét megőrizni. A Lengyelek' fellábalását sok józan politicus óhajtja, ez lenne legerősebb gátunk az éjszak' tolongó árja ellen. A Burkusok fegyvernyugvást kötöttek, ekép a Muszkák egyedül maradnak a theatrumon. Vallyon mi bele keveredünk é, még is kérdés; a fegyveres készülétek nem szűnnek. Kassa felé tódulnak a Regimentek. Talán még a télen belátunk Galliciába. A német gyalogságot oda nem vihetik, mert dugva van Lengyelekkel, Rusznyákokkal, az Uhlanokat pedig annál inkább távol fogják tartani. Ha a Lengyel Insurrectio magát formállya, Galliciában is lesznek nyughatatlanságok. Beszéllek, hogy Ürményi helyébe Gen. de Cav. Gr. Bellegarde lenne Lembergbe civilis, és hadi Kormányozó, a mostani Commandórozó Prinz Lothringen pedig a német gárdának tétetne Kapitányává.

Az itt való Hg. Battyáni Fülöp most Bécsben mulat. Új esztendő napra váratik le, hogy a Fő Ispányságba be iktattassék. Mult-kori itt létünkben volt módom kevésbé meg ösmérni; de sokat róla még sem tudok. Kedvesebb időtöltései voltak a kocsiszás és pipa. Még csak 25 esztendő. Házasságról kevés szó van. Boldogult Attya tanultabb és magyarabb is volt. A kertben lévő státuákra három nyelven tétette az írásokat, magyar német és franczián.

Beszéllek, hogy Gradisca és Palmanova körül egy franczia Observation sereg gyűl össze. Igaz, hogy mi sem hagytuk azt az oldalt mezítelen.

Élly és szeress.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 192. sz.]

1048.

Nagy József — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Nagy József tiszteletet, barátságot, vigasztalást.

Elkéstem feleletemmel. Püspököm' felszenteltetése, béiktatása, ezeket meg előző 's követő foglalatosságim, Zala, és Vass Vármegyei Gyűlések nem engedtek annyi időt, hogy Kazinczymnak írhattam, 's őtet vigasztalhattam volna. Csak hogy a' vigasztalást előbb megszerzi az idő, 's Önmagad magadnak, mint én, vagy akárkiis. Méltán sirattad Kedves Lyányodat. Énis veled együtt sirattam, hogy dupplázván az áldozatot, ennek tartós bemutatásául megmentsselek — Maga Figie is azt mondja: hogy *szeret Téged*, nem kíványa tehát ártható kesergésedet. Megkülömbözteted a' szerentsétlenséget. Én háromfelét esmérek, mellyet vagy a' gonosz lelkűség vagy a' gondatlanság, vagy a' történet szoktak fejünkre vonzani. Igen esmértes nagy lelkűséged, melly meg tud bocsátani a' gonosz üldözőnek, a' gondatlan ártalmasnak, 's az a' nagy lélek nem tudna megbocsátani a' történetnek, a' természet' folyamának? El nem hitethetem magammal, hogy Nagy Anyákkal, a' Természettel szembe kívánj szálloni — Sír versoid egy koszorus, egy jó szívű Atyára mutatnak. Azt az *Amor ölelt el* egy Nyelv sem mondhatja ki. Ezerszer csókollyak közlésekért — A' só' árának felemeltetése iránt észre vételed igen bölcs; mert in Regno Pastoricio egyik főbb articulus a' marhatartás. A' Hét szomszéd Vármegyék közül egyik megköszönte a' Főlsőségnek tulajdon bajainak, szoros környülállásinak kinyilatkoztatását. A' másik ellenzi ezen felemeltetésnek a' Banco-czédulák' elenyésztetésére leendő fordétását. Van mindenikben valami jó; mert talán az első számadásra czéloz; a' másik a' Banco-czédulákrul semmit sem akar tudni. Vannak, kik azt vélik, hogy ugyan azon Törvény, mellyre a' só' ára felemelésének jussa épéttelik, lerontya azt. Mert ha, *nec alias, nisi extreme urgentes circumstantiae aliud exigent*, különben mindenkor a' Diaetán fog a' Felsőség a' só' ára iránt a' Statusokkal tanácskozni, az a' kérdés támad, mellyek azok az extreme urgentes circumstantiae? jelen voltak é azok a' történtt felemeltetéskor? nemde meg volt a' Diaeta Sz. András' Havának 16dikára határozva? ugyan minő segedelem gyűlhetett volna össze a' felemeltetésbül? nem ellenzi é a' Törvény a' só' árának felemelését különben, ha Diaeta

nem tartathatik? mert talán egyébaránt a' Törvény magával ellenkezik? Tudom, kinek írok, azért írok kinyílt szívvvel — Megfordultam a' Zala Vármegyei Deputatiorul. Készületlen mentem oda, mert Kazinczym' munkája 's vélekedése nélkül mentem. A' jövő Hónak 20dikán ismét össze fogunk jönni. Bár csak addig elérkeznék munkád! valóban kevélykedve jelennék meg a' Deputatióban! — Az itteni Vice Ispány ismét morgolódt a' Magyar Nyelv ellen, azt dörmögvén, hogy leg alább a' Juridicumban szükség volna meg tartani a' Deák Nyelvet. Én azt feleltem rá: hogy ezen már túl vagyunk, 's arra kell minden igaz Magyarnek törekedni, hogy a' Magyar Nyelv Kenyér Nyelvé vállon [!]. — Tegnapelőtti Postán két levelet vettem Bécsből, mellyek azt a' hírlelést bizonyítják, hogy e' folyónak 3dikán Varsónál igen véres csata volt a' Russusok és Gallusok között, mellyben mind a' két részről ³⁰esett volna el, 's végtére ugyan csak a' győzedelm a' Russusok' részére állott. Talán a' holnapi Posta bizonyosabbat fog hozni — Ély szerencsésen 's szeresd hív barátodat. Szombathely, Karácson Havának 20dikán 1806.

Azt kikérem, hogy a' Titulaturát hadd el, külömben majd hosszú Titulusokat írok.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 215. sz.]

1049.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 21. Xbr. 1806.

Szeretett 's szeretetre méltó barátom,

Ez úttal vékony papirosat kaptam a' Kereskedőtől; nem ollyal többé, mint az előbbeni rizma volt; és így már most a' Póstának gazdagítása nélkül beszéllhetek hosszan veled. — Engeddj-meg, hogy ezen bohó calculuson 's tréfán kezdem igen fontos levelemet.

Harmad nappal ezelőtti Kultsárnak azon levelével, mellyben a' tollamból folyt Generalis Orczy életét (XXXVII Darab) tette közön-ségessé, együtt vettem mind a' Te 4dik és 12dik Decemberi leveleidet, mind mivelte lelkű lpadnak levelét, mind a' mi kedves Kisünkét. Képzelheto melly örömöket ada nekem ez a' nap. Fizsim emlékezetének fenntartása édes ellágyulásra fakasztott. Édes könnyekkel töltök-el szemeim 's úgy vittem-meg a' hirt Sophienak. Az elevebb emlékezetét fakasztotta-fel a' szép gyermeknek. Szíveink szent

vágyással tölték-el eránta. olly vágyással, melyet Schwermereynak fogtam volna nevezni, ha tulajdon érzéseim lévén, azt nem mondhatnám felőlök, hogy igazi érzések. Örvendek, hogy ezen szép gondolatban társaddá titted Kist, és hogy az a' kis oltár mind hármunkat öszve kapcsol. Édes nekem azt képzelni, hogy a' következő Maradék tudni fogja, hogy egymást szerettük. Valóban barátságod nekem sok édességeket nyújt! —

Hogy Orczy eránt tiszteletemnek ezt a' jelét adhatám, annak szívesen örvendek. Osztán az a' kis írás tesz annyi hasznót, mint a' mennyi kárt esztelenségem tett, midőn plundrába öltöztem én is, és úgy példát adtam a' Magyarság' megtagadására. Külömben én talán kelleténél később vagyok haszontalanságnak nézni a' külföldi ruhától való idegenkedést; a' kár, melyet tehetnek, nem nagy és az észnek minden sugallása sikertelen a' Módi hatalma ellen. — Hány ember olvasta Kultsárnak utolsó levelében azt a' Magyar Nyakravalót illető orvosi intést; 's gondolod e, hogy csak egy is lesz, a' ki négy öt kendőjét elvetvén, egy fátjol nyakkendőt fog nyakára tekergtetetni!

Örvendek, hogy Sógorod képén mind a' Kép, mind az írás metszőjének munkája megnyerte javallásodat. Bizony nekem nagy megnyugtatásomra válik azt mondhatni, hogy a' kép jól elkészülését az én sok gondjaimnak lehet köszönni, mert valamit csak tudtam mind elkövettem, hogy annak a' nagy embernek a' képe hozzá illőleg készüljön-el, 's érzettem melly szerencse, hogy nekem jutott az, hogy a' W[esselényi] képét kiadhassam. Ekkoráig Gróf Ráday Gedeon, Horváth Ádám, Viczay József, Virág Benedek, Kazinczy András, Wesselényi és az ipam voltak azok, a' kikét kiadám. Mostan már majd a' nagy Pászthoriét, a' Báró Vay Miklósét (kinek ismeretségét Néked édes barátom, szívesen óhajtom), az Oberster Báróczi Sándorét, a Kis Jánosét, Németh Lászlóét. — Kis néked nyújtja ajándékban Európai utazásainak egyik kötetét.

Barátom, festessd magad, de valamelly értelmes, szerencsés kezű Festő által, 's küldd-meg nekem a' képet. Mintegy száz forintba kerül a' metszés. Modestiád tudom ellene szegzi magát annak a' gondolatnak, hogy magad told magadat a' Publicumtól való nézetetésre. De 100 ftot feláldozhatnál barátodnak, Kisnek, a' ki munkája által megtisztel, hogy képed az ő munkája elébe tétessék. Az mind ötet fogná fényesíteni általad, mind ő általa tégedet, mert a' Cserey és Kis barátsága mind kettőjüknek becsületére válik. Az alakoskodás

mondja, a' mit neki mondani tetszik, de érdem által vonni fényt magunkra mindég igen becses dolog, és a' jók mindég annak nézték. — Ird-meg, édes barátom, lehet e ezt reménylenem. Kis felőle semmit, éppen semmit nem tud.

Kultsár még sem tette újságaiba Debreczent illető két feleletimet, pedig az elsőbb November 5dikén, az utolsóbb November 15dikén ment-el hozzá. Nem szeretek senkit nem szép czélből eredett cselekedettel vádolni: de tartok tőle, hogy ezt azért ne tette légyen, hogy Debreczen meg ne hidegüljön eránta 's kevesebben hordassák leveleit. Az én két feleletem tűzzel, 's a' Fazekas Mihály-nak adott nagy megvetéssel van írva, de minden vadság nélkül. Én csak a' vadságot, parasztságot tartom rútának: az élességet éppen nem. — Sürgetni fogom, hogy adja-ki, ha még késend. Most egy-néhány nagy Magyar' emlékezetét készítem levelei számára, 's azt tartom, hogy az értelmes Olvasó előtt kedves lesz az olly apróságos festés mint Orczyról a' Zemplényi Installatió'n való megjelenés és a' Tisza Örsön töltött napom említése. Baranyi Gábornak 's Kazinczy Ándrásnak jó majd elő valamelly rendes története. Az élelvenséget adhat a' Kultsár leveleinek, mellyek különbben azokkal a' haszontalan czeremoniák' emlegetésével elaltatják Olvasójikat.

Kevélykedem azon hirre, hogy W[esselényi] rólam emlékezni méltóztatott. Én életéért, egészségéért, Hitvesének és Miklósának megtartásáért könyörögtem neve napján. Meg nem tudom fogni, miért neveztetnek-ki Erdélyben olly későn a' Fő Ispánok. Ird-meg, mihelytt ki lesz nevezve, és mikor lesz Installatiója 's ki lesz Bévezetője a' hivatalba. Ha lehet, részt veszek örömeiben. — Hát a' Császártól poltolék gyanánt kapott Spanyol csődör micsoda színű 's mi a' neve? Sokszor szó esik W[esselényi]nek istálójáról 's szeretném, ha a' Tudakozónak felelhetnék. Tökés hol van? Elakadt e útjában? Bezzeg ha Jénában volt volna, mikor a' franczia azt a' *praedálást, gyűjtogatást csinálta!* — Édes barátom, Yoricknak a' leveleiben van egy articulushoz, melly ide tartozik. Minden nemzetnek van prója 's contrá-ja. Én elhiszem hogy a' franczia rabolt 's égetett: de mikor egy magára kevély emberről vagy nemzetről valami illyest mondanak, szeretek, ha kételkedni nem lehet, okot sejdíteni; mert bizony, bizony mondom néked, a' franczia nem!¹

¹ Az eredetiben is így van kipontozva.

'S íme minek előtte észre vevém, benn vagyok a' textusba! a' *Cor-sicait* értem. — Szóljunk hát erről:

Az egyenlő, hasonlatos gondolkozás barátságot szül. Eddig igaz a' Cicero' tapasztalása. De ha azt vetette volna hozzá, hogy a' nem egyező gondolkozás a' barátságot elfojtja, az bizony igaz nem volna. Micsoda? A' megvilágosodott idők annyira triumfáltak a' pokol kapuján, hogy már senki sem haragszik másra azért, hogy a' Mi Atyánkot rövidebben vagy hosszabban mondja, hogy l'énteken 's Szombaton húst eszik vagy rántottát, hogy talpon állva mondja könyörgését vagy térdelve: 's az szüljön e hidegséget a' barátok közt, hogy valaki Napoleont Fél Istennek a' másik fél Ördögnek nézi? Nem, édes barátom! A' mi szeretetünk ezért semmi succussiót nem fog szenvedni. Olvastam ellene tett vádjaidat; azok bizonyosan az oly könyvekből vannak szedve, a' millyeknek a' kinyomtatásáért a' szerencsétlen Palm meg lövöldöztetett. Én az affélék közzül csak egyet olvastam: Napoleon und das franz. Volk. Nem felelhetek tehát vádakra; mert én az afféle egyedül nyerekedés végett irkált firkált könyv forma valamiket soha sem olvasom. Olvastam a' Prussziai Király Manifestumát az újságokban. De csak félig nyílt szemmel, jól tudván hogy a' Manifestumoknak soha hitelt adni nem kell és nem lehet. Olvassd a' két ellenkezőt, mind a' kettőnek igaza van, holott gyakorta sem egyiknek nincs, sem másiknak. — Azt kérded tehát: hogy min kell e' szerént építeni? 's felelek:

Socratesnek egy igen homályos értelmű könyvet vittek barátjai, 's kérték, hogy mondaná-meg nekik, mit tart felőle? 's a' Bölcs ezzel a' felelettel adta vissza a' könyvet: A' mit értettem benne, mind jó és igen szép: 's innen azt húzom-ki, hogy mind jó és igen szép az is, a' mit nem értettem. — Imhol az én hiszemem és vallomom Napoleon és Kant eránt, kiknek sem egyikét, sem másikat ismernem nem engedtetett. Napoleon nagy eszköz az isteni kézben, az az, azt mutatják tettei, hogy az Isten ő vele nagy változások elkövetésére él. — Akár jó ember ő, akár Flagellum Dei — a' jelen való kérdésre mind egy! — elég hogy oly nagy ember, a' kinél nagyobbát én a' historiákban nem ismerek. Vessd össze Juliussal. Ah, olvassd meg csak, mi volt Caesar mind ifjúságában, mind mikor seregét el nem eresztette 's a Clódiusok' barátságát kereste, úgy hogy a' gyenge és állhatatlan karakterű Ciceró már eltántorodott volna az ő pártjára, de szégyenlett olyan lévőbe keveredni, mint a' Caesar társaié. Ílát Napoleon mikor ismer-

tette magát immoralis részről és rosszakkal való tartásról? — Olaszországban, a' hol néki czéleből mutogatattak a' Szépek nem volt e színt olly nemes, mint Scipio Spanyolországban, 's hogy higgyem én azt az alacsony és esztelen káromkodást a' Kristus' koporsója eránt arról, a' ki a' Püspököt maga bátorította 1797-ben, hogy adjon áldást a' Népeknek, 's Francia Országnak tiszteletet érdemlő Nűmája volt? Ő nagy ember, ő eszes ember, és így a' Stoicusok szerint minden bizomnyal jó ember is, mert ha kis és kevés kifogások e' régula alatt is vannak, mint minden más regula alatt, igazat állítottak ők csakugyan, hogy rossz csak a' *bolond* lehet, és így az eszes mindég jó is. Én eleitől fogva tiszteltem néki azt a' cselekedetét, hogy koronát tevé-fel. Hazájának java azt kívánta, 's mikor volt boldogabb Franciaország, a' Respublikai igazgatás alatt e vagy most? Brutus ugyan azt mondja Plutarchnál, hogy a' Római még jó Fejedelemnek sem engedelmeskedik, 's meg kell vallani, hogy szabad kéjtől függeni irtóztató dolog: de más részről igaz, hogy a' legjobb neme a' köz Administratiónak az, midőn eggynek kezében van az uralkodó pálcza, csak hogy az az eggy igazán jó és nagy légyen, igazán a' Nép javát keresse. Moreau nagy ember volt, de oktalan, legalább gondolatlan módon viselte magát. Cerachi Britust akart játszani. Ki szenved olyakat maga ellen! De Te tartsd Napoleont Istennek vagy Ördögnek, az ugyan engem erántad semmiben meg nem változtat. Élj, élj, élj szerencsésen!

Kirül: 1

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak Debreczen; Somlyón keresztül,
Krasznan.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1050.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Mind örvendetes, mind kedvetlen állapotodba igaz érzésű részt vévén, képzelheted a folyó holdnak 7dikén költ becses leveledből meg értvén önnön sinlődő állapotodat és kedves Grófnéd anyává

1 A levél zárlatán kétfelé tört fekete pecsét.

nem lehetésit, mennyire meg illetődtem légyen. Eggy igaz barát öröm ohaitásit bussabb változás nem érheti, mintha aszt telyesedni nem láthattya, a mit leg szivesebben kíván: olyan állapotba helyheztedődik ilyenkor az ember, hogy mást nem vigasztalhat, mivel magának is arra van szüksége, és az illetén állapot minden bizonnal egyyike azon éltünkét keserítő viszontagságok sorsának, mely valamint önnön sziveinket által hattya, ugy a leg butáb érzést is szelidségre hódolja. - Szivembül kívánok mind kettőtöknek olyan tökéletes vigasztalást, a milyenre érdemessek vadtok; néked pedig mentül előbbi gyógyulást, és oly egészséget, mely minden bizonnal mind Barátidót, mind kellemetes Sophiedot leg sükeresebben vigasztalhattya: mert mi lenne ezen angyali lélekbül, ha sinlődéseid enyhülésit nem láthatná; mi lenne barátidbül, a kik szeretnek és tisztelnek, ha egészségesnek nem tudnának az élet kellemjeibe való örvendezhetésre, mely kellemek becsessebbek nemes érzéseidnek, mind [!] az olyanoknak, kiknek unalom az élet, mivel gyönyörűségeit nem ismerik.

Hogy hozzád küldött fáim, és a le nyomot fa levelekkel, és könyvekkel való csomó szerencsésen kezedbe jutottak -- szivembül örvendem. — Midőn én a pennát kezembe vettem a Falusi Nevelés módgyáruul való Vélekedéseimnek le írásokra, már akkor tudtam, hogy ily intézetem siker nélkül marad, mert ismertem Hazámba az ily nem mindennapi gondolatok ki vitelére elégtelen cultura minéműségit, és ismerem azokat is, a kiktől füg annak végre haitása, és telyesítése, azomba elég nékem azon meg győződés: hogy igazán jóra törekedtem, és elég olyanoknak helybe hagyások, mind [!] Te vagy, kedves Barátom; köszönöm hogy meg irtad ez iránti gondolatodat, és szivembül örvendem, hogy tettzésedet meg nyerte, mely már magába ennél nagyob fáradozásomnak is előttem igen becses jutalma volna. — Én meg nem csüggedek e' tárgyba tovább is munkálódni, és mihelyt üres időm lészen, a melj tudományok tanítását javallom vélekedéseimbe, azokat rövid summázatba a falusi oskolákhoz szabva rendre le írom; a religiót kivéve, mert Theologiam nagyon különbözik az aszt thalarisba hirdetők theológiájátul, és meg vallom, az Istent máskép ohaitanám meg ismertetni, mint a hogy ők le írják.

Buzgó gondom lészen, hogy a Csokonay sir köve fel emelhetésre elegendő köleség kerüljön. A Károlyi architectus a riszt ehez még nem küldé meg, azomba reménlem, nem sokára meg fogja küldeni. — Utolsó feleletedet még nem olvastam a Hazai tudósításokba, de igen a nagy Orczy Lőrincz életét. Ha nagy ember volnék,

magam is ily képpen ohaitanám, hogy le írásson éltém azért, hogy a fel magasztalt érdem, és Jelességnek követésére például, ösztönül szolgáljon; és a nagy emberek életék le írásába egyyik intézet a. lévén, hogy Neveik örökösítése mellett a virtus szeretete éledgyen, a nagy lélekből sugárló érdem terjedgyen — ezen szent célra mind tárgyat nemesset választottál, mind eseteddel igen jól alkalmaztattad a színeket, és jó fordulatokra tetted az árnyékokat.

Mikor a Sógoromnak éppen küldeni akartam képit, akkor érkezet levelével embere, ettől küldvén tehát el, még választ nem kaptam. — A Külső Szolnok v. megyei Fő Ispányságra való Candidatiot a Gubernium nem régiibe küldötte fel az udvarhoz. Erdélybe történik, hogy oly helyen, hol sok competensek vannak a fő Ispányságra, a ki rendelt administrator több esztendőig fungál, de itt talán nem leszen azon eset, mivel a Candidatusok közül egyy se competalhat az ő szép, és köz hasznu érdemeivel. — Wesselényiről lévén a szó, említenem kell, mely nagy kincset kapott eő most. A nyáron generalis Stipschich Sibón lévén, vásárolt eő felsége számára két iffiu Csödöröket és mondván, hogy azon Spanyol ménlovak közül, melyek néhány esztendő előtt hozattak országokból és most Schloszhofba tartatnak, egyy kelességre való hailandóságot mutat, mely szerint el fog adódni és pedig, gondold el, 200 forinton. — Wesselényi tehát acceptálta a Csödörök árába ennyibe, és katonáktul — eő felsége költségén — még pedig úgy, hogy ha az úton megdöglik, vagy valami szerencsétlenség éri, a kár eő felségé leszen; meg érkezet a bársony feketeségű, igen szép és ép termetű Rée-en Moro Sibóra, kinek noha hailandóságot mutat a kelességre, de nem kehes még és meg is fog tökéletessen gyógyulni. Nagy meg elégedésre van Wesselényinek, és méltán — mert ez az eő ménessébe egyy nagy kincs.

Köszönöm, hogy Széchényit azon részéről is meg ismertetted velem, melyről nem ismertem és így bizonyos történt dologra nézve egyy igen nagy hájogot vettél le szememről, melyért valóba meg érdemled köszönetemet. Nincs veszedelmesebb intézet, mind [!] az, melyet az excessive religiosus ember Istenének áldozni törekedik. Istenének, mert az olyannak minden bizonynal más és talán egészen idegen Istene van. — Ha én Széchényit így akkor ismertem volna, midőn a Türedelem, és Felebaráti szeretet — fordításomat nékie ajánlottam, és a magam kölségim való ki nyomtatattatás végett önnön kívánságára Bibliothecariussa, Millernek küldöttem, talán most

magyar kezekbe forogna, és világot látot volna ezen szép, és igen hasznos könyv. — Ugyan miért kell a külső fény által nagy embernek képmutatónak lenni? Ugy vélem, azért: mivel a külső fény teszi naggyá és ezen fénynek sugárit akármi módon ragyogásba kell tartani, hogy szemet csábítsanak. — Az igazi nagy ember fénnéinek ragyogási nem alkalmatlanok a szemnek, mivel szívre hatnak.

Ha a Csillagot és ordokat annyi Fra-Diavolok nem viselnék, talán nem is vágyódnának azokra annyin és nem kecsegtetné önnön conscientiájok, hogy érdemessek viselésekre. — Azonba Széchenyibe csak ugyan szép, és becsülésre méltó tulajdonságok is lévén, diszire van Nemzetének is, hogy szent Januarius csillagát viseli, és még nagyobbban díszesítene ez mind őtet, mind a Nemzetet, ha nem olyan, hanem más alkalmatosságba érdemesedet volna árra. [1]

A mit Gr. Eszterházy József ő Exja írt Lónyaynak, az ha ugyan telyesedésbe, hogy foggyerhez nyuljunk, így szomorú ki nézéseink lehetnek. — Olvastad e *Freymüthige briefe eines ungrischen Edelmanns: — Austerlitz 1806.* nevű könyvet? Szép ez, a minap Siben belé tekintettem, nem oda való, csak olvasni adták, más képet kértem volna, csak ugyan írtani könyv Commissionarjainak, hogy akár honnan számomra kerítsék meg.

Feleségem köszönt, és ő is igen meg illetődöt mind kettőtöknek bánatitokon — vigasztaló kívánságaival eggyesíti a magáét, rólad pedig ohaittya hallani, hogy a leg tökéletesebb egészbe vagy, melyet szívéből kíván

hived, barátod
Cserey Farkas mp.

Krasznán 21dik Decemb. 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1051.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Xbernek 24d. 1806.

Édes barátom!

Sopronyból írt leveledet a' legkeserűbb-édes érzések között olvastam. Szivem mind érzette atyai szivednek megrettenését, gondjait, 's végre örömet, Lajosod' rosszúl-létének hallására, 's azután, midőn gyógyulni láttad. Oh barátom, a' Te szintelen modestiád

mintegy mentetetni igyekszik szíved' kiömlédezését 's azon gyengeségedet, hogy fiadnak képét festvén, őtet szeretetre igen is méltónak festetted. Ha tudnád, hogy én a' Természetnek ezen szép szavában gyönyörködtem leginkább! én, a' kit a' Természet csak férjnek, csak atyának teremtett! Elhiszem ön, és nagy gyönyörűséget lelek annak hihetésében, hogy a' Te Lajosod egy gyönyörű gyermek, és hogy úgy indul, hogy a' történetet, Tőled való származtatásáért, meg ne pirítsa. De — szőlj igazat, barátom, — ha Lajos nem volna is Lajos, ha Phigie nem volt volna is Phigie, nem fogtuk volna e ezt én, azt Te, a' legszentebb elgyengüléssel nézni? Még mindég lelkem előtt lebeg a' mit valaha Rousseauból olvastam: Jaj annak az atyának, a' ki gyermekét azért szereti, mert az szép. jó 'stbb: az szereti igazán a' gyermekét, a' ki nem keres okokat arra hogy gyermekét szeresse, és még is szereti. 'S gondolnám, hogy ámbár hideg vérrel is számot tudunk adni magunknak azért, hogy gyermekeinkben gyönyörűséget leltünk, 's mások irigykodva nézhetek ránk: mind Te, mind én ugyan azon gyengéded atyák fogtunk volna lenni, ha kedveseink fél annyi kedvességgel bírtak volna is. Az én örömeim oda vannak: adja az Ég, hogy a' Tiéid soha el ne hervadjanak, sőt hogy a' gyümölcsözés a' bimbókra 's virágokra fakadás' reményeit meg ne hazudtolja! Engedje az Ég, hogy mind Te, mind én Lajosodnak dicsőségét még láthassuk. Csókolom a' szép gyermeket, a' Gráziák' kis nevendékét! — Ne felejtse megírni nekem, melly esztendőben 's melly nap született.

Leveleddel együtt jöve Csereinek az a' levele, mellyben Epitaphiumodat, vagy inkább azon verseket, mellyeket Cserey a' Phigie Cenotaphiumára metszetni fog, megküldé. Sírva szaladtam Sophiehez, 's elborítottam csókjaimmal, 's a' Phigie' árnyéka, ha valaha, ekkor lebegett körülöttünk. Melly szép gondolat! 's annál szebb, hogy Cserei azon complimentben, mellyet nékem tesz, Kist is hozzánk csatlotta! — —

Cs[erey]re egy ártatlan kötődésem nagyon rá rezzentett. Midőn a' Francziák Jénától még távolka [!] voltak, azt írta nekem, hogy az a' sereg, mellynek Tisztjei munkákat írnak a' Taktikáról, meg fogják, bizonyosan meg fogják a' franczia döllyöt alázni, és hogy ő örvendő nézi, hogy az a' Corsicai kis fiú stb. stb. Még nem ért kezembe a' levél, midőn jó második levele, hogy Mürát megszaladt, 's a' francziák dühökben, szégyelteken *rabolnak! pusztítanak!* Jó egy harmadik levele, 's abban elragadtatással hozza elő egykori Tanítójának,

Hannuliknak, leveléből azon sorokat, hol ez az *imbellis populus*ek ellen fakad-ki, hogy a' *Corsicanus* előtt megszaladtak. — Sajnálván, hogy egy oly tiszteletet 's szeretetet érdemlő ember, mint Cs[erey] oly gyengeséget enged magának, mint az, hogy Napoleont megvetéssel Corsicanus kis fiúnak nevezi, persifflírozáshoz nyúltam, de szent barátság' kimelésével 's epe nélkül. — Ő ezen megrozsent, és egy nagy gonddal készült apologiát írt maga mellett, melyet hihető azon alávaló brochürokből veve, a' mellyeknek kinyomtattatásokért a' Nürnbergi Palm halállal fizetett, és a' mellyeknek olvasását én elveszett időnek tartom. Hosszas mentegetőzésére 's Napoleon ellen tett vádjaira nem lehetett a' barátság' megsértése nélkül hallgatnom, kivált midőn Cs. olyast mondott valamit, hogy a' barátságnak gyönyörűségére van együtt találkozni a' gondolkozásban, és így fájdalmára is, látni, hogy különböznek. Azt irtam tehát, hogy én azt szükségesnek nem látom, hogy a' barátok mindenben egy úton járjanak, 's azt vettem mellé, hogy nékem mind egy, akár Fel Istennek, akár ördögnek tartassék Napoleon. Azonban az csak tagadhatatlan, hogy ő általa a' Gondviselés nagy dolgokat viszen véghez. Légyen ő áldás, légyen ő flagellum Dei, annyi csakugyan igaz, hogy ő nagy (nagyobb és jobb, még pedig mindig jobb és tisztább volt, mint Caesar); már pedig a' Stoicus állítása nem szenved kétséget, hogy a' nagy és eszes ember jó ember is egyszersmind, és ellenkezőképpen a' rossz ember egyszersmind kicsiny ember is. Vádolatik holmivel. Kérdés: igaz e a' vád? De ha igaz is, nincsen e a' napban is folt? némely hiba nem úgy szükséges e a' nagy karakterre, mint a' mérég az orvos szerekre? 's igazságtalan e mindig, a' mi annak látszik? az egyenes ember nem lesz e düpje a' rosszaknak, ha velek egyenesen bán? 's az Uralkodás Aristidesi módokon vitethetik e mindig? 's nem igaz e, a' mit Demosthenes mondott: szükség ugyan, hogy az a' mód, mellyel a' Hazát védjük, igaz legyen; de az is szükség, hogy az igazság a' Haza' felén álljon. 'S azzal rekesztettem bé levelemet, hogy Sócrates, kinek barátjai egy nehéz értelmű munkát vittek, hogy olvasná még 's adná róla ítéletét, ezt felelte nekik: A' mit benne értettem, jó és igen szép: 's innen azt húzom-ki, hogy az is igen jó és igen szép leendő, a' mit benne nem értettem. — Mit fog erre Cs. mondani, nem tudom: azt tudom, hogy az *απολογία* Debreczeniek midőn ezt mondtam nekik Kant felől, meg nem illették általa, 's Kantot, a' Nem-ismertet, továbbá is persequáltak,

Klopstocki érzéssel nézem Lengyel Országnak munkába vett helyrcallását, 's elszomorodom, hogy a' Német Nemzet' egygy corpusa lett oda. A' Prusszuson ki van öntve a' bosszúlás' pohara, hogy bennünket a' maga külön haszna miatt megcsalván, a' Német Nemzet elsemmülését okozta. Egyéberánt az emberiségre áradandó jó, hogy valaha bé fognak zárattatni a' Jánus' Templomának kapujai, és hogy a' Vallások nem remélt pontig közelítenek majd egymás felé, örömmel tölti-el szívemet. Én tisztelen Luthert és társait, nagy szerencsének tartom hogy Protestans vagyok; de azt is értem, hogy egygy Stolberg — a' Poeta! a' Görögök' kedvellője! az Italia' Bejárója! — Páplistává mint tud lenni. Csak azt nem értem, hogy az Ilias' és Plátó' fordítója Augustinust fordíttatja.

Borod, mihelytt befagy az út, indul. Bár verseid manuscriptuma is indulhatna, de sok a' dolgom, reá nem értem eddig. Hozassd-meg: Ueber Friedr. v. Schiller u. seine poetischen Werke, v. Schwalddopler. Leipzig, 1806. — Sok szép és jó van benne. — Kultsár felől azt hiszem a' mit Te. Miért nem adja-ki két feleletemet, nem tudom. Titkos okokat sejdíteni pedig nem szeretek. Éljen szerencsésen! Az Isten adjon sok nem remélt örömöket az új esztendőben!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1052.

Kazinczy — Ferenczy Lajosnak.

Széphalom Deczemb. 24. d. 1806.

Kedves barátom!

A' mi szép nyelvünknek legtetemesebb fogyatkozásai közzé tartozik, hogy a' mit a' Német a' *Sie*, a' Francz a' *vous* által kitesz, azt a' familiaris és mégis respectuosus megszólítást csak a' hideg az *Úr* által teheti ki, és így beszéde még akkor is hidegnek tetszik, a' midőn teljességgel nem az. Ha az *Úr* gondosan tekinti végig a' mit itt röviden mondok, látni fogja, hogy vádja nem engemet, hanem nyelvünket érdekli. A' mi nyelvünk, valamint az olasz is aristocraticus nyelv. Nyögjünk alatta, mert a' jármot öszve törni nem egygy ember dolga. Bár eljőne az idő, hogy a' *Sie* és *vous* a' *Maga* által nyomattassék ki! Kinyomattathatna¹ pedig, csak sanctionáltatnék és

¹ «A» és nem «ÉK» 's nem «nyomathatnék» az eredetiben. — A Szemercsári másoló jegyzése.

a' szóval ne csak a' Nagy élne a' magánál kisebbhez szóllván, hanem az is, midőn Amahhoz szóllana. De a' nyelv dolgában, mint a' ruházatában, a' módi makaessága többet nyom az ész határozásainál.

Az Úr egéssége visszafordulásán szívesen örvendek. Kár volna a' szép dalok költőjének sirba szállani, 's ismét elottani reményünket. A' vett három ének valóban egészen a' Csokonai tónusában vagyon írva. Én csak arra kérem az Urat úntalan, hogy ne daljon egyebet szívnek érzéseinél. A' *mindennapi* nem dalba való. *Szépét* kell énekelni és szépen.

Professor Porkoláb Úrnak esetét eddig tudja az Úr. 7. d. Xberben Kassán Gróf Vas Dánielné szül. Szerencsy Klára Asz. felett perorálván, nyelvét megsujtotta a' guta. A' pap felment a' cathedraba, hogy onnan levezesse, a' legalsó grádicson a' fél részét csapta meg ismét. Patak benne egy igen hasznos embert vesztett el. Elképzelem, Mélt. Fő Curator Úr mint döbbene meg ennek hallására, 's mely gondokban lesz, hogy hol kapjon mást, kit helyébe állíthasson.

Octóberben a' Mélt. Asszony érdemes sógorával Zejk Úrral ismerkedtem meg; 's öccsének Ábrahám Úrnak literaturánk eránt való hajlandóságát tapasztaltam. A' Vay József fijából mindent *lehet*, sőt *kell* várni, mindent, mihelyt *akar*. Óhajtanám, hogy az a' nagy atya' fíja a' poétai pályát futná meg! —

Éljen az Úr szerencsésen. A' Méltós. Asszonyt szívesen tisztellem, 's magamat ajánlom kegyes emlékezetébe. Maradok egész hűséggel

Az Úrnak

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz np.

[Másolata a Szemeretár I. kötetében.]

1053.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 27. Xbr. 1806.

Édes barátom!

Régen megjöttem én onnan, hogy a' nagy embereket hibátlanoknak akarjan, 's ne tűrjek benne semmi foltot; 's Rochefoucauldommal tudom, hogy a' nagy karakterekre gyakorta éppen úgy szükséges a' hiba, mint az orvosi szerekre néha a' méreg; azt is megtanúltam pedig szomorú tapasztalással, hogy az a' nimbus,

a' mellyet a' Nagyok fejei körül messziről látunk, egészen eltűnik, midőn őket közelebből pillantjuk-meg. De ha ennek minden nap láthatjuk is példáját, 's ha azon szép megtévedéséből, a' mint francia frázissal a' levél első során mondtam, régen megjöttem is, csakugyan nagyon leverő, elszomorító gondolat az, hogy a' Virtus olly felette ritka dolog az emberi nemben; leverő 's elszomorító dolog, hogy midőn szent ecstasissal járulunk valamelly Istenség oltára elébe 's felemelni nem mert szemmel tömjént gyűjtünk előtte, véletlen azt látjuk-meg, hogy az imádott Isten egy fertelmes idomitalan bálvány. Nem kívánom én, hogy az ember isteni tökéletességgel bírjon; mutatja utolsó levelem is, hogy nem akadok-fel az igazán Nagynak holmi apró hibáin, gyarlóságain; a' Fielding szép mondása szerint a' legnagyobb becsű porcellánnak is vannak egy két szömöcsei, és még is azért nem szűn-meg nagy becsű Porcellán lenni: de barátom, mit mondasz az ollyan nagyságra, a' mellyre egészen reá illik az, a' mit a' Socrateseket is pokolba igazított régi Kalvinista hit mondott a' meg nem keresztelt fejűek legszebb tetteikre, ha tudniillik azt látjuk, hogy azok csak: *splendida peccata!* —

Minap egy ifjú Prokátorral valék, kit Festetich György látván, hogy ragyog a' Pesti Ifjak közt, maga mellé vett volt, de két három esztendő múlva a' Fiscális oda hagyá az Urát, és most talán életségéből is és holmi kedvetlenségek eleven emlékezetéből, felőle irtóztató dolgokat beszéll. — Te minap tisztelettel és sajnálással szóllál Széchényi felől. Leveled akkor tájban ért ide, mikor ezzel a' Prokátorral összeakadtam. Hasznomra fordítottam a' véle-lételt, 's holmit tudakoztam tőle mind Széchényi, mind Festetich eránt 's ezen beszéllést közlöm veled, mert méltó hogy tudd. Csak arra kérek, hogy leveletem hagyd magadnak írva; félek hogy valaki megítél és gondolatlansága azt, a' ki nyilván szólott előttem, bajba hozza.

Festetich 1797ben jelen vala azon Szala Vármegyei Gyűlésen, hol a' Spissich V. Ispán előlülése alatt az végeztetett, hogy ha az ellenség bé talál ütni, nem lévén ereje a' föld népének hogy neki ellent álljon, adja meg magát a' kénytelenségnek 's fogadja csendesesen az ellenséget. Festetich hasonlót parancsolt írva minden Tisztjeinek. Ezt rosszul vette az Udvar. Kir. Commissariusnak küldetett e, vagy Gróf Althan Fő Ispán helyébe Administratornak, mostani Status Consiliarius Somogyi Ur, 's Spissich másokkal a' hivatalból letételezt.

Festetich eránt pedig az a' parancsolatja volt, hogy ötet dorgálja-meg. Kamarási kolcsát vegye-el 's tiltsa-el a' Bécsbe menéstől. — A' dolog minden szerte elhíresedett, de másként mint most értém. Úgy beszélle Festetich felől a' világ, hogy ő a' Kammerherri kolcsért ment Tisztnek, úgy tévén, mintha nem értené micsoda kolcsot keres, így szóllott: *A' Kasszám kolcsát.* — Nem! monda a' Tiszt, hanem a' Kammerherrit. — Úgy? felele Festetich, azt szívesen! De a' dolog nem úgy van. Festetich titkos levelet vett a' Gyűlés akatt, hogy Somogyi miért megy: 's azonnal fogatott 's ellődült. Ez a' Fiscalis ott maradt titkos parancsolatokkal. Somogyi észrevén, hogy F[estetich] nincs, soha sem tudta, differálja e a' parancsolat' teljesítését, vagy utánna küldjön. (NB. Somogyi halálos ellenség Festeticchel, mert ez elkapta azt a' leányt, a' kit Somogyi elvenni akart és reménylett.) A' Fiscalis azt mondta, hogy nem tudja hol van F[estetich]. — Somogyinak hosszas habozásai után oda ment-ki a' dolog, hogy a' Cassálandók cassáltattak, Festetichnek pedig a' feddés és büntetés hírül adása írva tétetett, melyről a' Fiscalis reversalta magát. Festetich a' kolcsot igen nagy fájdalommal adta vissza, 's szörnyen le volt verve. 's mostanáig igen sajnálja, noha a' kolcs neki vissza adatott, hogy Excellenz titulust nem bord, mely végre meglesz, eggyik leánya Zichynek fiához menvén.

Halld eggy más cselekedetét, melly nem a' ragyogás szeretetéből, hanem fősvénységből vagy telhetetlenségből ered és így nemtelenebb mint amaz. Tudod, hogy Széchényi sógora neki. Eggy helyt metalis bajaik voltak, vagy inkább csak Festetich akart metalis bajt csinálni, hogy beljebb terjeszkedhessen. Megszólítja a' Fiscalisát, hogy veszítsen utat 's a' Széchényi Tisztjeinek osztogasson ajándékokat, hogy azok így meg lévén nyerve F[estetich] részére, ha hamisságot sejtene is, elhallgassanak. A' Fiscalis soká ellenkezett 's elébe terjesztette hogy mi lesz belőle, ha a' Sz[échényi] tisztjei közt eggy találkozik omberséges ember és a' dolgot felfedi. Festetich nem hajlott a' tanács elfogadására. A' dolog kistült 's Széchényi eggy Lieber Schwager titulusú levelet küldö Festetichnek azon kéréssel, hogy Tisztjeit ne rontsa-meg; 's Festetichet meg nem ütötte a' guta. Széchényi szeretett volna Tavernicussá lenni. Hogy lehetetlen légyen megtagadni tőle a' jutalmat, eggy fényes tettet akara tenni 's Bibliothecáját a' Hazának, de az Udvar protectiója alatt ajándékozá. És még sem lett az! — Királyi Commissariusságát Jösef alatt igen keményen vitte; a' szelíd, a' mézes ember gyűlöltetett. —

Édes barátom, mi a' Nagyság, ha az ilyen, mint ez? Illyen e a' Te nagy Sógorod? Bizonyosan nem! Sansculotti Philosophia az, a' melly azt kívánja, hogy a' Gazdagok, hogy az Elsők, úgy öltözzenek, mint a' szegények és utolsók, és hogy, minthogy ezek nem gyönyörködhetnek Eleiknek emlegetésében, egy W[esselényi] se örvendjen azon szerencsésén, hogy ragyogó házból vette eredetét. Hadd örvendjenek a' W[esselényi]ek, a' Széchényiek, a' Festetichék ezen szerencsésejeknek: de mutassák-meg felemelt lelkeikkel, hogy ezen szerencsésekre érdemesek voltak. Minapi levelemben mondtam, mit tartott a' Stoicus; most azt vetem tulajdon érzéseimből hozzá, hogy a' *kevély ember* ha jól megnézzük a' dolgot, *éppen nem kevély*. Ha *kevély* volna, nem keresne *kicsinyben nagyot*, 's szégyenlencze veszve vágnai a' escesebecséért. Te az én gondolkozásomat ismered, ismeri nagy lelkű Sógorod is, 's emlékezik mit óhajtottam Ő reá nézve tavaly. emlékezel mit óhajtottam reád nézve. Átállépni a' Polgárok' felsőbb rendibe nem rút és okatlan. *Thomas Payne*, midőn azt mondja, hogy a' ki Mánássá, Herceggé lesz, csak *hangot* vesz, az éppen nem igaz. Én megferek a' bőrömben 's nem terjeszkedem tovább, 's örvendek rajta, hogy a' sors Kazinczyvá tett és nem Schmiddé, Hrabovszkyvá. Bodnárrá vagy Szabóvá, de ha reám bízta volna a' választást, inkább lettem volna Csáky, vagy Illésházy etc. mint K[azinczy]; mert Csáky etc. szint úgy lehet igazi popularitású böles mint Bodnár vagy Szabó 's Lakatos etc. 's nincs kitéve a' Becsky forma emberek vad bántásának, mint ezek sok ízben.

Vedd szeretetem jeléül csevegésemet. Tiszteletre méltó Ipadnak, kinek levele egészen mutatja művelt lelkét, mondd, hogy áldom azon szempillantást, melly ismeretségébe juttatott 's kegyességét nékem megnyerte. Adjon az Isten boldog új esztendő, hozzon reád várt és nem várt örömöket, szíved titkos és legforróbb kívánságait teljesítse, 's szép szeretetünket tartsa-meg mostani virágában. A' Mélt. Grófnét tiszteltem. Élj, élj szerencsésen.

tisztelő hív barátod
Kazinczy Fer. mpr.

Kivül: 1

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak p. Debreczen, Somlyó.

Kraszna.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1 A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

1054.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 28. Xbr. 1806.

Nagy tekintetű kedves barátom!

Az Ur becses levelét ma vala szerencsém venni. Éppen nálunk volt egy Kázméri Követ, 's azonnal által küldém azt in natura az Ipannak. Irtam mellette én is, 's azt jelentettem hogy az ajánlást barátságos ajánlásnak nézem és olyannak, a' mit két kézzel lehet elfogadni, mert az Ur barátsága eránta is, erántam is nem szenved kétséget. Jó volna, ha az Urat felhozná valamelly dolga, hogy vele szállhasson, noha erre az szükség, hogy a' Báró Henniger gyermekei, kik Török Lajosnak testvérétől az egykori Andrásinétől születtek, 's a' vak Török József is, adják megegyező szándékok' jelenségét.

Kazinczy Andrásnét ma temetik Beretön. 21dben holt-meg. Én repültem volna, 's nem lehetett mennem. Egyéb hír nincs, hanem hogy Prof. Porkolábot, mikor Gróf Vasnénak Kassán parentált, megütötte a' guta. Nyelvét érte a' Cathedrán; a' Kassai Pap felnéne érte; az utolsó grádicson már a' fél tagját is elzsibbasztotta. Viczay megmondta, hogy nincs és nem lehet épségéhez semmi reménység. Patakon fekszik. Meczner jár hozzá: a' ki az Anyámat is gyógyítja, nem minden siker nélkül, de kevésbé látszható előmenetellel.

Rickelnél holmim van letéve. Kérem az Urat, méltóztassék kezéhez venni és ötöt kifizetni ha kell valami a' hozzászáért. Egyszermind pedig az ide zártat néki által adni.

Dr. Szentgyörgyi azt írja, hogy a' Bécsi Annálisaim az Urnál vannak. Azokat és a' Bécsi Belveder Utmutató két Tómusát, kérem. pecsételje-le az Ur, 's küldje-ki Semlyénbe. Kövér vagy más kiviszi. De magam is írni fogok eránta. Szeretném ha a' Fábri Thesaurust is kikaphatnám és Winkelmannt, melly talán Prof. Sárvarínál van.

Kis Imre Ur nekem írt. Nem feleltem. Feleltem, inkább; de eltéptem a' feleletet. — Meg nem foghatja, mi indított engem arra, hogy privát levelet magyarázzak publice: mintha privát levélből megtudott gyalázatos vádat magamról elhárítani vétek volna. Én ötöt nem compromittáltam. Miért kellett hát *néki* szállalni meg. Én viszont ezt nem tudom megfogni. — Későbbben jelené meg az a' paraszt és vad kan módjára vagdalkozó másik védelmezője a' MEGrágalmazott

városnak. Talán ugyan souffleurjének a' vétke az a' Virgiliusból tett marhai citatió. Olyan emberekkel ezután nem lesz dolgom. Barátim leveleiben elég satisfactióm van, 's látom hogy a' kik nem Pipa Czéhbe valók, mint gondolkoznak. De nem inaradok felelet nélkül. Későn vettem észre, hogy ez az expressióm: *a' Verbőczy tanítványa az Orvost tanítgatja, mint kell gyógyítani,* oda magyaráztathatik, hogy az Urra czéloztam. Az Ur tudja, hogy én azt bizony nem gondoltam 's nem gondolom. Hiszen az Ur eggy hitben van velem. Gondom lesz rá, hogy Kis Inre Ur és Fazekas Mihály Urak más-szor a' Bárczay József tanácsa nélkül ne szűkölködjének. Én nem kevésbbé csudálkozom őrajtok, mint ők rajtam. — Éljen szerencsésen az Ur. Barátnénkat szívesen tiszteltem. Az Isten távoztasson el az Urról és egész házáatól minden kedvetlenséget.

Szíves tisztelő barátja

K. F. mp.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1055.

Gr. Haller Gábor — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Ámbár azon Beszéd, melyet Francia Nyelven nem ditséretére Bartsai Ábrahámnak, hanem tsak emlékezete fel elevenítésére írtam, nem készült azon Tökéletességgel, hogy azt böltsen meg ítélni tudó elmék eleiben terjeszthessém, de még is meg teszem annak el küldésében azon áldozatot, melyet a' Barátságna szentelni eltökélttem, mert valójában áldozat, midőn gyengeségünknek szüleményeit az önnön szeretetnek megtagadásával ltelet alá botsátyuk. El fogja remélem az én belses Barátom fogadni, és a'ul nékem egyenes vélekedését meg írni.

Jussom vagyon ennek elküldésével az Magyar nyelven Irándónak közlését annál is inkább ki kérni és el várni, mivel az tett lgeret azt vélem remélteti. Melyet is óhajtvá várván, meg külömböztetett tisztelettel maradtam

Tkts Urnak

köteles szolgálja

G. Haller Gábor.

N. Almás 28dik Xb. 1806.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 175. sz.]

1056.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Becsés Barátom!

Ma vettem az Ipom francia beszédgyét a Barcsay halálára, oly parancsolattyaival, hogy azt Neked közben szolgáltatassam; de Postára nem mervén tenni, a közelebbi Debreczeni vásárkor Nagy Gáborhoz küldöm, hogy eő bizonyos alkalmatosságtul külgye hozzád. Neked szőlő levelét az Ipomnak, mely mellett a Beszédet küldötte — ide zártam.¹ Én azon deák levelet, melyet tavaly a Kolosvári Academicus Senatushoz küldöttem, és a mely előtted is ismeretes, a napokba közlöttem az Erdélyi Pápista Püspökkel, Mártonfi Ur eő Exjával; meg nem álhatom, hogy ezen nyílt eszű Praelatuszt véled abbul meg ne ismeressem, a mit levelemre válasz képpen íra:

«Drága levelét a M. Urnak d. dto 13 praesentis 18-a Xbr. a. e. «tisztelettel vettem, és nagyra becsüllöm szándékát, hogy nállunk is «a Tudósokat leg aláb halálok után becsülleni tanulnak, de ez oly «szokatlan íten, hogy nagy jeget kell törni, a még oda evezhetünk, etc. etc.

A falusi Nevelésről írt könyvemnek közlésire ugyan azon levelebe így ír.

«A falusi Nevelésről írt könyvét is a M. Urnak annál nagyobb «köszönettel vettem, és olvastam, hogy abban az én régi sok igye- «kezetimet, fáradságimat, 's írásimat fel találom — melyek akkor «vétek voltak az ország előtt. Ezekbül egy igen rövid foglalatot «adtam volt ki ezen czim alatt: *Közönséges rendtartás a falusi «oskolák számára*. Eszt még az akkori Püspök is üldözte, oly nagy «vétek volt akkor józanon gondolkozni. Most Hunyad v. megye is a «Guberniumnál egy olyan dolgot sürget az oskolák iránt, mintha «vagy az én Munkáimot (melyeket valaha kárhoztatot), vagy a «M. Ur könyvét olvasta volna. Mely változás! de mely szomorú «gondolat, hogy ez mind csak *ad pia desideria* tartozik.

Az acad. Senatushoz intézet levelemet azért közlöttem ezen derék Pap Urral, mivel eő a Guberniumnál a Tudományi dolgokba referens, lássa meg tehát, hogy a Tudományok becsületére, elő mentére micsoda ösztönöktül serkentelve igyekeznek a Hazafiak, és lássa

¹ Lásd az előbbi levelet.

edszersmint azt is, hogy milyen potom senatussa van a Kolosvári Academiának. Nem jó utat mutat é Mártoni, hogy segítségét meg kérjem a Csokonay Sír kövének fel állíthatására? jövő Postán ez iránt írni is fogok nékie.

Wesselényitől még nem kaphaték választ — a kis öcsémnek holnap után lévő születése napja — ha csak lehet, magam által rándulok, ha nem mehetek pedig, írok, és akkor vévén a választ, véled azonnal közleni el nem mulatom.

Levelém tulsó lapjára le írtam azt, a mit Pestről egy Uri ember írt Erdélybe; hitelt annak ugyan nehezen lehet adni; azomba egy oly szerencsés Győző mit nem tehet mindent. A mondatik, hogy Erdélyből a Comandirozót, Gr. Mitrowskit azért viszik ki, mivel meg engedte, hogy az Oláh országi hospodar Ipsilandi Erdélyen keresztül mennyen, és az a hire, hogy azért satisfactiot Napoleon maga kért legyen királyunktul. Erdélyből írják nékem: hogy bizonyos, hogy a Török a Muszkával egybe szövetkezet és ezért a francia követ oda is hagyta Constantinapolt — az igaz, hogy Moldvába 60,000 Muszka vagyon. — Számos boldog Uj esztendőket érj Barátom, és szeresd hív barátodat

Cserey Farkast imp.

Krasznán 29dik Dec. 1806.

Wier Napoleon von Gottes gnaden Kayser von Occident verordnen, wie folget:

1. Österreich tritt ab: Österreich, Salzburg, Böhmen, Mähren, Steuermark, Kärnthen, Krain, Croatien, Friaul, und Slavonien.

2. Österreich behält ganz Ungarn, und bekommt ganz Pohlen Curland, das ganze Königreich Preussen, den Theil von Brandenburg, Pomern, und Schlesien — welcher jenseits der Oder liegt, die Moldau, Walachey und Servien, und nimt folgenden Tittel an: Kayser von Ungarn, König von Pohlen, und Preussen, gross Herzog von der Walachey, Moldau, und Servien, Herzog von Brandenburg und Schlesien. etc. etc.

3. Der König von Bayern tritt ab den Theil seiner besitzungen in der Schweiz, und Franken und den Antheil von Bayern, welcher zwischen der Donau und Iser liegt — dagegen behält —

4. Bayern den Antheil von Bayern diesseits der Donau und Iser, aquirirt Salzburg, Österreich, Böhmen und Mähren.

5. Württemberg aquirirt die bayerischen besitzungen in Schwaben und den Antheil von Bayern — der zwischen der Donau und Iser liegt.

6. Würzburg aquirirt die bayerischen Besitzungen in Franken, und Bayreuth.

7. Unsern Herrn bruder liebden Hieronimus ernennen wier zum König von Schweitz, und erweitern seine Staaten mit Tirol.

8. Unseren vielgeliebten Sohn Eugen Napoleon setzen wier die Krone von Italien auf das Haupt.

9. Wier vereinigen Steyermark, Kärnten, Krain, Friaul, Croatien, Bosnien, und Slavonien mit Dalmatien, und setzen unseren Herrn brudern Lucian liebden als König von Dalmatien ein.

10. Unser geliebter Schwager Gross Herzog von Berg nimt die Würde eines Königs von Westpfhalen an. und erhält eine beträchtliche erweiterung seiner Staaten.

11. Unseren getreuen Marchal Duroc ernennen wier zum Gross Hertzog von Pomern, und Hertzog von Meklenburg und Holstein.

12. Das Chursächsische Haus nimt die Würde eine gross Hertzogs an, und erhält einen anschnlichen lander Zuwachs.

13. Desgleichen das Churhessische Haus.

14. Die Staaten dieser Könige und gross Hertzoge werden durch austauschungen arondirt. u. die kleinen Fürsten ihre vasallen.

15. Die Könige von Portugal, Sardinien, Holland, Westpfhalen, Schwaben, Österreich, Schweitz, Dalmatien, Neapel, Helvetien, u. Italien, so dann die gross Hertzoge v. Pomern, Hessen-Kassel, Hessen Darmstadt, Sachsen, Franken, u. Brandenburg vereinigen sich zu einen grossen bunde, dessen Protector wier sind — Sie zahlen uns einen jährlichen tribut, welchen wier nach verhältniss ihrer Staaten bestimmen werden, u. überlassen ihre Kriegsheere unserer disposition; übrigens bleiben ihre souverainitäts Rechte ohngeschmälert.

16. Der Heilige Vatter u. der Fürst Primas des grossen bundes bleiben sowohl von allen tribut, als auch stellung eines Kriegs Heeres ganz befreyet.

17. Der bisherige König v. Preussen erhält aus unserer Kayserl. schatzkamer jährliche pension von ein million livres, mit seinen Aufenthalt in Preussen Auf diese Arth hoffen wir einen dauerhaften Frieden auf den Continent herzustellen — denn die Pforte, Russland, Schweden u. Denemark sind viel zu ohnmächtig, als das Sie uns schaden könnten, und auf den neuen Kayser v. Ungarn

können wier sehr rechnen. Mit England diesem erbfeinde unseres Reichs, wen wier sonst überall Frieden haben, auch bald fertig werden. — Gegeben in unseren k. k. Haupt quartier Charlottenburg d. 1. Nov. 1806. Napoleon. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1057.

Gr. Török Lajos — Kazinczynak.

Mein lieber Freund!

Da ich eben rheumatisch bin, und nicht viel schreiben kann, so retournire ich den Nagy Gáborischen Brief, mit der Declaration, dass ich bereit bin, mit demselben zu accordiren, nur solle er kommen, sich über seine Plan äussern, nebst dem ihm behändigten Elencho auch noch andre Original Instrumenta übernehmen, und alles so bestimmen und einleiten, damit ich versichert seyn möge, meine Hofnungen nicht auf Sand gebaut zu haben. Mit gestriger Post erhielt ich einen Brief von meinem Bruder, worin folgende Worte enthalten sind: Szrog igen nyughatatlanul várja Kazinczy Ferencztől a Collegium Cassájából fel vett ezer forintokról szóló Contractust, mert csak eránta való Szeretetből adta ki Feleséged Recepisséje mellett azokat. Kérjed azért, hogy mennél előbb küldje el neki a formalis Contractust. — Die Geschichte mit dem Carviol ist spassig. Ich küsse Euch beyde, und wünsche Euch ein recht glückliches neues Jahr.

Kázmér, d. 29. Dec. 1806. —

Török mp.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

1058.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 29. Xbr. 1806.

Nemes és igaz gondolkozású Férjfi,
kedves barátom és Mindenem!

Igy szállítalak-meg által melegedvén 21dik Decembéri leveledtől.
Óh barátom, miért nem adhatom én azt minden Jóknak kezekbe,

miért nem kiálthatom-ki, melly érdemes fiatal férjfit adott legyen nékem barátnak a' Gondviselés, miért nem juttathatlak ezen levél által mind azoknak szeretetekbe, a' kiket szívem szeret! Nem újság ugyan én előttem Tőled szépeket, jókat hallani; leveleid a' legszen-
tebb érzésekkel vannak mindég eltöltve: de ez az utolsó még is olly rakva van az affélékkel, hogy azt *még Tőled is* úgy veszem, mint *csudálhatót*. Az elpártoltak megtéríthetlenség szottak lenni, de ez a' levél még azok közül is meg tudna némellyeket nyerhetni. Forró szeretet lebeg benne a' Jónak. Oh, a' mit leveled, mellynek rejtekben kell maradni, nem tehet, tégye azt példád; tanítsd az által Hazád' fiait, mit kellésék szeretniek, becsülnie, keresnie. Hidd el, még a' kösziklára vetett mag is gyökeret ver néha, 's minthogy a' Magvető nem tudja, hol lesz munkája sikeres, hol sikeretlen, el kell szánnia magát, hogy minden felé vesse a' jó magot. Azt ingyen vettétek, 's illő, ingyen adni. —

Valóban ha a' falusi Oskolák számára egy Encyclopaediácskát írandasz, a' legigazabb titulussal fogod megérdemleni a' Polgári koszorút, és én, ha én volnék Fejedelem, Tőged tennélek az Erdélyi falusi oskolák Igazgatójának. Szép és dicső dolog a' Haza' jövődő boldogságán dolgozni, kilesni a' rejtekben lévő talentumot, és azt művelésbe hozni, hogy idővel nagy fényű tagja legyen a' társaságnak, 's intés, tanítás és példa által kitépni a' gyenge elmékből azon bolondságok' töveit, mellyek ha gyökeret verhettek eggyszer, később kitépés által lökéletesen ki nem tépethetnek, sőt mindég új sarjadtást vernek, még pedig bujábbat gyakorta mint ha félig ki nem irtattak volna. Melly dicső dolog volt akkor szolgálni a' Tudományok körül, midőn az Ausztriai Monarchiában Swieten, Magyar Országban Pászthory Sándor, a' Kassai megyében az Ipm tartotta az Oskolák és minden tanulás kormányát! Melly dicső dolog volt akkor vigyázni az apróbb oskolák' előmeneteléért, midőn Swieten azt a' Plánt fogadtatá-el Józseffel, hogy egy Társaság tagjainak, egy Haza Polgárjainak egyformán kell neveltetni, és így a' Fejedelmet arra veheté, hogy az Oskolák misceáltassanak, az-az: ugyan-azon oskolába Catholicus, Lutheranus és Reformatus Tanítók és tanítványok is legyenek! Még jóval ifjabb valók 30. esztendősnél, midőn az Ipm engem Swietennél és Pászthorynál ezen hivatalra bemutatott és ajánlott; az a' szerencsém volt, hogy Praedecessorom, a' ki Swietentől és Pászthorytól búcsúzni 's a' Nagy-Szombathi Tábla Assessorságra való kineveztetését Jósefnek megköszönni Bécsbe utazott, azon kér-

désére Swietennek és Pászthorynak, hogy kit tudna Követőjének legalkalmasabbat egyet Catholicust, a' másikat Protestanst, ez azt felelte, semmit nem tudván, hogy az Ipam a' mostani Protonotarius Melczer Lászlót (a' Minister Majláth' vejét) és engemet projectált volt, hogy Catholicust nem tud, de Protestanst tud, fiatallt ugyan, de éppen arra valót. Ekkor nyílt-meg előttem az út két Vármegyében, Abaújban és Szabolcsban a' Fő-Notariusi hivatalra. Nálunk a' Vármegyei Tisztségek éppen olly becsesek mint becstelenek Erdélyben, 's én Szabolcsban egy Vay József Vice Ispánsága alatt szolgálhattam vala: de a' József alatt történt változások, a' haza' leg-sarkalatosabb szabadságainak elenyészésén támadt fájdalom, 's az a' szerencse, hogy itt tudományok körül szolgálhatok és Gróf Török Lajos alatt, megsiketítették füleimnek a' nagyra vágyás' szavát 's eltöltöttem azt magamtól, noha a' Kassai Kir. Commissarius Szent-Iványi Ferencz Exc. arra már ki is nevezett. Hozzá fogtam a' hivatal viseléséhez, és első hivatalbeli Relatiomat az a' különös követte, hogy egy Plebánus arany érdempénzt kapott. Hobgárdra értem tudnillik Szepesben. A' Plebánián szállék-meg. A' Plebánus nem volt oda haza, csak egy 70. esztendőös káplán volt a' háznál, a' ki Friedrich alatt Hadnagy volt, M. Theresiához által szökött, Pápastává 's Pappá lett. Másnap megtekintettem az oskolát. A' falu el volt égve, 's a' gyermekek még is többet tudtak mint minden más helyen. Kértem, honnan jöhet ez a' megmagyarázhatatlan Phaenomenon 's a' Birák beszéltek, hogy a' Plebánusok, *Ludwig* nevű (keresztelt zsidó) a' gyermekeknek kenyeret süttet a' magáéból, azt felszeldeli 's úgy osztogatván ki, minden gyermeket oskolába csal; ezen felyül minden reggel maga mégyen Oskolába 's kiveszi a' tanítást a' tanító kezéből 's szájából. Én a' Plebánust soha nem láttam, vele soha nem leveleztem és így magam kitevése annál tisztább forrásból eredett, és látszhatott eredni. — Hasonló 's még fényesebb tettet tettem később. A' Pataki Plebánusnak esküdt ellensége vala az Egri Püspök, mert ez a' Parochia javait kártyázásai miatt elpredálta, zálogba vetette. Setét fejű orthodoxus volt, de emberséges ember. Uram, ugymonda, a' Püspök alatt nem boldogulok; tégy Prépostlá; már egy Plebánust arany pénzzel boldogítottál. — «Annak érdeme volt reá!» felelék. — Hát én mint szerezzek azt? — «Végy tanuló könyveket, osztogassd ki az oskolai gyermekek közt a' Vallás' különbsége nélkül, distingváld a' Catholicus és Nem-Catholicus Tanítókat, azaz társalkodjál mindeneknek láttokra velek, 's ez által

hozzd őket tekintetbe minden előtt 's a' Pataki lakosokba önts bizodalmat a' mixta iskolába való jártatás eránt. — Meglesz! — S meg lett. Én akkor felmentem Bécsbe, 's szóval adtam elébe Swietennek a' kérést. Das wird nicht seyn! felele. Ew. Excellene! mondám, a' Plebanus általam tiszteltetvén-meg, az egész mixta Iskolák Institutuma fog nyerni, mert minden Plebanus kedvemét fogja keresni; Excell. tehát velem közöl grátziát, nem véle. — Das wird seyn. monda a' monosyllabus Swieten, machen Sie Ihre Anzeige darüber schriftlich. 'S meglett. — 's képzeld, a' Pap melly háládatlan volt. Alig lett az, azonnal kikürtöltette a' Magyar Ujság levelekben, hogy ő Ságbi Prépostsággal azért tiszteltetett-meg, mert ennyi 's ennyi lelket térített a' Szent Péter' aklába. Nem lobbantottam szemére a' hazugságot soha: de a' vétek mindég maga bünteti magát. Ezen megtiszteltetés után Sátor-Alja-Ujhelyi Plebanussá tétetett, mert illőnek látták, hogy Reverendissimus lögyen a' Gyűléses hely Plebanusa. A' Prepost nevezet nélkül Györki István azt a' Plebaniát soha sem kapta volna-el. Itt ismét kártyázott 's a' Ciboriumot titkon egy Zsidónak zálogba vetette. Ez deferallatott az Egri Püspöknek: a' Prepost meglepettetett, hogy adja elő a' Ciboriumot, kísült minden, cassallatott, Localis Capellanussá tétetett. 's örökre szerencsétlen leve. — Az Egri Püspök elálmélkodott, látván, hogy én mit *tehetek*, 's a' megszögyenyítésekig alázván-le magát hozzám, sokszor elpirított. Azonban Leopold, igazságosnak látván az Egri Kánonokok' panaszát, hogy Protestans Tisztviselőnek illetlen 1500 ftot az ő Praebendájokból vonni, 's nem helyes, hogy Protestans Tisztviselő dirigálja a' Catholicus iskolákat, engemet 1a April. 1791 hivatalomból esztendeig tartandó Gnaden-Gehalttal 's azon biztatással eresztett-el, hogy az első conveniens üresség enyém lészen. — Megengedj csevegésemnek; örömet bcszéllem életem szép és Wirkend Epochájának történeteit. —

Helyembe egy Jabroczy Gábor nevű világi ember lépett azért, mert az anyja *Semsei* leány volt. Ez most, úgy mondják, kilépettetett, noha nem azok közzül való, a' kik az ollyast érdemlik. Megelőzte tehát a' dolgot, 's letette a' hivatalt, noha ép, egészséges és nőtelen; 's jutalmúl Consiliariusi nevezetet kapott, melly valóban nagyon veszti a' becsét, minek utánna minden lóf. sz. ember Consiliarius lesz. Legközelebb egy Januseg nevű Orosz Pap fija neveztetett ezen hivatalra, ki magát Jánostinak hagyja hivatni. Ez 1789-ben Praeceptor volt az lpan házában, egy nyomorúll,

lélektelen, és minden szél fúvásnak engedni tudó ember, mert mindig attól retteg, hogy el találja veszteni hívatását, 's akkor osztán ismét semmi lesz mint volt. Ennek az az érdeme, hogy egy árva és elhagyatott Bátor Prényi leányt vett-el, kit az Ipam commiseratióból tartott, mert Semseiné Bátor Prényi leány volt. Legközelebb Grammaticát tanított Egerben. — Arra a' hívatásra tehát, a' melyet Mártonfi Püspök, 's Magyar Országban Kánonokok viseltek, egy Orosz Pap fia 's Grammaticae Professor és pedig *millyen!* — tétetik a' Prényi leány feleségért! —

A' mit a' Fra-Diavolók felől írsz. az véghetetlenül szépen van kifejezve, igen elnős a' gondolat, és igen szépen van szóba öltöztetve. Ha a' csillagokat és pántlikákat, melyek érdemnek a' jelei 's jutalmai, üres fejű 's nyomorúlt emberek, annnyival inkább olly szörnyetegek hordják, mint a' millyennek Pezza Mihály Uramat még a' mi Ujság leveleink is festik, úgy valóban csak a' Széchenyiség ad becsset a' pántlikának, nem a' pántlika a' Széchenyiségnek, noha én megvallom, hogy érdemmel viselni pántlikát éppen úgy tartom szépségnek, mint a' Hotkócz' leírásában azt mondám irigylést érdemlő dolognak, midőn a' nagy ember nagy atyáktól vette eredetét. Széchenyi nagy rollt játszott Nápolyi utjával 's a' nagy rollt nagy fénnel 's igazi fénnel vitte.

Rhédey Lajos igen elnősen justificálta a' Jenai Mineralogiai Társaság által lett megtiszteltetését, a' legutóbbi Hazai Tudósítások' levele szerint. Csakugyan nagy szerencse gazdagnak lenni; úgy az ember belső válor nélkül is igaz fényt vonhat magára, szép áldozatokat tévén.

Hogy el ne felejtsem: Mondd-el csak, édes barátom, micsoda igen derek tinta speciesed vagy tinta recepted van neked? az fekétebb a' tuschnál. Hát az a' szép csiríz, a' melyet Krasznán létemben említettél, miből csináltatik, mellyel képeket tapasztanak papirosra? Sophienak ugyan egy mindentudó könyve van, Hochheimers ökonomisch, chemisch, technologisches Haus und Kunstbuch IV. B. Leipzig 1803. de én nem tudok boldogulni oktatósaival.

Ha elolvasod az Austerlitzban nyomtatott könyvet, kérlek, add tudtomra, mi van benne. Én az afféle firkáláskákat nem örömezt olvasom; százon kell keresztül gázolni, még egy jóra találunk, 's annyi elveszteni való időm nincs: de miért ne lehetne ez egyike azoknak, a' mellyek jók a' száz rosszak között?

Sophiem köszöni mind Magadnak, mint a' Mélt. Grófnénak a' szíves részvételt. Mind ketten jobban vagyunk. Az Isten fartsan-meg benneteket örvendetes állapotban, édes barátom, 's adjon minden féle áldást tetőzött mértékben néktek és Zsibónak. Ez lelkemnek igen szíves óhajtása. Éljen szerencsésen és szeressed hív tisztelődet, kedvellődet.

Kazinczy Ferencz mpr.

Kivül: ¹

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Debreczen. Somlyón keresztül,
Krasznán.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1059.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy becsű Barátom!

December 21dikén költ kedves leveledet tréfával kezdvén, kettős volt vételin örömöm — egészszen meg vidultam érthetésin egészséged épségének — melyet hogy állandóvá tégyenek az Égek, szivemből kívánom.

Wesselényi barátságossan köszöntvén Tégedet, jelenti általam, hogy a nékie küldött képe telyes meg elégedésire vagyon és a leg háládatossabb szível vészi tölled Barátságodnak ily becses meg bizonyítását.

A külföldi ruhátul való idegenkedést én se tartom se illendőnek, se szükségesnek, a mennyibe t. i. más nemzet öltözetét úgy huzzuk testünkre, hogy az által vagy comoditasunkat nagyob mértékbe, vagy gazdálkodásunkat bizonyossabban érzük el: csak ily ruhászkodással arra figyelmezzünk, hogy idegen öltözetrel a miénkel ellenkező, goromba, veszedelmes charactert is ne öltözzünk magunkra. Az akkori időbe a Nagy Orczy igen helyessen tette, hogy meg pirongatot Tégedet a plundra viselésért, által látta ő következtetésit annak: hogy a Magyar oly hevenyibe hailandó lön a plundra viselésre — azért hailandó pedig, hogy tettzésit telyessítte annak, a ki a plundrába

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

akará ötet alacson szolgaságnak kinnyaira szorítani. A többit éresd utánna. —

Rég fen akadtam már én azon, hogy Kulcsár annyira késik leveleibe iktatni utolsó feleletedet a Debreczeni Bölcsnök, és meg vallom ezen késedelemért reá nézve nem igen favorabilis opinio éledt bennem. Ha annyi sültelenséget le tud írni, és minden ügyetlen cerimoniákat elő hordani, miért nem végzi be aszt, a mit el kezdett volt, hiszen a Debreczeniek valóságos gorombaságaikat be iktatta leveleibe, miért nem adgya ki aszt, a mit minden bizsonnyal az egész cultivált publicum --- mert hiszen talán nem csak a Debreczeniekhez hasonlók kedvéért ír — öröm meg elégedésivel olvasna? Nyug-hatatlanul várom olvashatni újabb tudósításaidot.

Elegendő képpen meg nem köszönhetem Néked, hogy ugy gondoskodol emlékezetem állandósítására, és kevély vagyok arra, hogy ezen engemet érdem érzésivel kecsegtető tisztelet barátságod-bul származik. — Hid el, soha eszembe nem jutot volna, hogy személyem le ábrázolását a Publicumnak és még a késő publicumnak is által adgyam; de mivel Te kívánod, hailanom kell arra — Mi volna a mit érted, és kívánságodért meg nem cselekednék. Kiss Barátom-nak is ez által némű képpen bizonyithatván azon egyenes, forró indulatot, melyel iránta viseltetem, igen is még a télen le festetem magamot és hozzád küldöm képemet, a mennyibe mettzése kerülni fog, örömet meg fizetem — csak arra kérlek, alkalmaztasd ugy a képem alá gyöví írást, hogy abból a késő maradék is meg érthesse [a] hármunk közt lévő egyenes, tiszta Barátságot. Képpemmel a Publicum előtt ugy akarok meg jelenni, mintha Kis maga kölcségin mettzettette volna asztot, ebbe én igen nagy érdemet lelek.

Az Ipam francia beszédgyét tegnap küldöttem Debreczenbe Nagy Gáborhoz, hogy mentül előb és bizonyos alkalmatosságtul külgye meg Néked.

Tökés Bécsbe vagyon, és Májusig ott is fog maradni, mivel Marburg, a hová előb menni szándékozik, francia kézben vagyon. Közelebrül ír Wesselényinek, hogy szeretne repülni, és Sibóra le gyönni — annak el beszélhetésire a mit tud, a miket Bécsbe hallott és a mikrül mi itt semmit nem tudunk, nem is képzelődhetünk, de a melyeket Postán meg nem irhat. Irja, hogy titokba hallotta légyen:

hogy az udvar Aprilisbe Budára le gyön; de eszt a Bécsiek előtt mély titokba tartják -- azomba alattomba az ahhoz szükséges készületek tételnek. — A mult Postán véled közlött occidentalis Császár rendelésihez képest hogy tettzik e' Neked? -- Tökés Bécsbe igen szép ismerettségeket csinált.

A Bécsi Magyar literatura és Nyelv tanítóját, Márton Jósefet, ismered é személyessen? Én nem tudom, mit gondolyak ezen becsületes emberről. Még a nyáron küldöttem kezébe három exemplárt néhai édes atyám Munkájából — *A magyar és székely asszonyok Törvénnye*: kettőt igen csinos kötetbe Antal és János kir. Herczegek számokra, a harmadikot is franczia kötetbe a maga számára. — Vette é — által adta é? maig se tudok semmit is. Meg ígértém volt akkor, hogy ezen mostani Debreczeni vásárcor magam Munkácskámbul is három exemplárt ugyan e' végre küldök; de mivel válaszszára nem érdemesítet, én se küldök edgyet is. Már csak aszt szeretném tudni, vette é amazokat? Mert sainállanám, ha annyi költségem el tévelyedet volna. Én a magyarul tanuló kir. Herczegeknek jó Magyar Könyvel kívántam volna kedveskedni, Márton Uramtul pedig eggy kevésbé pöffedt meg vetés, hogy még csak nem is válaszol; pedig Postán is irtam nékie. Talán aszt gondolja, hogy valamely fejedelmi kegyelmet akartam ez által koldulni; ha eszt gondolja, nagyon csalatkozik, mert én fejedelmem kegyelmére nem ily uton akarom magamot érdemesíteni.

Itt szükség, az az a Barátság kötelességemé teszi neked jelenteni, a mit még senkinek nem mondtam. Én a napokba a Horváth Országi Bánnak irtam, a ki Sógorom, és igen jó Barátom, és kértem őtet, hogy nékem hathatós be folyása által a Camerariusságot szerezzze meg, mint Primor a székelyek közt — Közlöttem véle Genealogiajat familiának, melybül Erdélybe Vice Vaida, Horvát Országba — ott is lévén régentén Birtokunk Sigmond Császár alatt — Vice Bán, Mátyás alat Cubicularius Regius és több fő Méltóságba helyeztettek voltak; közlöttem familiam nagy érdemeit bizonyító oly documentumokat, milyeneket ritka Grófi ház mutathat — meg látom, mit nyerek. Én azon kívül, hogy valaha utánna jártam volna, már két V. megyékbe 2szer Candidaltattam Fő Ispánynak — e reám nézve érdemes meg tiszteltetés olyas, hogy királyom figyelmére is érdemes. Az erdélyi Cancellarius meg ígérte volt, hogy ha Camera-

riussagot sollicitalok, memorialisomat maga adgya kezébe a Fő Camerariusnak, de sok esdeklés természetzi hailandósággal nem edgyezvén, a rövidebb utot választottam, melyen ha csak ugyan nem boldogulhatok, úgy indulok el a hosszabb uton, mert már egyszer lépést tévén, csak nem hagyom abba.

Feleségem tisztel, én pedig jelentvén, hogy a jövő héten telelni M. Vásárhelyre be menvén. oda várom per Kolosvár Becses leveleidet — állandóul vagyok

hív Barátod
Cserey Farkas mp.

Krasznán 6dik Januar. 1807.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1060.

Cserey Farkas — Kazineczynak.

Leg becsessebb és tiszteletemet meg érdemlő Barátom!

December 27- és 29dikén költ kedves leveleidet a mult Posta eggyzsersmind hozá meg, és oly örömekeket is hozza, melyek mentül ritkábban éledhetnek sziveinkben. annál nagyobb gyönyörűséggel töltik el aszt. — Mind kettőre rendbe felelek.

Előttem az a valóságos Nagy ember, ki ezen igaz fényű nevezetre úgy törekedik érdemesedni, hogy az ahoz való juthatásra vezető utnak mint töveses, mint ki mivelt részein a Lélek, és szív fentebbi szépségű tisztaságával halad, nem engedi magába meg tompulni annak érzésit, hogy testiséginek nemtelenebb részein kívül oly Istenség is lakozik benne, mely a Nagyságra és Jelességre hathatóssan éleszt, nem csap soha is férre, és ha kietlen vadságra bökken, a szeplőtelen erkölcsnek követi inkább ut mutatását, mint a hivalkodásnak csábító maszlagátul meg szédittetve a tövisetlen Rósák közt gyönyörködgyék a puhaság altató és bódító örömeibe. — Darabos ez az Ut, és minden léptire oly nehézségekkel való küszködésre talál, melyek borzasztók, és undorító a gyenge, vagy mételyes szívnek, de az erős, tiszta, és meg határozott szabásu szívű által ront azokon, és diadalmot nyér az emberi tökéletességnek magát ellene szegzett csuda, mérges ellenségén. A ki ennek veszedelmes fulánkjaít vagy el

kerülheti, vagy azokat nem árthatokká tudgya tenni, az nagyot haladot a tökéletesedés uttyán; és ez az a harez, Barátom! melynek ki menetelétül füg érdeme emberiségünknek; itt jutnak tehetségeink azon nagy próbára, mely által a valóság el válik a tettetéstül, az az olyakká leszünk, a milyenek valóba vagyunk; érték, rang, nevezet, és a világi tekintetek számtalan ragyogó fényességei nem érnek itt semmit, csak egy a győzedehnet eszközlő erő, és ezen hathatós erő a *tiszta erkölcsiség*, — ennek nagyobb, vagy kisebb birtokátul, és gyakorlásátul füg a tökéletesség minémüése, és a Nagyságnak igaz fényre; mivel pedig születésünktül fogva meg emberesedésünkig a Sors játzi tettzésinek oly annyira ki vagyunk tétetve, csuda é, ha a nagyok fejei körül lévő Nimbus közelebbi nézéssel vagy el tűnik egészszen, vagy homályba borul fényre?

F[estetich] György már akkor meg szünt nagy lenni, mikor Barátunkal Kissel ugy bánt, a mint Te eggyyszer irtad vala. Az iffiu Prokátor beszédgyei pedig egészszen el idegenitenek ezen imádott Embertül, és meg vallo, szégyenlem azon hazafiui el ragadtatásomat, melynek hevétül fel gyaladva, tömjént hintettem tiszteletére gerjedet lángjaimra. — F[estetich] és Sz[échényi] tehát nem azok, kiknek lenni gondoltam, nem azok, kiknek a Nemzet, a Haza nagyobb része tartya. Ó' utálatos, és az emberiség érdemének dicső méltóságát annyira alacsonító kép mutatás, és önnön szeretettül el vakitatott Nemtelenség, mely veszedelmes áll orca alá tudtok reitezni, meg szégyenítésére, alacsonítására mind annak, a mi szép, a mi jeles, és dicső az Alkotásba! melynek oly felséges intézetü rendét egybe zavarni iparkodtok gyáva — de hálá a fő gondviselésnek! erőtelen dagálytokkal. — Ó' edes Nemzetem, kedves szeretet Hazám! kikbe vetheted Boldogulásod virágzásának reményét, midőn azon fiaid is az emberiség érdemeinek gyáva gyalázói, kiknek fényre által gondoltad és vártad haidoni dicsőségednek, és szerencsédnek fel derülését? Kiknek a kedvező Sors buja bővséggel mosolyog mind azon Javaival, melyekkel generatiokat Boldogithatna az egyenes Indulat, de a melyekkel a leg alacsonyabb baromi nagyra vágyás képzeménnyeinek hiu tettzetességit clégiti ki.

Nagy, és fényes tekintetü Össektül szármozni, és ezen szármozatra jeles cselekedetek által érdemesedni igen is szép dolog, de csak

annyiba szép, a mennyibe kivált képpen való meg elégedésünköt leljük, hogy eleink érdem uttyán nyert fényvit magunkra is érdemmel vonhattuk. — A mit Te Sibón jóvállottál, arrul én is úgy vélekedem, és meg vallom, szeretném ha Wesselényi — minek utánna hivatalyába meg erősítettik, törekednék javallásodat követni. — A felsőbb nemessi rendre való emelkedhetéstül én se vagyok idegen, de csak úgy, ha önnön érdemeim emelnek azon igen is szép pontyára a társasági tökéletesedésnek, de Udvari kegyelem, vagy inkább az udvariak kegyelme után való földön csuszással, mászással, vagy pénzfel aszt meg nyerni soha nem törekedem. Pénzemhez azoknak van leg több, és leg igazabb jussok, kik azt nekem véres vereitőkekkel szerzették, és így leg szebb kötelességem, leg fényesebb cselekedetem őket boldogítani, őket, kiket ha igaz utra vezetek, maga a Fő Alkotó is gyönyörködik cselekedetembe. — Utolsó levelembé írámb, hogy most a Camerariusságot keresem, meg is írámb, hogy rövid utot választottam, melyen ha czélomhoz nem jutok, úgy eredeck a hosszab utra. Eszt az egyet még meg cselekszem azért, mivel tartozom sok századok olta mindég fénybe jeleskedet összeim hamvainak aszt a tiszteletet meg adni, hogy én is magamot meg különböztessem, tartozom Hazámfiakra nézve is ezen tisztelethez juthatásra utot nyitni, mivel Erdélybül még egy Nemes renden lévőnek sincs arany kulesa, magamra nézve is tartozom azon érdemnek, melyet magamba érzek, valamivel kedveskedni.

December 29dikén költ igen kedves rendeidbe minapi levelenre ki fejezet ítéleted irántam nagy meg tiszteltetésemre válik. Érzésem és gondolkodásom módgyát ha Te általad láthatom helybe hagyatni, kevély vagyok arra, hogy úgy érezhetek, és gondolhatok, és így meg erősödöm annak, a mit hiszek, igaz voltába. —

A falusi oskolákat illető Javallásodnak igen is telycsítője fogok lenni, és a mint már egyszer írámb, summázott foglalatba, és a köz rendű iffiu értelméhez és Mesterének minémüségihez képest le fogom azon Tudományokat írni, melyeket ezen oskolákba ohaitanám, hogy tanítsanak, olyan formán, mint Rochow. — Akár kövessék pedig javallásomat, akár nem, én el nem álok fel tételemtül, és ha szokás szerint ki nevetnek, meg nem haragszom, hanem én meg hangosabban nevetek náloknál. — Abban az időben, és oly fők alatti, mint

a mikor Te Tudományi Elöl járó voltál, igen is dicsőséges volt annak lenni, sőt most is, noha kevessebb gyönyörűség, de annál szükségesebb volna, hogy ezen véletlenül be csuszott Papismus epochájába Te, és nem Jánosfi Uram ügyelne a Tudományok állapottyára, mert félek, és hid el nem ok nélkül, hogy a Benedictinus, Cistercita, és Premonstratensis Tanítók alatt vad homályok borították el uira Oskoláinkat, annnyival inkább, mivel egy Jánosfira bizatik a fő ügyelés . . . a kinek meg se kellene engedni, hogy ily dologrul még csak szóllani is merészelyen, azért pedig, mert vastag Koponyájú ember.

A Barátságai szövetségnek fő kellemjei közzé tartozik az, a midőn Barátunkba a Bölcseségnek, és Erkölcsei érdemnek újab meg újab Jelességeit fedezzük fel. Áldom ön is a Gondviselés Kegyelmét, hogy éltetre oly örömekeket terjesztett ismerettséged által, melyekkel még a purpurba is irigyelhetne egy népek bölcs boldogítója. — Szép, fel magasztalt szépségű cselekedet volt tölled a Hobgárdi Plebanus valóságos érdemeinek Jutalom meg szerzése; leg szebb, leg jelessebb részit teljesítetted az által azon hatalomnak, mely egyedül elégséges az előjárói méltóságot, és annak gyakorlását széppé, áldottá tenni. Jól esett, hogy a Sályi Praepostságot is meg szerzetted az alacson Györkinek, mert eő valóba hibás ember lévén, a méltó büntetésnek reá kell háromlani, ezen elő menetelével pedig inkább utol éré az, a mire magát nemtelen dagályával érdemesítette.

Hogy Rh[édey] Lajos érez, és köbéli Gyüiteményit a Nemzetnek ajándékozta, az az egésze nézve igen jól esett, magát pedig csak a Jánosfiak előtt tette az által nagygyá. — Ezen embernek rég utalom már nagyra vágyását, melyre oly erőltetett, kicsi lelkű, és gyakor veszedelmes móddal törekedik. Ugyan is aszt hiteti el magával, hogy nagy dolgot mivel lármás cselekedeteivel, és nem veszi, vagy nem akarja észre venni: hogy ily törekedései közt élte becsit a leg haszontalanabb dolgokra pazérolja; azt hiszi, hogy magát már nagygyá tette, és nem jut eszibe, hogy minden figyelmező ehne által láttya gyáva nagyra vágyását, azon hiedelme mellett, hogy köz jót, köz hasznot tárgyoznak cselekedetei — egoismussanak áldozik, és a midőn szabad Bölcseségrül álmodozik, nem érzi, hogy vak ostobaságnak lánczaitul van le bilincseltetve. — Ismered ötet, ismered

cselekedeteit, és azoknak rugóit, nem vészed tehát rossz neven. hogy mint leg jobb, leg bizodalmostobb Barátomnak egyenesen ki mondom, a mit fölőle tartok. — Azomba igaz az is: hogy szüntelen panaszkodunk azon, hogy mely igen harapózik a fényleni vágyó indulat, és az által a leg főbb, és tehetőssebb erők, a leg csekélyebb haszonlatanságokra fordíttatnak, csudálhattyuk é pedig eszt, a midőn más felől fájdalom! csak ugyan bizonyos az: hogy ilyen képpen oly számtalanok jutnak tekintetre, és így érik el tiszteltetéseknek dicsőségét?

Én a tenta Receptet fiscalisunktul kaptam — küldöm ide zárva¹ annak le írását a keményítő ennyel. — Én, a mint utolsó levelembe íram, jövő hét fogytán be indulok M. Vásárhelyre — innen ezen kívül vészed még egy levelemet, mely mellé lesz ragasztva egy Gróf Csáký Emanuelnek szőlő gratulatoria epistola Fő Ispánságára. A Te le írásodra becsüllöni ötet, a lesz tehát kéréssem, hogy levelemet szolgáltatd Te kezébe. — Feleségem tisztel. én pedig vagyok meg változhatatlanul híved

Cserey Farkas np.

Krasznán 8dik Jan. 1807.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1061.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Ide rekesztve küldöm a Gr. Csáký Emanuelnek szőlő levelet,¹ és kérek, küld el aszt nekik oly formán, ne hogy eő valamely arrogantianak nézze, hogy irtam — mert erre rugó csak a volt, hogy a Te le írásodból becsüllésre méltó embernek találtam ötet, és érdemesnek árra, hogy elő mentén örvendgyek, és örömemet ki is jelencsem. Nagyon sajnállanám, ha azon nagy és minden napi csoportból valónak gondolna, kik pénzért vagy egyébért szoktak gratulálni, azért alkalmatlankodtam tehát néked, hogy valamiképpen értesd meg vele, hogy én oly szegény legény vagyok, hogy egy koronás fő szerencséjének se gratulálok, ha eő a szerencsére nem érdemes. Te pedig, leg becsessebb Barátom, meg engedgy alkalmatlanságomért.

¹ A gyűjteményben nincs meg.

Püspök Mártonfinak tegnap vevém feleletét, melynek két ágát közlöm veled. A Csokonai monumentuma iránt így felel.

«A Csokonay Urnak állítandó Monumentumhoz nem szólhatok, «mivelt eszt a Tudóst nem ismerem, és nem könnyen dicsérhetek «olyast, a ki előtttem ismeretlen. Ha meg ismerkedhetem vele, nem «vonom meg kevés részemet jövőendő emlékezetétül, de csak *titkon*, «mivel én sokra nem terjeszkedhetem (NB. 76,000 frt jövedelme van), «az itthon való sok költségeim miatt, kivált a felsőbb, és mélyebb «Tudományok gyarapítására, melyekhez nem minden apró író férhet. «Ha valamivel némely Tudós Barátimnak néha segedelemmel szolgálók is, csak *titkon*, hogy a Nevem az apróságokban ne forogjon fen.

Minapi levelibe contravertalta volt ezen Püspök Ur, hogy a meg világosodás eszközeitül, és elő mozditóiul miért emlitem Woltairet, Rousseaut s. a. t. a falusi Nevelésrül irt munkámba és még is ezeket láttatani azon álitásomba meg czáfolni, melybe a *csalfa* meg világosodásrül szóllok. — Erre eő Exejának akkor így feleltem: «A csalfa meg világosodást a midőn emlitem, nem szándékom Woltairet, Rousseaut meg czáfolni, mert bizonyos az, hogy ezek hathatós elő mozditói voltak az igaz meg világosodásnak, csak annyiba láttatnak hibásoknak lenni, hogy jóra intézett arányokat vagy igen nagy szabadságú tűzzel, vagy nem eléggé világossan terjesztették világ elibe; de ha meg tekintyük állapottyát azon időnek, melybe irtak, ha meg fontolyuk környül álásaikat, melyek közt irtak, nagy részbe menthettyük őket, mint a kik egy hosszsan tartot veszedelmes homálynak ki tisztítására varásló erejű fáklyát gyuitottak, hogy az annak lángjából füstölgő pára a ködnek mérgit el oszoltathassa.» — Későre vevém észre, hogy egy thalarisba lévő fő méltóságnak igen sokat irtam Philosophussaim dicsiretekrül — nevezetessen a Genevai polgár Bölesre nézve — meg is kapám a feleletet:

«Ugyan kívánva kívánom a Mélt. Urnak azon tudós munkáját «látni, melybe meg mutattya, miben és mennyibe segítette Woltaire, Rousseau s. a. t. az *igaz világosodást*, mert előtttem sem «ismeretlenek azok a Bölesek, sem azok, a kik mellettek és ««nek irtak.

En pedig ezen dissertatiot meg nem írom, hanem tessék eő Exejának róllok hinni, a mit tettzik — én is magamra nézve aszt mívelem, és Mártonfiba a mi szép és bocses, szeretni és becsülni

fogom; a mi nem szép, el halgatom úgy, mint a thalarisba lélelnek gyengeségeit.

Ély szerencsésen és szeresd hív barátodat

Cserey Farkast mp.

Krasznán 12dik Januar 1807.

Utolsó postával vettem Buczynak Bécsből levelét, hol a Császári Convictusba theológiát 1-ső esztendőben halgat. Lamentál igen nemes érzékenységgel sorsa oly voltárul, mely az ő eleven képzelődései szerént nem favorabilis. Irtam nékie, és vigasztaltam, azomba irtam Gr. Teleki Cancellariusnak, és egygy más udvari Consiliariusnak is, hogy iránta figyelemmel légyenek. — Irtam más barátomnak is, hogy egygy baráttjának nevébe az én contómra néhány flot adgyon Buczynak.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1062.

Csehy József — Kazinczynak.

Körmönd 19. Januar 807.

Édes barátom,

Sietek betölteni kívánságodat: a mi egy úttal gyönyörködtetésekre is szolgál, mivel oly tárgyakkal foglalatostoktat, mellyek körül örömet mulatok. Azt az egyet sajnálnom kell, hogy a tél miatt a státuák jobbára be vannak csinálva deszka bódéikba, így Gessner monumentuma is. Szerencsére képe elég elevenen fejemben van, hogy naggyából le rajzolhattam. Igazabb rajzolatját veended tőlem, ha tavaszig itt maradhatunk.

Kresznerics felől még azt írhatom, hogy világi pap, közel jár a negyvenhez, magas barna ember. A régiségekben igen jártos, a mit munkája is megbizonyít, társalkodása pedig még inkább. Szép gyűjteménnyel van az Imperatorok' pénzeiből. Munkájáról pedig, egy néhány passageoktul megválva, a hol a Theologusnak ad szabadságot szólni, most se mondhatok dicséretnél egyebet. Különösen szeretem pedig benne a mathematicus géniet.

A Szombathelyi templom építő mestereiről még nem vehettem megalégítő tudósítást. Az elsőt, a ki planumát szerzette 's fundamentomát tette, Magyarnak mondják. Ez belehalt. — — A mostani-

nak Anreith a neve. Ez is már öreg. Gerlon Ingenieur alatt dolgozott Bless vára (Josephstadt) építésében. A nevezett Ingenieur küldötte őtet Szilynek.

Mit szólsz annak, hogy így megölelt bennünket a muszka Colossus, nem-sokára tenger partjainkig kinyujtja karját. Mi következhet ebből? Cavaleriánk nem szedhet több lovat Moldva és Oláhországban. A muszka soha egy tartományában se hagyott remon-táznunk. Meg állhat é vélek szemközt a mi Gräntz Sythemánk, a ki merő Ráczság 's oláh. Százezer fegyveressel kissebbedik hadi erőnk, ha ettől kéntelenitetünk el állani. — Az a paralysált Török hatalom meg fog é mozdulni tavasszal? — Éilly édes barátom.

Gessner' monumentuma a Körmöndi Kertben.

Ez a monumentum a kertnek déli részén van, a melly oldalát a Rába mossa. Egy berekbe vezet a nyom nyír, kecskerágó, bodzfa, kányafa, mogyoró és somfa bokrok közzé. Egynehány vén görbe mocsár tölgyek is állanak közbe. A lapos' mélyében egy kis patak foly. Először bukkansz útdobban egy mohával benőtt oltárra. Basissa $2\frac{1}{2}$ lábra való quadratum, magossága $4\frac{1}{2}$ láb. Formája olly, mint egy oszlop' pedestalja. Egyik oldalán ez az írás van:

Nymphis
quae in nemore
sunt arulam
T. Pomponius Atticus
numini
adjut. devot.
D. D.

Általkelvén a patakon. 's feltérven a part dombosságára, megtalálhadd Gessner' monumentumát. Egy mohos tölgy, és sűrű bokrok védelmezik. A vigyázatlan sétálónak nem áll úttyában; de a szemes fürkésző reá akadván örül, visszagondol érzékenyen az arany idő-kornak édes költőjére, 's a dicső emlék' alkotójára. A monumentum' formáját az idezárt¹ rajzolatban igyekeztem kiadni. Ha levétetvén fedele, szemlélés után rajzolhatom, bővebb ideát vehetsz róla; mert most csak fejemből dolgoztam. Az ön tábla en bas relief műlatozó

¹ A gyűjteményben a rajzolat nincs meg.

kisdied faunokat és gyermekeket mutat, kik pásztori muzsika szer-
számokkal játszanak. Az esztendő szám kiesett elméből. A monu-
mentum' materiája homok kő, melyre még valamelly-máz vonatott,
vagy hogy kemény kőnek lázassék, vagy hogy jobban ellent álljon
a levegőnek. Mellette két kerti szék készíttetett, melyek az olvasásra
való alkalmatossággal kínálnak a berek' nyugodalmában. Lemenvén
ismét a laposba, egy csiga kerületű feljárás vezet a gyűrre [!],
mellyet a patak egészen bekerít. Ott áll 8 fenyő hajú oszlopon egy
Cupola, és hajlékúl szolgál Pán kő Statuájának, melyet tehetségem
szerint lerajzoltam.

Csehy József
Kapitány mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. hrod. Lev. 4r. 192. sz.]

1063.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Leg becsesebb Barátom!

Én tegnap reggel ide érkeztem, ma folytatom utamat M. Wásár-
helyre, ezen üres órámot kedvesebb foglalatosságra nem fordíthatom,
mintha véled beszéllek. —

Erdélybe most rendes dolog fedeztetett fel, néhány esztendőktől
fogva a Károlyfejér Vári pénzverő háznál egy szövetség állott egybe
az a mellett lévő offitiosusokból, és némely városi polgárokból, sőt
szövetségek planumának annál fogamatossabb ki vihetésre más
helyen is voltak Baráttyaik: ezek az pénz verő házba a Bányákból
fel küldött aranyot lopták, és Oláh országba küldözték — porul
aszszu szőlő Borba, levelekre ki verve mézes pogácsába, és most
fel fedeztetvén, ki sült, hogy néhány milliomra ment lopások. Ezen
tolvai cloubbul már 40 személy el van fogva; mindenik külön szo-
bába őriztetik és minden személy mellé 2 katona van őrizetül ren-
delve. — Az Erdélyi gubernium ugyan rendessen jára; projectumot
tett, hogy jövőndő capax subjectumok formálására szükséges volna
iffiakból honorarius Secretariusokat, és Concipistákat a Gubernium-
hoz rendelni — eszt az udvar helybe hagyta, és candidatiót e' végre
rendelt. A Gubernium oly szemtelenséget követet el, hogy itt két
regnans familia lévén actu, mind abból, és raitok kívül is mind csak
Magnasokat candidalt — eszt az udvar rejicialta azon parancsolat

mellett, hogy adgya okát a Gubernium, miért nem tett a candidatura a Nemesi renden valókból is. — Most többet uiságot nem tudok; okos dolog írásra pedig ezen bódult sibongásba most alkalmatlan vagyok, elég, hogy mondhatom néked, hogy szivemből szeretlek és vagyok

örökre hív barátod
Cserey Farkas mp.

Kolosvárt 19dik Januar 1807.

Kivűl: ¹

Clausenbourg. ²

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak. p. Somlyó, Debreczen,
S. A. Ujhely. Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 19f. sz.]

1064.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jan. 24d. 1807.

Szeretett barátom,

Négy leveledre lévén adósod, félve járúlnék elődbe, ha az a' gondolat nem bátorítana, hogy Vásárhelyi útnad és azok az örömek, a' mellyek Tégedet ottan várnak, elfogtak annak érzésétől, hogy egyébkor igen is szorgalmatos barátod egyszerre megtunyúlt. Engedj-meg hosszas hallgatásomnak, 's engedj-meg azon mentségnek is, melly minden más esetben ingerlésnek tetszhetne, ha olyannak mondatnék, a' ki kevésbbé bizonyos barátságom felől: Nem volt időm az írásra. Valamíg karom el nem zsibbadt, gyertya gyújtás oltá gyertya oltásig, a' Patakra eladott könyveim Catalogusát kelle dolgoznom, 's barátimnak meg valék halva egészen. És még sem vagyok kész a' munkával, pedig az vala czélomban, hogy 19dben a' Deputatiónak, melly oda rendeltetett, által adhassam. A' könyvek 's képek ott vannak: de a' Cataloguson még soká fogok dolgozni. De hagyjuk e' mentegetőzést! —

Gyönyörködve olvasám Decemberi leveledben mit írt munkádra Püspökötök, 's szerettem érte. Azonban az, a' mit a' ma érkezett levél mond róla, leforrázott. Barátom, a' mit Te írtál a' Püspöknek a' Voltaire és Rousseau mentségére, az philosophushoz illő egye-

¹ A levél zárlatán nagy piros pecsét.

² E szó nem Cserey, hanem valószínűleg a postás keze írása.

nesség. Én az utóbbikat még ott is szeretem a' hol hibázik, az elsőbbet még ott sem szeretem a' hol igaza van: az oka az, mert amaz, tudnillik, Rousseau még megbotlásában is a' lelkiismeret szent szavát követte: ez, tudnillik Voltaire, még midőn tiszta szemei az igazságot kiismerték is, mindég pajkosságból szállott inkább mint a' jó és igaz szeretetéből: de ha Püspökötök azt várja Tőled, hogy mutassd-meg, miben segéltették ők elő az igazi Megvilágosodást: én viszont azt várnám, hogy azt mutassa-meg, hogy mint lehet azt eszes embernek, ha — a' mint a' Püspök magáról mondja — munkáikat 's életeket olvasta, kérdésbe hozni. Ha Rousseau soha egyebet nem írt volna is a' Confessiójánál, már nagy és igen fontos szolgálatot tett volna azoknak, a' kik kiválasztva vagynak reá ismerni az igazra. Hát ezen felyül Emillel! Hát a' Philosophiai igazságokkal rakva levő Nouvelle Heloizzel! — Voltairnak nem kell olvasni a' Közönséges Historiáját: de nem nagy szolgálat volt e az, hogy ő a' sur la Tolerance-t írta? — De Püspöknek így kell szállani, így kell gondolkozni!

Arra kérlek 's megígérted, hogy egy falusi Oskolabeli Encyclopaediát dolgozol. — A Kultsár levelei mellé tett Institóris könyvei laistromában tűnt egy ilyen munka szemembe. Olvassd-meg azt, hozzadd-meg a' könyvet, hogy ha jó, szükségtelen munkát ne tégy, vagy csak hijánosságát póltold-ki.

Hogy a' praeter laudem nullius avarus megelégedett a' Metsző 's Betűvéső munkájával, nagy megelégedésemre válik. Ha újra meg nem csal a' Nyomtató, Martiusban Erdély is fogja venni a' munkát, mellynek díszére a' kép készített.

Kultsárhoz együtt indul levelem: hogy ha a' Kis és Fazekas ellenem-támadásait hat nap mulva azután, hogy azokat ők írták, leveleibe felfogadta, 's ez idén is már a' Horváth Ádám szépen hangzó és eruditus munkának tetsző fecsegéseit, a' Csokonaira írt verseket: három holnap mulva engedjen már az én meg szállalásomnak is helyet, 's Kis és Fazekas által ne engedje arra a' gondolatra vétetni a' Publicumot, hogy a' dolog eldőlt, és így e' célra conferálni haszontalan; mert Horváth Ádám a' IVdik Ujság levélben már olly hangon kezdi a' Csokonai Sirkövérről a' beszédet. — Félek,

édes barátom, hogy az a' költség a' Te erszényeden sokat ránt, mert kevés gyűlt bé mindedig. A' Nemzet nem ért-meg az effélékre. De annál szebb az effélékre érlelni, melly egyenesen és egyedül a' Te érdemed.

Tekintsd meg az 1805dik esztendei Allgem. Lit. Zeitung első darabja előtt álló *Linné* sírkövét. Az egészen a Régiség ízlésében van készülve. Most Maros Vásárhelyt felleled a' könyvet valakinél. — A' hol a' koszorú van, oda a' Lepét lehetne tenni: a' hol pedig a' Medaille áll, oda tétethetnéd a' Márvány táblát. A teteje sarcophagusi tető formára van csinálva, és úgy, hogy az eső lefolyhasson.¹

Vásárhelytt lévén, festettedd magad en face, és ha a' Festő azt nem találná-el *jól*, en profil. Ha ahhoz értő ember a' falon leveszi árnyékokat, kevésbbé fog hibázhatni a' Festő s a' kép alkalmas lesz a' tudva lévő czélra, mellyet kérlek tartis titokban, hogy csak magunk tudjuk. 'S ird-meg mi lett a' dologból. Én nem felejtkezem-el kívánságodról 's magunkat, nihelytt lehet, festetni fogom számodra.

Mélt. Gróf Fő-Ispán 's Praeses Úr Ipadnak beszédjét még nem vettem Nagy Gábortól. Talán a' jövő héten mégyen szekerem Semlyénbe 's felhozza. Ugyan akkor indulni fog borod is. — Zrinyi sipkád félek hogy későn jut kezedhez. Midőn e' hét elejét a' Sáros Pataki Deputációban töltöttem, szó esett az újságok felől, 's valamelly vir humanissimus azt beszéllé, hogy a' tavalyi Senior, a' ki most Bécsben van, tovább nem mehetvén, azt írta, hogy Napóleon által meg van tiltva a' Német Országi Újság íróknak, hogy hadi tudósításokat ne végyenek-fel leveleikbe. Ezt, a' ki akarta, annál inkább hitte, mert Decsi 4 levelét nem küldötte meg egyikünknek is, a' kik oda deputálva valánk. Azonban Ujhelyen keresztül jöven, kezembe adák a' vastag csomót, 's abból látom, hogy a' Napoleon ellenségeinek nem volt igaz az állítások, és hogy a' Bécsi hír Bierhäusel hír. — Szó esett osztán a' Jenai barbaries felől is, 's megszöallala egy, 's elbeszéllé a' mit maga hallott egy Ifjútól a' ki az eseten éppen jelen volt. Így világosodnak-fel a' dolgok, 's azt tanítják, hogy hirtelen ne higgyen az ember semminek. A' Hálai Oskoláról azt hallám, hogy az Ifjak aus Rumoristerey kardot fogtak a' Prussus Király

¹ Kazinczy néhány tollvonással a levélbe rajzolja a tervezett emlékkő-formát.

mellett, sőt az idegen születésűek is a' Professorok' buzdításokra katonákká lettek. Napoleon ezért vitte által Heidelbergbe az Oskolát.

Mártont személyesen ismerem. Kedves külsője van 's sok ideje, hogy Bécsben lakik: de Debreczenben tanult valaha, 's az ott beszírt dolgok nem engedik magokat elfelejtetni. Nem csudálom tehát bánását. Én nekem is csak egyszer felelt. Második levelemre terhesnek tartotta a' felelést. Az olly commodus embernek nem szeretek importunuszkodni.

Örvendek azon dolog elindulásának, melyet a' Horváth Országi Bánnak ajánlottál 's kívánom, hogy minél előbb elszűljön. Az affélekben sem sokat nem kell tartani, sem keveset. Az én testvér öcsém is, a' Davidovics Regementjében szolgáló Óberster arra törekedett tavaly, 's expedíáltatta Abaúj Vármegyével az arra megkívántató Ősi próbákat: de minek előtte a' dolgot elindította volna, egy képtelen szerencsétlenség érte: Beinfrass esett a' jobbik pofája csontjába, 's e' miatt Bécsben fekszik Július olta olly kínok között, a' melyek azt látatják előre, hogy nagyobb szüksége leend a' Szent Péter kolcsára, mint a' mit Bécs osztogat. Én azonban azt mondom most is, hogy ha Concurrense lehetnék e' dolognak, én kolcs helyett hangot kérnék --- olly hangot, mely familiámnak minden tagjára által menne. Azonban kinek kinek szabados a' gondolkozás, és kiki tudja mit tehet, 's illik és kell tennie. — Rhédey Lajos azt mondá: nur nichts Neugebackenes! midőn neki is ezt mondtam. De én még soha sem hittem azt, hogy Gr. Török József, B. Vay Miklós és Gr. Majláth szőgyelhették a' Neugebackenséget, mert ez a' három, a' mit az egész Haza tud, régi és nevezetes familiából származtak.

Hogy Buczin segíteni igyekeztél, hogy erszényeddel is szolgáltál neki, azért édes barátom, és azért hogy ezen szép tettetted velem tudatád, csókollak. A' keresztyén alázatosság azt tanítja, és ha jól értjük, bölcs és szent végből, hogy a' mit jobb kezünk ad, a' bal ne tudja. De mi édes barátom, a' mi jót tettünk, beszéljük el egymásnak, hogy az is nevelje szeretetünket, egymás becsülését és gyűlössza sziveinket a' hasonló szép tettekre. Félek, hogy Buczy nem lesz szerencsés azon pályán melyet választott: de örvendek ellenben,

hogy azon a' terhes pályán olly férfi fog viaskodni, a' ki sok jót tehet. A 76ezer frt jövedelmű ember az volna e, a' ki most, ha ott nem ülne a' hol ül? — Érted *mit mondok* 's mit gondolok.

Édes barátom, nem terhellek senmi kedvetlennel: de ha kedvét lelnéd propositiommal valakinek az Erdélyi sok ménes tartó Urak közzül, azt bízám barátságodra, hogy nékem egy hordó Tokajiért, mellyet ez idén nyolczvan aranyra becsülhetni, néznél-ki egy szép csődör csikót, mintegy négy vagy öt esztendőst. Csak azt mondanám választás regulájául, hogy feje 's nyaka szembetűnő legyen, egyéb része pedig ne *elrutítója a' fejnek 's nyaknak*. A bor nem lesz rossz, egy hordó színbor egy hordó asszúra van töltve. Csakhogy a' ki a' bort kóstolja, annak azt kell tudni, hogy a' szekeren jött hordónak egy két hétig pihenni kell a' pinczébe míg igaz színére tisztul, és hogy a' bor annál gyengébb minél újabb, 's annál tüzesbb minél régibb. — Ezt csak úgy, ha véletlen beszéd között akadnál illy Vevőre Adóra. — Ez idén kanczáimat egy barátom fogja itt hágatni, de illő, hogy csődörről magam gondolkozzam.

Csáky Emmanuelnek írt leveledet még e holnapban fogja venni. Hotkóczommal — *az enyémmel* — meg van elégedve, de azt írja, hogy jövő nyáron magához vár oda egynehány napra, hogy időm legyen Hotkóczát inkább ismerni. Ki tudja? talán kedvem jövend újra dolgozni a' hirtelen tett munkát.

A' Mélt. Grófnét méltóztassál nevemben tisztelni, 's jelentsd kézesókomat. Tisztelt nagy fényű Ipadat is, 's jelentsd, hogy parancsolatja által [hághatatlan] ¹ lesz. Fordításomat végig tekintésére bék fogom küldeni. Tiszteld Mélt. Zejk Urat is, a' Vay' vejét, 's ajánlj emlékezetébe. Mondjad ennek, hogy most érkezik ismét mintegy ötszáz darab könyvvel két ládám a' külföldről. Te pedig édes barátom élj szerencsésen, bocsássd-meg hallgatásomat 's légy jobb nálamnál. Mélt. Aranka Úr felől írj, mint van? 's mit csinál. Kedves Rhédeid és Rhédeim szép fényt vona újabban nevére a' Széchenyi

¹ Az eredetiben a levél felső részén e szó helye ki van szakítva.

Bibliothecának ajándékozván Mineralogiai Gyűjteményét. Ölclek a' leghűbb barátsággal, alázatos szolgád

Kazinczy Ferencz mp.

Nagy szükségem van hitelesen tudni, hogy az Ujhelyi Postán nem rakják e fel a' feladott levelekre ezt von *S. A. Ujhely* és így a' ki a' Postákon, a' hová a' levél küldetik, a' levelet megpillantja. kitalálhatja e, ki írta azt és honnan jó. Édes barátom, ne felejtsd-ei ezt tudtomra adni első leveledben.

Kivül: *

Méltóságos Cserei Farkas Úrnak p. Debreczen. Clausenburg. *Maros-Vásárhely*. Mélt. Fő Ispán 's Praeses Gróf Haller Gábor Úr Ó Ngánál.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1065.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Leg becsesebb Barátom!

Már egy hete, hogy itt vagyok — az uton valamely nagyon alkalmatlan catharust kaptam volt, melybe néhány napokig sinlődtem; most már jobban vagyok és alkalmas arra, hogy én is a Világgal bolondozzam. — Itt nagyon hírelik, hogy Lengyel országba a Muszka meg verte volna a francziát; valóba magunkra nézve és az igaz ügyre nézve is nagyon kellemetlen dolog volna igassága a Muszka győzedelmnek, mert így nem csak lábra nem alhatna Lengyel ország, hanem nekünk is igen sok, és nevezetes tekintetből káros, veszedelmes lenne; hozzátok a Lengyel hírek hamarab jutván, a mit ez iránt bizonyost hallasz, kérlek, tudósics. — Tavaly reám bizván, hogy számodra szereznék egy jó, de nem drága ménlovat, most itt a szomszédba egy igen jó Barátomnál, a coronae custos G. Teleki József — József fiánál kaptam egy öt esztendősi, jól termetű, de kehesedni kezdett ménlovat, melyet nekem 50 aranyokért ide engedet, ha így tettzik neked meg venni, kérlek, tudósíts első Postával, nehogy más kapja el. A Ló maga ménesséből való, igen jó fajtát, és remélnem, hasznát fogod venni, mert nem oly nagyon

* A levél zárlatán ép fekete pecsét.

kehes, hogy a miatt a szolgálatra alkalmatlan volna; el várom tehát tottzésedet. Feleségem köszönt, én pedig a leg egyenessbb indulattal vagyok Kedves Barátom! igaz híved

Cserey Farkas mp.

M. Vásárhelyt 29dik Jan. 1807.

Kivül: 1

Marus Wásárhely.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak. p. Kolosvár — Debreczen.
S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1066.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Febr. 2d. 1807.

Kedves barátom,

Egynehány napi Kassára járásom után tegnap előtt visszajöven, tegnap délben egyszerre vevém Kis Imrét 's Fazekas Mihályt illető feleleteimet a' Kultsár István Ujság leveleiben. Midőn azokat csaknem három hohnapi elküldések után ismét olvastam, azt képzeltem-el magamban, hogy mit fog arra Cserei, mit fog arra Kis János mondani, kiknek javallások nékem kedvesebb mint a' nagy sereg tapsolásai. Hazudok, édes barátom! Nem egyedül titeket képzelek; Wesselényit is képzeltem ítélő bírásnak. Égek hallani, hogy ez a' csata, és az a' szabadság, a' mellyel éltem, melly sensatiót csinált a' Magyar Literatura Erdélyi barátjaiban 's mind azokban, a' kik tudják, hogy Debreczen melly arrogantiával szokott itélgetni mindenről, még arról is, a' mihez teljességgel nem tud. Azoknak az Uraknak ideje volt valaha ostort mutatni. Egyedül attól őrizkedtem, hogy gorombának ne találtsam, mert az senmi esetben sem szabad. Causticusnak lenni *szabad*, sőt néha *kell*. Wesselényi is az volt és az szokott lenni az Erdélyi Diaetakon, és még sem vádolta még senki miatta, sőt tapsolással fogadtatott beszéde, mert kiki érzette hogy a' Nagy Ember az igazság szent szeretetétől ragadtatott heveségre a' fondorlók ellen. Kis kevesebbet kapott mint Fazekas, mert

1 A levél zárlatán nagy vörös pecsét.

kevesebbet érdemlett. Azt a' vad embert nem tudom mi lelte, mikor az ötöt illető választ olvasá. — Elég az, hogy Debreczen eszére fog térni, és bizonyosan kevesebb praefidentiával fogja ezután szórni kárhóztató villámjait.

Ugyancsak tegnap vettem Cs[ászár] Lovasseregebeli Fő Hadnagy Csehy József soha nem látott 's még is felette kedves barátom' levelét, melly a' Csokonai sírkövére nézve éppen jókor jött. Ez a' fiatal ember nagy Mathematicus, nagy Linguista, szent magyar, és huszárhoz illő tűzű katona. Körmöndre vetődvén, kértem, hogy írnameg nekem, millyen az a' monumentum, a' mellyet Herczeg Bathyáni Lajos (kit én személyesen is ismertem, hozzám írt két leveleiből is ismerek) az ő ott lévő Anglus kertjében Gessznernek tiszteletére állított; mert még eddig nem kaptam embert, a' ki arról tudósított volna. Ez a' tavaly megholt Herczeg éppen olyan culturájú 's lelkű ember volt, mint Csáky Emmanuel. Sok talentomot kapott a' természetétől, a' neveléstől sok culturát; csak abban tévesztette-el a' sors az ő áldásokat, hogy fő nemből hagyta születni, 's gazdag értéket adott nekik, 's szép külsőt, melly azt cselekedte, hogy lelkeik a' mértékletlen szerelmeskedések által egészen enerváltatott. [!] Minden szépítés a' házában, a' kertjében magának a' Herczegnek találmányai voltak. Egykor letaszította a' Plafondot festő Művészt az állásról, mert rosszul csinálta az ovalis figurát szegletes bolt lévén a' boltozat, 's maga rajzolta-ki neki képzelhetetlen könnyűséggel a' mit az elhibított. A' Bécsi Musenalmanachban sokszor olvastam Ludwig v. Batthyán aláírással igen szép kis német dalokat; mellyeket a' Herczeg maga írt. Egykor egy kőművesi asztalnál így ivott a' Fő Mester egésségéért:

Jedes in Osten und in Westen des Trohnes ...

....¹ festen tántorognak,

Néked köszönjük kedves Mesterünk hogy a' mi

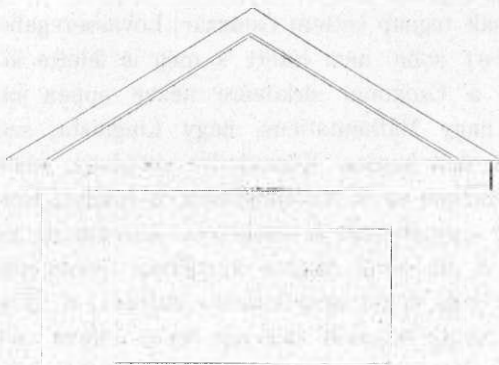
Szent gyülekezetünk olly lábon áll, mellyet

Semmi történet nem forgathat-ki sarkaiból.

Írtam, mondam, Csehynak, hogy nékem adjon egy tökéletes ideát a' Gessner Körmendi monumentumáról, 's a' monumentum felyülírását közölné velem; 's Csehy felel. — «A' monumentum úgy-mond, a' téli idő miatt deszkával bé van csinálva, azonban emlé-

¹ Az eredetiben is így ki van pontozva.

kezetemből íme lerajzolom formáját. Egyedül az esztendő számára nem emlékezem.* A' sírkő formája, édes barátom, valóban római

DEM ANDENKEN

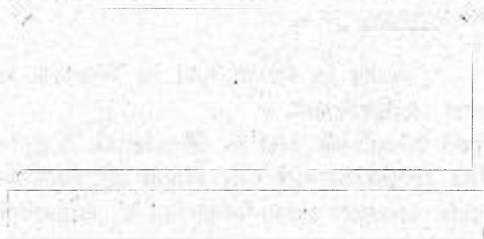
SAL. GESSNERS

gewidmet

von

LUDWIG v. BATTHYÁN

MDCCL.....

* Bécsi láb.

's görög egyszerűségű (simplicitású). A' ki a' mesterségbe bé van avatva, az ilyeneket szebbnek leli, minden cifra urnájú piedestá-

loknál etc. — Itt Ujhelyben Rhédey Ferencz, a' Lajos atyja, egy czifra bolondságot állíta a' fija sírja felett, ki itt patvaristáskodván, megholt. Valamikor ott elmegyek, mindég vagy elkaczagom, vagy elkáromkodom magamat. Óhajtanám, hogy Te a' kinek lolkében a' Csokonai emlékezet köve' gondolatja támadott, valaha határoznád meg magadat, melly formájú legyen az a' monumentum, a' mellyel sírja fog megtiszteltetni. Czifrát úgy sem igen állíthatunk, mert legalább itt kevés jött-bé. Gróf Desöffy József 20 fr - Fabchich 16ot küld kezemhez. Ez még csak 36 ft. Más helyekről sem várok pedig sokat. Azonban tedd a' mit akarsz, mert a' munka úgy is egyedül a' tiéd: Én csak útkészítője voltam, barátságod által választatván reá, 's örölvén azon, hogy ez a' dolog barátságunkat hirdeti.

Miolta irok, sokszor vertek-fel az asztal mellől: pedig a' megháborítást nem tűröm; azonban sietek, hogy el ne szalasszam a' Póstát. — A' VI vagy VII dik Nrus alatt jött Articulus a' Csokonai sírköve eránt nékem tetszett. Nem tudom ki írta, de akár ki írta, jót írt, csak hogy hamarább hagyta abba, mint kellett volna. Te készítsd a' sírkövet, én munkájit adom-ki úgy, hogy ha Csokonai feltekintene a' sírből, azt mondhatná, hogy barát kézzel dolgoztam. 'S Praefatiójában szó lesz a' sírköve 's annak históriája felől 's a' sírkövet rézbe is metszetem. Éljen szerencsésen. — Azt hiszem, hogy a' Kultsár levelét olvasván, azonnal írtál, és így leveledet e' napokban venni fogom. Tiszteletre méltó Ipadnak ajánlj kegyes emlékezetébe, még munkáját nem vevém, de az el nem vész, Nagy Gábornál lévén letéve. Grófnéd kezeit csókolom, Aranka Urat tisztelem. — Éljen szerencsésen, édes barátom! Tisztelőd:

Kazinczy.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1067.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, febr. 2d. 1807.

Igen kedves barátom!

Ocsovszky úr — örömmel írom ezt — reá akadt Junker-nél a' John által metszett réztáblára, mellynek nyomtatványai Epistolád előtt fognak állani. Tegnap veti levelében tesz egy Projectumot a' kép' lenyomattatása eránt a' szerint, a' hogy azt Junker

tanácsolja, 's én ma írok néki, hogy fogadja szavát, 's a' képeket szállítsa-le Pozsonyba Wéberhez, kit megkértem, hogy a' könyvkötő munkáját fizesse ki, 's 200 exemplárt Néked küldjön, a' többi pedig juttassa Eggenbergerhez, hogy így a' nyomtatásra 's képre tett költség legalább egy részben megtérüljön. Martius első napjáig mind ez megeshetik; sietek tehát, édes barátom, tudodra adni miben van a' dolog, hogy a' 200 exemplár eránt magad is vagy Webernek, vagy Prof. Fábrinak írhass, ha jónak látod. A' Te 200. exemplarjaid békötések is ki lesz fizetve, és így oda semmi pénzt ne küldj.

Borodat egy ládácskába csináltattam-be 's úgy veszed. Féltem, hogy különben a' Vivó megszívja, melly nálok szokásban vagyon. A' bor isteni ital, de még ifjú. Csak Hercules tépte-el már a' bölcsőben a' kígyókat. Ennek érni kell. Májusban azonban már érzeni fogod hogy van tüze.

A' tegnapi postával vettem Kultsárnak azon két levelét, mellyben a' Kis Imre és Fazekas Mihály Urakat illető feleletem áll. Fazekas Mihályt nagy megvetéssel illettem, a' mint tegnapi elolvásom alatt látám, (mert párban nem vala meg nálam a' Kultsárnak küldött Replica) de zavaros feje 's a' Virgíliából tett marha citatio, 's az a' kis hazugságocska, a' mellyet Kultsár soknak látott annak nevezni — ('s köszönöm neki hogy a' szót csak vonásokkal jegyezte-ki) — nem érdemlenek egyebet. Fazekas Mihálynak Souffleurje volt Debreczenben. Szeretném látni mit mond mind maga, mind a' Souffleur, midőn a' *Pipa Czéh*-et publicumná téve látja. Az az arrogáns tónus talán alább hágy valamit, 's az Ifjúság 's némelly jó fej, a' kit a' Tudósok ott nyomnak, örvideni fog, hogy valaki ostort mert mutatni az imádott, vagy csak magokat imádatni akaró Nagyoknak. — A' világot a' szörnyetegektől kipusztítgatni kedvetlen dolog: de nem szereti eléggé az igazságot, a' ki ezen kedvetlen dologra is nem kész, a' hol azt reményli, hogy hasznos lesz szöllása. Gyűléseinken így látni sok Bölcsét hogy hallgat 's fejet csóvál, midőn némelly jó, de talán heves fej felkél és valami rendkívül valót mer; 's azzal hízkeledik magának (mint Tacitus mondja a' Nero alatt élők felől, hogy nálok ignavia pro sapientia ducebatur), hogy az ő hallgatása bölcseségből ered. Jól teszi, a' ki csendesen megyen elébb tovább a' maga útján, 's nem igyekszik mindent a' mi görbe egyenessé tenni: de valóban szomorú volna az ember élete ezen a' szép és jó világon, ha minden csak azt cselekedné. A' jónak heves

fejű védelmezőkre is van szüksége, 's csak arra kell vigyázni, hogy a' modus tartatlassék meg.

Szeretném, ha Epistolád recensióját valaki a' szomszéd Predikátorok közül akár a' Bécsi Annalisok' Kiadójának, akár Ruminak Teschenbe megküldené, de igen bőven elő adván annak érdemeit. Én nálánál nem ismerek szebb magyar munkát, 's óhajtanám, hogy a' Külföld lássa, mint halad elő a' Magyar Génie is, 's a' Kisé mint mérkezik össze a' Schillerével. Örök kár, hogy azt Schiller nem olvashatá, 's a' maga lelkét a' Tiédbe nem szemlélheté, nagy és nemes szívű halhatatlan Férfi!

'S Göthe a' Francziák ágyújának ropogása alatt eskedteté magához azt a' személyt, a' kit szeretett! Minden élő Iróji közt az annihilált Római Szent Birodalomnak ő az, a' kit én leginkább szeretek; inkább mint Wielandot, noha ennek ismerem több érdemeit: 's örvendek hogy a' nagy ember elfelejtkezett az udvari gőgről, és azt a' személyt, a' kit anyává tett, feleségévé, azokat a' teremtéseket, a' kiket nemzett, gyermekeivé is tette, 's így a' természet' szent szabásai eránt tiszteletet mutatott. Az az ő originalitásaihoz tartozik, hogy a' lépést akkor tette, solennizálta. Én nem voltam soha abban az esetben: de ha abban voltam volna, elég erőm volt volna bravírozni az ostobák' vélekedését, azt feltévén, hogy a' személy érdemes volt volna válaszlásomra. Sok napokig ennek hallása után csak Göthe' szép lépése tartotta foglalatosságban lelkemet. — Miért nem adatott nékem az a' szép sors, hogy őtet láthattam volna! — Éljen szerencsésen édes barátom. A' Gondviselés őrizze életedet, szemed' erejét, 's mind azt, a' mi néked kedves.

barátod, tisztelőd
Kazinczy Fer. mpr.

Midőn ezen levelemet olvasnám, nyílik az ajtó, 's az én kedves Sophiem lyányi szép növéseben belép, 's kiterjesztett karral szalad felém, 's össze ölel. Nem szóllottam semmit, de szemeim elnedvedtek. Was weinst denn du? kérdé Sophie. — Den Kis zum Freund, dich zum Weibe, Sophie! felelék. — Boldogabb volt e Gessner a' maga kedvese' birtokában, mint én volnék, ha Phigie élne, kit gyakran, igen gyakran siratok?

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1068.

Kézy Mózes -- Kazinczynak.

S. Patak 4. Febr. 1807.

Nagy érdemű drága Tekintetes Ur!

érdemem felett való Jó-akaró Uram!

Betses levelét 's ajándékát mely nagy örömmel vettem, 's azoknak szemlélésekkor miket érzettem légyen, azt vóltaképpenn le nem írhatom. Sem Bárótzty a' Marmontel, sem maga a' Tekintetes Ur a' Gessner levelét nagyobb örömmel nem olvashatta — Az én szívem igaz érzete ez a' mit írok: méltóztasson tehát a' Tekintetes Ur is azt annak venni. Azon levél, a' melléje tétetett két könyvvel együtt, szívbéli elragadtatással fog éngemet mindenkoron a' Tekintetes Úr nemes lelkére, és indulatira emlékeztetni. De e felől többet nem írok: mert akarmennyit írnék, érzéseimet eléggé ki nem magyarázhatnám. Által menek tehát azon dologokra, a' melyeket a' Tekintetes Ur reám bízni méltóztatott. A Pray Index Librorum rariorumába a' Honterus tzikkelje ez:

Honteri (Joan.) Coronensis (in Transsilvania) Rudimentorum Cosmographicorum Libri III. cum Tabellis Geographicis. 1520. in 8°. Sine loci nota. Liber raro obvius.

A Széchenyi Catalogusába a Michaelis de Hungaria Evagatoriuna nem találhatik: a' Pelbartus munkái között pedig ottan ezek találhatnak:

Pelbarti de Temesvár Ord. S. Franc. Sermones Pomerii de Sanctis. Pars hyemalis (Sermon. XCVII) et aestiva (Sermon. CXXIV.) in fol. Hagenaw.

— — Sermones Pomerii de Tempore. Pars hyemalis (Sermon. XLIV.) Paschalis (XLIII.) Aestivalis (LXXX.) Hagenaw MCCCCC. 8°. Kal. Mar. in fol.

— — Sermones Quadragesimales Pomerii. Hagenaw MCCCCC. X. die Mensis Julii in fol.

— — Idem Quadragesimales etc. Hagenaw MCCCCCI. die X. Mensis Junii.

— — Stellarium Coronae benedictae Marie Virginis, in laudes eius predicationibus elegantissime cooptatum. Hagenaw MCCCCCI. VIII. Kal. Apr. in fol.

— — Pomerium Sermonum de Sanctis, Pars Aestivalis (Sermon. CXXIV.) Hagenaw MCCCC. IV. pridie Kal. Febr. in 4°.

— — Sermones Pomerii de Sanctis hyemales et aestivales. Lugduni. MCCCCXIII. in fol.

— — Stellarium Coronae etc. Lugduni MCCCCXIII. in fol.

— — Pomerium Sermonum Fratris Pelbarti de Temesvár Ordinis Minorum de observantia, sacreque pagine professoris dignissimi. Opus utilissimum: verbaque Dei seminantibus materiam per anni circulum copiosissime ministrans — Quatuor Partes continet. Hagenoviae. in fol. duae priores an. 1520. posteriores duae an. 1521. — —

A Póchy Ur munkája és egyebek már nekem Prof. Szombathj Ur által kezemhez adattattak — A' Ragályi Tamás Segítője felől kérdezősködtem Prof. Nyíri Urtól, de még az Patakon nem talál-tatik —

Én a' Tekintetes Urnak erántam való jó indulattyát, 's szives hajlandóságát bőv mértékben tapasztalván, olly mérészé lettem, hogy én is kívánom a' Tekintetes Urnak¹ bizodalmat megmutatni — Sokat¹mal ha illő lészen é leg először tenni, de végtére a' Tekintetes Ur leveléből ki tettző jó indulat igen fel biztatott éngemet. Mérészlem tehát a' Tekintetes Urnak ezen ide zárt² három darabokban, a' vers írásban tett próbáimnak egy részetskéjét által adni — Nem azért tselekszem pedig ezt, mintha magamnak ezen versekért nagyon tettzenék, hanem hogy a' Tekintetes Ur eránt való bizodalmamnak valami jelét mutassam. Méltóztassa tehát ezeket a' Tekintetes Ur elolvasni, és megmondani: ha hasznos lesz é nekem ezen foglatatosságot továbbra is gyakorolni, vagy pedig róla végképpen le mondani? Az Idyllium Nro 1. a' Belnay Deák újságába nyomtatott ki — Nro 3. Az első epigrammába a' quantitas ellen egy hiba van, de most nem érkeztem jobbitani — A' Szent Poótához való Óda is még jobbitás nélkül szükölködik — Ha a' Tekintetes Ur ezen verseket a'ra méltóknak láttya, méltóztassa valami ki nyomtatandó versek collectiójába béiktatni — Többire magamat tapasztalt szives indulatibann bészárván, egész tisztelettel maradok

A' Drága Tekintetes Urnak¹

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

¹ A kipontozott helyek az eredetiben ki vannak vágva talán a pecsét kedvéért.

² A gyűjteményben hiányzik.

1069.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 8. Febr. 1807.

Édes barátom!

Későn válaszolok az Úr barátságos levelére, de elébb nem lehetett, mert két útam, melyet e' napokban tenni kénytelen valék, nem engedte hogy manál elébb légyek az Ipammal, a' ki személyesen akart velem tanácskozni, minekelőtte az Úr feleletére válaszoljon. Ott ma ebédellem s vévén parancsolatját, azt e' sorokban közlöm az Úrral.

Húsz levél sem érvén-fel egy személyes eggyütt létellel, az Ipam arra kéri az Urat, hogy mihelyt a' Terminusok megszűnnek, az az a' Juristitium beáll, méltóztassék az Úr hozzánk felrándulni, addig elkészítvén valamelly Deductiót, a' melyből az Ipam láthassa, hogy az Úr mit fog keresni 's mit reménylhetünk. Az Úrtól várja azt is, hogy méltóztassék projectumba tenni, hogy a' kikeresendőknék hanyadát kívánja fáradsága 's mindennemű költségeinek jutalmául. Hozza-fel akkor a' leveleket is, melyeket általadtam. Itt az Ipam még többeket közöl az Úrral, nevezetesen a' Török familiát illetőket, kik, a' Semsei Sárát házasságban bíró Török Bálintnak jegyzése szerint, az Enyingi Török familiának egy ágát teszik.

Adja Isten, hogy ez a' dolog szerencsésen süljön el és öszveszövetkezésünk mind a' két félnek örömet adjon. —

Köszönöm az Úrnak szíves köszönettel azon gondoskodását, hogy könyveimet eladni igyekezett. Ennyi költség mellett mint a' mennyit nekem az elmúlt esztendő okozott, jól esett volna, ha el lehetett volna adni. Ha őket felhozzák, talán a' Patakra adott könyvek közt hasznát fogom vehetni. E' végre azt a' rendelést fogom tenni az Ér Semlyénbe irandó levelemben, hogy azokat az Úrtól vigyék-ki 's szekerem még e' holnapban felhozza. — Winkelmann és Fábri eránt teljesíteném az Úr kívánságát örömmel, de az elsőre is, a' másodikra is olly szükségem van, a' mit semmi más könyv által ki nem pótolhatok, mert a' más lexiconoknak egyike sem ér oda, 's ki tudja, ha majd a' Leonardus Arctinus Praefatióját megírom, nem kötölözkedik e' belém valamelly más Kis Imre és Fazekas Mihály, hogy a' deák szó vagy szóllás rossz. / Végre az ezeknek adott választ kiadá Kultsár Úr. Reménylem hogy mind

ketteje meg fogja vallani, hogy nekem több okom vala adni a' *Magyarúzatot*, mint nekik a' magok vagy honnjok *Apológiáját*, mint-hogy Kis Ur sem megnevezve nem volt, sem kitalálthatóvá nem lett. Az a' marha citatióra vetemedhető vad ember pedig semmikeppen nem provocáltatott. Most már a' *Pipa Czeh* Lossungswortja lesz azoknak az emberséges embereknek, a' kiket a' Debreczeni Mindentudók rágni fognak. Szerettem volna közzéjek kandikálni, hogy mit mondtok, mikor a' Kultsár levelét vették. — Eljen szerencsésen az Ur édes barátom, 's ne szűnjön meg szeretni.

örökös hív barátja

K. F. mp.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1070.

Kazinczy -- Fazekas Istvánnak.

Széphalom, Febr. 9d. 1807.

Tisztelendő Úr!

A' Semlyénből feljött szekerek meghozták nékem az Úrnak hozzám intézett levelét. Az vélem mélyen bélélat az Úr lelkébe, 's hízelkedem magamnak, hogy az Urat látásának szerencséje előtt is már ismerem. Ehhez járulván az a' hír, hogy az Úr a' szegény Csóka Uram hátrahagyottai eránt mely nemesen viselte magát, 's tisztelt Atyjának emlékezete, kit mi mind tudományai, mind erántunk mutatott szívességei miatt mindnyájan tisztelünk 's szeretünk: mondhatom az Úrnak, hogy nagyon sajnálom, hogy megváltoztatott lakásom megfoszt azon szerencsétől, hogy az Úr társaságában élhessek 's barátságát megnyerhessem. -- Adja Isten, hogy a' Semlyéni lakás az Úrnak azon mértékben legyen nyugodalmas, sőt kedves, a' melyben tele van tövisekkel 's veszélyt szülő törökkel. Annyi egyenletlenség közt, mint a' mennyi Semlyénben van, senki sem élhet csendesen azon kívül, a' ki eléggé bölcs magát a' mások bajába nem egyvelíteni 's egy eránt viseli magát minden eránt. Az Úr Véd Angyala tanítsa-meg az Urat erre a' nehéz mesterségre, mert az emberi bölcsesség azt magától meg nem szerezheti.

Az Úrnak egy becsülést és szeretetet érdemlő rokona, Fő Hadnagy Fazekas Mihály Úr, én volem az ország láttára csatába

¹ Nagy G. jegyzése: «Jött Febr. 17-a 807. 12 x.»

ereszkedett, még pedig provocálatlanúl. A' csata Kultsár Istvánnak tavalyi és ez idei újságleveleiben folyt. Vére nem volt eléggé csendes engemet megérthetni, 's hypochondriai elborulásában reám Virgilnek egy vastagon szűrő — egy türkölő — sorát citálta. Feleletem is lelt helyet a' megnevezett újságlevelekben, noha későn. A' Publicum előtt folyt a' dolog, ő halározza-meg, ki köztünk a' vétkes. — Sajnálom Fő Hadnagy Úrnak személyét: de olly tónusú megtámadás után nem lehetett másképpen felelni. — Egyéb eránt a' csata, mint minden literarius más csaták, nem volt haszontalan, 's gondolnám, hogy a' mindentudó Debreczen ezután nem fogja olly igen bátor képpel lövöldözni villámjait.

Méltóztassék az Ur Rector Hőke Uramat köszönteni 's arra kérni, hogy Commissióimat siessen teljesíteni, hogy mikor szekerem lemegyen, a' kívántakat vehessem. E' végre ide rekeszték egy Nagy Gábor Urnak szőlő czédulát,¹ melyet Rector Uram valamely Debreczenbe menő szekér által küldjön-bé. Az nekem onnan egy ládat fog kihozni.

Maradok szíves tisztelettel

Az Urnak

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mp.

Az Anyámhoz is ma mégyen levelem. Bátyám Péchy Sándor Uramat egész háza népestől 's Kövér Imre Bátyámat méltóztassék köszönteni. Az utóbbiktól várom a' két nyerget.

A mi az elveszett levél-borítékján volt, azt, úgy látszik, újabban talán Lugossy jegyezte a levél utolsó lapjára, s itt következik:

à Monsieur Monsieur Etienne de Fazekas, Ministre de l'Eglise Reformée d'Ér-Semlyén. par Debrecin, à *Ér-Semlyén*. (postán.)

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

1071.

Sárközy István — Kazinczynak.

Tiszteletre méltó Kedves Atyámfia 's Barátom!

Nagyot hibáztál, hogy akkor, mikor nékem Arcadiáról írtál, tudtomra nem attad, mit akarsz reám bízni — vagy én sajnálom,

¹ A levél mellől hiányzik.

hogy előre tudtadra nem attam, hogy Kultsár Ujságít csak Szokolainál szoktam olvasni, mikor publicumokra bé megyek — akkor is csak, ha el nem felejem, mert ő ugyan mindég el-felejtí, van é interessans piéce benne. Egy G[eneralis] Gyűlésen bent nem lévén, midőn másoktól hallogatám, mi van reám bizva, avagy csak hogy valami, akkor küldöttem be érette — hát csak el hűlök bele — Már most mit csináljak, kell é még Collectát csinálnom Csokonai *Fuít*-járá?* Vagy mibe vagy a' Debretzeniekkal és Cserei Farkas Urral? — Ha Debretzen restelli Arkadiát el vállalni, meg monta Horváth Ádám,** hogy Somogy el vállalja. És mi állítottunk néki oszlopot, ha csak festve és írva is a' Csurgói oskolába, mely meg marad addig, míg az oskola. Meg érdemli szegény Csokonai halála emlékezte, hogy érette vetélkedjünk, ha Homerus születésén hét város vetélkedett. Erre tehát váloszt várok. — Szegény Annyának küldöttem 10 frtotskát. Sokat Csokonai Obeliscusára nem reménylek, egy az, hogy késett az idő, más az, hogy távolý esik. —

Nem rég Collectaltam szegény Sinainak is — Most akartam szegény Rosti Jantsinak is — de nézd a' historiát, melyet azért írok le, hogy szent Archivumodba meg maradjon. Ezt írta ő szegény nekem sub dato 10 d. Octob.; de talám szégyene fejébe magánál tartogatván, a' melyet csak a' mult Hólnapnak közepén vettem.

«Kedves Édes Jó szívű Barátom! Mely szörnyű rossz állapotban legyen szomorú sorsom, el nem képzelheted magadban. Én az «Ortzi Jósef Házából a' jó Bárónak halála után minek utánna a' «törvényes Cursust a' fiaival el végeztem, a' Bárónának fösvenysége «miatt ki estem minden segedelem nélkül, már az által is, hogy «2 esztendeig nagyobb részint Pesten kívül laktam, sok esmérettiséget 's következésképpen sok Principalisokat is el-vesztettem; most «tehát minden munkától meg lévén fosztva, csak úgy nyomorgok, «és még a' télre való szükségét ebben a' halhatatlan drágaságban «sem szerezhetem be; de a' ni még több, ha némely jó Barátim «egynéhány garasokkal nem segítenének, olykor 3 napig a' szükséges «eledelben is fogyatkozást szenvednék. — Minthogy tehát több ízben «hozzám való szívésségedet tapasztaltam, szomorú szívvel csak arra «kérek, hogy az ott való jó Barátim előtt keserves sorsomat élő «festékkal le rajzolván, őket arra birni iparkodjál, hogy ezen nyo-

* Pesti Prokátor *Horvát Jakabra* czélozok.

** Horváth versei a' mint hallom ki jöttek Kultsár Ujságiba. — Sárközy jegyzései.

«moruságomból ki segitteni méltóztassanak. Csapodi Ur a' nyáron
«itt lévén, ígérte, hogy Farkas Antal Urtól részemre fog valamit
«küldeni, de még eddig semmit se kaptam. A' midőn tehát kér-
«semet meg újíttom, Csapodi, Záborszky, Horvát Ádám, Armpruszter
«s más esmérős urakat alázatossan tisztelvén 's a' Tett. Asszony
«kezeit csókolván, igaz szívé barátságodba magamat ajánlom, 's
«holtig való szeretettel vagyok. Kedves Barátom igaz Barátod, Rosti
«János mpr. PS. Itt semmi Újság sint, hanem 10 Regiment fog
«Pesten által fel menni.»

Ezen levelet most a' Farsáng után közlővén először is Horváth
Ádám Barátommal, czédulába válaszol vissza, hogy mit szánt el
számára, ha nem keveslem t. i. 10 Posonyi Buzájának árát, mert
éppen arról tudósított engem, hogy két a' Buza Keszthelyen t. i. 9 for.
kilája és így volna 45 fr. Más nap reggel felelni akartam neki, hát
éppen jön a Posta-Táskám 's benne fiam Levele Pestről, melybe így
ír ddo 15. Febr. «A' mult napokba meg holt a' Német nevű K. F.*
«de senki se bánnya, még örökösei sem, mihelyt ezt meghallotta
«Rosty szegény, mindjárt agyon lőtte magát, hogy amaszt meg előzze.
«Maga után tudni való, hogy semmit sem hagyott ezen az íráson
«kívül: «Amicis et Benefactoribus immortales reddo gratias, Inimicis
«et iis, qui infirmitatis contractae causa sunt, sincero animo condono.
«Taedebat miseram sine vita ducere vitam. — Qvand on a tout
«perdu, quand on n'a plus que des espoir. La vie est un opprobre,
«la Mort un Devoir. J. R. Ki vitték az Ispotályba, a' hol el-is temet-
«ték, és így alkalmasint meg előzte Németet: kit másnap nagy
«Pompával a' Város kryptájába temettek el.» — —

Ezt olvasván, mindjárt küldöm Horváth Barátunknak — alá
írva a' Francziának-is értelmét — ily hozzá tett czédulával, hogy
már nints szükség jó Akarattyára, kár hogy el késtünk velle. —
NB. Én már ötet szegényt más alkalmatossággal magam részéről
segítettem, a' mivel lehetett és még akkor illet, — de ezen Levele
hogyan késett el, által nem látom — Ugy kell lenni, mint felyebb
írásm — vagy valami más Fatum — talám magának nem lévén,
valakire bizta, hogy adná Postára 's az késett velle. — Már meg
van!!! —

Horvátal mi az után minemű versezésre indultunk, ez ide zárt
darabból meg látod. Horváthnak az első Originalját azért nem küld-

* «Királyi Fiscális, sőt volt Causar. Regg. Director, most Septemvir.» —
Kazinczy jegyzése.

hetem, mert más Levélre írta. — A' második és 3dik szakasszát én néki valószképpen írtam vagy continuatiojára az elsőnek, azzal a' meg jegyzéssel, hogy még ennek Epiphonema híjja, melj, gondolom, szintugy fog különbözni, mint a' második és 3dik csillag közi. Ő tehát maga írta azt, mint irásából esmérheted — és tisztán hagyván a' papirost, a' hátára ismét jegyzést írt, a' melj-is cselekedte, hogy éppen ezt küldjem el. —

Örülök Bajkor Urnak, én nagyon tisztелеm őtet, és észre vettem, hogy el ment Keszthelyről tüstént. — De Festetics Festetics — nagy nevezet. Mert egy sincs abba ki vető eszt és a' ki nem. — De stb. — Hogy Szokolaý csak az lett is, a' mind az én meg kellelésemre esett. — Meljről bővebben fogok olvasni, ha élek 's ha készen leszek véle. — Hát azt nem csudállod, hogy én Jósef idejébe véle együtt szolgáltam, az az Cancellariájába mentem a Katonáságból, és leg jobban szeretett, minden titkát én bírtam, ide tett vice notariusnak: az voltam 3 esztendeig, Fő Bíró 6., Gener. Perceptor 6-ig. — Vice Ispányságra candidalódtam 1790-16l fogva minden Restauration — és még is az idei Restauratióba 3 utánnam valót tett előmbé és engem utolsónak, hogy kivihesse planumát — Még ez mind semmi. — De — Nem panaszkodom — mert szégyenlem a' panaszkodást, hanem bosszút fogok állani irásommal — Ha Diaetán eggyet fordulsz, talám meg ölelhetlek. Addig is esókold Kedvesedet helyettem Sz. János esókjával és tarts hamvamig igaz Barátodnak

S. I.

Ne nézd lelkem irásomat, hanem szívemet — mert nincs patientiám. —

Szegény Rostý! jó ember vólt — nem csak jó, hanem Nemes;

Jobb sorsra, hosszabb életre 's szebb halálra érdemes.

Élt míg *élhetett*: de nálla *sokat* tett az *élhetés*

'S a' miatt hibázotti néki az *utolsó számvetés*:

Azomba gyengeség é ez? vagy Nagy Lélek és Erő?

Hogy ő a' halálra olyan el-tökéllett 's vakmerő:

Mondja meg Cató: mellyik jobb? *Szabadon* Uticában

Meg halni? vagy *más kezéből rabúl* élni Romában?

Nyugodj, Barátom, csendesen: lessz, lessz bucsuzásodra

Figyelem; 's ezen irás lessz mettzve Koporsódra:

«Köszönetet hagyok néktek, Jól tevők 's Jó Barátok!
 Ellemben ellenségimnek jó szívvél meg bocsáttok.
 «Kiket a' mint romlott vérem' 's sorsom' okának vallok,
 Ugy tehetős élet nélkül tovább élni átallok;
 «Ha már mindent el-vesztettem, ha Köttségbe-esettségg
 Üldöz: az élet gyalázat, a' Halál Kötelesség.

H[orvát] Á[dám.]

* * *

A romlott vér 's a' meg bomlott Organumok hibája
 Meg tehetik, hogy a' Testnek roskadjon Machinája.
 De a' Lélek valljon miképp viseli akkor magát,
 Mikor Gyilkosnak rendeli tulajdon Teste Tagát?
 Szegény Rosti! ha most tudná, hány féle ítéletet
 Vont magára halálával, nem cserélne életet.
 Mert már meg van, a' mi meg van, szép, rút, illő 's illetlen
 Ötet nem bántya: de itten rostállják kémélletlen.
 Ki azt mondja: meg bolondult elébb, hogy ezt tehette;
 Ki — hogy gondolkozó módja ötet erre vezette.
 Eggyik se gondolja azt meg, hogy meghalni tartozott,
 Minek utánna már szegény a' babhoz is kapdozott;
 És sehol se találhatott illendő segítséget;
 Még Pandora-is el zárta tőle a' Reménységet.
 A Párt fogás ő előtte Feketébe öltözött,*
 Setét gyászba az Igasság 's a' földről el költözött ---

* * *

A' halálhoz közelgetvén, hogy tisztán gondolkozzon
 A' Lélek a' beteg Testbe, tanultam. 'S mi okozzon
 Külömbiséget eggyik halál és a' másika között;
 Vagy természettel ki menő, és erővel küldözött
 Lélek között? Azt nem tudom. — *Hát csak Organumokon*
Áll é Lelkünk Tehettsége? — Ha ugy? — tehát mi okon
 Hozhat maga ellen ilyen kegyetlen ítéletet:
 Hogy Örök *Tehetetlenség* váltsa fel ez életet?

* A' Papoktól nem akart Gratiat, sem valamely Jó akaratot. Sárközy J. jegyzése.

Ha pedig tud gondolkozni Test nélkül is a' Lélek;
Akkor is csak ő a Gyilkos. Nálja nélkül sem élek,
 Sem gondolok, sem *nem teszek* akar *gonoszt*, akar jót,
 Mikor tehát halált dictál, miért akkor nem akar jót.
 De talám az organumok hibája cselekeszi,
 Hogy gondolatit a' Lélek helytelenebbül teszi?
 Ugy de mikor lehet nagyobb Organumok bomlása,
 Mint mikor természet szerint készül össze omlása,
 Hát a' Lélek állapotja akkor leg helytelenebb,
 Mikor maga a' haldokló ember leg büntelenebb.

S. I.

* * *

Meg hal az ember, és meg hal a' barom is, az okos
 És a' bolond; az Ur 's jobbágy, a' szegény, a' birtokos.
 Azt kérdi a' bölts: ki látta? s hogy lehet észre venni
 Egyiknek lelkét fel felé, másikat alá menni?
 Én meg azt kérdem mentségül a' Rosti Pisztolyának:
 Van e ezer közül egy, ki nem gyilkossa magának?

H. Á.

* * *

Ugy é ha más becsüllete 's többek szégyen vallása
 Oltalmára történt volna a' pisztoly pattanása,
 Majd Herosznak kiáltának ki ez most Autochyristát
 'S nem bocsátná é be Péter ezt a' naturalistát?
 Ha Curtius Codrus és a' két Testvér Philenusok
 Magok gyilkosi Másokért, — azért dispensatusok?
 Engedjék el hát ennek is. Ki másnak meg bocsátott,
 Hogy a' betsüllet érzésbe a' határon túl látott,
 Meg gondolván, hogy sok próba, sok kár és sok szenvedés,
 Mit nem tesz egy rontsolt szívnek a' néki keseredés!

S. I.

Ez utolsó 3 csillag után valót, akkor, vagy az alatt irtam, míg
 Horváth a' penultimus szakaszocskáját utánna tette az én verseim-
 nek, kívül pedig ezt írta —

De mire szántad ezt? frater! Mert én a' mit irtam, tsak a'
 Pantheonomba leendőnek irtam. Bolondabb most a' világ, mintsem

hogy ilyennel moralizálni vagy ne restellene, vagy ne szégyenlene. — Vagy talán Kazinczynak szántad küldeni: *Ő meg fog rá esküdni, hogy a' mit Te írtál, én írtam: mert sok Lélek van benne.*

Pedig: — Vajni ki tetszik az enyimtől az Övé — Oszlán Psychologice másnak is szabad — ha nem tud is annyit —

Kazinczynak a Német Jánosra vonatkozó jegyzete:

Széphalom, ipsis Idibus Martii 1807.

Nyéki Német János, 1794ben Királyi ügyek' Directora, azután a' Bécsi Finanz Directoriumnál, majd a' Magyar Cancellariánál Consiliarius, 1803-ban Szabolcs Vgyébe küldött Királyi Commissarius, végre Septemvir, megholt Pesten Január 24dikén, 1807. — Mi rabok Budán 1794nek Decembere oltá 1795nek Jüliusáig tőle függöttünk, 's ő volt Processusainkban az ellenünk dolgozó Prókátor. Gyűlöltetett általunk 's neve örök átokban van azoknak emlékezetekben, a' kik szenvedtek. Velem, meg nem tudnám mondani miért, sokszor igen szépen bánt mind Budán még, mind azolta. — 26d. Januariusban temettetvén el, (Lássd a' Kultsár István hazai Tudósításainak IX. számát) Rosti az ifjú Sárközi levele szerint 25dben temettetett-el a' Pesti Ispótyá temetőjében.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 176. sz.]

1072.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Januarius 24dikén írt kedves leveledet csak tegnap vehetém, a Postán tévelyget valahol.

Voltaire, és Rousseau iránt írt ítéleted nem csak hogy igen szép, hanem tökéletesen igaz is, de igaz az is, hogy ha egy Püspök által láttya is valóságát az illetőn igazságoknak, ki nem fejezheti érzéseit a szerint, a mint azokat lelkébe be fogadta, és valóba kár, hogy ezen igen is igaz tekintetből a leg nyiltabb eszűnek is kép mutatószkodni kell a thalarisba.

Sok jó Barátimnak tudokra adtam már, hogy Martiusba Munkaidot láthattyák, és ők velem edgyütt ezen ohaitol időt nyughatatlanul várják.

A mi olta itt vagyok, nekem még egy Uiságomot se küldöttek be a Somlyai Postárul: — meg valloam annál nyughatatlanobban várom azokat, hogy Kulcsárba láthassam utolsó feleletedet azon paikos Debreczeni bölcseledők meg támodásokra. — Az igaz érdem iránt itt se igen buzgó a Tisztelet, és Aranka (ki is szent érzéssel tisztel tégedet) a Csokonay Sír kövére még egy batkát se kapott, nekem ígértek ugyan néhányon, de eddig csak az ígért van szembe; én fel témettül el nem álván, se attul el állani el nem rettenvén, ki pótlom a be gyült summat a nélkül, hogy a Nemzettül el akar-nám venni e nékie illő dicsőséget; nem akarván t. i. aszt el hitetni a publicummal, hogy Csokonaynak én emeltem követ, mert aszt tenni leg szebb és leg szentebb kötelessége is a Hazának. — A Litteratur Zeitung 1805 első darabját keresem itt, de még meg nem kaptam, javallásod a lepe, és márvány tábla helyheztesésinek nekem nagyon teczik.

Migniaturba elefánt csontra le festettem itt magamot; mindenek aszt mondgyák, hogy igen jól vagyok találva — a munka pedig szép és csinos. Ehrlacher nevezett iffiú festőnek a munkája. Midőn le ültem, előre aval intettem meg, hogy ezen munkának jól el készült-nek, és csinosnak kell lenni, mert a leg jobb Barátomnak — a Mesterség és jó izlés ismerőjének, Kazinczy Ferencznek, festetem magamot: gondold el, milyen szivemre ható feleletet kapék ezen iffiú Mivésztül: Uram, csak ezen név, Kazinczy, is elég árra, hogy ecsetem elevenedgyen jól kifejezni asztot, a mit tudok, és bitesd el magaddal, hogy ezen nevezet hathatós ösztön légyen egész igyekezetemet a munka tökéletesítésére fordítani. — Nem irhatom le, a mennyire meg érzékenyedtem ez által. Elé beszéllé azután, hogy midőn eő ez előtt 2 esztendővel Erdélybe be gyött volna, uttyába találkozott véled Tokay mellett* Kereszturba, és hogy akor tégedet ismerni, és tisztelni tanult! Képem készen, és üveg alatt van már, mihelyt alkalmatosságot kaphatok, kezvedbe szolgáltatom vagy Ér Semlyénbe küldöm, vagy a Szent György napi vásárkor Debreczenbe.

* „Rakamazon.” — Kazinczy F. jegyzése.

Számodra igyekszem Tokaiért ménlova szerzeni. Minap irtam, hogy 50 ut kaptam egy kelességre hailandó, de egyéb aránt igen szép, jó feita lova — még erre válaszat nem kaphattam.

Az este el feleithetetlenül gyönyörű időt töltöttem; egy noble Bába vacsorán G. Toldi Ádámné, Illosvaj Kriskának jutottam szomszédgyába [!], és így alkalmatosságom lön tudtára adni azon fő Boldogságot éltemnek, hogy Barátom vagy. Ma is fogok velle találkozni, és még két napokig itt mulatván, holnap után is. Gyönyörködöm ezen mívelt lelkű aszszonyba, és édes érzéssel társalkodom velle azért is, mivel egykor Barátnéd volt, és tudom, most is barátnéd — jövő Levelembé többet írok ezen szeretetre igen érdemes aszszonyrul; ma a farsángi bolondságotul el vagyok bódulva és alkalmatlan érzéseimet úgy, a hogy vannak, ki fejezni.

Az Ipom, feleségem tiszta — én pedig a leg egyenessebb érzéssel vagyok

örökre híved
Cserey mp.

M. Wásárhely. 11dik Febr. 807.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1073.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 12. Febr. 1807.

Édes barátom. Éppen most vala nálam Csóka Jánosné Asszonyom, 's jelenti, hogy holnap Semlyénbe indúl. Sietek az oda szálló leveleken kívül ezt a' pakétet az Urnak megküldeni azon barátságos bizodalmu kéréssel, hogy azt valamely

bízta, bizonyos

alkalmatóság által méltóztassék megküldeni Pestre Trattnernek, a' ki ezt tőlem sürgetve várja. Felkivántam tőle a' Sylvester Grammaticája 's Krakai Orthographia exemplárját, hogy még egyszer megtekinthessem, minekelőtte a' háború által megakasztott munka hátra lévő árkusait ismét előveszi. Az Úr városban lakván 's széles ismeretségű ember lévén, kap erre bizonyos embert. Cselekedje ezt az Úr,

és végyen részt kiadásában ismét, mert már egyszer vett. — Éljen az Ur szerencsésen. Reményilem Postán írt levelem eddig kezében van. Várjuk az Urat, jöjjön. Ajánlom magamat barátságába,

alázatos szolgálója

K. F.

Kívül: *

a Monsieur Gabriel de Nagy.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. II. 960.]

1074.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Leg Kedvesebb Barátom!

Utolsó levelemet fársáangi bódultságtul el kábitva írván, ki feleltettem belőle 24dik Januariusi leveledbe jelentet kívánságodra felelni. A S. A. Ujhelyi Postán egy időtül fogva veresen nyomtattatik fel v. S. A. Ujhely. — 24diki leveledre ugyan nem volt semmi is írva, az az előtteiken maid mindenikre, de csak egy időtül fogva fel nyomtattatott az.

Illosvaj Kriska eleven érzéssel emlékezik rollad -- én is gyönyörűségemet lelem abba. hogy velle meg ismerkedhettem, becsülni fogom ezen ismeretség érdemét, mert ugy találtam, hogy mivel lelkü aszszony. Sokat beszéltünk rollad, és így képzelheted, mely édes idő töltésem volt — eö oly vélekedésbe van, dass zwischen euch ein missverständniss seye: nem tudom, mi lehet az. elég a, hogy eö nagyon ohaitaná [!] véled találkozni. Öröm rész vétellel emlegette azon kies Boldogságot, hogy Sophiedba oly angyali lelket birsz és ezen rész vétel is nyilván bizonyította arra való érdemét, hogy barátságába örömet leljem. Sainálom azomba azon sorsát, hogy egy faragatlan buta ember az, kivel valamint a leg szentebb, ugy leg szebb szövetségbe lépett, egy el alélt iffiu ugyan, de igaz erő nélkül való Simplicissimus in xto; és meg vallom, meg nem tudom magamnak magyarázni, mi vihette ezen aszszonyt árta, hogy Tholdi Ádám né legyen. A Csokonay Sir kövére ígerte segedelmét. -- Az Ipom, feleségem tisztelnék, én pedig meg változhatatlanul vagyok igaz

hiv Barátod

M. Wasárhely 14dik febr. 807.

Cserey mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

* Nagy G. jegyzése: „Vettem Febr. 26kán 807.”

1075.

Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának.

Széphalom, d. 18t. Febr. 1807.

Meine sehr geliebte Cousine!

Mit der innigsten Freude habe ich gestern von Boronkay Gáspár vernommen, dass es dir besser, weit besser geht, dass du auf dem Wege bist, deine Gesundheit wieder zu erhalten. O meine liebe Honorka, wie sehr habe ich es bedauert, dass ich zu dir nicht konnte! wie sehr habe ich bedauert, dass ich nicht einmahl bey dem Begräbniss deiner verehrungswürdigen Mutter erscheinen, und so gegen das Haus deines Vaters, dem ich so viel zu verdanken habe, gegen sein Andenken u. das Andenken deiner so guten Mutter nicht einmahl das Zeugniß abgeben konnte, was sogar Fremde in einer so grossen Anzahl abzugeben nicht unterliessen. Mich entschuldigt meine Lage, liebe Honorka; ich konnte nicht abgehen. Nehme das, dass ich erst den 28sten November meine Fenster anschlagen konnte! Unterdessen lebte ich in einem ungeheizten Zimmer, deren Fenster mit gyékény zugehangt waren. Meine Sophie that das Opfer, und hielt diese kalte Tage, kalte Nächte hier aus, und wir beyde, sie und ich, wurden bettlägerig krank. — Du kennst die Lage meines Hauses; so einsam — und das in einer Zeit, wo man täglich Räuber und Mordgeschichten hörte. Trotz alles dessen war ich auf dem Wege um nach Berető zu fahren: aber es fror zum Unglück eben die Nacht, und ich hatte zwey Pferde, die hinkten, ich habe sie beschlagen lassen müssen und bis man dies that, verging die Zeit um dort zu erscheinen. Vergebe das Kleinliche meiner Entschuldigung: aber mir that es wohl, dir von meiner Lage etwas vorschwatzen zu können. —

Nun trage ich das schwartze Pflaster, was Sophie dir einst rieth und schickte, und es ist gewiss nicht Einbildung wenn ich sage, dass mir meine Verhärtung fast ganz schon verging. — Und so hoffe ich von dem Elend und der Ungemechlichkeit, welche mir meine Krankheit im November und December zugezogen hatte, endlich einmahl befreyt zu werden. Könnte ich auch von dem übrigen meine Befreyung hoffen! —

Meine Mutter, die zu dieser Zeit in Regmecz auch krank lag, bedauerte auch in Berető nicht gewesen zu seyn. Wir beklagten

dein Loos, dass du die Kinderpflichten gegen eine Mutter wie die deine war, nicht erfüllen konntest. Es muss ihr und dir schrecklich gewesen seyn, euch gegenseitig krank zu wissen, und die Sehnsucht nicht stillen zu können.

Gott stärke dich, meine liebe Cousine! und gebe dir deine vorige Gesundheit wieder. In der Gesellschaft eines Gatten wie der deinige ist, wirst du die Philosophie dir eigen gemacht haben, mit kaltem Blute dem Schritt zuzuschn, der uns von dem unsrigen *hier* scheidet, aber dem unsrigen *dort* zuführt. Wohlan, gutes Weib, muthig gethan was geschehen soll! Nehmen wir aber, wenn wir dorthin gehen müssen, das Andenken mit, die unsrigen geliebt zu haben und von ihnen geliebt gewesen zu seyn, — und lassen wir unser Andenken den Zurückbleibenden werth und ewig heilig seyn. — Wer von uns früher abgeht, weiss nur der, der das Schicksal seiner Geschöpfe lenkt. Es ist Trost, in seinen Händen es zu wissen.

Ich umarme dich und deinen guten Gemahl. Auch Sophie empfiehlt sich deinem gütigen Andenken. Adieu liebe Cousine, lebe, lebe wohl

dein

dich liebender Freund
Ferencz.

[Eredetije Szilágyi Sándor hirtokában.]

1076.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Febr. 21. d. 1807.

Kedves barátom,

Nyugtalanul vártam Postáról Postára leveledet, 's mindig reménylven érkezését, elhalasztottam hozzád írni, hogy mikor majd a' várt levél megérkezend, annak foglalatjára válaszolhassak. Ertem a' mi közös tárgyunkról szőlő leveledet — a' Csokonai sírköve dolgoiban tett két Replicám eránt. Azonban több egy holnapjánál hogy két levélkédnél többet nem vala szerencsém venni, és ezek mindketten elébb irattak, mint a' Kultsár levelei az említett Replicákkal hozzád érkezhettek volna; tárgyunkról tehát nem szólhattál. Eddig olvastad Replicámat, 's reménylhetem hogy kevés napok alatt érteni fogom, hogy olvastad. Sajnálám ha lépésem Csereinek javallására

érdemetlennek találtnék. A' gladiatoroskodás mindég kedvetlen dolog: de valóban nem tudom, miért kellene a' Kis Imrék és stolido ferox Fazekas Mihályok' igasságtalan vádját és impertinentiájokat elnyelni. Legalább azt nyertem, úgy hiszem, hogy Fazekas Mihály ezután nem fogja olly igen sietve küldeni-fel Aufsatzát az Ujságokba, 's a' mit meg akar czáfolni, legalább megolvassa, 's megkérdi önmagát, ha érti e, a' mit megczáfolni akar.

Végzetlenül köszönöm és valóban barátsági hűség' jele gyanánt veszem, hogy alig értél-fel M. Vásárhelyre 's már is igyekeztél kérésemet teljesíteni a' mén dolgában. «A' ló pelly, jó fajta, jól termett, öt esztendő, kehesedni kezdett, de nem olly nagyon kehes, hogy e' miatt a' szolgálatra alkalmatlan volna.» Ez az édes barátom, a' mit eránta nékem íráll, azon felyül hogy az árát Gróf Teleki Jósef néked 50 aranyon hagyta. — Ötven arany egy szép termetű fiatal lóért éppen nem sok, ha hogy a' ló nem nagyon kehes: de az a' kérdés, ha nem tanácsosabb e még 25öt tenni az 50 mellé, és úgy egy ép fiatal ha csak négy esztendőst is venni. Oszlán szeretném tudni, a' ló paripa faj e vagy szekér faj 's millyen nagyságú? 's millyen színű pelly? Oszlán a' ló hol van 's hová kellene érte küldeni? — Gróf Telekinek a' ménese hírben van, azt tudom: de Péchy Imrének az Istállójában láttam egy mént, mellyet neki egyyike a' Telekieknek — mellyik, azt nem tudom — ajándékban adott. Azért, ha megkehesedett volna, nem örömet adnék ötven aranyat. A' Cancellariusnak is láttam ott egy ajándékát, a' ló fakó volt vagy tigris: az szép ló volt farkát kivéve és egy kevéské rövid. Te édes barátom, szokott kedvezéseid szerint cselekedd azt a' jót, 's értesd velem, jobb lesz e ezért adni ötven aranyat; vagy egy szépen indult, 's *szép fejű és nyakú* ép csikóért adnom-ki a' pénzt; mert kanczáim, mellyek igen szépek, leginkább ezt a' két részt kívánják-meg vőlegényekben. Most értem, hogy B. Vay Miklósnak egynehány csődőre vagyon, melly magának hág; — ámbár tudom, hogy a' méntartók az effélével még legszorosbb barátjaiknak sem kedveskednek — még is reményilem tőle, hogy ez idén négy kanczámat meghágattatja, ha csak azért is, hogy társa lehessen e' jótételben Wesselényinek. E' szerint meg elégszem olly csikóval is, melly még szolgálatot tehet, 's inkább nyúlnék ép csikóhoz, mint kehes kész ménhez. — Te mind ezekből Gróf Telekinek csak azt mondd, a' mit illik vele tudatni. Kedvetlenül vehetné kétségemet, 's ki tudja, ménesének, istállójának szeretete nem hevitené-el, hogy calculusomat gáncs-

nak 's lovai becsmállésének végye. Nem akarnék senkinek, annyival inkább ennek az ismérletlenül is igen becsült ifjú Űrnak kedvetlent mondani, kit én mind atyja emlékezete miatt, a' kiben valóban kimondhatatlanul sok jó és nagy volt, mind anyja miatt, kit az első Asszonynak néztem mindég, mind azon dicséretelek miatt, mellyekkel felőle a' Cancellarius szóllott midőn a' Jóska ismeretségyével dicsekedtem nékie, szívesen tisztelek. — Reménylem rövid idő alatt veszem útasításodat, tanácsodat e részben.

Édes barátom. itt is kerengenek azok és az afféle hírek, a' mellyekről szóllasz, 's bennem éppen azokat az érzéseket támasztják a' mellyeket benned. Hallgatok mikor azt hallom, hogy némelly ember, a' kinek lehetne esze, ha a' szíve engedné hogy legyen, úgy szóll, mint a' barom. Áldassék a' Gondviselés érte, hogy Hazánkat veszély nem rettegetheti, hogy Fejedelmünk olly bölesen viszi a' Nép gondjait, hogy csendesen alhatunk. A' Zemplény java azt óhajtáná, hogy Lengyel Ország, — a' Magyar Koronához nem tartozó részeim kívül helyre álljon, mert úgy borainknak ára lesz: azt kívánja az emberiség is, hogy mind Lengyel, mind Német Ország támasztassék fel a' halálból. De némelly acharnirozott nem-tudom-mi, és nem tudom-miért, mind a' két említett tekintetek eránt el van vakúlva, el van siketülve. Talán azért szóll úgy, mert attól fél, hogy másképpen szóllani veszedelmes volna, és ha így szóll, konczot kap érte. — Hagyjuk őket; nekik nincs karakterek; olyanok mint a' vitorla' kakasai.

Szekerem Semlyénbe indúla-le tegnap előtt, de veszedelmes útban. Nem mertem rája tétetni borodat, mert cselédeim olly parancsolattal mentek, hogy ha a' Hegyaljai fatális út úgy fogja kívánni, mindent rakjanak-le az úton valamelly jó és biztosnak gondolt helyen. Legjobbna látom, hogy a' bor a' Debreczeni Augustusi vásárig itt legyen: addig úgy sem volna iható, mert még nem kaphatott tüzet. Akkor sok Erdélyi szekér szokott ott megjelenni, 's legjobb alkalmatosság lesz beküldenem.

Ajándéknak — a' Jegenyei Parochia Ismértinek — hasznát vevém a' Haza javára; én voltam az, a' ki a' legközelebbi újságban Bartalis Antal Jegenyei Plebánus Urat megszóllítottam, hogy két-ségünket az első magyar nyomtatás eránt, mellyet maga támasztott, oszlassa-el. Most az *elsőnek gondolt* Magyar Ország Mappája eránt 's végre a' Leonardus Arretinus [!] Attilája eránt teszek majd jelentést. — Itt kevés ember van a' ki a' Kultsár újság leveleit szeresse:

én ellenben nagyon becsülöm. Nem szép e az, hogy Vancsait, Bakacsot, Zayt belölők ismérhetjük, holott eddig ezer közt alig volt eggy, a' ki ismerte volna? Én reá fogom beszélni Kulcsárt hogy ő, a' ki leginkább erős a' Hazai historiában, dolgozza-ki az Ilmur János és Széchényi Pál Kalocsai Érsekek életét (Az első Ürményi familiából való volt), magam pedig a' Martinusius életét küldöm-meg nékie, mellyhez közöm van, magam is *Frater de Érkeserű* succesor lévén.

Semlyénbe lement szekerem által várom-fel Nagy Gábertől a' Barcsai Ábrahám előzsát. Élj szerencsésen, édes barátom! Mélt. Gróf Ipad Uradat tiszteld, kérlek, nevemben 's ajánlj kegyes emlékezetébe. Csókolom kezeit Grófnédnak is, magadat öllelek. Aranka és Zejk Uraknak mondd, hogy emlékezetek előtttem becses. Élj, élj szerencsésen! tisztelőd:

Kazinczy Fer. impr.

Ezen czédulácskámát¹ küldd kérlek Tökés Urnak, ha még Bécsben van, 's engem első levéllel tudósíts, hogy ott hol van szállása, hogy másszor egyenesen néki ír hassak.

Festettek e Marosvásárhelytt vagy Kolosvártt? El ne felejtsd ígéretedet!

Kivül: ²

Méltóságos Nagy-Ajtai 's Krasznai Ifjabb Cserey Farkas Urnak, Debreczen, Kolosvár, *Maros-Vásárhely*. Mélt. Praeses Gróf Haller Gábor Úr házánál.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1077.

Kazinczy — Vay Józsefnek.

Nagy Méltóságú Udvari Consiliarius, Septemvir és Fő Curátor Úr, különös tiszteletű 's sok kegyességű Urain!

Magyar dolgokra tartozó könyveimnek 's képeimnek egész Gyűjteménye már által van adva Pataknak. Az utolsó ládát, mellyet az elmúlt ősszel kaptam Bavariából, e' napokban vitte oda szekerem;

¹ A gyűjteményben nincs meg.

² A levél zárlatán ép piros pecsét.

's éppen ez a későn érkezett láda volt az oka, hogy az általam ennyire haladt, mert lakhatatlan lévén még Novemberben is a' házam, csak Decemberben foghattam registrálásához 's a' Catalogus csinálásához. Többet adtam mint ígértem; a' képek száma 1081, a' könyveké meghaladta az 1400t. Már csak az a' két Codex van kezeim között, a' melyet én ugyan az egész Gyűjtemény első karú kincseinek nézek, és egy 1500t jóval megelőző nyomtatás, mely, a' könyvgyűjtők szokása szerint, minthogy 1500t megelőzőtt [!], *Kézírásnak* vétetik. Ezeket azért tartottam-meg, hogy diplomatiái hűséggel vehessem másokat, 's azt az ígéretet kérem 's kötöm-ki a' Méltóságos Uról, hogy enyém lehessen a' szerencse, őket nyomtatásban kiadni. Azonban mihelytt a' három munka le leszzen másolva, 's be leszzen kötve, általam az említett Originálok; szívesen örvendvén rajta — okaimat nem szükség magyaráznom. — hogy ezek a' kincsek a' Pataki Iskola Thecájába mentek-bé, és nem oda, a' hová úgy mentek volna, noha drágább áron, a' hová bé fogtak volna menni, ha a' Méltóságos Ur Fő Tiszt. Superintendens és Tiszt. Komjáti Ábrahám uraknak előadásokat úgy tekintette volna, mint Debreczen tekintette a' Bátyám Péchy Imre Ur előadását.

A' könyvek' 's képek' ára, minekutána 250 Rftot elengedtem belőle, 's Fő Tisztel. Superintendens Urnak tanácsát követvén, Bének 4. kötetből álló Magyarországi Geographiáját (az ára Eggenbergernek általam előmutatható nyomtatott Catalogusa szerint 36. Rf.), Schwandtner (mellynek ára 20. Rf.) meg nem hozattam azon oknál fogva, hogy az a' Thecában úgy is meg van, és így az én Gyűjteményemből ismét Auctióra fog jutni — a' könyvek' 's képek' ára, mondom, Rf.¹ 1694. — Fő Tiszt. Superintendens Ur Octoberben 1000 Rftot, Januáriusban Patakon 188 Rftot vőtetett-fel velem; e' szerint még 506 Rftom van benn. Esedezem alázatosan a' Méltóságos Ur előtt, méltóztassék eránta parancsolni. Itt a' tavasz, építenem is, szőlőt is kell dolgoztatnom 's a' pénzre még Martiusban szükségem leszzen.

Ez úttal pedig fogadja-el a' Méltóságos Ur alázatos köszönetet azon kegyességéért, melyet erántam ezen dologban közleni méltóztatott. Gyönyörködve fogom mindég emlegetni a' mit a' Mélt. Ur nékem Bécsi útjában írt, szabadságot adván, hogy még az alku előtt ezen Gyűjtemény' ára fejében a' Méltóságos Asszony kezeiből Zsolczán

¹ E szó előtt előbb 1750 szám volt írva, később Kazinczy kitörülte.

a' pénzt felvehessem. A' szükség nem szorított ezen kegyesség elfogadására: de olyannak vészem, mintha véle éltem volna. Az illy cselekedeteket hallani sem lehet megindulás nélkül: hát tapasztalni!

E' napokban egy rettenetes hír jött hozzánk Ujhelyből. — hogy Patakon gyilkosság esett, és hogy Juristák fognak fogdostatni. — Engedje-meg a' Meltóságos Ur, hogy meg nem szállítatva fedezzem-fel a' mit gondolok. — Régen clesván Pataknak szomszédságából, 's az olta ott minden elváltozván. Tanítóim vagy kihalván vagy elmenvén, én Patakot éppen nem ismerem. A' Ratiókor harmadnapot töltöttem ott, 's ez nem sok, nem elég idő holminek kitanulására: de elég arra, sőt sok, hogy azt tanulhassam-ki, hogy ott igen sok dolog nem jól megyen. A' láncz szemei nem függenek eggyüvé, sőt izolálva van minden. 's jól állana még a' dolog, ha csak úgy állana, de az a baj, hogy ott minden egymás ellen dolgozik; 's mondhatom, nem magam elhitése, nem sajtítás és gyanú, hanem incontestábilis dolog, hogy némelly ember még örül a' veszedelemnek, a' közkárnak, hogy az az ördöghöz illő öröme lehessen — azt mondhatni, hogy megjövendölte a' rosszat. A' kicsinységekig sülyyedt jalousie fogta-el az elméket, 's hogy lehetne ott jót várni, a' hol bekételen minden, és minden csak a' maga tekintetéért retteg? Az új paedagogica a' liberális nevelést parancsolja: itt pedig, és Debreczenben is, azt tartják, hogy csak úgy megyen jól a' dolog, ha a' tanuló reszket ha a' Tanítóját meglátja. Angyalokat akarnának csinálni az Ifjúból 's felejtik, hogy az Angyal nem lehet, hogy annak örömi kell — si possit recte — si non, quocunque modo. A' kívül szebb örömöket ismertetnek-meg, az nem fog tivornyázni, 's a' ki a' Professzora barátságos tónusú circulusában töltheti az estvét, felejtí, hogy maskarába kellene öltözni, 's hajdút öldösni. A' Pálista Oskolákban a' Prof. nem szégyenl a' Pest, Kassa, Várad, Pozsony útszájain eggyütt sétálni a' tanítványával, de Debreczenben egy igen érdemes ember nékem azt mondta, hogy úgy oda a' Prof. respectusa. — A' Gondviselés a' Pataki iskola kormányára Hazánknak legnagyobb, legtiszteltebb fiját állította, 's én azt tartom, hogy ez a' Hercules meg nem fog csökkenni munkájában 's örvendek a' maradéknak, a' ki aratni fogja a' mit ez vetett: de Hercules is csak az által boldogult, hogy néki állott az Augiás istállójának, 's kitisztította. Az a' panasz hogy most minden rossz, engem el nem ijeszt: ismerem az Apollo Musagetát. Megmondtam nekik, hogy schol sincs bajosbb

lakás mint az olly házban, a' melly dőlni akar és így foldozgatva kell igazítatnia. Maradok alázatos tisztelettel

A' Méltóságos Urnak

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, Febr. 22d. 1807.

[Megjelent a Sárospataki Lapok 1893. évf. 11. számában.]

1078.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 23. Febr. 1807.

Édes barátom! Elíjédtem az Úr levelének csak első paragrafusára is. Képzelheti az Úr milyennek kellett lenni ciretlenésemnek a' másodikra. Közel két órát töltöttem ebben a' tünődésben, 's nem érthettem, honnan cred ez a' megváltozott tónus 's ez a' kifakadása az indulatnak. Az Úr barátsága bizonyosan nem az, a' mellynek megszűntét én megindulás nélkül nézhetném, 's bizonyságom a' Mindentudó és az én lelkem, hogy reá okot tudva ugyan nem adtam.

El vala végezve régen közöttünk, hogy leveleink egész barátsági szabadsággal legyenek írva, nem a' szerint a' hogy azt az elmétlen etikett kívánja, 's olly rövidék lehetnek és lehettek, a' mint az előadott tárgy engedte. Azon tehát én sem soha meg nem botránkoztam, sem soha megbotránkozni nem fogok, hogy az Úr levele olly monosyllabus lesz, mint a' Spártaiakó. De midőn olly fontos lépés forog szóban, mint a' miről az Úr első şusa szóllott, midőn én az Úrtól formális *Belehrungot* kértem, akkor az Úrnak az a' felelete, hogy *«ha ajánlásom tetszik, küldjön az Ipad ide egygy biztos embert»* azt a' kétséget támasztja bennem, hogy az Úr a' feljövétel eránt tett kérést olly formának vette, mint midőn egygy Debreczenben lakó valaki az Urat magához hívatta 's azt a' feleletet kapta az Úrtól, hogy ha dolga van, jöjjön, elvárja.

Ne, édes barátom, ne engedje az Úr magát elrémitetni előadásom által. Belőlem semmi epe nem szóll. Nem felejttem én, hogy az Urral van dolgom. Nem vagyok olly tele magammal, hogy a' mit apprehendálni nem lehet, apprehendáljam. De ha valaha becses volt az Úr barátsága előttem, sajnálnom kell, hogy az succussiót látatik érni, legalább hogy meg nem értés fürta közzénk magát. Ennek a' meg nem értésnek eloszlatásán való igyekeztem kétségbe veho-

tetlen jele annak, hogy én az Úr barátságát úgy tekintem, a' mint illik, 's azt óhajtom, ut sit perpetua. — Meglehet, hogy az Úr azért volt olly auffallend rövid, mert dolga volt, sietett etc. etc. és hogy így az én részemről van a' félreértés. Ha így talál lenni, fogjunk kezét, 's légyen elfelejtve, csak hogy az Úr legyen bizonyos az eránt, hogy itt tett panaszomban kevély apprehensiónak legkissebb része nem volt.

Én az Ipamnak meg fogom mondani a' mit az Úr nekem írt, de a' levelet elő nem mutatom, mert ő azt meg nem magyarázhatná magának. Az Ipam Debreczenbe nem igen küld mást, hanem engemet, maga a' fistulája miatt Ujhelyig sem mehetvén: én pedig nem tudom mikor mehetek: ismeri az Úr fekvéscmet. Ellenben az is oktalanság volna, ha akar az Ipam, akár én azt formális kívánsággá tennénk, vagy tettük volna, hogy az Úr feljöjjön. Végye az Úr azt a' kérést¹ nem egyébnek, hanem annak, hogy mind az Ipam, mind én azt hittük, hogy az Urnak mint sokszor másszor, most is lehet erre valami más útja. —

Ennél még inkább rezzentett-meg az 50 ft űsusa. Én azt hittem régen, hogy az Úr engem adósának nem tarthat, és most is azt hiszem, mert azon láda könyvek között, a' melyeket az Úr magánál letéetni engedett, bizonyos számúakat az Úr kiválaszta, 's levélben azt végeztük-el magunk között, hogy az által az 50 ft saldiroztassék. Lehetetlennek tartom, hogy az Úr ezt elfelejtette volna, de azt is lehetetlennek tartom, hogy el nem felejtvén, ez eránt szó eshetett volna a' tegnap estve érkezett levélben. Itt bizonyosan nem értjük egymást. Én olly bizonyos vagyok állatásom eránt, hogy míg eránta az Urnak levelét venni nem fogom, nem is tekintem meg, ha csomóim között rá akadhatnék e azon levélre, a' melyben az Úr nekem az eránt írt, és a' kiválasztott darabokat megnevezte. Meg lehet hogy meg van a' levél, meg lehet hogy nincs; kiki csak az olly levelet tartja-meg, a' melyet fontosnak néz. — Nem tudom egész éjtszakai gondolkozásom után másképpen magyarázni-meg ezt a' dolgot, hanem úgy, hogy az Úr nem régiben azt írván, hogy Institoris, vagy ki, nem vállalta magára a' könyvek eladását, és így erántok végezzek, én azt fogtam írni, hogy tehát elhozzatom. — 's az Úr talán ezt oda értette, hogy az Úr által kiválasztottakat is oda értém. Csálni akarás az Urban erántam szint úgy nem lehet, mint én bennem nem az Úr eránt. Ha hát a' Missverstaendniß el nem oszlathatik,

¹ A következő szavakat kibúzta utólag: «annak jeléül, hogy».

legyek én a' ki a' terhet viszem, mert reá alkalmatosságot, a' könyvek beküldése által, én adtam. Az Urat arra kérem egész régi barátságom bizodalnával, hogy tartalék nélkül mondja-ki, mit itél, mit végez.

Csókáné által küldöttem az Úr kezéhez egy Pakétot, melly Trattnernek volt inseribálva. Az az Urat bizonyosan ezen kedvetlen érzések közt találta. De kérem az Urat, ne engedje magát elfogatni azok által annyira, hogy kérésem teljesítessék. Az Urnak sok alkalmatossága lehet, azt Pestre szállítani: nékem itt nincs, és másként magamon segíteni nem tudtam.

Képzeli az Ur, melly nyugtalanul fogom várni feleletét, hogy láthassam, ha ez a' kedvetlen megtévedés cioszlattathatik e? Nyúljon tollhoz az Ur, mikor el lesz esendesedve 's szólljon régi barátsága bizakodásával. Szomorú dolog volna, ha ezt a' barátságot is múlhatónak kellene nézmem. Éljen az Ur szerencsésen. Tisztelem kedves Jeanettjét, 's magamat ajánlom becses barátságába.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1079.

Gr. Török Lajos — Kazinczynak.

Kázmér, d. 28. Febr. 1807.

Meine lieben Kinder!

Es thut mir sehr leid, dass der gestrige Regen, noch mehr aber die heut nächtliche Kälte mir das Vergnügen zu Euch zu kommen, vereitelt hat. Indessen, da nur der schlechte Weg, und nicht meine Gesundheit daran Ursache ist, so bleibt meine Visite nur verschoben, und ist nicht vereitelt, zumal ich von Tag zu Tag Gottlob immer besser und kräftiger werde, und sogar nach Miskolcz reisen will, wenn ich nur erfahren könnte, wann Vay József seine Superintendentional Gyűlés halten werde, von welcher mir mein Bruder nur so viel zu schreiben wusste, dass sie d. 12ten oder 24ten März gehalten werden soll. Wissen Sie es aber mein lieber Ferencz zuverlässiger, so bitte mich davon zu benachrichtigen, denn da muss ich hin, und wenn der Weg auch noch so schlecht seyn sollte. Der Umstand von Alberts Tode ist ein verdrüsslicher Umstand, dem vorgebeugt hätte werden können, wenn mein Fiscal gegenwärtig gewesen wäre. Diess wird mich determiniren von Pápai

abzugehen, und Kossuten zu bestellen; aber was hilft nun auch das, nachdem der Landtag schon ausgeschrieben ist, und auch ich schon die Regales habe. Wegen Ausgrabung des spanischen Hollers, Rosen, Johannis und Stachelbeern hab ich dem Gärtner schon befohlen, und Sihala gesagt, dass er Hand anlegen soll. Mit meiner Gesundheit gehts täglich besser, die Fisteln, als wären sie nie gewesen, und selbst meine Visicalkrankheit hebt sich aus dem Grunde. Ich empfehle Euch dem Schutze Gottes, umarme Euch, und bin unausgesetzt

Euer Freund Török.

Apropos: pro 5ta Aprilis ki lévén rendelve az Ország Gyűlése, egy hólnappal éléb meg áll a Törvény. Hát én miért mennyek pro 9a Martý az Eperiesi Terminusra, hogy haszontalan? én ugyan ezt haszontalannak gondolom; de pro tutiori kérem Fijam Uramat, ne terheltesse vélem a maga Opinioját is megírni, és Ujhelyben Törvény tudó Embereket ez eránt meg kérdezni.

A levélre Kazinczy ezt jegyezte:

Comes Ludovicus Török de Szendrő, Comitis Josephi, qui sub Maria Teresia Aug. Referendarius ad Cancellariam Hung. Floruit, Filius; ab anno 1785. ad 1796 Scholarum et Studiorum Districtus Literarii Cassoviensis; Aloysiae Comitissae a Rogendorff coniux, Josephi, coniugis meae Sophiae Antoniae, Mariaeque Susannae, Philippo D'Ellevaux nuptae, pater.

Kivül:

Monsieur Monsieur François de Kazinczy

à Széphalom.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

1080.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Beccses Barátom!

Én néhány naptul fogva itt vagyok, és most Csötörtökön indulok viszsza [!] M. Vásárhelyre; úgy vagyok pedig itt, mint plenipotentiarissza a Sógoromnak, Gr. Gyulaý Ignácznak és bajoskodom a Jóságába lévő tiszteknek sok képtelen tekervényeikkel.

A Somlyai Postae expeditor későre küldvén be uiságaimot, későre kaphattam kezemhez *A feleletet a feleletre és Végső szavam a Debreczeni perben.* — Kis Imrének okosabb és csinosabb feleletet lehetetlen volt adni, úgy pedig, hogy a feleletbe is az egész dolog annyira van dilucidálva, hogy nagyon buta értelműnek kell lenni annak, a ki az igaz valóságot abból ki nem látta, és nyakas vakmerőnek, a ki ugyan asztot ki nem akarja belőle látni. — Köszönöm, hogy ebbe az én becsületeim épségéről is oly szépen gondoskodtál. — A meg rágalmazot városnak is egy fia, F[azekas] M[ihály], ha a nékie adott felelettel se érik okosságra, úgy nincs már több eszköz, hogy nekie Ész, és Emberség adattasson. — Mind két szép, és fontos feleleteid nagy gyönyörűségemre vannak; köszönöm, hogy így tetted azokat, mert ha valakinek, nekem bizonyosan van okom irántod ezért is háládatos indulattal viseltetni. Febr. 2dikán költ becses leveledre Wásárhelyről fogok írni feleletet; meg engedgy, igen kedves Barátom, hogy ezen csoportos és szünet nélkül tartó foglalatosságom okos írásra időt nem engedvén, ily rövid vagyok most. Ezen rendeimet is elég tudom le írni, annyira rohannak minden szempillantatba reám. Ély Boldogul leg kedvesebb Barátom, vagyok állandólag

Bervén 2-a Mart. 807.

igaz hived
Cserey mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1081.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom. 2-dik Mart. 1807.

Erdemes barátom,

Tegnap vettem Kultsárnak azt a' levelét, mellyben munkád recenseáltatott. Örvendettem azon, hogy barátomnak munkája vételt első alkalmatossággal recensio alá, és hogy a' Recensor ez által is bizonyította, hogy a' munka magára vonta figyelmét. Érdeme szerint van megdicsérve, bővebben róla 's foglalatjáról szólni talán nem is volt volna tanácsos, hogy valaki ismét fel ne akadjon a' Voltaire és Rousseau nevéen. Az, hogy ezen tárgyról sok német munka irattatott, éppen nem gáncs, sem azért nincs mondva (úgy tartom legalább), hogy a' magyar munka becsé lejjebbre szállitassék. Osztan

még az boldog, a' ki illy ép bőrrel mehet keresztül a' Recensorok kezein, hanemha olly szertelen magasztalásokkal van kedvek valakit elborítani, mint Himfyt szokták Recensorai, kik közzül némellyik ötlet nem is érti. De én részemről azt tartom, hogy minek előtte olly felette nagyon magasztaltassam, jobb egy kevésbé megtépettetni, mert engem semmi sem pirit inkább, mint a' meg nem érdemlett magasztalás.

Jelentsd tiszteletemet Ő Nságának, kedves Ipad Uradnak. Vettém a' Baresai díeseretére írt munkát 's nagy gyönyörködéssel olvastam-e. Kevélykedem, hogy kis anyámnak (Erdélynek -- nálunk így hivattatnak azok, a' kik a' rokonság ágain legközelebb vannak az Anyákhoz) — illy fiai vannak. Édes Anyámnak Magyar Országának vallyon hány fija van ollyan, a' ki illyet írjon? ha bár éppen nem ritka dolog is, hogy francziául csevegjenek 's írjanak. A' Mélt. Grófnak sok olvasása van a' természettől bőven nyert ajándékok mellett: meleg szívének, szent érzéseinek, felemelkedett lelkének bizonyosságai minden sor, minden betű, 's a' legnehézkesebb ízlés is gyönyörűséggel fogja azt olvashatni. De sajnálom, nagyon sajnálom, hogy a' munka csak olly Circulusnak kedvéért íratott, melynek semmi szüksége nem volt arra, hogy Baresai, az ő siratottjok, minden oldalról festessék, minthogy ötlet az életnek minden situációjában ismerték azok: és így hogy ezen munkából az Idegenek, kiknek számokra ez nem készült, nem tanulhatják, hogy Barcsay ki volt 's milyen volt. 1794ben ő nagy rollt játszott. Nem emlékezem jól a' történetre, 's nem tudom ha azt lehetne e illetni, 's így nem mondom, hogy azt kellett volna. De ha lehetne. szeretném, ha mondatott volna. Azonban mindég szem előtt kell annak a' czélnak lenni, a' miért valami íratott; és így látni való, hogy ez az én megjegyzésem éppen nem gáncs.

Barcsaynak Orczy is, Baróczi is szoros barátjai voltak. Nem volt kis ember, a' ki az illyektől szeretettetelt. — —

Fordítani fogom a' munkát és vissza küldöm Ő Nságának az Originalist, elküldöm a' fordítást is. — Vetted e már a' sípkát. Az bizony jövő télre maradt. Párját én télben nyárban hordom, sőt úgyszólván éjjel nappal, noha az igen hideg téli éjjeket kivéven mindég mezitelen fővel hálók?

Én ma küldök Kultsárnak egy igen nevezetes Biographiát. a' Baranyi Gáborét. Kérlek, olvasd-meg figyelemmel. — Régen megmondta azt Szent Pál, hogy akar esztek, akar isztok, akar egyebet

csináltak, mindent az *Isten dicsőségére* csináltak. Subordinálva van az elvontaknak a' Haza javára is.

Eggyet fordíték 's látom, hogy a' papiros 4-ik lapja félig bé van írva. Elmetszém tehát azt 's copertának fogom fordítani. — Gróf Saner ugyan monda egy Oratiót a' Váci Püspöknek (lásd az utolsó Pesti Ujság toldalékját). Már az ugyan Episcopális egy mondas. Elevenen emlékeztetett Várad Conversatiómra a' Gróf Haller Ferencz ebédje után. Igen sokban igaza van. Az az irreligionis pestis szentül van mondva: de sok holmire azt kérdeném tőle, ha hitte e mind a' mit mondott valaha. Osztan az a' semmit nem mondó rigmus a' végén! csak azért hogy Papi lectura tessen belőle. Kérlek, hozd-elő ezt ha Zsibón léssel, 's ajánlj kegyességekbe Sógorodnak, Nénédnek. Régen nem tudok felőlök semmit, pedig Zsibó nekem örökké Zsibó marad.

Itt a tavasz, 's kerletem ültetni fogom. Hol fognak állani aján-dék faid, meglátod — valamely levelemből. Most még nem tudom. Platanus ágat Kassáról is kapok: gyászfűzl pedig Regmeczről hoztam.

Téged édes barátom, nagyon ellomhitott a' levélírára Vásár-hely, vagy talán beteg vagy. Még onnan csak egy leveledet vettem, melyre régen elment a' válasz. Ujra köszönöm tudósításodat a' mén eránt, sőt baráti hűségedet 's gondodat. Ez idén Vay Miklósnak a' ménjével hágattatok-meg négy kanczát; irtam neki eránta, s' remény-tem nem tagadja-meg ezt a' barátságot. Levelemben szót ejtettem salétrom főzőjéről is, kinek dolgában a' Generálisné, a' mint értem, részemen van. Mit csinál Debreczen, azt éppen nem tudom. Akar mit csinál, egy szót sem mondok többet, mert a' mit kellett, elmondtam. Azt mindazáltal nem bánom, hogy Fazekas Uránnak ezután ha mást meg fognak czáfolni akarni, élébb megolvassák a' megeczáfolandó írást, hogy értsék, a' mit megeczáfolniok tetszik. — Osztan legalább a' Publicumnak olyakat mondtam, a' melyeket tudni hasznos, és a' melyeket (mint a' Scaurus történetét) gyönyör-ködvé hallgathatta.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Az Isten tartson-meg életben s' egességben. — Vallyon mit mondanak a' Haza atyjai ezen a' Dietán, mely olly portentose kezdődik? —

Baranyi Gábor lelke lebegj körülöttök, 's dicsőítsd-meg a' mi kedves Palatinusunkat! — Adieu, tisztelő híved,

Kazinczy Fer. mpr,

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1082.

Kis János — Kazinczynak.

Legbetseseb Barátom!

Hosszas némaságomból bajomat gondolhattad, 's nem is voltam a' nélkül. Lajosunk és negyedfél esztendő's Lidink a' gyermekeken itt körülünk mostanában igen uralkodó nyavalyákban igen szenvedvén, nem kevés gondot, nyughatatlanságot és félelmet okoztak. Legtovább tartott 's legveszedelmesebb volt az elsőnek betegsége. Decemberben azon nyavalyájából, mellről akkor tájban irtam, kigyógyult ugyan, de viszont recidivált, két hónapnál tovább nyomorgott 's néha néha igen kétséges Crisisek között forgott. Mindannyira, hála a' kegyes Égnek, csak ugyan meggyógyult 's a' mult héten két hónapi itthon léte után visszavittem Sopronyba. — Rousseau igazat mond; mert nem tsalkozhatom-e meg ezerszer is gyermekeim eránt való reménységemben? 'S még is kimondhatatlanúl szeretem 's félttem őket. — (Lajosunk Apr. 30dikán 1797-ben született N. Barátin.)

Két utolsó leveledben irtt raisonnementjeidet elragadó örömmel olvastam. Melly különböző dolgokról, 's még is mindenütt melly tűzzel, melly élesen, melly nemes és filosofusi lélekkel! 'Tsak nem mindenütt az én meggyőztetésemet irtad le. Tökéletesen meg vagyok Veled együtt győződve, hogy B[onaparte] ezer nagy emberek között is nagy ember és az fog maradni az idők fogytáig. Nem tagadhatni, hogy a' vér miatta patakonként omlik 's hogy az általa szerencsétlenekké tételteknek száma minden képzelődést fellyülhalad: az is könnyen megeshetik, hogy addig rontja a' régi alkotványokat, míg azoknak düledékeivel minket is öszve nem zúz. De ha Gondviselést hiszek, hinnem kell azt is, hogy nagy dolgokat készít általa. — Szintén olly erősen hiszem azt is, hogy szomorú volna az ember' élete, ha nem találkoznának ollyanok is, a' kik a' világot a' szörnyetegektől tisztítgatni nem restellik. Az Erasmusok mellett szükségesek a' Lutherék is, 's az utolsók az én szemem előtt abban a' mértékben nagyobb emberek az elsőknél, a' melly mértékben töltötte nagyobb Wielandnál.

Ocsovszky Barátom' tudósítása igen megörvendeztetett; mind a' megtalált képek, mind munkáid felette interessálván engemet. Különösen munkádnak világra jövését mind magamra, mind a' publicumra nézve nagy nyughatatlansággal várom,

Azon kívánságodnak, hogy bár tsak Epistolámat valamelly táj-junkon lévő predikátor recenseálná, nem látom, hogy ki tudna itt körülöttünk eleget tenni. Vagnak ugyan egy néhány jó fejek, megvilágosodott elmék 's józan izlésű emberek itt is, de a' ki valamelly mesterség' productumának érdemeit 's fogatkozásait illendőképpen előadni tudná, olyant egyet sem esmerek.

Vedd most Auctorságomnak legújabb történeteit. — Kiss István Flóranak 11dik darabját kiadá, tsak az Újságból tudom, hogy valamelly románka foglaltatik benne, de azt nem tudom, millyen és melly románka. Három tsonó aprólékságokat már ez előtt három négy esztendővel küldöttem-el; már el is felejtettem mik vannak benne. K. pedig az Attya' szokása szerint szörnyű szabadságokat enged meg magának: a' titulusokat változtatja, a' darabokat majd kihagyja majd másképp teszi, mint az Auctor akarja, a' Zaid kiadója' munkájának mondja azt is, a' mit az annak mondani nem akar vagy igazságosan nem is mondhat 's a' t. Mind a' mellett a' munkát eltsufítja seprőkóróval mázolt képekkel 's meg számlálhatatlan nyomtatásbéli hibákkal. Még is arra únszol szüntelen, hogy folytassam a' munkát, és én nem látom, miképp kerülöm el nekem sok kárt tehető bosszúállását, ha neki nem engedek. — Az Európai útazások' első kötete már Pesten vagyon, 's talám Institoris fogja kinyomtattatni. Ugyan annak küldöm még a' héten Wieland Menanderjét és Glyceráját is, mellyet a' múlt hetekben, szomorú óráimat akarván felejtetni, lefordítottam. — Weber sem marad üresen, Gvadányi' folytatásának ismét egy darabját nyomoritottam-meg, az egész munkának VIII dik darabját. Azonkívül egy Magyar Postillát is adtam neki, mellyben a' Gróf Teleki Jó'scfnak szőlő ajánló levélen 's rövid előbeszédén kívül tsak egynéhány predikátziok az enyimek, a' többit néhány [!] predikátortársaimmal készíttettem. Melly termékeny toll! melly sok befirkált papiros! mennyi könyv!

Pagina turgescit dare pondus idonea fumo.

Igy akarja a szerencsétlen-e vagy tsudálatos tsillagzatom! Tsak Tenéked adatott az a' szép sors, hogy munkáidat a' tsinosságnak és belső érdemnek ritka gráditsára emeld. De ha élek, 's ha mit tehetek, azon leszek, hogy ennyi (nyomtatást tsak a' literaturabéli jó munkáknak nagy szüksége miatt érdemlő) tökéletlen próbák után, utóbb valamit olyat is adjak-ki, a' mi akkor is fennmaradjon, midőn mi oda fogtunk költözni, quo plus Aeneas, quo Tullus dives et Ancus.

Verseimre nézve azt a' nevezetést írhatom, hogy 80 esztendő's Superintendensem már másszor szóval, a' minap pedig levelében is serkent arra, hogy adjam-ki azokat egy gyűjteményben, hadd láthassa még együtt életében. Nem nevezetes-e ez egy 80 esztendő's öregről, kivált Superintendensről?

Schwaldopfer' Schillerjéért már írtam, de még nem kaptam-meg. Most Schiller Messzinai Menyasszonyát olvasom. Mulatságból egy két verset a' karjából fordítottam, egyet ide zárok, bár melly tsekélység legyen is az ilyen ajándék.

Az általad küldendő bor eránt módban hagytam Fábri urat Győrben, 's barátságodnak ezen betses bizonyyságával örömmel és kevélykedve diteksem meghitt barátim előtt.

Az Isteni Gondviselés tegye állandóvá és sokáig tartóvá azt a' boldog s engem is boldogító örömet, mellyet leveled végén festesz. 's pótolja ki azt a' hijánosságot is, mellyet Phigie' halála okozott.

N. Dömölk Martzius' 10dikén, 1807.

Változhatatlan barátod 's tisztelőd

Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1083.

Döbrentei Gábor -- Kazinczynak.

Lipsziában Mártzius 11. 1807.

Kedves Tekintetes Ur.

Kellett nekem is érezni ama Sorsnak akaratját, melly a' múlt őszszel véletlenül annyi ezerrel parantsolt. Ez oka régi hallgatásomnak. Nem okozok talán álnalmat, ha egy két szót írok az akkori történetekről. A győzedelmeskedő Frantzia sereget az előtt is látni égtem, 's ime arra jött a' dolog hogy őket látnom kellett. Nem rohantak, igaz ugyan, az Albis mellett fekvő Vittenbergára olly nagy dagállal, mint Jenába, Weimárba, s Ilálába. E' három utolsó helyekenél még haragjok' lobogtában, nálunk már egy kevésbé nemes tsillapodással jelentek-meg. Még harmadnappal elebb Burkusok mentek által Vittenbergán, hogy a' Győzők október 20dikán bennünk' elborítottak. Huszonharmadikon, Napoleon, ez Attila másának, jövetelét hirdette tizenöt ezerből álló testőrző serege, a' város piatzán, Vive l'Empereur, kiáltással. Láttam őt, láttam seregeit, és Magyar létemre

örölnöm kellett szemlélésekkor. Vagy nem tapsolhattam volna, midőn a' külföldön, soha nem gondolt hasonlatossággal tsinálva, láttam, a' kalpagot, a' mentét, övet, 's tarsolyt? Nehezen esett, azzal az emlékezéssel, hogy illyet az én Hazámban ritkán láthatni, félbe szakasztani felvidulásomat. Bánulta, 's dicsérte azt az öltözetet az itt való nép, és én büszke voltam ennek észrevételekor. Esküszöm, hogy egy Frantzia tisztet, a' ki Hazánkat soha nem látta, első rá tekintésemkor előbb szözlítettam volna meg magyarul, mint egy Magyar Nemest. Annak nem Magyar létét tsak a' haragosan kimondott *Sacre nom de Dieu* árulhatta el, ennek külsője-is tüstént megvallja Őseihez való háladatlanágát. — Az Akadémiai rend hamar felbomlott ezen környülállásokban. Azok, a' kik akkor ott voltak, látták utolján, Luther és Mélancthon emlékezeit. Ezeknek volt auditoriumjaikban, 's a' templomokba kötözött lovak miatt, lerontatott minden. Kemény fenyegetéssel múlt el egy hét, a' Győzők között létemkor, míg Vittenbergát elhagyván, Lipsziába jöttem volna által. Sokszor mondtam ezt magamban, látván a' had által vaddá lett embereket: tsudálok valóban, hogyan rohanhat a' vérért szomjuhozó karddal az ellenségre az, a' kinek szive érzékeny, a' ki a' szelid poezisnek magzatja. Így a' Burkus Kleiszt, így a' Magyar Csehi és Lakos. — A' Frantziák, a' mint magok beszéllek, jól-esmerik a' Magyar Huszárokat.

Lipsziában egyedül vagyok. Ha valahol támadhattak bennem Hazám eránt lyrai érzések, itt bizonyosan crednek. Ha tsak egy két katona tisztekkel, kik a' múlt háboruban szakadtak el hazánkból, nem, mással nem beszélhetek Anya nyelvemen. Azonban, az idegen földi életem már nem soká fog tartani. Lipsziából, Májusnak első hetében fogok megindulni, haza felé. Utamat a' tsatát szenvedett Jena felé veendve, Weimárba Wielandot, 's Göthét, ha lehet meglátogatom. Hozzájok intézett tiszteletét a' Tekintetes Úrnak akkor jelentem nekik. Matthissont, az akkor Dessaubá rohant Frantzia sereg miatt, nem látogathattam-meg. — Jénából Regensburg felé, a' Dunán fogok menni. Bétsben szándékom volna, két három hónapig maradni. Ha valami intézetei volnának itt a' Tekintetes urnak, szolgálatom szívesen ajánlom. Levelét, mellyért könyörgök, ha még Lipsziában nem kaphatnám, úgy gondolom Decsy ur által vagy Prof. Mártonnál, legelőbb megkaphatnám.

Vittenbergában létemben nem nyomozódhattam ama két írás után. Itt már kezemben vagyon az egygyik illy homlokirással: *Der Majestätsprocess in Ungarn, 1795.* — *Statque dies, ausis tam tristi-*

bus ultor. — 1800. Az egész írás 68 oldalból áll. Jobban kedvelem azolta Horátiust, mióta ezt olvastam! — A' másik darabot is, úgy hiszem, könnyen megkaphatnám, ha a' titulust megmondhatnám a Könyvárulónak. Soknál kerestettem már, de a' temérdek könyv között nem találhatják. A' titulust pedig magok se tudják. Póstán ezt az írást elküldeni, mivel nem lehet, magam fogom haza vinni, és onnan hazulról, a' Tekintetes Urhoz küldeni.

A' minap, öröömre, egy frantzia ujságban, mely Párizsban iratik, — Journal General de la Litterature étrangère — némelly Magyar könyvekről is találtam jelentést. Tanárki Tassója, Révai Grammatikája, Fábján physicája s' mások voltak benne.

Gróf Török írása felől még eddig nem volt alkalmatosságom, valahol, szállani. Talán azért, mivel azon facultásbeliekkal ritkán jövök össze.

Nagy kedvem volna nekem az alföldön való lakáshoz, és örülnék neki, hogy egy két, vagy több esztendeig ott lehetnék. Debretzen táján, vagy Erdélynek magyar részében, oh milly örömöst szeretnék élni! Kéréssel a' Tekintetes Ur előtt megjelenni bátorodom, ha az említett tájra valamely a' tudományokat szerető Grófhöz vagy Urasághoz ajánlana. Mérészségnek láttatik ezen lépésem kérésem miá, magam előtt is, de legkevesebbé nem kételkedem, hogy alkalmatossággal, a' Tekintetes Ur ezt érettem meg ne tenné. Mert úgy gondolom. ott úgy élvén, mint egy nevelő, legjobban megtanulhatnám mind az ott lévő, még tisztább Magyar karaktert, mind ősbibb beszédejtéseket.

Dante Alighierinek divina comediájához fogtam ismét a' múlt Detzemberben. Mig Bétsben, jó kiadáshoz nem juthatok, fordításomat nem folytathatom. Ezeknél a' frantziává vált Szászoknál az olasz könyvek ritkábbak, mint Bétsben.

E' folyó hónap 19-dikén Pesten öszvegyülendő írások megitélőjéhez egy Ódát készítettem. Bár lenne valami abból a' társaságból! Ódámat szerettem volna ugyan azon napra oda küldeni. Örülni fogok én, ha, hazámba léptemkor sok jó magyar írásokra találhatok. És én úgy gondolom, hogy most vagyon ideje annak, hogy egy két Magyar Poeta támadjon, a' kik Literaturánknak olyan betst adjanak, mint Klopstock, P. Corneille, Tassó, a' magok Nemzetjeinek. Élni tsak akkor fogunk más Nemzeteknél, ha Magyar teatro-maink eredvén, egy hathatós Genie Anglia Euripidesének Árnyékát a' mi földünkre vonja.

Csokonay emlékoszlopa felől, egy Pestről vett levelemben tudósítottam.

Az Aesthetika egy részében, a' képirásban, úgy gondolom, Lumnitzer nevű Barátom, Hazánkban sokat tehet. Ő Lőtsei fi, s itt van velem együtt. Munkáit az idevaló Képirók dicsérik. Magyar Országért forr.

Tartson-meg a' Tekintetes Ur, kérem, ezután is nekem örömet szerző emlékezetében.

Döbrentei Gábor sk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 199. sz. II. k.]

1084.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Érdemem felett való Jó-akaró Uram!

Nagy örömmel és háladatos indulattal vettem a' Tekintetes Úrtól verseimre tett jegyzéseit. Jól érzem, mennyivel tartozom a' Tekintetes Urnak fáradságáért s tökéletesítesemre törekvő criséseiért. Azon versek által küldésére annyira nem a' javallás reménysége határozott éngemet, hogy minden tettetés nélkül mondhatom a' Tekintetes Urnak, hogy annyi helybe hagyó szavakra mint a' mennyit Levelébe találtam, tellyességgel számot nem tartottam. A' Tekintetes Ur Jegyzései nem fognak reám nézve haszontalanok lenni, és már eddig se voltak — Valójában tsudálkoztam azon kinyilatkoztatáson, hogy a Tekintetes Ur a Pásztori versekbe többé gyönyörűségét nem találja, a mellyeknek kellemetességét az előtt annyira érezte. Talán a bucolicus Poétáknak gyakori olvasása is okozhatta a' többek között ezen változást. A ki mindég mézzel él, természetes következős, hogy az a'ra nézve édességét utóljára tsak nem egészen elveszítse. Az Eroticus Poéták szintugy ugyan azon egy tárgy körül forgolódnak, és talán még szűkebb határok közzé vagynak szorítva mint a Bucolicusok. A mi éngemet illet a Poesisi szépségeknek észére nézve olly állapotba vagyok, hogy a Pásztori versekbe legnagyobb gyönyörűséget találok minden egyéb Poémák felett; bizonyosan is mondhatom, hogy az Eroticumba előbb bele fogok unni mint a bucolicumba. De a Bucolicumokra nézve sinsz még a Gustusom ott, a hol már eddig is kellene lenni, ámbár azt különösen ezekre

nézve kívántam pallérozni. Ezt onnan itélem, hogy még Theocritus nem az a szemem előtt a minek kellene lenni. Bionba és Moschusba több szépségeket érzek mint amabba. A Bion Adonisa, Moschussa, a Bion Epitaphiuma kedvesebb előttem, mint Theocritusnak minden munkája kivéven a Corydonját — El kell azt Gessnernek hinnem a mit Előbeszédjébe mond, hogy ez a rossz Gustustól származik. — —

Az én Magyar Alcaicusaimnak első sorai méltán érthetetleneknek tettettek a Tekintetes Urnak. Én azokba ezt akartam kitenni: Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci, és azért tettem mind a két Substantivum elcibe articulust hogy emphasis legyen benne — Nem elég hogy haszonnal, hanem kellemezzel is zengenek énekei.

Elvégze mindent a kinek a haszon
s A kellemezzel zengenek *éneki*. etc. etc.

Ha Papista vólnék, e szó helyébe: *éneki*, jobbitás végett ezt tenném hogy *hurjai*: de én a *h* betűt igaz Magyar consonansnak tartom — A mi a Koronára írt verseket illeti, én az olly nemű versekbe a szoross metrumhoz soha se kötöttem magamat: nagyot nyerne a szépség a iambus pesek által, de talán majd minden harmadik sorba fel kellene a szép dologot a szép metrumnak áldozni. Érzem melly sokat nyér az én Epigrammam ezen jobbitás által:

Imé Márs már nem tsatázik Honnunk' szép határainn.
O' jer vissza lakhelyedre, jer a Béke szárnyainn.

— — — Midőn a Tekintetes Ur az alkalmatosságokra való vers írást nem javasolja, bizonyosan igen tulajdon értelembbe veszi az alkalmatosságokra írt verseket és olyanokat ért, mint a millyeneket Dusch Briefe zur Beförderung des Geschmacks 3-dik Darabja 10dik Levelébe, és Csokonaŷ Ur is egy Előbeszédjébe előszámlál. A Pindarus Olympiai Odái, Virgilius Eclogaji, Horatiusnak odái többnyire alkalmatosságokra irattak. Claudianusnak egy Poémája sins kivéven De Raptu Proserpinae, és némely Fragmenteket, mellyet nem alkalmatosságra írt volna: de azomba melly szépek. Igaz ellenben a mire a Tekintetes Ur is tzélozik, hogy nints szárazabb és unalmasabb vers, mint a melly akkor előáll, midőn egy jó Poétai tehetség nélkül való Subiectum ir alkalmatossági verset. — — — A Dayka és Kis Ur verseinek szépségét nagyon érzem; de el nem titkolhatom azt, hogy én a magam tsekély Gustusa szerint szeretném, ha ez utólsóbb ezen régi szót: *Hölgyek* e helyett: *Szűzek, Asszonyok*, elke-

rülte volna. A magyar régi szókra is rá illik az, a mit Adelung über den Deutschen Styl 1. Theil 3 Kapit. a régi Német szókról és közönségesen a régi szókról beszéll. A babéronn mióta az a magyar Poësis szavai közt megjelent, nagyon érzettem én is a patikai szagot; de a Csokonay példája mire nem vehetett éngemet? A Csokonay verseiről való ítélet tételét kiváltképpen nagy örömmel olvastam a Tekintetes Urnak, minthogy azonnal meggyőztem magamat a felől, hogy a mint eddig véltem, nem a Gustusnak fogatkozásától vagyok az, hogy én is neki sok verseit fogatkozásokkal tellyeseknek találtam. Egynéhány hónapokkal ez előtt magános gyakorlásnak okáért kezdettem az ő verseit sorba nagyobb figyelmetességgel elolvasni, és ha mire jegyzésem lehetne magamnak felírni; de ettől elidegenyített az a mit Ramler a Lyrische Blumenlese első Darabja Előbeszédjébe az ilyen foglatatosságról beszéll. — De hogy a Tekintetes Urnak unalmat ne okozzak, bérekesztem levelemnek ezen részét, még pedig azzal a mivel kezdettem, hogy: Nagy köszönettel s haladatossággal tartozom a Tekintetes Urnak érettem veit fáratiságaért, és hozzám való leereszkedéseért. — Által mégyek már azon kérdésekre, a melyeket a Tekintetes Ur közelebbi Levelében velem közleni méltóztatott. *Első kérdés:* Mellyik Görög Historicus írja Thomistokles felől etc. etc.? A mi Bibliothekánkba a Barthelemy Anacharsisa, a mit saljnalni [1] lehet, nem találtatik, azért tehát azt egyszerre nem consulhattam; hanem próbára rá fogtam mingyarást, hogy azt a dolgot Plutarchusnak kell emliteni in vitis parallelis Graecorum et Romanorum a Themistocles életébe, és szerentsére meg is találtam ott a mit kerestem. Annakutánna leltem egy Deáknál Barthelemyt és kikeresvén azon helyet belőle, láttam hogy ő is Plutarchusnak a Themistocles életét citálja alól. Ezen szók: *öss ha tetzik, de halgasd a mit mondok*, így vannak az említett helyen Görögül: *πάταξον μεν ἀκούσον δέ.* — — — *Második kérdés:* Ki vólt az a Római Császár, a ki magas oszlopokra szegeztette a törvényt etc. etc.? Az a Császár vólt a gyalázatos emlékezetű Caligula. Svetonius írja ezt felőle a Caligula Életébe. Cap. XLI. A Svetonius szavai így vannak: «Flagitante populo Romano proposuit quidem legem, sed et minutissimis litteris, et augustissimo loco, ut ne cui describere liceret.» *Harmadik kérdés:* Rudolphus I. Római Imperator az etc. etc. Henninius Historia Augusta Imperatorum Romanorum. Fol. Amstel. 1707. azt mondja a Rudolphus Habsburgicus Életébe: In Imperio autem, ut Germanica Lingva publica instrumenta scriberentur primus sanxit. Egynéhány

régi Historicust fel hánytam, ha emlitenék é ezt a dolgot, de sehoh se találtam egyebütt nyomát. De úgy vélem, hogy Henninius elég tekintetű lesz a'ra hogy citáltasson. *Negyedik és utolsó kérdés:* A Pápának Pázmán Péternek adott Diplomájából etc. Megtaláltam azon Diplomát ezen könyvbe: Pray Specimen Hierarchiae Hungaricae. 4° 1776. Poson. et. Cast. Pars prima pag. 183. A Diploma Paulus V. Pápától való, és datáltatott 1616. Eszt. 10. Novembris. Az azon dologra tartozó szók ekképpen következnek: «Cum igitur Charissimus in Christo Filius noster, Mathias Romanorum Rex in Imperatorem electus, ad quem vi Regis Hungariae nominatio personae idoneae ad Ecclesiam Strigoniensem pro tempore vacantem ex privilegio Apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, spectare dignoscitur, te ad dictam Ecclesiam, nunc Pastoris solatio destitutam, per suas literas nominavit, tu vero qui ex Parentibus Haereticis natus, et in haeresi, quam tamen, sicut fide digna relatione accepimus in XIII. Aetatis tuae anno convictus abiurasti, educatus fuisti, dictae Ecclesiae absque nostra et Sedis Apostolicae dispensatione praefici non potes.» — és még alább: «Non obstante quod ex parentibus haereticis natus et in haeresi educatus fueris» etc. —

A négy Superintendentiába lévő Ref. Lelkeknek számát közlöttem velem Prof. Szombathy János Ur, e szerint: A Tiszán túl lévő Superintendentiába laknak mintegy 600000-enn. A Tiszán innét valóba 198000. A Dunán túl valóba 224000; a Dunán innét valóba 176000 In Summa 1,198000 — de fel lehet tenni 1,120000-re. — A ládába beszegezett könyveknek seriesét le irtam és imé küldöm; nem különben a Pelbertus de Themeswar, Zeiler, és a tiz oratioknak titulusait is egy külön lévő papiroson. — Az *adest*-et felraktam mindenütt a meghagyatott mód szerént a series margójára. — A melly könyv mellett nintsen az *adest* egyik Catalogusba, vagy a másikba, vagy pedig az én Catalogusomba ott fog lenni felírva, mert azon én Catalogusom legyen egyszersmind recognitio, hogy az ott lévő könyveket kezemhez vettem. — A könyveket sorról sorra fel hánytam, és a seriesseel össze vetettem; meg lehet mind az által, hogy valamenly könyv mellett nints fel téve az *adest*, a mellyet meglehet hogy kezemhez vettem — ha olyakat fog találni a Tekintetes Ur, méltóztasson fel írni s közleni velem hogy a vételét recognoscálhassam. — Azt veszem észre a Tekintetes Ur leveléből, hogy még egy seriesst fog tsinálni, a már készen lévőkből: azon series szerént ismét végig

fogom nézni a könyveket, és a talán megesett hiba inkább jobbitathatik — A mappákat sorra nem nézhettem az idő rövidsége miatt, mint hogy a Catalogusokat hirtelen által akartam küldeni: de a kérdésbe lévő mappákról rövid időn fogom tudósítani a Tekintetes Urat — Ha csak egy órárnak is volna, a mit a'ra fordíthatnék, örömmest tselekedném: de az Újbelybe menő alkalmatlanság siettet — Ezen utolsó részit is levelemnek csak hirtelen írom — Ha Ér-Szemlyénből [!] a szekér vissza jön, és az Inas hozzám, a mint ígérte, be fog jönni, a Verschlagokat is haza küldöm — Prof. Szombathy János Ur nagy köszönettel vette az ajándékozott könyvet, és köszönti s tiszteli a Tekintetes Urat, én is köszönettel emlékezem a nekem küldetett könyvetskéről — Többire magamat tapasztalt jószívűségemben s gratiájában ajánlott, nagy tisztelettel maradtam S. Patakon 11 Mart. 1807.¹⁾

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője

Kézy Móses mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1085.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Mart. 12d. 1807.

Igen-igen kedves barátom,

Ilosvai Kriskánk felől írt két leveled már nyolcz nap óta van kezemben, 's illő volt volna sietnem a' válasszal az illy kedves tárgyú levélre: de valamelly kedvező lélek azt sugdosta nékem, hogy nem sokára, 's talán már első postával is, venni fogom egygy más — engemet interesszálőbb tárgyú leveledet, 's jónak láttam a' választ elhalasztani. Meglett a' mit ez a' kedvező lélek sugott: Bervei leveledet ma vettem; a' mit tehát eddig elmúlasztottam, azt most a' sietés által hozom helyre. — Idvez légy nékem Krasznán, kedves barátom, hol sem a' farsang örömei, sem az Ilosvai Kriskák, sem a' nátha és hurut, sem semmi egyéb el nem fog az én csevegéseim békességes hallgatásától! —

Te nagyon örülsz az Ilosvai Kriska' ismeretségének. Nem csudálom: annak egykor én is örültem. Szép test, 's eleven lelkű Asz-

¹⁾ Az évszám Kazinczy F. kezeirása.

szonyka. Ő azt hiszi, hogy én őtet *félre-értem*: én pedig azt hiszem, hogy igen jól értem, 's kénytelen vagyok hozzá tenni, hogy csak most értem. Te azt csudálad, hogy egygyilyl mivelt lelki Asszonyka mint mehelett oly gyáva emberkéhez, mint az ő férje. Könnyű érteni, édes barátom; és ez az egy lépése elég arra, hogy azok, a kik azt hiszik, hogy az én ő fölébe való mostani gondolkozásom azért nem egyez-meg a' hajdanival, mert sajnálom a' czéltől elesést, ha látni akarnak, láthassák a' mi látni való. A' czéltől elesést nem sajnálom, 's nem sajnálnám ha a' Gondviselés azt a' Sophie jobbja és szíve által nem pótolta volna is ki: de sajnálom *két esztendőm elvesztét*, és hogy míg meg nyíltak szemeim, *olgy gubó rollt játszodtam*; mert bizonyosabb dolog nincs, mint az, hogy *nem nekem mutatták ki az utat*, hanem *magam fordúltam meg*. A szép Asszonyka nem tudom mit érez, mikor én jutok eszébe, vagy barátom jelen-meg előtte 's engem hoz néki elő. Megszünni valakit szeretni nem vétek: az sem vétek, hogy a' nyújtott jobb el nem fogadtatik: de bosszúra vetemedni, 's olyakat cselekedni mint a' Csokonayval való kocsizásban cselekedtünk, már az olyas dolog, hogy a' ki azt el tudja követni, a' Missverständniss-ben nem keres-het vigasztalást. — Senki sem később a' világon az emberi gyarlóságot excusálni édes barátom, mint én: csak hogy a' mi gyarlóságnak akar tartattatni, egyéb ne legyen mint csak gyarlóság. A' mi több, még pedig *házaamosan üzött* gyarlóság-forma, az az illy keresztyéni szelidségre nem tarthat just. — Ő és én bizvást össze fogunk jöhetni, 's én mondhatom, jelen léte hallására el nem rettenek. Azt nem keresem, de nem is kerülöm.

Levelcid éppen akkor jöttek hozzám, midőn Sophie nekem Don Carlóst és a' Lessing Náthánját olvasta-fel. Ő a' Salesianáknál vett nevelés szerint, meggyőzhetetlen idegenséggel volt még eddig mindég a' Német literatura' productumai cránt, melyeknek én ugyan bizonyos tekintetben elsőséget adok a' francziáé előtt. Sok helytt elakadt még az olvasásban is — mert a' Klastromban nem a' német hanem a' franczia nyelvben gyakoroltatott, 's hálá legyen érte az Istennek! — az én Sophiem nem egyike a' mi tudós Asszonykáinknak, noha a' Bécsi Klastromban neveltetvén nyolcz esztendő kora oltá tizenhatodikáig, el lehet képzelni, hogy cultura nélkül nem maradt. Ő nem affectál semmit a' világon, 's első pillantásban ismeri minden, szíve legmélyebb rejtekeiig. Soha ő annak a' sottisenak ki nem fogja tenni magát, hogy a' brutalis Rhédey Ferenczek neki azt mondják, hogy

nem professióra jöttek hozzá, mert nekik is könyvekből beszéllne. Azonban az a' kis bohóság, hogy valaki magát tudós asszonyoknak akarja tartatni, megengedhető bohóság, és annak van *becsülendő* része is; noha *igazán jól nevelt* Asszonyosság vagy leány azt igen kevésbé fogja maga felől mondatni, megemlékezvén arról, a' mit Swift tanácslott egy mátká barátnéjának, hogy őrizkedjék attól a' hibától s' hitesse-el magát, hogy egy *mediocris studiosus* többet tud mint a legtanultabb Asszony.

Ne véld édes barátom, hogy engemet az elkeseredés vinne ezeknek mondására. Becsülöm én a' művelt lelket. B. Wesselényiné, B. Vayné minden bizonnyal igen művelt lelkű Asszonyosságok: de több nevelést kaptak, s több értelmek van, mint hogy a' tanultság által akarjanak vonni fényt magokra. Jaj az olyan férjnek, a' kinek borjúcska a' felesége, a' kinek a' hitvese nem érzi a' szépet akár a' szemhez szóljon az, és a' fülhöz, akár a' szívhez: de adjunk hálát az egeknek, hogy nekünk kellőnknek az az asszonyka jutott, a' ki örömeinkben részt vehet 's azokat nevelheti, de a' ragyogás esztelensége nem háborgatja. Emlékezem, 's minap is emlegettem Sophiának, hogy tiszteletre méltó hitvesed canapéján micsoda könyvet lettem, Sophie a' tyukokat veszi recensio alá ha tojtak e, 's a' kacskákat és lúdakat, 's bivalyt 's tehenet 's az istálót tartja gondjai alatt, 's szeretteti magát mindennel a' ki körülte forog. — — Elhagyom, mert messze mennék.

Ma egy rettenetes újságú levelet vevék 's kérlek mondd-el Zsibón. — Rosti János Notáriusa volt a' Kőszegi Districtualis Táblának. Atyja, a' ki igen korán holt-meg, mindenét elvesztegette. 1794-ben Sigrái barátja miatt elfogattatott 's 3 esztendőre condemnáltatott. Hypochondriacus lévén, a' magánosság még inkább megbontotta fejét: az üvegét eltörte, 's annak cserepét láncza' lakatjával pulverizálván, megitta, azután mind kezén, mind lábán az ereket az üveg darabjával felmetszette, 's midőn látta, hogy még sem hal, egy titkos helyen a' nagy erőt is meg metszette. Csak akkor jajdúlt-el és nem elébb. Ezt az örön levő katona meghallá 's bejelentette. Hánytatót adtak neki, 's békőltözték sebeit. Felgyógyult. Kitértvén ott a' 3. esztendőt haza jött. Gróf Festetics György — az a' sok Dominiunú ember! — neki 25 forintos bankót adott. — Értsd ezt, s' csudáld a' magasztalt *nagyságot*! Nem annyi e ez, mintha én egy ily szerencsétlennek 25 fillért adnék? — Rosti elhagyva mindentől, prókátoroskodni kezdett Pesten. B. Orczy József Archiváriusnak vette

maga mellé: de meghalván, özvegye *bántó módon* bánt az emberrel. Újra az Advocatióhoz fogott: de kevés embert kapott, a' ki pereivel megbízta volna. Barátjai is elúnták segélleni. Elúnván az életet, pisztolyt sütött a' homlokába. Asztalán ezt az Apológiát hagyta:

«Amicis et benefactoribus immortales reddo gratias. Inimicis, et iis qui infirmitatis contractae causa sunt, Sincero animo condono. — Taedebat miseram sine vita ducere vitam!

Quand on a tout perdu, quand on n'a plus d'espoir:

La vie est un opprobre, la mort est un devoir.

Joannes Rosti mpr.

«Kivitték az Ispotályba, (Pesten) a' hol is eltemettetett.» — Ezt írja felőle egy közös barátunk.

Vallyon mit mond erre Festetics és azok, a' kik őtet ebbe a' kétségbe esésbe vitték. Mert igaz, hogy a' sok Dominium mellett is lehetetlen *mindenen segíteni*: de a' kinck eszébe jutott 25 ft. adni egy jó születésű, szép hivatalban volt, már nem fiatal szerencsétlen embernek, annak ha a' *szíve* az volna a' minek lennie kell, az is eszébe juthatott volna, hogy néki hivatalt és élet módot mutasson. De félt a' nagy ember, hogy megint veszedelemben lesz a' kolcsa, ha olyat vész pártfogása alá a' kit a' villám megsújtott. — Imádkozzunk, édes barátom, hogy a' vétek bennünket, a' kik még állunk, el ne tántoritson, mert mi is emberek vagyunk. hív tisztelőd

Kazinczy Fer. mpr.

Te nem fogod e meglátni a' Budai Dietát? Akkor jó volna Debreczenben a' Csokonai sírkövéhez fogatni.

Mart. 13dikán reggel.

Az Ipam Kassáról jó, s azt a' hirt hozta, hogy az öcsém László, Oberstere a' Davidovics seregének, megholt. Hihető, hogy ezt Kassán a' Davidovics Regementjebeli Tisztek, kik oda 9dikben értek, mondották. Nekem régen nincs reménységem életéhez, mert szű ette a' jobb szeme alsó csontját, 's abból, az Ipam és a' Doktorok azt mondják, hogy lehetetlen kigyógyulni: de az is meg lehet, hogy ez a' halál felől írt hír csak anticipatiója a' halálnak, 's még szenved. — Legalább a' Cancellarius Bibliothecarius, a' ki nekem 22dik Febr. írt, e felől semmit nem írt.

Ocsovszky Pál Úr felől lévén szó, hadd panaszoljam-el előttd,

édes barátoni, mit ír Haykul felől. Ez a' semmire való, ez a' becsület nélkül való ember ismét meghazudta magát, melyet a' legnagyobb szemtelenséggel 1805 oltá mindég cselekszik. Nem csak az, hogy Febr. végéig el nem végzé munkám nyomtatását, de Aprilisnak eleje előtt hozzá sem fog. Ocsovszky Úr azt ígéri, hogy végre török szakad, el sütteti vele. Én azonban magának a' tisztességgel legyen mondva, Herr von Haykulnak, a' legmodestusabb hangon olly levelkét írek, melyet bizonyosan nem vesz kevesebb megrezzenéssel, mint Kis Imre és még inkább Fazekas Mihály vették a' két felcsetet.

Küszködtem magammal egész éjtszaka, ha elbeszéljem e neked, hogy tegnap vettem egy 1799 és 1800 beli szomszédomnak is levelét, a' ki most már nem vártetón, hanem csak a' Brünni Minorita Klastromban *lakattaték*. 60 esztendő ember, 's nevelője volt a' Királyunknak, és az öccsének Ferdinandnak. Barátoni, mért nem lehetek veled és mért nem lehetek —ón! Bort kér, noha víznél egyébbel nem él, 's 24 butelliát küldök neki. Isten 's világ tudja, hogy sok adni valóm nincs: sokat elmúlasztottam, 's sokat szívtak és szívnak: de ha az jut eszembe, hogy miket cselekedtem mind ott, mind azolta másokkal, elmondhatom pirulás nélkül hogy többet tettem mint Festetics és Rhédey Lajos egész életekben tettek 's fognak. W[esselényi] által azt nekem az Isten kipótlá 's bár csak a' munka valaha elindulhatna már, hogy a' sok Rézmetszőknek fizetett 's Haykulnak kezénél letett pénz cum focnore törhetne-meg kezeimbe. — Platanusod tegnap előtt az az 11a Mart. házasságomnak mensiversaryusán ment földre. Most csak kertész vagyok. Tulajdon kezeimmel ültetem fáimat.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1086.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom. Mart. 13d. 1807.

Tisztelt atyafi, kedves barátom!*

Tegnap vettem irtóztató leveledet, egy más irtóztatóval: ma pedig ismét egyget vevék Kázmérből, mely már nem csak magam-

* «Comáromi György bátyám, kinek egyik leánya Sárköziné lett, e' napokban megholt. Generalis Perceptor, Fő Notarius, Judici Subalterni Praeses volt Abaújban. *Tanult és derék, kemény ember volt.*» Kazinczy e jegyzetét a levél elején lévő üres helyre írta, utólagosan, mivel máshová nem fért.

nak, hanem a' feleségemnek is irtóztató vala. Szegény Rosti! Oh édes barátom, mint irigylem azon szerencsédet és a' nemes lelkű Horváthét, hogy ti az ő baján könnyíthetetek. Én azt hogy ő segedelemre szorúlt, meg sem álmodtam, mert midőn 1803-ban Májusban és Júniusban vele Pesten beszélttem, akkor dicsekedett állapotjával, hogy az Oreczy Archivariussága 's Advocatiója neki szépen hoz-bé. Egy igen jó morálitású, szép tanulású ember volt: hibái vérenek 's situációjának hibái voltak, nem szívének, melly bizony feddhetetlen vala. Ő nékem mind a' Spielbergi várban, mind Brünnben három esztendeig szomszédom volt. Szegényt akkor is kínzotta a' jövődő. Én hittem az emberiségben 's azzal vigasztaltam, hogy ha kijő, minden jó ember kapva fog kapni azon szerencsén, hogy neki segédjére kellessen. Ő azt nem hitte, 's sokszor megharagított hitelensége által. Most látom, hogy neki vala igaza, nem nékem; mert édes barátom, kéntelen vagyok az emberiség' gyalázatjára kimondani, hogy engem a' testvéreim is nem csak nem segítettek, és csak egy gombos tőnyit is nem adtak, sőt kegyetlenül csaltak, szívtak; szerencsétlenségem' társait pedig még azok sem segítették, a' kiknek az szoros kötelességek volt volna, és a' kiktől igen szépen kitölt volna, midőn egyike azoknak a' kikről szóllok, előttem dicsekedett, hogy az elmúlt esztendőben 30 ezret vett-bé.

Illyenek az emberek, édes Sárközym, édes Horváthom! mert hiszen egyiteknek irt levelem a' másitoknak is van írva; — 's illyen formán jár az, a' ki az emberekbe bízik. Hadd dicsekedjem-fel előttetek: az én erszényem egész 2387 napi szenvedésem alatt szolgáltatjára volt társaimnak akár ingyen kellett nekik, akár költsön. és én Brünnben *ritkán* főzettem úgy, 's nem Kufsteinban *soha*, hogy felét majd az egyik, majd a' másik pénzetlen társamnak ne küldöttem volna. 'S eljövén Munkácsról, 73. darab könyvet hagytam Bibliothecának azoknak számokra, 'a' kiket a' magánosság öldökölni fog; s e' szerint megérdemlettem volna, hogy rajtam is könnyítsenek miolta kinn vagyok. Ha testvérem szabadult volna ki, én annak bizonyosan egy kocsit 's négy lovat fogtam volna adni: nékem azt sem testvérem, sem barátom nem adott még festve is. — De Rostiról kell vala szölnanom. — Tudjátok, hogy ő mint törte össze láncza lakatjával ivó poharát, 's pulverizálván egy cserepét, mint itta-meg; azután mint vágta-fel kezén lábán négy erét, és látván, hogy még sem vész, a' legtitkosbb részén a' vastag erét is. Az elsőbb sebeket fájdalom nélkül ejtette magán; de a' nagy ér metszésére eljajdult. Az

őrt azt meghallá, bejelentette; seborvost hoztak, 's az megértvén mi történt, hánytatót ada néki az üveg por kivetésére 's sebeit békőtözték. — Brünnben az elkeseredés elviselhetetlenné tette; gorombául bánt azokkal, a' kiknek által volt adva, 's irtóztató kevelységgel. Szlávi György még tüzelte erre, én tartóztattam; a' Szlávi tanácsát követte: velem sokszor haragban volt. Az én vig kedvem, a' mellyel rabságom' iszonyúságát magam előtt rejtegettem, néki bántás volt. Sokszor voltak elködösülései, 's félttem, hogy utoljára is illet cselekszik. Nyúgodjon csendesen! A' világ irtózni fog cselekedetétől: de személyét tisztelni fogja.

Pesten dicselkedő háládatossággal mondá nekem, hogy Gr. Festetics György néki 25. ftot ada. Ezen én elborzadtam, 's szidtam Festeticset. Egy illy szerencsétlenségbe süllyedt, egy jó születéstű, egy szép hivatalt viselt embernek adni 25 ftot annyi Dominium jövedelméből! hisz az csak annyi, mintha én adtam volna neki egy fillért. — Barátom, utálnám az embereket, ha utálhatnám. De én azt mondom a' mit Rousseau, hogy ő annyira szereti a' *kéje szerint való lételt* (commodité), hogy senkit és semmit nem utálhat. — Vallyon mit mond ennek a' halálnak hallására az a' fősvény, 's virtuosus embert játszó vánus ember! --

Tegnap együtt hozák hozzám egy egykori *szomszédom* levelét is, a' ki felől szóllanék veled, ha *szóllva* lehetne szóllanom 's nem *írva*. -- Ez is irtóztató. — Ma pedig az Iparától vevém azt a' hírt, hogy egy nem tudom kicsoda¹ a' Nászának, Báró Vécsey Miklós Excell-nak azt írta,² hogy az öcsém, László, a' Davidovics Regementjének Oberstere, Bécsben megholt. Jobb szeme és pofája közt álló csontját a' szű ette (Beinfrass) - 's ezt a' baját Váradi 1804ben történt feldolésének köszönheti. A' Város Kocsisa, a' ki forspont képen volt alája adva, a' mint a' Dienes öcsém Váradi házából az utszára kifordúlt, feldőjté. — A' hír nem váratlan előttem: de még is lever. Gondolkozásunk meg nem egyezett, 's ő, a' ki csupa katona volt, velem sokszor mérgesen is öszve kapott, és nem vala ideje erántam megbékélni, mellyet én kerestem: de négy leveleim válasz nélkül maradtak. Most megfojtana a' bú, ha szívem vádolna. Nil conscience sibi! ez a' murus vere aheneus!

¹ Itt e négy szó helyett «egy nem tudom kicsoda»: előbb ezt írta Kazinczy: a' *Kassára 9-a Mart. berukkolt Davidovics Regimentjebeli Tisztek*, — azután kihúzta. —

² Előbb az «írta» helyett; *beszéli* szót szintén kihúzta. —

A' Sophiemat leverő hír eggy vér szerint való rokonának 's kedves barátnéjának halála volt. — Ezt csak azért említem itt, hogy feljebb írt sorom félre értésre ne adjon alkalmatosságot.

A' Csokonai sírköve állani fog, akár jó bé valami, akár nem. Cserei azt ismét fogadja hozzám írt levelében. Kár hogy a' Kultsár leveleit csak Szokolaynál olvasod; azokban sok jó van annak számára, a' kinek van füle a' hallásra és hall. Kis Imre és Fazekas Mihály mit mondanak a' feleletre, nem tudom: mit mond más, azt alkalmasint tudom, kivált ha azok között való, a' kik ismerhetik Debreczent. Nagy az arrogancia, nagy a pedántság, és még is nekik volna feljebb, ha ostort nem mutatna nekik az ember. Ezen kedvelen dolog legalább azt a' jót szűli, hogy ezután Debreczen lassabb hangon fog dictátoroskodni. Egyéb eránt én azt tartom hogy ha Vay József a' maga dignitása' megsértése nélkül szelhetett a' szelni valóból a' Gyűléseken, a' Locumtenentiale Consilium' üléseiben és a' Diétákon: tudománybeli dolgok eránt a' Publicum előtt én is szelhetek mikor szelni való tolja magát előmbe, mert az Idoloelastai munka nem rossz munka. A' ki a' dolgot nem érti, bizvást fejet csóválhat reá, 's vádoljon a' mivel tetszik. De Debreczen ha ezután másba kap, mint velem Csokonainak a' dolgában már kétszer, reményilem, megolvassa előbb a' czáfolni akart munkát, 's úgy szől.

Eljetelek, barátim, szerencsésen! --

NB. Leveleid borítékjára nekem Regmeczet többet, kérlek, fel ne tedd: mert a' Posta Expeditor oda találja küldeni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 251. sz.]

1087.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Becses Kedves Barátom!

Bervén valamennyire végezvén bajjaimot, viszá [!] gyöttem és szerencséseltetém meg érkezésemmel becses leveledet, febr. 21dikén költet, venni. — Mivel pedig egy leveledre még adós vagyok, tehát az arra való felelettel kezdem el ezen levelemet. — Batthyáni által Gesnernek emelt monumentum egész helybe hagyásomat meg nyerte; ennél, barátom, mü Csokonaynak se többet, se kevesebbet ne építettünk, és maradjunk e mellett. Már tehát csak a kölcség van hátra, mely, a mint látom, igen későre, és nagyon halku [!] módon gyűl;

valóba nem gondoltam volna a Nemzetnek a szép érzések iránt való ily nagyon buta hidegségit. A nagyobb és okosabb rész dicséri fel tételünket, magasztalja annak szép voltát; de hogy elő segéllének, és önnön erejeből is lennének valamit, ettől ők távol vannak, és meg valloim, meg nem foghatom az okát, miért vannak éppen ilyen távol. Szóval valamit meg dicsérni, magasztalni nem kerül semmi fáradságba; sőt gyakran az unt időnek el töltésire szolgál; hanem a hasznos és szép czélnak el érésére intézet törekedésbe önnön erejével is iporkodni, ez azon fáradság, mely diszesíti itt létünket, és nemesíti férfiaságunkat. — Fazekas és Kis, reménlem, ezután okosabb lépéseket fognak tenni akkor, a midőn a világ előtt bátorkodnak okosságokat, és érzéseiket fitogtatni.

Ugy tapasztalván utolsó leveledből, hogy a Teleki Jósefnél lévő mén lóhoz nincsen egész kedved, most abba fáradozok, hogy szerzek számodra egy szép csitkót, de nagyon megdrágódtak itt a Lovak -- én most vettem 5 feketét per 2500 frton és egy iffiú csődört 150 aranyokon -- és ily áron ezen 6 darab lovat csupa barátságbul kaphattam meg. Lesz azomba gondom, hogy leg felyeb 80 aranyokért kapj egy szép, és jó fajtájú Erdélyi ménlő csitkót.

Mai posta vizsi czéduládót Tökéshez, eő a miolta Bécsbe van, nekem nem irt, most is hogy levelemet annál bizonyossabban vehesse, aszt egy udvari Cancelláriánknál levő Secretarius adresse alatt küldöttem fel, kívül Tökés ismeretes lévén, nem kételkedhetem, hogy bizonyossan kezébe juttattya a levelet.

A mint irám, az én képem migniatúr festésbe készen van; a munka, a mint látom, szép, és csinos -- mások pedig úgy ítélnék felőlle, hogy jól találva is vagyok -- mihelyt jó alkalmatosságot kaphatok, el küldöm néked; mely, ugy reménlem, a St. György napi Debreczeni vásárkor leszén.

Az Ipom, felcségem tisztelnék Tégedet; ohaitva várja az Ipom halhatni Itéletedet a Barcsaynak irt beszédgyére. Aranka is tisztel. Irhatom néked öröm indulattal, hogy Erdélybe sok becsülöd van, kikkel rőllad szólhatni, képzelheted, milyen édes gyönyörűsége az én sziveimnek. -- Sombori, a Hunyad vármegyei derék Poeta, a napokba itt meg fordulván, sokat emlegettünk Tégedet, mondá, hogy nem sokára verseket ir a Cs[okonai] monumentuma fel emelése Innepére, és aszt Néked fogja el küldeni.

Olyas különös Uiságunk nincsen. A szomszéd Oláh ország rakva vagyon Muszka sergekkel, mely miatt Erdélynek aval való kereske-

désbéli Communicatioja el vagyon záratva. Meg vallom, nem szeretném, hogy ezen barbarus nemzetnek a Hadak Istene favorizálna. Monarchiánk situációjára, és belső állapotjára nézve nem csak igen terhes, hanem egyáltalában nagyon veszedelmes is volna az. Ha valakinek győzedelmesnek kell lenni, légyon inkább az, a ki a nemes, és szép érzések gyakorlására nincsen el tompulva, és a kinek nyakát nem törte meg az alacson rabszolgaságnak nyomorgató vasnál keményebb bilincse.

Kérésemre meg engedte nekem a Cancellarius, hogy itten lévő nagy kincset érő könyv Tárjába lévő igen jól talált képét és a nagy Teleki József képét (ki kereszt apám volt), le festettessem egy itten lévő festővel; nem avar, a ki az ön képemet készítette, mert ő csak vízfestéssel dolgozik inkább; végeztem iránta, hogy ezen két képet fesse. — Ély boldogul és szeresd leg híveb barátodat

M. Wásárhely 14. Mart. 1807

Cserejűt mp.

Kivűl:

M. Wásárhelyről.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Besztercze, Kolosvár, Debreczen, S. A. Ujhely. *Széphalom*.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1088.

Blaschke János — Kazinczynak.

Wien den 14ten März 1807

vettem 6. Junii¹

Herrn v. Kazinczy,

Die beschuldigung, dass ich nicht alle Briefe beantwortet hätte, wüsste ich nicht verdient, indem ich mich nicht erinnern kann einen unbeantwortet gelassen zu haben, ich melde Ihnen also nochmal, dass alles, was fertig ist von meinen Arbeiten, sowohl auch die 2 Petschaft Stückel gezahlt ist biss auf den kleinen Rest von 10 f. die übrigen Arbeiten aber alle in der arbeit sind, Sie bestehen in einer Quart Platte, welche 50 f. kostet, denn eine (Daykához) Staf zu 35 f. (kép és titulus) und ein Finnette (Vignette) zu 15 f. dass Papier (Ossziánhoz) dass Buch zu 3 f. wofon ich von einen Bogen 4 Abdrücke bekomme, Sie können es leicht berechnen, wie viel brauchen einige

¹ Kazinczy keze írása s alább is a szavak közé írt jegyzetek, a melyek az eredetiben a hozzájuk tartozó szók fölé vannak írva.

Bogen, mehr verstehtet sich wegen Mislungenen Abtrücken der Trucken fodert für das 100, 3 f. ich bitte also nur eine baldige antwort, was ich weiter zu thun habe, hier lege ich auch ein Muster bey in Pungtirtir manier, wofon eine in den nemlichen Format 60 f. (Hamilton) kostet, übrigens bin ich wie ihmer mit hochachtung

Dero

Ergebenster

Johann Blaschke.

Kivül: 1

A Monsieur Monsieur Francois de Kazinczy Assesseeur de la Table de Justice du Comté de Bihar per Bude, Debrecin, Ujhely

*Ér-Semlyén**Regmecz*

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

1089.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!!

Bizodalmas Drága Jó Uram!!

Gondolom, vette eddig a Tekintetes Ur, Tekintetes Pika Gáspár Urtól a serieseket; ha valami híjánosság vagyon benne, méltóztassa jelenteni a Tekintetes Ur, hadd igyekezzem őket kipótolni — A Mappákról még se írhatok semmit — Azon alkalmatossággkor, hogy Hertzeg Bretzenheim Bibliothekánkat meglátogatta, annyira össze kellett őket hánynom, hogy előbbi rendére alig hozhatom a Tekintetes Ur seriese nélkül — — Tisztelendő Notarius Komjáthy Ábrahám Ur tudósította a Gl. Rectort a Könyvek hátra lévő árának, az az 506 Rhforintoknak letétele felől — Én ez uttal mindenüve írtam levelet, hogy az ígért summnak kezemhez jöjjenek; reménylem is hogy Innep után mingyárt kezemnél fognak lenni azon 215 Rforintok és 15 xterek [!], a melyeknek bevételek én reám biztattak — De mig e lenne is, méltóztasson a Tekintetes Ur valamelly embert ide beküldeni, a kinek Quietantia mellett a Collegium Cassájából, az ujjabb rendelés szerint, ki fog adattatni azon 506 Rhfl. Én annak utánna, és Tisztelendő Komjáthy Ábrahám Ur, a Cassába fogjuk fizetni a kezünkhöz jövődő summnát. Többire magamat tapasztalt

1 A levél zárlatán piros pecsét.

szíves indulatiban ajánlott, minden tisztelet mellett maradok S. Patakon 1807. d. 19 Martii

A Drága Tekintetes Úrnak

Igaz tisztelője s szolgálja
Kézy Mózes mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1090.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Munkámnak a Hazai Tudósításokba való recensáltatása engemet is annál inkább megörvendeztetet, hogy egy Kulcsár árrul igen becses levelébe szólni illőnek tartotta. A hiú fényen én se kapok — és utálom az olyas gyáva dicséretet, mely reám nem illik. Hogy a tárgyul hosszabban, és bőveben nem irtam, annak okát magad is képzelheted, és meg vagyok az iránt győződve, hogy ily cselekedelemet magad is helybe hagyod. Tudnók én ezen Tárgyul sokat írni — de nem tartom tanácsosnak mindent még csak beszédbe is ez iránt elő hozni, a mi ugyan szent igaz, de éppen azért, mivel oly nyilvánlagosan igaz, sokan fen akadnának a mondáson. Had érjünk előb meg és addig csak röviden, mentül rövidebben lehet szóljunk az Igazrul. Engemet azomba nagyon, igen nagyon le kötelezet Kulcsár Tudós szívesége által.

Az Ipom most nincsen itthon, és így nem közölhettem véle aszt, mit Beszédgýrűl irtál. Vélekedésed nagy részbe fogja érdemesíteni Munkáját, és tudom előre, mennyire meg örvendeztetli ötet munkájáruł tett Ítéleted annyival inkább, mivel Tégedet igen nagyon becsűl, és gyakran emlíkezik rólad.

A Baranyi Gábor Biographiája most az Diaetára nézve éppen jókor, és a leg jobb időbe győn világ elibe. A Copertan¹ bizonyosan ezen Biographiának kezdete van, szép a kezdet is és ébreszti nagyon a figyelmet.

A Sauer Oratioját nem láttam, nagyon rendetlenűl járnak misáigaim, a mult Postán is ki maradt a Kulcsáré, és ugyan nagyon bánom, hogy a Sauer munkáját nem láthattam, mert aszt tudom, hogy eő ha akar, tud okossan, igazán, és szépen írni.

¹ Nincs a levél mellett.

Panaszolsz, kedves Barátom, hogy Wásárhelyen el lomhadtam az írásra — engemet, Barátom, irántad viseltető valóságos forró szeretetembe se hely, se semmi alkalmatosság meg nem lomhithat, én minden héten írtam néked és hogy nem vetted egy más után leveletem, oka az, mivel innen a Posta előb Szebenbe és onnan nagy kerülettel Kolosvárra megyen, és így képzelheted, minő teker-vényes uton megy az.

A Diaetárul ha hallasz valamit, kérlek, közöld velem, és leveleidet ezután utasítsd csak Krasznára, mivel néhány napok mulva haza megyek. Feleségem tisztel, én pedig szent érzések közt vagyok

Ugrán 21dik Mart. 807.

igaz hív tisztelőd
Cserey nyp.

NB. Utolsó levelednek Boritékjára veressen volt fel nyomtatva
S. A. Ujhely.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1091.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Nagy bizodalomú Jó Uram!

Ma vólt szerentsém a Tekintetes Ur betses Levelét vennem: mellyért ujjabb köszönettel és háladatossággal tartozom a Tekintetes Urnak — Mint hogy a reám bizatott dölgot hirtelen akarom telyesíteni, elmellőzők ez uttal egyéb dölgokat, és tsak a Leonardus Aretinus kérdésben lévő munkájáról irok — Azon könyvnek a Catalogusban lett megjelenése alkalmatosságot adott már nekem ez előtt is a'ra, hogy ezen Auctorról s munkáról a Historiai Lexiconokba, és a Gessner Bibliothekájába valamit ki keresnék — Bayle, s más Historiai Lexiconokba, Vossiusba, Acneas Sylviusba eleget találtam az Auctorról, s munkáiról, de a kérdésbe lévő munkáról sehol sints leg kissebb emlékezet is. A Gessner Bibliothecájából ide írom szóról szóra a mi Leonardus Aretinusról vagyon:

«Leonardus Aretinus, scripsit inter cactera dialogorum insigne opus, vitam Arist. Lib. I. De vita Ciceronis lib. 1. Libellum de disputationum exercitationisque studiorum usus adeoque necessitate in literarum genere, quolibet: Henr. Petri Basileae excudit 1526. Rhe-

torica typis excusa. Libellum contra hypocritas inpressum cum Basiliens. Concilio Aenae Sylvii. Dialogum de moribus, excus. cum Jacobi Fabri paraphrasi Moralium Arist. introductionem in Arist. ad Eudemum moralia, cum Latinis operibus Arist. edita. Commentaria in Oeconomica Arist. impress. Parisiis apud Ascensium. Historiam de gestis Roman. impress. Commentarium rerum suo tempore in Italia gestarium, sive de rebus Italicis: librum de rebus Graecis, Gryphius excudit Lugd. 1539. Historiam belli Gotthorum, vel de bello Italico contra Gotthos, impr. Basileae apud Heruag 1531. cum Procopio et aliis. Historiam Floren. vel de gestis et laudibus Florentiae, unde multa Antoninus Archiepiscopus transtulit in sua Chronica. Raph. Volateranus eum edidisse scribit Graecum libellum de republica Florentinorum, ut viri Latini non admodum inegantem. De bello Punico lib. 2., quorum prior bellum inter Romanos & Carthaginenses primum continet, hactenus apud Livium desideratum: alter seditio-nem militis conductitii, & populorum Africae a Carthaginensibus defectionem. Bellum inter Illyricum & Gallicum quae & ipsa apud Livium desiderantur. Philippus Ulhardus excudit Augustae Vindelico-rum, anno D. 1537. Historiam quandam amatoriam, quae est cum Aeneae Sylvii epistolis, nu. 427. impressam. Epistolarum volumen, impres. Argentinae apud Knoblochum, anno 1521. & Basileae apud Henr. Petri, anno 1535. Praeterea ex Graecis transtulit in Latinum, Tractatum beati sacerdotis Basilii. de instituendis discipulis, libellum Xenophontis de tyranno, et apologiam pro Socrate, Platonis Gorgiam & Phaedonem, et quasdam epistolas: Aristotelis Oeconomicorum, Ethicorum & Politicorum libros. Ex Plutarcho vitas, Pauli Aemilii, Tiberii, & Cai Grachorum, Pyrrhi, Sertorii, Demosthenis, M. Antonii, Catonis posterioris: quae omnes impressae sunt. Aeschinis orationem contra Ctesiphontem de Demosthenis coronatione, & Demosthenis defensionem adversus eandem: quae habentur in fine secundi tomi operum Ciceronis, quae Cratander Basileae excudit, anno 1528. Idem scripsit orationem qua Heliogabalus artem meretriciam com-mendat. Vocatur etiam Leonardus Brunus ab Aretio. Claruit anno 1420.*

A mint az ezen fojó Esztendőre való Hazai Tudósításoknak XIX. Darabjából látom, közönségessé akarja a Tekintetes Úr ezen Codexet tenni. Ugy itélem, eggyátaljában el lehet felőle mondani, hogy soha nyomtatásba még meg nem jelent; mert csak lehetne az említett írókban valami nyomát találni. — — —

Küldöm ezen Inastól azon 300 Rhénesforintokat, mellyek mostan a Tekintetes Urtól a Bibliothekáér [!] kezemnél vagynak — A még hátra lévő 206 Rhforintokat Innep után úgy vélem el fogom küldhetni — Mindenüvé Levelet küldöttem az ajánlást tett érdemes Urakhoz — Ezen Inas, a ki Levelemet meg adta, a magamé, és próbált hűségű, azért mertem a pénzt reá bízni. Méltóztasson a Tekintetes Ur Quietantiat küldeni a pénznek vétele felől — Egy Levelet már irtam a Tekintetes Urnak, mellyet az Innepbe fog venni a Legatustól — Többire magamat tapasztalt szives indulatiban ajánlott, nagy tisztelet mellett maradtam S. Patak 1807 d. 21. Martii

A Drága Tekintetes Urnak alázatos tisztelője s szolgálja
Kézy Mózes mk.

[Eredetije a m. tud Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 174. sz.]

1092.

Gr. Csáky Mánnel — Kazinczynak.

Ich nehme mir die Freiheit Ihnen einige exemplare der bei meiner Installation gesagten Reden zu schicken — Für einige Damen des Zempliner Comitats schlisse ich hier die blos wegen des schönen Geschlechts besorgten Übersetzungen einiger meiner Reden bei —

Ich hoffe Sie haben die Übersetzung von Heloiszner Epistel erhalten.

Kaschau den 22 März 1807.

E. Csáky.

A levélre Kazinczy ezeket jegyezte:

Comes Emanuel Csáky Camerarius et Status Consiliarius Supremus
ac Perpetuus Comes Scopusiensis.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: a rendezetlenek közt.]

1093.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Gróf Csáki Emánuelnek a' Cserei levelével.

Széphalom, 18. Mart. 1807.

Hochgeb. Graf, k. k. Kammerer, Erb- und wirkender Obergespann! Mein Freund Cserei Farkas, Bruder der Baronin Niklas Weselényi und Schwiegersohn von dem Grafen Gabriel Haller, Obergespann des Küüllőer Comitats und Praeses der kön. Tafel in Siebenbürgen hat mir den beygeschlossenen Brief mit dem Gesuche zugeschickt, dass ich ihn Ew. Hochg. überreichen wolle. Ich vollziehe seinen Willen um so williger, je mehr es mich freuen darf, in ihm Ihnen m. H. Obergespann, einen Mann vorstellen zu können, dessen auszeichnende Talente, thätiger Patriotism. und Edelsinn ihm die Achtung seiner Mitbürger unter denen er zweymal schon zur Würde eines Obergespanns vorgeschlagen ward, so wie seine viele, besonders naturhistorischen Kenntnisse ihm die Achtung des Auslandes, welches ihn zum Mitgliede einiger gelehrten Gesellschaften aufgenommen, zugezogen hat. Er hat den schönen Stolz, sich an bessere Menschen anzuschliessen, und ich glaube, diesen Brief wird ihm die Begierde eingegeben haben Ew. Hochgeb. seine Freude über Ihre Erhebung zu der schönsten Magistratur unsers Vaterlandes und seine Verehrung, die er für Ihre Tugenden und Talente hat, zu bezeigen. —

Mein alter Freund Koczok, hat mir die Rede, die Ew. Hochg. an den grossen Mann Ihren Installator (Gróf Haller József) und an die Staende gehalten haben, zugeschickt. Eben erhalte ich sie. Ich bin entzückt, hoch entzückt über den stylistischen, oratorischen, logischen und StaatsMännischen Werth dieser Reden, über die Eleganz und den schönen Schmolz Ihrer Diction und die meisterhafte Structur des Ganzen. — Aber, möchte ich Sie mein H. Graf, Obergespann, wieder fragen, wie ich Sie dies zu Hotkócz Sie gefragt habe — wer hat denn Sie so zu schreiben gelehrt, da Sie die Alten nie zu Ihrem besondern Studium gemacht haben? und vergesse, dass Genie auch ohne Unterricht sich die Bahn bricht und der Regeln und Beyspiele leicht entbehrt. Ihre Provinz muss über einen solchen Proconsul stolz seyn, und sie ist es gewiss, wenn sie Ihrer, wie Sie dies in

Ihrer Rede äussern, werth seyn soll. Ich wünschte m. H. Gr. Obergespann, dass diese zwey Reden als Anhang zu einem Blatte der Hazai Tudósítások gedruckt werden möchten, denn sie sind werth auch von denen gekannt zu seyn, die sie in den ausgetheilten Abdrücken nicht werden erhalten. Bey dem Allmächtigen! so wie es ein niederschlagender Gedanke ist, wenn uns mancher düstere Kopf Achtung abzwingt, weil er von einem alten verehrten Stamme entsprossen ist, so schön ist es hinwieder zu sehen, dass die Manen der Szabolche durch solche Abkömmlinge verherrlicht werden. Sie haben Ihre Bahn glänzend betreten: Sie werden sich nicht umwölken lassen, und die Zeit wird beweisen, dass Sie in Ihrer sella curulis eben der weise Steuermann, unpartheyischer Richter und unerschütterlicher Patriot sind, als Sie dies in Ihrem Privatleben und bey dem Antritte der erlauchten Magistratur durch Ihre Herzen hinwegreissende Rede von sich haben hoffen lassen.

Auch schreibt mir mein Freund, dass Sie mein H. Graf Obergespann, ihm den Befehl ertheilt haben, mich dies Jahr nach Hotkócz einzuladen, und dass Ihre Gräfin über meine Beschreibung v. Hotkócz das Urtheil gefällt habe, sie wimmle v. französ[ischen] Ausdrücken, und könne also v. den meisten derjenigen Leser, in deren Sprache sie verfasst ist, nicht verstanden werden. Koczok ist ganz der Meinung der Gräfin. Ich fühle bey diesem Tadel nur das schöne Glück, dass meine Schrift die Aufmerksamkeit einer solchen Leserinn auf sich gezogen habe, und freue mich des lohnenden Fehlers. Die Gräfin hat vollkommen recht, und es ist gewiss, dass es unartig war, Leser, die der Sprache unkundig und in die Geheimnisse der hortensischen Kunst nicht eingeweiht sind v. einem Theile des schönen Genusses zu berauben. Die gerechte Rüge ist um so drückender, da vieles zum Beispiel: corps de logis durch a' fö épület und bassin durch szökökút, sehr leicht hätte ausgedrückt werden können. Mich wandelte Künstler Stolz an, v. Sachen d. Kunst in der Sprache des Künstlers, nicht der des Uneingeweihten, zu sprechen. — Komme ich nach Hotkócz und werden Sie m. H. etc. etc. die übrigen Fehler dieses Aufsatzes mir aufhellen, seine Maengel mir ergänzen, mich v. der Weise, wie ich ihn seines Gegenstandes würdiger zu machen habe, unterrichten wollen, so sollen alle diese Flecken abgewischt werden, und die patriotische Gräfin, die für die Reinheit unsrer Sprache so rühmlich eifert, wird durch meine soloecismen nicht mehr geärgert werden.

Ich sehe dem bevorstehenden Landtage froh entgegen, wo man in dem bewunderten Redner bald auch den braven Staatsmann bewundern wird. Aller Augen, die Ihre schöne Rede gehört, oder gelesen haben, werden auf Sie gerichtet seyn. Der Patriot, der dort im wahren Glanze glänzt, ist nicht weniger Held, als der edle Krieger, der sein Leben pro focis et aris dem drohenden Feinde muthig entgegenstellt.

Ich verharre mit der innigsten Ehrfurcht

Ew. Hochgeb.

Széphalom d. 18. März 1807.

unterthaenigster Diener

Kazinczy Ferencz mpr.

Csereinek.

Kedves barátom! Csáky Emánuelhez írt levelemnek párját vagy inkább brouillonját néked akartam megküldeni, ezen mását pedig megtartani, hogy leveleid gyűjteményébe tehessem. De midőn már jó része le vala írva, akkor láttam hogy azt bizonyos tekintetre nézve nem cselekedhetem, és így a' megtartani akart párt kapod itt. Nem szükség, hogy mellé legkisebbet is vessek, mert a' levélnek minden czikkelye értethetik magyarázat nélkül. Más nap hogy a' levél elment, ide jött a' Napam a' leánysógorasszonyommal, a' ki Csáky Emmanuelnek sokat köszönhet, mert midőn a' Klastromból kijöven, a' világba lépett, 's képzelhetetlen naiveté-je által mindent elbájolt, valaki látta, 's világgal ismeretlen Klastromi ideájú nem affectált gondolatjainak kifejezéseit hallotta, Csáki látván hogy Lovelászok készülnek a' gyermek leány fejét elbódítani, a' leánynak tutelariss geníusává lett, és a' Lovelászokat tőle eltávoztatta. A' mi Süsienk, mondom, ide jött az Anyjával, más nap, 's én neki felolvastam a' levelet. Süsie ismeri Csákinak a' gyengéjét, mely hiúság, 's kért, hogy a' levélnek párját tartsam-meg. 's olvastassam vele a' feleletet, ha majd jó. — Még nem jött 's felek hogy a' Dietára való készülétek miatt, mely egy Csáky Emánuelnek nagy dolgot csinál, nagyobb, mint másnak húsznak, mert ott ragyogni akar, mint mindenben, el is marad. — NB. a' *Szabolcsok maneszeiben* arra van a' czélzás, hogy a' szent traditio azt tartja, hogy a' Csákiak Szabolcs Vezérnek maradékai. Adja Isten, hogy Csáky Emanuel úgy viselje magát a' Dietán a' mint tőle várni lehet, mert esze ugyan van 's tolla sziveket ragad, mikor melegen szól.

Olvasád a' XXIII szám toldalékját a' Hazai Tudósításokban 's látád, hogy meg vagy dicsőítve. Édes barátom, nem mondhatom-ki, hogy az a' Neked és nekem gyűjtött lőmjén melly igen édesen csiklándoztat, holott némelly magasztalás, mellyet eggykor másszor ez 's amaz nyűjtott, kegyetlen kinnal elkinzott, piritott. Szívem azt kiáltja, hogy a' Csokonai sirköve eránt való szándék benned igazán érdemes a' magasztalásra, és hogy én az az eránt tett jelentésben 's belőle támadott perben igazán és kezdettől fogva mind végig tiszta vagyok 's azoknak, a' kik vádoltak, csipkedtek, marha módra rám rohantak, igazok nines. Buzdítson bennünket a' Szemere Pál írása arra, hogy szép tetteket ezután is kövessünk, még pedig nem úgy mint a' —y¹ Lajosok szoktak pulcherrimum facinus intentione nequissima, hanem úgy mint a' Wesselényiek, a' kik a' szépet azért szeretik mert szép, 's az a' gondolat hogy az majd fényt is vet reájok, nem *első* motiváns ok, noha a' becsületes ember a' dicsőség eránt nem szokott elsiketülni. — Engedd mondanom, melly fonák-ságok vannak az emberek' fejeikben. Jön az újság, 's azt beszéli, hogy Napoleon a' Hautpoult testét Párisba küldi 's az ellenségtől elnyert ágyúkból önteti ki képét, és hogy a' Rheumatismusban fekvő Marechal Augerau látván hogy verokedni lehet, oda hagyta az ágyat, lóra költette magát 's úgy vitte seregét az ellenségnek. Ez, úgy e, akar lörök, akar tatár cselekedje az illet. szép cselekedet. Minden bizonnyal az. 'S mint van az ember, mikor az effélékre ezt hallja: Alles Flitter bey dieser Nation! holott Tacitus ezt mondja: contemptu famae contemni virtutes. — 's Schiller Fileppel Don Carlosban ezt: Stolz will ich den Spanier! Jaj annak, a' kiben a' dicsőség' szeretete nem lángol! Csak hogy azt a' jó ember nem ott keresi és nem azon az úton a' hol és a' mellyen a' gonosz.

Sophie aligha anya nem lesz; szeretem nézni változó egységét 's néha rá rohanó bajait. Oh, ha kilencz holnap múlva egy anyagi Phigie feselne-ki ismét kebeléből. Neked írtam e minap vagy másnak, melly jól töltém a' Don Carlos és Lesszing Náthánja olvasása alatt estvéimet! Most a' Richardson Clarissáját olvassa, eggykori kedves olvasását. — Élj szerencsésen édes barátom 's szeress.

Széphalom 30. Mart. 1807.

Örök barátod
Kazinczy Fer. mp.

¹ Rhédey L.-t érti.

Hol lakik Gróf Kornis Sigmund és micsoda Posta Statiókon kell hozzá írni, 's mi a' titulusa? Kérlek méltóztassál ezt első levéledben megírni. --

Kivül: ¹

Méltóságos Cserey Farkas Urnak, Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1094.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Nemes érzésű, szép lelkű, leg kedvesebb Barátom!

Martius 12dikén és 13dikán reggel irt igen becses leveledet ma reggel szerencsétlennem venni itt, a honnan irt levelemre küldöd eszt feleletül.

A midőn én Ilosvai Kriskát M. Wásárhelyről meg dicsértem, akkor hid el, az eő szép teste éppen oly kevésbé volt tárgya dicsőretemnek, mint most azon gondolat nem nyughatatlanítja csendes érzéseimet, hogy a szép testnek álása meg bájolhat és ki vetkeztethet azon cröss talpon álló principiumombul. mely szerént én mindent, a mi remeke a Természetnek, a mi szép és jó, forró indulattal tisztellek ugyan, de a miatt meg határozottságú férfiúságomat meg puhulni és gyáva, tehetetlen enyelgések Pizskába egyeledni nem engedem. — Ilosvai Kriskának eleven lelke tettett nékem, becsültem társaságát azért, mivel véled is társalkodot, de egyéb gondolat, vagy indulat hid el nem nyughatatlanitot engemet, ugy szinte légy a felül is meg győződve, hogy én irántad viseltető egyenes forró indulatomba se a farsángi, bódult sibongások, se a szépeknek enyelgései közt, sőt a nyavalyák terhe alatt se hidegülhetek meg, mert irántad viseltető Barátságom, egyenes szeretetem valóságos hailandóságon épülvén, nincs semmi se oly kellemetes, se kellemetlen e világ tünevényei közt, mely éngemet magam előtt is oly ocsmánnyá tehetne, hogy Tégedet a leg egyenesebb buzgósággal ne szeretnélek és róllad, s tölled hallani éltem fő gyönyörűségeinek nevezetes részinek ne tartanám.

Rémüléssel olvastam a szerencsétlen Rosti János estét, de nem apalinkáskodó, hanem férfias rémüléssel. Részt veszek szerencsétlen-

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

ségibe, és az élet viszontagságaitul oly súlyosan érdekeltetel gyászos sorsába fel hevülve: boszonkodom pedig a nagy nevet bitanglóknak alacson kicsinségén. Ezek szeretnek ragyogni és a fénynek magukra vonatásául téznek némely aprólékos csilámló áldozatokat — de kerülnek a valóságot, és ha reá ismernek is, mi az, és érzik is annak becses voltát, nem térnek egyenesre keringő uttyaikról, melyen az emberiségnek veszedelmes, csábító Daemonnyátul vezettetnek. — A külső fényen kapó gazdag ember nem a jó tételbe leli pöffedt indulattyanak gyönyörűségét, hanem annak telyesedésibe, a mi az ő tettzetes képzeménnyeiének hizelkedik tündéri erejével. És híd el, a hol olyanok viselik a nagy nevezetet, kik a leg törpébb emberek, ott holta után minden derék szegény emberről el lehet mondani: *Taedeat miseram sine vita ducere vitam!*

Nagyon ohaitanám közelebrül meg ismerkedni azon Barátoddal, ki most a Brüni Minoriták klastromába lakattatik. Kérlek, közöld velem, környül álásoson annak állapottyát, történetét, és ad vélekedésedet, ha valami módon segíthetnék é én is valami kevesset rajta.

Rész vétellel értettem Oberster testvérének¹ halálát — derék ember volt, sok ismerőseitül hallottam dicsértetni.

Haykul paraszt gorombaságán annál nagyobbban boszonkodom, mentül forróbban vágyom Munkáidot látni. Én Tökésnek czédulátot fel küldöttem; de még választ nem kaptam tőlle. Gyött ugyan a napokba egy levele, és ez az első, miolta Bécsbe vagyon, melybe hosszszas halgatásának okául betegeskedésit teszi. Erre való felelettembe uira is meg intem, hogy kívánságodnak egész igyekezettel való telyesítője légyen — a mint írja nekem. Ocsowszky Urral is különös barátságba vagyon — ki jelentette nékie, hogy néked jó Barátod és ohaitana velem is meg ismerkedni.

Az Ipomnak a minap haza érkezésivel Ugrán által adtam leveledet, nagyon meg örvendeztette az és különös gyönyörűségét leli abba, hogy Munkája helybe hagyásodat meg nyerte. Barátságossan köszöntet tégedet, és köszöni iránta viseltető szivességedet, szeretetedet. Aszt izeni, hogy Barcsaynak 794dikbe volt fényes roljárul nem emlékezik, tud eő egyéb aránt rólla sok szépet, sok dicsőségest, de azokat Beszédgyébe nem említhette. Barcsaynak azon történetére nézve, melyet néhány esztendőök előtt nékie és a becsületes embe-

¹ Kazinczy kijavította: testvérednek-re,

reknek vadon ellenségei hoztak volt fejére, ohaitva várja és várjuk általad meg magyarosítva látni ezen Beszédet.

A mai Posta hozá meg a Hazai Tudósításokba Baranyi Gábort. Valamint cselekedni nem szégyenlettem, úgy pirulás nélkül meg is vallom, hogy olvasásakor szemeimből köny cseppent a papirosra. Szokott szivre ható, nemes tüzettel irtad aszt, és úgy characterizáltad, a milyen characterűt bár csak kettőt ohaitanék ezen Diaetára. A Nemzet dolgainak diszesítésére, és az el hunyt érdemes hazafiak neveiknek dicsőítésekre nevezetes szolgálatot tészel, ha a Magyarok emlékezetét c'képpen fen tartván, characteristicajoknak közzé tétele által a virtusra, a jónak, és szépnek követésére oly hathatóssan buzdítani fogod hazád fiait. Az ily buzdításra fogamatossabb crejü tollat a Tiédnél nem ismerek magyarjaink közt; meg engedgy, hogy a mit igazán úgy érzek, szemedbe is meg mondom, tudod Te aszt, hogy nem hizelkedés mondattya velem.

A Diaetara ohaitanám fel menni, de nem tudom még mehetek é vagy sem, ha mehetni módom leszén. Tégedet arrul elévc tudósítani el nem mulatom. Ezen Diaeta igen nevezetes leszén, a mint arányozhatom az igazán nagy Way Jósefnek [a] Palatinus elibe terjesztet opiniojából. Láttad é aszt Barátom, dicsőséges Munka ám az, és bizonyossága valamint a Way nagy culturájának, úgy lelke és szive Nemességinek is.

Én rövid itteni mulatásom után Ugrára, onnan pedig baha fogok menni — ély Boldogul kedves Barátom és szeres' híven, vagyok álandólag

igaz barátod
Cserey Farkas mp.

Bervén 5dik April. 807.

Kivül: 1

Maros Wásárhelyről.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Kolosvár — Debreczen —
S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1 A levél zárlatán nagy zöld pecsét.

1095.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, April 6d. 1807.

Igen kedves barátom,

Tegnap örömem vala ismét venni egy leveledet. — Sokaig mulatsz a' vígság' napjai után M. Vásárhelytől, 's későn térsz vissza Krasznára. Barátod azt igen jól érzi. De azzal vigasztalja magát, hogy a' házi gondok nem sokára házadhoz szállítanak, 's akkor sem annyi felé nem ragadtatol mint most, sem leveleid nem kívánnak olly sok időt útjoknak megfutasokra. — Én utolsó levelemet már Krasznára utasítottam, nem M. Vásárhelyre többé. Ha talán tavaly szerzett jószágod másutt tartóztat, reményilem a' Somlyai Posta utánad küldi. Valóban az a' napom, a' mellyen azt fogom érteni, hogy már Krasznán vagy, nekem innapem lesz. Gyűlölöm a' kik téged tőlem elfognak.

Hogy a' Batthyáni Lajos által Gessznernek tiszteletére emelt oszlop' formája meg nyerte javallásodat, annak szívesen örvendek. Akármit *mondjon* Debreczen és akármit *mondhat*, a' kőnek ott kell állani, a' hol Csokonay *fekszik*; a' hely szép nem szép, az mind egy, mert *szent*; — a' *hamu által* *szent*! Ha pedig ottan *kell* neki állani, 's ha ottan *fog* állani, úgy igen is, oktalanság volna czifra és sokba kerülő monumentet állítani; mert nincs bizonyosabb mint az, hogy a' márvány, vagy csak homok kő is, nem sokára káposzta hordón fogna lenni, vagy a' mély sár elkerülése miatt pallócskának fordítatnék. Maga az, hogy az oszlop csak téglából állítatik, megnyugtathat bennünket, hogy állandó lesz, mert ha valamely betyár Vandalus oktalán vásottságból egynehány tégláját leüti is, a' monumentum törzsöke csak megmarad, 's a' Csokonai nyugtának helye kijegyezve marad. 'S eljő az idő, édes barátom, hogy akkor, midőn már te is nyugodni fogsz, egy új Cserei lángra lobban példád által. 's oszlopodat kifoldozza, 's Csokonainak megújítja emlékezetét. Azonban hogy szegénységből vagy fősvénységből ne látassunk illyet állítani, azon felyül hogy okainkat a' Publicumnak elébe tesszük, Stuck munkával holmi apró ékesítéseket adhatnánk neki, p. o. dóriai rendű triglipheket a' parkányozatban, 's egy másfél réfnyi szélességű, egy réfnyi magasságú fővenykből (nem márványból) faragandó bas-reliefet valamely régi genua vagy egyéb metszés

szerint. Ez igen sokba nem kerülhet; 's Cserei, ha sokba kerülne is, azt örömetl teszi.

Én nálam még nincs több 20 ftnál, melyet Gróf Desöffy József maga erszényéből adott. Fabchich Győrből 16 Rftot küldö e' végre Pestre Prof. Tumpacherhez. Azt most várom. Kis Imrénél is van 20 ft. — Illosvay Krisztina nem tudom mennyit fog adni. Ismerte a' Poétát 's illő hogy kérésed eránt is mutasson tekintetet, 's azt is megmutassa, hogy a' szép érzés nem csak száján peng, hanem szívében is lakik. Valóban nagyon szeretném már tudni, ki mennyit contribuált; hogy lássam, mennyi Empfaenglichkeit van Nemzetünkben az efféle plánok elősegelésére.

Az említett bas-relief lehetne az oroszlánon nyereg formán álló 's lantot pengető Ámor. Meg van a' kép Montfauconban 's nem lenne nehéz azt szerencsésen kifaragtatni. Ez alatt állana osztán az, a' mit Debreczen rossznak, illetlennek talált, és a' mi Kist 's Fazekast olly igen kedvetlenül hozta annak érzésére, hogy ő nekik nincs eszek, mikor azt vélték, hogy más hibázott.

Várom képedet, Kisnek leveléből tudom, hogy Európai útazása már Pesten van nyomtatás végett. — — Örülök azon is, hogy a' Cancellarius képét 's a' keresztatyádét lemásoltatád. Az a' két ember tiszteletes két ember, noha az egyik éppen másképen az, mint a' másik. Ha annyi pénzem volna a' mennyi kell arra, hogy a' jó gondolatokat realisáljuk, mind az egyiket, mind a' másikat ki metszetném, még pedig nem Octav, hanem Quart formában, vagy talán éppen in folio. Quart formában talán negyven arany kellene az egyikéért. Barátom nyolczvan darab csak el kelne belőle Erdélyben és M. Országon és így a' pénz vissza jöne. Ezzel szép fényt vonhatnál magadra. Gondolkozzál róla 's ird-meg szándékokat.

Engem Haykul öldököl, és nagyon köszönöm, hogy Tökés Urnak felküldöd már levelemet. Én két hét alatt két igen éles levelet irtam neki. Haykul, ha Haykul is, talán meg fogja érzeni ezekből, hogy a' becsület tőle mit kíván, 's végre teljesíteni fogja kérésemet.

A' tegnapi Hazai Tudósításokban valaki megczáfolta azon *talán*-nal tett állatásomat, hogy a' Henricpetri Magyar Országi abrosza első Abrosza lehet Magyar Országnak, 's megeczáfolása előtttem igen kedves ellenkezés; de azt nekem Debreczen hinni nem fogja. Örvendek hibámnak. A' nélkül az a' dolog nem jött volna újság levelekbe 's most nem tudná senki egyéb, csak az, a' ki a' tudósítást írta.

Édes barátom, a' legszívesebb köszönettel köszönöm barátságos gondoskodásodat a' mén eránt. De elrettenvén a' 2500 ft áratól, melybe néked a' 6. ló került, jónak látom letenni egészen erről a' szándékról. Irtóztató pénz az hat könnyen elidőgölhető lóért és nem az én kezdőben lévő gazdaságomhoz illik annyi pénzt kiadni. Mező-hogyesen ötven aranyért nem csikót, hanem már kész mént lehet venni. Tudom én, hogy 50 aranyos ló nem lehet 150 aranyos: de ha 50 aranyos is ad csikót 's alkalmas szépet, miért erőltessem-meg magamat?

A' Barcsay Előzsa felől megírtam itéletemet, 's azt eddig vetted, úgy hiszem. Az még egy pontjára emlékeztet leveleinknek: az I[losvai] Kr[iska] szíveket rabló fényére. Édes barátom, tudom én, hogy nem illik másról, kivált egykori kedvesünkről, kedvetlent mondani: de azt is tudom, hogy barátnak, barát előtt *szabad*, sőt *kell* is a' kétséget támasztható, bizatlanságot, hidegséget, legalább félre értést szülhető esetekben. kimondani a' mit érez és állít. Hadd mondjam-ki hát: Mondd-meg édes barátom, mit tartasz te az olyan Asszonyka felől, a' ki könyvből 's értelmes emberek' szájából eltanult maximákkal 's sententiákkal paradiroz 's azoknak számokból valónak vallja magát, a' kik az érdemet becsülik 's egyéb tekintetek eránt megvakúlnak, megsiketülnek. és osztán, mikor egy oly culturájú 's formájú ember mint Kengyel Lajos volt, őket kéri, nem ő hozzá mennek, hanem egy oly *össze lövöldözött* Majórhoz, a' ki a' legbecsületesebb ember volt ugyan, de soha el felejteni nem tudta, hogy valaha *káplár* volt, és káplárkori örömeit az *idegenek megbotránkozásokra* mindég *igen meleg szívvvel* emlegette? — Azt mondod, hogy az *megettévedés* volt. Jó! De mit mondasz hát arról, a' ki özvegyen marad. és másodszor is így választ? Barátom, az első férjéhez *mind addig nem* ment, míg az Majorrá nem választatván az Insurrectio által, *nagyságnak* nem tituláltatott. Ha Kapitány maradt volna holtig, soha sem ment volna hozzá. Most elhez menvén, ismét a' *nagyság* tántorította-el. Szóljon, ha én eltolattam e vagy magam vettem búcsút? ha a' T[holdy]val való megismérkedés' tudta előtt véget nem szakasztottam e? Bizonyosan! — Én előttem szenvedhetetlenebb a' *hamis cultura* az *Unkultúránál*, és utálok a' kik a' virtust 's elmésséget úgy nézik, mint orezakenőcsöt. (Fard Schminke.) — Az a' bátyám, a' kinek képe alá ezt vésettem: *Eutrapelo* etc. ezt szokta volt ifjú korában mondani: *Isten uccse, soha sem láttam Kálvi-*

nistában jó dámát, jó éneklőt, jó kurvát! 's a' bátyám-
nak alkalmasint igaz a' dévaj mondása. Nichts ärger als die halbe
Cultur! nichts unausstehlicher als ein gelehrt scheinen wollendes Weib.
— Öllelek! örök híved

Kazinczy Fer. mpr.

Kivül: ¹

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. p. Debreczen. Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1096.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, Apr. 6d. 1807.

Édes barátom! Martiusnak talán 24dikén irt levelemre én máig
sem kaptam az Úrtól választ. Én az Úrnak nem akarok és nem
akartam semmi kedvetlent mondani 's tenni: de csak azt engedje
az Úr mondanom, hogy az illyes kétség, a' millyenben az Úr hágy,
kínos, és meg nem foghatom, hogy hallgatása honnan eredhet. Addig
várom tehát békével az Úr felvilágosítását, a' mikor az Úrnak magát
kinagyarázni tetszik. — Nem felelni a' tett kérdésre annyi mint
bizatlanságot, megvetést, 's holmit egyebet éreztetni akarni, 's arra
bízni a' kinek nem felelünk, hogy válasszon tetszése szerint a' gon-
dolható okok közzül, én pedig úgy hittem, hogy azoknak egyikét
sem érdemlem.

Koczok Úr Lőcsén a' fiját az Úrhoz óhajtaná adni Patvariára,
mind azért hogy az Úrnak munkájából 's társalkodásából gyarapodjon,
mind pedig hogy a' Magyar nyelvet jobban megtanulhassa. Rám bízta,
hogy járnék végére, hogy az Úr az ő fiját elfogadná e? azt tévén
mellé, hogy megeshetőnek látja, hogy a' Diaetai Juristitiumok alatt
senkit sem fogad-bé. Ha az Úr ezt cselekedni nem látja jónak, kérem
az Urat *az ő kedvéért* — 's miért ne tégyem mellé, az *én* kéré-
semért és elég régi barátságunkért is — szerezzen ennek a' nem
rosszúl nevelt Ifjúnak, ennek a' tekintetét érdemlő ember fijának
valamelly Debreczenben lakó Prókátor vagy Tabularista Úrnál helyet,
vagy csak tudósítson, kit lehetne megszólítani. Ajánlom magamat

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

az Úrnak becses barátságába 's tisztelvén az Ur kedves Jeanettjét
maradok

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mp.

A borítékon: ¹

à Monsieur Monsieur Gabriel de Nagy, Avocat auprès de la Table
Districtuale

à Debrecin.

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1097.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Apr. 7d. 1807.

Kedves barátom,

Megengedj bátorságomnak, hogy a' Csáky levelét felszakasztottam. Soha engemet az a' gyengeség, hogy a' titokba bepillantsak, annyival inkább hogy leveleket feltördeljek, a' becsület szavától el nem tántorított. Soha nem! mondom. De insani sapiens, nomen ferat aequus iniqui ultra quam satis est virtutem si petat ipsam. Megmentelek azon fáradságtól, hogy azt nekem leírd, melyet fogtál volna bizonyosan, ha ezt itt meg nem olvastam volna. --- Csáky nekem egy gyönyörű választ írt azon kérdésemre, hogy hol tanult ő így írni, holott a' Classicusokat nem olvasta. De a' levél hosszabb, mint-hogy azt leírni kedvem jöhessen. Küldött nekem egynehány exemplárt a' Lőcsén tartott Oratiókból is, és a' feleségemnek 's Napamnak ezeknek nyomtatásban kiadott német fordításait. A' deák oratióknak egyikik exemplárját azonnal lepecsétlem 's leküldöm Semlyénbe, hogy ott adják által Halmágyi László Úrnak, ki által a' Zrínyi-Kazinczy sípkát is vetted. Éljen szerencsésen. Örök hived

K. F.

Ne felejtse el, kérlek megírni, hol lakik Gróf Kornis Sigmond, 's mi a' titulusa 's mely Pósthelyeken megyen által a' hozzá írt levél.

Az Annalen der Literatur im Oesterreichischen Kaiserthume Martiusi darabjában pag. 127. ez áll: Hr. Amadaeus Buzzi, Piarist

¹ Nagy G. jegyzése: «Válaszoltam Apr. 18kán. 807. Vettem Apr. 12kén. 807.»
— A boríték zárlatán fekete pecsét.

Prof. der Mathematik und Naturgeschichte am academischen Gymnasium und Praefect im k. k. Convicte ist zu Wien am 22. Xbr. 1806. in einem Alter von 39 Jahren gestorben.» Vallyon nem Buczy Emil e ez? Az Emil ugyan más, más az Amadaeus, de ez is Piarista és csak 39 esztendő's Bécsben holt-meg, a' hol Emil élt tavaly.

Apr. 8dikán. Éppen ebédnél ülék, midőn imhoi hozzák Újhelyből a' leveleimet. A' pakétban lelém az Aprilisi Hestjét is az Austriai Literatura Annalisainak, -- pag. 181 az Intelligenzblattban ez áll:

dem berühmten ungrischen Dichter Michael Vitéz von Csokona der zu Ende (kellett volna inni zu Anfang) Januars 1805. starb, soll ein Denkmahl in antiker Einfachheit in Debreczin errichtet werden. Das Monument aus Marmor wird folgende Inschrift enthalten:

Csokonai Vitéz Mihálynak hamvai etc. das ist: die Asche des Michael Vitéz von Csokona. Geboren 1773. d. 17. 9br. gestorben 1805. d. 28. Januar. Auch ich lebte in Arkadien! Herr Franz von Kazinczy hat in der Ungr. Nationalzeitung Hazai Tudósítások zu geldbeytragen für dieses Monument ungrische Patrioten aufgefodert. --

A' jelentés csak eddig van. Ki írtam azt az első betűn kezdvén az utolsóig, azt kivévén hogy az Inscriptio magyar szavait, mint-hogy azokat úgy is színt úgy tudod, mint én, rövidségnek okáért kihagyám.

Édes barátom, hogy nevelésgezekké ne légyünk, fogj hozzá a' munkához. Tégy egy utat Debreczenbe, 's állítsd-fel a' követ. Meg akartam én is jelenni, de már abból semmi nem lesz. Azonban hogy az Augustus szavai visszafordítva ne illjenek a' monumentumra — (ő tudod, azzal dicsekedett, hogy a' téglából épült Rómát vette által, 's márványból épült Rómát hagyott maga után) — 's a' gazságnak az a' triumphusa ne lehessen, hogy rajta'd ne vessen, óhajtánám, hogy Te azt a' márványt, a' mit Csokonainak Debreczenbe készültél küldeni, állítsd-fel kertedben. Lehetne p. o. egy piedestálra egy Urnát tenni, 's rávésni a' Csokonai nevét: a' piedestál első oldalára pedig ezt:

a'
győzedelmes
barátság

vagy

a'
barátság
diadalmanak

Kezemben, a' mint tudod, még csak a' Gr. Desöffi 20 ftja van. Ebből 10 ftot a' Zeitschrift von und für Ungarn-ért, 3 ftot pedig a' Musenalmanachért küldök a' te képedhen 's erszényedből Rumi Prof.nak Teschenbe a' ki ezt a' két munkát kiadja. A' Musenalmanachba magyar Versek is fognak állani. Élj szerencsésen.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egyület könyvtárában.]

1098.

Kazinczy — Rumi Károly Györgynek.

Die verschiedenen Gattungen der ungarischen Versification.

A' magyar poesis négy nemeit ismeri a' versificatiónak:

Első az, midőn a' négy, vagy Bessenyei György olta már csak két sorok' utolsó két syllabájiban egyenlő hangzás kerestetik, a' nélkül hogy a' vers író a' lábaknak hosszú vagy rövid voltára ügyeljen. Ha a' sor 12 lábból áll, úgy ezen felyül arra is vagyon gond, hogy a' szó a' 6dik syllabán mindég megakadjon, és a' sort két hasonló hosszúságú részre ossza. Könnyebb neme a' verselésnek nincs; 's látni, hogy ha valamelly költeménynek csak egy sora hozatik-elő, abstrahálván a' szóknek poetai öszvefűzésektől, egyedül a' Caesura támaszthatja azt a' gyanút, hogy az előhozott mondás talán ugyan vers akar lenni. De minekutánna Zríni Miklós, és ő utánna Gyöngyösi István, az elmúlt századnak utolsó negyedében pedig Faludy Ferencz, Bessenyei György és Barcsai Ábrahám, a' Paulinus Ányos, Generális és Abauji Főispán Bárá Orczy Lőrincz, Gróf Ráday Gedeon, az I. (Graf Gedeon Ráday, der Erste) és testvérétől született unokája (Sohn seiner Schwester), Gróf Teleky József, Kronhüter, Obergespan von Ugocsa und königl. Ober Studien Direktor in dem Distrikte von Fünfkirchen; und später der gewesene Pauliner und Prof. zu Stuhlweissenburg Virág Benedek, und heute noch zwei unersterbliche Zirden des ungarischen Helikons, Kis János Prediger zu Nemes-Dömölk, und der dem erdichteten Namen von Himfy rühmlichst bekannte Alexander v. Kisfaludi, zu Kám, in Eisenburger Gespannschaft, versificatióknak e' két nemét nem tartották érdemetlennek, hogy rajta örökké-élendő költeményeket költsenek: minekutánna látjuk, hogy nyelvünk a' homoeoteleütonokban igen szegény — szászszorta szegényebb mint a' német, 's ezerszerre mint a' franczia és

olasz; véghetetlenül finnyásoknak (fastidiosus) kellene lennünk, ha ennek zengésében gyönyörűséget nem találnánk; noha Virág tiszteletet érdemel, hogy a classicusok példájára tért, 's nem csak fenn repülő ódáját, hanem még azokat az énekeit (Lieder) is, mellyek felől azt hittük volna, hogy csak homoeoteleuton versekben dallathatnak, görög és római módusokon dallotta, mint a' nagy Klopstock a' magáéit. Ezen 4 húrú lant' egygyűjű hangzása azon időkre emlékeztethet bennünket, midőn a' Lacedaemon Ephorusai leszedették a' Jóniai Timotheus' citharájáról az új példával szaporított négy húrt, 's azt parancsolták neki, hogy továbbá is csak két húrt pengessen.*

Második neme az, mellyet a' görögök után a' rómaiaktól vettünk.

Első példát erre Sylvester (Erdősi János) mutatott. Verseit láthat'd Uj-Testámentoma elején, (Uj-Sziget 1541.) 's Virág Benedeknek magyar Poetájiban, kik római mértékre írtak 1540 óta 1780-ig, (Pest, Trattnernél, 1804.) — Erdősinek nyomán sokan indultak-el: de mindnyájan haszontalan alkalmatossági versezetekkel. *Birsi* is illy köszöntő-verssel ujitotta-meg az avuló példát 1764-ben. *Kalmár Györgynek* vala fenn-tartva az a' dicsőség, hogy legelőbb egy egész csomóval jelenjen-meg: de ő bosszantásokra énekelt a' Muzsáknak. Sivatag verseit (Seine rauhe) lásd Prodrómusában, (Pozsony, 1770.) — Der grosse Ráday (Gedeon, dessen schon ober erwähnt ward, Sohn des nicht minder grossen und gleichfalls glücklichen verselö, Pauls, und Vater des 1801 verstorbenen Kronhüters, Septemvirs und Geheimen Raths, Grafen Gedeon Ráday des II. Excellenc) jóval

* Verszetünknek e' nemét a' Napkeletiektől vevénk. Georgienicz a' Törökök' életk' módjáról és szokásaikról írt munkájában, (Wittenberg, 1560) e' verset hozza elő:

*Bircchen bes on ciledum derdumi,
Jara dandam istemiscem iardumi,
Tereh ciledum zahmanumi gurdumi:
Ne ileim? jenjemezum glunglumi!*

Mind meg annyi *rotyogni, potyogni!* (Anspielung auf ein Gedicht von Virág, in dem er die Reime lächerlich macht.) Helyszának szép népe! a' te füled nem talált ebben semmi csiklandó kedvességet. Mennyivel vagyunk hátrább nálánál annak érzésében, a mi szép és nemes!

Ausser den Gualterus Mapes, kinek deák versei: *mihí est propositum in taberna mori* etc. elégge ismeretesek, Bürger után nem ismerék az élő nemzetek' poetái közt senkit az egy Lavateren kívül, a' ki ezt a' duda-módra zengő tetrachordont pengetni nem szégyelte volna. — Kazinczy F. jegyzése.

az előtt, hogy Kalmár megjelent, gyakorlotta magát e' versnemben, 's már 1772. midőn én, még gyermek, ismeretségebe jutottam, titkos szekrényéből olvasta előttem verseit; 1766. pedig Péczei kastélyának szaláját colosszális nagyságú, 's rézmetszeteknek tetszeni akaró festősekkel (mit Mahlereyen in colossalische Grösse, die Kupferstiche vorstellen sollten) ékesítetvén, minden kép alá egy egy hexameteri csinált 's iratott-fel. (Lássd azokat Orpheusom I. kötetében a' 434d. lapon.) Szabó Dávid Exjezsuita és Kassai volt (gewesener) Professor, *Kőszegi Rajnis József* hasonlóképpen Exjezsuita, Győrben, és minyárt ő utánok, *Révai Miklós*, akkor Piarista, most Weltpriester und Prof. der Ung. Sprache und Literatur bei der k. Universität zu Pesth, csaknem azon időben adták-ki verseiket: Szabó megvallván kiadott verseiben, hogy Rajnis, kit ő a' versek' kiadásában megelőzőtt, az új lant' pengetésében megelőzte őtet; 's a' dicső példa számos követőket talált, kik közt Virág Benedek ragyog első karú csillagzat gyanánt, még pedig vetélkedni merészlő társ nélkül.

A harmadik nemére Ráday adott mind példát, mind leczkét. Érezvén, hogy a' nem-scandált ének (Lied) örök ellenkezésben van a' muzsikai compositiókkal, 's szertelen (*vasta*) olvasása szerint járatos lévén a' németek', francziák', és olaszok' literatúrájokban, kik verseiket scandálatlanul soha nem írták, ezeknek példája szerint kezdette mérni dalainak lábait. Ő tanította e' külömbséget ézeni *Versagit, Földit*, engemet. Az új leczkét Földi *Csokonainak*, én *Daykának* adánk-által, 's Literatúránk amattól Kleistnak Tavaszát, Lillát 's egynehány szép dalát kapta in dem Bande seiner Oden; Dayka pedig annyira megkedvellé a' Hermione' új zengését, hogy az első versnem szerint írt becsesbb darabjait, nevezetesen a' Colardeau Helóizját, nem sajnálta újra dolgozni.

Negyedik neme az a' kores monstrum (Zwitter), melyet az ostobaság századjának példája után a' *Tordai Lantos* (der Leyer-mann zu Torda) hoza szokásba és kedvességbe az izeveszett füleknél.

Ez (Diese Gattung) arra van kárhoztatva a' Muzsáktól, hogy semmi szépségeket ne fogadhasson-el. A' homacoteleütonos distichonokat 's Sapphói dalokat értem. — Soha nem olvasta ezeket nem mondom gyönyörűséggel, de nem csak eltűrhetetlen bosszúság nélkül is senki, a' ki érzi mi a' szép, az az a' ki izlését a' régi és új Classicusok' stúdiuma által képztette (gebildet.) azon kívül, hogy leoninus versfaragóinknak még eddig isméretes munkájikban nincs egyéb intempestiva eruditió nál — ha tudnillik az ollyas eruditio

érdemes a' szép nevezetre! — semmi elmésség, semmi szökellése a' phantaziának (saillien), semmi nemesebb melegítő érzés; a' görög mértékű verseknek reimokra szedése olly izetlen dolog, mintha valaki a' Vaticanus Apollo' szép statuáját testi színnel kenné-be, a' vakon-hagyott szemalrnák' helyébe üveg szemeket rakna, az Isten' lobogó üstökét (wallendes Haar) a' márványról lefaragtatná 's helyébe egy undok parókát tenne.

Versificatióknak e négy nemét a *Zrini* — a' *Sylvester* — a' *Ráday* — és *Torda* neveikről lehetne és illene elneveznünk. Az első rendbeli versnem ugyan régen ismeretes vala már a' Zriniás Irója ideje előtt: de ezen a' Régiek között ő dicsőítette-meg magát, minden bizonnyal méltóbb a' szent koszorúra, mint a' szerencsés erű (der leicht hinfließende) Gyöngyösi István. A' negyedik versnemnek nem fektalálója, hanem csak elterjesztője kimélést (Schonung) érdemel, és e' miatt eléggé ismeretes nevét szíves tisztelettel elhallgatom. — Széphalom, Legend von Tokaj den 8-ten Aprill. 1807.

Francz von Kazinczy.

Man hat in diesem ungrischen Aufsätze manches deutsch hingesetzt, um die Arbeit des Übersetzers zu erleichtern.

[Eredetiye a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 208. sz.]

Valószínűleg e fordításra küldött dolgozat a következő levélhez volt csatolva:

Prof. Rumi Károly György Urnak

Kazinczy Ferencz

szíves tiszteletét 's barátságos idvezlését.

Tisztelt tudós Férjfi! Ez' órában vészem az Ausztriai Literatura' Évkönyveinek Apríli darabját, és a' mit eddig is tudtam ugyan a' közhirből 's Kultsár Urnak Ujságleveleiből, most már bővebben és nagy örömmel értem, munkás hazafiúságotól mit reménylhetünk. Szerencsét a' szép pályához! Engedjék az Istenek, hogy a' mit illy szépen kezdesz, sok esztendőig futhassad, 's időszaki írásod olly hamar el ne akadjon, a' mint az effele igyekezetek nálunk elakadni szoktanak. Én az illy szándékot elősegélleni szent kötelességem.

ségnek tartom, 's ígérem, hogy a' mi tölem kitelik, szolgálatodra leszen. Parancsolj velem szabadon. — Zeitschriftedet póstán óhajtom megkaphatni, 's e' végre ezért és Almanachodért a' kiszabott árt, első emberem által, kit Kassára beküldendek, mind a' magam nevében, mind egy igen becses barátoméban, kedves rokonodnak, Rumi József Úrnak, kezénél le fogom tétetni.

Almanachod' gyarapítására itt küldök két darabot. Óhajtanám, hogy azok általad érdemeseknek találtassanak a' felvételre; sőt nyelvünk dicsőossége miatt, hogy a' Német annak szépségét 's hathatóságát érezni valaha már szokjon: azon felyül azt is óhajtom, hogy német fordításai is mellé tétessenek. Kérlek a' németnek szennyeit töröld-el szabadon, változtassad azt szabad kéjed szerint, érzem én, hogy én azt a' nyelvet nem bírom úgy, hogy rajta tett dolgozásaim a' ti dolgozásaitok közt állhasson [!], kik azt olly csinosan 's tökéletesen szöjljätok: de ellenben kérlek, ha szabad, hogy a' magyar textus maradjon úgy az utolsó betűig a' mint én írtam. Én igen jól tudom, miért kell *cs*-vel 's *cz*-vel, nem pedig *ts* 's *tz*-vel írni ott, a' hol azt a' Compositió nem kívánja, akármit mondjon legközelebb *Szüz vári* a' Hazai tudósításokban. De arról itt bővebben szöllani nincs helye.

Szeretném, ha a' Kultsár Úrnak már megküldött jelentést ké Codexem felől, és azt a' hosszabb tudósítást, melyet itt egyenesen Neked küldök, a' Bécsi Annalisok' Intelligenzblattjába tenni méltóztatnál. Azok, a' miket a' Magyar Versificatió négy nemeiről mondok, olyanok, a' mit a' Német nem tudhat, és a' mit illő tudatni velek. Felveheted osztán ha tetszik, Zeitschriftedben is: de az Annálisok által még többeknek jutna ismeretségébe.

Debreczen a' Csokonai sírköve eránt igen sok kifogást tevet Ismered a' pert a' tavalyi és idei leveleiben Kultsárnak. Én a' tudománybeli Rumoristaságot nem kedvellem: de távol vagyok attól a' bölcseségtől is, a' melly azt tartja, *hogy az ellenkezés és perlekedés nem illik. A' tudományos dolgok tribunálja a' Publicum*, mint a' közdolgoké a' Várnegyze 's Ország Gyűlései. Ismeri e az a' dolgok hecsét 's a' maga kötelességeit, a' ki ott *hallgat*, 's gyaláztatja van e az Vay Józsefnek a' Magyar Dietákon 's Báró Wesselényi Miklósnak az Erdélyieken, hogy ők a' tudatlan és még is heves, vagy nem tudatlan de gonosz ellenkezőknek *élességgel feleltek?* Te, tudós Férjfi, 's engedd, hogy így nevezhesselek, kedves barátom! ismered Debreczent; tudod, gondolom, hogy ott a' tudatlan tudósság,

's a' legszenztelenebb magahittség melly gonosz és nevetséges játékokat üz.

Illő volt azoknak az Uraknak valaha már bátran ellenek kiáltani, 's megmutatni, hogy midőn ők másokat tartanak nevetségeseknek, magok a' nevetségesek. 'S avagy nem nyert e az *Igazság* perünk által? Nem tanulta e meg a' Publicum, hogy a' *tulajdon szemével lítás* csak azok dolga lehet, a' kik *tanúlnak* látni? Nem nyert e az által, hogy a' kis Szemere hallatta szavát? Ő nyert bizonyosan; és ámbár kedvetlen dolog szabásokat nem csak *venni*, de *adni* is, örvendek a' Kis Imre 's Fazekas Mihály magok elfelejtéseknek. — A' Debreczenieknek annyiban igazságok van, hogy ha a' Monumentum márvánnyal ékesítetik, sőt ha csak fővenykből lesz is, a' Debreczeni Vandalusok azt még az első esztendőben expilálni fogják, 's a' kő vagy káposztás hordóra fog tétetni, vagy palló szolgálatokra fordítatik a' házak' küszöbei előtt a' sárban. Én el nem állok attól a' gondolattól, hogy a' kő ott emeltessék, a' hol Csokonay *fekszik*, akár szép hely, akár nem, mert azt a' helyet illő kijegyezni. (Jelen valék temetésén, 's mondhatom, hogy a' hely nem disztelen.) Ha Debreczen a' Nagy Erdőben helyt adna egygy más kőnek, szívesen reá állanék, hogy ott is állitassék egygy. De azt az a' *Debreczen*, a' ki Csokonainak nem engedte-meg hogy a' *Collegium épületjébe belépjen*, az a' Debreczen, a' ki a' Deákokat *kicsapattatás büntetése alatt tiltotta-meg a' Csokonaival barátkozástól*, — az a' Debreczen, a' ki azt kérdi, hogy minek Csokonainak Monumentum, ha Domokosnak 's másnak nincs? azt, mondom, az a' Debreczen nem ad. Én tehát azt irám Csereinek, hogy ő a' Monumentumot állítsa téglából, egygy fővenykö bas-relif-vel, 's tudvalevő felytűlirásommal: azonban hogy az Augustus' szavait megfordítva reá ne alkalmaztathassa az irigység, (léglából vette által Róinát 's márványban hagyta másnak) a' márvány szobrot (statua) állítsa-fel Krasznai kertjében, 's várom válaszáat, ha javalásom fog e neki tetszeni. Pénz nem gyűlt-be sok, mellyet Cserei nem *sajnál*, hanem *szégyell*, mert óhajtotta volna, hogy a' Nemzet adja jelét szép érzéseinek 's Cserei dicsekedhessen Nemzetének háládatosságával. — Elj szerencsésen,

Széphalom, April 8d. 1807.

Imhol fekvése lakó helyemnek:

- Kassa
- Kázmér
- Széphalom
- ♂ Ujhely
- ♂ Sáros Patak
- ♂ Szántó
- ♂ Tokaj

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 146. sz.]

1099.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, April. 9d. 1807.

Nagy tekintetű barátom!

Hagyd azon kezdenem levelemet, a' mi a' legszívesebb örömmel tölt-el, és a' mit Te, boldog férj és boldog atya, bizonyosan meleg részvétellel fogsz tőlem érteni: — Sophie anya lesz Decemberben! Ez most minden örömöm, minden gondolatom! — — Gyermekeidnek megmaradásokon, felgyógyulásokon baráti örömmel örvendek; sőt hazafiúival is! Lajosban egy második Kist fogott volna elveszteni a' Haza. Bizonyosan azt! Azt hagyja reményleni a' mit felőle tudok: azt hagyják a' te gondjaid is. — Hogy születése' napját megírtad, köszönöm. Már bé van írva jegyző könyvembe.

Gyönyörködve olvastam azon czikkelyét levelednek, melyben azt írod, hogy érzéseid az emberek' legnagyobbika eránt az anyémekkel megegyeznek. De légyen szabad tudakoznom, mit térszen ezen kifejezésed: «Az Erasmusok mellett szükségesek a' Lutherok is; 's az utolsók az én szemem előtt abban a' mértékben nagyobb emberek az elsőknél, a' mely mértékben Göthe nagyobb Wielandnál.» — Annyival inkább vágyok ezen szavaidat érteni, minthogy én Göthét Klopstockkal együtt minden német Íróknak elejébe teszem — talán csak vak érzésből, mert ki meri azt tagadni, hogy Wieland correctusabb, eruditusabb, 's több nemekben nagyobb a' két elsőnél? de Göthét mint embert, mint világítót, kevés, igen kevés mértékben

ismerem. — (Néked írtam e a' minap, mert bizonyosan írtani valakinek, hogy Göthe a' Weimarba közelítő Francziák agytüdorrögások alatt eskettette magát öszve házi barátnéjával? Pedig ő nem volt a' legmelegebb barátja a' Francziáknak sem az újjászületés oltá, sem az újjászületés előtt.) — Nem széretem az olly lépést, a' melly által valaki örökös Collisiókba jő a' praediciumokkal, mert azok még a' jó és erős embereket is elgázolják; az pedig kár: de ha egy koszorús Hercules kél elő, 's bátran teszi meg a' vaksik botránkoztatására a' mit az ész sugall, már azt felvidúlva nézem, 's io Peant kiáltok neki. — Mindég igaz marad, a' mit Göthe Clavigóban mondat Carlósszal, hogy a' nagy emberek abban különböznek a' mindennapi emberkéktől, hogy nekik kötelességeik is különböznek az azokétól. etc. — —

Ocsovszky Úrtól most várom azt az örvendetes hírt, hogy Epistolád Portréje már a' Pozsonyi könyvkötő számára leküldetett Wéberhez, 's Haykul dolgozik e? — Meg vagyok babonázva, hogy dolgaim mindég elakadnak. Wéber a' Pesti Jösefnapi vásár miatt távol lévén, Fábri Prof. Urnak írtam, hogy tenné-meg a' rendelést a' Wéber házánál, hogy ha ő nem volna otthon, mikor a' dilizsenszon leérkezik a' Portrék csomója, az adattassék által mingyárt a' Compactornak, a' kinél az epistolák le vannak téve. Soha Fábri nekem még nem felelt, 's most sem várok tőle választ. (Dolgaimba irván, én mindennek francón írok, hanemha szoros barátom; mert az illyennek francón írni bizatlanságot mutatna, és így megbántás volna.) Hogy tehát az ne történjen-meg, a' mitől rettegek, az, hogy ismét elakad a' munka Pozsonyban, jó volna, ha Te is írnál Wébernek, 's tennél rendelést az eránt, hogy Epistoládnak Téged illető exemplárjai hová küldetessenek az eladás végett. Én az enyéimek eránt azt írtam Wébernek, hogy küldje Eggenbergerhez, a' ki Institórisknak fog adni bizonyos számúakat, 's árúlják el per 1 f. 30 xr. — Te, ha tetszene, ugyan azt cselekedhetnéd, 's a' magadéidat Kiliánnak, Kisnek, etc. küldhetnéd, hogy a' Concurrentiából eredhető megtévedés elkerültessék. — Johnak (!) minden portréja illy nagyságban 1 f. 30 xron árúllatik a' képáros boltokban. Én így vettem 4 esztendővel ezelőtt Kosciuskóját Artariánál; és így a' kis Epistola ára nem szer felett való. —

Eppen tegnap vevém Postán az Annalen der Literatur des Oesterr. Kaiserthumes' Aprilheftjét. Abban lelém a' Rumi Meghívóját a' Musen Almanachra 's időszaki írásra. Ma megyen hozzá mind

a' pénz, mind a' symbol. — Verseid közzül is küldök neki valamit első Postával. Az enyém már készen vala régen. Nagyon tisztelem Superintendensedet sürgető nyughatatlanságáért. Venni fogod Verseid Manuscriptumát, 's valami kedved ellen lesz benne — (változás inkábbára csak betűkben esett) — azt úgy igazítsd, mint *tulajdonodat*. Én azt cselekszem, a' mit jónak itélek egész szabadsággal: te ugyan-annyi szabadsággal fogsz felelni baráti mérészségennek, melyly ugyan a' maga korlátjából kiljebb nem lép.

Borod Ujhelyi Materialista Danielli Valentin-nek van általadva, hogy indítsa Pestre, Schédiushoz. Ott kerestessd, ne Fábrinál Győrben. A' Diéta alatt akadhat alkalmatosságod onnan is vehetni. Bár csak a' V. Ispán Lónyai Gábor szekerén mehetett volna le, a' ki ismét a' kis Gr. Desőffivel Követje Zemplénnek.

Cserei festve van. Ezt az Európai utazásokra nézve írom. Bár csak úgy nyomtattatnának azok, hogy a' kép hozzájuk illjen. Értesz mit akarok mondani Csereiről. Modestiáját nem kell com-promittálnunk. — Menandernek örvendek. Oh, Kis Istvánnál ne adassd-ki. Az fertelmes és tudatlan ember, 's az ollyantól mit várhatsz, és mit várhat akárki is?

Sokat írsz — igen sokat! és még is ír e valaki jobban, gondosabban, ékeesebben? — Schillerből lefordított éneked a' legszebb kis darab. Fogadom, hogy tíz ezer olvasója közt nem lesz kettő, a' ki annak becsét úgy érezze mint én. Pagina turgescat! az ugyan nem vét füstöt soha, soha! 's elmondhatom a' mit Fróthál mond Fingall felől, hogy maradékim kevélykedve fogják emlegetni, hogy atyjok Kissel, Daykával, Virággal barátságban élt.

Ird-meg, mint tetszett Schwaldopler. Sőt engedj egy kérést: Ha valamit találsz, a' mi felől gondolhatod, hogy annak tudása kedves lesz nekem, tudassd azt velem úgy, mint én tudattam veled Schwaldopler-t. Falun lakom; nem vagyok senkivel tudományos szövetségben; jól fog esni útmutatásod. — A' Batsányiné versei előtt sok jót írt a' Dyana Sore Irója (Mayer). Ezt a' Poetriát nem tudom miért istenlik — mint az Urát nem tudom miért tartják nagynek. Nem szégyenlem ezt kimondani, mert ítéletemben nincs semmi epe 's irigykedés. Moralis érdeme felől pedig szólljon tette. Szenvedett, 's hol van? 's a' levelek lördelgetése departementjében *szolgált*. Xapá! —

[Eredetije Kis Gyula hirtokában.]

1100.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom. April. 16d. 1807.

Rokon lelkű kedves barátom,

Tegnap vettem Bervén írt második leveledet. Azt mindenik czikkelye becsessé teszi előtttem: de hadd kezdjem feleletemet a' Baranyai Gábor felől tett tudósításomén a' Hazai Tudósítások' 170dik lapján. — Örvendve hallom, édes barátom, hogy annak olvasása alatt köny cseppent a' papirosra szemedből. Örvendve, mondom; nem csak azon, hogy lelkeink egy lángtól lobognak, és hogy a szívemből jövő hang megillette a' tiédet, — hanem azon is, és azon főképpen, hogy ezen sorokból láthatom, hogy azon tudósítás írása által valóban valami jót, és nem csak valami jót, hanem a' jók előtt kedvest is tettem, s ez által a' jók szeretetét megnyertem, őket magamhoz 's magamat hozzájuk még szorosbban csatlhattam. Ah, ne hagyjuk magunkat elrettentetni, édes barátom, 's teljesítsük szentül a' mit a' lelkiisméret szent szava cselekedni hágy! Légyen a nemteleneké az az ijesztő szózat, hogy az illyet tenni veszedelmes. Rajtuk áll, azt a' szépet, a' mit lelkünk érez, a' kimondás által magunkévá tenni, 's melly emelő gondolat az, hogy az illyen cselekedet, az illyen szó századok múlva is hathatósan szölland a' jókhoz!

Szent a' hely, a' hol egy jó ember állott.

'S árnýéka századok multával is

Buzdítva szöll a' Jóknak lelkeikhez.

Göthe.

Kultsár e *okosságból*, -- vagy a *parancsolat* miatt a Censor? sokat kihagyott a Baranyi Gábor életéből. Nem veszem balúl, sem egyiknek, sem másiknak. Előre láttam, hogy az lesz, 's jól esett, hogy úgy esett. De a dolog megérdemli, hogy a' Hazai Tudósításoknak azon kötetében, melly könyveid közt fog állani, a hézag kipótolassék. Ragasztassd tehát oda azt, a' mit e' végre ide rekesztek.

Eddig íram, midőn az Ipm ebédre hozzánk érkezék. Ujhelyről jó, hol tegnap és ma Gyűlés tartatott. Elérkeztek a' Királyi Előadások a' Dietai követek' levelével és a' Palatinus beszéde, mellyel az Ország Gyűlését megnyitotta. Azt mondja az Ipm, hogy a' Ministerium most igen bölcs moderatióval tette kívánságait, mindent az

Ország meghatározására bíz, s' megelégedett azzal, hogy előadta a' szükségét. Az Ország Követei mind a' négy circulusban azt végezték, hogy addig a' Királyi Előadásba belé nem ereszkednek, míg sérelmeik orvoslást nem találnak. Ennél többet nem tudok. Adja Isten, hogy a' Király az Ország panaszait törölje-el örökre, az Ország pedig a' maga generositásának 's Királya eránt való hűségének adja egygy ragyogó példáját. Csak ott megyen jól a' dolog, a' hol a' Király és a' Haza minden polgárnak szemében egygy.

B. Riedel András Obristlieutenant Florentziában nevelője volt mind a' most uralkodó Császárnak, mind a' Würzburgi nagy Hercegnak a' világi tudományokban, a' theológiákban pedig a' Bécsi Érsek Gróf Hohenwarth volt a' nevelőjök. Most 64. esztendő, és 1794 olta szenved, noha esztendő olta már véghetetlenül megkönynyebbedett sorsa. —

Elfelejtém említeni, hogy a' Császár elmondván a' Thrónuson a' maga beszédét, azonnal kocsira ült 's repült Bécs felé, mert a' Császárné abortált. Az ebédet sem ette-meg Budán. De azzal az ígérettel távozott-el, hogy akár mint lelje Fels. Hitvesét, ismét vissza tér Budára, mihellytt elhagyhatja. Barátom ez a' Dieta nevezetes lesz a' törvény könyvben 's historiában. Adják az Egek, hogy a' Ferencz neve örökké tündököljön Királyaink számában.

Annak a' kinek sorsán könnyíteni akartál utolsó leveled szavai szerint, nincs szüksége segedelemre. Ő most ifjúságának barátja szemei 's keze alatt van. — Ird-meg, vettéd e ezen levelelmet, 's vigyázz hogy ne heverjen asztalodon. Nincs miért rettegnem: de nem minden dolog olly természetű, hogy tudatni kelljen az egész világgal.

A' Bán olly szerencsétlenül jára mint én 21. May 1803. Talán. Ő is orra nyergét törte-bé, 's az felette veszedelmes dolog. En csak azólta szívek tobákol, örömm csője mindég dugva lévén; pedig még ez nem nagy szerencsétlenség, vagy alkalmatlanság inkább. Az Őcsém az Obester, lesrófolatta magát 's úgy állá-ki az Orvosok hóhéri operatióját. Már feléledt, de esztendőig sem fog Regementjéhez mehetni. Erdélyben sok helytt ismeretes; ismeretes Zsibón is. Ő nekem kimondta világosan, hogy nekem nem barátom, 's szomorúságom van azt mondhatni, hogy valóban nem az: de örömem azt vethetni hozzá, hogy annak oka én nem vagyok. Meg nem egygyező gondolkozásunk mellett azok lehetnének, mert eszes ember azon fel nem akad. Haszontalan volt minden engesztelő lépésem. Megháza-

sodván, bejelentettem, 's nem felelt. Szolgálatokat tettem neki; nem felelt. Capacitálni akartam; nem felelt. Megházasodott, 's nem viszonozta bejelentésemet. — Ez éreztethelet velem, hogy útunk egymástól elhajlott, talán örökre! Élj szerencsésen kedves barátom 's szeresd tisztelődet:

Kazinczy Fer. mpr.

Kivül:

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Debreczen, Somlyó, *Kraszna*.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

Toldalék a' Baranyi Gábor

Biographiájához

az 1807dik esztendőbeli Hazai Tudósítások' 170-dik lapjához.

Az én rokonlelkű kedves barátom, Mélt. Cserey Farkas Úr' exemplárjába. —

A' Hazai Tudósítások' Írója, vagy a' Censor, ezen Biographiából ezeket törölte-ki:

Lap 171 rend 4. *elcsüggedésig üzte*: „Ezt cselekedte vele egy nap' is, midőn számos vendégeket hitt vala asztalához; ebéd előtt a' szolgálai munka, 's ingerlő parancsolgatás, ebéd alatt pedig a' tetézett szitkok által alázgatván büszkeségét. Még tartott szitka, midőn bort parancsol 's a' parancsolás közben, maga tót Vármegyei eredetű lévén, *alföldi tulkot* említ. B. az elkeseredés legfelső grádicsára volt gyúlasztva, 's ezen elkeseredésében bor helyett egy pohár sert nyúlt-be Principálisának. Ez tudni akarja, miért adott neki sert, holott bort kívánt. *Vereshasú* tótnak, úgy-monda B. *a' ser is jó*; 's érezvén lette' vakmerőségét, kitakarodik a' szobából, 's a' kapu előtt lálván elmenni a' verbungot, felcsap. fejébe nyomja a' csákót, 's végig tánczolja Pestnek útszajit. B. sietett hírt adni a' Septemvirnek: ez pedig sürgette a' Tiszteket, hogy a' fíját válságért adnák-ki. De a' gyermek észre vévén mi légyen munkában, fenyegetőzött, hogy ha ötet kiadják, vádat téssen ellenek, 's kimondta az atyjának, hogy ha ötet kiveszi is, ismét beadja kezét. E' szerint közlegénynek assentáltatott, 's kivitetett az ellenség elébe. A' vétek büntetése az újabb vétek szokott lenni. B. elcsábítván két

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

társát, noha nem tett semmi törvényteleniséget, melyért büntetéstől kellett volna rettegnie, merő elméltlenségéből általszűkött a' francia sereghez, 's öröme volt látni, hogy ott talentomaira nézve elébb csak strázsamesterséggel, továbbad többel is megtiszteltetett. De győzött az ész' sugallása és a' haza szent szeretete 's nem sokára azután nem két, hanem tíz társsal vissza szűkött. Nevezetes, hogy az ellenség szolgálatjában, ámbár maga atyjának újabb Religiojában neveltetett, az elfogott vagy által szűkött Református legényeknek vasárnaponként magyar predikátziókat mondott; úgy készülvén, a' nélkül hogy azt álmodhatná, azon nagy munkára, melyre őtet a' Gondviselés a' Vármegye kormányzásában 's a' Diétai szóllásokban hívta.

Bihar érzette hecsét Lap 171. rend 5. — *Aestimandos aestimare* olvassd *Reverendos revereri* . . . — Rend 20. lágy-meleg Pápista. —

Széphalom, Apr. 17d. 1807.

Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1101.

Cserey Farkas Kazinczynak.

Drága Kedves Barátom!

Én tegnap előtt szerencsésen haza érkeztem. A vala fel tételtem, hogy M. Vásárhelyt festet képet a mostani Debreczeni szabadságkor fel külgvem, mert úgy vélekedtem, hogy az a St. György napja után való, és így a jövő héten esik, és csak gondold el, mint meg esala vélekedésem; mikor haza gyöttem, már akkor innen minden kereskedők és Debreczenbe járó emberek el mentek volt oda. Már nem tudom hamarjába, hogy küldhessem kezedbe, ha csak Tasnádrul Ér-Semlyénbe nem küldöm, hogy onnan vehesd — kérlek tehát első Postával tudósics, így jó lesz-é? Ottan pedig ted meg rendelésedet, hogy néked fel küldessék, ird meg egyszersmint nékem aszt is, kinek küldgyem Érsemlyénbe.

Az idén ha Isten segedeime hozzá járuland, nagy gyönyörűségem leszen kertemben -- sok felül igen sok ritka planta magokat kaptam, és már egész reménységem van, hogy el sül kertészkedésemnek célja, mely nem lehet előtted litok -- hald meg tehát. Én

eggy' szép ki terjedésű Botanicus kertet állítok, melybe már sokra mentem, ezen Botanicus kert pedig *Hazámé* leszén úgy, hogy Kolosvárt az academiánál, hogy a studiorum fundusbul egy kert vétetessen, arra a királyi guberniumot meg kértem, ezen kertbe pedig, hogy Botanicus legyen az, fogom ajándékozni plántáimot, és annak Systema szerint való el rendelését, és a plántáknak is ugyan olyan el helyheztetését én fogom meg tenni. Fő gyönyörűségem, és fáradozásimnak édes jutalma leszén, ha ezen köz hasznu czélzásom kívánt végre juthat.

Feleségem köszönt, én pedig meg változhatatlanul vagyok örökre Krasznán 20dik April 807.

hív barátod

Cserey Farkas np.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1102.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Igen Kedves Barátom!

Tegnap hozák ki Somlyóról három igen becses leveleidet, 30-dik Mart. 6-dik és 7-dik April. költséket, melyekre rendbe felelek.

Ily a Szepesi Fő Ispánnal úgy ismertettél meg, a mint Barátságodtul reméltem, háládatossan köszönöm érdemeimet meg haladó ajánló dicséreted, kevély vagyok mindazon által arra, hogy Te engemet olyannak tartasz, a mint le irtál Csákinak. Ui¹ bizonyítása ez azon barátságodnak, melynél nékem nagyobb gyönyörűséget ohaitanom se lehet. Köszönöm, hogy a Csákinak irt szép. és fontos leveledet nékem is meg küldötted mássába. Igen is el teszem aszt leveles gyűjteményembe, mint önnön Nevednek dicsőítésére, mind² a Csáki valóságos érdemeinek a jövőndő kor előtt tiszteletűl — főb kép pedig bizonyítására annak, hogy az, a ki ily szépen. és okossan irt, a nékem legkedvesebb Barátom volt.

Mind ketten igen szépen meg dicsőítettünk Szemere által. melyet édes meg elégedésű érzés nélkül nem vehetünk. Te ezen tudós, szép munkába elégtételt nyertél a Debreczeniek bárdolatlan vak ökledezéseik ellen, én pedig kecsegtető jutalmot, hogy nemzetem dicső-

Uj.

* Mint. — Kazinczy F. javításai az illető szók fölött.

ségire, az igaz érdem jutalmaztatására ez a gondolat éledt bennem. Oly gondolkozásu embertől, a milyennek lenni Szemerét munkája mutattya, meg dicsértetni, akár mely nagy el szánásbul következő cselekedetnek igen kellemetes jutalma. Mert noha a haza jóváért, Nemzete köz Boldogságáért, és dicsőségiért érző és cselekedő Hazafit nem a meg dicsértetés, vagy Nevére háromló külső fénynek csilamlása bir jól cselekedni: jól, igen édesen jól esik mindazon által, midőn egy Szemere reá ismér a cselekedet érdemére, és meg dicséri asztot, azért eshetik pedig ez főb képpen jól, hogy ugy láttzik, és ugy is van, hogy igyekszik meg ismerni a jót és iparkodik az aszt mivelők iránt belső érzésnek meggyőződésébül háládatos lenni. Én részemről Szemere iránt igen nagy háládatossággal tartozom; azért is ngyan, hogy róllam oly igen szépen meg emlékezett, de azért is, hogy a Te Nevedet dicsőítván, nemes boszutt állott az ellened méltatlan ki kellt vandalizmus' bölcsein. — Az Austriai Literatura annallissaiba tett jelentés a Csokonaj sir köve iránt valóba elég buzdító ok lehetne azon Magyarokra nézve is, kik nemessebb ösztöntül nem serkentetnek a szép és jónak érzésére, követésére, de ugy látom, hogy Nemzetünkbe a nagy csoportot és fájdalom ez annak számossabb része, nemes cselekedetre való vágyás nem buzdít valaminek mívelésére. Nekem még senki se irt, annál kevesebbet küldöttek — Erdélybe valakiknek emlitem a szándékot, mind dicsérték, mind ígérték segedelmeket, és még is senki se adott egy fillért is. — Mű a Nemzetet híván meg a Segedelemre, nékie ajánlottuk azon dicsőséget, mely annak eszközzésébül reá háromlana, és a melyet eszközteni ugy is egy a leg fényesebb kötelességei közzül való volna, praelidentianak tulajdonitaná tehát a nagyobb rész, ha most egy privatus elő állana és a Haza dicsőségét hirdető oltárt merészelne emelni. Én ugy itélek, hogy még egy kevésse várnunk kellene, talán eszmélkednek — ha pedig tovább is buta álmokba merülve aluszszák a tunya tehetetlenségnek nemtelen álmát, akkor osztán elé állok, és senkinek se engedem többé a dicsőség fényét. — Én jövő Postával irok nagy hazafi barátunknak Way Jósefnek Pestre, és meg kérem, hogy ott a Diaetán gyülekezetbe tégyen egy próbát ezen czélnak el érhetésére. — Különösen rendes dolog az, hogy sokakkal beszéltem már olyakkal, kik magoknak a Hazai Tudósításokat jártatták és még se tudnak árrul semmit is, hogy Csokonainak Sir követ akar a jó igyekezet emelni. — El fogadom igen szép tanácsodat, mely szerint a Márványt kortembe helyheztetni jóvallod, ugy szinte örömet követ-

ném aszt is, hogy a Csokonai Sir követ holmi apró értesítésekkel tégyük tekintetesebbő, csak módgyát látnám ennek eszközölhetésére. Nínes Mester emberünk, ki elégséges volna egy szép gondolatot ki dolgozni. Én Kolosvárt már ez előtt négy esztendővel elő pénzt adtam néhai édes Atyám monumentumának meg készítésire egy kő faragónak, és maig se készítette aszt el; most, midőn a város elől járói által meg szólítottam ezen tunya mester embert, akkor feleli, hogy a monumentum raizolatltyát még tavaly el vesztette, és így én megint várhatok vagy négy esztendőt, még fel tételemhez, és pedig igen ohaitot fel tételemhez juthatok. A nemzet tunya aluszékonyságának az is egy igen kedvetlen következése, hogy a mesterség műveinek gyarapodására nincsenek mester embereink. — Köztünk a modis köntöst szabó és modis stíblit varró mester embereknek van divattyok — akkor, midőn a mesterség nemessebb művébe gyakorlottabb vagy egy mester ember az éhel halással és inséggel küszködik. — Maid el feleitem neked meg írni, mit válaszolt Mártonfi Püspök a Cs[okonai] sir kövére adakozó kegyelmének kérésére. — Én Csokonait semmi képpen nem ismerem, ha meg ismertet velle az Ur, és érdemesnek találom, meg nem vonom segítségemet, Én pedig eő Exejával Csokonait meg nem ismertetem; ha olyan Simplex ó Excelentzias Fő Tisztelendősége, hogy magátul meg nem ismerle aszt, a kit minden Magyar Tudósnak ismerni kellene, és eő Exejának anynyival is inkább, mivel praetendált Tudóssága mellett librorum censor is, de azért se ismertetem meg, mert igen méltán tartok, hogy ezen affectalt Pius Ur aszt adná válaszul, hogy csudálkozom, mikép ajálhat nékem az Ur egy Protestanst, sőt ugy lehet, engemet is meg dorgálna, hogy eretneknek Nevét dicsőíteni törekedem és még azon felyül egy valóságos papi penitentziát is csapna a nyakamba — el törlésére azon tetemes vétkemnek, hogy egy eretnek, kinek lelke ugy is a pokol kinnyaiba gyötrődik, csigáztatik, vasvilláztatik — figyelme hogy bódíthatot engemet ennyire. — Meg engedgy, barátom, hogy így csevegek, de csak aszt írom, a mit ugy hiszek a Papok felől és a mit itt mondék, már a véllem effective történt is — tarcsa tehát magának eő Exeja a Segedelmet, ugy se méltó oly gondolkozása módgyával részesülni azon szép dicsőségbe, melyel a St. Péter kolcsaival mindent fel nyitó három koronás süvegű Római nagy ur se szégyelhetné magát.

Köszönöm, hogy a gr. Csáki Emanuel levelét nékem meg küldötted, köszönöm azt is, hogy fel bontottad, mely barátsági bizoda-

lommal még jobban meg erősítesz azon hiedelmembe, hogy általad szerettetem. — A Csáki feleletéből jó és egyenes gondolkodása módgya világossan ki tettzik — örülök azon is, hogy Magyar nagy urtul Magyar levelet kaphattam, és így az eő levelének kettős előttem az érdeme.

Sokkal tartozom Néked azért is, hogy Ilosvai Kristinával közelebbről meg ismertettél. Én ötet minden teczhető culturája mellett csak azért, és csupán azért becsültem, mivel Te is becsülted, és éppen e volt az oka, hogy magam ki nem tudtam találni, hogy a belőlle ki sugárló fény még csak kölcsönözve is muló tüneményü fény légyen. — Nagyon akarom, hogy már így ismerem ötet, annyival inkább, mivel némely mondássai, és beszédgyei eszembe jutván, még jobban meg vagyok győződve, hogy igazán ismered ötet. — Minek utánna Wásárhelyről el utazott, későre hallottam némely nem igen csinos aufrittet, melyeket az Űra testvéreivel való osztályba követet el; és a melyek minden bizonynyal nem nagy culturának jelenségei. — Barátom, csak igaz az, hogy sokszor ugyan nagyon meg csalattatunk vélekedéseink és érzéseinkbe.

A Cancellarius Gr. Teleki képe, ugy tudom, rézbe van már metzve, sőt láttam is ugy, ha több módom lesz benne, nem mondom, hogy a Jósefét ki nem metztem, mert a még nincs kimetzve tudtomra, és ugyan igazán meg érdemlené ánu ezen tiszteletet.

Gróf Kornis Sigmund Camerarius és Nemes Belső Szolnok Vármegyének Fő Ispánja, meg feleltkeztem hogy hol lakik, hanem V. megyéjének praetoriuma Désen lévén, és csak ugyan oda lakása is közel vagyon, tehát hozzá intézendő leveledet utasíthatod per Kolosvár *Désre*.

Örömmel várom a Csáki Beszédgyét — de a Zrinyi-Kazinczy sipkát nem tudom hová tette Hahnágyi, mert még nem került kezemhez, pedig ohaitva várom, mert tölled gyön.

A Bécsi Convictusba meg halálozott Buzzi nem a mi Buczink, mert Buczy már most nem Piarista, hanem Petrinus, az Erdélyi Dioecesis részéről tanulja Bécsbe a Theologiat — 30 esztendő sines még, de Tökésnek februariusba, Gr. Teleki Sámuel Cancellariusnak Martiusba irt leveleikbül tudom, hogy életbe, és frissen vagyon. A Cancellarius igen szivessen vette, hogy nékie ötet ajánlottam és igéri, hogy különös figyelemmel lesz iránta, mely végre meg is kérte, hogy foglalatosságaitul üres ideibe látogassa meg gyakran.

Levelem tulsó lapjára le irt koporsó verseket méltóknak talál-

tam, hogy olvasd — az Ipom készítette azokat a télen meg halálozott, egész Erdélybe köz becsületbe, és tiszteletbe tartatot öreg rendű Úr gr. Mikes' István halálakor.

Szívemből örvendek kedves Grófnéd kellemetes reményt ígérő bajoskodásin — az Isten örvendeztesse benneteket úgy, a mint érdemlitek, és a mint a leg egyenessebb szívből kívánja

Krasznán 23dik April 807.

igaz hived

Cserey Farkas mp.

Ály meg Vándor,
itt nyukszik
Bal Szerencse
Bainokja,
Nemes megye Fő Ispánnya,
Király hív Komornyikja,
Barátság Példája,
Öreg Gróf Mikes István,
Ki
- meg szünt lenni,
de nem élni
Barátjai Szívében.
Lásd
Zokogó magzattyát,
Bús haza polgárát,
Tanuly bár
Ily atya házadba
lenni, Polgár hazádba.

NB. a néhai Grófnak egy jó barátja Gr. Wass Sámuel kertyébe gyövendő sir köre metzseti eszt. —

Szép, igen szép volt, a mit Napoleon Hauptpoult holt testével cselekedet, és a mit ezen Vitéz emlékezete álandósítására rendelt — a Marschal Augerau cselekedete is telyes heroismussal; ilyen szépet olvasok a Berlini Uiság 43dik darabjába. — A Császári lovas grenaderos gardanak Cluzoni nevű kapitánnya az Eylau csatába halálos sebet kapván, a midőn a katonák fel akarták volna a földről emelni, így szólt hozzájuk: —

Last mich ruhig, meine Freunde, ich sterbe zufrieden weil der Sieg unser ist und weil ich auf dem bette der ehre, umgeben

von den Feinden abgenommenen Canonen, und den Trümmern seinen niederlage sterben kan. Sagt dem Kayser, dass ich nur nie bedauern fühle und das ist, dass ich in einigen Augen blicken nichts mehr für seinem dienst, und für dem Ruhm unseres schönen Frankreichs vermögen werde — — — dem Vaterlande meinen letzten Seufzer. —

Kivül: ¹

Somlyóru.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak. p. Debreczen. S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1103.

Kazinczy — Ferenczy Lajosnak.

Ferenczi Lajos Úrnak Kazinczy Ferencz
barátságos idvezlését.

Későbbben felelek az Úrnak kedves levelére, holmi halaszthatatlan foglalatosságok által annyira el lévén borítva, hogy eddig ehhez hozzá nem láthattam. Az Úr barátsága ezen késedelmemet nem fogja hidegségre magyarázni, érezvén, hogy abban a' mértékben szerette-tik, a' melyben azt érdemli.

A' Búsongó Ámort nem olvastam. Ha a' név meg nem téveszt, az Vandza Mihálynak munkája, kit két vagy három esztendő előtt Debreczenben láttam, midőn Erdélyből Bécsbe ment, festést tanulni. Emlékezem, hogy ez a' munka — valamint egy festése is, nagy dicséretekkel kürtöltetett ki az újságokban. Festésről látás nélkül még bajosabb ítélni, mint könyvről olvasás nélkül: de ha a' kép felől tett tudósítás helyes, az még rosszabb, mint a' könyv és csak azok által csudáltathatik, a' kik ahhoz semmit sem értenek. Vandza még csak *kezdő*: 's olyantól a' dramatica festésben sokat várni nem lehet. Hozzá adom még azt, hogy B. Wesselényi Miklósnál létemben Professor Neuhauser, a' ki őtet is tanította a festésben, felőle úgy szólott, mint középserű fej felől.

Az Úr a' Censornak tulajdonítja a' könyv hibásságát: ebben az Úr meg tévedésben forog. A' Censoroknak nincs más kötelességek s hatalmok, hanem az, hogy azt keresztezzék meg, a' mit kimon-dani a' politica, theologia 's moral miatt nem szabad. 'S adjunk hálát

¹ A levél zárlatán törött piros pecsét.

értte, hogy nekik aristarchusi hatalmuk nincs. A' nyelv úgy még irtóztatóbb sebeket venne, és talán *akarva adottakat*.

Folnesicsnak prodigiosus szándékát 's nevetséges magyarságát Kultsár István Úrnak Hazai Tudósításaiából ismerem. Nem indúltam meg rajta: az csak azoknak való, a' kiket részegeknek 's bolondoknak nem tapasztalunk. Én e' részben is másképen gondolkozom, mint az Úr. Nékem nincs nagy ellenemre, ha tekintet nélkül való ember ír hibásan vagy épen rosszul. Sokszor az ő tót ágaskodások 's baklittvek is használ a' nagy czélra. Volt é a' világon nevetségesebb Író, mint Szabó Dávid, a' Pataki? Én ugyan sok rossz Író-t ismerek, de rosszabbat, nevetségesebbet nem, csak egyet is. És még is nem köszönhetünk e néki is eggynehány új koholású szót, melyet a' vélelés már jóvá tett. Ilyen példának okáért ez: *czím* (titulus) és *lap* (pagina). Ő előtte ezt: Titelblatt ki nem tudánk mondani: most már a' *czímlap* igen jól van mondva. A' Debreczeni (Grammatica ezt a *lapot* nem szenvedheti, sem ezt nem *oldal*, midőn a' könyv paginájáról van a' szó; 's nem látja által, miért nem volna elég ennek kifejezésére a' *levél*. Pedig ezt lehetne; mert a' levél = *folium*, a' folium pedig nem = ezzel, pagina. Miként mondja ki hát Debreczen ezt: folia libri numeris signata sunt, non item paginae, a' mint ez szokásban volt a' typographusoknál a' mesterség kezdetekor? Én hát nem akadok fel azon, hogy a' szó jó szó é. vagy nem jó: csak szükséges legyen. különböző ideát jelentsen, és a' jobb Írók által sanctionáltassék. Minden élő nyelv csinált új szót; miért ne hát a' miénk is. Horáitz erről igen sokat beszéll, 's maga Cicero, a' ki annyit mentegődzik a' qualisból faragott qualitas miatt, ugyan azt cselekedte. Egy szóval, a' szükséges és szenvedhető hangzású szók' faragása köszönetet, nem kinevetést érdemel. De *belörmészeket* (gardista), írásnagot (orthographia) etc. etc. csak Szabó Dávidok fognak faragni.

A' Körtvély fára írt dal szép kis dal. A' gondolat, a' fantázia, az érzés jó. Megengedi az Úr, hogy reá némelly jegyzéseket tegyek.

Vers 2. jobb volna: Olly bőven csorgatod reám, mint olyan bővÉN. Osz tán a' körtvély nem is csorgat könnyeket: az a' nyír' tulajdonsága.

V. 4. *Plánta* nem illik jól *körtvélyfára*, nem semmi fára: az csak füveknek való nevezet.

V. 7. Tanuji, quia tanuja.

Stropha 2. v. 1. Inkább: Nem tudod e', hány... *Azt* supervacaneum. V. 3. *be jót* pihentem... Nem versebe való dictio, hanem

culinaris prózába. V. 6. Inkább: *kibeszéltem*, mint beszéltem ki. V. 8. ha *LL*gattál, non *hal*gattál, quia ex hallok. Positio non reddit super-vacaneum l. duplicatum, sicut rend*Del*, cum ordine, cum rendel, sit ordinat. Strophá 3. v. 4. Örczám végig *leggyezteted*. Irtóztató szó! A' legyezés nem szellőztetés, hanem muscarum abactio. Str. 4. v. *ról*am, quia ról-am, non róllam, vel ról-lam. V. 8. *Felelj meg kebelemnek*. Ismét hibás dictio s igazítást kíván 's könnyen talál.

Örvendve nézem én, hogy az Úr *érzéseket* dall. Ez a' kis ének, ha szennyei eltörletnek, igen szép kis ének lesz. Kérem az Urat, gazdagítsa a' Ragályi Tamás' gyűjteményét. Sokat nyer a' literatura az által, ha virágai közöltetnek a' publicummal, 's vetélkedést támasztanak. — Éljen szerencsésen az Úr, 's ne szűnjön meg szeretni. A' Mélt. Asszonyt szíves tisztelettel tisztetem. Széphalom, April. 24. 1807.

[Másolata a Szemeretár I. kötetében.]

1106.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom, 26d. Apr. 1807.

Igen nagy tekintetű barátom,

Az Ur levelét tegnap vettem két más engemet egészen elfoglaló levéllel és a' Hazai Tudósításoknak azzal a' darabjával, a' melyben a' Palatinus véghetetlenül szép békőszöntő Dictiója áll. Nem csuda hát, ha az Ur levele, mely engem örömmel töltött-el, mára maradt-el a' válaszlásban. Ilgyje-el az Ur, hogy nekem felette kínos volt azt retlegnem, hogy köztünk valamely Daemon hidegséget, bizatlankodást, idegenséget akar szülni. Az Ur tudja hogy az Urat szívesen szerettem, becsültem: az Ur tudja, hogy érzettem hogy az Ur engem szeret, 's abban a' mértékben rettegtem a' megváltozástól, a' melyben barátságának mindég örültem. Ne engedjünk rést semmi kedvetlen emlékezetnek szívünkhöz, és ha az akaratum és igyekezetünk ellen is bétörne oda, mondjuk magunknak, hogy mind ketten sokat szenvedvén már életünkben, nem csuda ha vérünk clelesedett, 's az indulat néha elkap is; 's bizzunk magunkba és egymásba, hogy ha osztán az indulat heve esendenedni kezd 's a' józanabb gondolkodás szavát hallhatjuk, érthetjük, ismét azok leszünk, a' kik valánk. Irasci facilem, tamen ut placabilis essem. *Horat.*

Az Ipam dolgában tehát abban állapotunk-meg, a' mit az Úr kívánt, hogy mihelytt lehet, én le megyek Debreczenbe, 's érteni fogom az Úr plánumát, kívánságát. — Ne higgye az Úr, hogy legkisebb apprehensiót támasztott volna Martiusi levele. Csak azt a' gyanút támasztotta, ha nem vette e az Úr az általam vett izenetet Szilágyi Gábori izenetnek, mert az nekem fájt volna.

A könyvek eránt nem elébb, hanem csak ma, még pedig ebben az órában hánytam-fel csomóimat, ha nem találnám e valamelly nyomát? Szerencsére reá találtam. Az Úr nekem ddo. 5-a Apr. 1805. ezt írja: kirom az egész erről szóló št.

«Ciceróért 20 ftnál többet nem ígérnek. — Grossingot Kis vette meg 1 ftn. Az enyének lesznek meghatározandó árokért: Koriatovics, du Bos, Theorie de Jardinage, Ariosto, Péczeli, Theokrit, Herder, Ramler, Barthelemy, Iselin, Gessner (von Ramler in hexameter gebracht.) Dugonics, két Stolberg, Heltai és Haas.» — A' s eddig van és emnyiből:

Már vegyük:

$$\begin{array}{rcl} \text{Cicero} & 20 \text{ f.} & \\ \text{Grossing} & 1 \text{ f.} & \end{array} \} = 21 \text{ f.}$$

Haas	3. Tom.	Ramler	2. Tom.
Heltai	2. Tom.	Herder	6. Tom.
Dugonics	2. Tom.	Theokrit deutsch	1. Tom.
Stolberg Insel.	1. Tom.	Péczeli Meséji	1. Tom.
Griech. Dichter	1. Tom.	Ariosto	2. Tom.
Gessners Idyllen	1. Tom.	Th[eorie] de Jardi[nage]	1. Tom.
Iselin	2. Tom.	Du Bos	3. Tom.
Barthelemy	1. Tom.	Koriatovics	1. Tom.
30. Tom.			

Ha ezeknek minden darabját 1 ftra teszem, lesz ugyan annyi, az az 30 f. 's az a' 21 fnttal tesz 51 ftn. — Én azt tartom, hogy nagy része ezeknek drága lévén in cruda is, nagy része drága lehetvén a' pompás kötés miatt, az Úr nem veszi rossz vásárlásnak, ha a' levélre tett válaszhomhoz képest arra kérem az Urat, hogy az 50 ft adósság ez által saldiroztassék.

Még az Urnál lévő ládában vagyon

Bliomberis	1. Tom.
Götz Gedichte	3. Tom.

Salis Gedichte	1. Tom.
Matthisson	1. Tom.
Gedikes Schulschriften	1. Tom.
Wilhelmine	1. Tom.
Garve's Cicero	4. Tom.
Engels Mimik	2. Tom.
Babel u. Ninive	2. Tom.
Mann v. Gefühl	1. Tom.
Uz Gedichte	2. Tom.
Fichte sonnenklarer B.	1. Tom.
Hermann u. die Fürsten	1. Tom.
Stolberg Jamben	1. Tom.
Belveder Magyarázatja	2. Tom.
Fabri Thesaurus	2. Tom.
Winkelmann	2. Tom.
	28. Tom.

Item Annalen der Literatur in den Oesterreich. Staaten, a' mit Dr. Szentgyörgyi Úr az Úrnak által adott, 's azolta Institoris megvitt, inclusive 1805. —

'S ezeket méltóztassék az Úr a' Semlyénből érte menendő embernek általadni. Egyikünk a' másika Kalmári számadásán 's practensióján fel nem akadhat, mert kiki érzi, hol szorítja a' csizma, 's az Úr tudja, hogy én kezdő Gazda vagyok, 's az Úr is az.

Cserei nem küldött e az Urhoz valamit számomra? Ha igen, méltóztassék azt is kiküldeni Semlyénbe. Ezen felyül szeretném tudni, hogy Sylvestert Trattnerhez ki által küldötte el az Úr, mert úgy értem a' Pestről jött levelekből, hogy még nem vette; hanem ha a' Debreczeni vásár után vette volna.

Gróf Csáky Emanuel nekem egynehány Installationalis Oratiót küld. Eggy exemplárt az Urnak tartok.

Hát az Úr háza népe mint van? nem készül e az Úr ismét szaporodni? Én Novemberben vagy Decemberben leszek ismét atya. Akkor talán inkább fogom felejteti a' Phigie halálán támadt sebet.

Ne légyen terhére az Urnak ezen kis czédulát Balog Péter Urnak eggyszer boltja előtt bémenvén beadni. Tisztelem az Úr kedves Jeanetijét, 's magamat ajánlom barátságába.

alázatos szolgája

Kazinezy Ferencz mp.

Vecsei Senatort méltán tették Debreczeni Senatornak, a' mint látom az ujságlevelekből. Szerettem volna látni, mikor a Templomba ment. Tetszett az a' legény magának, és a' mit tett az azt mutatja, hogy érzette, hogy az neki sok.¹

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: Q. H. 960.]

1105.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Leg Kedvesebb Barátom!

Igen szívesen köszönöm, hogy a Baranyi Biographiajából ki maradtot élte páljájának egy igen nevezetes Részt nékem meg küldeni méltóztattál. Illó helyére fogom helyeztetni, és a Hazai Tudósításoknak az a része leszén előttem minden bizonnyal leg érdekesebb és leg becsesebb.

Nagyon ohaitanám látni a Magyar Rendek eleikbe terjesztet Királyi elő adásokat, ha alkalmatlanságod nélkül meg eshetnék azoknak meg szerzéseik, és vélem való közlések, aszt tölled igen nagy barátsággal venném. — Igen is nevezetes leszén ezen Diaeta, és mivel sokan és sok nevezetes Idegenek függösztették arra figyelemeket, kíváncsatos dolog volna, ha a Haza atyai mind aszt pontosan telyesitenék, a mit ezen nevezet tulaidona szerint töllok a Nemzet Java, és annak késő maradékokra ki terjedő Boldogsága meg kíván. — Vaihha csak a tiszta Hazafiság lelkesitené őket közönségessen és semmi nemű fénynek mülő csilámlása ne szolgálna eszközül és ösztönül iparkodásaikra. — Mult Posta vitte el Way Jósefnek levelemet. A Cs[okona]i sír kövének fel állítására kívántató Kölcség szerzésire való kérésen kívül egy igen nevezetes és fontos materiarul irtam nékie, melyre meg vallo[m] nyughatatlanul várom válaszsát, és a melyet veled minden bizonnyal közleni el nem mulatom.

B. Orczy László nékem különös jó Uram, is meg halálozott, tudtomra már most csak a Jósefnek egy fia van életbe, ki a nagy Orczy Lőrinez nevének fent tartója — de valyon nemes Erkölcsének is követője é ez?

B. R[iedel] András miért szenvedet, meg nem irád nékem. Azon leveledet se vettem, melyrül figyelmetessé tészel, hogy asztalomon ne heverlessem.

¹ Nagy G. jegyzése: «In negotio Otis Török.»

A Bán igen szerencsétlen dölést szenvedé, és különös megjegyzésre méltó dolog, hogy annyi súlyos háborúknak rettentő veszedelmei közül épen a nélkül, hogy csak egy karczolást is szenvedet volna testén, gyött haza; és most a szép Békességnek közepette lön a véletlen eset csapásának áldozattya.

A Hazai Tudósítások 29dik darabjába tett Tudósításod egy szép, és becses Régiségről szól. Ugyan azon Aretinusnak nállam is vannak némely apró Munkái, régi kéz írásba, melyekkel hogy megismerkedhess — addig is míg magokat láthatod, például közlöm veled czinjeket — és pedig e szerint. N. I. nagyobb negyed formába pergamentbe be kötve — melyre Gothus betűkkel való festékes nyomtatás vagyon, van két Munka írva, olyan forma betűkkel, a mint ezen Numerus alatt íráni — ez ál 9 lapból — ugyan ezen kötetbe, de a mint látni más kéztől írva van N. II.

Leonardi Aretini ad collucium salutatum prefacio.

Ego tibi hunc librum, Coluci, ex media, ut aiunt, Grecia delegi, ubi eiusmodi rerum magna copia est in infinita pene multitudo. Nec veritus sum ne abs te ut parum liberalis ac sane ingratus accuserer, si ex tanta abundantia hoc tam parvum munus ad te mitterem etc.

II. Contra nobilem carulum de Malatestis poetarum enunium temerarium Leonhardi aretini... adolescentem... ad.... unam..... (q..... dixit) incipit feliciter.

III. Leonardus Aretinus edidit Florentiae XVIII. Kal. Jan. M^oCCCCXXI.

IV. Ad insignem omnique laude prestantissimum virum dominum Gerardum cardinalem Cumanum Pogyi Florentini de nobilitate liber Incipit.

V. Bonacursius pistoriectus legum doctor feliciter absolvit.

VI. Exclamacio collucii nati Florentini de castitate Lucretie.¹

¹ A római számmal jelöltek az eredetiben goth betűkkel vannak lemasolva a VI-ig,

VII. De regia Attilae et eius tentoriis Magnificis	p.	1.
Oratio Attilae ad Milites ante pugnam cum Ecio Rom.	<	2.
Duce in Galliam initam.		
Thoris Mundi Oratio in laudem Patris facta qui in pugna Scythica occubuit	<	5.
De morte Albuini Longobardorum Regis	<	10.
Bellum Caroli Magni contra Ungaros	<	13.
Oratio Ducum Austriae	<	24.
De Andrea 19-o Rege Ungariae	>	26.
De Carolo Roberto 26-o Ungarorum Rege	>	42.
De Maria Ludovici filia, Carolo et Sigismundo Regibus	<	45.
De seditiosis quibusdam tempore Sigismundi in Un- garia Nobilibus	<	113.
Qui primi fuerint qui Turcam in Europam induxerunt	<	114.
De Elisabetha Alberti Regis Uxore	<	141.
De Coronatione Uladislai Regis	<	154.
De Obsidione Albae Graecae per Amurathem	<	154.
De Victoria Joannis Corvini sive Huniadis	<	161.
De bello Vladislai Regis contra Turcas gesto	<	171.
De Varnensi clade, in qua Vladislans Rex ob violatum cum Turcis foedus interemptus est	<	176.
De fuga Corvini post in felix proelium cum Amurathe gestum	<	187.
Oratio Corvini in adventum Ladislai Ungariae et Boe- miae Regis	<	190.
De invidia et proditione Ciliae Comitis	<	195.
De obsidione Albae Graecae	<	200.
De morte praestantissimi Viri Corvini sive Huniadis	<	209.
De cede invidi Comitis Ciliae	<	214.
De captivitate Mathiae, et de colatione Ladislai, filio- rum Corvini	<	220.
De morte Ladislai Regis	<	223.
De Mathia primo Ungarorum Rege	<	226.
De origine Corvinorum	<	237.
De repetitione, et restitutione Vngariae Coronae	<	239.
De captivitate Michaelis Zilagÿ auunculi Regis	<	245.
Mathiae. — pag. 250. Finis.		

Andreas Rutkay impr.

Ezután való lapon — nyomtatás forma igen szép betűkkel e van írva: Omnes controuersiae, bella, rixae et contentiones promanent ex ITA et NON.

Aller Zank, Hader, und Rechte,
Schlagen, Plagen, Hauen und Fechte,
Kommt alles aus den allein,
Das einer sagt Ja, der Ander Nein.
Sagten Sie aber beyde Ja,
So were kein Hader nirgend da.

Hacc paucula scribebat Daniel Meltzer Sexto Principi Dno Mathiae. II. Regi Hungariae, et Bohemiae a Secretis, in sui memoriam Dno Gabrieli Feltz — Norimbergae 17. May Anno Domini M DC XII.

a leg utolsó lapon e van írva.

Nihil sine amicis jucundum

Diess hab Ich meinem Freundtlichen, und vielgeliebten Herrn brudern Gabrielem Föltz zur freundlicher Gedächtnuss geschrieben. Actum Nürnberg den 16ten May A-o 1612.

Paulus Ötterer.

ez 7 lap; — más ugyan olyan pergamentes kötetben vagyon N. III. *De gloria militiae* — a Numerus alatt lévő irás pedig a végén vagyon — e 16 lap. — N. IV. ugyan azon kötetbe 22 lap. N-o V. azon kötetbe 17 lap. N. VI. azon kötetbe 4 lap.

N. VII. Egy in 8-o minori pergamentbe be kötöt kéz irás, régi, de jól olvasható — 16dik századbéli irás módgya szerint. — Ezeket midőn képet el küldöm, azon alkalmatossággal közleni fogom veled. — Van nyomtatásba egy régi Magyar Kalendariumom, melléje ragasztatot Cathecismussal — régi kötésbe, Kolozsvárt 1550-be nyomtattatott.* Ebből meg lehetne Schwarthner Uramot csáfolni, hogy a Magyaroknak a mult század elejéig kalendariumok se volt — közelebbi Postával ezen kalendariumbul, és Cathecismusbul [!] is fogsz töllem példákat kapni. Ély boldogul és meg ne szűny szeretni

Krasznán 27dik April 807.

igaz hivedet

Cserey Farkas mpr.

* «Nem a Calendarium nyomtattatott Kolozsvártt.» — Kazinczy F. jegyzése.

Kivül:

Somlyóru!

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen. S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 194. sz.]

1104.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Apr. 29d. 1807.

Kedves barátom! Wéber azt írja Apr. 7d. hogy Ocsovszky Úr néki megküldötte a' réz' nyomtatványait, melyeknek Epistolád előtt kell állniok, és hogy a' 400. nyomtatványból álló csomót késedelem nélkül Pestre fogja küldeni, felét Institórishoz, minthogy úgy rendelted, — felét pedig, minthogy én ismét azt kértem tőle, Eggenbergerhez. Levele 18 nap ögyelgett a' Postán. Én azonnal írtam mind Wébernek, mind Institórisnak, 's erre azt bíztam, hogy nevemben adjon által Kulcsárnak egy nyomtatványt a' levelembe zárt recensióval, 's kérje, hogy ennek engedjen helyt újságleveleiben. — A' Recenziót venni fogod, de engedd, hogy egyebeknek előbeszélésekre csapjak.

A' Recensio' dolgozása miatt verseidnek csomóját kikerestem volt, 's 25dikben nem tettem vissza helyére; — asztalomon maradt. Mintegy ötöd napja, hogy a' Sógorasszonyom, ki Májusban menyecske lesz 's Mehádia és Temesvár tájékára fog lemenni, szüléji 's testvére közt akarván felosztani itt múlathatása' idejét, nálunk múlt. Sophie a' Süsie öltözködő szobájába ment által, én pedig verseid' csomóját forgattam leskelődő szemekkel, hogy hol akadhatnak valamire, a' mit helyéről kimozdítani lehetne, 's (a' mit már olly sokszor cselekedtem) azt lesvén-ki, hogy azok micsoda új behatást tesznek reám. Előbb-tovább forgatván a' darabokat, (mert én minden darabot külön levélre írtam, hogy majd mikor a' rendet csináljuk, baj nélkül lehessen őket elébb hátrább tennünk) a' *Valláscsúfolók ellen* írt darabot olvasám. Túl valék a' felén, midőn a' két testvér kiáll. Belépék hozzájuk. — Mi lelt téged most? kérdé Sophie. — «Engem?» felelék; — «imádkoztam.» — *Te* imádkoztál? kérdé Sophie. — «Igen!» mondám; — «az *én* módom szerint!» — Mind a' két testvér hallgatott; mert Sophie, a' ki sok ízben látta már, melly szíves megilletődéssel nézem az *ő* imádkozását, 's emlékezik, hogy sok ízben

kértem már, hogy imádságát olvasná előttem fenn szóval, 's olykor többnyire elragadtatva ezt kiáltom-fel az imádság közben: oh schön! o göttlich! göttlich! — Sophie, mondom, többé az én nem-imádkozásomon meg nem botránkozik: de az Süsienek nem fér a' fejébe, 's azt mondja hogy az a' vonás az én karakteremben önéki *megfoghatatlan*. Hijába mondom neki, mit mondott IV. Henrich — hijába mondom, hogy én Protestans vagyok, és nékem az az imádságom, hogy az Isten magassága 's az én óránta való relatióm felől meleg szívvel elmélkedem, hogy mind az örömeim közt, mind a' csapásokban óréája háládatossággal vagy bizodalommal tekintek-fel; — hijába mondom, hogy a' nyomtatott imádságok' elmondogatása nem elmélkedő fejnek való, mert mechanismussá válik, 's nem illik a' léleknek individualis Stimmungjához. Ők egyebet láttak 's tanultak, — 's így osztán egyébképen gondolkoznak. Csendesség volt sok ideig; én pedig elhevülve jártam fel 's alá, beszéltem nekik, mik vannak az említett darabokban, 's a' két imádkozni-szerető testvér goutirozta a' mit halla. Kijöttek az én szobámba, 's Sophie verseid' csomóját forgatá. Szemembe tűnt ez a' dalod: Nincs palotám, 's aranyom sincs etc. Fenn szóval olvasta végig, 's egy hangot sem mondott rá, de hirtelen megfordította a' levelet 's újra olvasta el egész végig. Én csendesen néztem, 's kémleltem, mik forognak lelkében. Harmadikszor fordítván elő a' papirosát, hajlékony 's ezüsttisztaágú szavával végig mondta az egész dalt, 's Süsio, a' ki sokkal kevésbbé tud magyarul, mint hogy azt megérthette volna, kért, hogy neki sorról sorra magyarázzam a' stróphákat. Tizeneggy órakor útnak indultunk, 's Sophie még az úton is eldallá a' dal' nem szavait, hanem csak hangjait, (a' dal szavait könyv nélkül nem tudván) 's ez jelensége, hogy lelke még mindig a' dal' szép habjain lebegett. Óhajtottam volna, édes barátom, hogy Te ezt az egész scénát végig láthassd, 's vedd jutalmát érdemeidnek annak érzésében, hogy az a' jó, melyet hintesz, gyümölcsöket terem.

A' nap késő estig gyönyörűségek 's ritka örömek alatt méne-el. Hadd fessem-le annak elfolytát azzal a' fecsegéssel, a' melyre a' barátság felszabadít. — Mind én, mind a' feleségem érezzük, hogy a' pater és mater familias atyja és anyja a' római értelemben veendő *familiának* (családságnak), 's mi ezen az egész tájon szokatlan szelídséggel bánunk velek, sőt mindennel; — a' szenvedhetetlen embert vagy bé nem fogadjuk vagy elcsapjuk, — a' csak hibást eltűrjük, 's botlásaik eránt vakok vagyunk. Szítkot, alázó pironságo-

kat tőlünk senki nem hall: botot három esztendő alatt egyszer engedek magamnak, mert haszontalan, a' nélkül az emberek nem akarnak vagy nem tudnak ellenni. Ez a' szelid mód talán nem bonhommie bennünk, hanem csak okosság vagy fortély, 's tulajdon nyugodalmunk' szeretete — mert a' ki szitkozódik, mást bánt, az magának is bajt csinál. Ennek híre van az egész tájon, 's szerencsésnek tartja magát minden, a' ki nálunk befogadtatik, kivált hogy a' szomszédok tatárkorbáccsal lebegnek sklávjaik hátok felett. A' Bányácski, Mikóházi Orosz Pap tudakozódik, 's az egyyk, a' ki nem ismért, meg nem tudja fogni, hogy egy vasat hordott perduellis és irreli-giosus ember, hogy lehet jó ember, 's micsoda contradictio van abban, hogy nincs hűte, és még is az ő tavalyi izenete, hogy az Orosz templom szükségére valami materialét adjak, olly váratlanul fogadtatott, hogy azt nem csak önnként adtam, hanem az adást még egy galant czédulával tettem kedvesebbé: mint ezelőtt tizenöt esztendővel nem tudta megfogni egy vallásos, 's a' Wesselényi Miklósné szava szerint Templomba járó istenfélő gaz ember, hogy én nem hiszek semmit, és még is a' Messziást fordítom. — Megengedj kicsavarodásimnak. — Ez az Orosz Batykó, a' Bányácski, két hét oltá sok izenetek 's holmi apró kedveskedések által (rákfogatással etc.) kéregetett, hogy az ő husvétjek első napján *aláznánk meg* hozzá magunkat. Sem ő nem volt soha nálunk, sem mi nem soha nála, és így meg nem foghatánk, mit akar: de a' szíves hívást — akármilyen legyen benne a' czél, el nem fogadni nem illvén humanitást profiteáló emberhez, megígérkeztünk. Azonban az ő nagy péntekjek estvején a' Napam azt parancsolá, hogy vasárnap ötöt és Süssit, hétfőn pedig a' Sógoromat várjuk ebédre, és így kénytelenek valánk megizenni, hogy nem mehetünk. Tegnap előtt ismét jött egy Posta, hogy hát kedden jelenjünk meg. Megígértem és általmentünk: Sophie 's Süsie félvén hogy ott valami váratlan eshetik, én pedig örülve, hogy új karakterű 's módú emberek közzé léphetek. Bányácska ide csak fél óra; az idő tiszta volt, elég meleg és csendes, és így általsétálánk. Az ős szakálú magas szál öreg eleinkbe jött és úgy fogadott, mint ha a' Püspökje voltam volna. A' felesége még az én kezemet is megcsókolta volna, ha észre nem vettem volna idejében mit akar; 's előle az én angyali szívű barátném is elkapta a' magáét, 's megcsókolta értte. A' házban két Piarista állott, (Ujhelyi Rhet. és Poes. Professorok) és az Ujhelyi volt Orosz Pap' Gyulai Rgtjebeli Hadnagy fia, egy igen szép növésű 's módú igen ifjú ember. Peczkesen

kezdett menni minden, a' Piaristák le nem mertek ülni, a' Hadnagy tánczmesteri attitűdökben állogatott; a' szakálos Batykó ki 's be ment, öszvetette a' két kezét, fel sóhajtott az egekre: Domine Spectabilis, pro quanta ego felicitate assumo, quod Dominatio vestra et Illustrissima Domina Comitissa ad me miserum Parochum Bányácskensem semet exhumiliare dignata fuerit. Ez a' scéna alig múlt-el, imhol jó a' Papné, 's mondja nekem a' maga Viscoczi Urodzenijét és a' miben szegény nagy megtiszteltetést és szerencsáját lelte welkomozsnu Grofku a' welkomozsnu comtesszu-jait etc. Képzelheted hogy úgy ültem ott mint a' szenen, 's pirultam. Szabadabb tónusba kezdtem volna ereszkedni: de az nem ment. A' Professzorokhoz fordultam; az egyik pecczes tiszteletben állott 's hallgatott, a' másik, egy igen ifjú Misemondó Pap, a' füléig pirúlt ha rá néztem is. A' Hadnagy akart volna, de nem sült-el. Végre én a' fiatal Sacrificulushoz fordultam, 's mondtam neki, ha ő e az, a' ki Hadnagy volt az Insurrectionál 's Pappá lett? A' Pap elpirúlt 's igennel felelt. Légyen szabad kérdenem az Urat, mondtam, Katonának hogy jöhet kedve Pappá lenni? — Szegény nagyot sóhajtott 's elnémult. — A' háború hozódott-elő, a' Diéta, a' Palatinus, (a' kinek nevét az én szám csak elragadtatott örömmel szokta nevezni,) 's a' Hadnagy beszédnek eredett, 's így végre a' két Prof. is. — A' nagyobbik tiszta-fejű, szép gondolkozású ember, a' másik még csak kezdő, 's minekelőtte gondoltam, olly kedves circulusom támadt, hogy áldani kezdtem a' napot, melly oda vezetett. «Uram, monda ez, az emberek' legnagyobbikáról lévén négy szem között a' szó, már majd megölt a' bosszúság és elkeseredés, hogy mindent úgy láttam szóllani mint a' marhát, végre az Ipad hozzánk jó; no, mondtam, végre, végre van egy ember, a' kinek még helyén az esze, 's felvidúltam. «Hasznát fogom venni ezen szomszédságnak. — A' Batykó kitett magáért; három hitebeli musicus érkezett Ujhelyből, 's azok elkezdtek vonni a' hegedűt 's fújni a' Clarinetet, míg az asztalt megterítették, és énbelém is két findzsa arábiai levét töltöttek, mellyel én és Sophie nem élünk. Csak nem fel hozták az ebédet, mikor látom, hogy nyakra före bezárják az udvar kapuját. 'S egy 40. esztendőszakálatlan batykó bedugá a' fejét az ablakon, 's kiált, hogy a' gazda kinyitassa mingyárt a' kaput, különben ő reverendájával tesz egy bakfittyot az asztal közepére. Nagy lón a' nevetés. Tudakoztam, ki az? 's azt mondták, hogy a' legkedvesebb barátja a' Pappnak, egy i r t ó z t a t ó j ó k e d v ű

ember. Én a' buffonokat éppen úgy nem szenvedhetem, mint Sophie nem a' részeget. De kénytelen voltam nevetni a' rossz játékhoz. Az ember belépett, megtette az Orosz reverentziát, 's elfogta hirtelen az egész placzot, fel aggatta a' reverendát, 's lármázott, parancsolgatott, mint az eszeveszett. Az asztalnál egynehány dőfést tett a' Latinusokon 's rán vicsoritotta titkon a' szemét 's fogát, mintha kérdeni akarta volna, ha megadta e' nekik? — A' két Latinus az *ollyan* dőfést *nem érzette*. Orosz módra volt überladolva az asztal, három annyin is jól lakhatánk vala, 's az étek jól voltak főzve. Az Orosz Pap megtöltötte tokajival poharamat, 's az én egészségemért itt az oda feljebb már festett attitűdben. Én visszonoztam, 's két pillantat múlva a' Királyért, a' Dietáért és annak kedves Elöl-ülőjéért ittam. A' bouffon Orosz Pap egy más Pap társával és maga a' gazda egy Orosz szent asztali éneket kezdé előrdítani. Nem mondhatom-ki, melly igen édes behatást tett az reám. Az éjjel jüta eszembe, hogy az *ollyan*, mint a' Yorick érzékeny leveleiben a' *Gratiás*-láncza. Asztal után a' bouffon elő vette Süsiet, 's úgy megtánczolt vele mint egy verbungos; verte a' csismája szárát, kiáltott a' táncznak, 's haragudt, ha valaki tánczosnőjét ki akarta kapni kezéből. Én reszkettem, hogy Sophie is rá kerül a' sorra. A' Vendégek megsejtvén hogy *anya*, megkémélték: de a' Gazda csak sóvárgott, hogy bár csak neki az a' szerencsése lehetne, hogy a' «Nagyságos Grófnéval» tánczolhatna. — Édes barátom, melly rendes dolog; micsoda rendesek az emberek ideái! Sophie Isten tudja mi volt az ő szemekben a' *Gróf* bűz miatt. Sophienak valaki megsugta mit mondott a' Gazda, 's mondta valakinek, hogy adja őtet a' Gazda kezébe. Meglett az is. — A' táncz után, melly nem volt egymást sorban űző lánczolás, hanem csak felszesszenése a' jó kedvnek, a' bouffon Sophiehoz vonakodott, hogy nézze-meg a' templomot. Az ugyan nem éppen a' legszebb: de a' harang igen szép szavú, «majd meg vonom én!» — Sophie elijedt, hogy mi lesz, ha a' nép feltódul? — Hadd toldúljon, ha akar; ha oda toldúl előngrom 's mondok nekik valami rövid ságot? — Sophie, képzelheted, micsoda szemeket tett, 's előkiáltván az idősebb Professzort, Susiet a' Hadnagy vezetésére hagyta. A' fiatal Prof. is Sophie mellé akara menni, de Sophie, azt híván hogy az ért tréfát, ezt mondá neki: Nem, nem! bleiben Sie nur; ich habe schon meinen Liebhaber. A' kis Pap elpirúlt 's elmaradt. Sophie nem tudta jóvá tenni a' hibát, én nem voltam ott, 's nem tudom

mint lett vége. A' Templomban a' szentekszentjéhez mentek. Én rettegtem, hogy Sophie v. Susie tiltott helyre találnak lépni, de a' jó batykók azon való örömökben, hogy náluk valánk, talán még azt is megengedték volna, hogy etc. . . . — Késő estve gyaloglánk haza 's alig tudtuk eltiltani a' Papot, hogy bé ne fogassa lovait.

Ez a' napom nékem felejthetetlen napom lesz, és a' két Piaristának barátjává tett. Szeretem Gazdánkat is, sőt a' buffont is szeretem. Ez engem irtóztató tudós embernek tart, mert a' Papok nótelenségéről beszéllvén ő, 's elakadván a' Colomannus és Calixtus neveikben, kik helyett szemtelen bátorsággal más neveket mondott volt, én érezhetetlenképpen akarám útba igazítani, de ő azt csudálkozva érezte, és meg nem tudta fogni, hogy ismét elakadván a' Gregor. VII. familiai nevében, én mondtam-ki itt is a' mit ő ki nem tudta syllabizálni. Sorba járta a' Papokat, de vigyázván, hogy azt én észre ne vegyem, 's azt sugdosta nekik, hogy én portentum scientiarum vagyok, és több eszem van magamnak mint az egész vármegyebelieknek. — Nevetsz? — Én nem nevetek! — Barátom, nem ollyak vagyunk e mint ez az Orosz Pap, mikor mást csudálunk? Bizonyosan. Minden tudásunk ringy rongy; és noha Wieland bizonyosan többet tud, mint ez az Orosz Pap és az ő általa úgy nevezett portentum scientiarum is, még is alkalmasint Orosz batykói forma ember az, a' ki magát Wielandot is úgy nézi mint ez az ember nézett engemet. — De élj szerencsésen.

Recensio. Ez a' szép ének K. J. N. D. Ev. Pr. urnak nevét halhatatlanná fogná tenni, ha az a' Múzsza, kinek szolgálatjában áll, egyéb szép és sok munkájiért már régen meg nem fűzte volna az elviríthatatlan koszorút. Az ének plánuma igen bölcsen van elrendelve, a' gondolat elejétől fogva mind végiglen, hathatós és teljes erővel; az ideák újak, csillogók; a' kifejezések igazak és kényesen vannak válogatva; a' vers könnyű és kellemes folyamatú; mindenünnen soknemű tudomány, kivált mythologiai, 's a' görög Classicusokkal való szoros ismeretség tündöklök; 's rajta az életnek legjózanabb Philosophiája ömlött-cl. De leginkább azt a' kifogni nem tudó ubertást lehet csudálni, melly tárgyát, mellynek érzésétől clmelegedett, új meg új képekben 's gondolatokban adja elő. A' vers nem a' személyt magasztalja, nyavalyás alkalmatossági versczeteinknek szokások szerint, hanem a' dolgot; a' páros élet boldogságait festi, és ahol magasztal, ott nem a' hideg hizelkedés, hanem a' barátság' forró

szava szóll. A' hely nem engedi, hogy az ének legszebb strópháját kiirjuk: legyen elég csak a' geniális berekesztést említenünk:

Melly változás! etc. — Válasszon vezérnek.

Szerencsés gondolat vala az éneket németre is lefordítani és a' magyar textussal szembe lenyomtatni, hogy a' német Criticusok, kik literaturánkat csak salakos művekből ösmerik (Lássd Annal. der Liter. des oesterr. Kaiserthumes, ez idén a' Martiusi csomóban) annak szerencsés előmenetele felől igazabban ítélhessenek. A' Recensens ohajtotta volna, hogy ezt Schiller, kinek geniusza egész erejében megülte a' mi Poetánkat, ezen ének költése alatt olvashatta volna, 's láthatná, hogy az ő példája köztünk mit szült.

A' kép olly szép munka, a' millyet J o h n tól, kit Német ország úgy néz mint első rendű Művészt a' maga nemében. 's Kiningernek ecsetjétől várni lehetett. A' mennyire tudunk lehet, ez első Magyar-nak képe, mellyet ő metszett. A' bal oldalt egy szépen vetett posztózat fedi, hihető, hogy a' mente sok pikkelyei által okozható monotonia kerültessek-el. A' felhőkben villám lobban-fel 's elvész a' mélységben. A' név és ez a' Terentiusból vett mondas: *placere bonis quam plurimis!* Junker Pozsonyi Hazánkíjának vésése.

Eddig van és ebből áll a' Recensio. Új levélre terjedvén ez, még tovább lehet veled szóllanom, 's hasznomra fordítom az ürességet. —

Azt fogod tudni akarni, hogy Sophienak a' fejében mennyi fény van? — '8 esztendő korában ment a' Bécsi Klastromba, 's 16 korában jött vissza, 's már ott bizonyos institutiók alatt olyanokat mondott minden Naseweis-ság nélkül, hogy az Apácák nagy haraggal azzal rettentették: *die heurathet zuletzt einen Ketzer, und verdient nichts bessers.* Ő dogmáról soha nem gondolkozik, mert — «az nem fér az ember fejébe» — reggel és este, igen ritka eseteket kivéven, imádkozik; a' Pápista Religiót szereti, mert az neki Religiója, ahhoz szokott, 's nem látja miért ne kelljen 's lehessen azt szeretni; azok ugyan, a' kik azt hitték, hogy a' Kalvinéra vezetem, nagyon megcsalatkoztak benne, azt ő tenni soha nem fogja. A' Religió neki *Angelegenheit des Herzens und angewöhnte Nahrung.* Nem töri magát holmin, de ha szó esik valamiről, józanon ítél; 's mond-meg, kell e *több?* Az imádságos könyve illy czím alatt jött ki: *Gebethbuch in der Sprache des Herzens.* En szebbet, okosabb calculussal írottat

nem ismerek. Írója arra calculált, hogy az emberek, imádkozván, elbandzsaldnak (sich zerstreuen), 's rövid punctumocskákból, paragraphocskákból rhapsodisch állanak benne a' könyörgések, hogy az elszóródni kezdő eszmélet minden nyomon magához térhessen. Az érzés benne igaz és tiszta, a' kifejezés nemes. Ha én már ágyban vagyok 's Sophienak kedve jó imádságát fenn szóval mondani, *hogy az ő érzései nékem is érzéseim legyenek*, a' mint irám, sokszor exploziókra lobbanok. Szébb könyörgéseket nem ismerek, és azokra, a' kik az ily könyvekben übermenschlich bölcsek akarnak lenni, azt mondom, a' mit Csokonai monda hypochondriából 's μω-Benedek-Mihályságból ennek hosszú és si diis placet bölcse Catechismusára: hogy ő cum ratione insanit, mert positiva vallást *Pápista módra kell tanítani*. — Más megértene e ezt olvasván, nem tudom: de te meg fogsz. A' Religió szent és tiszteletes dolog. De a' Religiót nem *eltanúlva*, hanem *keresve* kell szerzeni. Mentsen-meg engem attól az Isten, hogy én Sophienak oly dolgokat verjek a' fejébe, a' mellyek nem *az ő lelkében* támadtak.

Ezen levelemnek 6dik lapján a' bouffon Papnak egy kifejezésére Virág Benedeknek egy szava jut eszembe. Ketten valánk, 's a' Vármegye dolgairól folyt a' beszéd. «Barátom!» úgy monda ez a' széplelkű elsüllyedt nagy férfi: «azok a' **Judliumok!**» — A' leghangosbb kacajra fakadtam 's csaknem eldőltöm a' széken. De ő elsüllyedéséből fel nem ébredt és alig vette észre hogy én nevetek! — Az ily Anekdotok megérdemlik, hogy soha se felejtsenek-el.

Bizony az én életemnek nagy szerencséje az, hogy engem Dayka, Virág és Kis szeretett! mit adnék értte, ha titeket barátim a' Gondviselés szomszédomba hozott 's házi boldogságomnak tanújivá tett volna! Valamikor verseidet, valamikor leveleidet olvasom, valamikor rólad emlékezem, nagynak érzem magamat és szégyenlem hogy oly sokszor érdemetlen vagyok hozzád és hozzájuk! Engedjen addig élni az ég, míg annyi érdemet tehetek, a' mennyi elég lesz arra, hogy a' Maradék engem a' Ti barátságtokra méltónak tarthat; míg azt fogom érdemelhetni, hogy azt mondhassák ők: méltó vala azon szent koszorúban állani! Daykát soha szívem elfelejteni nem fogja. Melly munkákat nyújtott volna, ha eggyütt élne velünk 's Kisnek 's Virágnak példája, szeretete tüzelné! — Élj szerencsésen! és szeress!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

JEGYZETEK.

Az első kötet előszavában jelzett eljárásom módjához tartva magam, emlékeztetem az olvasót, hogy az első kötet XVI. és 539. lapjain tett észrevételeket szíveskedjék szem előtt tartani a jelen, negyedik kötet jegyzeteinek mind készítési, mind használhatási módjának megértésére nézve. Mivel a levelezés eddig megjelent három kötetére többször kell hivatkoznom: az alábbiakban *I. k.*, *II. k.* és *III. k.* rövidítéssel élek s a már többször idézett munkák újra idézésében is a rövidített címekre utalok. A számok itt is a levelek folyó számait mutatják.

Egyúttal szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az *I. k.* X. lapján említett Kazinczy-bizottság a múlt év végén újra alakult s kibővítettet, a mennyiben Ballagi Aladár helyére az Irodalomtörténeti-bizottság Bánóczy József akad. lev. tagot és Bayer József bizottsági tagot választotta. A Kazinczy-bizottság tagjai a jelen kötet jegyzeteinek összeállításában is készséggel támogattak, a miért fogadják e helyen is szíves köszönetemet.

856. 1. lap alul 9. sor: «Ugyan ezt bizonyította a' *Magyar Kurir*' levelei-nek elmaradása.» A *M. Kurir* hetenkint kétszer jelent meg: az 1805. II. félévi 37. szám november 5-kén, a 38. szám nov. 8-kán jelent meg, de már a követ-kező szám nov. 15-kén, a 40. szám pedig nov. 29-kén s a 41. sz. decz. 13-kán. E számban olvasható az austerliczi (decz. 2-ki) csata. A 42. számtól kezdve aztán rendesen jelent meg a lap. A 43. számban panaszkodik a szerkesztő, hogy a nov. 29-kén kelt újság csak decz. 10-kén küldetett szét a postán a «posta utaknak zárva lételek miatt.» A lapnak e féléve csak 46 számból áll 52 helyett.

1. lap alul 1. sor: *Zombori Imre*. Atyja Farkas, anyja Péchy Júlia volt. 'Sombori Imre született Nagy-Somboron, Kolosmegyében, 1784. okt. 28. Hivata-los pályáját Bihar megyében kezdte, hol 1826-ban másod-alispán volt; az 1830-ki országgyűlésre követnek választatott, 1833-tól kezdve a kir. tábla ülnöke volt, később szabolcsmegyei főispáni helyettes és udvari tanácsos lőn. Ezt a méltósá-gát 1848-ig viselte. L. Nagy I. «Magyarország családai» cz. műve, X. k. 276. l.

2. lap fölül 18. sor: «László öcsém a' gyalogsághoz Obersternek van resol-válva.» Ide vonatkozólag ezt írja Kazinczy a *M. P.* 202. lapján: «1805-ben ismét a bihari felült nemes sereghez jött mint oberster, s bekövetkezvén csakhamar a békeség, 1806-ban Davidovichhoz küldetett mint első oberster s regiment com-mendánsa.»

2. lap alul 16. sor: «Wesselényi M. Úrnak a' minap a' vanitasnak egész apologiáját kezdettem írni.» V. ö. a *III. k.* 850. sz. levelével.

857. 3. lap alul 2. sor: *Péchy László*. Úgy látszik, Kazinczy Péchy Imre unokatestvére ezélez, kinek anyja Sombori-leány volt. L. Nagy I. id. műve, IX. k. 183. l. Volt Kazinczynek még egy más Péchy László unokatestvére is, t. i. Kazinczy Zsuzsánnának, a Ferencz testvérének fia, de ez 1792. márcz. 1-jén születvén, ekkor még csak 14 éves volt, s így alig hihető, hogy erre ezélezná Kazinczy.

3. lap alul 1. sor: «Az öcsém Prof. *Szilágyi Gábornál* van szállva.» Szilágyi Gábor, a superintendens Szilágyi Sámuel fia, meghalt 1807. aug. 10-kén, 48 éves korában. «Tanította 17 esztendeig és 4 holnapig a Keresztén Dogmatika Theológiát, a Ker. Erkölcsi Tudományt, az Ekklesia Historiáját, a Prédikálás módját és a Prédikátori Kötelességeket» a sárospataki főiskolában. Halotti prédikációt Földváry József, oratóti pedig Varga István mondott felette; epitaphiumát Budai Eszaiás írta. Szilágyi Gábornak neje Oláh Erzsébet volt; két gyermeke maradt: Gábor és Zsuzsánna. L. bővebben a Hazai Tudósítások, 1807. II. 16. 17. számaik.

858. 5. lap 4. kikezdés: *Szűnyoghi Farkas*. Nagy I. id. műve, X. k. 898. lapján azt jegyzi meg róla, hogy «birtokos Szatmármegyében, Nábrádon»; a család különben Szabolcsban is birtokos volt.

7. lap fölül 8. sor: Fábchich «a» maga *Euripidesből fordított két Iphigeniájával* neki (Kazinczy leányának) akar nyujtani ajándékot.» Tudtommal ez a fordítás nem jelent meg nyomtatásban.

859. 7. lap alul 4. sor: «Méltó okunk vagyon a pártos, nyughataflan *ögluhtú* tartanunk.» Helyesen *Oglunak* olvasandó s *Paszvand Oglu* widdimi basa értendő rajta, a ki 1797-től kezdve sok nyugtalanságot okozott az oláhoknak.

E levélben Cserey még két férfiról tesz említést, a kiknek egyike, a *másik Cserey Farkas*, a levélíró Cserey Farkasnak unokatestvére s a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla ítélőmestere volt.

A másik pedig gr. *Haller Gábor*, a Telemach fordítójának fia, a Kazinczyval barátságban élő Cserey Farkasnak ipa, a ki ifjabb korában katona volt s fölvitte a kapitányságig; a katonaságot odahagyván, a megyénél kezdte polgári pályáját s József császár alatt megyei alispán lön. Később főispánnak nevezetett ki Küküllő vármegyében s egyszersmind a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla elnökévé, majd megkapta a v. belső titkos tanácsosi méltóságot s a Lipót-rend keresztjét; később aztán tartományi főbiztos és kincstartó lön. Meghalt 1822. márcz. 28-kán 73 esztendőskorában. «A fentebbi ízlés — írja róla a M. Kurir 1822. évf. 30. számában — és tudományi kimívelődésnek jeles tulajdoni személyesen is méltóvá tették őtet azon szerencsére, hogy a Telemach halhatatlan fordítójának fia legyen, és a vallást szintúgy, mint a character épségét meggyőződésből egyformálag tisztelvén, az élet befejezésekor is azon lelki erő és színyugalommal várta, nézte és érte-el a siron túl lévő örök életre való állallépést, mely hervadhatatlanná teszi az emberiség valóságos érdemét.»

860. A Kazinczytól említett *Hannulik Chrysostomus* született 1745-ben Predmért Trencsénmegyében, 1764-ben a piarista-rendbe lépett s ez időt a nagy-károlyi gymnasiumnak volt igazgatója s egyszersmind több külföldi tudós társa-

ságoknak tagja. L. Horányi »Scriptores piarum scholarum«, Budae, 1809. II. k. 77—101. l. Hannulik korának egyik hírnevesebb latin költője volt; számos latin műveit l. Petrik nagy bibliographiai munkája II. k. 64—68. l.

9. lap alul kikezdés: »Fábchich nekem egy *Magyarra fordított Pindarust* küldö Kis István által.» A munka ily czímmel jelent meg: »Vasvármegyei községi Fábchich József az magyar föl állítandó tudós társaságnak az XI. szám alatti tagjátul magyarra fordítatott Pindarus, Alceus, Zálfo, Stezikorus, Ibikus, Anacreon, Bakkilides, Szimonides, Alkmán, Arkilokus. Az kegyelmes második Isztimiai Mecénásoknak költségével.» Győr, 1804. Streibig József betűivel.

10. lap 4. sor: »A' szomszédban *Osváth* Úrnak által adhassam.» Kazinczy kétség kívül *Osváth Lajost* érti, a ki — mint Kazinczynak Cseréyhez írt későbbi leveleiből is látszik — mintegy közvetítője volt a két jó barát egymáshoz utasított küldeményeinek. Ér-Semlyénnek tőszomszédságában, Mihályfalván lakott s ez időben szabolesmegyei főjegyző volt. A Magyar Hirmondó 1798. évf. 337. lapján le van írva, mint üdvözölte Osváth L. a hadból visszatért b. Splényi Gábor főispánt; egyszersmind két versét is közli Vay Miklóshoz és a Vitézekhez. (338—340; 341—343. l.)

862. 12. lap 2. kikezdés: »Gyulaytoknak, tudom, örvendezs.» Czélzás *Gyulay Ignácra*, a ki 1763. szept. 11-kén született N.-Szebenben s meghalt 1831. nov. 11-kén Bécsben. Tizenhatsz éves korában atyjának, Sámuelnek az özvedébe lépett s már 1778-ban őrnagy volt s mint ilyen részt vett a török, majd a napoleoni háborúkban, 1806-ban horvátországi bánná neveztetett ki; már akkor a Mária Terézia-rend vitéze s tábornagy volt. Erre vonatkozik Kazinczy megjegyzése. L. bővebben Wurzbach id. műve VI. k. 77.—81. l.

14. lap fölül 4. sor: »Bartalis . . . 1794-ben egy Munkácskát nyomtatlata.» A munka ily czímmel jelent meg: »Notitia parochiae Jegenyensis. Claudiopoli, 1794.» L. Szinnyi J. »Magyar írók élete és munkái,» I. k. 626. h. Bartalis munkájának 122. lapján ezeket írja: »Possidemus Orationem et Cantilenam de inventiono dextrae S. regis Stephani, idiomate ungarico, Norinbergae, 1484. editam. Oratio ea est, quae latine hac die dicitur»; az énekre pedig idézi a ismert »Oh dicsőséges szent jobb kéz» kezdetű sorokat. V. ö. a 312., 329., 352., 417. 497. lapokkal és Szilády Áron »Régi M. Költők Tára» I. k. 28. 300—302. l.

14. lap alul 8. sor: »Éppen tegnap estve vettem egy *megholt nagy ember leányától* levelet, kinek képét a' jövendő Tomus elibe fogom tenni.» Kazinczy több jeles férfiú arcképét közölte, mint Orczy Lőrinczét, Teleki Józsefét, Barkóczy Ferenczét, Ráday Gedconét s Pászthoryét, a kikre itt gondolhatunk; de ez időben az említettek közül csak a két utóbbit emlegeti; Rádaynak azonban nem volt leánya, Pászthornak volt egy, Júlia, Szögyény. Zsigmond alkanczellár neje. Erre tehető érzetnők Kazinczy czélnatát: az a körülmény azonban, hogy Nagy Gábortól a többek közt *Vayné* leveleit kéri vissza több alkalommal, arra mutat, hogy az általa említett levelet Vay Miklós generalis neje, Adelsheim Johanna, írta, a kivel Kazinczy régebb idő óta ismeretségben volt. V. ö. a III. k. 83., 86., 518. lapjaival.

864. A levélben említett férfiak közül a következőkről tartok szükségesnek egyet-mást megjegyezni: *Botka Lajos* Velés és Nábrád helyiségekben, Szatmár-

megyében volt birtokos. I. Nagy I. id. műve, II. k. 219. l. A *M. P.* 374. lapján azt jegyzi meg róla Kazinczy, hogy «Botka Lajos elveszi Fráter Teréziát, Pál és Péchy Kata leányát, 1804. szept. 29-kén.»

Gr. *Haller József* cs. és kir. kamarás, 1806-tól kezdve Máramarosmegye főispánja volt, a ki 1790-ben gr. Koháry Mária Teréziát vette nőül. Mint főispán megkapta a v. belső titk. tanácsosi méltóságot. L. Nagy I. id. műve, V. k. 35. l.

Hodosi Sámuel kapitány. Iskolái végzetével a császári huszárok közé lépett s ott az osztály-kapitányságig emelkedett. Részt vett a török háborúban s Novi és Szabács bevételénél kitüntette magát. L. Nagy I. id. műve, V. k. 126. l.

866. *Örkényi Fercenczy Lajos*, később Vay József leányánál, Pély János-nénál nevelő, Szemere Pálnak és Ragályi Tamásnak barátja, a kitől a Szépliteraturai Ajándékban költemények jelentek meg. Egy versét *Vajai Vay József halálára* czímmal a *M. Kurir* 1821. I. 56. lapján olvashatjuk. Az Élet és Literatura is közli egy levelét. 1827. II. k. 404. l. Különben, mint Ballagi Géza szíves közléséből értesülök, borsodvármegyei fiscalis volt s mint a tiszántúli egyházkerület világi jegyzője az egyházi életben kiváló szerepet játszott. Egyházkerületi jegyzővé 1818. márcz. 31-kén választatott meg s viselte e tisztségét 1823. okt. 7-kéig.

Szerencsi *Nagy István* született 1728. május 20-kán Beziben, Győr főkegyházában. Győri evang. lelkész és superintendens volt. Életéről a Magyar Plutarch (296. l.) alig tud valamit; még halála évét is 1809-re teszi, holott csak 1812-ben mondott le superintendensi hivataláról, mikor is utána Kis János választott superintendenssé. Ezzel együtt az *I. k.* 573. lapján tett jegyzetem hibáját is kijavíthatom, a mennyiben Horváth Ádám téves értesülése, hogy Sz. Nagy István 1789-ben meghalt, engem is tévútra vezetett. L. Kis J. emlékezései (1890) 277., 281., 376., 552. l.

A levél végén írja Kazinczy: «A' kis Szemere, a' ki Lónyainak tiszteletére énekelt egy alkaicust, valóban sok poétai tüzet mutatott.» Szemere Lónyai Gábor zempléni alispán tiszteletére írta szóban levő ódáját, a melyet Kazinczy a Magyar Kurirból (1805. II. 6. Toldalék.) ismert. L. Szemere Pál munkái. Szerk. Szvorényi J. I. k. 9., 84. l.

868. *Antonius Bodnár*: egri egyházmegyei pap, Dayka Gábor barátja s paptársa, 1800-tól 1809-ig az egri gymnasiumban tanított. L. Szinnyi I. id. műve, I. k. 1132. h. Bodnár Antalnak három levele is ismeretes 1805-ből, melyeket Kazinczyhoz írt. (Nemzeti Könyvtár: Dayka művei, 115—130. l.) E levelek a *III. k.*-ből kimaradván, a pótlék kötetben fognak közöltetni.

870. «Elküldöttem... Gr. Tolnai Festetits György édes Anyjának. *Gr. Bossányi Juliánnának halálára készült verseimet*» — írja Döbrentei. Célzás «Gyászoló érzések Mélt. gróf Bossányi Juliánna aszszonyságnak... utolsó halotti tiszteletet tételekor Április 18-dikára» című művére, mely 1805-ben Sopronban jelent meg.

871. 37. lap fölül 7. lap: *Fábry István*, született 1751. decz. 26-kán Hrussón Gömörmegyében, meghalt 1817. márcz. 16-án Pozsonyban; 1784-ben a modori (Pozsonym.) ág. ev. gymnasiumhoz hívták tanárnak, de már két év

mulva Pozsonyba ment szintén tanárnak. L. bővebben Szinnyei J. id. műve, III. k. 49., 50. h.

Kikezdés: «Nékem Münchenből három láda *Hungaricaim* érkeztek.» V. ö. a 871., 874., 875., 877., 890., 933., 962., 1003. és 1064. számú levelekkel. Zsoldos Benő a Sárospataki Lapok 1893. évf. 10. számában közölve Kazinczynak 962. számú levelét, a szóban levő tárgyra a következőket jegyzi meg: «Kazinczy Ferencz könyv- és képgyűjteményének főiskolánk számára való megvétele az egyházkerületnek 1806. július 14—16. napjain Sárospalaken tartott közönséges gyűlésében került először szóba. A protocollumnak ide vágó rövid pontja, a 100-dik pont, így szól: «Előadta Mtgos Főcurator Úr tettes Kazinczy Ferencz úr könyveinek Lajstromát, említvén, hogy azokat eladni kíváná és mindenek előtt a Collegiumot kínálja. M. Fő Curator megkértetett, hogy azon Bibliothecának ára felől a t. Urral értekezzen.»

«Egyházkerületünk — folytatja tovább Zsoldos u. o. a 11. számban — a könyvtárt és képgyűjteményt 1806. évi okt. 5. s a köv. napjain Sátoralja-Ujhelyben tartott közgyűlésének 117-dik jegyzőkönyvi pontja értelmében a főiskola számára megvásárolta 2000 rftért, még pedig, a mint az említett jegyzőkönyvi pont világosan mutatja, Kazinczy Ferencznek, a ki ezen egyházkerületi gyűlésben részt vett, saját szóbeli előterjesztésére. Tényleg azonban — mint Kazinczy az 1077. számú levelében elmondja — e gyűjtemények 1650 rftért jutottak a főiskola birtokába.» L. még a «Magyar Könyvszemle», 1881. évf. 248—255. l., a hol a sárospataki főiskola becsesebb kéziratai s így Leonardus Aretinus Attilája is, ismertetve vannak Kovachich M. Gy. jegyzetei után. V. ö. a 921. számú level jegyzetével.

872. Csehy levele végén több munkára hivatkozik, a melyeknek címei itt következők: *Tolnay Sándor* «A lovak külső szép vagy rút termetek s hibái megismeréséről és azoknak belső és külső betegségeik orvoslásáról» című műve megjelent Pozsonyban és Pesten, 1804; *Németh Mihály* több művet írt, a melyek közül Csehy «A lovak orvoslásáról» című munkájára céloz, a mely 1796-ban Pozsonyban jelent meg; *Cseh Márton*: «Lovakat orvosló könyv, mely frattatott Cs. M. által, a ki a törököktől elfogattatván, Konstantinápolyból kiszabadulván, a Brandenburgi főhercegnek főlovászmesterévé lett, most pedig nemzetéhez való buzgó indulatjából ki-nyomtatott Kiss István ... által.» Pest, 1797.

874. 46. lap alul 6. sor: «Négy esztendője lesz, hogy *egy érdemes embernek* Kolozsvárra 30 exemplar Diogenest beküldöttem.» dr. *Pataki Sámuelnek*. V. ö. a III. k. 793. és a jelen k. 891. számú levelével.

880. 59. lap kikezdés 6. sor: «*Mergentheimiak*» — úgy látszik itt vagy Kazinczynál vagy az első közlésnél kimaradt e szó: *protestatiojok*, a mely szóval a mondat egészen érthető.

60. lap alul 17. sor: »E napokban édesen elnevettem magamat az újság olvasása alatt.» Célzás a M. Kurir 1806. évf. 4. számában olvasható s itt következő sorokra: «Tudománybéli Tudósítás. Pesti Könyváros N. Kiss István Úr áruló boltjában illetően nyomtatott könyvecske találtatik: Vélekedés, melyet a Magyar nyelv eránt Ország elcibe tétetett tudós kérdésre rövid és együgyű feleletül adott Mátyásy József 1804. esztendőben.»

Domokos Lajos fordítása ily czímmel jelent meg: «Álom második József-ről, németből magyarra fordítva.» Budán, 1781. Ballagi Géza a röpirat szerzőjének Keresztúry Józsefet tartja s valószínűtlennek mondja Würzbach állítását, hogy azt Rautenstrauch írta. Ha igaz, a mit Kazinczy ír: akkor Ballagi Géza téved. «A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig», 239. l.

61. lap fölül 17 sor: »Hát Márton József... mit nem ír a' Bertuch képeskönyve magyar praefatiójának utolsó soraiban az új szók felől, a' *krompélyt* hozván nyavalyás elmésséggel elő» Márton az előszóban leírván a munka ter-vel, így végzi szavait: «A magyar fordító maga részéről ezeket jegyzi meg: a) Szükségesnek ítélt olyan helyeken egy két szót adni a magyar fordításhoz, a hol az egyéberánt homályos lett volna, vagy a hol a magyarázat az egész dolog megértésére szolgálhat. b) Új szókat sem maga nem faragott, sem azoktól nem költszözt, kik nyelvünket *mívelni* akarván, természeté ellen való szókat szórtak belé; a mire szükségünk nem lett volna. — *Mig* fekete földünk a tiszta búzát megtermi, *legalább addig* krumplít belé ne ültessünk.»

882. 64. lap 3. kikezdés: «Budán egy ifjú Fodor Úr jött látogatásomra 1795-ben.» V. ö. a 110. lappal, Kis János feleletével.

883. 67. lap kikezdés 2. sor: «A' *Fő* és *Vice Ispán* tökéletesen justificálva lenni declaraltatik.» A főispán ez időben b. Splényi Gábor volt. V. ö. az I. k. 229. sz. levelével s az erre vonatkozó jegyzettel. Az első alispán Szathmári Király József, a másodalispán pedig Nagykállói Kállay Miklós volt.

884. 69. lap fölül 6. sor: «Igen homályosan emlékezem arra, a' mit *Wieland mond Cyrus előtt a' hexameter írása fölül.*» Wieland kérdéses műve a következő czímmel jelent meg: «Cyrus. Ein unvollendetes Heldengedicht in fünf Gesängen». Zürich. 1759 s utánnymatva Leipzig, 1760., hosszabb előszóval. Másodszor Wieland e töredékes művét *Poetische Schriften* című gyűjteménye (Zürich, 1762, három kötet) III-ik kötetében adta ki s ez alkalommal egy kissé rövidítette az előszót. E kiadás újból megjelent Zürich, 1770. és utánnymatva Carlsruhe 1776, három kötetben. Összes munkáinak szerkesztésekor Wieland ez ifjúkori kísérletét fölvette ugyan, de az előszót elhagyta, s úgy ment át a «Cyrus» a későbbi kiadásokba, pl. a berlini Hempel-félebe is (XXXIX. köt., 635—702 l.), mely a költő összes munkáinak eddigelé legteljesebb és a szöveg hitelességét tekintve legjobb kiadása.

En a «Cyrus» első kiadásához, mely nagy ritkaság, nem férhettem; a *Poetische Schriften* cz. második kiadásnak kérdéses előszavában Wieland nem szól a hexameterről, egyáltalában egy szóval sem említi a költemény verses alakját. Nem lehetetlen, hogy az első kiadás előszava tartalmaz némely megjegyzéseket a hexameterről; de az is lehetséges, hogy a levélíró, a ki e megjegyzések tartalmára már nem igen emlékezett, talán tévedett azoknak szerzőjét illetőleg is. Különben tény, hogy Wieland a hexameternek sohasem volt mestere.

70. lap 2. kikezdés elején Török Lajos munkáját említi Kazinczy. E munka «Neue durch Erfahrung bewährte Theorie der Heilkunde, nach kosmopolitisch-physiologisch-chemischen Grundsätzen» czímmel Kassán, 1803-ban jelent meg. A róla szóló hírlap pedig az *Annalen der österr. Literatur* 1804. évf. 31. számában van. V. ö. a 909. számú levéllel.

70. lap alul 5. sor: *Theophrastus Bombastus Paracelsus*. Hohenbeimi Philippus Aureolus Theophrastus Paracelsus korának híres orvosa és természetvizsgálója, született 1493. decz. 17. Mária-Einsiedelnben (Swyz kanton), meghalt 1541. szept. 23-án Salzburghban. Összes művei Baselben jelentek meg 10 kötetben (1559), aztán Strassburghban (1616—1618) 3. kötetben és Gentben (1658) szintén 3. kötetben.

889. 80. lap 6. sor: «Van-e az Úrnak Histoire des Revolutions en Hongrie?» A kérdezett munka a következő címmel jelent meg: «Histoire des revolutions de Hongrie, où l'on donne une idée juste de son legitime gouvernement.» A la Haye, hat kötet. 1739. A címlapon IL. Rákóczy Ferencz arcképe látható ilyen aláírással: «Fr. Rákóczy, Prince de Transsilvanie.»

890. Vay Józsefnek e levele, jöllehet az 1806-ban írottak közé vettem föl, 1807-ben kelt. Ennek oka az, hogy az eredeti levélén a keletet a szöveg írójával egyazon kéz 1806-ra tette, ezt azonban más tintával idegen kéz 1807-re javította ki. Szerkesztéskor még nem ismertem Kazinczynak ama leveleit, a melyeket régi könyvgyűjteménye iránt Vay Józsefnek írt; ezek csak akkor jelentek meg a «Sárospataki Lapok» jelen évfolyamában, midőn a levelezés IV. kötetének jó része már ki is volt nyomtatva. Másfelül az egész dolgot épen a «Sárospataki Lapok» újabb közleményei tisztázták, s így ha volt is gyanúm a levél kelte iránt a szerkesztéskor, határozottan 1807-re nem akartam azt tenni. Most egészen bizonyos, hogy az 1077. számú levél erre a levélre írt válasz.

891. 83. lap alul 10. sor: «Buczy Emilnek egy hosszú levelet írok a' minap. Aesthetikai s' grammatikai jegyzéseket csináltam Anakreoni dalaira.» Kazinczy említett levelének eredetijét nem ismerem, töredéke megjelent a Tanodai Lapok 1839. évf. 30. számában s egész terjedelmében itt következik:

«Cili, Nro 1.

IV. *Ne fuss előlem édes | Cylim, etc.* inkább: *Ne fuss, ne fuss előlem | Cylim, etc.* — *Szent hangja hatja lantom' és énekem' | Repülnek, etc.* szokatlan és nem könnyű értelmű szóllás: «a' hang hatja lantomat és énekemet.» «És énekem, Repülnek» — folt!

«Pirossa közt» grammaticai crimen! S nunquam recipit in nominibus j suffixum. Ez a' szó nem o — o, hanem o o o. Istentelenség ezt: *kegyese*, így mondani: *kegyesse*. Istentelenség, mondom, és a' gondos Író magát ójja a' vétkek' és tudatlanság' követésétől. «Írásának mása (apographen), nem írássának mássa.» Szánt szándékkal hozom elő ezt — (tollam majd így ír a Erdélyiesen botolva: *hozom ezt elő!*), mert a' mását közönségesen *mássának* írják, de hibásan. Két szavunk van, a' mellyben szabad kettőztetni az s-et: *kissebb*, ex *kis* és ezt *kisebbnek* írni vétek volna! a' másik szó, *jussa*, *jussod*, *jussunk*, *jussotok*, etc. Ezt a' gondos Író csak eggyel írja. — Tegyük hát a *pirossa közt*: rózsáji közt — a' víg *Kegyek*, non *kegyek* — rejtékéit tegyük: *rejtékjeit*; ha a' religiót *relligióvá* csinálta a' szükség: miért ne tegyen itt *j*-t a' *k* után? *Mégis szaladsz kegyetlen?* post *szaladsz comma*, et *kegyetlen*: *K.* — «Várj; ajkaidra lopják hév csókjain szerelmem; midőn az álom elfog!» Ezt így fognám tenni: «Várj, majd ha elfog az álom, hév csókjaim szerelmemet ajkaidra lopják.» — Okát érti az Úr!

Nro. 3.

«Virhajnal» és lin. 4. *viránnyal.* Közel éri az egyik új és nem értett szó a' másikat; egyiket el kellene vetni, vagy mind a' kettőt. Miért nem: *Szép hajnal?* Én ugyan nem értem ezen két szót, és nem látom, mit nyer vele nyelvünk 's Literaturánk, pedig a' szók' szaporításának örvendek.

Midőn pirúlsz, meLLYembe repülnek érzésim 's szerelmeim. Nem látom által, *miért repülnek és hogyan?* Ha azt mondaná a' költő, hogy *akkor ő is felébred a' természettel és vele együtt ébrednek föl kínjai* is, etc. azt már érteném. «Énekeljük ódes érzéseinkET azon zöld», etc. Nem szabad itt elhagyni az acusat. terminatioját, mert az olvasó felakad; 's mi szükség az érzéseket, az ösztönző érzéseket énekelni? inkább Genussra (a' szót a' tiszta értelemben vévén) hívja oda lyánkáját. — «Örülünk a' csókok' Istenével» (nem ist.); *örülünk* matt; csókok ist... nem rossz, de bizony nem is éppen jó.

Nro. 4.

«Melly édesen», etc. Sub incudem!

Nro 5.

«A' myrtusok között ül», 'sth. Szép gondolat, de a' *Nefelejts* csaljáték. — NR. a' görög *osz* terminatio accentust von az o felibe; p. o. *Erősz, Cyprósz*, 's jobb hát az ismeretes *us*.

Nro 6.

«Zöld myrtuszos tegezzét két gerlicére (non gerlicÉKre) lőtte Érósz», etc. A' tegez nem *nyíl*, hanem *nyíltartó-tok*, 's azt nem lehet ellőni. Nem *lehelly'd* in imperat, hanem *lehelld*, mert a' thema *lehell, lehellek* és nem *lehellyek* — 's *lehelly*. — «Myrtusos liget víg illatja.» Ez nem jó. — A' bérekesztést szeretném másképpen látni.

Nro 10.

«Te csókok' *angyalónak* (ezt a' szót nem ismeri a poézis, t. i. ezen értelemben) Szentelt vidék ragadd-el Őt | hogyha erre hozzák A' szép *Kegyek*, ragadd-el.»

Nincs értelme. Hanemha ez volna: «Liget, ragadd el! ragadd-el, ha erre hozzák a' Grátziák!» — Tudom én, hogy a' Görög Epigrammában egy felsohajtás is egy kis Egész már. De ez felette üresen hagyja az olvasó lelkét.

Nro 11.

Nincs értelme ennek is, ha értek valamit: «O csermely, te az én képemet halaványan tükrözöd vissza, bús könnyem is fogadd-el, 's ha egy *Zefirke* (ez édeskés, süszlicht, doucereux) benned megferesztí szárnyát, könnyen elrepíti a' Cyprusok közzé, hol hervad Cilim' szerelme.»

Valóban ez javítást láttatik kívánni.

Nro 17.

«Csókod ragyog, Cilim, mint», etc. Hogyan *ragyog a' csók?*

Nro 19.

«Öröm lebeg szemcédben, Cilim, 's (az) élet, (a') míg gyöngyharmatos karokkal (az) Etéziák ölelnek.» - A' parenthesisek közzé rekesztett szóknak az

elsőbb két helyett *el*, a' 3-dikon pedig *nem* kellett volna maradni. — Oszlán: Öröm lebeg a' *míg* . . . *donec* e ez? vagy *interea dum*? De mit teszen az, hogy az alatt, míg az Etéziák ölelnek, élet lebeg szemedben. Ennek nincs semmi tetsző értelme.

II. SZAKASZ.

Nro 3.

«Te nyájas pillanatok kioltó CSONTVÁZA.» Már ez egészen ellenkezik az Aesthetikusok' placitumjaival. A' görög művészek soha koponyát, skeletont, etc. nem festettek; mert aesthetikai művek közt nem lel helyet a' mi *rút* és *undorító*. NB. *Z aequae non recipit j suffixum in nominibus*, sicut S, ergo *csontváza*, non vero *vázza*; *háza* non *házza*.

Szomorgó Cyprus lehelletében. Az epitheton nem jó. — — —

Ezeket azon bizodalomnak megérdemlése végett from illy szabadsággal, melyre, Tisztelendő Úr, az Úr engem méltóztata. Nem azt mondom, hogy így kell lenni: hanem hogy én így látnám jobbnak. Az Úr a' vers. Tulajdon érzéseit meg ne tagadja az enyémeért.

E' napokban kaptam Prof. Sárvári Úrtól Debreczenből 'Sombori Úrnak valamely nyomtatott munkáscáját. Meg kell vallani, hogy Ódájának oeconomiája szép: de irtóztató módon bán a' nyelvvel. Orphey, Alcey, ki látta ezt? és miért? Rossz dialectussal ír, *sűrű* etc. neki trocheus láb, *hevíl* vagy valami ilyen forma, pyrrhichius. Azért hogy kiszűljön a' vers, nem szabad elgázolni a' grammatica reguláit és a' prosodiáit; azt a' grammaticát és prosodiát értem, melyet legjobb és leggondosabb íróink sanctionáltak. Ezt a' barátunkat nem kell átallanunk elrettenteni futni elkezdett pályájától, és kérje az Úr, hogy ő is a' sok alkalmatossági vers helyett szívnek érzéseit dalolja. Az a' munkája, melyről szöllok, valamely köszönetet is foglalt magában, hogy, nem tudom, ki asztalánál megdicsérték. Sume *superbiam quaesitam meriti*, 's a' tömjént hagyja égni nevének tiszteletére, ha csakugyan égetik: de ignorálja poétai kevélységből. — Köszöntse ezt a' szeretetre méltó derék Ifjat az Úr, 's mondja neki, hogy tőle igen sokat várok. Az nékem talán rokonom is; legalább az a' 'Sombori Úr, a' ki Péchy házhoz házasodott, és Magyar Országon is bír, a' házasság által öszve sógorosodott velem. [V. ö. 856. számú levél jegyzetével.]

Éljen az Úr szerencsésen, 's tartsa meg nékem továbbra is barátságos indulatját. Az Úr familiai nevének elsőbb vocalisa felett van e accentus? kétféleképpen látom nyomtatva, 's szeretem barátimnak neveket hiba nélkül ejteni.

Ámbár levele Beszterczéről van datálva, válaszat Kolozsvárra útasítom.

Maradok egész tisztelettel

alázatos szolgálja

Kazinczy Fer. mpr.»

Buczy Emil fordítása egészben nem jelent meg, csak az Erd. Múzeum közölt belőle mutatványt. L. Lázár Béla Buczyról írt tanulmányát. (Budapest, 1888.)

A levél végén Kazinczy *Turóczy Károlyról* emlékezik. Megjegyzem, hogy a szövegben a név utáni kérdőjel fölösleges, a kérdéses férfiúnak csakugyan ez volt a neve. Nagy I. id. műve XI. k. 190. lapján azt jegyzi meg Thuróczyról, hogy ő *c* század elején Belső-Szoinok vármegyében érdekes gúnyversek szer-

zője» volt s hivatkozik a «Közhasznú Esmeretek Tára» I. k. 218. 219. lapjára, a hol Döbrentei az anekdotáról ír s így végzi: «Ilyen ana (t. i. anekdota) forog fenn sok Erdődi Lajosról, Turóczy Károlyról, b. Naláczy Istvánról...» Ennek az értelme egészen más, mint a mit e levélből és Nagy I. idézett mondatából következtethetünk. Annyi valószínű, hogy nyomtatásban külön semmi sem jelent meg Thuróczytól. A M. Kurir 1892. évf. 373. és 930. lapján «Lipót halálára» és «Gr. Teleki Józsefhez» címmel két vers van közölve ifj. Turóczi Károlytól. Ez-e a kérdéses író, nem tudom.

893. Kazinczynek az antik versformában író régi verselőkre tett megjegyzéseit a következőkkel egészíthetjük ki: Virág Benedek a régi poéták 1804-ki kiadásában *Thúri Pál*-ról szólván, hivatkozik Bod Péterre, a ki után elmondja röviden Thúri életét s idézi e verset:

Praeter Apostolicas post Christi tempora chartas,

Huic peperere libro saecula nulla parem, —

és ennek magyar fordítását is Thúrinak tulajdonítja, holott az Szenczy Molnár-tól való:

A' Szent könyvek után, kiket a' nagy Apostolok írtak,

Ennél jobb könyvet még soha senki sem írt.

Az *Orpheus* I. k. 4. füzetének 366. 367. lapján az «Utazások» című cikkében írja Kazinczy a következőket: Baróti Szabót «1778-ban Besztörtén Zólyom vármegyében egy *Rauch Ignátz* nevű Jézsuita Társa kérte, hogy a Klopstock és Sined példája szerint próbáljon írni Magyar Verseket, hogy láthassák, ha a Magyar hexameterek és Lyrikumok a Görög s Római hangzathoz hasonlítanak é inkább vagy a Némethez? Szabó tőle kért thémát és mértéket; s képzeld, melly kevés poétai izléssel bírt a Német! azt adá, a melyből az: *Egy izmos tsatlós és Imperiomban egy Prédikátor Tiszteletes Úr nálunk* kezdetű nem tudom mi leve. — Szabó látta a dolog szerencsés sikerét, s sietett koszorút fenni azon virágokból, a honnan még senki homlokát nem kerítették körül a Muzsák. Sőt kevéssel azután megértvén, hogy *Rájnis* már rég-olta ír ilyeneket, némely darabjait közlőtte vele; s óhajtani látszott, hogy kettejeknek Munkáik a Hoeschius és Wallius példája szerint együtt lépjenek nap-fényre. Nem tudom, min és kin múlt, hogy ez a szándék nem telyesedett; elég az, hogy Szabó megelőzte [!] a Nonum prematur in annumot váró Rájnist, s tsak ugyan *előbb táltat* a mint Verseinek utolsó kiadásában elkeseredve említi, *mint az, a kinek már akkor ebédje, vatsorája is kész volt, mikor ő a főzéshez fogott.*» stb.

Tovább azt írja Kazinczy, hogy a «Dayka versei jegyzéseiben» is nyilatkozik az elsőség kérdéséről Baróti Szabót és Rájnist illetőleg. Ez csak terv maradt, a Daykához írt jegyzetek közt erre vonatkozót hiába keresünk.

894. 92. lap fölül 13. sor: «Hát a' kisasszony festvére igazán férjhez méne e *Szilágyi Lajoshoz.*» Szilágyi Lajos unokája Szilágyi Sámuelnek, a Henrias fordítójának, a ki Biharvármegyében szolgabíró volt s «barátságosan közlé Kazinczyval mind azon papirokat, melyek nagyatyjáról, a superintendensről rámaradtak.» *M. P.* 112. I.

898. 99. lap alul 14. sor: «Meg néztem *Apaffi György* ... *monumentumát*.» Apaffy György emléke Almakoréken ma is egyik nevezetes maradványa a XVII. század szobrászatának. Ez az emlék az almakoreki kápolnában van s leírását Mártonffy Ignác után itt adom: «Egy setét lepelt emelt le vezetöm a kápolna közepén álló kőkoporsóról, és előttem fekvék a szobrászat remeke ... Pánczós hős életnagyságban fekszik a koporsóban. Feje törökösen nyírott. Közepéről dús fürt tekeredik redős homlokára. Szemei férfias nyugalommal becsukvák, mint ha percek előtt hunytak volna el. Ajkai felett bajusz símúl kétfelől s mintegy mondani látszik: halottaimban is Apaffy vagyok. Állán rendezett szakáll símúl végig. Jobb karját feje alá nyugtatja, míg baljával oldalán heverő kardját markolja meg. Ballábát fekvésében a jobbra nyugtatja. Mindez oly élethűn kőből kimetszve, hogy csak dörgő hang kellene ajkaira, vadlőny szemeinek s előtled állana a hős Apaffy. A koporsó széleit legmerészebb metszvények folyják körül. Szőlőgerezdek közé sajátsággal vegyülnek el fejedelmi díszjelek, csontváz, fővénýóra, stb. Az Apaffy szobra, csontváz, szőlőgerezdek s még sok egyéb mind egy darab kőből vannak vésve. Az egész emlék öt darabból áll igen izletesen s ügyesen összeillesztve. A köriratok mind latin nyelven vannak. Az ajtóval szemben álló oldalon e betűk láthatók: D[ie]bent] O[m]nes] M[ori] S[emel]», a melyeknek jelentését a leíró nem tudta ... «A roppant kőemlék a kápolnába felnyíló ajtóra nehezedik, eltöltve az avatlanokat e fejedelmi halottaktól.» (Regélő, 1844. évf. I. 52. sz.; továbbá Nemzeti Társalkodó, 1832. évf. II. 106–112., 129–139. l.; Bod Péter: «Hungarus Tympanus» cz. műve 95–98. l.) Koncz József, a ki e tárgyban szíves felvilágosítást adott, azt írja, hogy Csereynek levélbeli állítása az emlék készültét illetőleg téves, mert az emléket nem 1636-ban állították, hanem 1666-ban állíttatta azt I. Apaffy Mihály fejedelem. Megjegyzi egyszersmind, hogy a Márton J. fentebb idézett leírásában is van hiba. T. i. Márton azt írja, hogy az emléket Petki Borbála, Apaffy György neje, emeltette. De ez nem igaz. Honnan tudhatta, hogy maga mikor hal meg? Pedig rá van vésve az is, hogy ő «denata an. D. 1660. aetat. 62.» Csakhogy a halálozás évét később is rávéshették a kőre. Az emlék készítője, *Nicolai Illés*, szobeni lakos volt. — A levélhez ragasztott «Fohászkodás» nyomtatásban van az eredetihez csatolva, de címe nincs.

899. 106. lap 2. kikezdés 3. sor: «Méltóztassék Asszonyám is viszont meggondolni» ... Szirmay Terézia Kazinczy apai nagyanyja, Kazinczy Dániel neje. Házasságukból három fiú született: József (1732-ben, Ferencz atyja), András (1738) és Péter (1747) a legkisebb. Kazinczy Péter neje Ragályi leány volt, de a jelen levélből az látszik, hogy előbb Boronkay Évát akarta elvenni.

A levél utolsó pontjában *Horváth nevű feleserről* tesz említést Kazinczy, de a keresztnévét ellhallgatja. Két Horváth nevű orvos élt ez időben: János és Sámuel. Az előbbi zempléni származású s egy munkája nyomtatásban is megjelent; a másiknak 1806-ban szintén megjelent egy műve.

Kraynikné. Szinte fölösleges is megjegyeznem, hogy Kazinczy Klára, Ferencz testvérhúga, a kivel Kazinczy mindvégig meghitt testvéri viszonyban élt.

900. 109. lap 3. sor: «Mikor hala meg *Varjas Prof.*» V. ö. az I. k. 199. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

901. 110. lap alul 7. sor: «Hajnóty autographuma eránt nyomozódtam egy *Büki* Barátomnál.» Élt egy *Büki Antal* nevű férfiú a múlt század második s a jelen század első felében 122 évig, de életéről semmi adatom sincs. A jelen század negyvenes éveiben egy *Büki László* nevű férfiú cs. és kir. kamarás többféle kiténtetésben részesül V. Ferdinánd királytól. Ez-e a kérdéses férfiú, vagy talán az atya: eldönteni nem tudom.

111. lap 4. sor: «Most jött ki Sopronyban a' sajtó alól egy *Elmés nyájasságok* ... titulusú könyv.» A munka teljes címe ez: «Kellemetes időöltésre való elmés nyájasságok, úgymint: egynéhány regék Mátyás királyról, választott anekdoták és külömb külömbféle kérdések s feleletek. Rész szerént külföldi, rész szerént kézben kevésse forgó magyar munkákból össze szedettettek s közre botsáttattak Zaidnak és az emberi indulatok tükörének kiadója által.» Soprony, 1806.

902. 112. lap 4. kikezdés: «Schubarthól való fordításomat Postán meg nem küldöm.» Sárközynek sem Schubarthól, sem Blumauerből való fordítása nem jelent meg nyomtatásban. Mindössze egyetlen művét ismerem, mely 1811-ben jelent meg Budán ily címmel: «T. N. Somogy vármegyében lévő minden helységeknek magok körül mintegy egy vagy két mértföldre fekvő szomszéd helységekől való távolságát előadó könyvecske, melyet Nádasdi Sárközy István Nagy József urnak ... mappájából, az útnak tekervényeihez képezve, czirkalomra vévén a t. n. vármegye téttszésére közhaszonra készített.» 4 r.

903. «Egy kis *könyvet* küldök» — mondja Virág, Kétségtelen, hogy Virág az ez évben Budán megjelent következő című munkáját érti: «Fleury Klaudius. Hét elmélkedés. A Sz. Fejérvári Püspök Megyében levő nagy érdemű tiszt. Papságnak ajánlja V. B.»

905. 116. lap alul 12. sor: «Az Anyám, gondolom, *Bráveczky*-nél. ... lesz szállva.» Az eredetiben világosan így olvasandó e név. Azonban máshol, mint a *M. P.* 195. lapján is, *Dráveczky*-ről szól, elmondván, hogy Dráveczky László a Kazinczy-családnak egyik rokona volt, Gálos-Petriben lakott (Biharm.) s ő szökött fel Kazinczy Józseföt, a Ferencz atyját, anyja, Bossányi Zsuzsánna megnézésére s a vele való ismerkedésre. A Dessewffy Józseffel folytatott levelezéseiben is mindig Dráveczkyről emlékezik Kazinczy, s így azt hiszem, a jelen levélben is ily nevű férfit akart említeni, de tolla tévedésből rosszul írta az első betűt.

*Bornemisza*ról is említést tesz Kazinczy s valószínűleg ugyanazon Bornemisza Ferenczre céloz, a kinek egy levele a *II. k.* 461. lapján közölve is van. A *II. k.* 599. lapján tett jegyzet ez úttal kiigazíthatom, a mennyiben Kazinczy és Bornemisza Ferencz rokonságát megállapíthatni. Kőji Komáromy György hét leánya közül a 3-dik, Juliánna, Bossányi Ferenczhez, a Kazinczy nagyatyjához ment nőül, az ötödik, Ágnes, pedig egy Bornemisza nevű férfiúhoz s valószínűen e házasságból született Bornemisza Ferencz, Kazinczynak második unokatestvére. Meghalt 1812-ben, Ottományban. L. Széchy K. «Kazinczy F. levelezése», Kolozsvár, 1891. 35. l.

*Verseghy Ferencz*nek itt említett három munkája a következő címmel jelent meg: 1) «Neuverfasste ungarische Sprachlehre, worin die verschieden

Mund- und Schreibarten der ungarischen Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenländischen Bau der Sprache selbst hergeleitet, mit den deutschen Redensarten zusammengehalten und durch Beispiele erläutert werden.» Pest, 1805. — 2) «A tiszta magyarság, avvagy a csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a cadentiák lajszroma, mellynek hasznát a filologusok és a poéták egyaránt vehelik.» Pest, 1805. — 3) «Magyar Aglája, vagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben.» Buda, 1806.

907. *Paukovics* nevű férfit említ levelének elején Kazinczy s hihetőleg *Paukovics Andrást* érti, a ki -- mint a levélben is olvasható -- ez időben gümörmérmegyei főszolgabíró volt s viselte e hivatalát 1816-ig; a következő évben a kir. tábla bírása lón, 1820-ban kir. tanácsosi címet nyert; meghalt 1823. decz. 6-kán. L. Nagy I. id. műve, IX. k. 160. 161. l.

121. lap fölül 13. sor: «Gr. *D . . . J.*» Nyomdahiba e helyett: Gr. *D . . . I.*, tudniillik gr. Dessewffy István, a József testvéröccse, a ki 1836-ban halt meg. V. ö. a 134. lappal.

913. 135. lap fölül 17. sor: Gróf *Vandernoth*», eredetileg Van der Nath, honfűsített grófi család sarja. Keresztnevét nem mondja meg Kazinczy, de valószínűen Lipót volt, a kiról a Kazinczy és Dessewffy közti levelezésben többször van említés. Neje Splényi Gábor szabolcsi főispán leánya volt s róla Kazinczy mindig nagy tisztelettel emlékezik. 1821. jún. 15-kén kelt levelében idevonatkozólag ezeket írja Kazinczy: «1806-ban megnyervén azt végre, hogy az öcsém megengedé az anyámnak, hogy nekem legalább lakóhelyet adjon, egy szőlőt akarák venni Ujhelyben. Gróf Vandernothné, Szilvást, történetből meghallá, hogy mit akarnék, ha pénzem volna. Képzeld az imádandó lelkű asszony nemességét: midőn róla nem is álmodtam, maga ajánlá a kölcsönt. Megvettem tehát a szőlőt, s a szőlő akkor esztendőben egészen kifizeté magát, én pedig a pénzt legszentebb érzéssel visszafizeté.» Dessewffy József ugyane Vandernoth Lipótnak a következő szavajárását hozza fel (1818. máj. 18-ki levelében): «Bolondok nélkül nem szűkölködött soha is familiája, de hogy abban még eddig egyetlenegy gubót sem számlálhatott senki is.»

914. 137. lap 2. kikezdés 3. sor: «Hát az a' *Simonfi* kicsoda?» V. ö. a III. k. 836. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

916. 141. lap fölül 3. sor: «Gr. Bánffy tiszteletére a nemzeti Jádó társaság a *Te fordításodat*, a *Titus szelídségét* adta elé.» Az Erdélyi Múzeum-egylet Színlap-gyűjteményében az említett mű színlapjának az 56-dik szám alatt kellene lennie, a mi azért is biztosra vehető, mert Bánffy György nevenapját 1806. ápril 23-kán szerdán, vagy a következő napon, csütörtökön ünnepelhették a kolozsvári színészek. Sajnos azonban, ez érdekes színlap hiányzik a gyűjteményből, a kitépés nyomai most is észrevehetők. Ennek már az előtt kellett megtörténnie, midőn az évfolyam színlapjainak tartalomjegyzékét írták. De szerencsére megvan e gyűjteményben a *Titus szelídsége* 1806. jún. 21-ki maros-vásárhelyi előadásának színlapja; nagy, sötétzöld színnel szép nyomatú ép példány. A kolozsvári előadás színlapja hiányában tehát ennek a szereposztását mutatom be itt s nagyon valószínűnek tartom, hogy a kolozsvári első szereposztás sem igen lehe-

tett ettől eltérő. Titusz — *Kócsi*; Vitellia — *Borbára*; Szevilia — *Sáskáné*; Sextusz — *Láng*; Annius — *Sáska*; Publiusz — *Janesó*. Az előadásra itt is nagy gondot fordított a társulat, a mit e jelentésből sejtethünk: «A Játszó Társaság A Római Köntösök el-készítésében teljes igyekezettel azon volt, hogy ezen szép Játék érdemét azzal-is díszesítse, melynél fogva reméli, hogy a Nagyerdemű Publikum előtt kedvességet nyer.»

141. lap kikezdés: «Barcsay Ábrahám ... meghalálozott.» L. a M. Kurir 1806. II. 462. lapján olvasható tudósítást.

917. E levélnek és a 926. számúnak tartalma sok helyen szó szerint egyező. Mind két levél csak másolalból levén ismeretes: nem lehetetlen, hogy az egyik talán csak kivonat. A dátumok fölcserélése is nagyon lehetséges.

144. lap fölül 3. sor: «Kultsárnak, Hazai Tudósításaihoz szerentsét kívántam, még onnan hazulról írván neki.» Kulcsár István 1806. márcz. 1-jén adta ki a *Hazai Tudósítások* című, hetenkint kétszer megjelenendő lapjára az előfizetésre való felhívást, igérvén «valóságos eredeti újságot» a magyar korona országaiából vett hírekből. L. bővebben Ferenczy J. «A magyar hírlapirodalom története», Budapest, 1887. 112. I. V. ö. a 926. és 934. sz. levelekkel.

919. 148. lap. alul 7. sor: «Ide zárva küldök egy *Ódát*» Buczy Emilnek Kolozsvárt, 1806-ban jelent meg egy ódája ily czímmel: «Nagymélt. Maros Némethi gróf Gyulay Ignácz Horváth, Sclavonia és Dalmatia országok bánya tiszteletére.» Ezt lehetne gondolni legelőbb valószínűséggel, de a 150. lapon «deák ének»-ről szól Cserey; így a költemény szerzője kérdéses marad.

920. 151. lap kikezdés 4. sor: «Prókátora vagy a' *Bollo* és *Rolla* fordítójának.» Vajjon Tholdynét, Illosvay Krisztinát érti-e itt Kazinczy, nem tudható s az sem, hogy Kotzebue szindarabjára, a «Rolla halála, vagy a spanyolok Peruban» címűre utal-e. Nem valószínűtlen, hogy ez utóbbit érti; a színművet magyar fordításban 1803. decz. végén elő is adták Kolozsvárott, de a fordító neve nincs a színlapon megmondva.

152. lap kikezdés: «Csokonai a *babér* apologiáját ellenem írta.» Czélvás Csokonainak «Értekezés a babérról» című elveszett dolgozatára, a melyre az *Amaryllis* című műve 15. jegyzetében is hivatkozik. V. ö. a 949. számú levéllel. (217. l.)

921. «Leonardi Aretini Atila ki van e nyomtatva valahol? 's ha ki van, hol van? *Schwandtnernél* e? *Bongarsiusnál* nincs» — írja Kazinczy. A kérdéses mű kéziratban maradt s nincs kinyomtatva Schwandtner «Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini» című, Bécsben 1746—1748. kiadott gyűjteményében sem, a melyre Kazinczy hivatkozik. *Bongarsius* hasonló gyűjteményes műve Frankfurtban jelent meg 1600-ban; ily czímmel: «Rerum hungaricarum scriptores varii, historici, geographici. Ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus revocati: quidam nunc primum editi.» 2 r. A czímlapon a szerző nincs megnevezve. V. ö. Ballagi Aladár «Calanus és Aretinus Athilája» cz. értekezését. (Irod. tört. közlemények, II. évf. 146. l.)

922. 154. lap alul 6. sor: «Istvánnak, a i Főispánnak.» Kazinczy ekkor még nem tudta, hogy Wesselényi István Közép-Szolnok vármegye főispánja volt.

925. 158. lap 8. sor: «*Gönczy* már ismét itt van.» E név már a III. k. 462. lapján is előfordult a nélkül, hogy viselőjéről valami felvilágosítást adhatam volna. Most annyit gyanítok, hogy valószínűleg *Gönczy Sámuel*-ről van szó a fentebbi helyen s itt is. Életéről csak annyit tudok, hogy a következő évben b. Luzsénszkynek volt helyettesítője az országgyűlésen; az 1805-ki országgyűlésre Kazinczy Wesselényi Mikiósnak is ajánlta, mint távollévők követét; az 1807-ki országgyűlésről ez vitte meg Kazinczynak Ujhelybe a Vay Miklós generalist sújtó rendelet híret.

926. 160. lap alul 4. sor: «*Járom Pölitz* aesthetikai leczkáját.» Pölitz K. II. L.-nek nyomtatásban is megjelent ily tárgyú műve: «*Aesthetik für gebildete Leser*», Lipcse, 1807.

928. 165. lap alul 3. sor: «Tisztelt Ipad gyönyörű fényben jelen-meg halotti Beszédével.» Ez a halotti beszéd eredetiben, franczia nyelven, tudtommal nem jelent meg nyomtatásban, csak a Kazinczy fordításában látott napvilágot az Erdélyi Muzcum I. füzetében.

166. lap fölül 7. sor: «Gróf Csáky Emmánuel Kassán a' maga fíja (Graf Theodor) . . . egy *Német Oratóiát* nyujta-be a' királyfinak.» («*lassd a' Pozsonyi Német Újság* darabját.») A *Pressburger Zeitung* 1806. évf. 37. száma mellékletében van leírva a színi előadás és az az ünnepély, a melylyel a színészek a a trónörököszt fogadták s a többi közt a szóban levő tárgyra vonatkozólag e sorok olvashatók: «*Vor dem Theater überreichte Sr. K. K. Hoheit dem Kronprinzen, der 9 jährige Sohn des Grafen Emánuel Csáky, Graf Theodor, ein im Erhabenen ausgeführtes Modell einer Parthie des Hottkoczer Gartens mit dem Motto: «Sei glücklich wie Theresia, thätig wie Joseph, gerecht wie Leopold, gütig, sanft und geliebt wie Franz» — und ein prosaisches Gedicht, welches unter das Publikum im Theater gedruckt vertheilt wurde.*» A prózai költemény csillag alatt van közölve ugyanott. Mutatványul közlöm első részét:

Schön ist der junge Tag, wenn am Saum der grauen Gebürge die ersten Strahlen der emporsteigenden Sonne hervorbrechen, die nächtlichen Dünste sich in den Thälern abwärts senken, und die Blumenreichen Triften, und die grünen Fluren, gebadet im Thau des Morgens, dem bezauberten Auge Diamantenglanz und blendendes Farbenspiel entgegen schimmern, stb.

166. lap alul 10. sor: «A' Barcsay ebédjeire gyalog-járó *Tiszteletes Férjfiú versei* . . . » A M. Kurirban ez idétt két vers van, a melyekre Kazinczy czélzala illik. A 24. (márcz. 25-ki) számban Dessewffy Józsefnek van egy verse, a melyben József nádort dicsőíti, mivel az országgyűlésen «azon nemzetünket dicsőítő törvénynek legnagyobb előmozdítója vala, hogy a magyar mint [!] polgári, mint törvényes székekben tulajdon nyelvél élhet.» Nem tartom valószínűnek, hogy Kazinczy erre czélozna; sokkal hihetőbb, hogy a 40. (május 20-ki) számban megjelent versre hivatkozik Kazinczy. E vers szerzője Arany József, a ki a császári családnak Kassáról távoztát siratja. Két első sorát itt közlöm:

Melly szomorú kikelet ez! e vídám falak között,
Tán minden vígság egyszerre belölle kiköltözött, stb.

168. lap fölül 10. sor: «Donát nevű festő.» Donát János a század elején egyik jelesebb magyar arcképfestő volt. Nekrologiát a Hazai és Külföldi Tudósítások 1830. évf. I. 44. száma közli a következőkép: «Pest. Május 11-dikén elhunyt itt egy jeles Képirónk, Donát János Úr 86-ik esztendejében, ki 64 esztendeig tartott ritka ügyes munkásságával nemcsak hazánk első rendű oszlopinak és számtalan Jeleseinek díszes képeit készítette a maradéknak, hanem mondani lehet, Donát ezen 64 esztendő alatt Magyarországot festette, mert kevés jelesebb ház találhatik még a legtávolabb Ns. Vármegyékben is, hol ezen művész kedvelt otset-vonásait nem látni. — Jeles volt az ő ízlése a festésben, szerentsés fel fogása az arczvonások hív másolásában és betesek maradnak az általa készült képek azon ritka tulajdonság miatt, hogy régiségükben inkább valamely bájoló szépséget nyernek, mintsem hogy színeik eltűnnének. Donát nem egy, hanem száz esztendőkre festett, ezt vallják, de ezt bár utánoznak is ifjú művészeink. Az elhunyt tsaknem életének végső napjáig dolgozott, számos betses munkáit szomorú Özvegye a szép művek kedvellőinek ajánlja.» L. még a Tudományos Gyűjtemény 1830. évf. XII. f. 126. lapját is.

931. 173. lap alul 4. sor: «A' Nagy Prépost hathatóssan pártját fogta a' Gyűlésen Nyelvünknek.» V. ö. a 946. 950. és 1048. számú levelekkel.

937. 190. lap alul 17. sor: «Horváth Stansith Imre Szepcs Vármegyei V. Ispánnak hogy adtam tudlára» Az itt érintett dolgot Kazinczy egy más helyen is elbeszéli. («Kazinczy F. Hivatalos Levelezésinek Maradványai» című kötetben, mely a sárospataki főiskolai könyvtárban őriztetik.) Gradéczy Horváth Stansics Imre kir. tanácsos ugyanis 1789. máj. 27-kéről írt levelében Kazinczyt *perillustris* czímmel szólítja meg s magát servus obligatissimusnak írja. Az előtt már többször írt Horváth Kazinczyhoz, mint iskolafelügyelőhöz, mindig *spectabilis* czímmel. Az előbb említett levelet, a melyben Horváth Kazinczyt *perillustris*nek szólítja, köröztette a megyei gyűlésen s Máriássy József az épen Lőcsén időző Kazinczyt értesíté, milyen levelet fog kapni az első alispántól. «Mosolyogtam — jegyzi meg Kazinczy — a consiliarius gyengeségén s feltevém magamat, hogy az impertinentiát elhallgatom nagylelkűséggei.» Máriássy előmutatott erre egy, Horváthtól ő hozzá írt levelet, a melyben Máriássy *spectabilis*nek volt czímezve eredetileg; Horváth azonban e szót kivakarta s *perillustris*t írt helyébe. «Mi könnyű lett volna — folytatja Kazinczy — a levelet újra íratni; hiszen a derék ember 12 Patvaristát tartott mindég, hogy a hazának embereket neveljen, de ő fájni akara Máriássynak, jobban fájt pedig a vakarással, mint ha az ötöt illető titulust neki csak meglagadta volna.» Kazinczy a fent említett levélre május 28-kán felelt, kérvén Horváthot, hogy kímélje meg az ilyen czímzéstől. «Nemes lelkű ember, de szeszes» — végzi Kazinczy ez elbeszélését, mely — mint látható — kissé különbözik az e levélben leírt módtól.

A mit Eszterházy gróf egri püspökről elhallgat, arra röviden csak annyit jegyezhetek meg, hogy a bűszke főpap Kazinczyt is mindig *kendnek* szólította.

191. lap fölül 13. sor: «Úgy emlékezem, Wappler adta volt ki,» t. i. Ossiant. Kazinczy jól emlékezett, mert Wappler Keresztély Frigyes 1784-ben Bécsben csakugyan kiadta a szóban levő munkát ily czímmel: «Ossians und Sineds Lieder.» Nagy 4 r.

939. 195. lap 4. kikezdés: *Fábchichnak egy pyramidalis verse* akadt minap kezembe. Csehy bihetőleg arra a versre czéloz, mely 1806-ban, Győrben jeleut meg, ily czímmel: «Mélt. Wilt József úrnak győri püspökségébe való mind szent havának 21-ik napi fényes iktatására az halász agolka Nocetus Károlynak rendi szerint, melyben az egyik örül, fél az másik, ajánlja Fábchich J.»

195. lap 5. kikezdés: «Vedresnek előadását olvastam *egy új csatorna felől.*» Vedres Istvánnak 1805-ben Szegeden jelent meg az itt említett műve «A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna, melynek helyét nemcsak Magyarország, hanem az egész Ausztriai birodalom hasznára fölkeresni és meghatározni igyekezett V. J.» czímmel magyar és német nyelven.

941. 197. lap alul 6. sor: «Még csak a' Pozsonyi Ujságnak 30-dik Májusi darabjából tudom», t. i. Németh László halálát. A Pressburger Zeitung 1806. évf. 46. számában a következő rövid értesítés van Németh haláláról: «Den 15. May in Raab H. Lad. von Németh, Rektor u. Professor am dortigen Evang. Gymnasium, alt 36 Jahre.»

A 199. lapon látható szabadkézi czirkalmazásra megjegyzem, hogy az hű mása az eredetinek, de kibővített formában.

943. 202. lap alul 9. sor: «A' mi kedves Nagy Prepostunk' *megdicsőítésének* örvendek.» Czélzás Kis János versére, melynek címe a 956. sz. levél jegyzetében olvasható.

945. 209. lap alul 11. sor: «Azon derék Splényi kis asszonyoknak én is ismerem *három fiú testvéreiket.*» Cserey a Splényi Gábor 17 gyermeke közül a következőkre czéloz: 1) *Ferencz* (1774—1829.) altábornagy, a kinek neje Macskásy Anna; ezt is többször említi Kazinczy; 2) *Ignác* (1779—1840.) lovassági tábornok; 3) *József* (1781—1849.) alezredes.

A 211. lapon említett *Biwald Lipót Gottlieb* jezsuita korának egyik hírnevesebb természettudósa volt. Született 1731. febr. 29-kán Bécsben s meghalt 1805. szept. 8-kán Grácban. L. Wurzbach id. műve, I. k. 415., 416. l.

A levél végén említett *Haller József* nére l. a 864. sz. levél jegyzetét.

949. 216. lap kikezdés 4. sor: «Te még mindig tértitgetél a' *szép Asszony* dolgában.» Czélzás gr. Tholdy Ádámnéra, Illosvay Krisztinára. V. ö. a III. k. 518. s a jelen kötet 389., 492., 517. lapjaival.

216. lap alul 4. sor: «A' mit Pfeffel mondott Ramlernek, az igen igaz.» Pfeffelnek ide vonatkozó nyilatkozatát nem ismerem, mert Pfeffel munkáinak kiadásában nem található, a korabeli német folyóiratok pedig nem állottak rendelkezésemre. A dolog maga azonban világos. Ramler kortársainak költői műveit, ezeknek tudta és beleegyezése nélkül javítgatta, átdolgozta és az illetők neve alatt adta ki. Így tett például Götz költeményeivel, Lichtwer meséivel, Kleist Ewald egyes darabjaival, a mi ellen természetesen a jogtalanul «megjavított» szerzők a legnagyobb bévvel tiltakoztak. Ily javítás áldozatává tette Ramler Pfeffel egyes költeményeit is, mit Pfeffel bizonyosan határozottan visszautasított. V. ö. alább az 1804. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

951. *Sípos Pál*ról Kazinczy az *E. L.*-ben a következő nekrológot írja 1816-ból: «Sípos Pál nincs többé. Egy veszedelmes inhideg kikapá barátjai közül.

Született Enyeden 1759. Oct. 16d. meghalt 1816. Sept. 15d. Még iskoláiban elméje, szorgalmas lányi jámborsága, csinos deák tolla által megnyeré előjáróinak figyelmeket, 's elébb B. Naláczy Józsefnek József fiát Bábólnán, továbbá a' koronaőr Telekinek ismét Józsefét, végre a' Cancellarius Telekinek Ferenczét nevelé, 's ezen utolsót Bécsben. 1783 Oct. Rectora leve a' szászvárosi collegiumnak; ugyanannak 1798. Sept. 23d. Rector Professora, 's ezen hivatalt ott ő kezdette. 1805. Patakra jött által physicat tanítani, de Tordos 1810 Júliusban visszanyerte. Kéziratban egy deák nyelven dolgozott munkája van letéve a' Kolozsvári ref. coll. bibliothecájában, 's más példányban saját kezével írva nálam: Kánti tanítások. Nálam vannak Bode Berlini astronomus két levelei hozzá, és egy, göttingi Prof. Kaestnertől algebrai calculusokkal. Deák verseit 1810 a' Bécsi menyegzőre az újságlevelekben vette tapsolással a' baza, 's mind Erdély, mind mi benne nagy praedikálót ismertünk, barátjai a' legnemesb gondolkozású, szelíd, ártatlan embert. Nötelen hala meg [Szászvároson], mint a' kiket olly igen tisztelte: Newton és Kant.» V. ö. a «Kazinczy Ferencz levelei Sípos Pálhoz 1806—1816» című kiadvánnyal (Lipsc, 1846), a melynek előszavában Döbrentének Berzsenyiehez írt ide vonatkozó sorai is közölve vannak, és a gr. Gyulay Lajos Naplótöredékeivel. (Kiadta gr. Kuun Géza, Bpest, 1875. 59—63. l.)

953. Takács e levelében említést tesz *Falkáról*, a ki nem más, mint Bikfalvi *Falka Sámuel*. Született 1766. máj. 4. Fogarasban. Elemi iskoláit Köpeczen kezdte s a székelyudvarhelyi kollégiumban folytatta. Innen Szebenbe ment német nyelvet s rajzot tanulni; ez utóbbit Neuhauser Ferencztől tanulta, úgy látszik; ugyanattól, a kire Kazinczy is czéloz az 1803. számú levelében. Szathmáry Mihály kolozsvári tanár és Pataký orvos ajánlatára Görög Demeterhez küldettek próbametszései, így az erd. ref. főconsistorium anyagi támogatásával 1791-ben Bécsbe mehetett s itt, bár nehéz viszonyok közt, mind előbbre haladt, főleg Bikfalvi Kóré Zsigmond erdélyi születésű, de ez időtt Bécsben tartózkodó magyar képfő segítségével. 1798-ig a király rendeletére az erd. tartományi pénztárból is kapott anyagi támogatást, s ekkor a király a pesti egyetemi nyomda öntő műhelyébe metszőnek s a műhely főinspektorának nevezte ki. A stereotyp betűk öntését ő találta fel. Halála éve bizonytalan. V. ö. Szinnyei J. id. műve, III. k. 103. h.

955. E levelet Toldy az első kiadásban az 1807-ben írottak közt közölte: előttem azonban, a ki a rá vonatkozó választ is ismerem, egészen bizonyos, hogy e töredék-levél 1806-ban kelt. Különösen három pontja van e levélnek, a melyre a következő, 956. számú levélben Kis János egyenes válasza olvasható. E három pont a következő: (225. lap alúl 16. sor) «Nincs egyéb híjak énekeidnek, hanem hogy azokat nem írtad a' Ráday nemében.» V. ö. a következő levél (229. lap fölül 8. sor) e pontjával: «Hogy a' Ráday nemében nintsenek, az igen is nagy hijánosság», stb. Azután Kazinczy a 226. lap alúl 2. sorban ezt kérdi Kistől: «Mit ítélsz Kultsárnak Jelentése felől?» Felelet: «Kultsár igyekezeteinek ki ne örülne?» (231. lap fölül 1. sor.) Továbbá Kazinczy levelének utolsó sorában ezt írja: «Némethnek képét verseid második kötete elibe akarom metszeni». Erre Kis így felel: «Hogy Németh képét verseim' 2dik kötete elibe akarod tenni, abban is melly váratlanul örvendeztetesz meg!» (230. lap 2. kikezdés.)

Kazinczy teljesítette is ígérését, mert a Kis János verseinek II. kötete előtt valóban közli Németh László képét. V. ö. a 956. számú levéllel. (230. l.)

956. 228. lap alul 2. sor: »*Palkovits György*, Po'sonyban a' tót literatura Professora». Ismeretes egy *Palkovits György*, jeles tudós (1763—1835), esztergomi kanonok, a ki természettudománnyal foglalkozott s híres theologus volt. L. István bácsi naptára, 1862. VII. 107. lap. Nem tartom azonban valószínűnek, hogy Kis János erre célozna.

957. 232. lap fölül 5. sor: »Halom Péchy Imre Úr valami brochurt nyomtatata». Miféle brochurere céloz Kazinczy, nem tudom; Péchy Imre neve alatt semmiféle munkát nem ismerek. De már *Szrógh Sámuel* műve, melyről Kazinczy két sorral alább emlékezik, nyomtatásban is megjelent, 1806-ban, Pesten. Címe: »Tek. nemes Borsod vármegyének mint a neuzeti nyelv egyik pártfogójának ajánlja 1806. esztendőben.« Verses mű.

Alább azt írja Kazinczy, hogy »*Porkoláb* hatalmasan viselé magát«. *Porkoláb István* először a szikszai iskolában volt tanár, 1804. július 15-ikén Sárospatakra hívatott theologia-tanárnak; de 1806. decz. 7-kén, midőn a kassai templomban halotti beszédet tartott, a hirtelen ért szélütéstől minden szellemi erejét elveszté. Meghalt Sárospatakon 1809. ápr. 29-kén, életének 40. évében. L. Szombathy János id. műve 56. l. V. ö. a *M. P.* 107. 359. s e kötet 442. 446. lapjaival.

234. lap fölül 1. sor: »*Szemere Lászlóra* pillongottam.» Ennek életéről csak annyit tudok, hogy 1808-ban és 1809-ben tagja volt azon bizottságnak, mely az insurrectio alkalmával alakítottott a végből, hogy »az alispán előlülése alatt mindenkor összeülhessen, mikor a felkelő seregtől valami tudósítás érkezik, vagy valami parancsolat.» Meghalt 1813-ban Lasztócson. Halotti beszédet Vályi-Nagy Ferencz tartott fölötte. *M. P.* 105. 330. l.

Hogy *Óry beszéde*, a melyet Kazinczy annyira dicsér, megjelent volna nyomtatásban: semmi nyomát nem találtam.

958. 235. l. alul 7. sor: »*Földvári* és Prof. *Széplaky* ott találtak.» *Földváry József* debreczeni lelkész, esperes, egyházkerületi főjegyző, született 1766-ban Monoron, hol apja lelkész-esperes volt; tanulmányait apja felügyelete alatt kezdte s innen a humaniorákra ment Nagy-Kőrösrre; a theológiát Debreczenben hallgatta. Midőn a göttingai egyetemről haza tért, Hódmező-Vásárhely és Debreczen hívták meg lelkészül. Ő ez utóbbit fogadta el s 1796 elején foglalta el a debreczeni papi hívatalt, mint a nagy hírű Hunyadi Szabó Ferencz utóda. Meghalt 1830. május 19-kén. 1804-től kezdve számos prédikációja jelent meg nyomtatásban. L. Petrik id. műve I. k. 816. lapján. V. ö. a Magyar Kurir 1830. I. 44. számával és Kis János emlékezései 174. lapjával.

Széplaky debreczeni tanár volt s Kis Jánossal együtt tanult Göttingában. L. Kis J. eml. 130. lap.

959. 237. lap alul 8. sor: »*Sennovicczal* akadtam össze.» Minden valószínűség szerint *Sennovitcz Mátyás* tudós mineralogust érti, a ki Eperjesen a felsőbb evang. leányiskola tanítója s egy leánynevelő-intézet tulajdonosa volt. Meghalt 1823. aug. 10-kén. L. Hazai és Külföldi Tudósítások 1812. I. 43. sz.,

1813. I. 27. sz. és Magyar Kurír 1823. II. 20. sz. Sennovitznak több paedagógiai tárgyú műve jelent meg (Petrik id. műve, III. k. 368. l.), a melyek közül az «igazgatása alatt levő eperjesi szorgalom iskolának és azzal egybe kötöttett aszszonyi nemet illető magános nevelő intézetnek tudósítása» műveltségtörténeti szempontból legnevezetesebb. V. ö. a 970. sz. levéllel.

962. E levél első közlője, Zsoldos Benő, a következő jegyzettel kíséri e levelet: «Ez a levél a hozzá csatolt terjedelmes melléklettel együtt eredetileg külön borítékban volt. Ez azonban nincs meg. A megszólítás tisztán mutatja, hogy Vajai Vay József főcurátorhoz volt intézve. E nagynevű és nagyérdemű főcurátorunk ezen hivatalát 1796. okt. 30-kától kezdve viselte 1821. decz. 30-kán bekövetkezett haláláig, 1814-től N.-lónyai és Vásáros-Naményi Lónyay Gáborral, mint «Társ-Főcurátorral» együtt.»

Két ismeretlen férfit említ itt Kazinczy: *Szántó* notariust és *Ocsovszky Pált*. Az elsőről nincs semmi életrajzi adatom.

Ocsovszky Pál életére nézve Koncz Józsefhez, mint a Teleki-könyvtár igazgatójához fordultam utbaigazításért, de ő sem tud róla semmit, sőt kétségbe vonja, a mit Kazinczy ír, hogy Teleki Sámuelnek könyvtárnoka lett volna. «Megengedem — úgy mond — hogy talán Nagy-Szebenben volt Telekinek írnoka». Kazinczy pedig egész határozottan állítja, hogy Telekinek könyvtárnoka volt; azt ugyan nem mondja, hogy Maros-Vásárhelyt lett volna. V. ö. az 1039. 1042. 1067. 1082. 1085. számú levelekkel.

963. Kulcsár István közölve e felszólítás első felét a Hazai Tudósítások 1806. évf. 14. számában, csillag alatt ezeket jegyzi meg: «Ezen jeles példa is megbizonyítja azon igazságot, melly e következő versben foglaltatik:

A Jók még élnek, meg vannak többnyire vetve.
Érdemeket nem lát benne az emberi dölyf.
Ellenben (víg és ébresztő gondolat!) áldást,
S Tiszteletet kezdnek nyerni halálok után.

V.

E versre Kazinczy is hivatkozik az 1000. számú (328. l.) levelében, azt vélve, hogy ez epigramm Virág Benedektől való.

A levél második felét Hindy Árpád közölte először a következő bevezetéssel: »Birtokomban van Kazinczynak egy, a Haz. Tud. szerkesztőjéhez, Kulcsár Istvánhoz intézett eredeti kézírata, melynek első fele meg is jelent az említett lap 1806. évi 14-ik számában, míg második fele kiadatlan maradt. A kézirat egész címe ez: «Jelentés Csokonainak sírköve, az ő halálát hirdető tudósítás és verseinek újabb kiadása eránt.» Ebből a címéből azonban a szerkesztő Kulcsár csak ennyit hagyott meg: «Csokonainak sírköve.»

Egyszersmind közli Hindy a szedőnek németül és magyarul adott utasítást, mely — nem mondja ugyan, de minden valószínűség arra mutat, hogy — Kazinczyé: «Der Setzer wird gebeten, die Orthographie und alle Interpunctionen dieses Aufsatzes genau zu befolgen und daran nichts zu ändern. — A betűrakó kértetik, hogy az itt következő Conceptusnak minden orthographiai különöségeit híven megtartsa és rajta semmit ne változtasson.»

Kulesár valószínűleg azért nem adta ki a második részt, mivel mint Hindy is gyanította, félt a polémiától, a melyet pedig aztán még sem tudott elkerülni.

965. A levél 3. sorában Kazinczy «Zoltán Paliné»-hoz utasítja Nagy Gábort. Nagy I. id. műve XII. k. 423. lapján két Zoltán Pált ismer a családból: egyik 1790-ben alispán volt és követ, meghalt 1807-ben; ennek a neje Vécsey Judit volt. A másik hasonló nevű férfiú neje Splényi Katalin. Valószínű, hogy Kazinczy ez utóbbira czéloz.

Alább Szirmai Antal és Szrógh munkáira hivatkozik Kazinczy. Szirmaynak valószínűleg azt a művét érti, mely 1806-ban, Kassán jelent meg. Címe: »Magyarázattya azon szóknak, mellyek a magyarországi polgári s törvényes dolgokban elő fordulnak, némely rövidebb formákkal.« Latin és magyar nyelven. Szrógh művére nézve l. a 957. sz. levél jegyzetét.

967. «Még annak a' botránykozás kövének Praefatiójával neked adós vagyok» — írja Horváth Ádám e levele végén. Vagy a «Novissima philosophia» című munkáját érti, vagy azt, a melyet a kör négyszegűsítéséről írt.

969. 261. lap 2. sor: «Valami golya históriát fogsz olvasni.» Kazinczynak a golyáról írt cikke megjelent a Hazai Tudósítások 1806. évf. 16. (szeptember 23-ki) számában; az esőzésről írt cikke pedig a M. Kurir 1806. évf. 47. (június 13-ki) számában.

970. 262. lap 3. kikezdés: «A Budai Német Uiságba ui kérdéssel serkenetnek a jó és okos Magyar igyekezetek. Egy Magyar tudós Társaság fel állitathatása módgyáruul való kérdéssel.» A Vereinigte Öfner u. Pesther Zeitungnak 1806. évf. 57. számában a következő pályakérdés olvasható, a melyre Cserey czéloz: »Preisfrage. Einsichtsvolle und gutgesinnte Männer, die das Wohl des Staates aufrichtig beherzigen, haben schon lange gewünscht, dass in Ungarn eine gelehrte Gesellschaft errichtet werden möchte, wodurch die literarische Cultur in unserem Vaterlande befördert und verbreitet würde. Auch diejenigen, deren Beifall und Bewilligung vorzüglich die Realisiring dieses Wunsches herbeiführen kann, stimmen demselben bei. Soll aber der eben angegebene Zweck durch eine solche Gesellschaft bald und vollkommen erreicht werden; soll diese dem Staate wirklich nützlich und nicht ein müssiges gelehrtes Blendwerk seyn: so muss sie mit weiser Vorsicht begründet, den gegenwärtigen Bedürfnissen und Verhältnissen unsers Vaterlandes angemessen, in ihrer eigenen Vollkommenung fortschreitend und überhaupt zweckmässig eingerichtet seyn. Was wird nun dazu erfordert? Darüber wünscht man die Vorschläge erfahrener gelehrter Männer zu hören; die hiemit von einem ungenannten Verehrer und Beförderer unserer Literatur sehr dringend aufgefordert werden, folgende Preisfrage zu beantworten:

«Nach welchem Plan könnte eine solche gelehrte Gesellschaft in Ungarn am leichtesten errichtet und am zweckmässigsten eingerichtet werden, die nicht nur die ungarische Sprache und inländische Literatur befördern, sondern auch die gehörige Kenntniss der auswärtigen Literatur im Lande, zum Vortheil der Nation, verbreiten sollte? — Es müssen also in diesem Plane nothwendig die innere und äussere Einrichtung der Gesellschaft, ihre

«bestimmten Gegenstände und Geschäfte, ihre Fonds, ihr Verhältniss zum Staate und zur Regierung, ihre erspriesslichen Folgen und d. g. deutlich aus einander gesetzt werden.»

Der erste Preis auf die beste Beantwortung dieser Frage ist 200 Gulden; das Accessit 100 Gulden, die bei den Hrn Gebrüder Kilian Buchhändlern in Pest bereits depositirt ist, an welche auch die concurrirenden Abhandlungen, wie gewöhnlich, mit versiegeltm Namen, bis zum 19. März 1807 eingesandt werden müssen. Die Wichtigkeit dieser Frage lässt die allgemeinste Theilnahme aller Gelehrten unsers Vaterlandes und vielleicht auch des Auslandes, an der Bearbeitung derselben hoffen. Die Abhandlungen können in ungarischer, deutscher und lateinischer Sprache abgefasst seyn. Pest, den 24. April 1806.»

972. 266. lap fölül 3. sor: Gróf *Wass Sámuel*. Wass Sámuel életéről csak annyit tudok, hogy az 1791-ki országgyűlésre meg volt hívva, meghalt 1812-ben. Neje gróf Bethlen Róza volt. Nagy I. id. műve, XII. k. 81. 82. l.

973. Szirmayra és művére, a melyhez itt adalékot közöl, l. az *I. k.* 29. számú jegyzetét. Művének czíme: »Notitia historica comitatus Zempléniensis.« Buda, 1803 és 1804.

262. lap 3. kikezdés 5. sor: «A' Mélt. Asszony közeletről való atyjafija a' feleségemnek.» Kazinczyné nagyatyjának, gr. Török Józsefnek második felesége b. Pfeffershofen Katalin volt, a kinek anyja b. Ghillányi Eleonóra talán nagy-nénje lehetett Szirmay Antalnénak, b. Ghillányi Francziskának, a kivel Szirmay Antal 1784-ben kelt egybe.

976. 274. lap 1. sor: «Érzem koponyám hátuljában azt a' fájdalmat, melyet ott a' *gutaütés* 1804-ben szült.» Erre vonatkozólag a *M. P.* 384. lapján a jegyzése olvasható: «Konyáron megsujt a guta 1804. júl. 25-kén.» A *P. E.* 230. lapján kissé bővebb följegyzése ez: «Konyáron Debreczen mellett júl. 25-kén éjjel engemet a csokulásnak egy könnyebb neme sujta meg. Kedves barátom, dr. Szentgyörgyi József úr, kikapa bajomból, de intvén, hogy vigyáznék magamra, egy második előlhetne.»

978. 277. lap 1. sor: «Még akkor nap írtam a' *Kassai Püspök*nek.» A kassai püspök ez időben Szabó András volt.

980. 283. lap 2. sor: «Az itten tanuló Magyar Országiak' számára hagyott fenn itt volt Prof. *Kassai* egy Bibliothékát.» Egy Kassai nevű írónak a múlt századból ismeretes egy Dictionariuma, de hogy ő volt-e a Döbrenteitől említett férfiú, nem tudom.

982. 285. lap 2. kikezdés: «Annak a *nagy ember*nek kedvellése...» Czélzás Vay Józsefre, a kinek a leányánál, Pély Jánosnénál, Ferenczy nevelő volt.

984. E levél, a bevezető 4—5 sort kivéve, megjelent a Hazai Tudósítások 1806. évf. 35. számában a következő bevezetéssel: «Az a kinyilatkoztatás, melyet a Csokonai Sírkövérről való jelentés alkalmatosságával, a Hazai Tudósok [Tudósítások helyett] 120-dik lapján T. K. F. Úr maga felől közönségessé tett,

melly szerént az élet legszebb örömei közzé számlálja, ha ezen dologba levelekkel azok is megtisztelik, a kiknek eszméjétől eltiltotta a távollakás, bátorított engemet arra, hogy mint Csokonainak gyermekségetől fogva való barátja, s mint a nagy érdemű Híradónak egy olyan betsüllője, a kinek személyét különös leereszkedésére is méltóztatta, az itt következő levelet írjam Széphalomra;» s itt következik a levél: «Csokonainak emlékeztető...» stb. egész a 289. lap felső 11. soráig; de nem teljesen egyezik a két szöveg. Egy-egy szó különbség van a hírlapi és e levélbeli közlés között.

A levél utolsó sorában *Szikszay Györgyről* emlékezik Kis Imre. Kazinczynak egyik későbbi levelében mint debreczeni prédikátor fordul elő.

1985. A 290. lapon említett *Szemere Albert*, Kazinczynak tanulótlársa, Sárospatakon született 1760. január 31-kén. Megyei szerepléséről több levelében szól Kazinczy.

1986. 293. lap fölül 14. sor: «A napokba *generalis Stipsics* 'Sibón volt.» *Stipsics József* született 1755. aug. 15-kén Sopronban. 1774-ben lépett a katonai pályára, a melyen kimagasló érdemekkel dicsekedhetett. 1794-ben már ezredes volt s a Mária Terézia-rend lovagi keresztljét kapta, főleg a neerwindeni ütközetben tanúsított hősiségeért; 1800-ban altábornaggyá lőn s 1806-ban osztrák báróságot nyert és linzi katonai parancsnokká neveztetett ki. A bécsi béke után v. b. titk. tanácsosi méltóságot kapott és 1811-ben Erdély katonai parancsnokává lőn, 1821-ben pedig magyar báróvá; 1824-ben ötven éves katonai szolgálata jutalmául a Lipót-rend nagykeresztjével disztitett föl. Meghalt 1831. szeptember 16-kán Bécsben. L. bővebben Nagy I. id. m. X. k. 373. l.

293. lap alul 16. sor: «A Legényi Gólya történet különös a maga nemébe»: czélzás Kazinczy cikkére. V. ö. a 969. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

1989. E levél nem missilis levél; töredék és czímzése is hiányzik. Az eredetire idegen kézzel van ráírva e szó: «Csereynek.» Úgy látszik, a levelek akadémiai rendezője a 307. lap alul 11. sorából vont következtetést. Én azonban nemcsak ebből gyanítom, hogy e levelet Kazinczy eredetileg Csereynek kezdte írni, hanem abból is, hogy e levélben ugyanaz a pont fordul elő: «Képzeld! a' fa növéseinek vége hanyatlani kezdett», mint az 1000. számúban: «Képzeld! hanyatlani kezd a' fűz!» Még valóbbszínű azonban föltevéssem a 996. számú levélből, a melynek elején így ír Kazinczy: »Elkezdtem volt hozzád egy igen hosszú levelet, de nem lehetett elvégezniem.» Ez az elkezdett, de el nem végzett levél a jelen 989. számú lehet.

1992. 312. lap alul 13. sor: «A Hazai tudósításokba olvasni fogod nem sokára *Wesselényinek*... *Beszélgyt.*» A nevezett lap 1806. évf. 27. számában van leírva a megyei gyűlés lefolyása, Wesselényinek a gyűlésbe hivatása, stb. Wesselényi beszéde a 28. 29. számokban olvasható.

1995. Virág Benedeknek a levél 2. pontjában érintett sejtelve igaznak bizonyult. Mint tudva van, Kazinczy a Sylvesterhez írt bevezetésében hevesen megtámadja a debreczeni grammatikát, de azért hiába tiltakozott Virág, a munkát Kazinczy mégis neki ajánlotta.

A 3. pontban «Vay László Ő Nagyságának» írt *«gratuláló versek»*-ről emlékezik Virág, a melyeken aligha ért mást, mint Illei Takács Károlynak következő című versét: «Mélt. I. b. Vajai Vay László úrnak... születése napján Szent György havának 24dikén.» Nagy-Várad, 1806.

Az 5. pontban említett mű «Fragmenta Hist. Ung.», nem tudható bizonyosan, melyik a Kassán megjelent három hasonló című munka közül. Címük: 1. «Fragmenta ungaricae historiae ab anno Christi 1663», Cassoviae, 1739; — 2. «Fragmenta ungaricae historiae ad annum Christi 1667. et sequentes. Wessenianam coniurationem, coniurationum supplicia, coniurationis instaurationem et religionis incrementa complectentis», Cassoviae, 1741; — 3. «Fragmenta ungaricae historiae ad annum Christi 1678 et sequentes. Prosecutionem belli civilis auspiciis Emerici Tökölí et alias res gestas complexam», Cassoviae, 1743. Valószínű azonban, hogy a három mű összetartozik, s a második és harmadik munka folytatása az elsőnek.

996. 317. lap fölül 16. sor: «Kassai Phil. Prof. *Lang* úr rám bukkana.» Kazinczy kétség kívül *Lang Ignác*z kassai bölcselet-tanárt érti, a ki 1796-ban a pesti egyetemre is pályázott és Schedius Lajos mellette is nyilatkozott a tanácsban, de a helytartótanács nem nevezte ki, hanem vizsgálatot rendelt el ellene az 1790-ki pályázati censurán tett állításaiért. L. Pauler T. «A budapesti kir. tud. egyetem története», Budapest. 1880. 399. 400. l.

318. lap alul 7. sor: «A többit a Kultsár leveleiből fogod olvasni.» Célzás Kazinczynak a «Hotkócz — Ánglus kertek» című cikkére, mely a Hazai Tudósítások 1806. évf. 31—33. számaiban jelent meg.

318. lap alul 2. sor: «*Csáky Emmánuel* most Szepesi Fő Ispán lesz.» Gróf Csáky Mánuel hivatalos pályáját a magyar kir. helytartóságnál kezdette, az 1802. 1807. és 1812-ki országgyűlésen a határigazítási választmány tagjává, közben pedig Szepesvármegye örökös és valóságos főispánjává neveztetett ki. L. Nagy I. id. műve, III. k. 91. l.

A 319. lapon látható, a hotkóczi kastélyt ábrázoló rajzra megjegyzem, hogy az kicsinyített mása az eredeti rajznak.

319. lap alul 2. sor: «Most ismét ment egy *hosszacska Aufsatz* Kulesárhoz a' Csokonai sírköve cránt.» Kazinczy arra a cikkére céloz, a mely a Hazai Tudósítások 1806. 30. (nov. 11-ki) számában ily címmel jelent meg: «Magyarázó jegyzések a' Csokonai sírköve cránt tett jelentésre. A' béküldőnek kívánságára minden kihagyás és változtatás nélkül.» I. a *M. P.* 218—223. lap. V. ö. az 1020. 1024. 1026. 1040. sz. levelekkel.

320. lap fölül 4. sor: «Arcades ambo.» L. a 385. lapon idézve Vergiliusnak azt a két sorát, a melyre Kazinczy céloz. *Ecloga VII. 4.*

320. lap fölül 8. sor: «Lám a' Kurir a' minapi toldalékban más történetet is mond a' golyákról.» A M. Kurirnak ez évi toldalékai nagyon hiányosan maradtak fenn s így erre a kérdéses cikkekre nem tudtam reá akadni.

Alább *Ujházy Sámuel* barátjáról tesz említést Kazinczy s azt a férfit érti, a kinek neje Radvánszky Polixena volt. Ujházy Sámuel nevével többször találkozunk a Kazinczy leveleiben, mert ő vele Kazinczy szoros barátságban élt. Egyik, 1810. júl. 24-dikén, Dessewffy Józsefhez intézett levelében ezeket írja Kazinczy: »Ujházy Sámuel barátunk a pataki examenről Budaméra visszamen-

vén, betört hozzám egy délután, s három órát itt töltött. Orvosom még akkor megtiltotta nekem a beszédet, de hogy lehetnék én néma Ujháznak és fia neve-lőjének társaságában? Életemnek sok édessége volna, ha közel hozzám két-három ilyen gustusú ember lánék.» Meghalt 1816-ban. Dessewffy József epigrammákat írt halálára.

997. 322. lap 13. sor: «Fel tegyem é, hogy a Hazai Tudósítás XXI. darab-jában ki jött verseit Fábchich Úrnak helybe hadgya?» A mondott helyen Fábchich Józsefnek igazán furcsa verse jelent meg a következő bevezeléssel: »Fábchich József, az Pindarusnak fordítója... elvégezte Eskilust, Szofoklest, Euripidesnek Hekubáját, Oresztesét, Feniszszáit, Medeáját, Hippolitust, Aulisi és Bordacsi Ifigyenit, ez két utolsót Tek. Széphalmi Kazinczy Ferencz Úrnak és Nagys. Gróf Török Sónia Antónia Asszonyának kedves élete Párjának első szülött Ifigyenia Kis Asszonyának ajánlotta, ki 1805 Szűz havának 8-dikán született és 1806. ugyan Szűz Havának 18-dikán az fogkeelésbe meghalt. Az Csecsemőnek emlékezetére, Tek. Nagys. Szüleinek vigasztalására az következő verseket írja:

Rég gyakdosta szívem korom pecsédet,
Nem merlem tudakozni, kit jelentsen,
Féltünkben, ne talán ha Ifigénkánk
Elmúlt volna, hujába fáradoznék
Fordítván Iker Ifigényiámat.
Nem gyakdosta szemem piros pecsédet,
Kímélvén szomorítanod barátot. stb.

V. ö. a 908. számú levéllel.

1000. 327. lap fölül 10. sor: vollend: olv. wollend.

330. lap 3. kikezdés: «Mit mondasz a' Nagy Wesselényi római lolkú hitvese nevezetére az újságban?» Kazinczy a Csokonai sírköve iránt tett első jelentésében használja e kifejezést. V. ö. a 963. számú levélnek, a szóban levő jelentésnek, bevezető soraival.

1001. 331. lap alul 1. sor: «A' mi a' Planétáktól való tudósításomban a Budai Német Ujság 29dik számjában, pag. 373. §. 5. cursivákkal van nyomtatva, az az én találmányom.» A Vereinigte Osner u. Pesther Zeitung 1806. 29. (ápr. 13-ki) számában egy hosszú latin nyelvű értesítés van közölve a planétákról, magyar bevezetéssel; a tudósítás 5. §-ában ezt írja Horvát Ádám: »Verum etiam est: Areas, per Radios vectores diversarum Planetarum aequali tempore descriptas, esse in ratione reciproca arcuum, quibus clauduntur. Si lit arcus a et alter A, Radius unus r et alter R, adeoque area una $\frac{1}{2} ar$, altera $\frac{1}{2} AR$, constans erit analogia — $a.A = \frac{1}{2} AR.$ ar — consequenter $\frac{1}{2} a.a = \frac{1}{2} AR.A$; id est area una, ducta in arcum eandem claudentem est aequalis alteri per diver-sum vectorem aequali tempore descriptae, per arcum respectivum multi plicatae.»

332. lap fölül 6. sor: «Az Öreg és Nagy calculista Mitterpachernak elkül-döttem előre.» Mitterpacher Lajos jezsuita, monostori apát, előbb a bécsi Therc-zianumban, később a budai és pesti egyetemen a természettud., matematikai földrajz, mezői gazdaságtan és technologia tanára, született 1734. aug. 25-kén

Bélyén (Baranyamegye), meghalt 1814. május 24-kén. Számos magyar, latin, német és tót nyelvű munkáit I. Petrik id. műve, II. k. 759–761. lapjain.

334. lap fölül 4. sor: *Ifjéném*, nyomdahiba, olv. *Ifjénem*.

1002. «A Sógorom ma küldé az ide zárt levelet hozzám» — kezdi sorait Cserey s nagyon valószínűleg Wesselényinek a 993. számú, szept. 21-kén írt levelét érti, mert abban hívja Kazinczyt Wesselényi Zsibóra, fia vizsgálatára.

Cserey e levelében *Fábján József*-ről tesz említést. Fábján József, ev. ref. lelkész és veszprémi esperes, született 1762. febr. 19-kén Alsó-Örsön (Veszprém.) meghalt 1825. jan. 29-kén Tót-Vázsonyban. L. bővebben Szinnyi J. id. műve III. k. 25. 26. hasábjain.

1004. 342. lap. 3. kikezdés: «Szepes Vármegyei útam alatt Hotkóczra tértem Csáky Emánuelhez»: v. ö. a 996. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

Alább két férfiúról tesz említést Kazinczy: *Pasquich* és *Bogdanics* tanárokról. *Pasquich János* kath. lelkész, később, 1792–1798. a felsőbb mennyiség-tannak egyetemi tanára, azután 1803–1824-ig a budai csillagvizsgáló intézetben director, született 1753-ban Bécsben, meghalt ugyanott 1829. decz. 15-kén. Nevét az egyetemen tett alapítványai tartják fenn. Műveit I. Petrik id. műve III. k. 47. 48. lapjain.

Bogdanich Dániel Imre, első segéd a budai csillagvizsgálónál és akadémiai tanár, született 1762-ben Verőczen, meghalt 1802. jan. 31-kén Budán. L. bővebben Szinnyi J. id. műve, I. k. 1163. 1164. hasábjain.

1006. 348. lap 3. sor: «*Nyelvvizsgáló Értekezéseket* bocsátunk közre *Scripto Periodico*» Ez csak terv maradt, melynek valóításában Révait a halál megakadályozta.

1007. 349. lap alul 7. sor: «Épen akkor tájban jött ki *Flórámnak* első darabja.» Az említett vállalat összesen négy kötetben jelent meg 1806–1808-ban ily címmel: «Flóra, vagy szívreható apró románok, erkölcsi mesék, versek és egyéb hasznosan gyönyörködtető darabok. A szép nemnek és a szép nem barátjainak. Zaid kiadója által.» Pest.

349. lap alul 2. sor: «A' Spanyolországi és Portugalliai útazás már készen van.» Nyomtatásban azonban csak 1809-ben jelent meg Pesten ily címmel: »Spanyol Országba és Portugáliába való útazás. Németből fordította Kis János.» Egy rézmetszettel, mely az Escurialt tünteti föl. E műről írja Kis János az 1018. számú levélben, hogy azt Csereynek fogja ajánlani; ígéretét be is váltotta, a munkát valóban Cserey Farkasnak ajánlotta, mint a »tászári s apostoli kir. felség kamarásának 's több rendbéli tudós társaságok tagjának.»

350. lap kikezdés: «Nem tudom elgondolni, mi az oka, hogy *egyik levelem kezedhez nem érkezett*» A következő, 1018. számú levélben is sajnálkozik Kis János, mert ehhez csatolta a Nagy Józsefet dicsőítő versét. A levél tehat nem vészett el, hanem bizonyosan eltévelyedett és csak hónapok múlva jutott Kazinczy kezébe.

350. lap 2. kikezdés: «Gr. Teleki László értekezése utáni Pántzélé ment a' prés alá.» Teleki Lászlónak «A magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdek-lései» című műve meg is jelent 1806-ban Pesten. Pánczél Pál értekezésére nézve l. a III. k. 815. számú levelét s ennek jegyzetét.

1009. «Felölled tudakozó rendeimet Kedves Grófnédhoz küldöttem» — írja Cserey Farkas. A szóban levő sorok itt következnek az eredeti orthographiával:

Méltóságos Grófné!

A Barátságának szent érzései, melyekkel a Ngod mívelt lelke is telyes — légyenek menttségemül: hogy e rendeimmel alkalmatlankodni bálorkodom. — Ngodnak nagy érdemű férje, az én leg kedvesebb Barátom miolta Atyai szívét ért, és éngemet is nagyon meg érzékenyitet vélellen csapást tudtomra adta — az olta semmit se halhatok felölle — mely halgatás szívemet nagyon érdekelvén, esedezem, méltóztasson Ngod oly kegyes lenni — és nekem ezen becses férfiú iránt mentül előb bizonyos tudósítást küldeni. Örökös tiszteletemen kívül — mely ugy is Ngodé — légyen azon szép érzés jutalma Ngod Kegyességének — melyet szívébe a sínlődő állapot enyhíthetése éleszt. — Kezeit csókolván — illő tisztelettel vagyok

Ngodnak!

alázatos szolgája

Cserey Farkas mp.

Krasznán 29dik Sept. 806.

[Eredetije a Cserey Farkas levelei közt: a m. t. Akad. könyvtára: M. Irod. Lev. 4r. 193. sz.]

1011. 355. lap kikezdés: «Városunkban mulat *Dorfmeister* Sopronyi kép-író ...» Egy *Dorfmeister István*ról van tudomásom, a ki «A' Hegyfalvi Törté-nethéli Képes szálának magyarázatja» című «vitézi versekből Némethől szabadon fordított» német és magyar nyelvű kis munkát 1794-ben kiadta. A fordítás Czinke Ferencztől való; de a munkán a fordító nincs megnevezve, csak annyi van, hogy fordította «egy Tisza-háti magyar». E mű tárgya érdekelhetett egy képíró-t s azért adta ki. Nem lehetetlen, hogy a kérdéses férfiú ugyanez.

355. lap 2. kikezdés 2. sor: «*Révai* 10 ezer frt ára *készülettyn*, a hazai tudósításokban, majd hogy el nem nevettem magamat.» Azt hiszem, Csehy a Haz. Tud. 1806. évf. 25. (szept. 24-ki) számához függesztett toldalékban olvas-ható «*Révai Miklós* kir. tanító Urnak tudós készülteit ajánló hirdetés»-re hivatkozik, a melyben el van mondva, hogy Pestmegyének az aug. 27-kén tartott gyűlésén Révainak nyomtatásban kiadott kércelme terjesztetett a megyei rendek elé, hogy «az Igaz Eredeti Magyarságot híven megfejtő Tudós Készületeire Kegyes Segedelmet nyújtani méltóztatnának ezen T. N. Vármegyének Rendjei, részént a már kiadott Darabokat megvevő készséggel, részént pedig előfizetéssel a kiadandó Darabokra nézve.» Fel vannak számlálva Révainak addig megjelent s jövőre megjelenendő munkái, megjegyezve, hogy melyik mennyibe került. Péld. az *Antiquitates Literaturae Hungaricae* I. kötete 500 frtba került, a többi kötet is ugyanannyi segélyt kíván; a *Magyar Deákság* három kötete többbe kerül kétezer frtnál, az *Elaboratio Gram. Hung.* kétezerháromszáz frt, stb.

«Azt nem is tudod — folytatja Csehý — hogy *Contradictióm* támadt ugyanazon tudósításokban egy jegyzésemre nézve.» Csehý cikke megjelent a Hazai Tudósítások 1806. évf. 31. (nov. 15-ki) számában, a melyben ő Andrásfalvát mondja reformátusnak. Czáfolatára nem tudtam reáakadni.

1014. 363. lap 2. kikezdés: «Zeyk Ur, a' veje Consil. Vaynak.» Zeyk Dániel 1804-ben kir. táblai ülnök, később marosszéki főkapitány, aztán kormányzéki tanácsos 1835-ig; 1837-ben Alsó-Fejérmegyének országgyűlési követe. Neje b. Vay Katalin. — Ezúttal a III. k. 837. számú levelének jegyzetében levő téves adatomat is kiigazítom: Kazinczy kétségtelenül a 837. számú levélben is Zeyk Dánielt értette, nem Zeyk Jánost. L. Nagy I. id. műve, XII. k. 367. lap és M. P. 264 l.

Ugyan e levél kapcsán még egy másik hibás adatot is ki kell javitanom. A III. k. 835. számú levelében Csereynek a 869. szám alatt közlött levelére vonatkozással azt állítottam, hogy Kazinczy a burgonyát *Szentmarjay Teréztől* kapta. Kazinczynak a jelen, 1014. számú levele mutatja, hogy a keresztnévben lévedlem, mert azt a leányt *Szentmarjay Antóniának* hívták; valószínűleg a keltő egy testvér volt.

1018. A levél bevezető sorait v. ö. az 1007. számú levélnek 3. jegyzetével.

369. lap alul 2. sor: «Én némelly közellévő barátimat a' literatura gyarapítására serkenteni kívánván, meghívtam őket *Útazások* fordítására.» Kis Jánosnak e tervezett vállalatá nyolcz kötetben jelent meg 1816—1819. Pesten, ily cízzel: «Nevezetes utazások lárlháza. Több tudósokkal együtt készített s kiadta Kis János.» A fordítók közt találjuk magát Kis Jánost, továbbá Macskásy Ferenczet, Horváth Zsigmondot, Baranyay Ferenczet és Zigán Jánost, a kinek fordítását Kis János a szerző halála után adta ki.

1020. «Mit mondasz Magyarázó Jegyzéseimre?» — kérdi Kazinczy levele alsó sorában: V. ö. a 996. számú levél jegyzetének 5. pontjával.

372. lap kikezdés: «Wesselényit nagynak mutatja már a' Dictiója is.» V. ö. a 992. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

1021. 376. lap fölül 5. sor: «A' te *Értekezéseid*ben vagy a' *Kulcsár Ur* most jelentett *Vásáronként megjelenendő Munkájában* lehetne e reményleni, hogy Recenziók is lennek helyt.» Az első, az *értekezéseken*, a Révától tervezett «Nyelvvizsgáló értekezések»-et kell értenünk. V. ö. az 1006. számú levél jegyzetével. Kulcsár említett vállalatára vonatkozólag a Hazai Tudósítások 1806. évf. 30. (okt. 11-ki) száma ad útbaigazítást, a melyben «A magyar literatura» című közlemény olvasható magától a szerkesztőtől. E közleményben el van mondva, hogy a régi folyóiratok, mint a *Mindenes Gyűjtemény*, *Magyar Museum*, *Orpheus*, *Urania* megszűnván, ő már 1804-ben szándékozott egy «Kronika» című vállalatattal czekeket pótolni. Mivel azonban e folyóiratban jobbra csak költői és históriai művek láttak volna napvilágot; barátai azt tanácsolták, hogy a tudományok és mesterségek szélesebb mezejét ölelje föl. Mert — így folytatja — «többre vagyon szüksége a Nemzetnek és talán ízléséhez is alkalmasabbak a felsőbb Tudományok. Hogy tehát Tudósaink minden nemében a Tudományok-

nak annál bátrabban gyakorolhassák magokat és elmés vizsgálódásaikat s értekezéseiket a Hazával közölhessék, hozzá kezdek én Új Esztendőre egy olly munkához, melly a Tudományok külömb nemeire nézve egy köz Gyűjtemény lesz. Esztendőnként tsak 4 Darabot ígérek, mellyeket Pesti vásárkor nagyságokhoz képest illendő áron meg fog kiki találni a könyvárosoknál. A kik valamivel gazdagítani akarják Gyűjteményemet, Pesti vásári alkalmatossággal kezemhez küldhetik. Azt itt nyilván jelentem, hogy azon Negyedés Irásomban helye leszén hoszszabbatska Értekezéseknek is, mellyek valamelly tudományos tárgyról írattnak. Ezen Tudományok és Mesterségek gyarapítására célzó Munka folyamatban lévő Újságaim mellett igen szépen meg fog férni.» Azonban e vállalat is csak terv maradt.

1025. Nagy Sámuelre nézve l. a *III. k.* 506. lapját. Az ottani jegyzetet a Hazai Tudósítások 1807. évf. 10. (febr. 4-ki) számában található adattal pótlom. Egy rövid tudósításban ugyanis el van itt mondva, hogy Baróti Szabót 1807. jan. 22-kén épen miséje alatt először s később este hét óra tájban újra szélütés érte. De — folytatja a tudósítás — «visszanyeri már buzgó hazánkfia s híres orvosunk, Nagy Sámuel úrnak szorgos fáradozása után ezen éke, dicsősége hazánknak ama mindenektől tisztelt Szabó Dávidunk előbbeni erejét s egészségét.»

1026. 384. lap alul 3. sor: »Én Károlyba *Faulwetter*rel még a héten fogok beszélni.« Úgy látszik ez a Faulwetter valami képfaragó lehetett, de kitéről nincs semmi adatom.

385. lap alul 14. sor: «Az én *falusi Nevelésről írt Munkácskám*...» Teljes czíme: «A falusi nevelésnek módgyáról való vélekedés.» Nagy-Várad 1806.

385. lap alul 4. sor: «Eggy kőborló *Kács* nevű Papnak ... sültelen munkája.» Kács István nevű papról van tudomásom, a kinek «A Krisztus religiójának védelmezése» című műve 1790-ben jelent meg Pesten; de hogy ez-e a kérdéses férfiú, eldönteni nem tudom. Kács Istvánnak »A Mértékeknek számvetése« című munkájáról a M. Kurir 1804. évf. III. 296. lapon van tudósítás.

1027. 389. lap 10. sor: «Prof. *Kreil* kipattant.» *Kreil Antal* pesti egyetemi tanár volt, a kinek tanítása, elvei ellen a kir. helytartótanács Pozsony-megye indítványára szigorú vizsgálatot rendelt el II. József császár halála után. De a király fölmentette Kreilt a vád alól, Pozsonymegyét pedig megdorgálta, hogy «általában ismeretes jeles tanárt kellő tudomás megszerzése előtt oly súlyos vádakkal illetett». Majd később a Martinovics-féle pörbe is belekeverték és József nádor elmozdittatását kívánta az egyetemtől; ő azonban most is megmenekült. Meghalt 1833-ban. Művei: «Handbuch der Logik», Wien, 1789; «Vindiciae systematicae Kantiani», Viennae, 1801. Kiadta Eberhard bölcseleti erkölcsanát a Makó Pál latin fordításában, Budán, 1794-ben. L. Pauler T. id. műve, 220. 248. 264—267. 270. lapjain.

1028. Kezdő sorok: «A Hazai Tudósításoknak XXXIVdik darabjának 284dik lapján a Magyar Theatrom iránt le írt jelentés nagyon meg botránkoztatot.» Kulcsár a nevezett helyen egy tudósítója levelét teszi közzé s bevezetésül a következő magyarázatot adja: «Az Európai Nemzetek multságaihoz képest illendő a Magyarokhoz is, hogy a Játékszíneket meg ne vessék. A nagy Váro-

sokban mulatságra, erkölcsi oktatásra, a nyelv megkedveltetésére szolgálhatnak. Mi oka lehet tehát, hogy az Országban egy jól elkészült Társaság lábra nem állhat? Mi oka, hogy a mely Pesten 1790-ikben kezdődött vala, nem sokára eloszlott? Mi oka, hogy ezen eloszlott Társaságnak Tagjai, melyek még Debreczenben, Váradon, Kolozsvárott játszanak, a tökéletességhez oly kevésbé közelítenek:

«Nem lehet tagadni, hogy azon Bajdosó Német Társaságok, melyek az Országban minden részeit feslett élélékkel rontották, adósság tételeikkel számtalanszor károsították, mégis a Német nyelv megkedveltetésére, elterjesztésére sokat használtak. — Szemérmes elpirúlással meg kell vallanunk, hogy ezekhez képest a Magyar, mint Jövevény, úgy vagyon a maga Hazájában. Ismerjük meg ebbéli gyöngöségünket és foganatos eszközökről gondoskodjunk. Talán nem vettek vele, ha e végből egy Utazónak levelét ide rekesztem:

«Debreczenben jelen voltam a Magyar játéokban, s valamint tsaknem elhagyott a békéséges türes, hogy mentől előbb láthassam a játszó személyeket: úgy a játék közt mély bú s szomorúság fogta el szívemet, a midőn látnom kellett, hogy Ernyit kivévén, a ki középszerűen játszik, alig volt egy, a kit unalom s undorodás nélkül nézni lehetett volna. De vallyon Debreczenben, e többnyire ujjoncz és talán mester legényekből s leányokból vált játszókká kitől tanulhatták meg tsak azt, hogy kell meg állani, lépni vagy magát meg hajtani? holott az egész Debreczeni községben igen durva erköltsökölő [...] tapasztaltam. A játékház rakva teli volt; én esmérletlen lévén s egyik helyről a másikra járkálván, egyszer egy szép fiatal menyetske mellett meg állapodtam; megszólítottam őtet és az eránt való tsudálkozásomat, hogy a ház oly ammyira meg telt légyen az emberekkel, nekic jelentvén, mondtam, hogy sajnálom a publicumot, a mely a számosan lett meg jelenése által meg mutatta volna, mely nagyra betsülne az illetén jó ízlésre mutató mulatságokat: de hogy a játszó társaság oly rossz karban légyen, hogy lehetetlennek tartanám azt, hogy a játékjaival a mivellebb embereket gyönyörköltethetné. Mégis a szép aszszonyka azt felelé: mi igen nagyon meg elégedünk vele.»

389. lap alul 1. sor: «*Ernyi* a maga nemébe... közép szerű actornál jobb.» *Ernyi Mihály* az úttörő színészek és színműtrók egyike, a ki 1806-ig a Wesselenyi társulatánál működött, 1806-ban Magyarországra jött s itt játszott pár évig különböző helyeken: Debreczenben, Nagy-Váradon; 1808-ban újra Erdélybe hívták. I. Bayer J. id. műve, I. 148. 175. 195. stb. II. 170. 231. stb. lapjait, továbbá Szinyei J. id. műve, II. k. 1428—1430. basábjait.

1029. 392. lap 3. sor: «Még kezem között vala a válasz, midőn a Hazai Tudósítások XXXVII. száma alatt Fő Hadnagy *Fazekas Mihálynak* nekem szőlő feleletét vettem.» *Fazekas Mihály* czikkét részint általában irodalomtörténeti érdekessége miatt, részint, mivel Kazinczy arra több helyen hivatkozik, egész terjedelmében közlöm:

«Debreczen védelme. Fzen II. T. XXX-dik Darabjában egy humánus Művész felejtvén artisztai büszkeségét, elő lép a vászon megölli, hogy magyarázatjait pirulás, és megítéltetéstől való tartalék nélkül megtögye, és a mesteriség szeretetét gyarapítsa: egyedül az érdemel, úgy mond, valóságos utálatot, a ki felejtvén, mivel tartozik mind azon Publicumnak, a mely előtt szavát

hallattya, mind azon ügynek, mellynek védelmére költ, mind önön személyének: ellenkezőjének vad öklendzésekkal megyen ellen. 's baraggal 's magának tett-széssel dül-fül. Ezeket szólván, neki rohan, nem egy valakinek (mert azt fejéhez és Culturájához illetlennek tartya), hanem egy egész Publicumnak, Debreczennek és az ellen *vad öklendzésekkal dül-fül*. V[ergil] G[eorgicon] III. v. 232.

«Mi búsíthatta neki a' humánus Művészt, hogy ilyen artisztához illetlen mozdulásokat tégyen, kitalálni lehetetlen, annyiaval inkább, mivel ezen Nemes Város Catholikusból és Protestánsból, Secularisokból és Ecclesiasticusokból állván, nem magyarázta ki, hogy mellyik oldalára villog?

«Ide küldött levelében ezeket adja okának, mellyeket, minthogy ügyét a' Publicum előtt folytattya, én is tanúbizonyságul a' Publicum táblájára feltenni szükségcsnek találtam:

(Itt elmondja hét pontban a Kazinczy ismeretes vádjait, a mint azok az 1012. számú levélből olvashatók s így folytatja:)

«Ime tehát ezek ingerlették a Művészt arra, hogy le téven választott praedicatumát, és el felejtvén, mivel tartozzon mind a' Publicumnak, mind ügynek, mind önön személyének, a vászon megöll elő álljon és Debreczennek szeme közé ugordjon. Én nem győztem eléggé tudálni, melly hideg vérrel vették Hazáműjait ezen alatsan rágalmaztatást. Szánták inkább annak szerzőjét, mint nehezlettek volna reá. Így viselték magokat ez előtt kevés esztendőkkal egy ide való ember eránt is, a kinek különben ép esze mellett az a' gyengesége volt, hogy ha valaki köhentett, azt hitte, hogy ötöt tsúfolja, 's kész volt érette az egész várost szidalmazni; nem különben egy másik eránt, a' ki télen fázván és dideregvén, mérgesen káromlotta a' hideg Várost.

«A' művészt leg inkább Arcadia bosszantotta fel Debreczen ellen. Mit akar ő, hogy mi értsünk Arcadia alatt? azt én nem tudom; azt mindazáltal tudjuk, hogy Schiller és Poussin Hirsfelt: *Theorie der Gartenkunst* T. III. 135. l. *kies és boldog földet* értettek alatta: de, hogy az ő tollók velt ARKÁDIÁBAN. ÉLTEM. ÉN. IS. alatt, az érdemes olvasó századok múlva is azt fogja érteni, ha a Csokonai sírkövéhez jut, hogy ott a Műsák felkentje fekszik és nem valamely pásztor, szentségtörő, philosophus, Ritter, hanem Poeta, még pedig Magyar Poeta Cs. V. M., arra a' maradékot, nem foghattuk meg, mitsoda jusson lehessen erőltetni: de hiszen ő röllok is el lehet azt mondani a' mit Debreczenről: *a' maradéknak tettzeni veszedelmes dolog.*

Költ Debreczenben 29. Oct. 1885 [!]

A' meg rágalmazott Városnak egy fíja F. M.»

1030. 393. lap 3. kikezdés: «Bár csak Európai utazásaidban *Brydonnak* az utazásait lehetne olvasni.» A «Nevezetes utazások tárháza»-ban, a melyre Kazinczy czéloz, Brydone műve nincs benne. Brydone Patrikk (1741—1819) műve 1774—1778-ban jelent meg két kötetben Londonban ily czímmel: «*Tour Through Sicily and Malta.*»

A Gyöngyösitől vett idézet a *Palinodia Tristis Hungariae* című költemény kezdő sorai.

1031. 394. lap 5. sor: «Ma indul feleietem Kultsárhoz, Kis Jánoshoz is.» V. ö. az 1067. 1070. 1086. számú levelekkel.

394. lap alul 2. sor: «Édesen lepett meg a' Zsibói Obeliszsk előhozása.» Kazinczy a hotkóci kastély leírásában (Hazai Tudósítások, 32. sz.) ezeket írja: «Az épület négyszegének közepelte egy magas Obeliszsk áll, *rustica* rendben, s elrejtí az alatta lévő kútat. Gyönyörködve pillantottam reá s megemlékeztem mind a *Szépkútira* (Schönbrunn), Bécs mellett, mind a *Zsibóira*, s köszöntem neki, hogy a' Zsibóira emlékeztetett.»

395. lap 7. sor: «A' Tokaj sorhegyecinek leírását nem sokára megküldöm Kultsárnak.» Kazinczynak e terve nem valósult; legalább Kulcsár lapjában ily tárgyú czikk nem jelent meg, s más levelében ő sem említi e tervét.

1032. 396. lap 2. kikezdés: «Kultsár leveleinek XXXVdik darabjába iktatott Debreczeni levélbe a végén...» V. ö. a 984. számú levél végével s az erre vonatkozó jegyzettel.

1034. A levél 3. sorában *Wildenow*-ról tesz említést Cseray. *Wildenow* C. E. híres botanicus, kinek főbb munkái ezek: 1. «Anleitung zum Selbststudium der Botanik», Wien, 1817; — 2. «Grundriss der Kräuterkunde», Berlin, 1821; — 3. «Index alphabeticus filium in Caroli á Linné specierum plantarum edit.» Berlin, 1821.

400. lap 1. sor: «*Budai István* bizonyítása szerint...» Az 1039. számú levélből (412. lap fölül 4. sor) az tűnik ki, hogy ez a Budai István a Kazinczyék érsemlyéni tisztartója volt.

1036. 402. lap 4. kikezdés 2. sor: «*Péchy Imre* nem roszszat 's nem roszszúl írt». Hol jelent meg Péchynek itt említett dolgozata: nem tudom.

«Legjobban tetszett — folytatja Dessewffy — a' mit (ügy gyanítom) Verseghy tétetett közönséggé a' Hazai Tudósításokban». A nevezett lap 1806. évf. 16. s köv. számában ily czimű czikk olvasható: «Vélekedés a' Curialis Stilusnak fordításáról.» Írója abból indul ki, hogy a curialis stil czélja nem az aesthetikai szépség, hanem csak az értelmesség, s azért mint a római sok görög szót átvett: a többi nemzetek is sok latin szót használnak. A czikk lényege ez: «Ha roszsz volna azon igyekezni, hogy nyelvünkől minden idegen eredetű szót kiirtsunk, miért kellene abból a Curialis Stilusnak mesterséges szavait kitakaritanunk, melyekkel még deáktalan Nemes Asszonyaink is már régtől fogva úgy élnek, mint magyarokkal, s melyekre valóban nem is lehet máskép tekintenünk, mint kölcsönözött ugyan, de a magyarosítás által sajátunkká lett nyelvbéli keresményünkre. Valamint a Francia e szót, *certificat*, francia szónak; az Anglus e szót, *certificate*, anglusnak; az Olasz e szót, *certificatione*, olasznak tartja, úgy én e szót, *certificatória* a Curialis Stilusban magyarnak nézem.» Kívánja, hogy az idegenből átvett szavak végei magyarosíttassanak meg; óvni akar az újításoktól, a melyek, szerinte, a nyelvet érthetlenné teszik.

404. lap fölül 8. sor: «A *Honnyi Törvények* szerzője.» Dessewffy kétségtelenül *Georch Illésre* czéloz, a kinek idézett munkája 1804—1806-ban jelent meg két kötetben Pozsonyban.

405. lap alul 13. sor: «*Almássy Ignác*z ideáji... nem érdemlik a' fordítást.» Czélzás Almássy Ignácznak «*Elaboratum de regulatione districtus Jazygum et Cumanorum*» és «*Operatum de XVI. oppidis Scepusiensibus et eorum coordinatione*» czimű dolgozataira, a melyek az «*Opus excelsae deputationis regnico-*

laris» czímű gyűjteményben csak később, 1826-ban jelentek meg Pozsonyban.

U. o. «*Atzélynek* ellenben *minden Munkája* pontos, rövid és tsínos.» *Atzél Istvánnak*, úgy látszik, csak az országgyűlésen bemutatott elaboratumait érti Dessewffy, mert külön semmi munkája sem jelent meg. Atzélról érdekes följegyzést hagyott fenn Kazinczy a *M. P.*-ban (369. l.): «Aczél István — írja Kazinczy — jezsuita, aztán temesi főnotárius, ítélőmester, végre statustanácsos, protonotarius, personalis — jó fej, rossz lélek. 1815. júl. 4-én temették el Boros-Jenőn. — Jószágra, praedicaturnra lévén szüksége, mindig az ország ellen dolgoza, de azt akarta, hogy ez győzzön. Egykor kijövéen a diaetai ülésből, hol ő győzött, felkiálta: «Hát érdemi ez a baza, hogy boldog legyen?!» — s káromkodott.»

405. lap alul: «*Berzeviczi könyve* . . . » V. ö. az *I. k.* 132. számú levelének jegyzetével, a hol az itt szóban levő munkája idézve van.

1039. 413. lap 13. sor: «*Protestatiódat a' Kis Imre tanácsa ellen* [t. i. hogy a mi a begyüendő pénzből megmarad, abból egy ünnepélyt tartsanak] beiktattam a' *Fazekast* illető *felelet* végében.» Kazinczynek itt említett cikke «Végső szavam a' debreczeni perben» czímmel megjelent a Hazai Tudósítások 1807. évf. 7. (jan. 24-ki) számában. V. ö. a *M. P.* 228. lapjával, hol hibásan van 1808. évfolyamra téve. A «protestatio» ez: «Mélt. Cserei Farkas kedves barátom nagyon megbotránkozott salétrom inspector úrnak [t. i. Kis Imrének] azon kéretlen tanácsán, hogy a mi a begyüendő pénzből megmarad, abból üssünk egy víg tort Debreczenben; s declarálja, hogy ő kész volt s kész most is Csokonainak azt a tiszteletet önön költségén megtenni; kész a kő felállítása szép napját egy szép lársaságú vacsora által megünnepelni; de az az alacsonyság, hogy a publicum contójára traktáljon, hozzá nem fér.»

1041. 416. lap 4. kikezdés: «*Iphigeniádnak* én is egy kis *epitaphiumot* írtam.» V. ö. az 1046. számú levél végével.

1042. 419. lap. fölül 7. sor: «Ma volt *Fra-Diavolo* fölül a' Kurírban.» A *M. Kurir* 1806. évf. 44. (nov. 23-ki) számában megjelent egy nápolyi tudósítás, a melyben le van írva *Pezza Mihálynak*, egy olasz guerilla-vezérnek a napoleoni harcok alatt viselt dolga s azután a következőleg elbeszélve a *Fra Diabolónak* nevezett elfogott vezér élete: «Eleinte egy Nápolyi Prókátornál szolga volt, s mivel az 1799. esztendőbeli Nápolyi revolutióban gyilkossága, tolvajkodása s több e féle tselekedetei által magát mások felett meg különböztette, a Kormánysház által az Artilleriánál hadi tiszté tétetődött. — A Franciaáknak a múlt tavaszon Kalábriába lett bé meneteleknek alkalmazosságával az insurgenseknek vezérévé választatott, s ugyan akkor a Sz. Januariusi vitézi Rendjének tzi mérével, a kir. Kamarás Uraknak külsával és az insurgens armadiának fő vezérségével megajándékozott», stb. V. ö. az 1058. sz. levél 455. lapjával.

1043. Sárközy levele végén *Rosti János*ról emlékezik, a kiről Kazinczy a következőket jegyzi föl: «Rosti János, a fejét vesztett gr. Sigray Jakabnak barátja, kiszabadulván brünni 3 esztendei fogságából, Pesten telepedett meg. Nem kapott agentiát mint prókátor. Bárá Orczy József fiának tanítása végett

a törvényben házához vette, s ennek özvegye úgy hitte, hogy Rosti az ő fiain ront. Barátjai elvonták tőle azokat. A hypochondriacus ember csaknem megkábult, s a vármegye házához vitték s zárva tartották mint bódúltat. Meghallván ez, hogy Németh János meghala: «Utána megyek — úgy mond — s bosszúmat állom!» s ugyan az nap 1807. január 24-kén magát pisztolyból agyonlőtte, búcsút vévén papirosán barátitól. A cselekedet csábult emberé volt, de még itt sem hagyá el a szép lélek.» *M. P.* 302. I. V. ö. az 1071., 1085., és 1086. számú levelekkel.

1046. Két íróról emlékezik e levelében Cserey: *Ughelliről* és *Jaussinról*. Az első valószínűen *Ughellus Ferdinandus*, a kinek ily című munkája ismeretes: «Italia sacra, sive: de Episcopis Italiae et insularum adjacentium, rebusque ab iis praeclare gestis, deducta serie ad nostram usque aetatem. Venetiis, 1717-1722.» 10 kötet. — A második bizonyosan *Jaussin M.* a kinek «Mémoires hist., polit. et milit. sur les principaux événemens arrivés dans l'Isle et royaume de Corse, depuis le commencement de l'année 1738. jusqu'à la fin de l'année 1741. Á Lausanne, 1759.» című munkáját érte Cserey.

1047. Csehý József *Frimont* és gr. *Bellegarde* generalisokról szól e levelében. Gr. *Frimont János Mária* lovassági tábornok, a Mária Terézia rend vitéze, a hadügyi tanács elnöke, született 1759. jan. 3-kán Német-Lothringenben, meghalt 1831. decz. 26-kán. L. Wurzbach id. műve, IV. k. 363-365. l.

Gróf *Bellegarde Frigyes Henrik*, a Mária Terézia rend vitéze, tábornosnagý, született Chambéryben 1760. decz. 18-kán, meghalt Bécsben, 1845. júl. 22-kén. L. Wurzbach id. műve, I. 262. l.

428. lap alul 6. sor: «Most olvasom Julianus Apostata után fordított munkáját, a Császárokat.» Az itt említett mű ily cízzel jelent meg: «A császárok. Irtá görög nyelven a második Julianus császár. Megmagyarázta *Kresznerics Ferencz*.» Pozsony és Pest, 1806.

Winterhalder festő: helyesen *Winterhalter János* történeti képiró, született Föhrenbachban 1743. jan. 17-kén, meghalt Znaïmban 1807. január 17-kén. L. Wurzbach id. műve, VII. k. 82-84. l.

1048. «Püspököm' felszenteltetése . . .» A szombathelyi püspök Pertaki Somogyi Lipót. V. ö. a *III. k.* 501. lapjával.

431. lap 7. sor: «Az íteni *Vice Ispány* ismét morgolódozt a' Magyar Nyelv ellen.» Nagy József nem mondja, hogy az első vagy másod alispánt érti-e. Az első alispán Vajda Antal, a másod alispán Farkas László volt ez időben.

1049. 432. lap kikezdés: «Hogy *Orczy* eránt tiszteletemnek ezt a' jelét adhatám» . . . Célzás *Orczy Lőrincz* életrajzára, mely a Hazai Tudósítások 1806. évf. 47. (decz. 10-ki) számában jelent meg. V. ö. a *M. P.* 98. lapjával, hol a czikk első megjelenése hibásan van 1806-re téve, a mikor Kulcsár lapja még meg sem indult.

«Hány ember olvasta — folytatja Kazinczy — Kultsárnak utolsó levelében azt a' *Magyar Nyakravalót* illető orvosi intést.» Ez az orvosi intést ugyan csak a Haz. Tud. 47. számában jelent meg s elmondja, hogy őseink különben viselték magukat s «nem hordoztak hármas vagy négyes kendőzeteket».

Ha. — úgy mond — elszorítjuk nyakunkat, sok betegségbe esünk. «Mikor édesatyáink nyakokat csak egy vékony fátolkával gyöngédeden fődözték, érezték e a nyakszorításnak alkalmatlanságait? Ilyen viselettől káros dolog elállanunk.» Inti a köznépet, hogy ne kövesse a művelt osztály okatlan divatját s ne hordjon vastag nyakkendőket, a melyekbe sok rétfűen göngyölgetik a nyakat, melynek szabadon kell maradnia.

433. lap fölül 5. sor: «Kultsár még sem tette újságaiba *Debreczent illető két feleletemet.*» Ez csak a következő, 1807. évben történt; ekkor jelentek meg Kazinczynak itt említett cikkei. Az első, «Felelet a' feleletre» czímmel megjelent a Hazai Tudósítások 1807. évf. 6. (jan. 21-iki) számában; a másodikra nézve I. az 1039. számú levél jegyzetét. V. ö. a *M. P.* 224—227. lapjaival.

433. lap fölül 17. sor: «*Baranyi Gábornak* 's *Kazinczy Andrásnak* jó majd elő valamelly *rendes története.*» Czélzás Baranyi Gábor életére, a melynek leírása csak később jelent meg a Hazai Tudósítások 1807. évf. 21. (márcz. 14-ki) számában. Kazinczy Andrásról az 1805-ben a *M. Kurirban* (I. 203—204. lap) megjelent nekrolagon kívül ez idétt semmit sem írt.

434. lap fölül 15. sor: «A' szerencsétlen *Palm* meg lövöldözletett.» *Palm János Fülöp*, a németországi francia uralom áldozata, született 1768-ban Schorn-dorfbán. Ő alapította a Stein-féle nürnbergi könyvkereskedést. 1806-ban egy «Deutschland in seiner tiefen Erniedrigung» czímű röpiratot, a melyben Napoleon és a francia sereg viselt dolgai éles kritika alá voltak véve, de a miről Palm, mint könyvkereskedő, mit sem tudott, a Stage-féle könyvkereskedésbe, Augsburgba küldött; a röpirat véletlenül a francia tisztek kezébe jutott, a kik figyelmen kívül tévén arra Napoleont, ez rögtön ítélő bíróság elé állíttatta. Palmot, s a bíróság «a Franciaország becsületét sértő íratok szándékos terjesztése miatt» 1806. aug. 25-kén rögtön halálra ítélte. V. ö. a 440. lappal.

Alább egy sorral egy röpiratot említ, mely ily czímmel jelent meg: «Napoleon Bonaparte und das franz. Volk unter seinem Consulate. Germanien, 1804.»

1054. 446. lap fölül 8. sor: «Báró *Henniger* gyermekei.» B. *Henniger János* második férje volt gr. Török Eszternek; az első férje Siklói Andrássy István, máramarosi főispán volt, a kitől a szentszék előtt elvált. Ettől nem voltak gyermekei. Henniger, csehországi birtokostól, Württemberg ezredbeli kapitánytól három gyermeke maradt: János, József és Borbála. *M. P.* 261. l.

446. lap kikezdés: «*Kazinczy Andrásnak* ma temetik.» Kazinczy Andrásnak, a Ferencz nagybátyjának, Ajszdorfer Mária volt a neje.

Az alább említett *Kövé*r nevű férfún hihetőleg *Kövé*r Imrét érti. V. ö. a *III. k.* 511. lapjával.

446. lap alul 9. sor: «Szeretném, ha a' *Fábri Thesaurus*! (vagy tán inkább *Thesaurusát*) is kikaphatnám.» Fábrytól ily czímű munka ismeretlen, legalább sem Szinnyi J., sem Petrik műveiben nem fordul elő. Lehet, hogy Kazinczy talán a «Thesaurus perennis Hungariae providentia incl. statuum et ordinum recludendus» czímű, 1790-ben megjelent munkára céloz, a mely Fábrytól kerülhetett Nagy Gáborhoz.

1056. *Mártonffy*ről és gr. *Mitrovskyról* tesz említést Cscrey e levelében. Báró *Mártonffy József*, a kiről Kazinczy az *E. L.*-ben többször szól (a reperto-

riumban hibásan Györgynek van fölvéve), született 1746-ban s meghalt 1815. márcz. 3-kán; erdélyi püspök 1799 óta volt. Életét I. Danielik id. műve, II. k. 192. 193. l. és Nagy I. id. műve, VII. k. 354. l. Csereynek e levele kissé más színben tünteti föl Mártonffy szabadelvűségét, mint Nagy I.

Gr. *Mitrovsky Antal* született 1735-ben s meghalt 1809-ben. L. Wurzbach id. műve, XVIII. k. 389. l.

1058. 454. lap kikezdés: «Helyembe egy *Jabroczy Gábor* nevű világi ember lépett.» Kazinczynak ez adatát megerősíti Ráday Gedeonnak egy levele is; I. a II. k. 385. számú levelét. Azonban Kazinczy «Hivatalos levelezésinek maradványai»-ban, melyre már föntebb is hívatkoztam, ide vonatkozólag ezeket olvassuk: «A kiket a gróf (t. i. Török Lajos) a maga vesztére maga mellé vonszott, nem szenvedhettem . . . Ilyen volt *Jánusek József*, a kiből nem vala egyéb, a mit szeretni lehet, mint az írása; egy tanulatlan, faragatlan, lelketlen tőke. Ezt a gróf, az én tisztelettel tett ellenzésemmel nem gondolván, visitatorrá tétette s idővel az én helyembe léptette.» S valóban Kazinczynak, midőn iskola-felügyelői hivatalától megvált, gr. Török Lajosnak 1791. ápr. 8-kán írt utasítása szerint, hivatalos íratait Janusek Józsefnek kellett átadnia. E két adat csak úgy egyeztethető össze, hogy Kazinczynak közvetlen utódjául Török Januseket rendelte, de legfelsőbb helyen vagy nem nyert megerősítést, vagy ha nyert is, hivatalát kevés ideig viselte s utána Jabroczy Gábor következett.

455. lap. 2. kikezdés: «Rhédey Lajos igen elmésen justificálta a' Jénai Mineralogiai Társaság által lett megtiszteltését.» Czélzás a Hazai Tudósítások 1806. évf. 50. (decz. 20-ki) számának egy rövid közleményére, a melyben azt olvassuk, hogy Rhédey Lajos «hazai érzeknek és ásványoknak bő gyűjteményét» a már Széchenyi Ferencztől megalapított múzeumnak ajándékozta. V. ö. a 462. lappal.

1059. A mit Cserey a 457. lapon ír, hogy képét Kis János számára lefesteti, nem teljesült, legalább az utazásokról szóló munkájában nincs közölve, mint Kis János tervezte.

1060. 461. lap alul 4. sor: *Rochow*. Cserey *Rochow Frigyes*, a porosz népoktatás egyik kiváló előharcosát érti, a ki 1734-ben született Berlinben. 1773-ban Rekahnbán Potsdam mellett egy mintaszerű nevelőintézetet alapított, 1779-ben pedig egy másikat Krahneban. «Versuch eines Schulbuches für Kinder der Landleute» (először megjelent Berlinben, 1772-ben) és «Bauernfreund» (Berlin, 1776.) című művei számos kiadást értek.

1064. A 459. lap kikezdésében említett könyv valószínűleg Dombi Sámuel műve, mely ily címmel jelent meg: «Fontos kérdés, miképpen kelljen a gyermekeket Természettel szerént úgy nevelni, hogy egészségesek, nagyok, erősek és hosszú életűek lehessenek.» Pest, 1807.

469. lap alul 2. sor: «Horváth Ádám a IV-ik Ujság levélben már ily hangon kezdi a' Csokonai Sírkövéről a' beszédet.» Horváth Ádám a Hazai Tudósítások 1807. évf. 4. (jan. 14-ki) s a következő számában előrebocsátva, hogy ő nem akar belevetgyülni a vitába, egy hosszú verset közöl. — A föntebb említett *fecsegés* alatt ezt a verset érti, mint maga is mondja Kazinczy.

471. lap alul 11. sor: «Én még soha sem hittem, hogy Gr. *Török József*, B. *Vay Miklós* és Gr. *Mayláth* szégyelhetnék a' *Neugebackenséget*.» *Török József* született 1714. febr. 14-kén; 1754-ben helytartósági tanácsos, 1758-ban az udvari kancellaria előadó tanácsosa, 1772-ben a szepesi kamarai igazgatóság administratora, majd kamarai elnök lett; a grófi méltóságot 1774-ben kapla Mária Teréziától; *Török József* a *Kazinczy* ipának apja volt. L. *M. P.* 259—261. l. és Nagy I. id. műve, XI. k. 304. l. V. ö. az 504. lappal.

Vay Miklós cs. és kir. kamarás, híres tábornok, bő életrajzát l. a *M. P.* 266—278. l.

Mayláth József született 1735-ben s meghalt 1810-ben. Hivatalos pályáját mint hontmegyei jegyző kezdte, a honnan az országgyűlésre küldetett követül; 1767-ben alispán, kir. kamarai tanácsos, majd a magyar és erdélyi kancellariánál referendarius, végre államminister lön, s mint ilyen érdemeinek jutalmául a sz. István rend nagykeresztjét s a grófi méltóságot nyerte 1783-ban. Nagy I. id. műve, VII. k. 251. l.

1066. 477. lap kikezdés 3. sor: «A' VI. vagy VII-dik Nrus alatt jött Articulus a' *Csokonai sírköve* eránt nékem tetszett.» A *Kazinczy*tól említett czikk «*Vivitur ingenio cactera mortis erunt*» czímmel a *Hazai Tudósítások* 1807. évf. 7. (jan. 24-ki) számában jelent meg. Írója (talán *Dessewffy József*?) ezeket mondja: «Még nálunk nem tudom, hogy *Zrinyi Miklósnak*, *Gyöngyösi Istvánnak*, *Faludi Ferencznek*, kiket tisztel a' Haza, valaki *Oszlopot* emelt volna; annál szembe tűnőbb és a' mi korunknak annál dicsőségebb, hogy Cs. V. M.-nak ott akar *Sírkövet* emelni a' Barátság, hol eddig sok jó *Hazai* érdemét csak deszka táblák mutogatták. Nem az a' czélja e *Sírkőnek*, hogy mások érdemeit homályosítsa. Maga, a ki ezen szép tselekedetet kezdette javallani, *Csokonai* munkáit nem tartja mind remekeknek. Nem is határozta meg, ha a' *Diaetai Musa-c*, vagy a' *Tavasz*, az *Ódák-e*, vagy az *Anakreoni Dallok*, *Lilla-c* vagy *Dorottya* fog a' Szerzőnek maradandó hírt szerezni? Azt lehet a' *Pocai hírről* mondani, a' mit *Calisthenes* mond az Istenítésről: *Intervallo opus est — semperque hanc Gratiam magnis viris posteris reddunt*. De aki azon szándékot úgy tekinti, mint a' Nemzeti tsinosodásnak (cultura) új jelét, és a' tudományokra való törekedésnek újabb ösztönét, nem lehet, hogy helybenhagyását megtagadja.»

1068. Kézy Mózes, a ki 1807-től egész haláláig benső barátságban élt *Kazinczyval*, született *Fehér-Gyarmaton* (*Szatmárm.*), 1781. nov. 6-kán. 1808-ban a humaniorákra választatott tanárrá *Sárospatakon*, 1810-ben pedig a physika és matematika tanszékére ment át; e tantárgyakat azonban csak 1813. szept. 7-kén kezdé tanítani, miután három évig *Göttingában* és *Parisban* magát tovább képezé. Első művét, a «*De nuptiis Napolconis Magni et Mariae Ludovicae Austriacae*» címűt gr. *Esterházy József* zempléni főispán *Bécsben* díszesen nyomtattatta ki. E mű tette Kézy nevét *Heyne* előtt ismeretessé, s mikor Kézy hozzá ment, *Heyne* c szavakkal fogadta: «*Nosco te.*» Irt még Kézy több latin üdvözlő verset *Óri Fülöp Gábor*, *Klobusitzky Péter*, b. *Malonyay János*, gr. *Teleki József* s gr. *Reviczky Ádám* tiszteletére (1816—1828.). «*Elementa physicae*» című munkája 1818-ban *Sárospatakon* jelent meg először, «*Opuscula poetica*» című műve pedig 1822-ben szintén *Sárospatakon*. Utolsó munkája az

«Elementa geometricae purae» volt, mely 1831-ben jelent meg. 1831. júl. 31-kén hirtelen megbetegedett a choleraiban és az nap meg is halt. *M. P.* 303. l. és Szombathy J. id. műve 51. l. «Szegény áldott férjem — jegyzi meg Kazinczyné — szívére vette Prof. Kézy halálát és a lázadásokat, choleraiba esett, és 21-dik augusztusban megbetegedvén, 23-kán meghalt.» L. a Becske Bálint hirtökában levő Kazinczyanak közt. V. ö. a M. Kurir 1810. I. II. mell.; 1819. II. 63—64. l. 1821. I. 248—250, II. 176. l. 1822. I. 343—345. és 352—354. l.; 1825. I. 335. l.; 1830. II. 129—132. l. 1831. II. 163. l.

Kézy e levélben említést tesz *Nyíri* professorról. *Nyíri István* 1806-ban lett a matematika és rajz tanára Sárospatakon, 1822-ben a statistika, geographia és paedagogia tanítása bízott reá, de már a következő évben a physika tanítására választott meg. Szombathy J. id. műve, 50. l.

1070. 483. lap alul 15. sor: «Az Úr a' szegény *Csóka* Uram hátrahagyottai eránt . . . nemesen viselte magát.» *Csóka* János nevével már többször találkozunk (*II. k.* 599. és *III. k.* 87. 519. l.) s eddigi adataimat most egy rövid nekrológgal egészíthetem ki, mely a Hazai Tudósítások 1806. évf. 46. számában jelent meg: «*Ér-Semlyént* Bihar várm. Octóbernek 20-dikán meghalálozott a Ref. ekklézsia prédikátora, t. *Csóka* János uram, egyike az egész környék legérdemesebb fiatal prédikálóinak. Még csak nyolcz esztendő oltá viselte hívatását. Munkákat maga után nem hagyott, noha kitelhetett volna tőle, hogy nevét ezen az úton emlékezetben tartassa fenn.»

484. lap kikezdés: «Méltóztassék az Ur Rector *Hőke* Uramat köszönteni.» *Hőke* nevével Kazinczynak egy későbbi levelében is találkozunk, a melyből az következtethető, hogy *Hőke* is olyan közvetítője volt Kazinczynak részint *Ér-Semlyén*, részint Debreczen közt, mint Fazekas István, a kikre holmi eladni valót bízta Kazinczy.

1071. E levélnek nincs kelete s így a benne elbeszélt események után tettem e helyre. Valószínűleg márczius elején írhatta azt *Sárközy* s Kazinczyhoz márczius 12-kén juthatott. E napról Csereynek írt levelében ugyanis azt mondja, hogy «egy rettenetes újságú levelet kapott» (519. l.); ez a levél aligha más, mint a *Sárközynek* két nélküli levele.

A 486. lapon említett férfiak: *Csapodi* (*I. k.* 577.), *Horváth* *Ádám*, *Armpruster* és *Záborszky* közül e két utóbbi az ismeretlen. Az elsőről nincs semmi adatom. Kazinczynak egy későbbi levelében *Armbrusterről* van említés, a ki egykor házi titkárja volt *Lavaternek*, 1813-ban pedig a legfelsőbb rendőrségnél szolgált Bécsben s kiadója vott a *Vaterländische Blätternek* s 1814. jan. 14-kén agyonlőtte magát: de hogy *Sárközy* levelében erre volna célzás, alig hihető.

A *Záborszky* névvel említett férfiú alig lehet más, mint *Záborszky Mihály*, a ki 1808-tól 1811-ig somogy megyei alispán volt s apja a jelen század negyvenes éveiben szerepet játszó *Záborszky* *Alajosnak*, a *Kossuth Pesti Hírlapja* egyik munkatársának.

1075. A levél első sorában *Boronkay Gáspárt* említi Kazinczy. *Boronkay* *Gáspár* született 1766. nov. 13-kán; férje volt *Szulyovszky Annának*. *Zemplénben*

a megyei gyűlésen némi szerepet játszott, mint Kazinczy későbbi leveleiből látható; így 1808-ban tagja volt az insurrectio alkalmával alakult megyei bizottságnak, 1809-ben pedig alispánnak akarták választani. *M. P.* 330. 374. l.

1076. 497. lap alul 5. sor: «Én voltam az, a' ki a' legközelebbi újságban Bartalis Antal... Urat megszóllítottam.» Kazinczy ezikke a Hazai Tudósítások 1807. évf. 12. (febr. 11-ki) számában «Első magyar nyomtatás» címmel jelent meg. V. ö. a 862. sz. levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

497. lap alul 2. sor: «Most az *elsőnek gondolt* Magyar Ország Mappája eránt 's végre a Leonardus Aretinus Áttilája eránt teszek majd jelentést.» V. ö. az 1091. számú levéllel s ennek jegyzetével.

498. lap 1. sor: «Nem szép e az, hogy *Vancsait, Bakacsot, Zayt* belőlük ismerheljük.» Célzás a Hazai Tudósítások következő ezikkeire: «Vantsai István emlékezte», 1807. évf. 10. 11. (febr. 4.) sz.; — «Bakacs Tamás élete» 1807. évf. 2. (jan. 7-ki) sz.; — «Zay Ferencz élete», 1807. évf. 9. (jan. 31-ki) szám.

1077. Vay Józsefnek a 890. számú levele e levélre vonatkozik. V. ö. a 890. számú levéllel s ennek jegyzetével.

500. lap kikezdés: «E napokban egy *rettenetes hír* jött hozzánk Újhelyből.» Erre vonatkozólag idézem Zsoldos Benőnek a Sárospataki Lapok 1893. évf. 11. számában a levélhez írt jegyzetét, mely az egész tárgyat megvilágítja. «Ebben az időben, — írja Zsoldos B. — iskoláink fegyelmi rendszabályai a mellett, hogy a legszigorúbban igyekeztek óvni a tanuló ifjúságot az erkölcsök minden legkisebb meglazulásától, egyszersmind törekedtek mindenkép elhárítani még mindazt is, a mi a tanulóknál lelki elszóródást idézhetne elő, s meggátolná az oktatás sikere egyik nagyfonságú tényezőjének előállítását: a tanulónak tanulmányaiba való elmélyedését. E végből a legkeményebben tilalmazták nemcsak a gyanús helyeknek, kocsmáknak, vendéglőknek, kávéházaknak látogatását, hanem még a táncz-mulatságokban való részvételt s a «tánczoló-helyeknek» fölkeresését is. Az ifjúság... hogy tánczoló kedvét kielégítse... miután ezt nem tehetette a törvény korlátai közt, megtette a törvény korlátainak áthágásával és a társadalmi illem megsértésével. Ha megtudta azt, hogy a vidéken vagy Patakon bál vagy lakodalom készül, ha csak szerét ejthette, megjelent rajta hivatlanul s a mulató közönség, hogy a nagyobb bajt kikerülje, engedte, hogy ha már ott vannak, hát csak áldozzanak háborítlanul Terpsichorének. Különben a városi és vidéki közönség, ha mulatságra vagy lakodalomra készült, erről jó előre jelentést tett rendszeren az iskolai igazgatóságnak. S ilyenkor aztán nem is fordult elő baj, mert a primariusi kar a «tánczoló-helyre» és ennek környékére is kiterjesztette figyelmét, s ha netalán tanuló mutatkozott, a contrascriba által előre kirendelt assistensek segítségével megtette kötelességét. Baj csak akkor következett be, ha az előleges tudósítás elmaradt. Ez történt ezen év febr. 9-kén. Patakon, az úgy nevezett Hostácson e napon lakodalom volt. Az ifjúság néhány tagja, ezt az alkalmat felhasználva, e lakodalmon megjelent s a táncz-mulatságban részt vett. Sipos Pál prof. s ez évi rector a főcuratorhoz 1807. febr. 12. írt hivatalos levélben 11 ifjat említ, a contrascribának... jelentésében pedig 10 ifjú van felsorolva név szerint, közülök 4 non togatus, 3 harmad, 1 első éves; hat togatus... A non togatusok álarczban jelentek meg. A lakodalmi vígalom alatt

egyik álarczos első éves non togatus, Fövenyessy Ferencz, az egyik vőfélyvel, a ki úgy látszik, városi hajdú volt, keményen összeszólalkozott. S ezt a vőfélyt még ugyanezen az estén a «Várban menő úton» meggyilkolva találták. Az iskolai igazgatóságnak a szörnyű hírrel egyidejűleg jutott tudomására az, hogy a Hostácson lakodalom volt... Tüstént nyomozást indított... A nyomok mind az említett első éves non togatus felé vezettek. Ez, miután látta, hogy a terhelő bizonyítékok különben is mind ő reá utalnak, febr. 12-kén reggel barátai s a contrascriba előtt is megvallotta, hogy a tettet ő követte el. Ennek folytán még az nap d. e. 11 és 12 óra közt az iskola kapujában a világi hatóságnak átadatott.»

Kazinczy ebben az évben a főiskolai senior számadásán, a seniori ratióon, — ez volt a rendes elnevezés — mint a seniori számadások fölvételére kiküldött superint. deputatio tagja a főiskola körében néhány napig időzött, mert az 1807. évi seniori számvévő széknek Öry Fülöp superintendens és Kóji Comáromy György elnökletük alatt Szemere Ferenczcel, Báthori Istvánnal és Tóth Istvánnal együtt ő is tagja volt.

1079. 503. lap alul 3. sor: «Der Umstand von *Alberts Tode*»... Kinek a haláláról szöve levelében Török: nem tudom; a családnak ilyen nevű tagja nem volt ez időben.

503. lap alul 1. sor: «Diess wird mich determiniren von *Pápai* abzugehen und *Kossuten* zu bestellen.» Az elsón talán Tóth-Pápay Sámuel érti, a ki ügyvéd volt (V. ö. a *III. k.* 597. sz. levelének jegyzetével); a másodikon talán *Kossuth Andrást*, a ki szintén tagja volt az 1809-diki insurrectio alkalmával alakított bizottságnak.

1081. «Tegnap vettem Kultsárnak azt a' levelét, mellyben munkád recensaltatott» — így kezdi levelét Kazinczy. Cserey munkája «A Falusi Nevelésnek módgyáról való Velekedés», czímmel a H. T. 1807. 15. (febr. 21-ki) számában van röviden ismertetve s elmondva, hogy mit akar taníttatni Cserey a falusi iskolákban, s hogy a földesurakra kívánja tenni az iskola és tanító tartását, mert a földesúr ne csak ura, hanem atyja is legyen jobbágyainak. Az ismertető nagyon rövidnek találja Cserey munkáját, melynél a Ratio educationis-ban sokkal több olvasható az iskolai rendről, fegyelemlről, stb. «A' Szerzőnek mind azáltal méltó betsületére válik, hogy e' dologról nyilván kívánt szólni. Ez megmutatja az ő szívének azon Nemes indulatját, melly cmbertársainak boldogítására törekedik.»

507. lap fölül 5. sor: «*Gróf Sauer* ugyan monda egy Oratiót a' Váczi Püspöknek.» Ez akkor történt, midőn Károly főherczeg a váczi püspökségbe beiktattatott, s Pestmegye egy bizottsággal üdvözöltette őt. E bizottságnak volt vezetője gr. Sauer Cajetán arbei választott püspök, kir. tanácsos, ítélőtáblai bíró, a kinek hosszú latin beszéde a Hazai Tudósítások 1807. évf. 14. (febr. 18-ki) számában van közölve.

1083. 512. lap 3. kikezdés 4. sor: «Kéréscmmel a' Tek. Ur előtt megjeleni bátorkodom, ha... valamely a' tudományokat szerető Grófhhoz vagy Urasághoz ajánlana.» Döbrentének e kérése foganatos lön, mert Kazinczy ajánlatára a gr. Gyulay Lajos gyermekeihez jutott nem sokára nevelőnek.

512. lap alul 10. sor: «E' folyó hónap 19-dikén Pesten öszvegyüendő írárok megítélőjéhez egy Ódát készítettem.» Úgy látszik, Döbrentei arra a pályázatra czéloz, a melynek kérdése egész terjedelmében közölve van a 970. számú levél jegyzetében.

Levele végén Döbrentei *Lumnitzer* nevű barátjáról szól, de ily nevű férfúróról én semmit sem tudok. A múlt században élt egy Lumnitzer István nevű botanikus, lehet, hogy Döbrentei ennek talán a fiára czéloz.

1084. 515. lap fölül 13. sor: «Elidegenyített az' a mit *Ramler a Lyrische Blumenlese első Darabja Előbeszédjébe* ... beszéll.» — *Karl Wilhelm Ramlers Lyrische Blumenlese. I. II. III. IV. und V. Buch.* Carlsruhe, 1780. A *Vorbericht*-ben Ramler köszönetet mond a költőknek, kiknek darabjait fölvette, hogy javasolt javításait helyeselték és elfogadták, és kijelenti, hogy még ezeken felül is eszközölt kisebb javításokat, melyeket az olvasók talán nem fognak ilyenekül elismerni, mert már megszokták az illető költeménynek régibb, bár kevésbbé sikerült szövegét. Különb, folytatja, az ily hibák keresése nem a legkellemesebb foglalkozás, és sokan, a kik ezt a foglalkozást, akár nagyravágyásból, akár az írók iránt érzett barátságból, nagyon sokáig úzték, annyira megszokják, hogy mindenütt hibákat leljenek, hogy végre egyebet sem látnak, mint hibákat. Úgy látszik, ez utóbbi megjegyzés tartotta vissza Kazinczyt Csokonai hibáinak már megkezdett kijegyzésétől és eshetőleg kijavításától.

1085. 521. lap kikezdés 2. sor: «Tegnap vettem *egy 1799 és 1800-beli szomszédomnak* is levelét, a' ki ... a' Brünni Minorita Klostromban lakattatik.» Minden valószínűség szerint b. Riedl Andrássra czéloz Kazinczy. V. ö. az 1094. 1100. számú levelekkel.

1088. *Blaschke János* rézmetsző született 1770. decz. 12-kén Pozsonyban s meghalt 1833. ápr. 11-kén. Schiller, Goethe, Wieland, stb. műveinek zsebkiadásaihoz ő készítette a czímképeket. L. Wurzbach id. műve, I. k. 426. 427. l.

1089. «Gondolom, vette eddig a Tek. Ur T. *Pika Gáspár* Urtól a serieseket.» Erről a Pika Gáspárról érdekes adatokat jegyzett föl Kazinczy pandektáiban (Akad. könyvtár: M. Irod. Lev. 4r. 35. sz.), a melyek egész terjedelmökben itt következnek:

«Pika Gáspár fíja egy másik Pika Gáspárnak és kétségsbe nem vehett maradéka annak a Pika Gáspárnak, a ki a Rákóczyak alatt nyársba vonatztatott. Újhelyben Zemplény vármegyében lakik. Most, 1803-ban, mintegy 50 esztendő. Pataki Prof. Kövy elvette a leányát.

«Ez előtt közel 30 esztendővel elvévén Bernáth Imrőne asszonynak leányát Jesztrebből, egy valaki azt tanácsolta neki, hogy mivel Újhelyben nincsen luth. templom s felesége s annak minden atyjafíjai kálvinisták, lenne ő is kálvinistává; úgy sincs sem testvére, sem semmi rokona, a ki ezért reá megnehezteljen. Pika gondolóra veszi a dolgot s látja, hogy bizony jó lesz. Nem szólt senkinek. Béáll az innep s ő feleségéstül Jesztrebbe megy innepleni. Bémennek a templomba. A pap kiáll s előszólitja a communicálandókat. Előállanak; Pika köztök van. A pap elrémül, hogy egy *cum, sub s supra* hitű embert lát a maga hívei között. Sok baja lehetett valaha a Theol. Polemicában hitének sorsosaival.

Végre elkezdí osztogatni a kenyeret s az akkori szokás szerint kinek-kinek mond egy szentírásbeli helyet a kenyér mellé. Pikára jutván a sor, megáll. Kinyújtja felé a kenyeret, elibe teszi, hogy lássa meg jól a Lutheránus, s mintegy fenyegetőzve rá rá méri s ezt mondja: «Nincs—itt—a—Krisztus—feltámadott!» (Lucas, XXIV. 5.) Pika elijed. Nagy csend lőn. Pika néki keseredve ezt feleli: «azt *hiszem!* és azt *vallom!*» Erre a pap nagy készen: A ki hiszen, idézől. S így adá neki a kenyeret. S Pika Kálvinista marada mind e napiglan.»

1091. 530. lap kikezdés: «A mint az ezen fojó Esztendőre való Hazai Tudósításoknak XIX. Darabjából látom, közönségessé akarja a Tek. Ur ezen Codexet tenni.» A nevezett lap 1807. évf. 19. (márcz. 7-ki) számában Kazinczy «Magyar-Országnak talán első abrosza» czínen egy közleményt tesz közzé, a melyben le van írva a tékép bibliographiailag s idézve a czíme is: «Beschreibung vnd Gelegenheit des Turken Zugs in Vngarn im jar 1556. mit den Lagern vnd Orthen, do sie zu beyden Partheyen gelegen seind.» A közlemény utolsó előtti pontjában ezeket írja Kazinczy: «*Nem sokára két Codexet juttatok a' Publicum' ismeretségebe*, mellynek mindenike a' Hunyadi Mátyás idejéből való, barátírás, és a' mennyire ugyan tudhatom, soha nyomtatásban meg nem jelent. Most már ez is a' Pataki Bibliothecáé.» V. ö. a 499. és 509. lappal.

Később a 29. (ápr. 11-ki) számban részletesebben leírja Kazinczy a két codexet «Bővebb előadás a' Sáros-Pataki Bibliothéka két codexe felől» czímű tudósításában. Az első codexnek teljesebb czíme: «Leonardus Aretinus in vitam et mortem Attilae regis Vngarie», a másodiknak, mely magához Hunyadi Mátyáshoz van intézve: «Judicium de cometa que apparuit Anno Dni 1468. vicesima secunda die mensis Septembris in civitate Histropolitana alias Posoniens. pro Ser. principe et Dno Dno Mathia Dei gracia Hungarie . . . rege compositum.»

1093. 535. lap fölül 1. sor: «Olvasád a' **XXIII. szám toldalékját a' Hazai Tudósításokban** 's látád, hogy meg vagy dícsőítve.» Czélzás Szemere Pál ismeretes cikkére, mely «Észrevételek Arcadiáról» czímmel a mondott helyen jelent meg először.

535. lap alul 2. sor: «Most a' Richardson Clarissáját olvassa» (t. i. Kazinczyné). Richardson Sámuel (1689—1761) híres angol regényíró, kinek Angliában és a kontinensen rendkívüli tetszésben részesült három regénye: «Pamela» (megjelent először Londonban, 1740-ben 4 kötetben), «Clarissa Harlowe» (London, 1748. 8 kötet) és «Sir Charles Grandison» (London 1753—54, 6 köt.) sok kiadást ért és több nyelvre lefordítatott.

1095. 540. lap alul 7. sor: «A' tegnapi Hazai Tudósításokban valaki megczáfolta azon *talánnal* tett állításomat, hogy a' Henricpetri Magyar Országi abrosza *első* Abrosza *lehet* Magyar Országnak.» Ez a valaki tudvalevőleg Kölcsey Ferencz volt, a ki az említett lap 1807. évf. 25. (márcz. 28-ki) számában tette közzé ezáfolatát ily czímmel: «Magyar Országnak még régiebb abroszai.» V. ö. Kölcsey Minden Munkái. (1888.) IX. k. 5—9 l.

Az 541. lapon *Kengyel Lajos*ról szól Kazinczy, a kiről a *P. E.*-ben (327. l.) is megemlékezik, mint szatmármegyei aljegyzőről.

1096. Kikezdés: «*Koczok* Úr Lőcsén.» Egy Koczok István nevű ügyvéd élt ez időben Lőcsén, a kiról Kazinczy az *I. k.* 58. lapján s későbbi leveleiben is megemlékszik. 1809. jan. 21-kén Dessewffyhez írt levelében azt mondja, hogy Koczok «egyik antemuraléja a protestansságnak Szepesben» s Borzevicz Gergelyvel gyakran érintkezik. V. ö. az 532. lappal, hol régi barátjának mondja őt Kazinczy.

1097. Kazinczy e levelében *Halmágyi Lászlóról* tesz említést, a ki közte és Cserey Farkas közt közvetítőként szerepelt egymásnak küldött holmijokra vonatkozólag. Halmágyi veje volt Domokos Lajosnak s Ér-Semlyénhez közel lakott (*II. k.* 514. l.). Meghalt 1810. decz. 4-kén. *M. P.* 381. l.

1098. 549. lap fölül 19. sor: «Akármit mondjon legközelebb *Szűz vári* a Hazai Tudósításokban.» A nevezett lap 1807. évf. 22. (márcz. 18-ki) számában «Vélemény a C betűről a magyar írásban» czímmel egy közlemény jelent meg Szűzvári aláírással, a melynek velejét a következőkép foglalja össze: «Legillendőbb az éles vagy lágyított hangra z-vel alkalmaztatni, mert ehhez már a neve is hasonlít, mert ez által a deákos kétes használtatása is meghatározatik»; továbbá: «nem kell *ts* helyett *cs*-sel élnünk, mert azon hangban bizonyosan a *t* érthetőképén kitetszik.» E közleményre Szegvári a 27. számban «Vélemény ismét a *c* betűről» czímmel megjegyzéseket tesz s azt mondja, hogy a *ts* helyett mindenütt *cs*-t használjunk.

A mire a következő kikezdésben Kazinczy céloz, Romy valóban közölte is a «Von den verschiedenen Galtungen der ungarischen Versification» czinű dolgozatát az *Intelligenzblatt* 1807. évf. 32—36. hasábján a következő megjegyzéssel: «Diesen interessanten Aufsatz sandte mir mein gelehrter und verehrungswürdigster Freund, der rühmlich bekannte ungr. Dichter Fr. v. Kazinczy in ungrischer Sprache zu, mit der Bitte, ihn ins Deutsche zu übersetzen und in unsern Annalen bekannt zu machen.»

1099. 552. lapalul 5. sor: *Artaria*. Artaria Domokos híres bécsi műárú, a ki nek üzletében Kazinczy többször megfordult bécsi időzése alatt. *L. a P. E.* 148. 149. l.

Az 553. lap 1. kikezdésében említett *Menandernek*, Wieland művének (Menander und Glycerion, 1803, kis regény) fordítása tudtommal nem jelent meg sem Kis Jánostól, sem mástól.

1103. A levél első kikezdésében említi Kazinczy *A Búsongó Ámort* s azt Vandzának tulajdonítja. A mű, a mely ily czímet viseli: «A busongó Ámor egy hajnali édes andalmány teremtménye; Az elme-futtatásban gyönyörködő szép nem kedveért» (Pest, 1806.), névtelenül jelent meg. Vandzától nem is ismeretes más mű, mint a «Zöld Martzi vagy az úton álló haramia. Egy mulattató játék három felvonásba.» Nagy-Várad, 1817.

564. lap fölül 3. sor: «Folnesicsnak prodigiosus szándékát s nevetséges magyarságát Kultsár J. Úrnak Hazai Tudósításaiból ismerem.» Kazinczy Folnesics János Lajosnak az említett lap 1807. évf. 16. (febr. 25-ki) számában közölt következő tudósítására céloz:

«*Magyar Szaturnos*

avagy Hirdetése öt különböző Magyar eredeti tudományos és egyszerűs mind széppenn mulatságos Ujságoknak, melyeket egy Magyar tudós Társaság első Májusától

fogva minden Szerdán és Szombaton fog kiadni, és a' mellyeknek egygyike a' *Magyar Fehérszemélynek* illeti. — Készülőben van egy Irás, melly széles kiterjedéssel elő fogja terjeszteni eme Hazai tudós Igyekezetnek Plánját, avagy Fenékepületjét, melly a' Magyar név ditsőjét [!] és az egészsz Nemzet' méltóságát, mellyet egyedül csak Nemzeti és tudós útonn lehet elérni, tizenkét oldalról fogta fel.

«A Kir. M. Helytartó tanácsnak 24-dik Dec. 1806. magoss Dekretumjánál fogva megnyertük az engedelmet a' következő Ujságoknak, mellyek minden *Politikálét* elhagynak, kiadására; ugymint: 1) *Ujsága a' Magyar Beszéletnek és az ő Tudományának*. 2) *Magyar Szép Ujság. A' Magyar Fehérszemélynek és minden Magyar ízlésteli Széplekeknek készítve*. 3) *Nevelés Ujság*. 4) *Ujsága a' Technológiának*. 5) *Nevetség és Katzagás Ujság*.

«Az egész Magyar Szaturnosban, melly a' Magyar arany időkort ábrázolja, főszempontúl azt tettük ki magunknak, hogy eme öt különözzött M. Ujságok által, a' mellyek ilyen összefüggéssel még eddig Európának egygyik Nemzeténél sem lételeznek, avagy existálnak, a' megszokásosabb Dolgokban új oldalakat fedezünk fel.

«A' ki az egész Magyar Szaturnosra előfizetne, annak 8 forintot leengedünk, és az ilyen tett tselekedettel buzgó Hazainak mind öszve 70 forinttal lehet egész esztendőre előfizetni. Pesthenn 28. Jan.»

Eddig a tudósítás, a melyet Kulcsár István a következő szerkesztői megjegyzéssel kísér: «E' kevésből is kiki észre veheti a' Magyar Szaturnos Hirdetőjének elragadtatásait. De a' kik Tudósítását egészen elolvasták, azt a' Magyar Nyelv eránt való buzgóságra készült *Satyrának* tartják. Kár, hogy ilyen emberek a' *Magyar Tudós Társaságnak* dilsőséges nevét az Ország előtt magokra bitangolni merészlik.»

1104. A levél 4. sorában a «*Palatinus* véghetetlenül szép beköszöntő *Dictiójá*»-ról emlékezik Kazinczy. A főherczeg nádor említett latin beszéde megjelent a Hazai Tudósítások 1807. évf. 31. (ápr. 18-ki) számában.

568. lap fölül 1. sor: «*Vecsei* Senátort méltán tették Debreczeni Senátornak.» Erre nézve a Hazai Tudósítások 1807. évf. 26. (ápr. 1-ei) számában a következő tudósítás olvasható: «*Vetsey Sámuel* Ur, a ki az ő mind civilis, mind azon militáris érdemeire nézve, mellyeket ő magának mind a három ns insurrectióban, kiváltképpen pedig az utolsó kettőben, ezen ns város insurrectiójának kapitánya lévén, szerzett, maga ő cs. és kir. főherczegségének kegyelmes fő interpositiója és ajánlása mellett a város ns tanácsának minapi, úgy mint 18-dik febr. tartatott restauratiója alkalmatosságával, senátornak választatott.»

Debreczenben márcz. 19-kén József nádor neve napját nagy pompával megülték s délben Vecsey a «külső és belső nemes tanácsot» megvendégelte.

1105. Cserey e levélben Orczy László haláláról emlékezik. B. Orczy László abaúji főispán meghalt 1807. ápr. 15-kén. V. ö. a *M. P.* 391. lapjával.

Leonardus Aretinusnak az I. szám alatt említett műve Ábel Jenő olvasása szerint van közölve. Cserey t. i. a régi gót írást elég híven lemásolta a levélben, s ez írás olvasását több szakértnő megpróbálta, de csak Ábel Jenő tudta megfejteni.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lap számait mutatják. A csillagos számok azon lapokat jelölik, a melyeken az illető névről vagy tárgyról a jegyzetben némi felvilágosítás olvasható.

- Ábel Jenő. 624.
 Aczél István. 405. 613.*
 Adelung. 88. 112. 137. 300. 301.
 Aeschylus. 9.
 Almásy Ignác gr. 195. 405. 612.
 Almásy Illés gr. 195.
 Althan gr. 443.
 Ámor (Búsongó --). 563. 623.
 Anacharsis. 309. 344.
 Andrásy István (Siklósi -). 615.
 Antal főherceg. 94. 355.
 Ányos Pál. 194. 545.
 Apaffy György emléke. 99. 591.*
 Aranka György. 73. 97. 210. 246. 263.
 477. 491.
 Arany József. 166. 595.
 Armpruster (v. Armbruster?) 486. 618.
 Artaria Domokos. 552. 623.
 Árvay József. 270.
 Asbóth János. 198.
 Augereau. 535. 562.
 Bacsányi János. 77. 151. 159. 160.
 254. 270. 271. 315. 374.
 Bacsányi Jánosné Baumberg Gabriela.
 553.
 Bakacs Tamás. 498. 619.
 Ballagi Aladár. 581. 594.
 Ballagi Géza. 584. 586.
 Balogh Péter (Ócsai --). 567.
 Balogh Sándor győri kanonok. 110.
 Bánffy Dénes gr. 263.
 Bánffy György gr. 114. 141. 147. 148.
 150. 172. 593.
 Bánffy György gr. (más). 263.
 Bánóczy József. 581.
 Baranyay Ferencz. 608.
 Baranyi Gábor. 433. 506. 528. 538.
 554. 568.
 Barcsay Ábrahám. 99. 125. 132. 133.
 141. 145. 165. 166. 167. 197. 210.
 271. 329. 367. 410. 447. 448. 457.
 498. 506. 537. 541. 545. 594. 595.
 Barczafalvi Szabó Dávid. 564.
 Bárczay József. 392. 447.
 Barkóczy Ferencz gr. 134. 583.
 Barkóczy János. 134.
 Báróczy Sándor. 5. 46. 50. 59. 143.
 159. 187. 188. 270. 280. 432. 506.
 Baróti Szabó Dávid. 6. 89. 119. 213.
 223. 254. 315. 374. 547. 590. 609.
 Bartalis Antal. 14. 312. 329. 352. 417.
 497. 583.
 Barthélemy. 9. 324. 515.

- Báthori István. 620.
 Batthyány Fülöp gr. 366. 429.
 Batthyány Károly gr. 391.
 Batthyány Lajos hg. 475. 524. 539.
 Baykor ügyvéd. 421. 443. 487.
 Bayer József. 581. 610.
 Bayle. 529.
 Bél Mátyás. 243.
 Bellegarde Frigyes Henrik hg. 429. 614.
 Belnay György. 481.
 Benedek Mihály. 63.
 Benkő Ferencz. 386. 407.
 Berényi György gr. 208.
 Bernáth Gedeon. 214.
 Bernáth Imréné. 621.
 Berzeviczy Gergely. 405. 613. 623.
 Bessenyey György. 232. 241. 545.
 Bethlen László gr. 146.
 Birsí Ferencz. 546.
 Biwald Lipót Gottlieb. 211. 597.*
 Blaschke János. 526. 621.*
 Blumauer. 111. 300. 592.
 Bod Péter. 590.
 Bode. 598.
 Bodnár Antal. 28. 584.*
 Bogdanovich Dániel. 342. 606.*
 Bongarsius. 153. 243. 594.
 Bornemisza Ferencz. 116. 592.*
 Bornemisza József. 263.
 Boronkay Gáspár. 494. 618.*
 Bossányi Ferencz. 132. 592.
 Botka Lajos. 15. 16. 18. 193. 583.*
 Bozóky István. 144.
 Bölöni József. 211.
 Brajda gr. 303.
 Bráveczky I. *Dráveczky* alatt.
 Bruckenthal Sámuel b. 48.
 Brunsvik József gr. 418.
 Brydone Patrikk. 393. 611.
 Buczy Emil. 83. 98. 156. 168. 210.
 263. 312. 330. 465. 471. 544. 561.
 587. 594.
 Budai Fzsaiás. 55. 137. 170. 190. 235.
 236. 582.
 Budai István. 400. 612.
 Büki Antal (v. László ?) 110. 592.
 Bürger 63. 218. 252. 357. 546.
 Calepinus. 324.
 Cicero 81. 202. 207. 332. 404. 434. 564.
 Claudianus. 514.
 Comáromy György. (Kóji --) 56. 521.
 620.
 Corneille Péter. 512.
 Cornides Károly. 89.
 Cotta. 272.
 Csáky Imre gr. 134. 291.
 Csáky Mánuel gr. 166. 314. 316. 320.
 323. 342. 351. 463. 472. 475.
 531.—534. 543. 558. 560. 567. 595.
 604.*
 Csáky Tivadar gr. 595.
 Csanády Imre. 16.
 Csapodi István. 486. 618.
 Császár József. 61. 63. 218. 403.
 Cseh Márton. 39. 585.
 Cseh József. 12. 16. 19. 38. 48. 51.
 63. 64. 110. 117. 164. 194. 210.
 354. 366. 416. 428. 465. 475. 511.
 608.
 Cserey Farkas id. 458. 490. 560.
 Cserey Farkas ifj. 1. 7. 11. 15. 20. 24.
 28. 44. 51. 63. 65. 66. 71. 75. 81.
 93. 96. 122. 129. 132. 139. 140.
 144. 148. 154. 161. 162. 175. 185.
 196. 200. 208. 218. 236. 240. 245.
 248. 257. 258. 261. 264. 272. 273.
 283. 292. 306. 312. 316. 325. 338.
 343. 351. 359. 360. 367. 370. 372.
 383. 389. 393. 394. 397. 399. 406.
 411. 413. 417. 423. 424. 431. 435.
 439. 442. 448. 451. 456. 459. 467.
 473. 490. 493. 495. 504. 517. 524.
 528. 532. 536. 539. 543. 554. 557.
 568. 603. 606.
 Cserey Farkas műve; A falusi neve-
 lésnek módjáról való vélekedés. 505.
 506. 528. 620.
 Cserey Farkasné gr. Haller Krisztina.
 339. 360. 396. 433.
 Cserey Farkas (más). 8. 582.
 Cserey József. 97.
 Cservenka kapitány. 45. 66.
 Csóka János. 56. 105. 483. 618*.
 Csóka Jánosné. 492. 503.

- Csokonai Viléz Mihály. 21. 22. 61. 68. 113. 116. 127. 129. 137. 152. 155. 166. 168. 170. 179. 190. 194. 208. 216. 232. 308--311. 423. 485. 514. 515. 547. 594. 600.
- Csokonai V. M. síremléke. («Arkadiai pör») 166. 186. 210. 245. 248. 264. 287. 293. 308. 319. 321. 324. 325. 327. 338. 342. 344. 356--358. 360. 365. 371. 372. 377--392. 396. 399--402. 413. 418. 422. 433. 436. 446. 449. 457. 464. 469. 474. 477. 478. 482--485. 491. 493. 495. 505. 507. 520. 524. 535. 539. 544. 549. 559. 568. 602. 610. 613. 615--617.
- Czindery László (Nagy-aládi —) 204. 333.
- Danczkai. 271.
- Dániel. 237.
- Danielli Valentin. 553.
- Danielik János gyűjteményes műve. 616.
- Dante. 512.
- Davoust. 419.
- Dayka Gábor. 9. 13. 69. 91. 96. 125. 132. 137. 153. 157. 179. 190. 214. 217. 231. 514. 526. 547. 579. 590.
- Debreczeni grammatika. 195. 204. 564.
- Decsy Sámuel. 143. 159. 160. 248. 386. 511.
- Dehm. 327. 344.
- Demosthenes. 440.
- Dénis. 90. 190.
- Désiné. 62.
- Dessewffy István gr. 121. 128. 134. 593.
- Dessewffy József gr. 164. 260. 328. 377. 401. 418. 477. 540. 593. 595. 617.
- Dévai Bíró Mátyás. 6.
- Dombi Sámuel. 616.
- Domby Márton. 289.
- Domokos Imre. 190.
- Domokos Lajos. 60. 206. 311. 586. 623.
- Dónát János. 168. 271. 596.*
- Dorfmeister (István?). 355. 428. 607.*
- Döbrentei Gábor. 31. 63. 67. 140. 142. 158. 172. 187. 198. 279. 510. 584. 590.
- Döme Károly. 213. 374.
- Dráveczky László. 116. 592.*
- Dugonics András. 118. 303.
- Eggenberger. 46. 478. 552. 572.
- Ehrlacher. 491.
- Ellinger József Ede. 31.
- Epiktétosz. 253. 289. 306.
- Erdődi Lajos. 590.
- Ernyi Mihály. 389. 610.*
- Eszterházy József gr. 419. 438. 617.
- Eszterházy Károly gr. 190. 453. 596.
- Eugenius hg. 2.
- Euripides. 7. 9. 65. 216.
- Fábchich József. 7. 9. 57. 64. 92. 110. 119. 188. 195. 246. 280. 322. 328. 341. 354. 358. 359. 361. 362. 366. 370. 418. 429. 477. 540. 582. 583. 597. 605.
- Fábián József. 338. 512. 606.
- Fábry Gergely. 446. 615.
- Fábry István. 37. 64. 139. 172. 478. 552. 584.*
- Fábry Pál. 415. 510. 553.
- Falk János Dániel. 85.
- Falka Sámuel. 223. 233. 598.*
- Faludy Ferencz. 545. 617.
- Farkas Antal. 486.
- Farkas László. 614.
- Faulwetter. 384. 396. 609.
- Fáy Barnabás. 240. 259.
- Fazekas István. 55. 192. 242. 483.
- Fazekas Mihály. 60. 142. 168. 170. 294. 312. 320. 340. 352. 356. 360--362. 365. 372. 381. 384. 389. 392. 397. 399. 413. 416. 424. 433. 446. 469. 474. 478. 483. 496. 505. 524. 540. 550.
- — felelete Kazinczynak az «arkadii pör»-ben. 610.
- Fejérváry Károly. 244.
- Ferdinánd fbg. 12. 595.
- Ferencz császár és király. 2. 17. 53. 54. 135. 166. 497.
- — — — neje. 2.

- Ferenczy József. 594.
 Ferenczy Lajos (Örkényi —) 21. 284.
 441. 563. 584.* 602.
 Fessler. 191.
 Festetich György gr. 31. 118. 176.
 184. 195. 223. 366. 421. 443. 460.
 487. 519. 520. 523. 584.
 Festetich Lajos gr. 257.
 Festetich László gr. 366.
 Fielding 443.
 Flóra. (Szerk. Kis János.) 349. 594.
 509. 606.*
 Fodor József. 64. 110. 586.
 Folnesics János Lajos. 564. 623.
 Földi János. 194. 311. 547.
 Földváry József. 235. 236. 582. 599.*
 Fra Diavolo l. *Pezza* Mihály alatt.
 Fragmenta historiae ung. 604.
 Fráter István. 304.
 Fráter Pál. 15. 54.
 Friedvalszky János. 386. 407.
 Frigyes Vilmos. 26. 343. 345. 453.
 Frimont János Mária gr. 428. 614.
 —
 Galgóczi (Antal?) 104.
 Geiszler (József?) b. 4. 10.
 Gencsy Ferencz. 25.
 Georch Illés. 404. 612.
 Georgiewicz. 546.
 Gerlich. 119.
 Gerlon. 466.
 Gessner Salamon idylljei. 91. 208.
 246. 273. 377. 479. 529.
 — — emlékköve. 466. 475. 476.
 524.
 Gleim. 156.
 Goethe 69. 143. 180. 186. 207. 218.
 256. 272. 327. 357. 376. 392. 398.
 479. 508. 511. 551. 621.
 Gönczy Sámuel. 158. 595.*
 Götz 597.
 Grossinger J. 293.
 Gyöngyösi István. 393. 545. 548. 611.
 617.
 Gyöngyösi János. 547.
 Györki István. 454. 462.
 Gyulay Ferencz 210.
 Gyulay Ignác gr. 12. 21. 29. 76.
 119. 148. 149. 168. 197. 210. 261.
 458. 504. 555. 569. 583.* 594.
 Gyulay Lajos gr. 598. 620.
 —
 Hajnóczy József. 64. 110. 116. 201. 592.
 Haller Ferencz gr. 507.
 Haller Gábor gr. 8. 25. 165. 329.
 367. 410. 447. 457. 470. 506. 532.
 537. 582.* 595.
 Haller József gr. 16. 532. 584.*
 Haller Józsefné gr. Kobáry Mária.
 211. 584.
 Halmágyi László. 52. 412. 543. 623.
 Hannulik Chrysosthom. 9. 13. 30. 91.
 96. 117. 395. 412. 440. 582.*
 Hans-Sachs. 207.
 Harleben. 46.
 Hatfaludi Ferencz. 263.
 Hatvani István. 236.
 Hautpoult. 535. 562.
 Haykul Antal. 223. 246. 359. 363.
 521. 537. 540. 552.
 Hazai Tudósítások. (Szerk. Kulcsár
 István.) 184. 185. 191. 226. 227.
 233. 264. 312. 322. 355. 358. 362.
 372. 380—383. 386. 389—392. 396.
 402. 421. 455. 490. 497. 524. 528. 530.
 Hederich. 88.
 Henniger Borbála b. 615.
 Henniger János b. 446. 615.
 Henniger József b. 615.
 Henninius. 515.
 Henricpetri. 529. 540. 622.
 Herder. 254.
 Hertelendy Gábor. 12. 29.
 Heyne. 617.
 Hidy Árpád. 600.
 Hochheimer. 455.
 Hodosi Sámuel. 19. 584.*
 Homeros. 404. 485.
 Horányi Elek. 583.
 Horatius 3. 24. 45. 69. 83. 199. 207.
 229. 235. 250. 283. 512. 514. 564.
 Horváth Ádám. 55. 113. 125. 127. 128.
 203. 255. 274. 304. 331. 342. 432.
 469. 485. 486. 584. 601. 605. 616.

- Horváth Jakab. 485.
 Horváth János (v. Sámuel?) 108.
 591.
 Horváth Zsigmond. 608.
 Horváth Stansics Imre. 190. 596.*
 Hőke rector. 484. 618.
 Hölty. 285.
 Hunyady Szabó Ferencz. 232. 241.
 251.
 Illosvay Krisztina. 92. 93. 121. 131.
 151. 216. 389. 492. 493. 517. 536.
 540. 561. 594. 597.
 Ilmur János. 498.
 Inkey Károly. 120. 196.
 Institutoris Mossóczy Mihály. 116. 469.
 Iskola (Sárospataki —) 500. 619.
 Jabroczy Gábor. 454. 616.*
 Jankovics Miklós. 223. 244.
 Janusek (Jánosfi) József. 454. 462.
 616.*
 Jaussin M. 425. 614.
 Jenisch. 70.
 John Frigyes. 37. 139. 187. 477. 552.
 578.
 József (II.) császár. 452. 453.
 József fhg nádor. 17. 18. 84. 94. 317.
 565. 624.
 Junker. 477. 578.
 Kács István. 385. 609.
 Kaestner. 598.
 Kalmár György. 546.
 Káldi György. 374.
 Kállay Miklós. 586.
 Kant. 204. 207. 256. 389. 434. 440.
 Károly fhg. fővezér. 17.
 Károly fhg. váci püspök. 620.
 Kassai tanár. 283. 602.
 Katalin czárnő. 343. 345.
 Kazinczy András. 82. 90. 432. 433.
 591. 615.
 Kazinczy Andrásné. 103. 446. 494.
 Kazinczy Dániel (Ferencz nagyapja)
 591.
 Kazinczy Dénes. 523.
 Kazinczy Ferencz életrajzi adatai:
 anyagi állapota. 9. 10. 28.
 55. 56. 90. 91. 104—107. 127. 169.
 192. 198. 239. 340. 373. 393. 472.
 502.
 — — — — — betegsége. 398. 413. 417. 421.
 435. 602.
 — — — — — iskolai felügyelősége. 452.
 454. 596.
 — — — — — könyvtára. 14. 37. 47. 50.
 54. 62. 80. 110. 178. 181. 191. 224.
 233. 242. 286. 328. 340. 363. 385.
 417. 468. 499. 527. 585.*
 — — — — — «Egyveleg írásai.» 50. 157.
 202. 223. 359. 363. 385. 411. 491.
 — — — — — Goethe: Clavigo. 116.
 — — — — — : Stella. 116.
 — — — — — Marmontel regéi. 49. 180.
 — — — — — Metastasio: Themistokles. 14.
 46. 84. 114.
 — — — — — : Titus szelídsége. 114.
 141. 176. 186. 593.*
 — — — — — Ossian művei általában. 526.
 — — — — — : Karrik Thura. 2.
 — — — — — Rochefoucauld: Erkölcsei me-
 séli. 46. 49. 56. 157. 180. 195. 223.
 359. 363.
 — — — — — : *Sylvester* kiadása, l. külön.
 — — — — — Wieland: Diogenes. 46. 84.
 267. 585.
 — — — — — cikkei a hírlapokban. 600.
 601. 603. 604. 608. 611. 612. 614.
 615. 619. 622.
 — — — — — cikkei részletezve: Baranyi
 Gábor élete. 433. 506. 528. 433. 506.
 518. 615. — Bővebb előadás a sá-
 rospataki bibliothéka két *codex*e
 felől. 622. — Hotkócz leírása.
 317—320. 341. 352. 386. 387. 394.
 399. 402. 416. 472. 604. 606. —
 Magyarország első földabrosza iránt.
 497. 540. 619. 622. Első magyar
 nyomtatás 497. 614. (l. külön is, *Bar-
 talis István* alatt.) — Orczy Lőrincz
 élete. 432. 614. — Von den ver-
 schiedenen Gattungen der ung. *Ver-
 >sification*, 549. 623. — «Arkadiai

- pör.» (l. külön: *Csokonai V. M. síremléke* alatt.)
- — Észrevételek Buczy Emil anakreoni dalaira. 83. 587—589.
- Kazinczy Ferenczné gr. Török Zsófia. 27. 50. 56. 162. 163. 238. 276. 278. 324. 329. 341. 364. 394. 413. 435. 479. 493. 494. 519. 572. 607. 618.
- Kazinczy Ferencz leánya: Iphigenia. 9. 37. 104. 122. 124. 128. 130. 133. 146. 151. 153. 162. 167. 169. 180. 200. 216. 260. 273—279. 283. 285. 289. 306. 316. 326. 333. 341. 359. 369. 387. 406. 427. 430. 439. 613.
- Kazinczy Honória Karner Lászlóné. 494.
- Kazinczy József (Ferencz testvére). 9. 10. 28. 57. 91. 105—107. 189.
- Kazinczy Józsefné Bossányi Juliánna. 103. 189. 417. 494.
- Kazinczy Juliánna Dercsényi Jánosné. 170.
- Kazinczy Klára Kraynik Józsefné. 107. 108.
- Kazinczy László. 2. 25. 136. 168. 190. 471. 520. 523. 581.
- Kazinczy Miklós. 57.
- Kazinczy Péter (Ferencz nagybátyja). 106. 136. 199. 233. 234. 340. 591.
- Kazinczy Zsuzsanna Péchy Sándorné. 56. 107. 151. 190. 582.
- Kemény b. 238.
- Kenderessy Mihály. 46.
- Kengyel Lajos. 541. 622.
- Keresztúry József. 588.
- Kézy Mózes. 480. 513. 527. 529. 617.*
- Kilián 46. 552.
- Kininger Vincze György. 37. 578.
- Kis Imre. 91. 116. 152. 190. 232. 246. 251. 287. 308. 324. 328. 344. 357. 361. 379—382. 387. 389. 391. 400. 413. 418. 422. 446. 469. 474. 478. 496. 505. 524. 540. 550. 602. 613.
- Kis István. 4. 37. 46. 79. 96. 108. 111. 117. 139. 191. 341. 394. 509. 552. 553. 583. 585.
- Kis János. 7. 8. 20. 22. 39. 46. 48. 54. 58. 61. 63. 72. 74. 81. 96. 101. 109. 118. 125. 132. 138. 142. 145. 158. 172. 179. 194. 197. 201. 210. 213. 217. 222. 223. 225. 228. 262. 275. 280. 282. 343. 348. 353. 358. 363. 368. 386. 392. 415. 427. 428. 431. 438. 457. 474. 477. 508. 514. 545. 551. 572. 606. 608.
- — epistolája Kazinczy F. házasságára. 36. 58. 64. 69. 78. 117. 139. 143. 158. 179. 394. 477. 479. 552. 577.
- — versei. 74. 109. 138. 157. 166. 172. 225. 229. 248. 510. 553.
- Kis Lajos. 349. 369. 415. 438. 508. 551.
- Kisfaludy Sándor. 39. 143. 223. 227. 233. 264. 282. 506. 545.
- Kleist Ewald. 69. 181. 377. 511. 597.
- Klobusiczky Péter. 617.
- Klobusiczky Vincze. 395.
- Klopstock. 64. 207. 217. 227. 256. 324. 357. 512. 551.
- Kócsi Horváth István. 113. 128.
- Kócsi Patkó János. 89. 594.
- Koczok István. 532. 542. 623.*
- Koháry Ferencz gr. 211.
- Komjáthy Ábrahám. 241. 244. 340. 499. 527.
- Komjáti Benedek. 14.
- Koncz József. 591. 600.
- Korabinszky József Máté. 143. 159.
- Kóré Zsigmond. 598.
- Kornis Zsigmond gr. 536. 543. 561.
- Kossuth (András?) 504. 620.
- Kossuth Lajos. 618.
- Kotzebue. 594.
- Kovachich Márton György. 585.
- Kovács Ferencz. 119.
- Kölcsey Ferencz: «Magyarországnak még régiebb abroszai» című czikke. 540. 622.
- Köteles Sámuel. 75.
- Kövér Imre. 194. 446. 484. 615.
- Kövy Sándor. 621.

- Kreil Antal. 389. 609.*
 Kresznerics Ferencz. 428. 465. 614.
 Kulesár István. (l. külön is a *Hazai Tudósítások* alatt.) 37. 75. 144. 184. 196. 198. 201. 210. 213. 225. 228. 231. 233. 246. 248. 254. 264. 314. 319. 322. 328. 341. 347. 352. 355. 359. 362. 376. 380. 387. 389. 396. 399. 414. 431—433. 457. 469. 477. 482. 490. 495. 505. 549. 554. 572. 594. 600. 608. 609. 614. 624.
 Kutusow. 16.
 Kuun Géza gr. 598.
 Laczkó János. 104. 108.
 Lakos János b. 38. 118. 144. 194. 511.
 Lang Ignác. 317. 342. 604.*
 Laskai Sámuel. 262. 314. 372. 386.
 Lavater. 546. 618.
 Lázár Béla. 589.
 Leonardus Aretinus. 529. 594. 619. 622. 624.
 Lessing. 404. 518. 535.
 Lichtenstein hg. 12.
 Lichtwer. 597.
 Lipót (II.) császár és király. 454.
 Lónyay Gábor. 23. 291. 346. 438. 553. 584. 600.
 Lónyay Menyhértne. 170.
 Ludwig János. 453.
 Lukács Fanni Kazinczy Lászlóné. 136. 168. 169. 190.
 Lumniczer (István?) 513. 621.
 Macskásy Anikó b. Splényi Ferenczné. 237. 238. 261.
 Macskásy Ferencz. 608.
 Magyar Kurir. 1. 17. 145. 210. 261. 320. 419. 581.
 Magyar Museum. 374.
 Magyar Szalurnos. 623.
 Magyari István. 428.
 Majláth József gr. 471. 617.*
 Malonyay János b. 617.
 Mapes Gualterus. 546.
 Mária Terézia. 270. 343. 345. 453. 617.
 Máriássy József. 596.
 Marmontel. 5. 24.
 Maróthy György. 311.
 Márton István. 20. 118.
 Márton József. 61. 135. 137. 139. 143. 159. 160. 291. 373. 458. 471. 586.
 Mártonffy Ignác. 591.
 Mártonffy József b. 448. 464. 468. 560. 615.*
 Matthisson. 49. 138. 160. 226. 282. 285.
 Mátyási József. 60. 206. 251. 585.
 Meczner orvos. 279. 316. 446.
 Melczér László. 453.
 Merweldt tábornok. 121. 134. 366.
 Mesterházy 39.
 Metastasio. 345.
 Mike Mihály. 214.
 Mikes István gr. 562.
 Miller Ferdinánd János. 76. 437.
 Milton János. 256.
 Minorics. 39.
 Mitrowszky Antal gr. 449. 616.
 Mitterpacher Lajos. 332. 605.*
 Mocsáry Antal. 328.
 Murat. 218. 419. 439.
 Nagy Gábor. 4. 7. 9. 14. 27. 54. 62. 79. 88. 93. 96. 108. 115. 136. 153. 168. 169. 179. 189. 214. 231. 241. 251. 325. 338. 339. 344. 345. 356. 358. 360. 362. 365. 371. 384. 387. 391. 400. 446. 448. 457. 477. 482. 492. 501. 542. 565.
 Nagy István (Szerencsi —). 22. 510. 584.*
 Nagy János. 64. 328.
 Nagy József. 172. 202. 212. 231. 262. 277. 359. 369. 430. 596. 597. 606.
 Nagy Iván. 581—617.
 Nagy Sámuel. 383. 609.
 Naláczy István b. 590. 598.
 Napoleon. 26. 30. 53. 54. 62. 66. 113. 134. 135. 147. 218. 238. 293. 390. 395. 398. 412. 419. 425. 433. 439. 442. 449. 470. 508. 535. 562. 615.
 Nedeczky Rudolf. 331. 334—338.

- Neidl János. 50.
 Németh Aristipp. 171. 198. 201. 221. 239.
 Németh János. 486. 490. 614.
 Németh László. 49. 50. 54. 57. 63. 93. 139. 171. 183. 194. 197. 201. 214. 221. 227. 228. 230. 231. 277. 359. 369. 432. 597. 598.
 Németh Lászlóné Asbóth Mária. 171. 198. 214. 216. 221. 235.
 Németh Mihály. 39. 585.
 Neuhauser Ferencz. 563. 598.
 Nicolai Illés. 99. 591.
 Niczky Kristóf gr. 269.
 Nyelv (Magyar —) kifejtése. 403—406. 430. 441.
 Nyíri István. 481. 618.*
 Ocsovszky Pál. 243. 411. 418. 477. 508. 520. 537. 552. 600.
 Orczy József b. 485. 519. 522. 568. 613.
 Orczy László b. 167. 568. 624.
 Orczy Lőrincz b. 132. 133. 146. 163. 167. 368. 431. 432. 433. 436. 456. 506. 545. 583.
 Ormos József. 67.
 Orpheus. 89.
 Ossian. 90. 590. 596.
 Osváth Lajos. 10. 583.*
 Ovidius. 332.
 Öry Fülöp Gábor. 233. 234. 237. 241. 244. 499. 599. 617. 620.
 Öz Pál. 201.
 Pados. 383.
 Pálffy János gr. 220.
 Pálffy Lipót gr. 54. 84. 95.
 Palkovics György. 228. 599.*
 Palm János Fülöp. 434. 440. 615.*
 Pánczél Pál. 350. 607.
 Pápay Sámuel I. *Tóth-Pápai S.* alatt.
 Pápay Zsigmond. 312.
 Pasquich János. 342. 606.*
 Pászthory Sándor. 50. 188. 422. 432. 452. 583.
 Paszwand Oglu. 7. 582.*
 Pataky Sámuel. 84. 585. 598.
 Pankovics András. 120. 593.
 Pauler Tivadar. 604. 609.
 Payne Tamás. 445.
 Pázmány Péter. 267. 269. 374.
 Péchy Imre. 1. 2. 12. 15. 16. 18. 53. 56. 90. 91. 96. 127. 232. 260. 402. 481. 499. 599. 612.
 Péchy László. 3. 582.*
 Péchy Sándor. 104. 484.
 Péczeli József. 177.
 Pély Jánosné Vay Erzsébet. 286.
 Perecsényi Nagy László. 166. 403. 404.
 Peschek. 161.
 Petrik bibliogr. műve. 583. 599. 600. 605. 615.
 Pezza Mihály. 455. 613.*
 Pfeffel. 152. 216. 597.*
 Phaedrus. 69. 206.
 Pika Gáspár. 527. 621.*
 Pindaros. 9. 22. 58. 280. 514.
 Porkoláb István. 232. 442. 446. 599.*
 Pósaázi János. 89.
 Poussin Miklós. 309. 320. 321. 358. 381. 388. 423.
 Pöhlitz K. H. L. 160. 225. 595.
 Prónay László b. 60. 349.
 Prónay Sándor b. 37. 110. 349.
 Puky István. 246.
 Pyber Benedek. 223.
 Quintilianus. 124. 207.
 Ráday Gedeon gr. id. 229. 432. 545. 546. 583. 616.
 Ráday Gedeon gr. ifj. 546.
 Ráday Pál gr. 328. 546.
 Ragályi Tamás. 126. 157. 347. 481. 565. 584.
 Raics Péter. 428.
 Rájncz fhg. 355. 366.
 Rájnis József. 119. 213. 223. 547. 590.
 Rákóczi Ferencz II. 587.
 Ramler Károly Vilmos. 152. 216. 515. 597. 621.

- Ramler Károly Vilmos művei: Lyrische Blumenlese. 515. 621.*
 Ráth Mátvás. 60.
 Rauch Ignác. 590.
 Révai Miklós. 4. 10. 22. 28. 40. 62. 85. 91. 116. 139. 153. 158. 167. 231. 248. 252. 264. 346. 355. 365. 373. 512. 547. 606. 607.
 Reviczky Ádám gr. 617.
 Rhédey Ferencz gr. 477. 518.
 Rhédey Lajos gr. 15. 25. 455. 462. 471. 521. 535. 616.
 Richardson Sámuel. 535. 622.*
 Rickl 446.
 Riedl András b. 521. 537. 555. 568. 621.
 Rochow Frigyes. 461. 616.*
 Rost 327.
 Rosty János. 420. 485—490. 519. 522. 536. 613.*
 Rousseau. 180. 188. 302. 439. 464. 468. 508. 523.
 Rummy József. 549.
 Rummy Károly György. 479. 545.
 Salis. 285.
 Sándor István. 116. 223.
 Sárközy István id. 111. 125. 204. 246. 274. 296. 334. 341. 419. 421. 484. 521. 592. 618.
 Sárközy István ifj. 485. 490.
 Sárváry Pál. 28. 446. 589.
 Sauer Cajetan gr. 507. 528. 620.
 Schedius Lajos. 36. 78. 177. 553. 604.
 Schiller Frigyes. 36. 109. 112. 138. 164. 207. 225. 256. 309. 312. 348. 362. 376. 441. 479. 510. 535. 621.
 Schindeimayer 139. 202.
 Schraembl. 7.
 Schubart. 126. 592.
 Schwaldopler. 553.
 Schwandtner. 153. 243. 594.
 Seneca. 27. 207. 253. 289. 306. 395. 425.
 Senovicz Mátvás. 237. 261. 599.*
 Siegwart. 91.
 Sieyes. 134.
 Sigray Jakab gr. 79. 613.
 Sihala. 504.
 Simonffy Sámuel. 137. 170. 190. 236. 593.
 Sinai Miklós superint. 153. 485.
 Sinai Miklós consist. fisc. 153.
 Sipos Pál. 221. 233. 263. 354. 597.*
 Sokrates. 434. 440.
 Sombory Imre. 1. 581.* 589.
 Sombory László. 525. 589.
 Somogyi Lipót (Perlaki —). 39. 443. 614.
 Somosi Petkó János. 89.
 Somssich Lázár. 270.
 Sonnenfels. 2. 21. 52.
 Spiessics János. 39. 443.
 Splényi Anna. 163. 164. 181. 237. 306.
 Splényi Ferencz b. 209. 597.
 Splényi Gábor b. 163. 583. 586. 593. 597.
 Splényi Ignác b. 209. 597.
 Splényi József b. 209. 597.
 Splényi Katalin. 163. 164. 168. 181. 237. 306.
 Splényi Konstancia. 163.
 Stansics Imre l. *Horváth Stansics I.* alatt.
 Stipsics József b. 293. 437. 603.*
 Stolberg. 441.
 Sulzer. 253.
 Swieten. 176. 452. 454.
 Swift J. 519.
 Sylvester (Erdősi) János grammatikája. 4. 6. 10. 40. 55. 56. 59. 79. 81. 85. 88. 90. 109. 152. 157. 177. 183. 189. 191. 223. 347. 492. 546. 567. 603.
 Sylvius Aeneas. 529.
 Szabó András. 277. 602.
 Szántó jegyző. 242. 600.
 Szapáry gr. 291. 329.
 Szathmári Király József. 260. 586.
 Szathmáry Mihály. 598.
 Széchenyi Ferencz gr. 77. 332. 344. 360. 385. 406. 418. 421. 437. 443. 455. 460. 616.
 Széchenyi Pál gr. 498.
 Széchy Károly. 592.
 Szegváry. 623.
 Székeli. 303.

- Szenczi Molnár Albert. 89. 590.
 Szemere Albert. 290. 603.
 Szemere Ferencz. 620.
 Szemere László. 234. 599.
 Szemere Pál. 23. 535. 550. 558. 584. 622.
 Szentgyörgyi József. 3. 10. 15. 28. 55. 59. 63. 91. 93. 110. 120. 130. 151. 183. 198. 202. 213. 215. 234. 277. 304. 309. 322. 365. 371. 386. 400. 422. 446. 567. 602.
 Szentiványi Ferencz. 17. 453.
 Szentmarjay Antónia. 364. 412. 608.
 Szentmarjay Teréz. 29. 136.
 Szentmarjayné. 13.
 Széplaky. 235. 236. 599.
 Szikszay György. 289. 603.
 Szilády Áron. 583.
 Szilágyi Gábor. 3. 582.*
 Szilágyi Lajos. 92. 590.*
 Szilágyi Sámuel. 311. 582. 590.
 Szilasi József. 126.
 Szily János. 428. 466.
 Szinyei József. 583. 584. 598. 606. 610. 615.
 Szirmay Antal. 108. 251. 267. 290. 601. 602.
 Szirmay Antal gr. 355.
 Szilávy György. 523.
 Szokolai István. 127. 128. 204. 206. 300. 304. 422. 485. 487. 524.
 Szombathy János. 6. 55. 90. 109. 115. 116. 137. 170. 190. 233. 244. 311. 350. 481. 516. 599.
 Szombathy József (Cseh —). 70. 127.
 Szögyény Zsigmond. 583.
 Szrógh Sámuel. 232. 251. 365. 451. 599. 601.
 Sztáray Albert grófné. 124.
 Szúnyoghgy Farkas. 5. 582.
 Szűzvári. 549. 623.*
 Szvorényi József 584.
 Tacitus. 14. 222. 425. 478. 535.
 Takács József (Péteri —). 223. 233. 246.
 Takács Károly (Illei —) 604.
 Tanárki János. 512.
 Társaság (Magyar tudós —) iránti pályakérdés. 262. 601.*
 Tasso. 512.
 Teleki József gr. 92. 211. 251. 260. 290. 473. 496. 525. 545. 583. 590. 598. 617.
 Teleki László gr. id. 166.
 Teleki László gr. ifj. 37. 78. 166. 178. 350. 607.
 Teleki Sámuel gr. 243. 411. 465. 496. 561. 600.
 Terentius. 69. 187. 207. 280.
 Theophrastus Bombastus Paracelsus. 70. 587.*
 Thesaurus perennis Hungariae. 446. 615.
 Tholdy Ádámné l. *Illosvai Krisztina* alatt.
 Tholdy Zsigmond. 30. 51. 52. 73. 147. 148. 162. 166. 240.
 Thúri Pál. 89. 590.
 Tiedge. 158.
 Timotheus. 546.
 Toldy Ferencz. 598.
 Tolnay Sándor. 39. 585.
 Tóth István. 620.
 Tóth-Pápay Sámuel. 503. 620.
 Tökés Mihály. 30. 209. 249. 384. 433. 457. 498. 525. 540.
 Török Eszter. 615.
 Török József gr. (atyja Kazinczy ipának). 471. 504. 602. 616.*
 Török József gr. (Kazinczyné nagybátyja). 120. 123. 130. 446.
 Török József gr. (Kazinczy sógora). 109. 126. 129. 153.
 Török Lajos gr. 50. 70. 81. 127. 134. 139. 193. 233. 303. 411. 421. 432. 446. 451. 453. 482. 502. 503. 512. 586. 616.
 Török Zsuzsanna Mária D'Ellevauxné. 306. 534. 572.
 Trattner János Tamás. 11. 28. 44. 55. 62. 86. 153. 158. 177. 183. 315. 347. 503. 567.
 Tumpacher. 540.
 Turóczy Károly. 85. 589.*

- Ughellus Ferdinánd. 425. 614.
 Ujházy Sámuel. 320. 604.*
 Uza Pál. 10. 80.
 Űrményi József. 418. 429.

 Vajda Antal. 614.
 Vályi-Nagy András. 194.
 Vancsai István. 498. 619.
 Vandernóth (Lipót?) gr. 135. 146.
 593.*
 Vandernóthné. 162. 593.
 Vandza Mihály. 563. 623.
 Varga István. 582.
 Varga Márton. 137. 153. 177.
 Varjas János. 109. 116. 137. 152.
 177. 178. 183. 189. 191. 232. 241.
 251. 591.
 Vay Ábrahám. 442.
 Vay József. 17. 80. 123. 128. 206.
 224. 233. 237. 241. 260. 285. 286.
 340. 360. 363. 364. 385. 442. 453.
 498. 503. 538. 549. 559. 568. 584.
 585. 587. 600. 602.
 Vay Józsefné. 4.
 Vay László. 315. 604.
 Vay Miklós b. 18. 46. 50. 121. 166.
 188. 211. 257. 259. 364. 380. 388.
 413. 432. 471. 496. 507. 583. 595. 617.
 Vay Miklós ifj. 166.
 Vecsey Sámuel. 568. 624.*
 Vedres István. 195. 597.
 Verbőczy István. 96. 447.
 Verebéli. 94.
 Verseghy Ferencz. 6. 42. 116. 117.
 139. 213. 283. 248. 252. 264. 346.
 366. 373—376. 402. 404. 547. 592.
 612.
 Viczay József. 398. 432. 446.
 Virág Benedek. 5. 22. 35. 38. 41. 44.
 61. 69. 79. 89. 114. 132. 156. 168.
 179. 190. 213. 315. 328. 355. 432.
 545. 579. 590. 592. 600. 603.
 Virgilius. 223. 309. 320. 332. 385.
 404. 514.
 Voltaire. 354. 464. 468. 490.
 Vossius. 529.
 Vrábuczi. 45.

 Wappler Keresztély. 191. 596.
 Wartensleben Vilmos gr. 12.
 Wass Dánielné Szerencsy Klára. 442.
 486.
 Wass Sámuel gr. 266. 562. 602.
 Weber 478. 509. 552. 572.
 Wécsey Miklós b. 169. 220.
 Wesselényi István b. 154. 595.
 Wesselényi József b. 263.
 Wesselényi Miklós b. id. 1.—3. 8. 15.
 24. 26. 44. 49. 51. 52. 65. 72. 73.
 82. 84. 93. 114. 123. 129. 134.
 140. 146. 148. 154. 175. 209. 211.
 218. 237. 240. 250. 257. 259. 261.
 263. 266. 272. 289. 292. 312. 313.
 320. 338. 353. 363. 372. 384. 386.
 390. 397. 411. 413. 418. 427. 432.
 433. 437. 445. 474. 549. 563. 581.
 591. 603.
 Wesselényi Miklós b. ifj. 30. 46. 114.
 123. 134. 141. 162. 165. 175. 186.
 238. 313. 330. 338. 353. 449.
 Weszprémi István. 90.
 Wieland. 69. 126. 139. 143. 158. 207.
 218. 225. 256. 301. 357. 398.
 479. 508. 551. 561. 586. 621.
 623.
 Wildenow. C. E. 399. 612.*
 Wilt József. 597.
 Winkelmann. 28. 446. 482.
 Winterhalter János. 428. 614.*
 Wurzbach. 583. 586. 597. 614. 616. 621.

 Yorick. 132. 259. 393. 433.

 Záborszky Alajos. 618.
 Záborszky Mihály. 486. 618.*
 Zay Ferencz. 498. 619.
 Zeiler. 516.
 Zejk Dániel. 363. 385. 442. 472. 608.*
 Zichy Károly. 412.
 Zigán János. 608.
 Zinzendorff. 219.
 Zoltán Pálné. 251. 601.
 Zrinyi Miklós. 208. 210. 545. 617.
 Zsoldos Benő. 585. 600. 619.

TARTALOM.

	Lap.
856. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, 1. Januarii 1806. ...	1 (581)*
857. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 2. Jan. 1806. ...	3 (582)
858. Kazinczy — Révai Miklósnak. Ér-Semlyéntt, Január 4d. 1806. ...	4 (582)
859. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 9-a Jan. 1806. ...	7 (582)
860. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, 10. Jan. 1806. ...	9 (582)
861. Kazinczy — Révai Miklósnak. Ér-Semlyéntt, Január 11d. 1806. ...	10
862. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, 14d. Jan. 1806. ...	11 (583)
863. Kazinczy — Id. B. Wessclényi Miklósnak. Ér-Semlyén, Jan. 16d. 1806. ...	15
864. Csehy József — Kazinczynak. Pápán, Jan. 16d. 1806. ...	19 (584)
865. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 16. Január 1806. ...	20
866. Kazinczy — Ferenczy Lajosnak. Ér-Semlyén, Január 17d. 1806. ...	21 (584)
867. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, Jan. 18d. 1806. ...	24
868. Kazinczy — Nagy Gábornak. 19. Jan. 1806. ...	27 (588)
869. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 20-a Jan. 1806. ...	28
870. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Bobán, Január 29-dikén, 1806. ...	31 (584)
871. Kazinczy — Schedius Lajosnak. Ér-Semlyén, 31. Jan. 1806. ...	36 (584)
872. Csehy József — Kazinczynak. Nagy Kanizsán, Febr. 8-dikén 1806. ...	38 (585)
873. Révai Miklós — Kazinczynak. Pest, 10. Febr. 1806. ...	40
874. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, 11. Febr. 1866. ...	44 (585)
875. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, 12. Febr. 1806. ...	48
876. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, Febr. 14d. 1806. ...	51
877. Kazinczy — Nagy Gábornak. 15. Febr. 1806. ...	54
878. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 16. Febr. 1806. ...	55
879. Németh László — Kazinczynak. Győr, Febr. 17dik. 1806. ...	57
880. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 23. Febr. 1806. ...	59 (585)
881. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, d. 24. Febr. 1806. ...	62
882. Kazinczy — Kis Jánosnak. Ér-Semlyén, 25. Febr. 1806. ...	63 (586)
883. Kazinczy — Id. B. Wessclényi Miklósnak. Ér-Semlyén, Febr. 26d. 1806. ...	65 (586)

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
884. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Ér-Semlyén Februarius 28d. 1806.	67 (586)
885. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhelyi 3-a Mart. 1806.	71
886. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Martz. 4-dikén 1806.	74
887. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhelyi 6-a Mart. 1806.	75
888. Schedius Lajos — Kazinczynak. Pesthen, 7. Mart. 1806.	78
889. Kazinczy — Nagy Gábornak. 9. Mart. 1806.	79 (587)
890. Vay József — Kazinczynak. Soltza 12. Martius 1806. [helyeseben: 1807.]	80 (587)
891. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén. Mart. 14d. 1806.	81 (587)
892. Kazinczy — Révai Miklósnak. Ér-Semlyént, Martius 15d. 1806.	85
893. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, 16. Mart. 1806.	88 (590)
894. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 16. Mart. 1806.	91 (590)
895. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debr. Mártz. 17. 1806.	93
896. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. [Kelet nélkül.]	93
897. Kazinczy — Nagy Gábornak. d. 20. Mart. 1806.	96
898. Cserey Farkas — Kazinczynak. Ugra 30-a Mart. 1806.	96 (591)
899. Kazinczy — anyjának. Kálmán, Apr. 2d. 1806.	103 (591)
900. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 2d. Apr. 1806.	108 (591)
901. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Apr. 2dikén 1806.	109 (592)
902. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy-Bajom 5-a Apr. 1806.	111 (592)
903. Virág Benedek — Kazinczynak. 1806. April 9én	114 (592)
904. Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó 1806. 9dik April	114
905. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér, 12. Apr. 1806.	115 (592)
906. Csehy József — Kazinczynak. N. Kanizsa, Aprilis 12-a 1806.	117
907. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Kázmér, Apr. 19. 1806.	120 (593)
908. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, Apr. 21d. 1806.	122
909. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Kázmér, Apr. 21d. 1806.	125
910. Cserey Farkas — Kazinczynak. Ugra 22-a Apr. 806.	129
911. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Kázmér, April. 26d. 1806.	129
912. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Aprilis 26án 1806.	130
913. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, 29. Apr. 1806.	132 (593)
914. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér, 29. Apr. 1806.	136 (593)
915. Kazinczy — Kis Jánosnak. Kázmér, April 29d. 1806.	138
916. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 3-a May 1806.	140 (593)
917. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Vittenberga, Május 7kén 1806.	142 (594)
918. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 11dik May 1806.	144
919. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 17-a May 1806.	148 (594)
920. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Ér-Semlyén, 18d. Maji, 1806.	151 (594)
921. Kazinczy — Nagy Gábornak. Ér-Semlyén, 19d. May. 1806.	153 (594)
922. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ér-Semlyén, Máj. 19d. 1806.	154 (595)
923. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kolosvár 23-a May 1806.	155
924. Kazinczy — Buczy Emilnek. Kázmér, Májusnak 24d. 1806.	156

	Lap
925. Ragályi Tamás — Kazinczynak. Pestről 26dik May 1806.	157 (595)
926. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Vittenbergában, Május 27d. 1806.	158 (595)
927. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmértt, 27. Májusban 1806.	161
928. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmértt, Májusnak 29d. 1806.	162 (595)
929. Kazinczy — Nagy Gábornak. Kázmér, 29. Maji, 1806.	169
930. Németh Lászlóné — Kazinczynak. Raab, d. 30. May 1806.	171
931. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölkön, Máj. 31dikén 1806.	172 (596)
932. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Kázmértt, Jun. 3d. 1806.	175
933. Kazinczy — Schedius Lajosnak. Kázmér, d. 5. Jun. 1806.	177
934. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Június 12d. 1806.	183
935. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 10. Jún. 1806.	185
936. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Június 12d. 1806.	187
937. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 12. Jún. 1806.	189 (596)
938. Kazinczy — Fazekas Istvánnak. Széphalom, 12. Jún. 1806.	192
939. Csely József — Kazinczynak. N. Kanizsa, Június 12dikén 1806.	195 (597)
940. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhely: 14-a Junii 1806.	196
941. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Jún. 16d. 1806.	197 (597)
942. Cserey Farkas — Kazinczynak. Mező-Usány, 17-a Junii 1806.	200
943. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Június 20d. 1806.	201 (597)
944. Horváth Ádám — Kazinczynak. N. Bajom 24-a Junii 1806.	203
Válasz. Széphalom, Júliusnak 15d. 1806.	206
945. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 5-a July 1806.	208 (597)
946. Nagy József — Kazinczynak. Szombathelyen Szent Jakab havának 5dikén 1806.	212
947. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Jul. 7d. 1806.	214
948. Kazinczy — Németh Lászlónénak. Széphalom, d. 8. Jul. 1806.	214
949. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Jul. 9d. 1806.	215 (597)
950. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Júl. 11d. 1806.	218
951. Sipos Pál — Kazinczynak. Patakon, Júl. 14d. 1806.	221 (597)
952. Németh Lászlóné — Kazinczynak. Raab d. 15. Julius, 1806.	221
953. Takács József — Kazinczynak. Weszprémbe, Julius 15-dikén 1806.	220 (598)
954. Vay József — Kazinczynak. S. Patak 19. Juli 1806.	224
955. Kazinczy — Kis Jánosnak. [Kelet nélkül. Töredék.]	225 (598)
956. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk Jul. 19-dikén 1806.	228 (599)
957. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 24. Jul. 1806.	231 (599)
958. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, 24. Jul. 1806.	234 (599)
959. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 24d. Jul. 1806.	236 (599)
960. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád 24-a Jul. 1806.	240
961. Kazinczy — Nagy Gábornak. 28. Jul. 1806.	241
962. Kazinczy — Vay Józsefnek. Széphalom, Jul. 28d. 1806.	241 (600)
963. Kazinczy — Kulcsár Istvánnak. Juliusnak 30d. 1806.	245 (600)

	Lap
964. Kazinczy — Cserey Farkasnak, Széphalom, Szent Ignác napján [júl. 31.] 1806.	248
965. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 4. Aug. 1806.	251 (601)
966. Kazinczy — Révai Miklósnak. Széphalom, Aug. 5d. 1806.	252
967. Horváth Ádám — Kazinczynak. Kapos Vár 6-a Aug. 1806.	255 (601)
968. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Aug. 8d. 1806.	257
969. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Aug. 8d. 1806.	258 (601)
970. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 9dik Aug. 1806.	261 (601)
971. Kazinczy — Sípos Pálnak. Széphalom, 12d. Aug. 1806.	263
972. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, Sz. Klára napján [aug. 12.] 1806.	264 (602)
973. Szirmay Antal — Kazinczynak. Véke, 12. Aug. 1806.	267 (602)
974. Báróczy Sándor — Kazinczynak. Béts. 12. Aug. 1806.	270
975. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 18-a Aug. 1806.	272
976. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Kázmér, Aug 19d. 1806.	273 (602)
977. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, 24. Aug. 1806.	274
978. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, 24d. Aug. 1806.	275 (602)
979. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Aug. 25d. 1806.	277
980. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Vittenberga, Augusztus 27kén 1806.	279 (602)
981. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 30dik August. 1806. ...	283
982. Kazinczy — Ferenczy Lajosnak. Széphalom, Aug. 31d. 1806.	284 (602)
983. Vay József — Kazinczynak. K. Kálna, 1. Sept. 1806.	286
984. Kis Imre — Kazinczynak. Dátzia, 3dik Septbr. 1806.	287 (602)
985. Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, 3d. Septbr. 1806.	289 (603)
986. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 4-a Sept. 1806.	292 (603)
987. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy Bajom 4a 7br. 1806.	296
988. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Sept 7én 1806.	304
989. Kazinczy — Cserey Farkasnak [?]. Széphalom, Septbr. 7d. 1806.	306 (603)
990. Kazinczy — Kis Imrénnek. Széphalom, Septbr. 8d. 1806.	308
991. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak, 8-a Septbr. 1806.	311
992. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 19-dik Sept. 1806. ...	312 (603)
993. Id. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibó, 1806. 21dik 7bris.	313 (603)
994. Kazinczy — Kulcsár Istvánnak. Széphalom, 22dik Sept. [1806.]	314
995. Virág Benedek — Kazinczynak. Budán, September 22dikén. 1806.	315 (603)
996. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Septbr. 23d. 1806. ...	316 (604)
997. Fazekas Mihály — Kazinczynak. Debretzen, 23. Sept. 1806.	320 (605)
998. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Septbr. 25d. 1806.	322
999. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 24. 7br. 1806.	325

	Lap
1000. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Septbr. 25d. 1806.	325 (605)
1001. Horváth Ádám — Kazinczynak. N. Bajom 27-a 7br. 1806.	331 (605)
1002. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 28-a Sept. 1806.	338 (606)
1003. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, d. 29. 7br. 1806.	339
1004. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, 30. Septbr. 1806.	341 (606)
1005. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 30d. Xbris 1806.	343
1006. Révai Miklós — Kazinczynak. Pesten Octobernek 1. napján 1806.	346 (606)
1007. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Oct. 2dikán 1806.	348 (606)
1008. Szombathy János — Kazinczynak. S. Patak, 2-a Oct. 1806.	350
1009. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 3-a Oktob. 1806.	351 (607)
1010. Sípos Pál — Kazinczynak. Sáros Patak 4-ik 8ber. 1806.	354
1011. Csehy József — Kazinczynak. Nagy Kanizsa, October 5dikén 1806.	354 (607)
1012. Kazinczy — Fazekas Mihálynak. Széphalom, 9d. 8br. 1806.	356
1013. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Octob. 9d. 1806.	358
1014. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Octob. 9d. 1806.	360 (608)
1015. Kazinczy — Nagy Gábornak, 14. 8bris. 1806.	365
1016. Csehy József — Kazinczynak. Nagy Kanizsa, Oct. 16dk. 1806.	366
1017. Kazinczy — Gr. Haller Gábornak. Széphalom, Octob. 17d. 1806.	367
1018. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Oct. 17dikén 1806.	368 (608)
1019. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben Oct. 20-án 1806.	371
1020. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Ujhelyi borházamban, Oct. 21. 1806.	372 (608)
1021. Kazinczy — Révai Miklósnak. Bacchusnak Ujhelyi hegyein, Octob. 21d. 1806.	373 (608)
1022. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Alsó Olyson a 10dik hónapnak 21dik napján [1806.]	377
1023. Kis Imre — Kazinczynak. Debretzen, 23. Octob. 1806.	379
1024. Kazinczy — Kis Imrének. Széphalom, Octob. 26d. 1806.	380
1025. Nagy Sámuel — Kazinczynak. Komárom, d. 26. Oct. 1806.	383 (609)
1026. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád 27dik Octóber: 1806.	383 (609)
1027. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Octob. 31d. 1806.	386 (609)
1028. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád 3dik Novemb. 1806.	389 (609)
1029. Kis Imre — Kazinczynak. Golop, 7dik Novbr. 1806.	391 (610)
1030. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, d. 11. Novbr. 1806.	392 (611)
1031. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 11. 9bris 1806.	394 (611)
1032. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád, 12dik Nov. 1806.	395 (612)
1033. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Novbr. 15dikén 1806.	397
1034. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád, 17dik Nov. 1806.	399 (612)
1035. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. — Debr. Nov. 18. 1806.	400

	Lap
1036. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. A 11-ik Hónapnak, 23dik napján, Alsó Olyson. [1806.]	401 (612)
1037. Cserey Farkas — Kazinczynak. Tasnád 26-dik Nov. 1806.	406
1038. Gr. Haller Gábor — Kazinczynak. Vásárhely, 29dik Nov. 1806.	410
1039. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Decemb. elsőjén 1806.	411 (613)
1040. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 4dik Decemb. 806.	413
1041. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Dec. 4dikén, 1806.	415 (613)
1042. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Decemb. 7d. 1806.	417 (603)
1043. Sárközy István — Kazinczynak. [Kelet nélkül.]	419 (613)
1044. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, 8-a Xbr. 1806.	421
1045. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Decemb. 8d. 1806.	422
1046. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 12dik Decemb. 1806.	424 (614)
1047. Csehy József — Kazinczynak. Kőrmönd, 13. Dec. 1806.	428 (614)
1048. Nagy József — Kazinczynak. Szombathely, Karácson Havának 20dikán 1806.	430 (614)
1049. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 21. Xbr. 1806.	431 (614)
1050. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 21dik Decemb. 1806.	435
1051. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Xbernek 24d. 1806.	438
1052. Kazinczy — Ferenczy Lajosnak. Széphalom, Deczemb. 24d. 1806.	441
1053. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 27. Xbr. 1806.	442
1054. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 28. Xbr. 1806.	446 (615)
1055. Gr. Haller Gábor — Kazinczynak. N. Almás 28dik Xb. 1806.	447
1056. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 29dik Dec. 1806.	448 (615)
1057. Gr. Török Lajos — Kazinczynak. Kázmér, d. 29. Dec. 1806.	451
1058. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 29 Xbr. 1806.	451 (616)
1059. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 6dik Január 1807.	456 (616)
1060. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 8dik Jan. 1807.	459 (616)
1061. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 12dik Január 1807.	463
1062. Csehy József — Kazinczynak. Kőrmönd, 19. Jannár 1807.	465
1063. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kolosvárt, 19dik Január 1807.	467
1064. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Jan. 24d. 1807.	468 (616)
1065. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhelyt, 29dik Jan. 1807.	473
1066. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Febr. 2d. 1807.	474 (617)
1067. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Febr. 2d. 1807.	477
1068. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 4. Febr. 1807.	480 (617)
1069. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 8. Febr. 1807.	484
1070. Kazinczy — Fazekas Istvánnak. Széphalom, Febr. 9d. 1807.	485 (618)
1071. Sárközy István — Kazinczynak. [1807. márcz. eleje körül]	484 (618)
1072. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhely. 11dik Febr. 1807.	490

	Lap
1073. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 12. Febr. 1807.	492
1074. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhely, 14dik Febr. 807.	493
1075. Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. Széphalom, d. 18t. Febr. 1807.	494 (618)
1076. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Febr. 21d. 1807.	495 (619)
1077. Kazinczy — Vay Józsefnek. Széphalom, Febr. 22d. 1807.	498 (619)
1078. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 23. Febr. 1807.	501
1079. Gr. Török Lajos — Kazinczynak. Kázmér, d. 28. Febr. 1807.	503 (620)
1080. Cserey Farkas — Kazinczynak. Bervén 2-a Mart. 807.	504
1081. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 3-dik Mart. 1807.	505 (620)
1082. Kis János — Kazinczynak. N. Dömölk, Mártzius' 10dikén. 1807.	508
1083. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Lipsziában, Mártzius 11. 1807.	510 (620)
1084. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patakon, 11. Mart. 1807.	513 (621)
1085. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Mart. 12d. 1807.	517 (621)
1086. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, Mart 13d. 1807.	521
1087. Cserey Farkas — Kazinczynak. M. Vásárhely, 14. Mart. 1807.	524
1088. Blaschke János — Kazinczynak. Wien, den 14-ten Mártz 1807.	526 (621)
1089. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patakon, 1807. d. 19 Martii... ..	527 (621)
1090. Cserey Farkas — Kazinczynak. Ugrán 21dik Mart. 807.	528
1091. Kézy Mózes — Kazinczynak. S. Patak, 1807. d. 21. Martii... ..	529 (622)
1092. Gr. Csáky Mánuel — Kazinczynak. Kaschau den 22. Mártz 1807.	531
1093. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, 30. Mart. 1807.	532 (622)
1094. Cserey Farkas — Kazinczynak. Bervén, 5dik April. 1807.	536
1095. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, April 6d. 1807.	539 (622)
1096. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, Apr. 6d. 1807.	542 (623)
1097. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, Apr. 7d. 1807.	543 (623)
1098. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, Apr. 8d. 1807.	545 (623)
1099. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, April 9d. 1807.	551 (623)
1100. Kazinczy — Cserey Farkasnak. Széphalom, April 16d. 1807.	554
1101. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 20dik April 807.	557
1102. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 23dik April 807.	558
1103. Kazinczy — Ferenczy Lajosnak. Széphalom, April. 24. 1807.	563 (623)
1104. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom, 26d. Apr. 1807.	564 (624)
1105. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 27dik April 807.	568 (625)
1106. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Apr. 29d. 1807.	572
Jegyzetek	581
Név- és tárgymutató	625

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Báróczy Sándor. 974.*
Blaschke János. 1088.
Csáky Mánuel gr. 1092.
Csehy József. 864. 872. 906. 939. 1011. 1016. 1047. 1062.
Cserey Farkas. 865. 869. 885. 887. 898. 910. 916. 918. 919. 923. 940. 942. 945.
960. 970. 972. 975. 981. 986. 992. 1002. 1009. 1026. 1028. 1032. 1034.
1037. 1040. 1046. 1050. 1056. 1059. 1060. 1061. 1063. 1065. 1072. 1074.
1080. 1087. 1090. 1094. 1101. 1102. 1105.
Dessewffy József gr. 1022. 1036.
Döbrentei Gábor. 870. 917. 926. 980. 1083.
Fazekas Mihály. 997.
Haller Gábor gr. 1038. 1055.
Horváth Ádám. 944. 967. 1001.
Kazinczy — anyjának. 899.
Kazinczy — Buczy Emilnek. 924.
Kazinczy — Cserey Farkasnak. 856. 859. 862. 867. 874. 876. 891. 908. 913.
922. 927. 928. 935. 959. 964. 969. 976. 989. 996. 1000. 1005. 1014. 1020.
1031. 1033. 1039. 1042. 1049. 1053. 1058. 1064. 1066. 1076. 1081. 1085.
1093. 1095. 1097. 1100.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 884. 936.
Kazinczy — Fazekas Istvánnak. 938. 1070.
Kazinczy — Fazekas Mihálynak. 1012.
Kazinczy — Ferenczy Lajosnak. 866. 982. 1052. 1103.
Kazinczy — Gr. Haller Gábornak. 1017.
Kazinczy — Horváth Ádámnak. 944.
Kazinczy Ferencz — Kazinczy Honóriának. 1075.
Kazinczy — Kis Imrének. 990. 1024.
Kazinczy — Kis Jánosnak. 875. 882. 915. 941. 943. 955. 978. 1013. 1030. 1051.
1067. 1099. 1106.

* A számok az illető levelek sorszámaát jelölik.

- Kazinczy — Kulcsár Istvánnak. 963. 994.
Kazinczy — Nagy Gábornak. 860. 868. 877. 881. 889. 893. 897. 900. 905. 914.
921. 929. 937. 947. 957. 961. 965. 999. 1003. 1015. 1054. 1069. 1073.
1078. 1096. 1104.
Kazinczy — Németh Lászlónénak. 948.
Kazinczy — Révai Miklósnak. 858. 861. 892. 966. 1021.
Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. 1098.
Kazinczy — Sárközy Istvánnak. 909. 977. 1004. 1044. 1086.
Kazinczy — Schedius Lajosnak. 871. 933.
Kazinczy — Sípos Pálnak. 971.
Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 857. 878. 880. 894. 907. 920. 934. 949. 958.
979. 998. 1027. 1045.
Kazinczy — Vay Józsefnek. 962. 1077.
Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak. 863. 883. 896. 911. 932. 950. 968. 985.
Kézy Mózes. 1068. 1084. 1089. 1091.
Kis Imre. 984. 1023. 1029.
Kis János. 886. 901. 931. 956. 1007. 1018. 1041. 1082.
Nagy József. 946. 1048.
Nagy Sámuel. 1025.
Németh László. 879.
Németh Lászlóné. 930. 952.
Ragályi Tamás. 925.
Révai Miklós. 873. 1006.
Sárközy István. 902. 987. 1043. 1071.
Schedius Lajos. 888.
Sípos Pál. 951. 1010.
Szentgyörgyi József. 895. 912. 988. 1019. 1035.
Szirmay Antal. 973.
Szombathy János. 991. 1008.
Takács József. 953.
Török Lajos gr. 1057. 1079.
Vay József. 890. 954. 983.
Virág Benedek. 903. 995.
Wesselényi Miklós b. id. 904. 993.